

DISSERTATIONS IN
**SOCIAL SCIENCES
AND BUSINESS
STUDIES**

PASI PÖLLÄNEN

*Det lokala gamla frälset som den nordiska
lokalförvaltningens stabiliserare i Sverige öster
om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och
Ryssestenen under 1300-1600-talen*

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

*Det lokala gamla frälset som
den nordiska lokalförvaltningens
stabiliserare i Sverige öster om
Åbo Landsrätts doms 25.6.1415
rår och Ryssestenen under
1300-1600-talen*

PASI PÖLLÄNEN

*Det lokala gamla frälset
som den nordiska
lokalförvaltningens
stabiliserare i Sverige
öster om Åbo Landsrätts
doms 25.6.1415 rår
och Ryssestenen under
1300-1600-talen*

Del 1/2

Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Social Sciences and Business Studies
No 78

Östra Finlands Universitet
Samhällsvetenskapliga och ekonomiska fakulteten
2014

Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2014
Vastaava toimittaja: professori Kimmo Katajala
Toimittaja: FM Eija Fabritius
Myynti: University of Eastern Finland Library

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)
ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)
ISSNL: 1798-5749
ISSN: 1798-5749
ISSN: 1798-5757 (PDF)

Pöllänen, Pasi

The local old nobility as a stabilizer of the Nordic local administration in Sweden east of the border marks of the Turku King's Court's decision on 25th June 1415 during the 14th-17th centuries. 998 pp.

Faculty of Social Sciences and Business Studies, 2014

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 78

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Dissertation

ABSTRACT

The local old nobility took part during the late Medieval Ages and the Wasa dynasty in the stabilization of the Nordic local administration in Sweden east of the border marks of the Turku King's Court's decision on 25th June 1415. The nobility in the area was not uniform in its origin. Erik Larsson, a permanent member of the law-based jury of the King's Court in Turku, was shown in this project to be the same person as Erik of Kumos and those with the name Erik Laurensen, who acted in the tasks of the King's Court and the Lagman's Court in Österland (later Finland) in 1396-1430. He was born ca. 1363, acted in the service of the judicial administration, bought Bredskall in 1383, got Veckelax Church's surroundings in 1396, served the judicial system in 1396-1430, but took probably part in the war in South Jylland in Denmark in 1418-1430. He had two daughters in Kumos in Bjärnä, one stepson, two sons and one brother Jöns, who took care of Erik Larsson's children's rights in the Turku King's Court. Erik Laurensen of Kumos got a royal letters patent of nobility from king Erik the Pomeranian 7th December 1407. The letters of donation he got from Erensisle Nilsson and Karl Ulfsson Sparre in 1396 were clearly given in exchange for his services in the Turku King's Court. Erik Laurensen of Kumos acted in the eastern parts of the kingdom e.g. as a lagman in Pernå in 1414 and took part to the process of confirmation of the old raw marks between Tawastland and Carelia in 1415. He had landed property in Bjärnä and Veckelax. Armiger Erik Lavrinsson's seal of the year 1417 was found in this project. He died in 1438. The Husgafvel and Junkar families used his patents later. The Brandstake family was found to have its origin in the Baltic area. The Pilhjärta low nobility family is of Finnish origin.

Key words: administration, Österland, Wiborg, Weckelax, Medieval ages, Wasa age.

Pöllänen, Pasi

Det lokala gamla frälset som den nordiska lokalförvaltningens stabiliserare i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under 1300-1600-talen. 998 ss.

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2014

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 78

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Doktorsavhandling

SAMMANDRAG

Det lokala gamla frälset tog del i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under senmedel- och vasatiden i alla lokalförvaltnings huvudområden. Frälset i området i fråga var inte uniform i dess ursprung. Erik Larsson, konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax, bevisades i detta projekt att vara densamme som Erik av Kumos och de med namnet Erik Laurensen, som 1396-1430 agerade i konungsrätts och lagmansrätts uppgifter i Österland. Han var född ca. år 1363, köpte Bredskall by år 1383, fick Veckelax kyrkas malm som nempdeman i Veckelax år 1396 och agerade i rättsväsendets tjänst 1396-1430, men tog troligen del i kriget i Södra Jylland 1418-1430. Han hade två döttrar i Kumos i Bjärnä, en styvson, två söner och en broder Jöns, som efter Eriks död år 1438 tog hand om Erik Larssons barns rättigheter i Åbo Landsrätt. Erik Laurensen av Kumos fick ett frälsebrev av kung Erik av Pommern i Åbo slott 7.12.1407. De gåvobreven han fick av Eregisle Nilsson och Karl Ulfsson Sparre år 1396 gavs klart som en motgåva för hans ed som konungsrätts nempdeman enligt landslagen. Erik Laurensen av Kumos agerade i rikets östra delar t.ex. som lagmansdomhavande i Pernå år 1414 och var med i syningen av rårna mellan Viborgs och Tavastehus fögderier år 1415. Han hade gods i Bjärnä och Veckelax. Väpnare Erik Lavrinssons sigill från året 1417 hittades i detta projekt. Han dog år 1438. Hans brev användes senare av Husgafvel- och Junkar-släkten. Brandstake-släkten hittades att ha sitt ursprung i Baltien. Pilhjerta-frälse-släkten är av finskt ursprung.

Nyckelord: frälse, förvaltning, Österland, Viborg, Veckelax, medeltiden, vasatiden.

Pöllänen, Pasi

Paikallinen vanha rälssi pohjoismaisen paikallishallinnon vakiinnuttajana 1300-1600-luvuilla Ruotsin niillä alueilla, jotka sijaitsivat Turun Maanoikeuden päätöksen 25.6.1415 mukaisten rajapyykkien ja Ryssänkiven itäpuolella. 998 s.

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2014

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 78

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Väitöskirja

TIIVISTELMÄ

Paikallinen vanha rälssi osallistui pohjoismaisen paikallishallinnon vakiinnuttamiseen kaikilla hallinnon pääosa-alueilla keski- ja vaasa-ajoilla Ruotsin niissä osissa, jotka sijaitsivat Turun Maanoikeuden 25.6.1415 vahvistamien Hämeen ja Viipurin voutikuntien välisten rajapyykkien ja ns. Ryssänkiven itäpuolella. Ko. alueella sijainnut rälssi ei ollut alkuperältään samanlaista. Erik Larssonin, lakiin perustuvan Itämaan kuninkaanoikeuden Vehkalahden toimialueen nempdemannin, osoitettiin tässä tutkimuksessa olevan sama henkilö kuin Erik av Kumos ja ne Erik Laurenssoon-nimiset, jotka vv. 1396-1430 toimivat kuninkaanoikeuden ja laamanninoikeuden tehtävissä Itämaan alueella. Hän syntyi n. v. 1363, osti Reitkallin kylän v. 1383, sai Vehkalahden kirkon malmin nempdeman-virkamiehen ominaisuudessa v. 1396, toimi oikeuslaitoksen palveluksessa vv. 1396-1430, mutta oli luultavasti Etelä-Jyllannin sodassa vv. 1418-1430. Hänellä oli kaksi tyttärtä Kuhmiksessa Perniössä, yksi poikapuoli, kaksi poikaa ja yksi veli Jöns, joka Erikin kuoleman jälkeen huolehti Erik Larssonin lasten oikeuksista Turun Maanoikeuden istunnossa. Erik Laurenssoon sai rälssikirjeen kuningas Erik Pommerilaiselta 7.12.1407. Ne lahjakirjeet, jotka hän sai Eregisle Nilssonilta ja Karl Ulfssonilta v. 1396 Vehkalahdella, annettiin selvästi vastalahjana hänen palveluksestaan kuninkaanoikeuden nempdeman-virkamiehenä. Erik Laurenssoon av Kumos toimi valtakunnan itäosissa esim. laamannin tuomiovallan käyttäjänä Pernajassa v. 1414 ja oli mukana tarkistamassa Viipurin ja Hämeenlinnan voutikuntien rajaa v. 1415. Hänellä oli maaomaisuutta Perniössä ja Vehkalahdella. Asemies Erik Lavrissonin sinetti v:lta 1417 löydettiin tässä projektissa. Hän kuoli v. 1438. Husgafvel- ja Junkar-suvut ovat käyttäneet myöhemmin hänen kirjeitään. Brandstake-suvun alkuperän osoitettiin olevan Baltiassa ennen Vehkalahdelle tuloa. Pilhjärta-suku on suomalaista alkuperää.

Avainsanat: rälssi, hallinto, Itämaa, Viipuri, Vehkalahti, keskiaika, vaasa-aika

Företal

När jag började undersöka Veckelax knapars ursprung och deras roll i Österlands förvaltning år 1997, gick jag först till Åbo gamla stadsbibliotek för att se vad skrevs om dessa släkter i Jully Ramsays klassiska bok "Frälse släkter i Finland intill Stora Ofreden". Ganska snart märkte jag, att jag behövde mera tid för projektet. Det här blev möjligt senare i Kymmenedalen, där jag också kunde bekanta mig med platser och släkter, församlingar och distriktförvaltningen personligt bättre än tidigare på besök till släktingar. Också en exceptionellt lång fredsperiod i Sydöstra Finlands historia möjliggjorde detta projekt. Inte bör man glömma den moderna datateknikens roll heller. Utan Internet, Arkivverkets i Helsingfors och Riksarkivets i Stockholm m.fl. www-sidors tjänster och den lättnaden med vilken alla dokument och böcker var möjliga att få till hands från Kotka stadsbiblioteks fjärrlänservice skulle troligen ingenting mera än tidigare ha nåtts. Tiden var öppen och mogen för att göra en grundlig undersökning om det västkarelska frälsets ursprung och dess administrativa roll i Sveriges östra delar.

Jag hoppas, att läsarna trivs med den här boken, och att boken ifredställer deras behov för vetenskaplig information om det lokala frälsets roll i förvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv. Det, så tror jag, har varit också tanken av de knapesläktsföreningar, som har vänligt givit stöd till skrivaren under de tre decennier, nämligen 1990-, 2000- och 2010-talen, på vilka den här boken och dess undersökningar har gjorts. De här knapeföreningarna och deras representanter, speciellt Pertti Husgafvel, Matti Salmenkylä (avl.), Tuomo Tepponen, Gunnar Rosén (avl.), Kalevi Kajala, Anneli Hollamaa, Anja Leppä, Kauko Suurnäkki, Kari Pilhjerta, Jukka Tulikoura, Eila Lindström, Pekka Husgafvel, Pekka A.E. Husgafvel, Riku Salmenkylä, Kirsti Husgafvel-Pursiainen, Ilkka Husgafvel och Kari Hauhio vill jag varmt tacka för deras förstånd. Tackar hör också till prof. Jukka Korpela (Östra Finlands Universitet) och prof. Antti Sajantila (Helsingfors Universitet) för samarbete och prof. Luigi de Anna (Åbo Universitet) och prof. Ilkka Välimäki (Åbo Universitet) för diskussion, introduktion till heraldik och hjälp i projektets början. Prof. Thomas Lindkvist (Univ. Göteborg), prof. Jens E. Olesen (Univ. Greifswald), prof. Kimmo Katajala (Östra Finlands Universitet) och prof. Kirsi Salonen (Tammerfors Universitet) tackas för deras vänliga hjälp med litteratur och källor. Tackarna hör också till Kymmenedalens hälsovårds- och socialdistrikts regerings f.d. ordförande Heikki v. Herten, dess nuvarande direktör Seppo Rintamo, direktör Kari Hassinen och ledande överläkare Ermo Haavisto för deras stöd under projektets gång och för möjligheten att själv agera inom lokalförvaltningen öster om Kymmene älv 2002-2014. Speciellt vill jag tacka Kotka stadsbiblioteks och Kymmenedalens Centralsjukhus biblioteks

bibliotekarier, som har med förstånd vänligt behandlat de olika beställningarna av fjärrlån från bibliotek i Europas olika delar. Tackarna hör också till de följande personerna: Sir Peter Drummond-Murray, Windsor Herald William G. Hunt, Ambassadör Bo J. Theutenberg, doc. Anu Lahtinen (Åbo Universitet), dr. Antti Matikkala (Helsingfors och Cambridge Universitet) och fru Helena Natt och Dag (Riddarhuset, Stockholm) för deras kommentarer och hjälp om heraldik, prof. Outi Merisalo för hennes kommentarer om kalligrafi, prof. Ilkka Hirvonen (Åbo Universitet) för hjälp med några filologiska detaljer, prof. Leo Nyqvist (Åbo Universitet) för diskussion om några sociologiska aspekter av detta arbete, Åbo biskop Kaarlo Kalliala för diskussion om några kyrkohistoriska frågor i samband med Veckelax knapesläkter, Chef för myntkabinettet, doc. Tuukka Talvio för brevväxling om medeltida numismatik (Finlands Nationalmuseum, Helsingfors), doc. Claes Gejrot (Svensk Diplomatarium) för diskussion om några karelska ortnamn, dr. Herman Bengtsson (Uppsala Universitet, Uppsala) för brevväxling om den höviska kulturen i Norden, doc. Jukka Palo (Helsingfors Universitet) och dr. Minttu Hedman (Helsingfors Universitet) för samarbete med Y-kromosomanalyserna, forskarna Timo Miettinen och Maria Kykyri (Kymmenedalens landskapsmuseum), rektor emer. Martti Korhonen, dr. Sampsa Pursiainen (Aalto-Universitet) och maj. Pertti Huhtanen (Forsvarshögskolan i Helsingfors) för deras hjälp. Slutligen vill jag också tacka min älskliga fru med. dr. spec.läkare Saara Sainio-Pöllänen och mina barn med.cand. Petra, naturv.st. Pessi och lilla Pirta för deras stöd och också mina gamla föräldrar, med.lic. spec. läkare Leo Pöllänen och fil.mag. Anita Pöllänen (Hannén) för deras utmärkta undervisning och attityduppföstran i min ungdom speciellt i vad kommer till kultur, språkkunskaper och vetenskap.

Till slut vill jag tacka också prof. Marko Lamberg (Stockholms Universitet), emer. prof. Jorma Kalela (Åbo Universitet), docent Päivi Lahermo (Helsingfors Universitet) och fakulteten för organiseringen av manuskriptets förhandsgranskning och för alla värdefulla konstruktiva kommentärer.

Boken har skrivits på svenska för att forskarna kan nå också den här boken och dess information i alla delar av Norden och också därför, att projektet handlar om Sveriges förvaltnings stabilisering, vilket rekommenderar tänkandet på det svenska språket för att nå ett objektvt och rättvist perspektiv. Pyttis, Veckelax, Vederlax och Viborg hörde ju ursprungligen till den svenskspråkiga kolonisationens område¹.

Svenska språket har valts också därför, att vår historiebild formar sig på basis av ord i källor, och att källorna från medel- och vasatiden är nästan helt på de nordiska språken. För att skriva på basis av dessa källor på något annat än ett nordiskt språk skulle kräva översättning och översättningen kan alltid orsaka fel i tolkningar. Därför har man tänkt, att det är bäst att hålla sig på det ursprungliga

¹ Sebastian Münster i sin bok "Cosmographia" år 1544: "Von Wiburgh biss gen Borga oder Sibbo am gestade des möres gebrauchten sich die ynwoner des lands der Schweder sprachen, aber hinden aussen im landt, haben sie gar ein besondere sprach. In vilen flecken als zu Wiburg vnd Pittis, findt man beyde Sprachen, vnd man muss auch zweierlei predicanten do haben." . Leinberg 1885, del III, utdrag ur Sebastian Münsters Cosmographia, s. 2.

språket. Svenska språkets rättfärdighet har vänligen granskats med hjälp av Anneli Stadius, Bengt Ström, Michaela Gräsbeck, Jan Appelberg och Sanna McIvor, som alla tackas varmt.

Östra Finlands Universitet tackas för finansiell understöd i avhandlingens publiceringsfas. Skrivaren tackar också på alla dem, som på förhand har beställt boken, och speciellt La Porte au Bois pour le Maghreb Oy SA och Haminan Energia Oy, som har stött avhandlingens tryckning, för stor förståelse.

Denna bok publiceras i tre former: 1) som den vanliga avhandlingen, 2) som en e-bok på universitetsbiblioteks server, 3) som en version med hårda pärmar och mycket tålig trådbindning. Versionerna 1 och 3 tryckas i två band för att producera en hållbar bok, som kan läsas ännu efter en längre tid. Den elektroniska versionen väntas på att existera på universitets server åtminstone några decennier.

Boken lämnades till fakulteten 8.4.2013. Fakultetsrådet gav disputationstillstånd 16.12.2013. Dekan Harri Siiskonen beslöt 27.1.2014, att disputationen skall äga rum 12.4.2014.

Pasi Pöllänen
Docent (ÅU, HU), överläkare
Specialist i förlossningar och kvinnosjukdomar

² Heraldiska sällskapets i Finland vapenregister nr. 1394, <http://www.heraldica.fi>

Fig. 1: En skeppssättning på Hästön i Sundby (Salmi) sydväst om Newitte i Fredrikshamn (tidigare Veckelax). Det finns också andra skeppssättningar vid gränzonen mellan Fredrikshamn och Kotka städer³. Dessa sättningar finns oftast på toppen av en strandklippa, därifrån man kan se långt både till stranden och havet⁴. Gamla på grund av radiokolmätningar vikingatidens stenrösegravar⁵ finns också på Korusala ö framför Fredrikshamn. På Svartvira ö framför Pyttis finns det en gammal jungfrudans. En gammal grav har också funnits t.ex. i Orslax i Vederlax. Enligt Huurre, finns det gravfynd i området öster om Kymmene älv redan från den yngre romanska tiden (200-400 eKr), inga från folkvandringstid (400-600 eKr), bara tre från merovingtiden (600-800 eKr), över 20 från vikingatiden (800-1050 eKr) och ca. 40 från korståg tiden⁶. Allt detta skulle föreslå, att det fanns befolkning i området öster om Kymmene älv redan långt innan vår kulturs början under medeltiden, och där det fanns befolkning, fanns det antagligen också några slags hierarkiska strukturer, dvs. en primitiv förvaltning. Foto: ©Pasi Pöllänen.

³ Miettinen 1985, s. 98

⁴ Pulsiano & Wolf 1993, s. 434

⁵ Miettinen, Kymmenedalens landskapsmuseum; Det bör dock kommas ihåg, att fastän gravarna kan vara från vikingatiden på basis av radiokolmätningar, hör de inte nödvändigtvis till den svenska eller svenskspråkiga befolkningen, och i detta fall är det inte fråga om gravhögar, vilka var under medeltiden typiska för svearnas gravar. De stenrösen på Korusala och också på Hästön formar dock ett slags gravfält och på grund av ortnamn i Fredrikshamns område har det funnits en nordisk befolkning där redan tidigt. Se också Meinander 1983. Det är också nödvändigt att ta hänsyn till radiokolmätningarnas begränsningar, se Taavitsainen 1991.

⁶ Huurre 2004, ss. 130, 131, 134, 135

Innehåll

1 INLEDNING OCH FORSKNINGSSOMRÅDETS NUVARANDE TILLSTÅND.....	23
1.1 PROBLEM LOKALFÖRVALTNINGEN	23
1.1.1 Lokalförvaltningens karaktär	24
1.1.2 Projektets geografiska och tidsgränser	33
1.1.3 Öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen.....	35
1.1.4 Frälset i Viborgs fögderi	41
1.1.5 Forskningsuppgift	49
1.2 FRÄLSETS KONTEXT	55
1.2.1 Regalrätten.....	56
1.2.2 Utrustning av män som en förväntning	57
1.2.3 Den första ämbetsmannen öster om Kymmeneälven utom Viborg	59
1.3 ADMINISTRATIONENS KONTEXT I SVERIGES ÖSTRA DELAR PÅ 1300-1600-TALEN.....	59
1.3.1 Rättsväsendet i Viborgs fögderi	74
1.3.2 Kontrollering av frälseväsendet i Viborgs fögderi	77
1.3.3 Fögderierna i Östra Sverige och skatteförvaltning	84
1.3.4 Den kyrkliga administrationen i Viborgs fögderi	89
1.3.5 Sjuk- och fattigvården i Viborgs län.....	100
2 FRÅGESÄTTNINGEN OCH METODERNA	102
2.1 PROJEKTETS ÄNDAMÅL OCH PREMISSE	102
2.1.1 Huvudsyftet	102
2.1.2 Föreställningens disposition	104
2.2 HUVUDETSEN OCH HYPOTESERNA	105
2.2.1 Hypoteserna om Veckelax fräslsläkters ursprung	107
2.2.2 Hypoteserna om Veckelax fräslsläkter i Sveriges förvaltning	112
2.3 ANALYS AV KÄLLORNA OCH LITERATUR	116
2.3.1 Förutsättningarna för slutsatsdragning	116
2.3.2 Källkritik i slutledning	116
2.3.3 Rationell förklaring	117
2.4 JÄMFÖRANDE GEOGRAFISK HERALDIK.....	120
2.4.1 Heraldik som vetenskap	120
2.4.2 Heraldikens definition	120
2.4.3 Heraldikens betydelse.....	121
2.4.4 Vapenmotivens geografiska distributioner	131
2.5 Y-KROMOSOMERNAS HAPLOTYP- OCH HAPLOGRUPPANALYS ..	129
2.5.1 Uttagning av försökspersoner.....	129
2.5.2 Blodprovgivandets protokoll.	129
2.5.3 Laboratoriemetoderna.....	130

2.6 ANVÄNDNING AV DNA SOM EN FORNLÄMNING	131
2.6.1 Genetiska förändringar	133
2.6.2 Vad är en fornlämning-DNA?	134
2.6.3 Cell biologiska aspekter	135
2.6.4 Premisser för DNAs användning	135
2.6.5 Människans beteende och DNA	136
2.6.6 Slutsatserna om DNA från tider äldre än 300 år	136
2.6.7 Non-paternitet	137
2.7 STATISTIK	138
2.7.1 Användning av X2-testen	138
2.7.2 Användning av Fishers exacta test	139
2.8 DATASKYDD	139
2.9 FORSKARENS FÖRBINDELSER OCH BEGRÄNSNINGAR	140
2.9.1 Forskarens ekonomiska förbindelser	140
2.9.2 Forskarens kulturella begränsningar	140
2.9.3 Forskarens personliga begränsningar	140
3 RESULTATEN.....	145
3.1 HUSGAFVEL (WILKIN)-SLÄKTEN	145
3.1.1 Vem var den Erik Larsson, som fick godset i Sandby i Veckelax år 1396?	145
3.1.2 Erik Larssons och hans avkomlingars vapen	158
3.1.3 Den nord-europeiska frälsesläkts-historien och Erik Larsson i Veckelax ...	176
3.1.4 Erik Larssons intressegrupper och roll i händelser innan 1396	277
3.1.5 Motivets "gules chevron or" geografiska distribution	281
3.1.6 Anknytning till normanderna?	293
3.1.7 Namnet Vilken som för- eller efternamn eller i patronymen i de nordiska länderna och Baltien under medeltiden	310
3.1.8 Varjagerna och Veckelax?	318
3.2 BRANDH-, BRANDSTAKE- OCH PILHJÄRTA-SLÄKTERNAS OCH DE ANDRA VECKELAX FRÄLSE-SLÄKTERS URSPRUNG	322
3.2.1 Brinnande vedträ, brandon, eldgaffel, brandstake, eldkil och eldhake	322
3.2.2 Motivet "en pil i ett hjärta"	359
3.2.3 Hermigier-släkten	378
3.2.4 Fader Huggenssons avkomlingar i Huggut-släkten på Bötesön	382
3.2.5 Poitz	395
3.3 ANDRA FRÄLSESLÄKTER, PERSONER OCH GRUPPER MED KONTAKTER I VECKELAX	396
3.3.1 Tott-, Horn- och Vasa-släakterna	396
3.3.2 Sparre-släakterna	416
3.3.3 Bonde, Ryting, Tawast och andra	416
3.3.4 De tidiga veckelaxiska personerna i källorna	430
3.3.5 Riddarväsendet i Viborgs fögderi under medeltiden	443
3.3.6 Judendomen i den medeltida Viborgs fögderi	450
3.3.7 Några blandade upptäckter	455
3.4 VECKELAX SLÄKTERS Y-KROMOSOMERS HAPLOTYPER	459
3.4.1 Y-kromosomen och dess haplotyper	459

3.4.2 Y-kromosomens gener.....	460
3.4.3 Y-kromosomens haplotyper, haplogrupper och genetiska sjukdomar.....	463
3.4.4 Finlands Y-kromosomhaplotyper och -grupper.....	465
3.4.5 Veckelax medeltida släkters Y-haplotyper och Y-haplogrupper.....	468
3.5 DET LOKALA FRÄLSET I SVERIGES FÖRVALTNING.....	485
3.5.1 Det regionala frälset i forlandet av rättsväsendet.....	486
3.5.2 Det regionala frälset i upprätthållningen av frälseväsendet.....	496
3.5.3 Det lokala frälset i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet.....	513
3.5.4 Det lokala frälset i forlandet av den kyrkliga administrationen.....	529
3.5.5 Det regionala frälset i upprätthållningen av hospitalväsendet.....	543
3.6 HUVUDESSENS ANALYS.....	545

TABELLER

Tabell 1. Landskapsrårna mellan Savolax och Lappwes år 1415 och mellan Savolax och Tavastland år 1446 jämförd med Nöteborgs freds termini	39
Tabell 2. Wilkin-Husgafvel-Junkar-släktens bevarade vapens datering och utveckling. Vapenhorisonter enligt Raneke (2001)	164
Tabell 3. Wilken-Husgafvel-vapnets vapenföringar I olika källorna	265
Tabell 4. Antalet vapen med "gules chevron or" I olika delar av Europa	288
Tabell 5. Roland-Pilhjärta-släktens vapens innehåll enligt olika källor. Notera, att alla 4 kända bevarade Pilhjärta-vapens vapenföringar passar till Jören Jörensson Påsas vapen	372
Tabell 6. Y-kromosomens modalhaplotyper av Veckelax kvarblivna knapesläkter	469
Tabell 7. Jämförelse av Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp med populationer från Mellanöstern	471
Tabell 8. Judiska släktsnamn och Y-kromosomhaplotyper av de motsvarande namnen jämförda med Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp	474
Tabell 9. Släkterna med ett Brand-namn och deras Y-kromosomhaplotyp	476
Tabell 10. Släkterna med ett Will-släktsnamn och/eller en likadan Y-haplotyp som Husgafvel-Wilken-släktens och anknytning till ett släktsnamn med en sparre av guld/silver på rött fält i vapnet	482

FIGURER

Fig. 1. En skeppssättning på Hästön i Sundby (Salmi) sydväst om Newitte i Fredrikshamn (tidigare Veckelax)	11
Fig. 2. En beskrivning av rårna mellan Savolax och Lappwes år 1415 på grund av Åbo Landsrätts besluts "termini" (med Erik Laurensen av Kumos som en av 12 synesmän) och år 1446 enligt hövudsman för både Tavastehus och Viborg Karl Knutssons beslut om "termini" efter granskning, och av rårna mellan Savolax och Taipale och Jääskis år 1514	36
Fig. 3. Veckelax kyrkas östra gavels yttre sidas medeltida kors och jämförelse med andra kors	94
Fig. 4. Veckelax kyrkoherde i mitten av 1400-talet använde ett halster i sitt vapen	97
Fig. 5. Släktförbindelserna mellan dem, som tog del i frälsegodsgivandet till Erik Larsson	185

Fig. 6. Lek Ofradssons ätts Erik Laurenssons och Erengisle Nilssons släktförbindelser	188
Fig. 7. Fotografier av en Erik Lavrinssons sigill använt i Skara biskopsgård 16.8.1417	199
Fig. 8. Tre medeltida vapen med en sparre och en halvmåne	242
Fig. 9. 1) Heinrich Wilckens (Femern) husmärke år 1804, 2) Bertel Mickelsson Wilckens (Veckelax) husmärke (bomärke) år 1693 såsom använt i ett brev till Kungen	264
Fig. 10. Kung av England Edward "Erkännare" (d. 1066) ser en dröm, där Kung av Danmark blir drunknad (målad 1250-1260)	267
Fig. 11. 1) Den veckelaxiska Junkar-släktens vapen. 2) "Notårske znacky". 3) den polska Hornowski-släktens vapen. 4) Andris Skyttes (1397-1411) vapen, 5) c) Borgå stads medeltida vapen, 6) Ett schlesiskt sigill med „C” och brandstake	269
Fig. 12. 1-4) De fyra huvudtyperna av Wilkin-Husgafvel-vapnet. 5) Shotter-släktens vapen, det enda vapnet med en sparre och bara en båge utom Husgafvel-Wilkin-släkten som har hittats	272
Fig. 13. Motivets "gules chevron or" geographiska distribution	286
Fig. 14. Geografiska distributionen av "gules chevron or" 1) under 1200-talet, 2) ca. 1350, 3) år 1396	294
Fig. 15. a) Exempel på vapen med många sparrar av guld på rött fält. 1) tre eller mera sparrar av guld på rött fält: Garenquieres, Born (Gosuin II), Horne, Egmond, Crevecoeur. 2) två sparrar av guld på rött fält: Strathearn (Skotland), Fagel aux Pays-Bas. 3) von Linden (Livland , rysk adel). b) Representanter av de tidiga vapnen med en sparre och tinkturerna "gules" och "or": 1) De Clare, 2) Robert FitzWalter, en variant av de Clare-vapnet, 3) Wilton, 4) de Cobham, 5) de Kyme, 6) Wilkins of Stokes	308
Fig. 16. Vapen av: 1) Femerns Wilcken-släkt, 2) Den Gorries von Gorgas-släkten (Askola), 3) den i Veckelax- och Elimäe-bodda Wundranck-släktens vapen, 4) Lübeck's Ratsherr Jacob Wilkens år 1500, 5) Willemsens-släkten (ursprungligen från Skotland), 6) von Wilckenschildt-släkten (ursprungligen från Böhmen), 7) Livlands von Wilcken-släkt, 8) Estlands von Wilcken-släkt, 9) Den Tyska Wilk-släkten	313
Fig. 17. Vapen med ett eller två "brinnande vedträ", eller "brandon" i norra Europa. 1) Brandt i Estland (azure brandon nat. argent), 2) Brandt i Preussen, "två brinnande vedträ på blått fält" eller "D'azur a en (deux) brandon au nat. en fasces" i Preussen (Brandt I & II, till vänster), 3) Brandt i Preussen, 4) Brandt i Meissen ("or un brandon sable"), 5) Brandner i Bayern ("or deux brandon croisé sable"), 6) Grafenriet i Schweiz ("or brandon sable accompagné deux étoile")	329

- Fig. 18. a) Motivets ett eller två "brinnande vedträ" geografiska distribution i Norra Europa. Majoriteten av vapnen med det här motivet finns i det tyska området. Notera olikheten med den geografiska distributionen av motivet "gules chevron or" (Fig. 13, kontrollgrupp). b) "ett brinnande vedträ på blått fält" eller "D'azur a en (deux) brandon au nat. en fasces" i 1-2) Preussen (Brandt I & II), 3) Estland (Brandh), 4) Veckelax (V.) i Karelen (Brandh i V., 5) Brandstake, V. i Karelen, 6) Brandh i Boxböle i V. och 7) Brandh i Strömsby i V. Bron mellan Brandstake i V. och Brandh i Estland är klar i de Brandh-grenarna, som har bott i Strömsby och Boxby i V 332
- Fig. 19. 1) Narva stadssigill. 2) Vapnet av en ursprungligen tysk släkt Stöör 346
- Fig. 20. 1) Viborgs befallningsmans Moens Nilssons vapen med eld och en sparre eller en "eld-gaffel", 2) Måns Nilssons vapen, eld-gaffel, år 1544 (Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 33, Svensk-finsk släktbok, Uppsala Universitetsbibliotek, 1600-talets slut-1700-talets början), 3) Brandt av Mecklenburgsläktens vapen, också med en "eld-gaffel" ("argent chevron sable, accompagné de deux feuille de chêne et un brandon" 349
- Fig. 21. Sigurd Ranes sigill 15.2.1333 med en obestämd djurfigur över en bokstav A eller en husgafvel-liknande struktur 352
- Fig. 22. Vapen med en pil i ett hjärta och en stålhandske (eller en väpnad hand). Det finns en massa vapen med en pil eller två pilar i ett hjärta i litteraturen, men inte så många vapen med en pil i ett hjärta med en stålhandske/en beväpnad hand. Sådana är t.ex.: 1) Pilhjärta från Veckelax i Finland (vapen såsom i dag), 2) den ukrainska Pryimakovy-släktens vapen, 3) Wakowski-vapnet, 4) Påsa-frälsesläktens vapen på 1600-talet 364
- Fig. 23. En pil i ett hjärta: uttryckets heraldiska mening 369
- Fig. 24. 1) Sigillet av Jacobus Laurenti "Hermigier", kyrkoherde i Veckelax 1584-1613, 2) Bomärket av Karl Karlsson Husgafvel, enligt tradition i en släktgrens bruk för länge och ännu på 1900-talet, t.ex. i hushållsvaror och i en promenadkäpp gjord av en släktmedlem på krigsfronten. 3) Ett annat bomärke använt av Husgafvel-släktens representanter. 4) Ett bomärke hörande till Lars Thomasson och Matts Henriksson Lassas i Eckerö kyrkoby på Åland 381
- Fig. 25. 1) Huggut-släktens Bjurböle-grens sigill, 2) Huggut-släktens Fasarby-grens vapen. Huggut-släktens vapenvarianters gemensamma blason är "på rött fält en stålarm hållande en yxa". 3) Huggut (i Bjurböle)-, 4) Stålarm-, 5) Tavast- (medeltida) och 6) Ille-släkternas vapen fr. v. till h. så som i sentida målningar och sköldar i sigillen av Henrik Mattsson Huggut av Bjurböle,

Erik Botvesson Stålarms vapen (av guld). Alla visar en avhuggen stålarms vapen (av guld). Alla dessa vapen har en avhuggen stålarms vapen som huvudmotiv.. Huggut-släktens vapensköld är identisk med den engelska Hingston-släktens vapen (Hingston, l.sin., "Gu an arm in armour ppr. holding a Danish battle axe", Holbeton, co. Devon)	386
Fig. 26. 1) Poitz-släktens vapen (ritat ur Veckelax kyrka av Åbo Akademies ritmästare And. Dahlsteen d. 5 Decemb. 1769). "På rött fält ett Andreas kors av silver omgivet av tre stjärnor av detsamma".	
2) Klas Henriksson Horns vapen	396
Fig. 27. Släkternas Horn och Tott kontakter med Veckelax	426
Fig. 28. Hypotes om Horn-släktens tidiga representanter	429
Fig. 29. Karl Henriksson Horns och hans frus, Agnes von Dellwigs, gravsten i Reval	431
Fig. 30. Veckelax släkters grenar och deras Y-haplotyper	478
Fig. 31. Husgafvel-släktens modala minimala haplotyp i alla databaser	484

SCHEMAN

Schema 1. Jämförande geografiska heraldikens princip i en schematisk form	123
Schema 2. Vapenmotivets "en sparre av guld på rött fält" frekvensers förökning i procent av alla vapen i området genom tiderna i Sverige och på Brittiska öarna	129
Schema 3. Struktur av DNA, Y-kromosomen och DYS390 locus	142
Schema 4. Hypotesträdet. För delhypoteserna, se 2.2.1	144

FÖRKORTNINGAR

A	Arwidssons Handlingar
ASK	Handlingar till belysande af Finlands kamerala förhållanden på 1500-och 1600-talen
DD	Diplomatarium Danicum
DF	Diplomatarium Fennicum
DKS	Diplomatarium Katanense et Sutherlandense
DN	Diplomatarium Norvegicum
DNA	Deoksiribonukleinsyra
DOH	Diplomatarium Orcadense et Hjaltlandense
DS	Diplomatarium Suecanum
eKr	Efter Kristus
fKr	Före Kristus
FMU	Finlands medeltidsurkunder
FMS	Finlands Medeltidssigill
FS, VA, KA	Finlands Statsarkiv, Finlands Nationalarkiv (numera Arkivverket i Finland)
FW	Fitzwilliam Roll
GIR	Kung Gustavs I Registratur
JHD	Jämtlands och Härjedalens Diplomatarium
LEC	Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch
LÄU	Lunds ärkestifts urkundsbok
MEL	Magnus Erikssons Landslag
PCR	Polymeraskedjereaktion
REA	Registrum Ecclesiae Aboensis
SD	Svenskt Diplomatarium
SDHK	Svenskt Diplomatariums huvudkartotek
SHS	Finska historiska samfundets arkiv (Suomen historiallisen seuran arkisto)
SMP	Svenska medeltida personnamn
SMV	Svenska medeltidsvapen, Raneke 2001
STR	En kort tandem upprepning
Wijn, WN	Wijnbergen Roll
ÄSF	Äldre Svenska Frälsesläkter

Del 1/2

1 Inledning och forskningsområdets nuvarande tillstånd

1.1 PROBLEM LOKALFÖRVALTNINGEN

För att förstå lokalförvaltningen bör man känna, hur dess utveckling egentligen hände. Detta förutsätter, att man ser, hur det allt började i det förgångna. Att se, hur utvecklingen gick i de olika områdena, förutsätter en tillräckligt detaljerad analys. Alla områdets lokalförvaltningar var inte likadana.

Detta gäller speciellt området öster om Kymmene älv, som var en fortsättning av medeltida Östra Nyland med dess *ius sueconum* vid kusten och samtidigt ett område mellan Östra Tavastland och Västra Karelens östra delar med dess karelska rätt⁷ i inlandet. Tavasternas område förefaller ha sträckt sig ut till Veckelax på grund av ortnamnet Tavastby (Tavastila på finska), en av de större byarna där, och en annan Tavastby i Vederlax (Hämeenkylä på finska), och även en plats med namnet "Neder-Tavastland (Ala-Häme) i Säckjärv socken^{8,9}.

Den europeiska maktens kommande från tre håll, väst, syd och sydöst, till kustområdet öster om Kymmene älv krävde en ny balans mellan den tidiga jägar-fiskarekulturen i området och den nya makten. Beskattningens organisering kunde inte ske i skogs- och sjöområden på samma sätt som i gamla lantbruksområden.

Denna nya interkulturella balans nådde och förlorade man många gånger för t.ex. maktskiftens i väst och öst skull, och samhället borde alltid bli stabiliserat igen. För att omstabilisera samhället behövde riket män i

⁷ Pirinen 1962, ss. 156-166

⁸ Det borde dock noteras, att man har hittat på Karelska Näset och i Ladogas Karelen över 200 ortnamn med presuffixes tydande på olika folk eller stammar, inkluderande tavaster. De här ortnamnen tyder på 19 olika folk eller stammar. En ny befolkning verkar ha kommit till Ladogas Karelen under 800-1000-talen troligen från Vänå-Pälkäne området, Pöllä 1992

⁹ Som kontroll borde tas hänsyn till att ortnamn med "Häme" (Tavastland) som en del kan hittas i praktiskt taget hela Finlands nuvarande område och det Karelska näsets sydvästra delen, utom det norraste Lappland; Uino 1997, se fig. 4:9 gjort på basis av Vahtola (1980), s. 126. Ortnamnen med "Karjala" däremot är klart begränsade till Östra Finland.

lokalförvaltningen, frälset, men hur var det med frälset i området öster om Kymmene älv? Fanns det stadigt ett lokalt frälse där under medel- och vasatiden? Och varför? Svaren till dessa frågor är inte självklarheter i vad kommer till Sveriges¹⁰ östraste delar under medeltiden och inte ens i vasatidens början.

1.1.1 Lokalförvaltningens karaktär

Administration ursprungligen betydde "hjälpgivande" (*administratio*¹¹, lat.). Hjälpen tydde på bistånd för kungen. Detta också var lokalförvaltningens natur under medeltiden. Makten baserade sig under medeltiden på överlägsen militärstyrka, som kungen ville hans män att utrusta mot deras skattefrihet. När makten i ett område blev bestående, blev den territorialiserad och anknöt till sig skatteobjekt i sitt territorium¹². Denna territorialiserade och beskattande makt kunde med tiden forma en helhet, som kallades senare ett rike. Många sådana tillsammans – via erövring – kunde leda till även större riken och senare efter ekonomins monetarisering till centralisering av även större skatteinkomster (*redditus*, lat.; *reddo*, lat. = ge tillbaka¹³, jmf. orden "redovisning" och "redogörelse" i det svenska språket) till rikets kung. När riket blev större, kunde kungen inte längre själv ta hand om förvaltningen, speciellt beskattningen, i alla rikets delar. Det blev nödvändigt för kungen att förläna rikets delar till kungens män för att få hjälp (*administratio*) i skatternas insamling från hela riket och i rikets försvar. Detta betydde lokalförvaltningens särskiljande från rikets centralförvaltning och administration i ordets ursprungliga mening.

Det latinska ordet "*administratio*" är också i viss mån en synonym till orden "*cura, curo, curare*" (lat. = sköta om, ta hand om)¹⁴. Administrationen betydde också skötsel om de saker, som hörde till administrationen. Ordet "*Curia*" tydde på en grupp, som nominerades och som tog hand om administrationen (jmf. "*Curia Romana*", påvens hov och "*Curia diocesana*", stiftets administration¹⁵). Ordet "*Curia*" kunde också tyda på en gård, t.ex. "*curia Saltwiik in Alandia*"¹⁶, tydande på att godset hade givits till någon för att ta hand om och sköta det, dvs. att förvalta det.

¹⁰ Ordet "Sverige" användes under 1300-talet, ordet "Sviariki" även innan det (Harrison 2009). Därför hölls det som välbaserat att använda ordet "Sverige" för att tyda på det riket, som var på formande, formades och utvecklades i Östersjöområdets norra delar, i detta projekts tidfönster.

¹¹ Simpson 1968, s. 16; Heikel 1935, s. 18

¹² Korpela 2004a, s. 34

¹³ Heikel 1935, s. 332

¹⁴ Simpson 1968, ss. 163, 720; Heikel 1935, s. 104; Stelten 2008

¹⁵ Stelten 2008, s. 301

¹⁶ DF 603, 8.6.1351

Också det tyska verbet "*zu verwalten*", som är av samma ursprung som det svenska ordet "*att förvalta*" betyder "*att ta hand om eller sköta om*" någonting¹⁷. Själva det svenska verbet "*att förvalta*" definieras också som "*att ta hand om eller sköta om*"¹⁸.

Ordet "*gubernatio*" (lat.) för sin del betyder styrning eller ledning, men dess derivativ "*gubernator*" tyder på en man med hjälmen¹⁹ och därmed har också en militär dimension. Ordet "*rego*" (lat., jmf. "*regens*" och "*regent*") tyder på styrning och ledning, men också på förvaltning, dämpning och begränsning²⁰. Det latinska verbet "*tempero*", som är också en synonym till verbet "*att förvalta*"²¹ betyder hållandet inom gränser eller sättning av gränser²². Det grekiska ordet "*oikonomia*" däremot betyder ett hushåll eller förvaltning och ordet "*oikonomos*" en förvaltare.

Det verkar som om ordet "*att förvalta*" inte generellt användes under 1300-talet i det svenska språket i meningen förvaltningen av ett gods eller et län. Olika uttryck användes för att mena "*att förvalta*". Till exempel:

- 1) när Ingeborg Tordsdotter år 1377 skänker till korprästerna i Linköping och deras uppehälle sin gård i Rullerum, använder hon uttrycket: "*the skulw ok thet sama godz Ryllarwm æwerdhelika ægha ok sinne styrsi hawa*", dvs. ordet "*styrsi*" (styrelse) användes i betydelse "förvaltning"²³.
- 2) Peter Bänason använder uttrycket "*se oc stå for them meth troskap*" (se och stå för dem) i betydelse "att förvalta" år 1407²⁴.
- 3) Riddare Bengt Filipsson formulerar år 1374 godsgivandet till biskop Magnus, riddare Birger Ulfsson och skällig man Johan Petersson med uttrycket "*stadzins Vaztena veghna j sina værio taka*" i betydelse "att förvalta"²⁵.
- 4) Ricardis, svears och götars drottning, gav ett order till Markus Maal år 1377, att "*thu wtan alle motsegn scal forsta oc for see thesse forsaghde husstru Ingegærdho goz*". Här användas uttrycket "for see" i meningen "att förvalta".

¹⁷ Kärnä 1996, s. 658

¹⁸ Köykkä et al. 2003, s. 744

¹⁹ Simpson 1968, s. 269

²⁰ Heikel 1935, s. 334

²¹ Simpson 1968, s. 720

²² Simpson 1968, s. 596

²³ SDHK nr. 11120

²⁴ SDHK nr. 16877

²⁵ SDHK nr. 10542

- 5) När kung Henrik IV av England år 1408 ger de engelska köpmännen i Danmark, Norge og Sverige tillåtelse att välja deras egna fogdar, skriver han det följande: *"Kongen med hilsen til alle, hvem nuværende brev når frem. I skal vide, at da - sådan som vi har hørt - forskellige skader, uenigheder, anklager og problemer før denne tid havde fundet sted og var blevet forvoldt imellem vort riges, England, købmænd opholdende sig i Norges, Sveriges og Danmarks egne og større sådanne herefter frygtes at forvoldes i kommende tider - det ikke ske! - på grund af mangel på god og sund ledelse og styrelse, hvis ikke vi i hast kommer hjælpende til undsætning for at få en bedre styrelse gensidigt imellem købmændene,..."*²⁶, använder han eller hans skrivare uttrycket "ledelse og styrelse" i betydelse "att förvalta", men också verbet "forvolda" i betydelse "att förorsaka"²⁷ (jmf. "att förvalta" s., "zu Verwalten", d.)

Emedan ordet "förvaltning" är på danska "ledelse" och det gammal-danska verbet "ledsage" betyder på det danska nuspråket "vise vej, lede"²⁸ och emedan orden "ledelse" och "styrelse" har använts i det danska språket i betydelse "förvaltning" under 1400-talet (se ovan), är det sannolikt, att man använde de nordiska orden "ledning" och "styrelse" i betydelse "förvaltning" under medel- och vasatiden.

Emedan kung Henrik IV av England, vars dotter Filippa var frun till kung Erik av Pommern, använde verbet "forvolda" i ett brev skrivet på det danska språket, var verbet "att förvalta" troligen inte heller okänt i de nordiska språken under medeltiden, men antagligen hade ordet inte ännu i 1400-talets början exact samma mening som nuförtiden.

Emedan ordet "forvolde" betyder också i det norska nuspråket "være årsak til, påføre, forårsake", t.ex. "forvolde noen skade"²⁹, är det klart, att verbet "att förvalta" och dess derivativordet "förvaltning" har känts i dess tidiga form "forvold" i de nordiska länderna redan under medeltiden. Ordets betydelse i det ovannämnda kung Henriks brev och i det norska nuspråket berättar också om, hur man har förstått förvaltningen med beskattning, lagar, rättsväsende och militärstyrka bland folket. Här kommer verbet "forvolde" nära det medeltida

²⁶ DD 280, 1.3.1408

²⁷ Ordet "forvolde" betyder i det norska nuspråket "være årsak til, påføre, forårsake", t.ex. "forvolde noen skade".

²⁸ Kalkar 1881-1907, s. 762

²⁹ Bokmålsordboka. Universitetet i Oslo i samarbeid med Språkrådet.

<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=&begge=+&ordbok=bokmaal>; The Free Dictionary by Farlex. <http://no.thefreedictionary.com/forvolde>.

svenska språkets verb "forväldigha", som betyder "att öva våld mot någonting" eller "att med våld hindra nyttjandet av någonting", t.ex. fiskevattnet³⁰.

Emedan rikets sätt att leda förändrades anmärkningvärt, när makten centraliserades under 1500-talet³¹, när det byrokratiska systemet utvecklades och när kapputrustningen började med ökande beskattning³² och när slutligen skatteinsamligen bortarrederades till privatföretag under åren 1618-1635³³, är det möjligt, att man började se administrationen som "förvaltning" bara senare efter medeltiden.

I denna bok dock användas enligt rådande bruk³⁴ ordet "förvaltning" för hela vår forskningsperiod i de betydelse, som har givits för det utvecklande systemet, som användes under medel- och vasatiden för att göra vad som enligt lagen, gamla sedvanor och kungens vilja till riket hörde.

Slottshövdingmännen i medel- och vasatidens Sverige hjälpte kungen i sina fögderiers beskattning och rikets försvar, tog hand om saker, som hörde till riket (t.ex. rättsväsendet), och var också militärledare, som vid behov också dämpade oroligheter och begränsade icke-önskvärd utveckling. Lokalförvaltningen betydde allt detta.

I praktiken formades lokalförvaltningen under medeltiden av praktiskt taget allt, som hade någonting att göra med förvaltningen och som inte hörde till centralförvaltningen. Centralförvaltningens roll var ofta liten för långa distansers skull³⁵. Slottets hövding regerade sitt fögderi i många fall autonomiskt, men inte ensamt. Hövdingen behövde frälsemän för att kunna insamla skatter, ta hand om fögderiets försvar och överhuvudtaget regera sitt fögderi. Dessa frälsemän hjälpte hövdingen mot deras frälsefriheter och var därmed en del av administrationen.

Den medeltida förvaltningen har också ibland delats i tre nivåer: lokal-, regional och centralförvaltning³⁶. Dessa nivåer existerade i princip och speciellt i rikets kärnområden, men i Viborgs medeltida fögderi fanns det inte en tredje förvaltningsnivå under medeltiden i rikets förvaltnings sektor. Härader existerade inte i Viborgs fögderi under medeltiden. Det var allt lokalförvaltning, som inte var centralförvaltning. Rikets förvaltning överhuvudtaget var inte ännu välutvecklad: hur kunde det ha varit tre förvaltningsnivåer i Viborgs fögderi, när förvaltningen, speciellt den nordiska lokalförvaltningen, i inlandet

³⁰ Söderwall 1884, s. 317

³¹ Hallenberg 2001, ss. 404-406

³² Gustafsson 2010, 117-130

³³ Hallenberg 2008, ss. 37-76

³⁴ Se t.ex. Fritz 1972, Fritz 1973, Hallenberg 2001, Retsö 2009

³⁵ Retsö 2009, s. 15

³⁶ Knuutila 2010, s. 45

knappast existerade och centralförvaltningen inte var närvarande? Bara den kyrkliga förvaltningen hade klart central-, regional och lokalförvaltningen, men riket hade bara kungen och hans män.

Att den jägar-fiskar-befolkningen, som existerade i området öster om Tavastland, hade haft förvaltningsstukturer innan den europeiska makten, är helt möjligt, men de existerade troligen inte länge efter den europeiska förvaltningens kommande i de med riket förenade områden.

I praktiken hade den europeisk-nordiska lokalförvaltningen många sektorer: rättsväsendet (se 1.3.1.), frälseväsandets kontroll (se 1.3.2.), fögderiförvaltningen (se 1.3.3.), den kyrkliga lokalförvaltningen (se 1.3.4.) och även sjuk- och fattigvården (se 1.3.5.). Fastän den senaste officiellt hörde till kyrkan och speciellt till de kyrkliga ordnarna, kunde hövdingen inte bättre förstärka sin position bland folket än med att donera ett gods eller pengar till områdets hospital.

Den svenska lokalförvaltningens militärfunktion framhövdes i vad kommer till hotet från utomlands vid gränser mot Ryssland och Danmark, men i alla fögderier hade lokalförvaltningen en klar militärfunktion på grund av frälseväsandets existens och inrikes oroligheter. Frälset tog inte hand bara om utrustningen av bepansrade män med hästar³⁷ utan också om sådana uppgifter som laglighetskontroll (*jurisdictio*, lat. = administration i rättsväsendet, också rätt att förvalta andra³⁸) som en del av lokalförvaltningen.

Naturligtvis kunde den nordiska lokalförvaltningens militärstyrka också vara en hot mot den jägar-fiskar-befolkningen, speciellt på grund av dess krav på skatter. För att få skatterna insamlade behövdes en viss hot för sanktioner, men det kunde också finnas egenmäktighet av olika slag³⁹. Hallenberg (2001) har framställt vasatidens fogdars våldsamhet och användning av för stor styrka i situationerna, där det lagliga systemet och fogdens auktoritet har mera eller mindre ifrågasatts, men också demonstrerat rättsväsendets beredskap att agera⁴⁰. Han har också analyserat fogdarnas våldsamma verksamhetsmodell, men för rättsvisans skull borde man alltid jämföra med kontrollgruppen. Också saker av sådana präster, som hade varit våldsamma, behandlades i olika domstolar⁴¹, och om även representanterna av prästerskapet kunde vara skyldiga till sådana misgärningar, hur mycket de andra?

Fogdarnas beteendes distribution, om det kunde graderas efteråt, skulle troligen vara normal. Det skulle finnas i den normala distributionens andra ände ca. 5 % mycket duktiga fogdar och i den andra änden 5 % mycket dåliga fogdar.

³⁷ Fritz 1972, s. 33

³⁸ Simpson 1968, s. 330; Heikel 1935, s. 212;

³⁹ Hallenberg 2001, s. 174

⁴⁰ Hallenberg 2001, ss. 369-378

⁴¹ Hallenberg 2001, s. 371, Risberg & Salonen 2008

Resten av fogdarna (90 %) skulle vara där emellan: goda och godtagbara. De dåligaste hörde antagligen till det mera eller mindre störda delen av befolkningen på basis av skildringar av deras gärningar. Det är svårt att få en helhetsbild av vasatidens men även svårare av medeltidens fogdars beteende⁴².

Koskinen (2011) betonade Österlands östra delars fogdars autonomi och brist på centralförvaltningens kontroll under Johans III tid⁴³, trots att Gustav Vasa hade varit speciellt aktiv i sin brevväxling med fogdar och generellt i lokalförvaltningens och beskattningens reform, avsatte fogdar, om han inte var nöjd med dem, och var speciellt noggrann i vad kommer till Östra Finlands försvar och trots att Viborgs fogderi inte längre förlänades efter Johan av Hoyas tid, utan var i direkt kronoförvaltning. Orsaken till en sådan brist på kontroll kan ha varit det 7-åriga kriget mot Danmark 1563-1570, det 25-åriga kriget mot Ryssland 1570-1595, Bonderevolten i Österland 1596-1597 och slutligen maktkampen mellan Sigismund och hertig Karl 1598-1599⁴⁴, som säkert labiliserade hela samhället, men speciellt Viborgs fogderi (se Appendix A), och krävde förmåga att vara autonomisk i den lokala ledningen. I sådana förhållanden behövdes även större stabilitet än normalt av det lokala samhällets bärande strukturer.

Det tog tid att stabilisera samhället och förvaltningen igen efter dessa händelser. Bara efter samhällets stabilisering igen kunde förvaltningen agera normalt, men nya labiliserande krig och oroligheter följde under 1600-talet.

Rikets centralförvaltnings intresse var huvudsakligen i skattebetalningen, ekonomin och försvaret, inte så mycket i befolkningens rättigheter, om någonting särskilt allvarligt eller provocerande inte hade hänt. Kyrkan däremot var intresserad av folkets öde på basis av sina grundläggande verksamhetsprinciper, och kyrkan var en central del av förvaltningen under medeltiden och också efter reformationen.

Medel- och vasatidens samhälle antagligen var våldsamt, men knappast våldsammare än vår tid, då olika blodgärningar visas varje dag många gånger på många kanaler samtidigt i medier och då samhället bara på sistone så småningom har börjat återhämta sig från två världskrig, där ca. 71 miljoner människor blev dödade med massförstörelsevapen och annars. Medeltidens samhälle organiserades och upprätthölls med hjälp av legitimerad våld. Användningen av legitimerad våld förorsakade (att förorsaka = "forvalde" i det norska språket ännu idag) hotet för sanktioner, om man inte t.ex. betalade sina skulder i handel eller sina skatter till lokalförvaltningen.

Innan läskunnighetens spridande allt hände muntligt. Att inte betala t.ex. skulder eller skatter i tid kunde därför förorsaka våld omedelbart. Att förvalta

⁴² Det fanns på 1560-talet ca. 210 fogdar i hela riket, när det under 1530-talet fanns ca. 30 (Almquist 1917, s. 113). Antalet fogdar på 1530-talet motsvarar troligen antalet under medeltiden.

⁴³ Koskinen 2011, s. 11.

⁴⁴ Viborg blev den sista basen för Sigismunds avhängare; det sista slaget i Viborg 21.-23.9.1599

var att använda våld eller – i andra ord - orsaka sanktioner, om lagen och gamla sedvanor bröts och inget annat hjälpte.

Det fanns inga andra medel. I det bästa fallet, kunde tvistemålen behandlas i tingsrätten enligt gamla sedvanor och landskapslagar, efter ca. 1352 dock enligt hela rikets lag, Magnus Erikssons Landslag.

Vålden var inte bara legitimerat för förvaltningen. Den var också monopoliserad. Bara förvaltningen fick vara våldsamt. Det var förvaltningens uppgift att hindra våldens olegitimerad användning. I både Hälsingelagen och Magnus Erikssons landslag (ca. 1352) fanns klara stadgor om konsekvenser, om olegitimerad våld användes⁴⁵. Förvaltningen, dvs. användningen av våld för att förorsaka sanktioner mot lagens brytare, hörde inte till alla.

Det var dock inte bara den legitimerade vålden, som reglerade medel- och speciellt vasatidens samhälle. Läskunnighet bland präster, fogdar, lagmän och konungsnämndens nempdemän möjliggjorde lagarnas nedskrivning. Detta begränsade den legitimerade våldens användning till situationerna, där det enligt lagen var tillåtet.

Läskunnighetens spridning hade en lugnande effekt på samhället på grund av den skrivna lagens objektivitet⁴⁶. Egenmäktighet i vad kommer till lagens tolkning var inte längre möjlig. Den skrivna lagen kunde kontrolleras och utvecklas i motsats till en muntlig tradition eller information. Folket kunde bättre lita på den skrivna lagen och när också rättens domar blev skrivna och på svenska⁴⁷, kunde domstolarnas domar bättre behandlas av andra. Det var troligen också så, att samhällets lugnande orsakade läskunnighetens spridning.

Det borde dock inte glömmas, att omfattande statistik om våldsamhetens förekommande under medel- och vasatiden jämförd med t.ex. nuförtidens läskunniga samhälle inte existerar. Det är helt möjligt, att det i en storstad nuförtiden sker mycket oftare våldsamheter än under medel- och vasatidens bykollektiv, men åtminstone det verkar säkert, att medel- och vasatidens förvaltning använde och orsakade mera våld än förvaltningen idag.

Fögderierna (*advocatia*, lat. = hjälpgivande, hjälpare⁴⁸) kunde förvaltas på många sätt. De kunde vara: 1) kronoförvaltade (fataburslän, räkningslän, skatteinkomsterna eller länets vinst helt eller delvis till kronan), 2) furstelän eller hertigdömen (skatteinkomsterna eller länets vinst till kungafamiljen eller kronan), 3) pantlän (skatteinkomsterna eller länets vinst som säkerhet för ett lån

⁴⁵ T.ex. 1) Hälsingelagen, konungx balker II-V, X; [manhæliæs balker helt](#), 2) MEL, Kunungx Balker XXIII, 7§, XXIV, XXVII, Ethzöris Balker I, II, IV, VI-IX, XII- XXIV, XXXIII-XXXIX, XLI, XLIV-XLVI; Höghmala Balker I-III, VII-X; Drapa Balker meth vilia I-V, XVI-XVII, XXX-XXXI, XXXIV-XXXVI, XXXVIII-XLII; Drapa Balker meth vatha I-XIV, XVI-XIX; Saramala Balker meth vilia I-XVII; Saramala Balker meth vatha I-IX

⁴⁶ Nedkvitne 2004, ss. 244-245

⁴⁷ MEL, Eghnobalker, kapitel XXII, 1§

⁴⁸ Simpson 1968, s. 23; Heikel 1935, s.

eller som amorteringar) eller 4) avgiftslän (skatteinkomsterna bortarrenderade mot en fast årlig avgift), 5) tjänstelän (skatteinkomsterna eller länets vinst till läntagaren mot tjänst), 6) morgongåvalän (skatteinkomsterna eller länets vinst till läntagaren)⁴⁹.

Kyrkans medeltida lokalförvaltning insamlade tiondeskatter⁵⁰. Med hjälp av dessa skatter kunde församlingens ledning organisera först en präst och därefter en kyrka för församlingen⁵¹. Sockeninstitutionen, en viktig del av lokalförvaltningen, formades parallellt med församlingarnas formande⁵². Socknarna formade fögderier (senare slottslän) och slottslänen delades först till härader (rättsväsendet) och då under reformationen till mindre fögderier (andra administrationens sektorer).

Emedan det utan kyrkoskatter inte kunde finnas präster eller en egen kyrka för församlingen och emedan skattebetalningen i Tavastland, Karelen och Savolax ännu år 1330 var bristfällig⁵³, är det troligt, att församlingsnätverket med präster och församlingarnas egna kyrkor inte före 1330 har grundats i området öster om Tavastland.

Trots det har det dock kunnat existera inofficiella kristliga samfund ledda av munkar eller vanliga lekmän i området redan tidigare – församlingar de också. Detta är även troligt – speciellt vid kusten, om kristendomen har kommit till området öster om Kymmeneälven redan under 1200-talet⁵⁴, vilket också den arkeologiska evidensen tyder på⁵⁵. Det tog sin tid för församlingen att växa så stor och stark, att den hade råd att upprätthålla en präst och att bygga en kyrka.

Att församlingen växte så stor, att den hade råd att upprätthålla en präst och att bygga en kyrka krävde ganska tät bebyggelse i församlingens kärnområde. På grund av detta kan det antas, att de första församlingarna formades till de största prehistoriska tätorterna i området. De största tätorterna vid kusten troligen huvudsakligen formades genom kolonisering från rikets västra delar.

En församling formade också grunden för en socken. På samma sätt formade Åbo stift grunden för t.ex. rättsväsendet, emedan Landslagen stiftade lagmän att agera under biskopen i rikets hierarki⁵⁶.

⁴⁹ Fritz 1972, ss. 70-72; Retsö 2009, ss. 19-20

⁵⁰ Pirinen 1962, ss. 11-29

⁵¹ Knuutila 2010, ss. 35-36

⁵² Det finns ingen evidens om socknarnas existens i den formen som känns från historiska tiden innan den kyrkliga lokalförvaltningens formande.

⁵³ DF 372, DF 383; DF 389; DF 393; DF 413; DF 424; DF 430

⁵⁴ Knuutila 2010, s. 38

⁵⁵ Saksa et al. 2003, ss. 473-474; Hiekkänen 2002b, s. 81

⁵⁶ MEL, kununx balker I §

Kyrkoskattens insamlande möjliggjorde Åbo domkapitels⁵⁷ grundande och verksamhet⁵⁸, vilket med tiden främjade utvecklingen av hela den kyrkliga lokalförvaltningen, och inte bara den kyrkliga lokalförvaltningen, utan också utvecklingen av den profana lokalförvaltningen. Rättsväsendet utvecklades i Viborgs fögderi dock bara långt efter den kyrkliga lokalförvaltningen hade organiserats.

Kyrkan tog dock också – på basis av sina verksamhetsprinciper⁵⁹ - hand om sina församlingars medlemmar på plats i socknar. Kyrkans lokalförvaltning formade därför den delen av lokalförvaltningen, som en vanlig människa kunde möta i det vardagliga livet. I början fanns det dock inte många kyrkor i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen (se 1.3.4., 3.5.4.).

Den huvudsakliga basen för lokalförvaltningen under senmedeltiden och vasatiden var slottet, emedan det bepansrade rytteriet sedan 1200-talet behövde en starkare förläggning för sig än de väpnade männen under ledungsväsendets tid⁶⁰. Om det hade funnits en nordisk lokalförvaltning i området redan under ledungsväsendets tid, kunde det också finnas så kallade husaby-förvaltningscentra, där skatterna insamlades, där ting kunde hållas och där kungen med sin hird kunde övernatta, när han reste i sitt rike⁶¹.

Labiliserande händelser liksom krig och revolter förekom under medel- och vasatiden ofta (Appendix A). I krigens fall blev gårdar och kyrkor ofta brända och en del av befolkningen dödad eller bortförd speciellt vid rikets östra och södra delar. I revolternas fall förstärktes det mot kungen eller den lokala hövdingen trogna frälsets ställning och samhällets kontroll blev strängare. Samtidigt blev deras ställning, som hade valt den förlorande parten, svagare. Atmosfären i samhället försvagades med dess labilisering. Det behövdes i dessa omständigheter lokala grupper, som kunde:

- 1) stabilisera försvaret igen (dvs. upprätthålla frälseväsendet och fögderiet),
- 2) leda stabiliseringen av samhällets funktioner igen (återuppbyggnad av husen, produktionens omstart på åkrar och i fähus för att få näring till folket och för att uppliva skattebetalandet, dvs. upprätthålla fögderiet),
- 3) leda stabiliseringen av folkets tro på framtiden (återuppbyggnad av kyrkor, omsorg för de sårade och sjuka och för dem som hade förlorat

⁵⁷ Nämndes första gången 24.2.1259, DF 118

⁵⁸ Pirinen 1956, ss. 31-80

⁵⁹ Matt. 25:45

⁶⁰ Fritz 1972, s. 33

⁶¹ Fellows-Jensen 1993

- sitt hus osv., dvs. upprätthålla den kyrkliga lokalförvaltningen, hospital och sockenstugor)
- 4) leda stabiliseringen av rättsväsendet i området igen (dvs. upprätthålla lagligheten i de labiliserade omständigheterna).
 - 5) Leda stabiliseringen av folkets tro på förvaltningen och dess ledning själv (dvs. upprätthålla fögderiet med dess skatteinkomster och rättsväsendet)

I andra ord, lokalförvaltningen var inte bara förvaltning i goda tider, utan också och kanske även mera ansvarstagande i svåra tider. För detta behövdes bestående, lokala ansvarstagare.

Fastän socknarna och fögderierna var relativt autonomiska, formade de tillsammans rikets administration. Därför betydde lokalförvaltningens bildning och stabilisering också delvis rikets förvaltnings bildning och stabilisering. För en frälseman var rikets existens självklart: det fanns kungen och kungens män, ett nätverk⁶², som formade och upprätthöll riket själv.

Detta nätverk förnyade sig generation efter generation. Fastän kungens ställning och överhuvudtaget hörandet till frälseståndet inte var arvet under medeltiden, gick båda i arv från fadern till sonen⁶³ och i vad kommer till kungens ställning, rekommenderade Magnus Erikssons Landslag (ca. 1352) även, att den nya kungen hellst borde väljas av den tidigare kungens söner⁶⁴. Därför var rikets administrativa nätverk ett genealogiskt och därmed också ett genetiskt nätverk, fastän det primärt var fråga om ett kulturellt fenomen. Det offentliga och privata livet hörde tillsammans under medel- och vasatiden⁶⁵.

Eller formade frälset riket? Upprätthöll frälset riktigt rikets förvaltning i Viborgs fögderi? Hur var det egentligen?

I denna undersökning begränsades forskningsämnet i lokalförvaltningen och dess stabilisering.

1.1.2 Projektets geografiska och tidsgränser

När man talar om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i området öster om Kymmene älv, kan man inte bara tänka på medeltiden. Fastän den nordiska förvaltningens grund lades i området omedelbart öster om Kymmene älv under 1300-1400-talen, kan man inte tala om områdets förvaltnings stabilisering innan reformationen. Även efter kung Gustavs I lokalförvaltnings reform hade de fortfarande pågående förändringar i landets östraste områden en effekt på själva

⁶² Koskinen 2011, ss. 274-276

⁶³ MEL, Kunungx Balkar XX

⁶⁴ MEL, Kunungx Balkar IV 1§

⁶⁵ Koskinen 2011, ss. 396-397

lokalförvaltningen. Därför har till detta projekts tidsgränser valts senmedel- och vasatiden (1336-1654).

Förändringen var en fortfarande pågående process i området öster om Kymmene älv under medel- och vasatiden och efter varje förändring eller shock, t.ex. ett maktskifte eller ett krig, behövdes områdets lokalförvaltnings omstabilisering. Denna stabilisering var naturligtvis delvis på områdets högsta lednings ansvar, men utan det lokala frälset kunde den högsta ledningen, slottets hövding, inte ha hållit situationen i kontroll. Hur mycket frälse det fanns i Sveriges östraste och ganska stora delar i areal, dvs. i den nuvarande Östra Finland, och hur lokalförvaltningen under medel- och vasatiden egentligen organiserades i detta område, är dock inte välkänt. Frälsets roll i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i Sverige öster om Åbo Landsrätts besluts 25.6.1415 rår⁶⁶ och Ryssestenen⁶⁷ (Fig. 2, Tabell 1), dvs. öster om rårna Ryssestenen, Huhtikivi-stenen, Tyllikivi-stenen (mittemot Muhuniemi)⁶⁸, Ankapora⁶⁹, Orewall⁷⁰, Naglasaari⁷¹, Vahvaselkä⁷², Muuratmäki⁷³, Suonenjoki⁷⁴ och Lastukoski⁷⁵/Maanselkä under medel- och vasatiden kräver därför

⁶⁶ REA nr. 352

⁶⁷ Grotenfelt 1894 Jakob Teitts klagomålsregister, karta mellan ss. 224 och 225.

⁶⁸ Ryssestenen (Hautajoensuu), Huhtikivi och Tyllikivi (mittemot Muhuniemi), formade enligt Julku (1987, ss. 23-39) en sådan gammal division med en okänd natur mellan Borgå gislalag i Viborgs fögderi och Hollola och Hattula gislalag i Tavastehus fögderi, som fortsatte från Muhuniemi ända till Koukalankoski och vidare till Rysserån på Bottenvikens strand i den nuvarande Österbotten; DF 3077. Om den här divisionen hörde till den helheten, som år 1201 bestyrktes i freden mellan Novgorod och Varjagerna på Jaroslav Vladimirovitschs fördrag, är inte känt; Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors; Rydberg 1877, del I, s. 115, nr. 56; Ehrensward, A. (1747/1938): "En annan (gränssten) skall stå på backen mellan Kymmene gård och Suttula (Sutela nuförtiden), s. 39; Leinberg, K.G. (1885) I:44: "Torde hända, at Rysland blifvit nemndt efter denna gård (Holmgård), emedan man finner 2 Svenska mil härifrån, emellan Sutela by och Kymmenegård – wid stranden af en gren af Kymmene Elf, stora stenar uppå hwilkas öfwersta spets stå uthugna diupa korss, hvarom allmogens berättelse är, at gränsten emellan Ryskland och Sveriges i urminnes tider varit där."

⁶⁹ Ankapora = en fors i Kymmeneälven = Anjalafors nuförtiden

⁷⁰ Inte nämnd i Åbo Landsrätts beslut 25.6.1415, men ligger vid vattenruten från Ankapora till Naglasari och det finns en medeltida gravering i en stor sten av råstenens storlek i Orewall gård på Kymmene älvs strand, se Fig. 37

⁷¹ En knutpunkt av många delningar i Mäntyharju, en ö i vattenrutornas knutpunkt också

⁷² Inte nämnd i Åbo Landsrätts beslut 25.6.1415, men ligger vid vattenruten från Naglasari till Muuratmäki och nämndes i Karl Knutssons beslut 25.4.1446 som en rå mellan råpunkterna Naglasari och Muuratmäki, DF 2661

⁷³ En backe i Toivakka nära den nuvarande Jyväskylä

⁷⁴ En stad i Savolax nuförtiden, på en vattenrutt

⁷⁵ I den nuvarande Nilsä

noggrannare analys än vad har gjorts tidigare. Dessa rår formade delningen mellan Tavastehus och Viborgs fögderier under senmedeltiden och det har tvivlats, att samma rår tidigt under medeltiden också delade området mellan Sverige och Novgorod⁷⁶. Därför har dessa Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenens mellan Kymmeneälvens deltas Langfors och Huma grenar valts som vår forskningsområdes västra gräns. Forskningsområdets östra gräns ligger vid Nöteborgs freds rår.

1.1.3 Öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenens

I Sveriges östraste område under den tidiga senmedeltiden, Viborgs fögderi, fanns det inte mycket frälse. I Viborg var omständigheterna antagligen ganska jämförbara med andra städer med slott i Sverige, om man inte räknar den långa distansen från Stockholm och slottets utsatta läge vid den ryska gränsen med⁷⁷. I 1400-talets slut byggdes St. Olofsborg på en ö i en sund vid Nöteborgs freds gräns i Säminge bredvid en större marknadsplats för att utveckla lokalförvaltningen i Savolax, men Viborgs fögderis största kända frälsegrupp utanför de här slotten och det enda lokala i Viborgs fögderi redan tidigt boende frälseklustret fanns dock i Veckelax omedelbart öster om Kymmeneälven vid kusten⁷⁸.

Veckelax⁷⁹ (Vekkelaks⁸⁰/Vekelax/Wekelax/ Weckelax/ Veiculas, Vehkalahti på finska⁸¹), den första medeltida socknen öster om Kymmene älv under medeltiden, är nuförtiden den sydöstra-finländska staden Fredrikshamn (Fig. 36), vars ursprungliga namn var Veckelax Nystad, men också nutida Kouvola stad brukade vara Kouvola by i Veckelax socken. Delar av den medeltida Veckelax socken hör också till den nutida Kotka stad. Några Finska Vikens öar, som var en del av Veckelax socken, hör nu till Ryssland.

Under medeltiden var Veckelax en storsocken, som omfattade området från Vederlax (känd också som Virlax, Virolahti på finska) till Kymmene älv och från kusten över Salpausselkä ås till Östra Itis (Norra Valkeala) i Sydöstra Tavastland, dvs. nästan hela det området, som kallas Kymmenedalen (Kymenlaakso på finska) nuförtiden. Veckelax socken hörde till Viborgs fögderi men var också en del av Östra Nyland. Veckelax storsocken låg också i dess norraste delar nära den medeltida Savolax, som 12.8.1323 tillsammans med

⁷⁶ Julku 1987, ss. 23, 32-33, 38, 51, 67,

⁷⁷ Fritz 1973, s. 131

⁷⁸ Anthoni 1970, s. 303 och bilaga 2

⁷⁹ Institutet för de inhemska språken i Finland rekommenderar denna skriftsform. <http://kaino.kotus.fi/svenskaortnamn/>

⁸⁰ Riddarhuset i Stockholm har använt denna form i sin publikation "Äldre svenska frälsesläkter".

⁸¹ Fredrikshamns stad hette ursprungligen Veckelax Nystad; stadens finska namn är Hamina, som direkt tyder på ett hamn (ordets singular var ursprungligen "hamna").

Fig. 2: En beskrivning av rårna mellan Savolax och Lappwes år 1415 på grund av Åbo Landsrätts besluts "termini" (med Erik Laurensen av Kumos som en av 12 synesmän, en svart tjock och en mager linje)⁸² och år 1446 enligt hövidsman för både Tavastehus och Viborg Karl Knutssons beslut om "termini" efter granskning⁸³ (en svart tjock linje), och av rårna mellan Savolax och Taipale och Jääskis år 1514 (en svart tjock och två magra linjer)⁸⁴. Den röda linjen = den antagna östra änden av den tavastiska, savolaxska och Viborgs karelska till Sverige orienterade befolkningen i början av 1400-talet. Notera, att Maanselkä ås norr om Kolimakoski och Karjalankoski i Nilsjä är en vattendelare och därför en naturlig begränsande struktur rörande resandet via vattenrutten. Notera också, att Åbo Landsrätts doms rår är olika den divisionen mellan Tavastland och områden öster om det, som kan formas på basis av ortnamnen med "Päijänne" i sig⁸⁵.

Jääskis och Äyräpää gislalag gavs av Novgods furste Jurge (Juri) till Sveriges kung Magnus Eriksson⁸⁶ (senare kallat Nöteborgs fredsavtal⁸⁷) till vänskap.

⁸² REA nr. 352, 25.6.1415

⁸³ DF 2662, 25.4.1446

⁸⁴ DF 5782, år 1514, divisionen mellan Naglasari och Waipasari. Waipasari är troligen en ö i sjön Vapanen i Punkaharju ås sydöstra ände. Sjön Vapanen ligger vid Nöteborgs freds division i punkten, där råkedjan vänder sig norr-nordväst längs Punkaharju ås.

⁸⁵ Viinanen 2012

⁸⁶ SDHK nr 3228, DS 2418

⁸⁷ Katajala 2012

Innan 1323 var Veckelax norra delar därför nära områden, vars hörande till överhuvudtaget något rike inte verkar ha varit självklart, men som Novgorod höll som dess delar.

När Viborg är känd från året 1293⁸⁸, nämns Veckelax i skriftliga dokument första gången 30.9.1336. Viborgs hövudsman Peter Jönsson skrev då till borgare i Reval (Revelsburg = Tallinn), att de kunde sälja sina produkter i tre "*civitas*" öster om Kymmene älv: Viborg, Vederlax och Veckelax⁸⁹. I de bevarade kartorna nämns Veckelax först år 1539, i Olaus Magni karta. St. Olofsborg nämns först år 1486⁹⁰.

Fastän ordet "*civitas*", dvs. en stad, användes för Veckelax år 1336⁹¹ betyder det här inte en stad i den mening som ges till ordet i dag och det borde inte en sådan mening ges (en anakronism). Att utomlandshandel var möjlig i Veckelax är dock anmärkningsvärt, emedan de flesta av medeltida marknadsplatser bara lokalt var viktiga; handelskontakter till andra sidan av havet var sällsyntare och svårare⁹² och Revels handelsmän hörde antagligen inte till de minsta av alla. Per Jönssons brev om rättigheter att föra utomlandshandel är i enlighet med det faktum, att kung Magnus 12.8.1336 gav frihandelsrättigheter⁹³ till Lübeck i hela Sverige⁹⁴.

Den här Peter Jönsson⁹⁵, som lät de revalska borgarna sälja sina produkter i Viborgs fögderi, hörde till den småländska Bååt-ätten⁹⁶. Bååt-släktens medlemmar hade agerat i högvärdiga positioner i Sverige och en medlem, Erengisle Sunesson, agerade även som drots och Jarl av Orkney-öarna⁹⁷. Peter Jönsson köpte med pengar lånade av sin broder Karl, som var biskop i Linköping, tillsammans med sin bror Sune Jonsson⁹⁸ Viborgs slott och fögderi år

⁸⁸ DF 214

⁸⁹ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, l:2:299

⁹⁰ DF 4071

⁹¹ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, l:2:299

⁹² Fenger 1993, s. 605

⁹³ Detta hände 8 år efter Påve Johannes XXII hade i sin bulla "*Quia vir reprobus*" tagit den ställningen, att privategendom som ett begrepp var en naturrättslig institution (se Pihlajamäki et al. 2007, ss. 130-131).

⁹⁴ DF 442, 486

⁹⁵ "Dictus Hak", DF 299, 3.6.1321

⁹⁶ ÄSF I 71a, 78a, 97b; Om Per Jönssons brorson, Erengisle Sunesson Bååt, Orknejernas jarl, se Thomson, W.P.L. 2001. *The New History of Orkney*. Mercat Press, Edinburgh, ss. 152-153, 157, 182

⁹⁷ DN II nr 319

⁹⁸ Anrep 1858, s. 364-365

1321, efter förhandlingarna från Efflerus⁹⁹, den tidigare kungen Birger Magnussons fogde¹⁰⁰, som inte annars hade givit Viborg till den nya kungen Magnus Eriksson¹⁰¹. Vad hände med Efflerus och de pengar, som han fick av Viborgs fögderi, senare, är inte känt.

Viborgs fögderis kustområde, inkluderande år 1321 en del av det sydvästra Karelska näset, Viborg, Säckejärv, Vederlax, Veckelax och Pyttis hölls av de smålänningarna som en pant tills kungen skulle betala samma summa till dem¹⁰². Betalningen dröjde och de småländska och deras avkomlingar, inkluderande t.ex. Erengisle Nilsson (Hammerstaätten), som 2.2.1396¹⁰³ gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, nempdeman i Veckelax¹⁰⁴, stannade i Viborgs Karelen för en längre tid.

Viborgs fögderi, vårt forskningsområde, var alltså ett pantlän i dess tidiga faser och kom också senare under medeltiden ofta vara, vilket hade sin effekt på områdets förvaltnings utveckling.

Veckelax kyrka, den enda helt färdiga kyrkan¹⁰⁵ av normal storlek i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen utanför Viborg under medeltiden, nämndes första gången i det ovannämnda Erengisle Nilssons brev 2.2.1396¹⁰⁶, dvs. lokalförvaltningens strukturer existerade i Veckelax på något sätt då. Erengisle Nilsson var Viborg slotts fogde och riksföreståndare Bo Jonssons (Grip) testamentsexecutör, riddare och riksråd, som i Kalmar Unions början hade en betydande roll. Han var Per Jonsson Bååts broder Erengisle Jonssons dottersson¹⁰⁷. I samma år 1396 nämndes Veckelax kyrka igen, när Viborgs hövudsman, riddare och riksråd Karl Ulfsson, vars faders andra fru var Margareta Sunesdotter Bååt¹⁰⁸, Per Jonssons broders dotter, bekräftade Erengisle Nilssons brevs innehåll. Veckelax kyrkosocken nämndes 1427, efter Viborg (1295), Sawlax (Sawlahti, St. Michel, 1329), Mola (Äyräpää,

⁹⁹ Efflerus var troligen Elef eller Efler Ingesson, en östgötaländsk frälseman, Rydberg 1877, ss. 412-413

¹⁰⁰ DF 293-295, 25.-26.8.1320

¹⁰¹ Per Jönssons avtal med Efflerus var av typen *consensu contractae*, emedan den baserade sig på förhandlingarna (DF 293-295) och de verkar ha varit i samförstånd med varandra om förhandlingarnas slutresultat, och avtalets grund var av typen *causa impulsiva*, emedan det var fråga om förhandlingar med syfte att undvika militära åtgärder (Pihlajamäki et al. 2007, s. 199)

¹⁰² DF 299, 3.6.1321

¹⁰³ DF 1054

¹⁰⁴ DF 1057

¹⁰⁵ Hiekkänen 2003, s. 250

¹⁰⁶ DF 1054

¹⁰⁷ ÄSF I: 235

¹⁰⁸ ÄSF I:86b; ÄSF I:118a

Tabell 1: Landskapsråna mellan Savolax och Lappwes år 1415 och mellan Savolax och Tavastland år 1446 jämförd med Nöteborgs freds termini.

Inrikes förvaltningsgränserna			Riksgräns
Mellan Savolax och Lappwes	Mellan Tavastland och Savolax	Mellan Savolax och Lappwes	Mellan Savolax och Taipale och Jääskis
REA nr. 352	DF 2661	REA nr. 675	DF 5782
Landsrätten i Åbo	Höfvtzman i Viborg och Tavastehus Karl Knutsson	Domprostsen och domkapitlet i Åbo	vid ting med Säminge socken
25.6.1414	25.4.1446	25.4.1480	år 1514
Maanselkä, östra änden	Maanselkä, västra änden ¹⁰⁹	Maanselkä, östra änden	
	Kalliovuori		
	Mäntyvuori (i Pihtipudas)		
Lastukoski [^]	Sulkavanjärvi	Lastukoski [^]	
	Hirvivuori		
	Haapajoensoo		
	Aänekoski	Suonenjoki	Waipasaari ^{>>}
Muuratmäki*	Muuratmäki	Muuratmäki*	Siti ^{>}
Naulasaari**	Naulasaari	Naulasaari**	Sämusale
Ankapora	Ankapora	Ankapora	Särkelax
Tyllikivi			Torsa ^{aa}
Ryssesten [#]			Solsten
Rysesund/ Svensksund			Sestur

[#]Grotenfelt 1894, s. 224, bilaga, *nära Toivakka, ^i Nilsia**i Mäntyharju, se också 19/20.1.1443, DF2502, ¹⁰⁹Karl Knutsson år 1446: "Mansälke, huilken for:ne aas, som aatskiil Rysselandh och Norrabottn så och Tavastaland, Sawlax och Norrabottn", DF 2661, [>]trolgen Vapenen i Punkaharju ås sydöstra ände nära Nöteborgs freds rämärken, där den börjar gå norr-nordvästerut langs Punkaharju ås, [^][^]Pyhäjoki börjande i Pynharvi, ^{sen} naturlig begränsning, ^{aa}sydväst om Rautjärvi kyrkoby, [^][^]antagligen den nuvarande Juankoski. ^{aa}^{aa}Kolimakoski = Forsen i västra änden av sjön Kollima = Mäntyvuori i Karl Knutssons dom år 1446 (Pihtipudas nufortiden ¹⁰⁹), [>]Sittinselkä i Jorois.

109 Landmäterianstalten i Finland, <http://www.maanimittauslaitos.fi>, karttapaikka

1352), Vederlax (1370) och Jääskis (1415)¹¹⁰, men enligt Palola alla dessa församlingar existerade redan under 1300-talet¹¹¹. Sveriges östligaste områden vid kusten spelade under medeltiden en stor roll för riket och också för den katolska kyrkan. Det var viktigt, att Veckelax, Vederlax och Viborg höll sig lojal till det svenska kungahuset. Det var också viktigt som en etapp på vägen till Novgorod, om man använde den nordliga rutten. Varor från Novgorod var troligen också där till hands för att transportera till försäljningen i Reval, Stockholm, Lübeck, och Köpenhamn. Fiskeriet var troligen den viktigaste Viborgs fögderis kusts näringsfång, fastän paleobotaniska undersökningarna har visat, att svedjebbruk av korn har förekommit vid Veckelax kust redan i vår tideräknings början och att intensiv jordodling började i Veckelax under den tidiga vikingatiden och fortsatte i ett sträck ända därefter¹¹². Bobesättningens kontinuitet från vikingatiden till det så kallade korstågsperioden har också bevisats i arkeologiska forskningsprojekt i Suvantojärvi sjöns omgivning (Sakkola, Metsäpirtti), Voxenälvs omgivning (Räisälä, Kaukola, Kexholm), Ladoga sjöns norrvästra kust (Hiitola, Kurkijoki), Ladoga sjöns norra kust (Sordavala) och Ladogas norröstra kust (Salmi)¹¹³.

Det är också viktigt, att Novgorods furste Jurge (Juri) 12.8.1323 i ett brev till Sveriges kung Magnus Eriksson (senare kallat Nöteborgs fredsavtal¹¹⁴) gav tre gislalag till vänskap till Sverige: Äyräpää, Jääskis och Savolax¹¹⁵, men inte Viborg, Säckejärv, Vederlax och Veckelax, som man i Novgorod alltså inte på något sätt föreställde sig att höra till dess område då. Detta tyder på att Sveriges lokalförvaltning hade varit i detta område redan för en längre tid år 1323.

Gamla gravar från forna prehistoriska tider finns på öarna Korusala (Kuorsalo på finska), Hästö (Hevossaari på finska) och Stamö (Tammio på finska) framför Veckelax, som nuförtiden heter Fredrikshamn, och t.ex. i Osolaby i Karhula, som hörde under den historiska medeltiden till Veckelax, och gamla antagligen prehistoriska stenstrukturer är kvar också på öarna Långvira (Pitkäviira) och Svartvira (Mustaviira) framför Pyttis liksom på Utstamö (Ulko-Tammio) i Fredrikshamns skärgård. Vid gränsen mellan Veckelax (nuförtiden Fredrikshamn) och den nuvarande staden Kotka (tidigare Svensksund, också Rochensalm, de östraste delarna av Kotka stad hörde till

¹¹⁰ Akiander 1868

¹¹¹ Palola 1996

¹¹² Miettinen 1997, ref. Tolonen; Tolonens undersökning har blivit opublicerad, men Miettinen har givit dess innehåll på basis av Tolonens fynd.

¹¹³ Uino 1997, s. 117

¹¹⁴ Katajala 2012

¹¹⁵ SDHK nr 3228, DS 2418; denna Savolax gislalag innehöll också Lappwes

Veckelax under medel- och vasatiden) finns på Hästön några stenstrukturer, som påminner om skepp, såsom de skepp-liknande stenstrukturerna, som har byggts i vikingatidens Sverige¹¹⁶. I Orslax i Vederlax finns också en gammal, den prehistoriska tidens grav och på Pitkäpaasi (nuförtiden i Ryssland) ö i östra Vederlax har hittats 900-1000-talens gravar¹¹⁷. Hela skärgården framför Veckelax-Fredrikshamn och Kymmene älvs mun är full av gamla ortnamn, som klart är ursprungligen svenska, men som skrivs nuförtiden på ett finskt sätt¹¹⁸. I Sippola, som också hörde till Veckelax, har hittats en spjutspets från 1000-talet¹¹⁹. Överhuvudtaget, arkeologiska fyndens täthet är i Kymmenedalen en av de största i hela det nuvarande Finlands område¹²⁰.

1.1.4 Frälset i Viborgs fögderi

Veckelax frälsesläkter, som representerar Viborgs fögderis tidigaste fräse, nämndes i den tryckta eller annars publicerade literaturen redan tidigt. Stiernman (1745) nämnde i sin matrikel Sigfrid Jönsson till Strömsby, som var en av de få, ca. 33, finländarna i Gustav Vasas hovtjänst¹²¹ samtidigt under 1530-

¹¹⁶ Miettinen 1985

¹¹⁷ Rosen, R. 1960, "Kymijoen suuseudun asutushistoriaa", i: *Kymin Historia I*, s. 90

¹¹⁸ Bemböle = Pampyöli; Birkola = Pirkkula i Veckelax; Birkör = Pirkköyri; Braxby = Brakila; Rakila; Bredfors = Laajakoski; Bredskall = Reitkalli; Bärnäs = Sunila; Bötesö = Pyötsaari; Eskilsby = Eskola; Garpingsnäs = Karpinginniemi; Gärickala = Kierikkala; Hanaholm = Hanasaari; Hanholm = Hanholmi; Haraldsberg = Haralinvuori; Havöyre = Havouri; Helgeby = Helilä; Hillnäs = Hillo; Holsver = Holsveri; Hurux = Huruksela; Husuböle = Husupyöli; Karleby = Ruonala, Kattilamosa = Kattilainen; Korusala = Kuorsalo; Kråkskär = Varissaari; Kuggö = Kukio; Kuggör = Kukouri; Kutkinni = Kuuttinki ; Kutsalö = Kuutsalo; Kyrkogårdsö = Kirkonmaa; Langfors = Langinkoski; Legma + Sandskär tillsammans = Lehmä; Malming = Malminki ; Manstol = Manstuoli ; Mendolax = Mäntlahti; Mogenpört = Munapirtti; Musala, Mussalö = Mussalo; Newitte = Neuvoton; Ongama = Onkamaa; Ormingsnäs = Orminginniemi ; Osolaby = Otsola; Pijcko (Pidkosby) = Pihkoo; Pirkholm i Vederlax = Pirkholm; Pirtnör = Pirttinuora; Poitzela = Poitsila; Routsby = Kolsila; Rytholm = Ryytholmi; Ryting = Ryytinki; Sandlax = Santalahti; Saxby = Saksala; Sigvartsby = Sivatti; Stamö = Tammio; Stor Svartö = Suuri Musta; Strömsby = Salmenkylä; Stöder (Stensböle) = Töytäri; Sudö = Soulio; Tavastby = Tavastila; Vaderma = Vaalimaa; Vikar = Viikari, Villnäs = Vilniemi; Ädö = Uolio, Åhrslax = Orslahi; Östring = Itäranta etc. Ett intressant ortnamn är också "Runsteini", som kan också tyda på ett släktnamn.

¹¹⁹ Rosén 1936, s. 33; Nationalmuseum

¹²⁰ Sundell & Onkamo 2010, s. 4

¹²¹ Måns Nilsson till Ahtis, Gustav Fincke, Erik Boije, Bertil Jönsson, Knut Kappe, Jöns ålänning, Jöns Knutsson (Kurck), Peder Fleming, Jakob Fleming, Nils Boije, Mats Frille, Erik Olofsson (Stålar), Tönne Olofsson (Wildeman), Lasse Balk, Erik Sundergelt, Johan Månsson till Brödorp, Henrik Klasson (Horn), Jakob Henriksson, Jöran Fincke, Torsten Henriksson, Herman Fleming, Hans Fordell, Erengisle Persson (Dufva), Erik Henriksson (Finne), Henrik Person på Åland, Bertil Finne, Lars Fleming, Klas Kristersson (Horn), Joakim Eriksson Fleming, Måns Torstensson (Ram), Anthoni 1968, ss. 135-142. Man får tyvärr inte längre nya fotografier av dokumentet i Riksarkivet, emedan dokumentet är i ett så dåligt skick, att det inte är tillåtet.

1540-talen¹²², var Nils Hogenskilds fogdekarl i Ölands norra mot år 1539¹²³, blev fogde över Ölands norra mot under 1543-1544¹²⁴, fogde över hela Öland åren 1545-1557¹²⁵, var befalld att följa hertig Erik (blivande kung Erik XIV) till England år 1560 på skeppet "St. Erik" som hövidsman¹²⁶, var hövidsman på stora skeppet "Hektor" år 1563¹²⁷ och hövidsman i Jakob Bagges vårflotta på skeppet "Elefanten" år 1564¹²⁸, blev ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564¹²⁹, när danskarna var att belägra staden¹³⁰, var som amiral över 7 skepp på expeditionen till Stralsund 1565¹³¹, över en flottavdelning på Narvas farvatten år 1566¹³² och över skeppen i Kalmar år 1568¹³³, hade häradsrätten i Åkerbo, Slätbo

¹²² Anthoni 1968b, s. 141; Ekman 1950, ss. 7-8; Svenskt biografiskt lexikon 32 (2003-2006), s. 158

¹²³ SE/RA/5121/5121.05/1539:1, s. 26

¹²⁴ SE/RA/5121/5121.05/1543:4, ss. 7,8,10,12. Ölands N. mots räkenskaper för året 1544 saknas i riksarkivet.

¹²⁵ Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331

¹²⁶ Sylvander 1865-1872. Andra delen, s. 464, Kalmar Slotts räkensk. 1560. Kammar Coll. ark. SE/RA/5121/5121.05/1560:32, ss. 240-243, 245-248; Börjeson & Hafström 1949, s. 68

¹²⁷ Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949, s. 68

¹²⁸ Ekman 1950, s. 33; Börjeson & Hafström 1949, s. 68

¹²⁹ SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper): "Bekennis jag Siffred Jonsson, opa Oluff Jacop sons wegna, fougte wid ...Rasborgs län mig haffe annammat och optt aff Erlig och Welförständig Lasse Jonsson..."

¹³⁰ Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223). Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och rikens bästa vill låta igen opretta then befästning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307; Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20).

¹³¹ Börjeson & Hafström 1949, s. 68

¹³² Börjeson & Hafström 1949, s. 69

och Algutsrum på Öland år 1568¹³⁴, var under 1569-1571 igen som fogde på Öland¹³⁵, nämndes i Borgholm slott år 1573¹³⁶ och blev ännu 1578 igen nämnd till slottsloven i Borgholm¹³⁷ som en gammal man¹³⁸, var ståthållare på Borgholm år 1579¹³⁹, besökte slottet ännu under 1581-1583¹⁴⁰ och dog år 1584¹⁴¹. Stiernman (1745) analyserade dock inte släktens medeltida bakgrund. Tilas (d. 1772) analyserade i samma sekel inte Veckelax släkters deltagande i räfsten år 1405, men granskade deras dokument och nämnde deras urgamla rättigheter¹⁴². Af Klercker (1778-1828) insamlade Husgavel-släktens genealogi till sin samling¹⁴³. Carlskiöld (1781) publicerade Huusgavel-släktens vapen. Anrep (1858) nämnde de i Veckelax boende knapesläkterna Brandstake, Huggut, Pilhjärta och Poitz med den adeliga ätten Huusgavel, använde termen "Veckelax knapar" som en synonym för frälssläkter i Viborgs län och nämnde deras gamla bakgrund¹⁴⁴. Lagus (1860) undersökte Veckelax frälssläkters rättigheters bakgrund och konstaterade, att Veckelax knapar delvis härstammande från den ovannämnda

¹³³ Börjeson & Hafström 1949, s. 69

¹³⁴ SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74

¹³⁵ SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198

¹³⁶ SE/RA/5121/5121.05//1573:8, s. 45

¹³⁷ Stiernman 1745, ss. 293, 326

¹³⁸ SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137: "Sigfridh Jönsson haffwir erkommit födir och mål...widh Långlöts kyrckio";

¹³⁹ SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"

¹⁴⁰ SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88

¹⁴¹ "Mariet Sigfrid Jönsons effter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövidsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), samma skepp, som Sigfrid Jönsson hade som hövidsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte.

¹⁴² Tilas samlings Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta (presenterad i frälseransakningen i Åbo Hovrätt 1623-1625), Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045

¹⁴³ Klercker-Matttons genealogiska samling, Kungl. Biblioteket, Stockholm, H_17, Anteckningar af Commendeur Capitaine och Riddaren af S.O., Baron Carl af Klercker rörande Den urgamla Finska släkten Huusgavel.

¹⁴⁴ Anrep 1858, ss. 318-319

Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396¹⁴⁵, var inte bara frälsemän, utan också verkliga adelsmän och för sådana ansedda¹⁴⁶. Rietstap (1884-1887) publicerade Poitz-släktens vapens blason¹⁴⁷. Klingspor (1885-1890) publicerade Huusgavel-, Poitz- och Huggut-släkternas vapensköldar¹⁴⁸. Ramsay (1909) nämnde Veckelax frälssläkters befrielse från jordskatten på grund av breven givna i februari-mars 1396, men tog inte ställning till situationen år 1396 i Viborgs fögderi¹⁴⁹. Rosén (1936) gick den existerande evidensen genom kanske grundligare än någon annan innan honom, och kom till den slutsatsen, att i undersökningar om Veckelax släkter hade gjorts fel efter fel och betonade Viborgs fögderis speciellt viktiga roll i rikets östraste delar i vad kommer till frälsets ursprung där¹⁵⁰. Dock, referenserna till källorna saknas från hans bok, emedan hans mening var att publicera referenserna i bokens andra del, som han inte hann göra¹⁵¹. Jaakkola (1950) diskuterade på sin del den möjligheten, att några av Veckelax knapesläkter, som enligt honom representerade olika sediment av frälset i Karelen¹⁵², hade redan frälsestatus innan Unionstid och fick bekräftande år 1396¹⁵³, i Unionens tidiga skede, och föreslog, att frälseståndet organiserades på nytt först i Viborgs län, och bara senare i Österlandets västra delar¹⁵⁴. Anthoni (1968b) nämnde Husgafvel-släktens Sigfrid Jönsson till Strömsby bland finländarna i hovtjänst hos kung Gustaf I och påpekade (1970), att Veckelax berördes inte av årets 1405 räfst och föreslog, att det här berodde på att Erik Larsson, Hannus Olofsson och Olof Niklisson hade fått sina brev under uniontidens första år¹⁵⁵. Oksanen & Oksanen (2003) skrev en annars bra översikt om Veckelax frälssläkter, men konstaterade felaktigt, att Erik Larsson borde ha betalat skatte för Veckelax kyrkas malm, fastän i brevet om Veckelax kyrkas malm 2.2.1396 klart konstaterades, att "*han skall tiene ther aff eljes och skatt göra*"¹⁵⁶ ("han skall tjäna därav, annars också skatt göra", se 3.1.1.). Jutikkala (2003) höll Veckelax knapars trohetsförsäkran till Karl hertig år 1602 som deras

¹⁴⁵ DF 1057

¹⁴⁶ Lagus 1860, s. 564

¹⁴⁷ Rietstap 1884-1887

¹⁴⁸ Klingspor 1885-1890, en facsimil tryckt i Raneke 1990.

¹⁴⁹ Ramsay 1909, s. 194

¹⁵⁰ Rosén 1936, ss. 299

¹⁵¹ De flesta av Ragnar Roséns referenser finns i denna bok

¹⁵² Jaakkola 1959, s. 449

¹⁵³ Jaakkola 1950, ss. 34, 549

¹⁵⁴ Jaakkola 1950, s. 116

¹⁵⁵ Anthoni 1970, s.116

¹⁵⁶ DF 1054

utvecklings topp¹⁵⁷, men verkar använda ett för starkt uttryck, emedan – fastän adelsståndet i riddarhusordningen år 1626 delades i tre kategorier¹⁵⁸: 1) Veckelax frälse klarade sig genom den stora reduktionen år 1680 (Tabell 13), 2) Husgafvel- (nr. 2102, intr. år 1776)¹⁵⁹, Poitz- (nr. 246, intr. år 1638)¹⁶⁰ och Huggut- (nr. 691, intr. år 1664)¹⁶¹ -släkterna blev introducerade på Riddarhuset i Stockholm och även en estnisk Brand-släkt, som använde samma vapen som de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna, blev adlad i Sverige år 1652¹⁶², 3) alla av de här släkterna tog del i 1600-talets krig, Husgafvel-, Brandstake- och Pilhjärta-släkterna även i 1700-talets krig (Appendix A, Poitz-släkten dog ut på svärdsidan i 1700-talets början och Huggut-släkten på svärdsidan år 1742 under krigsförhållanden¹⁶³ och kunde inte därefter delta¹⁶⁴) och 4) de hade positioner som fogdar, häradshövdingar och rikets ämbetsmän också efter 1602 (se texten nedan). Korpela (2004) betonade, att frälset var ett skattesystem under medeltiden, och därför frälset var en del av den nya maktens spridning i landet. Detta gällde troligen också i Veckelax¹⁶⁵. Huldén (2004) behandlade Veckelax knapars militära bakgrund och konstaterade, att många små frälsehemman grundades i Veckelax under 1300-talet¹⁶⁶. Katajala (2010) skrev, att Veckelax frälse ärftlighet skilde dem från de vanliga frälsemännen, som fick deras rättigheter på grund av tjänst¹⁶⁷. Harrison & Eriksson (2010) nämnde Veckelax knapar som en del av den lågadeln, som växte fram under 1400-talet i Finland¹⁶⁸. Heikkilä (2012) konstaterade, att Veckelax knapar representerade det bästa exemplet på hur de svenskspråkiga kolonierna bosatte sig i "ekonomiskt sekundära men strategiskt viktiga platser" och frågade, varför en likadan koncentration av knapadel inte formades annanstans än i Veckelax¹⁶⁹. Slutligen, Piilahti (2012) karakterisade Veckelax knapar som den sista lämning av det

¹⁵⁷ Jutikkala 2003, s. 274

¹⁵⁸ friherrar och grevar, riddare och den övriga adeln, Eriksson 2008, s. 10

¹⁵⁹ Raneke 1990, s. 267

¹⁶⁰ Raneke 1990, ss. 265-266

¹⁶¹ Raneke 1990, s. 210

¹⁶² Raneke 1990, s. 243, ointroducerad

¹⁶³ Ramsay 1909, s. 192

¹⁶⁴ Viborg blev en del av Ryssland år 1710 och hela Sydöstra Finland öster om Kymmeneälven år 1742 efter Hattarnas krig, vilket naturligtvis förorsakade svårigheter till Veckelax frälse-släkter och deras karriärer.

¹⁶⁵ Korpela 2004e, s. 218

¹⁶⁶ Huldén 2004, s. 108

¹⁶⁷ Katajala 2010d, s. 88

¹⁶⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 436

¹⁶⁹ Heikkilä 2012, ss. 90-91

medeltida frälset format av bönderna, som utrustade män och hästar till kungens armé¹⁷⁰.

Det borde noteras här, att det har tyvärr upprepats i många historiens allmänna presentationer med bara få blick till källorna den uppfattningen, att Veckelax frälseläkter var fattiga och var nära att bli reducerade i historiens lopp. Det här är dock sant i att det fanns tider då Veckelax frälseläkter hade blivit fattiga efter de kontinuerliga krigen, som hade förstört deras hus, män och egendom i rikets östraste delar (se Appendix A). Det är också sant, att deras frälserättigheter granskades ofta vid maktskiften, men så gjordes det också med alla andra frälseläkter, när reduktionerna var nödvändiga. Orsaken till reduktionerna var också inte i de frälseläkterna, som praktiskt taget gav allt de hade till det svenska riket, utan i rikets kontinuerlig brist på pengar och de krigen, som orsakade den negativa balansen i rikets ekonomi.

Veckelax frälseläkter öster om Kymmene älv klarade sig dock genom alla reduktioner och förlorade sina frälserättigheter bara efter Viborg slottsläns sydvästra del, där dessa släkters gods huvudsakligen var, blev en del av Ryssland i Hattarnas krig år 1742. Inte ens då förlorade de sin position i Sverige, där Husgafvel¹⁷¹-, Huggut¹⁷²- och Poitz¹⁷³-släkternas gamla rättigheter bestyrktes och dessa släkter togs till Riddarhuset.

Emedan det har funnits kontinuerliga frågor om Veckelax frälseläkters natur både i frälseransakningar vid maktskiften och i eftervärldens litteratur, är det nödvändigt att forska saken grundligt från källor och med resurser nuförtiden tillgängliga, för att forma en alternativ tolkning på grund av originalkällorna¹⁷⁴.

Orsaken till att frälseståndet organiserades på nytt först i Viborgs fögderi år 1405 är inte känd, men en orsak kan vara, att Bo Jonssons testamentsexecutörer, inkluderande Viborgs fogde Erengisle Nilsson¹⁷⁵, höll Viborgs län för sig som pant i början av maktskiftet¹⁷⁶. Drottning Margareta och kung Erik av Pommern var speciellt aktiva i området öster om Kymmene älv. Hon lät grunda både ett dominikan och ett fransiskan konvent i Viborg och kung Erik gav Viborg stadsrättigheter 19.8.1403, när han besökte Viborg. Hela

¹⁷⁰ Piilanti 2012, s. 208

¹⁷¹ Nr. 2102

¹⁷² Nr. 691

¹⁷³ Raneke 1990, ss. 265-266

¹⁷⁴ Kalela 2012, s. 109

¹⁷⁵ DF 922, 11.4.1384

¹⁷⁶ DF 970, SDHK 13403

Viborgs län gavs av Erik av Pommern som förläning¹⁷⁷ till Tord Bonde (12.8.1403)¹⁷⁸, som var en av de vittnena i Karl Ulfssons bestyrkande brev till Erik Larsson om Veckelax kyrkas malm 21.3.1396¹⁷⁹.

Veckelax frälse inkluderade sådana släkter som Brandstake, Horn, Huggut, Husgafvel-Wilcken, Junkar, Mulle, Pilhjerta och Poitz, men också andra. Varifrån kom alla dessa familjer, som bebyggde och upprätthöll den första historiska tidens lokalförvaltning av det området, som vi får kalla Kymmenedalen i dag? Vad kan vi lära oss från deras bakgrund och aktiviteter? Vad var deras roll i byggandet och upprätthållningen av lokalförvaltningen i Sveriges områden öster om Kymmene älv under medel- och vasatiden?

¹⁷⁷ Enligt Magnus Erikssons Landslag borde endast svenska fogdar finnas på svenska slott och förläningsgälden bara för kungens livstid; Kunungx Balkar V, 4§: "...æt han rike sino suerike skal styra ok ratha meth inlaenzskum mannum ok ei vtlænskum, æfter thy sum gamul lagh ok rikisins raeter hauer af alder varit; ok ei ma vtlænzskar man i rath hans takas, ei husum ællæe landum ratha..."; Collin & Schlyter 1862, ss. 9-10. Retsö 2009, s. 48.

¹⁷⁸ Diplomatarikommittéen, som upprätthåller Svensk Diplomatariums huvudkartotek, har tolkat Tord Bondes Viborgs fögderi som en förläning, men Fritz (1972) tolkade, att Viborg var i kronoförvaltning under Tord Bondes tid. Brevtexten (se nedan) skulle föreslå, att han fick det som ett pantlän, men en del av texten saknas, vilket gör tolkningen omöjlig. Emedan kronans övervakning av dess fogdar hände från en lång distans i Viborgs fall, var Viborgs fogdars ställning stark i alla fall, om fogden/hövdingens relation med regenten var kronoförvaltning eller en förläning. Viborgs fogde måste använda domsvald, föra i viss mån självständig utrikespolitik mot Ryssland och Ordensstaten, upprätthålla försvar och insamla skatter för slottets upprätthållning. Hur mycket skatter slutligen insamlades från ett fjärran fögderi och hur mycket kunde insamlas och hur mycket av summan kronan fick blir oklart; SDHK nr 16155, SD 375: " Jec Thord Bonde riddere kyænnis thet met thette myt opne....., som nu ære oc her æpter komme scule, at jæc som i dagh ær, ær for pant oc æy for scathe æller sculd oc æy for ængen annen stykke, ehure thet helzst heder eller ær, vd.....som en dande man bør slot oc fæste oc lææn aff sin kære herre at anamæ oc vndfangæ, i sadan ære oc tro oc i ængen andre made hafuer jac som i d..... Østrelanden liggende i Karelen i Swerikes righe, met the lææn, som ther tel ligge, aff min natheghe herre kung Eric, kunge i Swerike, Danmark oc Norghe wedh at giøre om alle stykke, som her fore screfuet star oc som her æpter følgher: først at jac fornempde Thord Bonde riddere binder mich tel oc mine arfwinge at..... myn nadeghe herre kunge Erik æller min natheghe frue drotning Margrete, thøm bathe æller anner therre, thætte forscrifne slot oc fæste oc lææn eller nokot therre kræfuer eller hafue wil, tha skal thettæ fornempde slot Wyborgh oc the lææn, som ther til ligge, geniste igen fonges oc andwordhes fri oc ombewaren fornempde min herre kunge Erik oc min fruæ drotninge Margrete, thøm bothe æller anner therre, vden all geensakn oc vden alt hinder oc vden all længre tøfring oc vden alt archt, mæth sadan bygninge, spisen oc wæriæ oc swa friit oc swa frælst i alle made, som jec fornempde Thord Boride thættæ fornempde slot oc fæste oc lææn i dagh anamet oc vntfanget hafuer, som førre ær sacht, oc bæ[tre?] thet i alle made oc ikke wærrer, oc the stund fornempde min herre oc frue, kung Erik oc drotning Margrete, the bothe æller anner therre, mich fornempde Thord Bonde thette fornempde slot oc fæste oc lææn til tro, tha wil jæc oc scal alle the, som i thettæ fornempde lææn byggia och bo, holde oc lade wydh Erichs lagh oc ræt æpter min bæste makt oc the alle gyøre mech i geen thet som thøm bør at giøre mech vppa fornempde min herres oc frues weghna, oc wi.....scal swa wæl wores th. . . . lefue, som bygge oc bo i fornempde lææn, al the stund fornempde myn herre æller min frue æller the bothe mich ther tel tro, som jac wil antswaræ for Gudhoc min herre kung Erik oc myn frue drotning Margrete, oc scal jæc min herres oc fruwes oc kronunne ræt i fornempde lææn æy forsyme"kungkungung:.

¹⁷⁹ DF 1057

I 1300-talets slut var tiden spännande från frälsets synpunkt. Kung Albrekt av Mecklenburg¹⁸⁰ hade störtats från makten, hade varit i fångenskap, men hade frilösts mot lösen och försökte nu få sitt regnum tillbaka för sin son. Riket var ännu i praktiken utan en riktig regent, fastän det redan var känt bland makthavarna, de riksråden, att det kommer att vara och är den danska drottningen Margareta, som härskar landet i framtiden. Kung Albrekts tidigare drots Bo Jonsson Grips son Knut Bosson härskade Österlandets västraste del tillsammans med biskop Bero II Balk och Jeppe Djäkn var Finlands lagman. En fred med Novgorod hade slutits i Nöteborg (Oreshak r, Schlüsselburg d, Pähkinäsaari f) i 1323 med ett brev från Novgorods furste Jurge till Sveriges kung Magnus Eriksson¹⁸¹, men det hade redan brutits, när kung Magnus med stöd av Påve Clemens VI hade 1348-1351 gjort ett krigståg mot Novgorod¹⁸². Man kunde inte vara säker på den västra dimensionen heller¹⁸³. Kyrkan var i kris: det fanns påvar i både Avignon och Rom, men lokalt i Viborgs fögderi växte den katolska kyrkan starkt efter krigståget till Karelen år 1293, varefter en 30 års ofred mera eller mindre ägde rum¹⁸⁴. Kymmene laxfiskerier hade givits till Vadstena kloster (26.2.1380)¹⁸⁵ och det fanns redan en kyrka i Veckelax (2.2.1396)¹⁸⁶.

Erik Larsson, nempdeman i Veckelax¹⁸⁷, vars avkomlingar i de Husgafvel- och Junkar-släkterna använde hans brev 24.6.1383¹⁸⁸, 2.2.1396¹⁸⁹ och 21.3.1396¹⁹⁰ i frälseransakningarna som grund för deras rättigheter (se nedan) och förde i

¹⁸⁰ Viborg hade ställts i Albrekts av Mecklenburg förfogande redan på förhand innan 1363, när han blev kung bara 15.2.1364, Fritz 1972, s. 66.

¹⁸¹ DF 313, DF 314, Katajala 2012

¹⁸² DF 587-590, 14.3.1351: Påve Clemens VI beföll ärkebiskoparna och biskoparna i de tre nordiska rikena att predika korståg mot ryssarna och använde termen "*Ruthenij, catholice fidei inimicij*" (DF 388); Novgorod – fastän ett ortodox kristet område - var då en vasall av de då redan muslimska kaner, betalade skatte till dem och gav män till kanernas armé. Emedan den multi-religiösa Gyllene Orda med muslimska kaner var en uppenbar hot mot både den ortodoxa och katolska kyrkans sätt att tänka, är Påvens expression begriplig i tidens kontext.

¹⁸³ Av de ca. 300 dokument om vårt område från åren 1000-1323 nämner bara 13 den östliga fienden och när den nämns, användas termer liksom "*pagani*", som inte specificerar gruppen i fråga, Korpela 1997.

¹⁸⁴ Harrison 2005, ss. 448-465.

¹⁸⁵ SDHK nr 11639

¹⁸⁶ DF 1054

¹⁸⁷ DF 1054, 1057

¹⁸⁸ SDHK 12437

¹⁸⁹ DF 1054

¹⁹⁰ DF 1057

skölden en "husgafvel" (Tabell 2)¹⁹¹, hade kommit till Veckelax trakt och köpt Bredskall ödesby på St. Johannisdagen 1383¹⁹² (Fig. 35). Bredskall, liksom redan namnet berättar, är ett stort skallformigt berg, som klart lyfter sig ovan skogen, som kan ses långt ifrån och var brinnande vårdkasarna kunde ses från fjärran¹⁹³. Det var en utmärkt plats att försvara, speciellt om befästad. Det var också mycket förmånligt beläget mellan Newitte¹⁹⁴, där på grund av ortnamn en tysk koloni hade redan på 1200-talet bott¹⁹⁵, och Strömsby, en gammal marknadsplats mellan den egentliga Veckelax vik och Kyrkosjön, där också en backe med namnet Linnavuori (Borgbacke) med - i dess omgivning - ett antagligen urgammalt ortnamn "Pirkkula" (Birk-ola)¹⁹⁶, hade funnits sedan urgamla tider¹⁹⁷, och nära vilket (ca. 2 km sydöst) kyrkan nu var på byggandet eller redan färdig i dess första form.

1.1.5. Forskningsuppgift

Detta forskningsprojekts syfte var att forska, hur det lokala frälset under senmedel- och Vasatiden (ca. 1336-1654) tog del i den nordiska administrationens stabilisering¹⁹⁸ i Sveriges - i areal stora - östraste delar med de resurser, som var tillgängliga där under den tiden. Detta syfte krävde, att det bestående lokala frälset i området också karakteriserades. Denna forskningsrapports resultat-del delades därför klart i två.

I den första delen analyseras frälset i Viborgs fögderi, speciellt de ständigt i området boende frälseläkterna, deras rättigheters grunder, deras heraldik och deras Y-kromosomhaplotyper och -haplogrupper för att förstå, varifrån dessa frälseläkter kom till området.

¹⁹¹ SDHK 18981; Sigfrid Jönssons d.y. utlåtande i Åbo Hovrätt 1623

¹⁹² SDHK 12437, 24.06.1383

¹⁹³ Som en demonstration om vårdkasarnas värde nämns här ett nutidens exempel: Sköldviks oljeraffinaredis (i Borgå) flamma kan ses i Kotka Centralsjukhus 8. våning klart i horisonten i god väder. Distansen är ca. 80 km.

¹⁹⁴ Nevotho, Näwitto, Stoor Neffuite by, Stor Neffuitto by, Nevetth, = nev-vitte, gammaltyska, menar en ny fiskarsby, Neuvoton på finska nuförtiden, Rosén 1936, s. 86; FMU 3076.

¹⁹⁵ Rosén 1936, s. 84-89; Enqvist 2006, ss. 66-68..

¹⁹⁶ Rosén 1936, s. 94; Ordens "Linnavuori" (Borgbacke) och Pirkkula (Birkola) mening diskuteras, men Strömsby, dess Linnavuori-Borgbacke och Pirkkula-Birkola ser ut att representera en bosättning, som innan Veckelax kyrkas byggande existerade. Taavitsainen (2003) har bevisat, att Karelens fornbefästningar kan oftast dateras till korstågstiden, vilket antyder, att också Veckelax Linnavuori-Borgbacke då kan ha fått sitt namn, om det i framtiden kan bevisas att vara en äkta fornbefästning med lämningar av vallar (ligger i staden nuförtiden), men emedan ordet "linna" också kan tolkas som "en stad", kan Linnavuori-Borgbacke med dess Pirkkula-Birkola också representera en tidig stadstruktur i området

¹⁹⁷ Rosén 1936, s. 94

¹⁹⁸ Lokalförvaltningens stabilisering definieras här som lokalförvaltnings olika sektors försvar, upprätthållande och byggnad.

I den andra delen koncentreras på vad dessa fräsesläkters representanter gjorde i lokalförvaltningen. Lokalförvaltningens fem olika sektorer analyseras systematiskt för att förstå, vilken roll dessa fräsesläkter hade i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 råer och Ryssestenen.

Analysen baserar sig på 117 hierarkiskt organiserade hypoteser, som prövas sanna eller osanna (se 2.2) .

Emedan de historiska föreställningarna ofta upprepar en bild av ett fattigt, även non-existerande, regionalt fräse i rikets östraste delar, och emedan den bilden, som kan fås av historiens lämningar om de här samma regionala förvaltningens grundare och upprätthållare, inte är i harmoni med den gällande föreställningen, är det också viktigt, att det här missförhållandet mellan historien och historiebilden klargörs och – om nödvändigt - korrigeras för att ge detta historias skede en korrekt behandling i historieskrivning.

Varför verkar ett sådant missförhållande att existera? En orsak kan vara Veckelax fräsesläkters långa och händelserika historia. Dessa släkter har nämligen bott och agerat i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 råer och Ryssestenen under tre, odirekt även fyra rikes tid, dvs. när området har:

- 1) hört till Sverige (ca. 1200-talets slut-1742),
- 2) regerats av Danmarks kung under Kalmarunionens tid (1396-1523),
- 3) varit under den ryska spiran som en del av själva Ryssland (1742-1809),
- 4) hört till Finlands autonoma storfurstedöme (1809-1917),
- 5) hört till Finlands republik (1917-)
- 6) hört till Finland i Europeiska Unionen (1995-).

Dessutom har de bott i detta område:

- 7) under den katolska tiden och
- 8) under den lutherska tiden.

När kungar har störtats ur makten, har deras anhängare därefter inte mycket mints. Efter reformationen och Kalmarunionen ville man inte komma ihåg den katolska tidens hjältar eller Danmarks kungs män i ett positivt ljus. Efter kontrareformationsförsök ville man inte komma ihåg dem, som hade valt Sigismunds sida. Under den ryska spiran ville eller kunde man inte offentligt komma ihåg Sveriges tider och Sveriges fräsemän (Sydöstra Finland var en del av själva Ryssland 1742-1809 och därefter en del av Finlands storfurstedöme 1809-1917). Efter den ryska tiden ville man inte mycket dra sig till dem, som hade varit aktiva i den ryska administrationen. Några också valde passivitet under den ryska tiden, varför det inte fanns mycket att minnas. Finlands sydöstra dels öde i Hattarnas krig 1741-1742 var naturligtvis också inte vackert

att minnas från Sveriges synpunkt och därför var områdets frälsets öde troligen inte ett populärt diskussionsämne under 1800-talet, kanske hellre någonting som man tillsammans med hela episoden aktivt ville glömma.

Säkert var också Veckelax frälssläkters i Ryssland (dvs. i Veckelax efter 1742) blivna grenars ställning svår. Att ha varit i många sekel Sveriges kungs frälsemän troligen hade satt sin stämpel på dem i den ryska administrationens representanters ögon. Att förlora sin ställning som frälsemän under den ryska tiden troligen också orsakade värdenedgång inte bara i Rysslands administration utan också i deras ögon, som hade fått hålla sin position på den svenska sidan av gränsen, fastän Husgafvel-släktens gamla rättigheter ganska samtidigt stadfästes i Stockholm och en släktsmedlem introducerades till Riddarhuset där. Under Finlands republiks tid (1917-) fanns det inte längre frälseståndet i landet såsom tidigare. Man har helt enkelt glömt de släkter, som i historiens virvlar har hamnat till den andra sidan av olika fysiska eller maktpolitiska gränser. Samtidigt har man glömt, vad dessa släkters och deras områdens historia egentligen innehåller.

Veckelax frälssläkters ställning har därför varit helt annorlunda än ställningen av sådana frälssläkter, som har hela tiden bott i samma rike eller i området väster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssesten.

Vad är Viborgs fögderis frälse betydelse då, om den presenterade alternativa tolkningen av historien på basis av källorna och annan originalmaterial presenterad i denna avhandling visar sig att vara sann? I det fallet skulle Viborgs fögderis frälse - representerat av de ännu levande Veckelax frälssläkter - vara just den gruppen, som orsakade den nordiska lokalförvaltningens formande och i stor del upprätthållande på den lokala nivån i detta område, där Rysslands expansion stoppade och där en kulturell gräns av *longue-Durée*-natur¹⁹⁹ formades. Utan den nordiska lokalförvaltningen, som existerade i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssesten, skulle den finska befolkningen i området inte alls ha kunnat identifiera sig till den nordiska helheten och i det fallet skulle det andra alternativet ha varit den östliga beskattaren eller kanske den sydliga tyska beskattaren.

För att klargöra Viborgs fögderis bestående lokala frälssläkters roll i lokalförvaltningen öster om de nämnda rår under medel- och vasatiden kommer man i denna undersökning att kartlägga, vad dessa släkters representanter egentligen har gjort i lokalförvaltningen på basis av källorna, varifrån de ursprungligen från en genetisk, heraldisk och historisk synpunkt har kommit, och hur lokalförvaltningen under medel- och vasatiden har upprätthållits, då förändringarna har kunnat vara snabba, överraskande och katastrofala från administrationens synpunkt.

¹⁹⁹ Braudel 1998. Blomkvist 2004.

Att förstå hur lokalförvaltningens formande och upprätthållande har skett tidigare är viktigt speciellt i dag i Finlands, och inte minst i Östra Finlands lokalförvaltning, där större förändringar väntas på att ske därför, att områdets befolkning åldras sig kraftigt²⁰⁰ och kommer slutligen att förminska. Man tar ny befolkning från utomlands²⁰¹ såsom man tog ny befolkning från Sveriges andra landskap under 1200-1400-talen.

Det här är nödvändigt för att upprätthålla t.ex. industrin och därmed ekonomin. Man behöver arbetskraft, som man inte själv producerar. Födelsetalet i landet är lågt: när det beräknade antalet levande födda barn per kvinna var 5,0 år 1900, är det nuförtiden bara 1,8 i hela landet och i de största städerna även mycket lägre: 1,36 i Helsingfors²⁰².

Hurdana krav dessa fenomen kommer att sätta på vår lokalförvaltning i Östra Finland är annu okänd, men om det är möjligt att identifiera lagartiga rationella förklaringar om lokalförvaltningens fenomen i historien, kan de hjälpa oss att förstå vad som händer idag. Därför kommer man i denna undersökning också forma så kallade universiella lagar/generella hypoteser om lokalförvaltningen och dess vissa fenomen med hjälp av rationell förklaring²⁰³ och denna undersöknings resultat.

Centrala begrepp i denna avhandling är: 1) frälse, 2) förvaltning som kungens/drottningens/biskopens hushåll (*administratio*, lat.), 3) stabilisering. Frälset som ett begrepp har definierats och beskrivits i kapitel 1.2. och 1.3.2. Förvaltningen som *administratio* och som kungens, drottningens eller biskopens hushåll har beskrivits i 1.1. och 1.3. Stabilisering som begrepp i lokalförvaltningen har beskrivits i 1.1.1.

Enligt Gelting (2011) fanns det i Danmark en lag om kung Knuds VI militära hushåll från 1000-talet. Denna lag, *Vederloven* eller *Lex castrensis*, stadgade, att hörandet till kungens hushåll, dvs. till den gruppen, som tog hand om kungens administration på egen ekonomisk risk (se 4.2.8.), berodde på *homage*-förfarandet, på kollektivitet och på personliga förbindelser mellan kungen och hans män. Medlemmarna av kungens hushåll borde vara välborna.

²⁰⁰ Statistikcentralens i Finland befolkningsstatistik, Befolkning efter ålder 1900–2060 (åren 2020–2060: prognos): på 2060-talet ca. 28 % av befolkningen över 65-åriga (6,6 % på 1950-talet, 5,8 % på 1910-talet)

²⁰¹ Statistikcentralens i Finland pressmeddelande 25.9.2013: "Enligt Statistikcentralens statistik över befolkningsstruktur hade nästan var tionde av alla personer i åldern 25 - 34 år, som var fast bosatta i Finland i slutet av år 2012, utländsk härkomst. I huvudstadsregionen var motsvarande andel nästan en femtedel i slutet av år 2012.

²⁰² Statistikcentralen i Finland: Finlands officiella statistik (FOS): Födda [e-publikation]. ISSN=1798-2405. 2012. Helsingfors: Statistikcentralen [hänvisat: 13.12.2013]. Åtkomstsätt: http://www.stat.fi/til/synt/2012/synt_2012_2013-04-12_tie_001_sv.html.

²⁰³ Hempel 1942; Dray 1957; Day 2008, ss. 31-37, 61-62, 130-137, 214-217; Hempel 2001, ss. 316-317

I Sverige befriade kung Magnus Birgersson år 1280 med Alsnö stadga alla män, som tjänade med stridshäst från *all* kunglig rätt, dvs. han gav frihet från den så kallade regalrätten, som innehöll lagstiftningen, beskattningen och den översta rätten till landegendom²⁰⁴. Kung Magnus Erikssons landslag år 1352 definierar, hur en friman kan bli frälse²⁰⁵. Enligt MELs konungsbalks XI kapitel borde den, som ville bli en frälseman, ha en stridshäst värd 40 mark, stridssadel, hjälm och harnesk och ha tillräckligt egendom för att upprätthålla frälsemans utrustning och häst.

Det är anmärkningsvärt, att den, som hörde till kungens militära hushåll, borde vara välboren i Danmark, men att vem som helst enligt Alsnö stadga och MEL XI kapitel kunde i princip bli frälse i Sverige, om han bara hade den ovannämnda utrustningen. I Sverige var alltså det enda kompetenskravet att man kunde investera till utrustningen och en stridshäst och upprätthålla dem.

Hela denna avhandling är delad till 4 sektioner enligt den klassiska bayesianska modellen²⁰⁶. I "Inledning och forskningsområdets nuvarande tillstånd"-kapitlet ges läsaren en bild av bokens utgångspunkt (föreställningen innan den nya evidensen) och motiveringen till varför en ny undersökning är nödvändig. Projektets huvudfrågor kommer att presenteras tillsammans med de ställda hypoteserna och metoderna för deras testande i kapitlet "Frågesättningen och metoderna" (= hur den nya evidensen kommer att fås). Resultaten (den nya evidensen) ges i det nästa kapitlet, där de givna hypoteserna provas sanna eller osanna eller låtas bli oavgjorda. Föreställningar efter den nya evidensen kommer att resoneras i kapitlet "Diskussion och argumentering".

Bokens struktur är inte kronologisk. Den är inte en berättelse. Avhandlingen baserar sig på 117 hierarkiskt organiserade hypoteser, som provas sanna eller osanna för att dra en slutsats om sannhet eller osannhet av projektets huvudtes på ett statistiskt-probabilistiskt sätt med hjälp av logisk rationell explanation²⁰⁷.

Referenserna till originalkällor ges som fotnoter. Den själva fulla referensen finns i referenslistan i bokens slut. Några generellt godkända händelser och detaljer givs också helt utan referenser.

Ordet "förvaltning" (Verwaltung, d.) användes som synonym för "administration" (administratio, lat., se 1.1.1.). Ordet "ämbetsman" användes i några fall, emedan ordet kändes i den svenska omgivningen redan under 1300-talet: 1) kung Magnus Eriksson använde ordet "*vaar Embetzman*" (vår

²⁰⁴ Korpela 2012, s. 283

²⁰⁵ MEL, XI kapitel,

²⁰⁶ Day 2008, ss. 31-37

²⁰⁷ Hempel 1942; Hempel 2001; Hartman & Schwartz 1974, s. 13

ämbetsman”) redan 6.12.1344²⁰⁸ i ett brev skrivet på svenska, 2) Bo Jonsson, Sveriges drots, kallade sig i ett brev skrivet år 1371 på gammal-tyska "*Jk bo Jonsson en ammetman des edelen vorsten koning Albrechtes van Sweden vnde houetman to Wyborch*"²⁰⁹, dvs. han använde också ordet "ämbetsman" och kung Albrekt använde ordet "*æmbitzmæn*" år 1387²¹⁰. Ordet "rå" användes i stället för ordet "gräns", emedan ordets "gräns" (die Grenze, d.) användning började i Sverige bara i slutet av 1400-talet eller i början av 1500-talet²¹¹.

Min intention är att ge läsaren en vetenskapligt prövad bild av det lokala frälsets roll i stabiliseringen av den nordiska lokalförvaltningen i Sverige öster om de gamla råmärkena Ryssesten²¹², Huhtikivi²¹³, Tyllikivi²¹⁴, Ankapora²¹⁵, Orewall sten (se Fig. 37), Verla²¹⁶, Naglasaari²¹⁷, Vahvaselkä²¹⁸, Muuratmäki²¹⁹, Suonenjoki²²⁰ och Lastukoski/Maanselkä²²¹ (härefter Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen) under medel- och Vasatiden. I detta är boken den första i sin kategori.

Innan vi fortsätter till hur man kan få ny evidens om projektets område, måste vi granska, vilka slags föreställningar om frälset och lokalförvaltningen vi nu, innan den nya evidensen, har.

²⁰⁸ SDHK 5076; SD V, nr. 3864; DF 491, 6.12.1344

²⁰⁹ DF 800, SDHK 9893, 24.2.1371

²¹⁰ DF 962, 23.6.1387

²¹¹ Katajala 2012

²¹² Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska litteratursällskapets tryckeri, Helsingfors.

²¹³ Huhtikivi-råstenen ligger mitt emot Muhuniemi by (Wredeby) på andra sidan av Muhjärvi sjön.

²¹⁴ Tyllikivi-råstenen ligger mitt emot Muhuniemi by (Wredeby) på andra sidan av Kymmene älv. Ordet "Tyllikivi" betyder stupnings stenen enligt Starck 1761, s. 52.

²¹⁵ REA nr. 352

²¹⁶ Verla är en gammal plats med stenålders klippmålningar vid vattenruten från Vuohijärvi sjön till Jalas Pyhäjärvi sjön och dess antagna Hiidensaari fornbefästning (Miettinen 2007, ss. 104-117). Klippmålningarna på vattenrutterna till Hiidensaari antagna fornbefästning verkar ha berättat resenären om kommandet till ett speciellt område och därmed tjänade som ett slags rårna. Inga lämningar av vallar har dock kunnat hittas på Hiidensaari ön.

²¹⁷ REA nr. 352

²¹⁸ DF 2661

²¹⁹ REA nr. 352

²²⁰ REA nr. 352

²²¹ REA nr. 352, DF 2661, DF 2903;

1.2 FRÄLSETS KONTEXT

Den dominerande tanken eller "Stand der Forschung" har ofta varit, att det inte fanns frälse öster om Kymmene älv innan 1500-talet, emedan Karl Knutsson Bonde som Viborgs hövudsman skrev på 1440-talet till Vadstena, att:

"her i Wiborgz län fins inte fulkomligt frelse godhz wthan thet konungen medh alt rikes radh fulbordh och samthykchio(!) haua giffuit til naghre domkirchiar for the goda manna siäla, som slagne wordo pa Pekkensari"²²²,

men emedan medeltiden var den perioden, när områdets öster om Kymmene älv lokalförvaltning grundades, måste det frågas, vilken grupp då stabiliserade lokalförvaltningens strukturer, om inte det lokala frälset.

Mycket beror i den här frågan på frälsets definition och natur i olika tider och kontexter. Enligt Riddarhuset i Stockholm definieras frälsets ursprung på det följande sättet: "Sveriges adel räknar sitt ursprung från tidig medeltid. På Alnsö stadgades 1280 att den tjänstemannaklassen som gjorde vapentjänst till häst skulle åtnjuta frälse, dvs. skattefrihet". Kung Magnus Erikssons landslag år 1352 redan definierade, hur en friman kunde bli frälse²²³. Enligt MEL, konungsbalks XI kapitel, borde den, som ville bli en frälseman, ha en stridshäst värd 40 mark, stridssadel, hjälm och harnesk. I andra ord, för att definiera en frälseman²²⁴ kan man säga, att om man:

1. hade en stridshäst värd 40 mark
2. hade en stridssadel
3. hade en hjälm
4. hade en harnesk
5. en dag innan vapensyn var på plats med häst och all utrustning så att vapensynets organiserare kunde testa honom och hans häst
6. hade tillräckligt egendom för att upprätthålla en frälseman
7. kunde själv bära sin utrustning på hästen,

kunde man bli en frälseman. Omvänt kan man säga, att om man var en frälseman, borde man ha och kunna göra allt det ovan nämnda. Allt det ovan nämnda var nödvändigt.

Det är viktigt att notera, att hörandet till frälse var inte hereditärt innan Gustaf I Vasa. Friheterna tjänades med de hårda plikterna i försvaret.

²²² DF 2445, 14.2.1444-1448

²²³ MEL, konunxbalker XI kapitel,

²²⁴ Kant 1800, II. Allgemeine Methodenlehre 107§

Områdena öster om Kymmene älv var också olika. Situationerna i Savolax, Finska Vikens norra kust (en östlig fortsättning av Tavastland och Nyland) och Karelska Näset var inte likadana. Därför är det nödvändigt att gå genom, vad som har skrivits om frälset och dess natur i de medeltida nordiska länderna generellt taget och jämföra den generella bilden av frälset, speciellt lågfrälset, i de medeltida nordiska länderna och i Sveriges Österland. Detta kräver också en analys av det systemet, som har kallats "feodalväsendet", i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen.

Grundliga presentationer om Viborgs fögderi på 1300-1600-talen har publicerats på sistone²²⁵. Därför är det inte nödvändigt att gå djupt in i Viborgs fögderis allmänna historia här. De viktigaste lokalförvaltningens labiliserande händelserna i Viborgs fögderis historia under medel- och vasatiden har givits i Appendix A och Viborg slotts hövdingar i olika tider i Appendix N.

1.2.1 Regalrätten

Regalrätten utgjorde till stor del landegendomens grund. Enligt denna tanke, som de facto inte verkar ha varit i kraft i sin helhet i Sveriges Österland under medeltiden²²⁶, hörde vid sidan av lagstiftning och beskattning också allt land i riket i princip till kungen och kungen gav delar av sitt rike och av sin makt till sina trogna mäns (*fidelis*), ibland vasallernas (*vassus* = en beväpnad slav, kallades tidigt också *fidelis* och *homo*, jmf. *homagium*²²⁷), förvaltning i en ärftlig eller i en tidsbunden form.

Det kunde i feodalförhållandets början också hända, att en storlandägare "gav" sina ärvda gods (med *allodialrätten*) till kungen (speciellt när större förändringar i rikets högsta ledning tog plats) på basis av kungens regalrätts utvidgande till hans område och fick dem tillbaka som en förläning²²⁸. Detta *precarium*²²⁹-liknande, men klart inte äkta frivillig händelse kunde vara ett alternativ för en avrättning och därför hellre en straff än en *beneficium*, dvs. en ersättning för utrustningen av beväpnade män till kungens armé²³⁰.

När Ösels och havsområdets biskop Henrik 13.4.1241 utvidgade sitt område till Vatja, Neva, Ingermanland och Karelen i samtycke med Tyska

²²⁵ Korpela 2004a

²²⁶ Av gammalt har det tänkts, att bönderna i Sverige inte hade fått sina ärvliga gods från kungen, men i fråga om obebodda områdena (obebodda i rikets registrar), var regalrätten i kraft i att någon som helst kunde ta obebodda skogsområden i sin odling med att anmäla om saken till den närmaste fogden, om då bara skatterna betalades till kronan.

²²⁷ Bagge et al. 2011. ss. 1-14.

²²⁸ Bagge et al. 2011. ss. 1-14.

²²⁹ Jokipii 1956, s. 14

²³⁰ Jämföra Novgorods position i förhållande med Gyllene Ordan.

Orden²³¹ var det antagligen mera fråga om ett väntan på att områdets landsägare skulle medge hans vålde över deras gods och göra *homagium* till honom, än om ett riktigt utvidgande av hans lokalförvaltnings område till dessa länder.

1.2.2 Utrustning av män som en förväntning

Fastän allt givande av jord till någons bruk orsakade alltid en skuld (se 1.2.1., 1.3.3., 3.1.1., 3.5.2., 3.5.5., 4.2.), gällde betalningen i form av utrustade män bara dem, som väntades på att betala på detta sätt på basis av relationen mellan landgivaren och dess mottagare. T.ex. en präst väntades inte på att utrusta män för ett *precarium*²³² eller *prebenda*²³³ utan att göra altartjänst. Detta krav på rusttjänst var specifikt för frälsemän.

Det var förhållandet mellan kungen och frälsemannen som var viktigt, om det nu var fråga om en förläning eller ett allodialfrälsegods. Det var ett ömsesidigt kontrakt. Allt berodde på landgivandets²³⁴ villkor och villkoren berodde på relationerna, men den viktigaste faktoren i de nordiska länderna var den gamla maktstrukturen²³⁵.

En förläning, om sådana behövdes²³⁶, kunde givas som en gåva eller som en belöning, men det i alla fall orsakade en viss skuld (se 1.2.1., 1.2.3., 1.3.3., 3.1.1., 3.5.2., 3.5.5., 4.2.) och förutsatte betalning i form av utrustning av beväpnade och bepansrade män med hästar eller klart som pengar. Skatterna insamlade från en förläning kunde delvis tas till kronan eller förläningstagare kunde under medeltiden hålla dem och använda dem som han ville, beroende på hur förläningen hade givits. I alla fall var det slutligen fråga om lokalförvaltningens obligatoriska organisering i områden, där lokalförvaltningen krävde organisering, på ett eller annat sätt.

I nyerövrade områden, liksom Viborgs Karelen, behövdes det kraftigt organisering av lokalförvaltning under senmedeltiden och Vasatiden. Egentligen var hela erövringen till stor del organisering av lokalförvaltningen.

²³¹ DF 84, LEC III, nr. 169a

²³² Kasten 2011

²³³ Pirinen 1956, s. 15

²³⁴ Landegendomen kunde enligt Retsö (2009, s. 40) generellt delas till:

1) privata gods under skatte, 2) allodialfrälsegods, 3) förläningar, 4) kronoaltade områden. Enligt Harrison & Eriksson (2010, s. 238) var 90 % av Österlands gårdar under skatte under 1500-talet (Harrison & Eriksson 2010, s. 238).

²³⁵ Enligt Gelting (2011) fanns det i Danmark en lag om kung Knuds VI militära hushåll från 1000-talet. Denna lag, *Vederloven* eller *Lex castrensis*, stadgade, att hörandet till kungens hushåll berodde på *homage*-förfarandet, att hushållet baserade sig på kollektivet och att förbindelser mellan kungen och hans män var personliga. Medlemmarna av kungens hushåll borde kvalificera sig till äran med att vara välborna.

²³⁶ I Danmark hade magnaterna ägt sina godskomplexerna redan för sekel under högmedeltiden: de behövde inte förläningar; Gelting 2011.

Där behövdes det nya frälsemän och nya frälsegods, nya slott och nya hövdingar.

Att utrusta män och häst krävde tid, emedan utbildningen av en ryttare måste redan tidigt i ungdom börjas²³⁷. Detsamma gällde stridshästar. Emedan förlust av män i strider var betydande och frälsemännens och stridshästarnas utbildning förutsatte långsiktig planering, var det nödvändigt, att den gruppen, som utrustade män och hästar för armén, hade en viss hereditär plikt att göra så. Visst hjälpte det också, om en frälssläktgrupp utbildade sina män och hästar tillsammans liksom i Veckelax.

Under medeltiden var rusttjänsten inte i princip graderad. Den graderade rusttjänsten kom klart först med Gustav Vasas reform av lokalförvaltningen, speciellt med Västerås förordning år 1525²³⁸.

Detta betydde t.ex. anknytning av frälsegodsens teoretiska räntas storlek till antal hästar med harnesk²³⁹. Denna anknytning för sin del betydde frälsegodsens odirekta och relativa reduktion i jämförelse med medeltidens förhållanden och i ekonomiska termer. I andra ord, fastän frälsets skattefrihet formalt sett stannade kvar, tog centralmakten sin skatte också från frälset i denna anknytning.

Detsamma kändes dock redan under medeltiden, men tillämpades bara tillfälligt. När Karl Knutsson Bonde som riksföreståndare år 1438 indrog drots Kristiern Nilssons (Vasa) län under fataburen²⁴⁰, och Nils Stensson (Natt och Dag) klagade däröver, "bad marsken honom då att hålla svenner som han förmå"²⁴¹. Emedan Kristiern Nilsson (Vasa) var Viborgs hövding, betydde detta, att Karl Knutsson delegerade en del av hans plikt och makt att hålla svenner till Viborgs hövding. Därmed betydde händelsen också, att Kristiern Nilsson hade plikt att "hålla svenner" med sin egen kostnad, dvs. med den delen av skatter, som han kunde insamla av Viborgs fögderi och som inte skickades till Stockholm.

Emedan frälsets position och uppgifter inte var likadana i Västra Karelens och Savolax område och i t.ex. Uppland, kommer det i detta projekt analyseras, hurdan det nordiska frälsets kontext egentligen var i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under medel- och vasatiden.

²³⁷ Gelting 2011

²³⁸ Retsö 2009, s. 27; Nilsson 1947, ss. 18-20

²³⁹ Retsö 2009, s. 27.

²⁴⁰ Ett fataburslän var direkt under kronans förvaltning så, att hövdingen var direkt ansvarlig och förpliktad att redovisa länets ekonomi till kronan.

²⁴¹ Retsö 2009, s. 28; Karlskrönikan v. 5317:6ff

1.2.3 Den första ämbetsmannen öster om Kymmeneälven utom Viborg
Den första personen, som hade ett gods mot tjänst öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415²⁴² rår och Ryssestenen²⁴³ var Erik Larsson, nempdemän i Veckelax, som köpte Bredskall ödesby 24.6.1383²⁴⁴ av Viborgs fogde Erenigle Nilsson och fick av densamme Veckelax kyrkas malm 2.2.1396²⁴⁵. Både köpet av Bredskall och givandet av Veckelax kyrkas malm bestyrktes 21.3.1396²⁴⁶ av Viborgs hövding Karl Ulfsson Sparre. Erik Larssons avkomlingar i Husgafvel-, Vilken- och Junkar-släkterna använde hans brev som grund för deras frälserättigheter. I detta projekt kommer Erik Larssons, nempdemans i Veckelax, person, uppgifter och roll i Unionstidens Österland att analyseras.

1.3 ADMINISTRATIONENS KONTEXT I SVERIGES ÖSTRA DELAR PÅ 1300-1600-TALEN

Den här undersökningen handlar om lokalförvaltningens stabilisering öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår²⁴⁷ och Ryssestenen²⁴⁸ under senmedel- och vasatiden²⁴⁹. Därför är det nödvändigt att se, vad lokalförvaltningen överhuvudtaget under senmedeltiden betydde. Nästan alla senare komponenter av lokalförvaltningen fanns redan ganska tidigt, men deras upprätthållning och innehåll var inte liksom i de senare tiderna.

Det fanns i början inga vardagliga anknytningar till centralförvaltning i Sveriges östra delar. De byggdes så småningom under många sekler. Åbo, Tavastehus och Viborg slott och St. Olofsborg byggdes efter de korståg-liknande och delvis från *Curia* stödda krigstågen till de motsvarande områdena och en europeisk förvaltning formades i deras närhet. I majoriteten av den nuvarande Finlands områden hade befolkningen under den tidiga medeltiden bara en

²⁴² REA nr. 352

²⁴³ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

²⁴⁴ SDHK 12437

²⁴⁵ DF 1054

²⁴⁶ DF 1057

²⁴⁷ REA nr. 352

²⁴⁸ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

²⁴⁹ Det är anmärkningsvärt, att området mellan Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Novgorods förvaltningsområden, de så kallade femtedelar, utgjorde ett speciellt område, till vilket beskattningen av ingen av de två rikena riktigt kan ha sträckt sig till effektivt i brist på ett förvaltningsnätverk, fastän divisionen mellan de två rikenas geografiskt område började i slutet av 1400-talet ta form (Korpela 2011, s. 337).

fjärran aning om att en organisation, som kallades ett rike, hade kommit till området²⁵⁰. De förstod dock troligen, att närvaron av de väpnade män, som krävde skattebetalning med våld och som hade låtit bygga ett slott av sten för sig, betydde makt, som inte skulle gå bort.

Befolkningen i området öster om sjön Päjänä²⁵¹ hade troligen inte ens sådana begrepp som "ett rike" eller "en nation", inte att tala om begreppet "*regnum*", men de hörde tillsammans med släktingar, deras "*genus*"²⁵² och talade troligen oftast samma språk. Byggnaderna fanns i närheten av varandra och formade därmed byar redan under järnåldern²⁵³. Giftermålen till andra bygder kunde binda olika trakter tillsammans. Det fanns kanske inte något vidare förvaltningssystem. Familjen, slakten och möjligen stamen utgjorde livets grund och livet hade sin grund i *genom*.

Dock, i rättvisans namn borde den tidiga befolkningen inte underskattas heller. Också den befolkningen hade troligen individer med en större kapacitet och en större *ego*²⁵⁴ än de andra. Också i den förhistoriska befolkningen hade troligen några män större testosteronnivåer²⁵⁵ eller androgen effekt²⁵⁶ än vanligen eller hade en sådan kombination av en gen variant och höga testosteronnivåer, som hade en effekt på beteende²⁵⁷, och ville göra något större än vanligt eller var generellt våldsamma, på grund av deras biologi, testosteronnivåer och den manliga befolkningens testosteronvärdens normala distribution. Kanske också mödrarna hade hört om grannbygdens ståtliga unga män och ville gärna se deras döttrar giftas bort till sådana duktiga män. Kanske även döttrarna hade sina egna viljor i saken. Det är inte uteslutet, att grannbygden har sett ut att ha någonting att vinna eller att samarbeta om.

Om begreppen "ett rike" eller "en nation" inte kändes, troligen kändes dock de primitiva begreppen "hat" och "kärlek" (som mera eller mindre 'biologiska' fenomen) i den i medeltal troligen mycket unga²⁵⁸, och ännu inte

²⁵⁰ Korpela 2008.

²⁵¹ Om denna och likadana befolkningars natur på basis av de arkeologiska fynden, se Saksa 1992; Benedictow 1993b

²⁵² Katajala & Korpela 2004, ss. 29-30.

²⁵³ Halinen 2002, s. 67

²⁵⁴ Mehta & Josephs 2010; Rowe et al. 2004

²⁵⁵ Ehrenkranz et al. 1974; Dabbs et al. 1987; Dabbs et al. 1991; Räsänen et al. 1999; Van Bokhoven et al. 2006

²⁵⁶ Rajender et al. 2008

²⁵⁷ Sjöberg et al. 2008

²⁵⁸ Den förväntade livstiden i den redan kristna Norden i medeltal var inte mycket högre än 20 år under den historiska medeltiden (Benedictow 1993b, ss. 36-41, varierande mellan 17,7-32,2 år i olika orter) på grund av osteoarkeologiska begravningar på kyrkogårdar. Hur mycket den förväntade livstiden var i det jägar-fiskare-samhället i området öster om sjön Päjänä, är okänt. Inte bara den

kristna befolkningen (dödligheten antagligen stor, livslängden kort på basis av obegränsade infektionssjukdomar) och därmed begreppen "en fiende" eller "en vän" i mera eller mindre allvarlig mening, bara på basis av människans biologi, sexualitet, konkurrens och natur. Allianser i en större eller mindre skala troligen existerade bara på en känslomässig basis, om inte annars.

Män gick troligen tillsammans till större eller mindre strider över "revirgränser" liksom även några djurarter är nuförtiden kända att göra, var det nu fråga om jaktlands oklara dimensioner, beteendet, ägandet av någonting som ansågs som värdefull, t.ex. "sampo"²⁵⁹ eller någonting, dotterns giftermål eller något annat. Människans primitiva, av allt att döma mindre eller mera genetiskt programmerade natur är kanske inte mycket olik naturen av de djurarterna, som försvarar sin revir, fastän vår europeiska kultur av gammalt ofta förnekar vår biologiska bakgrund som en av historiens faktorer.

Det är känt att karelarna gjorde ett plundringståg till Tavastland redan år 1143²⁶⁰, dvs. just innan de krigstågen, som följdes av överföring av den europeiska kulturens början till dessa områden. Karelarna verkar ha agerat självständigt. De hade någon slags organisation för att kunna förverkliga ett plundringståg och de använde våld för att få ekonomiska fördelar.

Taavitsainen (2003) har bevisat, att Karelens fornbefästningar kan oftast dateras just till korstågstiden, när karelarna antagligen gjorde sitt plundringståg till Tavastland. Detta antyder, att det fanns så pass mycket samarbetsförmåga i det ursprungliga samhället, när den nord-europeiska kulturen och kristendomen under 1200-talet började komma, att sådana fornbefästningar kunde byggas tillsammans.

Att sådana fornbefästningar byggdes berättar också om att förhållandena var sådana, att det lönade sig att bo tillsammans i byar och bygga tillsammans med andra byar sådana skyddsplatser. Det tyder också på att de inte hade bara fisk att skydda, utan antagligen också några handelsvaror. Till detta kan indikera några ortnamn, såsom "Hopiasaari" (Silverö) och "Hopiasalmi" (Silversund) bredvid Itis (nuförtiden delvis i Jalas) Pyhäjärvi²⁶¹-sjöns Hiidensaari²⁶² antagna fornbefästningsö eller en kultplats²⁶³, där bronsålderns

förväntade livstiden är okänd, utan också fertilitet, mortalitet, äktenskapålder och de andra demografiska parametrarna.

²⁵⁹ En finsk värdefull sak i nationalepos "Kalevala"; dess natur är okänd (Salo 2013, ss. 359-378)

²⁶⁰ DF 16; Korpela 2004b

²⁶¹ Ortnamnet "Pyhäjärvi" formas av orden "pyhä" och "järvi" (= en sjö). Ordet "pyhä" är en stamgermansk låneord, vars ursprungliga betydelse var i märkningen av det egna kollektivets krets från andra (Anttonen 2002, s. 59). Efter kristendomens kommande fick ordet "pyhä" samma mening som det latinska ordet "sanctus" (Anttonen 2002, s. 60).

²⁶² Ortnamnet "Hiidensaari" formas av orden "Hiisi" (gen. Hiiden) och "saari" (= en ö). Ordet "Hiisi" är ett stamgermansk låneord, vars ursprung är i bronsålderns stamgermanska språkets ord "sidön", en sida och tyder på en begravningsplats vid sidan av en bobsättning (Anttonen 2002, s. 58).

bobesättning (1505-1385 fKr)²⁶⁴ och järnålderns gamla begravningsplats²⁶⁵ har existerat i närheten av vikingatidens arkeologiskt rika begravningsplats i Huhdasjärvi område (Korpela 2008, s. 160), dit man kunde komma via vattenrutor från Päjänä och Saimen vattensystem och från havet via Kymmeneälven och där det fanns klippmålningar på varje vattenrut, när man närmade sig Pyhäjärvi-sjön. T.ex. en målning av ett skepp, som liknade ett vikingaskepp men som måste vara äldre än vikingatiden, har hittats i Itis (i nuvarande Jalas)²⁶⁶. Det har alltså funnits i området nu i fråga ett samhälle med en struktur, kultur och handelsförbindelser under stenåldern, bronsåldern, järnåldern och vikingatiden på basis av arkeologiska fynd och på korstågstiden på grund av arkeologiska fynd²⁶⁷ och dokument (under 1300-talet)²⁶⁸.

Utom biskop Mikael Agricolas beskrivning om finnarnas paganska gudomar²⁶⁹, vet man inte mycket om det forna kulturet innan kristendomens kommande, men de forna finländarna antagligen trodde på ett sådant liv efter döden, där olika materiella objekt behövdes, emedan olika tillbehör lades till gravar tills kristendomens kommande²⁷⁰. Det är också möjligt, att versmått av Kalevala²⁷¹ är från tiden innan järnåldern²⁷². De kulturhistoriskt tidigaste delarna av den finska nationalepos kan därför möjligen berätta om den tidiga världsbilden i vårt område innan den europeiska kulturens ankomst.

I de vardagliga kläderna började olikheter mellan västra och östra delar av den nuvarande Finlands områden förekomma under korstågstiden på grund av arkeologiska fynd²⁷³. Själva befolkningen hade dock kulturellt och kanske även genetiskt delats till åtminstone två redan mycket tidigare. Den kamkeramiska kulturen, vars representanter troligen talade ett fennougriskt språk²⁷⁴, hade nämligen spridit sig till den nuvarande Finlands område från sydost, från den

²⁶³ Namnet "Hiisi" (gen. "Hiiden") tyder på en offerplats och en begravningsplats från järnåldern (Huurre 2004, s. 209)

²⁶⁴ Saipio 2011

²⁶⁵ Fornlämningsregister i Finland, nr. 142010044

²⁶⁶ Mieltinen 2004, s. 106

²⁶⁷ Huurre 2004, ss. 135, 171

²⁶⁸ DF 443, 30.9.1336

²⁶⁹ Agricola 1551 "Alcupuhe Psaltarin päle", c.III.211-213, tryckt också i Korpela 2008, s. 47)

²⁷⁰ Huurre 2004, s. 207

²⁷¹ Den finska nationalepos

²⁷² Huurre 2004, s. 211

²⁷³ Hiekkänen 2002, s. 49

²⁷⁴ Huurre 2004, s. 262

nuvarande norra Rysslands och norra Sibiens område ca. 3200-2000 fKr²⁷⁵ och till den nuvarande Sydvästra och Södra Finlands kust hade delvis samtidigt ca. 2500 fKr kommit genom Baltien en snörkeramisk²⁷⁶ stridsyxkultur²⁷⁷, vars befolkning antagligen talade ett indoeuropeiskt språk²⁷⁸, odlade jord²⁷⁹, kände boskapskötsel²⁸⁰, hade typiska hammare-liknande stridsyxor²⁸¹ och förde med sig ordets "jumala" (en gud på finska) tidiga form till området²⁸². Sammansmältningen av de här två kulturerna har kallats Kiukais kultur, som har förekommit vid kusten från Kvarken till Viborgsvik²⁸³. Den snörkeramiska kulturen och Kiukais kultur aldrig spred sig riktigt till den nuvarande Savolax eller Karelen utanför kustzonen²⁸⁴. I bronsålderns början (ca. 1500 fKr.) hade trafiken från andra sidan av Bottniska Viken till Ålands och Satagundas²⁸⁵ områden redan börjat och blev under bronsåldern stark på basis av arkeologiska fynd²⁸⁶. Emedan man nuförtiden vet, att det kontinuerligt har funnits befolkning på Finska Näset²⁸⁷, formade de befolkningar, som upprätthöll dessa ovannämnda kulturer, delvis grunden för områdets genetik²⁸⁸ och själva dessa kulturer basen på områdets senare tiders kulturers utveckling. Finska Näset hade varit delat kulturellt²⁸⁹ och genetiskt²⁹⁰, och efter den nordiska

²⁷⁵ Anttonen 2002, s. 52

²⁷⁶ Kallas också som båtyxkultur; samma kultur spred sig också till de nuvarande Danmark, Skåne, Götaland, Uppland och Norges kust liksom till områdena söder om Östersjön från Dnepr och Väinä till Rein, inkluderande den nuvarande Frisland.

²⁷⁷ Huurre 2004, s. 263

²⁷⁸ Anttonen 2002, s. 52; Huurre 2004, s. 72

²⁷⁹ Huurre 2004, ss. 74-76

²⁸⁰ Huurre 2004, s. 76

²⁸¹ Huurre 2004, s. 71; en båtyxa har hittats även i den nuvarande Jalas område, föreslående den snörkeramiska båtyxkulturens spridande ca. 100 km från kusten (Miettinen 2004, s. 103).

²⁸² Anttonen 2002, s. 53

²⁸³ Huurre 2004, s. 85

²⁸⁴ Huurre 2004, s. 75; Klinge (1982) har behandlat åsikter av olika mycket senare skribenter, t.ex. Mikael Agricola, Henrik Gabriel Porthan och Johan Ludvig Runeberg, om Finlands delning i två i sin bok "Kaksi Suomea". Hur gamla rötter denna delning, vars existens inte kan förnekas, egentligen har? Fastän denna delning under de senaste decennierna har blivit mindre i grad med grundandet av universitet i Östra Finland, existerar den klart ännu idag. Vårt forskningsområde i detta projekt representerar området öster om den delningen, som Åbo Landsrätt 25.6.1415 förstärkte.

²⁸⁵ Hedman 2004

²⁸⁶ Huurre 2004, s. 263

²⁸⁷ Lehtonen & Joutsivuo 2002, ss. 32-35; Huurre 2004, ss. 260-265

²⁸⁸ Hedman 2004

²⁸⁹ Lehtonen & Joutsivuo 2002, s. 34

förvaltningens slutliga ankomst under senmedeltiden var den möjligen delat administrativt speciellt i vårt forskningsområde, om den gamla kulturen i inlandet hade en egen förvaltningsstruktur, som den kunde antas att ha haft, eftersom den så långt hade utvecklat där.

Inte bara karelarna gjorde ett plundringståg till Tavastland, utan också tavasterna år 1446 hade mördat savolaxborna och vice versa²⁹¹. Detta skulle se ut att bevisa, att allianser fanns och de användes även till plundringståg till områdena, där det gällde en likadan kultur och troligen även samma språk. Det har föreslagits att maktcentralisering hade tagit plats i Karelen tillräckligt redan då år 1143²⁹² för att kunna göra ett plundringståg²⁹³. Detta skulle också betyda någon slags samhällets organisation²⁹⁴.

Karelarna, tavasterna och savolaxborna hade alltså kanske tillräckligt med organisationsförmåga för att göra plundringståg och de kunde antagligen använda våld för att få ekonomiska fördelar, men de verkar inte ha kunnat stabilisera sin makt i andra områden än deras egna, dvs. de kunde eller ville inte organisera lokalförvaltning i de plundrade områdena på en stabil grund. Om de har kunnat monopolisera användning av våld²⁹⁵ i sina områden innan kommandet av det europeiska väldet, är inte känt, men åtminstone har inga spår lämnats av områdets kungar som en symbol av en ständig maktstruktur, fastän en sporadisk "Cuiungas de rapalum" (Kungen av Rapola²⁹⁶) nämndes så sent som år 1340²⁹⁷.

I alla fall hade den ursprungliga fiskar-jägarbefolkningen²⁹⁸, som troligen talade ett fennougriskt språk²⁹⁹, öster om sjön Päjänä och norr om linjen Lappee-Sysmä under medeltiden till största delen inte ett sådant begrepp som personlig

²⁹⁰ Hedman 2004

²⁹¹ DF 2661

²⁹² DF 16; Korpela 2004b

²⁹³ Korpela 2004b

²⁹⁴ Lamberg 2007b, s. 201

²⁹⁵ En definition av den enheten, som nuförtiden kallas 'staten': en organisation, vilken strävar efter att monopolisera användningen av våld inom ett geografiskt avgränsat territorium, Hallenberg 2001, s. 22.

²⁹⁶ Rapola var en gammal och central fornbefästning i Tavastland innan byggande av Tavastehus.

²⁹⁷ SDHK 4598; Cuiungas de rapalum tillsammans med en grupp andra hade inte betalat tiondeskatter och hade blivit excommunicerade därför och fick dessutom böter för varje vecka, som de inte hade betalat de nämnda skatterna. Det förblir oklart, om det hade varit fråga om en allvarligt tagbar självständighetsrörelse eller om brevets till Påven skrivare hade låtit saken lyda allvarligare än vad det egentligen var med att använda ordet "Cuiungas" (kung; kuningas på finska).

²⁹⁸ Se de Anna 1992; Luho 1976

²⁹⁹ Hajdu 1976; Hiekkänen 2002, s. 46

landegendom, som utgjorde en basis av den europeiska statmaktens system³⁰⁰. Den nya och den gamla makten var kulturellt fjärran från varandra. Konfrontationerna kunde inte undvikas. Däremot hade tavasterna och savolaxborna redan under 1400-talet begreppet landegendom, emedan det fanns oroligheter mellan tavasterna och savolaxborna så att Savolax förvaltningsråd år 1415³⁰¹ granskades av Åbo Landsrätt och år 1446³⁰² av en grupp av norrbottniska bönder på Karl Knutssons begäran igen. Detta förändrade tänkandet i området.

Den nya maktens, vars språk var ett nordiskt språk³⁰³ och kultur redan europeiserat, intresse var i beskattningen. För dess organisation behövdes förvaltning på plats i de nya områdena. Den nya lokalförvaltningen behövde resurserna, som togs av befolkningen. Behovet av resurserna för att betala skatter agerade som stimulans bland den lokala befolkningen, när det var nödvändigt att producera mera än för egen konsumtion. Vem skapade förvaltningen i praktiken? Vem insamlade skatterna? Det var inte hövdingen i slottet. Knektarna kunde inte litas på, emedan inget annat än lönepengar band dem till hövdingen.

Fastän kyrkan legitimerade kungen och kungen organiserade missionen, var kyrkans intresse dock inte nödvändigtvis bara i beskattningen. Det är klart på grund av alla de kristliga skrifterna sedan missionsbudet³⁰⁴ att kyrkan och dess ordnar *primärt* hade sitt intresse i missionärsverksamhet. Munkarna såsom också systrarna i kyrkans organisationer fick inga personliga ekonomiska fördelar av sin verksamhet och det var de, som gjorde själva det konkreta missionärsarbetet bland folket under medeltiden, när församlingarnas aktivitet och organisation ännu var svaga och det var brist på präster. Såsom en gammal folkstradition³⁰⁵ från Vederlax i Viborgs fögderi berättar³⁰⁶, var det inte bara ekonomiskt olönsamt, utan antagligen också möjligen farligt att försöka predika kristendom i ett hedniskt land, men det gjordes, fastän själva beskattningen inte skulle ha krävt på det.

Att predika kristendom betydde också att predika ett nytt system av präster, och därför, om det lokala fiskar-jägarsamhället mellan Päjänä och Vita Sjön var shamanistiskt³⁰⁷ såsom det verkar ha varit, var kyrkans och

³⁰⁰ Voionmaa 1912, s. 157; Korpela 2008, s. 300; se också Pihlajamäki et al. 2007, ss. 109-137

³⁰¹ REA nr. 352

³⁰² DF 2661

³⁰³ Hiekkänen 2002, s. 46

³⁰⁴ Matt. 28:18-20

³⁰⁵ Möjligen sentida, men inte nödvändigt

³⁰⁶ Kaukiainen 1970, s. 66; Blomqvist, Kertomus Kymin kihlakunnasta, SMY ark.: Munkarna byggde Vederlax gamla stensakristia, men folket var så fientligt, att munkarna måste stänga sig in i sakristian och predika genom ett fönster.

³⁰⁷ Hoppal 1976; Korpela 2008, ss. 53-62; Anttonen 2002, s. 56

shamanernas förhållande troligen inte mycket vänligt³⁰⁸. De var konkurrenter. Fastän de polyteistiska religionens³⁰⁹ representanter möjligen kunde acceptera en religion till, var detta inte fallet med den monoteistiska kristendomen, som inte av gammalt kunde acceptera mera än en Gud: Abrahams, Isaks och Jakobs Gud. Kyrkan kunde inte acceptera shamanismen och därmed inte shamaner heller. Detta har sannolikt lett till en konflikt mellan kyrkan och den gamla shamanistiska religionen också i området öster om Kymmene älv och sjön Päjäjä. De andliga världarna av den nya och den gamla makten kunde inte enas. Åbo biskop Mikael Agricolas utlåtande år 1551 klart bevisar detta³¹⁰.

Den tidigaste arkeologiska evidensen om kristendomens kommande till området öster om Kymmeneälven är från 1200-talet, när begravingar började bli kristna³¹¹. Från samma tid har det funnits hängsmycken med kristna motiv³¹². En Johannes Karelus togs in i Skara dominikankonvent mellan 1275-1286³¹³. I 1300-talets början fanns det redan ett församlingsnätverk i området öster om Kymmeneälven³¹⁴ och den första kyrkan nämndes år 1396, i Veckelax³¹⁵.

Den europeiska statkoncepten försöktes inte att tillämpa i den nuvarande Finlands område bara av de västliga makterna. Samma mening hade senare under 1400-1500-talen också Novgorod och den ryska ortodoxkyrkan, som närmade området mellan sjön Päjäjä och Vita Havet från söder³¹⁶. Också Danmark var närvarande på Finska Vikens södra stränder under 1100-1200-talen och visade intresse för Finska Vikens norra kust lika väl³¹⁷. Det borde också noteras, att Novgorods furste Jurge enligt det så kallade Nöteborgs fredsavtal (egentligen ett brev av Novgorods furste Jurge till Sveriges kung Magnus Eriksson³¹⁸) gav tre gislalag till Sverige: Savolax, Jääskis och Äyräpää³¹⁹. Detta

³⁰⁸ Korpela 2008, s. 54

³⁰⁹ Åbo biskop Mikael Agricola listade 24 finska och karelska gudomar ännu år 1551 i företalet av hans Psalter ("Alcupuhe Psaltarin päle", c.III.211-213, tryckt också i Korpela 2008, s. 47), t.ex. Ukko (motsv. "Äijä").

³¹⁰ Agricola 1551 "Alcupuhe Psaltarin päle", c.III.211-213, tryckt också i Korpela 2008, s. 47)

³¹¹ Saksa et al. 2003; Hiekkänen 2003, ss. 496-497

³¹² Hiekkänen 2003, s. 497

³¹³ DF 155

³¹⁴ Palola 1996, s. 94

³¹⁵ DF 1054, 2.2.1396. Veckelax kyrka existerade antagligen redan år 1357, emedan Littera libertatis regis erici från året 1357 förvarades i Veckelax kyrkas sakristia (DF 666). Viborgs minoriterbrödernas kyrka nämndes första gången år 1403 (SDHK 16089). Veckelax och Viborg nämndes tillsammans år 1336, när Viborgs fogde Per jönsson gav Revels borgare lov att sälja sina produkter i tre "Civitas": Veckelax, Vederlax och Viborg (DF 443).

³¹⁶ Korpela 2001, Korpela 2005

³¹⁷ Christiansen 1997, ss. 109, 115

³¹⁸ Katajala 2012

betyder, att området öster om Ryssesten³²⁰, Huhtikivi, och Tyllikivi och de Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rör, dvs. Ankapora, Naglasaari, Muuratmäki, Suonenjoki och Lastukoski/Maanselkä, som stadfästes som äkta definierade råpunkter i landet mellan Savolax och Lapwes år 1415³²¹, kan ha representerat rårna av skattezoner av den gamla Novgorods Savolax gislalag och Savolax/Tavastland på svenska sidan innan 1323. De här definierade landskaprånas natur och betydelse som lokalförvaltningens inrikes rör kommer att forskas i detta projekt.

Det senare grundandet av Sveriges förvaltning i Ingermanland var olik från Egentliga Finlands, Tavastlands och Karelens förvaltnings grundande. Det europeiska statsystemet kändes i Ingermanland redan då. Detsamma kan ha gällt i Kexholms län. Administrationens kontext var inte längre densamma där som t.ex. i Savolax, Västra Karelen och Östra Tavastland, inte att tala om Egentliga Finland, Satagunda eller Västra Nyland, vilka snart blev integrala delar av den västliga nordiska administrationen, dvs. Sverige, med samma lagstiftning och med frälset havande en klar roll i områdets kolonisation³²².

Delvis också kustområdet var möjligen i en annorlunda situation än Savolax och det nordöstliga Tavastlandet. Enligt Heimskringla-sagan hade Karelen nämligen erövrats av Erik Emunds³²³ och enligt Ericus Olais Chronica Regni Gothorum senare Finland³²⁴ av Erik Segersäll³²⁵ i 900-talets mitt. Fastän Heimskringlan berättar om vikingarnas tåg till Karelen³²⁶, kan Erik Emunds inte hållas som en historisk person, men Erik Segersäll möjligen kan. Emedan Erik Segersälls aktiviteter kan ha haft en effekt på den nordiska lokalförvaltningens

³¹⁹ SDHK 3228

³²⁰ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

³²¹ REA nr. 352

³²² Haggrén & Jansson 2004; Sverige själv som *ett* rike vara bara på formande, när Egentliga Finland, Satagunda, Nyland, Tavastland och Viborgs Karelen redan hörde till riket.

³²³ Heimskringla 2 (AM 36 fol), MS 139: "Anan veg er nu ícaplyndi Svía kononga, en fyr hefir verit, þorgnyr fœðorfaðir minn munþi Eirik upfala konong Emundarfon oc fagðe þat fra honom at meþan hann var a léttafta allðri at hann hafþi hvert fúmar leiðangr úti oc for til ymisfa landa oc lagðir un dir íic finland oc kiriale, Eiffland oc cúrland oc víða um aftr land oc mun en íía þær jarð borgir...Ec ma muna Eiric konong in Sigrfæla oc var ec með honom i morgum herfōrum "Medieval Nordic Text Archive. Arkiv för nordiska medeltidstexter, <http://www.menota.org>.

³²⁴ Det kan också vara betydelsefullt, att Heimskringlan berättar, att Erik Emunds erövrade Karelen, men Erik Segersäll erövrade Finland (inte Karelen) enligt Ericus Olai. Mellan Karelens och Finlands kustområden finns Tavastlands kust, som under 1200-talet blev Nyland.

³²⁵ Ericus Olai VII: 64; Heuman & Öberg 1993, s. 46; Jöfraskinna: Haralds saga Hárfagra (AM 37 fol), 2: "vill eignaz noREG. ok vera ein valldi ifir fem Gorm at danmarkku .æða. eirikr at vpfalum" ;

³²⁶ Se Pöllä 1992

tidiga formande även öster om Kymmene älv, om han är en historisk person³²⁷, måste hans historicitet granskas noggrannare här.

Erik Segersälls son³²⁸ Olav Skötkonung (regerade ca. 995-1022) är känd som en äkta historisk person, som lät uttrycka mynt i sitt namn³²⁹. Emedan Erik Segersäll nämns som Olav Skötkonungs fader³³⁰, kan Erik Segersäll därför på basis av hans delvis samtida existens som hans son hållas som en möjligen historisk person³³¹.

Om Erik Segersäll kan hållas som en historisk person, bör också berättelsen om hans erövring av Finland, Estland, Livland och Curland³³² granskas från historicitetens synpunkt, speciellt, när det även finns rika vikingatidens fynd i några områdena i Karelen, liksom i Sordavala och Kurkijokis Lopotti (Kirjashkoi, Kronoborg)³³³ och man har hittat även klart en prekristen runstens del i Hitis i Kimito³³⁴. Erik Segersälls tid hör inte till det här

³²⁷ Emedan frågesättningen i detta projekt har begränsats till senmedeltiden, är Erik Segersälls historicitet inte kritiskt för projektet

³²⁸ Heimskringla 1 (AM 35 fol), MS 303, kapitel XLVII: "...i Svíþjóð, þá var þar konongr Olafr Söfnici, hann var íonr Eiríks konongs"; Heimskringla 2 (AM 36 fol), MS108, kapitel 72/XVI: "... EN Eiricr hín Sigræli faðir mín íteig þo yfir höfuð Styr birni þa er þeir reyndo sin a milli". *Medieval Nordic Text Archive. Arkiv för nordiska medeltidstexter*, <http://www.menota.org>

³²⁹ Harrison 2009, ss. 122-123

³³⁰ Heimskringla 1 (AM 35 fol), MS 303, kapitel XLVII

³³¹ Finns det en sådan fornlämning, som skulle bevisa, att Erik Segersäll riktigt existerade? På sätt och vis ja. Nämligen, en Þórvaldr Hjaltason, isländsk skald, som var med Erik Segersäll i slutet av 900-talet och deltog i slaget vid Fyrisvallarna (Moberg 1937, Slaget i Fyrisvallarna står möjligen i samband med information i två runstenar i Hällestad och Sjörup, men ingen enhällighet därom ser ut att gälla) skrev efter slaget en dikt, som har bevarats och nämner "Erik", slagets vinnare (Flateyjarbók; Moberg 1937, ss. 136-138; Ohlmarks 1958, s. 232; Þórvaldr Hjaltason: Lausavísur 1-2 [ÞHjalt,1-2]; Körner 2008). Dikten skrevs alltså av en samtida person, som vittnade kung Eriks seger i Fyrisvalla. Dikten kan därför hållas som ett slags fornlämning av slaget i Fyrisvalla och av Erik Segersäll och detta verkar vara ganska brett godkänt i litteraturen (Nordal 1924: Flateyjarbók skrevs mellan 1370-1380). Dessutom finns det två runstenar, som möjligen berättar om händelserna i Fyrisvalla, men här är åsikterna delade (Moberg 1937, ss. 136-138; Körner 2008). Diskussionen om dessa runstenars betydelse har fortsatt tills detta sekel, men Þórvaldr Hjaltasons dikt förefaller ha blivit accepterad som en historisk källa på det villkoret, att de ca tre sekel innan dess nedskrivning i den nuvarande formen kan ha orsakat misskrivningar och misstolkningar av orden i dikten och därmed i dess innehåll. Adam av Bremen (dog 1085, dvs. ca. 100 år efter Erik Segersäll, om detta är en historisk person) nämner också i sin "*Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*" Erik Segersälls dop i Danmark (Adamus bremeniensis: *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, bok 2, XXXVIII [36]): "*Hericus igitur Suedorum rex in Dania conversus ad christianitatem, ibidem baptizatus est*". Adamus levde inte samtidigt med Erik Segersäll, men hans krönika skrevs ner mindre än ett hundra år efter Erik Segersälls antagna död, och en kungs dop var inte någonting, som kunde skrivas ner utan goda grunder.

³³² Ericus Olai VII:64; Heuman & Öberg 1993, s. 46

³³³ Uino 2003a; Uino 1997, s. 82

³³⁴ Halinen 2002, s. 64

projektets gränser, men om Erik Segersäll erövrade Egentliga Finland på 900-talet, börjades den nordiska lokalförvaltningens, dvs. beskattningens, byggande i området öster om Kymmene älv efter 1293 inte helt från grundnivån.

Detta skulle stödjas av att dotter Ingegerd av Olof Skötkonung, som var en historisk person på grund av mynt han lät trycka³³⁵ och den första till döden kristna konungen i Sverige³³⁶, blev enligt Adam av Bremen gift till Novgorods kristna prins, blivande Kievs furste, Jaroslav³³⁷ (*Jarizleifr* på det gamla nordiska språket) – också en historisk person på basis av mynt han lät trycka³³⁸. För detta äktenskap krävde Ingegerd enligt Heimskringlas Olof den Heliges saga nämligen Aldeigjuborg och dess Jarls rike som morgongåva³³⁹, dvs. Ladogas område, kanske inkluderande de tre ovannämnda gislalagen, som Novgorods furste gav till Sverige i Novgorods fredsavtal³⁴⁰.

Olof den Heliges sagas skrivare Snorri Sturlusson³⁴¹ var inte Ingegerds samtida³⁴² och Olofs den helige sagas berättelse om Ladogas och Ingermanlands givande till Ingegerd fyller därför inte historievetenskapens krav för en källa, men emedan sagans berättelses personer Olof Skötkonung och Jaroslav den Vise var historiska personer, och emedan den kristna konungen Olof Skötkonungs dotter Ingegerds äktenskap med den kristna fursten Jaroslav av Novgorod var en viktig händelse, som Adam av Bremen - möjligen även Ingegerds samtida³⁴³ - nämnde³⁴⁴, borde man ta hänsyn till den möjligheten, att Ingegerds morgongåva

³³⁵ Nilsson 2007

³³⁶ Döptes enligt tradition av St. Sigfrid, en monk av Glastonbury, som kung Ethelred skulle ha sänt till Olof Tryggvason och som lät börja byggningen av en kyrka i Växjö, Farmer 2004, s. 478.

³³⁷ Adam av Bremen II:XXXIX.

³³⁸ Pritsak 1998, ss. 55, 81, 135

³³⁹ Enligt Olof den Heliges saga, 93 blev en svensk Jarl med namnet Ragnvald Ulfsson Ladogas och Ingermanlands, som nu hörde till Ingegerd, Jarl; se också Koptev 2008.

³⁴⁰ SDHK 3228

³⁴¹ Snorri Sturlusson var född år 1178

³⁴² Emedan Olof Skötkonung dog år 1022, levde hans dotter Ingegerd antagligen åtminstone samtidigt med honom.

³⁴³ Adam av Bremen kom till Bremen år 1066-1067 (Tschan & Reuter 2002, s. XXV), när han antagligen var åtminstone 20 år gammal. I det fallet var han född ca. 1046. Adams av Bremen *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum* blev färdig i dess första version år 1076 (Tschan & Reuter 2002, s. XII). Emedan Ingegerds fader Olof Skötkonung dog år 1022, kan Ingegerd ha levt år 1046, när Adam av Bremen var född.

³⁴⁴ Adam av Bremen II:XXXIX; En seriöst tagen skrivare såsom Adam av Bremen och Snorri Sturlusson i sin tid kunde inte utan goda grunder hävda, att något äktenskap mellan två kungahus hade hänt, om detta inte var fallet, emedan kungahusens genealogier kändes utmärkt väl även några generationer efteråt. Därför kan man inte gå förbi ett sådant påstående utan att bli skyldig till typ II misstag.

existerade och sträckte sig ut till Kymmene älv och Ryssestenen, som var en historiskt dokumenterad fornlämning³⁴⁵.

Ingegerd som Sveriges kungs dotter representerade säkert den nordiska förvaltningen, om hon existerade, fastän det var fråga om ett annat rikets område än Sveriges. Ingegerds fader och make var historiska personer (se ovan) och hon själv³⁴⁶ nämndes av Adam av Bremen, som kunde vara även hennes samtida och levde i alla fall så omedelbart efter henne, att hennes äktenskap, dvs. ett äktenskap mellan två kungahus, säkert var ännu välkänt. Om Ingegerd var en historisk person och hon fick Ladoga område, borde det frågas hur långt västerut sträckte hennes Ladoga område sig. Nådde den till Kymmene älv, där en medeltida, men inte mera exact daterad råsten kallad Ryssesten³⁴⁷ ännu på 1700-talet existerade på Kymmenegårdsholmen (Hovinsaari på finska) i närheten av Gerickala (nästa ön mot öster)³⁴⁸ antagna fornbefästningsbacke eller kultplats kallad "Äijänvuori" (ca. 2 km från Ryssestenens plats) och "Tapaninvuori" (ca. 1,3 km från Ryssestenens plats) bredvid den först nämnda³⁴⁹. Enligt Taavitsainen (1990) är det inte uteslutet, att även de ryska hade befästningar i Kymmene älvs närhet innan det så kallade biskop Thomas

³⁴⁵ Rosén 1960, s. 116-118; Ehrensvärd 1747, s. 39 (s. 17 i Hausens utgivning år 1882): "En annan (sten) skall stå på backen mellan Kymmene gård och Suttula"; Starck 1885 (i Leinberg 1885, skrivet år 1761), s. 44: "Torde hända, att Rysland blifvit nemndt efter denna gård (Holmgård), emedan man finner 2 Swenska mil härifrån, emellan Sutela by och Kymmenegård – wid stranden af en gren af Kymmene Elf, stora stenar uppå hwilkas öfwersta spets stå uthugna diupa kors, hvarom allmogens berättelse är, att gräntsen mellan Ryssland och Sweriges i urminnes tider warit där". Se också Julku (1987, ss. 23, 32-33, 38, 51, 67). Ryssestenen var på Kymmenegårdsholmen mellan Kymmene älvs Langfors och Huma grenar bredvid den nästa holmens, Gerickalas, Äijänvuori och Tapionvuori. På platsen byggdes under 1700-talet Kymmeneborg, i mitten av vars första fas, den så kallade Suvorovs befästning, fanns det en stor sten, som ännu ligger där inom Kymmeneborg mellan Sutela by och den platsen, där den gamla Kymmenegården låg bredvid Huma fors.

³⁴⁶ Ingegerds och Jaroslavs grav fanns i Sofiakatedralen i Kiev i Ukraina och har även öppnats för antropologiska undersökningar tidigare.

³⁴⁷ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

³⁴⁸ För att se Kymmeneälvs deltas område, gå till Google Earth, sök "Kyminlinna, Kotka": det finns tre barackbyggnader där inom den fem-kantiga Kymmeneborgen i ca. klo 11, när man tittar på området från söder. Väster om dessa tre byggnader finns det en öppning, där man kan se en stor sten litet norr om platsen, där vägen vänder sig norrut (förstora bilden för att se stenen). Stenen lämnar en klar skugga. Den här stenen låg i mitten av den ovan nämnda Suvorovs befästning. Öster om Kymmeneborg kan man se i Google Earth Gerickala ön, på vilken Äijänvuori och Tapionvuori bergen kan ses som obobodda områden nordost från Kymmeneborg.

³⁴⁹ Inom Kymmeneborgs murar finns det ännu idag en stor sten, som är i mitten av den platsen, där den första Kymmeneborg, den så kallade Suvorovs befästning, var. Stenen är av en råstens storlek, men det finns inga djupt graverade kors på den att se. Det är möjligt, att en del av stenen är inom jorden, om den har varit där sedan medeltiden och därför också möjliga graveringar borde sökas i stenens underjordiska delar.

korståg år 1240³⁵⁰ och Suvanto (1986)³⁵¹ lika väl som Julku (1987)³⁵² tog den ställningen, att delningen mellan Sverige och Novgorod³⁵³ var i Kymmene älv innan Nöteborgs freds rår, men inga arkeologiska fynd eller samtida dokument stöder den möjligheten, att Ingegerds Ladoga områdes rå skulle ha varit vid Kymmene älv, vårt forskningsområdes västra gräns.

Det är avsevärt, att ortnamnen "Äijänvuori" och "Tapaninvuori" är finska och tyder på de gamla paganska finska gudomarna Äijä³⁵⁴ eller Ukko och Tapani. Detta skulle antyda, att Gerickala kan ha varit en gammal öst-tavasternas centrum och att den så kallade Ryssestenen är anknuten till detta centrums närhet, men i vad kommer till ortnamnet "Tapaninvuori" kan man inte utesluta den möjligheten, att det är fråga om "Stefansberg". Namnet "Tapani" har nämligen översatts traditionellt som "Stefan", dvs. kristendoms första martyr. Fastän denna översättning inte har någon annan grund än att namnet av den gamla finska gudomen bara har ersatts av den kristliga martyrens namn, kan man inte utesluta den här möjligheten. Det finns dock inga medel- eller vasatidens dokument, som skulle nämna "Stefansberg" i stället för "Tapaninvuori" på Gerickalaön och "Äijänvuori" bredvid "Tapaninvuori" tyder ju i alla fall till den paganska finska gudomen "Äijä" eller "Ukko".

Att det i Ryssestenen är fråga om en sten mellan de svenska och tavastiska områdena stöds av att de ortnamnen i Kymmene älvs Langfors och Huma grenars närhet är finska, fastän det både mot väster (Pyttis) och mot öster (Veckelax) härifrån finns ursprungligen klart svenska ortnamn³⁵⁵.

Att den nordiska lokalförvaltningens byggande i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår³⁵⁶ och Ryssestenen³⁵⁷ kanske inte började helt från grundnivån år 1293 stöds naturligtvis också av: 1) Påve Alexanders III brev om

³⁵⁰ Taavitsainen 1990, s. 163

³⁵¹ Suvanto 1986

³⁵² Julku 1987, ss. 23, 32-33, 38, 51, 67,

³⁵³ Divisionen mellan Novgorod och Sverige var under medeltiden som en zon, där Novgorod fastnade sig till furste Jorges brevs (SDHK 3228) rår, oberoende av den till Sverige orienterade befolkningens expansion till öster över de gamla rårna. Det fanns alltså två divisioner, Novgorods västra gräns och Sveriges östra gräns, mellan vilka både de ryska och svenska fiskar-jägarna kunde fritt vandla omkring utan att bli störda av beskattaren (Katajala 2010h).

³⁵⁴ Ordet "Äijä" motsvarar ordet "Ukko" i de västliga finska språkets dialekter (Anttonen 2002, s. 55). Det kan vara anmärkningsvärt, att platsen heter "Äijänvuori" i stället för "Ukonvuori" i Kymmeneälvens delta.

³⁵⁵ Rosén 1936, ss. 37-64; Kaukiainen 1974, s. 108

³⁵⁶ REA nr. 352

³⁵⁷ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

finnarnas svekfullhet år 1171/1172³⁵⁸, dvs. om finnarnas kristlighet efter kung Erik Jedvardssons³⁵⁹ antagna krigståg till Finland i ca. 1156, 2) Påve Gregorius IX brev år 1229 till biskoparna i Östersjöområdet om hindrandet av handel med ryssarna så länge de anfaller de nyomvända finländarna³⁶⁰, 3) Påve Gregorius IX brev år 1232 till svärdriddarna i Livonia om Finlands stifts försvar tillsammans med biskopen (Thomas)³⁶¹ och perioden mellan 4) Påve Gregorius IX brev om att ett korståg mot tavasterna bör göras år 1237³⁶² och 5) Påve Innocentius IV brev om Finlands stifts sättande som hans skyddsområde år 1249³⁶³. Under den här perioden 1237-1249 gjordes åtminstone ett krigståg till området Tavastland-Karelen-Ingermanland troligen år 1240³⁶⁴, varefter år 1241 Karelen fick sin första biskop³⁶⁵. År 1275 skrev Påven till ärkebiskop electus i Uppsala att ett korståg mot de Kristi fiender kallad "Cariali" bör predikas³⁶⁶ och förbjöd all vapenhandel till de hedniska karelarna, ingrierna och andra folk som hotade kristendomen i området³⁶⁷. Dessa händelser bör hållas som nödvändiga förutsättningar för den nordiska förvaltningens senare skapande och stabilisering öster om Kymmene älv.

Vad som helst Karelen geografiskt betydde på 800- och 1000-talen, betydde dessa erövringståg – om de riktigt skedde och det verkar på basis av de arkeologiska fynden t.ex. i Kronoborg (Kurkijoki) och Sordavala som att någon betydlig nordisk influens har existerat i Karelens område redan tidigt³⁶⁸ – såsom

³⁵⁸ DF 24: Finnarna hade redan en historisk kontakt med den katolska kyrkan på 1170-talet.

³⁵⁹ Erik Jedvardssons son kung Knut Eriksson är klart en historisk person (DS 70; DS 113; SDHK 268; SDHK 284), som lät prägla brakteater (Sjöberg 1983), men om Erik Jedvardsson själv finns det inte några samtida dokument. Hans korståg till Finland har dock senare nämnts i källor (DF 19; 1109) och det finns en sådan målning av honom i taket av Eriksbergs gamla romanesque kyrka i Västergötland, som har daterats till 1170-talet (Hernfjäll 1999) och naturligtvis hans skrin i Uppsala domkyrka sedan 1200-talets slut. Dessutom har den första versionen av St. Eriks legend, *Vita Sancti Eriki regis et martyris* daterats till 1180-talet vid Uppsala domkapitel (Sjöberg 1983; Sjöberg 1986; Sjöberg 1989).

³⁶⁰ DF 74-76

³⁶¹ DF 80; Biskop Thomas var en historisk person: DF 79; DF 81; DF 88; DF 89; DF 92; DF 95; Lind 1992

³⁶² DF 82

³⁶³ DF 96

³⁶⁴ DF 83, 84: notera motstridigheten mellan dessa dokument. Novgorods krönika berättar om de utländska truppernas totala förstöring i Ingermanland, men biskop Henrik av Osel konstaterar år 1241, att "Watlande, Nouve, Ingriæ et Carelæ" är i Tyska Ordens besittning.

³⁶⁵ DF 84

³⁶⁶ DS 571; SDHK 934

³⁶⁷ DF 151

³⁶⁸ Uino 2003a

krigståget till Karelen år 1293³⁶⁹ medvetenhet om en annan, beskattande makt på Finska Vikens norra kust och troligen också underordning till beskattarnas och deras lokalförvaltnings makt. Den nyaste makten, som kom med krigståget år 1293, var därför troligen ingenting helt nytt på Finska Vikens norra kuster områden, fastän erövraren år 1240 och år 1293 representerade första gången också den västliga kristendomen.

Att samhället i Finska Vikens norra kusters tätorter hade redan börjat specialisera sig till olika professioner speglas av att nempdeman Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm 2.2.1396 av Viborgs fogde Erengisle Nilsson³⁷⁰ därför, att malmens tidigare havare Lars *Blekare* hade rymt bort från landet, och därför, att Erik Larsson var konungsnämndens *nempdeman* enligt Magnus Erikssons landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel, dvs. den nya maktens representant, vars uppgift var att se till, att kung Magnus Erikssons landslag följdes i hans förvaltningsområde. Den här Lars Blekare känner man inte bättre³⁷¹, men hans namn förefaller uttrycka yrke. Andra yrken kända i Veckelax område redan under medeltiden inkluderade *timberman*³⁷² och *kyrkoherde*³⁷³. Ett primitivt stadsamhälle var på formande i olika platser i Sveriges Österlands östraste delar.

Emedan den nordiska lokalförvaltningens olika delars formande i Viborgs Karelen och Savolax inte är väl känt, kommer det i detta projekt undersökas, hur lokalförvaltningen utvecklade sig från nästan ingenting under medeltiden till ett nästan moget system under vasatiden i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår³⁷⁴ och Ryssesten³⁷⁵. I detta räknades som lokalförvaltningens delar *rättsväsendet, frälseväsendet, fogderierna och skatteförvaltningen, den kyrkliga lokalförvaltningen och sjuk- och fattigvården*.

³⁶⁹ DF 214, 215: Både de ryska och de svenska krönikorna rapporterar taget

³⁷⁰ DF 1054, 1057

³⁷¹ Den ovannämnda Lars Blekares senare liv är inte bättre känt till, men en "Lasso Blakker" fick burskap i Kalmar år 1402 (Modéer & Engström 1945-1949, s. 132) och år 1433 agerade en "Laurens Bleke" som en fasta i Åbo (REA nr. 444). Orsakerna till att han förlorade sitt gods i Veckelax är inte kända, men de kan ha varit politiska till natur. Det är också möjligt att det var fråga om drottning Margaretas stora frälseransakning, som började år 1396 i Götaland, men rörde dock Österland i större del bara år 1405 (DF 1195-1201, DF 1203-1205, DF 1207, DF 1209-1219). Den enklaste förklaringen är dock att enligt kung Magnus Erikssons landslag måste den som inte kom till kungens tjänst, betala 40 mark böter och om den dömda inte hade den här summan förlorade han sitt gods (MELL, Konungabalken XVI §; Donner 2000, s. 8).

³⁷² DF 6655

³⁷³ I Savolax (St. Mickels) kände man också en *kirurg*, fastän okompetent, troligen ett fältskär, år 1486: "*cirogicus minime in arte expeditus*" (Diplomatarium suecanum, appendix, Acta pontificum suecica nr. 292, 9.1.1486, Risberg & Salonen 2008, ss. 331-332)

³⁷⁴ REA nr. 352

³⁷⁵ Grotenfelt 1894, ss.224-225.

Innan man kan gå vidare till de egentliga forskningsprojektets frågor, är det dock nödvändigt att ta en blick till vad har tidigare skrivits om de olika lokalförvaltningens delar i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under medel- och vasatiden.

1.3.1 Rättsväsendet i Viborgs fögderi

När den nordiska lokalförvaltningen började bilda sig i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, hade rättsväsendet utvecklat sig anmärkningsvärt. Den första lagstiftningen för hela riket nämligen hade stiftats. I detta Magnus Erikssons landslag, vars mening var att förstärka kungens makt³⁷⁶, nämns tre typ av domstolar i Sverige: Kungsrätt, Lagmansrätt och Häradsrätt³⁷⁷. Alla domstolars dokument skrevs på svenska, enligt kung Magnus Erikssons landslags Eghnobalkers XXII kapitel 1§.

I Sveriges Österland var den högsta domstolen Åbo Landsrätt, den konungsrätten med bl.a. tolv nempdemän, som dömde i kungens frånvaro³⁷⁸. Enligt Eriks av Pommern brev om Landsrättens inrättande³⁷⁹ borde i Landsrätten sitta biskopen, några av domkapitlet, de riksråd, som var i landet, lagmännen, häradshövdingarna och fogdarna. Om dessa inte kunde komma, borde de skicka en vikarie med fullmakt. Ett av rikets råd, som de andra härtill nämnde, hade konungs dom. I Landsrätten borde vara konungs nämnd sittande och hälften av konungsnämnden borde vara tjänstemän och hälften bönder.

I lagmansrätten agerade lagmannen eller hans vikarie som domare. Här kunde man klaga över domar givna i tingsrätten. Om lagmansrättens beslut kunde man klaga till råfstetinget, där man vädjade till kungen, dvs. konungsrätt, som representerades i Österland av Åbo Landsrätt.

De lokala tingsrätterna hölls i socknarna i häraden och presiderades av häradshövdingen eller hans vikarie. Fögderiets fogde och kanske även slottets hövudsman var närvarande. Alla sockens invånare borde ta del.

Tingsrätten som en institution existerade enligt Salo (1992) i Finland troligen redan under 700-talet³⁸⁰, men enligt Korpela (2008) fanns de inte öster om sjön Päjänä innan den svenska kolonisationen³⁸¹. Enligt Klami (1981) formades härader i Egentliga Finland ca. 1405³⁸², men enligt Salo (1992) troligen

³⁷⁶ Salo 1992, 482

³⁷⁷ Tötterman 2000, s. XX.

³⁷⁸ Fritz 1973, s. 147.

³⁷⁹ REA nr. 457, 29.10.1435

³⁸⁰ Salo 1992, s. 490

³⁸¹ Korpela 2008, s. 259

³⁸² Häraderna formades i Eg. Finland i ca. 1405, se Klami 1981, s. 33

bara år 1407³⁸³. Detta verkar dock inte ha varit fallet i Viborgs fögderi, där det första bevarade dokumentet om existensen av en häradshövding är från året 1530³⁸⁴, vilket skulle demonstrera Viborgs fögderis speciella karaktär väl. Enligt Klami (1981)³⁸⁵ verkar i Viborgs Karelen lagmans domsrätt ha hört till Viborg slotts hövding ända till 1530-talet, dvs. för nästan 240 år efter krigståget till Karelen år 1293, och hövdingen själv ofta hade positionen; han också förnekade domar Peder Vdraaynens (Utraiainen) roll som den nya maktens domare i Savolax i Viborgs fögderis nordvästra delar. Pihlajamäki et al. (2007)³⁸⁶ skrev, att det i början under medeltiden fanns cirkulerande domare i Europa. Piippo (1997) nämnde, att om förläningsstagaren hade fått immunitet det kunde betyda indragningen av de offentliga domarposterna i det förlänade området och att det förlänade området i detta fall utgjorde sin egen gårdsrättsliga tingskrets³⁸⁷. Fritz (1973) behandlade Österlands råfsteting år 1405, nämnde, att den österländska lagmannen bara år 1362³⁸⁸ fick rätt att ta del i kungavalet och konstaterade, att den tidiga unionstiden kännetecknades av reformer inom rättsväsendet, när häraderna och länsmanssocknarna infördes och lagsagan uppdelades i två delar och Åbo Landsrätt formades, men tog inte ställning till utvecklingen av det rättsväsendet öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen³⁸⁹. Anthoni (1970) analyserade domartjänsterna i Österland under medeltiden och noterade, att domartjänsterna hölls av Viborgs hövding därför, att frälset, som kunde ha tagit uppgiften, saknades i området³⁹⁰. Hallenberg (2001) tog hänsyn till fogdarnas position inför rätten i fallet av Kymmenegårdens ridfogde Märten Knutsson Skrivare, som år 1564 hade slagit ihjäl sin redesven, men inte dömdes till mera än böter, emedan fogden hade bara tänkt att straffa redesvenen litet³⁹¹. Retsö (2009) nämnde, att länsherrar eller deras fogdar ofta var närvarande vid tingsförhandlingar och att det inte var en lagstadgad plikt eller nödvändighet för sig såvida inte någon av dem samtidigt var en lagman eller häradshövding, men analyserade inte området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen³⁹². Jaakkola (1950, 1959) skrev långt om unionstidens rättsväsendets utveckling i Österland, nämnde råfstetingen år 1405 och 1407, nämnde Åbo

³⁸³ Salo 1992, s. 484

³⁸⁴ DF 6556

³⁸⁵ Klami 1981, ss. 57-64; se också Katajala 2010d

³⁸⁶ Pihlajamäki et al. 2007, s. 50

³⁸⁷ Piippo 1997, s. 114

³⁸⁸ Bara 69 år efter krigståget till Karelen år 1293

³⁸⁹ Fritz 1973, ss. 123, 145, 147

³⁹⁰ Anthoni 1970, ss. 135-143

³⁹¹ Hallenberg 2001, ss. 372-373. Märten Knutsson fortsatte som fogde till 1565.

³⁹² Retsö 2009, ss. 74

Landsrätts förman som en nödvändighet på basis av kungens vistelse långt borta i Danmark, konstaterade att drotsens position som kungens vikarie i domstolar och riksrådets position som ett rättsligt organ för länge sedan redan i början av 1400-talet hade förlorats och tog den ställningen, att Östra Nylands "lagmän-domare" under åren 1413-1414 förvandlades till häradsdomare, men sade ingenting om rättsväsendets utveckling öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen³⁹³. Harrison (2009) skrev om den medeltida lagstiftningens utveckling och Harrison & Eriksson (2010) om 1500-talets rättsväsende, men de analyserade inte rättsväsendets förman i Viborgs fögderi³⁹⁴. Korpela (2004e,f, 2008) påminnade om att när fögderiet var förlänat³⁹⁵, hövudsmannen självständigt använde konungsrätt, att kungens domsrätt nådde i Karelen dit, vart Viborgs hövding väjde sträckte sig till, att t.ex. den kareliska kvinnofreden år 1316³⁹⁶ bör tas som ett sätt att göra kungens jurisdiktion i Karelens område gällande, att de lokala gamla maktens domare³⁹⁷ kunde tas till det svenska rättsväsendets tjänst, att domarna i Savolax ännu år 1526 kunde komma från andra områden och att rätten att äga jord var en egenskap av det nya väldet i Viborgs Karelen³⁹⁸. Korpela (2008) också konstaterade det faktum, att emedan det inte under 1400-talet fanns frälse i Savolax³⁹⁹, kunde det inte finnas ett svenskt rättsväsende där heller och märkte, att de nya centra i området motsvarande området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen utgjordes av bara en del av befolkningen där, och tänkte att denna del antagligen var de, som nyligen hade kommit till området (den andra delen levande nomadiskt liv i skogar och på sjöar), men också han tog inte ställning till rättsväsendets utveckling och kungens lags legitimation i detta områdes äldre delar vid kusten utanför Viborg⁴⁰⁰. Heikkilä (2012) märkte, att de bevarade lämningarna av de medeltida tingsrätternas beslut i Kymmenedalens område är så korta, att inte mycket kan sägas om dem⁴⁰¹. Piilahti (2012) noterade, att Vederlax strandbyars bönder ännu i slutet av 1500-talet hade ting oftare än dem i inlandet⁴⁰².

³⁹³ Jaakkola 1950, ss. 86-100, Jaakkola 1959, ss. 75-77

³⁹⁴ Harrison 2009, ss. 288-298

³⁹⁵ Viborgs fögderi var förlänat nästan under hela medeltiden, Retsö 2009, ss. 411-413

³⁹⁶ DS 2067; Gavs efter " *consilio et consensu nobilium virorum dominorum*", dvs. det var fråga om ett juridiskt avtal mellan kungen och högfrälset, se Pihlajamäki et al. 2007, s. 188

³⁹⁷ De länsmännen tog hand om indragning av böter, Korpela 2008, s. 259

³⁹⁸ Korpela 2004e, s. 226; Korpela 2004f, s. 263; Korpela 2008, ss. 259, 261

³⁹⁹ Utom St. Olofsborg från 1475

⁴⁰⁰ Korpela 2008, ss. 261-263

⁴⁰¹ Heikkilä 2012, s. 130

⁴⁰² Piilahti 2012, s. 179

Inte mycket har skrivits om rättsväsendets utveckling i den äldre trakten vid kusten av områdets öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen utom Viborg. Det finns ingen ordentlig vy om situationen i detta i den existerande litteraturen. En tolkning är därför nödvändigt att forma. Det kommer att göras i detta projekt.

1.3.2 Kontrollering av frälseväsendet i Viborgs fögderi

Viborg slotts hövding kunde inte regera sitt fögderi ensamt. Han behövde väpnade män, som tog order av honom och som tog hand om den praktiska delen av administrationen, t.ex. insamlingen av skatter och stödandet av rättsväsendet, såsom i de andra delarna av de nordiska riken. Därför kan man inte underskatta det lokala frälsets betydelse i lokalförvaltningens byggande öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen. Speciellt i det medeltida Viborgs fögderis område, där den nordiska lokalförvaltningen ofta labiliserades i krig och uppror, behövdes ett tillräckligt stort antal män för att kunna hålla området under kontroll. Okontrollerade händelser i Viborgs fögderi kunde diktera händelser i andra rikets delar, om inte hela riket, för gränsens närhets skull.

Men varifrån kunde man under medeltiden ta sådana män, som skulle vara lojala till Viborgs hövding och Sveriges krona och hur hålla dem lojala? Med Alsnö stadga befriade kung Magnus Birgersson år 1280 alla män, som tjänade med stridshäst från *all* kunglig rätt, dvs. frihet från den så kallade regalrätten, som innehöll lagstiftningen, beskattningen och den översta rätten till landegendom⁴⁰³. Detta betydde befrielse av en frälseman från den vanliga skatteuppbördan, en speciell status inför lagen och en slags realegendom i vad kommer till hans gods. Skattefriheten gavs alltså *mot tjänande* till en person enligt Alsnö stadgan. Det var inte fråga om några privilegier utan en korrekt grund, utan en ersättning för tjänsten, och speciellt så i rikets östraste delar i Viborgs fögderi, där förhållandena var krävande, och lyx sällan möttes.

Skattefriheten mot rusttjänst kunde ses som en belöning för utrustning av en man med häst, harnesk och vapen, inte något privilegium. Utrustningen var klart ett sätt att betala skatt.

Frälset ser alltså ut att ha år 1280 varit öppet för alla, som kunde göra rusttjänst. I praktiken hade dock inte alla råd att utrusta en man med en häst, harnesk och vapen, inte att tala om investering till frälsemannen själv. En liten familjs levnad berodde på direkt arbete på åkrar: om familjens huvud var borta i krig, barnen och hustrun tog hand om allt. Det var inte möjligt för alla. Att skicka män till krig krävde ett system för att försäkra familjens överlevnad. Ett

⁴⁰³ Korpela 2012, s. 283

sådant system kunde vara t.ex. ett familjenätverk med samma intresse, såsom nätverket av frälsehemman i Veckelax⁴⁰⁴.

Inte vem som helst kunde dock tas till frälset. Att en finsk man under medeltiden blev en frälseman, kungens man med en personlig relation till kungen, förutsatte åtminstone de följande: 1) adaptering av kristendom, dvs. mera eller mindre den europeiska kulturen, 2) en prominent och autonomisk ställning bland den finska befolkningen, 3) utveckling av en europeisk identitet, d) kunskaper i det svenska språket. Alla de här förutsatte en långvarigare kontakt med det nordiska samhället.

Om det fanns finskspråkiga fräseläkter i Sverige under medeltiden, är inte välkänt. I denna undersökning kommer man undersöka de ännu levande Veckelax fräseläkters Y-kromosomhaplotyper, vilka kan berätta om dessa släkters ursprung. Fastän en finsk Y-kromosomhaplotyp betyder inte kunskaper i det finska språket, är det dock så, att om någon finländsk släkt har en finsk Y-kromosomhaplotyp, det är sannolikt, att slakten också har talat ett fenno-ugriskt språk i något historiens skede.

Frälset var dock inte öppet för långt. Andra stadgor och lagar började stänga frälseståndet socialt igen redan under 1200-talet.⁴⁰⁵

Enligt Magnus Erikssons landslags konungabalks XX kapitel var sonen frälse tills han fyllde 15 år, varefter han var tvungen att visa sitt värde i en sköldmönstring enligt Magnus Erikssons landslags konungabalks XI kapitel, om han ville ha frälsestatus. En dotter var frälse tills hon gifte sig. Frälsestatus var inte direkt hereditär under medeltidens Sverige. Den krävde tjänst och investeringar.

De unga frälsemännen fick skolning i riksföreståndarens (tidigt under medeltiden kallades som ställföreträdare⁴⁰⁶) eller den lokala hövidsmannens följe eller blev fostrade hos någon bekanta frälseman. Av tjänsten hos riksföreståndaren under medeltiden känner man t.ex. de följande exempel från området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen: Paeder Johannis, som blev kyrkoherde i Äyräpää efter att ha varit Sten Stures d.ä. sekreterare och kaplan⁴⁰⁷, Jöns Willii, som föreslogs av biskop Magnus att bli kaplan i Äyräpää eller kyrkoherde i Finström⁴⁰⁸ på Åland efter att ha varit Sten

⁴⁰⁴ Anthoni 1970, bilaga 2; I kung Magnus Erikssons landslags konungabalks XIV kapitel stadgades det direkt, att om mera än en riddare, en fader och hans söner eller hans dotters make, är tillsammans, en av dem borde göra rusttjänst, och därmed göra dem alla som riddare så länge de formar ett hushåll.

⁴⁰⁵ Småberg 2004, s. 55.

⁴⁰⁶ Fritz 1972, s. 160

⁴⁰⁷ DF 4488, DF 4501

⁴⁰⁸ Både Äyräpää och Finström liksom också Bjärnä, Viborg och Borgå med dess kapell hörde till de regala församlingarna, till vilka kungen hade patronatsrätt, REA nr. 152, 22.9.1352

Stures d.ä. kaplan⁴⁰⁹, och en Matts Persson, som nämndes som hertig Johans hovfolks ämbetsskrivare år 1568⁴¹⁰. I det sista fallet var det dock inte fråga om en ungdomstjänst i hovet, om det var fråga om densamme Matts Persson, som fick bekräftelse för sina rättigheter av kung Gustav I år 1552⁴¹¹ och som nämndes i "Register på Cronones Förleningh 1537" vid Viborg⁴¹².

Det är anmärkningsvärt, att två av de tre exempel ovan representerar prästerskap. Öster om Kymmene älv var det världsliga frälset dominerande, men andliga frälset som fenomen var inte okänt⁴¹³. Ett kyrkoherde var under medeltiden i ett förläning-liknande förhållande med biskopen så att han betalade en tredjedel av årets kyrkoskatter till biskopen. Kyrkoherdarna också ofta hörde till frälseläkterna. T.ex. Jöns Wilcken⁴¹⁴, Veckelax första lutherska kyrkoherde, hörde till en frälseläkt och den Hermigier (-Armigier)-släkten, som tjänade som kyrkoherdar och präster i Veckelax församling för generationer, var via äktenskap bunden till Wilcken-Husgafvel-frälseläkten (se 2.6.5., 3.2.3., Hypotes 2.4., delhypotes 2.4.3.) och även dess namn, Hermigier (-armigier), dvs. en väpnare, kan tyda på frälset. Efter kyrkoreduktionen blev kyrkoherdens position mot biskopen olik: alla skatter gick först till riket och därifrån till biskopar, kyrkoherdar och kyrkor.

Världsliga frälsehemman existerade enligt Anthoni (1970) i Kymmenedalens område i de följande områdena på 1300-1600-talen: Sandby, Strömsby, Husuböle, Bötesö, Tavastby, Poitzela, Villnäs, Sigvardeby, Stöder (Stensböle), Bredskall, Saxby, Skogsby, Villnäs, Braxby och Sippola och kyrkliga frälsehemman i Ratula, Abborfors (kyrkligt och världsligt), Öster Kyrkby (i Pyttis), i Stockfors, och Ahvis⁴¹⁵.

I Savolax är inga medeltida världsliga frälsehemman kända⁴¹⁶, men ett kyrkligt känner man. Nämligen, biskop Magnus lät grunda ett gods, till vilket kungen år 1442 gav frälserättigheter, till Vahvajärvi⁴¹⁷. Området var ännu svårt att nå och den nya maktens förvaltning var överhuvudtaget ännu svag, men att biskop Magnus ville grunda ett ställe, där han kunde under sina visitationer vila i den 180 km långa, öde sträckan mellan Sysmä och Savolax kyrkor, där vilddjur

⁴⁰⁹ DF 4501

⁴¹⁰ Bidrag till Finlands Historia IV, s. 349, nr. 359; troligen densamma som nämndes "vtij Wiborgh" i Äyräpää härad år 1577, Leinberg 1899, ss. 75, 92.

⁴¹¹ Bidrag till Finlands Historia III, nr. 364, 6.9.1552

⁴¹² Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 30;

⁴¹³ Anthoni 1970, kartbilaga nr. 8

⁴¹⁴ FS 3394:89-90, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax

⁴¹⁵ Anthoni 1970, kartbilaga nr. 8

⁴¹⁶ Korpela 2004e; Korpela 2008, s. 313

⁴¹⁷ DF 2462

säkert var vanliga, berättar, att det fanns under 1440-talet vilja att bygga lokalförvaltningen i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁴¹⁸ och Ryssestenen⁴¹⁹ i rikets högsta ledning. Naturligtvis var det fråga också om beskattningen, vilket för sin del senare orsakade jordbrukets utveckling⁴²⁰.

Några av frälsebosättningarna öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen var bredvid gamla stenar med symboler kanske tydande på något slags råsten (Kymmenegården: Ryssesten, också Orewall gods i Kymmene älvs övre lopp: för Orewall sten, se Fig. 37⁴²¹). Detta föreslår något slags bevaknings- eller kontrollfunktion för dem.

Kymmenegården låg i närheten av den så kallade Ryssestenen, som har föreslagits att ha varit en medeltida råsten⁴²² och därför ett slags maktens symbol, men vems makt var det fråga om? Den medeltida Kymmenegårdens läge på Kymmenegårdsholm (Hovinsaari på finska; troligen densamma som "Hofgarden" vid stora bron i Kymmene socken vid Pyttis på 1450-talet⁴²³ och Holmgård år 1885) mellan Kymmene älvs Langfors och Huma grenar möjliggjorde också kontrollering av trafik till Kymmene älv. Det finns en ö med namnet "Hovinsaari" i Kymmene älv också bredvid Orewall sten, där Kymmene älv förändras till Pyhäjärvi Sjön⁴²⁴. Till denna Pyhäjärvi sjö leder vattenrutter också från Päjänä och Saimen vattensystem, vilket gör den som den forna trafikens knutpunkt i Österland⁴²⁵. Också de gamla råstenarna Tyllikivi

⁴¹⁸ REA nr. 352

⁴¹⁹ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

⁴²⁰ Korpela 2012

⁴²¹ Vahvajarvi, där det enda medeltida frälsegodset i Savolax eller dess närhet grundades, ligger i Puulajarvi vattensystem i Hirvensalmi nära St. Mickels, nära Vahvaselkä, en av rånna mellan Tavastehus och Viborgs fögderier. Den är inte nämnd i Åbo Landsrätts beslut 25.6.1415, men ligger vid vattenruten från Naglasari till Muuratmäki och nämndes i Karl Knutssons beslut 25.4.1446 som en rå mellan råpunkterna Naglasari och Muuratmäki, DF 2661. Vahvaselkä är mellan sjöarna Vahvajarvi och Suontee. Väster om Vahvajarvi sjön på Vahvaselkä finns det en plats med namnet "Hämeenmäki", dvs. Tavastbacka. Ca. 4,9 km österut från Vahvajarvi sjöns östra strand i Hirvensalmi finns det en plats med namnet "Rajaranta", dvs. Råstrand.

⁴²² Rosén 1960, s. 116-118; Ehrensvärd 1747, s. 39 (s. 17 i Hausens utgivning år 1882): "En annan (sten) skall stå på backen mellan Kymmene gård och Suttula"; Starck 1885 (i Leinberg 1885, skrivet år 1761), s. 44: "Torde hända, att Rysland blifvit nemndt efter denna gård (Holmgård), emedan man finner 2 Swenska mil härifrån, emellan Sutela by och Kymmenegård – wid stranden af en gren af Kymmene Elf, stora stenar uppå hwilkas öfwersta spets stå uthugna diupa kors, hvarom allmogens berättelse är, att gränsen mellan Ryssland och Sweriges i urminnes tider varit där". Se också Julku (1987, ss. 23, 32-33, 38, 51, 67).

⁴²³ DF 2870

⁴²⁴ I den nuvarande Jalas

⁴²⁵ En vattenrutt från Kumo älvs vattensystem ledde för sin del till Päjänä vattensystem via Lummene sjön i Padasjoki i Norra Tavastland.

och Huhtikivi ligger på en plats, där Kymmenälven förändrar sig till en sjö, den Muhujärvi sjön, för att fortsätta då som älv vidare.

Viborgs fögderis frälsemän kan ha gjort rusttjänst och ha varit "*eques*" i ordets ursprungliga mening, men det var inte tillräckligt för att bli riddare. De som hörde till frälseståndet men som inte var riddare, var knapar (väpnare, *armiger*)⁴²⁶.

Hörandet till frälseståndet avgjordes i de nordiska länderna slutligen av regenten, men tagandet till en riddarorden kontrollerades av Orden, som dock kunde presideras av män trogna till regenten och också av regenten själv. De andliga riddarordnarna tog order dock ändast av Påven. Detta betydde, att frälsemän kontrollerades av kungen och hövidsmannen och frälsemän hörande till någon riddarorden kontrollerades tilläggligt av Orden⁴²⁷ (se också 3.3.6.). Hörandet till frälset var under medeltiden inte direkt ärftligt⁴²⁸, fastän det oftast i praktiken var, men hörandet till en Orden var alltid personligt⁴²⁹: tagandet till en Orden berodde på personliga egenskaper och kontakter.

Frälsets högre skiktets sociala status visades med följens storlek och det säkert kontrollerades att följens storlek var av den riktiga storleken. På samma sätt, riddarna fick ge fyrtio mark som morgongåva, svenner tjugo och vanliga frälsemän tio mark. Den gamla nobiles-aristokratin var på detta sätt särskilt från tjänstefrälset.⁴³⁰

Frälseståndets kontrollerade skiktning kan ha betytt också att några frälsemän var hellre vasaller av en storman (riddare) än direkt av kungen. I Stockholmsstadgan år 1489 och Täljestadgan år 1493 bands svenner enligt Småberg (2004) till sin herre – och på detta sätt kontrollerades - så att om en sven ville lämna sin herre, borde båda parterna ge sitt medgivande i ett brev⁴³¹. Det har talats om "klientfrälse", vilket menade att någon släkt hade ett slags undervasaller, som agerade t.ex. som ersättare i tjänster, när det behövdes.

⁴²⁶ Enligt Malkki (1997, s. 130) fanns det i 1100-talets Europa också "*milites pagenses*", en byriddare, som fick sin levnad från allodialgods och kunde också få en del av sin näring från förlänningarna. De hade makt lokalt och skickade sina söner till militärtjänst. Termen "*milites pagenses*" som ett begrepp kommer nära det latinska uttrycket "*Filius rustici Nobilis*", som 7.3.1766 användes i Viborgska Nations vid Åbo Akademi matrikel för en Husgafvel-släktens representant (Lagus 1860, s. 550). Också termen "*Fabri Ferrarii Filius Nobilis*", som 2.3.1770 användes för en Brandstake-släktens representant i samma Viborgska Nation, är inte fjärran (Lagus 1860, s. 550). Det är också känt, att de *ministrales*-tjänstemännen under medeltiden blev i det tyska området en del av lågadeln (se Hietaniemi et al. 1997, s. 182). Detta krävde ett tjänstesystem.

⁴²⁷ I Sverige användes riddartiteln först bara av kungens närmaste män: den gamla bördaristokratin kallade sig "*nobiles*" eller "*domini*", men accepterade titeln "*miles*" senare, Bengtsson 1999, s. 44

⁴²⁸ Hörandet till frälset förutsatte utrustning av en man och häst

⁴²⁹ Malkki 1997, s. 120

⁴³⁰ Småberg 2004, s. 71 .

⁴³¹ Småberg 2004, s. 73

Typiskt var enligt Småberg (2004), att breven handlande sådana representanter av klientfrälset underskrevs enbart av personer från den stormannasläkten, vars "klient" det lägre frälsets representant var⁴³² (se 1.3.3., 2.4.4., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8., hypotes 1).

En klientfrälseman kunde också ta sin patrons vapen⁴³³ eller delar av det, men inte något annat. Vapnens användning kontrollerades av kungens brev redan under 1400-talet i Sverige. T.ex. sparren har använts i vapen av många släkter, och det har även föreslagits att medlemmar av Burunge-ätten, som var i tjänsteförhållande till en Gisle Elinesson (jämföra Gisle Elinasson som hörde till den så kallade Sparre av Aspnäs-ätten), i Uppland använde sin patrons modifierade vapen⁴³⁴. Enligt Hakanen (2005) blev ett patronus-klient-system vanlig under 1600-talet, men existerade redan tidigare som en osynlig del av maktens realiteter⁴³⁵

Termen "knappe" däremot verkar enligt Lagus (1860) inte ha använts i Sverige innan 1300-talet, utan ordet "knappe" var en synonym till orden "en sven", "män av vapen", "väpnare" och "Armigeri", även "Servatores", och även alla frälsemän kallades ibland knapar och på andra sidan hade riddare⁴³⁶ (*Milites*) och knapar (*Armigeri*) på latin en gemensam benämning *Nobiles*, men så småningom började ordet "knappe" betyda frälse i en lägre ordning⁴³⁷. Den äldsta författningen, uti vilken ordet "knappe" förekommer, var Kung Magni Gårdsrätt år 1319, och den sista Riksrådets år 1489 utfärdade stadga enligt Lagus (1860)⁴³⁸. Rosén (1936) skrev ansenligt långt om Veckelax knapar, men när referenserna saknas, förblir hans text tyvärr i stor del som åsikter⁴³⁹. Anthoni (1970) nämnde Peder Kylliäinenens frälse som det enda egentliga frälset i Viborgstrakten under medeltiden och tog därför Veckelax med sitt talrika småfrälse som det östligaste området i hans kartografi om frälsehemman i Österland, men analyserade inte

⁴³² Småberg 2004, s. 173

⁴³³ Wasling 2008, s. 49

⁴³⁴ Småberg 2004, ss. 183-184; Rahmqvist 1996, s. 290

⁴³⁵ Hakanen 2005, ss. 308-316. T.ex. Viborgs hövding var kungens klient och en patronus för en frälseman i hans fögderi. Lappalainen (2002, s. 344) tar dock den ställningen, att ordparet patronus-klient borde reserveras för den nya tidens början, emedan klientsystemen hade olika särdrag under medeltiden och under den nya tidens början. I detta arbete behandlas ordet "klientssystem" dock som ett system, fastän det har existerat olika typer av klientssystem i olika tider.

⁴³⁶ Att bli riddare var ursprungligen inte en specialrätt av adeln, utan baserade sig på en social ställning (se Malkki 1997, s. 126). Kriterierna att bli riddare valdes av riddarorden, inte kungen.

⁴³⁷ Lagus 1860, s. 549

⁴³⁸ Lagus 1860, s. 549

⁴³⁹ Rosén 1936, ss. 253-308; Rosén planerade att publicera referenserna i sin boks andra del, som han inte hann att skriva. De flesta av hans förlorade referenser finns dock i denna bok.

knapebegreppet vidare⁴⁴⁰. Oksanen & Oksanen (2003) betonade olikheten mellan frälse och adel under medeltiden, att adel och frälse efter kung Gustafs I reform betydde en och samma sak i Sverige och att knapar på Åland under 1500-talet kallades också fribönder⁴⁴¹. Huldén (2004) höll ordet "knappe" som en synonym för ordet "sven", som enligt henne betydde adelsmän, speciellt unga adelsmän och hovzinder⁴⁴². Katajala (2010) noterade Veckelax knapesläkters frälse ärftlighet i motsats med andra frälsemäns skattefrihet mot tjänst⁴⁴³.

Frälset kontrollerades i frälseransakningar och sköldmönstringar och naturligtvis i beskattningen och i kyrkliga sammanhang, men också annars. Harrison (2009) fäste uppmärksamhet vid det faktum, att alla borgar borde kontrolleras av kungens män⁴⁴⁴. Harrison & Eriksson (2010) betonade adelns ekonomiska natur, vilket skulle också betyda ekonomisk kontroll och detta förutsatte t.ex. att utrikeshandel inte ansågs som hörande till frälsets rättigheter och att adeln inte kunde ta ränta av utlånade pengar hur mycket som helst⁴⁴⁵, men de behandlade saken inte från Viborgs fögderis synpunkt. Enligt Retsö (2009) hade kronan inga möjligheter att kontrollera, hur uppbörden gick till inom förlänade fögderier, emedan läntagare på tjänst inte var redovisningsskyldiga och han noterade, att Viborgs fögderi var nästan under hela medeltiden förlänat⁴⁴⁶. Jaakkola (1959) märkte, att kung Kristoffer kontrollerade själv personligt frälset så häftigt, att högfrälset inte kunde hota hans position och lågfrälset adapterade sig till denna situation, och att Karl Knutsson som marsk kontrollerade frälset som en militär enhet: han noterade Viborgs fögderis position, men analyserade inte dess frälse själv i detta sammanhang⁴⁴⁷. Korpela (2008) skrev att antalet skattefria gods ökade hand i hand med lokalförvaltningens stabilisering i den moskovitiska Karelen område under 1500-talet och senare, vilket indikerar, att frälsets kontroll närmade sig lokalförvaltningens kontroll generellt där, men han analyserade inte Viborgs Karelen för denna utveckling⁴⁴⁸. Han också fäste uppmärksamhet vid det faktum, att när en anmärkningsvärd del av landet i den moskovitiska Karelen hörde till kyrkan som andliga frälsegods, dessa var nästan oexisterande i Viborgs Karelen: det kyrkliga frälset kontrollerades naturligtvis huvudsakligen

⁴⁴⁰ Anthoni 1970, s. 303

⁴⁴¹ Oksanen & Oksanen 2003, s. 20

⁴⁴² Huldén 2004, s. 108

⁴⁴³ Katajala 2010a, s. 88

⁴⁴⁴ Harrison 2009, s. 403

⁴⁴⁵ Harrison & Eriksson 2010, ss. 439-443

⁴⁴⁶ Retsö 2009, ss. 26, 411-413

⁴⁴⁷ Jaakkola 1959, ss. 73, 125

⁴⁴⁸ Korpela 2008, s. 250

av kyrkan, vars position var relativt autonomisk⁴⁴⁹, fastän frälserättigheterna kom från kungen. Korpela (2004) betonade också, att det medeltida frälset var ett sätt att betala skatt och skrev direkt, att det nuvarande Östra Finland inte var likadant som Västra Finland i vad kommer till frälsets förekommande⁴⁵⁰.

Frälsets position i samhället var relativt stabil under medeltiden, men kapprustning mellan rikena började kräva mera och mera väpnade män under 1500-talet, när också reformationen förändrade Europa. Detta hade sin effekt på det inhemska gamla frälset och dess kontroll.

Emedan vår bild av frälset i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁴⁵¹ och Ryssestenen⁴⁵² under medel- och vasatiden inte är klar, kommer det i detta projekt klargöras, hurdan frälse under medel- och vasatiden kontrollerades och förvaltades i Viborgs fögderi och hur det själv agerade.

För att analysera frälsets roll i den nya förvaltningens fögderier, bör man dock först förstå, hurdan den gamla makten i området var.

1.3.3 Fögderierna i Östra Sverige och skatteförvaltning

Slott, gårdar och kyrkor byggdes i valda platser för att förstärka den nya maktens ställning i områden, där den nya och den gamla makten var nära varandra. Slottens viktigaste funktion ur rikets synvinkel var i skatteindragningen. Beskattningen organiserades under medeltiden från slotten, som ofta hade givits som en förläning till kungens trogna män⁴⁵³.

I området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁴⁵⁴ och Ryssestenen⁴⁵⁵ fanns det under medeltiden de följande nya Sveriges makts centra: 1) Viborg och 2) Nyslott. Senare hörde också 3) Kexholm, 4) Koporje, 5) Narva och 6) Kajana slott och några av de estniska slotten till Sveriges östligaste områden.

Fögderiets⁴⁵⁶ fiskala förvaltning kunde organiseras på många sätt. Ett fögderi kunde t.ex. vara ett tjänstelän, där skatterättigheter hade givits till en

⁴⁴⁹ Korpela 2008, s. 254

⁴⁵⁰ Korpela 2004, ss. 218, 223

⁴⁵¹ REA nr. 352

⁴⁵² Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

⁴⁵³ Katajala & Korpela 2004

⁴⁵⁴ REA nr. 352

⁴⁵⁵ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

⁴⁵⁶ Orden "fögderi" och "län" användas i källorna varierande. Enligt Retsö (2009) var ordet "fögderi" en synonym med ordet "län" sedan 1300-talets slut (Retsö 2009, s. 21). Båda orden betydde därför ett likadant lokalförvaltningssystem.

tjänstepresterande undersåte⁴⁵⁷ eller en avgiftslän, där kronan hade bortarrrenderat skatteuppbörden mot en fast årlig avgift⁴⁵⁸.

Ett län kunde vara också ett pantlän, där skatteinkomsterna användes som säkerhet för ett lån eller amorteringar på en skuld⁴⁵⁹, eller det kunde vara ett underhållslän, liksom t.ex. ett hertigdöme⁴⁶⁰.

I alla dessa fall var det dock de lokala frälsemännen, som i praktiken insamlade skatterna, upprätthöll rättsväsendet i den formen den existerade då och tog hand om rikets och kyrkans intresse i området. Deras position var alltid detsamma, var förvaltningsformen vad som helst.

Fogdarna i Viborgs fogderi var under medeltiden högvärdiga personer, sådana som t.ex. riddare⁴⁶¹ och riksråd, Bo Jonssons testaments executör och en av dem, som bad drottning Margareta att bli också Sveriges och Kalmar Unions drottning, Erengisle Nilsson (Hammerståätten), Viborgs fogde, som hörde till rikets främsta högfrälse. De hade rätt att insamla skatter som penningar, in natura eller som dagsverk.

Senare i slutet av 1500-talet, efter kung Gustavs I förvaltningsreform, var fogdarna enligt Harrison & Eriksson (2010) lågfrälse, borgare eller bönder⁴⁶². Fogdarna behövde läs- och skrivkunighet och läs- och skrivkunniga hittades i Viborgs fogderi, speciellt öster om Kymmene älv huvudsakligen inte för många. Den, som kunde läsa, skriva och räkna, hade sina chanser.

När den nya nordisk-europeiska makten tog över kontroll och började beskattningen, hade den gamla befolkningen bara två alternativ: att acceptera den nya situationen och bli så småningom assimilerad till den nya makthavarens värld, eller att inte acceptera och råka i svårigheter. Det senare alternativet kunde leda till ett behov att flytta norrut för att inte möta den nya maktens representanter, och det motsvarande skedde ännu mycket senare efter Ingermanland och Kexholms län hade integrerats till Sverige.

I andra ord, den gamla befolkningens representanter måste förändra sin identitetsstandard för att hålla olikheten mellan deras identitetsstandarder och den nya realismen liten eller flytta till omgivningar, där deras gamla identitetsstandarder blev ännu bekräftade⁴⁶³.

⁴⁵⁷ Retsö 2009, s. 22

⁴⁵⁸ Retsö 2009, s. 19; Hallenberg 2008, ss. 19-22; Katajala 1994, ss. 96-101

⁴⁵⁹ Retsö 2009, s. 19

⁴⁶⁰ Retsö 2009, s. 19

⁴⁶¹ När centralmakten, dvs. kungen, blev svagare, blev högfrälset starkare. Högfrälsets representanters gemensamma forum var riddarorden. Kungen kunde vara en medlem, även en stormästare, i en riddarorden, men han kunde inte fatta beslut där ensam. Under medeltiden var riddarordnarna dock till största del kyrkliga och deras stormästare var Påven.

⁴⁶² Harrison & Eriksson 2010, s. 444.

⁴⁶³ Burke & Stets 2009

Skattebetalning till Sveriges riksmakt började i Österland efter Påve Innocentius IV hade år 1249 i Lyon givit sitt skyddsbrev till Finlands stift⁴⁶⁴. Då donerade biskop Bero till kungen den skatt, som han hade fått ur landet⁴⁶⁵. Att betala skatt betydde naturligt beskydd av skattens mottagare.

Samtidigt var beskattningen i hela riket enligt Harrison (2009) i en transformationsprocess från äldre förpliktelser till de medeltida skattformerna⁴⁶⁶. Detta betydde omvandlingen av ledungen⁴⁶⁷ till skatteväsendet⁴⁶⁸.

Enligt Välimäki (2000) baserade sig kyrkoskatten inte bara på de mosaiska och kanoniska lagarna, utan också på påvarnas brev, Sveriges kyrkas statuter och landskapslagarnas kyrkobalkar⁴⁶⁹. Myöhänen (2000) nämnde, att den katolska kyrkans beskattning under medeltiden organiserades i områdena, där fiskeriet, jakten och svedjebruket var de vanligaste näringarna, dvs. t.ex. i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rör, så, att skatten betalades per antalet män och att biskopsdel i kustområdena, inkluderande dem i Veckelax och Vederlax, där *ius sueconicum* rådde, var fast och den hela taxeringsprocenten av spannmålet närmare 1 % än en tiondedel, emedan det var välbaserat att hålla befolkningen mellan den katolska och den ortodoxa kyrkan nöjd⁴⁷⁰. Pirinen (1962) konstaterade i hans grundliga analys av tiondebeskattning i Österland innan kyrkoreduktionen, att näbbskatten under medeltiden

⁴⁶⁴ DF 96, REA nr. 12

⁴⁶⁵ DF 116; Det har ifrågasatts, om det var riktigt fråga om en riktig skatte, men det har ganska generellt taget tolkad som en sådan.

⁴⁶⁶ Harrison 2009, ss. 284-285.

⁴⁶⁷ Karelska näsets västra delar dock erövrades bara år 1293, vilket skulle föreslå, att ledungen aldrig var i kraft i Viborgs Karelen, inte åtminstone i dess östra delar, där en frälsekavalleri antagligen användes strax efter krigståget år 1293, men i området omedelbart öster om Kymmene älv är detta inte uteslutet. Nämligen, att ett slott hade trots *ius sueconums* tillämpande, dvs. Sveriges beskattning (Pirinen 1962, ss. 77, 78, 80, 83, 84, 86), inte byggts till Östra Nylands den delen, som låg öster om Kymmene älv, dvs. till Veckelax eller Vederlax, indikerar, att ledungen hade existerat där, emedan det enligt Korpela (2004b) var just det ledung-ersättande frälsekavalleriet, som behövde slott och dess trängtrupper för sina hästar och utrustningar.

⁴⁶⁸ I Norge användes ledung-systemet ännu på 1300-talet (Bagge et al. 2011); I Danmark fortsatte ledungssystemet enligt Gelting (2011) genom hela 1200-talet ända till 1304 eller enligt Jørgensen (1940, s. 253) även tills medeltidens slut. *Gaver*-skatten, som innehöll kungens underhåll, när han på sina resor besökte orter i hans rike (jämföra Husaby-systemet), existerade som en pliktmässig avgift, som också kallades "*Nathold*" (Jørgensen 1940, s. 267). *Nathold* bestod av naturaprodukter, som levererades till den kungsgården eller motsvarande, dit kungen på sin resa tog in (Jørgensen 1940, s. 267). Husaby-nätverket i Sverige verkar ha haft samma uppgift (Fellows-Jensen 1993). I Veckelax existerar en gammal by "*Husuböle*", vars namn har samma betydelse som ordet "*Husaby*". Den första ständiga skatten i Danmark hette "*Stuth*" (stud; Jørgensen 1940, s. 268), men redan Knut den Helige hade pålagt en personskatt (*nefgjald*, *naesegeld*; Jørgensen 1940, s. 268).

⁴⁶⁹ Välimäki 2000, s. 56

⁴⁷⁰ Myöhänen 2000, ss. 15-16

betalades i det så kallade Helsinge rätts område, till vilket Pyttis, Veckelax och Vederlax hörde. Detta betydde, att en fast mängd smör per varje person över 7 år av ålder betalades till biskopen och att skatten av spannmålen efter betalandet av näbbeskatten delades bara i två delar, en del till prästen och en del till kyrkan⁴⁷¹. Kronan däremot beskattade redan under medeltiden enligt Myöhänen (2000) på grund av godsens storlek, och de lokala skatternas ursprung var i ersättningen till de olika lokala förtroendemännen⁴⁷². Lindkvist (2011) höll regelbunden beskattning en förutsättning för det medeltida riket, och konstaterade, att det var häradet, som hade ansvar för att presentera skatten⁴⁷³, men det fanns inga härader i Viborgs fögderi innan 1530-talet. Lindkvist (2011) nämnde också som möjlighet att skatterna indrogs direkt av individerna⁴⁷⁴, men nämnde inte hur detta kunde hända i de stora skogs- och sjöområdena utan ett förvaltningsnätverk i Viborgs fögderi. Han tyckte också, att skatterna kunde krävas på av jordbrukargrupper eller på basis av godsets värde, och det första ser möjligt ut i det medeltida fögderiet öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen. Korpela (2011) betonade, att den nomadiska ursprungliga skogsbefolkningen i de nordliga regionerna inte kände landegendoms begrepp⁴⁷⁵, att den ibland höll skattebetalandet som slaveri och att kungens makt i dessa nordliga regionerna först måste stabiliseras för att beskattningen överhuvudtaget var möjligt⁴⁷⁶. Fritz (1973) noterade, att Viborgs fögderi förvaltades på 1340-1350-talen formellt av Åbo slotts hövudsmän och att det mestadels därefter från 1360-talet var ett pantlån. Detta hade säkert en effekt på fögderiets medeltida utveckling. Retsö (2009) tog fram frälset som ett ersättningssystem och betonade dess ekonomiska roll i fögderiernas förvaltning⁴⁷⁷.

Harrison & Eriksson (2010) skrev långt om pestepidemins⁴⁷⁸ ruinerande effekt på skatteinkomsten på 1350-talet⁴⁷⁹, men hur mycket detta hade effekt på

⁴⁷¹ Pirinen 1962, ss. 76-78

⁴⁷² Myöhänen 2000, ss. 16-17

⁴⁷³ Lindkvist 2011, ss. 265-266

⁴⁷⁴ Lindkvist 2011, ss. 266

⁴⁷⁵ Jmf. den medeltida diskussionen om en naturlig och civilrättslig äganderätt (Pihlajamäki et al. 2007, ss. 128-129). Den nomadiska skogsbefolkningen kände inte den civilrättsliga landegendoms begrepp. Det är kanske inte dock uteslutet, att den hade en idé om en naturlig rätt att använda landets resurser tillsammans.

⁴⁷⁶ Korpela 2011, ss. 331-334

⁴⁷⁷ Retsö 2009, ss. 22-29

⁴⁷⁸ På basis av DNA evidens från gamla graven med lämningar av människor, som har dött av pesten, var det år 1348 i Frankrike riktigt fråga om en epidemi orsakad av *Yersinia Pesis orientalis*, se Benedictow 2010, ss. 381-395; på sistone har man använt mikrobiell DNA i gamla lämningar av människor, som har dött t.ex. i pesten för att analysera också mikrobiernas DNA och för att så hitta, varför t.ex. pesten under medeltiden var så virulent (Anderson 2014; Gibbons 2014).

Viborgs fögderis förvaltning är inte känt. Benedictow (2006) tyckte, att hela Österland, inkluderande Viborgs fögderi, undvek årets 1350 pestepidemi på grund av områdets geografiska isolering⁴⁸⁰ och därmed skulle skatteinkomsterna till Viborg slott inte ha blivit drabbade. Orrman (2003) gav estimer av antalet hushåll i Viborgs Karelen under 1350-talet (1500 hushåll) och under 1540-talet (6300 hushåll), vilka skulle tyda på befolkningens tillväxt i Viborgs fögderi trots en möjlig pestepidemi i riket⁴⁸¹.

Harrison & Eriksson (2010) också tyckte, att ett pantlän i praktiken inte längre var en del av kungariket utan lydde under pantinnehavaren personligen⁴⁸², och att Viborgs fögderi under största delen av medeltiden var just ett pantlän. Korpela (2008) också konstaterade på grund av brist på lokal deltagning, att Sveriges lokalförvaltning i Viborgs fögderi var mera som erövring eller krigsförvaltning än union eller integration och att Viborgs fögderi inte ens nämndes i kung Eriks av Pommern skattebok från året 1413, fastän det år 1347 och år 1357 hade givits även skattelättnader till "de karelare som bodde väster om Korsnäs" av kung Magnus Eriksson och hans son kung Erik⁴⁸³ och fastän kung Albrecht år 1370 uppmanade inbyggarna i Nylands och Viborgs hövdingdedömen att göra de vanliga utlagorna till Viborgs slott⁴⁸⁴. Detta reflekterade områdets utvecklings fas då, när frälset ännu var ett nytt fenomen i området. Heikkilä (2012) betonade bobesättningens kontinuitet i Kymmenedalens område, att kronans lokalförvaltning kunde formas bara efter en så kraftig administration hade formats i de västliga områdena, att den kunde sprida sig mot öster och att kyrkan och riket stödde varandra i lokalförvaltningens organisering, men han också upprepade det faktum, att beskattningen förutsatte ett gott administrativt grepp om det beskattade området⁴⁸⁵. Detta kunde nås bara med hjälp av frälset eller någon annan beväpnad grupp i hövdingens tjänst, och i praktiken frälset, emedan knektarna inte var tillräckligt pålitliga för att självständigt insamla skatter.

Emedan nyckelfrågan i analysen av fögderivaltnings och beskattningens medeltida utveckling i Viborgs fögderi är, om det fanns frälse där utom Viborgs slott eller inte, och emedan den existerande litteraturen inte förklarar på ett tillfredsställande sätt, hur lokalförvaltningen i brist på frälset kunde formas där, kommer det i detta projekt analyseras noggrant, om det

⁴⁷⁹ Harrison & Eriksson 2010, ss. 30-59

⁴⁸⁰ Benedictow 1006, ss. 216-218

⁴⁸¹ Orrman 2003, s. 84

⁴⁸² Harrison & Eriksson 2010, s. 105

⁴⁸³ Korpela 2008, ss. 237, 249

⁴⁸⁴ REA nr. 196; Fritz 1973, ss. 133, 137

⁴⁸⁵ Heikkilä 2012, s. 117

under medeltiden fanns frälse öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen eller inte, och om det fanns, hurdant roll det hade i upprätthållning och stabilisering av Viborgs fögderis förvaltning, och om det hade ingen roll, hur utvecklingen skedde.

1.3.4 Den kyrkliga administrationen i Viborgs fögderi

För att upprätthålla ett nytt förvaltningssystem behövs det ett nätverk av förvaltningscentra. Sådana gamla maktens förvaltningscentra hade byggts redan tidigt i Österland. Dessa inkluderade t.ex. de fornbefästningarna öster om sjön Päjänä och Kymmene älv, liksom dem i Sulkava, Puumala, Taipalsaari, St. Michels omgivning, Sordavala, Jaakkima, Kronoborg⁴⁸⁶ (Kurkijoki), Kexholm, Viborg och Räisälä⁴⁸⁷. Den nya förvaltningen, som formades i Sverige från 1200-talet, byggde först Husaby-förvaltningscentra (byggdes i olika delar av det svenska riket) och kyrkor, speciellt stenkyrkor, för att agera som baser långt borta från rikets kärnområden. De mest fjärran områdena liksom största delen av Savolax utanför Sawilax (senare St. Michels) förblev ännu i stor del utan kyrkor och därmed lokalförvaltningen under en längre tid⁴⁸⁸. Lokalförvaltningens nätverk byggdes så småningom⁴⁸⁹.

I Veckelax hade folket byggt Veckelax kyrka tillsammans med kyrkobyggarna, liksom folkstraditionen i Södra Kymmenedalen känner till även i dag⁴⁹⁰. Eftersom folkets arbete i kyrkobyggandet borde hållas som ett slags skatt (arbete utan lön), skulle det se ut, att något slags lokalförvaltning måste ha existerat redan innan Veckelax kyrkas första fas byggdes under 1300-talet. Det måste ha existerat någon slags tvingande faktor för att få folket att samarbeta i ett sådant långvarigt projekt som stenkyrkas byggande, som krävde mycket tid, arbete och resurser.

Av allt att döma var de kyrkobyggarna kyrkans tjänare, men om de var dominikaner, cistercienser, fransiskaner, augustiner eller några andra, vet man inte. Det är också möjligt, att kyrkobyggarna var landsägarna i Veckelax kyrkas närhet, emedan de, som ägde gods i socken, borde enligt Upplands lags kyrkobalks 1 § ta del i kyrkans byggande⁴⁹¹. Även om folket tog del på basis av

⁴⁸⁶ Ortnamnet Kronoborg skulle tyda på ett till kronan hörande slotts existens i Kronoborg (Kurkijoki). Man vet inte, hur länge namnet Kronoborg har använts för denna socken, men dess fornbefästning verkar vara det enda borg, som har funnits där.

⁴⁸⁷ Taavitsainen 1990, ss. 119-122

⁴⁸⁸ REA nr. 694

⁴⁸⁹ DF 2462

⁴⁹⁰ "När långa människors folk hade gått bort, stannade bara kyrkomästarna kvar" Rosén 1936, ss.133-135.

⁴⁹¹ Upplands kyrkolag I, 1§

landskapslag, måste det ha existerat någon faktor, som övervakade lagens följande.

Det är inte känt, vad Vadstena klostets, som år 1380 hade fått de Kymmene laxfiskerier, roll i kyrkobyggandet i området öster om Kymmene älv var, men i alla fall hade Vadstena kloster och Viborg slott olika åsikter om laxfiskeriernas ägande, och Vadstena birgittinerkloster byggde – troligen därför - aldrig en stenkyrka i Kymmene själv. En träkyrka byggdes dock senare under medeltiden.

Den nästa stenkyrkan mot väster från Veckelax och Kymmene, Pyttis kyrka, byggdes under 1400-talet möjligen av cisterciensermunkar från det estniska Padis kloster⁴⁹². Det har föreslagits, att Veckelax kyrka också blev byggd av cistercienserna, i alla fall enligt Hiekkänen (2003) av densamme byggmästaren som i Pyttis, Pernå, Borgå, Sibbo och Helsinge⁴⁹³, och på Veckelax kyrkas västra gavel byggdes i ca. 1450 av tegel ett Jerusalem patriarkors kors, när gaveln blev förhöjd⁴⁹⁴. Ett sådant Jerusalem patriarkors kors användes i vapnet av benediktinerna⁴⁹⁵, till vilka också cistercienserna som en reformrörelse hörde. Cistercienserna själv använde dock en shackrutad balk i sitt sigill⁴⁹⁶. Drottning Margareta hade däremot redan 23.2.1392 fått av påven lov att grunda ett dominikankonvent i Viborg⁴⁹⁷ (23.2.1392), till vilkens fögderi också Veckelax hörde.

Det här så kallade Jerusalem patriarkors kors byggdes till Veckelax kyrkas gavel 50-100 år efter den första fasen av Veckelax kyrka blev färdig före 1396⁴⁹⁸. Det kan vara anmärkningsvärt, att den andra fasen i Veckelax kyrkas byggande med höjning av gaveln med gråsten och tegel hände efter Erik Larsson, nempdeman i Veckelax 2.2.1396⁴⁹⁹ och 21.3.1396⁵⁰⁰, hade fått sina gods på Veckelax kyrkas malm. Hade Erik Larsson år 1396 någonting att göra med byggandet av kyrkans fas II och hade han någonting att göra med att korset i kyrkans förhöjda gavel var just Jerusalem patriarkors korstyp tydande t.ex. på benediktinerna eller satsade unionsregenter på kyrkobyggandet i Veckelax såsom de hade satsat på grundandet av dominikan- och franciskankonvent i

⁴⁹² Anttila 1936, ss. 15-19, Kivenoja 1936, s. 45

⁴⁹³ Hiekkänen 2003 ss. 56-58

⁴⁹⁴ Anttila 1936, s. 7; Korhonen 1981, s. 87; Woodcock & Robinson 1988, s. 200

⁴⁹⁵ Leonhard 1978, s. 40

⁴⁹⁶ Leonhard 1978, s. 40

⁴⁹⁷ SDHK 14035

⁴⁹⁸ Anttila 1936, s. 25

⁴⁹⁹ DF 1054

⁵⁰⁰ DF 1057

Viborg så att korstypen i Veckelax kyrkas gavel var vald av dem eller deras representanter i området?

Dominikanerna, som hörde till augustinerna med en pil (eller två pilar) i ett brinnande hjärta i sigillet, var dock dominerande i Åbo stift, till vilket hela Österland, inkluderande Viborgs fögderi, hörde, och Åbo stift var det enda inom katolska kyrkan, som använde den dominikanska liturgin⁵⁰¹, om Tyska Orden och Ordensstaaten inte räknades med⁵⁰². Dominikanerna byggde en konventskyrka i Viborg, liksom också franciskanerna.

Dessutom var St. Olof, som hade blivit döpt i den keltiska kyrkans kretsar, vars hovbiskop Grimkel antagligen var keltisk och som kanske i sin ungdom även besökte Ingå-Karis-trakten⁵⁰³, efter Jungfru Maria Österlands populäraste helgon under 1200-1500-talen enligt Knuutila (2010), vilket har antagligen bragt engelskt, tyskt och nordiskt kulturinflytande till Österland, och också till området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, där tecken på St. Olofs kult har existerat i 4/13 (31 %) kyrkor⁵⁰⁴.

Alltså, åtminstone Cistercienserna, Birgittinerna, Dominikanerna och Franciskanerna var närvarande i Viborgs fögderis kust under medeltiden. Kyrkans och dess ordens agerande var så kraftigt som det överhuvudtaget kunde vara i de nordiska länderna. Också Ortodoxkyrkan kändes i området av gammalt.

Veckelax katolska St. Marie⁵⁰⁵ kyrka, vars väggar var och ännu är 2 m tjocka och som var i den initiala fasen av Veckelax kyrkas byggande 7 m höga⁵⁰⁶, var klart också en befästning. Att befästa kyrkan var nödvändigt för att kyrkan representerade en ny europeisk maktstruktur i området och för att kyrkan insamlade skatter. Det är klart, att en stenkyrkas byggande krävde en sig åt saken ägnande grupp för att få det önskade resultatet eller en faktor, som tvang befolkningen att arbeta för kyrkans byggande. Om denna tvingande eller annars ledande faktor inte var någon kyrklig Orden, måste det ha varit frälset.

Den som hade landet på kyrkans malmenom, var klart ansvarlig också för kyrkans byggande och upprätthållning på grund av Upplands lags kyrkobalks 1 § och för områdets försvar enligt landslags konungsbalks XVI kapitel, om frälseman, och enligt landslags konungsbalks III kapitel 1 §, om inte en frälseman. Områdets försvar hörde till riket som motvikt för områdets beskattning. Erik Larsson, konungsnämnds nempdeman i Veckelax enligt

⁵⁰¹ Kari 2004, s.130

⁵⁰² Kari 2004, s. 130

⁵⁰³ Knuutila 2010, ss. 49-50

⁵⁰⁴ Knuutila 2010, s. 373, 407 (i Kivinebb kyrka, Viborg stadskyrka och Viborg slotts kapell, St. Olofsborgs kapell); Hiekkänen 2003, s. 250

⁵⁰⁵ St. Marie: Veckelax kyrkas skyddshelgon, Rinne 1952, s. 226, bilaga II

⁵⁰⁶ Anttila 1936, s. 9

landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel, fick det här ansvaret med hans gods på Veckelax kyrkas malm givet av rikets främsta representanter, Bo Jonssons testamentsexecutor, Viborgs fogde Erengrisle Nilsson (Hammerstaätten) och den tidigare kungens marsk, Viborgs hövding Karl Ulvsson (Sparre) i närvaro av Tord Bonde, den nästa hövdingen i Viborg och en av drottning Margaretas närmaste män.

Hur kristendomen först kom till de nordiska länderna, är inte känt. Missionsarbetet fördes troligen, men varifrån, är oklart. Det är möjligt, att missionärerna kom från England, men enligt Lindkvist (2004) också Bremens stift var inblandat⁵⁰⁷. Cistercienserorden var enligt Lindkvist (2004) aktiv i den första missionsperioden⁵⁰⁸, och detta gällde också i Österland, där Padis cistercienserkloster fick patronatsrätt till Borgå församling med dess kapell Pernå och Sibbo⁵⁰⁹. Kristendomen kändes dock också via den ortodoxa kyrkan, vars inflytande under senmedeltiden började nå Karelen östra delar⁵¹⁰, och troligen på något sätt också Savolax, Jääskis och Äyräpää, om dessa var Novgorods gislalag innan 1323, liksom Novgorods furste Jurges brev till Sveriges kung Magnus Eriksson (senare kallat Nöteborgs fredsavtal) år 1323 konstaterar⁵¹¹.

I Sveriges Österland, speciellt i Egentliga Finland, kristendomen verkar ha kommit ganska samtidigt med områdets integration till Sverige.

Tavasterna, vars område sträckte sig ut till Kymmene älv, förefaller ha först vänt sig till kristendomen mera eller mindre fredligt, men år 1237 skrev Påve Gregorius IX till Sveriges biskopar, att tavasterna hade givit upp kristendomen, varför det var nödvändigt att föra ett korståg mot dem⁵¹². Fastän Påvens brevs motiv kan ha varit maktpolitiska, ser det ut, att godkännandet av den nya religionen var delvis externt tvingat i Tavastland. Påvens brev också bevisar, att lokalförvaltningen, närmast skattebetalandet i detta tidiga skede, var utan ett tillräckligt stort här närvarande i landet i fara. Korståget, om det kan så kallas, gjordes, om det gjordes, för att återställa den kristliga nordiska lokalförvaltningen i vissa centralområden i Tavastland och det gjordes antagligen av det frälset, som skickades dit från andra delar av Sverige. De kyrkliga intressen i lokalförvaltningen upprätthölls av det världsliga frälset och det krävde med tiden frälsemän, som bodde i området⁵¹³.

⁵⁰⁷ Lindkvist 2004

⁵⁰⁸ Lindkvist 2004, s. 128.

⁵⁰⁹. DF 596, REA nr. 138, 2.4.1351

⁵¹⁰ Korpela 2001

⁵¹¹ SDHK 3228

⁵¹² FMU I:82; SDHK 514

⁵¹³ I Tavastland fanns det frälsegods från 1300-talet, t.ex. Vänä biskopsgård (SDHK 3622, 6.6.1329), Niemenpää gods (DF 913, 26.1.1383), Mervis gods (DF 929, nempdeman Olaff aff Merwes år 1385),

I Karelen, Tavastlands grannområde på Kymmene älvs östra sida⁵¹⁴, speciellt vid kusten, skedde godkännandet av den nya religionen delvis via ett krigståg av externa trupper och kommandet av ett nytt välde till området år 1293 liksom i Baltien, men Västra Karelens område blev en integral del av det svenska riket och katolska kyrkan i kontrast med de baltiska regionerna, som i stor del regerades med våld för länge.

I början upprätthölls kristendomen i Västra Karelen av den nya militära eliten, som 13 år efter Alsnös stadgas givande existerade och som hade år 1293 gjort krigståget till Karelen. Senare kom redan kristen befolkning till regionen från Sverige⁵¹⁵, troligen med någon socialt eller ekonomiskt välställd person i spetsen⁵¹⁶ och denna befolkning för sin del hade redan tillägnat sig kristendomen och kände dess liturgi, vanor och innehåll. Kristendomen och hörandet till Sveriges rike var redan relativt självklara till den här nya befolkningen.

Dock, att det har funnits kors huggna i Ryssestenen⁵¹⁷, som måste vara från tiden innan 1293⁵¹⁸, berättar om kristendomen i området redan innan krigståget år 1293⁵¹⁹.

Pårssa (DF 1257, 28.10.1407), Haga (DF 1360, år 1411) och Lumene fjärdedel (DF 2435, 18/19.1.1442, Olof Brodersson, vid dialektområdes norraste gräns i Torittu i Padasjoki socken, också ett vattendelareområde mellan Kumoälvs och Kymmene älvs vattensystem).

⁵¹⁴ REA nr. 352

⁵¹⁵ Kaukiainen 1974; Rosén 1936, ss. 37-64; Enligt Kaukiainen formades Kymmenedalens kustområdes svenska befolkning i 1200-talets sista fjärdedel, men Rosén antagar, att detta hände på 1320-1330-talen, av vilken tid det redan finns ett dokument om områdets två Civitas, se DF 443.

⁵¹⁶ Meinander 1983

⁵¹⁷ Ehrensvärd, A. (1747/1938): "En annan (gränssten) skall stå på backen mellan Kymmene gård och Suttula (Sutela nuförtiden), s. 39; Leinberg, K.G. (1885) I:44: "Torde hända, at Rysland blifvit nemndt efter denna gård (Holmgård), emedan man finner 2 Swenska mil härifrån, emellan Sutela by och Kymmenegård – wid stranden af en gren af Kymmene Elf, stora stenar uppå hwilkas öfwersta spets stå uthugna diupa korss, hvarom allmogens berättelse är, at gränsen emellan Ryssland och Sweriges i urminnes tider varit där." Ryssestenen var på Kymmenegårdsholmen mellan Kymmene älvs Langfors och Huma grenar bredvid den nästa holmens, Gierickalas, Äijänvuori fornbefästningsbacke och Tapionvuori. På platsen byggdes under 1700-talet Kymmeneborg, i mitten av vars första fas, den så kallade Suvorovs befästning, fanns det en stor sten, som ännu ligger där inom Kymmeneborg mellan Sutela by och den platsen, där den gamla Kymmenegården låg bredvid Huma fors.

⁵¹⁸ Efter 1293 var Sveriges inflytandeområdes östraste del inte längre i Kymmenedalen utan på Karelska Näset

⁵¹⁹ Uppsala stift formades till ett ärkestift år 1164 (Lindkvist 2004, s. 128), dvs. efter det antagna krigståget av kung Erik och biskop Henrik till Finland (Krigståget kan ha tagit plats år 1155, men tågets datering är oklar; också åren 1150, 1557 och 1558 har föreslagits; Heikkilä 2005, ss. 56-57). Det antagna kung Eriks och biskop Henriks korståg verkar ha skett ganska snart efter tillspetsningen av relationerna mellan den ortodoxa och den katolska kyrkan år 1054 (Pirinen 1987). Enligt Heikkilä (2005) grundades Åbo "collegium canonicorum" år 1276 (DF 161), men biskops säte överfördes från Nousis till Korois (i nuvarande Åbo) år 1229 (DF 72) och därifrån till Åbo domkyrka år 1300, dvs. 36

Fig. 3: 1) Veckelax kyrkas östra gavels yttre sidas medeltida kors (ca. 1 m hög) och jämförelse med andra kors⁵²⁰. När kyrkan blev färdig, borde församlingen⁵²¹ inbjuda biskopen för att inviga kyrkan. Det här antyder att någon Åbo biskop under 1400-talet besökte Veckelax kyrka. Är korset i kyrkas östra gavel under altarfönstret ett minne av kyrkans invigande? Den här typen av ett kors är inte ett "keltiskt" kors⁵²² eller ett vigselkors⁵²³, eller ett försoningskors⁵²⁴. Vem använde ett sådant kors på 1400-talet?⁵²⁵ Exempel på likadana kors: 2) Korset i Koses kyrka i Estland, 3) Ett kors från Hiitola⁵²⁶, 4) Ett keltiskt kors⁵²⁷, 5) Ett kors i Novgorod, 6) Iona kors⁵²⁸, 7) Ett piktiskt kors, 8) Olof Magnussons domprostsigill⁵²⁹, 9) "S. vicecomendatoris + revalie"⁵³⁰, 10) Ett vapen av en Erik Laurenssohn (Tibble-Vargarnsätten) år 1451⁵³¹.

är innan Veckelax, Vederlax och Viborg nämndes som "civitas" (LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, I:2:299). Titeln "Episcopus Finlandiae" kom till bruket troligen år 1245 (Heikkilä 2005, ss. 72; DF 89), men i de nordiska listorna av biskopar kommer denna term fram bara år 1253 (Heikkilä 2005, ss. 72, DF 103). En Johannes Karelus togs in i Skara dominikankonvent mellan 1275-1286 (DF 155; Korpela 2004b). Om han var en karelare, hörde han till de första kända karelarna i den västliga kyrkan.

⁵²⁰ Sigillbilder och bilder av olika korstyper används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

⁵²¹ Upplands kyrkolag I, 1§, Donner 2000, s. 141

⁵²² Woodcock & Robinson 1988, s. 200

⁵²³ Wiehekreuz, Leonhard, s. 291

⁵²⁴ Sühnekreuz, Leonhard, s. 291

⁵²⁵ Hiekkänen (2003, s. 158) föreslog, att korset har gjorts för att accentuera relikernas läge i huvudaltaren

⁵²⁶ Jaakkola, J. 1958, s. 297

⁵²⁷ Kildalton High Cross i Skottland (800-talet); Korset i Veckelax kyrkas vägg påminner om, men är inte likadant som ett keltiskt kors; Liungman 2004, grupp 24, s. 216; se Dahlby 1963; Det keltiska korset var dock inte okänt i den medeltida Skandinavien.

⁵²⁸ En symbol av St. Columba, som grundade ett kloster på Iona ön i Skottland, år 563 (Ellwood Post 2002, s. 32, 58); Iona kors verkar vara närmast av samma typ som korset på Veckelax kyrkas gavel. Iona kloster existerade ännu på 1300-talet, när Orknejerna ännu hörde till Norge-Sverige och när Erenigisle Sunesson Bååt, Kymmene laxfiskeriers första kända ägare (Fig. 35), ännu var Orknejernas Jarl, och när Veckelax kyrkas första fas byggdes. Iona kloster hade starka skandinaviska förbindelser: åtta kungar av Norge blev begravna där.

⁵²⁹ FMS nr. 33; med en vänstervänd bepansrad arm (Tawast-slakten), men som en differensmärke armen håller ett törnekransat kors; FMS nr. 19; Är det meningen, att korset på Veckelax kyrkas gavel

Tavastlands kust⁵³² (blivande Nyland) väster om Kymmene älvs delta var på grund av det ovansagta troligen en del av det fornamnde Åbo stift år 1240, när ett antagligen misslyckat krigståg till Karelen och Ingermanland kanske gjordes⁵³³. Området öster om rårna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall sten förefaller ha hört till katolska kyrkans organisation redan år 1241, nämligen till organisationen av biskop Henrik av Ösel, som hade utvidgat sitt regeringsområde till Ingermanland, Neva, Vatja och Karelen redan 13.4.1241⁵³⁴.

I Viborgs fögderi kändes de följande medeltida församlingarna (kyrkosocknarna): Borgå år 1327, Sawilax (St. Michel) år 1329⁵³⁵, Viborg och Eurepa år 1352⁵³⁶, Vederlax år 1370⁵³⁷, Pyttis år 1404⁵³⁸, Jääskis (St. Peter) och Lappves år 1415⁵³⁹ och Veckelax år 1427⁵⁴⁰, men emedan det redan 2.2.1396 fanns en kyrka i Veckelax⁵⁴¹, fanns det naturligtvis också en församling där då år 1396, emedan enligt Upplands lags kyrkobalks 1§ församlingen och dess präst existerade innan kyrkan. Palola daterade Veckelax och Vederlax församlingar redan till 1300-talets mitt, emedan Littera libertatis regis Erici från året 1357⁵⁴²

tyder på biskop Olof Magnusson, vars sigill innehöll et sådant omkransat kors? Olof Magnussons biskopssigill har använts 1450-1459 och hans domprostsigill 1443-1447, dvs. när Veckelax kyrkas höjning har blivit färdig.

⁵³⁰ von Toll 1887, s. 68

⁵³¹ Hildebrand 1934, s. 123; se också SMV II:584

⁵³² Fritz 1973, s. 131.

⁵³³ Inom Kymmene älvs deltaområde, dvs. i Pyttis socken i Östra Nyland, var de tidigaste kända frälsegodsens från 1300-talets slut, t.ex. Kymmene gods, som ägdes först av drots och Orknejernas jarl Erengisle Sunesson (Bååt), då av drots Bo Jonsson (Grip) och då av Vadstena kloster (DF 884), som senare år 1556 i kung Gustafs I lokalförvaltnings reform blev Kymmene konungsgård och som kung Erik XIV började att befästa med hjälp av dagsverk från Hollola, Asikkala och Nyby socknar (A X:60, 64). En stor del av Pyttis socken hörde till Viborgs Maria Magdalenas Hospital under medeltiden som prebendagods givna av Sten Sture (Grotenfelt 1894, ss. 2-7). Pyttis socken hade en kyrklig prägel också därför, att hälften av laxfisket i Abborfors hörde till Åbo biskop sedan 1357 (DF 167).

⁵³⁴ DF 84, se också Julku 1987, ss. 18-57, och kartorna 3, 5, 7, och DF 3077, Kymmene älvs Björkforsgren kallades Hautajoki (översättning på svenska: Gravälv eller Djupälv)

⁵³⁵ REA 52

⁵³⁶ REA 152

⁵³⁷ REA 210

⁵³⁸ FMU 1191

⁵³⁹ REA 352

⁵⁴⁰ REA 424

⁵⁴¹ DF 1054, DF 1057

⁵⁴² DF 666

förvarades i Veckelax kyrkas sakristia⁵⁴³. Eurapå delades i början av 1400-talet i tre församlingar: Mola (Heliga korset), Kivinebb och Nykyrka församlingar. Säckejärv och Björkö var först Viborgs kapellförsamlingar, men Säckejärv blev egen församling år 1571 och Björkö 1575⁵⁴⁴. Från Sawilax (St. Michels) församling avskildes Jockas (Juva) församling år 1442⁵⁴⁵ och från Jockas avskildes Säminge församling efter Nyslotts byggande år 1475. Enligt Heikkilä (2012) berättade tillväxt av antalet församlingar inte bara om kristendomens spridning utan också av kyrkans organisations växande effektivitet⁵⁴⁶.

Emedan Borgå, Pyttis, Veckelax, Vederlax och Viborg ursprungligen hörde till den svenskspråkiga, redan katolska kolonisationens område, är det troligt, att den nya befolkningen från Sverige redan hade adapterat kristendomen och den kyrkliga lokalförvaltningens vanor, liksom beskattningen, dvs. kyrkotiondenas insamling årligen. Detta skulle också betyda, att kyrkans etablerande i regionen gick relativt snabbt och att den nya redan kristna befolkningen relativt snart förstod behovet att bygga en kyrka till sitt nya område.

Kyrkosocknarna motsvarade till stor del förvaltningssocknar i Karelen under medeltiden⁵⁴⁷. Att konungsnämnds i Österland nempdeman Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm 2.2.1396 av Viborgs fogde Erengisle Nilsson⁵⁴⁸ betydde därför också, att både kyrkoherden och laglighet-kontrollerande rikets representant, konungsnämndens nempdeman, dvs. kyrko- och förvaltningssocknets båda förvaltare, hade en möjlighet att bo i samma område, och vara lätt i växelverkan på det näset mellan Veckelax botten (nuvarande Kyrkoträsket) och havet. Detta arrangemang troligen utgjorde basen för den senare utvecklingen av en stad runtom Veckelax kyrka (Weckelax Civitas 1336, Weckelax stora garnison i Strömsby under 1570-talet⁵⁴⁹, Weckelax Nystad 1653, Fredrikshamn 1721).

⁵⁴³ Palola 1996, s. 94

⁵⁴⁴ Katajala 2010d

⁵⁴⁵ DF 2437, REA nr. 506

⁵⁴⁶ Heikkilä 2012, s. 111; Benedictow (1993b, ss. 109-116) tog också hänsyn till fenomenet bakom befolkningens tillväxt och föreslog, att befolkningen började växa i de nordiska länderna efter slaveri blev förbjuden, emedan infanticid var inte därinnan förbjuden bland trälar. Därför började befolkningen växa speciellt i samhällets lägre skikt efter kristendomens kommande (Benedictow 1993b, s. 115-116). Befolkningen började växa i Österland under 1300-talet – trots pestepidemin i Europa (Benedictow 1993b, ss. 37; Orrman 2003, s. 84; Benedictow 2006, ss. 216-218) , när slaverin verkar ha slutit i Sverige.

⁵⁴⁷ Korpela 2004e

⁵⁴⁸ DF 1054, 1057

⁵⁴⁹ FS 5455; Man kan fråga sig, varför den stora garnisonen under 1570-talet formades just i Strömsby i Veckelax och inte t.ex. i Borgå. I Viborg och St. Olofsborg fanns det redan militärenheter, men fienden kunde komma lika väl till Borgå som till Veckelax från havet. Den troligaste orsaken är

Fig. 4: Veckelax kyrkoherde⁵⁵⁰ i mitten av 1400-talet använde ett halster i sitt vapen⁵⁵¹. Detta tyder på, att korset på Veckelax kyrkas östra gavel inte är från 1400-talets kyrkoherdes vapen. Fyra kända personer har använt ett halster i vapnet⁵⁵² 1358-1425 (Olof Lifstenson, Laurens Hansson, Laurins Karlsson, Niclis Jönsson), men inga av dem förefaller ha haft kända kontakter till Veckelax⁵⁵³, varemot 25.2.1383 har Magnus Karlsson, präst i Husby-Rekarne, beseglat ett intyg (en halster i sigillet!) om att när de senast höllö biskopsting i klockarstugan i Eskilstuna, hade de hört, att Lutze Brethskalläs (Bredskalls) styvdotter donerat jord i Sundby till Eskilstuna kloster⁵⁵⁴. Sundby är på finska "Salmenkylä", en by som hörde till Veckelax knapesläkter redan under medeltiden, men vars svenska namn har åtminstone från 1500-talet varit Strömsby. Det finns också en Sundby (Salmi på finska) i Veckelax; platsen är ganska nära Bredskall. Bredskall är den äldsta (fr.o.m. 1383) från källorna kända byn i Veckelax - också knapesläkternas forna egendom. Platserna med namnet "Sundby" har dock funnits också annanstans i Sverige. 1) Den första Veckelax kyrkoherres, Arnichas, sigill, innehåller inte ett halster, utan hellre en gotisk bokstav monogram⁵⁵⁵: den kyrkoherden med en halster i sigill måste ha kommit efter honom, 2) präst Magnus Karlssons (Magnus Caroli) sigill år 1383⁵⁵⁶, 3) domprost i Åbo Lars Michelsson Suurpääs sigill med martyren Laurentius stående med utsträckta armar samt bärande i högra handen en bok och i den vänstra ett nedåtvänt halster⁵⁵⁷. Det här sigillet har använts 1486-1490, vilket tyder på, att Lars Michelssons (halster i vapnet) agerande som Veckelax kyrkoherde under 1400-talet inte är uteslutet. Dock, ingenting stöder den här möjligheten, 4) syssloman i Nådendals kloster, Jon Olofssons sigill innehåller ett uppåt vänt halster⁵⁵⁸. Också i stadens Lemsal (i Livland) sigill finns det St. Laurentius med sitt halster (15.6.1418)⁵⁵⁹.

de slottsfogdar och fogdar, som kunde diskutera med rikets beslutsfattare och som hörde ursprungligen hemma i Veckelax.

⁵⁵⁰ Pyttis kyrkoherde år 1477 var Jop Olofsson, Säckmäki häradshövding Olof Broderssons son (REA 661, 671). Olof Brodersson ägde gods i Satagunda och Tavastaland (t.ex. Lumene fjärdedel, SDHK 23977).

⁵⁵¹ FMU VIII:403, nr. 6655; LEC. Urk. XI, nr. 84

⁵⁵² Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

⁵⁵³ SMV II:570

⁵⁵⁴ Collmar 1977, s. 375

⁵⁵⁵ FMS nr. 50

⁵⁵⁶ Collmar 1977, s. 375

⁵⁵⁷ FMS nr. 37

⁵⁵⁸ FMS nr. 63

⁵⁵⁹ Sachssendahl 1887, Tabell 19, s. 85

Västra Karelens kyrkas verksamhet reglerades antagligen av Upplands eller Hälsinglands lags kyrkobalk, som var äldre än Magnus Erikssons Landslag, och gällde i princip i hela riket. Dessa kyrkobalkar var inte likadana, men handlade om samma saker. Båda lagslagarnas kyrkobalk reglerade den kyrkliga lokalförvaltningen, och formade därmed troligen grunden för den tidigaste europeiska administrationen i området öster om Kymmene älv.

Den första lagen för hela Sverige, kung Magnus Erikssons landslag⁵⁶⁰ gavs senast år 1352, strax efter det krigståget mot Neva, som Påven stödde med fyra brev⁵⁶¹. Den här lagen handlade dock inte alls om kyrkliga affärer.

I Magnus Erikssons landslag (ca. 1352) definierades det ändå i konungabalks I kapitel, att Sveriges kungadöme hade sju biskops jurisdiktioner och nio lagmans jurisdiktioner. Varje biskops jurisdiktion innehöll en eller två lagmans jurisdiktioner, utom den sjunde biskopens jurisdiktion, Åbo stift, som då ännu inte hade en lagman⁵⁶². Landslagens konungabalks IX kapitel berättade klart, att ärkebiskopen och biskoparna, som konungen enligt lagen borde välja till riksrådet⁵⁶³, härskade landet tillsammans med kungen under medeltiden.

Åbo biskop, som hade en egen militärtrupp i sin biskopsborg på Kustö, var den högsta auktoriteten i hela Sveriges Österland. Det kunde i en biskops jurisdiktion höra även två lagmans jurisdiktioner och detta blev fallet i Åbo stift år 1435, när Finlands lagsaga delades i två lagsagor⁵⁶⁴. Lagmans jurisdiktion agerade alltså inom en biskops jurisdiktion. För upprätthållandet av både det världsliga och det andliga rättsväsendet behövdes frälsemännen.

Till de medeltida biskops plikter hörde enligt Deanesley (1957) inte bara andliga saker, utan också kyrkans förvaltning och juridiska frågor⁵⁶⁵. Biskopen kunde skriva statuter för sin *diocesis* liksom en feodalherre kunde skriva lagar i sin förlänning i en full förlänings fall. Dessutom fanns det i den katolska kyrkans hierarki en domprost, ärkedjäkne eller två, en dekan, en ärkepresbyter, kaniker, stiftets församlingars kyrkoherdar och andra präster och kanske även en jurist i biskopens *consistorium* eller *collegium canonicorum* eller *capitulum* (domkapitlet)⁵⁶⁶. Alla kloster med deras munkar och nunnor av varierande grad

⁵⁶⁰ Magnus Erikssons landslags författningar togs på 1400-talet till kung Kristoffers landslag och var i kraft i Sydöstra Finland till 1812.

⁵⁶¹ DF 587-590

⁵⁶² Det var bara i konungabalks *andra* kapitel, där det definierades, att det fanns bara en konung i Sverige.

⁵⁶³ Ärkebiskopen som den bestående riksrådets ordförande och en biskop som den bestående rikskansler

⁵⁶⁴ REA nr. 456, 29.10.1435

⁵⁶⁵ Deanesly 1957, s. 194.

⁵⁶⁶ Pirinen 1956, ss. 26, 206-207

var också i princip i biskopens befallning. I Åbo stifts domkapitel fanns det dock bara en domprost⁵⁶⁷ under en lång tid.

Kanske den största kyrkliga tjänsteinnehavaren i den medeltida kyrkan i Sveriges Österlands område agerade dock i Viborg. Nämligen, Påve Bonifatius IX utnämnde år 1403 gardianen vid minoriterklostret i Viborg i Åbo stift, Clemens Ranwaldi till *inkvisitor*, dvs. en tjänsteman av det kyrkliga rättsväsendet, i hela kyrkoprovinsen Dacia⁵⁶⁸, dvs. i alla de nordiska länderna från Södra Jylland till Finnmarken och i princip från Grönland till Systerbäck på Karelska Näset. Inkvisitorn av hela Dacias kyrkoprovins behövde utan tvivel någon väpnade grupps stöd för att kunna genomföra sin uppgift. Om Clemens Ranwaldi hade en egen sådan grupp eller om han använde det lokala frälset i de olika delarna av Dacias kyrkoprovins, är inte känt.

Kyrkoherdarna, som kunde vara frälse eller ofrälse, tog hand om kyrkans lokalförvaltning i kyrkosockens område och representerade församlingen mot högre förvaltningen under medeltiden. När det var kyrkans plikt att ta hand om även de minsta bröderna, fick den och kyrkoherden därmed folkets litande kanske lättare än rikets världsliga representanter.

Harrison (2009) påpekade, att relationen mellan herrar och undersåtar förändrades av att kungarna gjorde kristendomen en riksreligion och förbjöd andra kulter. Den nya makten hade en ideologisk legitimering av kyrkan, och riket, inkluderande dess frälsemän, beskyddade kyrkan och dess lokalförvaltning, fastän biskoparna också själv hade stridsmän i sina följen, men det fanns inte en biskop i området öster om Kymmene älv: där berodde kyrkans aktiviteter helt på hövdingens och frälsets beskydd. Harrison (2009) lyfte också fram, att åtskilliga svenska bygder innan de underordnades till den rikssvenska kungamakten blev kristna⁵⁶⁹. Hiekkänen (2003) tyckte, att sockensystemet med kyrkotiondenas insamling hade sitt ursprung i de privata kyrkorna i England, Frankrike och det tyska området och spred därifrån till de nordiska länderna och betonade, att när det i medeltidens slut fanns ca. 2800 församlingar i Danmark, ca. 1450 i Sverige och ca. 1450 i Norge, antalet kyrkor i Österland var ca. 130⁵⁷⁰ och i Estland ca. 120⁵⁷¹. Pirinen (1962) konstaterade, att frälset under medeltiden var fritt från näbbeskatten (kyrkoskattens biskopsdel i svenska rättens område; troligen därför, att det beskyddade också kyrkans lokalförvaltning; efter 1551 måste näbbeskatten dock betalas) och att adelsgårdarna kunde senare betala på avtalsbasis bara kyrkoskattens prästdel:

⁵⁶⁷ REA 101; domprostens ämbete grundades 3.9.1340

⁵⁶⁸ DF 1166

⁵⁶⁹ Harrison 2009, ss. 135-137, 139

⁵⁷⁰ Av dessa 13 i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, Hiekkänen 2003, s. 250

⁵⁷¹ Hiekkänen 2003, ss. 11, 15

detta slöt år 1530, när kungen krävde betalandet av rätta tionderna med hotet av en straff⁵⁷². Jaakkola (1944) noterade försöket att forma ett stift i Karelen från 1360-talet⁵⁷³, något som skulle ha krävt frälsets eller någon annan beväpnad gruppns närvaro lokalt för att skapa och upprätthålla, speciellt angående lagens följande och kyrkoskattens indragning. Heikkilä (2012) betonade kyrkans behov av lokalförvaltningens beskydd i området öster om Kymmene älv, där det inte fanns några kända väpnade grupper i speciellt kyrkans tjänst, och att kyrkoherdarna stödde sig på de lokala bönderna i kyrkans vardagliga aktiviteter och även skatteinsamling efter 1500-talet⁵⁷⁴. Piilanti (2012) lyfte fram, att nya församlingar under 1500-1600-talen formades i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, att områdets gårdsägare och officerare från 1600-talet vanligen agerade som kyrkovårdar och att kyrkans och rikets samarbete också under 1500-1600-talen fortsatte sig i olika former. Korpela (2008) tog hänsyn till att församlingen utvecklade under medeltiden bara i St. Mickels via en privatkyrkas grundande följd av tillväxt av församlingen från den lokala befolkningen öster om sjön Päjänä: de nya medeltida kyrkorna annanstans i detta område hade ingen anknytning till de lokala invånarna utan kyrkorna grundades av den nya maktens representanter för att agera som förvaltningscentra⁵⁷⁵.

I detta projekt kommer det att forskas hur frälset under senmedel- och vasatiden tog del i kyrkans lokalförvaltning i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen.

1.3.5 Sjuk- och fattigvården i Viborgs län

Sjuk- och fattigvården hörde inte till lokalförvaltningens kärna under medeltiden. Dock, kyrkan, Viborgs hövdingar, kungar och riksföreståndare tog upprepat hand om att sjuk- och fattigvården existerade i området. Med att donera till Viborgs hospital eller med att lova eller organisera stöd för hospitalverket eller sjuk- och fattigvård annars bevisade hövdingarna till folket att makthavaren följde generellt accepterade kristliga principer. Detta ökade makthavarens popularitet och trovärdighet bland befolkningen och i kyrkan. Att njuta folkets och kyrkans förtroende för sin del gjorde förvaltningen lättare för makthavaren, varför sjuk- och fattigvården redan under 1400-1500-talen även kan ses som en betydande del av lokalförvaltningens helhet från befolkningens synpunkt. Det ökade den lokala befolkningens komplians med den nya maktens

⁵⁷² Pirinen 1962, ss. 45, 199

⁵⁷³ Jaakkola 1944, s. 123

⁵⁷⁴ Heikkilä 2012, ss. 104, 108

⁵⁷⁵ Korpela 2008, s. 255

representanter, kyrkan och riket, att makthavaren också gav någonting, inte bara tog⁵⁷⁶.

Forsius (1992) nämnde Viborgs medeltida Maria Magdalena Hospital och att det fanns i Viborg under medeltiden också ett Heliga Andens Hus, där åldringar, mentalt sjuka, krigsinvalidier och andra hjälplösa sjuka sköttes. Enligt Forsius (1998) var det Heliga Andens Gille som upprätthöll Heliga Andens Hus i Viborg tills dess upprätthållning förenades med Maria Magdalenas Hospitals upprätthållning med hjälp av de prebendagodsens, som hade donerats till hospitalet. Enligt Korpela (2004) hade Heliga Andens Gille egna mässor varje vecka och även vigilier⁵⁷⁷, vilka antagligen hände i Heliga Andens Hus⁵⁷⁸. Hospitalet hade sin egen kapell. Dessa två, Hospitalet och Heliga Andens Hus, var dock ursprungligen helt annorlunda i karaktär. Det medeltida hospitalets förvaltnings saker bestyrktes i *Curia Romana*. Dess upprätthållare har förblivit okänd, men det var troligen någon internationell kyrklig Orden. Heliga Andens Hus var däremot en lokal institution och det är inte känt, vem som hörde till dess stödare, Heliga Andens Gille.

Frälsets roll i upprätthållningen av sjuk- och fattigvården i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁵⁷⁹ och Ryssstenen⁵⁸⁰ under senmedel – och vasatiden kommer att undersökas i detta projekt.

⁵⁷⁶ Saken var naturligtvis inte ny under 1400-1500-talen. Redan i Hälsingelagens köpmalæ balker stadgades nämligen det följande: "Nu kan fatukt folk ok wanfört föræs byæ {byæ} mællom æller bondæ. tha skal thæt {hwan} [hwar] skathalöst fran sik föræ. ok ængin huus syniæ at quældi. syn. thy nokor hws at quældi bôtæ IIII öræ. faar thæt skathæ æller döøth af. tha giældi thæn sum wt rak Æy ma ok lösum manni. affrapæ laz till gars föra. vtan han föra swa thæthæn sum thiit Guth wil them æy glömæ. Gærnæ willæ thæn fatughu husæ ok hemæ. krister war gæster mæth mannum i iorthriki. han gifwi os for gæstning allum himirikæ Amen". Redan Hälsingelagen stadgade alltså om hur de fattiga och vansinniga borde behandlas. Se också Dahlberg 1893, s. 5-23.

⁵⁷⁷ Korpela 2004f, s. 254

⁵⁷⁸ Det finns i Viborg ett medeltida hus, som kallas "ett Gillehus", men det är inte känt om detta var Heliga Andens Hus upprätthållet av Gillet eller ett hus för andra uppgifter. Se Korpela 2004a, s. 36 för bilden.

⁵⁷⁹ REA nr. 352

⁵⁸⁰ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

2 Frågesättningen och metoderna

2.1 PROJEKTETS ÄNDAMÅL OCH PREMISER

2.1.1 Huvudsyftet

Huvudsyftet av denna avhandling var att forska hur det lokala frälset under senmedel- och Vasatiden (ca. 1336-1654) tog del i den nordiska administrationens stabilisering⁵⁸¹ i Sveriges östraste delar med de resurser, som var tillgängliga där under den tiden. Veckelax frälsesläkter, som under medel- och vasatiden formade en stor del av hela frälset i Viborgs fögderi, användes som ett exempel och en modell av den nya maktens representanter i förvaltningens grundande, stabilisering och upprätthållande. Projektets ändamål valdes för att förstå, hur Sveriges förvaltning öster om Kymmene älv grundades, upprätthölls och stabiliserades jämförd med nuförtidens lokalförvaltning.

Senmedel- och Vasatiden (1336-1654) valdes för att innan 1300-talet – så väl man känner till - fanns det inte riktigt en historisk nordisk administration i området öster om Kymmene älv. Efter Vasatiden hade Sveriges samhälle i sin tur redan tagit en pre-modern och stabil form och levde i ett nordiskt stormaktrike, vars lokalförvaltning hade utvecklats väl. Det var nödvändigt att välja en tillräckligt lång period, emedan den nordiska förvaltningens stabilisering i området öster om Kymmene älv tog en lång tid.

Undersökningsområdet öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁵⁸² och Ryssestenen⁵⁸³ valdes, emedan: 1) detta område var det mest fjärran från Stockholm i Sveriges Österland inom Nöteborgs freds rår, 2) det fanns tillräckligt med medeltida källmaterial om detta område (det sista området i Österland, där den nya maktens förvaltning under medeltiden grundades), 3) det inte fanns mycket annat frälse där än det regionala där bosatta frälset, 4) området hade en gammal befolkning, vars ursprung inte var känd⁵⁸⁴, 5)

⁵⁸¹ Lokalförvaltningens stabilisering definieras här som lokalförvaltnings olika sektorer försvar, upprätthållande och byggning.

⁵⁸² REA nr. 352

⁵⁸³ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225.

⁵⁸⁴ Rosén 1936, ss. 37-64; Kaukiainen 1974; Meinander 1983

områdets västra rår hade bekräftats och därmed definierats år 1415⁵⁸⁵ och dess östra rår delvis år 1323⁵⁸⁶. Att välja området öster om de rår, som Åbo Landsrätt 25.6.1415 bekräftade – inte skapade – hölls som viktigt, emedan delningen, som dessa rår representerar, troligen är en av de äldsta i Österlands historia, om inte den äldsta.

Avsikten var att beskriva det lokala gamla frälsets natur, ställning och funktion i alla sektorer av lokalförvaltning under medel- och vasatiden, dvs. rättsväsendet, frälseväsendet, fögderierna, kyrkliga lokalförvaltningen, och hospitalväsendet, på ett omfattande sätt med hjälp av källorna, heraldik, genetik, logik och statistik.

Alla tillgängliga nordiska, baltiska och nord-tyska områdens medeltida källor och hela Nord-Europas heraldiska litteratur användes för att undersöka Veckelax frälseläkters ursprung. Genetisk evidens användes för att nå samma syfte.

Undersökningresultat jämfördes då med den tidigare evidensen för att se hur vår föreställning om forskningsobjekt förändrades av projektets resultat.

De följande huvudfrågorna kommer att behandlas:

- 1) Vem var Erik Laurensen, nempdeman i Veckelax och den första civilförvaltningens representant öster om Kymmeneälven, varifrån kom han och vem representerade han?
- 2) Varifrån och hur kom de första frälseläkterna till Veckelax?
- 3) Vad gjorde de gamla lokala frälseläkterna i lokalförvaltningen?
- 4) Hur agerade de i den senmedeltida lokalförvaltningen?
- 5) Vad var det lokala gamla frälsets roll i stabiliseringen av den nordiska förvaltningen i Sveriges östraste delar?
- 6) Hur bör man behandla genetik som historieforsknings biträdande metod?
- 7) Hur formades lokalförvaltningens olika sektorer överhuvudtaget i områden, där arealen var stor, men vägar och förvaltningsstrukturer inte existerade och där befolkningen talade ett annat språk?
- 8) Fanns det finska frälseläkter i områden, där befolkningen inte talade svenska?
- 9) Vilka generella förutsättningar finns det för att lokalförvaltningen skall kunna agera i området fjärran från rikets centra och med en annan kultur?

I det hela projektet behandlades forskningsobjekten ur lokalförvaltningens hellre än ur centralmaktens synvinkel⁵⁸⁷. Denna synvinkel valdes därför, att alla dokument skrevs av människor, inte av en fjärran, abstrakt

⁵⁸⁵ REA nr. 352, 25.6.1415

⁵⁸⁶ SDHK 3228

⁵⁸⁷ Kalela 2012, s. 110

och byråkratisk instans någonstans. Synvinkeln hölls på den lokala nivån, inte t.ex. i stormaktpolitikens nivå, för att riktigt förstå, vad som var möjligt, vad inte. Naturligtvis var det ibland nödvändigt att granska objektet också från centralmaktens nivå.

Projektets ändamål var värt att forska på basis av att hela den nuvarande administrationen öster om Kymmene älv byggdes på den grunden, som formades under 1300-1600-talen och emedan det var värt att vara medveten om, vem eller vilken grupp grundade området förvaltning. Som motivering höll man, att information om förvaltningens rötter generellt taget hjälper att förstå lokaladministrationen. Speciellt de, som arbetar inom lokalförvaltningen, och inte minst de, som agerar i den nuvarande Östra Finlands lokaladministration, antogs ha nytta av kännedomen av forna tiders lokalförvaltning i deras eget land.

2.1.2 Föreställningens disposition

Projektets slutrapport, denna bok, var delad till

1. Inledning och forskningsområdets nuvarande tillstånd ("der Stand der Forschung"; föreställningen innan den nya evidensen)
2. Frågesättningen och metoderna (hur man kommer få ny evidens),
3. Resultaten (den nya evidensen),
4. Diskussion och argumentering (föreställningen efter den nya evidensen).

Denna bayesianska⁵⁸⁸ komposition valdes på basis av dess klarhet och emedan arbetets forskningsfas resultat med denna delning kunde analyseras innan slutsatserna drogs från dem och innan argumentering om deras betydelse.

I resultaten-delen prövades 117 hierarkiskt organiserade hypoteser (ett deduktivt system) sanna eller osanna för att få ny evidens. I slutet av varje paragraf, där någon hypotes testades, formades en slutsats om hypotesens i fråga sann- eller osannhet⁵⁸⁹.

I diskussion och argumentering-delen analyserades resultatens (den nya evidensens) betydelse vidare och rekonstruerades bilden av den forna tiden, när möjligt. Argumenter på grund av resultaten presenterades till läsare.

⁵⁸⁸ Day 1008, ss. 31-39, 41, 214-217

⁵⁸⁹ Trachtenberg 2006 , Kindle version, lägen 396, 628-631, 634, 660-661, 780-789, 797, 800, 935, 3799, 3811, 3840, 5783-5784

2.2 HUVUDTESEN OCH HYPOTESERNA

Projektets ändamål nåddes med att pröva en given huvudtes sann eller osann med hjälp av testandet av 117 hierarkiskt organiserade hypoteser (Schema IV, Appendix C)⁵⁹⁰.

Huvudtesen av den här undersökningen var den följande:

”Det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen”

Den här huvudtesen prövades sann eller osann med testandet av hypoteserna nr. 1.1.1.-2.5.3. (Se Schema IV och Appendix C).

Huvudtesen, hypoteserna och delhypoteserna formades på basis av allt som man hypotetiskt kunde förstå om frälsläcker i lokalförvaltningens olika sektorer öster om Kymmene älv under medel- och Vasatiden.

De följande typerna av slutsatser användes:

- 1) Omedelbara slutsatser på basis av det omedelbara förståndet⁵⁹¹
- 2) Medelbara slutsatser på basis av regler, som man med hjälp av förnuftet tidigare har kunnat forma (vetenskapliga lagar, t.ex. i genetik och statistik)⁵⁹²
- 3) Medelbara slutsatser på basis av bedömning (både determinativa och reflektiva, t.ex. i geografisk heraldik och genetik)⁵⁹³

i analysen av dessa hypoteser.

Om tillräckligt många av delhypoteserna om förvaltningens olika sektorer kunde bevisas vara sanna för att få en statistiskt signifikant olikhet i Fishers

⁵⁹⁰ Kalela 2012, s. 128; Kant 1800: I. Allgemeine Elementarlehre. Zweiter Abschnitt. Von den Urteilen 39§: ”Wesentliche und allgemeine Momente eines jeden Theorems sind die Thesis und Demonstration.”; Kant (1800): II. Allgemeine Methodenlehre. 95 § ”Die Erkenntnis, als Wissenschaft, muß nach einer Methode eingerichtet sein. Denn Wissenschaft ist ein Ganzes der Erkenntnis als System und nicht bloß als Aggregat. — Sie erfordert daher eine systematische, mithin nach überlegten Regeln abgefaßte Erkenntnis.”; Kant 1800 I, §§75-76, 86-89; Hartman & Schwartz 1974, ss. 119, 140.

⁵⁹¹ Kant 1800, I. Allgemeine Elementarlehre. Dritter Abschnitt. 43-45§

⁵⁹² Kant 1800, I. Allgemeine Elementarlehre. Dritter Abschnitt. 56-59§

⁵⁹³ Kant 1800, I. Allgemeine Elementarlehre. Dritter Abschnitt. 81-84§

exacta test mellan testgruppen vs. kontrollgruppen⁵⁹⁴, drogs den slutsatsen, att hypotesen är sann. Detsamma gällde hypoteserna och huvudtesen. I huvudtesens fall testades också alla delhypoteser tillsammans.

Olikheterna hölls som statistiskt signifikanta, om $p < 0,05$ i Fishers exacta test.

Huvudtesen analyserades också med hjälp av den bayesianska ekvationen⁵⁹⁵:

$$\frac{(H|E\&B) \cdot (H\&B) \cdot (E|H\&B)}{(H^*|E\&B) \cdot (H^*\&B) \cdot (E|H^*\&B)}$$

Där H = nollahypotesen, H* = den alternativa hypotesen E = den nya evidensen, B = föreställningen i bakgrunden, H|E&B = sannolikheten för tron på nollahypotesen efter den nya evidensen, H*|E&B = sannolikheten för tron på den alternativa hypotesen efter den nya evidensen, H&B = sannolikheten för nollahypotesens föreställning innan den nya evidensen, H*&B = sannolikheten för den alternativa hypotesens föreställning innan den nya evidensen, E|H&B = sannolikheten för tron på evidensen antagande att nollahypotesens föreställning är sann, E|H*&B = sannolikheten för tron på evidensen antagande att den alternativa hypotesens föreställning är sann.

På basis av analysen av de ovannämnda hypotesernas och huvudtesens sann- eller osannhet formades i diskussionen förslag om några universiella hypoteser eller lagar om lokalförvaltningen⁵⁹⁶. Dessa universiella hypoteser tillämpades t.ex. i förklaring av Veckelax frälsesläkters rättigheters stadfästande i Kalmarunionens och reformationens början.

Alla detta projekts resultat användes i prövning av varje hypotes, när lämpligt.

⁵⁹⁴ Inga sanna hypoteser = ingen roll i lokalförvaltningen, hypotetisk jämförelsegrupp

⁵⁹⁵ Day 2008, ss. 31-34; Howson & Urbach 2006, ss. 13-44, 91-93, 97, 149-160; Ekstrom & Sorensen 2011, s. 263; Bulmer 1979, loc. 310-348..

⁵⁹⁶ Hempel 1942

2.2.1 Hypoteserna om Veckelax fräsesläkters ursprung

Hypoteserna om Erik Larsson

De följande hypoteserna om den första kända veckelaxbo, nempdeman i Veckelax Erik Larsson⁵⁹⁷ testades (hypotes-nr. i parenteser):

- 1) Erik Larsson hörde till familjen Sparre av Aspnäs (hypotes nr. 1.1.1., testandet: se 3.1.3.)
- 2) Nempdeman Erik Larsson av Veckelax var någon av de kända 1300-1400-talens personer med namnet Erik Larsson (hypotes nr. 1.1.2., testandet: se 3.1.3.)
 - a. Aspenäsättens Erik Larsson (hypotes nr. 1.1.2.A., testandet: se 3.1.3.)
 - b. Erik Lafrinsson, som var sigillvittne i Åsunda Härad i Teda socken 1384 (hypotes nr. 1.1.2.B., testandet: se 3.1.3.)
 - c. Erik Laurensen i Lek Ofradssons ätt (hypotes nr. 1.1.2.C., testandet: se 3.1.3.)
 - d. Erik Laurensen (Tibble-Vargarnsätten, hypotes nr. 1.1.2.D., testandet: se 3.1.3.)
 - e. Erik Lauridsen (Blå, hypotes nr. 1.1.2.E., testandet: se 3.1.3.)
 - f. Erik Lafrinsson (tre rosor, hypotes nr. 1.1.2.F., testandet: se 3.1.3.)
 - g. Erik Laurensen (enkeltinnad ruta, hypotes nr. 1.1.2.G., testandet: se 3.1.3.)
 - h. Eric Laurenzsson med "trappskuren ruta" i vapnet (hypotes nr. 1.1.2.H., testandet: se 3.1.3.)
 - i. Eric Laurisson i Tenala socken år 1408 (hypotes nr. 1.1.2.I., testandet: se 3.1.3.)
 - j. Eric Laurensen i Björsäter år 1414 (hypotes nr. 1.1.2.J., testandet: se 3.1.3.)
 - k. Ereke Laurensen i Ambelzberghe/Amundsbergh 1385-1391 (hypotes nr. 1.1.2.K., testandet: se 3.1.3.)
 - l. Erik Larensen i Ændhredhaböle 1415 (hypotes nr. 1.1.2.L., testandet: se 3.1.3.)
 - m. Dominus Ericus Laurencii 1429 (hypotes nr. 1.1.2.M., testandet: se 3.1.3.)
 - n. Munk Erik Laurensen 1430 (hypotes nr. 1.1.2.N., testandet: se 3.1.3.)
 - o. Eriker Laurensen i Thybile år 1430 (hypotes nr. 1.1.2.O., testandet: se 3.1.3.)

⁵⁹⁷ DF 1054, 1057

- p. Erik Laurenssohn på Åland år 1430 (hypotes nr. 1.1.2.P., testandet: se 3.1.3.)
 - q. Erik Larsson i "nempdene" till vilken kung Erik skrev (hypotes nr. 1.1.2.Q., testandet: se 3.1.3.)
 - r. Erich af Kumos, "Iagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna" (hypotes nr. 1.1.2.R., testandet: se 3.1.3.)
 - s. Erik Laurenssohn murmästare (hypotes nr. 1.1.2.S., testandet: se 3.1.3.)
 - t. Erick Laurenssohn, Jacob pvmppamakares måg (hypotes nr. 1.1.2.T., testandet: se 3.1.3.)
 - u. Erik Laurencii, husägare i Stockholm (hypotes nr. 1.1.2.U., testandet: se 3.1.3.)
 - v. Erick Laurenssohn klockare i Stockholm (hypotes nr. 1.1.2.V., testandet: se 3.1.3.)
 - w. Erich Laurenßon, vittne (hypotes nr. 1.1.2.W., testandet: se 3.1.3.)
 - x. Eric Lassaen i Kalmar (hypotes nr. 1.1.2.X., testandet: se 3.1.3.)
- 3) Erik Larsson var släkt till Muhl-familjen (hypotes nr. 1.1.3., testandet: se 3.1.3.)
 - 4) Erik Larsson hörde till någon av de kända familjerna med en sparre och halvmåne i vapnet (hypotes nr. 1.1.4., testandet: se 3.1.3.)
 - a. Hake (hypotes nr. 1.1.4.A., testandet: se 3.1.3.)
 - b. Engelska släkterna med en sparre på rött fält och en halvmåne i vapnet (hypotes nr. 1.1.4.B., testandet: se 3.1.3.)
 - c. De franska släkterna med "Guillaume" (= Villam, Vilhelm etc.) i efternamnet och en sparre och halvmåne i vapnet (hypotes nr. 1.1.4.C., testandet: se 3.1.3.)
 - 5) Erik Larsson var son till Lars Ulfsson Läma och Helena Magnusdotter (hypotes nr. 1.1.5., testandet: se 3.1.3.)
 - 6) Erik Larsson var son till Abjörn Ulfssons (Sparre) dotters och Håkan Götarssons (Vinstorpaätten) son, Lars Håkansson (levande 1366) (hypotes nr. 1.1.6., testandet: se 3.1.3.)
 - 7) Erik Larsson var den Erik Sparre, vars fru var X. Larsdotter Mörbyätten (från Husby-Rekarne) och vars son troligen hette Matts Eriksson Sparre och vars dotter hette Bengta Eriksson Sparre (hypotes nr. 1.1.7., testandet: se 3.1.3.)
 - 8) Erik Larsson var son till Lars Vilhelmsson (hypotes nr. 1.1.8., testandet: se 3.1.3.)
 - 9) Erik Larsson var son till Lars Åbjörnsson Sparre (hypotes nr. 1.1.9., testandet: se 3.1.3.)
 - 10) Erik Larssons släkt härstammade ursprungligen från den normandsk-engelska Wilkin-slakten (hypotes nr. 1.1.10., testandet: se 3.1.3.)

- 11) Alla släkter, som har en sparre av guld på rött fält i sin sköld, härstammar från samma truppstyrka (hypotes nr. 1.1.11., testandet: se 3.1.3.)
- 12) Erik Larssons Wilcken-Husgafvel-släkt var dansk eller skånsk (hypotes nr. 1.1.12., testandet: se 3.1.3.)
- 13) Erik Larsson, nempdeman i Veckelax var son till den Laurens Bredhskalle, som tog del i tinget i Tortuna 17.11.1411 och som agerade som naemdeman där (hypotes nr. 1.1.13., testandet: se 3.1.3.)
- 14) Erik Larssons avkomlingars Wilkin-Husgafvel-Junkar-vapen är ett talande vapen och berättar själv sitt ursprung (hypotes nr. 1.1.14., testandet: se 3.1.3.)
- 15) Erik Larsson var en son till den Lorenz Odenberger, som år 1387 hade en fristående sparre i sitt vapen (hypotes nr. 1.1.15., testandet: se 3.1.3.)
- 16) Erik Larsson var en son till den Laurentius heres in Glogovicz, som förde en sparre i skölden i Schlesien 24.12.1311 (hypotes nr. 1.1.16., testandet: se 3.1.3.)
- 17) Erik Larsson var en son till den Lafrints Ulfsson, som under åren 1319-1346 förde tre röda stengafnar i skölden (hypotes nr. 1.1.17., testandet: se 3.1.3.)
- 18) Erik Larsson var son till Laurentz Knutsson och då en sonsons son till Abjörn Sixtensson (hypotes nr. 1.1.18., testandet: se 3.1.3.)
- 19) Erik Larsson hörde till någon av de släkterna med "en båge" i efternamnet eller vapnet och en sparre i vapnet (hypotes nr. 1.1.19., testandet: se 3.1.3.)
- 20) Erik Larsson hörde till en kyrklig orden (hypotes nr. 1.1.20., testandet: se 3.1.3.)
- 21) Erik Larssons sonsdotter var Erik Brandhs mor (hypotes nr. 1.1.21., testandet: se 3.1.3.)

Hypoteserna om Veckelax frälsesläkters vapen

De följande hypoteserna om Veckelax frälsesläkternas vapen kommer att testas (hypotes-nr. i parenteser):

- 1) Husgafvel-släktens "gules chevron or"-vapnet har sitt ursprung på Engelska Kanalens stränder (hypotes nr. 1.2.1., testandet: se 3.1.5.)
 - a. Husgafvel-släkten var anknuten till normanderna (hypotes nr. 1.2.1.A., testandet: se 3.1.6., 3.4.5.)
 - b. Husgafvel-släkten var anknuten till de släkterna med en eller mera sparrar av guld på rött fält i vapnet (hypotes nr. 1.2.1.B., testandet: se 3.1.7.)
 - c. Husgafvel-Wilcken-släkten hade gemensamma rötter med Wilcken-släkten på Femern (hypotes nr. 1.2.1.C., testandet: se 3.1.8.)

- d. Husgafvel-släkten härstammade från varjagerna (hypotes nr. 1.2.1.D., testandet: se 3.1.9.)
- 2) De veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna med varianter av samma vapen har en gemensam stamfader (hypotes nr. 1.2.2., testandet: se 3.2.1.)
 - 3) Brandh- och Brandstake-släkterna i Veckelax har en gemensam stamfader med någon av de Brand/Brandt/Brant-släkterna, som förekommit i Baltien, Preussen och Polen och som har samma huvudmotiv i vapnet (hypotes nr. 1.2.3., testandet: se 3.2.1. och 3.4.5.)
 - 4) Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien med Tyska Orden eller någon annan orden (hypotes nr. 1.2.4., testandet: se 3.2.1. , 3.3.6.)
 - 5) Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien med judiska invandrare (hypotes nr. 1.2.5., testandet: se 3.3.7.)
 - 6) Det ursprungliga Pilhjerta-vapnets innehåll glömdes därför, att när användningen av hjärtformiga sköldar på 1500-talet slöt och all användning av sköldar efter 1600-talet slöt, kunde man inte längre se, hur det så var, att "en pil i ett hjärta" fanns i vapnet (hypotes nr. 1.2.6., testandet: se 3.2.2. och 3.2.3.)

Hypoteserna om Veckelax frälsesläkters Y-kromosomhaplotyper

Hypoteserna i den här delen av den här undersökningen formades på grund av originalkällor och heraldiska data. De var de följande:

- 1) Husgafvel-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste skandinaviska eller anglo-normandiska Y-STR-haplotyperna (vapenmotivet "gules chevron or" förekommer speciellt i Frankrike och på Brittiska öarna) (hypotes nr. 1.3.1., testandet: se 3.4.5.)
- 2) Brandstake-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste baltiska haplotyperna (vapenmotivet "azure brandon in bend natural" förekommer i Baltien, Preussen och Polen) (hypotes nr. 1.3.2., testandet: se 3.4.5.)
- 3) Pilhjärta-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste skandinaviska haplotyperna (hypotes nr. 1.3.3., testandet: se 3.4.5.)

Dessa hypoteser testades med en analys av Y-STR-haplotyper i 5 medlemmar av Husgafvel-släkten, 3 medlemmar av Brandstake-släkten och 5 medlemmar av Pilhjärta-släkten.

Projektet planerades i Husgafvel-släktens fall så, att om varje mans Y-STR-haplotyp var inte densamma, den så kallade modala Y-haplotypen (det

vanligaste antalet upprepningar i varje locus) skulle jämföras med data i den europeiska Y-STR-haplotyppreferensdatabasen⁵⁹⁸.

I Brandstake- och Pilhjärta-släkternas fall tillsammans 5 män planerades att bli rekryterade från alla olika grenar av dessa släkter (e.g. Brandstaka-Bock, Brandstaka-Stöder, Brandstaka-Paavola, Pilhjärta-Tepponen, Pilhjärta-Anttila, Pilhjärta-Heikkilä, Pilhjärta-Jaakkola etc.; grenarnas gemensamma stamfader är inte känd från de existerande genealogierna rörande 1540-talet; linjerna kunde möjligen representera också en klan av många olika släkter), och om behövs 5 män från varje linje.

Andra hypoteser

De följande hypoteserna baserade på litteraturen kommer att testas (hypotes-nr. i parenteser):

- 1) Nils Persson till Actis är densamme som Nils Persson Junkar (hypotes nr. 1.4.1., testandet: se legenden för Appendix D)
- 2) Knut Påsa är densamme som Knut Posse (hypotes nr. 1.4.2., testandet: se 3.2.2.)
- 3) De svenska/finska och engelska Huggut-släkterna har gemensamma rötter (hypotes nr. 1.4.3., testandet: se 3.2.4.)
- 4) Den "Olawus de Wiburch", som år 1475 var "cappellanus capelle beate Marie Magdalene" och om vilkens prästämbete påven 23.11.1475 har gjort ett beslut, var en son till den "Olaff van Wyborgh", som år 1401 ville säkerhet innan han reste till Reval (hypotes nr. 1.4.4., testandet: se 3.2.4.)
- 5) Den Henrik Olofsson Bonde, som under 1546-1562 är känd från dokument i Veckelax, var befryndad med Karl Knutsson Bonde, som år 1444 köpte jord i Stensböle i Veckelax, just på det området, där Henrik Olofsson Bondes gods fanns (hypotes nr. 1.4.5., testandet: se 3.3.3.)
- 6) Erik Hansson i Bredskall år 1530 var en son till Hans Vilkenesson och då en bror av Sigfrid Hansson (hypotes nr. 1.4.6., testandet: se 3.3.4.)
- 7) Horn-släkten har rötter i västra Karelen (hypotes nr. 1.4.7., testandet: se 3.3.1., 3.3.4.)
- 8) Husgafvel-släkten hörde till de småländska släkterna, som använde en sparre i vapnet (hypotes nr. 1.4.8., testandet: se 3.3.2.)
- 9) Mårten Eriksson, Erik Larssons son, var en historisk person (hypotes nr. 1.4.9., testandet: se 3.3.4.)
- 10) De veckelaxborna ägde gods också i Vederlax (hypotes nr. 1.4.10., testandet: se 3.3.4.)

⁵⁹⁸ <http://www.ystr.org>: Alla Husgafvel-släktens medlemmar härstammar enligt de kända existerande släktråden från två linjer som har grenat sig för ca. 300 år sedan.

- 11) Elseby Fröliksdotter var Olof Nilsson Poitzs fru (hypotes nr. 1.4..11., testandet: se 3.3.4.)
- 12) Den 'föredetta soldat' Henrik Henriksson Junckar, som år 1710 har dött i Saxby är densamme som den frälsemannen Henrik Henriksson Junkar av Junkar-Husgafvel-släkten, som tills 1710 bodde i Sandby nr. 3 i Veckelax" (hypotes nr. 1.4.12., testandet: se 3.3.8.)

2.2.2 Hypoteserna om Veckelax frälsesläkter i Sveriges förvaltning

Hypoteserna för evalueringen av huvudtesen

För att undersöka det lokala frälsets roll i Sveriges östra delars förvaltning på 1300-1600-talen formades de följande hypoteserna (hypotes-nr. i parenteser, se Schema IV och Appendix C):

- 1) Veckelax frälsesläkter tog del i formandet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under medeltiden (hypotes nr. 2.1., testandet: se 3.5.1.)
- 2) Veckelax frälsesläkter tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen (hypotes nr. 2.2., testandet: se 3.5.2.)
- 3) Veckelax frälsesläkter tog del i upprätthållningen av slott och slottslänväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen (hypotes nr. 2.3., testandet: se 3.5.3.)
- 4) Veckelax frälsesläkter tog del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen (hypotes nr. 2.4., testandet: se 3.5.4.)
- 5) Veckelax frälsesläkter var med i upprätthållningen av hospitalväsendet i Sveriges östra delar under 1400-1500-talen (hypotes nr. 2.5., testandet: se 3.5.5.)

Delhypoteserna för evalueringen av hypoteserna

Hypotes 2.1.: Veckelax frälsesläkter tog del i formandet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under medeltiden. Den här hypotesen undersöks av de följande delhypoteserna:

- 1) Husuböle var ett medeltida förvaltningscentrum (hypotes nr. 2.1.1., testandet: se 3.5.1.)
- 2) Erik Larsson, "nempdeman i Veckelax", år 1396 var en nempdeman i Åbo Landsrätt (hypotes nr. 2.1.2., testandet: se 3.5.1.)

- 3) Erich af Kumos, "Iagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna" år 1414, var Erik Larsson, nempdemän i Veckelax (hypotes nr. 2.1.3., testandet: se 3.5.1.)

Hypotes 2.2.: Veckelax frälsesläkter tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen. Den här hypotesen testas av de följande delhypoteserna:

- 1) Det fanns där boende frälsesläkter i Veckelax från början av Kalmar Union (hypotes nr. 2.2.1., testandet: se 3.5.2.)
- 2) Veckelax frälsesläkter tog del i majoriteten av alla Sveriges krig under 1500-1600-talen (hypotes nr. 2.2.2., testandet: se 3.5.2.)
- 3) Veckelax frälsesläkter tog del i frälseransökningar under 1500-1600-talen (hypotes nr. 2.2.3., testandet: se 3.5.2.)
- 4) Veckelax frälsesläkter tog del i sköldmönstringar under 1500-1600-talen (hypotes nr. 2.2.4., testandet: se 3.5.2.)

Hypotes 2.3.: Veckelax frälsesläkter tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen. Den här hypotesen testas av de följande delhypoteserna (hypotes-nr. i parenteser):

- 1) Per Nilsson Junkar var som slottslofwe på Viborg år 1535 (hypotes nr. 2.3.1., testandet: se 3.5.3.)
- 2) Viborg slotts befallningsman Måns Nilssons systers Elin Nilssdotter make Sigfrid Hansson Wilkin tog del i Viborg slottsläns upprätthållning på 1540-talet (hypotes nr. 2.3.2., testandet: se 3.5.3.)
- 3) Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. som en fogde på hela Öland 1545-1557 och 1569-1571, som en ståthållare på Kalmar slott och stad år 1564, som skeppshövding och amiral under 1565-1568 och som ståthållare på Borgholm år 1579 stabiliserade Sveriges förvaltning i Veckelax också (hypotes nr. 2.3.3., testandet: se 3.5.3.)
- 4) Klas Henriksson Horn, Viborgs hövding under 1555-1560, som hade gods i Strömsby i Veckelax och vars första fru var "frun till Strömsby", spelade en roll i slottslänsväsendets stabilisering i Viborgs län (hypotes nr. 2.3.4., testandet: se 3.5.3.)
- 5) Den Olof Eriksson till Bredskall, som var Koporie befästnings (Ingermanland) befallningsman år 1581 och fogde i Kymmenegården 1593, tog del i den nordiska förvaltningens grundande i Ingermanland och dess upprätthållning i Kymmeneälvsdal (hypotes nr. 2.3.5., testandet: se 3.5.3.)
- 6) Märten Olofsson Jägerhorn av Storby, Kerstin Sigfridsdotter Wilkins make, fogde på Åbo Slott 1574 och under olika år till 1592, på sin del

- stabiliserade förvaltningen indirekt också i områdena öster om Åbo (hypotes nr. 2.3.6., testandet: se 3.5.3.)
- 7) Erik Jönsson Wilkin, fogde i Kymmenegårds län år 1609 och slottsfogde på Koporie befästning i Ingermanland år 1613 tog del i grundandet av den nordiska administrationen i Ingermanland och i dess upprätthållning i Kymmenegårds län (hypotes nr. 2.3.7., testandet: se 3.5.3.)
 - 8) Knut Mattsson Poitz (till Tervik), fogde på Borgå kungsgård 1542-1545, slottslofven på Viborg Slott 1552, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning (hypotes nr. 2.3.8., testandet: se 3.5.3.)
 - 9) Matts Sigfridsson Viborg (Huggut-Bjurböle-släkten), fogde i Borgå län 1554-1557, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning (hypotes nr. 2.3.9., testandet: se 3.5.3.)
 - 10) Henrik Mattsson Huggut, kung Johan III:s sekreterare 1571, slottslofve på Stockholms Slott 1581, krigskommissarie på Pontus de la Gardies tåg till Narva, krigskommissarie och slottslofve på Kalmar 1583, översta befallningen på Kexholm 1587, tog del i Sveriges slottslänsväsendes upprätthållning i landets östra delar (hypotes nr. 2.3.10., testandet: se 3.5.3.)
 - 11) Mårten Poitz, länsman i Veckelax, domhavande i Kymmenegårds län, Viborg slotts inventerare 1571, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning (hypotes nr. 2.3.11., testandet: se 3.5.3.)
 - 12) Bertil Mattsson Huggut, slottsfogde på Ivangorod i Ingermanland 1587, tog del i Sveriges slottslänsväsendes grundande i Ingermanland (hypotes nr. 2.3.12., testandet: se 3.5.3.)
 - 13) Matts Bertilsson Huggut (till Broby i Kymmene socken), proviantmästare i Novgorod efter staden hade blivit tagen av Jakob de la Gardies svenska armé 1611 tog del i slottslänsväsendets upprätthållning i Sveriges östra delar (hypotes nr. 2.3.13., testandet: se 3.5.3.)
 - 14) Johan Sigfridsson Wilkin, Johan III:s hovjunkare 1599, var indirekt med i upprätthållningen av slottslänsväsendet i Sveriges östra delar (hypotes nr. 2.3.14., testandet: se 3.5.3.)
 - 15) Heine Wilcken, Kymmenegårds fogde 1614-1620, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning (hypotes nr. 2.3.15., testandet: se 3.5.3.)
 - 16) Heiden Jönsson Wilkin, befallningsman i Kymmenegårds län 1625, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning (hypotes nr. 2.3.16., testandet: se 3.5.3.)
 - 17) Mats Thomasson Wilkin i Strömsby, "Wachtmeister i Koporie", tog del i slottslänsväsendets upprätthållning i Ingermanland (hypotes nr. 2.3.17., testandet: se 3.5.3.)

- 18) Mårten Hansson Lax, make till Kerstin Hansdotter Wilkin, var fogde på Tavastehus år 1570 (hypotes nr. 2.3.18., testandet: se 3.5.3.)
- 19) Siffred Jönsson Wilcken d.y. som fogde i Lappee, länsman, lagläsare och härads-skrivare i Borgå län, lagläsare i Savolax, lagläsare i Raseborg och underlagman i Karelen i början av 1600-talet tog del i Viborg slottsläns upprätthållande (hypotes nr. 2.3.19., testandet: se 3.5.3.)
- 20) Roloff Matsson var Pilhjärta-släktens stamfader Roland Mattsson (hypotes nr. 2.3.20, testandet: se 3.2.2.)

Hypotes 2.4.: Veckelax frälsesläkter tog del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen. Den här hypotesen forskas av de följande delhypoteserna:

- 1) Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm år 1396 för att ta del i den kyrkliga administrationens förstärkning och upprätthållning i Viborg slottslän (hypotes nr. 2.4.1., testandet: se 3.5.4.)
- 2) Jöns Wilcken som den första lutherska kyrkoherden i Veckelax grundade Vasatidens kyrkliga administration i Veckelax under 1561-1584 (hypotes nr. 2.4.2., testandet: se 3.5.4.)
- 3) Den Hermigier-släkten anknuten till Veckelax frälsesläkter upprätthöll den kyrkliga administrationen i Veckelax under 1584-1724 (hypotes nr. 2.4.3., testandet: se 3.5.4.)
- 4) Den Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 under Luthers tid studerade teologi i Wittenberg var densamme som Per Jönsson Vilken, vars son, Matts Persson, reformator Gustaf Vasa kände (hypotes nr. 2.4.4., testandet: se 3.5.4.)
- 5) Veckelax frälseman Andreas Jacobi Undranck var Maria Magdalena Spitals präst under 1552-1570 (hypotes nr. 2.4.5., se också hypotes 2.5.3., testandet: se 3.5.4. och 3.5.5.)

Hypotes 2.5.: Veckelax frälsesläkter var med i upprätthållningen av hospitalväsendet i Sveriges östra delar under 1400-1500-talen. Den här hypotesen testas med hjälp av de följande delhypoteserna:

- 1) Det Vilkkilä godset i Ratula i Elimäe gavs av Sten Sture d.ä. till Maria Magdalena Spital i Viborg år 1496 och hyrdes till en Vilken Olsson, som var anknuten till Veckelax frälsesläkter (hypotes nr. 2.5.1., testandet: se 3.5.5.)
- 2) Viborgs Maria Magdalena Hospitals kapells präster, som använde epiteten "de Wiburch" eller "van Wyborgh", hörde till det regionala frälset (hypotes nr. 2.5.2., testandet: se 3.2.4. och 3.5.5.)

- 3) Veckelax fräseman Andreas Jacobi Undranck var Maria Magdalena Spitals präst under 1552-1570 (hypotes nr. 2.5.3., testandet: se 3.5.4. och 3.5.5.)

Hypoteserna valdes på basis av vad som kunde antas från den existerande litteraturen, de kända historiska källorna och traditionen. Alla kända möjligheter togs in i analysen som delhypoteser.

2.3 ANALYS AV KÄLLORNA OCH LITERATUR

I den här undersökningen följdes den klassiska historieforskningens metod med strävan att basera alla kritiska påståenden på en originalkälla eller en annan valid referens⁵⁹⁹. Alla nordiska diplomatarier⁶⁰⁰, baltiska urkunderböcker⁶⁰¹ och andra⁶⁰² gick genom för att hitta tips om Veckelax släkters ursprung och deras roll i Sveriges östra delars förvaltning.

2.3.1 Förutsättningarna för slutsatsdragning

Information från en källa togs primärt som sådant. Med detta menades, att om t.ex. ett medeltida brev klart nämnde en person som någon slags tjänsteinnehavare, behandlades den personen som en sådan tjänsteinnehavare, om det inte fanns någon klar bevisbar och uppenbarlig orsak att inte göra så. Källorna behandlades så för att undvika typ II fel i datas signifikansanalys.

2.3.2 Källkritik i slutledning

Källkritik övades i slutledningen så, att om ett uppenbart fel var klart i t.ex. ett medeltida dokument eller dokumentet hade skrivits med ett klart sekundärt syfte, förändrades tolkningen av dokumentets information vid behov. Både typ I och typ II fel⁶⁰³ i evalueringen av informations värde undveks med bäst förmåga.

⁵⁹⁹ Kalela 2000, s. 92; Day 2008, ss. 6-9; Kalela 2012, ss.85, 109, 128, 130-131

⁶⁰⁰ Diplomatarium Fennicum [= Finlands medeltidsurkunder + Åbo Domkyrkas Svarta bok], Diplomatarium Suecanum, Diplomatarium Norvegicum, Diplomatarium Danicum, Diplomatarium Islandicum, Diplomatarium Orchadensis, Shetland's Documents; Diplomatarium Katanense et Sutherlandense

⁶⁰¹ Liv-, Est- und Curlands Urkundenbuch

⁶⁰² Das Revaler Pergament Rentenbuch 1382-1518, Das Revaler Bürgerbuch 1409-1624, Revaler Schiffslisten 1425-1471 und 1479-1496, Stockholms stads skottebok, Livländische Güterurkunden, Revaler Urkunden und Briefe von 1273 bis 1510, Urkundenbuch der Stadt Lübeck, Codex Diplomaticus Prussicus, Finlands fräsekataloger, landsböcker, Stockholm stads tänkeböcker, Kalmar stads tänkebok, Arboga stads tänkebok.

⁶⁰³ StatView Reference. SAS Institute Inc., USA, ss. 75-76; Howson & Urbach 2006, ss. 143-144

2.3.3 Rationell förklaring

Kant (1800) definierade rationaliteten på det följande sättet:

”Der Vernunftschluß prämittiert eine allgemeine Regel und eine Subsumtion unter die Bedingung derselben. — Man erkennt dadurch die Konklusion a priori nicht im Einzelnen, sondern als enthalten im Allgemeinen und als notwendig unter einer gewissen Bedingung. Und dies, daß alles unter dem Allgemeinen stehe und in allgemeinen Regeln bestimmbar sei, ist eben das Prinzip der Rationalität oder der Notwendigkeit (principium rationalitatis s. necessitatis).”⁶⁰⁴

Kant alltså använde ordet ”rationalitet” som synonym av ordet ”nödvändighet”.

Verksamhetens rationalitet⁶⁰⁵ kan också hållas som en hypotes, som måste provas sann eller osann. I enlighet med detta, bör man komma ihåg, att det kan också vara så, att man får en normal distribution av olika graderade åsikter, om man frågar t.ex. 100 människor, hur rationellt de tänker en individs definierade agerande är eller vad de tänker är rationellt i en individs definierade situations fall. Naturligtvis kunde en normalt rationellt agerande man, inkluderande frälsemän och även präster, också ibland agera orationellt⁶⁰⁶.

Dray (1957, s. 125) skrev:

”Rational explanation may be regarded as an attempt to reach a kind of logical equilibrium at which point an action is matched with a calculation. A demand for explanation arises when the equilibrium is upset – when from the ‘considerations’ obvious to the investigator it is impossible to see the point of what was done”.

Han också tyckte, att det inte var nödvändigt för en historiker att bevisa existens av *en orsak* till en historiens agents agerande, utan det var tillräckligt att bevisa att en historiens agent hade *orsaker* att agera som han agerade. Dessa orsaker måste enligt Dray (1957, s. 126) dock vara goda orsaker, dvs. verksamhetsprinciper, men inte vetenskapliga lagar. Som sådana verksamhetsprinciper kan hållas t.ex. vilja att följa rikets lag, den kanonska lagen eller gruppens regler eller vilja att leva enligt religiösa eller filosofiska idealer. Dessa verksamhetsprinciper är sådana, att brytande mot dem leder till direkta eller odirekta sanktioner.

Hempel (2001, s. 311) definierade rationalitet på det följande sättet:

⁶⁰⁴ Kant 1800: I. Allgemeine Elementarlehre. Dritter Abschnitt. 57 §

⁶⁰⁵ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155.

⁶⁰⁶ Risberg & Salonen 2008; Jmf. Påve Alexander VI (Rodrigo Borgia), som hade älskarinnor i den påvliga palatsen och sju avkomlingar, fastän prästerskapet borde ha levt i celibat (Hanska 2005, s. 98).

“Rationality in the sense here intended is obviously a relative concept. Whether a given action – or the decision to perform it – is rational will depend on the objectives that the action is meant to achieve and on the relevant empirical information available at the time of decision. Broadly speaking, an action will qualify as rational if, on the basis of given information, it offers optimal prospects of achieving its objectives”.

Hempel (2001, s. 312) också betonade historiens aktörs information basis. Han tyckte, att agerandets rationalitet måste evalueras mot information, som historiens aktör hade eller höll som sanningen, och att det inte är nödvändigt i ett sådant fall att kräva evidens, emedan det är fråga om vad historiens aktör trodde vara sanningen, inte vad riktigt var sanningen. I andra ord, det är nödvändigt att veta, vad historiens aktör tänkte i relation med hennes/hans agerande, men inte nödvändigt på vilken grund (Hempel 2001, s. 312).

Enligt Hempel (2001, s. 313) var det så, att om historiens aktörs information basis innehöll generella lagar⁶⁰⁷, på basis av vilka man visste att ett beslut A kommer säkert att leda till målet, beslutet A var rationellt. Om sådana generella lagar inte fanns i historiens aktörs information basis, kunde det dock ge sådana alternativ, där sannolikhet för att nå målet var statistiskt signifikant större än med alla andra alternativ. I ett sådant fall kunde beslutet A också hållas som rationellt.

För att använda rationalitetens koncept i förklaringen av historiska händelser bevöher man också information om historiens aktörs motiv, dvs. för att förklara någons aktivitet på grund av hennes/hans information basis och mål, är det nödvändigt, att aktören vill nå målet, dvs. att aktören har motivation att agera så, att målet kommer att nås (Hempel 2001, s. 316).

Hempel (2001, s. 316) modifierade Drays metod för rationell förklaring med att han tillade antagandet om historiens aktörs rationalitet så att rationaliteten evaluerades med hjälp av det följande schemat:

A var i typ C situation
A var en rationell agent
I en typ C situation varje rationell agent gör x
Därför A gjorde x.

⁶⁰⁷ T.ex. 1) biologiska "lagar": mortalitet, morbiditet efter kontakt med en smittosam sjukdom, pandemins effekter på rikets ekonomi, ålderdoms effekter, graviditetens effekter, 2) meteorologiska "lagar": på vintern finns det snö och havet är fruset; när klimatet värmar sig, börjar glaciärerna smälta och skördarna växa, 3) ekonomiska lagar: om utgifternas och inkomsternas skillnad är fortfarande negativ, följer en konkurs osv., 4) militär-vetenskapliga lagar: om man attackerar grannlandet, följer en defensiv respons, 5) samhällsvetenskapliga: om man beskattar befolkningen för högt och ger ingenting tillbaka, följer oroligheter osv.

Olikheten mellan en verksamhetsprincip och en vetenskaplig lag är inte nödvändigtvis alltid stor, men den existerar. Om det är fråga om en verksamhetsprincip eller en vetenskaplig lag kan bedömmas t.ex. av de följande faktorerna:

1. Förekomst av en händelse (beslut, aktion, företeelse), som sker på basis av en vetenskaplig lag, kan inte väljas eller hindras av en individ. Den sker oberoende av individernas val och deras verksamhetsprinciper, om villkoren för dess förekomst fylls.

2. Orsakerna till en händelse (beslut, aktion, företeelse), som sker på grund av en vetenskaplig lag, kan i princip ses på förhand, och enligt de gällande verksamhetsprinciperna borde en individ med makt att göra någonting reagera på dem med vissa åtgärder, men kombinationen av olika faktorerna leder till så stora följder, att personens vilja och hennes/hans verksamhetsprinciper spelar ingen roll.

3. En händelse (beslut, aktion, företeelse), som sker på basis av en vetenskaplig lag, kommer möjligen inte ens till en individs medvetenhet, och trots detta det händer.

På basis av det ovanstående är det klart, att en individs verksamhetsprinciper agerar på en individuell nivå, gruppens verksamhetsprinciper på gruppens nivå och hela samhällets verksamhetsprinciper (t.ex. rikets lagar), om sådana existerar, på hela samhällets nivå. De vetenskapliga lagarna kan gälla på individens, gruppens eller hela samhällets nivå beroende på deras natur.

Om vi tänker på medeltidens befolkning i Sveriges östraste delar, är det klart, att alla de här: individens, gruppens och hela samhällets verksamhetsprinciper var inte uniforma. En jägare-fiskare i Savolax och Karelens skog- och sjöområden, hennes/hans grupper och hennes/hans samhälle där hade säkert olika verksamhetsprinciper som den europeiska makten vid kusten, men vissa vetenskapliga lagarna antagligen gällde i båda grupper.

Day (2008, s. 130) tyckte, att historikerna måste behandla historien rättvist i vad kommer till rationalitet av tankegången av människor av det förflutna. Han betonade, att rationella anknytningar är olika som anknytningar dikterade av vetenskapliga lagar och att de rationella anknytningarna inte är tvingande såsom anknytningar baserade på vetenskapliga lagar (Day 2008, s. 130). Enligt honom (Day 2008, s. 130) anknyter rationaliteten en tanke med en tanke och en tanke med agerande och att via dessa anknytningar kan tankarna och agerandet bli berättigade.

Rationaliteten kan ses att basera sig på 1) rationalism, 2) traditionalism⁶⁰⁸. Hasselberg (1998) ansåg, att rationalismen grundade sig på eftersträvande av ekonomisk nytta och att traditionalismen var social rationalism, där upprätthållandet av samhällets strukturer och det sociala nätverket var det viktigaste. Hasselbergs (1998) sociala rationalism innehåller därför också förvaltningens stabilisering efter labiliserande effekter av olika händelser. Därför är det fråga om det lokala frälsets sociala rationalism under medel- och vasatiden i detta forskningsprojekt.

I denna undersökning användes rationell förklaring såsom beskriven av Dray (1957, ss. 30-137) och såsom utvecklad vidare av Hempel (2001, ss. 316-317) med hänsynstagandet till Days (2008, s. 130) föreställning om olikheter mellan de rationella anknytningarna och anknytningar dikterade av vetenskapliga lagar och om behandlingen av historien rättvist beträffande rationaliteten av de forna tidens människors tankegång. Både rationalismen och traditionalismen hölls som rationalitetens uttrycksformer.

2.4 JÄMFÖRANDE GEOGRAFISK HERALDIK

2.4.1 Heraldik som vetenskap

Heraldik som vetenskap utvecklades i slutet av 1100-talet, när det blev nödvändigt att identifiera män i ett harnesk på slagfält⁶⁰⁹. Ordet "heraldik" har sin rot i det latinska ordet "*heraldus*", som betyder utropare. Häroldernas⁶¹⁰ plikt var att kunna identifiera män på basis av deras vapen och ropa deras namn ut i t.ex. tornerspel, men också på slagfältet⁶¹¹. Heraldik kan också användas som ett hjälpmedel inom medeltidsforskning⁶¹². Det kan även vara nödvändigt att använda heraldik som hjälp, om det inte finns mycket information kvar om en for person.

2.4.2 Heraldikens definition

Heraldiken har definierats som en systematisk och hereditär användning av bilder eller figurer på en sköld⁶¹³. De medeltida vapnen var huvudsakligen adelsvapen eller borgerliga eller kyrkliga vapen⁶¹⁴.

⁶⁰⁸ Hasselberg 1998, ss. 34-35, 276-279

⁶⁰⁹ Lamberg et al. 2008b, s. 257.

⁶¹⁰ Omkring ett dussin nordiska medeltida härolder nämns i källorna, Wasling 2008, s. 1

⁶¹¹ Bäckmark & Wasling 2001, s. 10.

⁶¹² SMV I:5

⁶¹³ Woodcock & Robinson 1988, s. 1.

⁶¹⁴ Harro & Kara 2006

2.4.3 Heraldikens betydelse

Vapen är inte betydliga bara i deras ursprungliga mening som identifierare. De representerar hela deras bärare och speciellt hans eller hennes världsbild⁶¹⁵. De hereditära vapnen tjänar också som ett medel att berätta viktiga värdena till de kommande generationerna⁶¹⁶. Man kan också fröjda sig över vapnens skönhet och deras fantasi⁶¹⁷. De representerar sin tids konst och kultur.

2.4.4 Vapenmotivens geografiska distributioner

Metodens beskrivning och validation

Vapenmotivens geografiska distributioner användes för att undersöka, var de genom tiderna hade förekommit mest. Vapenmotivets förekommandes frekvens i olika europeiska geografiska områden (genom tiderna) jämfördes statistiskt. Resultaten brukades som stöd i prövning av de ställda hypoteserna sanna eller osanna.

Att jämföra vapenmotivets frekvenser mellan två geografiska områden vid tidpunkten t är alltid valid, antaget att hänsyn tas till de generella villkoren för den statistiska testens användning. Vad som en statistiskt signifikant olikhet i frekvensen betyder, behöver en förklaring här.

Olikheterna i frekvensen av ett vapenmotiv i olika geografiska områdena från vapenmotivets användnings början till tidpunkten t speglar motivets popularitet i dessa områden genom tiderna innan tidpunkten t . Antaget att avgång av de vapenbärande släkterna eller släktlinjerna är konstant i alla de forskade områdena genom tiderna, bevisar de olika frekvenserna i olika geografiska områdena innan tidpunkten t , att motivets frekvens har utvecklats på olika sätt i de olika geografiska områdena genom tiderna eller att motivets användning har börjat i det andra området tidigare (Schema I).

Med andra ord, antaget att brisyrerna av ett basvapen formas med en konstant hastighet v_{bris} i alla de forskade områdena och under den forskade tidsperioden, kan det konstateras att:

1. om användning av vapenmotivet A vid tidpunkten t_1 börjas i området \odot , och om antalet brisyrrer växer med en konstant hastighet $v_{bris} = n$ brisyrrer/100 år, kommer det att finnas efter 1000 år vid tidpunkten t_3 $10n$ vapenmotivets A brisyrrer.

⁶¹⁵ Leonhard 2003, s. 17.

⁶¹⁶ Leonhard 2003, s. 17.

⁶¹⁷ Achen 1973, s. 7.

2. Om användning av samma vapenmotiv A vid tidpunkten t_2 börjar i området \ominus , och om antalet brisyrrer växer med en konstant hastighet $v_{bris} = n$ brisyrrer/100 år, kommer det att finnas efter 500 år på samma tidpunkt t_3 $5n$ vapenmotivets A brisyrrer (Schema I).

Om antalet alla vapenbärande släkter n_{alla} är detsamma i båda områdena \ominus och \oplus , är olikheten i frekvensen $f = n/n_{alla}$ av vapenmotivets A i dessa två områden dubbel vid tidpunkten t_3 . Orsaken till olikheten i detta fall är den tidigare början av användningen av vapenmotivets A i området \ominus än i området \oplus .

Antalet alla vapenbärande släkter är dock vanligen inte detsamma i de olika områdena. Därför, om antalet alla vapenbärande släkter inte är detsamma i de forskade områdena, blir användning av en statistisk test (t.ex. X^2 -test eller Fishers exacta test) för jämförelse av vapenmotivets A frekvenser i de forskade områdena vid tidpunkten t nödvändig. I detta fall betyder en statistiskt signifikant olikhet i vapenmotivets frekvens vid tidpunkten t , att motivets i fråga frekvens har utvecklats på olika sätt i de olika geografiska områdena genom tiderna eller att motivets användning har börjat i det andra området tidigare.

Orsakerna till att ett vapenmotivs frekvens f utvecklas på olika sätt i olika områdena i något historias skede i det fallet, att dess användning hade börjat samtidigt, inkluderar de följande: 1) vapengivaren i ett område prioriterade motivet på ett anmärkningsvärt sätt (t.ex. på grund av feodalförhållandena, jmf. de Clare-släkten i medeltids-England⁶¹⁸), 2) vapengivaren i området utslöt vapenmotivets givande på ett anmärkningsvärt sätt (ett sådant fall är inte känt).

Fastän man vet sådana fall, där vasallerna har använt ett vapenmotiv på basis av deras feodalherres vapen (t.ex. de Clare-släktens vasaller i medeltids-England⁶¹⁹, och det medeltida klientfrälset i Sverige⁶²⁰) och fall, där vapnet speglade i stället för en släkt ett område eller en grupp (t.ex. vapnets användning i de polska⁶²¹ områdena), togs vapen generellt taget inte i bruk efter 1400-talets början fritt utan bara på grund av en rätt given av en auktoriserad person eller ett organ⁶²². Detta tillsammans med det faktum att det för identifierings från distans skull inte var meningsfullt för många att använda samma basmotiv i vapnet, hindrade obegränsad förökning i användning av något vapenmotiv genom tiderna. Därför har vapenmotivets frekvens (antalet basvapnets brisyrrer/antalet alla vapen i området) efter 1420-talet i princip berott

⁶¹⁸ Humphery-Smith 1973, s. 15

⁶¹⁹ Humphery-Smith 1973, s. 15

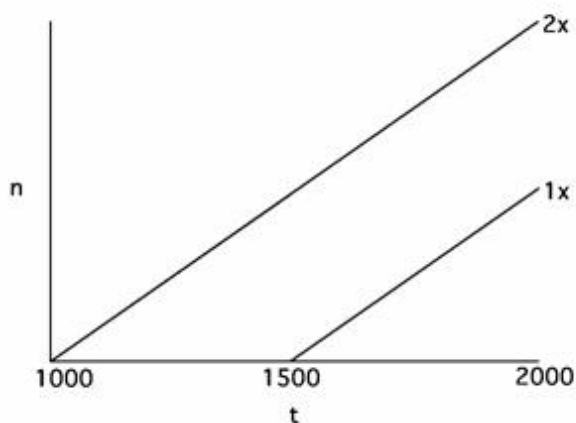
⁶²⁰ Småberg 2004, ss. 73, 173; Rahmqvist 1996, s. 290

⁶²¹ Hoskins 1990, s. 1

⁶²² Woodcock & Robinson 1988, s. 34; Nordens äldsta adelsbrev med ett vapen utfärdades för Björn Pålsson (Kodbolstad-släkten på Åland) av Erik av Pommern 1.9.1420, DF 1645

bara på antalet släktlinjer med olika brisyrier förökning och heraldernas vilja att använda vapenmotivet.

Om man antar, att antalet alla vapenbärande släkter har utvecklats med en konstant hastighet v_{alla} i alla delar av Europa innan preventivmedlens utveckling och att deras avgång innan den moderna medicinens utveckling har också varit konstant och att unika brisyrier av vapenmotivet A formas med en konstant hastighet v_{bris} , speglar en statistiskt signifikant olikhet i vapenmotivets frekvens genom tiderna mellan två områden vid tidpunkten t en olikhet i vapenmotivets användnings börjans tidpunkt (tiden vapenmotivet har haft att sprida sig), antaget att antalet alla vapenbärande släkter har utvecklats på ungefär samma sätt i alla de forskade områdena.

Schema 1: Jämförande geografiska heraldikens princip i en schematisk form. Om användning av vapenmotivet A börjas i området x vid tidpunkten t_1 , och antalet brisyrier växer med en konstant hastighet $v_{bris} = n$ brisyrier/100 år, kommer det att finnas efter 1000 år vid tidpunkten t_3 $10n$ vapenmotivets A brisyrier, men om användningen av samma vapenmotiv A börjar i området x vid tidpunkten t_2 , och antalet brisyrier växer med en konstant hastighet $v_{bris} = n$ brisyrier/100 år, kommer det att finnas efter 500 år på samma tidpunkt t_3 $5n$ vapenmotivets A brisyrier i området x . På samma sätt växer också antalet alla vapen i dessa områdena, varför användning av frekvenserna är nödvändigt.

En statistiskt signifikant högre frekvens (antalet basvapnets brisyrier/antalet alla vapen i området) av ett heraldiskt motiv i något område än i ett annat område speglar alltså tiden motivet har haft att sprida sig i dessa geografiska områden⁶²³ och därför också motivets ursprung, antaget att motivets popularitet har inte anmärkningsvärt inverkat av någon speciell faktor i något område. En sådan faktor kunde vara t.ex. en massiv spridning av vapenmotivet på basis av en släkgrupp och dess vasallers enorma tillväxt snabbt och tidigt eller ett order att använda något vapenmotiv.

⁶²³ Var orsaken till spridningen vapengivarnas prioriteter eller släktlinjernas brisyrier,

För att bevisa denna models validitet bör vi först räkna, med vilken hastighet vapenmotivet "en sparre av guld på rött fält" (gules chevron or) har spridit sig i Sverige och de olika andra områdena. För detta behöver man den första tidpunkten detta vapenmotiv har existerat i Sverige (t_2) och i t.ex. på de brittiska områdena (t_1) och det här projektets slutfas tidpunkt t_3 , året 2012⁶²⁴.

Vapenmotivet "en sparre av guld på rött fält" användes första gången i Sverige ca. år 1304, när den första kända representanten av Sparre av Aspnäs-släkten nämns i dokument⁶²⁵, dvs. $t_2 = 1304$. Emedan detta vapenmotiv har använts av 3 fräsesläkter i Sverige 1304-2012 (en av dem Husgafvel-släktens vapen, som ännu användas) är:

$$\begin{aligned}n_{2SVE} &= 0 \\n_{3SVE} &= 3,\end{aligned}$$

där n_{2SVE} = det kumulativa antalet vapen med motivet "sparre av guld på rött fält" i Sverige innan t_2 och n_{3SVE} = det kumulativa antalet vapen med motivet "sparre av guld på rött fält" i Sverige i t_2 - t_3 .

Vapenmotivet "en sparre av guld på rött fält" användes första gången på Brittiska öarna av Philip de Kyme år 1283 (*gules crusily chevron or*)⁶²⁶ och av John de Cobham (dog år 1300, *gules, on a chevron or three fleur-de-lis azure*) i slutet av 1200-talet⁶²⁷. Här användes året 1283 som t_1 . Emedan detta vapenmotiv har använts på Brittiska öarna av 212 fräsesläkter 1283-2012 och ännu användas av många, är:

$$\begin{aligned}n_{1BR} &= 0 \\n_{3BR} &= 212,\end{aligned}$$

där n_{1BR} = det kumulativa antalet vapen med motivet "sparre av guld på rött fält" innan tidpunkten t_1 och n_{3BR} = det kumulativa antalet vapen med motivet "sparre av guld på rött fält" i t_1 - t_3 .

Emedan hastigheten av vapenmotivets spridning i området A är:

$$v_A = (n_{3A} - n_{1A}) / (t_3 - t_1),$$

⁶²⁴ För att vara exact, borde de tidpunkterna, när den sista omfattande vapenboken om Sveriges vapen och den sista omfattande vapenboken om t.ex. de brittiska öarnas vapen skrevs, användas. Det anses här dock, att det är bäst att använda året 2012, emedan nya vapen med detta motiv naturligtvis kan förekomma.

⁶²⁵ ÄSF I:188

⁶²⁶ Brault 1997, s. 246

⁶²⁷ Brault 1997, s. 112

där n_{3A} = det kumulativa antalet vapen i området A i t_1-t_3 och n_{1A} = det kumulativa antalet vapen i området A innan tidpunkten t_1 .

och i området B:

$$v_B = (n_{3B} - n_{2B}) / (t_3 - t_2)$$

där n_{3B} = antalet vapen i området B i $t_1- t_3$ och n_{2B} = antalet vapen i området B innan tidpunkten t_2 , och n_{3A} och n_{1A} , och t_1 är kända för Brittiska öarna och n_{3B} och n_{2B} och t_2 är kända för Sverige, kan man räkna:

$$v_{BR} = (n_{3BR} - n_{1BR}) / (t_3 - t_1) \text{ och}$$

$$v_{SVE} = (n_{3SVE} - n_{2SVE}) / (t_3 - t_2)$$

som följande:

$$v_{BR} = (212 - 0) / (2012 - 1283) \text{ och}$$

$$v_{SVE} = (3 - 0) / (2012 - 1304),$$

vilka är:

$$v_{BR} = 212 / 729 = 29,1 \text{ brisyrrer/100 år}$$

$$v_{SVE} = 3 / 708 = 0,4 \text{ brisyrrer/100 år}$$

Då är det nödvändigt att kalkylera också hastigheten med vilket antal vapen i övrigt har utvecklats i dessa länder. För detta användas samma tidpunkter t_1 , t_2 och t_3 som i räkning av vapenmotivets "en sparre av guld på rött fält" utvecklingshastighet, emedan den tidpunkten, när motivet "gules chevron or" först användes i både Sverige och England, väl motsvarar den tidpunkten, när man generellt taget började använda vapen i dessa länder. En sparre eller *chevron* är en av de allra första strukturer, elementer eller häraldsbilder, som har använts i heraldik⁶²⁸.

Raneke⁶²⁹ "Svenska medeltidsvapen" känner till 1250 vapen, som har använts i Sverige under medeltiden. Detta antal användas här för $n_{2allaSVE}$. Ett mera exakt antal för 1200-talets slut försöker inte att nå, emedan det är oftast omöjligt att veta, när användningen av de olika tidiga vapnen egentligen har börjat. Braults⁶³⁰ "Aspilogia. III Rolls of Arms of Edward I (1272-1307), vol. 2." användas för att få en estimat av $n_{1allaBR}$. Denna bok innehåller inte de skottska och irländska vapnen, men det fanns inte ännu många där i slutet av 1200-talet.

⁶²⁸ Woodcock & Robinson 1988, s. 9

⁶²⁹ Raneke 2001

⁶³⁰ Brault 1997

Antalet vapen i Brault (1997) är 3175. Detta antal användes för $n_{1allaBR}$. Antalet vapen i Burkes⁶³¹ "General Armory" från året 1884 är 60000⁶³². Detta antal användes för $n_{3allaBR}$. I Ranekes "Svensk Adels heraldik", vilken baserar sig på Carl Arvid Klingspors vapenbok⁶³³ från året 1885-1890, finns det ca. 3425 vapen. Det här antalet användes för $n_{3allaSVE}$.

Med dessa antal kan hastigheten av utveckling av det kumulativa antalet alla vapen i Sverige och på Brittiska områdena räknas.

Emedan utvecklingshastighet av det kumulativa antalet alla vapen i området A är:

$$V_{allaA} = (n_{3allaA} - n_{1allaA}) / (t_3 - t_1),$$

där n_{3allaA} = det kumulativa antalet alla vapen i området A i t_1 - t_3 och n_{1allaA} = det kumulativa antalet alla vapen i området A innan tidpunkten t_1 .

och i området B

$$V_{allaB} = (n_{3allaB} - n_{2allaB}) / (t_3 - t_2),$$

där n_{3allaB} = det kumulativa antalet alla vapen i området B i t_1 - t_3 och n_{2allaB} = det kumulativa antalet alla vapen i området B innan tidpunkten t_2 , och n_{3allaA} , n_{3allaB} , n_{1allaA} , n_{2allaB} , t_1 , t_2 och t_3 är kända, kan utvecklingshastigheterna av de kumulativa antalen alla vapen i områden A och B kalkyleras på det följande sättet:

$$V_{allaBR} = (n_{3allaBR} - n_{1allaBR}) / (t_3 - t_1),$$

$$V_{allaSVE} = (n_{3allaSVE} - n_{2allaSVE}) / (t_3 - t_2),$$

och vidare:

$$V_{allaBR} = (60000 - 3175) / (2012 - 1283),$$

$$V_{allaSVE} = (3425 - 1250) / (2012 - 1304),$$

Resultatet är:

$$V_{allaBR} = 56825 / 729 = 77,9 \text{ vapen/år}$$

$$V_{allaSVE} = 2175 / 708 = 3,07 \text{ vapen/år}$$

⁶³¹ Burke 1884/1969

⁶³² Mellan 1884 och 2012 har vapen givits på Brittiska öarna, men figuren är riktning givande, och räcker för att få en estimat av antalets alla vapen utvecklingshastighet.

⁶³³ Efter 1890 har vapen givits i Sverige, men figuren är riktning givande och räcker för att få en estimat av antalets alla vapen utvecklingshastighet.

Slutligen:

$$V_{allaBR} = 7790 \text{ vapen}/100 \text{ år}$$

$$V_{allaSVE} = 307 \text{ vapen}/100 \text{ år}$$

Alltså, hastigheterna av utvecklingen av de kumulativa antalen vapen i Sverige och Brittiska öarna är klart olika.

Nu måste det ännu kalkyleras, med vilka hastigheter frekvenserna av motivet "gules chevron or" har utvecklats i dessa två områden genom tiderna. Vapenmotivets frekvens i området A vid tidpunkterna t_1 och t_3 och i området B vid tidpunkterna t_2 och t_3 kalkyleras med hjälp av dessa ekvationer:

$$f_{A3} = n_{3A}/n_{allaA3}$$

$$f_{A1} = 0$$

$$f_{B3} = n_{3B}/n_{allaB3}$$

$$f_{B2} = 0$$

f_{A1} och f_{B2} anses som nolla, emedan tidpunkten t_1 anses som den tidpunkten, när vapenmotivet första gången förekom i området A och tidpunkten t_2 anses som den tidpunkten, när vapenmotivet första gången förekom i området B. Frekvenserna är de följande:

$$f_{BR3} = n_{3BR}/n_{allaBR3}$$

$$f_{BR1} = 0$$

$$f_{SVE3} = n_{3SVE}/n_{allaSVE3}$$

$$f_{SVE2} = 0$$

Vidare:

$$f_{BR3} = 212/60000 = 0,00353 = 0,3 \%$$

$$f_{BR1} = 0$$

$$f_{SVE3} = 3/3425 = 0,000876 = 0,1 \%$$

$$f_{SVE2} = 0$$

Frekvensernas utvecklingshastighet genom tiderna är:

$$V_{FBR} = (f_{BR3} - f_{BR1})/(t_3 - t_1)$$

$$V_{FSVE} = (f_{SVE3} - f_{SVE2})/(t_3 - t_2)$$

Vidare :

$$V_{FBR} = 0,00353/(2012 - 1283) \text{ år} = 0,00353/729 \text{ år}$$

$$v_{FSVE} = 0,000876/(2012-1304)\text{år} = 0,000876/708 \text{ år}$$

Slutligen:

$$v_{FBR} = 0,00048/100 \text{ år} = 0,05 \text{ \%/100 år}$$

$$v_{FSVE} = 0,00012/100 \text{ år} = 0,01 \text{ \%/100 år}$$

Detta bevisar, att vapenmotivets "en sparre av guld på rött fält" frekvensers utvecklingshastigheter i Sverige och på Brittiska öarna är i samma storleksklass och överhuvudtaget mycket små. Därför kan man anta även utan vidare statistiskt jämförelse av regressionkoefficienterna, att de inte är anmärkningsvärt olika och kan därför hållas som samma.

Om vapenmotivets "en sparre av guld på rött fält" frekvenser utvecklar på ungefär samma hastighet i områdena A (Brittiska öarna) och B (Sverige) och dessa hastigheter är mycket små, kan det antas, att statistiskt signifikant olika frekvenser av vapenmotivet vid tidpunkten t_3 i områdena A och B representerar en olikhet i när användningen av vapenmotivet har börjats i större utsträckning i dessa två områden och därmed det sannolikare ursprunget av motivet.

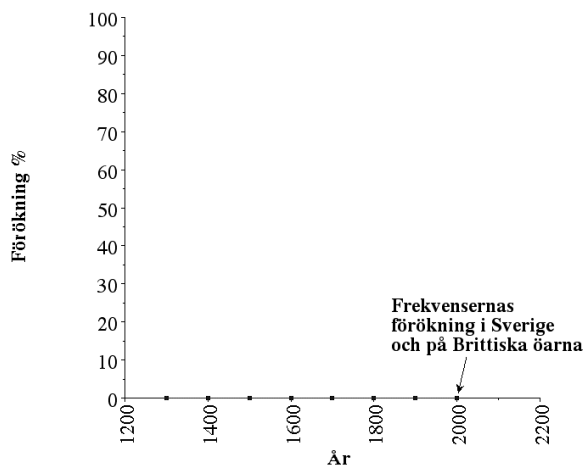
Emedan det kan antas, att v_F inte är mycket olika i de andra geografiska områdena, där vapenmotivets "gules chevron or" frekvens har forskats i detta projekt, kalkyleras de inte här.

Analysen av möjliga felkällor

Den geografiska heraldiken baserar sig på matematik och det kan användas på den beskrivna matematiska modellens villkor. Heraldiken själv är baserad på vissa regler och människans aktiviteter. Frälseläkternas vapenmotiv var på basis av kungens brev kontrollerade av samhället sedan 1400-talets början. Ingen annan fick använda samma vapen än den, som hade fått rätt till dess användning, och hans avkomlingar.

Vapen användes ursprungligen för att identifiera en person på slagfält, men snart var vapnen också statussymboler. Det kan därför frågas, hur mycket människans aktiviteter (förfalskningar, illegal användning etc.) inverkar i den ovan beskrivna modellen. Emedan analysen baserar sig på ett stort antal vapen, emedan vapnens användning från 1400-talets början kontrollerades av samhället och emedan det är fråga om en statistisk jämförelse, där en stor variation leder till statistiskt osignifikanta olikheter, kan dessa människans aktiviteter inte hållas som en anmärkningsvärd felkälla. Vapenmotivets användning i olika geografiska områden är ett fenomen, som kan analyseras med statistik och andra lämpliga naturvetenskapliga metoder.

Jämförande geografisk heraldik kan användas som en screening test för motivets ursprung. Det första förekommandet av något vapenmotiv måste dock undersökas från litteraturen och om dess spridning vill följas exact måste

Schema 2: Vapenmotivets "en sparre av guld på rött fält" frekvensers förökning i procent av alla vapen i området genom tiderna i Sverige och på Brittiska öarna. Frekvenserna ökar minimalt i både Sverige och Brittiska öarna. Därför, om det vid tidpunkten t finns en statistiskt signifikant olikhet i vapenmotivets frekvenser mellan dessa två områden, beror olikheten på vapenmotivets användnings tidigare växtfas och därmed reflekterar vapenmotivets ursprungsområde med vissa antagningar (se texten).

en dateringstabell eller en daterad kartaserie konstrueras liksom i det här projektet har gjorts i motivets "gules chevron or" fall.

2.5 Y-KROMOSOMERNAS HAPLOTYP- OCH HAPLOGRUPP-ANALYS

2.5.1 Uttagning av försökspersoner

Åtminstone tre 40-55-åriga män valdes av varje släkt för att kunna utesluta den möjliga non-paternitetens i något tidigare skede effekt. Deltagarna kunde inte vara en fader och en son för att inte avslöja en möjlig non-paternitet. Projektets syfte var ju inte att orsaka problem inom släkterna och familjerna. När möjligt, valdes deltagarna från släkternas olika linjer för att kunna dra slutsatser om haplotypens historia i släkten.

2.5.2 Blodprovgivandets protokoll.

Kymmenedalens sjukvårdsdistrikts etiska kommitté gav ett positivt utlåtande om projektet enligt lagen om medicinsk forskning 3 §⁶³⁴. Varje deltagare gav ett skriftligt på vetskap baserat samtycke efter att ha blivit informerad om projektet enligt lagen om medicinsk forskning 6 §. Samtyckena arkiverades. Projektet

⁶³⁴ Scheinin 2000

förverkligades i sin helhet enligt Finlands lag om medicinsk forskning (9.4.1999/488, harmoniserat med EU-direktiven 2001/20/EU och 2005/28/EU), personuppgiftslagen (22.4.1999/523), mervärdskattelagen (30.12.1993/1501) och Helsingfors deklARATION (Världens läkarförbunds generallmöte år 2008 i Seoul).

Efter att deltagaren hade gett sitt samtycke, skickades honom en kod, med vilken han gick till Helsingfors Universitets Rättsmedicinska Institut (Hjelt-Institutet, Brånakärrsvägen 11, 00014 Helsingfors Universitet). Blodproven togs där efter personens identifikation och behandlades enligt den rättskapabla processen, som följs i faderskapsutredningar. Blodproven förblev kodifierade under hela processen och testresultaten skickades som kodifierade till forskaren.

Forskaren öppnade koden och analyserade resultaten av varje släkt. Bara släkternas resultat gavs ut, inte individernas för att undvika de möjliga etiska och juridiska frågor, som kunde följa, om någon i slakten hade en olik Y-kromosomhaplotyp.

2.5.3 Laboratoriemetoderna

Y-kromosomernas haplotyper

Y-kromosomernas haplotyper (se Schema III) analyserades från blodprov liksom tidigare beskrivits⁶³⁵. I sin korthet, cell membranerna förstördes och DNA isolerades med den Chelex-resin metoden⁶³⁶ och multiplicerades liksom tidigare beskrivits av Sajantila et al. (1992) med undantag av användning av andra primerer och standarder. De valda loci multiplicerades i en 9-plex PCR⁶³⁷ med tre delvis på varandra liggande Y-STR loci (DYS19, DYS391, DYS392). Dessa nio loci hörde till den mycket använda Y-kromosomens minimala haplotyp. Tre andra loci (DYS437, DYS438, DYS439)⁶³⁸ analyserades tilläggligt. De vunna PCR-produkterna analyserades med kapillärelektroforesis (ABI 310, Applied Biosystems). Referensindividernas prov med kända antal upprepningar för de använda markörerna analyserades tillsammans med försökpersonernas sampel.

Veckelax släkters Y-kromosomers haplotyper jämfördes med de följande Y-kromosomhaplotypdatabaser:

⁶³⁵ Roewer et al. 2000

⁶³⁶ Walsh et al., 1991

⁶³⁷ European Y-STR Haplotype Reference Database (<http://www.ystr.org/>).

⁶³⁸ De följande loci användes: Dys 19 (Yp11.2), Dys 393 (Yp11.2), Dys 391 (Yq 11.21), Dys 437 (Yq11.21), Dys 439 (Yq 11.21), Dys 389 (Yq11.21), Dys 438 (Yq11.21), Dys 390 (Yq11.221), Dys 385a,b (Yq11.222), Dys 392 (Yq11.222). Av dessa Y-STR loci Dys 438 (inom intron 31 av USP9Y gen) och Dys 392 (TTY10, transkription enhet, icke-translaterad region) är inom kända protein koderande gener eller icke-geniska transkription enheter och Dys 385 och Dys 389 är bilokala. Hanson & Ballantyne 2006.

- 1) Y-chromosome haplotype reference database (<http://www.ystr.org>, YHRD.ORG c/o Rättsmedicinska Institutet, Avdelningen för Rättsmedicinska Genetik, Hannoversche Str. 6, 10115 Berlin, Tyskland)
- 2) Ysearch database (<http://www.ysearch.org>, Family Tree DNA/Genealogy by Genetics, Ltd. 1445 North Loop West, Suite 820 Houston, Texas 77008, Förenta Staterna)
- 3) Sorensen Molecular Genealogy Foundation (<http://smgf.org>, databasen sedan mars 2012 en del av Ancestry.com, Ancestry.com 360 W 4800 N Provo, Utah 84604, Förenta Staterna)
- 4) DNA Heritage/Ybase (förenades med FamilyTree DNA/Genealogy by Genetics, Ltd. 19.4.2011).

för att se, om Veckelax släkters Y-kromosomers haplotypers ursprung kunde identifieras, om Brandstake-linjerna hade en gemensam stamfader eller inte, om Pilhjärta-linjerna hade en gemensam stamfader eller inte och om Brandstake-, Husgafvel- och Pilhjärta-släkterna hade en gemensam stamfader.

Se också 4.1.11.

Y-kromosomhaplogrupper

Y-kromosomhaplogrupper analyserades med hjälp av polymeraskedjareaktion (PCR) följt av hög-resolution polyakrylamid gel elektroforesis (PAGE) och silver färgning⁶³⁹ (amplifierad fragment längd polymorfism, Amp-FLP). DNA extraherades av blodprov med den Chelex-resin metoden⁶⁴⁰ och multiplicerades liksom tidigare beskrivits av Sajantila et al. (1992) med undantag av användning av primerer specifika för Y-kromosomens bialleliska polymorfismer och allel-standarder. PAGE för att visualisera de multiplicerade DNA-fragmenterna gjordes liksom tidigare beskrivits⁶⁴¹. Allt tillsammans 13 sampel (5 av Husgafvel-släkten, 5 av Pilhjärta-släkten, 3 av Brandstake-släkten) genotypiserades för Y-kromosomala bialleliska polymorfismer. Den internationella Y-Chromosome Consortiums nomenklatur för haplogrupper (formade på basis av Y-kromosomens non-koderande regioners förändringar, 2002) följdes.

2.6 ANVÄNDNING AV DNA SOM EN FORNLÄMNING

DNA har använts på sistone som hjälp i historievetenskapen. T.ex. kvarlevorna av Birger Jarl⁶⁴² och Tsar Nikolai II⁶⁴³ identifierades med hjälp av DNA-analyser.

⁶³⁹ Allen et al., 1989; Budowle et al., 1991; Sajantila et al. 1992

⁶⁴⁰ Walsh et al., 1991

⁶⁴¹ Laemmli 1970; Sajantila et al., 1991, 1992; Budowle et al., 1991

⁶⁴² Malmström et al. 2012; Birger Jarls Y-kromosoms haplogrupp var I1.

Också Novgorods furste Ruriks avkomlingars på svärdsidan Y-kromosoms haplotyp⁶⁴⁴ och Tsingis Kans avkomlingars Y-kromosom⁶⁴⁵ har använts för att identifiera Ruriks och Tsingis Kans Y-kromosoms haplotyper och -grupper. DNA-analyser av människoben hittat i Pompej har också försökts⁶⁴⁶. Thomas Jefferssons Y-haplogrupp bestämdes⁶⁴⁷. Sumerernas ursprung söktes med hjälp av Y-kromosomal och mitokondrial DNAs variation⁶⁴⁸ och även ca. 10300 år gamla människokvarlevor från Alaska användes för att undersöka datering av Norra Amerikas kolonisering från Asien⁶⁴⁹. Projekt, där en detaljerad bild av när och i vilka mängder inflödet från de olika genkällorna ägde rum med hjälp av genetik rekonstruerades, genomfördes⁶⁵⁰. Y-kromosomhaplotyp av Nicolai Copernicus definierades av hans kvarlevor⁶⁵¹. DNA-teknikerna kan klart hjälpa historikerna, men dessa tekniker har sina begränsningar, som innan deras användning bör tas till hänsyn.

Grunden för att förstå vad det är fråga om med Y-kromosomhaplotyper, är att Y-kromosomerna förändrar sig långsamt med tid. Nya varianter har uppkommit med tid och avkomlingarna av individerna med dessa nya Y-kromosoms varianter har format sina egna linjer. I dessa linjer har igen nya varianter uppstått med tid osv. Grupperna med vissa varianter har migrerat till olika geografiska områdena och etablerat sig där. Y-kromosomhaplotyperna typiska för vissa grupper har då så småningom blivit klart olika de ursprungliga eller tidiga andra linjer.

Begreppet "Y-kromosomal Adam" betyder den tidigaste gemensamma stamfadern av alla nuvarande människor i den fader-son-linjen. Den "Y-kromosomal Adam" har beräknats att ha levt för ca. 142000 år sedan⁶⁵². Från hans Y-kromosom har alla de nuvarande Y-kromosomhaplotyper utvecklats i något skede innan eller under den historiska tiden.

⁶⁴³ Gill et al. 1994; Ivanov et al., 1996; Coble et al. 2009

⁶⁴⁴ På basis av Ruriks avkomlingar i fader-son-linjen: Dys 385a: 11, Dys 385b: 13, Dys 389I: 13/14, Dys 389II: 29-31, Dys 19: 14, Dys 390: 23, Dys 391: 10/11, Dys 392: 14/15, Dys 393: 14, Dys 437: 14, Dys 439: 10/11; Haplogrupp N1c1; Familytreedna.com: "Rurikid Dynasty DNA Project" På basis av samma haplogrupp och haplotyper, skulle det se ut, att de rurikiderna hörde till samma haplogrupp som 70 % av östra Finlands invånare.

⁶⁴⁵ Abilev 2012

⁶⁴⁶ Cipollaro et al. 1999

⁶⁴⁷ King et al. 2007

⁶⁴⁸ Al-Zahery et al. 2011

⁶⁴⁹ Kemp et al. 2007

⁶⁵⁰ Udd 2002

⁶⁵¹ Bogdanowicz et al. 2009

⁶⁵² Armour et al., 1996; Cruciani et al. 2011

Den "Y-kromosomala Adam" levde i Afrika⁶⁵³. Hans avkomlingars linjer migrerade därifrån till olika direktioner. Detta betydde, att vissa varianter blev berikade i vissa geografiska områden.

Y-kromosoms utveckling fortsätter sig för evigt, så långt Y-kromosomen existerar⁶⁵⁴. De varianter, som är kanske typiska för vissa geografiska områden eller vissa "nationaliteter" eller vissa språkgrupper är inte nödvändigt det efter 10000 år. Allt vad görs med Y-kromosoms haplotyper måste göras med detta i minne. Dock, samma Y-kromosomhaplotyp kommer alltid med stor sannolikhet – men inte med 100 % säkerhet – berätta om en gemensam anfader, som levde för några år eller för några tusen år sedan eller tidigare.

Det fanns någonting även innan den "Y-kromosomala Adam", men människans och schimpansens Y-kromosomer verkar ha utvecklat snabbt efter separationen av dessa arter⁶⁵⁵. Den gemensamma företrädande arten av människan och schimpansen existerar inte längre och dess Y-kromosomhaplotyper troligen förblir i naturhistoriens skugga.

Y-kromosomhaplotyperna är alltså produkter av den biologiska evolutionen, den centrala mekanismen av livet som ett biologiskt fenomen⁶⁵⁶.

2.6.1 Genetiska förändringar

Genetiska förändringar är av 4 huvudslag: 1) INDELS: insertioner och deletioner av DNA i olika loci av en kromosom⁶⁵⁷, 2) *singelnukleotidpolymorfismer* (SNIP), 3) *mikrosatelliter*, 4) *minisatelliter*.

Av dessa, INDELS förekommer relativt sällan. De kallas *unik evenemang polymorfismer* (UEP).

SNIPerna förekommer också sällan. De är förändringar i en enda nukleotid, men kan förändra läsningen av en gen eller förändra dess funktion, vilket kan leda till störningar i cellens maskineri. Deras forande i evolutionshistoria kan ofta grovt dateras och de kan användas också i den historiska forskningen. De kan vara av hjälp också i forskningen av evolution, dvs. naturhistoria, om några djurarterna har samma punktmutationer, som andra inte har⁶⁵⁸.

⁶⁵³ Cruciani et al. 2011

⁶⁵⁴ Griffin 2012

⁶⁵⁵ Paar et al. 2011; Mulugeta Achame et al. 2010

⁶⁵⁶ Darwin 1859

⁶⁵⁷ T.ex. i Y-kromosomen, se Härkönen 2001

⁶⁵⁸ T.ex. en polymorfisk T/C nukleotid i Y-kromosomens RFB5 locus (Tyler-Smith et al. 1993): dess T-allel förekommer i nästan alla populationer som den dominerande allel och C-allelen vanligen inte alls, men bland finnar och de asiatiska Buryat- och Yakut-befolkningar är C-allelen vanlig; bland finnar har ca. 50 % av män den C-allelen. Schimpanser och orangutanger har den T-allelen, vilket antyder, att C-allelen har utvecklats senare i evolutionen (Zerjal et al. 1997).

Mikrosatelliterna är korta sekvenser, som upprepas i en locus (se Schema III J). T.ex. en sekvens GATA, dvs. guanin-adenin-tymidin-adenin, upprepas t.ex. 18 gånger i en locus. Antalet upprepningar i en locus är vanligen stabilt, men det finns olikheter mellan loci i upprepningarnas antals stabilitet⁶⁵⁹. De korta upprepningarnas antal kan förändras mycket oftare än vad nya UEP förekommer.

Minisatelliterna är sekvenser, som upprepas i en locus liksom mikrosatelliter, men sekvensen är längre.

I den här undersökningen användes mikrosatelliter (Y-kromosomhaplotyper: Y-kromosomen går bara från fadern till sonen och så gör också haplotypen) och singelnukleotidpolymorfismer (Y-kromosomshaplogrupper⁶⁶⁰: Y-kromosomen går bara från fadern till sonen och så är det med haplogruppen också) som hjälp i historisk forskning. Metoden är relativt ny och därför är det nödvändigt att validera dess användning som en hjälpmedel för en historiker.

2.6.2 Vad är en fornlämning-DNA?

Om en tusen år gammal ännu stängd grav öppnas och ett prov tas från liket där i graven och en genetisk faktor analyseras från detta prov kan det inte ifrågasättas att det är fråga om en fornlämning.

Ett prov kan tas också från en levande människa och samma genetiska faktor, t.ex. Y-kromosoms haplotyp, kan analyseras från provet, och om Y-kromosoms haplotyp vunen från detta prov är identisk med Y-kromosoms haplotyp av den för 1000 år sedan avlidna människan, kan den slutsatsen dras – på vissa villkor – att dessa två människor hade en gemensam forn stamfader.

Då antagas det, att det inte har blivit förändringar i den analyserade Y-kromosoms haplotyp under de sista tusen åren.

Förändringar i DNA kan dock hända, när DNAs *dubbelhelix* öppnas och DNA kopieras (*replikation*, en serie av reaktioner katalyserade av entsymer) och som följd av effekter av vissa fysiska och kemiska faktorer i omgivningen (t.ex. strålning, kemiska ämnen).

Emedan ett prov taget från en levande människa i dag är - enligt den klassiska definitionen - en fornlämning av nuförtiden, inte en fornlämning av

⁶⁵⁹ Ballantyne et al. 2010

⁶⁶⁰ Y-kromosomhaplogruppsystemet baserar sig på punktmutationer (SNIPer) i Y kromosomen. När en punktmutation A en gång utvecklade sig i Y-kromosomen, uppkom två slag av Y-kromosomer: de med denna punktmutation A (hypotetisk haplogrupp "A") och de utan den (hypotetisk haplogrupp "0"). När en annan punktmutation B då senare utvecklade sig i någon individs Y-kromosom med punktmutationen A, uppkom två subklader av den hypotetiska haplogruppen "A": den med både punktmutationer A och B (en hypotetisk haplogrupp "AB") och den med bara punktmutationen A (haplogrupp "A") osv. Olika namnsystem för Y-kromosomhaplogrupper har utvecklats, t.ex. av Y Chromosome Consortium (Y Chromosome Consortium 2002; Jobling & Tyler-Smith 2003; Brion et al. 2005).

forna tider, vad borde tänkas om DNA, som isoleras från provet? Är det en fornlämning?

2.6.3 Cell biologiska aspekter

När en cell undergår en *mitosis*, dvs. en delning till två dotterceller, kopierar den sin DNA, dvs. cellens biologiska program. Primärt blir det i denna celledelning två nya dotterceller, vars genom är identiska med den ursprungliga cellens genom. I princip, om genomet i varje celledelning kopieras på samma sätt och fullständigt och ingen process, som orsakar genetisk variabilitet (*insertion, deletion, crossing-over* etc.) förekommer, blir DNA identisk från en cellgeneration till den nästa. Då cellgenerationens $X + 100$ DNA är identisk med den av cellgenerationen X och cellgenerationens $X+100$ DNA kan ses som en äkta fornlämning.

I människans reproduktion blir det mellan könscellernas mitotiska celledelningar en gång i människogeneration en *meiosis*, dvs. en celledelning, där en diploid könscell producerar fyra haploida könsceller. Även här kopieras den diploida könscellens genom så att två identiska arvsmassor produceras till en cell, men det här fördubblade diploida eller tetraploida ($4x$) genomet delas då i meiosens slutfaser så, att dottercellernas (fyra stycken) haploida ($1x$) genom inte är på det sättet identiska, att - fastän det inte finns sådant DNA i de haploida cellerna, som inte fanns i den ursprungliga modercellen - en haploid dottercell innehåller inte allt DNA, som fanns i den ursprungliga modercellen. Från mannens en diploid könscell, *spermatogonium*, blir i meiosis fyra haploida dotterceller, *spermatocyter*, i hälften av vilka finns det en Y-kromosom. Dessa utvecklar sig då i spermiogenesen till mogna spermier (*spermatozoa*, lat.) Om dessa spermier (*spermatozoa*) med Y-kromosom efter en viss mogningsprocess i bitestikeln (*epididymis*, lat.) och i kvinnans reproduktionsorgan (*capacitatio*, lat.) befruktar en äggcell, blir fostret en pojke med den Y-kromosomen, som fanns redan i hans faders spermatogonier.

2.6.4 Premisser för DNAs användning

En premis för att använda DNA som en fornlämning är alltså att DNA inte förändras sig med tiden. Det här är i princip sant, men - på andra sidan - en av livets som ett biologiskt fenomen grundkaraktärer är genetisk variabilitet. Olikheten mellan en levande cell och ett framtidens industriellt producerade nanomaskin kommer att vara i att en levande cell kan själv producera genetisk variabilitet, som är evolutionens förutsättning.

Hela biologins genialitet är i den genetiska variabiliteten. Den är alltså en faktor, som bör tas hänsyn till, om man vill använda DNA i historisk forskning som en fornlämning.

Det har märkts, att det i olika frekvenser förekommer förändringar i olika genetiska faktorer. Därför bör möjligheten för en förändring uppskattas separat för varje genetisk faktor. För loci som användas i formandet av Y-

kromosomernas haplotyper, finns det en sådan uppskattning av förändringfrekvenser.

2.6.5 Människans beteende och DNA

Likaväl som de cell biologiska aspekterna bör också hänsyn tas till människans beteende, när en genetisk test som ett sätt att framföra en fornlämning uppskattas och validifieras. I evalueringen av Y-kromosomhaplotyps-testandets resultat bör det kommas ihåg, att en del av barnen inte är barnen av de männen, som tänkas att vara deras fäder. Därför kodifierades alla blodproven i detta projekt – för att undvika etiska och juridiska problem – och gavs ut som anonyma till analysen, analyserades i Rättsmedicinska Institutets laboratorium (Helsingfors Universitet) för att säkert hålla anonymiteten och bara släktens dominerande Y-haplotyp gavs ut till deltagarna.

För att undvika människans beteendes effekt på resultatens tolkande, kan man: a) undersöka flera män från varje släkt eller släktlinje, b) undersöka släktens olika grenar. Om två grenar, som t.ex. i slutet av 1600-talet har skilts, har identiska Y-kromosoms haplotyper, kan den slutsatsen dras, att släkten redan när de två grenarna i 1600-talets slut skilts, dvs. för 300 år sedan, hade samma haplotyp.

Det är möjligt, att det finns en sådan även tidigare gren av släkten, som t.ex. 600 år tidigare har skilts. Om Y-kromosomhaplotyp av en sådan släkt är identisk med den andra grenen, kan man dra den slutsatsen med ganska stor säkerhet, att släktens Y-kromosomhaplotyp var för 600 år sedan densamma som den bestämd av släktens individer idag.

Det är t.ex. möjligt, att den Hermigier-släkten, vars representanter agerade som präster i Veckelax församling, var en tidig gren av Husgafvel-släkten. Tyvärr har Hermigier-släkten flytt bort från området öster om Kymmene älv redan för en lång tid sedan, men det är möjligt, att den kvarlever i Estland med namnet Hermeyer och en kontakt med denna släkt har även fått, men ingen därifrån har kunnats få att ge ett blodprov för Y-kromosomhaplotypanalys. Det finns också några sådana enstaka personer med detta namn, som under 1700- och 1800-talen har flyttat till Förenta Staterna. De och deras avkomlingar är onåbara.

Detta sagt, ser det ut, att t.ex. Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyps konstanthet kan bevisas med bestämmningar bara för de sista 300 år. Detsamma gäller med Brandstake-släkten. Med Pilhjärta-släkten har de olika linjerna skilt så tidigt, att detta är inte möjligt.

2.6.6 Slutsatserna om DNA från tider äldre än 300 år

Slutsatserna om tider äldre än 300 år baserar sig på de senaste tidernas nya analyser om mutabiliteten i de olika loci. Dessa analyser har givit en mutationsfrekvens från 3.78×10^{-4} (95% CI, 1.38×10^{-5} - 2.02×10^{-3}) till 7.44×10^{-2} (95% CI, 6.51×10^{-2} - 9.09×10^{-2}) per marker per generation och specifika

mutationsfrekvenser för varje locus använd i det här projektet. Enligt dessa frekvenser, skulle det komma en förändring i varje 895 år i den 12-loci haplotypen, som användes i detta projekt⁶⁶¹. Det skulle betyda, att det har skett i medeltal en mutation i 895 år innan 1600-talets slut i Husgafvel- och Brandstake-släkternas Y-haplotyp. Detta skulle föreslå, att de 12-loci haplotyperna, som har fått i detta projekt, har varit desamma under hela tiden från 1300-talets slut till 2010-talet, och kan därför hållas som fornlämningar från medeltiden.

I andra ord, grundantagandet i användningen av Y-kromosomens genetiska information i historievetenskaper är, att DNA kopieras identiskt i celledelningen och att Y-kromosomernas haplotyper under hela den perioden, som granskas i projektet, förblir oförändrade. Detta antagande har i sin tur sin grund i välvalidifierade bestämningar.

I denna projekt kommer det att bevisas med analyseringen av Y-kromosomhaplotyper av olika grenar, att den använda Y-kromosomhaplotypen var identisk inom släkten för 300 år sedan i två släkter (se resultaten) och därför på grund av att en förändring kan väntas att ske i 895 år i den använda 12-loci haplotypen, kan det antagas, att det har funnits högst en förändring i dessa släkters Y-kromosomhaplotyper under hela forskningsperioden, dvs. från de tiderna, då Veckelax kyrka byggdes och nempdeman Erik Larsson kom till dokumenten i Veckelax (1383, 1396).

2.6.7 Non-paternitet

I fråga om non-paternitet som en felkälla, varierar dess frekvens från < 1 % till nära 20 % i olika studierna⁶⁶² av vår tid, men hurdan var non-paternitets frekvens i de tidigare seklen, är svårt att bedöma. På en sida, var kontrollen säkert strängare än nuförtiden. Unga kvinnor kunde inte vara ensamma ute på gatorna på kvällorna, inte att tala om nätter. En adelsman kunde i princip få även en dödstraff, om han bevisades att ha haft en utomäktenskaplig relation. En ung kvinna, som hade blivit gravid utomäktenskapligt, kunde utvisas från sin hembygd och olika skamstraff användes. På andra sidan, när barnantalet var större, även 9-10 barn/kvinna, betydde ett barn av en fel fader bara 1/9-10 av alla

⁶⁶¹ De specifika mutationfrekvenserna för de loci använt i denna projekt är de följande (Bayesianska mediana mutationfrekvenser): a) *DYS19*: $4,37 \times 10^{-3}$, b) *DYS389 I*: $5,51 \times 10^{-3}$, c) *DYS389 II*: $3,83 \times 10^{-3}$, d) *DYS390*: $1,52 \times 10^{-3}$, e) *DYS391*: $3,23 \times 10^{-3}$, *DYS392*: $9,70 \times 10^{-4}$, f) *DYS393*: $2,11 \times 10^{-3}$, g) *DYS385A*: $2,08 \times 10^{-3}$, h) *DYS385B*: $4,14 \times 10^{-3}$, i) *DYS437*: $1,53 \times 10^{-3}$, j) *DYS438*: $9,56 \times 10^{-4}$, k) *DYS439*: $3,84 \times 10^{-3}$. Medeltalmutationfrekvens för de här loci: $2,8405 \times 10^{-3}$ mutationer/locus/meiosis = 0,0028 mutationer/locus/generation = 2,8 mutationer/locus/1000 generationer och om en generation = 30 år, då 2,8 mutationer/locus/30000 år. Emedan tolv loci användes, skulle för hela 12-loci haplotypen frekvensen kunna grovt estimeras att vara 2,8 mutationer/locus/30000 år x 12 loci = 33,6 mutationer/30000 år = 3,36 mutationer/3000 år = 1,12 mutationer/1000 år = 1 mutation/895 år. Inga av de loci använda i denna projekt hade en hög mutationfrekvens; Ballantyne et al. 2010.

⁶⁶² Macintyre & Sooman 1991; Sasse et al. 1994; Brock & Shrimpton 1991; Hollingsworth 1964; Scelza 2011

barn, men nuförtiden, när barnantalet i hela världen är 2,7 barn/kvinna och i Finland 1,7 barn/kvinna⁶⁶³, betyder ett barn av en fel fader mera än ½ av alla. Även polygamin är känd att ha gällt under medeltiden i form av konkubiner. Non-paternitetens frekvens i de tidiga seklen jämförd med nuförtiden förblir höljd i dunkel.

2.7 STATISTIK

I statistiska analyser ansågs $p < 0.05$ som statistiskt signifikant.

2.7.1 Användning av X^2 -testen

Frekvenser av frälse och ofrälse fogdar i Kymmenegården under 1556-1625 jämfördes. I varje analys fanns det två grupper och två parameter. Data var binomial i natur.

Nollahypotesen H_0 var att båda samplen var från samma population, i.e. variationen var densamma i båda samplen. För att testa nollahypotesen kalkylerades en X^2 -statistika på det följande sättet:

$$X^2 = E (\text{observerat} - \text{antaget})^2 / \text{antaget}$$

Om grupperna är nära varandra, blir X^2 liten (nära värdet nolla), och om grupperna är inte likadana, blir X^2 stor. Den X^2 -statistikan följer X^2 (fg)-distributionen, där fg = antalet frihetsgrader, om H_0 är sann.

Med binomial (dikotom) data är antalet frihetsgrader

$$fg = (r-1) \times (k-1),$$

där r = antalet rader och k = antalet kolumner

Om r = 1 (två rader, två kolumner), jämföras X^2 -test statistikan med den X^2 (1)-distributionen: p-värdet fås från distributionskurvans Y-axel.

P-värdet motsvarar X^2 -test statistikans kritiska värde och representerar sannolikheten att observera ett X^2 -värde mera extrem (mera fjärran från nolla) än vad har observerats (antaget att H_0 är sann). Området under X^2 -distributionskurvan höger om det kritiska värdet (α) representerar 5 % av hela området under kurvan, när signifikansgränsen $p = 0,05$ användas.

Om X^2 -värdet är mindre än det kritiska X^2 -värdet, kan H_0 inte förskjutas. Om det är större än det kritiska X^2 -värdet är den alternativa hypotesen H_1 = grupperna är sampel från olika populationerna sann.

⁶⁶³ Statistikcentralen i Finland

Data använt i X^2 -testen bör fylla de följande kraven:

1) tagen slumpmässigt från populationen (eller allt taget), 2) givet i råfrekvenserna, 3) använda variablerna är oavhängiga, 4) n i varje kategori måste vara åtminstone 5, 5) en observation kan höra bara till en kategori. Dessa krav fylldes i detta projekts X^2 -tester.

2.7.2 Användning av Fishers exacta test⁶⁶⁴.

Vapenmotivens frekvenser i olika geografiska områden jämfördes med Fishers exacta test. Också frekvensen av sanna hypoteser om deltagandet i lokalförvaltningen jämfördes mellan det lokala frälset och en hypotetisk lokal grupp, som inte alls tog del i lokalförvaltningen (antalet sanna hypoteser = 0) med Fishers exacta test. I analysen av de senare fanns det alltså två grupper och varje hypotes är sann eller osann i båda grupperna. Data är binomial i natur. Också jämförelser mellan frälsegruppen och de andra i förvaltningens olika sektorer annars gjordes med Fishers exacta test.

Om antalet förväntade värden är i någon cell i tabellen mindre än fem, kan X^2 -testen inte användas, emedan X^2 -test statistikan följer tillräckligt noggrant X^2 -distributionen bara om antalet förväntade observationer är större än fem i varje kategori⁶⁶⁵. I de ovan nämnda analyserna användes Fishers exacta test, emedan antalet förväntade värden i jämförelsegruppens en cell var ganska ofta mindre än fem.

I Fishers exacta test kalkyleras teststatistikan så, att alla möjliga alternativa nyarrangemang av observationerna tas hänsyn till och en så kallad hypergeometrisk distribution användas i stället för X^2 -distributionen⁶⁶⁶. Sannolikhetsnivåerna är därför exacta i Fishers exacta test, inte approximerat från stora samplen⁶⁶⁷. Fishers exacta test kan bäst användas, när det finns 2 grupper och 2 parameter i analysen⁶⁶⁸.

2.8 DATASKYDD

Personuppgiftslag 22.4.1999/523 (Finland) och Lag om medicinsk forskning 9.4.1999/488 (Finland) följdes i behandling av alla personuppgifter.

⁶⁶⁴ Ekstrom & Sorensen 2011, ss. 295-320

⁶⁶⁵ SAS Institute Inc. (1999), ss. 112-113; Ekstrom & Sorensen 2011, ss. 300, 303

⁶⁶⁶ Ekstrom & Sorensen 2011, ss. 308-310

⁶⁶⁷ SAS Institute Inc. (1999), ss. 112-113.

⁶⁶⁸ Ekstrom & Sorensen 2011, ss. 308-310

2.9 FORSKARENS FÖRBINDELSER OCH BEGRÄNSNINGAR

2.9.1 Forskarens ekonomiska förbindelser

De veckelaxiska knapesläktsföreningarna har i detta projekts en fas med ett skriftligt avtal förbundet sig att finansiera det här projektets rapport, dvs. den här boken. En kommitté av dessa släkters representanter har följt projektets gång och godkänt planen från dess sida om dess innehåll⁶⁶⁹. Kommittéen eller de släktföreningarna har dock inte tagit ställning till projektets resultat eller deras tolkning utan har gett forskaren fria händer. Svenska kulturfonden har också i en fas givit understöd till Husgafvel-Sällskapet för publiceringen av denna bok, men detta stipendium användes inte för dess tidsgränsers skull.

2.9.2 Forskarens kulturella begränsningar

Forskaren representerar en annan tid och kultur än Viborgs fögderis samhälle på 1300-1600-talen. Hans verklighetsbild är olik Viborgs fögderis befolknings verklighetsbild under 1300-1600-talen, till vilket har hänsyn tagits i projektet.

2.9.3 Forskarens personliga begränsningar

Forskaren är på spinnsidan en avkomling av Veckelax frälsesläkter och nuförtiden en Kymmenedalbo i det 23. ledet.

En begränsning är också forskarens naturvetenskapliga (medicinska) utbildning⁶⁷⁰. Den har krävt honom ett sådant sätt att närma sig ämnen i fråga, som strikt baserar sig på källorna och experimentella data och som siktar sig att pröva ställda hypoteserna sanna eller osanna på basis av hållbar evidens och med så litet spekulation som möjligt.

En sådan strikt vetenskaplig linje leder emellertid inte alltid till de mest fruktbara resultaten i historievetenskapen, emedan historievetenskapen ibland kräver också på deskription och fantasi för att rekonstruera förhållandena i forna tider och i andra kulturer⁶⁷¹.

Den naturvetenskapliga utbildningen är dock också en styrka, emedan den naturvetenskapligt utbildade forskaren är på ett sätt friare än vanligt från historievetenskapsgemenskapets specifika interna komplicerade motsatsförhållanden och fästen⁶⁷², som alltid förekommer i varje gebit, utan att pruta av vetenskapens generella standarder.

⁶⁶⁹ Katajala 1990, s. 12; Kalela 2000, s. 167.

⁶⁷⁰ Docent i cell biologi i Åbo Universitets medicinska fakultet, docent i andrologi i Helsingfors Universitets medicinska fakultet, konstaterats kompetent i Tammerfors Universitet av de sakkunniga för tillsättning av en professur osv.

⁶⁷¹ Kalela 2000, ss. 77-87.

⁶⁷² Lamberg et al. 2008 (red.), s. 1.

Den naturvetenskapliga bakgrunden gör forskaren på ett sätt till synes utomstående⁶⁷³ i historievetenskapsamfundet, och därför friare från de pre-existerande och generellt antagna idéer om historiens generella gång och detaljer. Detta betyder dock inte, att han är utomstående av den sociala processen av historiegörandet⁶⁷⁴.

En först naturvetenskapligt grundutbildade forskare kan ha *dialog med forskningsmaterialen* fritt från alla förväntningar och ideologiska krav i vad kommer till omgivningens tryck, emedan han är öppet för nya metoder och söker sätt att lösa problem utifrån disciplinens traditionella paradigmer och kan göra det utan att vara revolutionär så länge han inte är inne i kärnan, dvs. så länge han bara är på kommandet till det generella historievetenskapsamfundet. Detta blir dock svårare i processens senare faser, när han börjar bli känt.

En sådan till synes utomstående forskares egna idéer och historiebild däremot kan få en större roll än i en livlig, kontinuerlig och daglig diskussion med andra forskare. Detta kan reduceras med hjälp av god kännedom av källorna. Hänsyn har tagits till detta i resultatens tolkning.

Att vara på ett sätt utomstående har betytt att *dialogen mellan forskaren och forskningsomgivningen*, dvs. historievetenskapsamfundet, har varit begränsad. Den har dock inte varit oexisterande och internet med alla dess tillämpningar har varit här till stor och nödvändig hjälp.

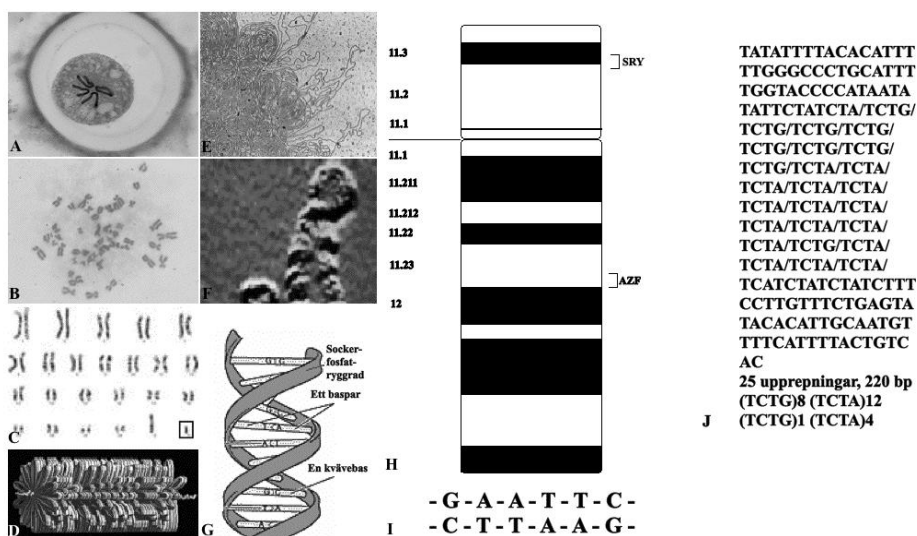
På andra sidan har det faktum, att forskaren under den största delen av hela projektet har bott på plats där öster om Kymmene älv, betytt, att han har haft en grundlig *dialog med den fysiska omgivningen*, Västra Karelen, som projektet handlar om. Detta kan inte nås i universitetets campus-omgivning.

I fråga om *dialogen mellan forskaren och forskningsämnets historia*, spelar den naturvetenskapliga bakgrunden inte en roll. Att vara utomstående och också finansiellt oberoende (forskarens inkomst inte från historieforskning) hindrar inte omevalueringen av gamla tolkningar på basis av forskningsmaterialen, utan kan även främja omtolkning.

Att forskaren arbetade under projektet i den kommunala sjukvårdens förvaltning (kommunalförbundets sjukvård- och socialdistrikt, koncernledning) gör det att hans vy mot lokalförvaltning är inte neutral och

⁶⁷³ Creutz 2004.

⁶⁷⁴ Kalela 2012, s. 1

Schema 3: Struktur av DNA, Y-kromosomen och DYS390 locus. A. En cell. Kromosomer kan klart ses inom cellens nucleus. B. Kromosomerna som Giemsa-färgade i en cellodlingskål. C. Människans 46 kromosomer fotograferade och grupperade. Y-kromosomen inom kvadraten. D. Kromatins organisation när packad. E. En transmission elektron mikroskopisk bild av kromatin. F. En transmission elektron mikroskopisk bild av kromatin förstorad. G. DNAs dubbelhelixstruktur. Två DNA-kedjor binder sig med varandra så att adenin binder sig till tymidin och guanin till cytosin. Kedjorna tar den dubbelhelixformen. H. Y-kromosomen schematiskt presenterad. Nomenklaturen av de banden presenterad till vänster. Till höger lokaliseringarna av AZF och SRY givna. I. Ett exempel på DNA-dubbelkedjan. J. Ett exempel på DYS390 locus struktur. Notera antalet av korta uppreppningar, som kan variera mellan manliga linjer. En haplotyp formas av många sådana loci med korta uppreppningar. Haplotypen presenteras som en serie av antal uppreppningar i loci, t.ex. om loci DYS 390, DYS 391 och DYS 392 hade använts för att forma en haplotyp och om det hade funnits 10, 12 och 18 korta uppreppningar i dem, respektivt, skulle haplotypen givas som en nummerserie 10-12-18.

externt, men på andra sidan kan öka hans förstånd om lokalförvaltningens riktiga natur.

2.10 LEGALITET

I projektets förverkligande följdes Finlands lag, speciellt grundlagens 16 §, lagen om medicinsk forskning 9.4.1999/488, personuppgiftslag 22.4.1999/523, upphovsrättslag 8.7.1961/404 och mervärdesskattelag 30.12.1993/1501.

Schema 4: Hypotesträdet. För delhypoteserna, se 2.2.1.

<p>DET REGIONELLA FRÄLSET TOG HAND OM DEN NORDISKA LOKAL-FÖRVALTNINGENS STABILISERING ÖSTER OM KYMMENE-ÄLVEN UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>2. VECKELAX FRÄLSE-SLÄKTER I SVERIGES FÖRVALTNING</p>	<p>2.5. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER VAR MED I UPPRÄTTHÅLLNINGEN AV HOSPITALVÄSENDET I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1400-1500-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.5.1.-2.5.3.</p>
		<p>2.4. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I FORMANDET AV DEN KYRKLIGA ADMINISTRATIONEN I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.4.1.-2.4.5.</p>
		<p>2.3. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I UPPRÄTTHÅLLNINGEN AV SLOTT OCH SLOTTSLÄNVÄSENDET I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.3.1.-2.3.20</p>
		<p>2.2. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I FORMANDET OCH UPPRÄTTHÅLLNINGEN AV FRÄLSEVÄSENDET I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.2.1.-2.2.4.</p>
		<p>2.1. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I FORMANDET AV DEN JURIDISKA ADMINISTRATIONEN I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER MEDELtiden</p>	<p>Del-hypoteserna 2.1.1.-2.1.3.</p>
	<p>1. VECKELAX FRÄLSE-SLÄKTERS URPSRUNG</p>	<p>1.4. ANDRA HYPOTESER</p>	<p>Del-hypoteserna 1.4.1.-1.4.12.</p>
		<p>1.3. HYPOTESERNA OM VECKELAX FRÄLSESLÄKTERS Y-KROMOSOMHAPLOTYPEN</p>	<p>Del-hypoteserna 1.3.1.-1.3.3.</p>
		<p>1.2. HYPOTESERNA OM VECKELAX FRÄLSESLÄKTERS VAPEN</p>	<p>Del-hypoteserna 1.2.1.-1.2.6.</p>
		<p>1.1. HYPOTESERNA OM ERIK LARSSON</p>	<p>Del-hypoteserna 1.1.1.-1.1.21</p>
<p>HYPOTESGRUPPERNA</p>	<p>HYPOTESERNA</p>	<p>DEL-HYPOTESERNA</p>	

3 Resultaten

3.1 HUSGAFVEL (WILKIN)-SLÄKTEN

3.1.1 Vem var den Erik Larsson, som fick godset i Sandby i Veckelax år 1396?

Att Erik Larsson (Veckelax), den första tjänstemannen öster om Kymmene älv utom Viborg, har fått det här godset i Sandby nära Veckelax kyrka är väldokumentad i två brev, som finns kvar ännu i dag:

1) en av riddaren Erengisle Nilsson (Hammerståetten) d.ä. 2.2.1396, daterat i Veckelax⁶⁷⁵

"Alle the thetta breff höre och see helser jagh Erengisl Nielsån, riddere och fougte i Wiborgh, käriligen medh Gudi. Thet see allom mannom witterligt att jagh haffwer giffuit thenne breffwisare Erich Larsån thet godset, såm Lars Blekare upå malmenom åtte wid Wekelax kirkio, hvilckit godz under kungen lagliga war dömp, ty at för:de Laris Bleker rymde aff landet bårtt utan orloff, och godzset lågh i monge år, i så måtte, att han skall tiene ther aff eljes och skatt gjöra. Scriptum Wekelax in purificatione beati virginis gloriose, sub meo sigillo dorso...in ipso in testimonium permissioni"⁶⁷⁶

Versionen av brevet i Tilas' samling, "ex copia per antiqua" (notera olikheter mellan Hausens och Tilas' versioner):

"...jagh haffwer giffwit thenne breffwisare Erich Larsån thet godzset såm Lares Blekare upå malmenom åtte wid Wekelax kirkio, hwilckit godz under kungen lagliga war dömp.Ty at för:de Laris Bleker rymde aff landet bårtt utan orloff, och godzset lågh i monge år, i så måtte, att han skall tiene ther aff eljes och skatt gjöra."⁶⁷⁷

En tolkning till det moderna språket:

"...jag har givit denne breffwisare Erik Larsson det godset som Lars Blekare hade på malmen vid Veckelax kyrka och vilket under kungen lagligen var dömt.

⁶⁷⁵ DF 1054

⁶⁷⁶ Hausen: Finlands medeltidsurkunder I:463; nr. 1054 (DF 1054), Hausens källa är Tilas' geneal. saml., tom I, Husgafvel, i svenska riksarkivet.

⁶⁷⁷ Notera, att det finns i Tilas' ursprungliga version en punkt efter ordet "dömp" och en ny sats börjar med ordet "Ty".

Emedan den förenämnde Lars Blekare rymde av landet bort utan lov, och godset låg i många år, i så måtte, att han skall tjäna därav eller/annars också skatt göra."

Enligt Otto Kalkar⁶⁷⁸ ordet "eller" har haft de följande formerna: eller-ellers-allers-aellaes-ellis-elles. Ordet "eljes" har inte nämnts som sådant, men orden "aellaes", "ellis" och "elles", som har använts i meningen "eller" år 1403 och 1404 (aellaes) eller också i meningen "annars" är inte mycket fjärran, t.ex. 1. "i Siaelaend aellaes annaerstedh", 2. "alle maen, thettae breff høraer laesit aellaes seer"⁶⁷⁹. Också nuförtiden har ordet "eljes, eljest" meningen "annars, i annat fall"⁶⁸⁰.

Erengisle Nilssons brev är klart av typen "*charta*"⁶⁸¹, emedan det dokumenterar givandet av ett gods och givaren själv skriver om saken.

2) en av riksrådet Karl Ulfsson Sparre 21.3.1396⁶⁸², daterat i Kronoborg

"Witterligit see thet allom them thetta breff høra eller see, thet ärliges mann her Erengisell Nielsån, riddere, sade thet för migh, Karll Wlsån af Tofttom, riddere och höffwitzmann i Wibårgh, i närwaru ärlige mannom her Joen Dansån, Toordh Bonde och Finwidh Rawalsån och andre godhe mannom närwaro, att the godzen, ther then förnempde herre Erengisle Nielsån sålt och upplatit haffwer Erich Larsån, såm nu är nempdemann i Wekelax, effter ty hans breff tillyder, såm Erich aff honom...the godsen haffwer, att for:de uti Bredskalleby och Lars Blekis godz å Malmenom the wåre rettelige under kronone fallen och huset i Wiborgh. Ty efter hans witnom och breffwom thå stadfester jagh thet köp och the gåfwo, som breffven tillyda, och förbijuder hwariom manne thet godset för Erick eller hans ärfwom hindra eller qvelie. Til mero wisso och större stadfestilse hengier jagh mitt insigle för thette breff. Datum Cronobårgh anno Domini 1396, in beati Benedicti abbatis."⁶⁸³

Karl Ulfssons brev kan tolkas som en "*charta*", emedan Karl Ulfsson stadfäster givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, men det kan också tolkas som en "*notitia*"⁶⁸⁴ på grund av att brevet dokumenterar en händelse, som har redan ägt rum, och Karl Ulfsson talar om godsets givare i tredje person och i

⁶⁷⁸ Kalkar 1886-1892, s. 453

⁶⁷⁹ Kalkar 1886-1892, s. 453

⁶⁸⁰ Molde & Andreae 1964, s. 271; Köykkä et al. 2003, s. 693

⁶⁸¹ Pulsiano & Wolf 1993, ss. 137-138

⁶⁸² DF 1057

⁶⁸³ FMU I:465, nr.1057

⁶⁸⁴ Pulsiano & Wolf 1993, ss. 137-138

preterit form (imperfekt och pluskvamperfekt). Karl Ulfssons svaga position som den tidigare ur makten störtade kungens marsk i närvaro av den nya regentens starka man, Tord Bonde, skulle tala för det alternativet, att brevet var mera som en "*notitia*", men det är dock just Tord Bondes närvaro som vittne, som ger detta brev och hela givandet av godset vikt (se nedan), varför det här brevet de facto fungerar som en "*charta*". Brevet är det sista, där Karl Ulfsson Sparre nämns som Viborgs hövidsman.

Det är också anmärkningsvärt i Erengisle Nilssons brev 2.2.1396 och Karl Ulfssons brev 21.3.1396, att det talas om "en gåva", och "tjänande därav", emedan ett sådant förhållande mellan gåvans givare och mottagare talar för en patron-klientfrälserrelation, där gåvorna byttes och gåvans mottagares gåva var i form av tjänster⁶⁸⁵. Gåvans mottagare var i skuld (se 1.2.1., 1.2.3., 1.3.3., 3.1.1., 3.5.2., 3.5.5., 4.2.) mot givaren och skulden betalades med tjänster⁶⁸⁶.

Det är också viktigt, att godset hade fallit till kronan innan det gavs till Erik Larsson, emedan den här detaljen berättar om godsets natur: godset var inte fritt: det berodde helt på landets herre, dvs. Viborg slott. Fastän största delen av landet berodde på områdets herre under medeltiden, fanns det under medeltiden t.ex. i Englands städer gammalt land, som hörde till borgarna i den graden att det kunde testamenteras oberoende av länsherrens vilja⁶⁸⁷. Den där typen av landet av fri natur i städer representerade troligen landegendom, vars rötter var i tiden innan frälseverkets början⁶⁸⁸. Emedan Veckelax inte hade kända stadsrättigheter ännu år 1396⁶⁸⁹, skulle det här alternativet inte komma till fråga. Det var fråga om ett gods, som hörde till slottet och dess stormannapatroner och upprätthölls av en klient. Det är dock anmärkningsvärt att godset gavs "*för Erick eller hans ärfvorn hindra eller qvelie*", dvs. som ärftligt.

Erik Larssons status som en konungsnämnds nempdeman enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel och godsets plats, Veckelax kyrkas malm, dvs. en av de tre "*civitas*" i Viborgs fögderi, som Per Jönsson Bååt nämnde i sitt brev till Revals borgare år 1336, tyder inte på att det var fråga om en torpa heller.

Det ursprungliga brevet, med vilket riddare Erengisle Nilsson har år 1383 sålt Bredskall by (Fig. 35) till Erik Larsson har med största sannolikhet gått förlorad, men det emellertid finns kvar en 1600-talsuppgift i en volym i

⁶⁸⁵ Småberg 2004, s. 186;

⁶⁸⁶ Småberg 2004, s. 187

⁶⁸⁷ de Wolf Hemmeon 1914/1986, s. 5.

⁶⁸⁸ de Wolf Hemmeon 1914/1986, s. 9.

⁶⁸⁹ Om Viborgs fogde Per Jönsson Bååts brev till Revals borgare med lov för dem att sälja sina produkter i Veckelax, Vederlax och Viborg år 1336 inte räknas att tyda på samma direction, se ovan.

Riksarkivets (Stockholm) Biographica-samling⁶⁹⁰. I den här anteckningen i Biographica H 34 finns det den följande texten:

"Men mehrbe:te Bredhskalla [Bredskall i Veckelax socken] hafwa mina Förfäder för 300 åhr sedan af Ernest Nielsson Riddare [säkerligen felläsning för Erengisle Nilsson] köpt, som sielfua köpebrefuet, Dat: Wijborg S. Johannis dagh 1383 det nogsampt utwijser." ⁶⁹¹

Formuleringen tyder på att originalet, eller en avskrift av detta, förelåg vid tiden för anteckningens tillkomst.

På basis av de här breven och Olof Erikssons utlåtande, förefaller det alltså, att Olof Erikssons "förfäder" (se Olof Erikssons utlåtande) köpte Bredskall, men Erik Larsson fick Sandby på Veckelax kyrkas malmenom. Det kan vara anmärkningsvärt, att Bredskall köptes enligt Olof Erikssons utlåtande av hans "förfäder", inte nödvändigt av bara Erik Larsson själv. Karl Ulfsson dock skriver "*...the godzen, ther then förnempde herre Erengisle Nielsån sålt och upplatit haffwer Erich Larsån, som nu är nempdemann...*", vilket tyder på att det var just Erik Larsson, som köpte åtminstone en del av Bredskalleby.

Emedan Veckelax inte berördes av 1405 års räfst, klassifierade Anthoni⁶⁹² dessa två förstnämnda brev⁶⁹³ som en av de första frälsebrevens på Unionstiden i Österland och speciellt i Viborgs fögderi och som bekräftelser på redan existerande frälse. Den här tolkningen stöds av det faktum, att Tord Bonde, drottning Margaretas förtroendeman och tidiga anhängare i Österland⁶⁹⁴ (år 1382), som 12.8.1403 gav sitt trohetsedsbrev för Viborgs fögderi⁶⁹⁵, när kung Erik

⁶⁹⁰ Anteckning i Biographica H 34: Husgafvel, RA - notis i odaterad inlaga från 1600-talets slut av Olof Eriksson Husgafvel; uppgiften har fått med docent Claes Gejrots, Huvudredaktör för Svenskt Diplomatariet, vänliga hjälp; Olof Eriksson Husgafvel skickades av Veckelax knapar till Riksdagen 14.9.1693 med ett brev undertecknat av de då levande representanterna av familjerna Pihlhjerta, Husgafvel, Brandstake, Wilcken och Sälle, brevet kan ses tryckt i Renvall & Halila 1962, del I, s. 173, originalet i Riksarkivet i Stockholm; se också Juva et al. 1968, s. 300.

⁶⁹¹ Anteckning i Biographica H 34: Husgafvel, RA

⁶⁹² Anthoni 1970, ss. 95, 116

⁶⁹³ DF 1054, 1057

⁶⁹⁴ SDK12068

⁶⁹⁵ SDHK 16155, SD 375

besökte Viborg och gav Viborgs borgare stadsrättigheter⁶⁹⁶, var 21.3.1396 bland de vittnena i Karl Ulfssons brev till Erik Larsson⁶⁹⁷.

I vad kommer till bekräftelsen på redan existerande frälse, stadgades i Nyköpings recess år 1396, att:

"aengen scal bliwa fraels aff them, som fraelse aere wordne i thenne forscrefne tiid, vtan the som the hafwe synderli aff wars kera herra kungxs nadh eller the som innan thenne forscrefne tiid aero wordne fraelse epter ty som laghboken wthwisar, oc bewise thet medh lagom innan siex wikor epter thet at förnämpda war herra kung Erik eller war fru drottning Margareta lather thet lysa medh annars thera bref i hwario laghsagu, eller forwerfue thet synderlika af kungxsens nadh, oc the fraelse thog aenkte annat skattegodz aen the at the bliwa fraelse vtan thera eghit, som the magha fraelse medh laghom" ⁶⁹⁸

Eftersom enligt den ovannämnda Nyköpings recess ingen skulle bli frälse av dem, som under kung Albrekts av Mecklenburg tid (1364-1389) hade blivit frälse utan de, som hade den nya kungens nåd eller de som innan kung Albrekts tid hade blivit frälse och kunde visa det, och eftersom det inte fanns sådan information, att Erik Larsson synnerligt skulle ha förvärvat kungens nåd i saken och inget sådant nämndes i Erenghis Nilssons och Karl Ulfssons brev⁶⁹⁹, skulle det se ut, att Erik Larsson eller kanske hellre hans fader redan innan kung Albrekts tid hade haft frälse. Om så, skulle det här betyda, att Erik Larssons släkt redan innan 1364 hade haft frälse och Erik Larsson år 1396 hade kunnat visa det. Om Karl Ulfssons brev till Erik Larsson var en bekräftelse av redan existerande frälse, såsom både Jaakkola⁷⁰⁰ och Anthoni⁷⁰¹ föreslog, borde man notera, att han bekräftade bara Bredskall, Veckelax kyrkas malm och möjligen ett hus i Viborg, inte Strömsby, som senare, åtminstone från 1500-talets början, hörde till stor del till Erik Larssons avkomlingar i Wilkin-Husgafvel-slakten. Det här skulle tyda på att Strömsby kom till Erik Larssons avkomlingar genom äktenskap.

⁶⁹⁶ DF 1173 19.8.1403 i Viborg slott: "Wy Eric, met Gudz nadh Swerikes, Danmarks, Norghes, Wendes oc Godes kung oc hertugh j Pomeran, kunnogt györöm thet met thätte wart opne breff allom mannom, swa the nu ære som the hær æpter komme scule, at wy hafuom vnt oc gifuet ware borghere, som bygge oc bo j war kyöpstadh Wyborgh, stadz ræt æpter thy som stadz boghena j Vpsalom wtwyser. Thy forbyuthom wy allom warom foghedom oc æm[b]letzmannom oc allom androm, æho the hælzt æren, at hindre thöm j naghre made hær amot, swa frampt the wylly wart hylle hafue oc war hefnd fly."

⁶⁹⁷ DF 1057

⁶⁹⁸ Rydberg 1877-1895, del II, bihang V; Anthoni 1970, s. 95

⁶⁹⁹ FMU 1054, 1057

⁷⁰⁰ Jaakkola 1950, s. 116

⁷⁰¹ Anthoni 1970

Enligt Alsnö stadgan⁷⁰², som redan år 1279 hade givits av kung Magnus Birgersson, skulle frälse (skattefrihet) ges till de män, som kunde göra rusttjänst⁷⁰³. Nyköpings recess år 1396 förändrade situationen klart. De, som hade hört till det skattefria frälset därför, att de hade utrustat en man och häst, behövde nu en bekräftelse för sin status som frälsemän. Erik Larsson fick den här bekräftelsen i sina brev, liksom Anthoni⁷⁰⁴ föreslog, emedan hans gods senare hörde till hans avkomlingar som frälsegods.

Nyköpings recess år 1396 förändrade situationen också på ett annat sätt. Det räckte inte, att frälsemannen själv fick bekräftelse på sin frälse. I Telgestadgan, som kung Magnus Eriksson 17.7.1345 hade givit⁷⁰⁵, stadgades det nämligen, att om frälsemannens änka eller dotter blev gift med en bonde, skattefrihet förlorades⁷⁰⁶. Om en frälseman alltså inte fick en bekräftelse på sin frälse enligt Nyköpings recess, blev han i princip en bonde, och om hans fru var en frälsevinna, var hennes arvegods i princip kanske också i fara. Om en frälsemans frus frälsestatus förlorades, verkar det inte ha varit så farligt, emedan enligt riksföreståndare Sten Sture d.ä.:

"...laghen innehåller att frelsman, som får skattebonde dotter, frelser hennes godz medh sitt.⁷⁰⁷" (27.9.1498).

Enligt Anthoni⁷⁰⁸ skedde det dock ofta vid tillkomsten av Magnus Erikssons landslag, att frälsekvinnans giftermål med en ofrälse man inte ledde till

⁷⁰² SDHK 1122, DS 799

⁷⁰³ Ofta större landägare, som i ledungen hade tjänat som skeppsmästare [skeppsledare] med en plikt att ha en järnskjorta och ett armborst (en båge) med de vanliga sköld, svärd, spjut och hjälm (Barfod, J.H.P. 1993, "Warfare", i: Pulsiano & Wolf 1993, ss. 717-718 [se Sigfrid Jönssons d.ä. vapen med ett spjut bakom skölden, en hjälm och en båge i skölden i tabell 2, skikt XIII, a]; innan Alsnö stadga tog alla de fria landägarna del i ledungen, som traditionellt var militär i natur, men under 1200-talet förändrades till beskattning; det är möjligt, att ledungsplikten inte hann vara i effekt i de Karelens nya svenska kolonier, som efter korståget år 1293 formades (ledningsskatten nämndes av kung Magnus Ladulös 29.7.1281, REA nr. 14, ss. 8-9 och ännu i 28.3.1305 och även 14.9.1441 av kungar Birger och Kristoffer, REA nr. 20, 498, ss. 13-14, 392), men på de områdena väster om Kymmene älvs Langfors gren, som redan efter Birger Jarls korståg till Tavastland år 1249 och innan året 1279 koloniserades av en svensk befolkning, och kanske på områdena, som redan under vikingatiden koloniserades [t.ex. Hitola-Kronoborg på Ladogas västra strand, Uino 2003a] kan ledungsplikten väl ha varit i kraft; bevis dock saknas). I Codex Aboensis från ca. 1430-40-talen finns dock ännu stadgar om ledungen.

⁷⁰⁴ Anthoni 1970, ss. 95, 116

⁷⁰⁵ SD 3972; DF 500

⁷⁰⁶ DF 500; SDHK 5201; ;SD V n:o 3972; se också Anthoni 1970, s. 243

⁷⁰⁷ DF 4807

⁷⁰⁸ Anthoni 1970, s. 244

förlorandet av frälsedods. Frälsedotterns make har bara åtagit sig frälsetjänsten. Det här förändrade sig dock senare.

Det kan vara anmärkningsvärt, att Tord Bonde hade varit som vittne också i ett annat brev, som Karl Ulfsson av Tofta hade skrivit, nämligen, i ett brev, där Karl Ulfsson Tofta 2.3.1403 ger bort nästan alla sina förlänningar i Sverige, inkluderande också två städer⁷⁰⁹. Funktionen av Tord Bondes närvaro, när Karl Ulfsson 21.3.1396 har skrivit sitt brev till Erik Larsson kan därför, på samma sätt, ha varit att försäkra, att Erik Larsson får bekräftelse för sina gods i Bredskall och Veckelax kyrkas malm.

Karl Ulfssons bestyrkande brev till Erik Larsson om Bredskall och Veckelax kyrkas malm (21.3.1396)⁷¹⁰ daterades dock på en plats med namnet Kronoborg. Emedan Tavastehus hette Kronoborg och den andra orten, som kallades senare Kronoborg (Kuriaschski på ryska, Kurkijoki på finska) i Karelen med starka skandinaviska rötter från vikingatiden på grund av arkeologiska fynd liksom Novgorod och Ladoga⁷¹¹ på Norra Ladoga-trakten hörde inte år 1396 till Sverige, skulle det först se ut, att Karl Ulfsson skrev brevet i Tavastehus, men emedan den karelska Kronoborg (Kuriaschski på ryska, Kurkijoki på finska) och Kylälähti, som då hörde till Novgorods Karelen, förstördes av Viborgs män just år 1396⁷¹² (se Appendix A, år 1396), blir det mera trovärdigt, att Erik Larsson av Veckelax var med på tåget till Kronoborg-Hiitola området och fick Karl Ulfssons bestyrkande brev där efter Kronoborgs förstöring. Emedan Erengisle Nilsson 2.2.1396 skrev sitt brev om Veckelax kyrkas malm i Veckelax⁷¹³ och drygt en månad senare behandlades samma sak i Kronoborg, skulle det se ut att tåget till Kronoborg kanske kunde ha ägt rum mellan 2.2.1396 och 21.3.1396 och att infallet till Kronoborg kunde ha varit över 21.3.1396, när Karl Ulfsson bestyrkte i Kronoborg Veckelax kyrkas malm och Bredskall till Erik Larsson. Om Karl Ulfssons stadfästade brev skrevs i Kronoborg i Karelen⁷¹⁴, är det också möjligt att brevet var en belöning i natur. Det är dock inte klart, om namnet Kronoborg användes för orten Kurkijoki (Kuriaschski på ryska) under medeltiden⁷¹⁵.

⁷⁰⁹ SDHK 16030, SD 290

⁷¹⁰ DF 1057

⁷¹¹ Uino 2003a; Saksa et al. 2003

⁷¹² DF 1064

⁷¹³ DF 1054

⁷¹⁴ Det är inte känt, när man har börjat använda namnet Kronoborg för Kurkijoki/Kuriaschski. Emedan arkeologiska fynd av gamla vikingatiden har gjorts där och de bevisar om tidiga skandinaviska kontakter, kan namnet vara också gammalt.

⁷¹⁵ År 1560 kallades också Kalmar slott Kronoborg ("Cronebärgz Calmare Lään", Kalmar slotts räkenskaper 1560, SE/RA/5121/5121.05/1560:24, s. 98)

Socknen Kuriaschski, där infallet hände, omfattade enligt en gammal rysk jordebok av år 1499 (tryckt år 1852) huvudsakligen nuvarande Hiitola, Kronoborgs (Kurkijoki) och Jaakkimvaara (Jaakkima) socknar. I den förstnämnda ligger en by med namnet Kylänlahti⁷¹⁶.

Man vet efter traditionen, att Erik Larsson skulle ha kommit till Veckelax från Viborg, och på basis av Karl Ulfsson Sparres brev daterad i Cronobårgh den 21 mars 1396⁷¹⁷ förefaller det, att "nempdemann i Wekelax" Erik Larsson kanske hade ett hus i Viborg 1396. Alternativt kan brevets text tyda på Viborg slott.

Man vet, att det medeltida Viborg fanns på Viborg slotts ö och på näset mittemot slottet och att de viktigaste byggnaderna där i början var kyrkan⁷¹⁸, rådhuset, ett fransiskankonvent⁷¹⁹ och ett dominikankonvent⁷²⁰. Fastän Viborgs råd första gången nämns år 1393⁷²¹, kan man inte anta, att det fanns många hus i Viborg år 1396. Viborg fick stadsrättigheterna av kung Erik av Pommern 19.8.1403⁷²², dvs:

- a) 110 år efter korståget till Karelen och byggandet av den första fasen av Viborg slott (1293)
- b) ca. 200 år efter en runsten i Uppsala med texten "Han to i Uiburkum" gjordes, troligen tydande på en stad "Uiburkum"⁷²³.
- c) 67 år efter Veckelax, Vederlax och Viborg kallades "*civitas*", dvs. en stad, av Viborgs fogde Per Jönsson Bååt⁷²⁴

Det är dock möjligt, att stadsrättigheterna hade också redan tidigare givits, emedan kungarna efter att ha stigit till tronen ofta förnyade tidigare rättigheter mot en trohetsed⁷²⁵.

Man vet inte, var Erik Larssons antagna hus i Viborg exact taget fanns och om det överhuvudtaget existerade, men man kan inte utesluta den möjligheten,

⁷¹⁶ Ronimus 1906; DF 1064

⁷¹⁷ DF 1057

⁷¹⁸ Nämns 1. gången 5.9.1403, när påve Bonifacius IX utlovar avlat åt dem, som på vissa bestämda dagar besöka Minoriterbrödernas kyrka i Viborg, SD 2966, SDHK 16089, DF 1165.

⁷¹⁹ Nämns 1. gången 30.4.1403, när påve Bonifacius IX utnämner biskopen i Åbo, domprosten i Uppsala och dekanen i Reval till konservatorer och domare för minoriterklostret i Viborg, Åbo stift, SD 2965, suppl. till åren 1401-1420, s. 106

⁷²⁰ Nämns 1. gången 23.2.1392, SDHK 14035, 23.2.1392

⁷²¹ Gardberg & Welin 1996, s. 18

⁷²² DF 1173

⁷²³ Gardberg & Welin 1996, s. 12

⁷²⁴ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, I:2:299

⁷²⁵ Korpela 2004e, ss. 225; Korpela 2004f, ss. 242-244

att Erik Larsson som en möjlig husägare i Viborg år 1396 kunde vara en av de första kända Viborgborna. Den äldsta ännu existerande kartan över Viborg är från 1640-talet, och där finns det 64 byggnader utom slottets ö i de nuvarande stadsdelarna Befästningen och Tjärnåset. Det här innebär inte den så kallade "gamla Viborg", dvs. den gamla troligen redan pre-kristna staden nordväst om slottet.

Att det har funnits växelverkan mellan Veckelax och Viborg på 1300-talet, demonstreras också av det brevet, som Karl Ulfsson och hans son Knut Carlsson av Tofta har tillsammans skrivit i Korusala (= Kuorsalo på finska, en ö framför den nuvarande Fredrikshamn, tidigare Veckelax Nystad) 10.5.1387⁷²⁶. I det här brevet ger Karl Ulfsson och hans son Knut en äng vid Viborg slott till stadens invånare.

Båda breven handlande om Erik Larssons gods⁷²⁷ har skrivits innan kung Erik XIII:s hyllning (23.7.1396 vid Mora stenar). För Erik Larssons i Veckelax person, se 3.2.3.

Fastän det kan antas, att Erik Larsson kom till Veckelax från Viborg (trad.), där han möjligen ägde ett hus ⁷²⁸(21.3.1396), vet vi inte, varifrån han kom till Viborg eller om han var född där. Tidpunkten just efter kung Albrekt av Mecklenburg hade dragit sig från tronen tyder på att Erik Larsson var hellre svensk eller dansk än tysk, men till och med ett baltiskt ursprung är inte omöjligt. Tidpunkten efter Nöteborgs fred⁷²⁹ (år 1323) skulle föreslå att han inte

⁷²⁶ DF 957

⁷²⁷ Erik Larssons gods på Veckelax kyrkas malm år 1396 karakteriseras här som *dominium* efter den postklassiska romanska rättens tolkning därför, att: 1) kanonska rätten, som var en del av senmedeltidens *ius commune* (formad av den romanska rätten och kanonska rätten tillsammans), säkert kändes i kyrkans kontext och Erik Larssons gods var på Veckelax kyrkas malm, dvs. runtom stenkyrkan där, 2) godset gavs till Erik Larsson ärvligt så, att hövudsman Karl Ulfsson förbjöd " hwarior manne thet godset för Erick eller hans ärfwom hindra eller qvelie" (DF 1057), 3) Erenigle Nilsson gav godset mot tjänst eller – i brist på tjänsten - skatte ("han skall tiene ther aff eljes och skatt giöra", DF 1054), 4) begreppet "*dominium*" i början av 1300-talet innehöll redan olika slags gods innehavandes typer, 5) att godset gavs som gåva (DF 1057) ärvligt (DF 1057) i princip för evigt med två brev av två rikets officiella representanter, betydde, att det inte var ett gods av typerna "*detentio*", "*usus*" eller "*ususfructus*" och inte heller "*possessio*", emedan Erik Larsson och hans avkomlingar i princip för evigt hade ett juridiskt rätt till godset på basis av fogde Erenigle Nilssons och hövding Karl Ulfssons brev (han inte bara hade godset i sina händer; Pihlajamäki et al. 2007, ss. 116-119), 6). Erik Larsson och speciellt hans avkomlingar hade frihet att bestämma om godset, vilja att äga det (demonstrerad i frälseransakningar) och makt att göra vad de ville med godset (Erik Larssons avkomlingar kunde sälja godsets delar liksom demonstrerad av säljandet av Sandby nr. 3 av Henrik Persson Junkar, Henrik Henrikssons fader år 1698 (Korhonen 1981, s. 143; Veckelax ting 7.-8.11.1698). Det borde också kommas ihåg, att hela idén om äganderätten förändrade sig genom medeltiden (Pihlajamäki et al. 2007, ss. 109-138).

⁷²⁸ DF 1057

⁷²⁹ Man kan tala om en äkta fred, emedan det i Novgorods furste Jurges brev skrevs det följande: " Terföre skall thenne fridenn, som tagen är, i ingo brytas" och " thenne frid är bäggie wägne korskyst, Hwar honom bryter, Alzmechtig Gudt och Jungfru Maria offwer honom hämpnes", SDHK 3228

kom från Novgorod för att agera som en nempdeman i Veckelax och för att få Veckelax kyrkas malm, men helt kan detta alternativ uteslutas heller.

Det stadgades på Alsnö år 1280, att den tjänstemannaklassen, inhemsk eller uthemsk, som gjorde vapentjänst till häst skulle åtnjuta frälse⁷³⁰. Denna stadga gavs för att få mera män till kungens armé. Kung Magnus Erikssons landslag från 1347 dock nämnde inte ens en sådan plats i Österland, där "sköldmönstringen" för inhemska frälsemän skulle äga rum, men kung Kristoffers landslag från året 1442 gör det: frälsemännen från alla "Österländer" bör komma till Åbo⁷³¹. Den här förändringen i lagen kan tolkas så, att antalet finländska frälsemän mellan åren 1347 och 1442 har stigit så mycket, att det har lönat sig att organisera en separat sköldmönstring i Åbo.

Rosén⁷³² föreslog, att Wilkin-Husgafvel-släkten redan innan Erik Larsson köpte Bredskall och fick Veckelax kyrkas malmenom hade haft landegendom i Strömsby, Veckelax. Det borde också kommas ihåg, att det redan på 1230-talet fanns i Livland estniska såkallade fribönder, som hade fått skattefrihet och frihet från arbete därför, att de efter erövringen och förstörelsen av Tarto (Dorpat på tyska) stad hade börjat samarbeta med de tyska och den katolska kyrkan⁷³³.

Om fullmakten att ge gods som gåvor i Viborgs fögderi år 1396

Det är viktigt att notera, att Kung Albrekt år 1371 hade givit ett kungaförsäkran, i vilket han flyttade förfoganderätten över rikets borgar, inkluderande Viborg på riksrådet⁷³⁴. Emedan Erik av Pommern bara år 1397 kröntes som Sveriges kung, hade riksrådet i princip fullmakten över slotten och deras fögderier 1371-1397, dvs. ännu år 1396, när nempdeman Erik Larsson 2.2.1396 och 21.3.1396 fick Veckelax kyrkas malm som gåva mot tjänst⁷³⁵. Riksrådets ordförande år 1371 var ärkebiskopen, men Karl Ulfsson (Sparre) av Tofta var som marsk bland de äldsta medlemmarna i riksrådet och var därför bland dem, som fick fullmakten över borgarna.

Emedan Viborg var en av Bo Jonssons pantlän, är det också viktigt att notera, att Eregisle Nilsson år 1384 var bland Bo Jonssons testaments 10

⁷³⁰ Det förefaller, att det med ordet "inhemsk" menades här svensk och finsk contra dansk, tysk, flamisk eller engelsk.

⁷³¹ Koskinen 1884, Hist.Ark. VIII [92], s. 19

⁷³² Rosén 1936, s. 278

⁷³³ Reko 2004, s. 68

⁷³⁴ DS X 75; Fritz 1972, s. 114; Riksrådet då år 1371: ärkebiskop Birger i Uppsala och dennes 6 lydbiskopar i Sverige samt riddarna Eregisle Sunesson jarl, Karl Ulfsson av Tofta, Bengt Filipsson, Erik Kättilsson, Bengt Nilsson, Jöns Hjärna, Anund Jonsson och Erik Karlsson och väpnarna Bo Jonsson, Finvid Finvidsson, Ulf Jonsson och Lars Björnsson.

⁷³⁵ DF 1054, 1057

executörer⁷³⁶. Bo Jonsson gav hans testaments executörer fullmakt att styra och råda alla de pantlän, som han gav till dem, inkluderande Viborgs fögderi. Emedan Erensisle Nilsson redan då var Viborgs fogde och hade för 15 år varit, är det klart, att det var han, som hade fullmakt över Viborgs fögderi på grund av Bo Jonssons testament.

Att både Erensisle Nilsson och Karl Ulfsson gav sina brev om Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson betydde, att både kung Albrekts kungaförsäkrans år 1371 fullmakt för riksrådet om förfoganderätten över rikets borgar och Bo Jonssons testaments år 1384 fullmakt för testaments executörer att styra och råda de pantlän som hade kommit till Bo Jonssons ägo, fylldes. Ingen kunde ifrågasätta dessa mäns auktoritet och laglighet att göra så. Att fögderiets kommande fogde under kung Eriks av Pommern tid Tord Bonde var som vittne i processen bestyrkte också framtiden för Erik Larssons gods.

Många av Bo Jonssons testaments executörer tillsammans med andra, inkluderande Erensisle Nilsson och Tord Bonde, gav dock 22.3.1388 Bo Jonssons tidigare pantlän till drottning Margareta och förklarade att de hade valt henne på egna och hela rikets vägnar till Sveriges rikes "fullmäktiga Fru och rätta husbonde"⁷³⁷. Nyköping och Viborg slott höll de testamentsexecutörerna dock

⁷³⁶ DF 922 (11.4.1384): "... Och först sätter och skifftar mijna excecutoribus och mijn yttersta willjas fullföllgiare werduga herra och fader her Nils, med Gudz nåde biskop i Lindkiöping, och herr Thord, med samme nådh biskop i Strängnääs, och wälborne männ her Larss Vlfsson, her Börgie Vlfsson, herr Erich Kiättilsson, herr Steen Bengdtsson, herr Eringissle Nilsson, riddare, Vlf Jonsson, Steen Boosson, herr Carl Magnusson, swenne, ... Och antwardar jagh och gansklika uplåter effter mijn dödh ifrån mig och minom arfwom för:te excecutoribus alla mijna panta, som är Nykiöpingz huus, Stockholms huus, Calmars huuss, Åbo huus, Wijborgz huus, Rassbärgz huus, Taffwasta huus och Crysseborgh, Öresteen, Oppensteen och Forssholm, med allom thessa huus, samma landom, fögderij, stadhi och Vbsala ödhe, innehafwa å mijne wägna, så at the skulle giöra lydno, troskap och räkenkap, och allting giöra och hålla effter thera budhi, rådhe och willja såsom the mig nu plichtige äre at giöra eller något sin bäst och troligast giordt hafwa; och gifwer jag them förbe:tom minom excecutoribus fulla macht att styra och rådha alle the förbenämde panta, sehn jag affgår, lijkwist som jag them nu styre och råde, så at the måtte mijna fougda och ämbetzmän, som the förbenämde mijna panta nu innehafwa, aff them pantom, huusom, landom, fougderij och embeta frijlika och wällelika uthan anseende effter bruth thera affsättia och andre i theras stad tillsättia effter ty som Gudh gifwer them rådhe och tyckes rådelijka och gagnelijka wara; och går jag ganskljika med allom kiärleek och trooskap till förbenämde mijna excecutoribus och thera ehrligheet och trooskap med allom pantom mijnom, som för är sagdt, med så willkorum, att the skolon aff them förbenämde panta och thera egendoom alle mijne skull, som jag är ikommen på rijkzens wägnar, betala såsom the willja både sijna siällar och mijna bewara och för Gudz domb bekände wara. Och will jag att the the föreskriffne huus, land och panta alldrig ifrån sig eller sijna wärjo antwarda för än mijn skuld är ganskljijk betalt, uthan allena them wachta och bewara låta ... Frambledes, medan jag hawer mijna arfwelige godz fångit med mijn stoora örfnade omtanka, tå uplåter jag förbenämde mijnom excecutoribus all mijn arflige godz (i Sverige) ... så the skullen them styra och rådha och i handom hafwa, sällgia, giällda och gifwa effter thy Gudh them till råda gifwer och aff them alla mijna egna skuldh betala"

⁷³⁷ DF 970; SDHK 13403: "Alle metn, the nu æræ ogh the som eftæ kommæ, skal thet witlicht wæræ at wi Byrie Vlfson, Steen Benditson, Erndgisel Nicleson, Vlf Jonson, Steen Stensson, Steen Boson, Thuræ Benditson ogh Arwith Benditson, riddere, Knut Boson, cantor i Linköping, ogh Karl Magn[u]sson, Thord Bondæ ogh Gregorius Benditson, swenæ, kietnæs thet meth thettæ wort obnæ bref, at wi hafuæ etn gantze endæ ganget pa allæs woræ wegnæ, pa alles woræ wenær, frændær ogh hiælpæræs weg[n]æ ogh pa menæ righæns mætnæ wegnæ i Swerrige ogh the for woer skyld giøre ogh lathæ wilæ ogh pa righæns wegnæ i Swerrighe, meth

som en pant även i fortsättningen⁷³⁸. Därefter hörde fullmakten om Viborgs fögderi och dess gods i princip till drottning Margareta, men testamentsexecutörerna och Erengisle Nilsson som en av de testamentsexecutörerna, panthavare och Viborgs fogde höll Viborg i praktiken.

Sverige hade inte ännu en ny kung. Erik av Pommern blev kung i januari 1396, men kröntes bara 17.6.1397, vilket betydde, att fullmakten i riket ännu efter givandet av pantlänen till drottning Margareta år 1388 i praktik var i riksrådets händer och att Viborg slott först och främst var i händer av Erengisle Nilsson, vars position som Bo Jonssons testamentsexecutör och en av drottning Margaretas första män i Sverige var stark.

Att Erengisle Nilsson gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson 2.2.1396⁷³⁹, dvs. omedelbart efter Erik av Pommern hade blivit kung, betydde, att Erengisle Nilsson gav godset till Erik Larsson, när förvaltningen igen hade stabiliserats. Detsamma gällde Hans Olofsson och Olof Niklison, som fick frälse i Säckejärv⁷⁴⁰ av Karl Ulfsson (Sparre) 9.3.1396⁷⁴¹.

Att Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm just efter kung Erik hade blivit kung har också en annan mening: Enligt Nyköpings recess var alla gårdar, som före 1363 hade ägts av kronan eller av bönder och som hade överförts till frälset eller kyrkan, att återställas i skatte- eller kronostatus⁷⁴². Emedan Erik Larsson fick sitt gods, när både drottning Margareta och kung Erik redan var i sina positioner, betydde, att hans frälse under det nya maktarrangemanget var i kraft, fastän kung Erik inte ännu hade kröntes.

Att drottning Margaretas räfst gjorde ingenting till Erik Larssons gods bevisar, att Erengisle Nilsson (Hammerstaätten), Karl Ulfsson (Sparre), Tord Bonde, Finvid Ragvaldsson och Joen Dansson hade en laglig fullmakt att ge Veckelax kyrkas malm som gåva mot tjänst till nempdemän Erik Larsson.

hethærleghæ og werthegæ fruwæ, fruwæ Margretæ, Norighæs og Swerrighæs drotning og ræet erving og forstittnæ righæs i Danmark, i so dane mathæ, som hær eftær fylghær: ... at wi skulæ hennæ woer fruwæ, drotning Margrete fornefnd for woer allæs og righæs i Swerrighæ futlmechtich fruwæ og ræet husbundæ holdæ og hafuæ i allæ mathæ, som tro dondemetn bør theræ husbundæ og theræ rætæ herscap at giøræ...Ogh wi, Bo Jonsons testamentarii, skulæ Nyköping og Wiburgh meth theræ focheti og Westmannaland, halfuæ Dalæ, halft koberbierghet og halft jærnbierghet, som i Dalen liggæ, i alla mathæ so af woer fruwæ, drotning Margrete fornefnd, tel pant hafuæ, som hennes bref thær om ludær. Ogh the fornefndæ fæstær og hws, Nyköpingh og Wiburgh, skulæ wæræ wor fruwe, drotning Margretes fornefnds, og hennæs hielperæs obnæ slot og hws tel al henne nøeth... ”

⁷³⁸ Fritz 1972, s. 130

⁷³⁹ DF 1054

⁷⁴⁰ Säckejärv var en kapell av Viborgs församling ännu då, tills 1571

⁷⁴¹ DF 1055

⁷⁴² Harrison & Eriksson 2010, s. 74.

Godsets på Veckelax kyrkas malm natur

I Upplands- och Södermannalagarnas kungabalk skrevs det om kungens rätt att ge län:

"Tha ma han thiaenistumannum sinum laen giwae".

Fritz (1972)⁷⁴³ tolkade detta så, att sammanhanget med den nyvalde och vigde kungens rätt till Uppsala öd, dulgadråp och danaarv, de äldsta av rättigheter, som tillkom en medeltida svensk kung, tydde på att det gällde förläningar till dem, som gjorde kungen tjänst, en företeelse, som går längre i tiden än slottslänsorganisationen. Motsvarande stadgan i Magnus Erikssons Landslag låter det följande:

"Sithan ma han laen giua, rike sino styra⁷⁴⁴".

Att Veckelax nempdeman Erik Larsson, som var en nempdeman enligt Magnus Erikssons landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel (se Hypotes 1.1.2.O), dvs. en tjänsteman i rikets juridiska system, fick Veckelax kyrkas malm mot tjänst⁷⁴⁵ väcker frågor om godsets natur. Enligt Upplands lag, som tillämpades i Viborg stad, och enligt Magnus Erikssons Landslag kunde kungen (eller den som hade fått fullmakt att använda kungens makt) ge län till sina tjänstemän. Emedan Erik Larsson var en tjänsteman (nempdeman, som enligt Magnus Erikssons Landslag t.ex. gav ed att följa kungens landslag och tog del t.ex. i insamling av böter från sitt område⁷⁴⁶), måste det frågas, om Veckelax kyrkas malm hellre än ett vanligt allodialt frälsegods var en ärftlig förläning till Erik Larsson och hans avkomlingar.

Erik Larsson kallades dock inte "fogde" eller "hövding", vilket talar emot det alternativet, att han hade fått Veckelax kyrkas malm som en liten förläning, fastän han fick det som en gåva mot konungsnämnds i Österland nempdemans tjänst⁷⁴⁷.

Att de norska medeltida "sysslomännen", som var kungens "handgångna" män⁷⁴⁸, dvs. frälsemän, som hade gjort "homagium" till kungen, uppbar böter liksom länsherren och nempdemännen i Sverige och hade smärre

⁷⁴³ Fritz 1972, s. 81.

⁷⁴⁴ Collin & Schlyter 1862, ss. 9-10. Kunungx Balker V:9

⁷⁴⁵ *Thet see allom mannom witterligt att jagh haffwer giffuit thenne breffwisare Erich Larsån thet godset, ... i så måtte, att han skall tiene ther aff eljes och skatt giöra.*

⁷⁴⁶ Collin & Schlyter 1862, Kunungx Balker XXXI, Thingmala Balker XX, XXXIV; Donner 2000, ss. 14, 81, 86.

⁷⁴⁷ DF 1054, 1057

⁷⁴⁸ Fritz 1972, s. 83

förläningar (*veizlur*), kan det inte undvikas att jämföra de norska sysslomännens ställe med en annan kungens tjänsteman, nempdemannen Erik Larsson i Veckelax, som 2.2.1396 fick ett gods, Veckelax kyrkas malm, som gåva mot tjänst⁷⁴⁹. Både de norska sysslomännen och nempdeman Erik Larsson var kronans tjänstemän, vilket tyder på, att det inte är uteslutet, att också Erik Larssons gods på Veckelax kyrkas malm var liksom de norska sysslomännens små förläningar⁷⁵⁰, men emedan godset på Veckelax kyrkas malm stadfästes av Viborgs hövding Karl Ulfsson (Sparre) med de följande orden: "... och förbijuder hwariom manne thet godset för Erick eller hans ärffwom hindra eller qvelie", skulle det se ut att vara fråga om en ärftlig gåva hellre än en förläning.

3.1.2. Erik Larssons och hans avkomlingars vapen

I frälseransakningen år 1623-1625 berättade Erik Larssons avkomling Sigfrid Jönsson Husgafvel den yngre (d.y.)⁷⁵¹, att "redan Erik Larsson fört en husgafvel i skölden", dvs. enligt detta utlåtande hade redan han ett vapen, men om han hade det redan när han kom till Veckelax som en ägare, kan man inte läsa från de existerande dokumenten. Det var redan 1383, när han köpte Bredskall⁷⁵², alltså nästan 13 år innan han fick Veckelax kyrkas malm som gåva mot tjänst. Det här vapnet med en "husgafvel" känner man ännu i dag, dock inte nödvändigt som identiskt med det ursprungliga vapnet, emedan vapnet verkar ha tidigt haft en båge under sparren⁷⁵³ i stället för den halvmåne-liknande

⁷⁴⁹ DF 1054, 1057

⁷⁵⁰ Kungliga godsförläningar gavs till innehavare av höga ämbeten redan tidigt; Fritz 1972, s. 107

⁷⁵¹ Aminoff 1827, ss. 25-27: Åbo Hovrätts Protocoll 27.9.1625 och 4.10.1625 (Advocat-Fiscal, förre Kamreraren i Finland Johan Ottesson) innehöll också släktlinea av Sigfred Jönsson i Tavastby (Vilken-Husgafvel) och Sigfred Jönsson i Husula (Pilhjärta). Enligt Sigfred Jönssons i Tavastby släktlinea härstammade han i sjätte led från Erik Larsson; Aminoff publicerade sin bok 23.6.1827, dvs. drygt 2 månader innan Åbo Brand 4.9.1827, vilket betyder, att Aminoff troligen ännu har sett den nämnda Åbo Hovrätts Protocoll liksom också Daniel Tilas (d. 1772), i vars samling finns en register på Husgavlarnas dokument; Lagus 1860, ss. 560-561;

⁷⁵² SDHK 12437, 24.6.1383

⁷⁵³ Ölands fogde Sigfrid Jönsson Wilkins den äldre sigill 1568, Tabell 2, Sigfrid Jönsson d.ä. nämns i skölmönstringen i Linköping år 1537 ["Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 28] och som Norra Ölands fogdes Nils Hofuenskilds man år 1539, år 1545 blev han hela Ölands fogde [Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198]

objektet över sparren som finns i den nuvarande vapenversionen (se Tabell 2). I alla fall används samma vapen med "husgafvel" av Erik Larssons avkomlingar i familjen Husgafvel (Tabell 2). Kan det här vapnet ge oss information om vem Erik Larsson egentligen var och varifrån han kom till Veckelax?

Husgafvel-vapnets klassificering

Husgafvel-släktens vapen kan heraldiskt klassificeras som typ HA⁷⁵⁴, dvs. det innehåller en häroldsbild, en sparre, och en allmän bild, en halvmåne eller en båge (Tabell 2). Också termen "husgafvel" har dock använts för sparren i Husgafvel-vapnet, och i det fallet skulle vapnet representera typ AA (två allmänna bild). Vapen av HA-typ förekommer enligt Raneke (1975) i Berghammars medeltida vapenbok mest i Flanders (ca. 36 %) och i Brabant (ca. 34 %) och minst i Artois (ca. 12 %), Danmark (ca. 14 %) och Polen (ca. 16 %⁷⁵⁵). Vapen av A-typ förekommer motsvarande mest i Polen (ca. 83 %) och Danmark (ca. 57 %⁷⁵⁶) och minst i Flanders (ca. 16 %), Hainaut (ca. 31 %) och i Brabant (ca. 33 %⁷⁵⁷). Om Husgafvel-vapnet alltså representerade typ HA, såsom Sigfrid Jönsson⁷⁵⁸ Wilkins den äldre (d.ä.) 1500-talets vapen med en full sparre (Tabell 2) och en 1600-talets blason (Tabell 3)⁷⁵⁹ tyder på, skulle det vara mera sannolikt (probabilistisk-statistisk förklaring⁷⁶⁰), att vapnet har sitt ursprung i Flanders eller Brabant än i Polen eller i Danmark, men om det representerade typen A, skulle det på den ovannämnda basis mera sannolikt ha sitt ursprung i Polen eller Danmark. Vapnets typ ger dock inte ett specifikt bevis om vapnets ursprung.

Husgafvel-vapnets tinkturer, "gules" (fältet), "or" (sparren) och "azur" (halvmånen), representerar enligt Raneke (1975) de vanligaste förekomna tinkturerna under medeltiden⁷⁶¹. Därför tyder de inte heller specifikt på något geografiskt område. Tinkturen "or" (guld) har dock enligt Raneke (1975) under medeltiden i Bergshammars-vapenbokens vapen använts i bara 10,3 % av vapen i Danmark, och den motsvarande figuren i Frankrike är 27,7 %⁷⁶² och i de östra

⁷⁵⁴ Raneke 1975, s. 105

⁷⁵⁵ Raneke 1975, ss. 136-141

⁷⁵⁶ Raneke 1975, ss. 136-141

⁷⁵⁷ Raneke 1975, ss. 136-141

⁷⁵⁸ Register på Adelsens gotz och gårdar udij Finland samt med theris ränthte 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

⁷⁵⁹ Lagus 1860, s. 559, ursprungligen Dahlsteen 1769, se Hausen 1887, s. 273, se också legenden för fig. 1

⁷⁶⁰ Hempel 2001, ss. 276-296

⁷⁶¹ Raneke 1975, ss. 136-141

⁷⁶² Raneke 1975, ss. 136-141

tyska områdena ca. 18 %⁷⁶³. Den här olikheten i tinkturens "or" användning mellan Danmark och Frankrike skulle tyda på att Husgafvel-vapnet inte är nödvändigt ursprungligen nordiskt. Tinkturen dock inte heller kan ge något specifikt bevis om vapnets ursprung.

Hjälmprydnaden i Husgafvel-vapnet har förändrats med tid. De äldsta varianterna har två horn som hjälmprydnad, både buffelhorn (Sigfrid Jönsson⁷⁶⁴ till Strömsby = S.J. Wilkin d.ä., 1568, Tabell 2) och raka horn⁷⁶⁵ (Tabell 2). I den medeltida Bergshammar-vapenboken saknas hjälmprydnaderna nästan helt på franska områdena och Angleterre och de förekommer sällan i Marches du sud och i Öst-Europa⁷⁶⁶. Det här kan dock inte tolkas så, att hjälmprydnaderna inte alls användes på dessa områden. Att de kända Husgafvel-vapnets varianter alltid åtminstone från 1500-talet har en hjälmprydnad skulle dock tyda på att vapnet inte är från de franska områdena eller Angleterre, eller att hjälmprydnaderna har tillagts och förändrats senare i de nordiska länderna enligt dagens mode. Vapnet kan inte särskilt klassifieras på basis av hjälmprydnaden.

I vapenhorisonten beskriven av Raneke⁷⁶⁷ delas tidsluckan 1150-1479 i tio 33 år långa skikten. Om den här skiktningen fortsätts längre, fås de skikten i Tabell 2.

Generella aspekter om vapenmotivet "gules chevron or"

Bland de mera än fyra tusen svenska adelsvapen, som finns i C.A. Klingspors Vapenbok⁷⁶⁸, finns det mera än 120 vapen med en sparre, men bara två vapen med "en sparre av guld på rött fält": Huusgavel⁷⁶⁹ och Muhl⁷⁷⁰. Sparre av Aspnäs-vapnet⁷⁷¹, som också har "en sparre av guld på rött fält" finns inte i Klingspors bok därför, att släkten inte har existerat med detta namn: namnet "Sparre av Aspnäs" har givits till släkten senare av forskare på basis av sparrevapnet med samma tinkturer och det att några släktmedlemmar har bott i

⁷⁶³ Raneke 1975, ss. 136-141

⁷⁶⁴ Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränththe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

⁷⁶⁵ Stiernmans samling, se Tilas' geneal. saml., tom I, Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta (presenterad i frälseransakningen i Åbo Hovrätt 1623-1625), Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/III/045, Tabell 2

⁷⁶⁶ Raneke 1975, s. 142

⁷⁶⁷ Raneke 1975, s. 8

⁷⁶⁸ Raneke 1990

⁷⁶⁹ Erik Larssons avkomling, nr. 2102

⁷⁷⁰ Nr. 1351, Raneke 1990

⁷⁷¹ SMV I:113

Aspnäs i Väla härad i Uppland⁷⁷². Kända representanterna av Sparre av Aspnäs-släkten har också inte funnits i Sverige efter 1300-talets slut⁷⁷³. Orsaken kan ha varit 1350-talets pestepidemi, digerdöden, som kom till Sveriges västraste delar från Norge antagligen i årets 1349 slut och dödade en stor del av befolkningen i många områden i Sverige på basis av ödehusfrekvens innan och efter epidemin, och orsakade också stora ekonomiska konsekvenser⁷⁷⁴. Om pesten kom till Viborgs fögderi är oklart⁷⁷⁵, men den kom till Götaland, Småland, Uppland och Gotland⁷⁷⁶ och till Öst-Preussen⁷⁷⁷ och Livland⁷⁷⁸, som alla hade handelskontakter med Reval och Revals borgare för sin del kunde sälja sina produkter i Viborgs fögderis tre *civitas*, Veckelax, Vederlax och Viborg sedan 1336⁷⁷⁹ och den kom till Novgorod⁷⁸⁰. När man då kommer ihåg, att det fanns ett krig, Magnus Erikssons korståg, pågående i Karelen under åren 1348-1351 (Appendix A) och att ett krigshär behövde proviant, verkar det otroligt, att pesten inte hade kommit till Viborgs fögderi.

I Baltien har det enligt Klingspor inte funnits sådana familjer, som har haft "en sparre av guld i rött fält" som huvudteman i skölden, men familjer Fermor och Stenbock-Fermor har som en del i deras vapen med många delar "en sparre av guld i rött fält", och familjen Totleben har en böjd sparre av guld i rött fält i nedre delen av sitt vapen med två delar⁷⁸¹. Också en estnisk familj, Nieroth, dess friherrliga branch⁷⁸² har en sparre av guld på rött fält i sitt vapen som en del av en sköld med många delar. I Preussen har det också funnits släkter med en sparre av guld på rött fält i vapnet (se Appendix E).

Erik Lavrinssons sigill år 1417

I detta projekt hittades väpnare Erik Lavrinssons sigill från året 1417⁷⁸³. Detta mörkt bruna vaxsigill producerar i vissa ljusförhållanden konstant och upprepat en sådan bild om en vacker och symmetrisk sparre och en båge (Fig. 7, bild 1),

⁷⁷² ÄSF I:188

⁷⁷³ ÄSF I:188

⁷⁷⁴ Harrison & Eriksson 2010, ss. 20-45; Benedictow 2006, ss. 170-178

⁷⁷⁵ Benedictow 2006, ss. 216-226

⁷⁷⁶ Benedictow 2006, ss. 216-226

⁷⁷⁷ Benedictow 2006, s. 209

⁷⁷⁸ Benedictow 2006, ss. 210

⁷⁷⁹ DF 443

⁷⁸⁰ Benedictow 2006, ss. 211-215

⁷⁸¹ Klingspor & Hildebrand 1870

⁷⁸² Nr. 90, d. 1740?, Raneke 1990, s. 141

⁷⁸³ SDHK 18981

som kan testas av vem som helst. Fotografiet har tagits i Riksarkivet i Stockholm tillsammans med hela brevet på en svart bakgrund och med ljuset kommande på basis av skuggorna i sigillet från dexter⁷⁸⁴ och presenterats i SDs huvudkartoteks webbsidor (SDHK nr. 18981, år 2012). I analysen skars sigillet i ett datorprogram bort från fotografiet av hela brevet för noggrannare analys (177 x 160 pixel, 72,0 x 72,0 ppi, 256 färger [8 bit], 30,0 kB, GIF89a, 17,0 kB, kompression 1:1, ljuset från dexter, en svart bakgrund). Bilden 1 i Fig. 7 visades först till 5 personer, som bestyrkte, att de såg en båge på en sparre i bilden. Två av dessa var medlemmar i Heraldiska Föreningen i Finland och en var en professionell expert i heraldik.

För att vara säker på existensen av en båge på en sparre i sigillet, bads det (juli 2012) ett nytt fotografi av sigillet från Riksarkivet. En ny bild togs av fotograf Kurt Eriksson och sändes på en DVD-skiva via post till forskaren. I denna bild (350 x 352 pixel, 72,0 x 72,0 ppi, 256 färger [8 bit], 126,5 kB, GIF89a, 37,6 kB, kompression 1:3, ljuset från sinister, en vit bakgrund) om samma sigill i samma brev (SDHK nr. 18981) kunde man se klart en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° (Fig. 7, bild 2).

Båda fotografierna är från samma sigill och med resolutionen i densamma storlekklassen, men i bilden 1 i Fig. 7 kan man se en båge på en sparre och i bilden 2 en enkeltinnad ruta/en cross quadrante lutad 45° till dexter.

Olikheten kan inte helt förklaras, men emedan ljusförhållandena och bakgrunden har varit olika, måste olikheten bero på något optiskt fenomen eller på perception. Med sparren kan det delvis vara fråga om samma fenomen som när byggnadens facad ses generellt som högre än dess bredd, fastän facaden exact passar in i en kvadrat⁷⁸⁵. Den enkeltinnade rutans/cross quadrante lutad 45° till dexter passar nämligen inne i en kvadrat, rutans topp är nära sparrens topp, om inte samma punkt, och de två tinnorna i rutans nedre del formar sparrens ändar.

Bågens (delfigurerna 1, 3 och 4 i Fig. 7) ändar är på de tinnorna i rutans övre hälft, vars fortsättningar mot rutans centrum skulle se ut att forma ett Andreas kors i rutans (cross quadrante, 45°) centrumpunkt, och bågens lägsta punkt är nära rutans centrumpunkt. I stället för den övre hälften av Andreas-korset i cross quadrante i 45° vinkel (= en enkeltinnad ruta) kan man se en båge. I bilden 2 av Fig. 7 finns det ingenting där i mitten av rutan, fastän det i bilden 1 av Fig. 7 verkar finnas en sot båge där.

Sparren och bågen kan dokumenteras till ett fotografi, men ett illusoriskt upplevt sinnesintryck kan formas också från ett fotografi⁷⁸⁶. Det kan också vara fråga om ett interferensfenomen.

⁷⁸⁴ Brevets höger

⁷⁸⁵ Ninio 2001, ss. 20-25

⁷⁸⁶ Ninio 2001, s. 25

En sparre är känd för att kunna orsaka illusioner, t.ex. Montaignes sparre-illusion⁷⁸⁷ och både sparren och bågen kan orsaka visuell felinriktning⁷⁸⁸.

Det är också känt, att en kvadrat, vars sidor är horisontala och vertikala, ser mindre ut än en kvadrat lutad 45° , dvs. en ruta⁷⁸⁹ och att när en kvadrat lutas, det kan ses som en rhomb, fastän det ännu är en kvadrat⁷⁹⁰.

När illusionen handlar om evaluering om parallelism eller att vara i linje, är värderingarna minimala för horisontala och vertikala orientationer och maximala för orienteringar om ca. 45° ⁷⁹¹

Att sparren och bågen formar här nu i observatörens hjärnbarks syncentrum, när bilden 1 i Fig. 7 granskas, kan demonstreras med att luta huvuden 45° till tittarens vänster: då kan man igen se den enkeltinnade rutan/cross quadrante i bilden 1. När man igen lyfter huvuden rakt upp, ser man igen en båge på en sparre. Detta kan upprepas tillräckligt många gånger för att demonstrera fenomenet.

När man ser en båge på en sparre är det i linjen med skölden, dvs. rakt uppåt i skölden med sparrens axis i linjen med sköldens mittlinje, med sparrens ändar i sköldens högra och vänstra kanter och med sparrens topp i sköldens övre kant. En söt båge kan ses klart på sparren.

När man ser en cross quadrante, är det i 45° vinkel med sköldens mittlinje, och det kan inte ses en båge i skölden alls då (Fig. 7).

Om Erik Larssons avkomlingar såg i gamla vaxsigill bilden 1 av Fig. 7, förstod de att det var deras förfaders sigill, och gjorde deras nya sigill på basis av vad de hade sett. Ett likadant exempel från medeltiden är känt från byzantium, där silk och brokader använt i prästernas kläder kopierades i stenstrukturer i katedraler och därifrån till vapen⁷⁹².

Emedan detta sigill är det enda, där en båge på en sparre kan ses (liksom i Husgafvel-vapnet, se Tabell 2) och sigilletts ägare hette Erik Lavrinsson år 1417, är detta troligen Erik Larssons, nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags XXXI och XXXIII kapitel, sigill trots dess speciella egenskap.

Om sigilletts speciella egenskap planerades av den medeltida sigillgravören, är inte känt, men det kan också representera ett exempel på den medeltida sigillkonsten⁷⁹³. I detta fall skulle illusionen producerad av sigillet vara ett sätt att undvika sigilletts förfalskning.

⁷⁸⁷ Ninio 2001, ss. 15-16

⁷⁸⁸ Day et al., 1989

⁷⁸⁹ Ninio 2001, s. 31

⁷⁹⁰ Ninio 2001, s. 30

⁷⁹¹ Ninio 2001, s. 30

⁷⁹² Pakula 1972, s. 31

⁷⁹³ Som kuriositet borde det nämnas här, att det finns en trappskuren ruta med samma geometri också i Fredrikshamns bastionstads stadsplan. Se Kaskinen & Kauppi 1992, fig. 2, 4, 5 (byggnads

Tabell 2: Wilkin-Husgafvel-Junkar-aläktens bevarade vapens⁷⁹⁴ datering och utveckling. Vapenhorisonter enligt Raneke (2001)⁷⁹⁵.

Skiktet	Åren	Vapens bärare	Vapen eller blason
I	1150-1182		
II	1183-1215		
III	1216-1248		
IV	1249-1281		
V	1282-1314		
VI	1315-1347		
VII	1348-1380		
VIII	1381-1413	Erik Larsson	"redan Erik Larsson fört i skölden en husgafvel och på hjälmen en eldhake" (Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. i frälserannsakingen år 1623) ⁷⁹⁶
IX	1414-1446		I detta projekt hittades väpnare Erik Lavrinssons sigill i ett brev skrivet i biskopsgård i Skara ⁷⁹⁷ 16.8.1417 ⁷⁹⁸ . Detta sigill producerar under vissa ljusförhållanden en sparre och en båge (bild 1 i Fig. 7, bilden till vänster och Appendix F) och i vissa andra (se 3.1.2.) en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° (bild 2 i Fig. 7). Denna illusion har fotograferats tillsammans med hela brevet på en svart bakgrund och med ljuset kommande från dexter och presenterats i SDs huvudkartoteks webbsidor (SDHK nr. 18981, år 2012) ⁷⁹⁹ . På en vit bakgrund med ljuset kommande från sinister och med

plan år 1720), 6 (en karta år 1723), 7 (redogörelse om byggnadsarbete 1722-1726), 8 (en karta med gen. Lewenhaupts underskrivning).

⁷⁹⁴ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

⁷⁹⁵ SMV I:31

⁷⁹⁶ Åbo Hovrätts intygande om Veckelax ryttare 21.11.1623, Åbo Hovrätts Dom 4.10.1625; Tilas' geneal. saml., tom I, Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta (presenterad i frälserannsakingen i Åbo Hovrätt 1623-1625), Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, dok.nr. II & III

⁷⁹⁷ Skara biskop var då Bryniulfus Karoli (biskop 1405-1424), Risberg & Salonen 2008, appendix 2

⁷⁹⁸ SDHK 18981

⁷⁹⁹ <http://fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/18981.jpg>

			<p>fotograferingen koncentrerad bara på sigillet visade detta sigill dock en enkeltinnad ruta/cross quadrante (bild 2 i Fig. 7). Emedan detta sigill har använts av en Erik Lavrinsson år 1417 i Sverige (Skara), är det sannolikt, att detta sigill, som visar i vax under vissa ljusförhållanden upprepat och testabelt ett motiv likadant som Husgafvel-släktens 1500-talets vapen, är trots dess speciella egenskap Husgafvel-släktens stamfader Erik Larssons⁸⁰⁰, som agerade enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel som konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax år 1396⁸⁰¹, sigill.</p>
X	1447-1479		
XI	1480-1512		<p>Emedan Sigfrid Jönsson d.ä. nämns i sköldmönstringen i Linköping år 1537⁸⁰² (se nedan skikten XII och XIII), dvs. han måste ha varit åtminstone 20 år gammal och då ha blivit född i ca. 1517, har hans fader Jöns⁸⁰³ blivit född i ca. 1480-90. Emedan samtidigt med Sigfrid Jönsson d.ä. har kyrkoherde Jöns Wilkin⁸⁰⁴ av samma släkt använt en annan variant av detsamma vapnet, har troligen åtminstone den tidigare generationen innan Sigfrid Jönsson d.ä., dvs. hans fader Jöns⁸⁰⁵ använt samma grundvapen. Annars skulle den andra varianten inte ha behövts.</p>

⁸⁰⁰ Han kändes i Veckelax 24.6.1383, 2.2.1396 och 21.3.1396; SDHK 12437, DF 1054, DF 1057

⁸⁰¹ DF 1057

⁸⁰² "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Rosén 1936, s. 306; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

⁸⁰³ Antagligen "Jens Welckensen von Weckelax", Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

⁸⁰⁴ Hade också bokstäverna "IIV" i sigillet, troligen tydande på Jöns Jönsson Vilken, se också Korhonen 1981, ss. 132-133

⁸⁰⁵ Troligen "Jens Welckensen von Weckelax", Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

			Att både Sigfrid Jönsson d.y. ⁸⁰⁶ och hans antagna bror Heiden ⁸⁰⁷ , och på andra sidan av släktrådet Olof Eriksson d.y. ⁸⁰⁸ har senare använt sparre/husgafvel-vapnet tyder på att deras gemensamma anfader, Per Jönsson, Erik Larssons antagna sonson och Matts Perssons ⁸⁰⁹ fader, har också använt samma vapen ⁸¹⁰ . Att redan Sigfrid Jönsson till Strömsby. ⁸¹¹ , Matts Pederssons till Strömsby farbror ⁸¹² , och Per Jönsson (odirekt evidens förklarar ovan) har använt i sigillet en "husgafvel" ⁸¹³ , tyder på, att deras fader Jöns Vilkenesson använde samma sparre/husgafvel-vapen.
XII	1513-1545		Sigfrid Jönsson d.ä. nämns i sköldmönstringen i Linköping år 1537 ⁸¹⁴ : han måste ha haft en sköld då: troligen densamma som han använde senare år 1553 ⁸¹⁵ och år 1568 ⁸¹⁶ (se nedan i XIII:a).
XIII	1546-1578	a) Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä., ståthållare i Kalmar, fogde på Öland, sigillet från året 1568. Sköldens form tyder på 1510-1520-talen ⁸¹⁷ , enligt en tysk källa en sådan sköldform har använts	a) ⁸⁴¹

⁸⁰⁶ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132; Ruuth 1891, bildbifogan s. 23

⁸⁰⁷ FS 3554:146 (Raseborgs läns)

⁸⁰⁸ Hausen 1887, ss. 204-205, Pl. III, fig. 15

⁸⁰⁹ Kung Gustafs I brev 6.9.1552, Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, s. 281,

⁸¹⁰ Se släktlinea i Ramsay 1909, ss. 194-197, 214-215 och Korhonen 1981, ss. 132-146

⁸¹¹ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Rosén 1936, s. 306; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

⁸¹² Anthoni 1969; Anthoni 1970, ss. 297, 375-376

⁸¹³ Ekman 1950, s. 24

⁸¹⁴ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60; se Historiska Handlingar 3 för vapensyn år 1537

⁸¹⁵ SE/RA/5121/5121.05/1553: 8, s. 51 (Ölands N. och S. mots räkenskaper år 1553)

⁸¹⁶ Ekman 1950, "Siffred Jönsson, Weckelax-knepen som blev amiral och landsherre i Öland, Tryckeri AB, Borgholm, Öland

⁸¹⁷ SMV II, tillägg s. 101

på 1500-talet⁸¹⁸. En mycket primitiv (rundkullig) kittelhjälm (tunnhjälm): tyder även på förgotik och 1200-1300-talen⁸¹⁹. En sådan hjälm av järn (1,5-5,4 kg) har troligen gått som arv från fader till sonen⁸²⁰.

I Sverige har en sådan rundkullig kittelhjälm introducerats omkring 1300⁸²¹ och ersatts av stickhjälmerna på 1400-talet⁸²².

I det här sigillet från 1568 finns det en äldre hjälm än skölden, vars sköldform tyder på 1500-talets början. Det här styrks av Henrik Klasson Horns samtidiga sigill⁸²³: i det sigillet är klart en 1500-talets bygelhjälm.

a2) Siffred Jönssons av Strömsby⁸²⁴ (S.J: Wilkins d.ä.) andra sigill⁸²⁵. Fastän vapnet har använts av Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä., tyder sköldformen bäst på året 1483 efter jämförelse av det här vapnet och sköldformerna av

a2)⁸⁴²

⁸⁴¹ Rosén 1936, s. 306; Riksarkivet, Stockholm, från året 1568, när S.J. agerade som amiral i flottans tjänst och när han i slutet av året igen blev fogde på Öland. Sigfrid Jönssons underskrivning finns bredvid sigillet i det ursprungliga dokumentet. Se också SE/RA/5121/5121.05/1553: 8, s. 51 för Sigfrid Jönssons sigill (en tredje version), löningsregister (Borgholms slotts byggning) i SE/RA/5121/5121.05/1577:5, s. 95, tredje sigillet från vänster (se texten ovan sigillen) och SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.) och "Sigfrid Jönsson ståthållare", på s. 144 det första sigillet från vänster. Se också Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika småländsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20).

⁸¹⁸ Hukmann 1939, s. 21

⁸¹⁹ Hukmann, s. 35; Hildebrandt & Biewer 2002, s. 87; Leonhard 2003, s. 293-299

⁸²⁰ Ekman (1950, s. 28), som hade hittat avtryck av Sigfrid Jönssons d.ä. sigill i Borgholms slotts räkenskaper från slutet av 1570-talet, skrev det följande: "Uti nyss utnämnda dokument finns avtryck av Siffred Jönssons signet (sigill), egendomligt nog i ett slags mörkt lack. Regeln var annars att man använde vax, som gav mycket tydligare och mera hållbara avtryck, men Siffred hade nog någon mening med att alltid bära på sig sitt speciella lack".

⁸²¹ Bäckmark & Wasling 2001, s. 23

⁸²² Bäckmark & Wasling 2001, s. 23

⁸²³ år 1559, Blomstedt 1921, s. 369

⁸²⁴ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland";

⁸²⁵ sköldformen inte densamma som i a, Ekman 1950, s. 24

olika åren mellan 1150-1645⁸²⁶. Bland de tyska sköldformerna finns en från året 1511, som är ganska likadan som den här sköldens form, men inte identisk.⁸²⁷ Enligt Leonhard⁸²⁸ hör den här sköldformen till den tidiga renessansen⁸²⁹, som började på 1300-talet i Italien, men blev i 1400-talets mitt en paneuropeisk stil. Hjälmens är äldre även här.

Emedan sköldens form tyder på 1400-talets slut - 1500-talets början och det inte finns en monogram i vapnet, är det inte uteslutet att den här sigillen har ursprungligen hört till Sigfrid Jönssons fader, Jöns⁸³⁰.

a3) Sigfrid Jönsson sigill i Ölands N. och S. mots räkenskaper år 1553⁸³¹. Sigillet har en annan sköldform än i a1 och a2. Också hjälmen är olik. Sparrens fötter når sköldens utkanter. Bågen är i samma position som i a1 och a2, och det verkar som om det finns en båge där på samma sätt som i a1 och a2.

a3)

b)⁸⁴³

c)⁸⁴⁴

⁸⁴² Ekman 1950; Neubecker 1990/2002; Leonhard 1978/2003

⁸²⁶ SMV II, ss. 97-102

⁸²⁷ Neubecker 1990/2002, s. 77

⁸²⁸ Leonhard 1978/2003, ss. 120-121

⁸²⁹ Leonhard 1978/2003, "Schild mit beidseitigen Einschnitten", sköld nr. 20, s. 120, sköld nr. 2-4, s. 121

⁸³⁰ Antagligen "Jens Welckensen von Weckelax", Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82; också en präst Jöns Willii (= Jöns Wilson/Wilkinson/Welckenesen etc.) existerade i Österland på 1490-talet: A I, s. 123, nr. 68; I brevet nämns också en her Paeder Iohannis.

⁸³¹ SE/RA/5121/5121.05/1553: 8, s. 51 (Ölands N. och S. mots räkenskaper år 1553)

		<p>b) Jöns Wilkin, kyrkoherde i Weckelax, 1576⁸³²: över en fristående sparre en båge⁸³³ med en avbruten sena. I källorna nämns de följande med namnet "Johannes Mathiae": I) 22.10.1508 Johanni Mathie, präst i Lund⁸³⁴, II) 8.1.1512 "her Hanss Matsson", prebenda i Lund⁸³⁵, III) 11.11.1512 Johannes Mathie, studerande vid univ. i Köln⁸³⁶, IV) Johannes Mathiae, en son till Matts Persson⁸³⁷ och fader av Sigfrid Jönsson d.y.⁸³⁸</p> <p>c) Husgafvel-vapnet i Stiernmanska samlingen: under en fristående sparre en båge, på bygelhjälmens två horn. Sköldens form tyder tidigast på 1577⁸³⁹, men i Italien har en sådan form förekommit redan år 1470⁸⁴⁰. Bygelhjälmens tyder på 1400-1500-talen. Objektet under sparren är en båge utan en sena.</p>	
XIV	1579-1611	a) Olof Eriksson, först ryttare år 1578 ⁸⁴⁵ och då slottsfogde i Koporie år 1581 och fogde i Kymmenegården ⁸⁴⁶ , se också Olof Eriksson i skiktet XVII ⁸⁴⁷	a)

⁸⁴³ Ruuth 1891,kuvaliite, s. 23

⁸⁴⁴ Tilas' geneal. saml., tom I, Husgafvel, i svenska riksarkivet, vapnet ritat av den Stiernmanska samlingen.

⁸³² FS 3394:89-90, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax; Kivenoja 1936, s. 49

⁸³³ Emedan armborsten ersatte den gamla pilbågen ca. på 1450-talet (Harrison & Eriksson 2010, s. 250), är det möjligt, att vapnet har existerat i denna form redan innan 1450-talet.

⁸³⁴ Lunds ärkestifts urkundsbok 6, s. 258

⁸³⁵ Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis 2:7, s. 129

⁸³⁶ MUKöln 2, s. 704

⁸³⁷ Kung Gustafs I brev 6.9.1552, Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, s. 281

⁸³⁸ Tilas samlings Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta (presenterad i frälserannsakingen i Åbo Hovrätt 1623-1625), Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045.

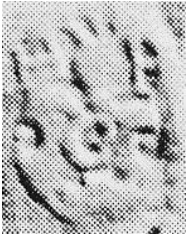

⁸³⁹ SMV II, tillägg, s. 100

⁸⁴⁰ Bäckmark & Wasling 2001, s. 23; Leonhard 2003, s. 296

⁸⁴⁵ FS 5545:41, 41v

⁸⁴⁶ FS 5673; Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 130; se också FS 3571:26; FS 292:87

⁸⁴⁷ FS 5810:133; tre släkter har använt en 8-uddig stjärna i vapnet: 1) Björn Nilssons ätt (ÄSF II:544), 2) Martin Niklisson m. fl. (ÄSF II:545, 3) Sabs-slakten (ÄSF III:935).

		<p>b) Hans Persson Junkar, underskrev finska adelns trohetsförsäkran till hertig Karl år 1602. Hans Persson till Bredskall, Sigfrid Jönsson⁸⁴⁸ till Tavastby och Olof Eriksson till Bredskall använde då samma sigill⁸⁴⁹. Det kan frågas, om det här var avsiktligt. Landet hade ju varit i ett inbördeskrig mellan Hertig Karl och Kung Sigismund, där sidans väljande mellan den sittande kungen och hertigen var säkert mycket svårt och där ett felaktigt val kunde leda till tråkiga konsekvenser till hela släkten. Var det så, att bara en släktgrens sigill användes för att undvika möjliga senare konsekvenser till alla släktgrenar?</p> <p>b2) Hans Perssons sigill år 1602⁸⁵⁰</p> <p>c) Heiden Jönsson Wilkin, Befallningsman i Kymmenegårds län 1625⁸⁵¹</p>	 <p>b)⁸⁵²</p> <p>b2)</p> <p>c)</p>
XV	1612-1644	<p>a) Sigfrid Jönsson Wilkin d.y., Häradsskrivare i Borgå län, lagläsare 1612-1614⁸⁵³, nämndes ännu år 1613⁸⁵⁴, underskrev bland adeln trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott 1602⁸⁵⁵, son till</p>	<p>a)⁸⁶²</p>

⁸⁴⁸ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

⁸⁴⁹ Aminoff 1978 s. 12

⁸⁵⁰ Aminoff 1978, ss. 7-27

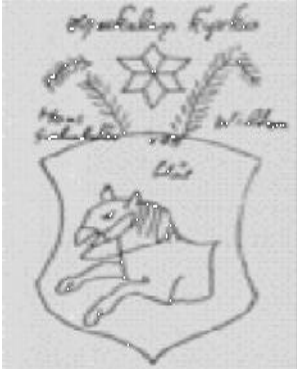
⁸⁵¹ FS 3554:146 (Raseborgs läns brevväxling); FS 5455:10

⁸⁵² Rosén 1936, s. 279; Ramsay 1909, s. 214; Aminoff 1978, ss. 7-27

⁸⁵³ FS 3572:31, lagläsare Siffred Jönsson d.y. och hans sigill

⁸⁵⁴ FS 4426:37

⁸⁵⁵ "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978

		<p>Johannes Mathiae Wilcken⁸⁵⁶ och sonson till Matts Persson till Strömsby⁸⁵⁷, Veckelax: en sparre över en båge med en avbruten sena</p> <p>b) Erik Jönsson Wilkin, ryttare år 1578⁸⁵⁸ och fogde i Kymmenegårds län år 1609⁸⁵⁹ och slottsfogde på Koporie befästning i Ingermanland år 1613⁸⁶⁰</p> <p>c) Matz Wilkin, som rustade till adelsfanan år 1618⁸⁶¹</p>	
XVI	1645-1677	<p>Hans Mattsson Wilkin, kapten, 1650⁸⁶⁵</p> <p>(ett modernevapen?)</p>	<p>b & c) Henrich Fleming bevittnade i frälserannsakingen 14.3.1618, att "Desse med det wedernamn⁸⁶³ Wilkin (menar Matz Wilkin och Erich Jönson Wilkin), hafua...till Skiöldemercke fört en <i>eldhgaffel</i> och een röd eeldhana."⁸⁶⁴</p>

⁸⁶² Ruuth 1891, bildbifogan s. 23

⁸⁵⁶ FS 3394:89-90, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax; Tilas samlings Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045

⁸⁵⁷ Kung Gustafs I brev 6.9.1552, Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, s. 281; Tilas samlings Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045

⁸⁵⁸ FS 5455:41

⁸⁵⁹ Tilas' samling, Register på Husgavlarnes Documenter, nr. XIV, Carl Erikssons, Hinricus Petris och Isack Bertilssons brev 21.6.1609

⁸⁶⁰ Tilas' samling, Register på Husgavlarnes Documenter, nr. XII, Jacobus de la Gardies brev 5.3.1613

⁸⁶¹ Jesper Mattsson Krus, Förteckning öfwer nye och gamle frelsis...a. 1618; se Lagus 1860, s. 83

⁸⁶³ Notera: ett wedernamn = ett tilläggsnamn, Henrik Fleming använde inte ordet "ett släktsnamn".

⁸⁶⁴ Jesper Mattsson Krus, Förteckning öfwer nye och gamle frelsis...a. 1618; se Lagus 1860, s. 83, se texten och jämföra med Wiborgs befallningsman 1545-1555 Måns Nilssons av Achtis vapen

⁸⁶⁵ Hausen 1882, nr. 225

XVII	1678-1710	<p>Olof Eriksson.⁸⁶⁶</p> <p>Objektet på sparren är nu mera som en halvmåne än en båge med en avbruten sena.</p>	 <p>Det här vapnet⁸⁶⁷ kan vara en bevarad teckning om det vapnet målat på ett kyrkofönster, vilket krossats då krutkällaren vid stadens övergång 28.6.1742 sprängdes⁸⁶⁸. I det fallet kan årtalet likaväl vara 1594⁸⁶⁹ och den Olof Eriksson, som nämns under vapnet, vara den Olof Eriksson till Bredskall, som var Koporie befästnings (Ingermanland) befällningsman år 1581, men den Olof Eriksson, som var år 1581 Koporie befästnings befällningsman, förde i signetet en stjärna⁸⁷⁰.</p>
XVIII	1711-1743		

⁸⁶⁶ Hausen 1887, ss. 204-205, Pl. III, fig. 15

⁸⁶⁷ Rosén 1936, s. 278. En ritning av Emmy Hultman (enligt en bild som har varit i Veckelax kyrka). För att se i färg, se Sukutieto 04/2002, omslagsbild

⁸⁶⁸ Hausen 1887, ss. 204-205

⁸⁶⁹ Enligt Lagus var texten under vapnet "Olof Ericsson Huusgawel 1683", Lagus, s. 559

⁸⁷⁰ FS 5810: 133

XIX	1744-1776	<p>Elias Huusgavels vapen i Riddarhuset i Stockholm, 1776 ⁸⁷¹</p> <p>Objektet på sparren är nu en halvmåne.</p> <p>På hjälmen en adlig krona, två strutsfjärdar och en 5-uddig stjärna.</p> <p>”En skiöld af rödt felt, och deruti en fritt stående något spitzig sparre af gull, samt twärts öfwer en blå halvmåne. Ofwanpå en öpen krönt Tornerhielm, hvaröfwer emellan twenne strutsfiedrar af silfwer lyser en femuddig stierna af guld, och löfverket omkring är af gull och rödt.”⁸⁷²</p>	
XX	1777-1809	<p>Huusgafvel-släktens vapen i Carlskiölds (1781) vapenbok ⁸⁷³</p> <p>(se också Fig. 33)</p>	
XXI	1810-1842		
XXII	1843-1875		

⁸⁷¹ Riddarhuset, Stockholm, nr. 2102

⁸⁷² Utdrag af Härads Rättens Dombok, hållen wid laga Höstetinget med Weckelax och en del Kymmene Socknars Tingslag, 16.11.1769, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter LIV

⁸⁷³ Carlskiöld 1781

XXIII	1876-1908	Huusgavel-släktens vapen i Klingspors (1895) vapenbok ⁸⁷⁴	
XXIV	1909-1941	Husgafvel-Vilken-släktens vapen i Ramsays (1909) bok om frälseläkterna ⁸⁷⁵	
XXV	1942-1974	Huusgavel-släktens vapen i Dahlbys (1964) uppslagsbok ⁸⁷⁶	"Sparre, överlägsen av halvmånformigt föremål"

⁸⁷⁴ Klingspor 1885-1890 (skraffering enligt Petra Santa 1638 och Colombiene 1639; se Gatterer 1774, tabell 1)

⁸⁷⁵ Ramsay 1909, s. 194

⁸⁷⁶ Dahlby 1964, ss. 106-107.

XXVI | 1975-
2007 | Husgafvel-släktens vapen i
Oksanen & Oksanens (2003)
bok⁸⁷⁷ om Veckelax knapars
historia.

Se Appendix XXII. Peder Månsson Utters vapenbok⁸⁷⁸ eller den svenska vapenboken från
året 1562⁸⁷⁹ innehåller inte Veckelax knapesläkters vapen.

⁸⁷⁷ Oksanen & Oksanen 2003

⁸⁷⁸ Uppsala Universitets bibliotek, år 1590

⁸⁷⁹ Paris, Bibliothèque Nationale, latin 18410, se Nordenfalk 1940.

Fastän det är fråga om en illusion, dvs. en sådan tolkning av bilden, som händer i vår hjärnbarks syncentrum, fenomenet kan upprepas ändlöst. Det beror inte helt på vår hjärnbarks tolkning utan också på ljusförhållandena. Fenomenet kan inte ses i bilden 2 i Fig. 7 av samma sigill, emedan ljuset kommer från ett annat håll och bakgrunden är vit. Ljuset måste komma från ett visst håll från sigilllets höger och bakgrunden borde vara svart. När under medeltidens Norden med korta dagar på vintrar kom ljuset nästan alltid från sidan (vaxljus) i kyrkornas sakristior och slottens kanslior, kan en sådan egenskap i sigillet ha kunnat användas.

Emedan detta sigill är det enda bland mera än 30000 i detta projekt genomgångna vapen, som på samma sätt som i Husgafvel-släktens vapen visar en sparre med en båge, emedan det år 1417 har använts av en Erik Lavrinsson och emedan ljusförhållandena under 1300-1400-talen i Österland mycket sällan var lika bra som i en modern fotograferingsstudio med neonljus, utmärkt optik, digitalisering och stora monitorer, är det sannolikt, att detta sigill, som i vax under vissa ljusförhållanden visar ett motiv likadant som de senare Husgafvel-släktens vapen (Fig. 7, Tabell 2), trots dess speciella egenskap (Fig. 7, se ovan) är Erik Larssons, som enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel år 1396 agerade som konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax⁸⁸⁰, sigill.

3.1.3 Den nord-europeiska frälseläktshistorien och Erik Larsson i Veckelax

De kända dokumenten om de svenska fräseläkternas historia berättar inte direkt, vem Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, var. Erik Larssons namn, vapen och uppgift som nempdeman ger oss i alla fall några tips om var försöka att hitta hans rötter. Hypoteserna formades i detta projekt för att prövas sanna eller osanna och för att på detta sätt bygga en bild om vem Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396, egentligen var.

Före analysen av de olika hypoteserna bör ordet "frälse" definieras. Enligt Riddarhuset i Stockholm definieras frälsets ursprung på det följande sättet: "Sveriges adel räknar sitt ursprung från tidig medeltid. På AInso stadgades 1280 att den tjänstemannaklassen som gjorde vapentjänst till häst skulle åtnjuta frälse, dvs. skattefrihet. Det är viktigt att notera, att hörandet till frälse var inte hereditärt innan Gustaf I Vasa. Friheterna tjänades med de hårda plikterna i försvar.

Hypotes 1.1.1 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson hörde till familjen Sparre av Aspnäs". I en blason (blasonernas mening är att målaren kan måla vapnet utan att ha sett det) från 1600-talet skrivs det om Husgafvel-

⁸⁸⁰ DF 1054, DF 1057

släktens vapen det följande: "En sköld av rödt fält och deruti en fristående något spetsig sparre af guld, samt tvärs öfwer densamma en blå halfmåne⁸⁸¹". Början av den här vapenföringen leder målaren att måla Sparre av Aspnäs-familjens vapen, som också har "en sköld av rödt fält och deruti en sparre av guld".

Efter att målaren har målat Sparre av Aspnäs-familjens vapen (efter vapenförklaringen) målar han "tvärs öfwer densamma en blå halfmåne" för att få Erik Larssons nuvarande avkomlingars i Husgafvel-släkten vapen. Om man söker efter likadana vapen som Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-släkten vapen med "en sparre av guld i rödt fält", är det klart, att det inte finns många sådana i Sverige: bara Sparre av Aspnäs och Muhl bland ca. fem tusen kända svenska och baltiska adelsvapen. Av dessa, känner man bara delvis till Sparre av Aspnäs-familjens släktantavlor från 1300-talet. Tyvärr finns det inte någon med namnet Erik Larsson i dessa Sparre av Aspnäs-familjens släktantavlor⁸⁸², bara a) en Lars Karlsson, som år 1350 tog del i det ryska fälttåget (var närvarande i Narva Slott 20.10.1350)⁸⁸³ och år 1359 dog, och som alltså år 1350 kunde vara närvarande i Karelen på väg till eller från Ryssland, och som därför teoretiskt skulle kunna ha varit fader till Erik Larsson, speciellt om Erik var född i Viborg, varifrån han enligt traditionen kom till Veckelax, b) Lars Arvidsson ⁸⁸⁴, vems moder var Lars Karlssons dotter Ingegärd Larsdotter Sparre av Aspnäs och fader Arvid Kettilsson Gren (vapen: "spets från sidan") och c) Lars Vilhelmsson, vars släktrelationerna inte är kända, men som var Magnus Gislessons (Sparre av Aspnäs, = en förkortning av Erengisle) vicehäradshövding i Tjusts härad i Småland och som använde sparre i sigillet⁸⁸⁵, vilket tyder på ett konfidentiellt förhållande kanske av släktskaps natur mellan honom och Magnus Gisleson (se hypotes 1.1.8.).

Lars Arvidsson, Lars Karlssons dotterson, dog senast år 1378⁸⁸⁶. Hans moder Ingegärd dog ca. 1378⁸⁸⁷, och hennes jord ärvdes av hennes halvbroder Magnus Porse (Liljeholm i a. st.), vems fader Knut Porse innan äktenskap med Ingegärd Larsdotters moder hade varit gift med moder (änka) till kung Magnus och varit kungens styvfader⁸⁸⁸. Om Lars Arvidsson hade en son, kan man fråga, om han var närvarande, när arvet efter hans farmor (fadern Lars hade dött redan tidigare), Ingegärd Larsdotter Sparre av Aspnäs, delades till hans farmors

⁸⁸¹ Lagus 1860

⁸⁸² ÄSF I:189

⁸⁸³ SDHK 6055; DS 4629

⁸⁸⁴ ÄSF I:55

⁸⁸⁵ Raneke 1982/2001, s. 125, och III, tillägg ss. 114,125

⁸⁸⁶ ÄSF I:61b

⁸⁸⁷ ÄSF I61b

⁸⁸⁸ ÄSF I:482

halvbror, Magnus Porse, nära till kung Magnus, ca. år 1380. Erik Larsson, som hade i vapnet en sparre av guld i rödt fält liksom Sparre av Aspnäs-ätten, köpte Bredskall by (Reitkalli på finska) i Veckelax år 1383⁸⁸⁹, snart efter Ingegärd Larsdotters död.

Dock måste man komma ihåg, att "Sparre av Aspnäs"-släktens släktantavlor inte alls är fullkomligt kända. Om Lars Arvidsson hade haft en son, som som fullvuxen hade seglat bort till rikets östra delar, skulle det ha varit möjligt och även troligt, att skriftliga dokumenten om honom skulle ha varit få.

För denna hypotes (Lars Karlsson eller Lars Arvidsson hade en son med namnet Erik) talar de följande fakta:

1. Det är fråga om Sparre av Aspnäs-ätten, som hade i vapnet en sparre av guld i rödt fält liksom Erik Larssons i Veckelax avkomlingar i Husgafvelsläkten⁸⁹⁰.

2. Riksråd, riddare och fogde i Viborg Eregisle Nilsson, som skrev brevet om gods i Sandby till Erik Larsson 2.2.1396⁸⁹¹, var en svärson till Märta Gisledotter Sparre av Aspnäs⁸⁹². Raseborgs Hövitsman⁸⁹³ Tord Röríksson Bonde, som 21.3.1396 nämndes i Karl Ulfsson Sparres brev till Erik Larsson⁸⁹⁴ som vittne av vad Eregisle Nilsson hade sagt om Erik Larssons gods, var en son till Rörík Bonde och Märta Gisledotter Sparre av Aspnäs⁸⁹⁵. En Finvid Ragvaldsson⁸⁹⁶, häradshövding i Håbo i Uppland, var gift med Rörík Bondes och Märta Gisledotters⁸⁹⁷ dotter, och var alltså också en svärson till Märta Gisledotter liksom Eregisle Nilsson. Han var som sigillvittne i Viborg redan 12.5.1394⁸⁹⁸. Riksråd, riddare och hövitsman i Viborg Karl Ulfsson Sparre av Tofta, som 21.3.1396 skrev det

⁸⁸⁹ SDHK 12437, 24.6.1383

⁸⁹⁰ Enligt Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. utlåtande i frälserannsaken i Åbo Hovrätt år 1623, hade också Erik Larsson använt "husgafvel" i skölden, Lagus, 1860, s. 560; Tilas' samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter: dok.nr. II & III; Fant & Grahl 1803, s. 7

⁸⁹¹ DF 1054

⁸⁹² ÄSF I:236

⁸⁹³ SD3011, 25.4.1404, suppl. till åren 1401-1420, utg. K.H. Karlsson, s. 144, senare också Viborgs hövitsman,

⁸⁹⁴ DF 1057

⁸⁹⁵ ÄSF II:103

⁸⁹⁶ ÄSF II:62

⁸⁹⁷ ÄSF I:188

⁸⁹⁸ FMU I:442, nr. 1022

bestyrkande brevet till Erik Larsson, var Märta Gisledotters mors kusin⁸⁹⁹. Hans dotter, Margareta Karlsdotter, var senare gift med Märta Gisledotters sonson och Tord Bondes son, Knut Bonde. (Fig. 5).

Den femte personen med i att ge gods till Erik Larsson var Joen Dansson. En Jon Dansson (Stolpe) , riddare och son till riksrådet Dan Nilsson (Stolpe), levde år 1392, men om han var densamme som den nämnd i Karl Ulfsson Sparres brev till Erik Larsson som vittne, vet man inte. En Dan Niklisson, med en stolpe i sigillet⁹⁰⁰ hade dock Viborg slott som fogde i kronoförvaltningen år 1340⁹⁰¹, vilket skulle föreslå, att Joen Dansson i Viborg kunde vara hans son.

Det är också möjligt, att denne Joen Dansson är densamme som Jonis Dansson, nempdeman Jop Jönssons (av Veckelax) frus bror⁹⁰². En Johan Dansson har varit kanik i Strängnäs år 1324⁹⁰³, men han förefaller vara för gammal för att vara den Joen Dansson, som var närvarande, när Karl Ulfsson bestyrkte Erengisle Nilssons gåva till Erik Larsson⁹⁰⁴. Han kan också vara den riddaren Jon Dansson, som år 1375 pantsatte sina gods i Tjust i Småland⁹⁰⁵, när Västerviks stad, Tjust härad och Ståkeholms borg hade givits i pant till bröderna Johan och Vicke Ummereise tills hertig Albrekt eller hans söner betalar pantsumman tillbaka⁹⁰⁶. Att den här riddaren Jon Dansson, som hade gods i Tjust i Småland, var just samma vittne Joen Dansson 21.3.1396 stöds av det faktum, att alla de fem personer, som var med i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, hade anknytningar till Småland (se nedan).

En Jon Dansson, riddare, beseglade tillsammans med Erengisle Jonsson, Erengisle Nilssons morfar⁹⁰⁷, 22.3.1378 i Bergen⁹⁰⁸. För den här Jon Dansson talar att han år 1378 var i Erengisle Jonssons, Erengisle Nilssons morfars och Viborgs fogde Per Jonssons brors, sällskap. Troligen samma riddare Jon Dansson förekom i Marstrand i Norge 21.8.1379, när

⁸⁹⁹ ÄSF I:188

⁹⁰⁰ Hildebrand. 1862, III:615.

⁹⁰¹ DF nr. 470

⁹⁰² REA nr. 424, 17.2.1427, Veckelax, s. 322

⁹⁰³ SDHK 3294, 15.08.1324

⁹⁰⁴ FMU 21.3.1396

⁹⁰⁵ SDHK 10680, 5.6.1375, SD 8774

⁹⁰⁶ SDHK 9786, 29.9.1370, DS 8197, se 4.2

⁹⁰⁷ Anrep 1858, ss. 364-365; Bendix 1989, ÄSF I: 235

⁹⁰⁸ DN XI nr. 64; Regesta Norwegica VII, nr. 716, s. 267

Orknejernas jarldom hade givits till Henrik Sinclair av Kung Håkan Magnusson⁹⁰⁹.

Fyra av de fem personer, som var med i att ge Erik Larsson godset i Sandby verkar alltså ha haft länkar till släkten Sparre av Aspnäs. Tre av dessa fem var direkt under Märta Gisledotter Sparre av Aspnäs: en son och två svärsöner. Det här faktum tyder starkt på Märta Gisledotter Sparre av Aspnäs som en faktor, ett slags mäklare eller förmedlare⁹¹⁰, bakom givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson. Det kan också tyda på att Erik Larsson år 1396 kan ha varit ett slags klientfrälseman⁹¹¹ i släktens Sparre av Aspnäs kontext (se 3.1.2.), emedan hela Viborgs fögderi hade givits till riddare, riksråd Tord Bonde och Erik Larssons position som frälseman i Veckelax förefaller ha berott på Tord Bonde som länshavare och vittne i Erik Larssons brev, och Tord Bonde var en son till Märta Gisladotter Sparre av Aspnäs.

Var Erik Larsson i nära släktförhållandet till Märta Gisledotter Sparre av Aspnäs? Lars Karlsson Sparre av Aspnäs⁹¹², som år 1350 tog del i det ryska fälttåget⁹¹³, var Märta Gisledotters kusin, men man känner bara till en dotter till Lars Karlsson, inga söner. Ingen av de kända Märta Gisledotters döttrar var gift med en man med namnet Lars (bara två av Märtas svärsöner är kända: Erengisle Nilsson och Finvid Ragvaldsson, se ovan). Erik Larssons fader hette Lars och hans avkomlingars vapens motiv "en sparre av guld på rött fält" var densamma som Lars Karlssons (Sparre av Aspnäs), och Lars Karlsson var i Karelen år 1350, när Erik Larsson kunde ha fått sitt början⁹¹⁴, men dokument av en släktförbindelse mellan dem här två saknas.

Lars Karlsson Sparre av Aspnäs var gift troligen senast år 1346⁹¹⁵ med Birgitta Mattsdotter (Hjorthorn, Törne Mattssons ätt), dotter till Matts Törnnesson och Ingegärd Svantepolksdotter (Svantepolk Knutssons ätt) samt en änka efter Knut Porse⁹¹⁶.

Om Lars Karlssons mera exact läge år 1350 vet man, att han 20.10.1350 har varit närvarande i Narva och samma dag sigillerat ett brev

⁹⁰⁹ DN II, nr. 459

⁹¹⁰ Småberg 2004, ss. 166-167, 172

⁹¹¹ Småberg 2004, ss. 165-202

⁹¹² Riddare från 1335, riksråd från 1346 och kung Magnus' drots 1358, dog 1359, ÄSF I:188

⁹¹³ Karlsson 1911, "Lars Karlsson", i Leche et al: Nordiska familjebok, 2. uppl., s. 1250

⁹¹⁴ Uppträder i källorna år 1396, DF 1057, DF 1054

⁹¹⁵ DS nr. 4019

⁹¹⁶ ÄSF I:189

där tillsammans med Magnus Gisleson, Märta Gisedotters bror⁹¹⁷, vilket tyder på, att också Magnus Gisleson har tagit del i krigståget.

3. Lars Arvidsson Gren dog 1378 och hans moder Ingegärd Larsdotter Sparre av Aspnäs år 1378-1380. Erik Larsson köpte Bredskall by i Veckelax år 1383, snart efter Ingegärd Larsdotters död.

Mot den här hypotesen 1.1.1. "Erik Larsson hörde till den så kallade Sparre av Aspnäs-släkten" talar det, att man inte vet från de existerande dokumenten, om Lars Karlsson eller Lars Arvidsson hade en son med namnet Erik, och om Magnus Gislessons (Sparre av Aspnäs) vice-häradshövding Lars Vilhelmsson med en sparre i sigillet hörde till Sparre av Aspnäs-släkten och om han hade en son med namnet Erik.

Det är intressant, att Karl Elinason (en variant Eylimi, Heleneson) Sparre av Aspnäs, Ingegärd Larssons farfar, var under åren 1311, 1312 och 1318 slottsfogde på Kalmar⁹¹⁸. Nämligen, Sigfrid Jönsson av Strömsby⁹¹⁹, Erik Larssons avkomling, som levde sin ungdom i Veckelax, var Nils Hogenskilds fogdekarl i Ölands norra mot år 1539⁹²⁰, blev fogde över Ölands norra mot under 1543-1544⁹²¹, fogde över hela Öland under 1545-1557⁹²², var befalld att följa hertig Erik (blivande kung Erik XIV) till England år 1560 på skeppet "St. Erik" som hövidsman⁹²³, var hövidsman på stora skeppet "Svenske Hector" år 1563⁹²⁴

⁹¹⁷ DS 4629, SDHK 6055; se också Sjöstedt 1954

⁹¹⁸ ÄSF I:188; DS nr. 1823; DS nr. 1859; SDHK 2394; SDHK 2450; SDHK 2508

⁹¹⁹ "Register vppå then Wapnyszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Register på Adelen's gotz och gårdar udij Finland sampt med theris räntthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

⁹²⁰ SE/RA/5121/5121.05/1539:1, s. 26

⁹²¹ SE/RA/5121/5121.05/1543:4, ss. 7,8,10,12. Ölands N. mots räkenskaper för året 1544 saknas i riksarkivet.

⁹²² Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331

⁹²³ Sylvander 1865-1872. Andra delen, s. 464, Kalmar Slotts räkensk. 1560. Kammar Coll. ark. SE/RA/5121/5121.05/1560:32, ss. 240-243, 245-248; Börjeson & Hafström 1949

⁹²⁴ Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949

och hövidsman i Jakob Bagges vårflotta på skeppet "Elefanten" år 1564⁹²⁵, blev ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564⁹²⁶, när danskarna var att belägra staden⁹²⁷, hade häradsrätten i Åkerbo, Slätbo och Algutsrum på Öland år 1568⁹²⁸, var under 1569-1571 igen som fogde på Öland⁹²⁹, nämndes i Borgholm slott år 1573⁹³⁰ och blev ännu 1578 igen nämnd till slottsloven i Borgholm⁹³¹ som en gammal man⁹³², var ståthållare på Borgholm år 1579⁹³³, besökte slottet ännu under 1581-1583⁹³⁴ och dog år 1584⁹³⁵. Han blev också en amiral i svenska

⁹²⁵ Ekman 1950, s. 33; Börjeson & Hafström 1949

⁹²⁶ SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper): "Bekennnis jag Siffred Jonsson, opa Oluff Jacop sons wegna, fougte wid ...Rasborgs län mig haffe annammat och optt aff Erlig och Welförståndig Lasse Jonsson..."

⁹²⁷ Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223). Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befästning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307; Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20).

⁹²⁸ SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74

⁹²⁹ SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198

⁹³⁰ SE/RA/5121/5121.05//1573:8, s. 45

⁹³¹ Stiernman 1745, ss. 293, 326

⁹³² SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137: "Sigfridh Jönsson haffwir erkommit födir och mål...widh Långlöts kyrckio";

⁹³³ SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Löningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"

⁹³⁴ SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88

⁹³⁵ "Mariet Sigfrid Jönsons effter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69

flottan⁹³⁶. Man har frågat, hur det var möjligt att komma från Veckelax och bli slottsfogde i Kalmar och en amiral. Det har tvivlats, att tidigare släktrelationerna har spelat en roll i detta⁹³⁷ och en "Eric Lassaen" verkar riktigt ha agerat i Kalmar 1414-1433⁹³⁸, men om han var densamme som Erik Larsson i Veckelax, är inte känd.

Sparre av Aspnäs-släkten ägde jord i Danderyd i Uppland (Karl Elinason), i Västbo i Småland (Gisle Elinason), i Långhundra, Rasbo och Torstuna i Uppland och i Tjust i Småland (Arvid Karlsson, Lars Karlsson), i Algutsrum i Öland (Lars Karlsson), i Kinda i Östergötland (Lars Karlsson), i Östervålas Aspnäs i Uppland (Gisle Elinasson, Barnam Gisleson, Magnus Gisleson), i Bålinge, i Norunda i Uppland (Gisle Elinasson), i Jönåkers i Södermanland, i Grimsten i Närke och i Aska i Västergötland, i Västbo i Småland och i Vadsbo i Västergötland (Gisle Elinasson), i Lagunda och i Örbyhus i Uppland (Barnam Gisleson), i Ulleråkers i Uppland, i Gästrikland, i Snevringe i Västmanland, i Skällersta i Närke, i Grums i Värmland, i Aska, Bankekinds, Björkekinds, Finspångaläns och Hanekinds i Västergötland, i Tjust i Småland och i Vadsbo, Kinds och Valla i Västergötland (Magnus Gisleson). Om den Erik Larsson, som år 1383 köpte Bredskalleby i Veckelax⁹³⁹ och år 1396 fick Veckelax kyrkas malm, härstammade från Sparre av Aspnäs-släkten såsom hans vapen möjligen skulle föreslå, skulle han kanske ha kommit från dessa områden.

Sparre av Aspnäs-släkten var aktiv i Finland. Helena Magnusdotter Sparre av Aspnäs nämligen var gift med Arvid Gustafsson Sparre av Vik⁹⁴⁰, som var lagmannen⁹⁴¹ i Finland. Troligen måste Arvid Gustafsson ha varit

⁹³⁶ Ekman 1950, s. 36

⁹³⁷ Korhonen 1981

⁹³⁸ Kalmar stads tänkebok ss. 34, 47, 48, 51, 54, 55, 65, 66, 71, 140, 142

⁹³⁹ SDHK 12437, 24.6.1383

⁹⁴⁰ Vapen: en röd sparre i guldfält; ÄSF I:199b

⁹⁴¹ I början fanns det inga lagmän i Åbo stift. I Magnus Erikssons landslag (ca. 1352) nämndes ännu inga lagmän under Åbo biskop (MEL, konungabalk, I kapitel). Det är avsevärt, att fastän landslags konungabalks I kapitel definierade inte en lagman för Åbo stift, dess XXXI kapitel förutsatte, att kungen och lagmannen tillsammans måste välja 12 nempdemän i varje jurisdiktion för att försäkra – varje nempdeman i sitt område – att lagen följdes. Emedan det fanns år 1396 en nempdeman i Veckelax, en Erik Larsson (DF 1054, DF 1057), skulle detta föreslå, att det fanns då också redan en lagman i Åbo stift. Österland blev delad i två lagsagor, Söder-Finne och Norr-Finne, år 1410 (DF 1339) – 1435 (REA nr. 456; Hemmer 1941, ss. 243), men den exakta tidspunkten ser inte klart ut. Österland delades i lagsagor år 1435 av kung Erik av Pommern (REA nr. 456). Delningen mellan Söder- och Norr-Finne lagsagor gick längs Aura å och Viborgs fögderi hörde till Söder-Finnes lagsaga. Dock, redan år 1332 nämndes en lagman över Östra Nyland, till vilket Veckelax hörde då. De första referenserna om en egen lagman i Karelen och om en karelsk lagsaga är från åren 1447 (DF 2698), 1455 (DF 2963; Hemmer 1941, ss. 239-240) och 1488 (DF 4200). Alltså, redan år 1332 kallades en Björn "lagman i Östra Finland" (SDHK 3890, 14.6.1332, DS 2929), år 1405 kallades Claus Fleming "lagman i Östra Finland" (SDHK 16412, 14.2.1405, SD 536) och år 1414 höll en Erich af Kumos, "*lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna*", ting med almogen i

närvarande i Finland, av allt att döma i Åbo, och då troligen också hans fru och deras barn. Arvid Gustafsson Sparre av Vik dog 1379 eller 1380 och hans fru Helena Magnusdotter Sparre av Aspnäs mellan 1373 och 1380⁹⁴². Deras barn ärvde Magnus Gislesons tidigare gods Örby⁹⁴³. I de äldre svenska frälsesläkternas ättartavlor utgivna av Riddarhuset genom Folke Wernstedt, ges inte deras avkomlingars namn, men enligt andra källor har Helena varit moder till Karl Ulfsson Sparres fjärde fru, som troligen (eller Karls Ulvsson Sparres tredje fru Cecilia) var moder till hans dotter Margareta, kung Karl Knutssons moder, men litteraturen tycks vara litet kontroversiell i den här frågan.

Om Arvid Gustafsson Sparre av Vik och Helena Magnusdotter Sparre av Aspnäs hade andra barn, som stannade i Finland, vet man alltså inte, men emedan två släkterna med Sparre av Aspnäs-familjens tinkturer i sparre-vapnet existerade i Finland, Husgafvel och Muhl, är det kanske inte helt uteslutet. Det andra alternativet är att Husgafvel- och Muhl-släkterna har inte varit släkt till Sparre av Aspnäs-släkten, utan har kommit från annanstans. Emedan Erik Larssons fader hette Lars (Laurens, Lafrenz, Laurentius, Lorens, Lorenz, Lorenzo, Lawrence), borde Helena dock ha haft ett barn med detta namn, men det ser inte möjligt ut, att Erik skulle ha varit hennes barnbarn därför, att hon var gift med Arvid Gustafsson *senast* 1369⁹⁴⁴, och Erik kom till Veckelax redan 14 år senare, år 1383. Helenas lillakusin hette dock Lars Karlsson "Sparre av Aspnäs", som dog senast 1359, och hans dotters son hette också Lars. Om dessa personer med förnamnet Lars i Sparre av Aspnäs-familjen hade en son med namnet Erik, vet man inte.

Det borde också nämnas, att en dottersdotter till marskalken Torgils Knutsson, som år 1293 enligt tradition ledde korståget till Karelen (= området öster om Kymmene älv eller "Ancoper⁹⁴⁵ å", hur den också nämndes i några tidiga kartor, troligen tydande på Ankapora fors [= Aniala fors]), blev gift med Magnus Gisleson Sparre av Aspnäs, Märta Gisladotters bror. Sparre av Aspnäs-släkten

Perno (Tabell 15; DF 1428, 3.3.1414). Detta föreslår någon slags underlagmans position för Erich af Kumos över Östra Nyland, vilket rår Ryssesten, Huhtikivi och Tyllikivi troligen i 1200-talets mitt eller kanske redan tidigare kom till Kymmene älv (Julku 1987, ss. 18-69) och vilket troligen sträckte sig vidare österut till Veckelax ganska omedelbart därefter. Magnus Erikssons Landslag stiftade, att lagmän ska väljas av områdets invånare, men enligt Klami (1981, ss. 57-64; se också Katajala 2010d) i Viborgs Karelen verkar lagmans domsrätt ha hört till Viborg slotts hövding ända till 1530-talet och hövdingen själv ofta hade positionen. Detta var dock inte helt så, emedan Erik av Kumos år 1414 agerade som lagmansdomhavande i Östra Nyland på Claus Flemings vägnar i Pernå i Viborgs fögderi (DF 1428) i Viborgs hövding Tord Bondes närvaro och Nils Grabbe år 1530 i Pyttis på Erik Flemings vägnar i Viborgs hövdings Johan av Hoya närvaro (DF 6720).

⁹⁴² ÄSF I:199b

⁹⁴³ ÄSF I:191

⁹⁴⁴ ÄSF I:191

⁹⁴⁵ = Ankapora, nämns först 25.6.1414, SDHK 18562

måste därför ha varit mycket medveten om Karelens och Karelens intresse måste ha varit nära dem.

Hypotes 1.1.2. "Nempdeman Erik Larsson av Veckelax var någon av de kända 1300-1400-talens personer med namnet Erik Larsson" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Hypotes 1.1.2.A. Aspenäsättens Erik Larsson (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Ramsays bok "Frälseläkter i Finland intill stora ofreden" (1909) innehåller ingen annan Erik Larsson på 1300-1400-talen än Erik Larsson till Bredskall, Veckelax. De officiella släktantavlorna givna av Riddarhuset i Stockholm i bokserien "Äldre Svenska Frälseläkter⁹⁴⁹" känner också bara till en person med namnet Erik Laurensen (d. 1460)⁹⁵⁰. Den senare Erik Laurensens far Laurens Ulvsson, hörde till den så kallade Aspenäsätten. Laurens Ulvssons fader, Ulv Jonsson, har troligen agerat som pantherre och drots Bo Jonssons tids lagman i Finland⁹⁵¹. Emedan den här Erik Laurensen, son till Laurens Ulvsson, är den enda litet bättre dokumenterade personen utom Erik Larsson till Bredskall och Sandsby i Veckelax med det här namnet bland de välkända äldre svenska frälseläkter, måste vi också formulera en hypotes, att den här Aspenäsättens Erik Laurensen var densamme som Erik Larsson i Veckelax.

Vad gjorde Aspenäsättens Erik Laurensen innan 1447? Erik Larsson (Aspenäsätten) uppträder i litteratur första gången 22.2.1447 då han och hans syskon i Skara överenskomma om arvet efter deras fader⁹⁵². År 1459 Erik Laurensen nämndes som riddare och riksråd⁹⁵³ och han levde ännu 1.2.1460⁹⁵⁴, men har dött snart därefter och "slöt Aspenäsätten⁹⁵⁵". Man vet ingenting om hans aktiviteter innan år 1447, vilket kan tyda på, att han har varit borta från sina hemorter och det officiella livet. Om Erik Larsson (med en husgafvel i

beror alltså på hans egna släktrationer och kan därför inte användas som en argument utan att veta om Erik Larssons och hans släktskap via Märta Gisleddotter.

⁹⁴⁹ Wernstedt 1957-1989

⁹⁵⁰ ASF I:16

⁹⁵¹ Jaakkola 1944, ss. 436-438

⁹⁵² SDHK 25087

⁹⁵³ ArbogaTB, s. 103

⁹⁵⁴ DN 16, nr. 202

⁹⁵⁵ Hildebrand 1934, s. 89

vapnet⁹⁵⁶) i Veckelax vet man på grund av de existerande dokumenten, att han år 1383 köpte en by i Bredskall och år 1396 fick frälsegods i Sandby⁹⁵⁷.

Varför sålde Aspenäsättens Erik Laurensso och hans syskon sina gods i Götland, Värmland och Södermanland 1454-1455? Det är anmärkningsvärt, att Aspenäsättens Erik Laurenssons halvsyskon Filippa år 1454 sålde sin jord i Grimstens hd i Närke till kung Karl Knutsson⁹⁵⁸, vars a) morfar Karl Ulfsson Sparre av Tofta (vapen: en röd sparre i gyllene fält) år 1396 skrev till Erik Larsson (Veckelax) ett jordbrev, b) mormors mor var (enligt några källor) Helena Magnusdotter Sparre av Aspånäs och c) farfars mor var Märta Gisladotter Sparre av Aspånäs. Ett år senare, år 1455, fem år innan hans död, Aspenäsättens Erik Laurensso själv sålde sin jord i Götland, Södermanland och Värmland till Karl Knutsson⁹⁵⁹ och Eriks broder Detlev också sålde sin jord i Södermanland till kung Karl Knutsson samma år⁹⁶⁰. Varför sålde de all sin jord till kungen? Orsaken är okänd, men en så enhetlig verksamhet kanske tyder på ett extern tryck på hela familjen. Emedan jorden har sålts till kungen, är det inte omöjligt att kungen själv har varit den orsaken. För det har man dock inget bevis, men Märta Gregersdotter (Aspenäsätten) blev moder till Karl Knutssons drottning Katarina. Det är inte uteslutet, att jordsäljningen hade någonting att göra med detta.

Erik Laurensso (Aspenäsätten) nämndes som riddare och riksråd 1459⁹⁶¹: han har alltså inte förlorat sin position, men var ligger hans jord eller annan egendom? Han hade dock jord ännu i Vadsbo, men det var bara en liten del av hans tidigare jordförmögenhet.

Aspenäsättens Erik Larsson och Erik Larsson i Veckelax levde samtidigt och hade länkar till Finland? Erik Larsson, konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax, levde delvis samtidigt med Erik Laurensso (Aspenäsätten). Om de här två vore en och samma person, skulle han ha avlidit vid ca. 97 års ålder (1460). Det är en hög ålder, speciellt på 1300-talet, men inte

⁹⁵⁶ Sigfrid Jönssons d.y. utlåtande i Åbo Hovrätt i frälseransakningen; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse av Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Lagus 1860, ss. 560-561; Tilas' samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavljarnes Documenter, dok.nr. II & III; Fant & Grahl 1803, s. 7.

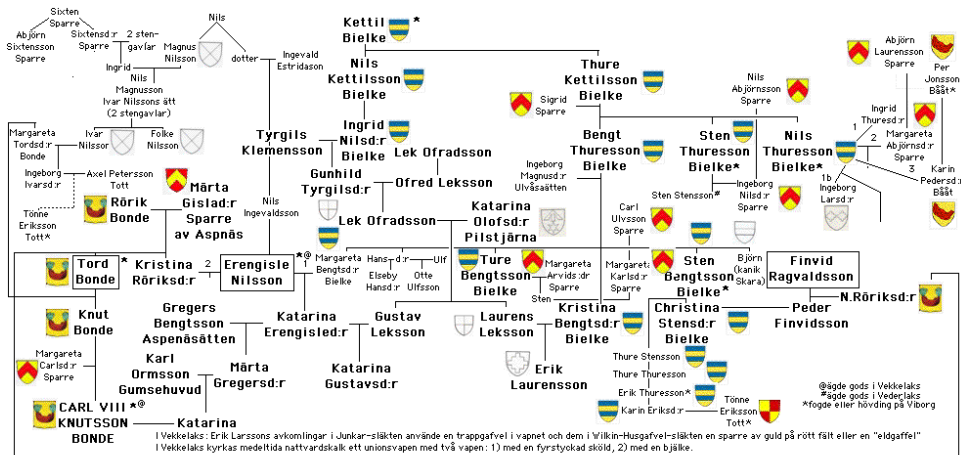
⁹⁵⁷ DF 1054, 1057

⁹⁵⁸ SDHK 26523

⁹⁵⁹ SDHK 26629

⁹⁶⁰ SDHK 26630

⁹⁶¹ ÄSF I:16

Ref: SvHv 1:90 och III:mvts. SvHv 1:11-12 och III:mvts. Anrep, 1858, ss. 189-198 ÄSF I:64-67 ÄSF II:62-64 ÄSF I:8-17 ÄSF I:20a ÄSF I:317a ÄSF I:20-21 ÄSvB nr. 266 SD nr. 7817 SDk nr. 12437

Fig. 6: Lek Ofradssons ätts Erik Laurenssons och Erengisle Nilssons släktförbindelser⁹⁶². Erengisle Nilssons dotter var gift med Lek Ofradssons ätts Erik Laurenssons farbror (se hypotes 2C nedan). Lek Ofradssons ätts Erik Laurenssons mor var Erengisle Nilssons första frus syster (se hypotes 2C). Lek Ofradssons ätts Erik Laurensson härstammade på både svärd- och spinnsidan från Kettil Bielke, "som bragte genom vapen Carelen, som var hedniskt, till Sveriges lydno⁹⁶³", och hade därför gamla förbindelser till Karelen. Lek Ofradssons ätts Erik Laurenssons vapenmotiv har kallats "enkeltinnad ruta" eller "trappskuren ruta". Posse-slåkten använde på 1400-talet en trappskuren ruta i sigill. Knut Posse var Viborgs hövding⁹⁶⁴. Den Junkar-slåkten i Veckelax använde en half trappskuren/enkeltinnad ruta eller en stengafvel/murgafvel i vapnet⁹⁶⁵. Den Erik Lavrinsson, som sigillerade i Skara biskopsgård år 1417⁹⁶⁶ hade i sigillet både en sparre med en båge och en trappskuren/enkeltinnad ruta (se 3.1.2.). Om Erik Laurensson, nempdeman i Veckelax, är Laurens Lekssons son och denna härnämnda genealogi stämmer, kan hans Y-kromosomhaplotyp vara Lek Ofradssons ätts Y-kromosomhaplotyp. Det är dock märkligt, att Erik Laurensson av Lek Ofradssons ätt använder en trappskuren ruta i vapnet, men hans antagna fader har en helt annorlunda sköld.

helt omöjlig. Det här skulle också betyda, att Erik Larsson omedelbart efter att ha blivit fullvuxen kom till Veckelax, vilket menade 16-20 års ålder.

⁹⁶² Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.
⁹⁶³ Anrep 1858, s. 189
⁹⁶⁴ SMV II:714
⁹⁶⁵ Aminoff 1978, s. 12: Hans Persson Junker använde sigillet i trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott 9.1.1602
⁹⁶⁶ SDHK 18981

Erik Larsson (Veckelax) och Erik Laurensen (Aspenäsätten) hade samma namn⁹⁶⁷. Om deras släkter ägde jord i samma områden, vet man inte.

Erik Laurensen hörde formalt till den så kallade Aspenäsätten, som - såsom man vet - inte använde en sparre i sigillet, utan en lejonörn, en mytisk figur (kombination av ett lejon och en örn), som användes i vapen. Erik Laurensen (Aspenäsätten) själv använde lejonörnsigillet 3.5.1447⁹⁶⁸. Det har funnits osäkerhet om Aspenäsättens Erik Laurensens moders person, men det förefaller som om hans mor var Laurens Ulvssons 2. fru, Ida Bulow. Om så, verkar det inte troligt, att han är densamme Erik Laurensen som Erik Larsson i Veckelax, emedan Laurens Ulvsson antagligen 12.6.1425 var gift med Ida Bülow⁹⁶⁹. I det fallet att Ida Bülow var moder till Aspenäsättens Erik Laurensen var han klart yngre än Erik Larsson i Veckelax.

Hypotes 1.1.2.B. Erik Lafrinsson, som var sigillvittne i Åsunda Härad i Teda socken 1384 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). En Erik Lafrinsson har varit sigillvittne i Åsunda härad i Teda socken 5.6.1384⁹⁷⁰. Den här Erik Lafrinsson hade i skölden en 6-blading inom en av karvskuror bildad bård. Emedan vapentypen med bård är ovanlig för svenska förhållanden, kan bårdens existens tyda på Norge, där bården var relativt vanlig⁹⁷¹. Två ätter med denna bårdtyp och med en ros som sköldemärke fanns i Norge⁹⁷². Emot denna hypotes talar Sigfrid Jönsson⁹⁷³ Wilkins (den yngre) utlåtande i frälserannsakingen 1623-1625, att "redan Erik Larsson använde en husgafvel i skölden och en eldhake på hjälmen⁹⁷⁴".

Hypotesen 1.1.2.B. är osann.

⁹⁶⁷ Laurensen och Larsson har använts parallellt, till exempel: Sigge Laurensen Sparre, fastän fadern kallas Lars; Erik Laurensen av Aspenäsätten kallas Erik Larsson av Wernstedt i ÄSF.

⁹⁶⁸ SDHK 25127

⁹⁶⁹ SDHK 20506

⁹⁷⁰ DF 12661; SMV III.: 951

⁹⁷¹ SMV III s. 950

⁹⁷² SMV III s. 950

⁹⁷³ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

⁹⁷⁴ Lagus 1860, ss. 560-561 ; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas' samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III. Aminoff 1827, ss. 25-27: Åbo Hovrätts Protocoll 27.9.1625 och 4.10.1625 (Advocat-Fiscal, förre Kamreraren i Finland Johan Ottesson). Aminoff publicerade sin bok 23.6.1827, dvs. drygt 2 månader innan Åbo Brand 4.9.1827, vilket menar, att Aminoff har troligen ännu sett den nämnda Åbo Hovrätts Protocoll liksom också Daniel Tilas (d. 1772)

Hypotes 1.1.2.C. Erik Laurensen i Lek Ofradssons ätt, (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också Hypotes 1.1.2.P.). Till Lek Ofradssons⁹⁷⁵ ätt, som är känd ca. 1323-1411⁹⁷⁶, hörde en Erik Laurensen, som år 1411⁹⁷⁷ och troligen också år 1413 i Johan Bures Utdrag ur Kung Erik XIIIs af Pommern skattebok, i dess lista av frälsemän ur skatteboken⁹⁷⁸, nämns. Den här Erik Laurensen nämns tillsammans med Lasse Leghson i Dalaborgs läns Vadsbo. Den här ätten hade en fyrdelad sköld med 1. o. 4. fälten av silver, de andra blå och kallades Vålungaätten⁹⁷⁹.

Den här Erik Laurensens fars, Laurens Lekssons, bror Gustavs⁹⁸⁰ fru Katarina Erengisledotter⁹⁸¹ var Erengisle Nilssons⁹⁸² dotter⁹⁸³ och den här Erik Laurensens mor, Kristina Bengtsdotter Bielke, var Erengisle Nilssons första frus Margareta Bengtsdotter Bielkes syster⁹⁸⁴.

Erengisle Nilsson hörde alltså klart till Lek Ofradssons ätts närkrets. Det här skulle ha gett honom ett bra motiv att sälja Bredskall till Erik Larsson år 1383 och att år 1396 ge denne Veckelax kyrkas malm, om Erik Larsson i Veckelax hörde till Lek Ofradssons släkt. Erengisle Nilssons nära förhållande till Lek Ofradssons ätt talar för att Erik Laurensen av Lek Ofradssons ätt är densamme som Erik Larsson i Veckelax. Emot denna hypotes kan tala Sigfrid Jönsson Wilkins (den yngre) utlåtande i frälserannsakingen 1623-1625, att "redan Erik Larsson använde en husgafvel i skölden och en eldhake på hjälmen"⁹⁸⁵ (se Erik Lavrinssons sigill år 1417 med en sparre och en båge i Tabell 2 och Erik

⁹⁷⁵ Affradzsson, 13.11.1371, se Sveriges medeltida personnamn, häfte I, s. 17.

⁹⁷⁶ SMV I:90

⁹⁷⁷ SMV I:90 och del III, efter sidan 958, motsvarande första delens s. 90

⁹⁷⁸ Bidrag till Finlands Historia I, s. 308, "Frälsemän i Älfzborgs län, i Dalaborgs lähn, i Vadsbo

⁹⁷⁹ SMV III, efter sidan 958, sidan motsvarande SMV I:90

⁹⁸⁰ SMV I:90

⁹⁸¹ ÄSF I:234-239.

⁹⁸² Hammerståtten, vars representant Erengisle Nilsson 2.2.1396 gav Wilkin-Husgafvel-släktens stamfader Erik Larsson Veckelax kyrkas malm, DF 1054

⁹⁸³ ÄSF I:234-239

⁹⁸⁴ SMV I:11

⁹⁸⁵ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas' samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III. Aminoff 1827, ss. 25-27; Åbo Hovrätts Protocoll 27.9.1625 och 4.10.1625 (Advocat-Fiscal, förre Kamreraren i Finland Johan Ottesson) innehöll också släktlinea av Sigfred Jönsson i Tavastby (Vilken-Husgafvel) och Sigfred Jönsson i Husula (Pilhjärta). Aminoff publicerade sin bok 23.6.1827, dvs. drygt 2 månader innan Åbo Brand 4.9.1827, vilket betyder, att Aminoff har troligen ännu sett den nämnda Åbo Hovrätts Protocoll liksom också Daniel Tilas (d. 1772); Åbo Svarta Bok togs från Åbo domkyrka till Åbo Hovsrätt under Niels Bielckes tid; Hausens förord till Svarta Bokens års 1890 upplaga.

Larssons, nempdeman i Veckelax, avkomlingars vapen i Tabell 2, Fig. 7, Fig. 12 och 3.1.2.)⁹⁸⁶, emedan den Erik Laurens⁹⁸⁷, som kan ha hört till Lek Ofradssons ätt⁹⁸⁸, använde en trappskuren ruta/enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° i sitt sigill⁹⁸⁹. Om det hade funnits en horisontal linje i mitten av den trappskurna/enkeltinnade rutan liksom i Knut Posses vapen, skulle det klart ha funnits en "husgafvel" (stengafvel/murgafvel/trappgafvel) i den kanske till Lek Ofradssons ätt hörande Erik Laurens⁹⁹⁰. Att Erik Larssons i Veckelax avkomlingar i Junkar-släkten⁹⁹¹ använde en sådan stengafvel/murgafvel/trappgafvel-typen av husgafvel i sin sköld (Fig. 6) skulle tala för att hypotesen 1.1.2.C kunde vara sann, men evidensen förblir svag, speciellt därför att det fanns en Erik Lavrinsson med en sparre och båge i sigillet⁹⁹² liksom Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, och hans avkomlingar hade i sina vapen (se Tabeller A och F och i Fig. 12).

Att saken vore inte enkel, borde det nämnas här, att sigillet av den här Erik Lavrinsson (16.8.1417) i SDHK nr. 18981 är speciellt: i SDs huvudkartotek i riksarkivets webbsidor (fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/18981.jpg) finns det ett fotografi av hela brevet (12.7.2012, se Appendix F). I detta fotografi, under de ljusförhållandena, som användes (en svart bakgrund, ljuset kommande från dexter⁹⁹³, hela brevet med sigill fotograferat), när fotografiet togs (i Riksarkivet), finns det klart i Erik Lavrinssons sigill en sparre och en båge/liggande halvmåne med sparrens mittlinje skönt i sköldens mittlinje, dess topp i sköldens överkants medelpunkt och dess ändar symmetriskt i sköldens högre och västra kanter (Fig. 7, bild 1, Tabell 2, SDHK nr. 18981 och 3.1.2.). När bildens kontrast, ljushet och andra sådana faktorer reglerades med hjälp av bildprocesseringsprogram, förvarades sparren och bågen i bilden (Dr. Sampsa Pursiainen, Aalto-Universitet, Helsingfors). Heraldikern, Dr. Antti Matikkala (Helsingfors Universitet) granskade bilden med fyra andra och tyckte, att det fanns en sparre

⁹⁸⁶ SDHK 18981: I detta brevs referat talas om en "trappskuren ruta" i brevet Erik Laurens⁹⁸⁷ sigill, men i fotografiet om brevet i SDs huvudkartotek finns det i vissa ljusförhållanden inte en trappskuren ruta, utan en sparre och en båge, se <http://fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/18981.jpg> (Appendix F). Detta brev har skrivits i Skara biskops gård, och det finns också ett annat brev skrivet i samma biskopsgård i Skara med Erik Laurens⁹⁸⁸ som vittne (SDHK 18828, SD 2300, 2.11.1416)

⁹⁸⁷ SDHK 17595, SD 1379, 4.2.1411

⁹⁸⁸ SMV I:90 och del III, efter sidan 958

⁹⁸⁹ SDHK 17595, SD 1379, 4.2.1411

⁹⁹⁰ SDHK 17595, SD 1379, 4.2.1411

⁹⁹¹ Aminoff 1978, s. 12: Hans Persson Junker använde sigillet i trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott 9.1.1602

⁹⁹² SDHK 18981. Se också SDHK 18828, SD 2300, 2.11.1416: det fanns också ett annat brev skrivet i samma biskopsgård i Skara med Erik Laurens⁹⁸⁸ som vittne, men i detta brev finns inte hans sigill. Detta andra brev bevisar dock, att Erik Lavrinsson hade upprepat kontakter till Skara biskopsgård.

⁹⁹³ Brevets höger

och en liggande halvmåne i sigillet, men föreslog, att en annan bild skulle tas av sigillet. I denna andra bild tagen under andra ljusförhållandena (en vit bakgrund, ljuset kommande från sinister⁹⁹⁴, fotografiet koncentrerat bara på sigillet) i Riksarkivet fanns det dock en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° i sigillet.

Fastän det alltså fanns i den första bilden av samma sigill (bara ett brev från 16.8.1417 med Erik Lavrinsson som sigillant i SDs huvudkartotek) i SDHKs huvudkartoteks webbsida ett sigill med en sparre och en båge (finns klart där med en remsa i brevet), ett annat fotografi av samma sigill under olika ljusförhållandena visade en enkeltinnad ruta/trappskuren ruta.

Bilden av brevet på webbsidan är tillräckligt stor för att se sigillet klart. Texten "S: Erik:Lavrins:son"⁹⁹⁵ i sigillet är identisk i båda fotografierna.

Båda fotografierna är av samma sigill. Därför förefaller det att finnas något slags av ett optiskt fenomen eller en illusion, dvs. hjärnbarks syncentrums autonomisk tolkning, i fråga här och detta verkar riktigt vara fallet. Nämligen, när man lutar huvuden 45° mot tittarens vänster börjar man se cross quadrante igen, och när man lyftar huvuden tillbaka rakt uppåt, ser man igen en båge på en sparre. Fenomenet kan upprepas och testas av varje observatör (Fig. 7). När bågen och sparren ses, finns sparrens axis i sköldens mittlinje, sparrens ändrar är symmetriskt i sköldens högra och vänstra kanter och sparrens spets i sköldens övre kants medelpunkt (se 3.1.2. och Fig. 7).

En sparre och en båge är ju båda sådana motiven, som är kända för att kunna orsaka felaktiga synförmimmelser⁹⁹⁶, men inga illusioner orsakade av ett sigill har hittills rapporterats. Här skulle det se ut, att en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° producerade under vissa ljusförhållanden en bild av en båge på en sparre. Därför ser det ut, att detta är ett nytt fynd. Dess fysikaliska bakgrund kan inte förklaras, men emedan bilden av den sparren och bågen har kunnats fånga till ett fotografi och även i bildprocessering sparren och bågen förvarades klart i bilden, är det inte fråga om en process som händer mellan ögonen och hjärnans visualcenter, utan i hjärnbarks syncentrum själv. Vilka dessa ljusförhållanden då var, undersöktes vidare i detta projekt.

Emedan detta sigill är det enda bland mera än 30000 vapen (gått genom i detta projekt), som visar en sparre med en båge på samma sätt som i Husgafvelsläktens vapen, emedan det år 1417 har använts av en person med namnet Erik Lavrinsson i Sverige (Skara) och emedan ljusförhållandena under 1300-1400-talen i Österland mycket sällan var lika bra som i ett modern fotograferingsstudio i dag, är det möjligt, att detta sigill, som visar i vax under vissa ljusförhållanden ett motiv likadant som de i senare Husgafvelsläktens

⁹⁹⁴ Brevets vänster

⁹⁹⁵ Kunde också vara "Erix"

⁹⁹⁶ Day et al., 1989

vapen (Fig. 7, bild 1, Tabell 2 och 3.1.2.), är trots dess speciella egenskap Husgafvel-släktens stamfader Erik Larssons⁹⁹⁷, som år 1396 agerade som konungsnämndens i Österland⁹⁹⁸ nempdemän i Veckelax⁹⁹⁹, sigill.

Svagheten med själva den här hypotesen 1.1.2.C är att det inte ser ut att vara klart att den nämnde Erik Laurensen hörde till Lek Ofradssons ätt, emedan Raneke¹⁰⁰⁰ ger bara SD 1379 (4.2.1411) som basis för hans hörande till Lek Ofradssons ätt, och Erik Laurensen i SD 1379 skulle på basis av textens ordning av vittnena ha använt en "trappskuren ruta" i sitt sigill, när Lek Ofradssons ätt använde en fyrdelad sköld med 1. och 4. fälten av silver och de andra blå¹⁰⁰¹ och Laurens Lekssons fru hörde till Bielke-släkten med ett annat vapen. Dock, om ordningen av sigillanter inte är densamma som i brevtextern, och detta ser även sannolikt ut, ser situationen olik ut. Nämligen, i detta brev finns det en sigillant med en fyrdelad sköld och texten i hans sigill skulle innehålla "laur.....son"¹⁰⁰²

Trots detta skulle det dock kanske vara möjligt, att Erik Laurensen med en "trappskuren ruta"¹⁰⁰³ i sigill var Laurens Lekssons son från ett annat äktenskap eller förhållande.

Erik Laurensens vapens "trappskuren ruta" och Lek Ofradssons ätts "fyrdelad sköld med 1. och 4. fälten av silver och de andra blå" är kanske dock inte helt i konflikt med varandra, emedan Garp-släktens Jöns Andersson hade i skölden "tre rutor bandervis satte i skölden, som bandervis var delad och växlad med hvitt och blått"¹⁰⁰⁴ och Garp-släkten använde dock vanligen trappgavlor (dvs. hälften av trappskurna rutor) i vapnet¹⁰⁰⁵. Den småländska Gusa-släkten använde "en fyrdelad sköld med trappskurna rutor i fälten 2 och 4"¹⁰⁰⁶ och Nils Magnusson av Ivar Nilssons ätt¹⁰⁰⁷, som vanligen använde en fyrstyckad sköld

⁹⁹⁷ Han är känd i Veckelax 24.6.1383, 2.2.1396 och 21.3.1396; SDHK 12437, DF 1054, DF 1057

⁹⁹⁸ Enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel

⁹⁹⁹ DF 1057

¹⁰⁰⁰ SMV III, efter sidan 958, "Lek Ofradssons ätt"

¹⁰⁰¹ SMV I:90 och del III, efter sidan 958

¹⁰⁰² SDHK 17595, SD 1379, 4.2.1411, för fotografiet om brevet, se <http://fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/17595.jpg>

¹⁰⁰³ "Gestuffer Kantenwürfel" i det tyska området = en trappskuren tärning på svenska = "a step-up die" på engelska [pl. dice]; Leonhard 2003, s. 168

¹⁰⁰⁴ ÄSF I: 149

¹⁰⁰⁵ FMS 102, 112, 160, 166, 178, 185, 188, 213; ÄSF I:148

¹⁰⁰⁶ SMV I:91

¹⁰⁰⁷ Nämndes 1335-1361; son till Magnus Nilsson och Ingrid, Abjörn Sixtensson Sparres systersdotter, ÄSF I: 64-65

med övre och nedre fälten gula och högra och vänstra fälten röda¹⁰⁰⁸, använde ganska överraskande två stengavlor (dvs. 2 trappskuren rutas hälfter) i sitt sigill¹⁰⁰⁹. Nils Magnussons faders syster var gift med Ingevald Estridason, farfar¹⁰¹⁰ av den Erengisle Nilsson, som 24.6.1383 sålde Bredskall till Erik Larsson¹⁰¹¹ och som 2.2.1396 gav Veckelax kyrkas malm till honom¹⁰¹².

En Erik Laurenssohn med en "trappskuren ruta" eller en "enkeltinnad ruta" i sigillet är känd bara från två dokument 4.2.1411 och 16.8.1417¹⁰¹³. Sigillet i det brevet, som blev skrivet 16.8.1417¹⁰¹⁴, skulle enligt SDs huvudkartoteks referat höra till en Erik Larsson, som skulle ha använt en trappskuren ruta i sigill. Sigillet faktiskt innehåller en trappskuren ruta, men detta kan ses i sigillet bara under vissa ljusförhållanden, och inte under vissa andra. Det finns klart en Erik Laurenssohn i detta brevets originals brevtext (Appendix F), och hans sigill innehåller en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° under vissa ljusförhållanden, nämligen på en vit bakgrund, ljuset kommande från sigillens vänster och fotografiet koncentrerat på sigillet själv, men också en sparre och en båge, som kan ses och fångas till ett fotografi under litet annorlunda ljusförhållanden (med en svart bakgrund, ljuset kommande från sigillens höger och med hela brevet fotograferat). När sparren och bågen ses, kan den enkeltinnade rutan/cross quadrante lutad 45° inte ses.

Emedan existensen av en sparre och båge inte kan förnekas i detta sigill på grund av fotografier, i vilka detta motiv har fångats, antyder det här sigillet, att den här Erik Lavrinsson hörde till den släkten, som senare kändes med namnet "Husgafvel" på grund av vapnet. Detta är så, emedan den Erik Larssons, som var nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons Landslags XXXI och XXXIII kapitel, avkomlingar i Veckelax kunde antagligen se under medeltiden i hans mörka vaxsigill en sparre och en båge, i dimma rum i vaxljus dimma ljus. De hade inte neon-ljus och utmärkt optik liksom i en modern fotograferingsstudio och antagligen inte hans ursprungliga sigillstamp, som vanligen högs sönder i samband med ägares död¹⁰¹⁵. Erik Larsson också antagligen huvudsakligt bodde annanstans, och de av hans söner, som ärvde godsen i Veckelax, antagligen gissade från gamla vaxsigill, hurdant hans sigill

¹⁰⁰⁸ Anna Bielkes släktbok, se ÄSF I:64; se också Veckelax kyrkas gamla nattvardskalk här: är det en variant av Ivar Nilssons ätts vapen?

¹⁰⁰⁹ ÄSF I: 65

¹⁰¹⁰ ÄSF I:64-67; ÄSF I:234-235; SMV I:104 och del III, motsvarande sidan efter sidan 958

¹⁰¹¹ SDHK, brev. nr. 12437, 24.06.1383

¹⁰¹² DF 1054

¹⁰¹³ SD 1379; SDHK 17595

¹⁰¹⁴ SDHK 18981; SD 2403

¹⁰¹⁵ SMV I:A11

var, och lät tillverka nya sigill på basis av vad som kunde ses i de gamla vaxsigillen.

De kunde se en sparre och en båge i det mörka vaxsigillet liksom vi har nu kunnat se i Riksarkivets Svenska Diplomatariums huvudkartoteks bild av Erik Lavrinssons sigill (Fig. 7, bild 1, Appendix F och 3.1.2.). De såg troligen också den enkeltinnade rutan/cross quadrante lutad 45° (Fig. 7, bild 2), som kunde ses i vårt fall under annorlunda ljusförhållanden än sparren och bågen. Se hypoteserna G och H (nedan).

Erik Larssons frälsebrev (givet 7.12.1407 i Åbo slott av Erik av Pommern, om Erik Larsson var densamme som Erik av Kumos, liksom fallet skulle se ut att vara, se Tabell 14 och texten nedan), som förvarades i Åbo domkyrka eller i Kustö biskopsborg (kopierades till Svarta Boken = måste ha varit i förvaring i någon av dessa), innehöll ännu inte vapnet¹⁰¹⁶. Vapnet måste ärvas på basis av vad sönerna kunde se i gamla vaxsigill, och de antagligen såg den bågen på en sparre, som på 2010-talet fotograferades till SDs huvudkartoteks dokument nr. 18981 från Erik Lavrinssons sigill tillsammans med brevet i vissa vanliga gamla brevs fotografering ljusförhållanden och som igen hittades i detta projekt.

Den Junkar-släkten av Veckelax härstammande på basis av dess senare användning av Erik Larssons brev i frälserannsakingen i Åbo Hovsrätt 1623-1625 från den Erik Larsson, som år 1383 köpte Bredskall från Eregisle Nilsson (Hammerstaätten)¹⁰¹⁷ och som år 1396 fick Veckelax kyrkas malm av Eregisle Nilsson (Hammerstaätten) och Karl Ulfsson (Sparre)¹⁰¹⁸, använde år 1602 en halv trappskuren ruta och en C-formig objekt i vapnet (se Tabell 2, Fig. 11)¹⁰¹⁹. Detta skulle tyda på kännedom om Erik Larssons möjliga ursprungliga sigill (Fig. 7, bild 1). Tidigare versioner av den här släktlinjens vapen är dock inte kända, vilket kan tala för en senare utveckling av Junkar-vapnet från spinnsidans heraldiska kännemärken.

Det skulle alltså finnas två släkter, som kanske kan bindas till Erik Larsson, nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags XXXI och XXXIII kapitel år 1396¹⁰²⁰ på basis av släktförhållandena, händelser (givandet av Veckelax kyrkas malm) eller vapnet:

¹⁰¹⁶ Adelsbrev med vapen, sköld och hjälm kännas från 1.9.1420, när samma kung Erik av Pommern gav brevet till Björn Pålsson (Kodbolstad-släkten) i Köpenhamn, SDHK 19535, SD 2809

¹⁰¹⁷ SDHK 12437, 24.06.1383

¹⁰¹⁸ DF 1054, 1057

¹⁰¹⁹ Aminoff 1978, s. 12: Hans Persson Junker använde sigillet i trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott 9.1.1602

¹⁰²⁰ DF 1057

1) den så kallade Sparre av Aspnäs-släkten

- 4/5 av dem, som tog del i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, var Märta Gisladotters [Sparre av Aspnäs] släktingar, tre av dem nära släktingar [se ovan]
- Sparre av Aspnäs-släktens vapen var "en sparre av guld på rött fält": samma huvudmotiv som Veckelax nempdemän Erik Larssons avkomlingar i Wilkin-Husgafvel-släkten använde
- Eregisle Nilsson, vars fru var Märta Gisladotters (Sparre av Aspnäs) dotter, kände Erik Larsson i Veckelax så väl, att sålde Bredskall by och gav Veckelax kyrkas malm till honom

2) Lek Ofradssons ätt

- hade mycket nära förbindelser till Eregisle Nilsson, som sålde Bredskall och gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson
- till ätten hörde en Erik Laurensen, vars mor eller styvmor var Eregisle Nilssons första frus syster och vars farbror var gift med Eregisle Nilssons dotter
- Lek Ofradssons ätt härstammade från Kettil Bielke, "som bragte genom vapen Carelen till Sveriges lydno": släkten hade förbindelser till Karelen
- den Erik Laurensen, som verkar ha hört till Lek Ofradssons ätt, hade enligt Raneke (1982/2001) en trappskuren ruta i vapnet, liksom den år 1417 kända Erik Lavrinsson¹⁰²¹, vars sigill med en trappskuren ruta producerar under vissa ljusförhållanden en illusion av en sparre och en båge (se ovan)

Var det så, att Eregisle Nilsson 2.2.1396 gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson¹⁰²² på grund av sina nära förhållanden till Lek Ofradssons ätt (se ovan) med sin makt som Viborgs fogde, men behövde stöd av sin frus bror Tord Bonde, drottning Margaretas starka man, och sin frus systers make Finvid Ragvaldsson, dvs. Märta Gisladotters (Sparre av Aspnäs) son och svärson, när den störtade kungens, Albrekts av Mecklenburgs, starka man, Karl Ulfsson (Sparre av Tofta, den tidigare marsken), ville bestyrka/förbjuda hela givandet av Veckelax kyrkas malm 21.3.1396¹⁰²³?

Lek Ofradssons ätts Ofred Leksson, Laurens Lekssons farfar, var gift med Gunhild Tyrgilsdotter¹⁰²⁴, vars morfars far var riksråd och marsk Kettil Bengtsson Bielke¹⁰²⁵, som enligt Anrep (1858) "bragte genom vapen Carelen, som var hedniskt, till Sveriges lydno"¹⁰²⁶, dvs., fastän Anreps data nuförtiden är

¹⁰²¹ SDHK 18981

¹⁰²² DF 1054

¹⁰²³ DF 1057

¹⁰²⁴ Färla, Tyrgils Klemenssons ätt, ÄSF I:146-147

¹⁰²⁵ ÄSF I:146

¹⁰²⁶ Anrep 1858, s. 189; se Appendix N

kända att vara delvis felaktiga, Kettil Bengtsson som marsk och riksråd tog enligt honom del på någon nivå i Karelens erövring och därmed i lokalförvaltningens formande där.

Lek Ofradssons ätt hade också andra förbindelser till Bielke-släkten (L.Os ätts Erik Laurenssons mor var Kristina Bengtsdotter Bielke; Gustav Lekssons fru var Margareta Bengtsdotter Bielkes dotter), vars många representanter agerade som fogdar i Viborg (se Appendix N) och vars vapen i slutet av 1400-talet fanns i Veckelax kyrkas altarduk¹⁰²⁷. Också Lek Ofradssons ätts Erik Laurensson, som var Kettil Bielkes sonsdotters dotterssons sonson (se ovan) hade alltså gamla förbindelser till Karelen.

Om Lek Ofradssons ätts Erik Laurensson är densamme som Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, är den första frågan, varifrån hans avkomlingars i Wilkin-Husgafvel-släkten vapen med "en båge/en liggande halvmåne på en sparre av guld på rött fält" kom? Bara sex år efter Lek Ofradssons Erik Laurenssons förekommande i dokument (år 1411) använde en Erik Lavrisson år 1417 i Skara ett sigill, i vilket man kunde se en sparre och en båge¹⁰²⁸ under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, bild 1, se 3.1.2.) och en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° under annorlunda ljusförhållanden (Fig. 7, bild 2), och drygt 100 år efteråt den blivande Ölands fogde¹⁰²⁹ och Kalmar Slotts befälhavare¹⁰³⁰, amiral

¹⁰²⁷ Se tabell 10; ritad av Elias Brenner 1671/1672, se Gottlund 1832, XVIII tabell, fig. 4, bilaga

¹⁰²⁸ SDHK 18981, SD 2403, 16.8.1417

¹⁰²⁹ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1572 och 1578-1579 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelätha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jönsson att han på wåre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forska att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som største alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20); Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

Sigfrid Jönsson till Strömsby¹⁰³¹ tog del i *sköldmönstringen* i Linköping år 1537¹⁰³² och antagligen använde där samma vapen, som han själv senare använde och som Wilkin-Husgafvel-släktens representanter använde (se ovan Tabell 2, skikterna XI-XIII), vilket skulle föreslå, att det är sannolikt, att Erik Larsson med en sparre och en båge och en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° i sigillet år 1417 var densamme som Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396, och också densamme som Erik Larsson år 1411, vars vapen innehöll en trappskuren ruta. Om så, ett vapen med en båge på en sparre borde inte sökas från källor i tider innan 1417, utan kanske hellre ett vapen med en trappskuren ruta/enkeltinnad ruta/en cross quadrante, för att forska Husgafvel-släktens rötter vidare.

Hypotesen 1.1.2.C är sann.

Hypotes 1.1.2.D. Erik Laurensen (Tibble-Vargarnsätten) (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också Hypotes 1.1.2.O.). Den här Erik Laurensen förde år 1449 ett georgskors och år 1451 ett maltesekors-liknande kors i vapnet¹⁰³³.

Tibble-Vargarnsättens Erik Laurensen var en häradshövding. Hans son Peder Eriksson bytte av någon anledning vapen och förde 1477 en avhuggen trädstam balkvis¹⁰³⁴. Tibble-Vargarnsättens Erik Laurensen var gift med Gertrud Martinsdotter, hans son Peder Eriksson med Margareta Gervinsdotter (Anders Ruskas dotterdotter), och hans sonsdotter, Märta Pedersdotter med Peder Jonsson Knagh, väpnare, häradshövding i Åkerbo och Sten Stures (d.ä.) fogde, till vem Sten Sture skrev ett brev om sköld och hjälm 24.11.1483¹⁰³⁵. Peder Jonsson hade en son, Erik, med Märta Pedersdotter innan han blev änking¹⁰³⁶.

¹⁰³⁰ SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper): "Bekennis jag Siffred Jonsson, opa Oluff Jacop sons wegna, fougte wid ...Rasborgs län mig haffe annammat och optt aff Erlig och Welförständig Lasse Jonsson..."

¹⁰³¹ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, fräselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Register på Adelens gotz och gårdar udij Finland sampt med theris ränthte 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

¹⁰³² "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, fräselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

¹⁰³³ SMV II:584

¹⁰³⁴ SMV II:584; se också Fig. 17, "Brandstake"

¹⁰³⁵ Hildebrand 1934, ss. 125, 127

¹⁰³⁶ Hildebrand 1934, s. 130

Fig. 7: Fotografier av en Erik Lavrinssons sigill använt i Skara biskopsgård 16.8.1417¹⁰³⁷. 1. Liksom givet i SDs huvudkartoteks webbtjänst (SDHK 18981) på sommarn 2012. Fotografiet var här taget så, att ljuset kom från dexter¹⁰³⁸ (på grund av skuggorna i sigillet) och på en svart bakgrund. Hela brevet fotograferades och sigillet med det. 2. Fotografiet av samma sigill taget nu så, att ljuset kom från sinister¹⁰³⁹ (på grund av skuggorna i sigillet) och med en vit bakgrund. Båda fotografierna är från samma sigill och med samma storhetklass av resolutionen, men i bild 1 kan man se en båge på en sparre och i bild 2 en enkeltinnad ruta/en cross quadrante lutad 45° till dexter. Olikheten kan inte helt förklaras, men emedan ljusförhållandena och bakgrunden har varit olika, måste olikheten bero på ett optiskt eller perceptoriskt fenomen. Möjligen är det med sparren delvis fråga om samma fenomen som när byggnadens facad ses generellt som högre än dess bredd, fastän facaden exact passar in i en kvadrat¹⁰⁴⁰. Den enkeltinnade rutans/cross quadrante lutad 45° till dexter passar nämligen inne i en kvadrat, rutans topp är nära sparrens topp, om inte samma punkt, och de två tinnorna i rutans nedre del formar sparrens ändar. Bågens (bilderna 1,3,4) ändar är på de tinnorna i rutans övre del och bågens lägsta punkt är nära rutans centrumpunkt. I bilden 2 finns det ingenting där i mitten av rutans, fastän det i bilden 1 förefaller att vara en söt båge där. Sparren och bågen kan dokumenteras till ett fotografi, men ett illusoriskt upplevt sinnesintryck kan formas också från ett fotografi¹⁰⁴¹. En sparre är känd för att kunna orsaka illusioner, dvs. en komplementerad perception formad i hjärnbarks syncentrum, t.ex. Montaignes sparre-illusion¹⁰⁴², och både

¹⁰³⁷ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁰³⁸ Brevets höger

¹⁰³⁹ Brevets vänster

¹⁰⁴⁰ Ninio 2001, ss. 20-25

¹⁰⁴¹ Ninio 2001, s. 25

¹⁰⁴² Ninio 2001, ss. 15-16

sparren och bågen kan orsaka visuell felinriktning¹⁰⁴³. Det är också känt, att en kvadrat, vars sidor är horisontala och vertikala ser mindre ut än en kvadrat lutad 45°, dvs. en ruta¹⁰⁴⁴ och att när en kvadrat lutas, det kan ses som en rhomb, fastän det ännu är en kvadrat¹⁰⁴⁵. När illusionen handlar om evaluering av parallelism eller att vara i linje, är värderingarna minimala för horisontala och vertikala orientationer och maximala för orienteringar om ca 45°¹⁰⁴⁶. Att en sparre och en båge formas här i observatörens hjärnbarks syncentrum kan demonstreras med att luta huvuden 45° till tittarens vänster: då kan man se den enkeltinnade rutan/cross quadrante i bilden 1. När man lyftar huvuden tillbaka rakt uppåt, kan man se igen en sparre och en båge. Man kan se, att när ljuset kommer från sigillets höger i bilden 1, det inte kommer mycket ljus direkt till den enkeltinnade rutans vänstra sida, vilket troligen leder till fenomenet. 3. Detsamma som 1, men ljushet och kontrast har reglerats med ett datorprogram. 4. Detsamma som 1, men fotografiet har behandlats med bildprocesseringsfunktioner av ett datorprogram. Se också Tabell 2 och Appendix F. Båda fotografierna har tagits i Riksarkivet i Stockholm. ©Riksarkivet, Stockholm. Om Erik Larssons avkomlingar såg i gamla vaxsigill bilden 1, förstod de att det var deras förfaders sigill, och använde det. Emedan detta sigill är det enda, där en båge på en sparre kan ses (liksom i Husgafvel-vapnet) och sigillets ägare hette Erik Lavrinsson år 1417, är detta sannolikt Erik Larssons, nempdemän i Veckelax, sigill trots dess speciella egenskap (se 3.1.2.). Om dess speciella egenskap planerades av sigillgravören, är inte känt, men det kan representera också ett exempel på den utmärkta medeltida sigillkonsten¹⁰⁴⁷ och detta verkar vara fallet, emedan det annars är svårt att förstå, hur en så symmetrisk sparre med dess mittlinje i sköldens mittlinje, dess topp i sköldens övre kants medelpunkt och dess ändar symmetriskt i sköldens högra och vänstra kanter och en perfekt båge skulle ha formats i sigillet från en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45°. Ett sigill med en enkeltinnad/trappskuren ruta/cross quadrante är inte känt i Danmark under medeltiden, och i Sverige vet man bara ett par exempel¹⁰⁴⁸.

Det ser dock inte mycket trovärdigt ut, att denne Erik Laurensen (Tibble-Vargarnsätten) var densamme som Erik Larsson i Veckelax, emedan den här nempdemannen i Veckelax Erik Larsson köpte Bredskall redan år 1383. Även om han var bara 16 år gammal då, skulle han ha varit 93 år gammal år 1460, när Erik Larsson i Tibble ännu nämns¹⁰⁴⁹. Dessutom, Erik Larsson, nempdemannen i Veckelax, använde en "husgafvel" i vapnet enligt hans avkomlings, Sigfrid

¹⁰⁴³ Day et al., 1989

¹⁰⁴⁴ Ninio 2001, s. 31

¹⁰⁴⁵ Ninio 2001, s. 30

¹⁰⁴⁶ Ninio 2001, s. 30

¹⁰⁴⁷ Som kuriositet borde det nämnas här, att det finns en trappskuren ruta med samma geometri också i Fredrikshamnns bastionstads stadsplan. Se Kaskinen & Kauppi 1992, fig. 2, 4, 5 (byggnadsplan år 1720), 6 (en karta år 1723), 7 (redogörelse om byggnadsarbete 1722-1726), 8 (en karta med gen. Lewenhaupts underskrivning).

¹⁰⁴⁸ SMV II:618

¹⁰⁴⁹ SDHK 27603, 3.6.1460

Jönsson Wilkins (den yngre) utlåtande i frälserannsakingen 1623-1625¹⁰⁵⁰ och emedan det nu är känt, att en Erik Lavrinsson med en sparre och båge i sigillet (samma vapen, som Husgafvel-släkten har använt, se Tabeller A och F och Fig. 12) har existerat år 1417¹⁰⁵¹ (se Fig. 7, Tabell 2, Appendix F och 3.1.2.), är det klart, att denna "husgafvel" betydde en sparre med en båge, fastän sigillet hade speciella egenskaper. Bara om korset i Tibbles Erik Laurenssons sigill representerade en riddarorden, kunde det teoretiskt vara möjligt, att Tibble-Vargarnättens Erik Laurenssohn och Erik Larsson, nempdemän i Veckelax enligt landslags XXXI och XXXIII kapitel, var en och samma person.

Kung Erik av Pommern verkar ha haft en egen riddarorden 1413, 1421 och 1425, dvs. redan innan han blev en Johannit i Jerusalem och innan kung Christian stiftade den danska Elefantorden antagligen i 1450-talets slut¹⁰⁵². Denna orden använde ett rött kors på fält av guld i vapnet, emedan i 1430 instiftade kung Erik av Pommern en guldstjänstordning och i stiftelseurkunden sägs det, att kungen ville stifta ett collegium, vars medlemmar skall kallas kungarnas klerker, kaniker och kapellaner och att dessa klerker skall på deras kåpa ("røkkelin") bära ett rött kors uti ett gult fält¹⁰⁵³. På basis av en fönstermålning i Krogen slott var detta kors dock ett latinskt kors¹⁰⁵⁴, inte ett georgskors eller ett maltesekors.

För den här hypotesen talar Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp, som tyder på de nordiska områdena, närmast till Danmark (se nedan). Mot den talar, att det inte är känt till, om väpnare Erik Larsson har varit en riddare och att en sådan väpnare Erik Lavrinsson från året 1417 är känd, i vars vaxsigill det under vissa ljusförhållanden kan ses samma vapen som Husgafvel-släktens vapen senare, liksom Riksarkivets Svenska diplomatariums huvudkartoteks brev nr. 18981 (sommaren 2012) bevisar.

Hypotesen 1.1.2.D är osann.

Hypotes 1.1.2.E. Erik Lauridsen (Blå) (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Den här Erik Lauridsen hörde till en skånsk ätt, som använde en delad sköld med ett blått fält till dexter och ett vitt fält med blå bjälkar till sinister¹⁰⁵⁵. Erik Lauridsen

¹⁰⁵⁰ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas' samling (SE/RA/750001/II/045): Register på Husgavlarne Documenter, dok.nr. II & III

¹⁰⁵¹ SDHK 18981, SD 2403, 16.8.1417

¹⁰⁵² Neerbek 1972, ss. 264-268

¹⁰⁵³ Neerbek 1972, s. 265

¹⁰⁵⁴ Verwohlt 1960-1964, s. 35

¹⁰⁵⁵ SMV I:204

Blås avkomlingar är inte kända. Mot denna hypotes är att enligt Sigfrid Jönssons d.y. utlåtande i Åbo Hovsrätt använde redan Erik Larsson en husgafvel i skölden¹⁰⁵⁶ och att en Erik Lavrinsson med en sparre och en båge i sigillet, dvs. samma vapen som vad Husgafvel-släkten senare använde (se Tabeller A och F och Fig. 12), är känd från året 1417¹⁰⁵⁷. För den här hypotesen kunde tala Erik Larssons avkomlingars Y-kromosoms haplotyp, som är nordisk, och närmast dansk (se nedan).

Hypotesen är osann.

Hypotes 1.1.2.F. Erik Lafrinsson (tre rosor) (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypotes 1.1.2.B.). Den här Erik Larsson nämns år 1384¹⁰⁵⁸. Hans släkt använde tre 5-bladiga rosor i vapnet. Han hade gods i Uppland. En Erik Lafrinsson var sigillvittne i Åsunda härad i Teda socken 5.6.1384¹⁰⁵⁹ och använde i skölden en 6-blading (se B). Han kan vara densamma som den här Erik Lafrinsson, vars släkt använde tre rosor i vapnet. Mot denna hypotes talar att enligt Sigfrid Jönssons d.y. utlåtande i Åbo Hovsrätt använde redan Erik Larsson en husgafvel i skölden¹⁰⁶⁰ och att en Erik Lavrinsson med en sparre och en båge i sigillet, dvs. detsamma vapnet, som Husgafvel-släkten senare har använt (se Tabeller A och F och Fig. 12), är känd från året 1417¹⁰⁶¹. Inga kontakter till en släkt med en 6-blading i skölden är kända.

Hypotesen 1.1.2.F. är osann.

Hypotes 1.1.2.G. Erik Laurensen (enkeltinnad ruta) (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.H.). Det fanns en Erik Laurensen, som möjligen har använt en enkeltinnad ruta i vapnet, om en enkeltinnad ruta kan hållas att betyda detsamma som trappskuren ruta. Nämligen den Eric Laurenzsson med en "trappskuren ruta" i vapnet, som 4.2.1411 nämndes i Sekkistad¹⁰⁶² och som Raneke (2001) placerade till Lek

¹⁰⁵⁶ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas' samling (SE/RA/750001/II/045): Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

¹⁰⁵⁷ SDHK 18981, SD 2403, 16.8.1417

¹⁰⁵⁸ SMV II :499

¹⁰⁵⁹ SDHK 12661, SMV III:951

¹⁰⁶⁰ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas' samling (SE/RA/750001/II/045): Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

¹⁰⁶¹ SDHK 18981, SD 2403, 16.8.1417

¹⁰⁶² SD 1379; se H. nedan

Ofradssons ätt (se C)¹⁰⁶³. Han kan också vara samma Eric Laurensen som sigillvittne Erik Laurensen 12.12.1414 i Björsäter¹⁰⁶⁴, fastän det i det senare brevet finns bara ett sigill kvar och det är i en så dålig kondition, att dess sköldfigur inte kan ordentligt ses¹⁰⁶⁵. En likadan trappskura har använts av en Björn Erlandsson och en har hittats i Ystads gråbrödrakloster¹⁰⁶⁶. Den här Erik Laurensen hörde enligt Raneke (2001) hemma troligen i Småland¹⁰⁶⁷.

För den här hypotesen talar trappskuran i vapnet, som kan ses att ha komponenter nära trappgafveln eller murgafveln, som Erik Larssons avkomlingar i Junkar-släkten mycket senare år 1602 använde som en heraldisk figur. Också Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp, som är nordisk (se nedan), kan ses som talande för den här hypotesen. Likaväl talar Lek Offradssons ätts kontakter med Erengisle Nilsson (se ovan, hypotes 1.1.2.C), Viborgs fogde, som år 1396 gav Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, Veckelax kyrkas malm, för denna hypotes.

Mot denna hypotes skulle först tala, att redan Erik Larsson enligt Sigfrid Jönssons d.y. utlåtande i Åbo Hovsrätt använde en husgafvel i skölden¹⁰⁶⁸, dvs. hans avkomlingar visste, att det på något sätt hade i Erik Larssons sigill funnits en "husgafvel", och såsom vi redan har sett, fanns det en Erik Lavrinsson år 1417 i Skara biskopsgård med en sparre och en båge i vaxsigillet i vissa ljusförhållanden, dvs. samma vapen, som Husgafvel-släkten senare använde (se Tabell 2, bild 1 i Fig. 7, Fig. 12, Appendix F, 3.1.2. och hypotesens 1.1.2.C behandlande ovan)¹⁰⁶⁹, bevisande, att Sigfrid Jönsson menade med denna husgafvel en sparre och en båge.

Detta är dock inte en orsak att överge den här hypotesen 1.1.2.G. i fråga. Såsom diskuterat ovan i behandlingen av hypotesen 1.1.2.C. skulle den Erik Lavrinsson i fråga, som nämns i detta brev, SDs huvudkartoteks dokument nr. 18981 (16.8.1417), nämligen se ut att ha använt en trappskuren ruta/enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° i sigillet¹⁰⁷⁰ (Fig. 7, bild 2), fastän det mörka vaxsigillet ser under vissa ljusförhållanden ut att upprepat och demonstrabellt

¹⁰⁶³ SMV I:90 och del III, efter sidan 958

¹⁰⁶⁴ SD nr. 2028, s. 866

¹⁰⁶⁵ SDHK 18447, SD 2028, 12.12.1414; <http://fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/18447.JPG>

¹⁰⁶⁶ Ca. 1350; SMV II:618

¹⁰⁶⁷ SMV II:618

¹⁰⁶⁸ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas' samling (SE/RA/750001/II/045): Register på Husgavlarne Documenter, dok.nr. II & III

¹⁰⁶⁹ SDHK 18981, SD 2403, 16.8.1417

¹⁰⁷⁰ SDHK 18981 (16.8.1417), SD 2403; SMV II:618

innehålla en båge på en sparre, liksom i ett fotografi om hela brevet i fråga i SDs huvudkartoteks webbsidor¹⁰⁷¹ (Fig. 7, bild 1, Appendix F)¹⁰⁷².

Emedan hypotesen 1.1.2.C. blev bevisad sann, är också hypotesen 1.1.2.G. sann.

Hypotesen 1.1.2.G är sann.

Hypotes 1.1.2.H. Eric Laurenzsson med "trappskuren ruta" i vapnet (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.). Den här Erik Laurensen nämns 4.2.1411 i Sekkistad kyrka¹⁰⁷³ som sigillvittne. Han kunde ha varit densamme som Erik Laurensen i hypoteserna 1.1.2.C, och 1.1.2.G . Hans sigill skulle innehålla en trappskuren ruta enligt brevet referat i SD, men emedan en av de sigill i brevet förefaller innehålla en fyrdelad sköld med texten " laur.....son"¹⁰⁷⁴, är det möjligt, att sigillen inte är i samma ordning som i brevtextern. Möjligen samma Eric Laurenson som den som var sigillvittne 12.12.1414 i Björsäter (SD nr. 2028, s. 866).

För mot och för, se hypotesen 1.1.2.C och 1.1.2.G.

Hypotesen 1.1.2.H. är sann.

Hypotes 1.1.2.I. Eric Laurisson i Tenala socken år 1408 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson var densamme som Ericx Laurisson i Tenala socken år 1408"¹⁰⁷⁵. I SD nr. 918¹⁰⁷⁶ agerar de följande "dandemaenne": 1) Olaff Mulle, kyrkoherre i "Berna" socken, 2) Ericx Laurisson, 3) Gwnnar Elifson i Localax, 4) Morthen i Harla och 5) Niles Fynne i Loppale som vittne i ett beslut om jord i Uskela socken.

¹⁰⁷¹ fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/18981.jpg

¹⁰⁷² Experimenten med vinkeln mellan ljuset och sigilllets yta borde i framtiden göras så, att sigillet och kameran är hela tiden i samma position. Vinkeln mellan ljuset och sigilllets yta förändras 10 grader/fotografi börjande med ljuset i sigilllets höger och slutande i sigilllets vänster. Ett fotografi tas av alla skeden i processen. Detsamma skulle upprepas med en svart och en vit bakgrund och med det ursprungliga sigillet och med ett nyttillverkat replika av sigillet. Det finns naturligtvis n olika möjliga vinklar mellan ljuset och sigilllets yta, emedan det är fråga om en tredimensionell modell. Ljuset kan komma var som helst i den halvboll, där sigillet finns i mitten av bollen. Liksom solens gång på himlen runtom året. De resultaten med fotografierna tagna i Riksarkivet tyder på att detta sigill kan producera två olika bilder: en med en båge på sparren liksom i Husgafvel-släktens vapen senare och en med en trappskuren ruta, beroende på ljus- och andra förhållandena.

¹⁰⁷³ SD nr. 1379, s. 352

¹⁰⁷⁴ SDHK 17595, SD 1379, 4.2.1411, för fotografi om brevet, se <http://fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/17595.jpg>

¹⁰⁷⁵ DF 5358; I den nya Sveriges Diplomatariums huvudkartotek har dateringen av det här brevet förändrats till 1508 på basis av att året 1408 skulle vara ett misstag. Dock, i originalbrevet står klart, att brevet har skrivits i MCCCCVIII. Det ser omöjligt ut, att ett sådant misstag hade gjorts, att skrivaren hade skrivit i stället för MDVIII året MCCCCVIII. Därför, den gamla, ursprungliga dateringen hållas här som gällande på basis av att detta står i brevet själv.

¹⁰⁷⁶ SD del 2, s. 1

Mulle-släktens representanter existerade i Veckelax tills 1600-talets slut¹⁰⁷⁷, men också i många andra ställen redan under medeltiden. Den här Olaff Mulle i fråga dock var en kyrkoherde i "Bernå", som måste vara Bjärnä, emedan Tenala ligger nära Bjärnä kyrka och också Harla ligger i Bjärnä.

Localax (Lokalhti), där Gunnar Elifsson hade sitt huvudgods, finns väster om Vemo norr om Åbo, ca. 150 km från Tenala. Gunnar Elifsson bytte dock år 1464 med sina halvsystrar Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter deras modernegods, halva Kumos by med en tredjedel av Sormijärvi byn mot Strömby i Tövsala med Åbo Domkyrka¹⁰⁷⁸: Gunnar Elifsson hade alltså en anknytning till Kumos i Bjärnä.

Om Ericx Laurisson är densamme som Erik av Kumos (i Bjärnä), vilket är möjligt på basis av att Gunnar Elifsson förekommer i brevet år 1408 som dandeman tillsammans med en Ericx Laurisson¹⁰⁷⁹ och när Gunnar Elifsson var enligt brevet år 1464 en halvsystem av Elseby och Lucia Eriksdöttrar¹⁰⁸⁰, som verkar vara Eriks av Kumos döttrar på grund av deras landegendom i Kumos

¹⁰⁷⁷ Korhonen 1981, s. 168

¹⁰⁷⁸ REA nr. 600, 20.2.1464; Ström i Tövsala ägdes tidigare av Olof Mattsson af Ström (troligen Olof Mattsson Horn; SDHK 39769, DF 988), som 7.12.1407 fick ett frälsebrev av Erik av Pommern i Åbo slott (SDHK 39769) tillsammans med Erik av Kumos (REA nr. 318), som troligen var Elseby Eriksdotters och Lucia Eriksdotters fader och Gunnar Elifssons fosterfader, se nedan; Denna halva Kumosbyn med en tredjedel av Sormijärvi byn hade stått som en pant för Åbo Domkyrka för en mark (REA nr. 600), troligen därför, att Gunnar Jönsson (frun Margareta Hermansdotter, REA nr. 596; en Margareta Hermansdotter är känd i Aspås år 1411/1406, SDHK 17745; SD 1507), en Åbo borgare (REA nr. 385), till vems arvingar Gunnar Elifsson såg ut att höra (REA nr. 596), hade pantsatt dessa halva Öfreby (Yliskylä) och två delar av Sormijärviby i Bjärnä socken för "1 swara aengilskae nobla" (REA nr. 596, 14/21.7.1463); Summan "1 swara aengilskae nobla" (REA nr. 596), för vilken Gunnar Jönsson sina gods pantsatte, var bara en del av hans skuld till domprost Rödger: hela skulden var 50 "aengilskae nobla" (REA nr. 385, 24.6.1420; summan motsvarar ca. 35 kg guld, om 1 engelsk guld nobel = 1/3 pound sterling, 1 pound = 600 dukater och 1 dukat = 3.560 g guld, 24 kar.), och fastän Gunnar Jönssons gods i Bjärnä var pantsatta för bara 1 engelska nobel, borde han eller hans arvingar enligt skuldebrevet betala hela 50 nobler tillbaka innan panten löstes. Från denna synpunkt är det intressant, att övre delen av Gunnar Elifssons och hans halvsystrars skiftesbrev om halva Kumosby och en tredjedel av Sormijärvibyn har blivit överkrossat och längs marginalen av hela brevet har skrivits "vacat, vacat sane" (REA nr. 600). Konungs domhavande Johan Christiersson i närvaro av Gunnar Jönssons arvingar och tolv nempdemän, inkluderande Erik Abjörnsson, Sten Henriksson, Olof Balk, Jöns Degen av Bjärnä, Olof Degen av Brambodha, Pelle Pedersson, Olle smedh aff Nakka, Jons Stryk, Mattis Kwmes (!), Laurens i Thymmeböle, Olof Mårtensson och Jons Tordsson dömde slutligen Öfreby och Sormijärvi gods till Åbo domkyrka för evigt (REA nr. 631, 28.7.1472). Emedan Gunnar Elifsson, Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter (troligen döttrar av Erik av Kumos) ser ut att ha haft en gemensam moder och på basis av deras modernegods, dvs. halva Kumos byn och en tredjedel av Sormijärvi byn, och Gunnar Elifsson ser ut att ha varit bland Gunnar Jönssons arvingar, har Gunnar Jönssons skuld av 50 nobler till domprosten Rödger troligen haft sin effekt också på Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter. Den nämnda Öfreby var ursprungligen Åbo domkyrkas egendom och togs tillsammans med andra domkyrkas gods till kung Magnus Erikssons beskydd år 1347 (REA nr. 121).

¹⁰⁷⁹ SD 918

¹⁰⁸⁰ SDHK 44006, REA nr. 600, DF 3234

(se Tabell 14 och texten) och patronymen, hade också Gunnar Elifsson en anknytning till Bjärnä.

Morthen i Harla hade en anknytning till Bjärnä, om det är fråga om Harla i Bjärnä, vilket skulle se ut som det sannolikaste alternativet, och han kan även vara en släkting av Erik av Kumos, emedan Harla¹⁰⁸¹ ligger i det området, där Kumos var.

Niles Fynne i Loppale är inte bättre känd, men Loppale (Lapparla) är också i Bjärnä och i området mellan Kumos och Sormijärvibyn, som hörde till stor del till Elseby och Lucia Eriksdöttrar¹⁰⁸² och angående Sormijärvibyn, delvis också till Gunnar Jönsson och Märta Hermansdotter¹⁰⁸³, till vems arvingar Gunnar Elifsson såg ut att höra¹⁰⁸⁴, emedan Gunnar Jönsson år 1420 hade pantsatt hans del av Sormijärvibyn och Yliskylä, grannbyn i Bjärnä, till Åbo domkyrka¹⁰⁸⁵ och saken behandlades i konungsrätt år 1463¹⁰⁸⁶.

Alla dessa dandemän var alltså från Bjärnä, närmare sagt från Kumos-trakten, därifrån också Erik av Kumos var. Därför verkar det sannolikast, att dandeman Ericx Laurisson är densamme som Erik av Kumos. Detta stöds av det faktum att det år 1418 fanns en Erik Laurendsson i konungsnämnden¹⁰⁸⁷, när år 1415 var Erik av Kumos i Åbo Landsrätt, dvs. i konungsrätt¹⁰⁸⁸, som råsyndesman mellan Lappwes och Savolax¹⁰⁸⁹, dvs. mellan Veckelax socken och Savolax (Veckelax hörde till Lappwes härad¹⁰⁹⁰ senare under 1500-talen och Ankapora,

¹⁰⁸¹ Just bredvid nuvarande Bjärnä station, som ligger i Kumos

¹⁰⁸² SDHK 44006

¹⁰⁸³ REA nr. 596

¹⁰⁸⁴ REA nr. 596, 11/21.7.1463

¹⁰⁸⁵ REA nr. 385, 24.6.1420: pantebrevet är sigillerat också av Ragwald Gunnarsson, Gunnar Jönssons lilla kusin, som var sancte trinitatis capellan i Åbo domkyrka

¹⁰⁸⁶ REA nr. 596, 14/21.7.1463: Gunnar Elifsson med flera Gunnar Jönssons arvingar, kärke domkyrkans syssloman Jöns Supalt om halva Yliskylä och två delar av Sormijärvibyn. Slutliga besluten om saken gjordes i konungsrätten bara år 1472 (REA nr. 631). Hannis Gunnersons, Gunnar Jönssons sons, dotter och flera av Gunnar Jönssons arvingar var närvaro då, men inte längre Gunnar Elifsson, som inte var död, emedan han annu år 1490 lät bygga ett kapell i Lokalaks (DF 4333)

¹⁰⁸⁷ REA nr. 378

¹⁰⁸⁸ Landsrätten i Åbo, konungsrätt, nämndes först år 1411 (REA nr. 328) och år 1414 (REA nr. 349) och grundades officiellt 29.10.1435 av kung Erik av Pommern (REA nr. 457; Blomstedt, Y. The Codex Aboensis as a Law Code. ss. 17-32. I: Codex Aboensis Commentaries. S. 30.). Fritz (1973, s. 147) betonade unionstidens viktighet för rättsväsendets utveckling på basis av att utom Landsrätten infördes då också härader och länsmanssocknar och Österlands lagsaga uppdelades i två lagsagor.

¹⁰⁸⁹ REA nr. 352; hade granskat gränsen t.ex. vid Ankapora i Kymmenedalen

¹⁰⁹⁰ År 1534 fanns det i Viborgs fögderi två härader: 1) Eurapå och 2) Lappves. I Eurapå härad hörde Jääskis, Mola, Kivinebb, Nykyrka och Viborg socknar. I Lappves härad hörde motsvarande Lappves, Taipale, Säckejärv, Vederlax och Veckelax socknar. Ett eget härad var Borgå län, som hörde till Viborgs övre förvaltning också. Till Borgå län hörde Pyttis, Pernå, Borgå, Sibbo och Helsinge och 1553-1555 även Hollola, Villähde och Elimäe (Katajala 2010d) . År 1571 fanns det då redan fem

som nämndes som en av rår, är en större fors i Kymmene älv, Anialafors, Anjalankoski på finska, vid Veckelax sockens västra rår), och år 1414 agerade densamme Erik av Kumos som lagmans domhavande i Östra Nyland¹⁰⁹¹, till vilken också Veckelax mera eller mindre hörde, emedan *ius sueconum* också tillämpades där¹⁰⁹². Det är inte sannolikt, att det skulle ha varit två nempdemän med namnet Erik Laurensen och inte troligt, att någon annan Erik år 1408 hade varit som dandeman med de Kumosborna än Erik av Kumos.

Det förefaller först omöjligt att knyta den här Ericx Laurisson i Tenala¹⁰⁹³ till Erik Larsson i Veckelax på basis av den existerande kännedomen, men om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, är densamme som Erik av Kumos (Tabell 14), som agerade som räfsteman i konungsrätten år 1405¹⁰⁹⁴, som lagmans domhavande i Östra Nyland på Claus Flemings vägna år 1414¹⁰⁹⁵, som synesman av rårna mellan Lappwes och Savolax, dvs. också av Veckelax västra rår (Veckelax hörde till Lappwes härad senare under 1500-talet och Ankapora, som nämndes som en av råpunkter, är en större fors i Kymmene älv, nuförtiden kallad Anialafors, Anjalankoski på finska), år 1415 i Åbo Landsrätt¹⁰⁹⁶ och som troligen är densamme som medlemmen i konungsnämnden Erik Laurensen år 1418¹⁰⁹⁷ och som troligen agerade som dandeman i Tenala tillsammans med sin fosterson Gunnar Elifsson och Kumosborna år 1408¹⁰⁹⁸, ser bilden olik ut. Det var nämligen så, att Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter år 1464 bytte med Åbo Domkyrka halva Kumos by och en tredjedel av Sormijärvi by i Bjärnä socken mot Ström i Tövsala tillsammans med deras *halvbroder* Gunnar

häradet i Viborgs slottslän. Dessa var: 1) Stranda (Viborgs socken, Björkö, Säckejärv), 2) Jääskis (Jääskis, Ruokolax), 3) Eurapä (Mohla, Nykyrka, Kivinebb), 4) Lappves (Lappves, Taipalsaari) och 5) Kymmenegård (Veckelax, Vederlax, Pyttis, Elimä; Walta 1987., s. 9.). Det är känt, att Märten Poitz (FS 5489:49; Register på Adelens Rosttjenst år 1566, Grotenfelt 1899, s. 98; Register på Adelens gotz och gårdar udij Finland sampt med theris ränththe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 83; Adelens skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 271), länsman i Veckelax och Viborg slotts inventerare år 1571, redan under 1570-talet agerade som domshavande, motsvarande häradshövding eller hans vikarie, i Kymmenegårds län (= ett härad), men det är oklart, i hur många häradet egentligen hölls häradsting då i Viborgs fögderi (Korpela 2004e), inte att tala om St. Olofsborgs och Lappves rättsliga förhållanden.

¹⁰⁹¹ DF 1428

¹⁰⁹² Pirinen 1962, ss. 77,78,80,82,84-87,159

¹⁰⁹³ SD 918

¹⁰⁹⁴ DF 1211; REA 305

¹⁰⁹⁵ DF 1428; Kymmenegårds och Lappvesi häraders dombok för år 1684, sid. 236

¹⁰⁹⁶ REA nr. 352

¹⁰⁹⁷ REA nr. 378

¹⁰⁹⁸ SD 918

Elifsson¹⁰⁹⁹, som år 1408 agerade i Tenala som dandeman tillsammans med en Ericx Laurisson och andra Kumosborna¹¹⁰⁰. Detta skulle föreslå att dandeman Ericx Laurisson i Tenala riktigt var densamme som Erik av Kumos och densamme som Erik Laurensen, som agerade i konungsnämnden liksom Erik av Kumos, och att Erik av Kumos därmed.också var en styvfader av Gunnar Elifsson, som var en halvbroder av Elseby och Lucia Eriksdöttrar (av Kumos) och därmed en son till Eriks av Kumos fru från hennes tidigare äktenskap.

Hypotesen 1.1.2.I är sann.

Hypotes 1.1.2.J. Eric Laurensen i Björsäter år 1414 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson var densamme som den Eric Laurensen som var sigillvittne i Björsäter 12.12.1414"

En Eric Laurensen var sigillvittne, när Dan Jonsson (!) och hans hustru Katarina Anundsdotter sålde sin lott i Kolsäter till Nils Guttormsson¹¹⁰¹. Det är intressant, att han var närvarande, när en person med namnet "Dan Jonsson" säljer, emedan en av de vittnena av det brevet¹¹⁰², med vilket Karl Ulfsson Sparre som Viborgs hövidsman bestyrkte Erengisle Nilssons (Viborgs fogde) givande av Veckelax kyrkas malm¹¹⁰³ till den Erik Larsson, som var Wilkin-Husgafvelsläktens stamfader¹¹⁰⁴, hette Joen Dansson.

Emedan den här Dan Jonsson 12.12.1414 existerade¹¹⁰⁵ och den Joen Dansson, som 21.3.1396 var vittne av Karl Ulfsson Sparres brev¹¹⁰⁶, troligen hörde till samma ålderskategori som de andra vittnena Tord Bonde och Finvid Ragvaldsson¹¹⁰⁷, är det troligt, att Dan Jonsson var hellre yngre än av samma ålder än Joen Dansson. Var Dan Jonsson möjligen Joen Danssons son? Om så, skulle det tala för att den här hypotesen 1.1.2.J är hellre sann än osann, emedan det skulle föreslå något slags samband med Erik Larsson i Veckelax och Dan Jonssons släkt.

¹⁰⁹⁹ REA nr. 600, 20.2.1464; se också REA nr. 596: Gunnar Elifsson med Gunnar Jonissons arfvom i kung Kristians kungsrätt i Åbo slott för en pantsättning av Yliskylä och Sormijärvi i Björnå socken till "1 swara aengilskae nobla". Gunnar Jönsson och hans hustru Margareta Hermansdotter hade behållit dessa gods tills döden; se också REA nr. 61i.

¹¹⁰⁰ SD 918

¹¹⁰¹ SDHK 18447, SD nr. 2028, s. 866

¹¹⁰² DF 1057, 21.3.1396

¹¹⁰³ DF 1054, 2.2.1396

¹¹⁰⁴ Riksarkivet, Genealogica, SE/RA/750001/II/045, Tilas' samling, Register på Husgavlarnes Documenter; Lagus 1860, ss. 560-561; Ramsay 1909, ss. 194-197; Korhonen 1981, s. 129; Oksanen & Oksanen 2003, s. 31

¹¹⁰⁵ SD nr. 2028

¹¹⁰⁶ DF 1057

¹¹⁰⁷ DF 1057

Katarina Anundsdotters patronym är också intressant, emedan Viborgs hövudsman och senare kung Karl Knutsson Bonde köpte år 1444 Stensböle i Veckelax för 44 mark av en Kirstin Anundsdotter¹¹⁰⁸ (Fig. 35). En Kristina Anundsdotter hade skänkt 21.10.1440 till Vadstena kloster en gård till boställe¹¹⁰⁹ åt den präst, som innehade den af henne stiftade prebenda¹¹¹⁰, men det är inte känt, om den här Kristina Anundsdotter är densamma som den Kirstin Anundsdotter, som sålde Stensböle i Veckelax till Karl Knutsson Bonde, eller den Kristina Anundsdotter, som var gift med Sten Jönsson Bese¹¹¹¹.

För den här hypotesen talar Erik Larssons i Veckelax avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten nordiska Y-kromosomhaplotyp (se nedan), men det räcker inte här att pröva hypotesen sann eller osann.

Tyvär är den Eric Laurenssons, som sigillerade i Björsäter år 1414, sigill inte känt. Sigillet har fallit bort av brevet. Inget annat anknyter honom till Erik Larsson, nempdemän i Veckelax, heller.

Hypotesen 1.1.2.J. blir oavgjort.

Hypotes 1.1.2.K. Ereke Laurensson i Ambelzberghe/Amundsbergh 1385-1391 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson var densamme som Ereke Laurensson i Ambelzberghe". En Ereke Laurensson i Ambelzberghe nämns 1385, 1386¹¹¹², 1387¹¹¹³ och 1391¹¹¹⁴. År 1414 nämns en "Erik i Amundsbergh"¹¹¹⁵.

Ambelzberghes/Amundsberghes Erike Laurenssons bror hette Peder Laurisson¹¹¹⁶. Peder Laurissons fru hette Marghitt Jaopdsdotter¹¹¹⁷. Erike och Peder Laurissons och Christin Laurisdotters fader verkar ha hett Lauris Arwidzson¹¹¹⁸. Eriker Laurenssons hustru hette Ingelogh¹¹¹⁹.

¹¹⁰⁸ DF 2573

¹¹⁰⁹ Vadstena Klosters Jordebok utg. av Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom Carl Silfverstolpe, s.4

¹¹¹⁰ Enligt Messenius Chron.Birg i Uppsala Universitets bibliotek var detta den tomt, der sedan slottet byggdes

¹¹¹¹ ASF II(2):129

¹¹¹² DDal 2 s. 6, köpte jord i St. Tuna sn., Dal., se Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.dal.lu.se/sofi/smp/pdf/erik.pdf>

¹¹¹³ 16.2., DDal 2 s. 7, se Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.dal.lu.se/sofi/smp/pdf/erik.pdf>

¹¹¹⁴ DDal 2 ss. 9-10, se Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.dal.lu.se/sofi/smp/pdf/erik.pdf>

¹¹¹⁵ SD 2 s. 808

¹¹¹⁶ DDal nr. 293, 10.2.1391, s. 8

¹¹¹⁷ DDal nr. 293, 10.2.1391, s. 8

¹¹¹⁸ DDal nr. 293, 10.2.1391, s. 8

För den här hypotesen talar Erik Larssons i Veckelax avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten nordiska Y-kromosomhaplotyp (se nedan), men det räcker inte här utan någon källa demonstrerande ett samband mellan Erik Larsson i Veckelax och Amundsbergs Erik Larssons släkt att pröva hypotesen sann eller osann. Amundsbergs Erik Laurenssons vapen är inte känd, och ingenting anknyter honom annars till Erik Larsson i Veckelax.

Hypotesen 1.1.2.J. blir oavgjort.

Hypotes 1.1.2.L. Erik Larensen i Ændhredhaböle 1415 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson var densamme som Erik Larensen i Ændhredhaböle". Erik Larensen i Ændhredhaböle (N. Ny sn, Vrm), byter ängsmark den 17.6.1415¹¹²⁰. Man vet ingenting om Ændhredhaböles Erik Larensens släktförhållanden och hans sigill är inte känt.

Hypotesen 1.1.2.L blir oavgjort.

Hypotes 1.1.2.M. Dominus Ericus Laurencii 1429 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson var densamme som "dominus Ericus Laurencii". Herr Ericus Laurencii var en medlem i Helga Lekamens Gille i Stockholm¹¹²¹. Hans släktförhållanden och sigill är okända.

Hypotesen 1.1.2.M. blir oavgjort.

Hypotes 1.1.2.N. Munk Erik Laurensen 1430 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Erik Larsson var densamme som munk Erik Laurensen i Uppsala kloster". En munk med namnet Erik Laurensen har varit i Uppsala kloster 20.4.1430¹¹²². Det är inte känt, att Erik Larsson i Veckelax hade varit som munk i Uppsala eller någon annanstans år 1430, men det kan inte heller uteslutas. Dock, att fastaman Erik Laurensen på Åland 3.11.1430 agerade som en fasta tillsammans med årets 1418 konungsnämndens medlemmar (konungsnämnden inkluderade en Erik Laurensen år 1418) skulle bevisa, att konungsnämndens nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel, Erik Larsson år 1396, var samma person som fastaman Erik Laurensen på Åland år 1430, och det skulle också bevisa, att den Erik Laurensen på Åland

¹¹¹⁹ DDal nr. 294, 10.2.1391

¹¹²⁰ Originalen i Göteborgs Landsarkiv, Namn och bygd. 1-. 1913 ff. [NoB] 9 s. 147, se Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.dal.lu.se/sofi/smp/pdf/erik.pdf>

¹¹²¹ Handlingar rörande Helga Lekamens gille i Stockholm. Ed. I. Collijn. 1. Gillesboken 1393-1487 jämte bilagor. 1921. 2-4. Erogata 1509-28. 1923. 5-6:1. Gillets leuata. 1515-28. 1930 = HLG 1 s. 27, se också Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.dal.lu.se/sofi/smp/pdf/erik.pdf>

¹¹²² Se Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.dal.lu.se/sofi/smp/pdf/erik.pdf>

3.11.1430 är inte densamme som munk Erik Laurenssoen i Uppsala kloster 20.4.1430, emedan det inte är trovärdigt, att någon skulle ha kommit tillbaka till den världsliga administrationen efter att ha blivit munk.

Hypotesen 1.1.2.N är osann.

Hypotes 1.1.2.O. Eriker Laurenssoen i Thybille år 1430 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypotes 1.1.2.D.). "Erik Larsson var densamme som vedervaruman och frälseman Eriker Laurenssoen i Thybille". En Eriker Laurenssoen i Thybille har varit vedervaruman i Hagunda hd i Uppland 21.10.1430. Troligen samma Erik Thybbele får ett frälsebrev 11.8.1435¹¹²³. Att Erik Laurenssoen i Thybille har år 1435 fått frälsebrevet tyder på, att han inte är densamme som Erik Larsson i Veckelax, emedan den Erik Larsson, som år 1383 nämndes (se ovan) i Bredskall i Veckelax, kunde inte längre år 1435 ha varit i ett sådant stridsskick att frälse skulle ha givits till honom. Han var troligen densamme Erik Laurenssoen, som Tibble-Vargarnättens Erik Laurenssoen och hans sigill är helt annorlunda med den Erik Lavrinsson, som år 1417 använde samma sigill som Veckelax nempdeman Erik Larssons avkomlingar i Husgafvel-släkten¹¹²⁴ (se hypotes 1.1.2.D).

Hypotesen 1.1.2.O är osann.

Hypotes 1.1.2.P. Erik Laurenssoen på Åland år 1430 (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.Q.). "Erik Larsson var den Erik Laurenssoen som agerade som en av 12 fastamän med Knut Jönsson, landsdomare, dvs. konungs domhavande, som den trettonde, dvs. forskalamän¹¹²⁵ på Åland 3.11.1430". En Erik Laurenssoen agerade som en av 12 fastamän med Knut Jönsson, landsdomare, som den trettonde, dvs. forskalamannen i Sonröda i Saltvik på Åland 3.11.1430¹¹²⁶. En "friborne" Märten Erichsson (jämf. Märten Eriksson, Erik Larssons i Veckelax son¹¹²⁷ och Morthen Weckelax år 1510¹¹²⁸ och Märten i Harla) i Torp, Åland, är känd som nempdeman i Knut Posses, Kastelholms dåvarande (senare Viborgs) höfdings närvaro 15.5.1492 i Gesterby i Sund på Åland¹¹²⁹, en nempdeman Lasse Junckare

¹¹²³ SDHK 22415; Svenska medeltidsregister 1434-1441, ed. S. Tunberg 1937, nr. 279

¹¹²⁴ SDHK 18981, SD 2403, 16.8.1417

¹¹²⁵ Klami föreslog, att härads höfdingarna hade enligt Landslagen samma funktion som forskalamän., dvs. en forskalamän förutsattes att vara en domare, Klami 1981, s. 85, 96

¹¹²⁶ DF 1980, del II, ss. 475-476; se _Q

¹¹²⁷ Riksarkivet, Genealogica, SE/RA/750001/II/045, Tilas' samling, Register på Husgavlarne Documenter

¹¹²⁸ DF 5435, Morthen Weckelax agerade som en nempdeman i Söderfinnes lagmansting i Lojo

¹¹²⁹ DF 4405

(av Ragnilsby; jämf. Erik Larssons i Veckelax avkomlingar i Junkar-släkten¹¹³⁰) agerade i närvaro av Kastelholms hövidsman Knut Posse som vittne i Kuggböle i Saltvik på Åland¹¹³¹, en Per Jönsson (jämf. Erik Larssons avkomling Per Jönsson)¹¹³², "friborne", agerade som nempdeman i Åbo tillsammans med Knut Posse och Klas Henriksson (för Klas Henrikssons 1. fru, "fru till Strömsby", se 3.3.1.)¹¹³³ och en Nils Persson (jämf. Nils Persson Junkar)¹¹³⁴ agerade som fogde på Åland 20.7.1571¹¹³⁵ och den personen med samma namn var närvarande i granskning av trupper framför Narva 14.9.1581¹¹³⁶. Det kändes också en "Jöns Wilii", dvs. Jöns Wilson eller Wilkenson (jämf. Jens Welckensen von Weckelax¹¹³⁷), till vem biskop Magnus skrev ett rekommendationsbrev till Finström¹¹³⁸ på Åland under 1490-talet, om han inte skulle bli kaplan i Äyräpää i Viborgs fögderi¹¹³⁹.

I andra ord, sex män, vars namn, plats i samhället och levnadstidpunkt passar ihop med dem kända i Wilkin-Husgafvel-Junkar-släkterna, har bott på Åland på 1400-1500-talen eller agerat tillsammans med Knut Posse. Det här talar för att hypotesen 1.1.2.P kan vara sann, men prövar det inte.

Ett bomärke, som har hört till Lars Thomasson och Matts Henriksson Lassas i Eckerö kyrkoby på Åland (Fig. 24)¹¹⁴⁰ och som har använts också i Nilsas hushåll i Vestansunda by på Jomala på Åland¹¹⁴¹ och i Södergård på Finnö i Sottunga på Åland¹¹⁴², är mycket likadant som alla andra Husgafvel-vapnets versioners¹¹⁴³ sköldfigurer, utan Sigfrid Jönsson¹¹⁴⁴ Wilkins d.ä. vapens och Junkar-grenens vapens sköldfigurer (Fig. 12, XXXI, Tabell 2), inkluderande den

¹¹³⁰ Ramsay 1909, ss. 214-215

¹¹³¹ DF 4537, 11.2.1494

¹¹³² Ramsay 1909, ss. 195, 214

¹¹³³ DF 4205, 11.10.1488

¹¹³⁴ Ramsay 1909, s. 214

¹¹³⁵ Stiernman 1745/1836, 2. delen, s. 397

¹¹³⁶ SE/KrA/0455/G I 1581/2, bild 16, 14.9.1581

¹¹³⁷ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

¹¹³⁸ Finström hörde till de regala församlingarna, till vilka kungen hade patronatsrätt, REA nr. 152, 22.9.1352

¹¹³⁹ A I, s. 123, nr. 68; I brevet nämns också en her Paeder Iohannis.

¹¹⁴⁰ Tiondeslängd Ra 1640, Ålands Landskapsarkiv 1760, se Dahl 1994, s. 92

¹¹⁴¹ Dahl 1994, s. 288

¹¹⁴² Dahl 1994, s. 467

¹¹⁴³ Bågen upp och ner i jämförelse med de andra = en brisy

¹¹⁴⁴ Register på Adelen gotz och gårdar udij Finland sampt med theris ränththe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

som användes av Erik Lavrinsson år 1417 i Skara biskopsgård¹¹⁴⁵. Bomärket kunde kanske representera ett återskall av det gamla vapnet. Om så, skulle det förstärka hypotesen 1.1.2.P, men inte pröva den.

Ett sådant bomärke är inte känt i Veckelax, var Wilkin-Husgafvel-Junkar-släkten har agerat åtminstone från 1383. Bara vapnet med en sparre (husgafvel, eldgaffel) och båge är känt där och på ryska tiden (1742-1917 i Viborgs fögderis västra delar) efter förlorandet av frälserätter använde medlemmar av Husgafvel-släkten helt annorlunda bomärken (se Fig. 24).

Man vet inte, om det här bomärket har använts på Åland redan under medeltiden.

Både nempdeman, "friborne" Märten Erichsson på Åland år 1492 och nempdeman Lasse Junckare (av Ragnilsby) på Åland år 1494 agerade i närvaro av Kastelholms, senare Viborgs hövudsman Knut Posse.

En annan detalj, som talar för den här hypotesen är, att fasta Erik Laurensen på Åland år 1430 verkar vara densamme som den Erik Laurensen, till vem "konungen skrev" och som "i nempdene satho" år 1418, dvs. nempdeman Erik Laurensen i konungsnämnd. Det är nämligen så, att 3 av de 12, som satt i konungsnämnd år 1418 var närvarande som fastamän också år 1430 (Tabell 12), när konungsdomhavandet, dvs. landsdomaren, agerade som forskalaman på Åland. Konungsdomhavandet använde den kungliga rätten och därför skulle det se ut, att de 12 fastamännen representerade en konungsnämnd också här. Detta indikerar, att det är fråga om samma grupp år 1430 och år 1418, men tiden, 12 år, och troligen kriget i Södra Jylland har tagit sin del¹¹⁴⁶.

Att den Erik Laurensen, som "i nempdene satho" är densamme som Erik Larsson, nempdeman i Weckelax, ser trovärdigt ut, emedan en tolvmannanämnd – var och en i sina områden - borde enligt Magnus Erikssons Landslag kontrollera att konungsrätts domar verkställdes¹¹⁴⁷, och Erik Larsson var nempdemannen i Veckelax¹¹⁴⁸, dvs. han kontrollerade sitt område i Veckelax.

Mot denna hypotes kan tala, att Erik Larsson i Veckelax nämndes första gången år 1383¹¹⁴⁹. Det här betyder, att om han var ca. 20 år gammal då, han skulle ha varit 70 år gammal år 1430, vilken var en hög men inte omöjlig ålder år 1430.

¹¹⁴⁵ SDHK 18981

¹¹⁴⁶ Också Viborgs långvariga hövding Kristiern Nilsson (Vasa), vars syster var gift med Viborgs tidigare hövding Tord Röricksson Bonde (ÄSF II:104), tog del i kriget i Södra Jylland enligt Harrison & Eriksson 2010, s. 94. Detta indikerar, att Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, som hade två gods i Veckelax i Viborgs fögderi, antagligen kände Kristiern Nilsson, som var Gustav Vasas farfarsfar (ÄSF II:102-114).

¹¹⁴⁷ MEL, konungsbalk, XXXI §, XXXIII §

¹¹⁴⁸ DF 1054, 1057

¹¹⁴⁹ SDHK, brev. nr. 12437, 24.06.1383

På grund av att Erik Laurensso på Åland agerade som en fastaman där tillsammans med delvis samma män som satt i konungsnämnden år 1418 (se hypotes 1.1.2.Q), verkar Erik Laurensso på Åland år 1430 vara densamme som den Erich Laurendzson, till vilken "konungen skrev" och som år 1418 i "nempdene satho" och emedan den här konungsnämndens nempdeman Erich Laurendzson förefaller att ha varit densamme som lagmans domhavande i Östra Nyland Erich av Kumos (se nedan), som år 1415 också i Åbo Landsrätt förekom som synesman av rårna mellan Lappves och Tavastland, i konungsnämnd år 1405 satt (se nedan) och som som dandeman i Tenala år 1408 var, är det troligt, att nempdeman i Veckelax Erich Larsån är densamme som Erik Laurensso på Åland.

Hypotesen 1.1.2.P. är sann.

Hypotes 1.1.2.Q. Erik Larsson i "nempdene" till vilken kung Erik skrev (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypotes 1.1.2.P.). Det finns från året 1418 ett brev¹¹⁵⁰, där en Erik Laurensso nämns bland dem, till vilka "konungen skrev" och som "i nempdene satho":

"Herr konungh Erikxs bref til de tolf som tha i nempdene satho, swa som aere: Olaf Andrisson, Jacob Pederson, Erich Laurendzson, Hemmingh Koog, Jacob i Pedhersnaeae, Bjørn i Bertaby, Gunnar Lapp, Nisse i Swaertingxmarum, Michel Munk, Olaff Torgilsson, Biorn Drwmbær, Olaff Øndhason."

Emedan kung Erik själv hade skrivit till "dem, som satt i nämnden", måste det frågas, om det - i det här brevet - var fråga om den så kallade "tolvmannanämnden" inom lagsagan¹¹⁵¹ eller en nivå högre domstol, landsrätt eller konungsrätt, liksom landslagen bestämde¹¹⁵². Kung Erik av Pommern hade ju grundat landsrätten i Åbo år 1411¹¹⁵³ och grundade senare år 1418¹¹⁵⁴ igen.

I det fallet att "nempdeman" Erich Laurendzson i det här brevet var densamme som "nempdeman" Erik Larsson i Veckelax, skulle Erik Larssons i Veckelax titel "nempdeman"¹¹⁵⁵ troligen tyda på medlemskap i konungsnämnden i Landsrätten i Åbo eller dess företrädare konungsnämnden enligt Magnus Erikssons Landslags konungsbalks XXX § eller i Söder-finnes

¹¹⁵⁰ REA nr. 378, s. 284, 9.5.1418; se också SD 3, s. 328

¹¹⁵¹ Sjöstedt 1954, s. 182; DS 5:4108, 26.8.1346

¹¹⁵² MEL, konungsbalk, XXXI kapitel, XXXIII kapitel

¹¹⁵³ REA nr. 328, 16.1.1411

¹¹⁵⁴ REA nr. 457, 29.10.1435

¹¹⁵⁵ 21.3.1396; [DF 1057](#)

lagsagas nämnd¹¹⁵⁶, inte på agerande som en medlem av någon lokal nämnd i Veckelax eller Viborgs slotsslän¹¹⁵⁷. Hans utveckling från en nempdemän i konungsrätt och lagmansrätt till lagmans domhavandes vikarie i Perno år 1414¹¹⁵⁸ (se R) representerar rättsväsendets utveckling i Kalmarunionens början.

Emedan de första referenserna om en egen lagman i Karelen är från åren 1447¹¹⁵⁹, 1455¹¹⁶⁰ och 1488¹¹⁶¹ (Tabell 15), dvs. om en egen karelsk lagsaga, är det troligen fråga om konungsnämnden i Åbo Landsrätt, dess företrädare enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI kapitel eller tolvmannanämnden av hela Österlands lagsaga¹¹⁶² eller kanske möjligen nämnden av Söder-Finne lagsaga, om det sista hade redan formats år 1418 (formades officiellt år 1435¹¹⁶³, men redan år 1407 talades om "landz tingh hioldom met almoganom aff Sudherfinna"¹¹⁶⁴) och om en sådan nämnd överhuvudtaget existerade och funktionerade vid sidan av nämnden i konungsrätt. Finland blev ju delad i två lagsagor bara 1410¹¹⁶⁵ - 1435¹¹⁶⁶, men den exakta tidspunkten ser inte klart ut.

Fastän nempden av en karelsk lagsaga inte förefaller att komma i fråga innan 1447 (Tabell 15), kan en "nempde" i "öster Finlands" lagsaga omfattande troligen området i Viborgs kontroll (dvs. innan Raseborgs byggande från ca. Sandhamn¹¹⁶⁷ till Systerbäck på Karelska näset och därefter från Borgå till Systerbäck¹¹⁶⁸) inte helt uteslutas, emedan en Björn år 1332 kallades "*legifer parcium Orientalium finlandie*"¹¹⁶⁹, Claus Fleming år 1405 kallades "*laghman öfwer Österfinland*"¹¹⁷⁰ och en Erich af Kumos år 1414 höll som "*lagmans doom hafwandis*

¹¹⁵⁶ Grundades officiellt bara år 1435 av kung Erik av Pommern, REA nr. 456, 29.10.1435

¹¹⁵⁷ I Magnus Erikssons landslag sägs det att tolv män bör bli nominerad som nempdemän i varje provins och att dessa nempdemän bör i sina delar av landet försäkra lagens följning. Donner 2000, s. 14.

¹¹⁵⁸ DF 1428, 3.3.1414

¹¹⁵⁹ DF 2698

¹¹⁶⁰ DF 2963

¹¹⁶¹ DF 4200

¹¹⁶² Jaakkola 1944, ss. 94-95

¹¹⁶³ REA nr. 456, 29.10.1435

¹¹⁶⁴ REA nr. 314, 315, 8.6.1407

¹¹⁶⁵ DF 1339

¹¹⁶⁶ REA nr. 456; Hemmer 1941, ss. 243

¹¹⁶⁷ Se Kerkkonen 1965, s. 149; DF 1886; DF 2007; DF 2010; DF 2011; DF 2015; DF 2751

¹¹⁶⁸ SDK 3228

¹¹⁶⁹ SDHK 3890, 14.6.1332, DS 2929

¹¹⁷⁰ SDHK 16412, 14.2.1405, SD 536

öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna" ting med almogen i Perno (se R)¹¹⁷¹. Detta föreslår antagligen någon slags underlagmans position (lagmans ställföreträdare) för Erich af Kumos över Östra Nyland, vilket rår efter Birger Jarls korståg år 1249 kom till Kymmene älvs Langfors gren (i den nuvarande staden Kotka) och vilket troligen ganska omedelbart därefter sträckte sig vidare österut till Veckelax, emedan *ius sueconum* tillämpades i Veckelax¹¹⁷².

Den nämnden, till vilken kungen innan maj 1418 hade skrivit och till vilken en Erik Laurensen hörde¹¹⁷³, var av allt att döma Åbo Landsrätts konungsnämnd, emedan Landsrätten första gången nämndes av kung Erik av Pommern själv efter dess första grundande 16.11.1411¹¹⁷⁴ och igen 22.11.1414¹¹⁷⁵ och emedan den agerade 25.6.1415¹¹⁷⁶, när också en Erik Kumis (se Tabell 14 och texten om Erik av Kumos) var med i nämnden. Det nämnda brevet skrivet 22.11.1414 skulle se ut att vara brevet i fråga (den som citerades 9.5.1418¹¹⁷⁷), eftersom detta brev skrevs till "*varae elskeliga gode men, ther vy haffua befolth sitia offuer landzraettin j Österlandh i Åbo*"

Den nämnden, till vilken nempdeman i Veckelax Erik Larsson år 1396 hörde, var av allt att döma konungsnämnden på grund av Magnus Erikssons Landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel, emedan häraderna inte existerade i Viborgs fögderi innan 1530¹¹⁷⁸ (se 4.2.1., Tabell 15) och inte en karelsk lagsaga heller år 1396 och emedan Magnus Erikssons Landslags XXXI kapitel speciellt formulerade det så, att de nempdemännen i konungsnämnden "*skulu allae akt ok vilia hua vp at leta ok vppinbara, huar i sino landzskapi*", dvs. varje nempdeman hade sitt eget område att ta hand om, liksom Erik Larsson, "*nempdemann i Wekelax*". Den gamla östnyländska lagmansrätts nempde skulle vara en möjlighet, men de östnyländska "lagmännen" representerade antagligen i alla fall ett äldre system, som inte nämndes i Hälsingelagen eller Magnus Erikssons Landslag och som Eriks av Pommern rättsväsendes reform var att förändra. Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, fick Veckelax kyrkas malm omedelbart efter Erik av Pommern hade blivit kung, vilket bevisar, att han förverkligade kung Eriks av Pommern agenda också i vad kommer till rättsväsendet.

¹¹⁷¹ DF. 1428, 3.3.1414

¹¹⁷² Pirinen 1962, ss. 77, 78, 80, 82, 84-87, 159

¹¹⁷³ REA nr. 378, 9.5.1418; se också SD 3, s. 328

¹¹⁷⁴ REA nr. 328, 16.1.1411

¹¹⁷⁵ REA nr. 349, 22.11.1414

¹¹⁷⁶ REA nr. 352, 25.6.1415

¹¹⁷⁷ REA nr. 378, 9.5.1418

¹¹⁷⁸ DF 6556, 28.12.1530

Fastän Erik av Pommern år 1397 kröntes och han därför troligen inte redan år 1396 kunde ha grundat Åbo Landsrätt, existerade konungsnämnden i alla fall redan för Magnus Erikssons Landslags ovan nämnda kapitels skull. Alternativt kan det vara så, att rättsväsendets förhållanden under Bo Jonssons och kung Albrekts tid var på en sådan nivå, att rättsväsendets byggande var högt uppe i den nya maktens agenda från början och att nempdeman i Veckelax Erik Larsson representerade det nya programmet i dess första fas.

Kung Erik av Pommern verkar också annars ha velat bygga rättsväsendet, emedan han redan år 1403 skrev det följande i Viborg:

" wy hafuom vnt oc gifuet ware borghere, som bygge oc bo j war kyöpstadh Wyborgh, stadz ræt æpter thy som stadz boghena j Vpsalom wtwyser." ¹¹⁷⁹

Det var också under kung Eriks av Pommern tid år 1411, när man började förutsätta häradshövdingens samtycke för fogdarnas gåvobrev av skogar och ödemarkar i Tavastland¹¹⁸⁰.

Åbo Landsrätts konungsnämnd kan ha tagit en del av lagsagans tolvmannanämnds funktioner, kanske även nempdemän, men redan tidigt kunde ingenting tas till behandling i konungsrätt innan saken hade behandlats i lagmansrätt.

I ett annat brev från året 1430 (se P ovan)¹¹⁸¹ nämns en väpnare Erik Laurensen som en av de "fastarna", som var:

"Olaff Anderson, Gisle Storbjörnsson, Erik Laurensen, Jop Jonsson, Olaff Balk, Gunnar Skarpenberg, Hemming Koog, Jop Lap, Nils i Böle, Björn Gök, Nisse Jopsson, Waldemar i Lapsaböle, Knut Jönsson"

(6 första nämns som Väpnare liksom enligt kung Magnus landslags första tingsbalk borde vara. Knut Jönsson var "landzinsdomare").¹¹⁸²

Emedan den Erik Larsson, som fick gods på Veckelax kyrkas malm, var "nempdemann i Wekelax"¹¹⁸³, är det inte uteslutet, att Erich Laurendzson och Erik Laurensen, som nämndes i de ovannämnda breven som en av dem, som "tha i nempdene satho"¹¹⁸⁴ och bland de fastarna med landsdomare, dvs.

¹¹⁷⁹ DF 1173, 19.8.1403; Olof Brodersson som häradshövding i Sæxæmæckij härad och bekräftar ett skifte av ödemarkar, se också DF 2503, DF 2435, DF 3053; DF 3110; DF 3245

¹¹⁸⁰ DF 1361

¹¹⁸¹ DF 1980, 3.11.1430

¹¹⁸² Koskinen 1884, Hist.Ark. VIII [92], s. 8

¹¹⁸³ DF 1057

¹¹⁸⁴ REA nr. 378, S. 284, 9.5.1418

konungsdomhavande, Knut Jonsson som den trettonde eller den så kallade forskalamannen¹¹⁸⁵, är densamme som nempdemän Erik Larsson i Veckelax.

Att "nempdene" var egentligen densamma som de "fastarna" föreslås av det följande: 1) tre medlemmar i "nempdene" (till vilken kung Erik av Pommern hade skrivit = konungsnämnd) år 1418 är med också bland de 12 fastar med landsdomare Knut Jonsson (Åbo Landsrätts konungs domhavande) som den trettonde (forskalamannen) år 1430 (Olaff Andrisson, Erich Laurendzson och Hemming Koogh, se Tabell 12)¹¹⁸⁶, 2) "nempdene", till vilken kung Erik av Pommern hade skrivit (= konungsnämnd) hade 12 medlemmar såsom i Magnus Erikssons landslags konungsnämnd¹¹⁸⁷ och det fanns 12 fastar med landsdomare (dvs. konungs domhavande) år 1430¹¹⁸⁸, 3) både "nempdene", till vilken konung Erik av Pommern hade skrivit, och de 12 fastarna med landsdomare (konungsdomhavande i Österland) som forskalamannen delar eller försäkrar justis.

"Nempdene" verkar ha varit ett officiellt organ av hög nivå, emedan det i brevet 9.5.1418 nämndes, att unionskungen (Erik av Pommern) av hela det nordiska området från de grönländska kolonierna till Viborg och Karelska näset och från Södra Jylland till Ishavet) själv hade skrivit ett brev till medlemmar i "nempdene". Nempdene var ett organ av större betydelse, emedan det enligt landslagen var nempdene, som fattade beslut om skyldigheten i brottsfall rörande konungs landslag¹¹⁸⁹.

I fråga om de andra konungsnämndens nempdemän år 1418 kan det följande konstateras (se Tabell 12):

Jop Jonsson var bland de 12 fastar, med landsdomare (konungsdomhavande) som forskalamannen¹¹⁹⁰. Det förefaller, att han kan vara densamme som den "Gudsbonde" Jop Jonsson, som tre år tidigare år 1427 sålde sin hustrus, Mätta Dansdotters, ärfvelott i Märgä i Halikko till hennes broder, Jöns Dansson, i ett brev daterat i Veckelax 17.2.1427¹¹⁹¹. Jop Jonsson kan därför ha haft kontakter till Veckelax liksom Erik Larsson. Jop Jonssons frus bror, Jöns Dansson, som sålde det ovannämnda godset i Halikko vidare till biskop Magnus Tavast¹¹⁹² och som hade i sigillet en sinister-vänd beväpnad hand¹¹⁹³, tydande på

¹¹⁸⁵ DF 1980, 3.11.1430

¹¹⁸⁶ DF 1980, 3.11.1430

¹¹⁸⁷ MEL, konungsbalk, XXXI kapitel, XXXIII kapitel

¹¹⁸⁸ DF 1980, 3.11.1430; Klami föreslog, att häradsövdingarna hade enligt Landslagen samma funktion som forskalamän., dvs. en forskalamän förutsattes att vara en domare, Klami 1981, s. 85, 96

¹¹⁸⁹ MEL, konungsbalk, XXXI kapitel

¹¹⁹⁰ Koskinen 1884, Hist.Ark. VIII [92], s. 8

¹¹⁹¹ DF 1828

¹¹⁹² DF 1935, daterat i Viborg 15.2.1430

att han och hans syster Mätta Dansdotter också hörde till Tavast-släkten, kan ha varit den Joen Dansson, som 21.3.1396 nämns bland vittnen i Karl Ulfsson Sparres (av Tofta) brev till Erik Larsson¹¹⁹⁴ och kanske den riddaren Jon Dansson, som hade pantsatt sina gods i Tjust i Småland¹¹⁹⁵. Att biskop Magnus Tavast köpte sina släktingars gods i Halikko tyder på någonting likadant, som två år tidigare, innan 10.6.1425 hände, när biskop Magnus köpte gods från sina släktingar för att grunda ett nytt kapell, Helga Lekamens Kapell (nuförtiden Tavastska koret), i Åbo Domkyrka¹¹⁹⁶. Det förefaller som om biskop Magnus hade gett också det här godset till Helga Lekamens Kapell¹¹⁹⁷.

En Jop Jönsson var 6.5.1409 en skolmästare i Viborg¹¹⁹⁸. Emedan Viborg och Veckelax hörde till samma administrativa område, är det inte uteslutet, att skolmästare Jop Jönsson (Jacobus Johannis) och den Jop Jonsson, som år 1427 sålde sin hustrus jord i ett brev daterat i Veckelax¹¹⁹⁹, var en och samma person.

En Jeppe Jønsson var rådman i Stockholm år 1448 och dog år 1454¹²⁰⁰.

Det är möjligt, att Olaff Andrisson är den frälsemannen Olof Andersson¹²⁰¹, som var fader till Valborg Olofsdotter, "en närskyld fränka" till riddaren Nils Korke¹²⁰² och Greger Bengtssons (Folkungaättens oäkta gren)¹²⁰³ fru (gift 25.11.1430). Att den frälsemannen Olof Anderssons dotter har blivit gift år 1430 visar, att henness fader har kunnat leva år 1418 och 1430, när Olaff Andrisson nämns bland de som "i nempdene satho" och bland de 12 fastarna med Knut Jönsson, landsdomare (konungsdomhavande), som den trettonde, dvs. forskalamannen¹²⁰⁴. En Olof Anderson, som levde 1405, hörde till den åländska Kodbolstad-släkten, vars en medlem, Björn Pålsson, 1.9.1420 fick Nordens äldsta kända adelsbrev med ett målat vapen, inte frälsebrev, av kung Erik av Pommern¹²⁰⁵. En Olaf Andirsson van Lasvorn är också känd 29.9.1400¹²⁰⁶

¹¹⁹³ DF 1935, 15.2.1430, FMS nr. 142

¹¹⁹⁴ DF1057

¹¹⁹⁵ SDHK 10680, 5.6.1375, SD 8774

¹¹⁹⁶ Jaakkola 1950, s. 312, se också SDHK 20398

¹¹⁹⁷ Anthoni 1970, s. 314, "Märy" = Märgä

¹¹⁹⁸ SDHK 17186, SD nr. 1061

¹¹⁹⁹ DF 1828

¹²⁰⁰ 18.11.1448 19.6.1454, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, nr. 343, 343a, s. 173-175

¹²⁰¹ ÄSF I:46b

¹²⁰² Kurck, DF 1983

¹²⁰³ ÄSF I:46b

¹²⁰⁴ DF 1980

¹²⁰⁵ DF 1645; Grandjean 1919, s. 34; Erik av Pommern var alltså en anmärkningsvärd person för Nordens heraldiks utveckling.

och en Olaff Andrisson var känd som en borgare och rådman i Stockholm¹²⁰⁷. Också en Andris Olafsson Brand, som i princip kunde vara Olaf Andrissons son, har existerat år 1444¹²⁰⁸. Det har också funnits 3.3.1449 en Olof Andersson, som var kyrkoherde i Bjärnå och i vars sigill fanns det ett andreaskors med ett strålande föremål i övra vinkeln, med en krans i den vänstra samt med en snedt liggande sköld med en vänstervänd pansarklädd arm i den nedra¹²⁰⁹.

Jacob Pederssons person är inte klar, men en Jap Petersson var make till Karin Olofsdotter (Stjärnkors) i början av 1400-talet i Sagu, Egentliga Finland¹²¹⁰. Jacob Pedersson förekommer i råfstetingets nämnd dock också år 1405, tillsammans med Erik av Kumos¹²¹¹

Olaff Balk är känd: han var en son till Björn Balk, Åbo biskop, som använde ämbetsnamnet Bero II¹²¹². Olof Balk nämndes som nämndeman i Töfsala 1380¹²¹³.

Gunnar Skarpenberg hörde av allt att döma till den danska (ursprungligen tyska¹²¹⁴) Skarpenberg (de Scharpenbergh, även Scharffenberg och van Scharpenbergh)-släkten, vars en medlem, riddare Johan Skarpenberg, år 1397 hörde till Drottning Margaretas närmaste män och vars en annan medlem var Henning Scharpenberg, "Domprost der Kirche zu Riga".¹²¹⁵ Den här släkten var ursprungligen lauenburgisk uradel¹²¹⁶ och hade i skölden en röd-vit schackrutad pilspets ginbalkvis på blått fält¹²¹⁷. Om Gunnar Skarpenberg var en son till Johan Skarpenberg, är inte känt, men det fanns en Gunnar Jönsson, rådman och borgare i Åbo samtidigt¹²¹⁸.

¹²⁰⁶ SDHK 15478

¹²⁰⁷ T.ex. 26.3.1424, 16.12.1448, 4.11.1450, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, utgiven av Kongliga Samfundet för utgifvande af hankskrifter rörande Skandnaviens historia med understöd af Stockholms stad genom Hans Hildbrand, Ivar Haeggströms Boktryckeri, Stockholm 1876, nr. 28, 345, 393, ss. 25, 176 197

¹²⁰⁸ 20.1.1444, nr. 225, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, s. 124

¹²⁰⁹ FMS nr. 61, A III:76

¹²¹⁰ ÄSF I:200

¹²¹¹ REA 305

¹²¹² A II:45

¹²¹³ A II:11

¹²¹⁴ Lerdam 1996, ss. 151, 154.

¹²¹⁵ von Toll & Schwartz 1879, 27.6.1424, III Theil, s. 179.

¹²¹⁶ Känd sedan 1272, SMV II:607

¹²¹⁷ SMV II s. 607

¹²¹⁸ REA nr. 339, 385, 596, 631

Gunnar Lapps och Jop Laps¹²¹⁹ personer är inte klara, men på Åland levde en fräsesläkt med namnet Lapp (Henrik Jönssons ätt), som kändes redan på 1400-talet¹²²⁰. En Peder Lapp var känd i Finström år 1431¹²²¹.

En "danneman" Gisle Storbjörnsson från Ål, Åsunda härad, Uppland, nämns 1428, dvs. samtidigt¹²²². Han var den enda medeltidspersonen, som hade en båge med en pil i sitt vapen¹²²³

Det är troligt, att landzinsdomare Knut Jönsson¹²²⁴ är densamme som det samtidigt levande riksråd Knut Jönsson, som hörde till "Tre Rosor"-släkten, som var västgotalagmannen¹²²⁵, och som var levande ännu 1438¹²²⁶.

Emedan ordet "Koog" menar det landet som har vunnits av sjön med avstängningen och torkandet speciellt i Nord-Tyskland och Nederländerna, är det inte uteslutet, att Hemming Koogh hade kommit från Nord-Tyskland eller Nederländerna. Det här stöds av att de nordborna inte ofta använde ett efternamn på 1300-talet. Emedan en Mathius Kogger har kallat sig "underlagman i Österland" år 1352¹²²⁷, dvs. lagmans vikarie, är det intressant, att en Hemming Koog nämns som en medlem av "nempdene" i båda ovannämnda breven tillsammans med Erik Laurensen¹²²⁸.

På basis av det ovensagda, verkar det inte uteslutet, att nempdemän Erik Larsson i Veckelax levde ännu år 1430 (Tabell 14), var en väpnare och medlem i konungsnämnd i Landsrätten i Åbo, och hörde till Österlands ledande grupp med kontakter till kungen ("konungens brev till de 12, som i nempdene satho") och var nära kyrkans ledning (via biskop Beros son Olaff Balk), och till de danska (via Gunnar Skarpenberg) makthavarna och de tyska (via Hemming Koogh) handelsmännen.

Hypotesen 1.1.2.Q. är sann.

Hypotes 1.1.2.R. Erich af Kumos, "lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna" (se P och Q, se 2.2.1., Schema IV, Appendix C; se också hypoteserna 1.1.2.P. och 1.1.2.Q.). I mars 1414 höll en

¹²¹⁹ A II: 72,79,89,90,91

¹²²⁰ Ramsay 1909, s. 254; A II: 72,79,89,90,91

¹²²¹ SDHK 21686

¹²²² D 246, s. 217 (1), SMP; se Raneke 1982, s. 551

¹²²³ SMV II:551.

¹²²⁴ FMU 3.11.1430

¹²²⁵ ÄSF I:175; Den Erik Lavrinsson, som år 1417 hade en sparre och en båge i sigillet under vissa ljusförhållanden, sigillerade i biskopsgården i Skara, dvs. i Västgötaland.

¹²²⁶ DF 2265

¹²²⁷ SDHK 6468 18.10.1352b, DS 4857

¹²²⁸ Hemmer 1941, ss. 241

"Erich af Kumos", "lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna", ting i Pernå och skrev det följande¹²²⁹:

"Thet skall allom witterligit wara, att thet sin jagh Erich af Kumos, lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna, ting hölt med almogen i Perno a[r]eno epter Gudz bördh MCDXIII, sabbato ante dominicam Reminiscere, i herr Tord Bondes Järichsons (!), riddara, närvaru och fleere goda manna, stodo thenne xii å tinge: Hans Hoornhuus, Lasse Olufson, Jönis Olefson, Magnus Carlson, Peder Jönis i Labbaby, Mickel kedilmästare, Eskill Hinderson, Magnus Busa, Madtz Buck, Olof Blyberg, Peder Ragwaldson, Jönis Hölwisason, hwilcka nempdh woro i landz syyn effter Jngolf Diegns häredzhöfdinge döme att skilia the delo, som mellan sancti Laur[en]s capell war i Lappträsk och Oluf Jngemarsson um fiskiewatnet, som kallas Tafwistmaya; witnade swå, att the hafde funnit gamal råå ther i mellan. Först raa war i bärgit i Lappträsk och att endelagde steenar och sidan i holmen, och ther lagde the sin handawerk till ther, epter som Oluf Jngemarson brööt upp både gambli råå och nya. Swå witnade och thenna xii tå i nempden såto: Labberads fader [i] ljdela, Hendrich Öfwe, Olef Helsingsson, Olef Fredrichsson, Torkill Gregellson, Jönis Rudi, Mickell Eskillsson, Jonis Brunka, Jönis Swart, Henrich Widfors och Mickell Swånson, att swå sandt wara och att för mångom åhrom hafde thenne xii män lagliga stadfast the förbenämnda råå; thes stodo och till thenna goda män Mickell och Mickel skinnare, som sancti Laur[en]s capells hemmulsmän waro um samma watn. Ty epter thenne twinna xii ransakan, witnom och eede, som the swäria skulu, tå edzört warder, thå dömbde jagh the förbenembde råå staduga och fasta och af Olef Jngema[r]sson xl [mark]:r för rååbrutit, och förbiuder hwarior manne the råå epter mehr hindra eller qwålia, wedh sine 6 [mark]:r för min doom. Datum anno, die et loco prenominato, meo sub sigillo¹²³⁰."

I det här brevet¹²³¹ är det anmärkningsvärt, att det talas om "lagmans domhavande i öster Nyland". Det här är intressant, emedan Claus Fleming själv

¹²²⁹ DF 1428, 3.3.1414; Hela brevet givs här för att det kan ha skrivits av Veckelax frälsesläkters stamfader Erik Larsson, om hypotesen är sann. I det fallet är det ett unikt exempel på en bevarad text skriven av Erik Larsson själv eller i hans namn..

¹²³⁰ Sigillet finns inte i FMS

¹²³¹ I diskursanalys av brevet kan man se, att Erik av Kumos håller sig ovan allmogen: "... jagh Erich af Kumos, lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna, ting hölt med almogen..." Detta var naturligt, emedan han agerade som "lagmans doom hafwandis" och hans uppgift var att vara domare. Han också respekterade Viborgs hövidsman Tord Bonde i sin text med att titulera honom som " herr Tord Bondes Järichsons (!), riddara". Han nämnde, att "fleere goda manna, stodo... å tinge". Han verkar ha hållit dessa goda män som likställda med honom. Texten har en klar ämbetsmanmässig stil typisk för förvaltningen och rättsväsendet. Koskinen (2011, ss. 396-398) analyserade termens "goda män" natur och kom till den slutsatsen, att termen tydde på dem, som tog hand om rikets administration med fullmakt av kungen och med hjälp av ett samarbetsnätverk format av de goda männen. Hennes tolkning passar väl ihop med kontexten i detta brev.

år 1405 även kallades "lagman över Österfinland"¹²³² och en Björn redan 73 år innan honom (år 1332) "lagman i Östra Finland"¹²³³ (Tabell 14). Det här lagmans domhavande i Östra Nyland nämnt år 1414¹²³⁴ gällde klart i Viborgs dåvarande fögderis område, vilket föreslår tillsammans med referenserna från åren 1332 och 1405, att det redan tidigt fanns ämbetsmän, som tog hand om lagmans uppgifter i Östra Finland, fastän det bara efter 1447 talades om en separat lagman i Karelen¹²³⁵. Fastän Finland troligen bara 1410¹²³⁶-1435¹²³⁷ har delats i två lagsagor, har antagligen lagmans uppgifter delats till mera än en person, till underlagmän eller lagmans ställföreträdare på basis av lagsagornas olika geografiska delar. Det förefaller möjligt, att konungsnämnds nempdeman kunde agera som lagmäns vikarie.

Det är viktigt att se här, att Erik av Kumos dömer Olof Ingemarsson till böter av 40 mark, dvs. för brytelse av konungs lag (råbrott), och ytterligare till böter av 6 mark för hans dom som lagmans domhavande. Han använder alltså också konungsdomhavandes välde. Det skulle alltså se ut, att Erik av Kumos tillämpade Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXIII kapitel, enligt vilket 12 män – var och en i sitt landskap - såg till, att konungens lag följdes och konungsrätts dom executerades. Om Erik av Kumos var densamme som Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396¹²³⁸, och densamme som den Erik Laurensen, som var bland de tolv, till vilka "konungen skrev" och som år 1418 "i nempdene satho"¹²³⁹ (dvs. konungsnämnd¹²⁴⁰), skulle han här agera inte bara som lagmans domhavande i Östra Nyland på Claus Flemings vägnar, utan också som konungsnämnds nempdeman¹²⁴¹.

Eriker Kumoss nämndes också 13.3.1405 vid konungstinget i Uskela by bland de tolv, som "j ræffstinne sato" som en av de 6 första (tjänstemännen = frälsemännen, Tabell 12), i närvaro av konungs domhavande över Österland Sten Bosson, lagman Claus Fleming, biskop Bero, hovmästare Jussa Duwa och

¹²³² SDHK 16412, 14.2.1405, SD 536

¹²³³ SDHK 3890, 14.6.1332, DS 2929

¹²³⁴ DF 1428

¹²³⁵ DF 2698; DF 2963; Hemmer 1941, ss. 239-240

¹²³⁶ DF 1339

¹²³⁷ REA nr. 456

¹²³⁸ DF 1057

¹²³⁹ REA nr. 378

¹²⁴⁰ MEL, konungsbalk XXXI kapitel, XXXIII kapitel

¹²⁴¹ En rationell explanation: landslagens bygningabalkens XXII § hade brutits, vilket orsakade att Erik av Kumos dömde XL mark böter, I andra ord: 1) Erik av Kumos agerade som lagmansdomhavande vid lagmanstinget, 2) han var för sin uppgifts skull tvungen att agera rationellt, 3) Varje person, som väntades på att agera rationellt, skall som lagmans domhavande vid lagmanstinget, döma XL mark böter, när bygningabalkens XXII § har brutits; Hempel 2001, s. 290

andra gode män¹²⁴². Eriker Kumoss verkar ha varit konungsnämndens nempdemän (räfsteman) i landslagens XXXI kapitel mening också här.

"Erich Kumis" nämndes också 25.6.1415¹²⁴³ som en av 12 landskaprånas synesmän i Landsrätten (konungsrätt) i Åbo (Tabell 12)¹²⁴⁴. Emedan råbrott hörde till konungsrätt, agerade han i landslagens nempdemäns roll också här.

En "Erich Laurendzson" nämndes också bland de tolv, till vilka konung Erik skrev och som "i nempdene satho" (Tabell 12)¹²⁴⁵, dvs. han hörde till de tolv i nempden i konungsrätt, som konungen hade valt tillsammans med lagmannen enligt landslag för att fatta beslut, om någon hade brutit konungslag eller inte¹²⁴⁶, i.e. Landsrätten i Åbo¹²⁴⁷. Både en "Erich Laurendzson och "Erich Kumis" nämndes alltså i Åbo Landsrätt, vilket bevisar, att patronymen av Erich av Kumis är "Laurensso".

"Erich aff Kwmes" nämndes också 7.12.1407 i Åbo i kung Eriks av Pommern frälsebrev till honom¹²⁴⁸:

"Vi Eric, met Gudz nadh Danmarks, Sweriges, Norges, Waendes oc Gotes konung oc hertogh i Pommern, göre witherlikt met thetta wart opna breff, at fore thiaenist oc troskap som thennae brefforare, Erich aff Kwmes, war aelskelik tiaenare, oss oc riketh haertil giort haffuer oc aen haer aepter troligha gora skal swa laengae han liffuer, aepter sin ytherstae makt, tha haffue wj wnth oc giffuit honom och hans afkommande ok raettha arwinga wppa sik ok sith godz, som han nw raetthalica aegher, i allo mattho swadana friheth ok fraelse, som andre ware fraelss maen i riket raettheliga nywta oc haffua, met swadana wilkor, at han, hans afkommande oc aerwinga j therä

¹²⁴² DF 1211

¹²⁴³ REA nr. 352, s. 262

¹²⁴⁴ Han nämndes i detta sammanhang tillsammans med en präst, "herre Vilkin aff Kwmo". Detta brev är det enda, där både en person med namnet "Vilken" och en person med namnet Erik nämns tillsammans. Emedan denna Erik troligen var densamme som Erich Laurendzson, som år 1418 nämndes bland konungsnämnden och Erich Larsån i Wekelax var en "nempdemann i Wekelax", kunde "Vilkin aff Kwmo" i princip ha varit Erik Larssons i Veckelax son Vilken Eriksson. Herr Vilkin av Kumo och herr Jöns i Jäskis klart hörde inte till den 12-mannagruppen. Tyvärr existerar de ursprungliga dokumenten av Åbo Svarta Bok inte längre så att det inte längre är möjligt att kontrollera om herr Vilkin var "aff Kwmo" eller "aff Kwmos" i det ursprungliga brevet 25.6.1415 (REA nr. 352), men i den kopian, som finns av den Svarta Boken kvar (Codicis Medii Aevii Finlandiae. Photographice Edidit I, s. 394, fol. 166-167), var han klart "aff Kwmo".

¹²⁴⁵ REA nr. 378, 9.5.1418

¹²⁴⁶ MEL, konungsbalk, XXXI kapitel, XXXIII kapitel

¹²⁴⁷ Kung Erik av Pommern grundade Åbo Landsrätt 16.1.1411 (REA nr. 328) och igen i 19.10.1435, (REA nr. 457).

¹²⁴⁸ REA nr. 318; SDHK 16965; SD 913

liffdage ware faerdhuga met harnisk oc waerio til war ok rikesens tïaenisth,
aepet thy som rikesens lagbok wtuisar... "1249

För den här hypotesen talar, att:

- 1) den här "Erich af Kumos" agerade som lagmans domhavande, dvs. i rättsväsendets tjänst såsom nempdemän,
- 2) han agerade i Östra Nyland, som under medeltiden hörde till Viborgs fögderi och till vilket också Veckelax hörde på basis av att *ius sueconum* tillämpades där¹²⁵⁰
- 3) Erich af Kumos använde som lagmans domhavande också konungs domhavandes välde (40 marks böter) såsom han som nempdeman av den tolvmannanämnden, som enligt MEL XXXIII kapitel borde ha formats för att kontrollera konungslags tillämpande i nempdemännens egna landskap, borde göra.
- 4) "Erich af Kumos" *"lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh"* levde samtidigt som "Erich Larsån", nempdeman i Veckelax
- 5) "Erich af Kwmes" var en frälseman¹²⁵¹ såsom den väpnare Erik Lavrinsson, vars sigill år 1417 i Skara biskopsgård förefaller innehålla en båge på en sparre under vissa ljusförhållanden (se ovan hypoteserna C, G och H)¹²⁵² såsom Erik Larssons, nempdemans i Veckelax, avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten sigill (Tabell 2)
- 6) "Eriker Kumoss" agerade i konungsnämnden vid råfstetinget i Uskela¹²⁵³, dvs. han hade samma nempdemannens uppgifter som nempdeman i Veckelax Erik Larsson¹²⁵⁴

"Erich Kumis" nämndes tillsammans med en "herre Vilkin aff Kwmo" (kyrkoherde¹²⁵⁵) i samma brev år 1415, vilket tyder på, att Vilkin af Kumo kände Erich Kumis. Detta är det enda medeltida dokumentet där en nempdeman Erik [Larsson] förekommer tillsammans med en Vilken, vilket föreslår, att kyrkoherde Vilkin af Kumo kan vara samma som Vilken Eriksson, nempdeman

¹²⁴⁹ Brevet givs nästan helt här för dess viktighets för detta projekt skull; referensen till "rikesens lagbok" betyder Magnus Erikssons landslag och speciellt dess kapitel om frälsetjänsten

¹²⁵⁰ Pirinen 1962, ss. 77,78, 80, 84, 86, 87, 159, ; Korpela 2004e

¹²⁵¹ REA nr. 318, 7.12.1407

¹²⁵² SDHK 18981

¹²⁵³ DF 1211

¹²⁵⁴ DF 1057

¹²⁵⁵ Kungen hade patronatsrätt över Kumo församling, dvs. han kunde göra beslut om vem agerade där som kyrkoherde, se Pirinen 1956, s. 62

Erik Larssons antagna son¹²⁵⁶). Detta kan dock inte prövas, emedan det finns inga andra dokument rörande Vilkin af Kumo.

En sådan Erik Hulckin (Wilkin) levde dock år 1551 i Kumo härad (inte i Kumos i Bjärnä), vars rätt till hans gods 24.2.1534 bestyrktes av ett dombrev¹²⁵⁷. Det här dombrevet bestyrktes av häradshövding Måns Nilsson, som också löste Kumos i Bjärnä av Nils Grabbe¹²⁵⁸, den första häradshövdingen i Viborgs län¹²⁵⁹. Måns Nilssons syster Elin¹²⁶⁰ var gift med Sigfrid Hansson¹²⁶¹ (Wilkin) till Bussila¹²⁶² (i Pikis)¹²⁶³, som var Erik Larssons i Veckelax sons sons son¹²⁶⁴. Detta tyder på, att den här Erik Hulckin (Wilkin) kunde höra till samma släkt som de med namnet Wilkin i Veckelax (möjligen kyrkoherde Vilkins avkomling) och att Måns Nilsson löste tillbaka Erik Laurenssons av Kumos gamla gods i Bjärnä till släkten. Personerna med namnet "Wilkin" eller någon av dess varianter har existerat i Satagunda redan år 1415¹²⁶⁵ och år 1470 (Olaff Villesson)¹²⁶⁶, dvs. när

¹²⁵⁶ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045

¹²⁵⁷ Bidrag till Finlands historia III, ss. 266-267, nr. 338

¹²⁵⁸ Kumos i Bjärnä = Kuhmis i Bjärnä nuförtiden, Anthoni 1970, s. 311

¹²⁵⁹ DF 6556, 28.12.1530

¹²⁶⁰ Grotenfelt 1894, Jakob Teitts klagomålsregister, s. 21

¹²⁶¹ En Sigfrid Hansson var skeppshövdsman år 1569 (Börjeson & Hafström 1949, s. 68), när Sigfrid Jönsson lämnade amiralposten och igen blev fogde på Öland, men det är inte känt, om denne Sigfrid Hansson är den samme som Sigfrid Hansson i Bussila.

¹²⁶² FS 518:5

¹²⁶³ Se Ramsay 1909, ss. 194-195; också en Hans i Bussila har existerat (Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 28). Den här Hans i Bussila var gift med Elsa i Bussila (Finskilä-släkten) på basis av att Elsas son från hennes första äktenskap, Jöns Nilsson, kallades en styvson till Hans i Bussila (A V:295, nr. 194). Att Hans i Bussila vore en fader av Sigfrid Hansson i Bussila kan inte uteslutas. Hans Hansson i Bussila är Lax-släktens stamfader (Ramsay 1909, ss. 115, 255), vilket skulle föreslå, att Lax-släkten skulle kanske också ha varit avkomlingar av konungsnämndens i Österland nempdemän Erik Laurenssohn av Kumos i Bjärnä (se behandlingen av hypoteserna om Erik Larsson) och Hans Hansson i Bussila (stamfadern av Lax) skulle då ha varit en broder av Sigfrid Hansson Wilkin i Bussila. Tyvärr är Lax-släktens Y-kromosomhaplotyp inte känd och kan inte därför jämföras med Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp. Mot denna skulle tala att Sigfrid Hansson Wilkins i Bussila dotter Karin (Adelenz godz och Förlänningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthen Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommith igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn") var gift med Hans Hanssons i Bussila son Märten Hansson Lax.

¹²⁶⁴ Ramsay 1909, ss. 194-195

¹²⁶⁵ "Herre Vilkin aff Kwmo", förekommer i Åbo Landsrätt tillsammans med Erik av Kumos, när gränsen mellan Savolax och Lappawesi å ena sidan samt Tavastland och Satakunta å andra sidan bestyrktes, REA nr. 352, 25.6.1415

¹²⁶⁶ Im Ulvilan Ik 17.2.1470, DF 3413

Erik Larsson i Veckelax och hans son Vilken har levt och när Vilkin aff Kumo och Erik av Kumos förekom tillsammans i Åbo Landsrätt.

Mot den här hypotesen talar, att:

- 1) Eriks av Kumos patronym är inte känd direkt så att både patronymen och hemgodset givs samtidigt¹²⁶⁷

Det kan frågas, om Erich av Kumos skulle ha kommit från Kumo hellre än från Kumos. Han skrevs i de medeltida dokumenten att vara av Kumos, Kumis, Kumes och Kumoss, men inte från Kumo. Ortnamnet "Kumo" (Kokemäki på finska) skrevs under medeltiden på de följande sätten: Cume, Kumu, Kumo, Kwma, Kumå, Cumo, Cuma, Kwmo, Kwnno, Kumoo, Kwme, Cumå, Kwme, Kwme, Kumoo, Kwme, Kwme och Kwme, men aldrig med "s" i slutet¹²⁶⁸. Därför är det välbaserat att säga, att han var av Kumos i Bjärnä socken¹²⁶⁹.

På basis av det ovensagda verkar lagmans domhavande över Östra Nyland "Erich af Kumos"¹²⁷⁰ vara densamme som "Erich Larsån", konungsnämndens "nempdemann i Wekelax"¹²⁷¹, "Eriker Kumoss", konungsnämndens nempdeman¹²⁷², "Erich Kumis" landskaprånas synesmän i Landsrätten (konungsrätt) i Åbo^{1273,1274}, "Erich Laurendzson", som var bland de

¹²⁶⁷ Det ser dock ut, att Eriks av Kumos patronym är "Laurendzson", emedan "Erich Laurendzson" var bland de tolv, till vilka kung Erik av Pommern skrev och som "i nempdene satho" (se REA nr. 378, 9.5.1418 och behandlingen av hypotes 1.1.2.P). Erik Laurensen kallades "Erik av Kumos" bara i konungsrätt på Åbotrakten. Han kallades "Erik Laurensen" på Åland, i Veckelax och i Skara, där ingen troligen visste, var Kumos ligger. I Tenala kallades han Erik Laurensen, emedan alla dandemännen var från Kumos-trakten.

¹²⁶⁸ DF 285, 315, 316, 323, 483, 526, 528, 538, 542, 543, 544, 545, 648, 696, 735, 769, 810, 843, 1251, 1562, 1653, 2204, 2217, 2450, 2635, 2721, 2851, 2885, 2965, 3289, 3303, 3523, 3588, 3589, 3975, 4013, 4087, 4206, 5222, 5307, 5577, 5649, 5907, 5945, 6010, 6029, 6030, 6201, 6609; Man känner också en "Martin aff Kym" (REA nr. 658, 22.3.1477), men om han var av Kumo, är inte känt.

¹²⁶⁹ Nuförtiden Kuhmis eller Kuhminen på finska, dvs. Bjärnä stations område, Sormijärvi byn finns litet mot öster från Kuhmis.

¹²⁷⁰ DF 1428, 3.3.1414; Hela brevet givs här för att det kan ha skrivits av Veckelax fräresläkters stamfader Erik Larsson, om hypotesen är sann.

¹²⁷¹ DF 1057

¹²⁷² DF 1211

¹²⁷³ Han nämndes i detta sammanhang tillsammans med en präst, "herre Vilkin aff Kwmo". Detta brev är det enda, där både en person med namnet "Vilken" och en nempdeman med namnet Erik nämns tillsammans. Emedan denna Erik är troligen densamme som Erich Laurendzson, som år 1418 nämns bland konungsnämnden och Erich Larsån i Wekelax var en "nempdemann i Wekelax" och båda dessa är densamme som "Erich af Kumos" på basis av detta projekts resultat, kan "Vilkin aff Kwmo" ha varit Erik Larssons i Veckelax antagna son med detta namn. Tyvärr existerar de ursprungliga dokumenten av Åbo Svarta Bok inte längre så att det är inte längre möjligt att

tolv till vilka konung Erik skrev och som "i nempdene satho" (= konungsnämnden)¹²⁷⁵, "Erik Laurensso", en av 12 fastarna med Knut Jönsson, landsdomare (konungsdomhavande)¹²⁷⁶, som den trettonde, dvs. forskalamannen¹²⁷⁷ på Åland (= konungsnämnden)¹²⁷⁸, dandeman Ericx Laurensso i Tenala¹²⁷⁹, den Erik Lavrinsson, vars vaxsigill verkar innehålla under vissa ljusförhållanden Husgafvel-sigillet år 1417 i Skara biskopsgård¹²⁸⁰ och den "Erich aff Kwmes", som fick 7.12.1407 i Åbo av kung Erik av Pommern ett frälsebrev¹²⁸¹ (Tabeller S och U).

Hypotesen 1.1.2.S. är sann.

Hypotes 1.1.2.S. Erik Laurensso murmästare (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Laurens murmästare, Erik Laurensso murmästare och Morten murmästare i Stockholm. Man vet en Erik Laurensso murmästare i Stockholm år 1466¹²⁸². Han nämns i kapitlet "Westan mwr". I samma kapitel nämns också en Laurens murmästare, också år 1466¹²⁸³. Senare år 1467, nämns i kapitlet "Wester quarter" en Erick Laurensso igen¹²⁸⁴, troligen densamme.

Erik murmester nämns också 1460 ("westan mwr Inchoatum")¹²⁸⁵, 1461 ("westan mur")¹²⁸⁶, 1463 ("westan mur")¹²⁸⁷, 1463 ("wester quarther")¹²⁸⁸, 1464 ("westher quarter")¹²⁸⁹ och 1465 ("westan mwr")¹²⁹⁰.

kontrollera om herr Vilkin var "aff Kwmo" eller "aff Kwmos" i det ursprungliga brevet 25.6.1415 (REA nr. 352).

¹²⁷⁴ REA nr. 352, s. 262

¹²⁷⁵ REA nr. 378, 9.5.1418

¹²⁷⁶ Kanutus Joansson var riksråd år 1436 (REA nr. 461, 5.10.1436) men var inte konungs domhavande här och nämnden är inte en konungsnämnd, emedan biskop, lagmän och andra riksråd inte är närvaro.

¹²⁷⁷ Klami föreslog, att häradshövdingarna hade enligt Landslagen samma funktion som forskalamän., dvs. en forskalaman förutsattes att vara en domare, Klami 1981, s. 85, 96

¹²⁷⁸ DF 1980

¹²⁷⁹ SD 918

¹²⁸⁰ SDHK 18981

¹²⁸¹ REA nr. 318

¹²⁸² Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 240

¹²⁸³ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 237

¹²⁸⁴ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 273

¹²⁸⁵ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 25

Erik murmestere är känd också 16.4.1466 från Stockholms Stads Jordebok¹²⁹¹, när han köpte en tomt i "sancti laurense gatu" i Stockholm och 5.2.1466 nämndes också en Erik Laurensen. Det sista brevets innehåll är oklar därom, om Erik Laurensen och Bengt Laurensen var halvbröder till Anders Birgersson eller släktingar på något annat sätt.

Under åren 1481 och 1482¹²⁹² nämns en Erik Mwramestare igen, år 1481 tillsammans med Laurens mwramestare, dvs. 22 år efter Erik Murmester nämndes för första gången och efter 15 års paus. Det är möjligt, att det är fråga om densamme Erik murmästare som 1460-1466, men det är också möjligt, att Erik Murmästare år 1481 representerade redan en ny generation.

En Erick Laurensen murmester hade betalat skatt i Stockholm 1460-1468¹²⁹³, vilket talar emot hörandet till frälseståndet.

I kapitlet "Westan mur" existerade också en Morten murmester år 1462¹²⁹⁴. Morten murmester nämns också 1460¹²⁹⁵, 1463¹²⁹⁶, 1461, 1462, 1463¹²⁹⁷. Morten murmester dog år 1464¹²⁹⁸.

Erik Laurensen i Veckelax, som köpte Bredskall i Veckelax på St. Johannisdagen år 1383¹²⁹⁹, hade enligt tradition en son med namnet Mårten¹³⁰⁰

¹²⁸⁶ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 68

¹²⁸⁷ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 104

¹²⁸⁸ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 141

¹²⁸⁹ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 174

¹²⁹⁰ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 206

¹²⁹¹ 1420-1474, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, s. 332-333, nr. 663

¹²⁹² 6.6.1481, 15.7.1482, nr. 944, 979, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, s. 70, 86

¹²⁹³ Stockholms Skottelängder, se Hall et al. 1987, s. 16

¹²⁹⁴ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 100

¹²⁹⁵ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 15, "Morten murmester quitade for skorsten i mesterhuset"

¹²⁹⁶ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 136, igen i "Westher Quarter"

¹²⁹⁷ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, ss. 73, 111, 147, nu "innan mur"

¹²⁹⁸ "Morten murmester aer döt", Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 170, "Swdrae quarter"

¹²⁹⁹ SDHK 12437, 24.6.1383; Johannes döpare är murarnas skyddshelgon

och hans fader hette Laurens. Den andra fasen¹³⁰¹ i Veckelax kyrkas byggande med höjning av gaveln med gråsten och tegel skedde efter Erik Larsson hade fått sina gods på Veckelax kyrkas malm, i början av 1400-talet¹³⁰². Det skulle därför inte vara förvånande, om Erik Larsson, hans fader Lars och son Märten var murmästare, men inget bevis om sådant finns.

Morten murmester, som under åren 1460-1464 nämns (se ovan), skulle väl kunnat ha varit en son till den Erik Larsson i Veckelax, som fick Veckelax kyrkas malm i februari-mars 1396¹³⁰³. Att Erik Laurensson murmästare, som under åren 1460-1467 nämns (se ovan), skulle ha varit den samme som Erik Larsson i Veckelax skulle kräva, att han år 1467 var åtminstone 99 år gammal (om han var 15 år 1383, när han fick Veckelax kyrkas malm). Detta var i praktiken inte möjligt under medeltiden.

Fastän Erik Laurensson murmester kanske kan ha levt samtidigt med Erik Larsson i Veckelax och fastän Morten murmester troligen har levt samtidigt med Märten Eriksson, sonen av Erik Larsson i Veckelax, är Laurens murmester som Erik Larssons i Veckelax fader litet mera problematisk. Nämligen, en Laurens murmester nämns 1442¹³⁰⁴, 1460¹³⁰⁵ och 1461¹³⁰⁶, "Laurens Olsson murmester" eller "Laurens murmester Zeuerins", 1462¹³⁰⁷, 1463¹³⁰⁸, 1464¹³⁰⁹, 1465¹³¹⁰, 1467¹³¹¹,

¹³⁰⁰ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarne Documenter

¹³⁰¹ Den första fasen (I) har enligt Anttila (1936, s. 24) byggts innan 1396, när kyrkan först nämns i källor (DF 1054, 2.2.1396), den andra (II) fasen blev färdig i 1400-talets mitt, och den tredje (III) fasen gjordes år 1828 enligt C.L. Engels ritningar. Veckelax kyrka räknas till den andra generationen av medeltida stenkyrkor i Finland och till den östernyländska gruppen med 28-delade stjärnbågar gjorda av den såkallade "Pernås mästare" (Hiekkänen, M. 2003, ss. 56-58). Enligt Hiekkänen (2003) fick Veckelax kyrka sin form efter 1455, troligen på 1460-talet, men han medger, att Veckelax kyrka har förändrats så mycket år 1828, att dateringen är svår. Den östernyländska gruppens andra kyrkor byggdes 1430-1470 (Hiekkänen 2003, s. 58). Hiekkänens datering gäller den andra fasen, emedan Veckelax kyrka har redan år 1396 (DF 1054) existerat och de faserna som Anttila (1936) med de renoverarna har sett år 1936, när granitväggarna inte har haft en så fullkomlig rappning (se figuren i Anttila 1936, s. 18) som idag, ser ut att visa att valvbågarna byggdes efter den första fasen var färdig (se trappan för valvbågarna i väggen, pilen till höger).

¹³⁰² Anttila 1936, ss. 13-16, 24; DF 1054, 1057

¹³⁰³ DF 1054, 1057

¹³⁰⁴ 8.10.1442, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, ss. 114-115

¹³⁰⁵ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s.17, 21, "Westan mwr Inchoatum"

¹³⁰⁶ Skotteboken 1460-1468, s. 64, 65, "westan mwr"

¹³⁰⁷ Skotteboken 1460-1468, s. 101, "westan mwr"

¹³⁰⁸ Skotteboken 1460-1468, s. 137, "westher quarter"

¹³⁰⁹ Skotteboken 1460-1468, s. 171, "westher quarter"

¹³¹⁰ Skotteboken 1460-1468, s. 203, 219

1468¹³¹² och en ännu år 1490¹³¹³. Den första Laurens murmester år 1442 kan i princip just och just vara Erik Larssons i Veckelax fader vid ca. 80 års ålder, men de senare med namnet "Laurens murmester" kan högst representera en annan generation av samma släkt eller har ingenting att göra med Veckelax.

Ändå är det intressant, att en Laurens murmästare och Olaff Bredzscalle agerar tillsammans som "maelis maen", när Ingeborg Hartviks lät up hennes tomt till Jøns muramaestara¹³¹⁴.

Mester Laurens son hette Lasse Laurens¹³¹⁵. Måg av Lasse Laurens¹³¹⁵ hette Per Olsson¹³¹⁶. Lasse Laurens¹³¹⁵ hustrus mor hette Lysebetta¹³¹⁷.

Murarmästare har behövts i Österland (Finland, Tavastland och Karelen) under 1400-talet, emedan en stor del av alla sydkustens medeltida stenkyrkor har byggts då, och även ett slott (Nyslott). Emedan det enligt Svanberg (1984) verkar vara så, att Stockholm var den enda nordiska stad, där murarna under medeltiden bildade ett skrå¹³¹⁸ och där 4 % av de skattskyldiga var murare¹³¹⁹, är det mycket möjligt, att när Veckelax kyrka byggdes, murarna kom från Stockholm, men på andra sidan har det antagits att t.ex. Pyttis kyrka ca. 50 km från Veckelax mot väster byggdes av munkarna av det estniska Padis cistensier-klostret, och Helsinge, Sibbo, Borgå, Pernå och Veckelax kyrkor hörde till densamma östnyländska gruppen med samma byggmästare¹³²⁰.

Att murarna kunde komma från fjärran städer bevisas av ett brev från året 1515, där biskop Matthias av Strängnäs skriver till domprosten Påval Scheel och säger sig gärna velat översända en av honom använd skicklig murmästare om inte denne redan vänt hem till Rostock¹³²¹.

År 1545 fanns det 5 murare i Viborg på basis av kung Gustafs I order¹³²².

¹³¹¹ Skotteboken 1460-1468, s. 270, "wester quarter"

¹³¹² Skotteboken 1460-1468, s. 313, "wester quarter"

¹³¹³ 13.12.1490, nr. 1155, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, s. 180

¹³¹⁴ 25.12.1442, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, s. 86

¹³¹⁵ Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, 28.4.1462, nr. 636, s. 317

¹³¹⁶ 4.6.1471, Stockholms Stads Jordebok, nr. 729, s. 366

¹³¹⁷ Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, 29.10.1470, nr. 735, ss. 368-369; Lysebetta = Elisabeth = Elsebe

¹³¹⁸ Svanberg 1984, s. 9-20

¹³¹⁹ Svanberg 1984, s. 9

¹³²⁰ Hiekkänen 2003, ss. 56-58

¹³²¹ DF 5828

¹³²² Kung Gustafs I order till Viborg stad år 1545; A I, nr. 165, ss. 319-321.

Murarnas vapen, märken och symboler

Junkar-släktens vapen med en murgafvel/stengafvel/husgafvel skulle passa till figuren väl (Fig. 11), men det är inte känt innan 1602. Då borde det också frågas, om Junkar-Husgafvel-släktens murgafvel-vapen ursprungligen var ett skråvapen. Lika väl borde det frågas, om Husgafvel-släktens gamla husgafvel-båge vapen, vars varianter har använts av Erik Larssons avkomlingar i Wilkin-Husgafvel-släkten (se Tabell 2), har varit ett skråvapen. Mot detta talar, att Junkar-Husgafvel- och Wilkin-Husgafvel-släkterna redan tidigt har hört till frälseståndet och att en väpnare Erik Lavrinsson redan år 1417 använde ett sigill, som under vissa ljusförhållanden syns innehålla en båge på en sparre (se Tabell 2, Fig. 7, Appendix F, 3.1.2. och behandling av hypoteserna 1.1.2.C och 1.1.2.G, Appendix F)¹³²³, och som därmed är inte ett skråvapen, utan en väpnares, frälsemans vapen. Han vittnade i Skara om givandet av ett stenhus i Stockholm från en broder till en annan.

Ordet "gavel" verkar ha haft en speciell mening för de gamla tidernas murare. Nämligen, den instrumenten med vilket en murare finaliserade stenarna i byggnadens vägg hade en skarp med metall förstärkt ände liksom "en husgafvel". Den här instrumenten även har kallats "en gavel" efter dess form.

Att väpnare Erik Lavrinssons¹³²⁴ vapen år 1417 och Erik Larssons, nempdemans i Veckelax, avkomlingars i Husgafvel-släkten vapen och namn och motivet "husgafvel" i dess vapen tyder på en av den medeltida murarens huvudinstrumenter tillsammans med att Erik Larsson år 1396 just innan kyrkans fasad upphöjdes och dess valvbågarna byggdes fick Veckelax kyrkas malm¹³²⁵ skulle tala för den här hypotesen.

Det är också intressant, att Husgafvel-vapnets varianter från året 1417 tills idag har bågen (arcus/horn/hörnchen/croissant/crescent/halvmåne) på olika sätt i relation med husgafveln/sparren (Tabell 2, Fig. 7, bild 1) och att Husgafvel-vapnet och murarskråets allmänt kända symboler ofta förefaller ha gemensamma motiv (en gavel), men olikheterna mellan Husgafvel-vapnets varianter och murarskråets symboler är för stora att dra slutsatser.

Det första kända historiska murarskråets vapen är känt från året 1472 och gavs av Wilhelm Hawkesloe, Clarenceux King-of-Arms, till "The Company of Masons in London". Den innehåller en sparre, men är annars helt annorlunda än Husgafvel-vapnet. De följande varianterna av det här vapnet är kända:

1. Sable on a chevron between three towers ar. a pair of compasses of the first¹³²⁶

¹³²³ SDHK 18981

¹³²⁴ DF 1054, 1057, SDHK 18981

¹³²⁵ DF 1054, 1057

¹³²⁶ 1472; Burke 1884/1969, "The General Armory", Company of masons in London, s. 666

2. Argent on a chevron azure between three castles ppr. masoned sa. a pair of compasses or ¹³²⁷

Det engelska murarskråets vapen alltså troligen inte existerade, när Erik Larsson år 1383 köpte Bredskalleby i Veckelax och när väpnare Erik Lavrinsson år 1417 använde sitt vaxsigill med en sparre och en båge under vissa ljusförhållanden i Skara biskopsgård som vittne av en händelse där en person hade givit ett stenhus i Stockholm till sin broder¹³²⁸, och är inte likadant som Husgafvel-vapnet.

En tysk murarmästare Moritz Ensinger har år 1482 använt i sitt vapen två passare på en stolpe¹³²⁹. Passaren av den tiden påminde inte mycket om en husgafvel.

Benediktinermunkarnas bygnadsverksamhet har redan tidigt varit anmärkningsvärt. Det första nämmandet av egentliga murarna i Sverige är enligt Hall et al. (1987) från året 1287, när en stenhuggare, mästare Etienne de Bonneuil (Bonnevillie) 5.9.1287 gjorde i Paris ett kontrakt, enligt vilket han och 10 andra mästare och 10 gesäller skulle bege sig till Uppsala för att leda arbetet med domkyrkans uppförande¹³³⁰. Det stockholmska murarskråämbetets stadgor utfärdades år 1487, men det finns en notis i Stockholms stads tänkebok tydande på skråets existens redan år 1486¹³³¹.

Det har funnits marknad för även 20 murmästare i Stockholm under 1400-talet¹³³², men det kan ha hört till bilden att Stockholms murare periodvis har ägnat sig åt uppdrag ute i landet - som valvslagning i kyrkor¹³³³. Det var just valvslagning som började i Veckelax kyrka efter Erik Larsson hade fått Veckelax kyrkas malm på vårvintern 1396¹³³⁴, men emedan Stockholms murarskrå inte före året 1486 fanns, och väpnare Erik Lavrinsson, som troligen var nempdemannen i Veckelax¹³³⁵ använde en sparre och en båge i vaxsigillet under vissa ljusförhållanden redan år 1417¹³³⁶, skulle det se ut, att hans vapen har ingenting att göra med murarskråets vapen.

¹³²⁷ Burke 1884/1969, s. 666

¹³²⁸ SDHK 18981

¹³²⁹ Hiekkanen 2003, s. 29

¹³³⁰ Hall et al. 1987, ss. 192-193

¹³³¹ Hall et al. 1987, s. 119

¹³³² Hall et al. 1987, ss. 16-18

¹³³³ Hall et al. 1987, s. 17

¹³³⁴ DF 1054, 1057

¹³³⁵ DF 1057

¹³³⁶ SDHK 18981

Det tidigaste kända svenska murarskråets vapen är från året 1693¹³³⁷. Det här vapnet innehåller en husgafvel (gavel, chevron coupé, en avbruten sparre) som huvudmotiv liksom i Husgafvel-vapnet. Det här skulle tala för den hypotesen, att Erik Laurensen murmester i Stockholm var detsamma Erik Larsson, som fick Veckelax kyrkas malm år 1396¹³³⁸, just innan Veckelax kyrkas gavel förhöjdes och valvbågarna byggdes, men svenska murarskråets vapen är från en helt annan tidsperiod.

Representerar Husgafvel-vapnet en tidig version av det stockholmska murarskråets vapen eller något annat murarskråets vapen? Ett exakt likadant vapen, utom Erik Lavrinssons sigill år 1417, har inte kunnat hittas såsom det visas i den här undersökningen.

Den första kända murarmästarens (Etienne de Bonneuil) i Stockholm vapen är inte känd, men de följande släkterna med ordet "Bonneuil" i namnet finns i den heraldiska literaturen:

1. de Vernon-Bonneuil (adlad år 1482): "d'azur au croissant d'argent"¹³³⁹
2. Chabenat de Bonneuil, herrarna av Bonneuil sur Marne mellan 1650-1789: "D'argent à trois fleurs de pensée de pourpre, tigées et feuillées de sinople, au chef d'azur chargé d'un soleil d'or"¹³⁴⁰
3. Alexandre de Bonneuil (prestre chanoine de l'église cathédrale d'Angoulesme): "D'or à un chevron ondé de gueules"¹³⁴¹
4. Bonneville: "D'argent à la fasce d'azur, chargée de huit coquilles d'or"¹³⁴²
5. Bonneville en Normandie: "D'argent à deux lions de gueules, posés l'un sur l'autre"¹³⁴³
6. Bonnevilles en Languedoc: "D'azur au lion d'or; au chef cousu de gueules, chargé de trois étoiles d'or"¹³⁴⁴
7. Bonneval en Limousin: "D'azur au lion d'or, armé et lampassé de gueules"¹³⁴⁵

¹³³⁷ Stockholm, Hall et al. 1987, s. 241

¹³³⁸ DF 1054, 1057

¹³³⁹ <http://www.labanquedublason.com/>

¹³⁴⁰ <http://www.briantimms.com/chf/09iledefrance.htm>

¹³⁴¹ <http://perso.wanadoo.fr/jm.ouvrard/hozier/hozier19.htm>

¹³⁴² Luz 1996, s. 134

¹³⁴³ Luz 1996, s. 134

¹³⁴⁴ Luz 1996, s. 134

¹³⁴⁵ Luz 1996, s. 134

De här vapnen är inte likadana som det stockholmska murarskråets vapen år 1693 och kan inte representera dess förebild.

De murarmärkena, som murarmästarna fick av skrået och som de gjorde till stenarna, som de hade påarbetat, är mycket enklare i natur än Husgafvel-vapnet eller Junkar-vapnet. De är inte heraldiska, utan hellre liksom bomärkena.

Det här antyder, att det inte är fråga i Husgafvel-vapnets olika versioner om sådana symboler, men på andra sidan har det funnits på Åland ett bomärke, som är mycket likadant som Husgafvel-vapnet (se Fig. 24). Det finns exempel på att murarmästarnas märken har tagits i bruk som släktsvapen.

Det finns inga uppgifter tillgängliga om existensen av sådana murarmärken i stenar av Veckelax kyrka. Det är möjligt, att deras existens har inte alls forskats. Stenarna i de finländska medeltida stenkyrkorna har också lämnats ganska grova¹³⁴⁶. Det var säkert svårare att arbeta på granit än på kalksten.

För att undersöka, om "gules chevron or" generellt tyder på byggandet, efternamnen av de mera än 350 släkterna med "gules chevron or" i vapnet analyserades. Av de efternamnen av de mera än 350 släkterna, som har haft en "gules chevron or" i vapnet (se Appendix E), bara de följande kan ses ha något slags betydelse tydande på byggandet:

1. Husgafvel ("gavel" = murarens instrument)
2. Muhl alias Maule (engl. maul = gavel = instrumenten, som användes i stenhuggning)
3. Sparre (takens stödande struktur, av trä)
4. Forkin (fork = gaffel = gafvel = gavel)
5. Montante (it. montare = uppresa, skaffa samman)¹³⁴⁷
6. Obrador (sp. el maestro de obras = byggmästare)¹³⁴⁸

På basis av att bara 6 av de mera än 350 släkterna (Appendix E) med "gules chevron or" i vapnet kan ha ett efternamn tydande på byggandet kan den slutsatsen dras, att vapenmotivet "gules chevron or" själv inte tyder på släktens historia i kyrkobyggandet eller murarskrået. Analysen försvåras av att vapenbäraren kan ha någonting med byggandet att göra, fastän hans namn inte berättar det.

Att murarskrået har varit välorganiserat i England (en stadga för byggmästare)¹³⁴⁹, det tyska området (regler i Regensburg år 1459)¹³⁵⁰ och i

¹³⁴⁶ Hiekkänen 2003, s. 33

¹³⁴⁷ Barezzani & Kalmbach 2002, s. 940; Lampén 1978, s. 223, 407

¹³⁴⁸ de la Torre Moral & Hammela 2000, s. 945

Sverige (år 1487)¹³⁵¹ redan tidigt och att i skråens regler har ingått att ingen medlem av byggnadshyttorna¹³⁵² fick "dela något sammandrag till den, som ej är av vårt handverk" och att de, som ansvarade för hyttornas böcker, fick inte själva eller genom någon annan utge eller låna ut dessa eller göra avskrift ur dem" (Regensburg, för Sverige)¹³⁵³, har orsakat svårigheter att forska murarskråets historia från källor. Därför är det svårt att utreda vem som har hört till murarskrået i Österland (Karelen, Tavastland, Finland) under 1400-talet, fastän det måste ha funnits många murarmästare i Österland då på basis av de många kyrkor och ett slott (St. Olofsborg i Nyslott) - inte att tala om stenhus i städerna Viborg, Borgå och Åbo, som byggdes under det där seklet.

För den här hypotesen talar, att Veckelax kyrkas andra fas tegelfasads och valvbågars murande skedde, när Erik Laurensen murmester, Laurens murmester och Morten murmester har levt och efter Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, fick Veckelax kyrkas malm¹³⁵⁴, att namnet "Husgafvel" och Husgafvelvapnets motiv, som på ett sätt redan av väpnare Erik Lavrinsson år 1417¹³⁵⁵ användes, kan ses att tyda på en av den medeltida murarmästarens huvudinstrumenter, gaveln, att gaveln har använts i murarnas emblem och symbolik och att Laurens murmester har agerat tillsammans med Olaf Bredskalle som "maelis maen" år 1442¹³⁵⁶, men mot den talar att ingenting anknyter Erik Laurensen murmester i Stockholm till Veckelax och han verkar vara för ung för att vara den Erik Laurensen, nempdeman i Veckelax (år 1396)¹³⁵⁷, som redan år 1383 köpte Bredskalleby i Veckelax¹³⁵⁸ och år 1417 verkar ha agerat som ett sigillvittne i Skara biskopsgård¹³⁵⁹

¹³⁴⁹ "Articles and Points of Masonry" år 1430; Hall et al. 1987, s. 192

¹³⁵⁰ Hall et al. 1987, s. 188

¹³⁵¹ Hall et al. 1987, s. 195

¹³⁵² På Ösel har det funnits en sådan stenbyggnad i närhet av Kaarma kyrka, som har tolkats som en befäst bostad för de kyrkobyggarna (Mägi 2004, ss. 27-34). Kyrkobyggarna på Ösel har behövt beskydd mot den lokala befolkningen. Detsamma var sant i Vederlax, där byggarna av Vederlax stensakristia behövde stänga sig in i sakristian för folkets aggressivitets skull och predika genom ett litet fönster. Om det var så också i grannkommunen Veckelax, skulle sakristian först ha varit en skyddsplats för de kyrkobyggarna.

¹³⁵³ Hall et al. 1987, s. 200

¹³⁵⁴ DF 1054, 1057

¹³⁵⁵ SDHK 18981

¹³⁵⁶ 25.12.1442, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, utg. av Kongl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad genom Hans Hildebrand, Ivar Haeggströms boktryckeri, 1876, s. 86

¹³⁵⁷ DF 1057

¹³⁵⁸ SDHK 12437

¹³⁵⁹ SDHK 18981

Hypotesen 1.1.2. S är osann.

Hypotes 1.1.2.T. Erick Laurensso, Jacob pwwppamakares måg (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). I Stockholm nämndes 29.3.1479¹³⁶⁰ en Erik Laurensso, som var Jacob pwwppamakares måg. Han fick en gård av Jacob "westan mwr" i Stockholm. Den här Erik Laurensso verkar vara för gammal för att vara densamme som Erik Larsson i Veckelax.

Hypotesen 1.1.2.T är osann.

Hypotes 1.1.2.U. Erik Laurencii, husägare i Stockholm (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). En rådmän Anders Jönsson lät 22.9.1479 upp till sin måg Stefan Skalm en tredjedel av ett stenhus till evärdelig ägo undantagen Erik Laurencii del¹³⁶¹. Den här Erik Laurencii kan vara identisk med den nämnd i T (se ovan), men han har levt för sent för att vara densamme som Erik Larsson, nempdeman i Veckelax.

Hypotesen 1.1.2.U är osann.

Hypotes 1.1.2.V. Erick Laurensso klockare i Stockholm (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Erick Laurensso klockare och hans efterleverska hustru Margit nämndes i Stockholm 22.3.1490¹³⁶². Det nämndes inte, när Erick Laurensso klockare hade dött, men troligen inte för långt sedan. Det förefaller som om Erick Laurensso klockare kan vara identisk med dem i T och U, men inte med Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, emedan Erick Laurensso klockare verkar ha levt ännu år 1490.

Hypotesen 1.1.2.V är osann.

Hypotes 1.1.2.W. Erich Laurenßon, vittne (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Den 17.3.1476 agerade en Erich Laurenßon som vittne i Nyköping. Han är inte bättre känd, men verkar inte kunna vara identisk med Erik Larsson i Veckelax på basis av att om han vore densamme som Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, skulle han vara för gammal.

Hypotesen 1.1.2.W är osann.

Hypotes 1.1.2.X. Eric Lassaen i Kalmar (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). "Eric Lassaen" har agerat i Kalmar 1414-1433¹³⁶³. Den här "Eric Lassaen" har donerat ett prebendagods i Kalmar, vilket kan tyda på att "Eric Lassaen" kan ha varit

¹³⁶⁰ Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 898

¹³⁶¹ Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 907

¹³⁶² Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 1117

¹³⁶³ Kalmar stads tänkebok (Modéer, I. & Engström, S. [1945-1949]), ss. 34, 47, 48, 51, 54, 55, 65, 66, 71, 140, 142

nära sin död. Ingenting tyder dock konkretiskt på att nempdeman i Veckelax Erik Larsson, som år 1396 fick gods på Veckelax kyrkas malm¹³⁶⁴, var densamme. För den här hypotesen talar samma namn och det faktum, att han verkar ha levt samtidigt med Erik Larsson, nempdeman i Veckelax och Erik Larssons i Veckelax avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms nordiska haplotyp, men mot den talar, att hans liv är inte bättre känt.

Hypotesen 1.1.2.X förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.3. "Erik Larsson var släkt till Muhl-familjen" (se 2.2.1., Appendix C). I den i Sverige adlade Muhl-familjens vapen finns det "i rött fält en sparre, nedan åtföljd av tre (femuddiga) stjärnor (en över två ställda), allt av guld"¹³⁶⁵. Muhl-familjens medlemmar på 1300-1400-talen är inte kända, men man känner från året 1497 till ett vapen, som - utan att känna tinkturer - är identisk med familjens Muhl vapen. Det här vapnet användes av en person med namnet Arvid Karlsson. Han bodde i Öresten i Örby socken i Marks härad i Västergötland¹³⁶⁶. Litteraturen känner till en Arvid Karlsson, som hörde till Sparre av Aspnäs-släkten, men han levde tidigare. Den här Arvid Karlsson (Sparre av Aspnäs) providerades av påven till kanik i Uppsala år 1331. År 1340 nämndes honom till kanik i både Uppsala och Linköping¹³⁶⁷ och 19.12.1340 valde han dominikanklostret i Avignon som sin gravplats¹³⁶⁸. Om han skrev sitt testamente i Avignon och hade barn, vet man inte.

Den första i Sverige kända representanten av Muhl-släkten, Vilhelm (d. 1659 i Narva), skrev sitt efternamn "Maule". Personer med efternamnet "Maule" har tagit del bland normanderna i kampen i Hastings (1066) och bland Engelmännerna i kampen i Agincourt (1415). Enligt Elgenstierna (1925-1936) var Vilhelm Maule av skottsk adel¹³⁶⁹, men ett tyskt ursprung har föreslagits av Raneke (1990)¹³⁷⁰. På ön Femern har också bott en släkt med namnet "Muhl" tillsammans med släkterna Wilcken, Brand och Stake på 1300-talet (se nedan).

I Veckelax har det bott en knapefamilj, som kallades "Mulle" på svenska och "Mulli" på finska. Det är klart, att namnet "Muhl" i finska språket skulle ha

¹³⁶⁴ DF 1054, 2.2.1396

¹³⁶⁵ Raneke 1990

¹³⁶⁶ Raneke 1982/2001, del II, s. 819

¹³⁶⁷ Sune och Per Jönsson lånade av sin bror biskop Karl i Linköping 500 mark för Viborgs slotts återköpande (DF 298). Linköpings och Uppsalas kanik Arvid Karlsson (Sparre av Aspnäs) med en sparre av guld på rött fält i sitt vapen och direkta kontakter till Avignon tydligen visste vad var pågående i Viborgs fögderi.

¹³⁶⁸ ASFI:189a

¹³⁶⁹ Elgenstierna 1925-1936, s. 294

¹³⁷⁰ Raneke 1990, s. 294, Klingspor, s. 158

förändrat sig till "Mulli" eller "Muhli". Släkten nämndes första gången i dokument i Veckelax dock bara på 1500-talet och den dog ut i hunger på 1600-talet¹³⁷¹. Ett ortnamn i Veckelax har kommit från den här familjen: Mullinkoski ("Mullifors" eller "Muhlfors"). Också familjen Husgafvel har haft ägor runtom Mullinkoski.

En Niklis Mulle, som kan ha varit den samme som Nicolaus Mulle, kaplan vid St.Maria i Hollola 21.4.1427¹³⁷², var ärkediakon i Åbo Katedral¹³⁷³ och hade i sitt sigill under jungfru Maria en horn och en stjärna. En släktbranch i Veckelax använde efternamnet "Hornstjärna", vilket skulle föreslå släktskap med ärkedjäkn Niklis Mulle¹³⁷⁴. Det har också funnits en Simon Mulle, kyrkoherde i Borgå¹³⁷⁵, en Olaff Mulle¹³⁷⁶, kyrkoherde i Bjarnö och en nempdeman Laurens Mulli¹³⁷⁷.

Hypotesen 1.1.3. är osann.

Hypotes 1.1.4. "Erik Larsson hörde till någon av de kända familjerna med en sparre och halvmåne i vapnet" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Hypotes 1.1.4.A. Hake (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Denna hypotes baserar sig på att man känner fem sådana personer i den så kallade Hake-familjen, som under åren 1346-1492 har använt ett vapen med en sparre¹³⁷⁸ och att två av dessa fem har också haft en växande halvmåne under sparren i vapnet¹³⁷⁹ påminnande om 1600-talets Husgafvel-vapen, i vilka det i stället för en båge fanns en halvmåne (Tabell 2, Fig. 8)¹³⁸⁰. Dessa är: Magnus Hake (k. 1401-1434) och Jon Henriksen (k. 1492). Halvmånnet är dock inte "tvärs öfwer" sparren liksom i Husgafvel-släktens 1600-tals vapen. Hake-familjens vapen fyller inte Husgafvel-släktens 1600-tals vapens vapenförings krav helt och är även mindre likadant som de 1500-talets Husgafvel-vapen, som i stället för en halvmåne har en båge i olika positioner i relation med sparren. Vad beträffar Erik Lavrinssons

¹³⁷¹ Korhonen 1981, s. 533 (några flyttade till Estland)

¹³⁷² FMU II, 372, nr. 1836

¹³⁷³ FMS nr. 40, se tabell 10

¹³⁷⁴ Koskinen (2011, s. 63) nämnde, att Arvid Tawasts systrarnas fader använde Assersönernas vapen med "en måne och en stjärna", dvs. en halvmåne och en stjärna (för att se sigillet, se Ramsay 1909, s. 475)

¹³⁷⁵ DF 3842

¹³⁷⁶ SD 918

¹³⁷⁷ Bidrag till Finlands Historia IV, s. 345, nr. 356

¹³⁷⁸ SD 1672 [a], SD 89[3], SDHK 14036, SDHK 14934, Raneke 1982/2001 del I, s. 110

¹³⁷⁹ Raneke 1982/2001 del I, s. 110

¹³⁸⁰ Lagus 1860, s. 559

sigill år 1417, är det fråga om en sparre med en båge¹³⁸¹. I alla fall är Hakevapnet det enda svenska medeltida vapnet, där både en sparre och en halvmåne existerar i densamma skölden. Att man inte känner till dess tinkturer utesluter vidare analysis.

I Livland känner man:

- 1) Emeke Hake¹³⁸²
- 2) Gotke Hake¹³⁸³
- 3) Gotschalk Hacken, "der dörptschen Rm."¹³⁸⁴
- 4) Theodericus IV Hake, biskop¹³⁸⁵
- 5) Berthold Hake¹³⁸⁶

Vapnen av de livländska med namnet Hake och varianter är inte kända.

Om de livländska personerna med namnet "Hake" hörde till densamma släkten som Magnus Hake och Jon Henriksen (se ovan), är inte känd.

Också den Per Jönsson Bååt, som köpte Viborgs slott och fögderi tillsammans med sin bror Sune Jonsson (Bååt) med 500 mark lånade av deras släkting, kanske en bror, Linköpings biskop Karl¹³⁸⁷, som år 1321 blev Viborgs hövding efter Efflerus¹³⁸⁸ och som år 1336 gav Revels borgare rätt at sälja sina produkter i tre civitas i Karelen, inkl. Viborg, Veckelax och Vederlax¹³⁸⁹, kallades "Hak" ("dictus Hak")¹³⁹⁰. Orsaken till det här öknamnet är inte känd, men denna släkt som känd inte hade en sparre i vapnet.

Hypotesen 1.1.4.A förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.4.B. Engelska släkterna med en sparre på rött fält och en halvmåne i vapnet (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Man bör också undersöka den möjligheten, att halvmånen var ett kadensmärke, emedan den användes som ett kadensmärke i vapen, fastän litet senare. Under 1300-talet fanns det bara två kadensmärken i bruk i England: 1) "label", som berättade att vapnets bärare var den äldsta sonen och 2) "bordure", som betydde, att vapnets bärare inte var

¹³⁸¹ SDHK 18981

¹³⁸² Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, nr. 26, 16.8.1330

¹³⁸³ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, nr. 138, 29.3.1392

¹³⁸⁴ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, nr. 149, 12.7.1397

¹³⁸⁵ von Toll & Schwartz 1879 20.3.1485, III Theil, s. 363

¹³⁸⁶ SDHK 9649

¹³⁸⁷ DF 298, 11.4.1321; Nordisk familjebok, Ugglepplagan 1905, ss. 819-820, "Bååt"

¹³⁸⁸ DF 299, 3.6.1321

¹³⁸⁹ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, 1:2:299

¹³⁹⁰ DF 298, 11.4.1321; DF 299, 3.6.1321

släktens huvudman. Man borde notera, att det fanns "bordure gules" i Wilcken-Husgafvel-släktens 1600-talets vapen, men inte i de tidigaste kända versioner under 1500- och 1400-talen.

De närmaste till Wilkin-Husgafvel-vapnet med en halvmåne är de följande:

1. Gu. crusily patonce arg. on a chevron of the last a crescent az. (M. James Berkele, medeltida)¹³⁹¹
 - 1b. Gu. on a chev. betw. ten crosses patonce arg. a crescent az. (M. James Berkele)¹³⁹². Det här är det enda vapnet i Papworth's bok med den blåa halvmånen tillsammans med en sparre på rött fält (Fig. 8). Sparren är inte av guld utan av silver, men det har funnits variation i tinkturerna från silver och guld till hermelinskin i många 1300-talets familjer. En annan olikhet är på fältet: "gules crusily patonce argent" i stället för "gules". Här igen har också den Berkeley-familjen använt både alternativen "gules" och "gules crucily patonce argent"¹³⁹³.
 - 1c. Gu. on a chev. betw. ten crosses pattée ar. a crescent sa. (Thornbury, co. Gloucester)¹³⁹⁴
 - 1d. Gu. on a chev. or, betw. ten crosses pattée ar. a crescent sa. charged with another crescent or. (Bradley, co. Gloucester)¹³⁹⁵
2. Gu. a chevron or in base a crescent argent_(Alshonier, Skottland).
3. Gu. on a chev. arg. three crescents sa. (Cobham; Norton, Kent, medeltida)
4. Gu. on a chev. arg. three crescents sa. (John de Foghelston eller Foulstone; Norton, Kent)
5. Gu. on a chev. or three crescents. sa. (Cobham; Hoo och Beluncle, Kent, medeltida)
6. Gu. on a chev. betw. three martlets arg. a crescent of the first (Walkinton; Walkington, Walkenton; temp. Edward III)
7. Gu. on a chev. erm. betw. three rests or a crescent ...(William Arthur, co. Somerset)¹³⁹⁶

¹³⁹¹ Papworth 1874/1985, s. 481

¹³⁹² Papworth 1874/1985, s. 509

¹³⁹³ Burke 1884/1969, p. 74

¹³⁹⁴ Burke 1884/1969, p. 74

¹³⁹⁵ Burke 1884/1969, p. 74

¹³⁹⁶ Harl. MS. 1386, fo. 94; se också Burke 1884/1969, s. 26

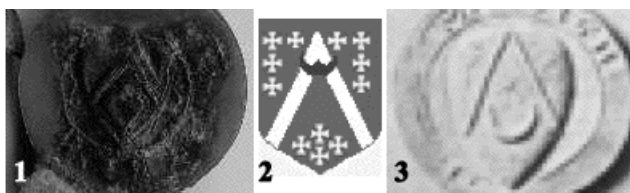

Fig. 8: Tre medeltida vapen med en sparre och en halvmåne¹³⁹⁷. 1) Den svenska Hake-släktens Magnus Hakes sigill med en sparre och en växande halvmåne under sparren¹³⁹⁸. Tinkturerna är inte kända. En Hake-släkt levde också på ön Femern, 2) M. James Berkeles (släktnamnet har skrivits också Berkeley, Barclay) vapen enligt blasonen i Papworth's Ordinary of British Armorial (1874/1985)¹³⁹⁹, "Gu. crusily patonce arg. on a chevron of the last a crescent azure", Berkeley-ätten använde också en variant med en blason "Gu, a chevron or, between ten crosses pattée argent" (Uley och Stoke Giffard, co. Gloucester)¹⁴⁰⁰. Det finns inga dokument om Berkeley-släktens närvaro i Finland, Tavastland eller Karelen, men en "Olaff Perkeloy" har agerat som rannsakningsman på lagmansting i Borgå socken år 1471¹⁴⁰¹. Det är intressant, att enligt den 57-åriga Märten Johansson Sigwardts utlåtande år 1769 (30 år gammal år 1742) det fanns Husgafvel-släktens vapen med "ritningar och krus där omkring, under och på sidorne" målat i ett fönster i Veckelax kyrka innan krutkällaren vid stadens övergång 28.6.1742 sprang i kyrkans närhet¹⁴⁰². Ordet "krus" menar "dekoration", men det latinska ordet "crus" betyder "kors". Fastän både "krus" och "crus" sägs på samma sätt, här i Märten Johansson Sigwardts utlåtande troligen tyder ordet "krus" på "dekoration". 3) en tidig engelsk sigill (okänd) med en sparre ackompanjerad av tre stjärnor (2,1) och en halvmåne i basen¹⁴⁰³.

Det 1500-talets Veckelax Husgafvel/Wilkin-vapnet, Sigfrid Jönssons¹⁴⁰⁴ till Stromsby vapen, innehåller dock inte en halvmåne, utan en båge och en annan version av Husgafvel-vapnet i Stiernmanska samlingen (Uppsala Univ.bibliotek) innehåller också en båge, men upp och ner i jämförelse med bågen i den äldsta kända versionen (Fig. 12). I Erik Lavrinssons sigill år 1417¹⁴⁰⁵ kan man se en

¹³⁹⁷ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹³⁹⁸ Magnus Hake, SDHK nr. 11015; SMV I:110

¹³⁹⁹ Burke 1874/1985, p. 481; Humphery-Smith 1973, ss. 71, 109, Fitzwilliam Roll nr. 145, 608; Brault 1997, ss. 47-48; Maurice de Berkeley (d. 1281) "Gules a chevron argent", Thomas de Berkeley senior (d. 1321, ambassadör till Påve Clemens V år 1307) Gules crusily and a chevron argent, Thomas de Berkeley junior (d. 1321) "Gules a chevron between three cinquefoils argent"

¹⁴⁰⁰ Burke 1884/1969, s. 74

¹⁴⁰¹ DF 3478, 24.8.1471

¹⁴⁰² Hausen 1887, s. 272

¹⁴⁰³ Pakula 1972, s. 164

¹⁴⁰⁴ Register på Adelens gotz och gårdar udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

¹⁴⁰⁵ SDHK 18981

sparre med en båge under vissa ljusförhållanden (se Fig. 9, Tabell 2 och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C och 1.1.2.G.). Man kan även fråga, om de 1600-talets Husgafvel-vapens versioner också innehåller en båge mistolkat som en halvmåne (Fig. 12), men det är också möjligt att alla de fyra kända versionerna följer den ursprungliga blasonen (Fig. 12), som torde ha varit någonting liknande:

"Gules, chevron (coupé) or, arc/croissant azure en point".

Den här blasonen förekommer mycket sällan i litteraturen. Det enda kända vapnet med "gules, chevron" och "croissant azure" ser alltså ut att vara det av M. James Berkele (skrivas också Berkeley), men det är "chevron argent" i hans vapen inte "chevron or"¹⁴⁰⁶. Det finns inga dokument att stöda Berkeley-släktens representanters närvaro i Karelen under medeltiden.

Hypotesen 1.1.4.B förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.4.C. De franska släkterna med "Guillaume" (= Villam, Vilhelm etc.) i efternamnet och en sparre och halvmåne i vapnet (Appendix C: 1.1.4.C.). De följande franska släkterna med "Guillaume" i efternamnet och en sparre och en halvmåne i vapnet är kända:

1. Guillaume en Orléanais et en Limousin: "Écartelé: aux 1 et 4 d'azur à un chevron d'or, accompagné en chef de deux étoiles d'argent et d'un croissant de même en pointe; aux 2 et 3 d'azur à trois fasces d'or, écartelé de gueules à trois chevrons d'or.
2. Guillaumie: D'argent au chevron de gueules, accompagné de trois croissants de même, 2 en chef et 1 en pointe.

Ingenting tyder på att dessa släkter har anknytningar till Viborgs medeltida fögderi.

Hypotesen 1.1.4.C är osann. .

Hypotes 1.1.5. "Erik Larsson var son till Lars Ulfsson Läma och Helena Magnusdotter" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Denna hypotes är baserad på att Lars Ulfsson Lämas (d. 1.5.1408)¹⁴⁰⁷ första fru, Helena Magnusdotter, var dotter till Magnus Nilsson Röde och Helena Jonsdotter Sparre (Jon Kristinassons ätt). Om Lars Ulfsson Läma och Helena Magnusdotter hade en son med namnet Erik, denne har möjligen kunnat ta sitt moders sparre-vapen i bruk. Tinkturen

¹⁴⁰⁶ Papworth 1874/1985, s. 481, 509

¹⁴⁰⁷ SD nr 961

i Helena Jonsdotters sparre-vapen är inte kända och därför är den här hypotesen svag.

Lars Ulfsson Läma och Helena Magnusdotter hade två eller mera barn, som efter 1.5.1408 men möjligen innan 14.10.1409, när Helena Magnusdotter dog¹⁴⁰⁸, har dött, emedan denna - efter att ha ärvt Lars Ulfssons fädernegods i Askeryd i Norra Vedbo Socken i Småland - har testamenterat det till Alvastra kloster, där hon också begrovs¹⁴⁰⁹.

Lars Ulfssons faders, Ulf Håkanssons, andra fru var Katarina Bryniolfsson, som var Bryniolf Bengtssons och Ingegärd Svantevolksdotters dotter. Ingegärd Svantevolksdotter var senare omgift med Mats Törnesson (Hjorthorn, Törne Matssons ätt) och hennes dotter från detta äktenskap, Birgitta Matsdotter, var den ovannämnda Lars Karlsson Sparres (av Aspnäs) fru¹⁴¹⁰.

För denna hypotes talar tidsskedet, sparre-släktskapet och Erik Larssons i Veckelax avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms nordiska, närmast danska haplotyp. Emot den talar, att man inte vet vad Lars Ulfssons och Helena Magnusdotters barn hette och att Lars Ulfsson 25.2.1381 - dvs. bara två år innan Erik Larsson köpte Bredskall - var gift med Helena Magnusdotter. Om alltså Erik Larsson (Veckelax) hade varit son till Lars Ulfsson Läma, borde han ha blivit född i god tid innan Lars Ulfsson Läma var gift med Helena Magnusdotter. Det torde inte ha varit möjligt för representanter av två frälseläkter i den tiden.

Läma-släkten har använt en fyrdelad sköld med en enkeltinnad/trappskuren ruta eller ett kvadrerat kors¹⁴¹¹. Emedan ett kvadrerat kors och enkeltinnad/trappskuren ruta är alla nära eller detsamma som det vapenmotivet en Erik Laurensen använde i vapnet (se hypoteserna C, G och H ovan), är denna hypotes möjlig, men kan inte prövas.

Hypotesen 1.1.5 är osann.

Hypotes 1.1.6. "Erik Larsson var son till Abjörn Ulfssons (Sparre) dotters och Håkan Götarssons (Vinstorpaätten) son, Lars Håkansson (levande 1366)¹⁴¹²" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Denna hypotes baserar sig på farmors släkt (Sparre) och det lämpliga tidsskedet. För den talar Erik Larssons i Veckelax avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms nordiska, närmast danska haplotyp (se nedan). Emot den talar det faktum att man vet ingenting om Lars Håkanssons barn och att en Erik Lavrisson liksom hans

¹⁴⁰⁸ SD nr 1198

¹⁴⁰⁹ SD nr 961

¹⁴¹⁰ ÄSF I:189

¹⁴¹¹ Raneke 1982/2001, del I: 793, del III: s. motsv. s. 793 i del I

¹⁴¹² ÄSF I:99, SDHK 8815

avkomlingar på svärdsidan i Husgafvel-släkten har använt en sparre och en båge/halvmåne i vapnet, och en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45°.

Hypotesen 1.1.6. förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.7. "Erik Larsson var den Erik Sparre, vars fru var X. Larsdotter Mörbyätten (från Husby-Rekarne) och vars son hette troligen Matts Eriksson Sparre¹⁴¹³ och vars dotter hette Bengta Eriksdotter Sparre¹⁴¹⁴" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Denna hypotes baserar sig på det följande: 1) Den Erik Larsson som kom till Veckelax levde samtidigt med den Erik Sparre i fråga, 2) I Erik Lavrinssons sigill år 1417¹⁴¹⁵ kan man se en båge på en sparre under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, bild 1, Appendix F, 3.1.2.) och Erik Larssons avkomlingar hade en sparre och en båge i sitt vapen (Tabell 2, Sigfrid Jönsson Wilkin den yngre 1623-1625)¹⁴¹⁶ tydande på Sparre-släkter (speciellt Sparre av Aspås på basis av Husgafvel-släktens vapens tinkturer).

Erik Larsson i Veckelax hade enligt tradition tre söner¹⁴¹⁷. En hette Vilken, en Mårten och ens namn är inte känt. Att man inte känner till den tredje sonens namn i Veckelax kan tyda på, att han inte har bott där i Veckelax.

Om Erik Larsson i Veckelax var densamme som Erik av Kumos (se ovan och Tabell 14), skulle den "tredje sonen" kunnat ha varit Eriks styvson Gunnar Elifsson, vars halvsystrar Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter i Kumos i Bjärnä¹⁴¹⁸ skulle se ut att ha varit döttrar av Eriks av Kumos, och vars moder då var Eriks av Kumos fru, men fadern en okänd Elif eller Olof. Emedan Gunnar Elifsson och Erik Laurensen (af Kumos, se ovan och Tabell 14) år 1408 förekommer tillsammans i Tenala som dandemän¹⁴¹⁹, var Gunnars fader Elif/Olof Eriks av Kumos frus första make och Erik av Kumos i det fallet Gunnars styvfader¹⁴²⁰.

¹⁴¹³ Nämnas 1395, avskrift i B 16, fol. 308 v, RA

¹⁴¹⁴ PHT 1932, s. 88; Hildebrand: Personhistoriska tidskrift 35, s. 14; ÅSF I:142

¹⁴¹⁵ SDHK 18981

¹⁴¹⁶ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/III/045, Register på Husgavlarnes Documenter.

¹⁴¹⁷ Rehbinder 1781, s. 459

¹⁴¹⁸ REA nr. 600, 20.2.1464

¹⁴¹⁹ SD 918

¹⁴²⁰ Att år 1438 en Jöns Laurensen tog sina barns och sina styvbarns, Erik Laurensens barns sak till Landsrätten i Åbo, skulle tyda på att Jöns Laurensen hade blivit gift med Erik Laurensens fru efter Eriks död. Detta skulle föreslå, att frun till Erik Laurensen av Kumo var gift tre gånger, med Elif/Olof, med Erik Laurensen av Kumos och med Jöns Laurensen, DF 2248.

Om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, hade döttrar, vet man inte, men om han var densamme som Erik Laurensso av Kumos (se ovan och Tabeller S och U), skulle det se ut, att han hade åtminstone två: Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter¹⁴²¹. Erik Sparre hade en dotter, Bengta Eriksdotter Sparre, vars make var Torsten Gjurdsso Oxenstierna. Dennes systemsson, Gjurd Petersso Rumpa, var biskop i Strängnäs 1408-1410.

Emot denna hypotes talar, att man inte vet, om Erik Sparres fader hette Lars, och att döttrar av Erik Larsson inte är kända till i Veckelax och att ifall han var densamme som Erik Laurensso av Kumos hans antagna döttrar inte har desamma namnen som Erik Sparres dotter. En Mattis Kwmes (jmf. Matts Eriksson Sparre, se ovan) är dock känd som nempdeman i Åbo Landsrätt 28.6.1472¹⁴²² och han kunde i princip vara en son av Erik Laurensso av Kumos på grund av hans hemgods Kumos. Evidensen blir dock osäker, emedan Kumosbyn byttes bort av Elseby och Lucia Eriksdotter¹⁴²³.

Hypotesen 1.1.7. är osann.

Hypotes 1.1.8. "Erik Larsson var son till Lars Vilhelmsson" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). En häradshövding Lars Vilhelmsson "Sparre i Östergötland" eller "Sparre i Fyllingarum" har levt 1368-1370¹⁴²⁴ och teoretiskt skulle han kunna ha varit Erik Larssons fader. Lars Vilhelmsson hade gods i Tjusts härad i Småland¹⁴²⁵ och var vicehäradshövding i Tjust, när Magnus Gislesso "Sparre av Aspnäs" under åren 1361-1369 var den riktiga häradshövding där¹⁴²⁶. Lars Vilhelmsson (också Vielmsson) har sigillerat tre brev på Magnus Gislessons vägnar 30.5.1368, 6.7.1369 och 18.1.1371¹⁴²⁷ och en som en vicehäradshövding 1.6.1370¹⁴²⁸, dvs. han har sigillerat alla fyra som en vicehäradshövding. Han hade enligt SDs referat en sparre i sigillet men vapnets tinkturer är inte kända. Att han agerade på Magnus Gislessons vägnar, tyder i alla fall på ett närmare och konfidentiellt förhållande med "Sparre av Aspnäs"-slakten. Det är intressant, att "Vilhelmsson" egentligen menar "lilla Wilhelm" eller "lilla Will" = Wilkin. Lars Vilhelmsson nämns som "välboren" (Sparre i vapnet)¹⁴²⁹.

¹⁴²¹ REA nr. 600

¹⁴²² REA nr. 631, 28.7.1472

¹⁴²³ REA nr. 600, 20.2.1464

¹⁴²⁴ Raneke 1982/2001, del I, s. 125, och del III, tillägg ss. 114,125

¹⁴²⁵ Raneke 1982/2001

¹⁴²⁶ ÄSF I:190

¹⁴²⁷ SD 7703, 7913, X17

¹⁴²⁸ SD 8133a

¹⁴²⁹ SDHK 9713, 1.6.1370, DS 8133a

Det nämns också en Sigge Vilhelmsson¹⁴³⁰ i Västervik, där Lars Vilhelmsson var baserat på. Den här "Sigge Vilhelmsson" verkar vara densamme som Sigge "Vielmsson", häradsdomhavande på herr Magnus Gislessons (Sparre av Aspås) vägnar på (Tjustr) häradsting i Västervik, vittne av upplåtelse av jord till Eregisle Sunesson Jarl¹⁴³¹. Han kallades också "Sigge Wapne"¹⁴³². Emedan både Lars¹⁴³³ och Sigge¹⁴³⁴ Vilhelmsson agerade som häradsdomhavande på herr Magnus Gislessons (Sparre av Aspås) vägnar på (Tjustr) häradsting i Västervik, ser det ut, att de har troligen varit bröder med nära förhållanden till Magnus Gisleson "Sparre av Aspås" (en sparre av guld på rött fält i vapnet).

I samma brev, där Lars Vilhelmsson sigillerar, agerar också en "Vilichinus brodersson" som sigillant. I brevet nämns den här "Vilichinus" liksom en broder av Nicolaus Brodheresson (lat.gen: "Vilichini et Nicolai Brodheresson")¹⁴³⁵. Är "Vilichinus" (= Villekinus = Vilkin = lilla Vilhelm), som kallas också "Vilichinus villanorum i Vesteruik"¹⁴³⁶, Lars och Sigge Vilhelmssons fader? Är Lars Vilhelmsson (sparre i sigillet)¹⁴³⁷, som sigillerar tillsammans med en "Vilichinus" i Västervik, Erik Larssons (Veckelax) fader och den Wilkin-släktens, som enligt vapens sparremotiv "Husgafvel" från 1600-talet kallades, stamfader? I det fallet kunde Wilkin-Husgafvel-släktens släkträd antagligen gå som följande: Broder-Vilichinus Brodersson-Lars Vilhelmsson-Erik Larsson-Vilken Eriksson-Jöns Vilkenesson-Per Jönsson-Matts Persson-Jöns Wilkin-Erik Jönsson osv..

För den här hypotesen skulle tala, att namnet "Vilichinus" eller Vilkin förekom tillsammans med Lars Vilhelmsson, som enligt SDs referat om ett brev förde en sparre i vapnet och levde samtidigt med Erik Larssons, nempdeman i Veckelax, far och att Lars Vilhelmsson var bosatt i Småland, därifrån många under medeltiden skulle ha kommit till Karelen och där sparrevapnen under medeltiden speciellt förekom, också vapen med "en sparre av guld på rött fält" ("Sparre av Aspås"), och att Lars Vilhelmsson och hans - av allt att döma - broder Sigge Vilhelmsson sigillerade med Eregisle Sunesson (Bååt) och Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), som regerade också i Karelen.

För denna hypotes skulle också tala Husgafvel-släktens Y-kromosoms nordiska, närmast danska haplotyp (se nedan) och Erik Lavrinssons sigill (är

¹⁴³⁰ SDHK 7834, 5.9.1360, DS 6344

¹⁴³¹ SDHK 8127, 21.5.1362, DS 6628

¹⁴³² SDHK 7931, 13.3.1361, DS nr. 6443; SDHK 7998, 17.7.1361, DS nr. 6510

¹⁴³³ SDHK 9713, DS 8133a, 1.6.1380

¹⁴³⁴ SDHK 8127, 21.5.1362, DS 6628

¹⁴³⁵ SDHK 9713, DS 8133a, 1.6.1380

¹⁴³⁶ SDHK 9714, 1.6.1370b, DS 8133b

¹⁴³⁷ SMV III med tillägg s. 114, SMV I:125

1417¹⁴³⁸), där en båge på en sparre kan ses under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, bild 1, Appendix F, 3.1.2.). Mot den talar, att fastän "Vilichinus" sigillerade tillsammans med Lars Vilhelmsson, vet man inte, om "Vilichinus" var Lars Vilhelmssons fader eller inte, och att det finns inget bevis, att Erik Larssons fader var Lars Vilhelmsson, fastän namnet "Vilichinus" förekommer i Lars Vilhelmssons hemort i Västervik i Tjust härad i Småland (se också 3.2.) och en av Erik Larssons, nempdeman i Veckelax, söner skulle ha haft förnamnet Vilken.

Det är alarmerande, att Lars Vilhemssons sigill, som har publicerats som bild i det nya SDs huvudkartotek med brevet SDHK 9475 (6.7.1369)¹⁴³⁹ innehåller "I silver en svart trappskuren spets nedifrån", inte en sparre såsom konstaterad i SDs referat - utan en spets. Det finns alltså med andra ord en trappskuren gavelnsnitt, dvs. en trappgavel eller en murgavel¹⁴⁴⁰, dvs. en husgafvel, i sigillet och skrafferingen skulle berätta att fältena 1 och 2 är av silver och fältet 3 är svart.¹⁴⁴¹ Magnus Gisslasons sigill bredvid Lars Vilhelmssons sigill är klart annorlunda, en klassisk sparre, kanske litet böjd, men det är svårt att säga, om denna böjning av sparren är en artefakt eller inte. I brevet SDHK 9266 (30.5.1368)¹⁴⁴² finns inga sigill kvar. I SDHK 9868 (18.1.1371)¹⁴⁴³ finns inga sigill givna.

I brevet SDHK 9713 (1.6.1370)¹⁴⁴⁴ finns enligt brevets referat bara ett sigill kvar, det av Nicolaus Brodersson ("Vilicini et Nicolaus Brodersson"), men tyvärr har detta brev inte ännu givits som ett fotografi i SDs nya huvudkartotek. Detsamma gäller med brevet SDHK 7834 (5.9.1360)¹⁴⁴⁵.

Att Lars Vilhelmssons sigill¹⁴⁴⁶ är inte alls likadant som Erik Lavrinssons vapen år 1417¹⁴⁴⁷ eller vapen av Erik Larssons, nempdeman i Veckelax, avkomlingar i Vilken-Husgafvel-släkten (Tabell 2) skulle föreslå, att Lars Vilhelmsson inte kunde vara fader av Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, fastän Lars Vilhelmssons sigills murgafvel (husgafvel) föreslog ett samband.

Hypotesen 1.1.8. är osann.

¹⁴³⁸ SDHK 18981

¹⁴³⁹ DS nr 7913

¹⁴⁴⁰ En trappgavel användes i vapnet av den veckelaxiska Junker-släkten, men inte likadant som det här och mycket senare, år 1602, tillsammans med ett C-liknande motiv, se Tabell 2 och Fig. 11.

¹⁴⁴¹ Dahlby 1964, s. 14

¹⁴⁴² DS nr 7703

¹⁴⁴³ DS X 17

¹⁴⁴⁴ DS nr 8133a

¹⁴⁴⁵ DS nr 6344

¹⁴⁴⁶ SDHK 9475, 6.7.1369, DS 7913

¹⁴⁴⁷ SDHK 18981

Hypotes 1.1.9. "Erik Larsson var son till Lars Åbjörnsson Sparre" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Lars Åbjörnsson Sparre d.y. nämndes enligt Anrep (1858) som riddare år 1348 och år 1373 och var gift med Iliana Haqvinsdotter Läma¹⁴⁴⁸. Enligt Anrep (1858) agerade hans son Gustaf Laurensen som riksråd år 1434¹⁴⁴⁹.

Källorna tillgängliga i dag känner inte till en Lars Abjörnsson under 1300-talet, men de känner till en Herr Lars Arnbjörnsson i Leksand, kanik i Västerås domkyrka¹⁴⁵⁰. Tyvärr är hans sigill inte känt.

Man vet också en Knut Arnbjörnsson, som skulle ha en son Lars Knutsson¹⁴⁵¹.

På basis av sin livsperiod skulle den Lars Åbjörnsson, som Anrep nämner, ha kunnat vara fader till den Erik Larsson, som köpte Bredskall i Veckelax år 1383. Lars Åbjörnsson skulle dock inte ha haft en sådan känd son, som skulle ha hett Erik. Sonen till den Lars Åbjörnsson, som Anrep nämner, hette Sigge Laurensen.

Sigfrid Jönsson till Strömsby¹⁴⁵² (Husgafvel) nämndes till Ölands fogde¹⁴⁵³ under åren 1537-1557 (senare amiral¹⁴⁵⁴), när Lars Siggesson Sparre d.y., Ingeborg Siggesson Sparres bror, var Gustav Vasas marsk.

¹⁴⁴⁸ Anrep 1858, s. 62

¹⁴⁴⁹ Anrep 1858, s. 62

¹⁴⁵⁰ SDHK 7601, 30.9.1359, DS nr 6134; SDHK 1843, 23.8.1299, DS 1281; En Laurentius Esberni (Lars Esbjörnsson) nämndes 15.12.1468 (Diplomatarium suecanums appendix, Acta Pontificum Suecica II, nr. 150, se Risberg & Salonen 2008, ss. 236-237), en munk i Eskilstuna Johannitkloster, men om han var Erik Larssons fader, skulle han ha varit över 100 år gammal i 1468, vilket är inte troligt.

¹⁴⁵¹ SDHK 2702, 2516, 2517, 2832, 2601, 3010

¹⁴⁵² "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

¹⁴⁵³ Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1572 och 1578-1579 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306: "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velälätha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen offver hela Öland". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20, och 2.2.1572, Registr. fol. 34, 13.3.1572, Registr. fol. 143, 7.7.1572, Regiatr., fol. 199, om Borgholms byggnadsarbete.; SE/RA/5121/5121.05/1543:4, ss. 7,8,10,12; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335;

För den här hypotesen talar Erik Larssons i Veckelax avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms nordiska, närmast danska haplotyp, Erik Lavrinssons sigill år 1417¹⁴⁵⁵, där en båge på en sparre kan ses under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2.) och Erik Larssons, nempdeman i Veckelax, avkomlingars i Husgafvel-släkten samma vapen (Tabell 2), och släktens kontakter till Öland och Kalmar.

Mot denna hypotes talar, att Lars Åbjörnsson Sparre hade inga andra kända söner en Sigge Laurensso (Larsson) och Gustaf Larsson och att det inte existerar originalkällor om den nämnda Lars Åbjörnsson¹⁴⁵⁶. Utan en skriftlig dokument blir sambandet mellan Lars Åbjörnsson och Erik Larsson hypotetisk.

Hypotesen 1.1.9. är osann.

Hypotes 1.1.10. "Erik Larssons släkt härstammade ursprungligen från den normandsk-engelska Wilkin-släkten" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Den normandsk-engelska Wilkin-släkten känner man först i Glamorganshire i Wales. Den härstammade från Robert de Wintona, en av de 12 riddare, som år 1066 kom till Glamorganshire med Robert Fitzhamon. Fitzhamon var Sheriff av Kent och grundade Tewkesbury. Robert de Wintonas sons sons son kallades Wilkyn de Wintona, och en direkt och fullständig linje från honom till Thomas Wilkyn år 1558 kan visas. Robert de Wintonas avkomlingar byggde Maelough slott i Radnorshire, och Maesderwen Hus i Breconshire, och hade också Languian nära Cowbridge. Sex grenar av den här Wilken-släkten placerade sig i Kent, där också Robert Fitzhamon bodde, en gren i Northumberland och en i Oxfordshire. Ett direkt förhållande mellan Robert de Fitzhamon och Wilken-släkten har föreslagits. Det är intressant, att Robert Fitzhamons dotters sons dotter Amice de Beaumont var gift med Gilbert de Clare, den sista manliga de Clare, som dog år 1314. De Clare-släkten är berömd för att ha varit den första som använde sparrar och tinkturerna "gules" och "or" i vapnet och släkterna under ett feodalförhållande med denna släkt använde samma vapenmotiv och samma tinkturer.

Bland de engelska släkterna med "Will" i efternamnet och med ett känt vapen¹⁴⁵⁷ finns det bara en (1/103), som har "gules chevron or" (Wilter), men fyra (4/103) med "gules chevron argent" och fem (5/103) med "gules chevron ermine" i vapnet. Olikheter i frekvenser av "gules chevron or", "gules chevron argent" or "gules chevron ermine" är inte statistiskt signifikanta i Fishers exacta test.

SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20).

¹⁴⁵⁴ Börjeson & Hafström 1949, s. 68, 69

¹⁴⁵⁵ SDHK 18981

¹⁴⁵⁶ Anrep nämnde honom, men gav inga referenser

¹⁴⁵⁷ Burke 1884/1969

Det är anmärkningsvärt, att släkten de Cobham (i Kent) också använde både "gules chevron or" (13/17) och "gules chevron argent" (4/17)¹⁴⁵⁸. Den gemensamma faktoren syns ha varit användningen av "en sparre på rött fält".

Olikheten i frekvensen av "gules chevron or" bland de engelska släkterna med "Will" i efternamnet och släkten de Cobham är statistiskt signifikant ($p < 0.0001$, Fishers exacta test), vilket tyder på, att "gules chevron or" har hellre först tagits i bruk av de Cobham-släkten än av de släkterna med "Will" i efternamnet.

Det finns också en statistiskt signifikant olikhet i användningen av "gules chevron argent" mellan släkterna de Cobham och de engelska släkterna med "Will" i efternamnet ($p < 0.0139$, Fishers exacta test). Användningen av "gules chevron argent" förefaller vara mera typiskt för "de Cobham" än för de engelska släkterna med "Will" i efternamnet.

Däremot använde alla de med efternamnet "Wilkin" (3 i Kent, 1 i Northumberland) och med en sparre i vapnet "gules chevron argent". Olikheten mellan dem med namnet "Wilkin" och de Cobham-släkten var statistiskt signifikant ($p < 0.0117$, Fishers exacta test). De med namnet "Wilkin" verkar ha använt motivet "gules chevron argent" mera än de med namnet de Cobham.

Släkten "de Kyme" har inte alls använt "gules chevron argent".

Två alternativ kommer ut: 1) den Veckelax Wilken-släkt hade sitt vapens ursprung i England och använde "gules chevron or", fastän alla de andra normandsk-engelska Wilkin-släkterna med en sparre på rött fält i vapnet har använt "gules chevron argent", 2) den veckelaxiska Wilken-släkten har inte fått sitt vapen från England.

Det finns tillsammans 10 sådana släkter på Brittiska öarna, vars namn har sitt ursprung i ordet "Will" och vars vapen inkluderar en sparre och tinkturen röd (i fältet) och guld/silver/hermelin (se Appendix G).

Sigfrid Jönsson¹⁴⁵⁹ Wilkin d.y. hade sagt i frälserannsakingen år 1623-1625, att redan Erik Larsson hade i sitt vapen en "husgafvel" och på hjälmen en "eldhake"¹⁴⁶⁰. Avkomlingarna av Erik Laurensen, nempdeman i Veckelax, i Husgafvel-släkten använde senare under 1500-talet vapen med en husgafvel (sparre, Tabell 2). Emedan Sigfrid Jönsson till Strömsby (d.ä.) år 1537 nämndes i sköldmönstringen i Linköping¹⁴⁶¹, dvs. han måste ha varit åtminstone 20 år

¹⁴⁵⁸ Burke 1884/1969, ss. 207-208

¹⁴⁵⁹ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

¹⁴⁶⁰ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

¹⁴⁶¹ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

gammal och ha därför blivit född ca. 1517, har hans fader blivit född ca. 1480-90. Emedan kyrkoherde i Veckelax Jöns Wilkin¹⁴⁶² av samma släkt ganska samtidigt med Sigfrid Jönsson¹⁴⁶³ d.ä. har använt en annan brisy¹⁴⁶⁴ av samma vapen (Tabell 2) och emedan användningen av detta vapen i de olika linjerna av släkten tyder på, att vapnet redan innan Sigfrid Jönsson d.ä. har använts av åtminstone den tidigare generationen före Sigfrid Jönsson d.ä., har hans fader Jöns¹⁴⁶⁵ använt samma grundvapen. Detta föreslås också av att i det här projektet har hittats en Erik Lavrinssons sigill (av året 1417)¹⁴⁶⁶, där en båge på en sparre kan ses i vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C och 1.1.2.G).

Man vet dock, att Hans Vilken, antagligen kyrkoherde Jöns Vilkens brorson, hade ett vapen med en halv häst på blått fält¹⁴⁶⁷. Detta vapen är mycket likadant som Svartingstorpsläktens vapen, som också hade en halv häst på blått fält¹⁴⁶⁸. Också den livländska von Reutz-släkten¹⁴⁶⁹, en Wilkinsons-släkt från Wales och en tysk Wilkens-släkt hade ett nästan likadant vapen¹⁴⁷⁰.

Fastän motivet "gules chevron or" kan dateras på Engelska Kanalens stränder tillbaka kanske även till år 1190, vet man inte säkert, när användningen av "gules chevron or"-vapnet har börjat i Husgafvel-släkten. Man vet bara att Sigfrid Jönsson d.y. har sagt i frälseransakningen i Åbo Hovrätt år 1623-1625, att Erik Larsson hade ett vapen redan när han kom till Veckelax och att det fanns i det här vapnet en "husgafvel" och på hjälmen en "eldhake"¹⁴⁷¹, att en Erik Lavrinsson år 1417 använde ett sigill, där en båge på en sparre kan ses under

¹⁴⁶² Hade också bokstäverna "IIV" i sigillet, troligen tydande på Jöns Jönsson Wilken, se också Korhonen 1981, ss. 132-133

¹⁴⁶³ SE/RA/51113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, fräselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland";

¹⁴⁶⁴ I England använde naturella söner generellt faders vapen med någon "brizur", Lower 1845, ss. 45-46

¹⁴⁶⁵ Vilkenesson, troligen Jens Welckensen von Weckelax, Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82; Jämf. Jöns Willii på 1490-talet, A I, s. 123, nr. 68; Biskop Magnus skrev ett rekommendationsbrev för Jöns Willii. I brevet nämns också en her Paeder Iohannis: se Hypotes 1.1.2.P.

¹⁴⁶⁶ SDHK 18981

¹⁴⁶⁷ Vapnet var målat i Veckelax kyrkas vägg tills 1610, då kyrkan förstördes av ryssen och därefter målades vit.

¹⁴⁶⁸ Klingspor 1885-1890, s. 82

¹⁴⁶⁹ Klingspor & Hildbrand 1870

¹⁴⁷⁰ http://www.heraldry.jerasys.com/Germany3/Wilkens_t.jpg; http://myhistories.com/germany_b.htm

¹⁴⁷¹ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter : dok.nr. II & III

vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.)¹⁴⁷² och att medlemmarna till Husgafvel-släkten åtminstone sedan 1568 har använt sparre (husgafvel) i sina sigill. Emedan Sigfrid Jönsson till Strömsby (d.ä.) redan år 1537 tog del i en sköldmönstring i Linköping¹⁴⁷³, har vapnet troligen använts redan då och emedan både Veckelax kyrkoherde Jöns Vilken¹⁴⁷⁴ och Sigrid Jönsson Vilken i 1500-talets andra hälft använde samma vapen med variationer, har troligen redan den tidigare generationen innan Sigfrid Jönsson d.ä. använt ett likadant vapen med en husgafvel/sparre, såsom Erik Lavrinssons sigill år 1417¹⁴⁷⁵ skulle bevisa.

Vapenmotivets "gules chevron or" ålder och geografiska distribution (se nedan) och det faktum, att Sparre av Aspnäs-släkten, som använde detta vapenmotiv, i slutet av 1300-talet verkar ha försvunnit från Sverige, passar väl ihop med att vapnet har kommit till Veckelax under 1300-talet. Att Sparre av Aspnäs-släktens medlem, Linköpings och Uppsalas kanik Arvid Karlsson valde Avignon som sin gravningsplats berättar, att denna släkt hade direkta kontakter med de europeiska centra, men ingenting i de tillgängliga historiska källorna tyder på att Erik Larssons släkt ursprungligen härstammade från den normandsk-engelska Wilkin-släkten. Släktens kontakter med Engelska Kanalens strandområden kan inte heller uteslutas.

Det finns dock släkter med en nordisk Y-kromosoms haplotyp i England och många släkter med en sparre av guld på rött fält i vapnet (se Appendices 9 och 16 och 3.1.4., 3.4., 5.1., 5.6., 5.7., 5.8.).

Hypotesen 1.1.10. förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.11. "Alla släkter, som har en sparre av guld på rött fält i sin sköld, härstammar från samma truppstyrka" (se 2.2.1., Schema IV, Appendices 8,9). Emedan släktvapens användning under korstågstiden blev vanligare och emedan deras heraldiska motiv användes i flaggor i strid för att berätta trupper, var truppstyrkans ledare finns, är det kanske möjligt, att "en sparre av guld på rött fält" inte nödvändigt ursprungligen berättade om släktförbindelser, utan förfädernas gemensamma historia på korståg eller på något annat fälttåg. Emedan 14 av de kända vapnen med en sparre av guld på rött fält är från

¹⁴⁷² SDHK 18981

¹⁴⁷³ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

¹⁴⁷⁴ Her löns j weckelax S., Förlänings Register öfwer allt Findland till Anno 76 och 1577, Landz presternes Vnderholdh, Leinberg 1899, s. 55; Förläningar och Andre Affkortningar vdhi Finlandh Anno etc. 1582, Landz Presternes vnderhold etc., Leinberg 1899, s. 133 ; Her Jöns Wilck, Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581:28, bild 10

¹⁴⁷⁵ SDHK 18981

Skandinavien, 8 från det tyska området och 275 från Engelska Kanalens kustområden (se nedan, Fig. 13, Tabell 4), förefaller vapnen med motivet "gules chevron or" vara typiska för Engelska Kanalens stränder. Båda Engelska Kanalens stränder var först i normandernas kontroll och då efter Geoffrey av Anjou gifte sig med Vilhelm Erövrarens sonsdotter, i Plantagenet-normandkungadömet (inkl. Normandi, England, Anjou, delvis Flanders) kontroll.

För den här hypotesen talar, att så många - en absolut majoritet av alla - vapen med "gules chevron or" har existerat i område som kontrollerades av samma förvaltare. Emot talar det, att det inte finns ett dokument, som skulle visa, att "gules chevron or" är en symbol för någon truppstyrka eller annan definierad grupp.

Man vet dock, att den enda större enheten, som använde en sparre i vapnet med tinkturerna "gules" och "or", utgjordes av familjen De Clare i Normandie och senare i England och av dem, som var under ett feodalt förhållande till den¹⁴⁷⁶. Fastän ursprungligen vapenmotivets användare kunde höra till en feodalgrupp, med tiden gällde detta inte längre.

Hypotesen 1.1.11. är osann.

Hypotes 1.1.12. "Erik Larssons Wilcken-Husgafvel-släkt var dansk eller skånsk" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Diplomatarium Danicum, som innehåller alla de bevarade danska dokumenten från åren 789-1412, visar, att många sådana riddare, väpnare (miles, armigieri) eller präster med namnet Wilcken eller Lars, som kunde vara Erik Larssons far, under 1300-talet levde (Appendix H, Appendix I). Också Diplomatarium Norvegicum demonstrerar existensen under 1300-talet av riddare eller präster, som använde namnet "Lars", men inga med namnet "Wilcken" lämnade ett dokument av sig i Norge (Appendix J).

Det finns orsaker, att tänka, att Erik Larssons Wilcken-Husgafvel-släkt var dansk eller skånsk:

1. Erik Larsson fick sitt frälsegods i Veckelax, när (21.3.1396) den tyska Albrekt Mecklenburger hade drivits bort från tronen och den danska drottningen Margareta hade valts Unionsdrottning (Erik XIII hade inte krönts till Sveriges kung ännu).
2. En av dem, som erbjöd Margareta att bli Unionsdrottning, Raseborgs hövding och blivande Viborgs hövding Tord Bonde, nämns som ett vittne i riksråd Karl Ulfsson Sparres brev till Erik Larsson 21.3.1396.

¹⁴⁷⁶ Humphery-Smith 1973, s. 202

3. Danmark var då en stormakt och hade till exempel haft Estland för länge (1219-1346). Erik Larssons sonson "Jens Welckensen von Weckelax"¹⁴⁷⁷ nämns i ett dokument i Tallinn som en merkant från Finland på 1400-talet.

4. Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp är nordisk och närmast dansk (se nedan).

5. På ön Femern mellan Schleswig-Holstein och den danska ön Lolland, har det bott klaner med namnen "Wilken", "Brandt", "Stake av Puttgarden" och "Muhl av Struckkamp". Det skulle inte vara överraskande, om släkterna/klanerna Wilken, Muhl, Brandt och Stake, som har bott tillsammans på ön Femern, var identiska med släkterna Wilken, Mulle och Brandstake, som från medeltiden har levt tillsammans i Veckelax. Wilcken-släkten på Femern och Wilcken-släkten i Veckelax har haft några delvis likadana husmärken (Fig. 9).

6. Om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, är densamme som Erik Laurensen av Kumos, som agerade som konungs- och lagmansrätts nempdeman, synesman i konungsrätten, lagmans domhavandes ställföreträdare, råfsteman och dandeman (se hypoteserna 1.1.2.R och 1.1.2.Q, Tabell 14 och 5.10), fick den här Erik Laurensen, ett frälsebrev ur kung Eriks av Pommern hand i Åbo Slott 7.12.1407.

Bland de danska och norska adelsvapnen finns det 10 vapen med "gules chevron or" (Appendix E). Dessutom finns det många sådana danska vapen med en sparre, vars tinkturer inte är kända¹⁴⁷⁸. Tre av de här vapnen innehåller: 1) en jakthorn (cornu), som egentligen är i en blason mycket nära att vara samma sak som en båge, emedan bågarna under medeltiden gjordes av *horn* (jämf. med amiral Sigfrid Jönssons d.ä vapen med en båge på 1500-talet), eller 2) en halvmåne (crescent; jämf. med kyrkoherde Jöns Wilckens¹⁴⁷⁹ vapen på 1500-talet), som också har haft samma betydelser som uttrycken "hörnchen" (d.), "cuerno" (sp.), "corni" (it., "corni della luna"), att vara "horned" (e.) eller "croissant" (fr.), och som också förekommer i ett danskt vapen med "gules chevron or":

¹⁴⁷⁷ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

¹⁴⁷⁸ Achen 1973

¹⁴⁷⁹ FS 3394:89-90, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax; FS 5466:122; Det kändes också en "Jöns Wiliii", till vem biskop Magnus skrev ett rekommendationsbrev, A I, s. 123, nr. 123.

1. Duncan (Danmark/Skottland, 1 g. sparre belagt med 3 b. Spaender, ledsaget foroven af 3 h. Roser, forneden af 1 g. Jagthorn i R.¹⁴⁸⁰; Den skottska Duncan i Seaside and Lundie, Scotland: Gules a chevron or, between two cinquefoils in chief, and a hunting-horn in base argent garnished azure. Vapnet känt på Brittiska öarna från 1786¹⁴⁸¹, men släkten skulle ha varit med i Bannockburn år 1314¹⁴⁸².

2. von Schmidt¹⁴⁸³ eller Phiseldeck (Danmark/Schleswig-Holstein/Preussen, Skjoldet rødt, deri en Guld-Sparre ledsaget foroven af to, forneden af en, liggende Guld-Maane). Adels-patent år 1758 i Danmark. I Preussen sedan 1782¹⁴⁸⁴.

3. Lassen (Norge, I skjoldet i rødt en gull sparre belagt med tre spenner. Over sparren to [?] femoddete stjerner på hver side av en utydelig figur. Under sparren en jakthorn)¹⁴⁸⁵. En med efternamnet Lassen, Laurenz Lassen, "schipher, och hans son Michel Lassen har seglat mellan Reval (nuvarande Tallinn, dvs. Finska Viken) och Köpenhamn år 1412. Man känner också till en Thomas Lassen, borger i Oslo¹⁴⁸⁶

Några med namnet "Duncan", "von Schmidt" eller "Phiseldeck" har inte kunnats hitta från källor i Veckelax eller i Finska Vikens område i 1300-1400-talens skifte.

Estland mittemot Veckelax på andra sidan av Finska Viken (till Narva ca. 70 km) var Danmarks hertigdöm till 1346, och hela Österland (Finland, Tavastland och Karelen) hörde till Sverige och därmed på sätt och vis till Kalmar Union från 1380-talet till 1523. Kalmar unions regent gav Viborg, Karelens administrativa centrum, stadsrättigheter i början av 1400-talet och grundade där Fransickan- och Dominikan-kloster. Drottning Margaretas vasall där, Viborgs hövding Tord Bonde, troligen grundade själv Maria Magdalenas hospital och kapell i staden, också i början av 1400-talet.

¹⁴⁸⁰ Reitzel 1955-1958, s. 107; den danske Duncan-släkten använde också et paa skraa firdelt Skjold, i hvert af de 3 overste Felter et Ulvehoved, i det nederste et Jagthorn, paa Hjelmen en jernklaedt vaebnet Arm, Thiset & Wittrup 1904, s. 349.

¹⁴⁸¹ Burke 1884/1969, s. 306

¹⁴⁸² Martine 2001, s. 87

¹⁴⁸³ Se van Schmieden nedan.

¹⁴⁸⁴ Andrup 1946, s. 27, se också *Schmidt v. Leda gen. v. Hattenstein*, Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Preussische Adel. Edelleute. Nachträge u. Verbesserungen.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 160, Tafel 138; också Siebmacher, J. 1870, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel der Herzogthümer Schleswig-Holstein-Lauenburg". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 32, Tafel 16; också Thiset & Wittrup 1904, s. 252; Achen 1973, s. 303.

¹⁴⁸⁵ Nissen & Aase 1990, skrifter 1

¹⁴⁸⁶ 30.1.1539, DN nr. 1127

Det finns också en målning från åren 1250-1260, där det finns ett vapen med "gules chevron or/argent" på ett danskt skepp (Fig. 10)¹⁴⁸⁷. Det här vapnet innehåller en sparre mellan tre blommor. Danmarks Duncan-släkts vapen innehåller också en sparre mellan tre rosor, liksom också von Schmiedens, Ehrenfelds, Teilmans och Johannesens vapen:

1. Duncan i Danmark (Danmark, 1 g. sparre belagt med 3 b. Spaender, ledsaget foroven af 3 h. Roser, forneden af 1 g. Jagthorn i R.)¹⁴⁸⁸
2. von Schmieden (Danmark, i en kvarter av skölden "r. hvori en g. Sparre mellem 3 h. Roser)¹⁴⁸⁹
3. Ehrenfeld (Danmark, i den nedre hälften av skölden: Gules on chevron or three roses gules). Adelspatent i Danmark år 1719¹⁴⁹⁰.
4. Teilman (Danmark, i en hjärtsköld: Gules on chevron or three roses gules). Adelspatent i Danmark år 1751¹⁴⁹¹
5. Johannesen fra Odense (Danmark, "1 g. Sparre belagt med 3 r. Roser i R. ").¹⁴⁹²

Coucheron-släktens vapen innehåller en ros:

6. Coucheron (Norge/Luxembourg/ Nederländerna, "i rødt en gull sparre over en gull rose"¹⁴⁹³, Willem Coucheron, som dog 1689, av släkt från Luxembourg, kom från Nederländer till Norge 1657 och förde vapnet redan då.

Alltså, 5 av de 8 danska vapen med "en sparre av guld på rött fält" har sparren mellan tre blommor/rosor.

¹⁴⁸⁷ Edwards krönika

¹⁴⁸⁸ Reitzel 1955-1958, s. 107

¹⁴⁸⁹ Achen 1973; Thiset & Wittrup 1904, s. 252. Patent 3.11.1758 varvid Georg Henr. Johan von S. (af en 1694 af Kejsaren adlad släkt) togs i den danske Adel; Detta vapen kändes också under medeltiden: Thiset 1905. F. XLVIII Tre Roser om en Sparre: 1. Aage Mikkelsen, Raadmand i Malmö, år 1434, Jan. 26, Top. Sml. Perg. Malmö, s. 49.

¹⁴⁹⁰ Achen 1973; Thiset & Wittrup 1904, s. 73.

¹⁴⁹¹ Achen 1973; Thiset & Wittrup 1904, s. 289.

¹⁴⁹² Reitzel 1955-58, s. 105

¹⁴⁹³ Cappelen 1969, s. 84

Tre av de 10 danska eller norska vapen med "en sparre av guld på rött fält" har en horn/halvmåne under sparren liksom Husgafvel-släkten med "en sparre av guld på rött fält och en båge (av horn)/halvmåne (~ horn) under sparren".

Ett motsvarande vapen existerade i Danmark under medeltiden¹⁴⁹⁴. Också Abjörn Sixtensson Sparre av Tofta använde tre rosor om en sparre¹⁴⁹⁵.

Fastän adelspatenter bara sent efter medeltiden gavs till många av dessa släkter, kan släkterna och deras vapen ha funnits redan innan adelspatenter gavs. Både "en måne under en sparre¹⁴⁹⁶" och "ett väderhorn under en sparre¹⁴⁹⁷" har förekommit i Danmark under medeltiden, men ett vapen med en båge under en sparre är inte känt där.

En Erik Larsen var år 1401 kanik i Roskilde¹⁴⁹⁸ i Danmark, men ingenting anknyter honom till Veckelax eller Sveriges Österland, varför inte ens en hypotes har formats av honom.

Slutligen, Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp är klart nordisk, och mycket nära Danmarks vanligaste Y-haplotyp. Emedan den nordiska befolkningen dock efter istiden, när glaciären drog sig norrut, migrerade mot norr från Frislandstrakten, och troligen via Danmark, och emedan de nordborna nästan alltid kunde lätt flytta från ett nordiskt land till ett annat, är det inte möjligt att säga absolut säkert, om någon släkt med en viss nordisk haplotyp har sist kommit från en viss nordisk region.

Hypotesen 1.1.12 är sann.

Hypotes 1.1.13. "Erik Larsson, nempdeman i Veckelax var son till den Laurens Bredhskalle, som tog del i tinget i Tortuna 17.11.1411 och som agerade som naemdeman där¹⁴⁹⁹" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Den *Laurens Bredhskalle*, som 17.11.1411 tog del i häradstinget i Tortuna i Tjurbo härad och som agerade som "naemdeman" där¹⁵⁰⁰ och som också 26.7.1401

¹⁴⁹⁴ Aage Mikkelsen, Rådman i Malmö, 26.1.1434, Thiset 1905, s. 49, F XLVIII 1

¹⁴⁹⁵ SMV I:118

¹⁴⁹⁶ Thiset 1905. G.VI. En Maane (?) under en Sparre: 1. Jon Henriksen, V. År 1492 Dec 31, Top. Sml. Perg. Tonnerso H., ss. 55, 66. I princip kunde detta vapen vara en variant av Husgafvel-vapnet.

¹⁴⁹⁷ Thiset 1905. C. LXXI Et Vaeddaerhorn under en sparre: 1. Jep Mortensen i Vallekilde, år 1454, s. 23, 29.. Spt. 8. Top. Sml. Perg. Ods H. Jep Mortensens vapen är inte likadant med Husgafvel-släktens vapen.

¹⁴⁹⁸ DD 55, 26.3.1401, Rom

¹⁴⁹⁹ SD nr. 1499

¹⁵⁰⁰ SD nr. 1499

förekom i Tjurbo¹⁵⁰¹ och 4.6.1409 i Tjurbo¹⁵⁰², kunde komma från en plats med namnet "Bredhskalle". Det är inte känt, hur många platser med detta namn år 1411 existerade i Sverige¹⁵⁰³, men åtminstone var det en i Veckelax och det ägdes av Erik Larsson (= Laurensen), konungsnämndens nempdeman i Veckelax¹⁵⁰⁴ enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel. Om den här Laurens Bredhskalle kom till Tinget från Bredskall i Veckelax, kan han ha varit: 1) Erik Larssons fader, 2) Erik Larssons tredje son, vars namn inte är känt¹⁵⁰⁵, 3) någon Laurens, som bara hade blivit född eller bodde i Bredskall.

Den *Andris Bredhscalle*, som 28.10.1404 nämndes¹⁵⁰⁶, kan - såsom Laurens Bredhskalle - ha kommit från Bredskall i Veckelax. Om så, har han levt samtidigt med Laurens Bredhskalle och nempdeman i Veckelax, Erik Larsson. Om deras släktskap vet man ingenting.

Olaff Bredzscalle nämndes 25.12.1442 som "maelis maen" tillsammans med Laurenz muramaestare (se 2.2.1. hypoteserna om Erik Larsson, 1.1.2.S; Appendix C), när Ingeborghe Hartviks låter upp Jøns muramaestara sin tomt vid muren i Stockholm (25.12.1442)¹⁵⁰⁷. Han nämndes som "maelis man" också 26.9.1440 tillsammans med Jon i Watmalzø, Hinrik blanke och Magnus Østgøte¹⁵⁰⁸, när Olaff Finvidssons hustru Ragnhild låter upp en hälft av sin tomt.

Jøns Bredskalle nämndes 9.10.1436 i Lundby häradsting som en fastaman¹⁵⁰⁹.

Det är mycket intressant, att *Lutze* (kortform av Ludwig¹⁵¹⁰) *Brethskalläs* styvdotter har givit jord i Sundby till Eskilstuna kloster år 1383¹⁵¹¹, emedan Sundby översättas på finska "Salmenkylä", där Wilkin-Husgafvel-släkten hade gods i Veckelax bredvid Linnavuori, dvs. Borgbacken. Salmenkyläs svenska namn är dock nuförtiden och har varit redan tidigt "Strömsby", men det borde kommas ihåg att också sunden där har blivit bara en liten ström med århundraden.

¹⁵⁰¹ SDHK 15671, 26.7.1401, SD 82

¹⁵⁰² SDHK 17198, 4.6.1409, SD 1066

¹⁵⁰³ Ortnamnregistret av Institutet för språk och folkminnen i Sverige känner inte ortnamn "Bredskall" år 2013 (nätversion)

¹⁵⁰⁴ DF 1054; DF 1057

¹⁵⁰⁵ Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter

¹⁵⁰⁶ SDHK 16358, 28.10.1404, SD 498

¹⁵⁰⁷ Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, s. 86

¹⁵⁰⁸ Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, s. 103

¹⁵⁰⁹ SDHK 22648

¹⁵¹⁰ Dudenredaktion 1986, s. 438; Vilkuna 1990, s.114

¹⁵¹¹ SDHK 12361, 25.2.1383

Om Lutze Brethskallä hörde hemma i Bredskall i Veckelax, hans styvdotters gåva var intressant också därför, att hon gav ett gods till Eskilstuna kloster, som några år före 1185 hade grundats av Johanniterna¹⁵¹². Man känner dock inte till existens av Johanniterklostrets gods i området öster om Kymmene älv. Det fanns ett cistercienserkloster i Padis i Livland¹⁵¹³, som hade fått patronatsrätt för Borgå socken med dess kapell Pernå och Sibbo, och åtminstone dominikanerna var redan närvarande i slutet av 1300-talet i Viborg¹⁵¹⁴, men Johanniterna är inte kända i området. Erik Larsson köpte Bredskall ödesby samma år 1383 ca. tre månader senare, på St. Johannisdagen (24.6.1383), vilken är en speciell festdag för alla riddarordnar. Veckelax kyrkas gavlar förhöjdes efter Erik Larsson hade fått Veckelax kyrkas malm och till den västra gaveln byggdes ett Jerusalem patriarkors kors, som användes bl.a. av Johanniterna, och i östra gaveln under altarfönstret finns ett 1 m hög kors av kalksten, som tyder på korstågarna, kanske mest på det Tyska Orden (Fig. 4). Detta indikerar, att någon av de medeltida riddarordnarna redan tidigt kan ha varit närvarande i detta område.

Emedan Bredskall år 1383 var en ödesby, började de, som kallades "Bredskall" därefter, troligen bo där efter 1383, dvs. när Bredskall redan har hört till Erik Larsson och hans släkt, om deras namn härstammar från Bredskall i Veckelax. Orsaker till varför Bredskall år 1383 var en ödesby, känner man inte, men många byar blev öde under åren 1348-1350 och därefter under 1300-talet som följd av digerdöden¹⁵¹⁵. Man vet dock inte, om digerdöden då också kom till Veckelax. Den andra möjligheten är att de, som använde efternamnet "Bredskall", hade adapterat det till sitt efternamn redan innan Bredskall blev ödesby i slutet av 1300-talet.

Det fanns i Sverige också andra platser med namnet Sundby, men om Lutze Brethskallä var från Bredskall i Veckelax, är det naturligare att tänka, att Sundbyn här tyder på "Salmenkylä", Wilkin-Husgafvel-släktens gamla område i Veckelax. Den andra möjligheten är byn, som numera heter "Salmi", dvs. "Sund". I den senare byn finns t.ex. en gammal båtgrav och det är nära Bredskall (se Fig. 1).

Om "Brethskallä" här är Bredskall i Veckelax och Sundby är "Salmenkylä" i Veckelax, kan man fråga, om jorden gavs till Eskilstuna kloster för att bygga en kyrka där på jorden i Sundby.

Om Lutze Brethskalläs styvdotters Sundby här är identisk med den nuvarande Salmenkylä/Strömsby i Veckelax, är det också så, att Bredskalles invånare redan år 1383 har ägt åtminstone den delen av

¹⁵¹² Östman 1932, s. 8.

¹⁵¹³ DF 596

¹⁵¹⁴ Dominikarnernas konvent grundades år 1392, fransiskanernas konvent nämns först år 1403

¹⁵¹⁵ Benedictow 1993, ss. 505-510

Salmenkylä/Strömsby/Sundby liksom Rosén¹⁵¹⁶ föreslog. Roséns hypotes var, att Veckelax-släakterna hade egendom i Salmenkylä/Strömsby (och Husula-Husuböle norr om Salmenkylä/Strömsby) redan innan Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm år 1396¹⁵¹⁷.

Om den här Laurens Bredhskalle kom till tinget i Tortuna från Bredskall i Veckelax är inte omöjligt, men det kan inte bevisas.

Hypotesen 1.1.13 förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.14. "Erik Larssons avkomlingars Wilkin-Husgafvel-Junkar-vapen är ett talande vapen och berättar själv sitt ursprung" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Erik Larsson använde en "husgafvel" i sitt vapen enligt hans avkomlings, Sigfrid Jönsson Wilkins (den yngre) utlåtande i frälserannsakingen 1623-1625¹⁵¹⁸ och en Erik Lavrinsson använde år 1417 ett sigill¹⁵¹⁹, där en båge på en sparre, dvs. den senare Husgafvel-släktens vapen, kunde ses under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.), liksom bevisad i detta projekt. Vad menade Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. med ordet "husgafvel" från en lingvistisk synpunkt och vad andra meningar kan hittas i de varierande Husgafvel-vapnens vapenförklaringar?

I alla de fem huvudtyperna av Husgafvel-släktens vapen, "Husgafveln" (Sparren) - fristående eller full - har varit vapnets huvudmotiv (Fig. 12). Det andra huvudmotivet syns ursprungligen ha varit *en båge* (lat. *arcus/arcus*, fr. *arc/arc*, it. *arco/arco*, sp. *arco/arco*, engl. *bow/arc*; *arch*, d. *Bogen/Bogen*, fin. *jousi/kaari*) med eller utan *sträng* (lat. *funiculus*, fr. *corde*, it. *corda*, sp. *cuerda*, engl. *string*, d. *strang*, fin. *jänne*), men senare har strängen fallit bort och motivet har börjat se ut mera som en *halvmåne* (lat. *lunatus*, fr. *croissant*, it. *mezzaluna*, sp. *la media luna*, engl. *crescent*, d. *Halbmond*, fin. *puolikuu*).

Här kan det frågas om förändringen beror på ordval i blasonen eller om bågen har bara så småningom blivit halvmåne. Det verkar vara så, att orden motsvarande ordet "*en båge*" på de väst-europeiska språken betyder (*arcus/arc/arco/arco/bow/Bogen/jousi*) aldrig "*en halvmåne*" (*lunatus/croissant/mezzaluna/media luna/crescent/Halbmond/puolikuu*), men det är intressant, att:

¹⁵¹⁶ Rosén 1936, s. 278

¹⁵¹⁷ DF 1054; DF 1057

¹⁵¹⁸ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter : dok.nr. II & III

¹⁵¹⁹ SDHK 18981

1. bågar gjordes under medeltiden av djurhorn¹⁵²⁰.
2. om *bågen* (*arc*) gjordes av *horn* (*croissant*), då *bågen* (*arc*) = ett horn.
3. ordets "ett horn" en ekvivalent på franska är "*croissant*".

I anglo-normandisk England 1399-1400, menade ordet "*cressaunt*" en halvmåneformig ornament, "*a crescent-shaped ornament*"¹⁵²¹. En tysk ekvivalent till ordet "*croissant*" är "*Hörnchen*"¹⁵²². Webster's Dictionary ger för ordet "*croissant*" meningen "*Anything having the shape of a crescent or new moon*" och Hyperdictionary ger även "*shaped as having two horns*"; "*the horned moon*", synonym: "*horned*". Det spanska ordet "*cuerno*" (*horn*) tyder också på halvmånes tinnar¹⁵²³. Det italienska ordet "*cornio*" ("*corni della luna*") användas också i betydelse "*halvmånets tinnar/horn*"¹⁵²⁴.

Ordets "*croissant*" andra betydelse är "*halvmåne*"¹⁵²⁵.

Att en *båge/arc* -*horn* ~ *croissant* ~ *halvmåne* skulle föreslå att alla de fyra versionerna av Husgafvel-vapnet i Fig. 12 möjligen kunde följa den ursprungliga blasonen, men att ordet "*en båge* (*arc*)" då har tolkats som en synonym till den materialen varav *bågen* (*arc*) gjordes, dvs. *horn* eller kanske på franska: *croissant*. Den ursprungliga blasonen har inte bevarats, men på basis av de ovannämnda vapnen, borde det vara som det följande: "*Gules, chevron (coupé) or, arc/croissant azure en point*".

Också i Junkar-släktens vapen (Fig. 11) kan det ses "en husgafvel" (fr. *côté*, it. *facciata*, sp. *hastial*, engl. *gable*, d. *Giebel*, fin. *talonpäätty*) och en "båge" (*lat. arcus/arcus*, fr. *arc/arc*, it. *arco/arco*, sp. *arco/arco*, engl. *bow/arc*; *arch*, d. *Bogen/Bogen*, fin. *jousi/kaari*) eller "en halvmåne", vilket antyder, att Junkar-vapnet också är en variant av det Wilkin-Husgafvel-vapnet. Husgafveln är i det här vapnet mera som en "stengafvel". Om man ville forma en blason, som skulle passa till alla de här 5 varianterna, skulle det vara det följande med samma tinkturer som i Husgafvel-vapnet i dag: "*Gules, côté or, arc/croissant azure*" eller "*Gules, côté d'or, arc/croissant azure*" (sv. på rött fält en husgafvel av guld, en blå båge/halvmåne)

Här kan man inte undvika tanken, att ekvivalenten av "husgafvel av guld" på franska, "*côté d'or*", tyder på "Côte-d'Or, bergsträckan mellan Sevennerna och Vogeserna i Bourgogne i Frankrike (Dijon-trakten), och att Husgafvel-vapnet sålunda skulle vara ett talande vapen, emedan orden "*côté*" och "*côte*" (båda

¹⁵²⁰ Encyclopedia Fennica 1962, s. 1638, Otava, Keuruu

¹⁵²¹ The American Heritage Dictionary of the English Language

¹⁵²² The American Heritage Dictionary of the English Language

¹⁵²³ de la Torre Moral & Hammela 2002, s. 744

¹⁵²⁴ Barezzani & Kalmbach 2000, s. 802

¹⁵²⁵ Lattunen & Viljanen 2000, Dictionnaire Finnois-Français-Finnois, s. 677, Gummerus, Helsinki, Finland; Lampén 1978, Svensk-finsk ordbok, Werner-Söderström, Helsinki

betyder också "en sida"¹⁵²⁶) verkar vara av samma ursprung och husgafvel-motivet också påminner om ett berg, men substansen stödande den här tanken har inte funnits, och det syns som om inget sådant vapen som Husgafvel-vapnet existerade i Côte d'Or under medeltiden¹⁵²⁷. På trakten (Burgundi, inkl. Côte d'or, Franche Comte, Dauphine, Champagne och Lorraine) fanns det dock 9 släkter, vars vapen innehöll "gules chevron or" (se Appendix E). Dessa är:

- 1) Hermann (Champagne)
- 2) Amey de Champvans en Suisse et en Franche-Comté (Schweitz/Franche-Comté)
- 3) Berulle en Champagne (Champagne)
- 4) Masson en Dauphiné et en Suisse (Dauphiné/Schweitz)
- 5) Molé en Champagne (Champagne)
- 6) Monginot en Champagne (Champagne)
- 7) Nettancourt en Champagne (Champagne)
- 8) Vienne (La) en Champagne (Champagne)
- 9) De Sallot ou Sallo (Champagne)

Av dessa fanns det en "croissant" i de följande släkternas vapen:

- 1) Masson en Dauphiné et en Suisse (Dauphiné/Schweitz)
- 2) Molé en Champagne (Champagne)
- 3) Vienne (La) en Champagne (Champagne)

Om Husgafvel-vapnet med motivet "husgafvel av guld" eller på franska "côté d'or" tydde till Côte d'or, skulle den logiska följden vara, att alla vapen med "en sparre av guld" skulle ha sitt ursprung i Côte d'or. Det här är troligen inte fallet, men här måste man komma ihåg, att fastän Husgafvel-vapnets huvudmotiv har kallats "en sparre" i en blason på 1600-talet, Husgafvel-vapnet är det enda i Sverige, vars huvudmotiv åtminstone sedan 1600-talet har kallats "en husgafvel"¹⁵²⁸.

Tyvär har inget bevis för att stöda eller förskjuta den här hypotesen kunnat finnas.

Bågens position i Husgafvel-vapnet har varit varierande.

Hypotesen 1.1.14. förblir oavgjord.

¹⁵²⁶ Lattunen & Viljanen, Dictionnaire Finnois-Francaise-Finnois, s. 670

¹⁵²⁷ <http://briantimms.com/chf/14bourgogne.htm>

¹⁵²⁸ Sigfrid Jönssons d.y. utlåtande i Åbo Hovrätt år 1623 i frälserannsaken; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Lagus 1860, ss. 560-561; Tilas' samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

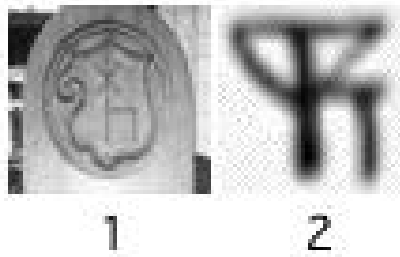

Fig. 9: Bomärken på Femern och i Veckelax. 1) Heinrich Wilckens (Femern) husmärke¹⁵²⁹ år 1804, 2) Bertel Mickelsson Wilckens (Veckelax) husmärke (bomärke) år 1693 såsom använt i ett brev till Kungen¹⁵³⁰. Husmärken/Hausmarken/Hauszeichen/Hofzeichen hade sina rötter i runskriften¹⁵³¹. Också ett sigill av Jakob Jonsson 21.5.1436 (borgare i Åbo, ofrälse)¹⁵³² innehöll den stol-liknande strukturen, men den är redan för olik för att visa något förhållande till Veckelax Wilcken-bomärke.

Hypotes 1.1.15. "Erik Larsson var en son till den Lorenz Odenberger, som år 1387 hade en fristående sparre i sitt vapen " (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). I Ödenberg har under åren 1387-1399 bott en Lorenz, vars blason var den följande: "mit hoher Kantenlinie, darin ein ausgebrochener Sparren, mit Rankenwerk". Texten i sigillet var "S.LORENCZ OTENPERGER". Han har också använt ett sigill med blasonen: "mit Kantenlinie, darin ein Sparren, eine Reihe von Tropfen" och med blasonen "mit Kantenlinie, darin ein Sparre, ein Tropfen, beseitet von zwei Winkeln. I de här varianterna var texten "s' lauencz+odenberger"¹⁵³³. Lorenz Odenberger skulle i princip kunna ha varit Erik Larssons fader. Han levde samtidigt och hade i vapnet en fristående sparre, men använde också en sparre, som når sköldens kanter. En Konrad de Odenberg, som också hade en sparre i sigillet, har också existerat 1377-1405. Konrad var gift med Margarete von Steinheim¹⁵³⁴. Lorenz och Konrad Odenbergers släktbakgrund är inte känd. Ingenting dock anknyter Lorenz Odenberger till Veckelax och Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp likväl talar mot den här hypotesen såsom det faktum, att bågen/halvmånen saknas från vapnet.

Hypotesen 1.1.15 är osann.

¹⁵²⁹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁵³⁰ Korhonen 1985, s. 21

¹⁵³¹ Hukmann 1939, s. 56

¹⁵³² FMS nr. 310

¹⁵³³ Vahl 1997, 2. del, ss. 666-667

¹⁵³⁴ Vahl 1997, 2. del, s. 667

Tabell 3: Wilken-Husgafvel-vapnets vapenföringar i olika källorna.

den ursprungliga källan	motivet i skölden	hjälmprydnad	att notera	referens nr.
Erik Lavrinsson, 1417	en båge/halvmåne tvärs över en sparre	Ingen hjälm i vapnet	Texten is sigillet: S: ERIK: LAVRINS: SON	1535
Sigfrid Jönsson Wilkin den äldre, sigill, 1568	en sparre med fötterna stående på marginalen, en båge mellan sparrrens fötter	två horn	en sparre vs. en fristående sparre (chevron vs. chevron coupé)	1536
Henrich Fleming, 1618	en eldhgaffel	eldhana	eldhana skrivs också eldhane; jämföra med Viborgs fogde Måns Nilssons vapen med "eld" och "sparre".	1537
Sigfrid Jönsson Wilkin den yngre, 1623-1625	en husgafvel	eldhake	eldhake vs. eldhane	1538
vapenföring i slutet av 1600-talet	en fristående litet spetsig sparre av guld, tvärs öfwer den en blå halvmåne	krönt turnershjelm, två strutsfjädrar och en stjärna	i fensterrutan i Veckelax kyrka, på husugawelska familjens gravsten i Veckelax kyrka	1539
Henrich Fleming 1618, Sigfrid Jönsson Vilken den yngre 1623-1625	en husgafvel, en eldhgaffel	en eldhake, en eldfana	eldhana vs. eldfana	1540
Daniel Tilas	"En röd skiöld och	" Öfwan på en krönt		1541

¹⁵³⁵ SDHK 18981, 16.8.1417, SD 2403

¹⁵³⁶ SE/RA/5121/5121.05/1553: 8, s. 51; Rosén 1936, s. 306

¹⁵³⁷ Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhböndher uthi Finlandh a. 1618 (1618); se Lagus 1860.

¹⁵³⁸ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Sigrid Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Sigrid Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623 och bekräftigande av Sigrid Jönsson till Tavastby, Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

¹⁵³⁹ Lagus 1860, s. 559

¹⁵⁴⁰ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Tilas'samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III; Vikmann 1848

¹⁵⁴¹ Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter : två år efter bortgången av friherre, riksheraldiker Daniel Tilas, som hade vänligt insamlat och granskat Husgafvel-släktens dokument (Tilas : « Jag har således fått om händer en stor del av deras Documenter och deribland större delen originale handlingar, hwaraf jag inhämtat, at de werckeligen

(riksheraldiker från 1767)	deruti en fritt stående något spetsig sparre af guld, samt twärts öfwer den...en blå halfmåne"	Tornerhielm, hwaröfwer mellan tvenne strutsfiederne af Silfwer, lyser en femuddig Stierna af guld och löfverket omkring är af guld och rödt"		
Härads Rättens Dombok 16.11.1769	"En skiöld af rödt felt, och deruti en fritt stående något spitzig sparre af gull, samt twärts öfwer en blå halfmåne"	"Ofwanpå en öpen krönt Tornerhielm, hwaröfwer emellan tvenne strutsfiedrar af silfwer lyser en femuddig stierna af guld, och löfverket omkring är af gull och rödt"	i fönsterrutan i Veckelax kyrka ¹⁵⁴² , på en gravsten	1543

Hypotes 1.1.16. "Erik Larsson var en son till den Laurentius heres in Glogovicz, som förde en sparre i skölden i Schlesien 24.12.1311" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). En Laurentius i Schlesien har använt en sparre i sitt vapen 24.11.1311¹⁵⁴⁴. Teoretiskt kunde han vara fader till den Erik Larsson i Veckelax, som förde en "husgafvel" i vapnet, men inget annat vet man om honom. Han har dock agerat geografiskt lika nära Veckelax som dem med en sparre i vapnet i Småland. Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp likväl talar mot den här hypotesen såsom det faktum, att bågen/halvmånen – specifik för Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-släktens vapen - saknas från sigillet av Laurentius heres in Glogovicz.

Hypotesen 1.1.16 är osann.

Hypotes 1.1.17. "Erik Larsson var en son till den Lafrints Ulfsson, som under åren 1319-1346 förde tre röda stengaflar i skölden " (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Den här Lafrints Ulfsson var lagman i Södermanland, hans fru hette Ingrid Anundadotter, han hade tre döttrar, Karin (en nunna i Mariebergs kloster), Elena (hustru till en Johan Knutsson) och Christina (hustru till Birger Algotsson) och två söner, Ulf Haino och Honger Haino. För denna hypotes talar

i äldre tider varit ansedd såsom frelsesmän») och därmed räddat dem som kopior från Åbo brand till Stockholm, stadfästades Husgafvel-släktens gamla rättigheter 7.6.1774 och år 1776 blev Elias Husgafvel introducerad till Ridarhuset i Stockholm med nr. 2102.

¹⁵⁴² Den första ritningen av Veckelax kyrka (från sydväst) är från året 1649 i Veckelax Stads stadsplan av Erik Nilsson Aspegren SE/KrA/0406/12/011/001, Extra ID: 0406:12:011:001, "Wekelax Stadh Arbetadt den 4.5. Junij Ahno 1649"; se Nordenstreng & Halila 1974, s. 35. Det fanns bara ett fönster på kyrkans södra sida enligt den här ritningen.

¹⁵⁴³ Utdrag af Härads Rättens Dombok, hållen wid laga Höstetinget med Weckelax och en del Kymmene Socknars Tingslag, 16.11.1769, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter LIV

¹⁵⁴⁴ Pfothenhauer 1879, s. 36, sigill nr. 102

att Lafrints Ulsson förde stengaflar i skölden liksom Erik Larssons avkomlingar i Junkar-släkten år 1602 och att Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp är nordisk, närmast dansk. Mot denna hypotes talar, att Lafrints Ulfsson inte verkar ha haft en son med namnet Erik och att hans vapen är helt annorlunda med Husgafvel-släktens senare vapen (Tabell 2).

Hypotesen 1.1.17. är osann.

Fig. 10: Kung av England Edward "Erkännare" (d. 1066) ser en dröm, där Kung av Danmark blir drunknad (målad 1250-1260). Notera i rutan en sköld med "gules chevron or/argent med tre rosor om sparren" i Danmarks kungs skepp, Vapnet är identiskt med Chamber-släktens vapen¹⁵⁴⁵ och ett likadant vapen har existerat också i Danmark (se Hypotes 1.1.12., och Appendix E). Också Abjörn Sixtensson Sparre av Tofta använde en sparre med tre sex-bladiga blommor¹⁵⁴⁶. Miniatur: Cambridge Ee.3.59. "The Life of King Edward the Confessor". Folio 12. Cambridge Universitetsbibliotek¹⁵⁴⁷. ©Cambridge Universitet.

Hypotes 1.1.18. "Erik Larsson var son till Laurentz Knutsson och då en sonsons son till Abjörn Sixtensson" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Laurentz Knutssons fader Knut Abjörnasson är bekant från urkunderna 1312-1348¹⁵⁴⁸. Laurentz Knutssons avkomlingar är inte kända. För den här hypotesen talar Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten Y-kromosoms nordiska, närmast danska haplotyp och sparren i Abjörn Sixtenssons släkts vapen.

¹⁵⁴⁵ Burke 1884/1969, s. 181

¹⁵⁴⁶ Raneke 1990, s. 118

¹⁵⁴⁷ <http://manuscriptminiatures.com/4450/10074/>. Vapenbilden används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av ett offentliggjort konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁵⁴⁸ Anrep 1858, s. 61

Hypotesen 1.1.18. förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.19. "Erik Larsson hörde till någon av de släkterna med "en båge" i efternamnet eller vapnet och en sparre i vapnet" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). De följande släkterna med en båge i efternamnet och en sparre i vapnet är kända:

1. Archer (Kilkenny): Ar. on a chevron gu. betw. three pheons sa. three mullets or¹⁵⁴⁹
2. Archer (Cornwall): Sa. a chev. betw. three broad arrows ar¹⁵⁵⁰
3. Archer (Trelaske, Cornwall): Sa. a chev. engr. ar. betw. three pheons or¹⁵⁵¹
4. Archest: Ar. a chev.az.¹⁵⁵²

De följande vapnen med en "sparre" och "båge" är kända:

1. Arg. a chev. betw. three crossbows unbent az. (Hurrell/Hurle/Hurrell). Ingen datering av vapnet känd¹⁵⁵³
2. Arg. a chev. betw. three stone bows sa. (Hurlestone). Ingen datering av vapnet känd¹⁵⁵⁴..
3. Gu. a chev. erm. betw. three crossbows arg. handles or (Trimmer). Ingen datering av vapnet känt¹⁵⁵⁵.
4. Or a chev. betw. three bows bent in pale gu. (Bowman, Hethleton, co. Dorset). Känt i Skottland år 1767¹⁵⁵⁶.
5. Sa a chev. betw. three bows arg. (Buche). Ingen datering av vapnet känt¹⁵⁵⁷
6. Az. on a chev. gu. betw. in chief two sheaves each of six arrows interlaced saltirewise of the second flighted and phioned arg. and in base a bow stringed fesswise of the last three bezants (Shotter, Farnham, Surrey). Ingen datering känd¹⁵⁵⁸.

I Shotter (skytte)-vapnet (Fig. 12) finns det en båge med en sträng i vapnets bas och en sparre såsom i Sigfrid Jönssons vapen (Tabell 2, skikten IX-XIII), men

¹⁵⁴⁹ Burke 1884/1969, s. 22

¹⁵⁵⁰ Burke 1884/1969, s. 23

¹⁵⁵¹ Burke 1884/1969, s. 23

¹⁵⁵² Burke 1884/1969, s. 23

¹⁵⁵³ Papworth 1874/1985, s. 404

¹⁵⁵⁴ Papworth 1874/1985, s. 404

¹⁵⁵⁵ Papworth 1874/1985, s. 404

¹⁵⁵⁶ Papworth 1874/1985, s. 404; Burke 1884/1969, s. 109

¹⁵⁵⁷ Papworth 1874/1985, s. 404

¹⁵⁵⁸ Papworth 1874/1985, s. 495

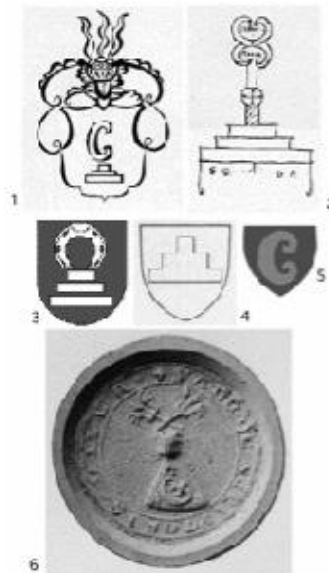

Fig. 11: Några vapenmotiv. 1) Den veckelaxiska Junkar-släktens vapen¹⁵⁵⁹ med trappgafvel. En Erik Laurenzsson, sigillvittne 4.2.1411, hade "en trappskuren ruta" i vapnet (se C, G, H)¹⁵⁶⁰. 2) "Notárske znacky"¹⁵⁶¹. Notera trappgafveln och två C-formiga objekt. 3) den polska Hornowski-släktens vapen¹⁵⁶². Vapnet har på basen en trappgafvel¹⁵⁶³ och ovan den en nedåt vänd C-liknande struktur, här i form av en hästsکو. 4) Andris Skyttes (1397-1411)¹⁵⁶⁴ vapen, 5) c) Borgå stads medeltida vapen¹⁵⁶⁵, 6) Ett schlesiskt sigill¹⁵⁶⁶ med „C” och brandstake¹⁵⁶⁷. ©Notárske znacky Matica Slovenská 1999, Andris Skyttes vapen Bokförlaget Nya Doxa, Junkar-släktens vapen Martti Korhonen¹⁵⁶⁸.

¹⁵⁵⁹ Rosén 1936, s. 279. Aminoff 1978, s. 12: Hans Persson Junker använde sigillet i trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott 9.1.1602

¹⁵⁶⁰ SMV II:618

¹⁵⁶¹ Slovenského národného archívu, Státneho oblastného archívu v Levoci a Archívu hlavného mesta SR Bratislavy; Vrtel' 1999, s. 128

¹⁵⁶² En hästsکو ovan en trappgafvel, allt av silver, på rött fält (Gajl 2003, ss. 81, 259)

¹⁵⁶³ En Rollant-slåkt från Westfalen har använt i vapnet "D'azur à une pyramide d'or somnie, d'une petite boule du même (colonne de Roland), posée sur au terire (Rietstap 1884-1887/1995, vol. 2, ss. 595-596, se <http://gallica.bnf.fr> och sök "Rietstap").

¹⁵⁶⁴ SMV III.: 939

¹⁵⁶⁵ En till höger vänd C-liknande struktur på blått fält

¹⁵⁶⁶ "Comes Ada de Scriptoris villa", 11.10.1285, med blasonen "An weisser Hanfschnur. Schrägrechts geneigter Schild, in welchem der mit einem Kreuze verwachsene Buchstabe C (Hausmarke?), in den Ecken von Rosen begleitet; der Helm ist geschmückt mit zwei gekreuzten Dreizackstäben, deren Zinken mit Federn oder Fichtenzweigen (?) besetzt sind (Pfothenhauer 1879, s. 27, Abtheilung B, sigill nr. 19)

¹⁵⁶⁷ Junker von Ober-Conreuth (Ungarn, Bayern, Preussen)-släktens vapen (inte visat), som år 1498 har registrerats, har ingenting tillsammans med den veckelaxiska Junker-släktens vapen och dess stil

tinkturerna är inte desamma som i Husgafvel-vapnet sådant som det är känt nuförtiden. Sigfrid Jönssons d.ä. vapen är känt bara från sigillet: tinkturerna är inte kända. .

Emedan de medeltida bågarna gjordes av horn (se hypotes 14)¹⁵⁶⁹, och en båge är på så sätt en ekvivalent av ett horn, är det följande vapnet också intressant, kanske även en variant av Shotter-vapnet:

7. Arg. a chev. sa. betw. in chief two sheaves of arrows gu. banded of the first and in base a bugle-horn of the second stringed and garnished or (Duncanson, Scotland). Ingen datering känd¹⁵⁷⁰.

Vad kommer till Duncan-släktens vapen med gules chevron or och ett horn i basen, är det anmärkningsvärt, att ett horn egentligen är en halv båge (gjord av ett par av horn med en del av skalleben emellan under medeltiden).

Är Duncan-släktens vapen med "gules chevron or" och ett horn (= en halv båge gjord av två horn med en del av skalleben emellan) i basen en variant av Wilkin-Husgafvel-släktens vapen med "gules chevron or" och en båge (bågarna gjordes av två horn med en del av skalleben emellan under medeltiden) eller en variant av Erik Lavrinssons sigill år 1417 med en sparre och en litet horn-liknande båge under vissa ljusförhållanden?

En gren av Duncan-slakten var bosatt i Danmark. Den här grenen hade i vapnet det följande:

"1 g. sparre belagt med 3 b. Spaender, ledsaget foroven af 3 h. Roser, forneden af 1 g. Jagthorn"¹⁵⁷¹

Duncan (Donnachaidh)-klanen med det ovannämnda vapnet var skotsk och en av dess släkter hade Lundie i Forfarshire¹⁵⁷². Efternamnet Duncan har beskrivits på det följande sättet:

tyder på senare tider än den veckelaxiska Junker-släktens vapens stil. *Juncker-släktens i Tyskland vapen* (inte visat) med blasonen: "Quarterly, 1st and 4th, Barry of eight argent and gules; 2nd and 3rd, sable, a lion rampant or, that in the 3rd contournée. Sur tout, an inescutcheon azure, a crossbow argent", är också helt olik. Det har också funnits en plats med namnet "Junkarsborg" litet nordost om Raseborg slott, men det här namnet troligen inte tyder på ett efternamn. Ordet "Junker" i danska språket verkar betyda detsamma som ordet "knape" eller det latinska uttrycket "*rusticus Nobilis*". Namnet "Junker" har också tytt på avkomlingar av de medlemmarna av Tyska Orden, som efter reformationen tog fruar och blev integrerade till den litauenska nobiliteten

¹⁵⁶⁸ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁵⁶⁹ Encyclopedia Fennica 1962, s. 1638, Otava, Keuruu

¹⁵⁷⁰ Papworth 1874/1985, s. 382

¹⁵⁷¹ i R., Reitzel 1955-1958, s. 107

"The Duncan Surname is a Scottish and Irish name which means 'Brown Warrior'. It is the most commonly found version of the Gaelic name Duinnchinn, which would have pronounced similarly to Doon-keen. Duinnchinn is a nickname comprised of the Gaelic elements donn = dark, brown + ceann = head -- which described the brown-headed man. Other variants are Duncanson and Dunkinson, which are patronymic versions."

Ingen av de ovannämnda vapnen är likadant som Sigfrid Jönssons vapen, eller någon annan variant av det Husgafvel-vapnet, men troligen bågen i de olika Husgafvel-vapnets varianter tyder på, att någon tidig anfader av Husgafvel-släkten var en skytt.

Det är intressant, att en medeltida finländsk familj med efternamnet "Skytte" (Andris Skyttes ätt¹⁵⁷³, Skytte = Shotter) använde "en husgafvel/stengafvel/murgafvel" i vapnet liksom den Junkar-Husgafvel-släkten (se Fig. 11, XLV), fastän ingen anknytning mellan den här Skytte-släkten, Husgafvel-släkten och Shotter-släkten är känd.

Hypotesen kan inte prövas sann eller osann med de existerande uppgifterna.

Hypotesen 1.1.19 förblir oavgjord.

Hypotes 1.1.20. "Erik Larsson hörde till en kyrklig orden" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Församlingens präst borde ha 1 1/2 markland jord. Den här jorden var skattefri för prästen, emedan frimännen i församlingen enligt Upplands lags kyrkobalks II kapitel betalade skatten för prästens jord¹⁵⁷⁴. Det här tyder på att en del av Veckelax kyrkas malm, prästens 1 ½ markland, var skattefri från början för den här lagens skull och väcker frågor om Erik Larssons möjligen kyrkliga status. Ingenting tyder dock på att nempdeman Erik Larsson skulle ha varit en präst (se nedan).

Den dominikanska liturgin blev dominant i Sveriges Österland, vilket skulle föreslå, att dominikanernas (*Ordo fratrum praedicatorum*) närvaro och deras roll i kyrkans administration i början var starka. Ett dominikankonvent har föreslagits att ha funnits i Åbo (grundat år 1249) och Viborg (grundat år 1392). Åbo dominikankonvents sigill (med texten: S. PRIORIS FRAT PREDICAT FINLANDIE) har bevarats från året 1294¹⁵⁷⁵.

¹⁵⁷² Papworth 1874/1985, s. 306

¹⁵⁷³ SMV III: 939

¹⁵⁷⁴ Upplands lags kyrkobalk

¹⁵⁷⁵ FMS nr. 87

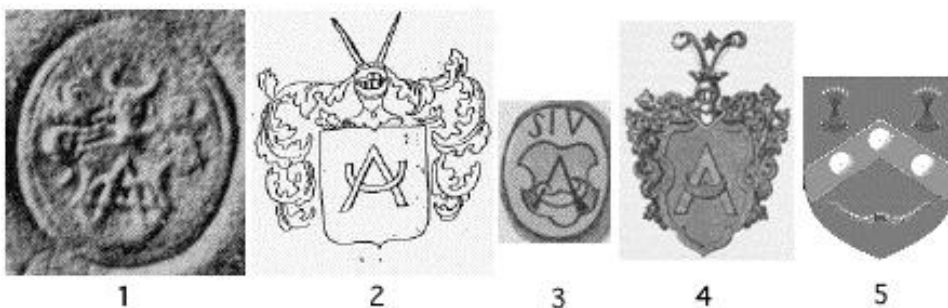

Fig. 12: 1-4) De fyra huvudtyperna av Wilkin-Husgafvel-vapnet (se också Tabell 2)¹⁵⁷⁶. Det är okänt, om någon av de här vapnen representerar Wilkin-Husgafvel-släktens grundvapen, men Sigfrid Jönssons d.ä. vapen (1) och det vapnet, som har funnits i Anders Anton von Stiernmans samling (2), troligen representerar ganska tidiga former. Emedan Junkar-grenen skulle ha härstammat enligt tradition från Mårten Eriksson, Erik Larssons andra son¹⁵⁷⁷, och skulle därför vara en av de tidigaste grenarna, kan det inte uteslutas, att Junkar-vapnet är grundvapnet, men på andra sidan Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä. vapen har dokumenterats tidigare. Dock, emedan enligt den släktlinjen, som har givits av Ramsay¹⁵⁷⁸, Hans Persson Junkars farfars far var Sigfrid Jönssons bror Per Jönsson och Matts Perssons avkomling kyrkoherde Johannes Matiae har använt en variant av vapnen 1-4, skulle det se ut, att divisionen till två släktlinjer med olika vapen har hänt med bröderna Matts Persson (till Strömsby) och Nils Persson (i Bredskall), Hans Perssons farfar. En princip i heraldik - speciellt i England - har varit, att två släktlinjer kan inte föra helt identiska vapen: det här tillsammans med ett vanligen stort barnantal har lett till variation i vapnet. Det här kan klart ses i Sigfrid Jönssons d.ä. vapen och det Wilkin-Husgafvel-vapnet, som har funnits i Stiernmans samling och också i jämförandet av Sigfrid Jönssons d.y. (3) vapen och det vapnet som finns i Riddarhuset i Stockholm (4). 5) Shotter-släktens vapen, det enda vapnet med en sparre och bara en båge utom Husgafvel-Wilkin-släkten som har hittats (Farnham, Surrey¹⁵⁷⁹; se hypotes 20)¹⁵⁸⁰. Dess tinkturer är inte likadana som dem i det nuvarande Husgafvel-Wilkin-vapnet (i blått under en sparre en båge nedåt vänd och ovan sparren två vasor, alla röda, på sparren tre silverslantar¹⁵⁸¹). Sigfrid Jönssons d.ä. vapens (från 1500-talets mitt) tinkturer är inte kända: vapnet är känt bara från sigillet.

Inte bara dominikaner utan också franciskaner var närvarande redan tidigt: ett franciskankonvent fanns det på Kökar, i Raumo och i Viborg. Raumo och Viborg franciskankonvent hörde administrativt till kustodia Stockholm¹⁵⁸².

¹⁵⁷⁶ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁵⁷⁷ Korhonen 1981, s. 129

¹⁵⁷⁸ Ramsay 1909, s. 194-195, 214-215

¹⁵⁷⁹ Papworth 1874/1985, s. 495

¹⁵⁸⁰ vapnet har ritats enligt Papworths blason av <http://www.4crests.com>

¹⁵⁸¹ <http://home.att.net/~numericana/arms/>

¹⁵⁸² Hallberg et al. 1963

Sigill, som har använts i Viborg och Raumo franciskankonvent, har bevarats¹⁵⁸³. Gardianen i Viborgs franciskankonvent, Stephanus Laurentii, använde 13.12.1480 ett sigill med uppstående Kristus med korsstav i vänstra handen och välsignande med den högra handen en för honom knäböjande och bedjande gestalt, som åtskiljes från frälsaren af ett uppklängande träd. Den bedjande gestalten är troligen Maria Magdalena¹⁵⁸⁴, emedan redan år 1251 ett motsvarande sigill har använts av en av franciskanernas administrativa provincialminister i Dacia¹⁵⁸⁵, bevisande Viborgs franciskankonvents förvaltningskontakter med ordens centra i Sverige och Danmark.

Franciskanernas provincialmöte hölls i Viborg år 1486¹⁵⁸⁶.

Ett birgittinerkloster grundades först i Masko i en dal, som kallades "Vallis Gratiae". Senare 23.8.1443 kung Kristoffer godkände dess flyttande till Reso sockens Ailos gods¹⁵⁸⁷. Klostrets namn i sin svenska form, Nådendal, gav senare namnet till staden, som formades runtom klostrets område. Klostret var i sin tid en av de viktigaste kulturcentra i Sveriges Österland och producerade t.ex. landets första författare, munk Jöns Budde¹⁵⁸⁸. Tillsammans 120 kvinnor och män kändes som klostrets invånare¹⁵⁸⁹. Ingenting tyder på att Erik Larsson skulle ha varit en birgittinermunk.

Det närmaste cistercienserklostret var i Estland. Padis kloster hade rätt till några laxfiskerier på Finska Vikens norra kust och Borgå socken med dess kapell hade förlänats till Padis kloster, vilket troligen betydde, att området kanske inte helt var utan den här Ordens inflytande heller.

För den här hypotesen 1.1.20 talar, att Erik Larsson var en nempdeman, dvs. rikets och lagens representant i trakten, emedan för en nempdeman läskunnighet var klart en nytta och under medeltiden läskunnigheten begränsade sig till största delen till präster, andra som hörde till de kyrkliga ordnarna och till "scholares", dvs. dem, som hade fått lära i någon skola¹⁵⁹⁰. För den här hypotesen talar också, att Erik Larsson fick området just runtom Veckelax kyrka¹⁵⁹¹. Mot den här hypotesen talar, att majoriteten av alla, som

¹⁵⁸³ FMS nr. 85 (Viborg) och 88 (Raumo)

¹⁵⁸⁴ Maria Magdalena i sigillet skulle väcka frågor om Viborgs medeltida Maria Magdalenas Hospitals upprätthållare, men orden, som upprätthöll detta hospital under den katolska tiden, är inte känt.

¹⁵⁸⁵ Hallberg et al. 1963.

¹⁵⁸⁶ DF 4116

¹⁵⁸⁷ DF 2539

¹⁵⁸⁸ Lamberg 2007

¹⁵⁸⁹ Lamberg 2007, s. 11.

¹⁵⁹⁰ Deanesly 1957, s. 209-210

¹⁵⁹¹ DF 1054, 1057

hörde till någon kyrklig orden, kunde trots allt troligen inte läsa under medeltiden.

Hypotesen 1.1.20 är oavgjord.

Hypotes 1.1.21. "Eriks Larssons sonsdotter var Erik Brands mor" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C). Hypotesen baserar sig på Veckelax gamla genealogier, men det finns ingen evidens för att testa hypotesen.

Hypotesen förblir oavgjord.

Sannolikhetsanalys. På basis av de hypoteserna om igenkännande av Erik Larsson, som år 1396 agerade som nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags XXXI och XXXIII kapitel, kan det följande konstateras:

Om:

X = antal personer med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470,

Y = antal frälsemän (på basis av titeln eller sigillet) med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470,

Z = antal personer, som agerade i konungsrätt eller lagmansrätt med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470,

Å = antal konungsnämnds nempdemän med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i Österland i källorna av Sverige 1370-1470,

och värdena av X, Y, Z och Å är på basis av den ovanstående:

X = 23,

Y = 14,

Z = 4 och

Å = 2

är sannolikheterna, att någon av dem i de här grupperna är densamme som den Erik Larsson, som agerade som nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons Landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel år 1396¹⁵⁹² de följande:

¹⁵⁹² DF 1057

A. Personer med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470: 1/23

B. Frälsemän (på basis av titeln eller sigillet) med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470: 1/14

C. Personer, som agerade i konungsrätt eller lagmansrätt med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470: 1/4

D. Konungsnämnds nempdemän enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande i Österland, t.ex. "Erik Laurensen" i källorna av Sverige 1370-1470: 1/2

Emedan det inte är trovärdigt, att det skulle ha funnits två i konungsnämnden i Österland med namnet "Erik Larsson" eller motsvarande samtidigt, bevisar det ovannämnda, att den Erik Larsson, som agerade som nempdeman i Veckelax år 1396¹⁵⁹³ enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel, är densamme som den Erik Laurensen, till vilket "konungen skrev" och som "i nempdene satho" år 1418¹⁵⁹⁴.

Emedan den Erik Laurensen, som agerade som fastaman på Åland¹⁵⁹⁵ i närvaro av landsdomare (konungsdomhavande) tillsammans med 12 fastar, av vilka 3/12 var samma som i konungsnämnden år 1418 (Tabell 12), är den Erik Laurensen, till vem "konungen skrev" och som "i nempdene satho" år 1418¹⁵⁹⁶ densamme som den Erik Laurensen, som agerade som fasta på Åland år 1430, emedan det fanns bara 2 med namnet Erik Laurensen, som har agerat som en rättslig tjänsteman på lagmans eller konungsrätts nivå. På basis av det ovansagda är denna Erik Laurensen, fasta på Åland år 1430¹⁵⁹⁷, därför också densamme som Erik Larsson, nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel år 1396¹⁵⁹⁸.

Emedan det fanns bara en "Erik", som samtidigt har agerat i konungsrätten i Österland med den ovannämnda Erik Laurensen, till vem

¹⁵⁹³ DF 1057

¹⁵⁹⁴ REA nr. 378, 9.5.1418, Sund, Åland

¹⁵⁹⁵ DF 1980

¹⁵⁹⁶ REA nr. 378

¹⁵⁹⁷ DF 1980

¹⁵⁹⁸ DF 1057

”konungen skrev” och som år 1418 ”i nempdene satho”¹⁵⁹⁹ och som är densamme som den Erik Larsson, som år 1396 agerade som nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel¹⁶⁰⁰, är denna Erik av Kumos (se Tabell 14 och hypotesen 1.1.2.R.), som år 1414 också agerade som lagmans domhavande på Claus Flemings vägnar i Pernå i Viborgs fögderi¹⁶⁰¹ och år 1415 som Åbo Landsrätts (konungsrätt) synesman för den ca. 400 km långa sträckans rår mellan Savolax och Lappves (dvs. också Veckelax sockens västra rår¹⁶⁰² börjande från Ankapora, en fors i Kymmene älv ca. 30 km från Veckelax kyrka och kusten), densamme som Erik Laurensen, som ”i nempdene satho” år 1418¹⁶⁰³ och nempdeman i Veckelax enligt landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel, Erik Larsson.

Det här är så, emedan när Erik Laurensen, konungsnämndens nempdeman år 1418¹⁶⁰⁴ och Erik Larsson, konungsnämndens nempdeman år 1396¹⁶⁰⁵ är samma person och när Erik Laurensen av Aspenäs inte har agerat i Österland, sannolikheten, att Erik av Kumos, som år 1405 agerade som en råfsteman i konungsrätt, är densamme som nempdeman Erik Laurensen år 1396¹⁶⁰⁶ och 1418¹⁶⁰⁷ är ½ och emedan det inte är trovärdigt, att det skulle ha samtidigt agerat två med namnet Erik i höga rättsliga tjänster på konungsrätts och lagmansrätts nivå i Viborgs fögderi¹⁶⁰⁸, såsom Erik av Kumos två gånger gjorde i Pernå lagmansting och den långa sträckans från Ankapora till Lastukoski (Karjalanmaanselkä) råers syning, är Erik av Kumos samma person som Erik Laurensen, konungsnämndens nempdeman enligt landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel år 1396¹⁶⁰⁹ och 1418¹⁶¹⁰.

¹⁵⁹⁹ REA nr. 378

¹⁶⁰⁰ DF 1057

¹⁶⁰¹ DF 1428

¹⁶⁰² REA nr. 352

¹⁶⁰³ REA nr. 378

¹⁶⁰⁴ REA nr. 378

¹⁶⁰⁵ DF 1057

¹⁶⁰⁶ DF 1057

¹⁶⁰⁷ REA nr. 378

¹⁶⁰⁸ Det överhuvudtaget inte fanns civilrättens tjänstemän i Viborgs län då, om nempdemannen Erik Larsson inte räknas.

¹⁶⁰⁹ DF 1057

¹⁶¹⁰ REA nr. 378

3.1.4 Erik Larssons intressegrupper och roll i händelser innan 1396

Hypotesgruppen 1.1. (om Erik Larsson) och hypoteserna 2.1-2.5 (om Veckelax frälresläkter i lokalförvaltningen): se 2.2.1., Schema IV, Appendix C

För att kunna förstå Erik Larssons, konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel, position och roll i händelser innan 1396, är det nödvändigt, att förstå, vilket hans relation till Viborgs läns ledning och till rikets och dess rättsväsendets ledning var. För detta är det nödvändigt, att analysera först, på vilken basis Viborgs läns ledning under hans tid egentligen fungerade.

Omedelbart efter Erik Larsson hade fått Veckelax kyrkas malm som gåva¹⁶¹¹ antagligen på grund av hans trohetsed som nempdeman¹⁶¹², dvs. i Kalmarunionens början, verkade som Viborgs hövדיםman riddare riksråd Tord Bonde, som klart hörde till drottning Margaretas kungliga hushåll¹⁶¹³ (se 3.5.2., 4.1.2., 4.1.13., 4.2.1., 4.2.5., 4.2.6., 4.2.8.). Tord Bonde som det kungliga hushållets representant kunde ta *homage* i sin egen förvaltningsdistrikt i Viborg slotts fögderi, som han syns ha fått som en pantlän¹⁶¹⁴, och därmed forma sitt eget klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 2.4.4., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.) lokalt. Fastän han var i Sverige, Viborg slotts fögderi var ett nästan självstyrt område då, och emedan hans makt i praktiken kom från det danska kungahuset, kunde han tillämpa Jyllands lag i Viborg slotts fögderi, om han så ville, och om Tord Bondes ställning var riktigt feodalskt, hade han som Viborgs hövדיםman även rätt att stifta egna lagar¹⁶¹⁵.

I vad kommer till riddare och marsk Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), som år 1396 som Viborgs hövדיםman bekräftade Erik Larssons, nempdeman i Veckelax, gods på Veckelax kyrkas malm¹⁶¹⁶ och som verkar ha varit broder av Johanniterorden¹⁶¹⁷, är det svårt att bedöma, på hurdana villkor han hade fått

¹⁶¹¹ DF 1054, 1057

¹⁶¹² MEL, konungsbalk, XXXI kapitel

¹⁶¹³ SDHK 12068, år 1382: "Item enn Dagtinga, emillan Drotningh Margreta, Noriges, och Sweriges, Drotningh, och Tord Bonde, ath hann, henne till Tienesth, weder reda wahra skall nahr honn på biuder., therfore han 20 lödigmarck Sölff, wthan Annat, J Bestelningh haffua skall Achtum Båhuus 1382"

¹⁶¹⁴ SD 375, SDHK 16155

¹⁶¹⁵ I Moskvas medeltida storförstedom, var relationen mellan de provinsiala makthavarna och deras feodalherrar viktigare än deras horisontala lokala förbindelser och de horisontala förbindelserna gränsade sig till släktingar och de närmaste vännerna, Bogatyrev 2005, s. 87.

¹⁶¹⁶ DF 1054, 1057

¹⁶¹⁷ DS 7418, SDHK 8953: Karl Ulfsson stadfäste sina avlidna föräldrars gåvobrev till Eskilstuna kloster, som hörde till Johanniterna, på 2 tunnor mjöl årligen från hans kvarnar i Torshälla på det villkor att han och hans maka Helena Israelsdotter med arvingar och efterkommande får åtnjuta

Viborg slotts fögderi, emedan Viborg slott med fögderi hade i Bo Jonssons testament givits till testamentsexecutörernas händer¹⁶¹⁸. Till testamentsexecutörerna hörde Viborgs fogde Erengisle Nilsson, men inte Karl Ulfsson. Testamentsexecutörerna hade givit alla Bo Jonssons pantlän till drottning Margareta år 1388, utom Viborg och Nyköping, som förblev pant av testamentsexecutörerna till januari 1396¹⁶¹⁹, när Erik av Pommern hade valts till kung, men hade inte ännu krönt. Viborg slott gavs slutligen år 1403 till Tord Bonde, men enligt Tord Bondes trohetsedsbrev gavs det ännu som ett pantlän till honom. I alla fall, Viborg slott och fögderi hörde till Bo Jonssons testaments executörer, inkluderande Erengisle Nilsson, och riksrådet. Karl Ulfsson verkar ha fått sin fullmakt av riksråden, speciellt av Erengisle Nilsson, som också var Bo Jonssons testamentsexecutör och därmed en av de främsta av drottning Margaretas män. Karl Ulfsson dock antagligen använde domsrätt och upprätthöll sitt eget klientfråse i förvaltningen och försvaret av Viborgs Karelen¹⁶²⁰. Han agerade i riksrådets eller testamentsexecutörernas tjänst i Viborg.

Jyllands lag år 1241 gav till de danska frälsemännen rätt att insamla böter från sina områden. Gelting (2011) hade den impressionen, att de frälsemännen i det danska riket hade med tid också rätt att insamla kungens skatter och hålla en ersättning till sig själva¹⁶²¹. I Sverige gav Magnus Erikssons Landslag rätt att indriva konungsrätts böter bara till konungsnämnds nempdemän¹⁶²² och rätt att indriva häradsrätts böter till häradshövdingen¹⁶²³. Konungsnämnds nempdemän fick enligt landslags XXXIII kapitel hålla en tredjedel av de böter, som hade dömts men inte betalats, och som därför borde indrivas av de nempdemännen i den dömdes hus för brytande av konungsdöm¹⁶²⁴. I det svenska riket kunde frälsemän naturligtvis användas av fogden som hjälp i skatteinsamlingen.

Erik Larsson var den första kända nempdemannen i Viborgs fögderi, fastän landslagen sedan ca. 1352 hade förutsatt konungsnämndens existens. Hans roll som nempdeman i Veckelax var enligt landslags konungsbalks XXXI kapitel att försäkra landslags lydande i hans område. Emedan – enligt landslags

samma broderskap och privilegier, som hans far och mor haft av klostret, dvs. broderskap med Johanniterna.

¹⁶¹⁸ DF 922; Om pantlänet hade inte lösts innan panttagarens död, gick den över på hans arvingar, men i detta fall gav Bo Jonsson sina pantlän enligt ett testamente till testamentsexecutörer, Fritz 1972: Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250-1434. Almqvist & Wiksell, Stockholm. S. 125.

¹⁶¹⁹ Fritz 1972: S. 130.

¹⁶²⁰ DF 1055

¹⁶²¹ Gelting 2011

¹⁶²² MEL, konungsbalk XXXI och XXXIII kapitel,

¹⁶²³ MEL, tingmalabalken XX, XXXIV

¹⁶²⁴ MEL, konungsbalk XXXIII kapitel

konungsbalks XXXI kapitel – han som nempdeman hade svurit ed och som nempdeman använde på ett sätt konungsdomsrätt¹⁶²⁵, är det en viktig detalj, att han var nempdemannen just i Veckelax i Viborgs fögderi. Bo Jonssons testamentsexecutörer nämligen hade hållit Viborg för sig själv som pant till januari 1396¹⁶²⁶, och omedelbart efter januari, 2.2.1396, gav Erengisle Nilsson Veckelax kyrkas malm till nempdemannen, Erik Larsson, som sedan 24.6.1383 hade ägt Bredskalleby i Veckelax¹⁶²⁷. Detta betyder, att det redan för en tid innan 2.2.1396 hade varit klart, att Erik Larsson skall få Veckelax kyrkas malm, och att han som konungsnämnds nempdeman i Veckelax representerade konungsdomsrätt och hörde därför till områdets ledande grupp bland Erengisle Nilsson, Karl Ulfsson och Tord Bonde.

Konungsnämnds nempdemans närvaro i området öster om Kymmene älv betydde också centralmaktens, kungens makts, förstärkning i Viborgs fögderi. Rikets ännu osäkra position och den nya unionsmakts kommande gav möjligheter för detta. Samtidigt blev Viborgs hövdings position svagare, emedan hövdingen inte representerade rättsväsendet i fögderiet ensamt längre.

Varför Erik Larsson hörde till samma grupp, som praktiskt taget gav Sverige till drottning Margareta som Bo Jonssons testamentsexecutörer, är en betydlig fråga, som måste granskas här. För att kunna göra detta, var det nödvändigt i denna undersökning att klargöra, vem nempdemannen i Veckelax Erik Larsson egentligen var. En sådan person, som hörde till Viborgs fögderis ledande grupp och den konungsgörande gruppen, när maktskiftet var pågående, kunde inte vara okänd.

I detta projekt blev det klart, att Erik Larsson, konungsnämndens nempdeman i Veckelax, var densamme som: 1) den Erik Laurensen, som "bland the tolff, som tha i nempdene satho" var och till vilken konungen hade skrivit¹⁶²⁸, 2) den Erik Laurensen, som år 1430 agerade som fasta på Åland¹⁶²⁹, 3) den dandeman Erik Laurensen, som år 1405 agerade som vittne i Tenala tillsammans med sin styvson Gunnar Elifsson¹⁶³⁰ och 4) den Erik av Kumos (i Bjärnä), som år 1405 agerade som räfsteman i konungsrätt¹⁶³¹, år 1414 som lagmans domhavande i Östra Nyland i Pernå i Viborgs fögderi på Claus Flemings vägnar¹⁶³² och som år 1415 var som Åbo Landsrätts (konungsrätts)

¹⁶²⁵ MEL, konungsbalk, XXXI kapitel

¹⁶²⁶ Fritz 1972: S. 130.

¹⁶²⁷ SDHK 12437

¹⁶²⁸ REA nr. 378, 9.5.1418

¹⁶²⁹ DF 1980, 3.11.1430

¹⁶³⁰ SD 918

¹⁶³¹ DF 1211, REA nr. 305

¹⁶³² DF 1428

synesman av den ca. 400 km långa sträckans rår mellan Sawlax och Lappawesi, dvs. till stor del de gällande rårna mellan Viborgs och Tavastehus fögderier,¹⁶³³ och som 7.12.1407 fick ett frälsebrev av kung Erik av Pommern¹⁶³⁴ i Åbo slott tillsammans med de andra, som i Österland tog hand om kungens regering (Tabeller U och Y). Erik Larsson hörde alltså till Eriks av Pommern hird.

Detta skulle tyda på, att Erik Larsson redan före maktskiftet år 1388 hade varit aktiv bland kung Eriks av Pommern anhängare. Att han ställdes i konungsnämnds nempdemans position år 1396 förutsatte, att han kunde läsa och skriva och kände landslag. Han hade alltså fått skolning, och han litades på av kungen och Österlands ledning i Viborgs fögderi.

Emedan Erik Larsson år 1383 först nämndes, emedan han då måste ha varit ca. 20 år gammal på grund av att han köpte då en by i Veckelax, och emedan han dog år 1438¹⁶³⁵, dvs. vid ca. 70-80 års ålder, kunde han ha varit med i maktskiftets händelser mellan ca. 15.8.1386, när Bo Jonsson dog¹⁶³⁶ och 22.3.1388, när drottning Margareta godkände de svenska riksrådens begäran att bli Sveriges regent¹⁶³⁷.

Emedan Erik Larsson redan år 1383 - dvs. tre år innan Viborgs tidigare hövding, Bo Jonsson Grip, kung Albrekts drots, dog, och sex år innan slaget vid Åsle, där kung Albrekt kapitulerade till drottning Margareta och fängslades¹⁶³⁸ - köpte Bredskalleby av Viborgs fogde Erengisle Nilsson, har han varit känd i Viborgs fögderi redan i god tid innan de avgörande händelserna.

De hövidsmän och fogdar av Viborgs slott, som aktivt hade tagit del i kung Albrekts störtande från makten och byggandet av den nya maktstrukturen, vaktade säkert noggrant, vem som fick gods, rättigheter och positioner i den svåra politiska situationen snart efter kung Albrekts makts slut och före den nya kungens hyllning. Viborgs fogde Erengisle Nilsson och Viborgs hövidsman Karl Ulfsson Sparre såsom också den kommande hövidsmannen Tord Bonde var medvetna om Erik Larsson redan innan 1396 därför, att han hade blivit konungsnämnds nempdeman i Veckelax. För att Erik Larsson hörde till den nya maktstrukturens, dvs. Kalmar Unions och drottning Margaretas, anhängare, talar också att Tord Bonde, hövidsman i Raseborg år

¹⁶³³ REA nr. 352. Divisionen mellan Viborgs och Tavastehus fögderier började från det gamla råmärket Ankapora, 30 km från Veckelax kust vid Veckelax sockens västra gräns i Kymmene älv, och fortsatte sig i norr från Ankapora via Orewall över Vuohijärvi sjön till Naglasaari och vidare till Vahvaselkä, över Puulajärvi sjön till Muuratmäki (i den nuvarande Toivakka), Suonenjoki och slutligen till Lastukoski (i den nuvarande Nilsiä)

¹⁶³⁴ REA nr. 318

¹⁶³⁵ DF 2248

¹⁶³⁶ DF 1126

¹⁶³⁷ DF 970, 971, REA nr. 267

¹⁶³⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 69.

1396 och en av dem som inbjöd Margareta att bli också Sveriges drottning, nämndes som vittne till vad Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) hade sagt om givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik i Karl Ulfssons brev till Erik Larsson 21.3.1396.

Det verkar som om Erik Larsson hade blivit belönad med godset på Veckelax kyrkas malm (en gåva), och orsaken är klar: han hade blivit konungsnämnds nempdeman. Han hade efter traditionen ett vapen redan när han kom¹⁶³⁹ (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och diskussionen om hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.) - han skulle alltså ha hört redan då till den dagens frälse i något nordiskt land - och han hade råd att köpa hela Bredskallebyn år 1383 - han hade alltså förmögenhet. När han hade allt detta, varför kom han överhuvudtaget till rikets östraste delar, till Veckelax?

Ett svar kan vara att han hade politiska motiv. Kanske var han där tillsammans med andra som inte tyckte om utvecklingen i riket. Som en sidprodukt fick han kanske då också en familj, som också efteråt krävde hans närvaro i Veckelax och Viborg. Det skulle dock se ut på grund av detta projekts resultat, att han hade en familj i Kumos i Bjärnä i Egentliga Finland, men om det var hans första eller andra familj är inte känd.

När konungsnämnds nempdeman Erik Larsson i Veckelax dock var densamme som Erich Laurensen av Kumos, som agerade som konungsrätts nempdeman, räfsteman och råsynesman, som en fasta i konungsdomhavandes närvaro och som lagmans domhavandes ställföreträdare 1396-1430, är det fråga om en person, som efter maktskiftet från Albrekt av Mecklenburg till drottning Margareta av Danmark tog hand om den nya maktens juridiska förvaltnings byggande och upprätthållning i landet. Erik Larsson var med i maktskiftet från början och tog därmed sin position i Österlands konungsnämnd.

Detta stöds också av Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-ätten Y-kromosoms haplotyp, som är nordiskt, närmast danskt (se 3.4.).

3.1.5 Motivets "gules chevron or" geografiska distribution

Hypotes 1.2.1. "Husgafvel-släktens 'gules chevron or'-vapnet har sitt ursprung på Engelska Kanalens stränder" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

¹⁶³⁹ Enligt Lagus (1860, s. 557) ledde Husgafvel-släkten omkring i mitten av 1500-talet 4 generationer tillbaka ifrån Erik Larsson (fick Veckelax kyrkas malm 2.2.1396 mot tjänst, DF 1054, 1057), dvs.när Matts Persson stadfästades som en frälseman av konung Gustav I (Hausen 1904, Bidrag till Finlands historia, del III, ss. 281-282), och kung Gustav I nämndes att ha känt Mats Perssons fader, dvs. Ölands fogde Sigfrid Jönssons d.ä. bror Per Jönsson. Matts Perssons bröstarving i andra led Sigfrid Jönsson d.y., vars adelskap 4.10.1625 stadfastades i Åbo Hovrätt (Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' [1712-1772] samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. II & III), sade i frälserannsakingen i Åbo Hovrätt, att redan Erik Larsson förde i skölden en husgafvel och ovan hjälmen en eldhake (Aminoff 1827, ss. 25-27). Att det finns en continuum av dokument av Husgafvel-släktens frälsestatus från medeltiden till dess tagande till Riddarhuset bevisar, att det fanns frälse i området öster om Kymmene älv redan under medeltiden.

En del av Erik Larssons karaktär är hans släkts vapen. Han hade fått en position som konungsnämnds nempdeman (se 3.1.3.)¹⁶⁴⁰ och mot denna tjänst ett gods på Veckelax kyrkas malm 2.2.1396¹⁶⁴¹ och ett frälsebrev av kung Erik av Pommern själv 7.12.1407¹⁶⁴², men varifrån kom hans släkts vapen? När han fick sitt brev, gavs vapen inte ännu med frälset. För att kunna få information om hans vapens ursprung bör nya metoder användas, emedan litteraturen inte ger ett direkt svar till denna fråga.

Vapen med "gules chevron or" i olika geografiska områden

Med analyseringen av europeiska vapen, har vi sett ca. 360 vapen med en sparre av guld på rött fält, dvs. "gules chevron or". Dessa är listade i Appendix E. I alla de här i Appendix E nämnda fallen finns det en sparre av guld på rött fält och i de flesta av dem som tillägg en detalj, som gör dem litet olika: musselskal, stjärnor, en halvmåne, crosses botonée, en grip, frukt, rosor etc.

Av de 360 vapen i listan i Appendix E, 275 (76 %) har en anknytning till den Engelska Kanalens strandområden, 314 (87 %) till Engelska Kanalens, Nordsjöns eller Östersjöns strandområden eller till Irland (inkl. Frankrike, Flanders och Holland, Brittiska öarna, Skandinavien) och 86 (24 %) till Frankrike och dess närområden. Efter att ha gått genom ca. 30000 europeiska vapen, förefaller det klart, att motivet "gules chevron or" har mest existerat vid Engelska Kanalens, Nordsjöns, Irlands och Östersjöns kust.

Det här resultatet bevisar, att det är statistiskt mest sannolikt att Husgafvel-släktens vapens motiv "gules chevron or" har sitt ursprung på Engelska Kanalens stränder (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Appendix E och Tabell 4 innehåller alla vapen med "gules chevron or" oberoende av tidsperioden. Olikheterna i frekvensen av detta motiv i de olika geografiska områdena (Tabell 4, Fig. 13) speglar motivets popularitet i dessa områden genom tiderna såsom bevisat i 2.4.4. Resultaten bevisar statistiskt, att motivets frekvens har utvecklats på olika sätt i de olika geografiska områdena.

En orsak till den olika utvecklingen i de olika områdena är motivets högre frekvens i något område i början av observationsperioden. Emedan sådana enkla vapenmotiv som en sparre blev desto mindre populära ju närmare moderna tider man kom, är det troligt, att olikheter i motivets "gules chevron or" frekvenser i olika geografiska områden genom tiderna speglar olikheter i motivets frekvenser i olika områdena under heraldikens tidiga sekler. En orsak för de olika frekvenserna var att det tog tid för något heraldiskt motiv att sprida sig från dess ursprungliga område till de periferiska områdena liksom de nordöstra delarna av det katolska området. Därför, en statistiskt signifikant

¹⁶⁴⁰ REA nr. 349; REA nr. 352; REA nr. 378; DF 1057; DF 1211; DF 1428; DF 1980; DF 5358

¹⁶⁴¹ DF 1054; DF 1057

¹⁶⁴² REA nr. 318

högre frekvens av ett heraldiskt motiv speglar tiden motivet har haft att sprida sig i ett geografiskt område och därför också motivets ursprung.

Detta speglas också i Fig. 14, där vapnen med "gules chevron or" har givits per sekel. I denna figur kan det ses, att de första vapnen med "gules chevron or" förekommer på Engelska Kanalens båda sidor, där frekvensen av "gules chevron or" också genom tiderna är störst (Fig. 13).

Namnen med anknytning till "gules chevron or" i "Domesday Book" (1086)
Den landägarelistan, som folket kallade "the Domesday Book" (1086), innehåller bara en av de namnen i Appendix E: a) de Courseulles (Roger). Namnet Wilken i dess olika form är inte bland de, som ägde land i England år 1086.

Namnen med anknytning till "gules chevron or" i "Battle Abbey"- rullan (ca. 1080)

Av de släktnamnen med en anknytning till vapenmotivet "gules chevron or" (Appendix E), är de följande kända också från den så kallade "Battle Abbey"- rullan, som listar Vilhelm Erövrarens armés ledare i Kampen i Hastings (år 1066, rullan gjort senare):

- a) de Comines (Robert, han själv dock inte gules chevron or),
- b) Crevecoeur (Robert, inte alla med namnet Crevecoeur använde sparrar med tinkutrerna röd och guld i vapnet),
- c) La Mare (Huque, Gules two chevrons or)¹⁶⁴³,
- d) de Maule (Arnold, den svenska Muhl-släkten, vars första kända medlem använde namnet Maule¹⁶⁴⁴, använde gules chevron or),
- e) de Courcelles (Roger),
- f) de Boutilliers (Huque).

Namnet Wilken i dess olika form nämns inte i "Battle Abbey"-rullan. Den Battle Abbey-rullan inkluderar de, som har givit resurser till Vilhelm för kampen i Hastings och tagit del i det, men inte de tusentals andra män närvarande i hans trupper.

Namnen med anknytning till "gules chevron or" i den Agincourt Honor Roll"- rullan (1415)

I den "Agincourt Honor Roll"-rullan, som listar de, som tog del i Kampen i Agincourt, finns det av de namnen i Appendix E anknutna till "gules chevron or" de följande:

¹⁶⁴³ Burke 1884/1969, s. 658

¹⁶⁴⁴ Elgenstierna 1925-1936, släkten Maule

- a) Arthur (William)
- b) Browne (Robert)
- c) Burgoyne (William)
- d) Charleton (Wauter)
- e) de Charleton (William)
- f) Denys (Geffrey och Jacob)
- g) Mason (William)
- h) Maule (Richard)
- i) Smyth (Hughes)
- j) Strykland (Thomas och Walter)
- k) Wenlock (Thomas)

Namnet Wilken i dess olika form nämns inte i den "Agincourt Honor Roll"-rullan. Bara "Wilson" (Wills son), som praktiskt taget betyder detsamma som "Wilken" (lilla Will).

Vapen med motivet "gules chevron or" syns ha mest använts på Brittiska öarna och Frankrike inkl. områdena inom Frankrikes inflytandekretsar (Fig. 13).

När på Riddarhuset i Stockholm var antalet introducerade ätter 2893¹⁶⁴⁵, Burke hade givit blasonerna av tillsammans ca. 60000 brittiska vapen i sin "General armory"¹⁶⁴⁶ och Luz blasonerna av tillsammans ca. 15000 till största delen franska vapen eller vapen från Frankrikes närområden (ca. 13400 vapen från Frankrike eller dess närområden)¹⁶⁴⁷, kan estimeras av statistiskt signifikanta olikheter mellan motivets "gules chevron or" frekvenser i Sverige, Brittiska öarna och Frankrike och dess närområden räknas. De här räkningarna baserade sig på de ovannämnda antalen alla vapen i Sverige, Brittiska öarna och Frankrike och dess närområden och på det följande:

- 1) På Riddarhuset i Stockholm har introducerats bara 2 ätter med "gules chevron or" i vapnet (en är känd från medeltiden)
- 2) På brittiska öarna har det funnits ca. 212 vapen med "gules chevron or"
- 3) I Frankrike och dess närområden har det funnits ca. 86 vapen med "gules chevron or"

När man kalkylerar olikheter i motivets "gules chevron or" förekommande mellan Sverige och Brittiska öarna¹⁶⁴⁸, kan man räkna med bara två vapen från Sverige (Muhl, Huusgavel). Den tredje, den medeltida Sparre av Aspnäs-

¹⁶⁴⁵ Raneke 1990, s. 12

¹⁶⁴⁶ 1884/1969, s. I av "preface"

¹⁶⁴⁷ Luz 1996, s. 9.

¹⁶⁴⁸ Burke 1884/1969, Klingspor 1895/Raneke 1990

släktens vapen finns inte längre med. Då får man en statistiskt signifikant olikhet mellan Sverige och Brittiska öarna ($p < 0.005$, Fisher's exact test), dvs. motivets "gules chevron or" frekvens på Brittiska öarna är anmärkningsvärt större än i Sverige. Om man räknar Sparre av Aspnäs-släktens vapen med, är resultatet detsamma ($p < 0.021$, Fisher's exact test).

Mellan Sverige (2/2893) och Frankrike (86/13400) med dess närområden finns det också en statistiskt signifikant olikhet i motivets "gules chevron or" förekommande ($p < 0.00002$, Fisher's exact test). Om Sparre av Aspnäs-vapnet räknas med, är olikhetens signifikans på samma nivå ($p < 0.00007$). Motivet "gules chevron or" har alltså förekommit mera än i Sverige också i Frankrike och dess närområden.

Också mellan Brittiska öarna (212/60000) och det franska området (86/13400) finns det en statistiskt signifikant olikhet ($p < 0.000008$, Fisher's exact test), dvs. motivets frekvens är större i Frankrike än på Brittiska öarna.

På grund av de här signifikanta olikheter i motivets frekvenser mellan Sverige och Frankrike med sina närområden och mellan Sverige och Brittiska öarna, kan det sägas, att motivet "gules chevron or" är troligen inte ursprungligen från Sverige, utan från Engelska kanalens stränder.

Fastän mycket mera folk har existerat i Frankrike och på Brittiska öarna än i Skandinavien, är det inte troligt, att olikheter i motivets frekvens har orsakats av befolkningsdensitet. De ovankalkylerade olikheterna är i motivets frekvens inom adeln, inte frekvens bland folket generellt taget.

I det tyska området har de grevskaps-, kommunal- och stadsvapnen predominerat över personalvapnen från början¹⁶⁴⁹, och bland de kända tyska kommunalvapnen, är motivet "gules chevron or" en raritet, nästan oexisterande. Bland de 3320 personalvapnen i det tyska området givna i Johann Siebmachers Wappenbuch¹⁶⁵⁰ finns det bara två vapen med "gules chevron or", dem av Hanau-Müntenberg (två sparren av guld på rött fält) och Polweil (tre sparren av guld på rött fält med blå marginaler). Det finns inte ett enda vapen med "en sparre av guld på rött fält" i den här omfattande vapenboken från 1600-talets början. Det ser ganska klart ut, att "gules chevron or" som ett vapenmotiv är inte från det tyska området.

Det skulle först också se ut, att motivet "gules chevron or" är på ett sätt "suprakulturell", emedan den användes till exempel i både Frankrike och England, som hade ett olik språk och en olik kulturell bakgrund (jämföra heraldikens ursprungliga mening att kunna snabbt identifiera andra på slagfältet), men dessa länder hörde också till samma feodalstruktur under medeltiden.

¹⁶⁴⁹ Woodcock-Robinson 1988, s. 16

¹⁶⁵⁰ Siebmacher 1605/1999

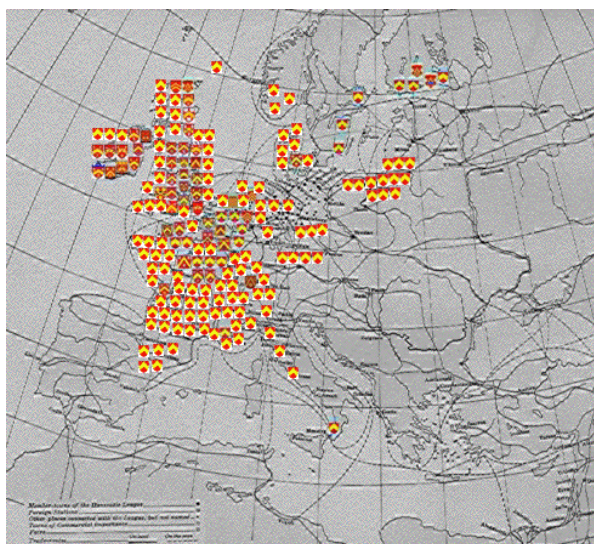

Fig. 13: Motivets "gules chevron or" geografiska distribution¹⁶⁵¹. Av de tillsammans 367 kända vapnen med "gules chevron or" har en representativ del tillagts i kartan (distributionen är likadan även om alla kända vapen med "gules chevron or" är med i kartan; i några fall vapnet själv, i andra ett enkelt "gules chevron or" i stället, det finns inte rum för alla vapen i kartan). Notera, att de här vapnen har mest använts i England och Frankrike. Normanderna var aktiva i dessa områden, men i nästan samma område fanns det ett rike, som styrs av Plantagenet-släkten. En annan möjlighet är, att motivet "gules chevron or" under 1400-talet har kommit till Veckelax, när handeln med de engelska och holländska blev allmänt speciellt i Viborgs län med Hansas fall¹⁶⁵². På basis av motivets "gules chevron or" geografiska distribution och dess födelsetid är det inte uteslutet, att "gules chevron or" har nånting att göra med normanderna eller Plantagenet kungadomen, men på andra sidan kan distributionen av de flesta saker ha varit likadan under medeltiden därför, att England och Frankrike hörde till tidens ledande riken, och att många nya saker kom till Skandinavien därifrån, inte bara vapen. Se också Fig. 14 för motivets "gules chevron or" datering och dess geografiska distributions utveckling och Appendix E för listan av alla europeiska vapen med detta motiv. Notera olikheten med den geografiska distributionen av motivet "ett brinnande vedträ i blått fält" (Fig. 18, kontrollgrupp).

På vilket sätt "suprakulturell"? Det finns några alternativ: 1) kyrkliga sammanhang, 2) handeln, 3) gemensamma historien (e.g. deltagning i korståg eller annat fälttåg, hörandet till samma enheter).

Av dessa, det tredje alternativet ser mest troligt ut. Det har föreslagits att det fanns många flemiska (och normandiska) män med Wilhelm Erövrare i kampen i Hastings och att de hade flaggor med gemensamma symboler. De här

¹⁶⁵¹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁶⁵² Jaakkola 1950, ss. 229-239

symbolerna användes senare i vapen och de flemiska män, som hade använt dessa symboler hade fått land i England och stannat där¹⁶⁵³.

I listan av normandska/flemiska kommendörer i Hastings finns det tre anmärkningsvärda namn, som också kan hittas i listan om senare familjer med en sparre av guld på rött fält i vapnet. De här namnen är: de Comines, de Maule och de Crevecoeur. Personerna är Robert de Comines, Arnold de Maule, Guarin de Maule, Robert de Crevecoeur och Hamon La Seneschal - Sir de Crevecoeur. Listan inkluderar inte flaggbärare, väpnare och andra lägrenivåkämpare.

Namnet Maule nämns också i Agincourt Honor Roll (Det 100-åriga kriget). I Sverige har introducerats Maule-, Muhl- och Maull-släkterna. Av dessa skrev Muhl-släktens äldsta medlem sitt namn "Maule"¹⁶⁵⁴. Muhl-släkten har i sitt vapen "i rött fält en sparre, nedan åtföljd av tre (femuddiga) stjärnor (en över två ställda), allt av guld". Muhl-släkten har existerat också i Finland (Åkeröis i Hollola, nuvarande Lahtis, också Tervik i Pernå).

Emedan nordiska varor har hittats i arkeologiska grävningar i Ladoga (= Aldeigjuborg, Staraya Ladoga), Novgorod, Pskov, Smolensk, Tshenikov, Kiev, Jaroslav, Tver, Vladimir, Vjatka, Kazan och Saratov, och emedan skikten motsvarande 9.-11. århundradena innehåller material klart tydande på normandernas närvaro i den gamla Ladoga (Aldeigjuborg), ännu öster om Veckelax och även Viborg,¹⁶⁵⁵ måste hänsyn tas också till det alternativet att Erik Larssons förfäder kan ha levt för länge i Gardarrike, öster om Veckelax. Dock, bland de novgorodska, kieviska och smolenska sigill finns mycket få sigill med en sparre¹⁶⁵⁶. Nya sigill kommer ändå till dagsljus i arkeologiska utgrävningar fortsättningsvis i gamla ryska städer¹⁶⁵⁷.

De europeiska 1200-talets släkter med "gules chevron or" i vapnet.

I Flanders har familjerna "*Ghistelles*"¹⁶⁵⁸, "*Staden*"¹⁶⁵⁹, "*Staeden*"¹⁶⁶⁰ och "*de Comines*", som också är känd med namnet "*Clyte*"¹⁶⁶¹, använt "gules chevron or" i deras vapen under 1500-talet enligt Bergmans Vapenrulla, och emedan troligen bara vapen av i Flanders väletablerade släkter har tagits till rullan, har dessa släkter troligen bott för länge i Flanders redan innan 1500-talet. Det här kan

¹⁶⁵³ Woodcock-Robinson 1988, ss. 9-10

¹⁶⁵⁴ Elgenstierna 1925-1936, ss. 294-297, släkten Maule

¹⁶⁵⁵ Raudonikas 1930, ss. 12-23

¹⁶⁵⁶ Yanin & Gaidukov 1998

¹⁶⁵⁷ Lamberg et al. 2008, ss. 339-340

¹⁶⁵⁸ Nr. 48, Bergman 1919

¹⁶⁵⁹ Nr. 475, Bergman 1919

¹⁶⁶⁰ Nr. 564, Bergman 1919

¹⁶⁶¹ Nr. 220-222, Bergman 1919

Tabell 4: Antalet vapen med "gules chevron or" i olika delar av Europa¹⁶⁶².

Området	Antal
Danmark	7
England	187
Flanders och Holland	11
Frankrike (inkl. nutida Frankrikes område)	77
Irland	12
Italien	5
Norge (inkl. Orknejerna)	4
Polen	0
Portugal	0
Preussen, Mecklenburg, Schleswig-Holstein-Lauenburg	13
Schweitz	5
Skottland	11
Spanien	5
Sverige	3
Tysk-Römerska Imperiet (utan Schweiz och Östersjöprovinserna)	8
Wales	2
Ursprunget inte känt	10
Tillsammans	360
Tillsammans i Skandinavien	14
	(3.9 %)
Antalet vapen som hittats vid Engelska Kanalens strandområden (inkl. Frankrike, Flanders och Holland, England)	275
	(76 %)
Antalet vapen som hittas vid Brittiska öarna	212
	(59 %)
Antalet vapen som hittats vid Engelska Kanalens, Nordsjöns eller Östersjöns strandområden eller i Irland (inkl. Frankrike, Flanders och Holland, Brittiska öarna, Skandinavien)	314
	(87 %)
Antalet vapen i Frankrike och dess närområden (inkl. Frankrike, Flanders, Schweiz)	86
	(24 %)
Antalet vapen i det tyska området	21
	(6 %)

¹⁶⁶² För refererenserna, se Appendix E

bevisas med familjen "Ghistelles", som syns vara densamma som "Gistel", vars följande medlemmar har använt en sparre i sigillet¹⁶⁶³:

- 1) William av Gistel (1276-1309, sigill år 1275),
- 2) John II av Gistel (1265-1289, sigill 1282)
- 3) John III av Gistel (1289-1315, sigill år 1297).

En *Henrik van Staden* av Flanders har haft handelsförbindelser till Reval år 1405¹⁶⁶⁴, vilket antyder, att vapenmotivet "gules chevron or" kan ha kommit till Finska Vikens område från Flanders-trakten.

De Comines-släkten verkar inte ha använt en sparre i sigillet innan 1300-talet¹⁶⁶⁵. Släkten "Staden" är inte känd i Flanders innan 1300-talet¹⁶⁶⁶. I släkten "Comines", vars några medlemmar senare använde "gules chevron or" (Philippe de Commines), har förnamnet "Gislenus"¹⁶⁶⁷ använts år 1157 (jämf. Gisle Elinason Sparre av Aspnäs). I släkten "Gistel" har förnamnet "Giselin" använts¹⁶⁶⁸.

Det finns också en fjärde flemisk släkt, som har använt både "gules chevron or" och "or chevron gules": Axel or van Axel. Livinus av Axel var på korståget år 1202. I den här släkten har de följande använt en sparre i sigillet:

- 1) John av Axel (1226): en sköld med en sparre, skölden på en lejon
- 2) Oliver II av Axel (1248): en sköld med en sparre, skölden på en lejon
- 3) Philip av Axel (1293): en sköld med en sparre

Det är inte uteslutet, att en medlem av de ovannämnda flemiska släkterna har varit med på det tredje korståget, men en sådan släktmedlem är inte känd¹⁶⁶⁹. I släkten "Comines", som dock troligen inte använde "gules chevron or" innan 1300-talet, Borsiard de Comines kan ha varit med på ett korståg år 1096¹⁶⁷⁰ och Baldwin III de Comines år 1191¹⁶⁷¹. Dock var de korstågena mycket internationella. En man med "gules chevron or" bland korstågarna kan därför likväl representera någon av de släkterna, som var under ett feodalt förhållande

¹⁶⁶³ Warlop 1974-1976, pp. 844-848

¹⁶⁶⁴ Liv-, Esth- und Curländische urkunde nebst Regesten, 22.10.1405, nr. 1669, del I 4, s. 500

¹⁶⁶⁵ Warlop 1974-1976, ss. 736-741

¹⁶⁶⁶ Warlop 1974-1976

¹⁶⁶⁷ Warlop 1974-1976, s. 737

¹⁶⁶⁸ Warlop 1974-1976, s. 846

¹⁶⁶⁹ Warlop 1974-1976, s. 844-848

¹⁶⁷⁰ Warlop 1974-1976, s. 731

¹⁶⁷¹ Warlop 1974-1976, s. 732

till normand-släkten "de Clare. De Clare-släkten hade etablerat sig i Normandi och England (Gloucestershire).

De anglo-normandsläkter, som i det tredje korstågets tider (1190) har använt "gules chevron or", är inte kända med namnet, fastän släkten "de Clare" och släkterna under ett feodalt förhållande till det kan vara goda kandidater. Personerna, som under 1200-talet har använt "gules chevron or", inkluderar:

- 1) John de Cobbeham (d. 1300, Kent)¹⁶⁷²: "Gules on a chevron or three fleurs de lys azure"
- 2) Phi de Kyme (d. 1323, Lincolnshire)¹⁶⁷³: "Gules, a chevron or"
- 3) Gilbert d'Essarts: "Gules chevron or"¹⁶⁷⁴
- 4) Pierre d'Essarts: "Gules chevron or with three plates on the chevron"¹⁶⁷⁵
- 5) John d'Essarts: "Gules chevron or with a lion queue fourchy in the quarter"¹⁶⁷⁶.
- 6) Hugues Bekars de Maizey: "Gules chevron or"¹⁶⁷⁷

Troligen har deras förfäder använt "gules chevron or" redan i 1100-talets slut.

Under kung Edwards I tid (1272-1307) har också de följande personerna använt "gules chevron or":

- 1) Thomas de Verres¹⁶⁷⁸.

Han har inte kunnat identifieras.

Allt tillsammans 8-12 män, som under 1200-talet har använt "gules chevron or" i sitt vapen, är alltså kända. De representerar 4-6 olika efternamn. Av dessa var 1-2 från Flanders, och 3 var normanderna från Normandi och England. En har inte kunnat identifieras.

Det är intressant, att William av Gistel troligen ännu år 1309 har levt, John III av Gistel år 1315 och Philip av Axel år 1298, emedan den äldsta kända medlemmen av den släkten, som har av de senare forskarna kallats "Sparre av Aspnäs" med "gules chevron or" i vapnet, Karl Elinason, har år 1304 levt¹⁶⁷⁹. Den här slottsfogden i Kalmar har alltså troligen levt och använt "gules chevron or" i

¹⁶⁷² Fitzwilliam Roll nr. 293, Humphery-Smith 1973, s. 83

¹⁶⁷³ Fitzwilliam Roll nr. 594, Humphery-Smith 1973, s. 109

¹⁶⁷⁴ Wijnbergen Roll nr. 444, Humphery-Smith 1973, s. 27

¹⁶⁷⁵ Wijnbergen Roll nr. 445, Humphery-Smith 1973, s. 27

¹⁶⁷⁶ Wijnbergen Roll nr. 446, Humphery-Smith 1973, s. 27

¹⁶⁷⁷ Wijnbergen Roll nr. 565, 1200-talet

¹⁶⁷⁸ Brault 1997, s. 438

¹⁶⁷⁹ ÄSF I:188

vapnet samtidigt med William av Gistel, John III av Gistel och Philip av Axel. Man känner inte till någon med namnet Elina i släkten "Gistel".

De följande personerna har alltså troligen levt samtidigt:

- 1) John de Cobbeham (d. 1300, Kent)
- 2) Phi de Kyme (d. 1323, Gloucestershire)
- 3) William Gistel (d. 1309, Flanders)
- 4) John III of Gistel (d. 1315, Flanders)
- 5) Philip av Axel (d. 1298, Flanders)
- 6) Karl Elinason (d. 1318, Småland/Sweden)
- 7) Gisle Elinason (d. 1350, Uppland/Sweden)
- 8) Thomas de Verres (1200-talets slut/början av 1300-talet, England)

Av dessa 8 personer använde alla utom John de Cobbeham "gules chevron or" utan tillägg, men det borde noteras, att några till exempel i Axel-släkten använde "gules chevron or", några "or chevron gules" såsom Elina Gisledotter verkar ha använt "or chevron gules", fastän hela den så kallade "Sparre av Aspnäs"-släkten använde "gules chevron or".

Om man vill hitta några samband mellan dem här släkterna, bör Karl och Gisle Elinasons mor hittas. Deras moder Elin förblir dock okänd. Det skulle vara logiskt, att Karl och Gisle hade kallats med matronymikon i ett sådant fall, där deras fader hade blivit dödad i sammanhang med en maktkamp eller i det fallet, att deras fader var en präst eller någon annan, som inte officiellt kunde vara deras fader. Släktens ställning i högrälset bevisar, att deras fader också antagligen hörde till högrälset.

Det är klart, att både Karl Elinason och Gisle Elinason måste ha haft anknytningar till några mera anmärkningsvärda familjer. Karl Elinason kallades "Karl aff Kalmara"¹⁶⁸⁰, "Karl elina son"¹⁶⁸¹ och "dictus Kolpöye"¹⁶⁸².

Kolpöye, Raven-Eye och Korpinge

Karl Elinason kallades "Kolpöye". Det här ordet "Kolp-öye" menar troligen "Korp-öga", emedan ordet "kolp" är "korp" på gammal-danska¹⁶⁸³. Ordet "öye" menar "öga" i det norska språket även i dag. Emedan ordet "Norge" eller "Norway" har på 1200-talets normandspråket skrivits "Norweye"¹⁶⁸⁴, och

¹⁶⁸⁰ Erikskrönikan, vv. 3982-89

¹⁶⁸¹ Erikskrönikan, vv. 2338

¹⁶⁸² Chronologia Anonymi eller Annales Dano-Svecani (826-1415, inga versioner innan reformation kända), Cod. Ups. DG 25-29, fol. 104r

¹⁶⁸³ Kalkar 1886-1892, s. 577

¹⁶⁸⁴ FW, se Humphery-Smith 1973, s. 57

emedan samma ord sägs i dag på engelska [norvei] är det inte uteslutet, att ordet "Kolpöye" har sagts enligt samma logik [kolpei].

"Korp-öga" är på engelska "raven-eye". Det är känt, att vikingarna använde en *gonfannon* med en korp och att den kallades på engelska "*Raven*"¹⁶⁸⁵ eller "*Raven-land-eye*", vars mening de tidiga skrivarna även gav:

"Ravenlandeye, quod interpretatur corvus terrae terror"¹⁶⁸⁶

Ordet "eye" på medeltidens engelska har alltså menat också "besvär" och "raven-land-eye" har menat "korpens, landets besvär". Haraldr harðráði Sigurðarson, Norges kung och broder till Olof II Haraldsson (St. Olof), skulle ha använt en flagga, som han kallade "*Landeyðan*" eller "*Landöde*"¹⁶⁸⁷

I dag verben "to ail" [eil] på engelska menar "att besvära". Menade namnet "Corbeil" eller "Corb-eil", [korbei], egentligen detsamma som ordet "Kolp-öye" [kolpei] och detsamma som "Raven-land-eye"?

Om så, hade Karl Elinason af Kalmar, Kalmar slotts fogde¹⁶⁸⁸ och den som enligt Erikskrönikan samlade Smålands män till krig¹⁶⁸⁹, som kallades "Kolpöye" [kolpei] på 1300-talet¹⁶⁹⁰, och som år 1304 först nämndes¹⁶⁹¹, och vars släkt kallades av moderna tidens forskare "Sparre av Aspås", någonting att göra med greven av Corbeil [korbei] eller med dem, som hade använt den korpflaggan, Raven-land-eye? Hans vapen "gules chevron or" tyder på kontakter till Engelska Kanalen i början av 1300-talet (Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4), och då troligen också till normander, som hade ett nordiskt ursprung.

En "Corbet"-släkt i Holyton i England har använt "Gules on a chevron or three ravens sable" i vapnet¹⁶⁹².

¹⁶⁸⁵ The Anglo-Saxon Chronicle A.D. 878. Project Gutenberg. EBook nr. 657. Översättning från det anglo-saxiska språket och medeltidens engelska till det moderna engelska språket av Ingram, J.H år 1823. Krönikan skrevs först i order av kung Alfred i A.D. 890. De sista versionerna är från 1100-talets mitt. Nio MS av den anglo-saxiska krönikan existerar.

¹⁶⁸⁶ Vita et Passio Valdevi; se Leland 1539-1543, s. 16; se Rauer 2000, s. 128; se Stevenson 2007, ss. 266-267.

¹⁶⁸⁷ Snorri Sturluson: Kringla Heimsins, Haralds saga Sigurðarsonar, kapitel 22

¹⁶⁸⁸ SDHK 2450, 11.11.1311; SDHK 2394; SDHK 2508, DS 1859

¹⁶⁸⁹ Erikskrönikan, vv. 3982-89

¹⁶⁹⁰ I Chronologia Anonymi: "*Carolus Eleri filius dictus Kolpöye*", se Langebek et al. kapitel XXVIII, Anonymi veteris Rerum Danicarum & Svecicarum Chronologia ab An. 826 ad An. 1415, året MCCCXVIII, s. 394. Inga versioner av Chronologia Anonymi är kända från tiden innan reformation; Löffler 1904, ss. 67-69; Stade 1939, ss. 33-36. Namnet Eler/Aler är känt både i tyska områden och på brittiska områden och också i Sverige under medeltiden som Elert/Elerus (SMP, häfte 5, spalt 664, t.ex. Elerus de Kyl i Kalmar 19.8.1335, SDHK 4178; Eleyro de Abo, SDHK 9263.

¹⁶⁹¹ ASF I:188

¹⁶⁹² Burke 1884/1969, s. 228b

I Berghammars vapenbok, som har funnits i Bergshammar i Södermanland i Sverige, som dateras till 1429-1450 och som troligen har sitt ursprung i det flamiska området, kanske Brabant¹⁶⁹³, nämns några andra vapen med "gules chevron or". Dessa är:

- 1) Njuel du roy (England, de gu. au chevron d'or acc. de 3 feuilles de même)¹⁶⁹⁴
- 2) Aphet (Savoie, de gu. au chevron d'or)¹⁶⁹⁵

De här vapnen har troligen existerat samtidigt med Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, som levde ca. 1360-1438 (se Tabell 14 och texten).

Den ovannämnda evidensen tyder på att hypotesen 1.2.1. "Husgafvel-släktens 'gules chevron or'-vapnet har sitt ursprung på Engelska Kanalens stränder" är sann.

3.1.6 Anknytning till normanderna?

Hypotes 1.2.1.A. "Husgafvel-släkten var anknuten till normanderna" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Från Husgafvel-släktens heraldiks synpunkt måste man fråga sig, om släktens förfäder hade kontakter med de västligare områdena och speciellt med den ursprungligen nordiska gruppen, som kallades "normanderna". Husgafvel-släktens vapen "en sparre av guld på rött fält" eller "gules chevron or" tyder i sig starkt på Engelska Kanalens stränder. Därför har denna möjlighet undersökts i detta projekt.

Det är välkänt, att varjagerna reste över havet¹⁶⁹⁶. År 862 nämnde skrivaren av Laurentiuska krönikan speciellt svear, norrman, angler och goter som särskilda grupper, vilket tyder på, att det fanns eller hade funnits något slags direkt eller odirekt växelverkan mellan dessa grupper, även anglerna och varjagerna, emedan skrivaren kände dessa grupper¹⁶⁹⁷. Att det har funnits växelverkan mellan även England och Finland stöds av det fyndet, att det finns i en 1000-talets anglo-saxisk karta ordet: "*scridefinnas*¹⁶⁹⁸".

¹⁶⁹³ Raneke 1975, s.4

¹⁶⁹⁴ Raneke 1975, del II, s. 292

¹⁶⁹⁵ Raneke 1975, del II, s. 312

¹⁶⁹⁶ DF 2-9, 22, 30, 33, 35, 42, 47, 58, 83

¹⁶⁹⁷ DF 3

¹⁶⁹⁸ Korpela 2008, s. 19

Fig. 14: Geografiska distributionen av "gules chevron or"¹⁶⁹⁹
 1) under 1200-talet, 2) ca. 1350, 3) år 1396.

¹⁶⁹⁹ 1) under 1200-talet. Släkterna Axel och Gistel i Flanders, d'Essarts i Normandi och de Cobham i Kent. 2) ca. 1350. Släkterna Axel, Gistel och de Cobham, men dessutom också de Kyme i Gloucestershire och Karl Elinason af Kalmar och hans son, Lars Karlsson, i Småland och Öland, Gisle Elinason (Uppland) och Arvid Karlsson i Linköping. 3) år 1396. Alla tidigare och ytterligare Magnus Gisleson, Märta Gisledotters bror, Kristina Röriksdotter, Märta Gisledotters dotter och fogde Erengisle Nilssons fru i Viborg, och Helena Magnusdotter, Finlands lagman Arvid Gustafssons fru i Åbo och Erik Larsson i Veckelax. Finvid Ragvaldssons fru, också Märta Gisledotters dotter, levde i Uppland; Spridning av motivet "gules chevron or" skedde också i England efter

Termen "normand" hörde hemma bland sydliga folk, inte bland de nordborna, som ursprungligen utgjorde gruppen "normanderna". En "normand" i Finska Vikens område på 1200-1300-talen skulle troligen inte ha kallats en "normand" utan han skulle ha ansetts som hörande till någon nordisk grupp (om han ännu talade eller förstod ett nordiskt språk eller om hans ursprung kändes), högst att vara en frank eller en engelsman eller bara en främling, men inte en "normand", emedan termen skulle inte ha haft någon mening i de nordiska områdena på samma sätt som t.ex. i Frankrike.

Enligt traditionen var Åbobiskopen St. Henrik, *Henricus anglicus*¹⁷⁰⁰, som skulle ha vigts biskop i Uppsala av en påvlig legat Nicholas Breakspear¹⁷⁰¹, och biskop i Åbo Thomas, *Thomas anglicus*¹⁷⁰², engelsmän såsom St. Sigfrid, en munk av Glastonbury, som skulle ha sänts av kung Ethelred från England till Olof Tryggvason i Norge och därifrån till Småland¹⁷⁰³, men vad menade detta? Betydde det att Henrik, Thomas och Sigfrid hörde till avkomlingar av den ursprungligen nordiska gruppen, som tidigare hade erövat delar av England? Om så, talade eller förstod Henrik, Thomas och Sigfrid ännu något nordiskt språk?

Svaret kommer troligen aldrig att fås¹⁷⁰⁴, men emedan det fanns kontakter över havet (Östersjön) och över Nordsjön från Götaland och Jutland, bör det undersökas, om Erik Larssons, som:

- 1) år 1396 agerade som konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax¹⁷⁰⁵ i kung Eriks av Pommern regeringstids början,
- 2) som på grund av vaxsigillet (se Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.) och namnet Erik Lavrinsson agerade som sigillvittne i Skara biskopsgård år 1417¹⁷⁰⁶ och
- 3) vars avkomlingar i Husgafvel-släkten använde ett vapen, vars huvudmotivs sparre och båge och tinkturernas röd och guld

1350 (se listan om 11 namn med anknytning till "gules chevron or" i den Agincourt Honor Roll-rullan år 1415); Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁷⁰⁰ DF 19

¹⁷⁰¹ senare påve Hadrianus IV, Farmer 2004, s. 246

¹⁷⁰² DF 95

¹⁷⁰³ Olof Skötkonung döptes enligt tradition av St. Sigfrid, en munk av Glastonbury, som kung Ethelred skulle ha sänt till Olof Tryggvason och som lät börja byggningen av en kyrka i Växjö, Farmer 2004, s. 478

¹⁷⁰⁴ Biskop Thomas använde latin, när han år 1234 i Nosis överlät åt sin kapellan Vilhelm en jordlott i Masko, DF 81.

¹⁷⁰⁵ DF 1054, 1057

¹⁷⁰⁶ SDHK 18981

kombination (Tabell 2) skulle tyda starkt på den normandiska heraldiska historien,

förfäder hade anknytningar till den gruppen, som kallades "normanderna" eller överhuvudtaget till Engelska Kanalens stränder eller Nordsjöns västra stränder, varifrån Skara är inte fjärran.

I denna undersökning handlas om vapenmotivet "gules chevron or" på två nivåer: 1) huvudmotivets nivå, 2) Husgafvel-släktens vapens nivå.

Om normandernas heraldik

I Dade of Norfolk ("norra folket") vapen finns det tre vekeknippor och mellan dem en sparre¹⁷⁰⁷. Tinkturen i Dade of Norfolk vapen är desamma som i vapnet av Philippe de Commines, "gules chevron or" (se ovan).

Adele av Ramerupe, vars familj också använde tre vekeknippor i vapnet, blev gift med normanden Gilbert de Clare (dog 1123). Enligt Humphery-Smith (1973) använde hennes barn en sparre i vapnet¹⁷⁰⁸ och enligt Woodcock & Robinson (1988) inkluderade senare släktingar till hennes barn också familjen de Kyme, som hade i sitt vapen en sparre av guld på rött fält¹⁷⁰⁹, men också andra familjer med motivet "gules chevron or" i sina vapen¹⁷¹⁰.

Den geografiska distributionen av Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-släkten vapens *huvudmotiv* "gules chevron or" i Normand-områden (Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4, Appendix E, se 2.4.4.) antyder, att Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-släkten vapens ursprung också kan vara i normandområdena på Engelska Kanalens stränder såsom själva vapenmotivets sparre (chevron) och tinkturens rött och guld kombination.

Att ett vapenmotiv "gules chevron or" hade migrerat – direkt eller indirekt - till Finska Vikens område demonstrerar, att det fanns direkta eller indirekta kontakter mellan Finska Vikens område och Engelska Kanalens normandområden, där detta vapenmotiv var född och har förekommit mest (Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4, Appendix E, se 2.4.4.) och där heraldik som vi känner det sedan medeltiden själv var född¹⁷¹¹.

Dock borde det kommas ihåg, att Husgafvel-släktens vapen trots dess huvudmotivs geografiska distribution är unikt. Ett exact likadant vapen har inte hittats (Appendix E), utom det som år 1417 kan ses i Erik Lavrinssons vaxsigill i

¹⁷⁰⁷ William Smith: Book of Sutes or Ordinaries, 1599, Coll. of Arms, Smith's Ordinary, EDN 22, fo. 43v, se tryckt i Woodcock & Robinson 1988, s. 9

¹⁷⁰⁸ Humphery-Smith 1973, s. 15

¹⁷⁰⁹ Coll. Arms, Flower's Ordinary, 2 G 9, fos. 155-6; se Woodcock & Robinson 1988, s. 10

¹⁷¹⁰ Coll. Arms, Flower's Ordinary, 2 G 9, fos 155-156; se Woodcock & Robinson 1988, s. 10

¹⁷¹¹ Humphery-Smith 1973, ss. 41-42

Skara biskopsgård¹⁷¹² under vissa ljusförhållanden (se Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2., behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.). Detta tyder på, att Husgafvel-släktens vapen kan vara en brisyr, dvs. en sådan variant av släktens gamla vapen med en sparre och tinkturerna röd och guld, som någon släkts en linje har tagit i bruk i något historiens skede.

De första vapnen med "gules chevron or"

Normand-släkten de Clare och dess släktingar (e.g. de Kyme) först använde sparre-vapen, inkluderande dem med sparre-motivets och tinkturernas röd och guld kombination (Fig. 15b)¹⁷¹³.

Gilbert de Clare, Hertfords jarl, var en av de första att överhuvudtaget använda ett heraldiskt vapen i ca. 1138-1146 (datering inte exact) och i hans vapen fanns det sex eller senare tre röda sparrar (three chevrons gules)¹⁷¹⁴.

Cecil Humphery-Smith (1973) har formulerat saken om sparre-vapnen i släkten "de Clare" i sin bok "Anglo-Saxon Armory" på det följande sättet: "The continuity of the colours, red and gold, is surely significant"¹⁷¹⁵.

Vapnen med motivet "gules chevron or" inte nödvändigt hörde till samma släkt, utan kanske hellre till dem, som var under ett feodalt förhållande till släkten "de Clare".

Henriks II Plantagenets rikes område och gules chevron or

Vilhelm Erövrarens son och den tredje konungen av England efter Hastings (1066) Henrik I ("Beauclerc") lät sin dotter Matilda först gifta sig med Kejsaren (Römerska Imperiet) Henrik V, vilket indikerar, att Henrik I Beauclerc mera eller mindre hörde till det kejsarliga partiet. Efter Kejsarens död var Matilda gift med Geoffrey Plantagenet av Anjou, vars son Henrik II senare regerade på Engelska Kanalens båda stränder och som kung av England 1154-1189. Henriks II rike motsvarade vapenmotivets "gules chevron or" geografiska distribution (se Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4, Appendix E).

Sparre av Aspnäs och normanderna

Den enda utan frågor kända medeltida släkten, som använde "gules chevron or" i Sverige var den så kallade Sparre av Aspnäs-släkten¹⁷¹⁶. Den tidigaste kända medlemmen i familjen "Sparre av Aspnäs" i Sverige (Småland) var Karl Elinason, som år 1304 första gången nämndes och som år 1311 var fogde i

¹⁷¹² SDHK 18981

¹⁷¹³ Coll. Arms, Flower's Ordinary, 2 G 9, fos. 155-156; se Woodcock-Robinson, s. 10

¹⁷¹⁴ Pakula 1972, s. 20; Paston-Bedingfeld & Gwynn-Jones 1993, ss. 12-14; Brault 1997, ss. 106.

¹⁷¹⁵ Humphrey-Smith 1973, s. 202

¹⁷¹⁶ ÄSF I:188-191; SMV I:113

Kalmar¹⁷¹⁷. Hans bror var Gisle Elinason (Gislone Elinoson)¹⁷¹⁸, fader av Märta Gisledotter¹⁷¹⁹, som verkar vara en faktor bakom Veckelax kyrkas malms givande till nempdeman i Veckelax Erik Larsson år 1396 (se 3.1.3., behandlingen av hypotesen 1.1.1.). Den här familjen, som använde "gules chevron or" i vapnet som den enda välkända släkten i Sverige under medeltiden, hörde till Sveriges högfrälse på 1300-talet, men förefaller ha försvunnit därefter trots dess uppenbara rikedom och det faktum att Märta Gisledotter var moder till Kung Karl Knutssons (Bonde) farfar.

Kom familjen "Sparre av Aspnäs" från Engelska Kanalens stränder, där "gules chevron or" som ett vapenmotiv var född (se ovan, Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4, Appendix E, 2.4.4.)? Reste de tillbaka dit i början av 1400-talet (en av släktens representanter Arvid Karlsson, kanik i Linköping och Uppsala, skrev sitt testament och begravdes i dominikanklostret i Avignon¹⁷²⁰), när de försvann från Sverige eller dog de i någon av tidens pestepidemier eller fortsätter deras linje ännu någonstans i de nordiska länderna?

Det är möjligt, att Sparre av Aspnäs-släkten aldrig riktigt ställde sig i Sverige, emedan man känner till familjemedlemmar på svärdsidan bara i två generationer (i det fallet, att t.ex. Wilcken-Husgafvel-ätten inte är en gren i "Sparre av Aspnäs"-släkten) och emedan en familjemedlem, Arvid Karlsson, som var en kanik i både Uppsala och Linköping, inte även ville välja sin begravningsplats i Sverige utan beslöt i sin testamente daterat 19.12.1340 i Avignon välja ett dominikankonvent där som sin begravningsplats¹⁷²¹. Om Arvid Karlsson hade känt Sverige som sin hemort, skulle han inte ha velat att bli begravnen där? Vilken orsak hade han att bli begravnen i Avignon?

Emedan givarna av Erik Larssons gods på Veckelax kyrkas malm var nära knutna till Sparre av Aspnäs-släkten (se 3.1.3., behandlingen av hypotesen 1.1.1.), emedan Erik Larssons avkomlingar hade i sitt vapen "gules chevron or" såsom Sparre av Aspnäs-släkten (se ovan) och emedan Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-släkten Y-kromosomhaplotyp och haplogrupp klart är nordiska (se 3.4.), närmast danska, är det möjligt, att Husgafvel-släktens stamfäder ursprungligen var klientfrälse till Sparre av Aspnäs-släkten, och därför använde Sparre av Aspnäs-släktens vapen med ett tillägg, en båge, som senare blev halvmåne. Det finns dock också andra alternativ (se 3.1.3.)

¹⁷¹⁷ ÄSF I: 188

¹⁷¹⁸ ÄSF I:188-189; Gisle Elinason använde en sparre i sigillet (SMV I:113; HiSig3:453) och nämndes 1321-1348 (SDHK 3503, 5135, 4509, 4715, 5667, 4654, 5666, 4107, 3085, 5020, 5473, 4858, 5037, 3353, 4052, 41139, 5002, 5316, 4034, 4510)

¹⁷¹⁹ ÄSF I:190

¹⁷²⁰ DS 3532; SDHK 4641 ÄSF I:189

¹⁷²¹ ÄSF I: 189.

Tyvärr känner man Sparre av Aspnäs-släktens ursprung inte, men dess vapenmotivs "gules chevron or" geografiska distribution i Normand-områden (Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4, Appendix E) antyder, att Sparre av Aspnäs-släktens vapenmotivs och kanske även släktens själv ursprung kunde vara i normandområdena på Engelska Kanalens stränder eller på Brittiska Öarna, men naturligtvis borde det kommas ihåg, att de, som kallades normanderna i de sydliga länderna själva hade sina rötter i Norden.

Anglo-normandsk heraldik

Cecil Humphery-Smith (Institute of Heraldic and Genealogical Studies, Cambridge) föreslog i sin bok "Anglo-Norman Armory"¹⁷²², att:

"there is no such thing as English heraldry. Those who were or might tend to be in a social, administrative or military class that would fit them in heraldic times for the bearing of arms were deliberately and systematically exterminated by the conquerors" (efter kampen i Hastings, 1066, s. 5)."

Det här intressanta förslaget ger stöd till den hypotesen, att motivet "gules chevron or", vars geografiska distribution tyder på normander, är av ett normandskt ursprung, emedan om det inte fanns klart engelsk heraldik under medeltiden, liksom Humphery-Smith föreslår, heraldiken i England under normandernas tid var allt av normandskt ursprung. Det här skulle innehålla också "gules chevron or", som åtminstone år 1280 har existerat i vapen¹⁷²³, men kanske redan tidigare, och har varit i bruk bland de normandsläkterna.

Woodcock & Robinson (1988) har dock tagit den ställningen, att heraldikens ursprung inte var i normanderna, utan i norman Vilhelm erövrarens frus bakgrund i Flanders¹⁷²⁴. Pakula (1972) sätter vikt på det faktum, att normandernas erövring av England år 1066 och formandet av den nya feodala eliten i landet grundlade heraldikens bredare användning i England¹⁷²⁵. Leonhard betonar det nederländska ordet "Wapen" i heraldikens ursprung¹⁷²⁶. Paston-Bedingfeld & Gwynn-Jones (1993) föreslog, att heraldik ca. år 1150 hade sitt ursprung i Plantagenet Anjou och Maine¹⁷²⁷. Slater (2002) accentuerade, att det kanske var de flemiska truppstyrkornas ledare, som år 1066 använde

¹⁷²² 1976, Canterbury, baserad på Den Constance Egan Föreläsningen han själv har gett till det engelska heraldiska sällskapet [The Heraldic Society] i Burlington House [Society of Antiquaries], London, 22.11.1972

¹⁷²³ Herald's Roll

¹⁷²⁴ Woodcock & Robinson 1988, s. 5.

¹⁷²⁵ Pakula 1972, s. 13

¹⁷²⁶ Leonhard 1978/2003, s. 16

¹⁷²⁷ Paston-Bedingfeld & Gwynn-Jones 1993, s. 10

heraldiska proto-vapen i Hastings¹⁷²⁸. Matikkala (2011) konstaterade, att den äldsta kända hjälmprydnaden från 1190-talet hittades i Flanders¹⁷²⁹. Alla ovannämnda skrivare med olika vyer är dock eniga i att normanderna i detta historas skede hade en central roll i heraldikens utveckling och spridning.

Vidare stöd för den ovannämnda hypotesen, att Husgafvel-släkten hade haft anknytningar till normanderna, ger det faktum, att Erengisle Sunesson Bååt, den första från källorna kända ägaren av Kymmene laxfiskerier och en brorson till Viborgs fogde 1320-1328 Per Jonsson Bååt, som 30.9.1336 skrev brevet till borgare i Reval (Tallinn) med tillåtelse för dem att sälja produkter i tre "civitas" i Karelen, nämligen Viborg, Vederlax och Veckelax¹⁷³⁰, hade 1353-1357 på grund av ett äktenskap med den tidigare Jarl Malises dotter Agneta¹⁷³¹ i Orknejerna varit Orknejernas Jarl, dvs. det fanns kontakter mellan Nordsjöns västra stränder och Viborg¹⁷³².

Detta var också naturligt, emedan 50 % av befolkningen där på Orknejerna ännu i dag är av ett nordiskt ursprung enligt Bowden et al. (2008)¹⁷³³ och emedan Orknejerna ännu då under 1300-talet hörde till Norge, och Magnus Eriksson var konung av både Norge och Sverige.

Erengisle Sunesson Bååts fader Sune Jonsson, den ovan nämnda Viborgs fogde Per Jönsson och deras broder Carolus, Linköpings biskop, hade köpt hela Viborgs län för den nya kungen av Norge och Sverige, Magnus Eriksson, från den framlidne kung Birgers fogde i Viborg, Efflerus, för att undvika ett krig¹⁷³⁴, och höll den som ett pantlän tills kungen skulle betala pantsumman.

Enligt de gamla genealogierna¹⁷³⁵ härstammade Bååt-släkten från Orknejernas jarlar, dvs. av samma släkt som Normandis grevar enligt Anrep (1858)¹⁷³⁶, men tyvärr kan släkträdets inte följas från de existerande pålitliga källorna längre tillbaka än Jon Persson, fader av de Bååt-bröderna, som köpte

¹⁷²⁸ Slater 2002, s. 12

¹⁷²⁹ Matikkala 2011, ss. 11, 12

¹⁷³⁰ FMU I:443

¹⁷³¹ Malise var jarl av Strathearn, Caithness och Orknejerna, som hade bara döttrar, av vilka en med namnet Isabella fick av Skottlands kung David II 12.5.1362, efter Agnetas död (ÅSF I:92), lov att gifta sig med William, Jarl av Ross (DKS nr. 91).

¹⁷³² Thomson 2001, ss. 151, 152-153, 157, 182

¹⁷³³ Bowden et al. 2008

¹⁷³⁴ DF 293, 294, 295, 298, 299, 320

¹⁷³⁵ Anrep 1858, s. 364-365; Thomson 2001, ss. 151, 152-153, 157, 182; Orkneyinga saga

¹⁷³⁶ Anrep 1858, s. 365;

Viborgs fögderi¹⁷³⁷, och kanske hans moder Kristina Hemmingsdotter, Hemming Tannes dotter¹⁷³⁸.

Jon Perssons farfars far enligt Anrep (1858), Erland jarl (ca. 1065-1098, Orknejernas jarl)¹⁷³⁹, är känd från Heimskringla, som skrevs i ca. år 1230¹⁷⁴⁰, så att dess information om Erland jarl, som dog ca. 1098, är kanske ännu på den nivån pålitlig (ca. 130 år emellan), att Erland Jarl kan sägas ha existerat¹⁷⁴¹. I "Historia de antiquitate regum norvagiensium" av Munk Theodoricus ca. 50 år tidigare (skriven i ca. 1177-1180 på latin¹⁷⁴²) nämns Erlendr Torfinneson, Orknejernas jarl¹⁷⁴³. Emedan Theodoricus nämnde Erlendr Torfinnsson som Orknejernas jarl ca. 80 år efter hans död, dvs. en lång människolivs längd, var Erlendr Torfinnsson troligen en historisk person. Erlendr Torfinnssons bror jarl Paul är klart en historisk person: Orknejernas jarl Paul nämns i York ärkebiskop Thomas brev till Canterbury ärkebiskop Lanfranc innan 3 mars 1073 om invigande av en biskop för Orknejerna¹⁷⁴⁴.

I Heimskringla nämns också Erland jarls son Erling¹⁷⁴⁵, som enligt Anrep (1858)¹⁷⁴⁶ var Jon Perssons farfar. Jon Perssons fader Peder Erlingsson är dock inte från källor. På basis av att Jon Perssons fader hette Per även han existerade, men hans anknytning till Erling Erlandsson är oklar.

Det nordiska ursprunget

Emedan de så kallade normanderna ursprungligen härstammade från den nordiska befolkningen och emedan det fanns trafik mellan Finska viken och Sverige (Finska Vikens norra strand hörde till Sverige) och Danmark (Finska Vikens södra strand hörde först till Danmark) och på andra sidan mellan dessa länder och Engelska Kanalens stränder redan under medeltiden, är det möjligt, att det nordiska frälset, som under medeltiden bosatte sig på Karelens stränder,

¹⁷³⁷ DF 298

¹⁷³⁸ ÄSF I:72a

¹⁷³⁹ Anrep 1858, s. 364

¹⁷⁴⁰ Lamberg et al. 2008b, ss. 66-75

¹⁷⁴¹ Heimskringla Saga Magnús konungs berfœtts (ca. 1230): "9. *Vestrferð Magnús konungs*. Magnús konungr byrjaði ferð sína or landi, ok hafði með sér lið mikit ok frítt ok góðan skipakost; hélt hann liði því vestr um haf, ok fyrst til Orkneyja. Hann tók höndum jarlana Pál ok Erlend, ok sendi þá báða austr í Noreg,"

¹⁷⁴² Lamberg et al. 2008b, s. 68

¹⁷⁴³ Theodoricus Monachus ca. 1177-1780, 31.42

¹⁷⁴⁴ DOH vol I, del 1, nr. 3, innan 3. mar 1073. Den nämnda biskopkandidaten hade kommit till York med sigillerade brev av Orknejernas jarl Paul.

¹⁷⁴⁵ Heimskringla Saga Magnús konungs berfœtts (ca. 1230): "25. *Hernaðr á Írlandi*. För konungr með þessu liði öllu vestr til Orkneyja, ok hafði þaðan með sér sonu Erlends jarls, Magnús ok Erling"

¹⁷⁴⁶ Anrep 1858, s. 364

innehöll också nordiska släktlinjer, som hade kommit från eller haft kontakter med normandområdena.

Bååt-släkten

Den ovannämnda Eregisle Sunesson, Orknejernas jarl och Sveriges drots, ägde området på Kymmene älvs mun, Kymmene gods inkl. "laxafiske badhe i Höghafors oc allt annadh laxafiske, som ther aer"¹⁷⁴⁷ och han verkar också ha haft någon aktivitet på Finska Viken, emedan en av hans koggar hade stoppats i Reval år 1361¹⁷⁴⁸.

Eregisle Sunesson Bååt, jarl, dock sålde godset i Kymmene senare till drots Bo Jonsson Grip (Fig. 35), som gav det vidare till Vadstena kloster 26.2.1380¹⁷⁴⁹, 5-7 år efter Tyska Orden hade velat köpa hela Viborgs län, Åland och "Wilant"¹⁷⁵⁰ och 14 år efter Viborgs län hade enligt Jaakkola (1944) befriats från sin status som en pant mot ett lån från katolska kyrkan och kung Albrekt av Mecklenburg var tvungen att ta ansvar av lånet¹⁷⁵¹.

Eregisle Sunesson Bååt fick inte för Kymmene gods den summan, som Bo Jonsson hade lovat, men han godkände i alla fall 29.9.1388 att Bo Jonsson hade givit godset till Vadstena Kloster¹⁷⁵². Det här området, som syns ha ägts innan Eregisle Sunesson Bååt av hans fader och Viborgs fogde Per Jonssons bror Sune Jonsson¹⁷⁵³, Smålands lagman och Kalmar slotts befälhavare¹⁷⁵⁴, formade en basis för den senare Kymmenegården¹⁷⁵⁵ och därmed för den nuvarande staden Kotka, men Högfors själv hörde till Veckelax ännu under 1500-talet¹⁷⁵⁶.

Eregisle Sunesson Bååts tredje hustrus, Ingeborg Magnusdotters, mor Katarina Birgersdotter var syster till St. Brita¹⁷⁵⁷, något som kan ge tips varför

¹⁷⁴⁷ DF 2546

¹⁷⁴⁸ SDHK 7906, 22.1.1361

¹⁷⁴⁹ DF 884; DF 976

¹⁷⁵⁰ DF 797, också i Codex Diplomaticus Prussicus, Urkundensammlung zur ältern Geschichte Preussens, ed. Voigt, J., Königsberg 1848, s. 182, nr. CXXXV, enligt Codex D.P. skrivet år 1379; brevet kan inte ha skrivits innan 1373, emedan "Siffridum Walpod" nämns som "commendatorem de Danczeke" i brevet och Siegfried Waldblott von Bassenheim år 1373 har blivit komtur där; Jaakkola 1944, s. 391

¹⁷⁵¹ år 1366, Jaakkola 1944, ss. 340-341

¹⁷⁵² DF 976

¹⁷⁵³ Anrep 1858, s. 364; Forsman, K. 1942, Kring en "kugghamn" i östra Nyland. Hist.Tidskr.f.Finl. 1942, s. 107.

¹⁷⁵⁴ Stiernman 1745, s. 361; Kaukiainen 1970, s. 82; Rosén 1960, s. 165; ÄSF I:53; ÄSF I: 86b

¹⁷⁵⁵ Rosén 1936, s. 126

¹⁷⁵⁶ Kung Eriks XIV brev till Jakob Henriksson Hästesko 26.2.1563; A X, nr. 28, s. 60.

¹⁷⁵⁷ ÄSF I:92b; ÄSF I:36; Anrep 1858, s. 365

Kymmene område blev senare på 1300-talet en del av Vadstena kloster (Fig. 35). Det är också anmärkningsvärt, att Erengisle Sunessons syster Märta Sunesdotter var gift med Karl Ulfsson Sparres (den som år 1396 bestyrkte gods på Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson) fader, Ulf Abjörnsson¹⁷⁵⁸. Karl Ulfsson Sparre var kanske själv inte från det här äktenskapet¹⁷⁵⁹, fastän Stiernman¹⁷⁶⁰ ger, att Karl Ulfssons mor var just Märta Båth. Erengisle Sunesson Bååts tredje hustrus, Ingeborg Magnusdotters¹⁷⁶¹ sons (från ett tidigare äktenskap med Bengt Turesson Bielke) Sten Bengtssons¹⁷⁶² dotter Christina¹⁷⁶³ på sin tur var gift med Finvid Ragvaldssons son Peder Finvidsson. Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) var själv Erengisle Jonsson Bååts¹⁷⁶⁴, Erengisle Sunessons farbrors¹⁷⁶⁵, dottersson. Tord Bondes släktskap med Bååt-släkten är inte känd, men emedan Bonde- och Bååt-släktens vapen var mycket likadana, båda innehållande en röd båt på gyllene fält, och båda hade gods i Småland, har det antagits att något tidigt släktförhållande har existerat mellan dem här släkterna.

Tre eller fyra av de 5, som år 1396 tog del i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, var alltså under nära släktförhållande med Erengisle Sunesson Bååt, som hade varit Orknejernas Jarl på grund av sitt äktenskap med Orknejernas tidigare Jarl Malises dotter Agneta och vars far och farbröder hade tillsammans köpt hela Viborgs fögderi¹⁷⁶⁶.

På grund av närvaron av Per Jonsson Bååt i Viborg och Erengisle Sunesson Bååts och de Bååt-brödernas andra avkomlingars landegendom i Väst-Karelenens område, kan det konstateras, att området öster om Kymmene älv mellan Viborg och Kymmenegårdsholmen på Kymmene älvs mun, inkluderande Veckelax, under 1300-talet klart var under inflytande, som inkluderade västliga kontakter ända till Orknejerna. Bååt-släkten inte bara ägde Viborgs fögderi, utan dess avkomlingar, t.ex. Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) var också närvarande¹⁷⁶⁷.

Det är också betydligt, att Erengisle Sunesson Bååts syster Margareta var gift med riks-drotset Ulf Abjörnsson¹⁷⁶⁸, fader till den Karl Ulfsson Sparre¹⁷⁶⁹,

¹⁷⁵⁸ DS 3275; Anrep 1858, s. 365; Ulf Abjörnsson var Sune Jonssons (Bååt) svärson

¹⁷⁵⁹ ÄSF I: 86-87

¹⁷⁶⁰ Stiernman 1745, s. 6

¹⁷⁶¹ ÄSF I:93b

¹⁷⁶² SDHK 14252; Anrep 1858, s. 190

¹⁷⁶³ ÄSF II:63; Anrep 1858, s. 190

¹⁷⁶⁴ ÄSF I:235

¹⁷⁶⁵ ÄSF I:53; ÄSF I:235-236; Anrep 1858, ss. 364-365

¹⁷⁶⁶ DF 298

¹⁷⁶⁷ Koskinen 2011, ss. 273-276

¹⁷⁶⁸ DS 3275

som studerade i sin ungdom i Paris¹⁷⁷⁰ och som 21.3.1396 skrev det bestyrkande brevet om gods till Erik Larsson¹⁷⁷¹. Det här tillsammans med Erensisle Nilssons och Finvid Ragvaldssons släktförhållande med Erensisle Sunesson Bååt och det antagliga tidiga släktskapet mellan Bonde- och Bååt-släkterna bekräftar, att de, som var bland Erik Larssons godsgivare, hörde till samma grupp som de hörande till släkten Bååt, och släkten Bååt hade en dimension från Östersjön till Nordsjön (Vesterhavet på danska).

Till den här gruppen hörde också den så kallade "Sparre av Aspnäs"-ätten, emedan 4 av de 5, som tog del i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, också var släktingar av Märta Gisledotter "Sparre av Aspnäs", vars faders släkt hade "en sparre av guld på rött fält" i vapnet såsom Erik Larssons avkomlingar i Husgafvel-släkten (se ovan) och hade gods i Småland.

Finvid Ragvaldssons (en 7-uddig stjärna i vapnet, också "en 7uddet stjerne i fördeltt fiell blått och rött")¹⁷⁷² dottersdotters dottersdotters son var "Gustavus Rex Suaetia"¹⁷⁷³. Finvid Ragvaldssons dotter var Märta, som var gift med Thomas van Vitzen¹⁷⁷⁴. Deras dotter Cecilias dotter Sigrid Eskilsdotter Banér¹⁷⁷⁵ var moder till Cecilia Magnusdotter, Gustav Vasas moder¹⁷⁷⁶.

De Clare, Sparre av Aspnäs och Wilcken-Husgafvel.

I den engelska Fitzwilliam-rullan (tillsammans 622 vapen från åren 1269-1339) finns det 2 vapen med "gules chevron or": 1) John de Cobbeham (Kent): "Gules on a chevron or three fleurs de lys azure" och 2) Phi de Kyme (Lincolnshire): "Gules, a chevron or".

Vapen som är mycket liknande men inte exact är följande: 3) Le Cunte de Astraderns (Malise, Stratherne): "Gules, two chevrons or", 4) Moriz de Berkeley (Gloucestershire): "Gules, a chevron argent", 5) Heny sun frere: "Gules, a chevron argent and a label (5) azure", 6) Jocelins de Borne (Born): "Gules, three chevrons or", 7) Guy de Mateflou (Matefelon in Anjou): "Chevronny (8) gules and or", 8) Thomas de Berkeley, en son till Moriz (Gloucestershire): "Gules crusilly, a chevron argent".

¹⁷⁶⁹ ÄSF I: 87

¹⁷⁷⁰ ÄSF I:87a

¹⁷⁷¹ DF 1057

¹⁷⁷² ÄSF II:63

¹⁷⁷³ Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 32, Svensk-finsk släktbok, Uppsala Universitetsbibliotek, 1600-talets slut-1700-talets början

¹⁷⁷⁴ Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 32, Svensk-finsk släktbok, Uppsala Universitetsbibliotek, 1600-talets slut-1700-talets början; ÄSF II:62

¹⁷⁷⁵ Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 32, Svensk-finsk släktbok

¹⁷⁷⁶ Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 32, Svensk-finsk släktbok, Uppsala Universitetsbibliotek, 1600-talets slut-1700-talets början; ÄSF II:112

Enligt Humphery-Smith (1973) var bland de huvudsakliga normandfamiljerna i England släkten "Abernon", vars rötter var i Abernon, Calvados, Normandie, 5 km söder om Orbec ("caput" av Richard FitzGilberts norman ära)¹⁷⁷⁷. Den här familjen har först registrerats i England år 1086, när Roger de Abernon har hållit Richard FitzGilberts (de Clare) privilegium i östra Molesey, Surrey och i Freson, Suffolk. Abernon-släktens vapen blasonerades "Azure chevron or".

I Wijnbergen Vapenrulla finns det enligt Humphery-Smith tre vapen med "gules chevron or", nr. 444-446¹⁷⁷⁸. De här vapnen hörde till Gilbert d'Essarts (Gules chevron or), Pierre d'Essarts ("Gules chevron or with three plates on the chevron") och John d'Essarts ("Gules chevron or with a lion queue fourchy in the quarter"). De här personerna av familjen d'Essarts var enligt Humphery-Smith (1973) möjligen också under ett feodalt förhållande till släkten de Clare¹⁷⁷⁹.

Familjen "de Clare" härstammade från Richard FitzGilbert, sonson till Godfrey, Greven av Brionne och en olegitimerad son till Richard, den tredje Hertigen av Normandie (934-998) och en kusin till Robert, Wilhelm Erövrarens fader. Familjens de Clare existens i Normandie innan Kampen i Hastings är väldokumenterad. Roger de Clere har givit land i Blainville nära Cleres till St. Ouen kloster och år 1172 har Matthew de Clere blivit engagerad av betalningar till riddarna i Tosny, Normandie¹⁷⁸⁰. Såsom känd, släkten de Clare hade "Or trois chevron gules", dvs. tre röda sparrar på guld i vapnet.

Den enda större enheten, som har använt en sparre i vapnet med tinkturerna "gules" och "or" och har bott på Engelska Kanalens stränder under medeltiden, verkar ha varit familjen De Clare och de, som har varit under ett feodalt förhållande till den. Cecil Humphery-Smith (1973) själv tog den ställningen i sin bok "Anglo-Norman Armory", att kontinuiteten i tinkturerna "gules" och "or" säkert har varit anmärkningsvärd¹⁷⁸¹ och att "mest av familjerna med feodala anknytningar till de Clare i England bar ett variabelt antal sparrar och olika tinkturer samtidigt med en likadan serie av vapen i Frankrike anknuten med frålse gods av (släkten) Ramerupe och Grevar av Clermont"¹⁷⁸².

Enligt Pakula (1972) var en annan Gilbert de Clare, Hertfords Jarl, en av de första användarna av ett heraldiskt vapen efter Geoffrey de Anjou, vars vapen var det klassiska exemplet på det första kända heraldiska vapnet

¹⁷⁷⁷ Humphery-Smith 1973, s. 27

¹⁷⁷⁸ Humphery-Smith 1973, s. 27

¹⁷⁷⁹ Humphery-Smith 1973, s. 27

¹⁷⁸⁰ Humphery-Smith 1973, s. 29; Red Book of the Exch., p. 642; Le Prevost, Mem. et Notes...de l'Eure, III, 467. Complete Peerage, vol. III, pp. 242-243

¹⁷⁸¹ Humphery-Smith 1973, s. 202

¹⁷⁸² Humphery-Smith 1973, s. 15

(1127)¹⁷⁸³. Den här Gilbert de Clare använde ett vapen med tre röda sparrar på ett gyllene fält i ca. 1138-1146 (datering inte exact)¹⁷⁸⁴.

Släkten de Clare utdog på svärdsidan år 1314 efter den yngsta Gilbert de Clare hade dött i Bannockburn, men Isabel de Clares linje fortsatte ännu i Norges Prinsessa Ingeborg.

Om den Sparre av Aspnäs-släkten, som hade "Gules chevron or" i sitt vapen och som hade gods i Småland, Öster-Götland och Uppland i Sverige¹⁷⁸⁵ och som på spinnsidan syns ha varit viktig i kung Karl Knutsson Bondes bakgrund, härstammade från dem, som var under ett feodalt förhållande till släkten de Clare, är inte känt, men emedan "Sparre av Aspnäs"-släkten hörde till högfrälset¹⁷⁸⁶ och normanderna hade nordiska rötter, skulle det inte vara förvånande. Tiden av Sparre av Aspnäs-släktens ankommande till Sverige passar också ganska väl med de Clare-släktens dödsår på svärdsidan (1314). Indirekta kontakter mellan de Clare-släkten och Norge har existerat via Skottland.

Samma fråga som ovan gäller också de svenska Sparre-släkterna, som använde "Or chevron gules" i vapnet i medeltiden, emedan "sparre" och tinkturerna "or" och "gules" var typiska för släkten "de Clare", som härstammade från Hertigarna av Normandi, dvs. nordbornas avkomlingar. Skriftliga dokument saknas.

Om den Wilcken-Husgafvel-släkten med "gules on a chevron couped or crescent azure" eller "gules a chevron or a bow en point" hörde till samma enhet som släkten "Sparre av Aspnäs" kan man inte se från de källor som är tillgängliga i dag, men emedan fyra av de fem personerna, som var med i att ge Erik Larsson frälsegods (se ovan), hade nära familjeanknytningar till "Sparre av Aspnäs"-släkten, ser det här även ganska trovärdigt ut. Dokumenten dock saknas.

Detsamma är sant med släkternas "Sparre av Aspnäs" och Wilcken-Husgafvel hypotetiskt förhållande till normand-släktens de Clare vasallsläkter, liksom d'Essarts och kanske också de Cobbeham och de Kyme, eller den engelska Wilkin-släktens grenar i Kent och Northumberland. Man saknar skriftlig evidens, men det heraldiska beviset tyder på anknytningar till normanderna.

På grund av det ovan sagda och analyser av resultaten i 3.4.5. och 4.1.11. är hypotesen 1.2.1.A sann.

¹⁷⁸³ Pakula 1972, s. 20

¹⁷⁸⁴ Pakula 1972, s. 20

¹⁷⁸⁵ ASF I: 188-191

¹⁷⁸⁶ ASF I:188

Vapen med många gyllene sparrar på rött fält och andra varianter

Hypotes 1.2.1.B. " Husgafvel-släkten var anknuten till de släkterna med en eller mera sparrar av guld på rött fält i vapnet" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Det finns många exemplar av släkter, som har två eller tre gyllene sparrar på rött fält i vapen (Fig. 15a). De Clare-normandsläktens 3-6 röda sparrar på gyllene fält har redan handlats med hypotesens 1.2.1.A analys (se 3.1.6.). I princip är det fråga om varianter av motivet en sparre och tinkturerna röd och guld också här, men det bara finns 2-3 sparrar i stället för en¹⁷⁸⁷.

Mellan Fitzwilliam Roll (1269-1339) och Erik Larssons ankommande till Veckelax år 1383 finns det ca. 44-114 år, dvs. ca. 1-4 generationer. Det här betyder, att motivet "gules chevron or" kändes åtminstone ca. 1-4 generationer före Erik Larsson kom till Veckelax (1383). När kalkylerad på det här sättet, skulle bara i maximum 0-3 generationer ha använt vapnet med motivet "gules chevron or" innan Erik Larssons fader, Lars (Laurens, Lafrenz etc.). Allt det här taget att det var någon generation innan Erik Larsson, som började använda vapnet, inte Erik Larsson själv.

Fastän på de Brittiska Öarna de släkterna med sparrar och tinkturerna "gules" och "or" i vapnet var ofta knutna till de Clare-släkten, tyder ingenting konkretiskt på, att i Sverige släkterna med många sparrar i vapnet¹⁷⁸⁸ hade varit anknutna till de släkterna, som hade bara en sparre i vapnet.

Från det här projektets synpunkt är det dock mest intressant, att den Jarlen av Orknejerna, Katanäs och Strathearn Malise, vars dotter Agneta Erengisle Sunesson Bååt var gift med och vars efterföljare som Jarl Erengisle Sunesson Bååt var¹⁷⁸⁹ (se ovan), hade i vapnet två sparrar med tinkturerna röd och guld¹⁷⁹⁰. Det har funnits på Orknejerna, som ännu under 1300-talet hörde till Norge och senare ända tills 1595 till Danmark, också två släkterna med "gules chevron or" i vapnet: 1) Broun (av Colstoun, Weyland, Orknejerna, "Gules a

¹⁷⁸⁷ Humphery-Smith 1973, ss. 27, 29, 202; Woodcock & Robinson 1988, s. 19; Coll. Arms, Flower's Ordinary, 2 G 9, fos. 155-156; Wijn 397 (d'Ivry: or 3 c gu), Wijn398 (d'Ivry: or 3 c gu) Wijn399 (d'Ivry: or 3 c gu), FW 39 (de Clare: or 3 C gul), FW 87 (de Malise, Strathearn: gu 2 C or), FW 91 (de Clare: or 3 c-nels gu), FW 125 (fitzWalter: or fess betw 2 c gu), FW 181 (de Criel: or 2 c gu), FW 200 (de Arlagekney: or 2 c gu), FW 203 (de Haulo: or 2 c gu), FW 231 (de Orlaestone: or 2 c gu), FW 270 (de Sein Quintyn: or 3 c gu), FW 438 (de Borne: gu 3 c or), FW 530 (de Mateflou: chevronny (8) gu & or)

¹⁷⁸⁸ SMV I:130-134, 136-139; SMV III:910

¹⁷⁸⁹ Thomson 2001, s. 150

¹⁷⁹⁰ Humphery-Smith 1973, ss. 65, 127 ; FW nr. 87 : vapnet av Malise III av Strathearn, farfar av Malise V av Strathearn och Orknejerna « Le Cunte de Ast(ra)dern » (Strathearn): gu 2 c or ; Burke 18841969, s. 980 : gu 2 c or.

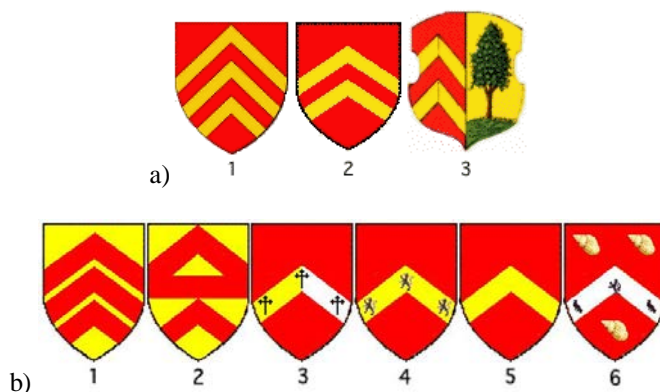

Fig. 15: Sparren och tinkturena röd och guld. a) vapen med många sparrar av guld på rött fält¹⁷⁹¹. 1) tre eller mera sparrar av guld på rött fält: Garencieres¹⁷⁹², Born (Gosuin II)¹⁷⁹³, Horne¹⁷⁹⁴, Egmond¹⁷⁹⁵, Crevecoeur¹⁷⁹⁶. 2) två sparrar av guld på rött fält: Strathearn (Skotland)¹⁷⁹⁷, Fagel aux Pays-Bas¹⁷⁹⁸. 3) von Linden (Livland, rysk adel): "De gueules a deux chevrons d'or et deux geais d'argent affrontis, poses sur le chevron superior". Man vet också i 1450-talets Danmark en Lars Eriksen med tre sparrar i sigillet¹⁷⁹⁹. b) Representanter av de tidiga vapnen med en sparre och tinkturena "gules" och "or": 1) De Clare¹⁸⁰⁰, 2) Robert FitzWalter, en variant av de Clare-vapnet¹⁸⁰¹, 3) Wilton¹⁸⁰², 4) de Cobham¹⁸⁰³, 5) de Kyme¹⁸⁰⁴, 6) Wilkins of Stokes¹⁸⁰⁵. ©von Linden-släktens vapensköld Jonas Hjelm 2002.

¹⁷⁹¹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁷⁹² Armorial de Gelre, flemiska och reiniska vapen, 1370-1395

¹⁷⁹³ Bigot Roll of Arms, 1254; Humphery-Smith 1973, s. 93, Fitzwilliam Roll nr. 438, Jocelins de Borne "Gules, three chevrons or"

¹⁷⁹⁴ Burke 1884/1969, s. 508

¹⁷⁹⁵ Rietstap 1890, ss. 326-327

¹⁷⁹⁶ Luz 1996, s. 206

¹⁷⁹⁷ Humphery-Smith 1973, s. 65, Fitzwilliam Roll nr. 87, Le Cunte de Ast(ra)derns = Cunte de estr'derne = Strathearn

¹⁷⁹⁸ In rood twee gouden kepers en van boven twee naar elkander toegewende vogels (Rietstap 1890, s. 458)

¹⁷⁹⁹ Thiset 1905, L LXVIII 40

¹⁸⁰⁰ Humphery-Smith 1973, ss. 29, 31, 47, 65, 81; Fitzwilliam Roll nr. 91 (Thomas de Clare), nr. 270 (Hereberd de Sein Quintyn); Armorial Wijnbergen, nr. 397, William d'Ivry (I feodalförhållande med familjen de Clare); Brault 1997, s. 105: Gaudin de Clare (d. 1262) "Argent three chevrons gules, in chief two lions rampant sable", Gilbert de Clare senior (sigill daterad 1250) "Or three chevrons gules", Gilbert de Clare junior (d. 1295) "Or three chevrons gules", Gilbert de Clare (d. d. 1307) "Or three chevrons gules, a label azure", Thomas de Clare (d. 1291) "Or three chevrons gules, a label azure";

¹⁸⁰¹ Humphery-Smith 1973, s. 69, Fitzwilliam Roll nr.125

¹⁸⁰² Burke 1884/1969, s. 1121, "Gules on a chevron per pale or and ar, three crosses crosslet fitchée sa"

chevron between three fleur-de-lys or")¹⁸⁰⁶.och 2) Groat (av Newhall), vilken hade "gules on a chevron, between three eastern coronets, a thistle" i vapnet¹⁸⁰⁷. Allt tillsammans har det alltså förekommit åtminstone tre släkter med motivet sparre och tinkturerna röd och guld i vapnet på Orknejerna, som under detta projektets tidsperiod hörde till Norge och Danmark.

Strathearn (Ast[ra]dern/Estdern)-släkten var dock inte bland de ursprungliga normand-släkter, vars representanter år 1066 deltog som chefer i kampen i Hastings¹⁸⁰⁸. Strathearn-släkten svor lojalitet till kung Edvard I år 1291¹⁸⁰⁹ och Humphery-Smith (1973) nämnde Strathearn inte bland de huvudsakliga normand-släkterna i England, fastän dess vapen dock fanns i Fitzwilliam-rullan¹⁸¹⁰.

Riddare Erengisle Sunesson Bååts (Norges Orknejsers Jarl på platsen på Orknejerna 1351-1356¹⁸¹¹), och William St. Clairs¹⁸¹², vars son Henrik kung Håkon Magnusson av Norge och Sverige 2.8.1379 gjorde till jarl på Orknejerna¹⁸¹³ (efter Erengisle Sunesson och efter Alexander de Ard år 1375¹⁸¹⁴), fruar Isabella (Henrik St.Clairs moder)¹⁸¹⁵ och Agneta (Est'derne på skotska)¹⁸¹⁶,

¹⁸⁰³ Burke 1884/1969. Ss. 207-208; Burke 1998, s. 46; Humphery-Smith 1973, s. 83, nr. 293: John de Cobbeham "Gules, on a chevron or three fleurs de lys azure"

¹⁸⁰⁴ Humphery-Smith 1973, s. 109, Fitzwilliam roll nr. 594, Phi de Kyme "Gules, a chevron or"; Burke 1884/1969, s. 575; Brault 1997, s. 246: Phi de Kyme (d. 1323) "Gules crusily and a chevron or", Simon de Kyme (levande år 1340) "Argent a chevron or", William de Kyme (d. 1338) "Gules crusily and a chevron or, a label argent".

¹⁸⁰⁵ Hundred of Hoo, Kent, Coll. Arms, L9, fo. 29, utgiven av William Hervy, Clarenceux ca. år 1560; Burke 1884/1969, ss. 1111; Woodcock & Robinson 1988, pl. 10, "Gules on a chevron argent between three wheel cells or, a demi lion rampant guardant enclosed by two martlets sable"

¹⁸⁰⁶ Smith 1902, s. 26

¹⁸⁰⁷ Smith 1902, s. 61

¹⁸⁰⁸ Burke 1848/2003 ; 1985, ss.2-11 ; Crispin & Macary 1939

¹⁸⁰⁹ Brault 1997, s. 405

¹⁸¹⁰ Humphery-Smith 1973, ss. 27-34

¹⁸¹¹ DN II nr 319; DN V nr 222; DN II nr 332 ; DS VII nr 5608; SDHK 7029

¹⁸¹² Skottlands kung David gav hans samtycke till William St. Clairs, jarl av Ross, och Isabella Strathearn 12.5.1362, dvs. tio år efter Erengisle Sunesson Bååts hade lämnat Orknejerna, Diplomatarium katanense et sutherlandense nr. 91, s. 139.

¹⁸¹³ DN II nr 459; SDHK 11505; DN I nr 458.

¹⁸¹⁴ Ett år som Jarl, hans gods i Katanäs (Caithness) drogs delvis tillbaka 1374-1375 av den skotska konungen Robert II; SDHK 39741, DS 8810; DS 8809; Diplomatarium katanense et sutherlandense, s. 161, nr. 120; Thomson 2001, ss. 157-159;

¹⁸¹⁵ DN II nr 525

var enligt Thompson (2001) systrar (döttrar av Malise, Jarl av Katanäs och Orknejerna)¹⁸¹⁷. Riddare Erenigle Sunesson Bååts andra frus vapens "två gyllene sparrar på rött fält"¹⁸¹⁸ demonstrerar, hur ett vapen med "en sparre av guld på rött fält" kan ha kommit till Sverige och även till Österland. Erenigle Sunessons fader och farbröder ägde hela Viborgs fögderi¹⁸¹⁹, ett område större än Orknejerna, och utnyttjade det på samma sätt som de utnyttjade Orknejerna.

Fastän alla medeltida dokument, som man har kunnat få till hands från de nordiska länderna, Baltien, Preussen, Mecklenburg, Orknejerna, Shetland och Island och över 30000 europeiska vapen och sigill har gått genom, har man inte kunnat hitta ett dokument eller ett vapen, som skulle bevisa ett släktskap mellan en sådan släkt i Nordsjöns västra eller Engelska Kanalens stränder, som har sparre-motivet och tinkturerna röd och guld i vapnet, och Husgafvel-Wilcken-släkten, men det fanns några släkter i detta område, som hade gules chevron or i vapnet och vars namn kan möjligen anknytas till en Y-kromosomhaplotyp nära Husgafvel-Wilkins Y-kromosoms haplotyp (den genetiska distansen = högst 1, Tabell 10, se också 4.1.11.), men även de Y-kromosomhaplotyperna har inte gett en orsak att tänka, att någon av de släkterna med många sparrar och tinkturerna röd och guld i vapnet kunde vara av samma ursprung som Husgafvel-Wilcken-släkten.

Hypotesen 1.2.1.B. är osann.

3.1.7 Namnet Vilken som för- eller efternamn eller i patronymen i de nordiska länderna och Baltien under medeltiden

Inte en enda son kan bekräftas för Erik Larsson, nempdeman i Veckelax¹⁸²⁰, från källorna, men om han är densamme som Erik Laurensen av Kumos i Bjärnä socken (se Tabell 14 och texten), hade han åtminstone två döttrar, Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter, och en styvson, Gunnar Elifsson. Alla hörde hemma i Bjärnä i Egentliga Finland¹⁸²¹.

Den här konungsnämnds Erik Laurensen av Kumos agerade som landskaprarnas synesman tillsammans med en "herre Vilkin aff Kwmo",

¹⁸¹⁶ ÄSF I:92; Agnetas fader Malise Strathearns vapen, "två sparrar av guld på rött fält" (Burke 1884/1969, s. 980), finns redan i Fitzwilliam roll och är från året 1305 (Humphery-Smith 1973, ss. 65, 127, HE59, vapen nr. 87; Thomson 2001, s. 152); Agneta Strathearn dog före 21.12.1360 (ÄSF I:92)

¹⁸¹⁷ Thomson 2001, ss. 151-153

¹⁸¹⁸ Burke 1884/1969, s. 980

¹⁸¹⁹ DF 298

¹⁸²⁰ DF 1054, DF 1057

¹⁸²¹ Enligt tradition hade Erik Larsson tre söner: Vilken, Mårten och en, vars namn är inte känt. Av dessa evidens för Vilkens existens finns, emedan en "Jens Welckensen von Weckelax" är känd från källorna. Hans patronym antyder, att en "Welcken" har existerat och kan anknytas Veckelax.

kyrkoherde i Kumo socken en dag efter Johannes döparens dag, dvs. 25.6.1415¹⁸²². Detta är det enda fallet, där Erik Laurensen förekommer tillsammans med en person med namnet "Vilken". Tyvärr är det inte längre möjligt att kontrollera, om Vilken aff Kwmo är från "Kwmo", inte "Kwmos", dvs. att det inte är fråga om en kopieringsfel. Det originalbrevet av Åbo domkyrkas svarta bok är inte längre att få.

Enligt den rådande uppfattningen hade Erik Larsson i Veckelax tre söner¹⁸²³: Vilken, Märten och en, vars namn inte är känt. Källorna ser inte ut att innehålla ett dokument om en Vilken med patronymen Eriksson i Finska Vikens område, fastän personerna med förnamnet "Wilkin/Wilken/Wilcken" med en känd patronym finns relativt många i källorna, även en Viljalm Eriksson.

För att demonstrera läsaren dem med namnet Vilken (eller någon av namnets varianter) också annastans än på de Brittiska öarna, bör dem behandlas här.

Gemensamma rötter med Wilcken-släkten på Femern?

Hypotes 1.2.1.C.: "Husgafvel-Wilcken-släkten hade gemensamma rötter med Wilcken-släkten på Femern" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Såsom känt är Femern/Femarn en vacker ö på väg från Södra Sverige på färjan till Tyskland. Den har hört till Danmark och de tyska rikena. Att Heinrich Wilken på Femern ön år 1804 har använt ett husmärke mycket likadant som dem, som har använts av Bertel Mickelsson Wilcken och Klemets Mattsson Wilcken år 1693 (111 år tidigare) i Veckelax, är intressant. Troligen är husmärkenas likhet dock bara en tillfällighet.

Femerns Wilckens vapen är också annorlunda: den innehåller en halvörn och ett träd.

Personerna med efternamnet Wilcken har bott också i Baltien, till exempel den J.G. Wilcken, som har tryckt den första estniska bibeln¹⁸²⁴, och Claus Wilcken, Ratsherr i Reval¹⁸²⁵ och Niclas Wilkens, Rathsverwandte¹⁸²⁶.

Siebmachers vapenböcker nämner vapen av 4 släkter med efternamnet Wilcken och 3 släkter med efternamnet Wilckens.

¹⁸²² REA nr. 352, 25.6.1415

¹⁸²³ Rehbinder 1781, s. 459

¹⁸²⁴ "Wastse Testamendi", 1686, Teose tõlkis ja toimetas Adrian Virginius, trükkis J. G. Wilcken Riias 500 eks, esimene läbini eestikeelne raamat

¹⁸²⁵ Pabst & von Toll 1864. Zweite Abtheilung: Schwedische Zeit, 1651-1697, II Band, Reval, nr. 847, 12.2.1680, s. 861; nr. 944, 1679-1690, ss. 956-958

¹⁸²⁶ Pabst & von Toll 1864. Zweite Abtheilung: Schwedische Zeit, 1651-1697, II Band, Reval, nr. 1006, 21.9.1696, s. 1022

Den äldsta kända personen, som har använt namnet "Wilken" som efternamn, heter Rustikus Willekinus (lat. form), som bodde i Ebersheim (Elsass?) år 1287¹⁸²⁷.

Att Husgafvel-Wilcken-släktens Y-kromosoms haplotyp är nordisk och närmast dansk såsom bevisat i detta projekt (se nedan) stöder hypotesen 1.2.1.C, men emedan vapnet inte är likadant och även bomärkena inte är alla likadana, och emedan det inte finns någon historisk anknytning mellan Femerns och Veckelax Wilckens, kan inga slutsatser om gemensamma rötter dras.

Hypotesen 1.2.1.C. är osann.

Förnamnet Vilken

För att kunna analysera de möjliga anknytningarna av den veckelaxisiska Vilken-släkten och den femerska Vilken-släkten, bör man analysera, hur namnet "Wilken" har använts i de olika nordiska länderna och Baltien.

För de i nordiska medeltida källorna nämnda personerna med namnet "Wilken/Wilkin/ Wilcken/Willekinus" etc., se Appendix H.

Av de liv-, est- och kurländska personerna med namnet Wilken bara Wilken cleynsmet, Willekynus schroder, Wilken stenworter, Wilkin Swartehouet, Wilken Zelle, Wilken Velyn, Wilken Mesterknape, Wilkin Tulli, Willeken, B. von Pattik, Wilkin schlachter och kanske Willekin Wilm kunde ha varit Erik Larssons antagna son Vilken Eriksson, som under 1400-talet borde ha levt, men deras patronymer eller vapen är inte kända. Wilkin Swartehouet kan ha hört till "Schwartzkopf"-bröderskap format av "ogifta handelsmän". Wilken Mesterknape är intressant, emedan han verkar ha varit en knape med namnet Wilkin, har levt samtidigt med Vilken Eriksson (Veckelax) och har agerat i Finska Vikens område (Reval).

I Diplomatarium Norwegicum och andra norska källor är Wilkin i Stokkom och Wilkin, canik i Nidaros, sådana, som kunde vara Erik Larssons antagna son Vilken, men patronymerna saknas. Också Wyllins Tiik har levt samtidigt. Viljalm Eiriksson har samma namn som Erik Larssons son Vilken,

¹⁸²⁷ I de mytologiska berättelserna nämns en kung Philimer hin mykle (också kallad Vilcinum, Wilkinus eller Vilkin), som snart efter vår tidräknings början följde Godheric till tronen i något "gotiskt" rike, antagligen Sjaelland och Jutland, Olaus Petris "Svensk krönika" (1530-1540-talet); Olaus Petris referat om kung Vilcinus eller Vilkin av Sjaelland och Jutland och "Vilkinaland" baserade sig på Thidrekssaga (Didrikskrönikan, känd också som Vilkinasagan), vilket skrevs ner 1250-1251 på vellum i Norge, Finch, R.G. 1993, "Didreks saga af Bern", i: Pulsiano, P. & Wolf, K., Medieval Scandinavia. En Encyclopedia, s. 662; Sagans innehåll är känd också i Niflunga-sagan (Nibelungenlied) och i den engelska dikten "Deor och Waldere"; Enligt krönikan hette kung Vilkins sonsons, smed och "alfernas herre" Valent Vadissons son Vidga, som i 400-500-talens skifte hörde till kung Didreks hird; Existensen av den danska kungen Vilcinus kan inte bekräftas från bevarade dokument av hans tid. Hans son Nordian hade enligt krönikan 4 söner, men deras avkomlingar är inte kända. Inte heller känner man avkomlingar av hans sonsons son Vidga, men Vidgas vapen är känd från sagans text: "En hammare och en tång röda på ett fält av silver. På hjälmen en orm, röd och guld"

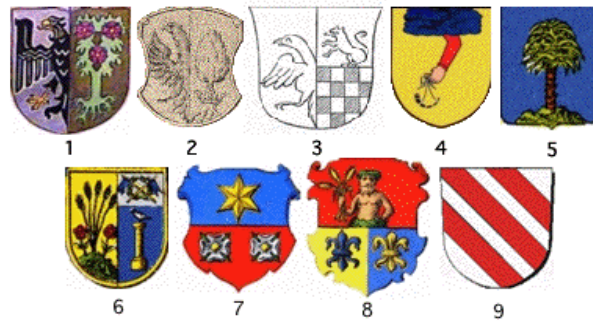

Fig. 16: Vapen¹⁸²⁸ av Wilk-släkterna och några andra: 1) Femerns Wilcken-släkt, 2) Den Gorries von Gorgas-släkten (Askola)¹⁸²⁹, 3) den i Veckelax- och Elimäe-bodda Wundranck-släktens (Fig. 28)¹⁸³⁰ vapen. Notera likheten mellan den i Askola i Finland agerade Gorries von Gorgas-släktens vapen och Femerns Wilcken-släktens vapen. Wundranck-släktens vapen är för fjärran för att jämföras med Gorries von Gorgas-släktens och Femerns Wilcken-släktens vapen, 4) Lübecks Ratsherr Jacob Wilkens år 1500, 5) Willemsens-släkten (ursprungligen från Skotland)¹⁸³¹, 6) von Wilckenschildt-släkten (ursprungligen från Böhmen)¹⁸³², 7) Livlands von Wilcken-släkt¹⁸³³, 8) Estlands von Wilcken-släkt¹⁸³⁴, 9) Den Tyska Wilk-släkten¹⁸³⁵. Jacob Wilkens vapen innehåller "Or, out of a cloud azure, moving from the top of the shield, an arm vested gules, holding a hunting horn sable, garnished or, placed in fess". Notera, att de två von Wilcken-släkterna har blivit Reichs-adel efter året 1742, när Kymmenedalen erövrades av ryssarna. Det finns inga tecken på att någon av de nämnda släkterna här har anknytningar till Veckelax. I "Hamburgische Wappenrolle" finns det tre Wilckens-vapen: 1) med tre ax, 2) med en vild ren och ett kniv och 3) med en vildman. I Preussen har det också funnits en von Wilke-släkt¹⁸³⁶ och en von Wilcke-släkt¹⁸³⁷. ©Willemsens-, von Wilckenschildt-, Livlands von Wilcken- och Estlands von Wilcken-släkternas vapensköldar Jonas Hjelm 2002.

¹⁸²⁸ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁸²⁹ Hausen 1887, ss. 165-169, pl. III, fig. 14

¹⁸³⁰ Rosén 1936, s. 282. Ritning av Emmy Hultman, på basis av en okänd gammal vapenbok

¹⁸³¹ Klingspor 1885-1890, nr. 949

¹⁸³² Klingspor 1885-1890, nr. 1135

¹⁸³³ Reichs-Adel 1744, Klingspor & Hildebrand 1870

¹⁸³⁴ Reichs-Adel 1795, Klingspor & Hildebrand 1870

¹⁸³⁵ R. Fuller, Myhistories.com, personligt meddelande

¹⁸³⁶ Vapen: Getheilt: oben in Silber ein wachsender schwarzer Wolf und unten in Blau drei (2:1) silberne Sterne, Königliche Herolds-Amt 1892, "Handbuch des Preußischen Adels", 1. Band, Berlin, Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Königliche Hofbuchhandlung, s. 613

¹⁸³⁷ Vapen: In Silber ein aus blauem Wasser wachsender laub-bekrönter und umgürteter wilder Mann, welcher in der Rechten ein goldenes Szepter hält, Königliche Herolds-Amt 1893, "Handbuch des Preußischen Adels", 2. Band, Berlin, Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Königliche Hofbuchhandlung, s. 586

men tidpunkten passar inte väl, om Erik Larsson i Veckelax inte var betydligt äldre än antagits.

I Svenskt Diplomatariums huvudkartotek och de andra svenska källorna är Wilkinus van Berghen, Wilkinus van der Wysch, herr Villekinus och priorn Willekin sådana, som har samtidigt som Erik Larssons söner levt, men patronymerna saknas.

I Finlands Medeltidsurkunder och i Åbo Domkyrkas svarta bok är her Vilken, kirkeherre y Karis¹⁸³⁸, Wylkin Olafsson, domare på Koperberget i Dalarna¹⁸³⁹, Wilken Olaffson, fastaman¹⁸⁴⁰, junker Williomm¹⁸⁴¹ och Wilkin af Kumo (se 2.2.1., hypoteserna om Erik Larsson; Appendix C: 1.1.2.R.)¹⁸⁴² sådana, som kan ha varit Erik Larsson antagna son, Vilken Eriksson, men herr Vilken har levt för tidigt för att vara Erik Larssons son och de med patronymen Olafsson passar inte. Det förblir kvar bara junker Williomm och her Wilkin av Kumo.

Det är möjligt, att inga källor om Vilken Eriksson har bevarats. Lika möjligt är det, att Vilken Eriksson har inte mycket varit i Veckelax, utan annanstans, speciellt om Erik Larssons söner var bundna till Kalmarunionen och Danmark liksom deras fader syns ha varit på grund av att Tord Bonde 21.3.1396 var en av vittnena i Erik Larssons brev (se ovan). Att Viborgs fogde under åren 1442-1457, Karl Knutsson Bonde (se Appendix N), var tidvis mot Unionen i motsats till hans farfar Tord Bonde, kan också ha haft sin effekt. På andra sidan, om Erik Larssons söner hade varit på Karl Knutssons sida, hade de svårigheter år 1457, när han förlorade sin position som kung och flydde till Danzig.

Dock, några med namnet Vilken har bott i Elimäe socken väster om Veckelax i Östra Nyland på 1400-talet. En Wilkin (nämns inte om det är fråga om ett förnamn eller ett efternamn, ingen patronym nämns) hade på tinget i Elimäe 28.7.1461 sin sak om rärna mellan honom och Jönns Ratu¹⁸⁴³, och en Wilki förekommer som en synesman på tinget i Elimäe 8.-12.7.1466¹⁸⁴⁴. Sexton år efter tinget år 1461 och elva år efter tinget år 1466, förekommer en Wilken Ollson på tinget i Elimäe 14.-21.7.1477¹⁸⁴⁵, men det är omöjligt att säga, om han var ännu densamme som Wilkin och Wilki år 1461 och 1466.

¹⁸³⁸ DF 905, 25.1.1382, Lojo kyrka

¹⁸³⁹ DF 4301, 8.7.1490

¹⁸⁴⁰ REA nr. 592, år 1460, s. 472

¹⁸⁴¹ REA 10.8.1478, s. 535

¹⁸⁴² 25.6.1415, REA nr. 352, s. 262; Det kan inte längre kontrolleras, om han var "af Kumo" eller "af Kumos", emedan det ursprungliga brevet inte längre existerar.

¹⁸⁴³ Bidrag till Finlands historia I, ss. 120-121

¹⁸⁴⁴ Bidrag till Finlands historia I, s. 121

¹⁸⁴⁵ Bidrag till Finlands historia I, s. 122

Litet senare år 1539 nämns också Vilken Mattsson och Vilken Olofsson i Kesola i Ratula i Elimäe¹⁸⁴⁶ och år 1555 nämns i skatteböckerna Olof och Lasse "Wikke" (i silverskatteregister år 1571 Lasse Vilkensson), som bodde i Vilkkilä i Ratula¹⁸⁴⁷. En Lasse Vilkensson nämndes också i årets 1558 mantalregister av Pyttis socken¹⁸⁴⁸, på sommartinget av Elimä fjärdung år 1565¹⁸⁴⁹, på vintertinget i Elimä år 1566¹⁸⁵⁰ och i tionderegister år 1566¹⁸⁵¹, 1567¹⁸⁵², 1568¹⁸⁵³ och 1573¹⁸⁵⁴.

I Diplomatarium Islandicum och Diplomatarium Orcadense et Hialtlandense (vol. I) finns det inte sådana nämnda, som kunde vara Erik Larssons antagna son Vilken.

Patronymen Vilkensson

De med patronymen "Vilkensson", "Vilhelmsson" eller "Vilkensdotter", "Vilhelmsdotter" i namnet, som har existerat i Skandinavien eller i Baltien under medeltiden, har givits i Appendix H. Här nämns det bara Jens Welckensen von Veckelax, som år 1529 kändes i Reval bland handelsmän från Finland¹⁸⁵⁵ och som var en son till en Welcken och var från Veckelax. Hans patronym bevisar, att en sådan person med förnamnet Vilken existerade, som hade en anknytning till Veckelax.

Vem som var de med namnet Vilken/Vilhelm, som har varit fädrar av de Vilkens/Vilhelmssöner eller -döttrar i Appendix H, vet man med patronymer från källor inte.

Efternamnet Wilken, Wilkens, Wilckens i Baltien

De med efternamnet Wilken, Wilkens, Wilckens i Baltien är givna i Appendix H. De engelska släkterna med "Will" i efternamnet finns listade i Appendix G.

Det skulle vara förvånande, om de livländska personerna med efternamnet "Wilkin/Wilken/Wilkens etc." inte hade någon samband med Wilkin-släkten på andra sidan av Finska Viken i Veckelax.

¹⁸⁴⁶ Oksanen 1985, s. 28

¹⁸⁴⁷ Oksanen 1985, s. 34

¹⁸⁴⁸ FS 3142:16 (fol. 10)

¹⁸⁴⁹ FS 3276:95 (fol. 95)

¹⁸⁵⁰ FS 3286:117 (fol. 115)

¹⁸⁵¹ FS 3286:58 (fol. 56) och FS 3286:107 (fol. 104)

¹⁸⁵² FS 3300:41 (fol. 41)

¹⁸⁵³ FS 3307:38 (fol. 38)

¹⁸⁵⁴ FS 3344:16 (fol. 16)

¹⁸⁵⁵ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, troligen en broder av den "Hans Vilkensson" av Veckelax, som nämns i Teitts klagomålsregister

Satagundas Vilcki-namn

Det fanns personer med efternamnet "Vilcki" i Satagunda redan tidigt. År 1551 har Jöns Knutsson Kurck, lagman i Österbotten och Satagunda, vidimerat på Måns Nilssons, häradshövding i Kumo härad vägnar, den 24.2.1534 utgivna dombrev, att Erik Hulckin (= Wilkin) med sina skiftesbröder fritt skulle njuta och bruka Sarenma, som hans farfader, far och han själv av ålder haft i sina händer, "så att ingen minnes huru de hade det fått"¹⁸⁵⁶. Emedan Måns Nilssons (senare också Viborgs befallningsman) syster var gift med Sigfrid Hansson Wilkin "till Bussila", vars antagna anfader på svärdsidan var Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396¹⁸⁵⁷, och emedan Hulckin = Wilkin, skulle existensen av den här Erik Hulckin "af Kumo" tyda på, att de med namnet "Vilcki" med varianter i Satagunda kunde härstamma från samma stamfader som de med namnet Wilckin i Viborgs fögderi.

Platserna med namnet "Sarenma" (Saarenmaa) finns 5 stycken i Finland nuförtiden¹⁸⁵⁸:

- 1) i Punkalaidun, mellan Huittis och Humppila
- 2) mellan Ulvsby-Björneborg och Euraåminne
- 3) nära Kumo i den nuvarande Tammerfors
- 4) i den nuvarande Jyväskylä
- 5) någonstans i Raseborg härad¹⁸⁵⁹.

År 1571 fanns det Sarenmaby också i Veckelax¹⁸⁶⁰.

Av dessa, bara Sarenmaa i Raseborgs härad nämns i de medeltida dokumenten i DF och SDHK. Inga av dessa kunde hittas i Finlands inhemska språks namnarkiv¹⁸⁶¹

Också andra personerna med namnet Wilkin eller Wilck eller någon annan variant av namnet har existerat i Satagunda, t.ex.¹⁸⁶² de följande i Leijstilä ca 10 km från Sarenma nr. 2¹⁸⁶³, Ulvsby¹⁸⁶⁴, Huittis¹⁸⁶⁵, Euraåminne¹⁸⁶⁶,

¹⁸⁵⁶ Bidrag till Finlands historia III, ss. 266-267, nr. 338

¹⁸⁵⁷ FS 518:5, "Sigfrid Bwssila", år 1549, Lemo sockenting; Bidrag till Finlands historia IV, s. 109; Ramsay 1909, s. 194;

¹⁸⁵⁸ Suomen tiekartasto, Oy VP Ab, Helsinki

¹⁸⁵⁹ DF nr. 2913, 4.8.1452, Raseborg härad's dombok 1736, fol. 6v, "två grannar i Pilpala i Loppis uppgav ett stycke jord, Sarenmaa kallad, liggande inom vissa rår, vilket blivit dömd under dem"

¹⁸⁶⁰ Soikkeli 1912, s. CXXVI, Silverskatteregister i Veckelax år 1571

¹⁸⁶¹ Kotimaisten kielten nimiarkisto, <http://www.kotus.fi>

¹⁸⁶² Bara några exempel visat: det finns mera av dem med namnet "Vilken" i dess olika former i Satagunda. De kan hittas i Suvanto 2001.

¹⁸⁶³ Suvanto (2001) Satakunnan henkilötiedosto (Satagunda personregister) 1303–1571. Arkivverket i Finland. <http://www.narc.fi/suvanto>,

Loimijoki¹⁸⁶⁷, Övre Sastamala¹⁸⁶⁸, i Kangasala i Vilckileby¹⁸⁶⁹ (Vilckile mk 1540-41, 1543, Vilckilä mk 1542, 1556-60, Vilckilä (Wilckilä) mk 1544, 1546, 1552-55, 1561-62, 1564-71, lv 1557, pm 1558-62, 1564-71. Vilckileby pm 1563) delen:

- 1) Vilck Aruidsson (Lk 9.2.1551)¹⁸⁷⁰
- 2) Anna Vilck (A-S mp: kk 29.6.1552): troligen Vilck Aruidssons änka¹⁸⁷¹
- 3) Michil Vilckesson¹⁸⁷², Oloff Vilckesson ¹⁸⁷³
- 4) Jons Wilck Willeby¹⁸⁷⁴, Wilck Larson (1558)/ "Vilck colonus" (1557)¹⁸⁷⁵
- 5) Oleff Vilcki (1540-1552), som hade bosatt sig i en ödesby ¹⁸⁷⁶
- 6) Per Vilckasson/Per Vilcka vv. 1540-1558¹⁸⁷⁷
- 7) Clemett Vilcki i Vilki godset under 1541-1552¹⁸⁷⁸
- 8) Jons Vilkinen (1540-43, äv 1540: 1½, 1541: 3 Jons Olsson mk 1540, Jons Vilkinen mk 1541-42)¹⁸⁷⁹

Det är troligt, att de här med namnet "Wilck" eller dess variant i Satagunda har varit Erik Hulckins (Hulckin = Wilkin) släktingar, emedan speciellt Lejstilä och

¹⁸⁶⁴ Suvanto 2001, Ulfsby: http://www.narc.fi/suvanto/sivut_1506-1709_ULVILA.pdf

¹⁸⁶⁵ Suvanto 2001, Huittis. http://www.narc.fi/suvanto/sivut_1138-1313_HUITTINEN.pdf

¹⁸⁶⁶ Suvanto 2001, Euraåminne: http://www.narc.fi/suvanto/sivut_1830-2091_EURAJOKI.pdf

¹⁸⁶⁷ Suvanto 2001, Loimijoki: http://www.narc.fi/suvanto/sivut_2092-2332_LOIMIJOKI.pdf

¹⁸⁶⁸ Suvanto 2001, Övre Sastamala: http://www.narc.fi/suvanto/sivut_0191-0362_YLA-SASTAMALA_ELI_KARKKU.pdf

¹⁸⁶⁹ Suvanto 2001, Kangasala: http://www.narc.fi/suvanto/sivut_0722-0944_KANGASALA.pdf

¹⁸⁷⁰ Suvanto 2001, Ulfsby, s. 1545

¹⁸⁷¹ Suvanto 2001, Ulfsby, s. 1545

¹⁸⁷² Silverskatteregister 1571

¹⁸⁷³ DF 3413, 17.2.1470

¹⁸⁷⁴ Suvanto 2001, Ulfsby, s. 1547; Sak tk 22.3.1564

¹⁸⁷⁵ Suvanto 2001, Ulfsby, s. 1574

¹⁸⁷⁶ Suvanto 2001, Huittis, s. 1307; Olof Vilki mk 1542, Oleff Vilcki mk 1544,1546, Oleff Wilckinen mk 1552.

¹⁸⁷⁷ Suvanto 2001, Euraåminne, ss. 1931, 1946, ; mk 1540-58, kym 1548, 1557-58, äv 1540:2½, 1541:3, 1546:4½, 1554:5½. Karja 1540: hev 1, härkiä 2, le 6, nk 2, la 12, ny 12.5. Peder Olss. mk 1541, 1546, Peder i Sasseby mk 1552, Per (Pedher) Olss. mk 1554-55, 1557, nebb 1560, Per Oleffss.mk 1558. Nebb 1547 Per Oleffs. 6, nebb 1552 Per Olsson 5, nebb 1553-54 Per Olss. 5-5, nebb 1557-58:3-4. Kym 1548 A-S mp: kk 23.7.1550 Per Olsson i Sassila lk 11.2.1551 Per i Saszbij (sak.l.: Sassi, Saxby?) hade inte grundat en humlegård, fastän det var kungens order, Sk 14.12.1552 Peder Vilcka (sak.l.: Peder Sassilast), 6 synesmän - av vilka en var Per Vilckasson i Sassöo

¹⁸⁷⁸ Suvanto 2001, Loimijoki, s. 2146; Clemet Vilcki mk 1552."

¹⁸⁷⁹ Suvanto 2001, Övre Sastamala, s. 234

Sarenma ligger bara 10 km från varandra, och Huittis, Euraåminne och Loimijoki inte ligger fjärran från Sarenma.. Willeby (Villilä) är granne till Lejstilä. Om Erik Hulckin, vars rätt tillsammans med sina skiftesbröder till Sarenma¹⁸⁸⁰ bekräftades av Måns Nilsson, vars syster Elin var gift med Sigfrid Hansson Wilkin, var en släkting av Sigfrid Hansson Wilkin, är då alla ovannämnda kanske hans släktingar. I det fallet skulle det vara möjligt, att den Wilkin-slakten, vars stamfader nempdeman Erik Larsson 24.6.1383 köpte Bredskalleby i Veckelax och 2.2.1396 fick Veckelax kyrkas malm, hade sitt ursprung i Kumo-Ulvsby området.

Tyvänn känner man inte vapen av de Wilckins/Hulckins¹⁸⁸¹/Wilcks i Nedre Satagunda. Inte heller känner man några med namnet "Wilkin" med dess varianter i Satagunda innan 1383, när Erik Larsson förekommer först i Veckelax eller överhuvudtaget under medeltiden.

Det är möjligt att forska, om de med namnet "Wilkin" eller någon av namnets varianter i Veckelax och i Satagunda har en gemensam stamfader, med hjälp av Y-kromosomhaplotyper, men de med namnet "Vilkki" och rötter i Satagunda, som skrivaren kände, blev tyvärr inte intresserade av ett sådant projekt. Veckelax Wilkins Y-haplotyper har analyserats i det här projektet så, att om de med efternamnet Vilkki i Satagunda någon vacker dag vill analysera deras, kan deras Y-haplotyp jämföras lätt och omedelbart med dem i Veckelax.

Alsnö stadgan, som hade givits 103 år innan Erik Larsson köpte Bredskalleby år 1383, gav frälserätter till dem, som skulle utrusta en häst och man till kungens armé. Om någon av Satagunda Wilkins hade kommit till Veckelax år 1383, skulle han troligen i alla fall ha utrustat sig med en häst och vapen för rikets råoroligheters skull och på det sättet ha kommit till Alsnö stadgans krets.

3.1.8 Varjagerna och Veckelax?

Hypotes 1.2.1.D: "Husgafvel-slakten härstammade från varjagerna" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Fastän det på grund av Erik Larssons gods givares släktförbindelser till de småländska ätterna Bonde¹⁸⁸², Bååt¹⁸⁸³ och Sparre av Tofta¹⁸⁸⁴ och hans

¹⁸⁸⁰ Det fanns en Sarenmaby också i Veckelax, Soikkeli 1912, s. CXXVI, Silverskatteregister år 1571, Veckelax.

¹⁸⁸¹ Det har funnits i Danmark en Holck-släkt med sju röda tegelstenar som en svävande sparre på vitt fält, Achen 1973, s. 282, och Grandjean 1919, s. 161.

¹⁸⁸² SMV II:552-553

¹⁸⁸³ SMV II:560

¹⁸⁸⁴ SMV I:118

avkomlingars på svärdsidan vapen och Y-kromosoms haplotyp verkar troligt, att Erik Larsson har kommit till Karelen från Sverige eller Danmark, och via Kumos i Bjärnä (se Tabell 14 och texten), måste man fråga sig, varför han med de småländska ville komma till Karelen, ett nordligt och kallt område. Hade Erik Larsson gamla rötter där i öster?

Om så, är det intressant, att Raudonikas (1931) drog den slutsatsen ur den arkeologiska materialen, att det uppstod i Ladogaområdet redan under 900-talet, d.v.s. före Novgorods inflytande, bland den finska befolkningen (karelarna) en överklass av ärftliga hövdingar och äldste. Uino (2003) tyckte också, att befolkningen i Ladogas södra och sydöstra strandområde var under järnåldern finska¹⁸⁸⁵, dvs. innan varjagernas och slavernas kommande. Under Novgorod-perioden utslöknade denna finska gruppen inte. Den bestod men övergick till kristendomen och blev under handelsprocesser förbunden med de novgorodska kretsarna och förlorade sina specifikt finska drag.¹⁸⁸⁶ En folksdel med ursprunget i vikingar i Ladogaområdet skulle däremot antagligen ha haft en nordisk Y-kromosomhaplotyp och -haplogrupp, om den var av nordiskt ursprung, liksom varjagerna.

Man kan spegla utvecklingen i Veckelax med de här 9.-11. århundradenas händelser på Ladoga-området. På grund av arkeologiska fynd där gifte de varjagi-avkomlingarna troligen sig med de lokala hövdingarnas avkomlingar och adapterade lokala vanor liksom normanderna gjorde i Frankrike, men stannade som en överklass, och regerade mera eller mindre tillsammans med den gamla överklassens samarbetsvilliga del¹⁸⁸⁷. Det senaste var nödvändigt redan för de troliga språkolikheternas skull.

Det kan hållas sannolikt, att varje gång en ny överklass, en ny makt, har kommit till området, den nya överklassen har förr eller senare blandat sig med den gamla överklassen och därefter delvis härstammat också från den gamla.

Emedan den äldsta jägar-fiskarebefolkningen i området mellan Vita Havet och sjön Päjäjä under medeltiden ända tills 1200-talet troligen var genetiskt detsamma på befolkningens nivå i hela området, och emedan den nya nordiska överklassen, som under 1200-1300-talen kom, troligen åtminstone delvis härstammade från samma nordiska stambefolkning som den tidigare varjagiöverklassen, är det mycket svårt från den genetiska synpunkten att dra slutsatser om möjliga genetiska olikheter mellan dessa två ursprungligen nordiska regerande grupper¹⁸⁸⁸. Båda grupperna har troligen med tid blivit blandad till samma ursprungliga stambefolkning i Karelens område.

¹⁸⁸⁵ Uino 2003a, ss. 314-315; Uino 1997, ss. 119, 140-141

¹⁸⁸⁶ Raudonikas 1931, ss. 352-370

¹⁸⁸⁷ Korpela 2008, s. 228

¹⁸⁸⁸ Olikheterna mellan dessa två ursprungligen nordiska grupper, varjagi och den nya nordiska gruppen, som under 1200-1300-talen kom, var inte genetiska utan kulturella och deras kulturella

Det är klart, att Husgafvel-släktens genetik (utom Y-kromosomen) har varit på många sätt olik, när Husgafvel-släkten möjligen har kommit till området, än efter några generationer i området. Det är väl möjligt, att Husgafvel-släkten har fått också avkomlingarna av varjagi som släktsmedlemmar efter några generationer i Veckelax. Troligast är dock, att släkten har blandat sig med de tavastiska-karelska-släkterna i området. Detta stöds av det här projektets fynd, att en av de gamla veckelaxiska frälsesläkterna har klart en öst-finländsk Y-kromosoms haplotyp (se 3.4.).

Fastän Veckelax 800-1000-talens historia inte är mycket väl känd (man vet bara att jordodlingen har börjat kraftigt där just på 900-talet¹⁸⁸⁹), kan det noteras, att varjagerna också kan ha varit närvarande i Veckelax (gamla ornamenten på Utstamöns strandklippa i Veckelax skärgård, skeppssättningar nära Newitte i Veckelax, jungfrudansar på Långvira och Svartvira öar i Pyttis skärgården osv.)¹⁸⁹⁰, om inte annars, åtminstone som handelsmän¹⁸⁹¹, och att området på grund av ortnamn var ursprungligen nordiskt¹⁸⁹². Ändå skedde Viborgs fögderis mera anmärkningsvärda svenskspråkiga eller tvåspråkiga¹⁸⁹³ kolonisation troligen bara i 1200-talets sista fjärdedel eller även på 1330-talet¹⁸⁹⁴ osv. såsom i kustområdena i Nyland och Egentliga Finland¹⁸⁹⁵.

Man vet säkert ingenting om Erik Larssons förfäder och deras geografiska rötter från de existerande dokumenten, men år 1396 fick Erik Larsson sina gods i Veckelax från en avkomling av den Bååt-högfrälsesläkten (Erengisle Nilsson, Hammerstaätten, dotterson till Per Jonsson Bååts bror, Erengisle Jonsson)¹⁸⁹⁶, som hade klart västliga rötter och som hade agerat från Nordsjön till Viborg och det här gods-givandet bestyrktes av en person med släktanknytningar till samma Bååt-släkt (Karl Ulfsson Sparre av Tofta, vars faders andra fru var Per

olikheter var tidsbundna: avkomlingarna av de varjagerna, som gick till öst tidigt, tillägnade sig den östliga kristendomen, men de, som gick till öst under 1200-1300-talen hade redan tillägnat sig den västliga kristendomen.

¹⁸⁸⁹ Miettinen 1997, s. 21, ref. Tolonen

¹⁸⁹⁰ Miettinen 1985, ss. 95-114; se också Uino 2003b

¹⁸⁹¹ Olikteten mellan handel och plundring var kanske inte stor.

¹⁸⁹² Rosén 1936, ss. 37-64

¹⁸⁹³ Sebastian Münster i sin bok "Cosmographia" år 1544: "Von Wiburgh biss gen Borga oder Sibbo am gestade des möres gebrauchen sich die ynwoner des lands der Schweder sprachen, aber hinden aussen im landt, haben sie gar ein besundere sprach. Jn vilen flecken als zu Wiburg vnd Pittis, findt man beyde Sprachen, vnnd man muss auch zweierlei predicanten do haben.". Bidrag till kännedom af vårt land III, utdrag ur Sebastian Münsters Cosmographia, s. 2.

¹⁸⁹⁴ Kaukiainen 1974, Rosén 1936, ss. 37-64.

¹⁸⁹⁵ Meinander 1983

¹⁸⁹⁶ Anrep 1858, ss. 364-365; Bendix 1989, ÄSF I: 235

Jonsson Bååts brorsdotter Margareta Sunesdotter)¹⁸⁹⁷. Det här bevisar, att de veckelaxiska släkternas en stamfader, Erik Larsson¹⁸⁹⁸, år 1396 godkändes av de klart till den nordiska överklassen-hörande Erengisle Nilsson och Karl Ulfsson, som hade aknytningar till släkterna med en lång bakgrund i Norden.

På grund av godkännandet Erik Larsson fick av Erengilse Nilsson och Karl Ulfsson, kan det antas, att Erik Larsson var en del av 1300-1400-talens nordiska övre klass i Karelens och Östra Nylands område. Om Erik Larssons släkts ställning i övre klassen var redan stabil i natur, är okänd, men Rosén (1936)¹⁸⁹⁹ föreslog på basis av Veckelax släkters godsägande i området, att Wilkin-Husgafvel-släkten redan innan Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm år 1396 av den nya maktens representanter hade haft gods i Strömsby i Veckelax. Anthoni (1970) tog den ställningen, att Erik Larssons brev år 1396 var en bekräftelse av gammalt frälse, men han försökte inte dra slutsatser om hur gammalt deras frälse eller position var¹⁹⁰⁰.

Ingenting tyder på, att Erik Larsson själv skulle konkretiskt ha haft rötter i varjagi, och ingenting bevisar, att detta hade varit fallet med hans avkomlingar i Husgafvel-släkten. Däremot tyder Husgafvel-släktens Y-kromosoms I-haplogrupp (Birger Jarls Y-haplogrupp var I1¹⁹⁰¹) tillsammans med andra resultaten av detta projekt i 3.1.1.-3.1.6. starkt på ett nordiskt ursprung. De andra resultaten av detta projekt bevisar, att Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, hörde klart till den nordiska frälsegruppen och till kung Eriks av Pommern hird som en konungsnämnds i Österland nempdeman.

Hypotesen 1.2.1.D. är sann.

Innan vi fortsätter i de genetiska analyserna av Y-kromosomhaplotyper och -haplogrupper för att se Erik Larssons avkomlingars Y-kromosomala ursprung, är det nödvändigt att ta en blick till de andra frälssläkterna i Veckelax.

¹⁸⁹⁷ ÄSF I:86

¹⁸⁹⁸ Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finland a. 1618, Kymmenegårds lähn; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter; Lagus 1860, ss.82-86, 557; Ramsay 1909, s. 194; Korhonen 1981, s. 129

¹⁸⁹⁹ Rosén 1936, s. 278

¹⁹⁰⁰ Anthoni 1970, s. 116

¹⁹⁰¹ Malmström et al. 2012

3.2 BRANDH-, BRANDSTAKE- OCH PILHJÄRTA-SLÄKTERNAS OCH DE ANDRA VECKELAX FRÄLSE-SLÄKTERS URSPRUNG

För att kunna analysera frälsets roll i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under senmedel- och vasatiden, är det nödvändigt att känna, hurdana de släkterna i området var, vad deras ursprung var, när de hade kommit till området och hur väl de var anknutna till Östra Nyland eller Västra Karelén. Svaren till dessa frågor är inte i projektets startpunkt kända (föreställning innan den nya evidensen), varför det är nödvändigt att analysera dessa släkters ursprung på olika sätt.

Enligt Ramsay (1909) och Raneke (1990) kom Poitz-slakten till Veckelax från Pommern¹⁹⁰². Släkterna Horn och Huggut, som tidigt agerade i Veckelax, hörde däremot till den svensk-finländska uradeln¹⁹⁰³. Wilkin-Husgafvel-släktens ursprung är inte känt från litteraturen innan året 1383, men dess vapens huvudmotiv¹⁹⁰⁴ "gules chevron or" förekommer överlägset mest på Engelska Kanalens båda stränder och är ganska sällsynt i det tyska området och Sverige (Fig. 13, se ovan i 3.1.), Detta antyder att Erik Larsson eller någon av hans förfäder kan ha fått sitt vapen därifrån. Hur var det då med de andra Veckelax frälssläkter Brandh, Brandstake och Pilhjärta?

I detta kapitel analyseras namnens och vapnens förekommande i olika områden och i olika tider. Analysen är detaljerad och rapporteras som sådan för att framtidens forskare kan lättare fortsätta, när ny information har fåtts. Resultaten användes för att pröva de givna hypoteserna sanna eller osanna.

3.2.1 Brinnande vedträ, brandon, eldgaffel, brandstake, eldkil och eldhake

Hypotes 1.2.2.: "De veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna med varianter av samma vapen har en gemensam stamfader" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

¹⁹⁰² Ramsay 1909, s. 317; nr. 246, Raneke 1990, s. 265; se 4.2.5.

¹⁹⁰³ Ramsay 1909, s. 191-193 180-185; DF 1055, se 4.2.4., 3.3.1.

¹⁹⁰⁴ Notera, att det talas om huvudmotivet "gules chevron or" , inte Husgafvel-Wilckens-släktens vapen själv.

Brinnande vedträ/brandon i Veckelax

Brandh-släkten i Strömsby, Veckelax¹⁹⁰⁵, hade enligt en gammal okänd vapenbok ritad av Emmy Hultman "en brinnande vedträ" i vapnet. Dess färger är inte kända, men troligen var de desamma som i den estniska Brand-släktens och den veckelaxiska Brandstake-släktens vapen.

Knuth Jönssons till Strömsby sigill år 1602¹⁹⁰⁶ visar samma vapenmotiv. Knut Jönssons vapen är klart ett Brand-vapen med det brinnande vedträet balkvis (inte ginbalkvis liksom i Brandstake-vapnet), men på hjälmen verkar det inte vara en brandstake, utan fjädrar. Fjädrarna och brandstake är här klart brisyrier, som tyder på släktgrenen. Vapnet i sigillet är likadant som det prussiska Brandt-släktens vapen.

Knuth Jönsson hörde till den Bock/Pukkila-grenen av Brandstake-släkten¹⁹⁰⁷

Staffan Tomassons i Strömsby sigill år 1602 användes också i "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse" i Åbo, 9.1.1602¹⁹⁰⁸. I Staffan Tomassons vapen finns det en brandstake på hjälmen: det här är Brandstake-vapnet, men det brinnande vedträet är balkvis, inte ginbalkvis liksom i det traditionella Brandstake-vapnet. Staffan Thomasson hörde till den Kouko-grenen av Brandstake-släkten¹⁹⁰⁹.

Brinnande vedträ/brandon i Baltien

Efternamnet "Brand" med olika variationer har förekommit i ett brett område i Nord-Europa¹⁹¹⁰. Namnet har troligen först förekommit i Bayern och senare i Westfalen, Saxen, Polen, Preussen och Baltien. Det finns också en judisk släkt med namnet "Brand"¹⁹¹¹. Liksom de flesta av de släkterna med "en brandon" i vapnet, har också den judiska Brand-släkten i sitt vapen en brandon: "Argent, ett brinnande vedträ på gräset"¹⁹¹²) Siebmachers vapenböcker¹⁹¹³ nämner vapen av 43 släkter med efternamnet "Brand", av 3 släkter med efternamnet "Brandt", 4 släkter med efternamnet "Brandes", 24 släkter med efternamnet "Brandis", 3

¹⁹⁰⁵ Rosén 1936, s. 291

¹⁹⁰⁶ "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978, ss. 7-27

¹⁹⁰⁷ Korhonen 1981, s. 189

¹⁹⁰⁸ Aminoff 1978

¹⁹⁰⁹ Korhonen 1981, s. 187

¹⁹¹⁰ Tyskland (inkl. Preussen), Baltien, Polen (inkl. Ukraina, Vitryssland), Ryssland, Moldova, Romania, Österrike (inkl. Ungarn, Slovakien), England, Nederländerna och Sverige (inkl. Finland)

¹⁹¹¹ <http://www2.jewishgen.org>

¹⁹¹² <http://www.houseofnames.com>; <http://genealog.home.pl>, klick "armorial-B-Brand" för att se en variant "Argent, en brinnande fackla balkvis [utan gräset]", nr. 336, hörande till en polsk Brandt-släkt, klick Armorial-B-6

¹⁹¹³ Siebmacher, J. (1605/1999); Siebmacher, J. (1856-1906)

släkter med efternamnet "Brandl", 2 släkter med efternamnet "Brandys" och 3 släkter med efternamnet "Brandstetter".

Det tidigaste kända vapnet med en brandon är vapnet av Jean de Brandis: "*D'argent, à l'écot de sable, embrasé de gueules, posé en bande*"¹⁹¹⁴ från innan året 1414. Vapnet i Armorial de Gelre är alltså grovt detsamma som de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkternas vapen, men tinkturerna är olika.

I Preussen, Bayern och Anhalt har det funnits en släkt *von Brandt* (genannt *Flender*), vilket hade i vapnet:

"Gesp. Rechts in B. aufger. g. Brand mit 6 Knorren, links in S. ein aufger., mitten mit einer schw. Raute schräg bel. schw. Doppelhaken. Auf dem gekr. H. mit rechts b.=g., links schw.=s. Deden der Haken mit der Raute zw. 2 je ausw.=geneigten Bränden."¹⁹¹⁵.

I den högra delen av detta unionsvapens sköld hade denna släkt alltså en brandon av guld på blått fält. Vapnet hör till samma grupp av brandon-vapnen som de veckelaxiska Brandh och Brandstake-vapnen.

Samma preussiska släkt *von Brandt* (genannt *Flender*) har också haft den följande vapenvarianten:

"Gespalten. Vorn in Blau ein aufgerichteter 6fach bezahnter goldener Brand. Hinten in Silber ein aufgerichteter schwarzer Haken (in der Form eines im Spiegel gesehenen lateinischen Z), in der Mitte mit einer schwarzen Raute schräg belegt. Kleinod: Der Haken, begleitet von 2 goldenen Bränden. Decken: rechts blau-golden, links schwarz-silbern."¹⁹¹⁶

I båda av dem finns det samma motiv "en brand på blått fält" liksom i de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkternas vapen. Notera hjälmprydnaden "*Der Haken, begleiten von 2 goldenen Bränden*" dvs. "en hake med två eldar" dvs. eldhake = brandstake. Enligt Sigfrid Jönsson¹⁹¹⁷ Wilkin d.y. (på 1600-talet) hade Erik Larsson i sitt vapen på hjälmen "en eldhake" (se ovan).

Kulikowski¹⁹¹⁸ nämner ett Brand-vapen, som har hört till en år 1512 av Sigismund I, Katarina Jagellonicas fader, adlad Brand-släkt och som har samma eld-motiv som de andra Brand-vapnen, men med ett fält av silver.

¹⁹¹⁴ Armorial de Gelre, nr. 1388; Armorial de Gelre gjordes i ca. 1380-1414 i Guelders.

¹⁹¹⁵ Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, Teil B., 92. Jahrgang 1941, ss. 42-43; von Dachenhausen 1894, 19. Jahrgang, ss. 77-81

¹⁹¹⁶ v. Dachenhausen 1894, 19. Jahrgang, ss. 77-81.

¹⁹¹⁷ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

¹⁹¹⁸ Kulikowski 2005, s. 66

Brand-namnen

Enligt detta projekts analys har de olika varianterna av efternamnet "Brand" förekommit genom historien i de följande områdena¹⁹¹⁹:

- 1) "Brandt": i Ukraina¹⁹²⁰, Tyskland¹⁹²¹, Polen¹⁹²², Slovakien¹⁹²³, England¹⁹²⁴, Latvien¹⁹²⁵, Vitryssland¹⁹²⁶, Ungarn¹⁹²⁷, Romanianien¹⁹²⁸, Estland (v. Brandt¹⁹²⁹), Pommern¹⁹³⁰, Västra Karelen (år 1656)¹⁹³¹, Östra Nyland¹⁹³².
- 2) "Brand": i Lettland¹⁹³³, Polen¹⁹³⁴, Vitryssland¹⁹³⁵ (Polen), Ukraina¹⁹³⁶ (Polen), Slovakien¹⁹³⁷, Ungarn¹⁹³⁸, England¹⁹³⁹, Latvien¹⁹⁴⁰, Frankrike¹⁹⁴¹,

¹⁹¹⁹ <http://www2.jewishgen.org>

¹⁹²⁰ Khotin, Gussyatin, Lviv, Solotvina

¹⁹²¹ Lobau, Ulm, Essen, Kassel, Berlin

¹⁹²² Sanok, Szczawne, Radomysl Wielki, Skoloszow, Bychawa, Lodz, Liskowate, Kroscienko, Tarnobrzeg, Wroclaw, Galicia område, Chelm, Tarnow, Hrubieszow, Krasnystaw

¹⁹²³ Staskovce

¹⁹²⁴ Manchester

¹⁹²⁵ Liepaja, Riga, Daugavpils

¹⁹²⁶ Brest, Minsk

¹⁹²⁷ Selatfina

¹⁹²⁸ Cristinesti, <http://www2.jewishgen.org>

¹⁹²⁹ Pühajõggi (nära Narva); Koerber 1933; Koerber (1933) visar ett Brand-vapen, som den v. Brandt-släkten i Pühajõggi i Estland har använt. Emedan dess sköld är heraldiskt en variant av Veckelax Brandstake-släkts vapens sköld, är det sannolikt, att den v. Brandt-släkten i Pühajõggi är Veckelax Brand- och Brandstake-släkters ursprung. Om det ännu finns personer med namnet v. Brandt i Pühajõggi i Estland är inte känt, men om det finns, jämförelse av deras Y-kromosomhaplotyper och -grupper med dem med namnet Brandstake i Veckelax (den veckelaxiska Brandh-släkten har dött ut) är nu möjligt på basis av detta projekts resultat. För Koerber (1933), se http://www.genealogia.fi/genos/4/4_1.htm.

¹⁹³⁰ Hupe! 1788, s. 599

¹⁹³¹ Viborg; Ruuth & Halila 1974, del II, s. 173-175.

¹⁹³² I Pernå socken i Härkepä byn fanns det en Brand/Brandt-släkten, som hade förbindelser till Reval. En Hink Brant i Pernå nämligen nämns i Revalköpmannen Ficks räkenskaper i början av 1500-talet. En Mickel Brandt ärvde i Härkepä sin broder Siffrid Brandt, som också levde där. Senare Tomas Mickelsson Brand äger Härkepä hemmanet; Antell 1956, s. 122.

¹⁹³³ Vistytis, Vilnius

¹⁹³⁴ Baligrod, Radomysl Wielki, Tarnobrzeg, Skoloszow, Kermanch, Tarnow, Debica, Lesko, Przemyśl, Wola Rzedzinska, Kolo, Plawo, Pysznica, Makow Podhalanski, Radomysl, Krakow, Dukla, Gdynia, Zamosc

¹⁹³⁵ Slutsk

Tyskland¹⁹⁴², Moldova¹⁹⁴³, Rumänien¹⁹⁴⁴, Nederländerna, Österrike¹⁹⁴⁵,
Finland¹⁹⁴⁶, Livland¹⁹⁴⁷, på Bornholm i Danmark ¹⁹⁴⁸

3) "Brant": i Odessa¹⁹⁴⁹, Litauen¹⁹⁵⁰, Polen¹⁹⁵¹, Preussen¹⁹⁵², Kurland¹⁹⁵³,
Estland/Livland¹⁹⁵⁴, Tyskland¹⁹⁵⁵, Sverige¹⁹⁵⁶

4) "Brandh": i Väst-Karelen i Sverige¹⁹⁵⁷,

5) "Brandhe": i Sverige¹⁹⁵⁸

6) "Brandis": i Finland¹⁹⁵⁹

1936 Zhitomir, Nemirov, Ternopol, Shatava, Dunayevtsy, Lviv

1937 Staskovce, Humenne

1938 Kovacsvas, Vac, Csaroda, Szentes, Budapest

1939 Manchester

1940 Liepaja

1941 Strasbourg

1942 Leipzig, Berlin, Bremen, Lübeck, Lebus, LEC II:3, nr. 173, 3.4.1507; Hupel 1788, s. 599

1943 Chisinau

1944 Cristinesti

1945 Wien

1946 Muurla; <http://www2.jewishgen.org>; Ramsay 1909, ss. 52-53;

1947 LEC II:3, nr. 300, år 1525; Arbusow 1910, Band III, nr. 31, 28.6.1506; Vogelsang 1992, s. 249,
13.6.1435; 2.11.1524, Livländische Güterurkunden 1923, II:nr. 399, s. 236

1948 SDHK 28808, 27.3.1468

1949 Odessa

1950 Riga, Liepaja

1951 <http://www2.jewishgen.org>

1952 Danzig, Königsberg, LEC II:3, nr. 5, 17.1.1506; LEC II:2, nr. 274, 22., 23. och 25.4.1502; Vogelsang
1992, s. 603, 613, åren 1479, 1480

1953 LEC II:2, nr. 752, 9.4.1505

1954 Reval (Tallinn), 30.1.1461, Greiffenhagen 1932, nr. 14b, s. 22; Vogelsang 1992, s. 233, 266, 300,
311, 543, år 1434, 29.6.1435, 29.8.1436, 11.6.1437, 1.8.1462

1955 Lübeck, SD VI, 1.2.1361 och s. 22 och 136

1956 Stockholm, år 1464, Stockholms stads skottebok eller Stockholms stadsböcker från äldre tid III
1, s. 173

1957 Veckelax, Korhonen 1981, ss. 168, 169

1958 Almarästaket, år 1398, DF 1079

7) "Brandes": i Preussen¹⁹⁶⁰

Det är bara delvis känt, i vilka av de ovannämnda städerna och områdena redan under medeltiden har namnet "Brand" i olika variationer förekommit.

Namnen "Brand" och "Brandt" förekommer i åtminstone 21 källor av judisk genealogi¹⁹⁶¹.

"Die Gothaischen Taschenbücher, Hofkalender und Almanach"¹⁹⁶² känner till de följande tyska adelssläkterna med namnet "Brand" och dess varianter:

- 1) Brand (in Bayern), 1829, 1856, 1940, Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, Teil A (vapen i Fig. 17)
- 1) Brand (in Württ.), 1841, 1899, 1869, 1901 St., 1933, Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, Teil B
- 2) Brand (Meißen), 1905 St., 1941, Taschenbuch der Adel. Häuser, Teil A (vapen i Fig. 17)
- 3) Brand (Neumark), 1905, 1930 St., 1939, Taschenbuch der Adel. Häuser, Teil A
- 4) Brandes, Taschenbuch der freiherrlichen Häuser, Teil B, Taschenbuch der Adel. Häuser, Teil B
- 5) Brandis, 1825, 1876 St., 1924 StW, 1942, Taschenbuch der Grefl. Häuser, Teil B
- 6) Brandis, 1864, 1939, Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, Teil B
- 7) Brandis, 1914, 1934 St., 1942 Taschenbuch der Adel. Häuser, Teil B
- 8) Brandt, 1864, 1941 Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, Teil B
- 9) Brandt gen. Flender, 1908, 1941 Taschenbuch der Adel. Häuser, Teil B
- 10) Brandt von Lindau 1920 St., 1939 Taschenbuch der Adel. Häuser, Teil A

Dessa släkters genealogi har också delvis dokumenterats¹⁹⁶³:

- 1) Brand: Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter, - der adligen Häuser (Brünner Taschenbuch), 9. Jahrgang 1884,
- 2) Brandis: Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter, - der adligen Häuser (Brünner Taschenbuch), 4., 9., 13. Jahrgang 1879, 1884, 1888,

¹⁹⁵⁹ Åbo, DF 5729, 14.6.1514

¹⁹⁶⁰ Königsberg, Heckmann 1995, Band 25, nr. 143, s. 2225; 27.1.1460

¹⁹⁶¹ <http://www.avotaynu.com>

¹⁹⁶² v. Fritch 1968, ss. 187, 203, 204, 342

¹⁹⁶³ v. Fritch 1968, ss. 350,357, 412

- 3) Brandl: Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter, - der adligen Häuser (Brünner Taschenbuch), 19. Jahrgang 1894,
- 4) Brandt (P.A.): Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter, - der adligen Häuser (Brünner Taschenbuch), 19. Jahrgang 1894,
- 5) Brandt gen. Flender: Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adelsgeschlechter, - der adligen Häuser (Brünner Taschenbuch), 19. Jahrgang 1894,

Några med namnet "Brandys" har ett annat vapenmotiv¹⁹⁶⁴ än släkterna med namnen "Brandt", "Brand", "Brant", "Brandh" och "Brandhe". En släkt med namnet "Brandlis" använde dock i vapnet "*D'azur à un flambeau brunâtre, allumé d'or, posé en bande*"¹⁹⁶⁵, dvs. nästan samma vapen som de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna och de baltiska, preussiska och polska Brandsläkterna: olikheten är allumé d'or vs. allumé d'argent.

Rietstap kände de följande vapnen med "en "brand på blått fält":

- 1) Brander de Somerford *Écartelé: aux 1 et 4, d'azur, à des flammes au naturel; aux 2 et 3, d'azur, au sautoir alésé d'or.*
- 2) Brandin de Saint-Laurens: *D'azur, à une flamme d'argent, acc. de trois étoiles du même.*
- 3) Brändlin: *D'azur, à un flambeau brunâtre, allumé d'or, posé en bande.*
- 4) Brandt (anciennement Brandt dit Flender): *Parti: au 1, d'azur, à un tronc écoté d'or, en pal, le sommet enflammé au naturel; au 2, d'argent, à un crampon contourné de sable, en pal, croisé sur le milieu par une traverse du même. Casque couronné.* (Jämföra med de tyska blasonerna av detsamma i legenden av Fig. 17)

Vapenmotivet "brinnande vedträ", som finns i de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkternas vapen, existerade i 8 vapen i norra eller mellersta Heliga (Tysk-) Römerska Imperiet¹⁹⁶⁶, inkluderande Tyska Ordens Estland, men bara i ett vapen i det nuvarande Sveriges område (Fig. 17, Fig. 18)¹⁹⁶⁷. Olikheten är statistiskt signifikant ($p < 0.0131$, Fisher's exact test). Motivet "brinnande vedträ/brandon" har dock förekommit i två vapen i Finland och i ett vapen i Viborgs Karelen, som hörde till Sverige under medeltiden¹⁹⁶⁸. Det kan alltså

¹⁹⁶⁴ Boniecki 1899-1913, vol. 2, p. 97

¹⁹⁶⁵ Rietstap 1884-1887/1995, vol. 1, s. 285

¹⁹⁶⁶ Johann Siebmachers Wappenbuch, 1605

¹⁹⁶⁷ Raneke 1990

¹⁹⁶⁸ Raneke 1990

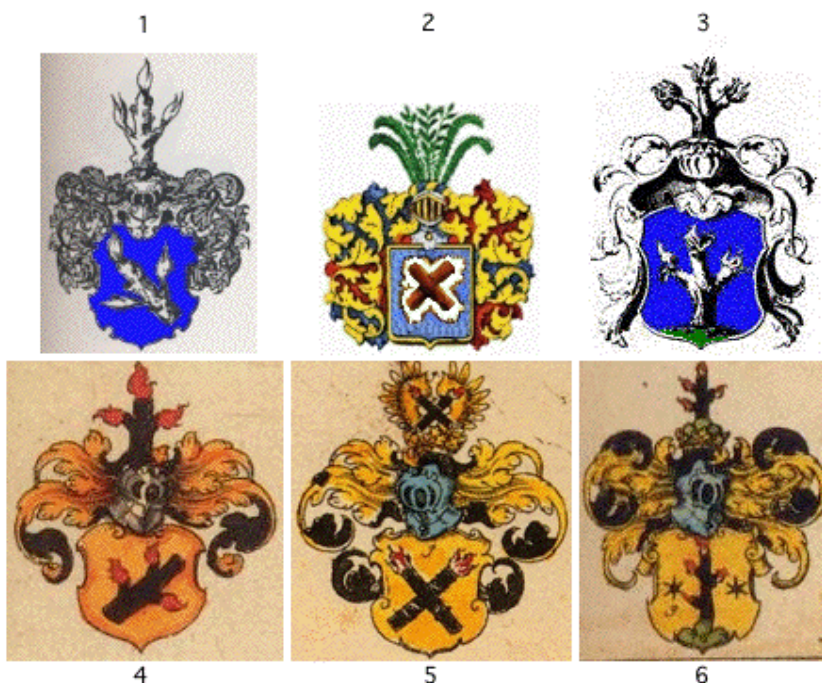

Fig. 17: Vapen med ett eller två "brinnande vedträ", eller "brandon" i norra Europa¹⁹⁶⁹. 1) Brandt i Estland (azure brandon nat. argent)¹⁹⁷⁰, 2) Brandt i Preussen, "två brinnande vedträ på blått fält" eller "D'azur a en (deux) brandon au nat. en fasces" i Preussen (Brandt I & II, till vänster)¹⁹⁷¹, 3) Brandt i Preussen, 4) Brandt i Meissen ("or un brandon sable")¹⁹⁷², 5) Brandner i Bayern ("or deux brandon croisé sable")¹⁹⁷³, 6) Grafenriet i Schweiz ("or brandon sable accompagné deux étoile")¹⁹⁷⁴. ©Brandt i Preussen: Jonas Hjelm och Olle E. Johansson 2001. ©Brandt i Meissen, Brandner i Bayern och Grafenriet i Schweiz: Orbis Verlag für Publizistik 1999.

också räknas, att motivet "brinnande vedträ/brandon" har förekommit i tillsammans 4 vapen i hela Sveriges område (Fig. 18). Olikheter i det sista fallet är inte statistiskt signifikant med det här antalet observationer, fastän det finns dubbelt så många vapen med "brinnande vedträ/brandon" på det tyska området än i Sverige.

De delarna av Johann Siebmacher's Große Wappenbuch, som inkluderar de tyska områdena runt Östersjön (Preussen, Mecklenburg, Schleswig, Holstein)

¹⁹⁶⁹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁹⁷⁰ Raneke 1990, s. 243; adl. 1652

¹⁹⁷¹ Nisiecki 1839-1846

¹⁹⁷² Johann Siebmachers Wappenbuch, 1605, s. 179

¹⁹⁷³ Johann Siebmachers Wappenbuch, 1605, s. 114

¹⁹⁷⁴ Johann Siebmachers Wappenbuch, 1605, 219

eller har levande kontakter med Östersjösområde (Sachsen, Anhalt, Baiern) innehåller de följande Brand-vapnen:

- 1) Brand, uradel¹⁹⁷⁵
- 2) Funk: "In B. ein brennender gr. Busch, darüber ein g. Stern", i det preussiska adelståndet 25.8.1856¹⁹⁷⁶
- 3) Brandt (Vogtland): "W. mit quer (auch wohl schräglinks) liegenden abgehauenen Baumstamm, aus dem oben 3 r. Feuerflammen neben einander hinausschlagen". Släkten var först i Väst-, då i Ostpreussen sedan 1400-talet¹⁹⁷⁷
- 4) Brandt (Sachsen): "G mit einem auf einem querliegenden Holzscieit mit 3 Feuerflammen stehenden Adler" En linje av den gamla saxiska, nämligen i Hardorf länge bodda släkten¹⁹⁷⁸
- 5) Brandt (Alt-Sachsen): "auf G. einen abgehauenen, an jeder Seite stumpf geästeten Baumstamm, aus dem oben und an der Seite Feuerflammen hervorgehen, stets schrägrechts gestellt". En gammal släkt av Hardorf.¹⁹⁷⁹
- 6) Brandt (Preussen): "Zwei ins Andreaskreuz gesetzte brennende Fackeln" Capitän Johann Karl v. B. sigillerade år 1755 med detta vapen¹⁹⁸⁰
- 7) Brandt (Brandenburg): "Von W. und B. gespalten; vorn ein halber # an die Theilungslinie angeschlossener Adler, hinten 2 W. ins Andreaskreuz gesetzte g. brennende Fackeln"¹⁹⁸¹
- 8) Brandt (Nassau): "von B. und S. gespalten; vorn goldener, zu Pfahl gestellter beiderseits dreimal geknorrter, am Oberende brennender Ast;

¹⁹⁷⁵ Siebmacher "Der Blühende Adel der Königreichs Preussen.Edelleute", s. 96, Taf. 125

¹⁹⁷⁶ Siebmacher "Der Blühende Adel der Königreichs Preussen.Edelleute", s. 134, Taf. 178

¹⁹⁷⁷ Siebmacher 1906, "Der Preussische Adel. Nachträge und Verbesserungen", s. 27, Taf. 22

¹⁹⁷⁸ Siebmacher 1906, "Der Preussische Adel. Nachträge und Verbesserungen", s. 27, Taf. 22

¹⁹⁷⁹ Siebmacher 1906, "Der Preussische Adel. Nachträge und Verbesserungen", s. 27, Taf. 22

¹⁹⁸⁰ Siebmacher 1906, "Der Preussische Adel. Nachträge und Verbesserungen", s. 27, Taf. 22

¹⁹⁸¹ Siebmacher 1906, "Der Preussische Adel. Nachträge und Verbesserungen", s. 27, Taf. 22

hinten schwarzer pfahlweise stehenden Doppelhaken, in der Mitte mit schwarzer Raute schräg überlegt". Friherreständ i Nassau 1862¹⁹⁸²

- 9) Brand (Oels): "Im Schilde schräglinks gelegter, oben und unten abgehauener Baumstamm mit 3 (2,1) gestümmelten Aesten". Användes i Pirschen år 1593¹⁹⁸³
- 11) Brand (Böhmen): "Im von B. und S. gespaltenen Schilde zwei natürliche geschrägte Stämme, beiderseits mit zwei gestümmelten Aesten und am oberen Ende brennend". Användes i Böhmen år 1586¹⁹⁸⁴
- 11) Brand, Fhr./Brand gen. Flender (Anhalt, Baiern): "gespaltenen Schild; vorn: aufgerichteter, jederseits dreimal geasteter, oben brennender g. Baumstamm in b.; hinten aufgerichteter sch. Maueranker (einer Wolfsangel ähnlich)" Till adelståndet i Anhalt år 1600¹⁹⁸⁵
- 12) Brand (Thüringische Uradel): "In G. schräggelegt ein Brand ("Ast oder Kohle mit ausgeschlagenen Flammen")" ¹⁹⁸⁶
- 13) Brand (Oberpfalz): "In G. auf gr. Dreieck drei # Brände - verkohlte Aeste aus deren Spitze und Seiten Flammen hervorschlagen". En urgammal släkt av Oberpfalz¹⁹⁸⁷
- 14) Brandis: " In S. schräglingks gestellt ein b. Brand" ¹⁹⁸⁸.

¹⁹⁸² Siebmacher 1866, "Preussische Grafen und Freiherren. Ergänzungsband", S. 23, Taf. 15

¹⁹⁸³ Siebmacher 1890, "Der Abgestorbene Adel der Preussische Provinz Schlesien II", S. 12, Taf. 8

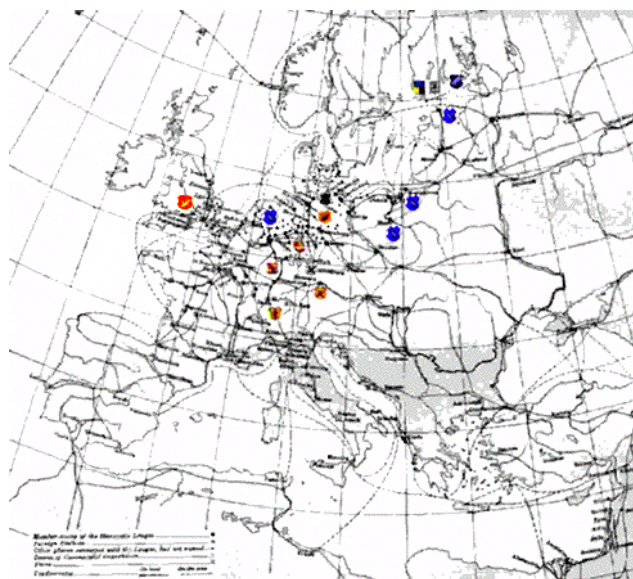
¹⁹⁸⁴ Siebmacher 1890, "Der Abgestorbene Adel der Preussische Provinz Schlesien II", S. 12, Taf. 8

¹⁹⁸⁵ Siebmacher 1869, "Der Adel des Herzogthums Anhalt", S. 2, Taf. 1

¹⁹⁸⁶ Siebmacher 1869, "Der Adel des Herzogthums Anhalt", S. 22, Taf. 22

¹⁹⁸⁷ Siebmacher "Der Adel des Königreichs Bayern", S. 29, Taf. 25

¹⁹⁸⁸ Siebmacher "Der Adel des Königreichs Bayern", S. 70, Taf. 77

b)

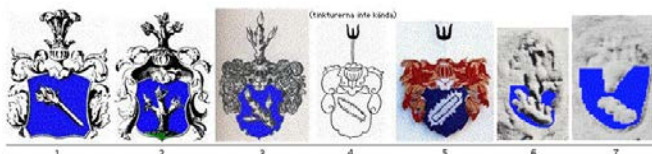

Fig. 18: Brand-vapen. a) Motivets ett eller två "brinnande vedträ" geografiska distribution i Norra Europa¹⁹⁸⁹. Majoriteten av vapnen med det här motivet finns i det tyska området. Notera olikheten med den geografiska distributionen av motivet "gules chevron or" (Fig. 13, kontrollgrupp). b) "ett brinnande vedträ på blått fält" eller "D'azur a en (deux) brandon au nat. en fascies"i 1-2) Preussen (Brandt I & II, till vänster, se nedan)¹⁹⁹⁰, 3) Estland (Brandh)¹⁹⁹¹, 4) Veckelax (V.) i Karelen (Brandh i V.)¹⁹⁹², 5) Brandstake, V. i Karelen¹⁹⁹³, 6) Brandh i Boxböle i V. och 7) Brandh i Strömsby i V. (tinkturerna i 6 och 7 på grund av Brandstake-vapnet). Bron mellan Brandstake i V. och Brandh i Estland är klar i de Brandh-grenarna, som har bott i Strömsby och Boxböle (se Fig. 17) i V.¹⁹⁹⁴.

¹⁹⁸⁹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

¹⁹⁹⁰ Nisiecki 1839-1846

¹⁹⁹¹ Klingspor 1885-1890, s. 107, se också Raneke 1990, s. 243, adlad i Sverige 1652

¹⁹⁹² Rosén 1936, s. 291. En ritning av Emmy Hultman (enligt en gammal okänd vapenbok).

¹⁹⁹³ Korhonen 1981, s. 24

¹⁹⁹⁴ Rosén 1936, s. 291; I Brandh i Strömsby i V.-grenens vapen (b4) är det brinnande vedträet balkvis såsom i Brandh i Boxböle (V.)-grenens, Brandh i Estland-släktens och Brandt i Preussen-släktens vapen, men på hjälmen finns det en "brandstaka" såsom i Brandstake-släktens vapen. Likheter mellan de här vapnen antyder, att Brandh i Boxböle (b6), Brandh i Strömsby- (b7) och Brandstake (b5) -grenarna har kommit till V. från Polen, Preussen eller Baltien. Emedan Preussens Brandt-släktens vapen enligt Nisiecki (1839-1846) är gammal, kan det inte uteslutas att det här vapnet också har kommit till Baltien tidigt. Likheterna mellan vapnen i b1-7 tyder på anknytningar,

Enligt den polska heraldikern Nisiecki, är Brand-släkten speciellt gammal i Pommern. Kasper Nisiecki skrev om den preussiska Brandt-släktens vapen i sin bok "Herbarz Polski"¹⁹⁹⁵) t.ex. det följande:

"BRANDT ARMS. There is a burning torch, black on an azure field, standing not straight up but inclined toward the shield's right side; there are three ostrich feathers on the helm, one red, one azure, the third yellow. Neither Paprocki nor Okolski wrote about these arms, but they are to be seen on various tombstones in Prussia. But where these arms come from, when and to whom they were conferred, I have not discovered in my reading. It is certain that these arms were used in olden times; the house of the Brants is particularly ancient in Pomerania district... The information on this family comes from MS o familiach Pruskich.¹⁹⁹⁶

Den ovan beskrivna vapnet är en brisyv av de vapnen, som de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna har använt.

Om det ovan sagda stämmer, är det anmärkningsvärt, att detta Brandvapen är speciellt gammalt i Pommerns område. Det skulle tyda på, att Veckelax Brand- och Brandstake-släkter, som har samma vapen, kunde ha kommit till Österland med Eriks av Pommern förvaltning.

Brant-släktens vapen har också givits på det följande sättet. .

"In Blau eine schrägerechts liegende brennende Fackel (pochodnia); Helmschmuck: drei Straussenfedern. Ein Zweig, der sich Klecewski nannte, führte aber in Blau auf grünem Boden einen dreiastrigen, an jedem Aste brennenden Baumstamm. Das Wappen wird auch wohl Pochodnia genannt."¹⁹⁹⁷

Också det här vapnet är en brisyv av de vapnen använda av Brandh- och Brandstake-släkterna i Veckelax.

I den sista blasonen måste det noteras, att en Brant-gren har haft på blått fält på grön grund en tre-kvistig trädstam med varje kvist brinnande (se det andra Brandt i Preussen-vapnet ovan i Fig. 18), emedan den gröna grunden, på vilken trädstamen ligger, påminner om det vapnet, som en judisk Brand-släkt

som kan vara av släktskaps natur, men det borde kommas ihåg, att vapnen i den polska heraldiken ofta uttrycker hemorten hellre än släkten (Woodcock & Robinson 1988, s. 14).

¹⁹⁹⁵ Nisiecki 1839-1846, Herbarz Polski, Lipsk [Leipzig] edition 1839-1846, <http://www.pgsa.org/herbarzBr.htm>

¹⁹⁹⁶ Översättningen av William F. Hoffman; först publicerades i vår 1990 i "Polish Genealogical Society Newsletter"

¹⁹⁹⁷ Institut Deutsche Adelforschung, se <http://home.foni.net/~adelforschung>

skulle ha haft i sitt vapen: "Argent, ett brinnande vedträ på gräset" ("On a silver shield, a firebrand burning on a piece of grass")¹⁹⁹⁸.

Hupel¹⁹⁹⁹ skrev den följande:

"In Polen giebt es eine Familie Brant, welche eine schwarze Fackel im blauen Feld zum Wapen führt"²⁰⁰⁰

Adam Bonieckis "Herbarz Polski"²⁰⁰¹ ger de följande blasonerna för de klanerna med namnet Brand och dess varianter och med ett vapen nära det använda av Brandh- och Brandstake-släkterna i Veckelax:

- 1) Brandt (herb): Brandt h. Brandt (Brandtowie, hemort: Danzig), också Brant: "*flamam ex igne procedentem in campo albo*" = "Argent en brinnande vedträ" eller "Argent en flamma ur eld". Vapnet nämns år 1512, släktmedlemmar år 1483²⁰⁰².

Bara en av de 22 släkterna hörande till klanerna med namnet "Brand" i något form och nämnda i Bonieckis "Herbarz Polski" hade "en brand" i sitt vapen. Dess representanter har haft ämbeten i *woj. Pomorskie* i de städerna Bytow, Czluchow, Gdansk (Danzig), Koszierzyna, Lebork, Mirachow, Nowe, Pomorze, Puck, Radzim, Skarszewy, Swiecie, Tczew, Tuchola²⁰⁰³. Av dessa platser, personer med släktnamnet Brandt och med en judisk bakgrund, är kända bara i Gdansk/Danzig.

Att bara en av de städerna, där de ovannämnda Brandt h. Brandt-släktens representanter har haft ämbeten, har också haft representanter av de judiska "Brandt"- och "Brant"-släkterna som invånare skulle tyda på att den här "Brandt"-släkten med en "brand" i vapnet sannolikt inte har varit judisk, men det borde kommas ihåg, att de städerna med "Brandt"-släktens representanter i ämbeten nämnda i Bonieckis "Herbarz Polski" under 1800-talet har skrivits ner och att de judiska släkterna, som innan det andra världskriget har bott i de nämnda områdena, har efter det andra världskriget under 1900-talet skrivits ner²⁰⁰⁴. Det är möjligt, att alla de en gång judiska områdena i Polen inte ännu nämns i <http://www2.jewishgen.org>, emedan <http://www2.jewishgen.org>

¹⁹⁹⁸ <http://www.houseofnames.com>

¹⁹⁹⁹ Hupel 1788, s. 599

²⁰⁰⁰ Chmielowski Sammlung polnischer Wapen, s. 16. <http://polnischer-adel.online-wappenrolle.eu/verzeichnis-stammwappen-wappengenossen-B.html>.

²⁰⁰¹ Boniecki 1899-1913 vol. 2, s. 96, nr. 2352, 2nd ed. Minakowski, M.J. 2002-2004, en CD-skiva

²⁰⁰² Boniecki 1899-1913, vol. 2, s. 96, nr. 2352, 2nd ed. Minakowski, M.J. 2002-2004, en CD-skiva.

²⁰⁰³ Boniecki 1899-1913, vol. 2., s. 96, nr. 2352, 2nd ed. Minakowski, M.J. 2002-2004, en CD-skiva.

²⁰⁰⁴ <http://www2.jewishgen.org>; Zubatsky & Berent 1996, s. 56.; Beare 2001; Skyte et al. 2001.

baserar sig på individernas frivilliga registrering, inte på en systematisk analys. Det har dock funnits sigill hörande till judiska släkterna och bysamhällena eller deras avkomlingar i Polen åtminstone sedan 1524²⁰⁰⁵. Man vet inte ett sigill, som har hört till en judisk "Brand"-släkt under medeltiden²⁰⁰⁶, men en Jan Brandis av ett okänt ursprung har använt "D'argent, à l'écot de sable, embrasé de gueules, posé en bande" redan under 1300-talet²⁰⁰⁷. Det har också funnits en klart judisk Brandao/Brandon-släkt med 5 brinnande vedträ/facklor på blått fält²⁰⁰⁸.

I den polska heraldiken var det möjligt, att samma vapen användes av många släkter²⁰⁰⁹. Varje vapen hade ett eget namn, som inte nödvändigt var detsamma som familjens namn²⁰¹⁰. Enligt Hoskins (1990) var vapnets namn ofta klanens krigsrop²⁰¹¹. Vapnet kunde ges till en person av adelsmötet eller även via adoption till en adelsläkt²⁰¹², men bara som ett undantag av den polska kungen²⁰¹³. Det här betyder, att samma namn "Brand/Brandt/Brant/Brandh" och samma vapen "en fackla på blått fält" inte nödvändigtvis betyder, att personen är av samma släkt, men troligen är han dock av samma klan. I andra ord, Brandh- och Brandstake-släkterna i Veckelax var troligen ursprungligen av samma klan som Brandt-släkten av Brandt-klanen i Polen, fastän en genealogisk kedja inte kan ledas från Veckelax till Polen.

På brittiska öarna har det funnits 9 släkter med namnet "Brand" eller "Brandt", men bara en av dem (Brandt) har haft i vapnet en brandon: "Gu the stem of a tree couped at both ends in bend or"²⁰¹⁴. I detta fall, namnet "Brandt" är detsamma och vapenmotivet mycket nära, men vapnets färg är olikt som i de vapnen med en brandon i Polen, Preussen, Baltien och Veckelax i Karelen. Tyvärr är detta brittiska vapens ålder inte känd.

På brittiska öarna känner man till två vapen med tre brinnande vedträ på blått fält:

- 1) Collins (Ottery St. Mary, co. Devon): "Azure three torches or fired (or lighted) ppr." Vapens ålder är inte känd. ²⁰¹⁵

²⁰⁰⁵ Friedenbergs 1987, s. 364, sigill av Bohadamer Raszczic, "en son av en jude från Ostra"

²⁰⁰⁶ Friedenbergs 1987.

²⁰⁰⁷ Armorial Gelre, nr. 1388, från åren 1370-1395

²⁰⁰⁸ <http://www.sephardim.com/html/heraldry.html#B>

²⁰⁰⁹ Hoskins 1990, s. 1

²⁰¹⁰ Hoskins 1990, s. 1

²⁰¹¹ Hoskins 1990, s. 2

²⁰¹² Hoskins 1990, s. 2

²⁰¹³ Hoskins 1990, s. 2

²⁰¹⁴ Burke 1884/1969, s. 116

²⁰¹⁵ Papworth 1874/1985, s. 1111

- 2) Collenswell (Barnes Hill, co. Devon): "Azure three firebrands ppr." Vapens ålder är inte känd.²⁰¹⁶

Tillsammans har det funnits tre vapen med en vedträ på Brittiska öarna²⁰¹⁷.

I Nederländerna har det funnits en släkt med namnet "Brandt" (aux Pays-Bas). I dess vapen finns också en "brandon" (3 stycken) på blått fält: "D'azur à trois flammes d'argent"²⁰¹⁸.

Conrad Grünenberg's Wappenbuch²⁰¹⁹ känner till en "fry von brandis", som hade "chicot enflamed per bend" och berättar, att det är fråga om en av många grenar med ursprung i Burg Brandis i Schweiz. Vapnets grundmotiv är igen detsamma som i vapnen av de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna.

Det finns också andra vapen, vars bärare har använt namnet "Brand" med olika variationer²⁰²⁰.

Nisiecki (1839-1846) nämner Brandt-släkten bland dem, vars representanter har efter 1400-talets slut gått över till den polska kungens tjänst från Preussen. Bärarna av "*D'azur a en brandon au nat. en fasces*" kan därför ha ett gemensamt geografiskt ursprung, men de är inte nödvändigt släktingar. Ett judiskt ursprung är också möjligt på basis av efternamnets förekommande i den judiska genealogin.

Några Brand-vapen har innehållit tre vedträ²⁰²¹. Därför måste man fråga sig, om den veckelaxiska knapesläkten, som kallades "kolmhalko" (finska, översättning till svenska: tre vedträ)²⁰²² använde också ursprungligen efternamnet "Brand".

²⁰¹⁶ Papworth 1874/1985, s. 1111

²⁰¹⁷ Papworth 1874/1985, s. 1111

²⁰¹⁸ Luz 1996, s. 150

²⁰¹⁹ Conrad Grünenbergs Wappenbuch. Introduction and edition by Steen Clemmensen from Berlin-Dahlem, Geheime Staats Archiv Preussischer Kulturbesitz VIII. HA Siegel, Wappen, Genealogie; II.Heraldische und Genealogische Sammlungen, Nr.21; München, Bayerische Staats Bibliothek; Codex Germaniae Monaciensis 145; facsimile R. Stillfried & A.M. Hildebrand 1875-1883; facsimile M. Grinberg 2005; ESNF 12:120-121; Kneschke D 2:17-19; Sieb 20/3.4 hen; LYN:1636; KCR:821; RUG:1139; QDB:284; BHM:939; GEL:1388; BEL:443; ING:329*; MIL:1155* (Ar-Sa-Gu); UFF:343*

²⁰²⁰ Rietstap 1884-1887/1995, "Armorial général", vol. 1, s. 285, se <http://gallica.bnf.fr> och sök "Rietstap"; Gajl, T. 2003, Polskie rody szlacheckie i ich herbys. 240. Bialystok.se också <http://genealog.home.pl> för polska varianter av Brand-vapnet

²⁰²¹ "Fränkische Wappenrolle"; Brand von Neidstein i <http://www.geocities.com/wappenrolle/b/b017.html>

²⁰²² Wikman 1846, s. 13

Man kan alltså hitta vapnet med "brinnande vedträ på blått fält" speciellt i Preussen, Polen, Estland (Livland) och Veckelax (se Fig. 18b), mellan vilka handelskontakterna var livliga. Det är speciellt intressant, att den preussiska Brandt-släkten har längst bott i Pommern (se Kasper Nicieskis text ovan), emedan en annan släkt också närvarande i Veckelax, den Poitz-släkten, kom därifrån²⁰²³, konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax Erik Larsson klart agerade i kung Eriks av Pommern hird i Österland och även fick ett frälsbrev av honom 7.12.1407²⁰²⁴, om han är densamme som konungsnämnds nempdeman Erik av Kumos liksom han skulle se ut att vara (se 3.1.1. och Tabell 14) och i Jesper Matsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618 nämns det speciellt, att Jöns Persson Ruta till Bergstadh hade berättat, att "någre (pluralis) af desse frelsse äro udj K. Erichs tijdh af Pommeren inkompne"²⁰²⁵

Namnet Brandh är känd i Veckelax sedan 1546 med Märten Eriksson, Olof Eriksson Brandh, Erik Mårtensson²⁰²⁶ Brandh och Sigfrid Mårtensson Brandh²⁰²⁷. Namnet Brandstaka har delats i olika släktlinjer: 1) Brandstaka-Stöder, 2) Brandstaka-Bock, 3) Brandstaka-Kouko och 4) Brandstaka-Mulle. I Brandstaka-Stöder- och Brandstaka-Bock-linjernas fall orden Stöder och Bock troligen tyder på den gården släktlinjen höll, men likväl kan de här gårdarna också ha fått sina namn efter släktnamnen Stöder/Stöör/Stoer och Bock/Buck. I stället för gården representerade orden Kouko och Mulle klart de gamla släktnamnen av dessa linjer. Orsaken för förändringen i släktnamnen av de här nu antagligen redan döda linjerna är inte känd, men den enda möjligheten verkar vara äktenskapen kanske tillsammans med stora förluster inom släkten orsakad av krig, sjukdomar och även svält.

Brandstaka-Stöder-linjen sågs ut att ha dött ut på svärdsidan, men ryktena finns om några kvarlevande och namnbytade nyligen hittade individer av den här linjen²⁰²⁸. I alla fall fortsätter Stöder-linjen på spinnsidan via Anna Maria Mattsdotter Brandstaka i släkten Hannén/Hannola²⁰²⁹.

²⁰²³ Poitz-släktens vapen har inte kunnats hitta i de nord-tyska eller danska vapensamlingarna; Raneke 1990, s. 265; Ramsay 1909, s. 317

²⁰²⁴ REA nr. 318; SDHK 16965; SD 913

²⁰²⁵ Lagus 1860, s. 85

²⁰²⁶ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådh:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

²⁰²⁷ Korhonen 1981, s. 168

²⁰²⁸ Hauhio, K. 2010, personligt meddelande: Brandstake-Stöder-släktens en manlig medlems 8 loci Y-haplotyp är helt olik Brandstake-Bock-släktens 8-loci Y-haplotyp. Av 8 loci, bara 3 har samma antal upprepningar. Brandstake-Stöder-släkten är troligen av ett baltiskt ursprung.

²⁰²⁹ Släktens Hannén/Hannola stamfader Jordan Eliassons Y-kromosoms haplotyp är inte känd, men hans fader Elias använde efternamnet "Karppinen", som verkar vara en förfinsking av efternamnet "Garp" (Garp-Karppi-Karppinen), vilket betyder en tysk handelsman. Efternamnet

Brandstaka-Bock-släkten lever ännu i dag på svärdsidan.

Brandstaka-Stöder och Brandstaka-Bock framträdde först i källorna i Veckelax år 1555²⁰³⁰, men i Baltien har släkterna med namnet Stöör/Stoer och Bock/Buck (med en bock i vapnet) existerat redan under medeltiden (se 3.2., behandling av hypotesen 1.2.4.).

Den första kända Brandstake-Stöder i Veckelax hette Mårten Andersson²⁰³¹ (1555) och den första Brandstake-Bock hette Jöns Olofsson (1555)²⁰³². Den första kända Brandstake-Kouko hette Matts Persson (1546) och den första Brandstake-Mulle Henrik Jönsson (1546)²⁰³³.

Emedan skriftligt dokumenterade länkar mellan Veckelax Brandh- och Brandstake-släkterna har inte hittills hittats, kan hypotesen 1.2.2. inte prövas sann eller osann och blir därför oavgjord.

Hypotes 1.2.3.: "Brandh- och Brandstake-släkterna i Veckelax har en gemensam stamfader med någon av de Brand/Brandt/Brant-släkterna, som förekommit i Baltien, Preussen och Polen och som har samma huvudmotiv i vapnet" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Om man vill hitta skriftligt dokumenterade länkar mellan Veckelax Brandh- och Brandstake-släkterna och de Brand/Brandt/Brant-släkterna i Estland, Preussen och Polen, borde man först hitta Erik, Mårten och Olof Brandh i början av 1500-talet (kanske i Baltien).

Veckelax ligger bara 70 km från Estlands kust. Sjön emellan har en skärgård, vilket hjälper segling över till den andra sidan även med relativt små båtar. Handeln mellan Veckelax och Estland är känd sedan 1336, när Viborgs advocatus Per Jönsson Bååt gav Revals borgare rätt att sälja sina produkter i Veckelax, Vederlax och Viborg²⁰³⁴. Det finns ortnamn vid Väst-Karelen kust, som tyder på ett estniskt ursprung (t.ex. det finska ordet för Vederlax, "Virolahti", som tyder på Virland, ett landskap i norra Estland mot Finska Viken). Kontakter mellan området öster om Kymmene älv kust och Estland var naturliga redan tidigt.

"Karppinen" användes i Veckelax i formen "Karppin", dvs. utan -nen-diminutiven i slutet redan år 1551, när en "Karppin" hörde till nempden på tinget i Veckelax tillsammans med Erick Ryytingh och Sigd Wilck (FS 5041:25).

²⁰³⁰ Korhonen 1981, ss. 160-168

²⁰³¹ Register på Adelen gotz och gårdar udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

²⁰³² Korhonen 1981, ss. 161-164

²⁰³³ Arvid Henrikssons fanas mönsterrullor 14.2.1575; Korhonen 1981, ss. 166, 167; Impola 2011, s. 159

²⁰³⁴ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, I:2:299; DF 443

Det finns på basis av Brandh i Veckelax- och Brandstake-släkternas vapen orsaker att söka den veckelaxiska Brandh-släktens förfäder i Livland. Att de veckelaxiska Brandh- och Brandstake-släkterna har sina rötter i Baltien stöds av det faktum, att det har i Veckelax existerat också en Letthe-släkt²⁰³⁵, vars namn klart tyder på Lettland, och en Pollack-släkt, vars namn skulle tyda på Polen. Dessutom har Brand-vapnet förekommit i Baltien, Preussen och Polen liksom bevisat i det här projektet (se nedan).

De följande medeltida personerna med efternamnet Brand är kända i Finland och dess närområden från källorna:

- 1) Hansz Brant²⁰³⁶,
- 2) Gotke Brande²⁰³⁷,
- 3) Gotke Brands syster²⁰³⁸,
- 4) Claus Brant, "Untersasse der Bischof von Kurland"²⁰³⁹,
- 5) Ludike Brant, "Schiffer", Königsberg²⁰⁴⁰,
- 6) Gerhardus Brand, "bremer Domherr"²⁰⁴¹,
- 7) Bernd Brand, "Meister, rig. Stadtschreiber, Syndicus"²⁰⁴²
- 8) Peter Brant²⁰⁴³
- 9) Hinrich Brant²⁰⁴⁴
- 10) Fridrich Brandt²⁰⁴⁵
- 11) Diderick Brand ("borgere to Lubeke")²⁰⁴⁶

²⁰³⁵ Korhonen 1981, s. 403, senare förfinskat till "Lääti"; En borgare i Reval, Claus Lerthe, nämns i ett brev av Erik Axelsson till Fransiskanklostret i Viborg (16.2.1481, Viborg slott)²⁰³⁵. Det kan frågas, om efternamnet "Lerthe" är samma som "Letthe", som senare förekom i Veckelax och förfinskades slutligen till "Lääti".

²⁰³⁶ LEC II:2, nr. 464, 3.3.1503, år 1509; kanske densamme som Hans Brant, borgare i Danzig, LEC II:3, nr. 5, 17.1.1506 och Hans Prandt, "Schiffer", Königsberg, LEC II:2, nr. 274, 22., 23. och 25.4.1502; Vogelsang 1992, s. 603, 613, åren 1479, 1480; kanske densamme som den Hans Brant, som fick av "Ordenmeister von Livland", Wolter von Plettenberg, gods i Winbau år 1496, LEC II:1, nr. 294

²⁰³⁷ LEC II:2, nr. 464, 3.3.1503, år 1509

²⁰³⁸ LEC II:2, nr. 464, 3.3.1503, år 1509

²⁰³⁹ LEC II:2, nr. 752, 9.4.1505

²⁰⁴⁰ LEC II:2, nr. 287, 12.5.1502; Vogelsang 1992, s. 637, år 1484

²⁰⁴¹ LEC II:3, nr. 173, 3.4.1507

²⁰⁴² LEC II:3, nr. 300, år 1525; Arbusow, L. 1910, Akten und Rezesse der livländischen Ständetage, Band III, nr. 31, 28.6.1506; Vogelsang 1992, s. 249, 13.6.1435, Syndicus = ett slags förvaltningsdirektör = administrator.

²⁰⁴³ 30.1.1461, Greiffenhagen 1932, nr. 14b, s. 22; Vogelsang 1992, ss. 233, 266, 300, 311, 543, år 1434, 29.6.1435, 29.8.1436, 11.6.1437, 1.8.1462

²⁰⁴⁴ År 1558, Greiffenhagen 1932, nr. 55a, s. 74

²⁰⁴⁵ 28.1.1574, Greiffenhagen 1932, nr. 63a, s. 86.

- 12) Hinrik Brand²⁰⁴⁷
- 13) Daniell Brant²⁰⁴⁸
- 14) Henricx van Brandis riddara ²⁰⁴⁹
- 15) Johannes Brand ²⁰⁵⁰
- 16) Klas Brand (på Nämndö i början av 1500-talet)²⁰⁵¹
- 17) Erik Brandh (Olof Eriksson Brandhs fader, i Veckelax i början av 1500-talet)²⁰⁵²
- 18) Hinrik Brandt²⁰⁵³.
- 19) Gudelik Brand (på Bornholm)²⁰⁵⁴.
- 20) Simon Brand (på Bornholm)²⁰⁵⁵.
- 21) Thorkil Brandhe (år 1398)²⁰⁵⁶
- 22) Axel Brandhe (år 1398)²⁰⁵⁷
- 23) Nicolaus Brant (domprosten i Lübeck, dog innan 23.12.1361)²⁰⁵⁸
- 24) Heinrich Brand (biskop i Lebus 1343)²⁰⁵⁹
- 25) Laurentius Brandt (en Kansler i Pommern 1441)²⁰⁶⁰
- 26) Hans Brant (åren 1464, 1466)²⁰⁶¹
- 27) Clauus Brandh²⁰⁶²
- 28) Gerhardus Brand (domkapitlets i Riga vasall, nämns 22.1.1524)²⁰⁶³

²⁰⁴⁶ Plasterer 1930, 24.1.1499, nr. 1205, s. 325, fol. 102-a.

²⁰⁴⁷ Efter 2.7.1456, Vogelsang 1992, s. 470.

²⁰⁴⁸ Vogelsang 1992, s. 390, 22.5.1449

²⁰⁴⁹ DF 962, 23.6.1387

²⁰⁵⁰ DF 1724, 25.7.1423

²⁰⁵¹ ASF I:168b

²⁰⁵² Register på Adelen's gotz och gårdar udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84; Oksanen & Oksanen 2003, s. 143

²⁰⁵³ 7.4.1500; LEC II:1, nr. 975

²⁰⁵⁴ SDHK 28808, 27.3.1468

²⁰⁵⁵ SDHK 28808, 27.3.1468

²⁰⁵⁶ DF 1079

²⁰⁵⁷ DF 1079

²⁰⁵⁸ SD VI, 1.2.1361 och s. 22 och 136

²⁰⁵⁹ HupeI 1788, s. 599

²⁰⁶⁰ HupeI 1788, s. 599

²⁰⁶¹ Stockholms stads skottebok eller Stockholms stadsböcker från äldre tid III 1, ss. 173, 230; antagligen inte densamma som i 1.

²⁰⁶² Har fått et brev om ett gods från Birgitta Olofsdotter till Hammersta 27.7.1493, SDHK 32981

²⁰⁶³ v. Bruiningk 1923, II:nr. 399, s. 236

- 29) Michael Branth (ordensvasall, nämns 15.4.1520)²⁰⁶⁴
- 30) Henrik Brandis (prästen i Bremen stift, kom att bli domprost i Åbo)²⁰⁶⁵
- 31) Sander Brandes (B. zu Königsberg-Altstadt)²⁰⁶⁶
- 32) Olav Brand, biskop i Stavanger år 1381, kanske dansk²⁰⁶⁷
- 33) Birgete Brandes (åren 1466, 1467)²⁰⁶⁸
- 34) Gödeke Brand (år 1470)²⁰⁶⁹
- 35) Andris Olafsson Brand (20.1.1444)²⁰⁷⁰
- 36) Johanne Brand (11.7.1464)²⁰⁷¹
- 37) Willem Brand, Ratman in Hamburg (14.11.1457)²⁰⁷²
- 38) Olaf Nigilson Brandh (härbärgerare under åren 1461, 1466, 1469)²⁰⁷³
- 39) Pedhir Brandh (20.11.1475)²⁰⁷⁴
- 40) Iøns Brandh (26.2.1481)²⁰⁷⁵
- 41) Lasse Brandh (åren 1495-1497)²⁰⁷⁶

Dessutom har det funnits många²⁰⁷⁷ i de polska Brandt- (känd från 1483, zu Hohendorf), Brand- (känd från 1483), Brant- (känd från 1483, zu Hohendorf), Brandis- (känd från 1488) och Brandl-släkterna (känd från 1400-talet), men i ingen av dem vet man om medlemmar med namnen Märten Eriksson eller Olof Eriksson eller Erik.

Det här indikerar, att Märten Eriksson, Olof Eriksson och deras fader Erik, som från året 1546 är kända och som alla redan hade ett nordiskt förnamn²⁰⁷⁸,

²⁰⁶⁴ v. Bruiningk 1923, II:nr. 321, ss. 180-182

²⁰⁶⁵ DF 5729, 14.6.1514

²⁰⁶⁶ Heckmann 1995, Band 25, nr. 143, s. 2225; 27.1.1460

²⁰⁶⁷ Taranger 1915, s. 176

²⁰⁶⁸ Stockholms stads skottebok eller Stockholms stadsböcker från äldre tid III 1, ss. 230,264

²⁰⁶⁹ Kämnersräkenskaper 1460-1473, Stockholms stadsböcker från äldre tid III 1, s. 428

²⁰⁷⁰ Nr. 225, Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, s. 124

²⁰⁷¹ Urkundenbuch der Stadt Lübeck, 10. Theil, nr. 493, s. 515

²⁰⁷² Nr. 561, s. 555, Urkundenbuch der Stadt Lübeck, 9. Theil

²⁰⁷³ Arboga Stads Tänkebok, IV delen, personregister, utg. av Noreen, & Wennström 1939-1940, s. 189, se också referenserna

²⁰⁷⁴ Arboga Stads Tänkebok, II delen, utg. av Noreen & Wennström 1939-1940, s. 59, ursprungl. s. 289, sp. 1

²⁰⁷⁵ Arboga Stads Tänkebok, II delen, utg. av Noreen & Wennström 1939-1940, s. 165, ursprungl. s. 373, sp. 1

²⁰⁷⁶ Arboga Stads Tänkebok, IV delen, personregister, utg. av Noreen, & Wennström 1939-1940, s. 127, se referenserna

²⁰⁷⁷ Boniecki 1899-1913, vol. 2, pp. 96-97

²⁰⁷⁸ Korhonen 1981, s. 168

hade blivit födda i Strömsby i Veckelax. Erik Brandhs²⁰⁷⁹, som troligen på ca. 1490-talet var född, mor troligen hörde hemma i Veckelax.

I Pernå i Härkepä godset kändes det år 1543 bröderna Michel Brandt och Siffred Brandt och Tomas Michelsson och en Hink Brant i Pernå kändes i Revalköpman Ficks räkenskaper i början av 1500-talet²⁰⁸⁰. Inga förbindelser mellan dem med efternamnet "Brandh" i Pernå och i Veckelax är kända, men socknarna är tillräckligt nära (69 km, 7 mil) för att en släktförbindelse kan antas. Detta stöds av att både Huggut- och Poitz-släkterna hade gods i både Veckelax och Pernå socknar²⁰⁸¹.

På basis av namnen av de första kända med namnet Brandh i Veckelax, Märten Eriksson och Olof Eriksson, var de troligen befryndade med Erik Larssons avkomlingar (både namnen "Märten Eriksson" och "Olof Eriksson" användes i Wilkin-Husgafvel-släktens genealogi under 1500-talet)²⁰⁸². Emedan Märten Eriksson Brandh och Olof Eriksson Brandh från 1546 är kända i Veckelax, har deras fader Erik varit av samma ålder ca. 30 år tidigare i ca. 1516 och hans föräldrar i ca. 1486, dvs. samtidigt med de första kända representanterna av de polska Brandt/Brand/Brant/Brandis etc.-släkterna.

Kalkylerad av de ovannämnda årtalen kunde Erik Larssons sonsdotter ha varit Erik Brandhs mor (hypotes 1.2.3.), men det här förslaget behöver mera stöd av välbaserade genealogiska dokument. Förslaget stöds dock av det faktum, att Brandh och Wilkin-släkterna båda hade gods i Strömsby under 1500-talet²⁰⁸³

Att visa, om de olika Brandstake-linjerna har en gemensam anfader eller om de representerar en klanorganisation, behövs Y-kromosomens haplotypanalyser. Detsamma gäller, om man vill veta, om de baltiska, preussiska eller polska Brandh- och Bock-släkterna har en gemensam anfader med de veckelaxiska Brandstake-linjerna.

De enda linjerna av Brandstake-släkten, som säkert finns kvar nuförtiden, är de, som är kända med namnen Brandstack och Tulikoura²⁰⁸⁴. De här linjerna, som i slutet av 1600-talet har grenat sig från varandra, och därefter bott till största delen i olika områdena, har i detta projekt bevisats att ha identiska Y-

²⁰⁷⁹ Register på Adelen's gotz och gårdur udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

²⁰⁸⁰ Antell 1956, s. 122; FRA Fotostatkopior av Ficks Schuldbücher Af 22 f. 100, Revalsarv BC i Revals stadsarkiv; 3022, 5079.

²⁰⁸¹ Antell 1956, ss. 121-123

²⁰⁸² Ramsay 1909, ss. 194-197; Korhonen 1981, s. 129, 143

²⁰⁸³ Anthoni 1970, ss. 375-356; rustjänstlängd 1556; förteckningen över frälsemän och landsbönder, som betalat kungshjälp 1561; en längd över frälsemän och landsbönder 1566

²⁰⁸⁴ Många icke finska efternamn förfinskades i fennomanis år under 1800-talet. Det fanns även en speciell byrå i Fredrikshamn för förfinskningen av efternamn. Efter Finland blev medlem i EU har många tagit igen släktens ursprungliga namn för att understryka europeiska, vanligen tyska eller svenska rötter.

kromosomhaplotyper, vilket betyder, att linjerna är av samma släkt, liksom deras vetande gällande genealogin föreslog²⁰⁸⁵.

Den Brand-släkten, som 22.3.1581 var adlad i Sverige och år 1633 introducerad (nr. 201) och som hade två brinnande vedträ (i stället för ett) i Andreas-korsets form på blått fält och som från år 1559 är känd,²⁰⁸⁶ verkar inte ha någon känd förbindelse med Veckelax släkter. Denna släkt ser inte heller ut att vara densamma som den uradliga i Sverige känt v. Brandt-släkten²⁰⁸⁷, vars gren i Sverige härstammade av Heinrich Wulf Georgsson v. Brandt²⁰⁸⁸, emedan denne ursprungligen var en kejserlig korpral, som så sent som år 1631 blev fångad av den svenska arméen i Greifswald och som därefter kom till den svenska arméens tjänst²⁰⁸⁹.

Brandstake-släktens Y-kromosoms haplotyp var inte likadan som Y-kromosom-haplotyperna av de andra släkterna med "Brand" i efternamnet, som har givit sin haplotyp till de Y-kromosomhaplotypdatabaserna²⁰⁹⁰. Detta skulle föreslå, att hypotesen 1.2.3. är osann. Dock kan man inte utesluta, att någon Brand-släkt i Baltiens, Preussens eller Polens område inte har analyserats eller att den inte har givit sin Y-haplotyp till databaserna. Därför måste hypotesen 1.2.3. handlas som oavgjord.

Hypotes 1.2.4. "Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien med Tyska Orden eller någon annan orden" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Tyska Orden i Preussen upplöstes år 1525 med reformationen och många av dess medlemmar troligen sökte en ny plats att leva. Att flytta till Veckelax skulle dock inte ha hjälpt de katolska svärd-användande munkarna länge, emedan Veckelax blev ganska snart också luthersk: Matts Persson till

²⁰⁸⁵ Hauhio, K. 2010, personligt meddelande: Brandstake-Stöder-släktens en manlig medlem, vars linje har förändrat namn skulle ha hittats. Den här personens 8 loci Y-haplotyp är helt olik Brandstake-Bock-släktens 8-loci Y-haplotyp. Av 8 loci, bara 3 hade samma antal upprepningar. Brandstake-Stöder-släkten skulle på basis av detta fall troligen vara av ett baltiskt ursprung

²⁰⁸⁶ Ramsay 1909, s. 52

²⁰⁸⁷ Adel der Russischen Ostseeprovinzen (Siebmachers großes Wappenbuch, Bd 25, 1898), s. 253

²⁰⁸⁸ Adel der Russischen Ostseeprovinzen (Siebmachers großes Wappenbuch, Bd 25, 1898), s. 253

²⁰⁸⁹ Adel der Russischen Ostseeprovinzen (Siebmachers großes Wappenbuch, Bd 25, 1898), s. 253

²⁰⁹⁰ Brandstake-Stöder-släktens Y-kromosomhaplotyp verkar inte vara detsamma som Brandstake-Bock-släktens (Hauhio 2010, personlig meddelande), men emedan detta baserar sig på en enda individ, kan inga slutsatser dras om Brandstake-Stöder-släktens Y-kromosomhaplotyp, och det finns bara en enda linje av den här släkten kvar så att mera observationer av denna släkts Y-kromosomhaplotyp kan inte nås.

Strömsby²⁰⁹¹ (Wilkin-Husgafvel) fick stadfästelse på sin frälserätt av den lutherska kungen Gustaf I 6.9.1552²⁰⁹² med ett bestyrkande brev till fogden av Wekelax, Werelax och Säckeierrf Bertil Jörensso²⁰⁹³ och andra Veckelax frälsemän av densamme den 27.9.1553 med ett annat brev²⁰⁹⁴

Livonia (inkl. Estland) hörde till Tyska Orden ända till 1562²⁰⁹⁵, varför den naturligaste platsen för en till katolicism-bindande riddare omedelbart efter Preussens Tyska Ordens upplösande var Estland.

En tidigare bra möjlighet att komma till Veckelax och Karelen från det Tyska Ordens område var efter Karl Knutssons vistelse i Preussen 1457-1464²⁰⁹⁶, men ingenting tyder på att Tyska Ordens riddare hade då kommit till Veckelax.

Det enda dokumentet, som nämnar Tyska Ordens möjliga närvaro i Veckelax-trakten är Ösels biskop Henriks brev år 1241²⁰⁹⁷. I detta brev berättade biskop Henrik, att han hade utvidgat sitt område till Karelen med Tyska Ordens stöd. Tyska Orden hade enligt brevet tagit detta område i sin besittning. Om detta riktigt hade skett, är dock ett tvisteämne. Det kan ha varit fråga mera om ett försök att börja kräva skatte från området än att riktigt öva valde i området.

Om Brandstake-vapnet alltså hade kommit till Veckelax med Tyska Ordens närvaro, skulle det se ut att ha hänt redan så tidigt som år 1241. Dokument om den veckelaxiska Brandh-släktens representanter existerar dock bara från året 1546. Fastän släkten har troligen bott där redan åtminstone en generation tidigare, dvs. åtminstone från 1500-talets början, kan inga slutsatser dras.

Tyska Orden existerade ju i sin full makt på andra sidan av Finska Viken i Narva, ca. 70 km från Veckelax, från 1346, när Orden köpte Estland av Danmark, varför också den möjligheten, att någon kom till Veckelax därifrån, måste analyseras.

²⁰⁹¹ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti vår Nähd:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

²⁰⁹² Lagus 1860, s. 559; Bidrag till Finlands historia III, s. 281, nr. 364

²⁰⁹³ En "Bertel Jönson, udi Strömsby i Weckelax socken nämns i Jakob Teitts Klagomålsregister i kapitlet 36, "Ordning opå the gårdar, som Kon:ge M:t vår alder nådigste herre will haffwe fougter opå, ther almänne väger är udi heele Finland", i Grotenfelt 1894, s. 84; se också Grotenfeldt 1894, s. 92, "Fougternes fördelinger udi Findland" och 2Register på Adelens gotz och gårdar udij Finland samt med theris räntthe 15622, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 81; Registret på the Skyttther udi Finland 1562, wid Wijbårg munstret then 19 Februarij, Grotenfelt 1899, s. 92

²⁰⁹⁴ Bidrag till Finlands historia III, s. 289, nr. 378; Lagus 1860, s. 560

²⁰⁹⁵ Christiansen 1997, s. 248

²⁰⁹⁶ Kumlien 1940

²⁰⁹⁷ DF 84

Enligt Korhonen (1981) nämligen verkar namnet "Brandstake" själv ha tagits i bruk i Veckelax under 1600-talet av en familj, som hade tills det använt namnen Stöder eller Stöör²⁰⁹⁸, också Stygdher²⁰⁹⁹. Den äldsta kända medlemmen av den här släkten i Veckelax var Mårten Anderson Stöder, som var en frälseman i Landbobacka 1561. Hans fader Anders har alltså levt i början av 1500-talet. En Henrik Mickelsson Stöder nämns som "välbordig" och "adelsman" i Kymmenegårds läns dombok 1653 och bland adeln och riddare år 1655²¹⁰⁰. Det här är intressant, emedan en Henrik Stöör, som var hovmästare hos drottning Kristina, gifte sig senast 1614 med Karin Tönnedotter Tott och senare med Anna Bock (notera, att en Bock-släkt bodde i Veckelax) och dog 23.8.1654²¹⁰¹. Att han kunde ha varit densamme Henrik Stöör (Stöder) som den, som år 1655 nämndes bland adeln och riddare (rusttjänsten gjord), skulle dock förefalla uteslutet, emedan han hade dött 23.8.1654. Det finns en Stöör-släkt i Estland även i dag och det har funnits en Stöör-släkt också i Östra Frisland. En Stöör-släkt från Tyskland har adlats 1628 i Sverige (nr. 166, d. 1654)²¹⁰², och dess vapensköld innehåller två störor i en kluven sköld, rött och vit (Fig. 19).

De följande medeltida personerna med efternamnet Stöör/Stöør/Stoer/Stöder är kända från litteraturen:

- 1) Clauwes Stoer²¹⁰³
- 2) Hermen Stoer²¹⁰⁴
- 3) Hanis Stöør²¹⁰⁵
- 4) Anders Stöder²¹⁰⁶

Man måste också fråga sig, hur gammalt det nuförtiden kända Brandstake-vapnet (i Veckelax) och dess hjälmprydnad egentligen är för att undersöka dess möjliga kommande till Veckelax med Tyska Orden eller dess individuella medlemmar.

²⁰⁹⁸ Ruuth: 1891

²⁰⁹⁹ Korhonen, 1981

²¹⁰⁰ Ruuth 1891, s. 331

²¹⁰¹ ÄSF I:280b

²¹⁰² Klingspor 1885-1890

²¹⁰³ Vogelsang 1992, ss. 84, 155, 176 190 etc, år 1428, 1.8.1430, 15.11.1431, 30.9.1432 etc

²¹⁰⁴ Vogelsang 1992, ss. 174, 176 195 198 etc., 15.11.1431, 30.9.1432 etc., nämns ofta

²¹⁰⁵ 5.1.1487, Stockholms stadsböcker från äldre tid III b 2, s. 186), anklagad för mord i Stockholm men benådad (19.2.1487, Stockholms stadsböcker från äldre tid III b 2 190

²¹⁰⁶ 1500-talets början i Veckelax, Oksanen & Oksanen 2003, ss. 143,181

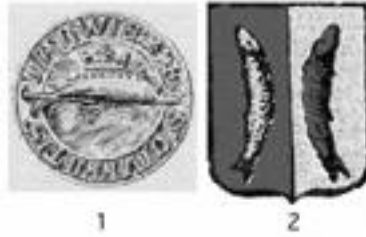

Fig. 19: Stöör-vapen. 1) Narva stadssigill²¹⁰⁷. Sigillet innehåller en stör. Narva stad, vars slott år 1208 grundades av de danska²¹⁰⁸, finns mitt emot Veckelax/Fredrikshamn på andra sidan av Finska Viken. Tyder det sedan medeltiden på Finska Vikens område existerande efternamnet "Stöör/Stöör/Stoer/Stöder" på Narva staden? 2) Vapnet av en ursprungligen tysk släkt Stöör²¹⁰⁹. I vapnet finns det i en kluven sköld, röd och vit, två stöorar, samma tinkturer. Också släktlinjerna, som tidigare hade använt namnen Bock, Mulle och Kouko, började senare använda namnet Brandstake, av allt att döma som en följd av äktenskap²¹¹⁰. ©Stöör-släktens vapen Jonas Hjelm och Olle E. Johansson 2001²¹¹¹.

Rosén nämnde Brandh-vapnet²¹¹² och det fanns en ritning "enligt en gammal vapenbok" där i hans bok "Vehkalahden pitäjän historia I" (Veckelax sockens historia I) om den, men tyvärr nämndes referensen till den gamla vapenboken inte, och därmed inte dateringen heller²¹¹³. Brandh- och Brandstakevapnen har använts i Finska adelns trohetsförsäkran till hertig Karl år 1602²¹¹⁴ (se Fig. 16).

Brandh-släkten nämns inte i Veckelax efter 1643, när Thomas Martinsson Brandh dog²¹¹⁵. Brandh i Veckelax-släkten hade redan blivit svag under det 25-åriga kriget under åren 1570-1595, när Veckelax, Vederlax och Pyttis hade under krigsförhållandena blivit förstörda (se Appendix A). Emedan Brandh i Veckelax-släkten redan i 1600-talets början hade varit svag, är dess vapen troligen från 1500-talets slut och högst från början av 1600-talet. Därför kan också dess hjälmprydnad dateras till 1500-talets slut-1600-talets början.

²¹⁰⁷ Jaakkola 1950, s. 197

²¹⁰⁸ Reko 2004, s. 65

²¹⁰⁹ Nr. 166 på Riddarhuset i Stockholm; Raneke 1990, s. 280

²¹¹⁰ Korhonen 1981

²¹¹¹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²¹¹² Rosén 1936, s. 291

²¹¹³ Rosén menade att publicera referenslistan i Veckelax sockens historias andra del, men tyvärr avled han innan andra dels publicerande. Mest av hans referenser had dock hittats och finns i den här boken.

²¹¹⁴ "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978

²¹¹⁵ Korhonen 1981, ss. 168-169

Att vända det brinnande vedträet i Brandstake-vapnet till en annan direktion än i Brandh i Veckelax-vapnet är klart en brisy, som föreslår men inte bevisar, att Brandstake-släkten representerade en annan linje – på spinn- eller svärdsidan - av samma Brandh-släkt. Att Brandstake-släkten har tagit ett annat namn²¹¹⁶ kan också hållas som en brisy²¹¹⁷, om det nya namnet inte har kommit från ett nytt gods, vilket inte verkar vara fallet.

Mest intressant är det, att en Brandt-släkt från Estland (adlad 1652 i Sverige, ointroducerad) använde ett vapen, vars sköld är heraldiskt identiskt med det veckelaxiska Brand-vapnet med dess brisy²¹¹⁸. Det är därför möjligt, att Brandstake-släkten baserade sin adlighet på denna släkt från Estland. Det finns ju bara 70 km mellan Estlands kust (på andra sidan av Finska Viken) och Veckelax. Det är dock inte känt, om denna estnisk-tyska Brand-släkt hade haft någonting med Tyska Orden att göra.

För att inte dra för enkla slutsatser, borde det ännu påminnas här om, att ståthållaren i Viborg Henrich Fleming 14.3.1618 sade, att *Wilkin*-släkten använde en "eldgaffel" i skölden²¹¹⁹. Detta är viktigt, emedan Viborgs befallningsman Moens Nielsons vapen år 1549 syns innehålla en gaffel (en sparre, till vilkens form ordet "gaffel" tyder på, Fig. 20) och eld²¹²⁰. Vad som är också intressant i det här vapnet är, att om man lyftar och stiliserar elden i det här vapnet litet, börjar det likna Husgafvel-vapnets halvmåne: en sådan förändring eller utveckling i vapnet skulle kanske inte vara helt uteslutet med tidens lopp, men det är dock känt, att det innan halvmånen fanns i Husgafvel-vapnet en båge under eller på sparren.

Viborgs befallningsman år 1549 Måns Nielson känner man också från *Wilkin*-Husgafvel-släktens kända släkträd: han hörde till *Ahtis*-släkten²¹²¹ och hans syster Elin var gift med Sigfrid Hansson *Wilkin* till *Bussila*²¹²². Måns Nilsson var också en syssling till Gustaf Fincke²¹²³, som på sin del var en

²¹¹⁶ Det är också anmärkningsvärt, att ordet "Brandstoke" på engelska menar "brinnande vedträ värmar oss" (engl. brand = brinnande vedträ, stoke = att värma), dvs. just det som kan ses i Brandstake-vapnet, men emedan ordet "stake" har också meningen "en kil", borde ordet "brandstake" på engelska betyda samma som ordet "eld-gaffel"; Hurme, R. & Pesonen, M. 1978, *Englantilais-suomalainensuursanakirja*, s. 972

²¹¹⁷ Raneke 1975, "Bergshammar-vapenboken - en medeltidsheraldisk studie, s. 7

²¹¹⁸ Raneke 1990, s. 243

²¹¹⁹ Lagus 1860, s. 83

²¹²⁰ Ruuth 1891

²¹²¹ ÄSF I: 135a

²¹²² FS 518:5

²¹²³ ÄSF I: 135a; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556, Grotenfelt 1899, s. 37

mönsterherre för det mot Nils Dacke samlade krigsfolket²¹²⁴, som Sigfrid Jönsson Wilkin den äldre bl.a. ledde för sin del innan han blev Ölands fogde²¹²⁵. Sigfrid

²¹²⁴ ÄSF I: 135a

²¹²⁵ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1572 och 1578-1579 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på wåre wågnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskafta att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som störste alffvar och flit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper): "Bekennis jag Siffred Jonsson, opa Oluff Jacop sons wegna, fougte wid ...Rasborgs län mig haffe annammat och optt aff Erlig och Welförständig Lasse Jonsson..."; Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/1112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Carlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223). Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befestning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198; SE/RA/5121/5121.05/1573:8, s. 45; SE/RA/5121/5121.05/1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"; SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88; "Mariet Sigfrid Jönsons effter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövidsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), dvs. en av de skeppen, som Sigfrid Jönsson hade som hövidsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson

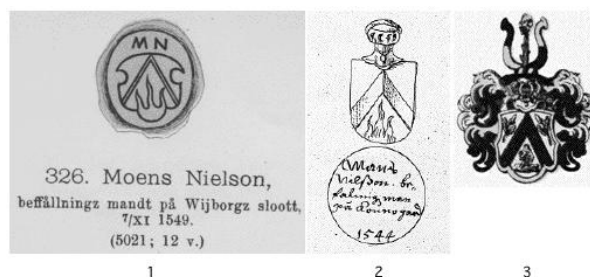

Fig. 20: Eldsparre-vapen. 1) Viborgs befallningsmans Moens Nilssons vapen med eld och en sparre eller en "eld-gaffel"²¹²⁶, 2) Måns Nilssons vapen, eld-gaffel, år 1544 (Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 33, Svensk-finsk släktbok, Uppsala Universitetsbibliotek, 1600-talets slut-1700-talets början), 3) Brandt av Mecklenburg-släktens vapen, också med en "eld-gaffel" ("argent chevron sable, accompagné de deux feuille de chêne et un brandon"; Klingspor: Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok, 1895). ©Brandt av Mecklenburg-släktens vapen Jonas Hjelm och Olle E. Johansson²¹²⁷.

Hansson Wilkin levde år 1549²¹²⁸, samtidigt med Viborgs befallningsman Måns Nielsson till Ahtis, och hans frus Elin Nilsdotters till Ahtis moders far var Gödik Fincke på Wiliias i Rymittelä (Rimito)²¹²⁹, den ovannämnda Gustaf Finckes fader²¹³⁰.

Enligt Jakob Teitt var Måns Nilsson Sigfrid Hansson Wilkins maka Elins bror²¹³¹ och Sigfridsdöttrar Karin och Kerstin beviljades 1570 att återfå de gods som kommit i sakfall efter deras morbroder Måns Nilsson till Ahtis (skrivs också Actis och Achtis)²¹³², som hade dött. Det finns klart ett samband mellan Achtis- och Wilkin-släkterna.

På grund av Måns Nilssons till Ahtis vapen verkar det som om både Wilkin-släkten och Måns Nielsson till Ahtis, vars syster Elin var gift till Wilkin-

var Sigfrid Jönssons son eller inte. Se också Börjeson & Hafström 1949, ss. 68-70 för Sigfrid Jönssons agerande som skeppshövdsman på skeppen St. Erik, Hector och Elefantén.

²¹²⁶ Ruuth 1891, bifogan, sigill nr. 326

²¹²⁷ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²¹²⁸ FS 518:5, "Sigfrid Bwssila", år 1549, Lemo sockenting

²¹²⁹ Grotenfelt 1894, s. 20; Enligt Ramsay (1990, s. 194) var Elins moder Johanna Jönsdotter Rengonen, vars farbrorsson var Gödik Fincke.

²¹³⁰ ASF I:135a

²¹³¹ Grotenfelt 1894 Jakob Teitts klagomålsregister, s. 21

²¹³² Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthenn Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommiht igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

släkten, har använt ett vapen mycket likadant som en sparre och ett sådant trehornigt motiv under sparren, som liknar eld, men med en litet annan artistisk stil likaväl "brandstake/eldkil/eldhake", "halvmåne" eller "elddon" (se ovan och Wilkin-vapnets varianter nedan). Det är hypotetiskt, att Måns Nilssons vapen representerar den äldsta kända (1549) versionen av Wilkin-vapnet, men värt att forska. Likadana exempel om vapens utveckling med århundraden har beskrivits tidigare²¹³³.

Måns Nilsson, vars syster Elin Nilsson på Viborg²¹³⁴ antagligen var gift med Sigfrid Hansson Wilkin²¹³⁵, var som en sven i kung Gustafs hov under 1526-1527²¹³⁶ och fick år 1537 och 1540 kungliga skrivelser, som tillät honom börda Åbo domkyrkas gods²¹³⁷, en detalj som troligen gjorde honom en av reformationens symboler bland Åbo domkyrkas prästerskap. Han var också bland kungens hovgesind och fick också lön från slottet under reformationsriksdag i Västerås²¹³⁸.

Vad är dock mest intressant med Måns Nilssons vapen, är att det är mycket nära Brandt av Mecklenburg-släktens vapen. Nämligen, den Brandt av Mecklenburg-släkten hade en "eld" och en "gaffel" i sitt vapen (se Fig. 20).

Detta sagt, är det intressant, att fastän den veckelaxisiska Brandstake-släkten under lång tid har använt vapnet med "brinnande vedträ på blått fält" i skölden, skrev Wilhelm Gabriel Lagus i sin bok "Undersökningar om Finska Adelns Gods och Ätter" på grund av Jesper Matssons Krus Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618"²¹³⁹ det följande:

"Hwad slägten Brandstake beträffar, är det sannolikt att den varit densamma med Wilkin. Dels förefaller nemligen, enligt förteckningen²¹⁴⁰, Wilkins wapn en eldgaffel (hiilihanko på finska, synonym Brandstake, på tyska Schürhake eller Feuerhake, dessa tyska ord betyder inte samma, forskarens notis), som påtagligen varit Brandstakes wapn, dels förekommer i samma förteckning icke någon Brandstake, men wäl Wilkin, nämnd. Sedermera åter omförmålas wäl flere hörande till ätten Brandstake, men icke någon Wilkin."

²¹³³ Kronqvist 1941

²¹³⁴ Grotenfelt 1894, s. 21

²¹³⁵ Ramsay 1909, s. 4

²¹³⁶ Rantekammarböckernas avlöningslistor, Anthoni 1970, s. 296

²¹³⁷ Anthoni 1970, s. 272

²¹³⁸ Anthoni 1970, s. 294

²¹³⁹ Lagus 1860, s. 562

²¹⁴⁰ Notera, att han använde en vapenförteckning, dvs. det fanns en vapenförteckning om Wilkin-vapnet och han baserade sin vy på denna förteckning.

Om den eldgaffeln i Wilkins vapen hade någonting att göra med Brandstake-släktens vapen, förblir att bevisa, men dock borde det kommas ihåg, att Veckelax knapesläkter är alla mittemellan blandade som resultat av samhörighet för flera hundra år, och de med namnet Wilken eller Brandstake eller Husgafvel alla är genealogiskt nära varandra. Detta projekts Y-kromosomhaplotypanalyser har dock bevisat, att Brandstake- och Husgafvel-släkternas manliga linjer är inte desamma.

Emedan en eldgaffel/brandstake på tyska är "Schürhake", kan man inte undvika tanken, att den "eldhaken", som Sigfrid Jönsson Vilken i frälseransakningen 1623-1625²¹⁴¹ sade ha varit i Erik Larssons vapen på hjälmen, var egentligen en eldgaffel/brandstake²¹⁴². Det här förslaget får stöd av den befattningen av Lagus²¹⁴³, att "Brandstake-släkten sannolikt varit densamma med Wilken." Sigfrid Jönsson uppgav i frälseransakningen år 1623, att "Erik Larsson fört i skölden en husgafvel och på hjälmen en eldhake". Det här vapnet, som enligt Sigfrid Jönssons beskrivning inte var i hjälmprydnad likadant som det vapnet som Lagus²¹⁴⁴ beskrev enligt en 1600-talets källa som Vilken-Husgafvel-släktens vapen, dvs. "*en sköld av rödt fält och deruti en fristående något spetsig sparre av guld och twärs öfwer densamma en blå halfmåne; ofwanpå en öppen krönt Tornerhjelm, hwaröfwer emellan 2 strutsfjädrar af silfwer en 5 uddig stjerna af gult, lösverket omkring af gult och rödt*"²¹⁴⁵, fastän skölden själv har samma husgafvel/sparre-motiv.

Här borde man också komma ihåg, att ordet "stake" på engelska också har meningen "en kil"²¹⁴⁶. Ordet "brand-stake" skulle då betyda nånting likadant i form som "eld-kil", "eld-gaffel" eller kanske även "eld-hake". Den här tankelinjen leder dock direkt till ingenting, emedan Brandh- och Brandstake-släkterna inte har haft en "sparre/husgafvel/gaffel/kil" i sina vapen. Däremot skulle vapnet av Brandh av Mecklenburg-släkten se ut att mera eller mindre fylla nästan alla dessa beskrivningars krav (Fig. 20). Även det dock kan inte knytas till Tyska Orden, utan hellre till Albrekt av Mecklenburgs tid.

²¹⁴¹ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter: dok.nr. II & III.

²¹⁴² Hiilihanko på finska; poker på engelska, Alanne, V.S. 1962, Suomalais-englantilainen sanakirja, s. 128; fourche på franska, Lattunen, H. & Viljanen, K. 2000, Dictionnaire Finnois-Francais-Finnois, s. 88; attizzatoio på italienska, Barenzani, C. & Kalmbach, A. 2002, Dizionario finlandese-italiano-finlandese, s. 126; hurgon eller atizador på spanska, de la Torre Moral, S. & Hammela, A. 2002, Diccionario finés-español-finés, s. 86

²¹⁴³ Lagus 1860

²¹⁴⁴ Lagus 1860

²¹⁴⁵ Lagus 1860

²¹⁴⁶ Hurme & Pesonen 1978, "English-Finnish General Dictionary", s. 972

När det är meningen att pröva hypotesen "Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien med Tyska Orden eller någon annan orden" är det nödvändigt, att analysera det tyska området litet bredare, emedan medlemmar av Tyska Orden fanns ju överallt i det tyska området, inte bara i Ordensstaat i Baltien. I litteraturen vet man vapen, som klart har innehållit "brandstake/eldgaffel"-liknande "dreizäckige stäbe" (Fig. 11). Den möjligheten alltså finns, att orden "eldgaffel" och "brandstake" riktigt tyder på sådana "3-spetsiga stavar" som i det schlesiska vapnet i Fig. 11, men Måns Nilssons av Achtis vapens sköldfigur klart ger ett annat alternativ, speciellt emedan Achtis- och Wilkin-släkterna har haft nära kontakter.

Wilkin-Husgafvel-vapnets motiv i skölden har beskrivits av tre olika termer: sparre, husgafvel och eldhgaffel (Tabell 3). Ingen av de här termerna troligen menar exact vad kan ses i skölden. De är bara orden, som beskriver det motivet i skölden: två linjer, som möter i sköldens mittlinje i en skarp vinkel. Vad ses i skölden, är inte en husgafvel, den bara är liksom en husgafvel. Ordet "sparre" är inte exact heller: motivet bara är liksom den strukturen, på vilken

Fig. 21: Sigurd Ranes sigill²¹⁴⁷ 15.2.1333 med en obestämd djurfigur över en bokstav A eller en husgafvel-liknande struktur²¹⁴⁸.

taket vilar. I vad kommer till ordet gaffel, den också beskriver motivet i skölden. Man känner i heraldik till en så kallad "gaffelsnitt", vilket betyder, att skölden delas i tre områden²¹⁴⁹. Dessa områden delas med två linjer, som möter i sköldens övre kants mitt i en skarp vinkel så, att de här linjerna formar en sparre-liknande struktur. Att den här delningen kallas GAFFEL-snitt, tyder på, att ordet "eldh-gaffel" också beskriver samma struktur som orden "husgafvel" och "sparre". Det här stöds av det faktum, att det också har funnits i Sverige en släkt med namnet "Gavel/Gawel", som har "*ein goldener Sparren, oben auf der Fuge mit einem funfspissigen blauen Stern belegt, und von 3 fünfstrahligen goldenen*

²¹⁴⁷ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²¹⁴⁸ Huitfeld-Kaas 1899, s. 18, pl. XII

²¹⁴⁹ Raneke 1990, s. 422

Sternen begleitet, im blauen Feld." (nr.1343 i Riddarhuset i Stockholm)²¹⁵⁰. Också i det här vapnet verkar ordet "gavel" tyda på den strukturen som också kallas "en sparre".

Hjälmprydnadernas beskrivning i olika källorna är mycket nära varandra, men inte identiska. Det borde noteras, att skrivfel helt enkelt har tydligen tagit plats. De följande motiven nämligen har beskrivits på hjälmen av Wilkin-Husgafvel-vapnet: eldhake/eldhane/eldhana/ eldfana (Tabell 3). Det ser omöjligt ut att få veta, vilken av dem är den riktiga. Alla beskriver med all trolighet samma sak, men tiden har gjort sin del.

I vad kommer till husgafvel/sparre/eldgaffel-motivets användnings början, vet vi, att Sigfrid Jönsson²¹⁵¹ Wilkin d.y. i frälseransakningen 1623-1625 sade, att redan Erik Larsson (nämndes 1383-1438) "fört i skölden en husgafvel och en eldhake på hjälmen"²¹⁵². Att det här kan riktigt vara fallet, stöds av det faktum, att Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. (nämns 1537-1584), amiral och Ölands fogde²¹⁵³, använde "husgafvel" i sigillet redan i 1500-talets mitt²¹⁵⁴. Han nämndes

²¹⁵⁰ Hupel 1788, s. 702; se också Raneke 1990, s. 296

²¹⁵¹ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

²¹⁵² Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/III/045, Register på Husgavlarne Documenter, dok.nr. II & III.

²¹⁵³ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1572 och 1578-1579 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan gøre witterligt att efter vi för vårt och Rikens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen offver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som störste alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorffthigheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Register på Adelen's gotz och gårdar udiij Finland sampt med theris ränththe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84. Se Börjeson & Hafström 1949, ss. 68-70 för Sigfrid Jönssons agerande som skeppshövdsman och amiral på skeppen St. Erik, Hector och Elefanten; Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20); Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas,

först år 1533 i kung Gustafs hov²¹⁵⁵, och igen år 1539 med Ölands fogde Nils Hoffenskiöld, var själv från 1545 Ölands fogde och dog år 1584 som fogde i Öland²¹⁵⁶. Emedan Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. var Erik Larssons avkomling i tredje eller fjärde generation (troligast sonsöns son) och emedan också släktgrenen från Sigfrids bror, Per Jönsson, använde "husgafvel" i sigillet (Heiden Jönsson Wilkin²¹⁵⁷), verkar det sannolikt, att också Sigfrid Jönsson Wilkins²¹⁵⁸ antagna fader, "Jens Welckensen von Weckelax²¹⁵⁹", Erik Larssons sonson, använde "husgafvel" i sigillet.

Det är anmärkningsvärt, att användningen av "husgafvel" i vapnet är en mycket inexact expression. Det finns "en husgafvel-liknande objekt" även i den norske Sigurd Ranes sigill (Fig. 21), men det är knappast fråga om samma heraldiska figur som i Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä. vapen.

Det är emellertid så, att om en eld-hake var en synonym till en eld-gaffel, sparre av guld, en gyllene husgafvel och eld-kil (brand-stake, se ovan), Erik Larsson skulle ha haft en liten sparre av guld (eld-hake) på hjälmen, liksom Karl Ulfssons (Sparre av Tofta) son Knut Karlsson, som hade som hjälmprydnad "en röd sparre toppad av påfågelfjädrar mellan två gula buffelhorn"²¹⁶⁰ eller Trugot Torsen (Gumlösaätten), som hade "en mindre sparre sannolikt mellan två horn"²¹⁶¹, eller som hela Sparre av Hjulsta och Ängsö-ätten, som hade "en röd sparre mellan hornen"²¹⁶². I Sigfrid Jönssons (den äldre) sigill från 1568 kan det möjligen också finnas en liten sparre på hjälmen, mellan hornen (se Tabell 2), men sigillet storlek gör det svårt att vara säker på sparrans existens på hjälmen. Stiernmans samlings Husgafvel-vapnets version (Tabell 2) har två horn som hjälmprydnad, inte en liten sparre. Hjälmprydnaderna överhuvudtaget verkar ha varierat inom släkter med tiden²¹⁶³.

som hörde till Bamholz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

²¹⁵⁴ Ekman 1950, s. 24

²¹⁵⁵ räntekammarböckerna; Anthoni 1970, s. 297

²¹⁵⁶ Ahlquist 1822, ss. 272, blev begravnen i Långlöts kyrka

²¹⁵⁷ FS 5455:10; FS 3554:146 (Raseborgs län, agerade också i Kymmenegårds län)

²¹⁵⁸ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, fräselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

²¹⁵⁹ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

²¹⁶⁰ SMV I:118

²¹⁶¹ SMV I:109

²¹⁶² SMV I:115

²¹⁶³ SMV I:118

I Brandstake-vapnet finns det en eldgaffel/brandstake som hjälmsprydnad, men den här hjälmsprydnaden är eldgaffeln/brandstaken så som vi förstår de här orden nuförtiden. Om det här påminner om gemensamma rötter med Vilken-släkten, varför innehåller Brandstake-vapnet då ett annat motiv, den "brinnande eldträ" i skölden? När har det kommit? Är orsaken ett giftermål till släkten Brandh, som tills 1643 existerade i Veckelax på svärdsidan (Thomas Mårtensson Brandh²¹⁶⁴) och i Estland²¹⁶⁵, och som hade motivet "brinnande vedträ" i skölden? I Brandt från Mecklenburg-släktens vapen finns det en sparre ovan en eld i skölden och på hjälmen är – en brinnande vedträ²¹⁶⁶.

Hur som helst med användningen av brandstaken/eldgaffeln av de släkterna, som använde efternamnet "Brandstake", borde det inte glömmas, att en av de Brandstake-linjerna dock hette Bock. Bock-släkten är känd i Reval, där släkten har använt det vanliga bock-motivet i vapnet²¹⁶⁷. I Reval ser det ut att ha funnits också några med namnet "Brand" men med bock-motivet i vapnet²¹⁶⁸. Deras kontakter med Tyska Orden är inte kända.

Bock af Buckila-släkten med en stående eller en gående bock i vapnet är känd i Finland. Enligt Raneke²¹⁶⁹ har denna ätt dött på svärdsidan år 1769.

En Johannes Bock har använt ett avhugget bockhuvud i vapnet redan år 1385 och en Botulf Jönsson, som har använt samma vapen, har nämnts i 1336-1341 i Uppland och Stockholm²¹⁷⁰.

Den baltiska Stenbock-Fermor-släktens vapen²¹⁷¹ innehåller både det bock-motivet och "gules chevron or". Orsaken till förekommandet av "gules chevron or" i det här vapnet är inte känd.

I mera fjärran områden känner man Bock en Franconie et en Lorraine-släktens vapen: "De gueules au bouc d'argent sautant"²¹⁷². Burkes (1884) "The General Armory" känner till 13 släkter med namnet "Buck" och 3 med namnet "Bucke"²¹⁷³. I 6 av dessa förekommer bock-motivet, men ingenting tyder på kontakter med Veckelax eller Tyska Orden. Papworth's Ordinary of British

²¹⁶⁴ Korhonen 1981, s. 169

²¹⁶⁵ Raneke 1990, s. 243, adlad i Sverige 1652, ointroducerad

²¹⁶⁶ Raneke 1990, s. 415, adlad i Sverige 1646, nr. 386

²¹⁶⁷ Erkki Brandstack, personligt meddelande

²¹⁶⁸ Erkki Brandstack, personligt meddelande

²¹⁶⁹ Nr. 247, intr. 1638, Raneke 1990, s. 157

²¹⁷⁰ Raneke 1990, del I, s. 266

²¹⁷¹ Reichsgraf 12.6.1758, Klingspor & Hildebrand 1882, s. 32.

²¹⁷² Luz 1996, s. 126

²¹⁷³ Burke 1884/1969, s. 140

Armoriais (1874) känner till 20 vapen²¹⁷⁴ med motivet "buck". Dessa vapens bärars namn tyder inte på Veckelax eller Tyska Orden heller.

En Hans Bokche har varit kung Karl Knutssons ombud i Reval 25.5.1444²¹⁷⁵. En Erhenbert Bok von Wenden är känd i Livland år 1328²¹⁷⁶. En Jon Bock har varit nempdeman i Sjundeaå år 1472²¹⁷⁷. Andra livländska med efternamnet "Bock" förekommer i litteraturen:

- 1) Christoffer Bock²¹⁷⁸,
- 2) Nicolaus Bock²¹⁷⁹,
- 3) Diderick Bock, fogde i Wesenberg²¹⁸⁰,
- 4) Gert Buck, Dorpat²¹⁸¹,
- 5) Claus Boch²¹⁸²,
- 6) Magnus Buck, Kirzherr zu Nyenkerken i Karelen/Finland²¹⁸³
- 7) Peter Buck, Kurland, Biskopens tjänare

Det skulle alltså vara möjligt, att den Brandstake-Bock-linjens ursprung var i den medeltida, sedan 1300-talet i Livland kända Bock-släkten, men ingenting tyder på Tyska Orden i det här sammanhanget eller får tvivla ett sådant sammanhang.

De följande medeltida svenska eller livländska personerna är kända från litteraturen:

- 1) Hans Bock (år 1420)²¹⁸⁴, troligen densamme som Hans Buck, som "unde bekende, wo dat he vntpfangen vnd vppgebort hefft uppe syn inwonlike erue"²¹⁸⁵
- 2) Johan Bock²¹⁸⁶

²¹⁷⁴ Papworth 1874/1985, s. 58

²¹⁷⁵ FMU 3, s. 331

²¹⁷⁶ Stavenhagen 1907, nr. 25, 15.6.1328.

²¹⁷⁷ DF 3527, 2.10.1472

²¹⁷⁸ Arbusow 1910, Band III, nr. 254, 8.3.1528

²¹⁷⁹ Arbusow 1910, Band III, nr. 66.1, 2.2.-30.6.1516; kanske den samme Nicolaus Boch, som var Kämmerer i Riga, LEC II:3, nr. 116, 13.11.1506

²¹⁸⁰ Arbusow 1910, Band III, nr. 183 19.-26.3.1525

²¹⁸¹ LEC II:2, nr. 621 18.2.1504

²¹⁸² LEC II:2, nr. 787, 3.6.1505; kanske den samme som Claus van Bâch, LEC II:2, nr. 335 20.7.1502

²¹⁸³ LEC II:3, nr. 423, 4.8.1508; nr. 426, 8.8.1508

²¹⁸⁴ Greiffenhagen 1932, nr. 5b, s. 7.

²¹⁸⁵ Plasterer 1930, 4.6.1428, s. 192, nr. 740, fol. 69-b.

- 3) Gerwyn Buck²¹⁸⁷
- 4) Hans Buck²¹⁸⁸
- 5) Herman Bock²¹⁸⁹
- 6) Ernst Bock²¹⁹⁰
- 7) Ghert Buck²¹⁹¹
- 8) Roloff Bock²¹⁹²
- 9) Jon Bock²¹⁹³
- 10) Matyss Bocken²¹⁹⁴
- 11) Gride Bocke²¹⁹⁵
- 12) Herman Buccha²¹⁹⁶
- 13) Johannes Bock²¹⁹⁷
- 14) Markvard Bock²¹⁹⁸
- 15) Herman Bock²¹⁹⁹
- 16) Sone Bock²²⁰⁰
- 17) Nils Pedersson Bock, från Helsinge (av Boxbacka), fick ett frälsebrev 11.8.1435²²⁰¹
- 18) Otte Pedersson Bock, tysk släkt, hade jord i Pikis²²⁰²
- 19) Madtz Buck²²⁰³ (förnamnet "Mats" förekommer i Brandstaka-Bocksläkten i Veckelax på 1500-1700-talen regulärt)²²⁰⁴

²¹⁸⁶ Johansen 1929, nr. 4, S142, nr. 758, s. 45, 21.12.1391-2.6.1392

²¹⁸⁷ Vogelsang 1992, ss. 477, 492, 549, 578, 596, 601, 28.9.1456, 21.10.1456, 4.8.1462 från Baye, Normandi, 15.5.1467 från Danzig, 23.5.1471 från Sverige, 2.11.1471 från Lübeck

²¹⁸⁸ Vogelsang 1992, s. 495, 21.10.1456

²¹⁸⁹ Vogelsang 1992, s. 522, 2.8.1459

²¹⁹⁰ Vogelsang 1992, s. 557, 27.6.1462, 7.6.1463

²¹⁹¹ Vogelsang 1992, ss. 639, 645, åren 1484, 1486

²¹⁹² Vogelsang 1992, s. 682, år 1496 från Bruaßes

²¹⁹³ DF 3527, 2.10.1472

²¹⁹⁴ DF 5448, 23.3.1510

²¹⁹⁵ DF 6298 20.5.-september 1526

²¹⁹⁶ SDHK 795, år 1261

²¹⁹⁷ SDHK 13416, 3.5.1388

²¹⁹⁸ SDHK 22651, 14.10.1436

²¹⁹⁹ SDHK 29478, 10.9.1472

²²⁰⁰ SDHK 33346, 12.2.1496

²²⁰¹ Historisk tidskrift i Finland 1950, s. 73, SDHK 22419, DF 2136, 2138; Anthoni 1970, s. 98

²²⁰² Anthoni 1970, s. 121

²²⁰³ DF 1428, mars 1414 Pernå

- 20) Pedher Bock ²²⁰⁵
- 21) Joan Buk (år 1447, 23.9.1450)²²⁰⁶
- 22) Magnus Buck (år 1460)²²⁰⁷
- 23) Buk, svåger till biskop Magnus Tavast²²⁰⁸
- 24) Olaff Bok, biskop Magnus Tavasts systemsson²²⁰⁹
- 25) Johannes Bukker, vittne²²¹⁰
- 26) Jaeppe Bok, syneman²²¹¹
- 27) Michel Buk i Lagmansby, vittne²²¹²

Den Bock-släkten, som bodde i Veckelax, använde ett vapen med en "brandstake" på hjälmen i stället för en bock (se ovan) och även namnet "Brandstake-Bock".

Eldhaken/Eldgaffeln/Brandstaken verkar vara ett viktigt motiv i Veckelax knaparnas vapenhistoria, emedan det tycks vara en gemensam nämnare bland åtminstone namnen Husgafvel, Vilken, Brandstake, Brandh, Mulle, Stöder, Bock och Kouko. Om existensen av det här gemensamma vapenmotivet betyder, att alla ovannämnda namn härstammar dels från en gemensam förfader/förmoder, kan inte bestyrkas, men resultaten av denna undersökning om Veckelax fräsesläkters Y-kromosomhaplotyper bevisar, att Husgafvel- och Brandstake-släkterna inte har en gemensam stamfader. En möjlighet är att alla dessa släkter hörde till Måns Nilssons (med en sparre och eld i vapnet) klientfräse.

Hur som helst, Brandstake-släktens olika manliga linjer förefaller vara av olika ursprung på grund av detta projekts Y-kromosomhaplotyperanalys och Hauhios personligt meddelande²²¹³ om att Brandstake-Stöder-linjens Y-haplotyp på basis av en individ inte alls är likadan som Brandstake-Bock-linjens Y-haplotyp. Detta bevisar det naturliga faktum, som är från släktens genealogier känt, att de olika linjerna är släktingar via spinsidan, och att det egentligen är

²²⁰⁴ Korhonen 1981, s. 164

²²⁰⁵ 23.2.1482, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 962, s. 78

²²⁰⁶ Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, nr. 288, 387, ss. 152 194

²²⁰⁷ Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, s. 25

²²⁰⁸ REA 4.9.1439, nr. 481, ss. 373-375

²²⁰⁹ REA, 4.9.1439, nr. 481, ss. 373-375

²²¹⁰ REA, 25.6.1346, nr. 115, s. 73

²²¹¹ REA, 6.3.1462, nr. 594, ss. 473-474), friboren nempdeman (REA, 25.3.1464, nr. 601, s. 480), vapnare (REA, 24.2.1470, nr. 615, s. 496

²²¹² REA, 28.10.1397, nr. 283, s. 212

²²¹³ Hauhio, K. 2010, personligt meddelande: Brandstake-Stöder-släktens en manlig medlem, vars linje har förändrat namn, skulle ha hittats. Den här personens 8 loci Y-haplotyp är helt olik Brandstake-Bock-släktens 8-loci Y-haplotyp. Av 8 loci, bara 3 hade samma antal upprepningar. Troligen av ett baltiskt ursprung.

fråga om en Brandstake-klan, som tillsammans tog hand om utrustningen av en frälseman och om de förvaltningsfunktionerna, som möjligen hörde till dem. Husgafvel-Wilkin-släktens Y-haplotyp är helt olik Brandstake-Bock-släktens Y-haplotyp såsom bevisat i detta projekt, fastän också de här två Veckelax frälssläkter har genom sekler klanartigt agerat tillsammans.

De här data visar inte, varifrån eller med vilken orden Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien. Se mera om hypotesens 1.2.4. testande i 3.3.6.

3.2.2 Motivet "en pil i ett hjärta"

Hypotes 1.2.6.: "Det ursprungliga Pilhjärta-vapnets innehåll glömdes därför, att när användningen av hjärtformiga sköldar på 1500-talet slöt och all användning av sköldar efter 1600-talet slöt, kunde man inte längre se, hur det så var, att "en pil i ett hjärta" fanns i vapnet " (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C, se också 3.2.3.)

Frälse på Husula

Enligt Wikman (1846) fick en Matts Eriksson²²¹⁴, som kan ha använt efternamnet Roland, först frälse på Husula (Hussula, Hussala, Husuböle)²²¹⁵ "under Margaretas och den pommerska hertigens Erik XIII regering" (Margareta blev drottning officiellt 1397, men hade kallats att bli drottning bland annat av Raseborgs Hövidsman Tord Bonde litet tidigare), men av allt att döma var han inte den första landägaren i Husuböle-Husula område (Husuböle = Huseböl, ett odaterat register över frälsemän i Finland, som "icke äge flere gods än de äre besutne på", troligen av 1560-talet)²²¹⁶. Nämligen, det har föreslagits²²¹⁷ det följande:

"A recurrent compound in "-by", Hus(e)by (Husaby), which would seem to have denoted some kind of administrative center, has a characteristic distribution in Scandinavia. There are nine instances in Denmark, forty-six in Norway, and about seventy in Sweden. With the exception of four instances in Orkney, the name "Hus(e)by" does not occur in the Scandinavian colonies. It seems likely that this name, both in the Scandinavian homelands and in Orkney, replaced older names. Its absence from the Danelaw and Åland can be explained by the fact that the "Husa-by" institution did not develop until about the year 1000."

²²¹⁴ En Matts Eriksson till Strömsby är känd år 1581 (Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10), men han kan inte vara samma Matts Eriksson, emedan han var "till Strömsby", inte "till Husuböle" och han inte levde under Eriks av Pommern tid.

²²¹⁵ Wikman 1846

²²¹⁶ Ekman 1950, s. 27

²²¹⁷ Fellows-Jensen 1993

Det här är mycket intressant, emedan ortnamnet "Husuböle" i Veckelax klart är en ekvivalent av Huseby/Husaby. Ordet "en böle" är som känt en synonym av ordet "en by". Att ordet "Huseby/Husaby", även "Husebø"²²¹⁸ och Hossoby²²¹⁹ betydde något slags administrativ centralplats, där kungen kunde komma med sin hird, när han var närvarande i området, skulle föreslå, att Husuböle (= Huseböl, ett odaterat register över frälsemän i Finland, som "icke äge flere gods än de äre besutne på", troligen av 1560-talet)²²²⁰ var bland de första bosättningarna i Veckelax. Fellow-Jensen (1993) konstaterade, att Husaby/Huseby-förvaltningscentra som institut började på 1000-talet. Om så, skulle det föreslå, att "Husuböle" (Huseböl) som ett namn är ca. 1000 år gammal. Det är dock troligare, att de här förvaltningscentra hörde till Birger Jarls tid. Husuböle är ännu i dag ett separat bevarat område i nutidens kartor (Husupyöli på finska).

Att Husuböle (Huseböl) kanske var det tidigare centret i området, skulle stödjas av det faktum, att det var för ca. 1000 år sedan ännu möjligt att komma på skepp²²²¹ till den nordligaste änden av Veckelax, eller den nuvarande Kyrkosjöns/Kyrkoträskets område, där Husula-Husuböle fanns, och ännu finns (för att se, hur den ursprungliga Veckelax-viken kunde ha nått sig till Husula-Husuböle området, se Appendix A).

Om ortnamnet "Huseby/Husaby/Husebø/ Huseböl/Husuböle etc." har existerat annanstans i Österland är inte känd, men 6.7.1564 har riksråd Hogenskild Bjelke och Knut Knutsson hållit kungsräfst i Österhäradet av Raseborgs län (Västra Nyland) och fallit dom "angående välbördig Jakob Hindrikssons talan till Per Olsson och hans grannar i Huseby om forsen emellan Huseby och Sjunby"²²²². Det här indikerar, att det har existerat en Huseby också i Västra Nylands område.

Den här Husebyn har troligen legat som granne till Sjunby i Sjundeå, som är ca. 30 km från Raseborg slott. I det fallet tyder "Husebyn" kanske på omgivningen av Sjunbys stenhus, vars byggande Jakob Henriksson Hästesko på 1560-talet lät börja²²²³.

I den nuvarande Finland känner man ortnamnen som tyder på ""Huseby/Husaby/Husebø/Huseböl/Husuböle etc." bara i Veckelax (Husuböle), Sjundeå (Huseby) och norr om staden Imatra (Husunkylä = Hususby). I

²²¹⁸ Regesta Norwegica IV, nr. 897, 11.9.1332, s. 342

²²¹⁹ DN b. 16, nr. 333

²²²⁰ Ekman 1950, s. 27

²²²¹ Om jorden lyftar sig i Kymmenedalens kust ca 25 cm/100 år (2,5 mm/år), skulle det ha lyft sig 2,5 m i 1000 år.

²²²² Bidrag till Finlands historia IV, s. 257, nr. 247

²²²³ Mäkinen 1975, s. 168

närheten av det senaste finns det också en plats med namnet "Poitsilanmaa" (Poitzelas land), vilket tyder på att veckelaxborna från Poitzela har tagit mera land till odlingen där.

Namnet Pilhjärta

Matts Erikssons avkomlingar började använda efternamnet "Pilhjärta". Orsaken till den här är inte känd, men en möjlighet är att namnet har kommit från det vapnet Matts Erikssons avkomlingar har använt. I det fallet borde man hitta en familj, som har använt ett vapen, där både "pil" och "hjärta" förekommer.

Wilhelm G. Lagus skriver i sin bok "Undersökningar om Finska Adels Gods och Ätter"²²²⁴, på grund av Jespes Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618" att "Thesse efter:ne uthi Husseböle och Bochzböle i Wekulax Sochn, berette sigh hafua till Sköldemercke een Skächta i ett hjerta, och een Stålhandska, män Ryssen borttagit deres bref". Notera, att pilen var i ett hjärta och att det var bara en pil, inte två, och att också stålhandsken hör till vapnet. Han också nämner den första i litteraturen kända representanten av en av de nuvarande Pilhjärta-släktens grenar, Tomas Sigfridsson Tappain (namnet har förändrats med tiden till Tepponen troligen via Tappain-Teppain-Teppainen²²²⁵-Teppoinen-Tepponen liksom många namnen i Östra Finlands område har fått det -nen-diminutivslutet²²²⁶; Pilhjärta-Tepponen)²²²⁷. I denna förteckning gjord år 1618 användes inte namnet "Pilhjärta", men vapnet tyder på samma sak. Alla de, som nämndes hörande till den gruppen, som använde detta vapen, hade gods i Husuböle, Boxböle eller Stensböle (= Stöder = Töytäri på finska), majoriteten (8/10) i Husuböle²²²⁸.

Fastän dess kontakter med Veckelax inte är kända, har det funnits i Viborgs län en släkt med namnet Teppoin redan år 1573²²²⁹, dvs. 45 år innan Jesper Mattsson Krus dokument²²³⁰. En representant av den här släkten, Thomas Teppoinen²²³¹, fick då, 7.7.1573, Walkiamatka hemman i Heliga Korsets socken

²²²⁴ Lagus 1860, s. 84

²²²⁵ Tomas Teppainen, Mantalsregister 1583, Tawaststjerna 1904, s. 40

²²²⁶ T.ex. Pölläin/Pöllein – Pölläinen – Pöllänen (kyrkoböckerna)

²²²⁷ Jesper Mattsson Kruus, 1618; se Lagus 1860, s. 84; Korhonen 1981, s. 154

²²²⁸ Jesper Mattsson Kruus 1618; Lagus 1860, ss. 84-85

²²²⁹ Thomas Teppoinens fader Pekka Teppoin från Walkiamatka i Mohla på Karelska Näset dog år 1552, Huuhtanen 2010. Huuhtasten karhunkierros. Kertomus erään Huuhtasten sukuhaaran vaellusvuosista, s. 108; Teppola by nämndes år 1554 i tiondelängden.

²²³⁰ Jesper Mattsson Kruus, 1618; se Lagus 1860, s. 84

²²³¹ FS 5594:12, Thomas Teppoin kungjorde rår emellan Kexholm och Nöteborg år 1587 tillsammans med Henrik Mattson, Kexholms översta befallningsman

(= Mola) i Euräpe (Äyräpää) härad av kung Johann²²³². Kung Johann konfirmerade hans hemman 4.8.1584²²³³. Kung Carl konfirmerade samma hemman till Thomas Teppoinen 30.8.1594²²³⁴. Kung Sigfrid konfirmerade Wallkiamatka till honom 5.7.1594²²³⁵. Thomas Teppoinen fullmäktigades av Kung Carl 29.7.1594 att värva så många ryttare han kunde²²³⁶ och detsamma gjordes igen 8.9.1594²²³⁷. Kung Carl också skrev 11.9.1599 ett synnerligt brev till Thomas Teppoinen med ett order att förvara gränserna²²³⁸ och möta HKM i Viborg, där han "med nåde och allt godt skall recompenserat blifwa"²²³⁹. Igen i 15.10.1599 fullmäktigade Kung Carl honom att värva 300 ryttare²²⁴⁰. Kung Gustaf II Adolph tillät 3.6.1614 i Viborg Thomas Teppoinens änka Wallkiamatka hemman²²⁴¹ och sonen ett annat hemman för att hålla rusttjänst²²⁴². Sonens (Thomas Thomasson Teppoinen) hemmans namn nämns inte, men 4.10.1615 skrev Kung Gustaf i Pleskow ett brev, där han tillät Thomas Thomasson Teppoinen bliva på sin rusttjänst och njuta Harfuola (Harviala) hemman i Mähle (Mola) Socken²²⁴³. Vålboren Herr Hindrich Flemming skrev i Viborg 31.3.1619, att han låter Thomasz Teppoins änka HKM:ttz brev njuta omolesterat, och emedan sonen är en officerare, att han låter honom den 1 skatt jord behålla²²⁴⁴. Gustaf Adolph kallade Thomas Teppoinen "Ryttmästare uthaf knape ryttare" i sitt brev 3.6.1614²²⁴⁵: I ett annat brev 4.10.1615 kallar Kung Gustaf Adolph den förenämndes son Thomas Thomasson Teppoinen "Ryttare"²²⁴⁶:

²²³² Suomen Historiallisen Seuran [SHS] arkisto 1905, mötet i 9.3.1904, s. 53; originaler i Riksarkivet i Stockholm/Acta finl. topographica

²²³³ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²³⁴ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²³⁵ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²³⁶ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²³⁷ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²³⁸ Ordets "gräns" (Grenze, d.) användning började i Sverige i slutet av 1400-talet eller i början av 1500-talet, se Katajala 2012

²²³⁹ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²⁴⁰ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²⁴¹ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²⁴² SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²⁴³ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²⁴⁴ SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

²²⁴⁵ SHS 1905, 9.3.1904, ss. 54-55

²²⁴⁶ SHS 1905, 9.3.1904, s. 56

Thomas Thomasson Teppoinen föll år 1638 i Stralsund, dvs. när det redan fanns en släkt med samma namn i Veckelax.

Wallkiamatkas Teppoinen-släkt verkar dock inte vara densamma som Pilhjärta-Tepponen-släkten på grund av olikheter i dessa släkters Y-kromosomens haplotyper²²⁴⁷. De kan dock höra till samma släktenhet via mödrar.

Det har funnits också Piljärta-Jaakkola, Pilhjärta-Anttila (Heikkilä), Pilhjärta-Junnila och Pilhjärta-Peltola-linjerna²²⁴⁸. Av dessa gifte Pilhjärta-Jaakkola-linjens Matts Sigfridsson sig med Huggut-släktens sista representants på svärsida i Veckelax, Matts Mattsson Hugguts dotter, Johanna Huggut och köpte Bötesön i Veckelax efter Hattarnas krig år 1742²²⁴⁹.

Pilhjärta-Tepponen, -Jaakkola- och -Heikkilä-linjerna finns ännu kvar idag.

Husmärken och vapen med ett hjärta och pilar

För att försöka få mera information om Veckelax Pilhjärta-släkts vapens ursprung är det nödvändigt att analysera, var sådana vapen, som fyller Veckelax Pilhjärta-släktens vapenförklarings krav²²⁵⁰, har funnits. Motivet "Pil och hjärta" har funnits i Giertta-släktens vapen i Finland²²⁵¹ och i Hierta-släktens vapen i Halland²²⁵² i Sverige. I både Giertta- och Hierta-släkternas vapen en pil finns i ett hjärta, men i Hierta-släktens vapen går pilen genom tre hjärtan och i Giertta-släktens vapen finns det två pilar. Inga vapen med motiven "pil och hjärta" finns i Johann Siebmachers Wappenbuch (1605), som innehåller 3320 vapen från det Römerska Imperiet (tyska området), men i "Grosses Wappenbild Lexikon" finns det många, fyra med en pil i ett hjärta (Satler, Hillebrant, Stolp och Spreng) och 11 med två pilar i ett hjärta (Fritze, Rumpff, Schröder, Köneke, Hofbauer, Thomas, Köhler, Rutling, Schleiffius, Bolten och Reimers).

²²⁴⁷ Ahti Tepponen, personligt meddelande

²²⁴⁸ Oksanen & Oksanen 2003, ss. 187-194

²²⁴⁹ Oksanen & Oksanen 2003, s. 189; för Huggut-släktens frälsebrev, som Fader Huggensson fick år 1356 i Borgå se 3.2.4.

²²⁵⁰ Lagus 1860, s. 84 (Jesper Matsson Krus' Förtecning a. 1618)

²²⁵¹ Klingspor 1885-1890 Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok/Raneke 1990, 4203 svenska vapen

²²⁵² Klingspor 1885-1890/Raneke 1990

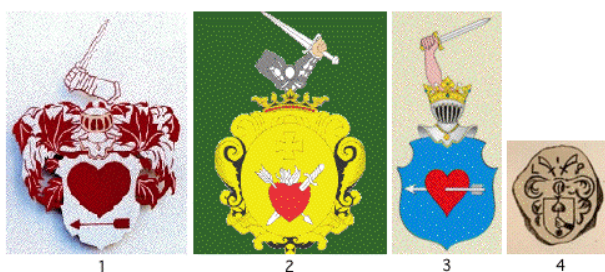

Fig. 22: Vapen med en pil i ett hjärta och en stålhandske (eller en väpnad hand)²²⁵³. Det finns en massa vapen med en pil eller två pilar i ett hjärta i litteraturen, men inte så många vapen med en pil i ett hjärta med en stålhandske/en beväpnad hand. Sådana är t.ex.: 1) Pilhjärta från Veckelax i Finland (vapen såsom i dag), 2) den ukrainska Pryimakovy-släktens vapen²²⁵⁴, 3) Wakowski-vapnet²²⁵⁵, 4) Påsa-fräsesläktens vapen på 1600-talet²²⁵⁶. ©Pilhjärta-vapnet Pihlhjärta knaappisuvut r.f., Wakowski-vapnet Tadeusz Gajl & Wydawnictwo Benkowski.

I vad kommer till släkten "Stolpe", som har haft en pil i ett hjärta i vapnet liksom den "Pilhjärta"-släkten i Veckelax, är det kanske intressant, att den femte personen med i att ge fräsegods till Erik Larsson hette Joen Dansson. En Jon Dansson med efternamnet "Stolpe", riddare och son till riksrådet Dan Nilsson (Stolpe), har levt år 1392, men om han var densamme som den nämnd i Karl Ulfsson Sparres brev till Erik Larsson som vittne, vet man inte.

De polska vapnen med "en pil och ett hjärta" inkluderar de följande vapen: Alchimowicz²²⁵⁷, Domamirczowski²²⁵⁸, Hryniewicz²²⁵⁹, Kara²²⁶⁰, Langen²²⁶¹, Nieszyjka²²⁶², Przyjacieli²²⁶³, Szembel²²⁶⁴, Szywir²²⁶⁵, Wakowski²²⁶⁶ och Wyszgirt²²⁶⁷. Bara några av dem är tillräckligt gamla.

²²⁵³ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²²⁵⁴ Лукомский & Модзалевский 1914 (Lukomskiy & Modzalevskiy 1914), s. 141

²²⁵⁵ Gajl 2003, s. 314, år 1605

²²⁵⁶ Ruuth 1891; inga kända anknytningar mellan Påsa- och Pilhjärta-släkterna, men Påsa-släktens vapen fyller Pilhjärta-släktens vapenförings krav.

²²⁵⁷ Gajl 2003, s. 234, år 1863

²²⁵⁸ Gajl 2003, s. 56, år 1565

²²⁵⁹ Gajl 2003, s. 259 1802, h. Lubicz

²²⁶⁰ Gajl 2003, s. 264, Obrona)

²²⁶¹ Gajl 2003, s. 275, år 1698, Przyjacieli odm.

²²⁶² Gajl 2003, s. 285, Syrokomla odm., år 1560

²²⁶³ Gajl 2003, s. 296

²²⁶⁴ Gajl 2003, s. 310, år 1528, Przyjacieli odm.

På brittiska öarna, har de följande släkterna haft en (1) pil och ett (1) hjärta i vapnet: 1) Douglas (Skottland), 2) Douglas (Kent), men det finns ingen stålhandske i dessa vapen²²⁶⁸. I vapnet av Loughnon-slakten finns det en "hand apaumé" i basen och en pil på toppen, men ingen hjärta och handen sägs inte ha en stålhandske på²²⁶⁹. Lowle-släktens vapen innehåller en hand hållande tre pilar, men hjärtat saknas²²⁷⁰. Det förefaller, att en pil i ett hjärta har varit vanligare som vapenmotiv i Polen än på Brittiska öarna.

I Sverige har tre släkter haft en arm hållande en pil i vapnet: 1) Palm (en arm hållande en pil och kvistar)²²⁷¹, 2) von Roxendorff (en arm hållande en pil, armen uppstigande ur en mur)²²⁷², 3) Jon Nielsen Svenskes ätt (en arm hållande en pil)²²⁷³. Dessa vapen innehåller inte ett hjärta. En släkt (Giertta) har haft två pilar i ett brinnande hjärta²²⁷⁴, men utan stålhandsken. Det här skulle föreslå, att en pil i ett hjärta som vapenmotiv har varit vanligare i Polen än i Sverige.

I fråga om skriftliga källor om Roland-Pilhjärta-släktens vapen är den äldsta kända från 1618, i Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618. I det här dokumentet beskrevs Pilhjärta-vapnet som "till sköldemercke een Skächta i ett hjerta, och en Stålhandska". Notera ordet "Skächta". Det här ordet menar egentligen en trubbig pil. I Wikmans Fredrikhamns historia (1848) berättas att "Pihlhjertas sköldemärke warit en bewäpnad hand, som höll en pik och på pikspetsen ett upp och nedwändt hjerta", men Jesper Mattsson Krus (1618) skrev enligt Lagus (1860) ändå klart "en pil (icke pik)", vilket antyder, att Wikmans information inte är korrekt här.

Svårigheten här är, att man inte kan vara säker på vilket motiv var i skölden och vilken som hjälmprydnad. Att tala om sköldemärke skulle tyda på att motivet var helt i skölden, men det här kan inte tas för säkert. Vad är gemensamt med alla dessa vapenföringar är att pilen/skächtan är i ett hjärta och att det har funnits en stålhandske i vapnet, i skölden eller på hjälmen. Wikmans (1846) information om att den bewäpnade handen håller en pik/pil är dock intressant och användbar, när det här vapnets natur försökas att klargöra.

²²⁶⁵ Gajl 2003, s. 202, år 1570

²²⁶⁶ Gajl 2003, s. 314, år 1605

²²⁶⁷ Gajl 2003, s. 222, år 1550

²²⁶⁸ Papworth 1874/1985, ss. 944-947

²²⁶⁹ Papworth 1874/1985, s. 903

²²⁷⁰ Papworth 1874/1985, s. 903

²²⁷¹ Dahlby 1964, s. 78

²²⁷² Dahlby 1964, s. 78

²²⁷³ SMV II:646

²²⁷⁴ Dahlby 1964, s. 90

Om den bewäpnade handen är i skölden, kan man hitta några liknande vapen:

- 1) Stålhandske (Västergötland, adlig, ointr.)-släktens vapen: en pik-hållande stålhandske,
- 2) Dreffensköld (Västergötland, nr.369): en förbruten pik-hållande stålhandske, pik med en fana, två stålarmar håller en eldhane på hjälmen,
- 3) Gyllenhaal (nr. 814): en pik-hållande stålhandske. Ingen av dessa innehåller en hjärta²²⁷⁵,
- 4) Stålarms (uradel från Finland, nr. 32): Stålarms,
- 5) Tawast (uradel från Finland, nr. 64, 129, 321): alla brancher har en pik/svärd med en hjärta på spetsen på hjälmen, den friherrliga och den grevliga branchen har "en stålarm" i hjärtskölden²²⁷⁶.
- 6) Hjertesting (senare Gyllensting, Västergötland, nr. 393): i skölden en beväpnad arm (stålarms), som håller en svärd/pik med en hjärta på spetsen.
- 7) Skeckta (Västergötland, nr. 703): delad röd och gul, ovan två pilar (skecktor) i kors med varandra, ovan och nedan pilar två kulor av silver, nedan två stålarmar mot varandra
- 8) Nieszujka: "An arrow pointed upward and piercing a heart, above the Abdank device; on the crest are three ostrich plumes." ²²⁷⁷

Emedan det har föreslagits²²⁷⁸, att Wilkin, Brandstake och Pilhjärta hade ett gemensamt ursprung, måste man här analysera, om också det ursprungliga Pilhjärta-vapnet härstammade från det ursprungliga Wilkin-Husgafvel-vapnet²²⁷⁹. Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä.²²⁸⁰ gamla (1568) vapen nämligen ger

²²⁷⁵ Raneke 1990

²²⁷⁶ ÄSF, del, s. 266.; Enligt Eric Anthoni hade den medeltidsätten Tawast inga (demonstrerade) anknytningar med de senare Tawast-släkterna. De senare friherrliga och grevliga Tawast-släkterna använde dock samma huvudmotiv i vapnet, en stålarm, som den medeltidsätten. Det finns människor med efternamnet "Tawast" i Kotka-Veckelax-Fredrikshamnstrakten även i dag, men deras anknytningar till medeltiden är inte kända och det är inte det här projektets ändamål att forska dem.

²²⁷⁷ Gajl 2003, s. 285

²²⁷⁸ Ramsay 1909; ss. 192, 194

²²⁷⁹ Det har dock bevisats i detta projekt, att Huggut-släktens brev från året 1356 inte är detsamma som Wilkin-Husgafvel-släktens brev från året 1396

²²⁸⁰ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälseängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84

möjligheter till det (se Tabell 2). I det här vapnet finns det en båge och en sparre i rött fält. Om man förändrar den röda sköldens form litet från nedre kanten till en annan form, är skölden mycket likadan som ett hjärta (Fig. 23). Sparren och bågen tillsammans gör det, att sparren påminner då om pilens spets ("litet spetsig sparre", Wilkin-Husgafvel-släktens vapenföring i slutet av 1600-talet²²⁸¹, Tabell 3). Att sparren är inom den röda hjärtformiga skölden gör att Pilhjärta-släktens vapenföringars första egenskap, "en pil i ett hjärta" blir sant (jämföra med "litet spetsig sparre", Wilkin-vapnets föring i 1600-talets slut²²⁸²). Stålhandsken saknas dock i den här modellen, men det kan ha varit på hjälmen, vilket var vanligt.

En möjlighet är också, att det fanns en pil i en hjärtsköld, dvs. i den lilla skölden, som ibland placerades i den huvudsköldens (större sköldens) mitt²²⁸³. Vanligen fanns det stamvapnet i den hjärtskölden, dvs. i vapnets hjärtplats.

Om man tar hänsyn till den hjärtformiga skölden som en del av vapnets innehåll, passar blasoneringen "en pil i ett hjärta" till alla vapen, vars huvudmotiv är bara "en pil". De följande svenska medeltida släkterna hade bara "en pil" i vapnet:

- 1) Thomes Bengtsson²²⁸⁴
- 2) Algot Bengtssons ätt²²⁸⁵
- 3) Pil ²²⁸⁶
- 4) Pil i Uppland²²⁸⁷
- 5) Pil i Östergötland ²²⁸⁸
- 6) Ulf i Värnsta (en pilspets utan holk)²²⁸⁹
- 7) Jönis Siggason (en pilspets med en holk)²²⁹⁰
- 8) Stokelet (en pilspets med en holk, holsteinsk uradel)²²⁹¹
- 9) Ulf Petersson (en pilspets med en holk)²²⁹²

²²⁸¹ Lagus 1860, s. 559

²²⁸² Lagus 1860, s. 559

²²⁸³ Dahlby 1964, ss. 15, 22

²²⁸⁴ SMV II:594

²²⁸⁵ SMV II:595

²²⁸⁶ SMV II:595

²²⁸⁷ SMV II:596

²²⁸⁸ SMV II:597

²²⁸⁹ SMV II:597

²²⁹⁰ SMV II:599

²²⁹¹ SMV II:599

²²⁹² SMV II:600

- 10) Ribbing II (en pilspets med en holk)²²⁹³
- 11) van Lipen (en pilspets med en holk, av tyskt ursprung)²²⁹⁴
- 12) Strale (en pilspets med en holk)²²⁹⁵
- 13) Magnus Håkansson (en pilspets med en holk)²²⁹⁶
- 14) Christin Andersdotter m.fl. (en pilspets med en holk)²²⁹⁷
- 15) Stralendorp (en pilspets med en holk, av mecklenburgsk ursprung)²²⁹⁸

och de följande släkterna under den nya tiden:

- 1) Lybecker²²⁹⁹
- 2) de Roubetz²³⁰⁰

Alla de här ovannämnda vapnen saknar den stålhandsken, som hör till Pilhjärta-släktens vapen.

Palm-släktens (från Uppland, adl. 1615, nr. 149)²³⁰¹ vapen innehåller en arm (i harnesk) hållande en pil, men saknar stålhandsken.

En Jon Tyrilsson Stålhandske, till Sjöfax och Trotteby, kung Erik XIV's kammarjunker, var Slottslåfwen på Viborg slott i slutet av 1500-talet²³⁰². Stålhandske i Västergötland-släktens (ad. 1565) vapen innehåller på rött fält en stålhandske hållande en lans (en lans = en glavenstaka i äldre texter)²³⁰³, men hjärtat saknas²³⁰⁴. Den finländska Stålhandske-släktens vapen²³⁰⁵ är inte ens nära Pilhjärta-släktens vapens blasons innehåll.

²²⁹³ SMV II:600

²²⁹⁴ SMV II:601

²²⁹⁵ SMV II:601

²²⁹⁶ SMV II:602

²²⁹⁷ SMV II:602

²²⁹⁸ SMV II:603

²²⁹⁹ Dahlby 1964, s. 104

²³⁰⁰ Dahlby 1964, s. 104

²³⁰¹ Raneke 1990, s. 252

²³⁰² Stiernman 1745/1836, s. 501

²³⁰³ Bäckmark & Wasling 2001, s. 67

²³⁰⁴ Raneke 1990, s. 212

²³⁰⁵ Raneke 1990, s. 367

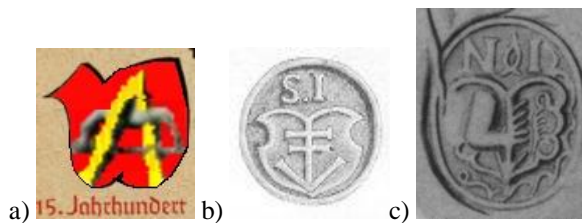

Fig. 23: En pil i ett hjärta: uttryckets heraldiska mening²³⁰⁶. a) En konstruktion: Om man förändrar Sigfrid Jönsson Wilkins (den äldre) röda sköldens form i dess nedre kant till en annan form, som under 1400-talet har använts, får man en hjärtformig sköld. Det här kan fritt göras, emedan sköldens form inte dikteras i vapenföringar. Att det finns en båge i Sigfrid Jönssons vapen orsakar, att sparren nu börjar se ut som en pilspets ("en litet spetsig sparre", Tabell 3). Säg det ursprungliga Pilhjärta-vapnet ut som det här? Sköldens form har utvecklat sig med mode genom historia (Tabell 2)²³⁰⁷. Raneke²³⁰⁸ daterade den hjärtformiga sköldtypen till åren 1492-1498. b) Sigfrid Jönssons sigill (1600-talet)²³⁰⁹. Blomstedt har givit detta sigill som Sigfrid Jönsson Wilkins sigill, men Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. sigill är känt²³¹⁰ och den innehåller en sparre och en halvmåne (se ovan Tabell 2, en brisy av amiral Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä. och kyrkoherde Jöns Vilkins vapen, se Tabell 2). Den Sigfrid Jönsson, som har ägt detta sigill med en pil-liknande struktur i en hjärta-liknande sköld och som har agerat i Östra Finland, kan väl vara den frälsemannen Sigfrid Jönsson, som år 1618 hade frälse i Husuböle och Bocksböle i Veckelax och som hade till sköldemärke en skächta (pil) i ett hjärta, och en stålarm²³¹¹. c) Sigill av en dansk Jon Svenske år 1529, Landsdomare i Sönderhalland²³¹². Sigillet innehåller "en arm holdende en pil" i en hjärtformig sköld = "En pil i ett hjärta och en stålhandske". Ingenting anknyter Jon Svensk till Veckelax, men sigillet kan ses att fylla Pilhjärta-släktens vapens kriteria.

Gemensamma stamfäder med andra Veckelax släkter?

Enligt Ramsay²³¹³ framtedde vid rannsakingar under 1600-talet Wilkin-Husgafvel, Junkar och Pilhjärta-släkterna gemensamma frälsebrev från 1396 och 1552²³¹⁴. Kunde det ha lett till, att det ursprungliga Pilhjärta-vapnet glömdes?

²³⁰⁶ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²³⁰⁷ Hukmann, s. 20; Gatterer 1774, 6§, ss.7-8

²³⁰⁸ Raneke 1982/2001, del II, tillägg, s. 100

²³⁰⁹ Blomstedt 1958.

²³¹⁰ Ruuth 1891, bildbilaga s. 23

²³¹¹ Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618, Lagus 1860, s. 84

²³¹² Thiset 1905, A. XII 2: En Arm holdende en Pil (i en hjärtfomig sköld = "En pil i en hjärta och en stålhandske", 1. Jon Svenske, Landsdommer i Sönderhalland, V., s. 3. År 1529, Nov. 13, Pers Sml. Papir Hr. Henr. Krummedige.

²³¹³ Ramsay 1909. s. 194

Det här skulle tyda på att Pilhjerta-släkten skulle ha sina rötter i Wilkin-Husgafvel-släkten efter Matts Perssons till Strömsby²³¹⁵ tid, emedan det var han, som först fick stadfästandet av de gamla frälserättigheterna 6.9.1552 av Gustaf Vasa²³¹⁶. Dock, Pilhjerta-släkten har inte även behövt tänka användning av Matts Perssons brev, emedan kung Gustaf I bestyrkte också Pilhjerta-släktens gamla frälserättigheter 27.11.1553 i Västerås²³¹⁷.

Naturligtvis har den nuvarande Pihlhjerta-släkten sitt ursprung också i Wilkin-Husgafvel-släkten, emedan två döttrar blev gifta med Pihlhjertor i Johannes Matiaes (Wilkin-Husgafvel) gren i den fjärde generationen efter Matts Persson till Strömsby²³¹⁸.

Redan 21.11.1623 hade Åbo Hovrätts President givit det följande utlåtandet:

"Jagh Nils Bielke - President - så och på denne tidh samtelige närwarandes Bijsittare, göre witterligt att dhesse Brefwisare och Ryttare ifrån Wekelax sokn, Ährlige och Manhafftige Siffer Jönsson och Hans Persson till Bredskalla, så och Siffer Jönsson til Hussula²³¹⁹, haffwe effther kongl. M:s -- Mandat warit här för oss, och både på sine egna så och på flere Rytters wägnar, som udi Strömsby, Poizela och Sandby i för:de Socken och Härede boendes äre, teett oss theres breff och wittnesskrifter, thermed the hafwa bewisst at endoch deres gamble Jordebref i fehde tider äro dem förkombne, dett dock deres godz och gårdar som the besittie och innehafwe, äre rätte

²³¹⁴ I Åbo Hovrätts beslut 21.11.1623 nämndes dock inte specifikt de breven, som hade använts, utan bara "theres bref och witnesskrifter". I Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625 nämns specifikt kung Gustafs I brev 6.9.1552 och 27.11.1553, men här är det fråga bara om Sigfrid Jönssons till Tavastby legitimation. Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III.

²³¹⁵ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johanns Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

²³¹⁶ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, s. 281

²³¹⁷ Bidrag till Finlands historia III, nr. 378, s. 289

²³¹⁸ Man känner från källorna en "Maths Wilkens", som 2.5.1501 nämns i ett brev från Åbo Råd till Rådet i Riga. Det här namnet "Mats Vilken" förekommer som sådant i Husgafvel-Vilken-släkten, men bara en av dem skulle passa med tiden: den Mats Persson, vars frälsegods 6.9.1552 bestyrktes av Gustaf Vasa (Bidrag till Finlands historia, 3. del, nr. 364; Tilas' samling, "Register på Husgavlarnes Documenter", dok. nr. I, 6. September 1552;). Även han skulle ha varit 70 år gammal år 1552, om han var 20 år gammal år 1501. Mats Persson var frälseman (Register på Cronones Förleningh 1537, nämndes bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johanns Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39). Om den "Maths Wilkens", som 2.5.1501 nämns i brevet, var frälseman sägs inte i brevet. Hausen har tolkat det så, att han var en Åboborgare.

²³¹⁹ Husula hörde till stor del till Roland-Pihlhjerta-släkten, Jesper Mattsson Krus' Förteckning, se Lagus 1860, ss. 84-85,

frelsis godz, och att de få wäll som deres föräldrar och förfäder för dem, latidh hafwe uppehällit Rusttiensten derutaf:..."²³²⁰.

Lagus säger direkt det följande: "af ifrågawarande knapar (som nämns i Hovrätts beslut ovan) hafwa familjerne Huusgawel, Brandstake, Pihlhjerta, Wilken, Huggut och Poitz härstammat, hwilke med tiden genom giftermål inom sig, så förökats, uppodlat och utwidgat egendomarne, som de åter klyst i smärre delar, att större delen af Veckelax Socken blifwit bebodd af dem."²³²¹, men angående släkten Poitz och troligen också Huggut kan det här inte bestyrkas, emedan Poitz-släktens ursprung var i Pommern och både Huggut-släktens Bjurböle- och Fasarby-brancher baserade sin frälserätt på ett latinskt frälsebrev givet år 1356 vid Borgå kyrka (Tabell 13, s 4.2.4.). Det har tvivlats, att årtalet 1356 är en misskrivning för 1396 och att Huggut-släktens frälserätt skulle basera sig på samma brev som Husgafvel-släktens frälserätt (1396), men - Huggut-släktens frälsebrev existerar²³²² (se 3.2.4.) och är alltså ett helt annat brev. Att Pihlhjärta-släkten skulle ha samma ursprung som Vilken-Husgafvel och Junkar-släkterna är nu klart uteslutet i vad kommer till svärdsidan, emedan dessa släkters Y-kromosomshaplotyper är helt olika. Släktskap via äktenskap är dock ett välkänt faktum.

Men varför glömdes det ursprungliga Pihlhjärta-vapnet, fastän det klart existerade och användes ännu år 1618, när dess vapenföring i en enkel form skrevs ner till Jesper Matsson Krus' förteckning²³²³? Orsaken är troligen delvis i de talrika samhällstabiliserande krigen, som har haft sin effekt på Veckelax område (se Appendix A). Dessa krig orsakade förstöring i området och även fattigdom. Om sigillet blev förstört och släktens män var borta i kriget, ingen tog hand om beställningen av ett nytt sigill. Om släktens män föll i kriget, fanns det inte nödvändigtvis någon för många år, i värsta fall även decennier, att ta hand om saken. Dessutom efter Hattarnas krig år 1742, när området öster om Kymmene älv förlorades till Ryssland, kunde ett sådant sigill kanske inte användas. Det är naturligtvis också möjligt, att sköldens forms förändring med tiden kan ha orsakat missförstånd, men att sigillet innehåll hade glömts därför, skulle inte se ut som sannolik, emellan sigillet kändes år 1618²³²⁴, och den hjärtformiga skölden användes bara under 1400-talet. Sigillet kändes ännu år 1618, när användningen av de hjärtformiga sköldar generellt taget redan för länge sedan hade slutits. Dock kunde ett sigill användas över generationer, och

²³²⁰ Lagus 1860, s. 561

²³²¹ Lagus 1860, s. 561

²³²² Sköldebrevssamlingen vol. XIX, som heter "Genealogiska handlingar ang. vissa ointroducerade och introducerade ätter 11", fol. 65, Riddarhusarkivet, Stockholm

²³²³ Lagus 1860, s. 84

²³²⁴ Lagus 1860, s. 84

Tabell 5: Roland-Pilhjarta-släktens vapens²³²⁵ innehåll enligt olika källor. Notera, att alla 4 kända bevarade Pilhjarta-vapens vapenföringar passar till Jören Jörensso Päsas vapen.

källa	motivet i skölden/sigillet	hjälm- prydnad	att notera	passar till	ref.
tradition	en skächta i ett hjärta (skrevs också skeckta) och stälhandska	stälhandska?	"ryssen borttagit deras brev" från Veckelax kyrka, en stächta = en trubbig pil (vasama på finska)	 <p>Jörenn Sigfridsson Päsä, enligt Ruuth²³²⁶ Knut Posas sonson och Sigfrid Päsässon var munsterskrivare 20.7.1611. Hans son Jörenn Jörensso Päsä, som använde i sina sigill både "en bewäpnad hand, som håller en pik (pil) och på pik(pil)spetsen ett upp och nedvändt hjärta"²³²⁷ och "en skächta (pil) i ett hjärta"²³²⁸, dvs. samma motiv som i Pilhjarta-vapnets kända blasoner, var en befallningsman på Kexholms slott och höll vintertinget i Veckelax 1641²³²⁹.</p> <p>Roland-Pilhjarta-släkten hade använt sitt vapen redan någon tid innan 1618, när det äldsta bevarade dokumentet om Pilhjarta- vapnets blason blev skriven ner²³³⁰. Roland-Pilhjarta-släktens vapens ursprungliga sköld antagligen inte längre år 1618 kändes som bild, men dess blason delvis kändes och därmed</p>	2335

²³²⁵ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²³²⁶ Ruuth 1891, texten på s. 300 om Jören Sigfridsson Päsä tyder på hans vapen nr: 356

²³²⁷ Ruuth 1891, sigill nr. 357

²³²⁸ Ruuth 1891, sigill nr. 358

²³²⁹ Ruuth 1891, s. 300, bilagan: sigill nr. 357,358

²³³⁰ Jesper Mattsson Krus 1618; Lagus 1860

²³³⁵ Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsiss Landhböndher uthi Finlandh a. 1618 (1618); se Lagus 1860, s. 84. Ruuth 1891, bilaga (sigillen).

mycket. Emedan Jören Sigfridsson Påssa, vars sigill var identiskt med det kända Pilhjerta-vapnets blason, levde ännu år 1611 i samma sydöstra del av landet och var därför troligen känd av Pilhjerta-släktens representanter, har Pilhjerta-vapnets ursprungliga forms detaljer förlorats senast under Sigfrid Påsses tid, dvs. i 1500-talets slut. Annars skulle representanterna av Pilhjerta- släkten ha kunnat identifiera Sigfrid Påsses vapen. Att Pilhjerta-vapnets ursprungliga forms detaljer förlorats i slutet av 1500-talet passar väl ihop med den information, att ryssarna rövade under fejden under kung Johans tid alla brev handlande Roland-Pilhjerta-släktens gods och vapen från Veckelax kyrka²³³¹.

"(I frälserannsaken 1623)...(Sigfrid Jönsson i Husula) bestyrkte genom framlagda Intyg, att under fejden under Kung Johans tid (1568-1592) deras Gårdar blifvit uppbrände och allt det besked de om sitt Frälse och Sköldemärken innehaft, från Wekelax Kyrka borttagit."²³³².

Alltså, Roland-släktens avkomlingar har använt samma vapen som Påsa-släkten åtminstone ganska snart efter kung Johans krig, när 1) av 412 hus i Veckelax, 226 blev öde, 2) 476 personer fördes till slaveri till Ryssland och 31 ihjälslagos, 3) Kymmenegården, Veckelax kyrka (x 3, 1581, 1587, 1590), Borgå kyrka, Lars Eriksson Husgafvels gård²³³³, Märten Poitzs²³³⁴ gård och

²³³¹ Aminoff 1827, s. 26

²³³² Aminoff 1827, s. 26

²³³³ Jämf. med skäppare Lasse Erichson i den kexholmske flottan, Bidrag till Finlands Historia V, s. 334, nr. 430, 22.10.1586

²³³⁴ FS 5489:49; Register på Adelen gotz och gårdar udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 83; Register på Adelen Rosttjenst år

				<p>Bredskall gård blev brända och många gamla Veckelax-släkter dog (se Appendix A). Roland-släktens olika grenar har börjat använda namnet Pihljerta under 1600-talets första hälft. Orsaken till namnförändringen är inte känd, men har hänt samtidigt med Riddarhusets grundande.</p> <p>Alltså, Roland-Pihljerta och Posa/Påasse/Påssa-släkten kan ha använt samma vapen i slutet av 1500-talet och 1600-talets början.</p>	
	<p>en bewäpnad hand, som håller en pik och på pikspetsen ett upp och nedvändt hjerta</p>		<p>jämf.: 1. hjälprydnaden i Tawast-släkternas vapen²³³⁶, jämf. Hjeresting (senare Gyllensting) - släktens vapen²³³⁷, 2. Påsa (Posa, Påasse, Påssa)-släktens (Viborg-trakten) vapen²³³⁸</p>	<p>Jörenn Sigfridsson Påsa</p> <p>Ett vapen som har funnits i Mörskom kyrka i Östra Nyland²³³⁹. Vapnet innehåller en stålarm, en pik och på pikspetsen en struktur, som liknar sig en nedvänt hjerta.</p>	2340

1566, Grotenfelt 1899, s. 98; Adelen's skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 271; FS 284:3; Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10.

²³³⁶ Raneke 1990, ss. 115, 224

²³³⁷ Raneke 1990 s. 386

²³³⁸ Ruuth 1891, kuvaliite, sinetit 355-358

²³³⁹ Hausen 1887, pl. II, nr. 10

²³⁴⁰ Wikman 1846, s. 6; Hausen 1887, pl. II, nr. 10.

	en pil (icke pik) i ett hjärta och stålhandska	stålhandska?			2341
frälseransakning 1639	"en signets ring däruli skall vara en beväpnad hand, en pil ock ett hjärta uppå pilen"		Sigfrid Jönsson Pilhjerta har presenterad den här signetsringen i frälseransakningen 1639		2342
sigill 1600-talet	en pil-liknande struktur i en hjärta-liknande sköld	-	Blomstedt har givit detta sigill ²³⁴³ som Sigfrid Jönsson Wilkins (av Bredskall och Tawasteby) sigill, men S.J. Wilkins sigill är känt ²³⁴⁴ och den innehåller en sparre och en halvmåne (se ovan Tabell 2 och Fig. 23). Den Sigfred Jönsson, som har ägt detta sigill med en pil-liknande struktur i en hjärta-liknande sköld och som har agerat i Östra Finland, kan väl vara den frälseman Sigfred Jönsson, som hade frälse i Husuböle och Bocksböle i Veckelax år 1618 samtidigt med S.J. Wilkin (Bredskall och Tawasteby) och som hade till sköldemärke en skächta (pil) i ett hjärta, och en stålarm ²³⁴⁵ .		2346

²³⁴¹ Lagus 1860

²³⁴² Hollamaa & Kajala 1997

²³⁴³ 1600-talet, Blomstedt 1958

²³⁴⁴ Ruuth 1891, kuvaliite s. 23

²³⁴⁵ Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618, Lagus 1860, s. 84

²³⁴⁶ Blomstedt 1958

det är inte uteslutet, att ett sigill med en hjärtformig sköld hade använts i Veckelax långt efter 1400-talet.

Hypotesen 1.2.6. förblir oavgjord.

Namnet Roland

Hypotes 2.3.20: "Roloff Matsson var Pilhjärta-släktens stamfader Roland Mattsson"

Enligt Korhonen (1981) hette den från genealogierna kända tidigaste representanten av den släkten, som senare använde efternamnet Pilhjärta, Nils Rolandsson (1540-talet)²³⁴⁷. Också efternamnet Roland har använts i släkten²³⁴⁸. Detta har väckt frågor, om Roland var det ursprungliga efternamnet.

För att se, om någon med namnet "Roland" i början av 1500-talet har existerat i närheten av Veckelax, bör man försöka få en översikt om detta namns användning i medeltidens slut i Sverige och dess närområden. Det har funnits åtminstone 6 släkter med namnet Roland i Europa: en i Estland (Sverige/Tyska Orden), två i det Römerska Imperiet (det tyska området), en i Champagne, en i Skottland och en (von Roland) i Hälsingland, Sverige²³⁴⁹. Dessa släkters vapen är olika: Roland-släkten i Estland har i sitt vapen en röd sparre på fält av silver²³⁵⁰, Rolandt-släkten i Westfalen hade en röd varg med en vit fågel i munnen på fält av silver²³⁵¹ och Rolandt-släkten i Rheinland har en tut av guld på blått fält²³⁵². Den von Roland-släkten i Sverige har i sitt vapen ett St. Andreas kors gult på blått fält och en fem-uddig stjärna i mitten av St. Andreas kors. Rolland-släkten i Skotland har också ett vapen, "Ar, a fess chequy sable and or, between three ships with sails furled sa"²³⁵³. Siebmachers vapenböcker (J. Siebmachers großes und allgemeines Wappenbuch) nämner vapen av 6 släkter med efternamnet "Roland". I de nord-europeiska källorna finns det några dokument om personer med samma eller liknande namn (Appendix K).

I Reval kände man år 1422 och 1423 en köpsman Hermene/Herman Roland²³⁵⁴. Också kändes det år 1421 Bertold Roland, "unses rades cumpan" (i

²³⁴⁷ Korhonen 1981, s. 149

²³⁴⁸ Korhonen 1981, s. 149

²³⁴⁹ Raneke 1990

²³⁵⁰ Arkiven i Tallinn, Hollamaa, A. & Kajala, K. personl. meddelande

²³⁵¹ Johann Siebmachers Wappenbuch, 1605

²³⁵² Johann Siebmachers Wappenbuch, 1605

²³⁵³ Burke 1884/1969, s. 867

²³⁵⁴ von Bunge (LEC) nr. 2654

Lübeck) och hans broder Tideke Roland i samma stad²³⁵⁵. Emedan det åtminstone från året 1336 har funnits förbindelser mellan Reval och Veckelax (handelsförbindelser, släktförbindelser²³⁵⁶), är det möjligt, att de med efternamnet "Roland" har kommit till Veckelax från Reval, som under 1300-1400-talen var Finska Vikens absoluta centrum.

Viborgs danske höfding Roloff Matsson (= väpnare Rolf Madsen van Leveren²³⁵⁷) är dock den enda av dem nämnda i Appendix K, som hade en klar kontakt med Viborgs fögderi. Han levde under den tiden, när Veckelax Roland-Pilhjärta-släktens anfader Roland Matssons kända söner Jöns, Nils²³⁵⁸ och Sigfrid levde (i 1500-talets mitt)²³⁵⁹. Viborgs höfding Roloff Matssons sigill innehöll en kluven sköld med en dubbelbjälke till sinister och en upp och ner vänt sparre till dexter²³⁶⁰. Hans fader hette Mattis Rolufsen van Leveren. Rolof Matsson syns ha dött barnlös, dvs. han skulle inte ha haft barn i äktenskap. .

Att Pilhjärta-släktens alla ännu existerande linjers Y-kromosomhaplotyp tyder på ett ursprung i Finlands befolkning²³⁶¹ talar mot att den danske hövdingen i Viborg Roloff Matsson²³⁶² skulle vara Pilhjärta-släktens stamfader, inte åtminstone på svärdsidan. Hypotesen 2.3.20. är osann.

Hypotes 1.4.2.: "Knut Påsa är densamme som Knut Posse" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

Det är betydelsefullt, att alla fyra kända bevarade blasoner för Pilhjärta-släktens vapen passar till Jören Jörensson Påsas sigill (se Tabell 5). Hans besök i Veckelax år 1641 som lagläsare för att hålla vintertinget är nära den tiden, när namnet Roland försvinner och namnet Pilhjärta kommer. Enligt Ruuth (1891) var Jören Jörensson Påsa en sonsons son till Knut Påsa. Det har tvivlats, att den här Knut Påsa är egentligen Knut Posse, Viborgs hövדיםman (se Appendix N; se 2.2., andra hypoteser, 2 och Appendix C, hypotes 1.4.2), men hans vapen var inte likadant som de här vapenföringarna (Tabell 5) ger. Därför, om Knut Påsa vore densamme som Knut Posse, skulle Påsa-släkten troligen vara hans naturliga avkomlingar. Dock har man ingen evidens att stöda den här hypotesen uton

²³⁵⁵ LEC nr. 2567

²³⁵⁶ DF 443; DF 1974

²³⁵⁷ Thiset 1905, sigill nr. LXVI 5 och s. 131

²³⁵⁸ En frälseman Roland Nilsson nämndes i Arvid Henrikssons fanas mönsterrullor 17.1.1574 enligt Impola (2011, ss. 26, 344), men utan ortnamn, vilket gör identifikation svårt.

²³⁵⁹ Korhonen 1981, s. 148

²³⁶⁰ Thiset 1905, sigill nr. LXVI 5 och s. 131

²³⁶¹ Hedman et al. 2004

²³⁶² Det fanns också en släkt, som kallades Rolof. Dess representanter Herman och Mattis Rolof var av släkten van Leveren, Thiset & Wittrup 1904, ss. 166-167, 362.

namnet. Det är i alla fall så, att Pilhjärta-släktens vapenföring kändes redan 1618²³⁶³. Hypotesen förblir oavgjord.

3.2.3 Hermigier-släkten

Den nordiska lokalförvaltningen stabiliserades många gånger under 1300-1600-talen i området öster om Kymmene älv. Det var inte bara den första stabiliseringen efter områdets beskattning hade byggts färdig, utan den omstabiliserades gång efter gång efter varje större maktskifte såsom efter Albrekts av Mecklenburg störtande från makten, efter Kalmarunionens slut under reformationen och efter Sigismunds fall. Emedan kyrkan hade en större roll i stabiliseringen efter alla de här nämnda maktskiften, är det nödvändigt att analysera också en kyrklig släkt, den Hermigier-släkten, som agerade i Veckelax öster om Kymmene älv en större del av hela Vasatiden²³⁶⁴.

Också Hermigier-släktens medlemmar använde en pil-liknande objekt i sina sigill (Fig. 24) och därför, om de på 1400-talet använde en hjärtformig sköld i sitt vapen, skulle även det här vapnet fylla kriteriet "en pil i ett hjärta". Därför, för att se, om hypotesen 1.2.6. (se 3.2.2.) är sann eller osann, bör vi analysera också den här prästsläkten, som agerade i Veckelax församling under lång tid.

Hermigier-släktens medlemmar agerade som kyrkoherdar under 1584-1681 och i andra kyrkliga positioner i Veckelax ända till 1724. Den första Hermigier som kyrkoherde i Veckelax var Jacobus Laurentii. I hans sigill finns det ett motiv, som kan beskrivas som en pilspets eller även en husgafvel (Fig. 24), men Jacobus Laurentiis person känns inte.

Det har föreslagits att Jacobus Laurentii kan ha varit en son till den Lars Hylcken²³⁶⁵ (= Huilckin = Wilcken), som nämndes i Viborg socken år 1571²³⁶⁶. Det är möjligt, att den här Lars Hylcken är identisk med Laurentius Johannis, som år 1593 nämndes som en kaplan i Veckelax och som möjligen var en son till Jöns

²³⁶³ Jesper Mattsson Krus, se Lagus 1860.

²³⁶⁴ Ursprungligen under medeltiden valde i Sverige allmogen sina präster såsom den valde sina lagmän och häradshövdingar, men redan Västgötalagens senare redaktion erkänner biskopens tillsättningsrätt (Appelberg 1896, ss. 2-3). Efter reformationen, biskopen utnämnde prästerna såsom tidigare, men kungen kunde utnämna någon annan, om den, som biskopen hade utnämnt, blev på något sätt obekvämt (Appelberg 1896, s. 36). Emedan Mats Stigonis, kyrkoherde i Veckelax ca. 1538-1561, hamnade i svårigheter med riksmakten och fick senare "sitt gäldt igen" efter att ha gått till konungs år 1561 (kung Gustafs I brev till biskop Märten Skytte; A VII, nr. 112, s. 227-228), verkar det som om hans efterträdare, Jöns Vilken, blev utnämnd till kyrkoherde i Veckelax på grund av denna kungens rätt till en korrigerande utnämning. Hur Jöns Vilkens efterträdare blev utnämnda, är inte kända, men åtminstone Jacobus Laurentii (kyrkoherde i Veckelax 1587-1613) fick skattefördelar av riket 2.3.1603 (Kivenoja 1936, s. 49).

²³⁶⁶ Silverskatteregister 1571, Karelen s. 26

Vilken²³⁶⁷, Veckelax första lutherska kyrkoherde²³⁶⁸. I detta fall skulle Hermigier-släkten härstamma från Wilkin-Husgafvel-släkten.

Sonen av Jacobus Laurentii, Mathias Jacobi, var gift med Brita Eriksdotter Wilkin-Husgafvel. En "Matthia Jacobaeus Viburgensis" har studerat vid Rostock Universitet i December 1614²³⁶⁹. Mathias Jacobi Hermigier var en kaplan i Veckelax 1615-1624 och en kyrkoherde 1624-1669²³⁷⁰. Grotenfelt²³⁷¹ föreslog, att den här "Matthia Jacobaeus Viburgensis" senare var en domprost i Viborg och dog år 1656, vilket dock är möjligt.

Mathias Jacobi Hermigier hade många söner. En av dem var Matthias Matthiae Hermigier (d. 1681)²³⁷². En "Matthias Matthiae Wiburgo-Careliensis" nämns som en student vid Tarto Universitet 16.3.1632²³⁷³. En "Matthias Matthiae Beckling (Zdechlin) Wiburgensis" nämns 10 år senare 7.7.1642²³⁷⁴.

Jacobus Laurentii Hermigiers dotter var gift med Bartholdus Bartholdi, som 1598-1623 agerade som kaplan och kyrkoherde i Veckelax²³⁷⁵. Bartholdus Bartholdis son med Jacobus Laurentii Hermigiers dotter hette Johannes Bartholdi (d. 1630). Han agerade som en kaplan i Veckelax 1625-1630²³⁷⁶. Literaturen känner till en "Johannes Batholdi Ruthanus Wiburgensis Svecus", som har studerat i Rostock i November 1606 och som kan ha hört till Ruuth-släkten²³⁷⁷.

I listorna från Prag, Erfurt, Bologna, Rostock, Wittenberg, Frankfurt, Heidelberg, Leyden och Tarto kunde inte andra medlemmar av Hermigier-prästsläkten hittas, inte heller Veckelax kyrkoherde under 1500-talets andra

²³⁶⁷ Kiri, opublicerad

²³⁶⁸ Her löns j weckelax S., Förlänings Register öfwer allt Findland till Anno 76 och 1577, Landz presternes Vnderholdh, Leinberg 1899, s. 55; Förläningar och Andre Affkortningar vdhi Finlandh Anno etc. 1582, Landz Presternes vnderhold etc., Leinberg 1899, s. 133..

²³⁶⁹ Grotenfelt 1894, s. 112; Die Matrikel der Universität Rostock, herausgeg. von A. Hofmeister, I-II, Rostock 1889-1891

²³⁷⁰ Korhonen 1981, s. 92

²³⁷¹ Grotenfelt 1894, s. 112; Die Matrikel der Universität Rostock, herausgeg. von A. Hofmeister, I-II, Rostock 1889-1891

²³⁷² Korhonen 1981, s. 92

²³⁷³ Grotenfelt 1894, s. 120; Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- u. Kurlands. Achter Band: Beitrag zur Geschichte der ältesten Universität Dorpat von Dr. Th. Beise, ss. 146-191, 513-550

²³⁷⁴ Grotenfelt 1894, s. 123

²³⁷⁵ Korhonen 1981, s. 92

²³⁷⁶ Korhonen 1981, s. 92

²³⁷⁷ Grotenfelt 1894, s. 112

hälft, Jöns Vilken²³⁷⁸, eller samtidigt som Vederlax kyrkoherde agerade Johannes Matthiae, vilket indikerar, att de har studerat i Uppsala, Lund eller Köpenhamn eller någon annanstans eller att de inte har skrivits ner som Viborgarna, utan som personerna från någon annanstans.

Se också Petrus Johannes Wiborghensis (3.3.8., Appendix C: 2.4.4.), som levde samtidigt med Per Jönsson av Vilken-Husgafvel-släkten och som år 1525 studerade i Wittenberg, dvs. när Luther hade börjat sin aktivitet.

Det borde noteras att namnet "Hermigier" sägs mycket likadant som ordet "Armigier".

För att kunna forska möjliga Hermigier-släktens avkomlingar senare är det anmärkningsvärt här, att efternamnet "Hermigier" nämndes senare i Revels och Narvas kyrkoböcker (Siegfried Hermigier, "Artillerie Zeugwarter", g. i Reval [Nik.], 20.3.1711 med Anna Maria Tirol, "tochter des +Rittmeisters" ²³⁷⁹) och bland flyktingar av den Stora Ofreden i Sverige (Gabriel Hermigier²³⁸⁰) och bland officerare under Stora Nordiska Kriget (G. *Hermigier*²³⁸¹) och bland kyrkliga ämbetsmän (Sigfridus Matthiae Hermigier, kyrkoherde i Elimäe²³⁸²) och i Amerika (1. S.F. Hermiger, en regent av Nebraska Universitet år 1891²³⁸³, 2. Johan Adam Hermiger, bland de första invånarna av Mohawk Valley 2.6.1709, "Palatines of St.Catherine's"²³⁸⁴).

Om Lauri Hylcken i Viborg socken är densamme som Laurentius Johannis, kaplan i Weckelax år 1593 och en son till kyrkoherde Jöns Wilcken²³⁸⁵, och Hermigier-släkten fortsätter på svärdsidan, är Hermigier-släkten den tidigaste grenen av Husgafvel-Wilcken-släkten. Om representanter av Hermigier-släkten ännu finns, kan med Y-kromosomens haplotypande avgöras, om Hermigier-släkten har en gemensam stamfader med Husgafvel-Wilcken-släkten eller inte. Det förefaller, att Hermigier-släkten har fortsatt sig i Estland med namnet Hermeyer, men inga Y-kromosomhaplotyper av den här släkten är tillsvidare tillgängliga.

Hypotesen 1.2.6. förblir oavgjord.

²³⁷⁸ Her löns j weckelax S., Förlänings Register öfver allt Findland till Anno 76 och 1577, Landz presternes Vnderholdh, Leinberg 1899, s. 55 ; Förläningar och Andre Affkortningar vdhi Finlandh Anno etc. 1582, Landz Presternes vnderhold etc., Leinberg 1899, s. 133 ; Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10

²³⁷⁹ Luther 1959

²³⁸⁰ Aminoff-Winberg 1995

²³⁸¹ Hamilton et al. 1915

²³⁸² <http://www.strang.ch/SUKU/esivanhemmat.htm#Taulu%20299>

²³⁸³ Morton & Watkins 1918, s. 624

²³⁸⁴ MacWethy 1933

²³⁸⁵ FS 3394:89-90, FS 5466:122, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax

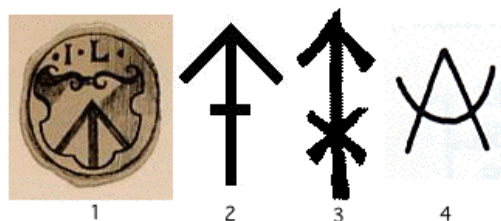

Fig. 24: Bomärken och vapen. 1) Sigillet av Jacobus Laurenti "Hermigier"²³⁸⁶, kyrkoherde i Veckelax 1584-1613²³⁸⁷, inte direkt en känd släkting till Wilkin-Husgafvel, men hans son Matias Jacobi Hermigier, kyrkoherde i Veckelax 1561-1583²³⁸⁸ var gift med Brita Eriksdotter Wilkin, kyrkoherde Jöns Wilkins sonsdotter²³⁸⁹. Första representanten av den så kallade Hermigier-släkten, vars medlemmar 1584-1681 agerade som kyrkoherde i Veckelax och i andra kyrkliga positioner där ännu 1724²³⁹⁰. 2) Bomärket av Karl Karlsson Husgafvel, enligt tradition i en släktgrens bruk för länge och ännu på 1900-talet, t.ex. i hushållsvaror och i en promenadkäpp gjord av en släktmedlem på krigsfronter²³⁹¹. Detta bomärke kunde också representera en kombination av runerna D och L av det medeltida runealfabetet, som användes ca. 1050-ca 1450²³⁹², 3) Ett annat bomärke använt av Husgafvel-släktens representanter²³⁹³. Detta bomärke kunde representera en kombination av runerna H, L och T av det medeltida runealfabetet²³⁹⁴, 4) Ett bomärke hörande till Lars Thomasson och Matts Henriksson Lassas i Eckerö kyrkoby på Åland²³⁹⁵. Det har använts också i Nilsas hushåll i Vestansunda by på Jomala på Åland²³⁹⁶ och i Södergård på Finnö i Sottunga på Åland²³⁹⁷. Bomärket är jämförbart med Husgafvel-vapnet (se Fig. 12, Tabell 2). Man vet inte, om det här bomärket redan under medeltiden har använts på Åland. Det åländska bomärkets ålder är inte känd. © av 2 och 3 Martti Korhonen²³⁹⁸.

²³⁸⁶ Ruuth 1891

²³⁸⁷ Korhonen 1981, s. 92

²³⁸⁸ Korhonen 1981, s. 92

²³⁸⁹ Korhonen 1981, s. 92

²³⁹⁰ Korhonen 1981, s. 92

²³⁹¹ Personlig meddelande, Pekka A.E. Husgafvel

²³⁹² Jmf. Tönnesen 1985

²³⁹³ Korhonen M. 1985, "Salmenkylä Armon vuonna 1701", i: Korhonen M.: "Vehkaleipää", ss. 38-41

²³⁹⁴ Jmf. Tönnesen 1985

²³⁹⁵ Tiondeslängd Ra 1640, Ålands Landskapsarkiv 1760, se Dahl, G. 1994, Bomärken på Åland, Ålands Folkminnesförbund r.f., Ekenäs, s. 92

²³⁹⁶ Dahl 1994, s. 288

²³⁹⁷ Dahl 1994, s. 467

²³⁹⁸ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

3.2.4 Fader Huggenssons avkomlingar i Huggut-släkten på Bötesön

Hypotes 1.4.3.: "De svenska/finska och engelska Huggut-släkterna har gemensamma rötter" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

En av de äldsta kända släkterna på Östra Finska Vikens kust var Huggut-släkten, som levde länge på Bötesön i Veckelax. Dess antagligen sista representant på svärdsidan i Veckelax, Märten Mattsson Huggut, dog under krigsförhållanden på Bötesön i Veckelax år 1742, men hans dotter blev gift med en representant av Pilhjärta-släkten. Huggut-släktens vapen (nr. 691, Riddarhuset i Stockholm) innehåller "*på rött fält en stålarm hållande en yxa*" (Fig. 25).

Huggut-släktens gamla rättigheter baserade sig på "ett latinskt brev" från 1356, vars innehåll Karl IX bekräftade²³⁹⁹. Detta brev lär ha varit förlorat²⁴⁰⁰, men i Svensk Diplomatiariums huvudkartotek och i Diplomatarium Fennicum²⁴⁰¹ finns ett 26.2.1356 daterat brev, som har skrivits i Borgå av Erengisle Simonsson (troligen Erengisle Sunesson, Sveriges drots och Orknejernas Jarl²⁴⁰², som hade t.ex. Kymmene gods²⁴⁰³ i Karelen, och var Viborgs fogde Per Jönsson Bååts brorsson, se ovan och nedan). I brevet tas en person med namnet "Fader Huggensson" under kung Eriks beskydd och honom gavs skattefrihet för hans gods såsom andra rustade frälsemän²⁴⁰⁴.

Det här brevet har skrivits år 1356 och ser ut som ett frälsebrev och det har skrivits till en "Huggensson". Patronymen "Huggensson" förefaller ha förkortats till öknamnet "Huggut" med tiden och adapterats som ett släktnamn²⁴⁰⁵. Brevet i Diplomatarium Suecanum är dock inte på latin utan på svenska, men det här brevet i diplomatariet är en svensk översättning av det ursprungligt latinska brevet (avskrift, vidimerad av riddarhussekreteraren Samuel Schillerfelt, 1664, av hertig Karls brev, dat. Nyköping 9.4.1600, för Bengt Henriksson²⁴⁰⁶ i Fasarby, vari ingår en svensk översättning av det latinska pergamentsbrevet)²⁴⁰⁷.

²³⁹⁹ Sköldebrevssamlingen vol. XIX, som heter "Genealogiska handlingar ang. vissa ointroducerade och introducerade ätter 11", fol. 65, Riddarhusarkivet, Stockholm

²⁴⁰⁰ Ramsay 1909, s. 192

²⁴⁰¹ DF nr. 661

²⁴⁰² SDHK 7906

²⁴⁰³ DF 976

²⁴⁰⁴ SDHK 6977, DS nr. 5545

²⁴⁰⁵ Kousgård-Sørensen 1993, "Personal Names", i: Pulsiano, P. & Wolf, K., "Medieval Scandinavia. An Encyclopedia.", ss. 498-500

²⁴⁰⁶ SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 6

²⁴⁰⁷ Sköldebrevssamlingen vol. XIX, som heter "Genealogiska handlingar ang. vissa ointroducerade och introducerade ätter 11", fol. 65, Riddarhusarkivet, Stockholm

Brevets innehåll:

"Wij Carl medh Gudz nåde Sweriges rijkes regerende arffursthe hertigh till Sudermannelandh, Närichie och Wermelandh, Giöre witterligit, att brefwisare Bencht Hindrichson i Phasarby j Perno sochn, hafwer her för oss warit, och uthi underdånigheet låtit oss see ett gammalt pergementz bref opå latin, ther af på swenske uttolket åhr lydandes ordh ifrån ordh som her effter fölgier:

Allom them som thette breek see, önskar Erngissel Simonsson j Christo een ewigh helsning: Thet skall allom witterligit wara, att iagh denne breekwisare, beskedelig man Fader Huggensson medh alle sine ågor rörlige och orörlige på bygdene warandes, under högmechtigh furstes min herre kung Erichs fredh och beschydningh, hans wapen tjänare synnerligen tager i förswar, gifwa honom alle hans förberörde godz såsom andre wåpneres godz, af alle ålegninger, uthskylder och andre uthgårdes betungningar, widh huadh helst napn the beskattade warde. Undantagandes allena allmanneliga betungningar af hele rijket för owennernes anfall, frij och alldeles undantagne. Hwarföre widh min för kungz nådh stadelige och strengelige förbiudandes, att ingen af stådthålleren eller theres embetzmän eller någor annor, uthi huadh ståndh kall eller wårdigheet the ware kunne, fördriste sigh för: Fader Huggensson uthi för: hans godz, som han tillförende uthi frijheet hafwer, emot dette breek inneholdh, i någon måtto förhindra, lijkewist som I kungens ogunst och hemdh undwika willien, Skrifwit i Borgo anno Domini M.ccc L vi dagen effter S. Matthiae apostels dagh.

Hwilcket breek hans framledne föräldrar hafwer gifuit warit, bediandes ödhuikeligen att wij thet medh wårt öpne breek stadfeste och confirmere wele. Så effter wij hafwe förnummit att han af samme slecht kommen åhr, derföre wele wij hafue för: breek effter såsom the uthi bookstafuen förmeller, stadfast och bekräftiget att han och hans effterkommande till gode niuthe må och skohle såsom föräldrar för honom thet nuthit hafwe, der alle som för wåre skulldh wele och skohle göre och låtha, måge wette sigh effterrette. Af Nykiöpingh d. 9. Aprilis, åhr 1600.

Under wårt secret

Carolus ²⁴⁰⁸.

²⁴⁰⁸ Det verkar klart, att hertig Carl 9.4.1600 medvetet har velat bekräfta Huggut-släktens frälsebrev just för Fasarby-grenens Bengt Henriksson, emedan Hertig Carl 28.6.1600 förklarade Bjurböle-grenens Henrik Matsson Hugguts gods förbrutna för han hade varit en av konung Johan III's "vältrodda män" och sekreterare (FS 3424:40,42,45) och en av de ivrigaste förfäktare av kung Johan III's katolska mässa och kung Sigismunds avhängare; A X: 195; Att Henrik Mattssons tankegång utvecklades till att välja den katolska sidan är kanske inte så förvånande, när man kommer ihåg att hans fader, Matts Sigfridsson, år 1556 tillsammans med Nils Persson blev dömda till döden (Grotenfelt 1894, s. 141-144) för oklarheter i fogderäkenskaper och reformatorkonung Gustaf I först "icke wille synnerligen göre nåder med them" (Grotenfelt 1894, s. 144).

Ramsays förslag, att Huggut-släktens frälsebrev skulle ha varit detsamma som Wilkin-Husgafvel-släktens år 1396²⁴⁰⁹, kan alltså inte stämma. Huggut-släkten har haft ett eget frälsebrev, som har skrivits år 1356²⁴¹⁰, redan innan Erik Larsson köpte Bredskall år 1383 eller fick Veckelax kyrkas malm år 1396.

För att karakterisera Fader Huggensson borde det tas hänsyn till att han fick sitt frälsebrev fem månader innan Påve Innocentius VI bestyrkte riktigheten av en från registratoret gjord utskrift av påve Clemens VI:s bulla av 13 mars 1351, innehållande förbud mot vapentillförsel åt ryssarna, vars original, enligt kung Magnus uppgift, gått förlorad (19.7.1356)²⁴¹¹. Det här bevisar, att Fader Huggensson fick sitt frälsebrev år 1356 i Borgå stad, när idén om att göra korståg ännu levde i de katolska länderna, inkluderande Sverige.

Kung Magnus hade förlänat Borgå stad med dess laxforsar och Sibbo och Pernå kapell till cistercienserklostret i Padis redan år 1351²⁴¹². Emedan cistercienserna hade starka förbindelser till korstågsrörelsen, och innan 1312 speciellt med tempelherrarnas riddarorden²⁴¹³, tyder förlänningen till Padis kloster på att med Borgå-Sibbo-Pernå-traktens förlänning kung Magnus kanske betalade sina korstågs mot Ryssland 1348-1351 kostnader. Emedan Fader Huggenssons avkomlingar i Huggut-släkten hade båda sina huvudgods (Fasarby och Baggböle) i Pernå, är det möjligt, att redan Fader Huggensson hade sitt frälsegods i Pernå, när traktens kapell var en förlänning till Padis cistercienserkloster. Därför måste det frågas, om Fader Huggensson själv hade förbindelser till klostret²⁴¹⁴. Padis cistercienserkloster med starka förbindelser till

²⁴⁰⁹ Ramsay 1909, s. 192

²⁴¹⁰ Sköldebrevssamlingen vol. XIX, som heter "Genealogiska handlingar ang. vissa ointroducerade och introducerade ätter 11", fol. 65, Riddarhusarkivet, Stockholm

²⁴¹¹ DF 658

²⁴¹² DF 598, 13.5.1351; DF 599, 13.5.1351; DF 602, 15.5.1351

²⁴¹³ Read 1999, ss. 93-96

²⁴¹⁴ Också Pyttis kyrka har tänkts att ha byggts av cisterciensermunkarna från Padis kloster (Anttila 1936, s. 15, 45). Den tillsammans med Veckelax, Pernå, Borgå, Sibbo och Helsinge kyrkor utgjorde en grupp med gemensamma egenskaper, den så kallade öst-nyländska gruppen (Hiekkänen 2003, ss. 56-58). Kyrkorna av den öst-nyländska gruppen har också tänkts på basis av deras likadana strukturer ha haft samma byggmästare (Hiekkänen 2003, s. 57). Emedan Pernå, Borgå, Sibbo och Helsinge år 1351 hade förlänats till Padis kloster i Estland och emedan de till ca. 1429 hörde till detta kloster (DF 596, 598, 599, 601, 602, 665, 697, 699, 721, 804, 805, 858, 859, 991, 992, 1009, 1090, 1508, 1509, 1515, 1726, 1749, 1871, 1897, 1898, 1905), skulle det kunna se ut, att byggmästaren, den så kallade Pernå mästare, kan ha varit en cistercienser. Att alla andra kyrkor av den öst-nyländska mästaren hade förlänats till Padis cistercienserkloster (REA nr. 138, 139, 140, 142, 143) väcker frågan om Veckelax också var. Ingen evidens av sådant är dock känd, om patriarkornas kors i Veckelax kyrkas facad inte räknas med. Om det så är, beror dock på när dessa kyrkor egentligen byggdes. Hiekkänen daterade dessa kyrkors byggande på grund av träets årsringar och stil på det följande sättet: Pernå och Borgå kyrkor på 1440-talet, Sibbo kyrka på 1450-talet, Helsinge kyrka 1455-1460, Pyttis kyrka i ca. 1460 och Veckelax kyrka 1430-1470 (Hiekkänen 2003, s. 57). Fastän den här

korstågrörelsen har haft inflytande i en stor del av Finska Vikens norra kust under 1300-1400-talen. Det har föreslagits, att också Veckelax kyrka, dess första fas, som först 2.2.1396 nämns²⁴¹⁵ och som verkar ha varit av sten redan då²⁴¹⁶, har blivit byggd av cistercienserna²⁴¹⁷ (se Inledning). Denna möjlighet kan inte uteslutas i vad kommer till kyrkans första fas, men den andra fasen förefaller ha byggts efter 1429, när cisterciensernas inflytande började bli svagare²⁴¹⁸. Dess andra fas byggmästare (valvbågarna) har dock tänkts att ha varit densamma som i Pernå, Borgå och Sibbo.

Det är anmärkningsvärt, att Fader Huggensson 26.2.1356 togs till kung Eriks beskydd²⁴¹⁹, emedan kung Erik deklarerade bara 8 månader senare (17.10.1356) kampen mot Österlands (= Finlands) dåvarande hertig Bengt Algotsson²⁴²⁰. Fader Huggensson verkar därför ha tagit del i kung Eriks uppror mot Bengt Algotsson och Eriks fader kung Magnus Eriksson, liksom Karl Ulfsson Sparre, som själv dödade Bengt Algotsson²⁴²¹.

Det kan vara betydelsefullt, att förnamnet "Fader" under 1300-1400-talen förekommer också i Sparre-släkterna²⁴²². Anthoni²⁴²³ föreslog, att Fader i Idelax (i Pernå), som jämte en Carl år 1421 var Björn Djäkns (frälseman i

dateringen kan vara riktig i vad kommer till dessa kyrkors fulla form, är det uppenbarligen inte hela sanningen. Fader Huggensson fick sitt frälsebrev nämligen i Borgå år 1356 (SDHK 6977, DS nr. 5545), 29 år efter kyrkoherde i Borgå första gången nämndes (DF 352) tydande på att någon slags kyrka troligen redan år 1356 fanns i Borgå, och nempdeman Erik Larsson fick sitt brev om Veckelax kyrkas malm konkretiskt år 1396 (DF 1054; DF 1057), bevisande att det år 1396 fanns en kyrka i Veckelax och Palola (1996) har daterat Veckelax kyrkas första fas till 1300-talets mitt (Palola 1996, s. 94) på grund av att kung Erik Magnussons brev *Littera libertatis regis erici* från året 1357 hölls i Veckelax kyrkas sakristia (DF 666). De tidigaste kyrkorna kan ha varit av trä, men när Anttila (1936) under renoveringen på 1930-talet forskade Veckelax kyrkas väggar, han rapporterade, att kyrkans stenväggar under medeltiden byggdes i två fas (Anttila 1936, ss. 5-33). Den senare fasen representerade kyrkans fulla medeltida form med den höga gaveln, den första en lägre form, spåren av vilken ännu kan ses i kyrkans väggar. När den första fasen byggdes är oklart. Emedan Veckelax, Pernå, Borgå, Sibbo och Helsinge kyrkor - den öst-nyländska gruppen - byggdes av samma byggmästare (Hiekkanen 2003, ss. 57), och Helsinge och Borgå med dess två kapell hade förlänats till Padis kloster, skulle det vara logiskt, att också Veckelax, vars kyrka hörde till samma öst-nyländska grupp med samma byggmästare, hade hört till förläningen till Padis kloster, men i brist på evidens i källorna verkar detta inte ha varit fallet.

²⁴¹⁵ DF 1054

²⁴¹⁶ Anttila 1936, ss. 7-9, 24-25

²⁴¹⁷ Kivenoja 1936, s. 45

²⁴¹⁸ REA nr. 427

²⁴¹⁹ SDHK 6977, DS nr. 5545

²⁴²⁰ Jaakkola 1944, s. 167

²⁴²¹ ÅSF I:118

²⁴²² Anrep 1858, ss. 58-59

²⁴²³ Anthoni 1970, s. 116

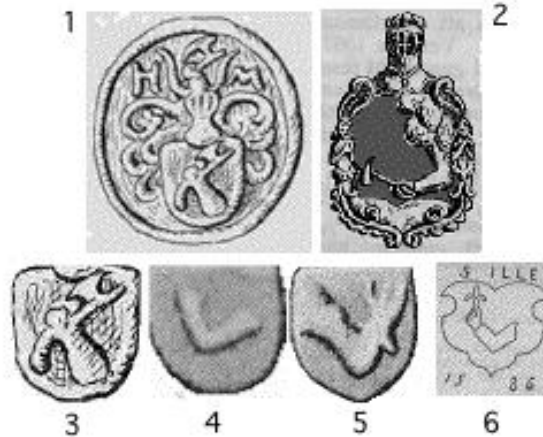

Fig. 25: Stålarmsvapen. 1) Huggut-släktens Bjurböle-grens sigill²⁴²⁴, 2) Huggut-släktens Fasarby-grens vapen²⁴²⁵. Huggut-släktens vapenvarianters gemensamma blason är "på rött fält en stålarm hållande en yxa". 3) Huggut (i Bjurböle)-, 4) Stålarms-, 5) Tavast-(medeltida) och 6) Ille-släkternas vapen fr. v. till h. så som i sentida målningar och sköldar i sigillen av Henrik Mattsson Huggut av Bjurböle²⁴²⁶, Erik Botvesson Stålarms²⁴²⁷, Niclis Tavast²⁴²⁸ och Salomon Ille²⁴²⁹. Alla visar en avhuggen stålarm²⁴³⁰. Tinkturerna är samma i alla av dem (rött fält), utan i Ille-släktens vapen (av guld). Alla dessa vapen²⁴³¹ har en avhuggen stålarm som huvudmotiv.. Huggut-släktens vapensköld är identisk med den engelska Hingston-släktens vapen (Hingston, *l.sin.*, "Gu an arm in armour ppr. holding a Danish battle axe", Holbeton, co. Devon)²⁴³²,

Gammelby i Pernå) motpart i en råträta och som år 1414 tog del i lagmansting i Pernå, när Erik av Kumos agerade som lagmans vikarie där, är en släkting av Fader Huggensson²⁴³³.

²⁴²⁴ Ramsay 1909, s. 191. Rosén 1936, s. 264. Ritning av Emmy Hultman. Raneke 1990, s. 74, nr. 691, introducerad 1664

²⁴²⁵ Ramsay 1909, s. 192; Raneke 1990, s. 74, nr. 691, introducerad 1664

²⁴²⁶ Ramsay 1909, s. 191

²⁴²⁷ FMS nr. 241

²⁴²⁸ FMS nr. 116, 121, 152

²⁴²⁹ FMS nr. 220; Ramsay 1909, s. 205

²⁴³⁰ Om de finländska släkterna med den avhuggna armen i vapnet har en gemensam stamfader, är de höger- och vänstervända avhuggna stålarmarna och de yxa- och fleur-de-lys-hållande avhuggna stålarmarna i vapnen av dessa släkter brisyres, vars mening var att göra skillnad mellan de vapnen av olika släktgrenar.

²⁴³¹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²⁴³² Burke 1884/1969, s. 493

²⁴³³ DF 1670 2089

Anthoni tog den ställningen, att det var fråga om en bekräftelse av brevottagarens tidigare frälse, emedan brevet gällde godsens, som Fader Huggensson i frihet tillförene haft²⁴³⁴.

Ragnar Rosén²⁴³⁵ föreslog, att Huggut-släktens i Veckelax stamfader kan ha varit Björn Persson Djäkns²⁴³⁶ far eller farfar. Ramsay²⁴³⁷ och Rosén²⁴³⁸ visste inte, att det i tradition nämnda frälsebrevet ännu existerade (se ovan)²⁴³⁹ eller att stamfadern i fråga hette Fader Huggensson, eller att han på grund av formuleringen i brevet troligen redan innan 1356 hade haft frälsegods²⁴⁴⁰, men angående Björn Persson Djäkn, verkar han ändå ha haft en roll i Bötesöns öde. Huggut-släktens stamfader var han dock inte.

Den här Björn Persson Djäkn nämligen var fogden på Viborg och senare borgmästare i Viborg år 1422²⁴⁴¹ och 1430²⁴⁴², dvs. ca. 2 generationer efter Fader Huggensson, och hans fru Ingrid Ingesdotter (vapen: beväpnad arm)²⁴⁴³ av Gammelby, Pernå, sägs av Rosén ha haft Bötesön i Veckelax, från 1300-talets slut eller 1400-talets början²⁴⁴⁴. Erengisle Björnsson Diekn dock hade fått halv Idelax fierdung i Pernå som *förläning*, när han Viborgs befallningsman var, och i maktskiftets skugga hade han gjort densamma Idelax fierdung sig till landbönder, och så var det ännu år 1555, med Flemingarnas hjälp, som hade sina släktingar ingifta till dessa ägor²⁴⁴⁵.

Björn Persson Djäkns sonsdotter Margareta Erengislesdotter, vars fader Erengisle Björnsson²⁴⁴⁶ var befallningsman på Viborg²⁴⁴⁷, var nämligen gift med Johan Henriksson Fleming²⁴⁴⁸, som hade ärvt bl.a. Quidia i Pargas²⁴⁴⁹, och denna

²⁴³⁴ Anthoni 1970, s. 73

²⁴³⁵ Rosén 1936, s. 264, 267

²⁴³⁶ Det fanns i Danmark en släkt, som använde ett likadant vapen som Björn Persson Diekn och ofta förnamnet Björn, Thiset 1905 C IV 1-C IV 33. Vapnet har ingenting att göra med Huggut-släktens vapen, som heraldiskt klart är ett annat vapen, jmf. Rosén 1936, ss. 263-264.

²⁴³⁷ Ramsay 1909, s. 192

²⁴³⁸ Rosén 1936, s. 264, 277

²⁴³⁹ SDHK 6977; DS 5545

²⁴⁴⁰ Anthoni 1970, s. 73

²⁴⁴¹ DF 1705; Jakob Teitts klagomålsregister s. 232

²⁴⁴² DF 1974

²⁴⁴³ DF 2697

²⁴⁴⁴ Rosén 1936, s. 262

²⁴⁴⁵ Jakob Teitts klagomålsregister, s. 73

²⁴⁴⁶ DF 2697

²⁴⁴⁷ Jakob Teitts klagomålsregister, ss. 73, 226; FMS nr. 173

²⁴⁴⁸ Jakob Teitts klagomålsregister, s. 73:

Johan Fleming²⁴⁵⁰ kom i besittning av halv Idelax fierdung i Pernå i östra Nyland i sitt giftermål med Margareta Erengisledotter enligt Jakob Teitts klagomålsregister²⁴⁵¹ vid sidan av de ärvda godsens i Egentliga Finland²⁴⁵². Johan Flemings gods uppdelades senare mellan fem döttrar och sonen Peder, som gifte sig med Karin Sparre och flyttade till Sverige²⁴⁵³.

Två av Johan Flemings döttrar, Anna²⁴⁵⁴ och Brita²⁴⁵⁵, hade då senare kontakter i Viborg fögderi. Anna blev gift med Matts Larsson Poitz (till Tervik i Borgå socken)²⁴⁵⁶, vars släktingar på spinnsidan hade sitt huvudgods i Poitzila i Veckelax. Brita var först gift med Måns Nilsson Balk och då andra gången med Torsten Salomonsson Ram (från 1530)²⁴⁵⁷, om vem Matts Larsson Poitz år 1525 skrev i imperfekt i sitt brev²⁴⁵⁸. Emedan Brita Johansdotters dotter Agneta Torstensdotters²⁴⁵⁹ son, Salomon Jönsson Pil (Jackarby-släkten), som år 1602 underskrev finska adelns trohetsförsäkran till hertig Karl²⁴⁶⁰, senare ägde Bötesön i Veckelax och Jackarby i Borgå (äganderätten av Bötesön och andra ovan nämnda Veckelax öar bevisande dokumenten på en pergament existerade ännu år 1612 klart tydande på att öarna hade givits till någon, troligen till Erengilse Björnsson Djäkn, redan under medeltiden)²⁴⁶¹, verkar det, att själva frälsegodset på Bötesön delvis kom från Brita Johansdotter till hennes dotter Agneta Torstensdotter till Jackarby och då från henne till sonen Salomon Jonsson, men bara delvis, emedan Brita Johansdotters son Ivar, som 23.2.1563 dömdes till döden i Stockholm för äktenskapsbrott, förskonades till livet mot

A V:223; A VII:71; A IX:9; Anthoni 1970, ss. 171-172;

²⁴⁴⁹ Jakob Teitts klagomålsregister, ss. 62, 255

²⁴⁵⁰ Lahtinen 2007, bilaga 2, s. 217, och bilaga 6, s. 221

²⁴⁵¹ Jakob Teitts klagomålsregister, s. 73: Erengilse Björnsson Diekn hade fått half Idelax Fierdung som förläning, när han var Viborgs befallningsman. Om redan hans fader Björn Persson hade haft samma Idelax som förläning är inte känt.

²⁴⁵² Anthoni 1970, s. 172

²⁴⁵³ Anthoni 1970, s. 172

²⁴⁵⁴ DF 6263

²⁴⁵⁵ DF 6263

²⁴⁵⁶ DF 6263; Grotenfelt 1894, ss. 59, 104, 125, 164, 184; Register på Cronones Förleningh 1537, härads hövding i Lappvesi härad, Grotenfelt 1899, s. 14, 19, 25

²⁴⁵⁷ DF 6263 A VI:134; Grotenfelt 1894, ss. 73, 129, 166, 173; Grotenfelt 1899, s. 8, 13, 18, 23

²⁴⁵⁸ DF. 6263

²⁴⁵⁹ FS 3419 a:28, Agneta Torstendotters make Måns Ivarsson I Jackarby

²⁴⁶⁰ Aminoff 1978, s. 12

²⁴⁶¹ Rosén 1936, s. 262: Pergamentet om godset vittnades år 1612 att ha existerat av härads skrivare Sigfrid Jönsson Vilken d.y. och blivit då förlorad, när ryska trupperna hade kommit till staden. Sigfrid Jönssons d.y. vittnesdokument har inte kunnat hittats.

böter av två gods i Tjuvön i Bjärnä och Bötesön i Veckelax²⁴⁶². Det här passar väl ihop med att Matts Larsson Poitz år 1525 konfirmerade i sitt brev, att hans fru, Anna Johansdotter Fleming, och dennas syster Brita²⁴⁶³ hade gjort systemskifte av gods litet tidigare, "i deras jungfrudom, sedan Olof Lille och Mons Nielsson (deras första makar) woro döde", så att Brita Johansdotter Fleming hade fått t.ex. Baseböle på Bötesö²⁴⁶⁴.

Bötesöns ägare är alltså ganska väl dokumenterade under 1400-1500-talen, men det är oklart, när Huggut-släkten egentligen kommer till bilden. Frågan är speciellt komplicerad, emedan den ovan nämnda Matts Larsson Poitz, Brita Johansdotter Flemings systems make²⁴⁶⁵, år 1553 blev avrättad i Stockholm, för "orätt förfarande i sin tjänst"²⁴⁶⁶, och hans son Knut Mattsson Poitz (till Tervik), fogde på Borgå kungsgård 1542-1545²⁴⁶⁷, inhjalslog år 1557 Matts Sigfridsson Huggut, som var fogde i Borgå län²⁴⁶⁸. Intressant nog, hade också Matts Sigfridsson Huggut ställts för rätta för "användningen av orätt mått" och dömts av borgrätt i Åbo slott till döden ("sagd från halsen"), men hade blivit benådad²⁴⁶⁹ litet innan straffets verkställande.

Det är omöjligt att veta, vilka orsaker har varit bakom Knut Mattsson Poitzs agerande. Möjligt är att det har helt enkelt varit fråga om en inflammerad tävling om karriär. Både Knut Mattsson Poitz och Matts Sigfridsson Huggut var ju i ledande positioner i Borgå län²⁴⁷⁰. En annan möjlighet är att det var fråga om gods. Johan Fleming hade ju fått i sitt giftermål med Margareta Erengisledotter Djäkn gods, som senare hörde till Fader Huggenssons avkomlingar i Huggut-släkten, men som frälseandbönder²⁴⁷¹

Av dessa speciellt Baggeböle (Baggenäs)²⁴⁷² och Bötesön har senare knutits tillsammans med Huggut-släkten. Namnet Huggut framträdde annars bara i närheten av Djäkn-släktens gods i Fasarby (känd också som "Knapas"²⁴⁷³nuförtiden) och Baggnäs²⁴⁷⁴, vilket skulle föreslå tidiga äktenskapen mellan

²⁴⁶² Bidrag till Finlands historia III, ss. 113-114, nr. 121; se också Bidrag till Finlands historia V, s. 28, nr. 44

²⁴⁶³ Lahtinen 2007, bilaga 2, s. 217, och bilaga 6, s. 221

²⁴⁶⁴ DF. 6263

²⁴⁶⁵ DF 6263

²⁴⁶⁶ A V: 313; A V:322; Grotenfelt 1894, s. 59

²⁴⁶⁷ Bidrag till Finlands historia III, nr. 178, 184, 190, 227

²⁴⁶⁸ Grotenfelt 1894, ss. 84, 92, 93; Ramsay 1909, s. 321

²⁴⁶⁹ Grotenfelt 1894, ss. 141-144

²⁴⁷⁰ Bidrag till Finlands historia III, nr. 178, 184, 190, 227, 438; Grotenfelt 1894, ss. 92, 98

²⁴⁷¹ DF. 6263

²⁴⁷² Grotenfelt 1894, ss. 174, 231

²⁴⁷³ Antell 1956, s. 120

Huggut- och Djäkn-släkter. Det kan frågas, om Ingrid Ingesdotter/Ingadotter (vapen: en beväpnad arm)²⁴⁷⁵, Björn Persson Diekns fru, som ännu på 1420-1430-talen kan ha levtt (såsom sin man, se ovan), var på något sätt släkt med Fader Huggenssons avkomlingar och hade fått godsens i Pernå som arv eller via ett tidigare äktenskap eller av någon av hennes föräldrar eller som arrendatör.

Varför togs Huggut-släktens representanter, frälsemän, som landbönder på Bötesön då? Det finns inte en förklaring till det, men redan i Matts Larsson²⁴⁷⁶ Poitzs brev nämndes en Henrik Bengtsson som representant av Brita Johansdotter i arvsfiktet²⁴⁷⁷, vilket föreslår ett släktförhållande mellan Henrik Bengtsson och Brita Johansdotter, kanske via Björn Djäkns släkt, eller via på något annat sätt ett pålitligt förhållande. Det kan frågas, om den här Henrik Bengtsson hörde till Huggut-släkten, emedan både namnet "Henrik" och "Bengt" under 1500-1600-talen har förekommit i Huggut-släkten²⁴⁷⁸. Den första kända landbonden²⁴⁷⁹ på Bötesön - Paul Henriksson - förekommer dock redan år 1571²⁴⁸⁰, bara ett år efter Brita Johansdotters antagna död²⁴⁸¹, vilket skulle föreslå, att han var Henrik Bengtssons son. En Henrik Bengtsson tog del i sköldmönstringen i Viborg 19.2. 1562²⁴⁸².

Det är möjligt, att det var redan Eregisle Björnsson Djäkn, som tog Huggut-släktens representanter som landbönder på Bötesön, emedan han hade enligt Jakob Teitts klagomålsregister fått halv Idelax fierdung i Pernå som *förlåning*, när han Viborgs befallningsman var och hade i maktskiftets skugga (dvs. troligen 1435-1440²⁴⁸³) gjort samma Idelax fierdung sig till landbönder²⁴⁸⁴.

²⁴⁷⁴ Rosén 1936, s. 262

²⁴⁷⁵ ÅSF I:150

²⁴⁷⁶ Register på Cronones Förleningh 1537, häradshövding i Lappvesi härad, Grotenfelt 1899, s. 14, 19, 25

²⁴⁷⁷ DF 6263

²⁴⁷⁸ Ramsay 1909, ss. 191-193

²⁴⁷⁹ Det fanns i Vederlax och Veckelax i Lapvesi härad, Pyttis socken i Borgå län och Elimä socken i Tavastland år 1566 tillsammans 1325 skattebönder, 51 kronbönder, 15 K.M. landbor, 12 frälselandbor och 7 kyrka och prebendeland, Mantalsregister 1566. Tawaststjerna 1904, ss. 5-6; År 1580 var antalet skattebönder 1352, kronbönder 59, K.M. landbor 16, frälselandbor 14 och präster 3, Mantalsregister 1580, Tawaststjerna 1904, s. 20

²⁴⁸⁰ Oksanen & Oksanen 2003, s. 147; Rosén 1968, ss. 48, 50-51, Vehkalahden ja Kymin käräjät 9.1.1707, s. 14

²⁴⁸¹ Ramsay 1909, s. 120

²⁴⁸² Registret på the Skytther udi Finland år 1562, wid Wijbårg munstret then 19 Februarij, Grotenfelt 1899, s. 94

²⁴⁸³ Engelbrekt Engelbrektsson, Erik av Pommern, Engelbrekt Engelbrektsson, Karl Knutsson, Erik av Pommern och slutligen Kristian I i makten.

²⁴⁸⁴ Jakob Teitts klagomålsregister, s. 73

Om han hade fått också Bötesön som en förläning tillsammans med Idelax, hade han kanske gett också den till landbönder, dvs. till den gamla fräsesläkten Huggut. Detta förefaller vara den sannolikaste förklaringen för Huggut-släktens kommande till Bötesön. Enligt denna förklaring skulle Huggut-släkten ha kommit till Bötesön på 1430-talet, dvs. ca. 80 år eller högst tre generationer efter Fader Huggensson fick sitt brev i Borgå år 1356.

Att Erengisle Björnsson fick Idelax i Pernå som förläning ca. 1435-1440 passar väl ihop med att förläningen av Borgå socken tillsammans med dess kapell, inkluderande Pernå, till Padis cistercienserkloster ca. 1417 verkar ha slutits²⁴⁸⁵.

Huggut-släktens sista representant i Veckelax²⁴⁸⁶ på spinnsidan, Johanna Huggut var gift med en Pilhjerta. Med detta kom Bötesön till Pilhjerta-släkten. Pilhjerta-Tepponen-släktens grenar härstammar från Johanna Huggut. Johanna Hugguts dottersdotter var gift med en Husgafvel, varför Husgafvel-släktens nuvarande yngre gren också härstammar från Johanna Huggut, och Fader Huggensson.

Burke²⁴⁸⁷ ger i hans "The General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales" många släkter med namnen "Huggen", "Hugget", "Huggins", "Hughan", "Hughes" and "Hughson" med olika vapen. Ingen av dem har ett likadant vapen som Huggut-släkten i Veckelax och Pernå.

Intressant här är dock att Hinston²⁴⁸⁸ och Hingston²⁴⁸⁹-släkternas vapen syns vara identiska med Huggut-släktens vapen. Det här kan föreslå, att Huggut-släkten och dess första från källorna kända representant Fader Huggensson kan ha sitt ursprung bland de danska ("Danish battle-axe") eller normandska (co. Devon) släkterna.

Att Hinston och Hingston-släkternas vapen var identiska med Huggut-släktens vapen är även mera intressant därför, att ett sådant vapen med en yxahållande stålarm på rött fält inte fanns i Sverige eller på det tyska området och ett annat likadant vapen inte ens på Brittiska öarna.

Intressant är också, att de gamla kungarna i Munster i Irland skulle ha använt "en stålarm på rött fält"²⁴⁹⁰, men även om det kunde på något sett visas,

²⁴⁸⁵ DF 1515

²⁴⁸⁶ Huggut-släkten ansågs enligt Aminoff utgången med Lieutenanten och Coopvaerdie-Capitainen Gideon Josias Huggut på Blåsnäs i Pargas 18.2.1825. Att det har funnits personerna med släktnamnet Huggut sent i Pargas tyder på något slags samband mellan någon kvinna i Fleming-släkten och någon man i Huggut-släkten. Var Brita Johansdotter tredje gången gift med någon Huggut, kanske just den ovannämnda Henrik Bengtsson?; Aminoff 1827, ss.56-57

²⁴⁸⁷ Burke 1884/1969, s. 516

²⁴⁸⁸ Hinston, co. Devon ("Gules an armed dx. hand holding a battle-axe argent", identiskt med Huggut-vapnet), Papworth 1874/1985, s. 903

²⁴⁸⁹ Gules an arm dx. in armour ppr. holding a Danish battle-axe argent, Papworth 1874/1985, s. 903

²⁴⁹⁰ Papworth 1874/1985, s. 902

kan ej samband mellan de irländska och de finländska släkterna med "en stålarm på ett rött fält" visas. Bara svagt kan antas, att om ett samband mellan dem existerar, är det av skandinaviskt typ.

Hingston-släktens vapen nämns också i Burkes stora vapenbok, men utan datering. Namnet Hingston nämns inte i Battle Abbey-rullan²⁴⁹¹, Falaise-rullan²⁴⁹², Fitzwilliam-rullan²⁴⁹³ eller Edwards I rullor²⁴⁹⁴.

Detta antyder, att dessa släkter inte har samma rötter (se 2.2.1.4., Appendix C, hypotes nr. 1.4.3), men inte prövar det utan Y-kromosoms haplotypanalyser av släkterna med "Huggen" eller liknande i efternamnet och av den svenska Huggut-slakten. Emedan den svenska Huggut-slakten redan är död på svärdsidan²⁴⁹⁵, kan denna hypotes inte testas.

Hypotesen 1.4.3. förblir oavgjord.

Hypotes 1.4.4.: "Den "Olawus de Wiburch", som år 1475 var "cappellanus capelle beate Marie Magdalene" och om vilkens prästämbete påven 23.11.1475 har gjort ett beslut, var en son till den "Olaff van Wyborgh", som år 1401 ville säkerhet innan han reste till Reval" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

En "Olaff van Wyborgh" ville år 1401 säkerhet innan han reste till Reval²⁴⁹⁶. Han fick också senare ett säkerhetsbrev från Reval²⁴⁹⁷..I brevet nämns också en "Magnus van Wiborgh".

En troligen annan "Olawus de Wiburch", som år 1475 har varit "cappellanus capelle beate Marie Magdalene"²⁴⁹⁸ och om vilkens prästämbete påven har 23.11.1475 gjort ett beslut²⁴⁹⁹, har också existerat i Viborg. Hypotesen (se 2.2.1.4. och Appendix C, hypotes 1.4.4.) är här, att den här Olawus de Wiburch var en son till den "Olaff van Wyborgh", som år 1401 ville säkerhet innan han reste till Reval²⁵⁰⁰. Odirekt evidens för att den här hypotesen är sant finns i att exakt samma namn har använts (Olaff van Wyborgh = Olawus de Wiburch) och det finns 74 år emellan förekommandet av de här namnen. Det

²⁴⁹¹ Burke 1848/2003

²⁴⁹² Crispin & Macary 1939.

²⁴⁹³ Humphery-Smith 1973

²⁴⁹⁴ Brault 1997

²⁴⁹⁵ Om den inte existerar längre i Polen, dit den katolska delen av slakten flydde under reformationen.

²⁴⁹⁶ SDHK 15665, 15.7.1401

²⁴⁹⁷ FMU 6722

²⁴⁹⁸ FMU 3619, 23.11.1475, utgivet i Rom

²⁴⁹⁹ FMU 3619

²⁵⁰⁰ SDHK 15665, 15.7.1401

skulle vara osannolikt att det i 1400-talets Viborg hade funnits två personer, som kallades "Olaff van Wyborgh" eller "Olawus de Wiburch", om de inte var släktingar. Om hypotesen är sant, har den senare Olof av Viborg haft patronymen Olofsson, Olof Olofsson av Viborg skulle han då ha hett.

En Olof Olofsson överlämnade till Karl Knutsson, hövitsman på Viborgs och Tavastehus slott, alla sina gods i "Seyita" (Sayna) i Viborgs sn och sitt arvegods i Viborgs socken (6.5.1447)²⁵⁰¹. Han hade förbrutit sig och sakfällts på rådstugan i Viborgs stad. Morfadern Hans Dalhus hade (på 1370-talet) köpt dem av "Sathe", som var i Bo Jonssons tjänst i Karelen. Denna "Sathe" har antagits vara densamme som Mathis von der Sahe, som hade ett horn i sin sköld och som enligt Matts Jespersson Krus kommit till landet under kung Kristians I tid (1457-1464)²⁵⁰². Den här Olof Olofsson var säkert "av Viborg", emedan hans arvegods var i Viborgs socken. Var den här Olof Olofsson av Seyta i Viborgs socken, som hade förbrutit sig och därför överlämnat alla sina gods till hövitsman Karl Knutsson, densamme som Maria Magdalenas spitals kapellan Olawus de Wiburch, vars fader troligen hette Olaff van Wyborgh (se ovan)?

Det har funnits också en Vilken Olsson, vars avkomlingar - kanske även Vilken Olsson själv - har tagit hand om Viborgs Maria Magdalena Spitals prebenda-gods Ratula i Elimäe ²⁵⁰³. Både Vilken Olsson och kapellänen Olawus (enligt hypotesen Olofsson) de Wiburch (år 1475) hade en anknytning till Maria Magdalena spital och Vilken Olssons fader hette enligt patronymen Olav. Det har möjligen inte funnits många män i Maria Magdalenas kapells och spitals tjänst, emedan Maria Magdalena-spitalerna har föreslagits att ha agerat som ett slags skyddshem för kvinnor²⁵⁰⁴ (spitalets leprosorium också för patienter med lepra). Det här skulle föreslå, att Vilken Olsson - en av de då troligen få män i Maria Magdalenas spitals och kapells (ursprungligen utom stadsmurar nära munkporten, dvs. nära dominikanklostret, som var inom murarna) tjänst - också kan ha varit en son till Olaff van Wyborgh eller en son till Olawus de Wiburch.

Det skulle alltså kanske se möjligt ut, att "Olaff van Wyborgh" (levde år 1401) hade en son "Olawus de Wiburch" (levde år 1475) och att den senare Olawus hade en son Vilken Olsson (nämns 1461-1477). Tyvärr är vapnen av

²⁵⁰¹ SDHK 25129

²⁵⁰² Rosén 1936, s.288; Lagus 1860, s. 558; SDHK 25129; Notera: enligt Krus (1618) kom han under Kristians I tid, inte under Albrekt av Meckelnburgs (Bo Jonssons) tid. Denna persons vapen har inte kunnat hittats bland de svenska eller danska medeltida eller senare vapnen eller bland de baltiska, preussiska, polska, brittiska eller franska vapnen. Detta antyder, att släkten redan länge sedan har utgått eller att namnet skrevs på något annat sätt; se också SDHK 9649/DS 8074b

²⁵⁰³ Oksanen 1985, Elimäen historia, s. 33-34; Kokkonen, Elimäen Pitäjän Historia II, s. 427; Dombok för sydöstra Tavastland 1443-1502, åren 1461 (Wilkin, Fisketing i Elimä socken), 1466 (Sommar ting i Elimä socken) och 1477 (Sommar ting i Elimä Socken, Wilken Olofsson); Bidrag till Finlands historia I, ss. 120-122.

²⁵⁰⁴ Parvio 1963, "Maria". I: Encyclopaedia Fennica, del V, s. 1355

Olaff van Wyborgh (1401), Olawus de Wiburch (1475) och Vilken Olsson inte kända, om de överhuvudtaget hade ett vapen.

Kyrkans generalmöte, den IV Lateran concilium, hade dock redan år 1215 i Rom gjort ett beslut, att prebenda-godsen inte bör bli hereditära²⁵⁰⁵ och att varje mästare bör ha ett prebenda²⁵⁰⁶. Det här indikerar, att: a) Vilken Olssons gods ägares, Viborgs hospitals, representant var på mästarnivå i sin orden, b) konditionerna var på något sätt speciella, om Vilken Olssons avkomlingar bosatte sig i Ratula ännu många generationer efter Vilken Olsson²⁵⁰⁷.

Emedan Riksdagen i Västerås år 1527 godkände reformationen och emedan kyrkans egendom, inkluderande prebendet i Ratula, med detta beslut hörde till kungen, verkar det, att Vilken Olssons avkomlingar²⁵⁰⁸ har kunnat stanna på Maria Magdalenas Spitals prebenda i Ratula i Elimäe som landbönder på basis av någon högre order. En sådan hög order har givits av en onämnd person, troligen Tönne Eriksson Tott, som år 1512 har skrivit en lista över saker som skall uträttas i Finland. Han nämner, att en av dessa saker är "att underrätta [Sten Sture d y] att uppbörden från S:a Maria Magdalena gods vid Viborg och annorstädes i Finland inte skall till Viborg slott som under Erik Turessons tid, utan att en klerk blir "besittande" där och uppehåller "Guds tidegård" så som Erik Axelsson m fl bestämde"²⁵⁰⁹. Var den här klerken den gamla Vilken Olsson? Eller hans avkomling? Den här ordern troligen handlade också Maria Magdalenas Spitals prebendagods Ratula i Elimäe.

Ordern gavs dock år 1512, dvs. innan Gustav Vasas regering och reformationens början. Att Vilken Olssons avkomlingar syns ha bott där i Ratula även efter reformationen²⁵¹⁰ antyder, att Vilken Olsson eller någon av hans avkomlingar har fått någon så stark rätt till Ratula att de kunde hålla godset även efter reformationen, när godsets ägare inte längre var den katolska kyrkan, utan kungen som den lutherska kyrkans huvud och herr Eskil Mickelsson, som år 1526 fick Maria Magdalenas Spitals prebendagods som förläning²⁵¹¹. Vilken Olosson och hans avkomlingar i Ratula var landbönder, först under Maria Magdalena Spital och senare under läntagaren Eskil Mickelsson.

Hypotesen 1.4.4. förblir oavgjort.

²⁵⁰⁵ Deanesly 1957 [1925], s. 152

²⁵⁰⁶ Deanesly, s. 152

²⁵⁰⁷ Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, s. 427

²⁵⁰⁸ Kokkonen 1931, s. 427

²⁵⁰⁹ SDHK 37129, år 1512

²⁵¹⁰ Kokkonen 1931, s. 427

²⁵¹¹ A II:184

3.2.5 Poitz

Den första från bevarade dokumenten kända medlemmen av Poitz-släkten (nr. 246) i Finland hette Matias Poitz²⁵¹². Dess representant Nils Poitz fick sköldebrev 18.10.1463²⁵¹³, när Erik Axelsson Tott var Viborgs hövding och Kristian I kungen, dvs. under Kalmarunionens tid.

Att frälsebrevet gavs av Viborgs hövding Erik Axelsson skulle betyda, att Poitz-släkten år 1463 hörde i princip till Viborgs hövdings klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 2.4.4., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 3.5.2., 4.1.1., 4.2., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.) såsom avkomlingar av Erik Larsson, som också fick sina brev om Veckelax kyrkas malm (2.2.1396 och 21.3.1396, se ovan) av Viborgs hövdingar, riddare riksråd Erenghjelle Nilsson (Hammerstaätten) och riddare riksråd Karl Ulfsson (Sparre)²⁵¹⁴.

Erik Axelsson Tott hade dock år 1457 varit ett riksföreståndare och blev senare riksföreståndare igen 1466-1467, men det var han inte år 1463, när brevet gavs (var kungens hovmästare i Sverige och Viborgs hövding), och ingen visste då, att han skulle bli riksföreståndare igen. I alla fall var Erik Axelsson med sina bröder dock en av rikets mäktigaste män även år 1463 och hörde till rikets det skikt, som kunde fatta beslut, speciellt när kung Kristian I var borta i Danmark, och han oftast var, speciellt i vad kommer till Sveriges Österland och Viborgs fögderi.

Poitz-släktens medlemmar deltog också i krig och hade personförluster liksom de andra Veckelax frälssläkter (se Appendix A).

Poitz-ätten introducerades år 1638²⁵¹⁵.

Poitz-släktens sista representant på svärdsidan i Veckelax, Nils Poitz, sålde Poitzila gård och flyttade bort år 1704²⁵¹⁶, men hans dotter, som fick av sin fader Villnäs gård, stannade i Veckelax efter att ha blivit gift med Mårten Sommar²⁵¹⁷. Den svenska grenen av Poitz-släkten dog på svärdsidan år 1723.

Nu fortsätter vi i de frälssläkterna i Veckelax, som klart var anknutna till andra frälssläkter i Veckelax i vad kommer till deras gods emellan varandra i Strömsby och Bredskall och relationer, men som har flyttat bort från området eller vars linje har dött redan för en lång tid sedan och vars anknytningars

²⁵¹² A VI:27

²⁵¹³ SDHK 28195; Rietstap (1884-1887) publicerade i sin *Armorial-General* en Poitz-släkts vapens blason: "De gueules, à une barre alésée, brochant sur une bande alésée, passées en sautoir, et acc. de trois étoiles (5), 2 en flancs et 1 en pointe, le tout d'or."

²⁵¹⁴ Om konungsnämnds nempdeman i Veckelax, Erik Larsson, var densamme som konungsnämnds nempdeman Erik av Kumos, såsom han verkar vara, fick Erik Larsson ett frälsebrev också av kung Erik av Pommern 7.12.1407 (REA nr. 318; SDHK 16965; SD 913). Se Tabell 14, 3.1.3. och testandet av hypoteserna 1.1.2.I., 1.1.2.Q. och 1.1.2.R.

²⁵¹⁵ Stiernman 1745, s. 322

²⁵¹⁶ Korhonen 1981, s. 83

²⁵¹⁷ Korhonen 1981, s. 83

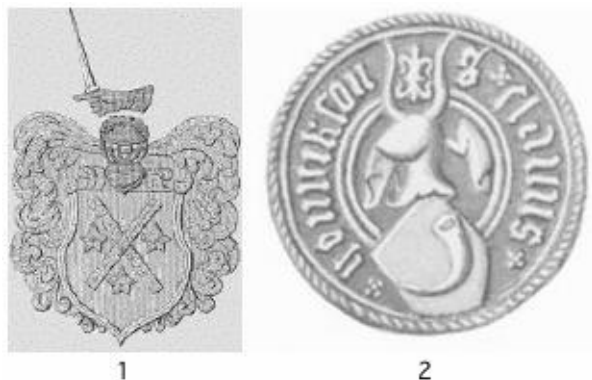

Fig. 26: Vapen av två frälsesläkter kända i Veckelax under medeltiden. 1) Poitz-släktens vapen (ritat ur Veckelax kyrka av Åbo Akademies ritmästare And. Dahlsteen d. 5 Decemb. 1769)²⁵¹⁸. "På rött fält ett Andreas kors av silver omgivet av tre stjärnor av detsamma". Det har funnits också en variant med "Andreas kors av guld omgivet av fyra stjärnor av detsamma"²⁵¹⁹. År 1509 har en Olof Svensson använt ett likadant vapen i Skara i Västergötland²⁵²⁰. Poitz-släktens vapens blason är "På rött fält ett Andreas kors av silver omgivet av tre stjärnor av detsamma". 2) Klas Henriksson Horns vapen. (FMU nr. 226)²⁵²¹.

detaljer har med tiden delvis blivit glömda.

3.3 ANDRA FRÄLSESLÄKTER, PERSONER OCH GRUPPER MED KONTAKTER I VECKELAX

3.3.1 Tott-, Horn- och Vasa-släakterna

Hypotes 1.4.7.: "Horn-släkten har rötter i västra Karelen" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

Det förefaller som om Horn-släktens ursprungliga frälsbrev hade givits i "Sekierue" (lat.)²⁵²² i Karelen av Karl Ulfsson Sparre (av Tofta) 9.3.1396²⁵²³ till

²⁵¹⁸ Hausen 1887, s. 205, Pl III

²⁵¹⁹ Raneke 1990, ss. 265-266

²⁵²⁰ 16.1.1509, SVM III:957

²⁵²¹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²⁵²² Ordet "Sekierue" (lat.) kan tyda på Säckjärvi i Viborgs socken (blev senare Säckjärvi socken) eller till "Säkjärvi", som ligger i Vederlax socken.

²⁵²³ DF 1055

Hannus Olofson och Olaff Niclisson, fem veckor efter Wilkin-Husgafvelsläktens anfader Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm av Erengisle Nilsson 2.2.1396²⁵²⁴ och två veckor innan han fick bestyrkning för samma gods²⁵²⁵ av densamme Karl Ulfsson. Brevets original har nämligen funnits i Clas Horns arkiv och det har varit baron Carl Horns originalbrev²⁵²⁶. Brevets innehåll är som följande:

"Thet skal allom viterlicht wara, thetta breff höra aeller se, at iac Karl Wlfson aff Thyptom, riddare och höfuitzman jnnan Wiborg, thenna wnga men Hannus Olofson oc Olaff Niclisson fore thera faedher oc foraeldra thiaenist skuld, the rikeno ij Suerike oc thenna herskapeno oc hofuitzmannom if Vijborg göra oc giort hafua; thy taker iac thenna förnempda wnga men Hannus och Olaff if kronone frelsse, them oc thera affödho raet frelsse halda, hafua oc nyta, som andre frelsis men hafua ij rikeno if Suerike. Thil stadfestile henger iac mit incigle fore thetta breff. Scriptum Sekierue anno Domini mccc nonagesimo sexto, feria quinta proxima ante dominicam Letare."²⁵²⁷

Godset gavs "*före thera faedher och foraeldra thiaenist skuld, the rikeno ij Suerike oc thenna herskapeno oc hofuitzmannom if Vijborg göra oc giort hafua*", vilket skulle tyda på, att redan Hans Olofssons fäder och föräldrar hade agerat i Viborg och Karelen. Hans Olofssons frälsegods exact läge har inte givits i brevet, men Hornsläkten hade senare känd landegendom i Karelen bara i Veckelax²⁵²⁸. De följande godsden i Veckelax har enligt Rosén (1936) hört till Hornsläkten²⁵²⁹, skatte i slutet av 1500-talet i parenteser²⁵³⁰:

- Sandby (Hietakylä) nr. 4 (1/3 skatte)
- Böle (Husuböle, Pyöli) nr. 1 (1/6 skatte)
- Bredskall (Reitkalli) nr. 13, (1/4 skatte)
- Strömsby (Salmenkylä) nr. 1 (1 skatte)
- Sigvartsby (Sivatti) nr. 10
- Stensböle, som kallas också Stöder (Töytäri) nr. 2 (1/2 skatte)

²⁵²⁴ DF 1054

²⁵²⁵ DF 1054, 1057

²⁵²⁶ SDHK 14562

²⁵²⁷ DF 1055

²⁵²⁸ Rosén 1936, s. 288; se texten

²⁵²⁹ Veckelax landböcker; Korhonen 1981, s. 554

²⁵³⁰ Rosén 1936, s. 282

Inte bara ett gods alltså, utan flera, vilket skulle föreslå en långvarig vistelse i trakten. År 1618 skrev Jesper Mattsson Krus i sin "Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh" om dessa gods det följande²⁵³¹:

"Theße Efter schrifne hemman har Claus Horn ärfd och köpt, och bytt med HKM: Mats Hansson och Simon Hansson, (tillsammans) 1/4 (skatt) i Bredskall, Anders Sigredson i Strömsby 1 skatt, Madz Skinnare i Sandby 1/2 skatt, Simon Matsson och Knut Andersson, (tillsammans) 1/6 skatt i Husseböle"²⁵³²

Vilket av de ovannämnda gods Claus Horn har ärvt, och vilket köpt, är inte känt, men Horn-släktens gods i Veckelax fanns i mitten av Vilken-Husgafvel-släktens gods.

Samtidigt hade Husgafvel-släktens äldsta gren enligt Rosén (1936) de följande godsen i Veckelax²⁵³³:

- Sandby (Hietakylä) nr. 2 (1/4 skatte)
- Böle (Husuböle, Pyöli) (1/6 skatte)
- Bredskall (Reitkalli) nr. 9 (1/3 skatte)
- Strömsby (Salmenkylä) nr. 3 (2 skatter)

Horn-släkten och Husgafvel-Vilken-släkten var grannar i 4 byar, av vilka Strömsby, Bredskall (Erik Larsson köpte Bredskall ödesby 24.6.1383)²⁵³⁴ och Sandby (= Veckelax kyrkas malm)²⁵³⁵ klart hörde till Husgafvel-Vilken-släktens mest centrala områden.

I vad kommer till platsen "Sekierue", där Hans Olofsson fick sitt frälsebrev, finns det klart två alternativ; 1) Säckjärvi i Viborg socken (senare Säckjärvi socken) öster om Vederlax socken, 2) Säkjärvi i Vederlax socken. Vederlax sockens Säkjärvis norrvästraste del, Ylä-Säkjärvi, finns ca. 5 km från Ongama (skrevs år 1581 "Angama")²⁵³⁶ i Veckelax vid den nuvarande gränsen mellan Veckelax och Vederlax²⁵³⁷. Den här Säkjärvi i Vederlax socken skrevs

²⁵³¹ Lagus 1860, s. 84

²⁵³² Jesper Mattsson Krus i sin "Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh", se Lagus 1860, s. 84

²⁵³³ Rosén 1936, s. 281; Korhonen 1981, ss. 518-553

²⁵³⁴ SDHK 12437

²⁵³⁵ DF 1054, 1057

²⁵³⁶ "Register Opå the Welbördige", Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581" (SE/KrA/0455/G I 1581:28, bild 10, Vederlax socken), se Vähäkangas 2005.

²⁵³⁷ Det är anmärkningsvärt, att det finns i Säkjärvi i Vederlax en liten sjö, kallad Gränstjärn (Rajalampi), ca. 4 km in i Virojoki älv från Vederlax botten. Den är inte stor nuförtiden, men bredvid den här sjön finns en myr, vilket bevisar, att sjön har varit större tidigare. Som plats är "Säckierff"

"Säckeierff" i Finlands silverskatteregister år 1571²⁵³⁸ och "Secherfui" år 1581 i "Register Opå the Welbördige, Frijherrer Riddere, samt Adelenn, och frelsmenn, som i Finlandh boendes ähre, Anno 81 först"²⁵³⁹, vilket betyder, att det är omöjligt att säga, om det är fråga om Säckejärv i Viborg socken (senare Säckejärv socken) eller Säckeierff i Vederlax socken i Karl Ulfssons brev till Hans Olofsson år 1396. Den latinska formen "Sekierue" kan lika väl tyda på Säckeierff i Vederlax socken 5 km från gränsen mellan Veckelax och Vederlax socknar som Säckijärvi i Viborgs socken öster om Vederlax socken, ca 50 km från Veckelax (nuförtiden Fredrikshamns) nuvarande östra gräns.

Drygt 30 år senare nämndes en "Hans Olofsson tho Veckelax"²⁵⁴⁰. Den här Hans Olofsson "tho Veckelax" verkar klart ha varit en äkta veckelaxbo, emedan Viborgs hövudsman Krister Niklisson år 1431 skrev, att:

"hir betyget dat ganczssche kerspel tho Veckelax, dat de ergenannte Gerdrut (som hade dött i Reval) gene neger erfnamen levendich heft wanne den ergenannten Hans Olvesson tho Veckelax."²⁵⁴¹

Senare intygar densamme Krister Niklisson, att Hans Olofsson är också den närmaste arvingen till Elseby Frölichsdotter, som hade också dött i Reval²⁵⁴². Det här tyder på att också Elseby Frölichsdotter och den ovannämnda Gertrud var välkända i Veckelax på 1430-talet.

Att Hans Olofssons "tho Veckelax" släktingar hade dött i Reval (Tallinn) tyder på livliga kontakter mellan Veckelax och Reval på 1430-talet, fastän ett handelskrig mellan Viborg och Reval år 1430 hade just slutit (se Appendix A). Emedan Påve Alexander IV redan år 1255 hade bitt ärkebiskopen Albert av Riga att utnämna ett gemensamt biskop för Vatland, Ingrien och Karelen²⁵⁴³, kan

alltså litet likadan med Kyrkosjön i Veckelax. Platsen är värd sitt svenska namn "Säckeierff", emedan sjön är som ett slags säckens botten i Virojoki älv, den sista platsen man kunde nå ombord på en båt via Virojoki älv från havet år 1396 (jorden stiger ca. 2,5 mm/år i Finland, dvs. 1,5 m i 600 år). En optimal plats för bosättning - i inlandet, men dock kan nås på båt från havet. Det finns en plats med namnet "Hiensaari" (jämf. med Hiidensaari fornbesättning på ön i Jalas Pyhäjärvi) där, vilket kan betyda, att det har funnits befolkning där redan i prekristna tider, dvs. innan det europeiska väldets kommande, och att platsen hade en mystisk mening om något annorlunda för den dåvarande befolkningen i området, Korpela 2008, s. 46.

²⁵³⁸ Red. Matti Walta, Finska Historiska Samfundet, Suomen Historien lähteitä V, 7, s. 114, Helsingki 1987

²⁵³⁹ Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", (SE/KrA/0455/G 1 1581:28, bild 10, Vederlax socken), se Vähäkangas 2005

²⁵⁴⁰ DF 1994

²⁵⁴¹ 19.1.1431, DF 1994

²⁵⁴² 11.8.1432, DF 2050

²⁵⁴³ DF.108

förbindelserna mellan Veckelax och Reval vara lika gamla som existensen av båda orterna.

Det kan frågas, om Hans Olofsson "tho Veckelax" år 1431²⁵⁴⁴ är densamme som den "ung man Hannus Olafson i Sekierue", som 9.3.1396 fick frälse av Karl Ulfsson Sparre (av Tofta) i ett brev²⁵⁴⁵ daterat i "Sekierue"²⁵⁴⁶.

Hans Olofsson "tho Veckelax" hade en bror, Jöns Olofsson²⁵⁴⁷. Horn av Kanckas-släktens antagna släkträd känner till Olof Matssons son Jöns Olofsson²⁵⁴⁸, men inte Hans Olofsson. I stället för Hans Olofsson, som 9.3.1396 verkar ha fått Horn-släktens ursprungliga frälsebrev (se ovan)²⁵⁴⁹, nämns en Henrik Olofsson, som 7.12.1407 fick frälse av Erik av Pommern i Åbo slott²⁵⁵⁰.

Hans Olofssons bror Jöns Olofsson är inte bättre känd, men en Jöns Olofsson fick ett prebendagods av Viborgs hövitsman Tord Bonde 3.7.1415 att hålla²⁵⁵¹, en Johannes Olsson var "Hauptman auf Wiborg" år 1450²⁵⁵² och en skeppare Jons Oloffzon har kommit till Reval år 1429²⁵⁵³. Den Jöns Olofsson Horn, vars broder, Henrik Olofsson, 7.12.1407 fick frälse av Kalmar Unions kung Erik av Pommern²⁵⁵⁴ i Åbo slott och som kan ha varit en bror till Hans Olofsson "tho Veckelax" (se ovan), var troligen från året 1420, när det var känt, att kungen hade skickat ett brev till alla de tre kungadömen för samlandet av styrkor²⁵⁵⁵, med på krigståget till Södra Jylland, varifrån han på hösten 1429 kom tillbaka²⁵⁵⁶ för att se hans hus bränt av en Hans Dalhusen d.y.²⁵⁵⁷. Hans Dalhusens motiv kan ha varit ett gräl om vilka gods har hört till ett köp mellan Mathis von der Sahe eller Sathe²⁵⁵⁸, Bo Jönssons tidigare representant i Viborg (hade ett horn i

²⁵⁴⁴ DF 1994

²⁵⁴⁵ DF 1055

²⁵⁴⁶ Säckejärv = Säckjärvi socken eller Säkjärvi by i Vederlax socken, båda nära Veckelax.

²⁵⁴⁷ 9.10.1430; DF 1974

²⁵⁴⁸ Ramsay 1909, s. 181

²⁵⁴⁹ DF 1055

²⁵⁵⁰ DF 1267

²⁵⁵¹ DF 1454 Viborg

²⁵⁵² LEC I:11: nr. 82, 83, 132

²⁵⁵³ Vogelsang 1992, s. 101, år 1429

²⁵⁵⁴ DF 1267

²⁵⁵⁵ LEC MMCDLXVIII

²⁵⁵⁶ DF 1915, 11.9.1429

²⁵⁵⁷ DF 1900

²⁵⁵⁸ Mathis von der Sahe/Sahe/Satte har inte kunnat hittats i källorna. Om han var Bo Jönssons ämbetsman "Sathe" i Viborg, är det möjligt, att han hörde till kung Albrekt av Mecklenburgs här. Bland den mecklenburgska adeln finns det bara en släkt med ett horn i vapnet: Kessel. Kessel-

sigillet) och hans förfader Hans Dalhus d.ä.²⁵⁵⁹. Jöns Olofsson ihjälslogs slutligen av väpnaren Godik Fincke 9.10.1447²⁵⁶⁰.

Såsom tidigare konstaterat föreslog Rosén, att Horn-släktens gods i Veckelax härstammade från Mathis von der Sathes²⁵⁶¹ tid. Om den Hans Olofsson, som år 1396 fick frälsebrev i Sekierue "*före thera faedher och foraeldra thiaenist skuld, the rikeno ij Suerike oc thenna herskapeno oc hofuitzmannom if Vijborg göra oc giort hafua*" av Karl Ulfsson Sparre av Tofta²⁵⁶², och vars frälsebrev har funnits i Clas Horns arkiv och varit baron Carl Horns originalbrev²⁵⁶³, är densamme som "Hans Olofsson tho Veckelax"²⁵⁶⁴, bestyrkas Roséns hypotes. Om det fanns ett samband mellan Hans Olofsson och Mathis von der Sathe, Hans Olofssons fader Olof borde troligen ha varit en son till Mathis von der Sathe, dvs. Olof Mattsson, som ägde genom äktenskap Strömma i Tövsala²⁵⁶⁵ och som 7.12.1407 fick ett frälsebrev²⁵⁶⁶ av kung Erik av Pommern samtidigt med Erik av Kumos i Åbo slott²⁵⁶⁷. Erik av Kumos döttrar Elseby och Lucia bytte Kumos²⁵⁶⁸ till den ovannämnda Strömma i Tövsala med Åbo domkyrka²⁵⁶⁹. Den här Erik av Kumos, konungsnämnds i Österland räfsteman, synesman och nempdeman har bevisats i detta projekt att vara samma person som Erik Larsson, konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax (se 3.1.3.). Detta betyder, att det fanns en kontakt mellan Husgafvel-släktens stamfader Erik Laurensen av Kumos i Bjärnä och Horn-släktens stamfader Olof Mattsson av Strömma i Tövsala.

släkten var en gammal adelsläkt von Thüringen; Siebmacher 1858, Die Wappen des Mecklenburger Adels, s. 11; Siebmacher 1857, Der Adel des Königreichs Sachsen, s. 34; Siebmacher 1878, Der blühende Adel des Königreichs Preussen, s. 197; "...sich öfters auch nach dem Size Zeutsch 'Kessel und Zeutsch' nannte". Sattiala i Tavastland (Tavasthus räkenskaper 1539, FS 3669:1, fol. 1) har föreslagits att ha varit Mathis von der Sathe/Sahe/Satte gods. Halva Sattiala, 6 stänger, har ägts av en Olof Matsson, som kan vara Olof Matsson av Strömma (Horn), DF 1213, 18.3.1405. Döttrar av konungsnämndens nempdeman Erik av Kumos (= Erik Larsson, konungsnämndens nempdeman i Veckelax) bytte Kumosbyn i Bjärnä med Strömma i Tövsala, Olof Mattssons (Horn) tidigare gods (se ovan).

²⁵⁵⁹ Rosén 1936, ss. 281-290, se SDHK 25129, 6.5.1447

²⁵⁶⁰ DF 2725

²⁵⁶¹ Rosén 1936, ss. 284-290

²⁵⁶² DF 1055

²⁵⁶³ SDHK 14562

²⁵⁶⁴ DF 1994

²⁵⁶⁵ SDHK 13700, 10.4.1390

²⁵⁶⁶ SDHK 39769, 7.12.1407

²⁵⁶⁷ REA nr. 318, 7.12.1407

²⁵⁶⁸ Kumos-Raseborg: 32 km, Kumos-Åbo: 56 km; Tövsala-Åbo: 38 km

²⁵⁶⁹ REA nr. 600, 20.2.1464

Emedan frälsebrevet av den Hans Olofsson, som år 1396 fick sitt brev i "Sekierue" (Säkkijärv socken eller Säkjärvi i Vederlax socken), bevarades i Clas Horns arkiv och var baron Carl Horns originalbrev²⁵⁷⁰ och hade givits "*före thera faedher och foraeltra thiaenist skuld, the rikeno ij Suerike oc thenna herskapeno oc hofuitzmannom if Vijborg göra oc giort hafua*", verkar det som om den här Hans Olofsson var på något sett en förfader av Clas Horn och baron Carl Horn och att hans förfäder hade agerat i Viborg. Allt detta skulle stöda Roséns hypotes, men angående Horn-släktens gods i Veckelax, kan frågan vara mera komplicerad (se nedan).

Anrep²⁵⁷¹, som inte gav referenser, nämligen skrev ner, att Henrik Olofsson Horns faders patronym var Sigmundsson, inte Mattsson, men Olof Matssons och hans avkomlingars Horn-sigill är känt²⁵⁷² och på grund av sigillet och hans gods i Åminne vid Halikkoviken, verkar patronymen Mattsson mycket trovärdig. Jaakkola²⁵⁷³ tyckte, att "K. Erich" i Jöns Persson Rutas²⁵⁷⁴ berättelse inte kunde tyda på Kung Erik Magnussons, utan Kung Eriks av Pommern tid och trodde därför inte, att Viborgs Mathis von der Sahe var Horn-släktens stamfader. Ragnar Rosén (1936) föreslog på grund av Jöns Persson Rutas²⁵⁷⁵ dokumentad berättelse (1618) om en Mathis von der Sahe, som var en av de första kända frälsemännen i Viborgs fögderi och vars sigill innehöll ett horn²⁵⁷⁶ liksom Horn-släktens sigill²⁵⁷⁷, att Mathis von der Sahe, som enligt Jöns Persson Ruta hade kommit från Pommern i "Kung Erichs tijdh"²⁵⁷⁸, var den samme som "Sathe", Bo Jonssons representant på Viborg på 1370-talet²⁵⁷⁹. Jaakkola²⁵⁸⁰ föreslog, att en Mathias de Kinnaemplaes (tolkad av Jaakkola som "Kymenpäälahden Matti", dvs. Mathis av Åminne, Kymenpää skulle vara Åminne) var den trovärdigaste Horn-släktens stamfader. Anthoni²⁵⁸¹ nämnde

²⁵⁷⁰ SDHK 14562

²⁵⁷¹ Anrep 1858, ss. 292-293

²⁵⁷² FMS 99, 226, 277, 277:a

²⁵⁷³ Jaakkola 1950, s. 549

²⁵⁷⁴ Till Bergstadh.: Jesper Matsson Krus Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618, se Lagus 1860, s. 85

²⁵⁷⁵ Till Bergstadh.: Jesper Matsson Krus Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618, se Lagus 1860, s. 85

²⁵⁷⁶ Rosén 1936, s..288

²⁵⁷⁷ FMS 99, 226, 277, 277:a

²⁵⁷⁸ Jesper Mattsson Krus Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618, se Lagus 1860, s. 85

²⁵⁷⁹ SDHK nr 25129, 6.5.1447

²⁵⁸⁰ Jaakkola 1958, s. 328; ÅboSB, s. 97

²⁵⁸¹ Anthoni 1970, s. 91

också "Sathe" som Horn-släktens stamfader, men hans och hans tidiga avkomlingars existens klart behöver vidare undersökningar.

Emedan både Horn-släktens stamfader Olof Mattson av Strömma i Tövsala och Husgafvel-släktens stamfader Erik av Kumos i Bjärnä dock år 1407 fick sina frälsebrev just av Erik av Pommern²⁵⁸², förefaller det, att ankomst av Mathis von der Sahe till Österland innan Kalmarunionens början väl var möjligt, om han var Olof Mattssons fader och samma person som "Sathe", Bo Jonssons representant på Viborg på 1370-talet²⁵⁸³. Om Olof Mattson av Strömma i Tövsala var hans son, betydde hans frälsebrev av Erik av Pommern 7.12.1407²⁵⁸⁴ en slutlig bekräftelse av hans släkts rättigheter i Nyköpings recess anda.

Det skulle också förklara, varför Viborgs hövding Karl Ulvsson Sparre år 1396 gav Hans Olofsson frälsebrev "*före thera faedher och foraeldra thiaenist skuld, the rikeno ij Suerike oc thenna herskapeno oc hofuitzmannom if Vijborg göra oc giort hafua*"²⁵⁸⁵, om Hans Olofssons farfar var "Sathe" (Mathis von der Sahe), Bo Jonssons representant på Viborg på 1370-talet.

Det frälsebrevet givet av kung Erik av Pommern 7.12.1407 till Olof Mattson "af Ström"²⁵⁸⁶ hör av allt att döma till Olof Mattson Horn, fastän socknen angavs som "Kimito" i en anteckning rörande brevavskriften nedtill på sidan. Olof Mattson Horn ägde nämligen genom sitt gifte Ström i Töfsala socken²⁵⁸⁷. Om Olof Mattson Horn "af Ström"²⁵⁸⁸ var fader till den Hans Olofsson, som år 1396 fick frälsebrev i Sekierue "*före thera faedher och foraeldra thiaenist skuld, the rikeno ij Suerike oc thenna herskapeno oc hofuitzmannom if Vijborg göra oc giort hafua*" av Karl Ulfsson Sparre av Tofta²⁵⁸⁹, och vars frälsebrev har funnits i Clas Horns arkiv och varit baron Carl Horns originalbrev²⁵⁹⁰, skulle Eriks av Pommern brev till Olof Mattson betyda bekräftelse också till Hans Olofsson och hans avkomlingar.

²⁵⁸² SDHK 39769, 7.12.1407; REA nr. 318, 7.12.1407

²⁵⁸³ SDHK 25129, 6.5.1447

²⁵⁸⁴ SDHK 13700, 7.12.1407

²⁵⁸⁵ SDHK 14562

²⁵⁸⁶ SDHK 39769

²⁵⁸⁷ DF 988

²⁵⁸⁸ Densamma "Ström i Tövsala" bytte Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter till halva Kumos by år 1464 med Åbo Domkyrka (REA nr. 600, 20.2.1464), dvs. Ström i Tövsala hade i något skede blivit Domkyrkas egendom. Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter som troligen var döttrar av den Erik av Kumos, som 7.12.1407 fick frälse av Erik av Pommern i Åbo slot liksom Olof Mattson af Ström; REA nr. 352; DF 1260, REA nr. 318; SDHK 39769; DF 988

²⁵⁸⁹ DF 1055

²⁵⁹⁰ SDHK 14562

Om Hans Olofsson "tho Veckelax"²⁵⁹¹ var densamme som den Hans Olofsson, som år 1396 fick frälsebrev i Sekierue för den tjänsten hans fäder hade gjort för hövitsmännen i Viborg²⁵⁹² och vars frälsebrev fanns i Clas Horns arkiv och var baron Carl Horns originalbrev²⁵⁹³, kunde det frågas, varför Klas Henriksson Horn var den första, som verkar ha haft gods i Veckelax²⁵⁹⁴. Han var ju en son till Henrik Olofsson Horn²⁵⁹⁵, inte Hans Olofsson²⁵⁹⁶. En naturlig möjlighet är, att både Henrik och Hans Olofsson hade ärvt gods i Veckelax, men Hans Olofssons del hade genom en dotters äktenskap eller köp gått till andra släkter. Om så, är det möjligt, att någon av Vilken-Husgafvel-släkten blev gift med Hans Olofssons dotter eller att någon av Vilken-Husgafvel-släkten köpte Hans Olofssons del, emedan Vilken-Husgafvels och Horn-släktens gods låg i fyra byar som grannar (se ovan). En tredje möjlighet är att Hans Olofsson dog barnlös, och Henrik Olofsson har ärvde också hans del av gods i Veckelax, men det här alternativet förklarar inte, varför Vilken-Husgafvel- och Horn-släkternas gods låg som grannar i 4 byar. Det är också inte uteslutet, att ett äktenskap hade gällt mellan dessa släkter i Egentliga Finland, där både Erik av Kumos i Bjärnä och Olof af Strömma i Tövsala var bosatta. Den kanske mest trovärdiga förklaringen är dock, att Horn-släkten sedan "Sathes" tid hade haft gods i Veckelax, om denna var Hans Olofssons farfar och Olof Mattssons far och hade på 1370-talet varit Bo Jonssons representant på Viborg.

Man vet också, att det nämndes en "fru till Strömsby" som Klas Henrikssons första fru i en släktlinje, som Olof Klasson Horn ca. 1590 skrev ner²⁵⁹⁷. Det här passar väl ihop med det faktum, att Klas Henriksson var den första i Horn-släkten, som var känd från dokumenten att ha ägt gods i Strömsby och andra byar i Veckelax²⁵⁹⁸.

Riksföreståndare Sten Sture nämnde i sitt brev till ärkebiskop Jakob Ulfsson 15.1.1496²⁵⁹⁹ ett brev, som hade skickats från Viborg till "the godhe men, som lage wijd Kimmene, Jachem Fleminge, Gwdh hanss siel nadhe, och til Clawus Henricson och flere gode men...". Det här brevet skulle tyda på att en Clawus Henricson hade varit där vid Kymmene älven, som låg vid dåvarande Veckelax västra rå. Om den här Clawus Henricson var Klas Henriksson Horn,

²⁵⁹¹ DF 1994

²⁵⁹² DF 1055

²⁵⁹³ SDHK 14562

²⁵⁹⁴ ÄSF I:288.; Rosén ss. 281-291; Korhonen 1981, s. 554

²⁵⁹⁵ Henrik Olofsson fick ett frälsebrev av Erik av Pommern också 7.12.1407; DF 1267

²⁵⁹⁶ Ramsay 1909, ss. 180, 181

²⁵⁹⁷ Blomstedt 1921, s. 131

²⁵⁹⁸ Veckelax landböcker, Korhonen 1981, s. 554

²⁵⁹⁹ DF 4651

kan inte förstärkas från Sten Stures brev, men det ser troligt ut. Blomstedt i sin bok "Horn-suvun alkuhistoria"²⁶⁰⁰ tolkar situationen så, att Klas Henriksson (och Joakim Fleming) inte var med där i Viborgs belägring, utan att de var färdiga att möta fienden vid Kymmene älven, i andra ord troligen i Strömsby och Sandby, där Veckelax kyrka finns och där Klas Henriksson Horn hade gods (Strömsby) och där Joakim Flemings bror Johan Fleming hade gods (Bötesön, se 3.2.4.). Veckelax män var troligen med dem. Orsaken till att det fanns styrkor där vid Kymmene älv var troligen, att moskoviterna litet tidigare hade byggt ett slott i Ivangorod mittemot Finska Viken och att en attack till Viborg från det hållet över isen kunde inte uteslutas.

Klas Henriksson har allt tillsammans, baserad på de bevarade dokumenten, varit närvarande i Viborgs fögderi ganska mycket:

- 1) 1493 i Viborg²⁶⁰¹,
- 2) 1494-1495 i Viborg²⁶⁰²
- 3) 1496 "wijd Kimmene"²⁶⁰³
- 4) 1497 i Viborg²⁶⁰⁴
- 5) 1506 i Viborg²⁶⁰⁵
- 6) 1511 i Viborg²⁶⁰⁶

Alltså, i nästan 20 år har han relativt ofta varit närvarande där, mest i Viborg, men också "vid Kymmene", där han hade gods i 4 byar i Veckelax (Veckelax landböcker, se ovan) och där han år 1590 enligt Olof Klassons meddelande (se ovan) hade haft sin första fru, "fru till Strömsby".

Det borde speciellt noteras, att Klas Henriksson Horns 2. hustru, Kristina Jacobsdotter, dotter till Jacob Pehrsson med Elin Christiansdotter Frille, enligt Anrep²⁶⁰⁷ också hade varit gift med "en man af de Wundranck". Korhonen²⁶⁰⁸ identifierar honom som Jacob Wundranck, vars son Tönne Jacobsson Wundranck senare tog hand om Henrik Klasson Horns, hans halvbroders, gods

²⁶⁰⁰ Blomstedt 1921 ss. 101-102

²⁶⁰¹ DF 4466; SDHK 32889; SDHK 32895

²⁶⁰² Sten Stures och tre riksråds brev till slottslofven i Viborg ["her Niels Ericsson, Knut Posze, Clavs Henricsson och Niels Benktson 22.1.1495], se Blomstedt 1921 s. 100,101

²⁶⁰³ DF 4651

²⁶⁰⁴ Blomstedt 1921, s. 103, 104; LEC II, 1, nr. 559

²⁶⁰⁵ Blomstedt 1921, s. 112

²⁶⁰⁶ Blomstedt 1921, s. 118

²⁶⁰⁷ Anrep 1858, s. 293

²⁶⁰⁸ Troligen Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13, 19, 23. Korhonen 1981, s. 554; Poitzela kopiebok.

i Strömsby i Veckelax. Speciellt intressant här är, att Jacob Pehrsson enligt Anrep²⁶⁰⁹ förde tre gula "bjälkar" i rödt fält i vapnet, men enligt Blomstedt²⁶¹⁰, som baserade sig på en gravsten med vapentavlor (Fig. 29)²⁶¹¹ var det klart fråga om "tre ginbalkar av guld på rött fält", dvs. "fyra gånger ginstyckat i gult och rött" (Fig. 29). Blomstedt påpekade, att han hade inte kunnat hitta ett sådant vapen i inhemska eller utländska vapensamlingar, men Raneke²⁶¹² kände ett, som hade hört till Filip Karlsson (Folkungaätten, oäkta grenen, levde 1359-1407)²⁶¹³, som 1388-1393 var fogde i Korsholm i Österbotten i Sveriges Österland²⁶¹⁴.

De sista kända representanterna av den så kallade Folkungaättens oäkta gren förekom på 1470-talet²⁶¹⁵, dvs. slakten hade varit levande i Klas Henriksson Horns ungdom²⁶¹⁶. Filip Karlssons dotter Cecilia Filipsdotter hade dock en halvbror Erik Eriksson²⁶¹⁷, vars öde inte är bättre känt. Det finns ingen orsak att tänka, att fadern av Kristina Jacobsdotter skulle ha hört till Folkungaättens oäkta gren, men hans vapen förefaller vara likadant som Filip Karlssons vapen och inget annat likadant vapen med samma tinkturer är känt i Sverige under medeltiden.

Det finns också ett Wilk-vapen från Tyskland, som är nära men inte identiskt, dvs. högst en fjärran variant, med Jacob Perssons vapen, som finns i den ovannämnda gravstenen. Det här vapnet innehåller "tre röda balkar på ett fält av silver" (se Fig. 16).

Om Kristina Jacobsdotter, dotter till Jacob Pehrsson och enligt Rasmus Ludvigssons data (givna mellan 1550-1570)²⁶¹⁸ sonsdotter av en Per Hansson, var den "frun till Strömsby", som enligt Olof Klasson Horn år 1590 var Klas Henrikssons "första fru", var befryndad med Veckelax släkter, är inte känt. Vem den här "frun till Strömsby" nämnd av Olof Klasson Horn år 1590²⁶¹⁹ var, blir tillsvidare oklart, men om hon var Klas Henrikssons första fru i tidsordningen, skulle hon troligen ha levt ganska tidigt, emedan Klas Henriksson Horn redan år 1466 nämndes som sigillvittne, vilket betyder, att han måste ha varit

²⁶⁰⁹ Anrep 1858, s. 293

²⁶¹⁰ Blomstedt 1921, ss. 130-133

²⁶¹¹ Publicerad i Nottbeck-Neumann, Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval, s. 142

²⁶¹² Raneke 1982/2001, del I, ss. 50,51

²⁶¹³ SD 87; Raneke 1982/2001, del I, s. 50;

²⁶¹⁴ DF 970, 1017

²⁶¹⁵ ÄSF I:42

²⁶¹⁶ Klas Henriksson agerade som ett sigillvittne år 1466 i Wirmo socken, A V:39

²⁶¹⁷ ÄSF I:45

²⁶¹⁸ Blomstedt 1921b, 1, s. 8

²⁶¹⁹ Blomstedt 1921, s. 131

fullvuxen, dvs. 15 år gammal, då²⁶²⁰. Det här var dock inte fallet: Kristina Jakobsdotter var född ca. 1491, emedan hon efter Klas Henrikssons död år 1531 var gift med Jakob Wundranck²⁶²¹ och fick ännu åtminstone två barn med honom²⁶²².

Det ser klart ut, att den här Kristina Jakobsdotter inte var Klas Henrikssons första officiella fru, utan hellre en älskarinna, emedan Klas Henrikssons officiella fru, Kristina Kristersdotter Frille år 1524 antagligen levde som änka²⁶²³. Det här skulle tyda på, att hon möjligen inte heller var Klas Henrikssons första fru och inte heller den "fru till Strömsby", som Olof Clausson Horn år 1590 sade vara Klas Henrikssons första fru²⁶²⁴, om Olof Clausson menade med ordet "första" att hon var första i tidsordningen. Om Kristina Jakobsdotter år 1531 var ca. 40 år gammal, när hon var gift med Jakob Wundranck²⁶²⁵, skulle hon ha varit 21 år gammal år 1512, när Henrik Klasson Horn sannolikt var född²⁶²⁶ och 20 år gammal år 1511, när Klas Henriksson var i Viborg²⁶²⁷. Om förhållandet mellan henne och Klas Henriksson Horn hade börjat redan tidigare, är det kanske möjligt, att hon var den första frun i tidsordningen, men även i detta fall, är året 1506, när Klas Henriksson också var i Viborg²⁶²⁸, det tidigaste överhuvudtaget möjliga året, emedan Kristina Jakobsdotter skulle ha varit 16 år gammal då, alltså ung men fullvuxen i den tiden.

Hänsyn borde tas också till det faktum, att Klas Henriksson och Kristina Kristians (Kristers) dotter Frille år 1470 bedde om dispensation för att kunna bli vigd och för att kunna få för deras barn ett legitimt status²⁶²⁹. I andra ord hade Klas Henriksson Horn och Kristina Kristiansdotter Frille barn redan år 1470 och antagligen åtminstone planerade att bli gifta snart därefter, vilket skulle bevisa, att Kristina Jakobsdotter inte kunde vara Klas Henrikssons första fru, om Klas Henriksson Horn och Kristina Kristiansdotter Frille fick dispensation år 1470. Om

²⁶²⁰ A V: 39

²⁶²¹ Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, hade också länsmansrätten (Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13-14, 19, 23); fick frälse på livstid på Koisama äminne i Kulsiala i Tavastland år 1529 (DF 6434). Godsen i Kulsiala var dock enligt Impola (2011, s. 189) i Jöns Knutssons ägo från 1564.

²⁶²² Rosén 1936, s. 283

²⁶²³ Ramsay 1909, s. 181

²⁶²⁴ Blomstedt 1921, s. 132

²⁶²⁵ Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13, 19, 23.

²⁶²⁶ Ramsay 1909, s. 181

²⁶²⁷ Blomstedt 1921, s. 118

²⁶²⁸ Blomstedt 1921, s. 112

²⁶²⁹ Diplomatarium suecanum appendix. Acta Pontificum Suecica II. Nr. 166, 13.9.1470, Risberg & Salonen 2008, s2. 248-249.

de inte fick dispensen, kunde Kristina Jakobsdotter i princip vara den första officiella frun.

Många släktböcker²⁶³⁰ nämnar dock Klas Henrikssons *andra* fru som "en fru till Strömsby", vilket skulle passa bättre till Kristina Jakobsdotters ålder (se ovan).

Det här skulle också betyda, att godsens, som Klas Henriksson hade i Veckelax, hade åtminstone inte helt kommit från Kristina Jakobsdotter, utan redan tidigare (se diskussion om Hans Olofsson ovan). Blomstedt²⁶³¹ tar den ställningen, att Kristina, "frun till Strömsby", kanske hade fått Strömsby som morgongåva i hennes första äktenskap och att hennes son Henrik Klasson då ärvde den från henne.

Om Kristina Jakobsdotter var Klas Henriksson Horns älskarinna, inte en officiell fru, vilket hon inte kan ha varit (se ovan), om Klas Henriksson Horn och Kristina Kristiansdotter Frille fick dispens år 1470, måste det frågas, var Henrik Klasson Horn växte upp. Det är kanske svårt att föreställa sig, att Klas Henrikssons officiella fru, speciellt som änka efter 1524, skulle ha tagit hand om honom. Växte Henrik Klasson Horn upp i Strömsby och senare i Viborg Slott?

Förslaget, att Kristina Jakobsdotters far skulle ha varit nära befryndad med Wilkin-släkten verkar inte väl baserat, emedan det inte finns dokument att stöda den här hypotesen. Speciellt svårt är det att acceptera en sådan hypotes, när det nu är känt, att Kristinas fader Jakob Persson hade ett vapen, som användes i medeltids-Sverige av Filip Karlsson, som hörde till Folkungaättens oäkta gren²⁶³². Det är dock väl möjligt, att Kristina Jakobsdotter var en änka efter någon som hörde hemma i Strömsby, dvs. någon av Wilkin-, Junkar-, Brand-, Poitz- eller Wundranck-släkterna²⁶³³. Av dessa är släkten Poitz uteslutad, om Kristina Jakobsdotter var en dottersdotter till Nils Poitz, såsom han enligt två källor verkar vara²⁶³⁴ och Wundranck är inte mycket trovärdig, emedan Kristina Jakobsdotter var år 1531, efter Klas Henrikssons död, gift med en Wundranck²⁶³⁵. Det här skulle föreslå, att hon var änka efter någon hörande till Wilkin-, Junkar- eller Brand-släkterna, men inte ursprungligen en medlem av dessa släkter.

²⁶³⁰ Blomstedt 1921b, 1, s. 11

²⁶³¹ Blomstedt 1921b, 1, s. 13

²⁶³² Raneke 1982/2001, del I, s. 50,51

²⁶³³ Anthoni 1970, ss. 375-356; rustjänstlängd 1556; förteckningen över frälsemän och landsbönder, som betalat kungshjälpen 1561; en längd över frälsemän och landsbönder 1566

²⁶³⁴ Bidrag till Finlands historia V, nr. 52, ss. 38-39: ett vittnesmål av 3 bönder intygat av häradshövding Svante Eriksson till Kiala 16.3.1573; Jakob Wundrancks fru Kirstin var en dotter till Malin Nilsson Poitz

²⁶³⁵ Troligen Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13, 19, 23.

Om Kristina Jakobsdotter var en änka, var hon troligen en ung änka år 1512 eller 1513, när Henrik Klasson blev född, emedan hon var efter Klas Henriksson Horns död så sent som år 1531 gift med Jakob Wundranck och fick antagligen ännu då två barn med honom, Tönne Jakobsson Wundranck (Fig. 27) och Andreas Jacobi Undranck, som blev präst i Maria Magdalenas Spital i Viborg (se 3.5.5.).

Det är möjligt, att Klas Henriksson Horn fick gods i Veckelax både via sitt äktenskap eller relation med "frun till Strömsby", den första frun enligt Olof Clausson Horn²⁶³⁶ och med Kristina Jakobsdotter, som enligt två källor kan ha varit en avkomling av Nils Poitz (se nedan)²⁶³⁷ och klart en senare fru eller en älskarinna, emedan hon levde efter Klas Henrikssons död och var senare efter 1531 gift med Jakob Wundranck²⁶³⁸.

Junkar-släkten har haft en del av Veckelax kyrkas malm²⁶³⁹ och Bredskall²⁶⁴⁰ sedan 1300-talets slut och fastän Viborgs fogde och tidigare riksföreståndare Karl Knutsson Bonde år 1444 har ägt Stensböle litet norr om Strömsby²⁶⁴¹ (Fig. 35), vet man inte från de bevarade dokumenten, vilka släkter under 1400-talet har haft gods i Strömsby, men under 1556, 1561 och 1566 har de följande släkterna haft frälse i Strömsby: Vilken, Junkar, Brand, Poitz och Wundranck²⁶⁴². Av dessa, som känt, tog Tönne Jakobsson Wundranck hand om sin halvbror Henrik Klasson Horns gods där. Det verkar därför sannolikt, att "frun till Strömsby"²⁶⁴³ kan ha hört till någon av dessa släkter, men såsom sagt, godsägarna i Strömsby under 1400-talet är inte bättre kända från bevarade dokumenten och därför är det inte uteslutet, att också några andra släkter under 1400-talet har ägt gods i Strömsby.

Det har föreslagits, att Kristina Jakobsdotter var en dottersdotter till Nils Poitz²⁶⁴⁴ och att hennes far skulle ha hört till Vilken-Husgafvel-släkten²⁶⁴⁵, men

²⁶³⁶ Olof Clausson Horn, 1590; se Blomstedt 1921, s. 131

²⁶³⁷ Poitzela kopiebok; Bidrag till Finlands historia V, nr. 52, ss. 38-39: ett vittnesmål av 3 bönder intygat av häradshövding Svante Eriksson till Kiala 16.3.1573

²⁶³⁸ Rosén 1936, s. 283

²⁶³⁹ DF 1054, 1057, 2.2.1396, 21.3.1396

²⁶⁴⁰ Anteckning i Biographica H 34: Husgafvel, RA

²⁶⁴¹ DF 2573, efter 3.5.1444

²⁶⁴² Anthoni 1970, ss. 375-356; Anthoni 1970, s. 285; rustjänstlängd 1556; förteckningen över frälsemän och landsbönder, som betalat kungshjälpen 1561; en längd över frälsemän och landsbönder 1566

²⁶⁴³ Olof Clausson 1590; Blomstedt 2001, s. 131

²⁶⁴⁴ På basis av två referenser; Poitzela kopiebok och Bidrag till Finlands historia V, nr. 52, ss. 38-39: ett vittnesmål av 3 bönder intygat av häradshövding Svante Eriksson till Kiala 16.3.1573

²⁶⁴⁵ Korhonen 1981, s. 554

Korhonen²⁶⁴⁶ också presenterade en Poitz-släktens släkttavla²⁶⁴⁷, där Klas Henriksson Horns fru skulle ha varit Nils Poitzs dotter Malin. I det fallet skulle Kristina (Kirstin), som dock på grund av två dokument var en dotter till Nils Poitzs dotter Malin²⁶⁴⁸, kanske ha varit en dotter till Klas Henriksson Horn.

Kerstin Henriksdotter Horn (notera förnamnet), dotter till riddaren och lagmannen i Södra Finland Henrik Klasson Horn och Elin Arvidsdotter Stålarms hade landegendom i Veckelax²⁶⁴⁹. Åtminstone en del av den här landegendomen hade ursprungligen givits som pant till riddare, riksråd och ståthållare i Södra Finland Claus Åkeson Tott, Kerstins make, av Kerstins fader, Henrik Klasson Horn, som hade ärvt jorden från sin fader²⁶⁵⁰. Ursprungligen verkar den här pantjorden ha kommit till släkten Horn i äktenskap mellan Klas Henriksson Horn (1440-1520) och en kvinna (Kirstin/Kristin), som var dottersdotter till Nils Poitz²⁶⁵¹. Kerstin Henriksdotter Horns och Claus Åkeson Totts dotter, Anna Tott, ärvde jorden, inkl. pantjorden, i Veckelax²⁶⁵². Hon gifte sig med Bror Andersson Rålamb²⁶⁵³, men pantjorden i Veckelax syns ha gått senare via Henrik Klasson Tott till hans fru Sigrid Vasa, dotter till Erik XIV (d. 1568) och Karin Månsdotter. Det förefaller som att Anna Tott har sålt eller växlat jorden till hennes bror Henrik. Det är anmärkningsvärt, att en del av Horn-släktens ursprungliga jord i Viborgs fögderi (i Veckelax) gick via äktenskap från Horn-släkten till Tott-släkten och vidare via äktenskap till Vasa-släkten. Horn- och Tott-släkterna tillsammans ägde jord i Veckelax i åtminstone 200 år.

En Magnus Rålambstierna (tidigare Rhalambius), son till professor i fysik i Uppsala Elias Magni Rhalambius Gesticus, var senare 20.6.1646 häradshövding i Veckelax och Virilax (Vederlax) socknar²⁶⁵⁴, men det finns inga uppgifter om hans släktskap med Bror Andersson Rålamb och Anna Totts avkomlingar.

Av Olof Mattssons andra söner, Jöns Olofsson Horn syns ha dött barnlös²⁶⁵⁵. Jakob Olofsson Horn var gift med en dotter till Inge på Gammelby

²⁶⁴⁶ Korhonen 1981, s. 84

²⁶⁴⁷ Baserad på Veckelax kyrkoböcker; "henkikirjat" på finska, Korhonen 1981, s. 576

²⁶⁴⁸ Poitzela kopiebook, fol. 7 v, Finlands statsarkiv; Bidrag till Finlands historia V, nr. 52, ss. 38-39: ett vittnesmål av 3 bönder intygat av häradshövding Svante Eriksson till Kiala 16.3.1573

²⁶⁴⁹ ÄSF I:288

²⁶⁵⁰ Korhonen 1981

²⁶⁵¹ Bidrag till Finlands historia V, nr. 52, ss. 38-39: ett vittnesmål av 3 bönder intygat av häradshövding Svante Eriksson till Kiala 16.3.1573

²⁶⁵² ÄSF I:289

²⁶⁵³ ÄSF I:290

²⁶⁵⁴ Stiernman 1745, s. 467

²⁶⁵⁵ Anthoni 1970, s. 172; Ramsay 1909, s. 181

vid Tjusterby i Pernå socken²⁶⁵⁶. Hon verkar ha varit Björn Diekns, fogden på Viborg och senare borgmästare i Viborg år 1422, 1430 och 1431²⁶⁵⁷, frus Ingrid Ingesdotters (av Gammelby i Pernå, antaget vapen: beväpnad arm)²⁶⁵⁸ syster²⁶⁵⁹. Jakob Olofsson Horns frus syster Ingrid Ingesdotter (Ingadotter) hade Bötesön i Veckelax från 1300-talets slut eller 1400-talets början²⁶⁶⁰. Enligt Ramsay²⁶⁶¹ hette den här Ingesdotter Katarina, men enligt Anrep²⁶⁶² Brita. Enligt Jakob Teitt däremot hade Inge 3 döttrar: Mertta, Christin och Ingrid²⁶⁶³. De två kvarstående antagna söner av Olof Mattsson Horn, Matts Olofsson och Per Olofsson, blev präster, som inte hade kända arvsrättiga avkomlingar²⁶⁶⁴. En majoritet av alla kända och antagna Horn-släktens representanter med patronymen "Olofsson" i början av 1400-talet eller deras avkomlingar alltså hade kontakter med Veckelax:

- 1) Hans Olofsson, vars frälsebrev hade bevarats i Clas Horns arkiv och använts som Carl Horns originalbrev²⁶⁶⁵, hade som en ung man år 1396 fått frälse i "Sekierue" nära Veckelax²⁶⁶⁶ och en Hans Olofsson "tho Veckelax" kändes senare på 1430-talet²⁶⁶⁷.
- 2) Henrik Olofssons son Klas Henriksson är den första kända av Hornsläkten, som har varit en godsägare i Veckelax²⁶⁶⁸
- 3) Jakob Olofsson var gift med Kristina Ingesdotter, vars fader eller moder verkar ha ägt åtminstone frälsegodset Bötesön i Veckelax (se ovan)

²⁶⁵⁶ Grotenfelt 1894, s. 226; Pernå ligger i Östra Nyland ca 7 mil från Veckelax kyrka och ca. 5 mil från Veckelax sockens västra gräns vid Kymmene älv

²⁶⁵⁷ ÄSF I:141a,b

²⁶⁵⁸ ÄSF I:141a,b; Tavast/Stålarms?, se Ramsay 1909, ss. 83, 444

²⁶⁵⁹ Grotenfelt 1894, s. 226

²⁶⁶⁰ Rosén 1936, s. 262; ÄSF I:141b; ÄSF I:150a; DF 2697; Ingrid Ingadotters (beväpnad arm) dotter med Björn Petersson Djäkn (Deken), Ingeborg Björnsdotter var gift med Jöns Japsson Garp (FMU 2697).

²⁶⁶¹ Ramsay 1909, s. 185

²⁶⁶² Anrep 1858, s. 293

²⁶⁶³ Grotenfelt 1894, s. 226

²⁶⁶⁴ DF 2275, 2752; Ramsay 1909, s. 181

²⁶⁶⁵ SDHK 14562

²⁶⁶⁶ DF 1055

²⁶⁶⁷ DF 1994

²⁶⁶⁸ ÄSF I:288; Rosén ss. 281-291; Korhonen 1981, s. 554

Olof Mattsson Horn ägde gods i Halikko, som är granne till Kimito, och i Strömme i Tövsala genom äktenskap²⁶⁶⁹. Det är väl möjligt, att han har haft gods på Kimito också.

En Jöns Olofsson förekommer tillsammans med Lasse Olofsson och Madtz Buck år 1414 på tinget i Pernå, inte fjärran från Veckelax, i närvaro av Erich av Kumos²⁶⁷⁰, "lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna"²⁶⁷¹. Claus Fleming kallades 14.2.1405 "lagman över Österfinland"²⁶⁷².

Den här konungsnämndens nempdeman Erik av Kumos, som på samma dag 7.12.1407²⁶⁷³ som Henrik Olofsson²⁶⁷⁴ och Olof Mattsson²⁶⁷⁵ fick ett frälsebrev ur kung Eriks av Pommern hand i Åbo slott, syns ha haft patronymen Laurensen och kan vara densamme som Erich Larsån, konungsnämnds nempdeman i Veckelax (se Tabell 14, 3.1.3., testandet av hypoteserna 1.1.2.I, 1.1.2.Q och 1.1.2.R). Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter, troliga döttrar av Erik av Kumos, bytte halva Kumos byn och en tredjedel av Sormijärvi byn i Bjärnä tillsammans med deras halvbroder Gunnar Elifson mot Ström i Tövsala, Olof Matssons af Ström (troligen Olof Mattsson Horn) tidigare gods, med Åbo domkyrka år 1464²⁶⁷⁶

Det har funnits kontakter mellan Veckelax och Halikko-Bjärnä-trakten under medeltiden. En "Gudsbonde" Jop Jonsson sålde år 1427 sin hustrus, Mätta Dansdotters (Tavast), ärfvelott i Halikko till hennes broder, Jöns Dansson, i ett brev daterat i Veckelax 17.2.1427 i närvaro av Veckelax kyrkoherde Arnicha²⁶⁷⁷ (Fig. 4). Jop Jonssons frus bror, Jöns Dansson, som sålde det ovannämnda godset i Halikko vidare till biskop Magnus Tavast²⁶⁷⁸ och som hade också själv i sigillet en sinister-vänd beväpnad hand²⁶⁷⁹, kan ha varit den Joen Dansson, som nämndes bland vittnen i Karl Ulfsson Sparres (av Tofta) brev till Erik Larsson 21.3.1396²⁶⁸⁰.

²⁶⁶⁹ SDHK 13700, 10.4.1390; SDHK 39769, 7.12.1407

²⁶⁷⁰ Kumos = Kuhmis i Bjärnä = Bjärnä stations område nuförtiden.

²⁶⁷¹ DF 1428

²⁶⁷² SDHK 16412, 14.2.1405, SD 536

²⁶⁷³ DF 1260

²⁶⁷⁴ DF 1267

²⁶⁷⁵ SDHK 39769

²⁶⁷⁶ REA nr. 600

²⁶⁷⁷ DF 1828, s. 367

²⁶⁷⁸ DF 1935, daterat i Viborg 15.2.1430

²⁶⁷⁹ DF 1935, 15.2.1430, FMS nr. 142

²⁶⁸⁰ DF 1057

En person med namnet Elin Vilkinsdotter har också sålt i Halikko godset "Karfwala", som hon 25.11.1426 hade bl.a. ärvt av sina föräldrar och bröder²⁶⁸¹, men fastän tidpunkten väl skulle passa till att hon var Vilken Erikssons, nempdeman i Veckelax Erik Larssons antagna sons dotter, hon kan inte anknytas direkt till Veckelax. Om Erik Larsson dock är densamme som Erik av Kumos (se Tabell 14 och texten ovan), har Elin Vilkinsdotters gods "Karfwala" varit mycket nära Kumos i Bjärnä. Att Elin Vilkinsdotter ärvde gods i Halikko av sin fader och bröder, skulle föreslå, att hans fader Vilkin bodde där eller hade ärvt godsen där. Elin var gift med en Halikkobo, Nisse i Karfwala, men Nisses bakgrund är inte känd.

Sjöström (2011) tog den ställningen på basis av registrerad landegendom och dess ärvande, att modern av frun till Strömsby var Malin Nilsson Poitz och fadern en son till Vilken Eriksson²⁶⁸², men det borde tas hänsyn till att om Olof Mattsson af Ström i Tövsala²⁶⁸³ är densamme som Olof Mattsson Horn, kan Strömsbyn i fråga också vara Strömbyn i Tövsala, som döttrar av Erik Laurensen av Kumos (se Tabell 14 och texten) fick i byte mot halva Kumos byn och en tredjedel av Sormijärvi byn i Bjärnä med Åbo domkyrka²⁶⁸⁴.

Karl Henriksson Horns, vars gravsten finns i Fig. 29 och vars farmor hörde hemma i Strömsbyn i Veckelax (se ovan), kusin Klas Kristersson²⁶⁸⁵ Horn agerade tillsammans med amiral, Ölands och Kalmars fogde, amiral Sigfrid Jönsson till Strömsby²⁶⁸⁶ (Wilkin-Husgafvel, S.J. d.ä.) i sjökriget under 1564-1565

²⁶⁸¹ DF 1820

²⁶⁸² Sjöström 2011. Medieval landed inheritances of the Junkar and Vilken lineages of Vehkalahti, Finland. Foundations 3:425-351; Sjöström använder tyvärr förfinskade namnformer, vilket försvårar tolkningen, fastän texten själv är på engelska och namnen nämns i originaldokumenten på svenska och området var under medeltiden svensk- eller tvåspråkigt (Sebastian Münster i sin bok "Cosmographia" år 1544: "*Von Wiburgh biss gen Borga oder Sibbo am gestade des möres gebrauchen sich die ynwoner des lands der Schweder sprachen, aber hinden aussen im landt, haben sie gar ein besondere sprach. In vilen flecken als zu Wiburg vnd Pittis, findt man beyde Sprachen, vnnd man muss auch zweierlei predicanten do haben.*"). Bidrag till kännedom af vårt land III, utdrag ur Sebastian Münsters Cosmographia, s. 2)

²⁶⁸³ DS 988, SDHK 39769

²⁶⁸⁴ REA nr. 600

²⁶⁸⁵ Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränththe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 49

²⁶⁸⁶ Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1557 och 1569-1571 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140; Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordning m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569

framför Tyskland²⁶⁸⁷. Hans fader, Henrik Klasson Horn, ledde attacken i Ingermanland i 1578-1579²⁶⁸⁸ och när Karl Henriksson Horn, som senare ärvde gods i Veckelax av hans fader (se ovan), var som överbefälhavare i Narva år 1581²⁶⁸⁹, blev Olof Eriksson ryttare²⁶⁹⁰ (Wilkin-Husgafvel) en befallningsman på Koporie befästning, strax efter Pontus de la Gardies trupper hade erövrat den²⁶⁹¹. Karl Henriksson Horns son, Evert Karlsson Horn, erövrade Koporie (Kaprio) befästning i Ingermanland i kriget mot Ryssland 1609-1613²⁶⁹². Befästningens första fogde efter erövringen var på Jacob de la Gardies order 5.3.1613 Erik Jönsson Husgafvel²⁶⁹³, som var en ryttare²⁶⁹⁴ såsom Olof Eriksson²⁶⁹⁵ år 1578, när han blev Kopories fogde år 1581²⁶⁹⁶.

var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223). Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befestning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som störste alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198. Börjeson & Hafström 1949, ss. 68-69; Ekman 1950, ss. 32-33; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper). Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20); Se också Svenskt biografiskt lexikon, band 32 (2003-2006), s. 158.

²⁶⁸⁷ Korhonen 1981, s. 130

²⁶⁸⁸ Pirinen 1962, Encyclopaedia Fennica, del 3, s. 868

²⁶⁸⁹ Pirinen 1962, Encyclopaedia Fennica, del 3, s. 868

²⁶⁹⁰ FS 5545:41, 41v

²⁶⁹¹ FS 5506:66; FS 5810:133

²⁶⁹² Pirinen 1962, Encyclopaedia Fennica, del 3, s. 867f

²⁶⁹³ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. XII, XIII

En detalj i Horn- och Wilkin-släkternas gemensamma krigshistoria är att i kriget mot Ryssland under 1554-1556 ingen framgång nåddes år 1554, vilket ledde till att kung Gustaf I avvisade Viborgs befallningsman Måns Nilsson, vars syster var gift med Sigfrid Hansson Wilkin²⁶⁹⁷. Henrik Klasson Horn, vars moder skulle se ut att ha varit "frun till Strömsby"²⁶⁹⁸, förlorade samtidigt tillsammans med Jöns Vestgöte två gods²⁶⁹⁹ och kungen började planera en kungsgård till Strömsby²⁷⁰⁰, vilket Henrik Klasson Horn delvis (nr. 1) hade ärvt antagligen från sin moder och vars andra delar ägdes av Wilkin-, Junkar-, Brand-, Poitz- och Wundranck-släkterna²⁷⁰¹. Kungen gav ett år senare order att förhandla med andra frälsemän i Strömsby (dvs. representanterna av Wilkin-Husgafvel-, Brandh- och Poitz-släkterna) om ersättning²⁷⁰². Kungen dock förändrade sin plan senare: Henrik Klasson Horn och andra frälsemän i Strömsby fick hålla sina gamla gods. Henrik Klasson Horn kom igen till kungens nåd senare år 1556²⁷⁰³ och Achtis-släktens gamla gods, som Måns Nilsson hade förlorat, gavs till hans systems och Sigfrid Hansson Wilkins döttrar år 1570²⁷⁰⁴.

För Horn-slakten²⁷⁰⁵ i Veckelax, se också Fig. 27-Fig. 29.

²⁶⁹⁴ FS 5455:41

²⁶⁹⁵ FS 5455:41, 41v

²⁶⁹⁶ Var år 1593 Kymmenegårdens fogde, Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

²⁶⁹⁷ Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthenn Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommith igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

²⁶⁹⁸ Blomstedt 1921b, s. 267

²⁶⁹⁹ Blomstedt 1921, s. 264

²⁷⁰⁰ G.I I:s reg. XXV, s. 492

²⁷⁰¹ Anthoni 1970, ss. 375-356; rustjänstlängd 1556; förteckningen över frälsemän och landsbönder, som betalat kungshjälpen 1561; en längd över frälsemän och landsbönder 1566

²⁷⁰² G. I:s reg. XXVI, s. 272

²⁷⁰³ Blomstedt 1921, ss. 269-273

²⁷⁰⁴ Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthenn Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommith igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

²⁷⁰⁵ Henrik Klasson Horns linje, Horn af Kanckas-slakten, utgick 1728 på svärdsidan. Henrik Klassons halvbroders Krister Klasson Horns linje, Horn af Äminne-slakten, utgick i Finland med Gustaf Arvidsson Horns död år 1757 i Padasjoki, där slakten ägde Nyystölä och Alhof gårdar (= Lummene fjärding 19.1.1442, DF 2435). Horn af Äminne-slakten fortsatte sig där på spinnsidan i von

Hypotesen 1.4.7. är sann.

3.3.2 Sparre-släkterna

Hypotes 1.4.8.: "Husgafvel-släkten hörde till de småländska släkterna, som använde en sparre i vapnet" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

Ett tidigt släktskap mellan Sparre av Aspnäs-, Sparre av Tofta-, Sparre av Vik- och Sparre av Hjulsta och Ängsö-släkterna har ansetts som klart, fastän ett skriftligt bevis saknas²⁷⁰⁶. Emedan Erik Larssons i Veckelax avkomlingar har använt en sparre av guld på rött fält i vapnet såsom Sparre av Aspnäs-släkten, kan det frågas, om det finns något tidigt samband mellan dem här släkterna.

Se diskussion om hypoteserna 1.1.4-1.1.11 och 1.1.14.-1.1.19.

För denna hypotes talar:

- 1) Husgafvel-släktens Y-kromosoms nordiska, närmast danska haplotyp (se nedan)
- 2) Husgafvel-släktens vapen med en sparre (se ovan)
- 3) att 4/5 av dem, som tog del i Veckelax kyrkas givande till nempdeman Erik Larsson, Husgafvel-släktens första kända stamfader, var nära släktingar av Märta Gisladotter Sparre av Aspnäs (se ovan)

Mot denna hypotes talar, att skriftliga kontakter bevisande släktskap direkt med någon Sparre-släkt inte har kunnat hittas.

Hypotesen 1.4.8. förblir oavgjord.

3.3.3 Bonde, Ryting, Tawast och andra

Hypotes 1.4.5.: "Den Henrik Olofsson Bonde, som under 1546-1562 är känd från dokument i Veckelax, var befryndad med Karl Knutsson Bonde, som köpte jord i Stensböle i Veckelax just på det området, där Henrik Olofsson Bondes gods år 1444 fanns" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

Släkterna med namnen tydande på frälsesläkter, men inte kända som sådana där, har bott i Veckelax. Sådana är till exempel ätterna Ryting (ortnamnet "Ryytinki" i Kvarnsböle, en förfinsking av ordet "Ryting")²⁷⁰⁷, Bonde (Kvarnsböle och Sigvartsby, släkten, som nuförtiden bor där, har förfinskat sitt namn till Puonti; Veckelax 1500-1700-talets Bonde-släkt rustade till adelsfanan),

Phaler-, Brummer- och Kurck-släkterna. Den senaste linjen flyttade till Åbo län senare; Ramsay 1909, ss. 180-189.

²⁷⁰⁶ ASF I:198

²⁷⁰⁷ Rosén 1936, ss. 57, 63; Korhonen 1981, ss. 421-423, "Landsböckernas gårdar i Veckelax"

Finne, Brask (en del av släkten har använt namnet "Toikka" efter gården de hade²⁷⁰⁸) och Tawast, men deras släktskap med de adliga ätterna Ryting (adl. 1541, kallas också Gesterby-släkten, Finland)²⁷⁰⁹, Bonde (uradel från Småland, nr. 11), Finne (adl. 1536, Finland), Brask (adl 1651, nr. 695, Finland) och Tawast (nr. 64, Finland) är inte känt. Dock vet man en Henrik Bonde, som i årets 1531 skattebok nämns som en flötesman, men ändå nämns som hörande till det gamla frälset²⁷¹⁰.

Bonde-släkten i Veckelax

Kirstin Amundsdotter sålde ca. år 1444 Stensböle (= senare Stödershov, innehöll Stöder = Töytäri på finska)²⁷¹¹ i Veckelax till den tidigare riksföreståndaren (kung 1448-1457 och 1464-1465) Karl Knutsson Bonde²⁷¹² (Fig. 35). Namnet av den veckelaxiska Bonde-släktens, som ännu under 1600-talet utrustade häst under adelsfanan²⁷¹³, gods förfinskades senare till "Puonti", och den antagligen sista av den ursprungliga Veckelax Bonde/Puonti-släktens medlem försvann från sitt gods i Kvarnsböle, norr om Stöder, år 1721²⁷¹⁴.

Den här Kirstin Amundsdotter, som sålde Stensböle (= Stöder = Töytäri på finska²⁷¹⁵) i Veckelax till den blivande kungen och den tidigare riksföreståndaren Karl Knutsson Bonde²⁷¹⁶ är möjligen densamma som den Kristin Amundsdotter, som 1.10.1426 fick morgongåva av Sten Jönsson²⁷¹⁷. Om så, Sten Jönsson kan ha varit Stensböles ursprungliga ägare. Rosén påpekar i hans "Vehkalahden pitäjän historia I" (Veckelax sockens historia I)²⁷¹⁸, att de veckelaxiska ortnamnen med -böle i slutet vanligen har personsamn i början. Om så, skulle Sten i namnet Stensböle tyda på byns ägare eller grundare.

²⁷⁰⁸ Korhonen 1981, s. 348

²⁷⁰⁹ ASF I:246, slottsfogden på Åbo Tomas Jonsson Ryting

²⁷¹⁰ FS 5121:20.

²⁷¹¹ Rosén 1936, s. 256, 282

²⁷¹² DF 2573, efter 3.5.1444

²⁷¹³ Korhonen 1981, s. 422

²⁷¹⁴ Det borde tas hänsyn till det alternativet, att om den veckelaxiska Bonde-släkten riktigt representerade de avkomlingar som Karl Knutsson Bonde som Viborgs hövding möjligen lämnade på sitt gods i Veckelax, de inte skulle ha kunnat stanna på sina gods under den ryska tiden. Det skulle i detta fall ha varit nödvändigt att låta förstå, att de gamla ägarna har "försvunnit" och att nya har kommit i stället för att bosätta godset. Detta alternativ kan inte prövas, men det första alternativet borde inte kritiklöst godkännas heller.

²⁷¹⁵ Rosén 1936, s. 256

²⁷¹⁶ DF 2573, efter 3.5.1444

²⁷¹⁷ Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn" i <http://www.sofi.se/3650>. Som tryckt publicerad hittills i 16 häften till förnamnet "Iordan".

²⁷¹⁸ Rosén 1936, ss. 60-61, 114

En annan möjlighet är att Stenböles Kirstin Amundsdotter är den i början av 1400-talet nämnda Kristina Anundsdotter, som var en dotter till lagmannen på Öland, riksråd och riddare Anund Jonsson och som var gift med Sture Algotsson (kallades Anund Sture²⁷¹⁹). Hennes son med Sture Algotsson, Gustaf Sture, blev gift med Birgitta, dotter till Sten Turesson "Bielke" (sonsons sonson till Kättil Bengtsson "Bielke", som "bragte genom vapen Carelen, som var hedniskt, under Sveriges lydno"²⁷²⁰; se Appendix N) och Margareta Karlsdotter "Sparre av Tofta" (Karl Ulfssons, Viborgs hövding 1386-1399, dotter²⁷²¹; se Appendix N). I det här fallet skulle det se ut, att Stensböle fick sitt namn av Sten Turesson Bielke. Det här skulle tyda på, att godset hörde ursprungligen till släkten Bielke och att det kan ha hört till Sten Turessons farfars farfar Kättil Bengtson Bielke, som verkar ha varit bland dem, som erövrade Karelen på korståget år 1293²⁷²² (se Appendix N).

Birgitta Stensdotter, dotter till Sten Turesson d.y. (begrav. 1431), blev omgift före 12.2.1447²⁷²³, vilket tyder på, att hans make, Gustav Sture, hade dött och Stensböle hade i hans testament givits till hans moder Kristina Anundsdotter. Det här skulle betyda, att Gustav Sture dog innan 3.5.1444, varefter Stensböle blev sålt till Karl Knutsson Bonde (efter 3.5.1444)²⁷²⁴.

Gustaf Stures son Sten Sture d.ä. blev riksföreståndare efter sin moder Birgittas halvbror Karl Knutsson. Efter tradition gav Sten Sture år 1496, när hans trupper stannade i Veckelax och veckelaxborna tog hand om deras näring, mera rättigheter (se ovan och 1.3.5).

Om den Kirstin Amundsdotter, som sålde Stensböle i Veckelax till Karl Knutsson Bonde (efter 3.5.1444)²⁷²⁵ är densamma som den ovannämnda Kristina Anundsdotter, sålde hon godset till sin svärdotters halvbror.

Samma Kristina Anundsdotter, änka efter riddaren Anund Sture, skänkte 21.10.1440 till Vadstena kloster en gård till boställe²⁷²⁶ åt den präst, som innehade den af henne stiftade prebenda (enligt Messenius Chron.Birg i Uppsala Universitets bibliotek var detta den tomt, där sedan slottet byggdes).

²⁷¹⁹ Lundholm, K.G. 1991, ÄSF I:205

²⁷²⁰ Anrep 1858, s. 189

²⁷²¹ ÄSF I:205

²⁷²² Anrep 1858, s. 189

²⁷²³ ÄSF I: 205

²⁷²⁴ DF 2573

²⁷²⁵ DF 2573

²⁷²⁶ Vadstena Klosters Jordebok utg. av Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom Carl Silfverstolpe, s.4

Andra tidiga gods i Bielke-släktens ago i Karelen innehöll också "Munkkaenes sita in Karelia, parrochia Werelax"²⁷²⁷, dvs. Munknäs i Vederlax²⁷²⁸, som Sten Stensson Bielke gav för sin faders, Sten Turessons²⁷²⁹, själ till St. Sigfrids altare i Åbo domkyrka. Sten Stensson, vars morfar Nils Abjörnsson Sparre av Tofta var, var senare gift med Katarina Larsdotter Ulvåsaätten²⁷³⁰. Sten Stensson, som år 1378 var riddare och Svea rikets råd och lagman i Västmanland och Dala, och som såsom Tord Bonde och Erengisle Nilsson var en av rikets utskickade män, som emottog Drottning Margaretas försäkran, då hon antogs till regeringen i Sverige²⁷³¹, nedlade år 1395 alla sina ämbeten och blev lekbroder i Vadstena²⁷³².

Att redan Sten Turesson den äldsta, som var Kättil Bielkes sonson²⁷³³, hade ett gods i Vederlax antyder, att Munkkanaes hade hört redan till Kättil Bielke, som under krigståget till Karelen år 1293 "bragte genom vapen Carelen, som var hedniskt, under Sveriges lydno"²⁷³⁴. Om Munknäs (Munkkikallio) och Vederlax kyrkoböle var de platserna där folket var fientligt mot munkar enligt en gammal folkstradition²⁷³⁵, kunde de också vara platser, där Kättil Bielke "bragte genom vapen Carelen, som var hedniskt, under Sveriges lydno", emedan Bielke-släkten ägde det området, där folkstraditionen om folkets fientlighet mot munkarna hörde till.

Emedan den tidigare riksföreståndaren, Viborgs fogde och blivande kung Karl Knutsson Bonde ca. år 1444 köpte ett gods i Veckelax Stensböle²⁷³⁶ (Fig. 35),

²⁷²⁷ Munkkanaes i Vederlax är inte längre känd, men en "Munkkikallio" (Munkaberg, Munkaklippa) finns det där. Detta ligger ca. 3,2 km nordväst från Vederlax kyrkoböle, där det finns en medeltida stensakristia, och kan väl ha varit ett näs under 1300-talet. Enligt traditionen byggde munkarna den här stensakristian med meningen att bygga hela kyrkan färdig, men emedan folket var så fientligt, kunde de slutligen bara låsa sig in i sakristian och predika genom ett litet fönster till folket. Att platsen kallades Munkkanaes redan år 1387 betyder att katolska kyrkan hade redan en tid tidigare börjat sin aktivitet i Karelen.

²⁷²⁸ REA nr. 266, 11.6.1387, s. 193

²⁷²⁹ d. 1350, Kättil Bielkes sonson, gift först med Ingeborg Nilsdotter Sparre av Tofta och då med Cecilia Ulfsdotter [tre hjärtan i vapne]t, Cecilia var senare omgift med Benedikter Niclisson Sparre av Tofta; var Viborgs fogde ca. 1336-1340 och försökte erövra Kexholm år 1337 (se Appendix N), ÄSF I:86; Anrep 1858, s. 489

²⁷³⁰ ÄSF I:94

²⁷³¹ REA, 22.3.1388, nr. 267, s. 194

²⁷³² Anrep 1858, ss. 489-490

²⁷³³ Anrep 1858, s. 489

²⁷³⁴ Anrep 1858, s. 489

²⁷³⁵ Enligt folkstradition byggde munkarna Vederlax sakristia där, var de först kom på landet och att munkarna först kunde predika bara genom det enda fönstret i norra gaveln för paganernas fientlighets skull (Kaukiainen 1970, s. 66; Blomqvist, Kertomus Kymin kihlakunnasta, SMY ark.).

²⁷³⁶ DF 2573

som innehöll Stöder²⁷³⁷ och då troligen också Kvarnby med Rytinge norr om den nuvarande Stöder²⁷³⁸ och emedan en släkt med namnet "Bonde"²⁷³⁹ har bott mittemot Rytinge på andra sidan av Veckeå (kallas "Laffart fl." i Gerhard Mercators karta år 1595; Vehkajoki på finska nuförtiden)²⁷⁴⁰ och emedan den här veckelaxiska Bonde-släkten ännu på 1600-talet hade män under adelsfanan²⁷⁴¹ och bodde och agerade där tills 1721, när "krononens gamla ryttarnas släkt" försvann från området²⁷⁴², kan det frågas, om den här Bonde-släktens gods, vars namn senare under 1700-talet förfinskades till "Puonti" och som ännu finns med det där namnet där, är just det godset (eller en del av det), som kung Karl Knutsson Bonde år 1444 köpte av Kirstin Anundsdotter²⁷⁴³.

Om så, väckas tvivel, att också den Henrik Olofsson Bonde (förekommer som flötesman i jordaböcker såsom de Wundranck-släktens representanter i Veckelax och några knapar; frälsemän skrevs inte in i jordaböcker, men om de hade också flötesäng, noterades det)²⁷⁴⁴, som under åren 1546-1562 är känd från källorna i Veckelax, var kanske på något sätt befryndad med Karl Knutsson Bonde (se 2.2.1.4. och Appendix C, hypotes 1.4.5.), som köpte jord i Stensböle i Veckelax, just på det området, där Henrik Olofsson Bondes gods ca. 1444 fanns²⁷⁴⁵.

Inget skriftligt bevis för att stöda den här hypotesen finns, men i kung Karl Knutssons testamente, som skrevs år 1470, 26 år efter han hade köpt Stensböle i Veckelax²⁷⁴⁶, sägs det följande:

"Wii Karl meth Guds nadh Swerigis, Noriges oc Göta kung göre wetherligid j thetta breff at vm gud sa täckes oc förseet haffuer thet wii skole skilias widh thessa werldh aff thenna syke wii nw haffwa Tha wele wii at vm wort äffterlathna gotz skall tilga oc bliffwa som her äffter scriffwid star...Item the wor köpegotz som wii synderligen giffuid oc for breffuet haffwa wor kere husfrw Cristine Abraamsdotter oc wor kere son Karl Karlsson, forbiwdom wii alla nagott hinder eller qwall göre them ther vm i nagon matho, vthen weliom

²⁷³⁷ Stöder = Stensböle = Töytäri nuförtiden, Rosén 1936, s. 256;

²⁷³⁸ Rosén 1936, s. 165

²⁷³⁹ Rosén 1936, s. 62

²⁷⁴⁰ Rosén 1936, s. 82; Laffart är ett efternamn, som förekommer t.ex. i Frankrike, Tirol och Tyskland; namnet är inte längre känt i Veckelax

²⁷⁴¹ Korhonen 1981, s. 421-422

²⁷⁴² Korhonen 1981, s. 423.

²⁷⁴³ DF 2573

²⁷⁴⁴ Korhonen 1981, s. 421

²⁷⁴⁵ DF 2573

²⁷⁴⁶ DF 2573

at hon oc han the sama gotz behalla skole ohindrad oc oqwaldh vthen alth skiffthe som wii them henne oc honom bebreffuet haffwa." ²⁷⁴⁷

Karl Knutsson har alltså i sitt testamente särskilt nämnt sina köpegods som han med brev givit (redan tidigare) till sin sista fru Cristine Abrahamsdotter och sin son Karl Karlsson. De köpegodsens nämns inte med namnet i testamentet. Ett av hans köpegods var dock Stensböle i Veckelax²⁷⁴⁸, där en släkt bärande efternamnet "Bonde" bodde tills den Stora Ofreden (1713-1721)²⁷⁴⁹.

Karl Knutssons son, Karl Karlsson, har dock blivit utesluten från arvsrätten och allt annat arv enligt Johannes Magnus²⁷⁵⁰:

"Ännu ha inte sjuttio år förflutit, sedan Karl, Svegies, Götes och Norges kung (Sueonum et Gothorum ac Norvegianorum Rex), avled; vilken med en frilla hade avlat en son, som gav det bästa hopp om sig (optimæ spei adolescentem), och på sin sotsäng äktat denna frilla för att därmed ge sonen en laglig arvinges ställning; likväl blev samme hans son utesluten icke blott från arvsrätten till sin faders riken (paternis regis) utan också från allt annat arv och levde och åldrades i usla villkor (infami conditione vixit et consenuit)."

"Han åldrade i usla villkor" låter oss förstå, att han levde gammal i tystnad. Han nämns en gång i Stockholms tänkebok år 1488²⁷⁵¹. Emedan det nästan samtidigt, 55-82 år senare, fanns i Veckelax personerna med namnen Henrik Olofsson Bonde, Henrik Mårtensson Bonde (1543-1556), Erik Thomasson Bonde (1546-1563) och Eskil Thomasson Bonde (1555-1570)²⁷⁵², har det funnits i den tidigare Bonde-släktens generation i Veckelax åtminstone de följande personerna: Olof Bonde, Mårten Bonde och Thomas Bonde, som har levt ca. 1490-1540 i det godset, som Karl Knutsson Bonde själv hade köpt i ca. 1444. Karl Knutsson Bonde, som dog år 1470, hade 6 kända söner, men 5 av dem dog ung (Anrep, 1858, s. 260). Hans enda överlevande son Karl (1465-1488), vars moder var en finländare från Raseborg-trakten, Kristina Abrahamsdotter (1432-1492), kanske dotter till en frälseman Abraham Pedersson²⁷⁵³, var född på 1450-talet²⁷⁵⁴ eller i ca. 1465. Den här sonen, Karl Karlsson Bonde, dog "i sin bästa ålder"²⁷⁵⁵, mera än

²⁷⁴⁷ Carlsson 1943; Riksarkivet, Stockholm, samling av medeltidsbrev, år 1470; DF3419

²⁷⁴⁸ DF 253

²⁷⁴⁹ Korhonen 1981, s. 421-423

²⁷⁵⁰ Gothorum Sueonumgue historia, lib. XVIII, cap. 6

²⁷⁵¹ Stockholms stads tänkeböcker 1483-1492, s. 296 ff. (Hildebrand 1917)

²⁷⁵² Korhonen 1981, ss. 421-422

²⁷⁵³ DF 2242; REA nr. 469; Carlsson 1943

²⁷⁵⁴ Anrep 1858, s. 260

²⁷⁵⁵ Anrep 1858, s. 260

20 år gammal, men tyvärr vet man mycket litet om honom, om han hade avkomlingar eller inte och vad han överhuvudtaget gjorde efter hans faders, Karl Knutssons, död år 1470. Emedan 5 av hans bröder hade dött ung, skulle det inte vara förvånande, om han hade valt ett tyst liv för hans söner i väst-Karelen, hans faders tidigare stödområde, där många kom ihåg hans fader ännu långt och där även stöd var kanske ännu att vänta, om det behövdes. Den veckelaxiska Bonde-släkten, som utrustade män under adelsfanan, kan också ha sina rötter i andra Bonde-grenar än den av Karl Knutsson, och det tredje alternativet är att den har ingenting att göra med den småländska Bonde-släkten, men många småländska släkter var aktiva i Karelen under medeltiden.

Karl Knutsson lär ha haft oäkta barn i Viborgs fögderi. Nämligen, Jakob Teitt nämnde i sitt klagomålsregister att hustru Karin i Tjusterby i Pernå, Erengisle Björnsson Djäkns fru, var kung Karl Knutssons oäkta dotter²⁷⁵⁶. Att denna möjliga oäkta dotter till Karl Knutsson blev gift i Viborgs fögderi indikerar, att hon också hörde hemma där. Hennes existens, om Jakob Teitts information stämmer, bevisar också, att ett oäkta barn av Karl Knutsson Bonde var inte en otänkbar möjlighet. Detsamma kunde vara bakom Bonde-släktens i Stensböle existens också.

Kung Karl Knutsson Bonde insatte på sotsängen år 1470 sin systemsson Sten Sture (d.ä.) som sin efterträdare²⁷⁵⁷. Efter ryssarnas infall år 1496 var denna riksföreståndare Sten Sture på väg till Viborg (4.3.1496²⁷⁵⁸) med sin armé och var igen på väg tillbaka till Uppsala redan 29.3.1496²⁷⁵⁹ för att samla mera krigsstyrkor för kriget i Finland och för danskarnas skull, men han hade redan 25.2.1496 (s:ti Mathiæ apostoli dag) hunnit utfärda ett "frälsebrev för sin tro man her Johan Wiborg uppå de godz han fick med sin hustru"²⁷⁶⁰, vilket antyder, att han mellan 25.2. och 29.3.1496 hade besökt området öster om Kymmene älv, där Karl Knutsson Bonde ca. 1444 köpte Stensböle (se ovan), och lämnat åtminstone en del av sin armé där. Han kunde inte utan stridskontakt komma fram ända till Viborg²⁷⁶¹, som belägrades av moskoviterna. Detta bevisar, att han stannade

²⁷⁵⁶ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors, 1894, s. 226.

²⁷⁵⁷ Carlsson 1943, s. 3, s. 24

²⁷⁵⁸ DF 4661

²⁷⁵⁹ DF 4665

²⁷⁶⁰ DF 4658, enl. extraktanteckning i Brocmans diplomatarium, tom IV, i svenska vha akademien; årtalet har kopierats som 1416, men måste vara 1496, emedan Sten Sture första gången var riksföreståndare 1470-1497)

²⁷⁶¹ Det är inte känt, hur mycket is det fanns på havet i mars detta nämnda år, men det vanligen finns is i Finska Vikens nordöstraste delar.

med sina trupper någon annanstans i området än i Viborg, troligen i Veckelax, liksom fallet enligt tradition var²⁷⁶².

Vem som den nämnda Johan Wiborg var, är inte känt, men antagligen var han densamme som den Johannes de Wyborg, som år 1525 var fadern av en student i Wittenberg, Petrus Johannes de Wyborg. Johan Wyborg kunde inte själv vara i Viborg, som år 1496 belägrades av ryssarna, om han mötte riksföreståndaren och fick det ovan nämnda frälsebrevet från riksföreständares händer.

Troligen riksföreståndarens "tro man" Johan Wiborg hörde redan till frälset och det fanns inte mycket frälse i området öster om Kymmene älv under medeltiden. Att han kallades Johan "Wiborg" skulle tyda på att hans släkt hade varit i området redan längre.

Om detta Johan Wiborg hörde till den veckelaxiska Bonde-slakten ser dock inte sannolikt ut. Det skulle ha lämnat ett dokument eller åtminstone en tradition. Det verkar troligast, att Johan Wiborg var samma person som Jens Welckensen von Weckelax, som år 1529 kändes i Revals Stora Gild²⁷⁶³ och präst Jöns Wilii²⁷⁶⁴, Sten Stures kaplan, som biskop Magnus år 1493 föreslog att bli Äyräpääs kaplan "*fforty ath han forstar sigh besth pa landzens leglighet och the rættogheter, som thöm bör at gøre theris kirke herre, och teslikes pa theris maal, the ther tala i then landz ænda*"²⁷⁶⁵ (dvs. han förstod den karelska dialekten av det finska språket = hörde hemma i Viborgs fögderi) och som nämndes tillsammans med Petrus Johannes, Sten Stures skrivare och kaplan, som år 1493 fick ett kollationsbrev av biskop Magnus för att bli Äyräpää kyrkoherde²⁷⁶⁶.

Om Karl Knutssons arvinge, Sten Stures kusins son, bodde i Veckelax, skulle orsaken för lämnandet av hans armé åtminstone delvis i området öster om Kymmene älv, av allt att döma Veckelax, när riksföreståndaren själv seglade tillbaka till Sverige för att skaffa mera trupper, komma till ett annat ljus. Ingen annan evidens av sådant dock finns utan Karl Knutsson Bondes köpegods i Stensböle, frälsestatus av den Bonde-slakten i Veckelax och att den veckelaxiska Bonde-slakten kallades "krononens gamla ryttarnas släkt".

Hypotesen 1.4.5. förblir oavgjord.

Ryting-slakten i Veckelax och Vederlax

Den adliga Ryting-slakten bodde i Kimitos Gesterby och hade samma vapen, "ovan en svärd ett hjerta och nedan den två stjärnor" som Henrik Eriksson

²⁷⁶² Lagus 1860, ss. 558-559

²⁷⁶³ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

²⁷⁶⁴ Wilii (lat.) = Wilson = Wilkin = Wilkinson = Welckensen

²⁷⁶⁵ DF 4501

²⁷⁶⁶ DF 4488; DF 4501; se 4.2.4., behandlingen av hypotesen 2.4.4.

(Sabelstjerna) från Lemo socken²⁷⁶⁷. En släkt med namnet "Ryting", t.ex. Erich Pedersson Ryttingh i Bierckness by år 1571²⁷⁶⁸, har bott i Vederlax (= Verlax, Virilax, Virolahti)²⁷⁶⁹ och en Erick Ryttingh agerade som en medlem av nempden på tinget i Veckelax år 1551²⁷⁷⁰. Även i dag finns det i Kymmenedalen individer med namnet "Rytinki"²⁷⁷¹, klart en förfinskning av namnet "Ryting".

I Kvarnby norr om Stöder fanns det också ett gods med namnet "Ryting". I jordabocker nämns år 1546 en Erik Olofsson Ryting i detta gods. År 1580 nämns en Matts Olofsson. Ryssarna tog Matts Olofsson och hans son Simon fångar år 1591. Simon Matsson överlevde och lämnade sitt gods och flyttade till Estland. Godset gavs till Gertrud van der Lippe och efter henne på 1640-talet till löjtnant Hannu Houbalt²⁷⁷².

I Svenskt Diplomatarium nr. 7817 (1369), där "Her Ärngissel Nilsson gaff sin husfru fru Märta Bengtsdotter i morgon gåffeur Rytinge...", nämns att orten "Rytinge" har inte kunnat identifieras. I sydväst Karelen i Veckelax norr om Kvarnböle, vilket ligger norr om Stöder och Husula/Husuböle, i området som under medeltiden kallades Stensböle, finns en plats, vars namn nuförtiden är "Ryytinki" (nära Kammusa), klart en förfinskning av ordet "Rytinge". Emedan Erengisle Nilsson var fogde i Viborg redan under hövidsman Sten Bengtsson Bielkes tid år 1369 (se Appendix N), när han har givit "Rytinge" som morgongåva till sin dåvarande första husfru, Märta Bengtsdotter Bielke, är det inte uteslutet, att den här "Rytinge" är den "Ryytinki", som fanns i området i hans händer, i Veckelax, Karelen (Fig. 35).

Emedan kung Magnus Erikssons landslag, som redan år 1369 var i kraft, bestämmer, att en riddare skall ge till sin hustru 40 mark silver som morgongåva²⁷⁷³, kan man dra den slutsatsen, att godset, som hette "Ryting", inte var värd mera än 40 mark silver²⁷⁷⁴.

Om meningen var att Rytinge skulle underhålla frun, dvs. den första frun Margareta Bengtsdotter, dotter till Bengt Turesson Bielke och Ingeborg Magnusdotter (Ulvåsaätten)²⁷⁷⁵, i det fallet att Erengisle Nilsson dog innan sin fru, måste Rytinge ha varit ett relativt anmärkningsvärt gods.

²⁷⁶⁷ Ruuth 1891

²⁷⁶⁸ Walta 1987, 7, s. 116

²⁷⁶⁹ Kaukiainen 1970, s. 101

²⁷⁷⁰ FS 5041:25, tillsammans med Sigd Wilck och en "Karppin" m.fl.

²⁷⁷¹ Kymmenedalens telefonkatalog 2007, s. 100. Fonecta.

²⁷⁷² Uski et al. 2006, ss. 65-68.

²⁷⁷³ Donner 2000, s. 20.

²⁷⁷⁴ Om meningen var att Rytinge skulle underhålla frun i det fallet att Erengisle Nilsson dog innan sin fru, måste Rytinge ha varit ett betydande gods.

²⁷⁷⁵ ÄSF I:236.

Emedan fru Margareta Bengtsdotter dog före Eregisle Nilsson, kom Rytinge troligen tillbaka till kronan, dvs. Viborg slott, vid hennes död år 1377²⁷⁷⁶.

Ordet "ryting" själv betyder ett slags kniv, emedan i Olaf Haraldssons saga använde kung Hrorek en lång kniv kallad "ryting" för att döda en annan kung²⁷⁷⁷.

Eregisle Nilssons landegendoms i Veckelax ursprung

Att Eregisle Nilsson har givit ett gods med namnet "Rytinge" som morgongåva till sin fru Märta Bengtsdotter Bielke år 1369²⁷⁷⁸ (Fig. 35), väcker frågor om hur han har fått det här godset. Han var ju fogde i Viborg, men det gick troligen inte att ge en morgongåva som man inte personligen ägde. Om den "Rytinge" som Eregisle Nilsson år 1369 gav till Märta Bengtsdotter är densamma som "Rytinge" i Veckelax Stenböle (senare i Kvarnböle), måste Eregisle Nilsson ha fått godset från någonstans. Eregisle Nilsson också sålde Bredskall ödesby till Erik Larsson 14 år senare, år 1383, vilket betyder, att han måste ha haft något slags äganderätt till det också. Hade Eregisle Nilsson (Hammerstaätten) gammal egendom i Veckelax område eller sålde han Bredskall och gav Rytinge som morgongåva som Viborgs fogde? Eregisle Nilssons fader Nils Ingevaldsson var gift med en dotter till Eregisle Jonsson Bååt²⁷⁷⁹, som var en bror till Per Jonsson, Viborgs hövidsman 1320-1328 (1336)²⁷⁸⁰, och en bror till Sune Jonsson, vars son Eregisle Sunesson, Jarl av Orknejerna, ägde laxfiskerier i Kymmene²⁷⁸¹, och en bror till Linköpings biskop Carolus, som lånade pengar till Per och Sune Jonsson för att köpa Viborg från Efflerus, den förra kungens, kung Birger Magnussons fogde i Viborg, som inte efter förhandlingarna annars hade givit Viborg till kung Magnus Eriksson²⁷⁸². Det verkar vara möjligt, att också Eregisle Jonsson Bååt hade fått gods i Viborgs län liksom hans bröder Per och Sune, och att de här godsens innehöll Rytinge, som Eregisle Nilsson (Hammerstaätten) då ärvde från sin moder, och som han senare gav som morgongåva till sin första fru, Märta Bengtsdotter Bielke.

Eregisle Nilssons första fru Margareta Bengtsdotter, var Bengt Turesson Bielkes och Ingeborg Magnusdotters (Ulvåsaätten, dotter till St. Britas sväger, blev omgift senare med Eregisle Sunesson Bååt, som ägde Kymmene, granne

²⁷⁷⁶ ÄSF I:236

²⁷⁷⁷ Heimskringla, saga av Olaf Haraldsson

²⁷⁷⁸ SD 7817

²⁷⁷⁹ ÄSF I:235

²⁷⁸⁰ ÄSF I:71a; ÄSF 78a; ÄSF I:97b; DF 299; DF 318; DF 320; DF 321; DF 332; DF 344; DF 355

²⁷⁸¹ DF 976, 29.9.1388

²⁷⁸² DF 293-295, 25.-26.8.1320; DF 299, 3.6.1321; Oksanen & Oksanen 2003, s. 25;

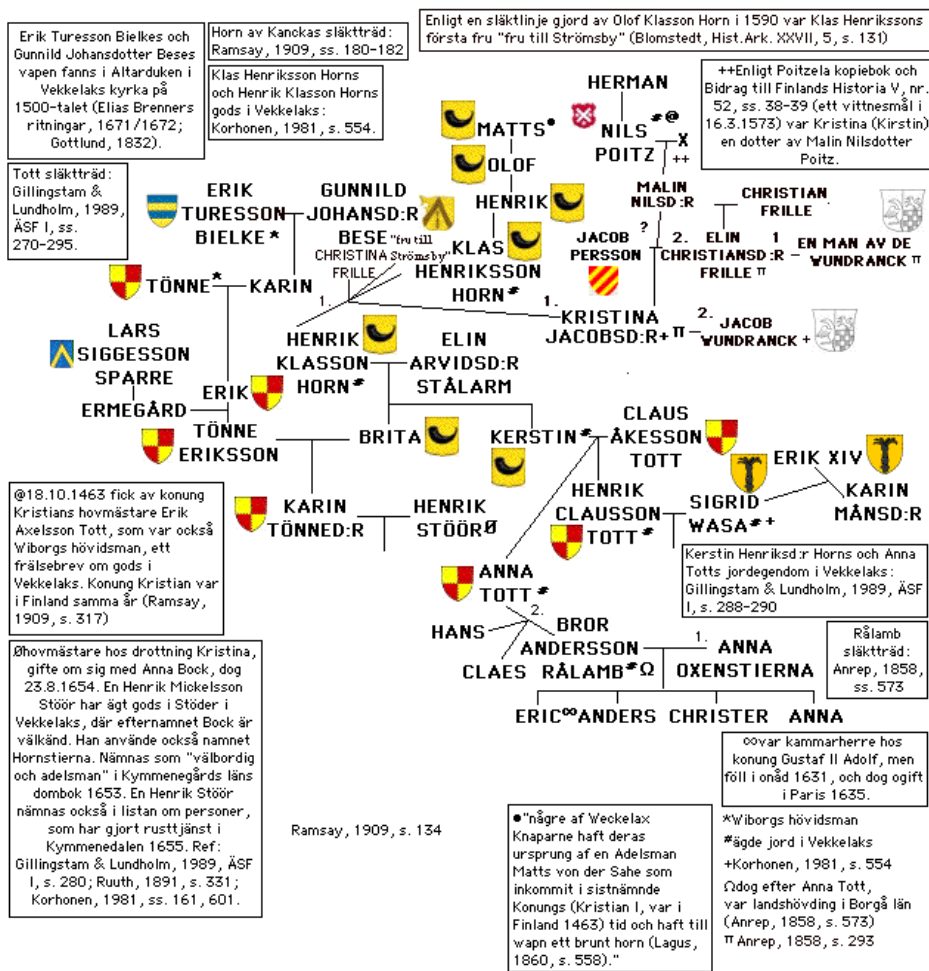

Fig. 27: Släkternas Horn och Tott kontakter med Veckelax²⁷⁸³. Båda släkterna ägde gods i Veckelax kärnområden via äktenskap. Notera Karin Tönnedotter Totts make Henrik Stöör, som gifte sig om med Anna Bock. En Henrik Mickelsson Stöör (från Veckelax) nämns som välbordig och adelsman i Kymmenegårds läns dombok 1653 och känns väl som godsägare i Stöder (norr om Husula/Husuböle), där namnet Bock är välkänt. Notera också Anna Totts make Bror Andersson Rålamb (Rolamb). Enligt Blomstedt och Rosén²⁷⁸⁴ var Kristina Horns mor en dotter till Nils Poitz. ©Horn-, och Sparre-släkternas vapensköldar Jonas Hjelm och Olle E. Johanson 2001.

till Veckelax, Fig. 35)²⁷⁸⁵ dotter²⁷⁸⁶. Sten Bengtsson Bielke, hennes bror²⁷⁸⁷, var Viborgs hövudsman 1364-1370 (se Appendix N) och hennes farbror Sten

²⁷⁸³ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²⁷⁸⁴ Blomstedt 1921b, s. 131; Rosén 1936, s. 283; Poitzela kopiebook

²⁷⁸⁵ Anrep 1860, s. 490

Turesson Bielke, vars son Sten Stensson år 1387 gav Munkanäs i Vederlax (granne till Veckelax, Fig. 35) till Åbo Domkyrka²⁷⁸⁸, var Viborgs hövding ca. 1336-1340 (se Appendix N). Erengisle Nilssons andra fru, Kristina Röriksdotter²⁷⁸⁹ var dotter till Rörik Bonde och Märta Gisledotter Sparre av Aspnäs (en sparre av guld på rött fält i vapnet liksom i Erik Larssons avkomlingars vapen). Erengisle Nilsson gav henne som morgongåva Räcklösa (Näffwebergh), vilket hon skänkte till Vadstena kloster som ingift med Sigrid Laurensdotter²⁷⁹⁰.

Tavast-släkten i Veckelax och närområdena

En "Gudsbonde" Jop Jonsson sålde år 1427 sin hustrus, Mätta Dansdotters, ärfvelott i Halikko till hennes broder, Jöns Dansson, i ett brev daterat i Veckelax 17.2.1427²⁷⁹¹. Jop Jonsson kan därför ha varit från Veckelax liksom Erik Larsson. Jop Jonssons frus bror, Jöns Dansson, som sålde det ovannämnda godset i Halikko vidare till biskop Magnus Tavast²⁷⁹² och som i sigillet förde en sinister-vänd beväpnad hand²⁷⁹³, tydande på att han och hans syster Mätta Dansdotter också hörde till Tavast-ätten, kan ha varit den Joen Dansson, som nämns bland vittnen i Karl Ulfsson Sparres (av Tofta) brev till Erik Larsson 21.3.1396²⁷⁹⁴ och kanske den riddaren Jon Dansson, som hade pantsatt sina gods i Tjust i Småland²⁷⁹⁵.

Att biskop Magnus Tavast köpte sina släktingars gods i Halikko år 1430 tyder på någonting, som hände fem år tidigare, innan 10.6.1425, när biskop Magnus köpte gods från sina släktingar för att grunda en ny kapell, den Helga Lekamens Kapell (nuförtiden Tavastska koret), i Åbo Domkyrka²⁷⁹⁶. Kapellen grundades efter biskopen hade kommit tillbaka från sin pilgrimsresa till det Heliga Landet med kung Erik av Pommern 1424-1425²⁷⁹⁷ (året 1425 var ett kyrkligt jubileumsår).

²⁷⁸⁶ ÄSF I:236

²⁷⁸⁷ Anrep 1858, s. 490

²⁷⁸⁸ REA nr. 266, 11.6.1387, s.193

²⁷⁸⁹ ÄSF I:236; dog barnlös år 1441

²⁷⁹⁰ Vadstena Klosters Jordebok 1500, s. 261 (Silfverstolpe 1897)

²⁷⁹¹ DF 1828

²⁷⁹² DF 1935, daterat i Viborg 15.2.1430

²⁷⁹³ DF 1935, 15.2.1430, FMS nr. 142

²⁷⁹⁴ DF 1057

²⁷⁹⁵ SDHK 10680, 5.6.1375, SD 8774

²⁷⁹⁶ REA nr. 481; SDHK 20398; Jaakkola 1950, s. 312,

²⁷⁹⁷ SDHK 20346; SDHK 20502 (10.6.1425); SDHK 20398; DF 1795; Grotenfelt, K., Hist.Ark. XXIX, ss. 43-45

År 1430²⁷⁹⁸ nämndes en Jop Jonsson bland 12 fastar med en Erik Laurensen, men det är svårt att säga, om det här Jop Jonsson var densamme som den ovan nämnde och om han hade en anknytning till Veckelax eller inte.

Det blir öppet, vem Jop Joensson själv var och om han hörde till de ännu i dag existerande Veckelax släkter eller inte. En Jakob Jönsson Garp nämns dock 1420-1425²⁷⁹⁹. Hans son kallades Jöns Jakobsson eller Japsson²⁸⁰⁰, dvs. hans fader har kallats också Jap Jönsson. Också varianten Jeppe Joensson har använts²⁸⁰¹. Jakob Jönsson Garp var gift med Ragnhild Eriksdotter (kluven sköld med halv lilja)²⁸⁰², som dog mellan 1449 och 1458. Om Jakob Jönsson Garp var densamme som den Jop Joensson, som 17.2.1427 nämndes i Veckelax²⁸⁰³, var Mette Dansdotter hans första fru.

Jakob Jönsson Garps farbror, Greger Andersson, som använde i vapnet sex trappgavlar ginbalkvis ställda tre och tre med baserna mot varandra men åtskilda av ett stränglikt mellanrum²⁸⁰⁴ var gift först med biskop Magnus svåger, dvs. med en dotter till Olof Tavast²⁸⁰⁵ och då med en Anna Jönsdotter (ginbalkvis ställt renhorn i vapnet)²⁸⁰⁶, som tidigare hade varit gift med en Lasse Laurensen²⁸⁰⁷

En Jab Jenson är också känd år 1460 i Stockholm²⁸⁰⁸ och ännu år 1468²⁸⁰⁹, men ingenting anknyter honom till Jaop Joensson i Veckelax.

En Olof Niclisson fick år 1396 frälse av Karl Ulfsson Sparre i ett brev daterat i "Sekierue"²⁸¹⁰. En Olof Niclisson med släktnamnet Tavast levde år 1386²⁸¹¹, men han kan inte anknytas till den Olof Niclisson, som år 1396 fick frälse i "Sekiurue".

2798 DF 1980

2799 ÄSF I: 149

2800 ÄSF I: 150

2801 ÄSF I: 150

2802 ÄSF I: 150

2803 DF 1828

2804 ÄSF I:151

2805 ÄSF I:152

2806 ÄSF I:152

2807 ÄSF I:152

2808 Kämnrarsräkenskaper 1460-1473, Stockholms Stadsböcker från äldre tid, 3. serien, räkenskaper, del 1, s. 359

2809 Kämnrarsräkenskaper 1460-1473, Stockholms Stadsböcker från äldre tid, 3. serien, räkenskaper, s. 308, 314, "wester quarter"

2810 DF 1055

2811 DF 948

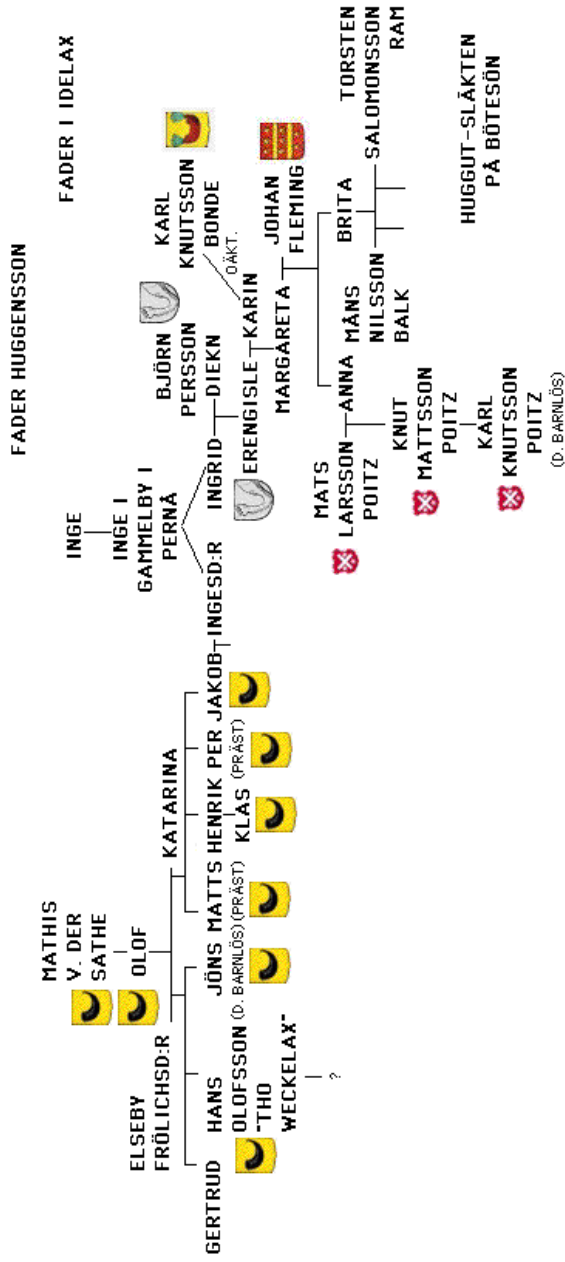

Fig. 28: Hypotes om Horn-släktens tidiga representanter. För referenser, se texten. ©Horn-, Fleming- och Tawast-släktemas vapensköldar Jonas Hjelm och Olle E. Johanson 2001²⁸¹².

²⁸¹² Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

3.3.4 De tidiga veckelaxiska personerna i källorna

Det finns många sådana medeltida personer i litteraturen, som kunde vara veckelaxiska eller möjligen veckelaxiska personers släktingar utan att säkert veta deras ätt (Appendix L). Här behandlas bara några av dem.

Hypotes 1.4.9.: "Mårten Eriksson, Erik Larssons son, var en historisk person" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

Den Morthen Wekkelax, som 4.11.1510 var nempdeman i Veckelax²⁸¹³ kunde vara även Erik Larssons son²⁸¹⁴, som enligt tradition hade det här förenamnet, fastän Morthen i det fallet år 1510 var troligen redan åtminstone 90 år gammal. Mera trovärdigt är att den Marten Juncher, som nämns 7.4.1426 i Reval²⁸¹⁵ som skeppare ("Item Marten Juncher 1/2 last honyges, 1 last erwiiten, 2 zecke hoppen") är Erik Larssons antagna son Mårten, emedan Junkar-släktnamnet användes av Erik Larssons avkomlingar och enligt tradition Junkar-släkten i Veckelax härstammade just från Mårten Eriksson, men den "Revaler Schiffslist" berättar inte varifrån skepparen hade kommit. Om Marten Juncher var Erik Larssons son, skulle det vara trovärdigt, att den Morthen Wekkelax, som nämns år 1510, var Marten Junchers sonson, dvs. mellan Marten Juncher (1426) och Morthen Wekkelax (1510) skulle då ha varit en generation, X. Martensson (Juncher?).

En "friborne" Mårten Erichsson i Torp, Åland, är känd som nempdeman i Knut Posses, Kastelholms dåvarande (senare Viborgs) höfdings närvaro år 1492²⁸¹⁶. Här borde det kommas ihåg, att 1) en väpnare Erik Laurensen har agerat som en fasta på Åland år 1430²⁸¹⁷ och att denna Erik Laurensen på Åland såsom konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax Erik Larsson förefaller vara samma person som Erik av Kumos (i Björnå), konungsnämndens nempdeman (se Tabell 14 och 3.1.3.), 2) en nempdeman Lasse Junckare (av Ragnilsby) har agerat som vittne i Kuggböle i Saltvik på Åland i närvaro av Kastelholms hövidsman Knut Posse²⁸¹⁸ och 3) det har funnits på Åland ett bomärke, som inte är fjärran från den sparre och båge-figuren, som finns i Wilkin-Husgafvel-vapnet (se Fig. 24)

²⁸¹³ DF 5435

²⁸¹⁴ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter

²⁸¹⁵ Vogelsang 1992, s. 19, 7.4.1426

²⁸¹⁶ DF 4405, 15.5.1492

²⁸¹⁷ DF 1980, 3.11.1430

²⁸¹⁸ DF 4537, 11.2.1494

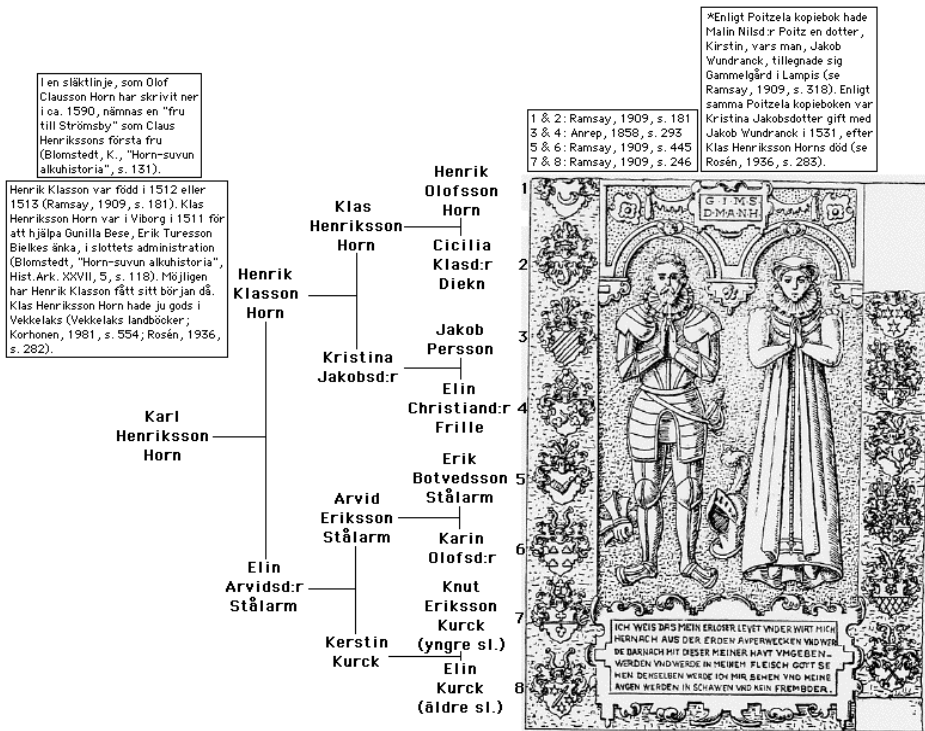

Fig. 29: Karl Henriksson Horns och hans frus, Agnes von Dellwigs²⁸¹⁹, gravsten i Reval²⁸²⁰. På gravstenens dx. sida finns det enligt von Nottbeck de följande vapnen: 1) Horn, 2) Diekn = Lydekessönernas ätt, 3) "W. 3 linksschräge Balken" (enligt Blomstedt²⁸²¹, "tre gula balkar på rött fält"²⁸²²), 4) "W. 3 mit den Stengeln verbundene Kleeblätter", 5) Stålarm (armen dock vänstervänd)²⁸²³, 6) "W. 4 (2.2) Treppengiebel", 7) Kurck, den yngre släkten, 8) Kurck, den äldre släkten. Notera vapnet nr. 6 med fyra trappgavlor²⁸²⁴.

²⁸¹⁹ Ramsay 1909, s. 182;

²⁸²⁰ von Nottbeck, E. 1904/1973, "Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval", s. 142; Blomstedt 1921, ss. 130-133; Vapenbilder lika väl som själva gravstenens bild används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

²⁸²¹ Blomstedt 1921, s. 133

²⁸²² Om så, är vapnet identiskt med Folkunga-ättens oäkta grens Filip Karlssons vapen; SMV I:51, variant C

²⁸²³ FMS nr. 110, se också FMS nr. 194

²⁸²⁴ De följande i Sverige (inkl. Finland) har använt stengavlor/trappgavlor i sina vapen: 1) Junker-släkten (Rosén 1936, s. 279; "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseelse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978), 2) Andris Skyttes ätt (SMV III:939), 3) Garp-släkten (FMS nr. 100, 112, 160, 166, 178, 185, 188, 213; Hausen 1882, nr. 135), 4) Anund Henningsson av Västhorjätten (SMV I:151), 5) Ama (Hama)-släkten (SMV I:157), 6) Daa-släkten (SMV I:158), 7) Eddeler-släkten (SMV I:159), 8) Mikael Håkansson (SMV I:159), 9) Harald Sunesson (SMV I:216), 10) Håkan Bryniulfssons släkt (SMV I:192), 11) Karl Ragnfridsson (SMV II:794), 12) Bing I-släkten (SMV II:795). Inget av dessa ovannämnda vapen med stengavlor är identiskt med gravstenens vapen nr. 6. Den Karin Olofsdotter, till vem vapnet med 4 enskilda stengavlor har hört, var en dotter till en inte bättre känd Olof och

Det är också möjligt, att den år 1507 nämnda, i Bredskall födda Jens Martinssons²⁸²⁵ fader Martin var Erik Larssons son Mårten. Jens Martinssons fader kan också ha varit den samme som Morthen Weckelax. En Johan Martinsson har kommit till Revels hamn 31.5.1431²⁸²⁶, men ingenting anknyter honom till Veckelax. Det har också existerat en skeppare Mertyn Jonesson²⁸²⁷, men ingenting anknyter honom till Veckelax. Stockholms Stads Jordebok 1420-1474²⁸²⁸ nämner också en Jøns Mortenssin och hans hustru Margret. Troligen nämns densamme Jøns Mortensson också år 1464²⁸²⁹, när han verkar ha givit en pant.

Man vet också i Tövsala 5.11.1374 en Marten Erixson²⁸³⁰. Han levde samtidigt med konungsnämndens i Österland nempdeman Erik Larsson, som nämndes i Bredskall år 1383 och som - enligt en tradition²⁸³¹ - hade en son med namnet Mårten. Om den här Marten Erixson var Veckelax Erik Larssons son, skulle Erik Larsson år 1383 varit åtminstone 40 år gammal, emedan Marten Erixson skulle år 1375 ha varit fullvuxen, när han sålde ett gods i Tövsala. Att Marten Erixson sålde jord till Anders Garp är intressant, emedan Garp-släkten hade likadana stengafvel-motiv i sina vapen²⁸³² som Veckelax Junkar-släkt²⁸³³ och den här Junkar-släkten sägs ha härstammat av Erik Larssons son Mårten²⁸³⁴.

Senare år 1571 nämns i Vederlax Silverskattsregister²⁸³⁵:

- 1) en Erich Mårtenssonn (äger gods i Årszlax by, "ähr förbränder aff Muscouitenn")²⁸³⁶,

Kristina Jakobsdotter Garp, vilket skulle tyda på, att vapnet nr. 6 med 4 enskilda stengavlor kanske är en variant av den ursprungligen tyska Garp-släktens vapen.

²⁸²⁵ DF 5262, orig. Stockholms orig. tänkebok 1504-1507, s. 282

²⁸²⁶ Vogelsang 1992, s. 169; En Jeens Morthenson, rådman i Landskrona i 19.7.1490 har också existerat (LÄU, 5. Bandet, CXLVI)

²⁸²⁷ Vogelsang 1992, s. 597, 4.6.1471

²⁸²⁸ Stockholms Stads Jordebok, 23.7.1466, nr. 666, s. 334

²⁸²⁹ Stockholms Stadsböcker från äldre tid, räkenskaper, 3. serien, del I, Skotteboken 1460-1468, s. 172

²⁸³⁰ SD nr. 8673, 5.11.1374, i Tövsala

²⁸³¹ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok. Nr. II, III

²⁸³² FMS nr. 100, 112, 160, 166, 178, 185, 188, 213

²⁸³³ Aminoff 1978

²⁸³⁴ Korhonen 1981, s. 129

²⁸³⁵ Walta 1987, 7, ss. 109-119

²⁸³⁶ Walta 1987, 7, s. 111

- 2) en Märthen Erichssohn (Kyrckebölss by, "brände aff Muscouiten")²⁸³⁷,
- 3) en Mårtthen Jönsson (Mehickele by, "äre i grundh förbrände aff muscouiten")²⁸³⁸
- 4) Jöns Märthinssohn (Kallfierdz by, s. 117)

Ett annat alternativ är Märten Hansson²⁸³⁹ i Bussila (Lax), som var gift med Karin Sigfridsdotter Vilken²⁸⁴⁰, blev 20.1.1564 adlad²⁸⁴¹ och var år 1570 fogde på Tavasthus²⁸⁴². Karin Sigfridsdotter var sonsdotter till Erik Larssons sonson²⁸⁴³, Hans (Vilkenson). Emedan Karin Sigfridsdotter kunde ha ärvt gods i Veckelax, skulle det vara möjligt, att den här Märten Lax sågs som en veckelaxbo, men hans föräldrars gods var annanstans.

Märten Hansson Laxs fader Hans Hansson var gift med Elsa i Bussila. Elsa Bussilas mor hette Elseby, som var änka efter en utlänning av adel, med vem Elseby hade en son²⁸⁴⁴. Märten Hansson Lax själv dog år 1570, vilket betyder, att om han år 1510 var 20 år gammal, han skulle år 1570 ha varit 80-årig. På basis av hans ålder och hans veckelaxiska hustru skulle han alltså kunna ha varit "Morthen Weckelax". Märten Hanssons gods var dock i Bussila i Pikis socken. På grund av hans gods i Bussila ser det trovärdigt ut, att Märten Hansson Lax inte bodde i Veckelax, fastän hans hustru var av Veckelax.

Hypotesen 1.4.9. förblir oavgjord.

Hypotes 1.4.6.: " Erik Hansson i Bredskall år 1530 var en son till Hans Vilkensson och då en bror av Sigfrid Hansson" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

²⁸³⁷ Walta 1987, 7, s. 115

²⁸³⁸ Walta 1987, 7, s. 112

²⁸³⁹ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 32; Register på Adelenz gotz och gårdar udij Finland samt med theris rântthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 51

²⁸⁴⁰ Ramsay 1909, ss.194-195

²⁸⁴¹ Stiernman 1745/1836, del II, s. 425

²⁸⁴² Stiernman 1745/1836, del II, s. 425

²⁸⁴³ Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthenn Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommith igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn" Ramsay 1909, s. 194

²⁸⁴⁴ Ramsay 1909, ss. 115, 255

För att kunna se, om Erik Hansson i Bredskall år 1530 var en son till Hans Vilkenesson (tradition) och då en bror av Sigfrid Hansson, måste dessa personers historicitet först granskas.

Sigfrid Hansson²⁸⁴⁵ är en historisk person. Sigfrid Hansson Wilkin, som levde år 1549, samtidigt med Viborgs befallningsman Måns Nielsson till Ahtis, nämns som "Sigfrid Bussila" i Lemo socken år 1549²⁸⁴⁶, och hans son Henrik Sigfridsson, som år 1562 fick tillbaka Haapaniemi godset i Birkkala socken med kung Eriks XIV nämnds dom 16.9.1562²⁸⁴⁷ är känd inte bara från konungsnämnds dom utan också från rannsaking om gustavianska arvgodsens i Finland i juni-juli 1609. Sigfrids fru Elin Nilsdotter av Ahtis är också känd från dokumenten, emedan Ahtis-släktens gods drogs delvis tillbaka för hennes bror Måns Nilssons i Viborg skull och gavs tillbaka senare till Elin Nilsdotters döttrar Kerstin och Karin²⁸⁴⁸.

I vad kommer till Hans Vilkenesson, är frågan mera komplicerad. Sigfrid Hanssons²⁸⁴⁹ patronyms Hans ser inte ut att vara känd i källorna. Det finns dock många med detta namn i Finska Vikens närområden. T.ex. Den Hans Wilkins, som år 1454 nämndes i Reval²⁸⁵⁰, skulle kunna ha varit Hans Vilkenesson, som enligt Ramsay (1909) var Erik Larssons sonson och Sigfrid Hanssons far²⁸⁵¹. Om Hans Wilkins är densamme som den Hans Vilkenesson, som Ramsays Vilken-Husgafvel-släktens släkträd²⁸⁵² känner till, skulle en Geseke²⁸⁵³ ha varit hans moder.

Det har funnits också en "Hans Wyelcke", som år 1428 har agerat på Finska Viken²⁸⁵⁴, en Hans Villemssøn, som var 19.9.1424 en kantor i Lund²⁸⁵⁵, och

²⁸⁴⁵ Silverskatteregistret, Veckelax och Vederlax

²⁸⁴⁶ FS 518:5, "Sigfrid Bwssila", år 1549, Lemo sockenting,; i Silverskatteregister för Veckelax nämns en Sigfrid Hansson år 1571 (Soikkeli 1912, ss. CXXV-CXXXV), men denna Sigfrid Hansson levde för sent för att vara Hans Vilkenessons son och Erik Larssons sonsons son

²⁸⁴⁷ Waaranen, del III, nr. 540, s. 33.

²⁸⁴⁸ Adelenz godz och Förlänningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthen OIssons till Gamblegårdh. Haffva bekommit igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

²⁸⁴⁹ Soikkeli 1912. Veckelax. Ss. CXXV-CXXXV

²⁸⁵⁰ LEC I: 11, nr. 345, 30.6.1454

²⁸⁵¹ Ramsay 1909, s. 194;

²⁸⁵² Ramsay 1909, s. 194

²⁸⁵³ LEC I: 11, nr. 345, 30.6.1454

²⁸⁵⁴ Vogelsang 1992, ss. 81, 85, 89.

²⁸⁵⁵ SMP, häfte 11, spalt 24

en Johannes Wilhelmi, en executor i ett testament 1.12.1424²⁸⁵⁶. Den intressantaste av alla kända med namnet "Hans Villemson" är dock den som har bott på 1400-talet som borgare i Kalmar²⁸⁵⁷, där Sigfrid Jönsson²⁸⁵⁸ Wilkin d.ä. under 1500-talet agerade som Kalmar slotts befälhavare och senare som ansvarig av krigsfartygsbyggande och som amiral, när han inte var som fogde på Öland²⁸⁵⁹ och där också Karl Elinason (Elersson) Sparre (av Aspнас) med "gules

²⁸⁵⁶ SMP, häfte 11, spalt 24

²⁸⁵⁷ Kalmar stads tänkebok, s. 164 (Modéer & Engström 1945-1949)

²⁸⁵⁸ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälslängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; FRA 5206f; Anthoni 1970, s. 375

²⁸⁵⁹ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303; Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1557 och 1569-1571 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140; Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223). Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befestning Borckholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på wåre wägner schall hafwe öfwersta befallningen öfwer hela Öland. Hwad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som største alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198. Börjeson & Hafström 1949, ss. 68-69; Ekman 1950, ss. 32-33; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper); Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika

chevron or" i vapnet liksom i Wilkin-Husgafvel-släktens vapen agerade som Kalmar slotts hövudsman²⁸⁶⁰. På området runt om Kalmars stad, i Småland, hade också många medlemmar av den "Sparre av Aspnäs"-släkten gods 1311-1318²⁸⁶¹. Ingen av de här med namnet "Hans/Johannes Vilkenesson/Vilhelmsson" kan bindas till Veckelax.

Det borde också kommas ihåg, att den estländska Wilcken-släkten, dess båda grenar, har haft tidiga representanter med namnet "Hans Wilcken"

Hans Vilkenissons person är alltså oklar, fastän kandidaterna med detta namn är många. Därför är det svårt att behandla hypotesens 1.4.6. del om Hans Vilkenesson som Erik Hanssons fader. Bara den andra delen om Sigfrid Hanssons och Erik Hanssons bröderskap kan analyseras.

Erik Hansson i Bredskall förefaller ha varit Erik Larssons avkomling på grund av hans gods i Bredskall och på basis av hans namn Erik och på basis av hans faders namn Hans, vilka namn båda förekommer bland Erik Larssons närmaste avkomlingar (se 2.2.1., Appendix C, hypotes 1.4.6.). Om Erik Hansson i Bredskall år 1530 var Erik Larssons avkomling, skulle han troligen då vara en son till Hans Vilkenesson och då en bror av Sigfrid Hansson²⁸⁶², men emedan en sådan Hans Vilkenesson, som kan anknytas till en släkt i Veckelax, har inte kunnat hittas, blir hypotesen oavgjord för den här delen också.

Den här hypotesen kan inte bestyrkas på basis av källorna, men en Erik Hansson var slottsskrivare i Stockholm år 1538²⁸⁶³.

Hypotesen 1.4.6. förblir oavgjord.

Hypotes 1.4.10.: "Veckelaxborna ägde gods också i Vederlax" (se 2.2.1.4, Schema IV, Appendix C)

De personerna med de namnen i Appendix M har existerat i Veckelax grannsocken Vederlax samtidigt med personerna med desamma namnen i Veckelax. Det förefaller, att åtminstone de flesta av dem hörde till Husgafvel-Wilkin-, Junkar-, Brandh- eller Pilhjärta-släkterna²⁸⁶⁴.

I listan i Appendix M, Waderma förekom 3 gånger, Årszlax 3 gånger, Raffierf 3 gånger (+ Raffio 1 gång) och Mehickele 2 gånger, vilket skulle föreslå,

smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20); Se också Svenskt biografiskt lexikon, band 32 (2003-2006), s. 158.

²⁸⁶⁰ ÄSF I:188-189

²⁸⁶¹ ÄSF I:188-191

²⁸⁶² Soikkeli 1912. Veckelax. Ss. CXXV-CXXXV

²⁸⁶³ Stiernman 1745, s. 23

²⁸⁶⁴ För att se en lista av de namnen i Veckelax, se Ramsay 1909, ss. 194-197, 214-215; DF 6720

att dessa gods hade hört till samma släkter redan för ett par generationer tidigare eller att generellt taget mera gods lokaliserade till dem.

Godsägarna i Waderma, Siffred Jonsson²⁸⁶⁵, Siffred Hansson²⁸⁶⁶ och Thomas Pedersson²⁸⁶⁷ alla hade förbindelser till Strömsby, om de är identiska med dem med motsvarande namn i Veckelax. Av godsägarna i Årszlax förefaller Mårten Nilsson ha haft förbindelser till Husula²⁸⁶⁸ Erich Hansson till Bredskall²⁸⁶⁹, och också Siffred Hansson till Veckelax²⁸⁷⁰. Av ägarna av Raffierf hade Matts Persson²⁸⁷¹ och Knut Jönsson²⁸⁷² förbindelser till Strömsby, om de var desamma som dem med samma namn i Veckelax, men Erik Siffredssons²⁸⁷³ gods fanns i Bemböle och inga anknytningar till Strömsby var kända, om han inte var Sigfrid Jönssons²⁸⁷⁴ d.ä. son. Mehickälä bys ägare Matts Persson och Per Nilsson var släktingar: Per Nilsson²⁸⁷⁵ var Matts Perssons brorson²⁸⁷⁶, vilket skulle tyda

²⁸⁶⁵ Register på Adelen gotz och gårdar udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, ss. 83-84.

²⁸⁶⁶ FS 518:5 "Sigfrid Bwssila", år 1549, Lemo sockenting

²⁸⁶⁷ Anthoni 1970, s. 285

²⁸⁶⁸ Mårten Nilsson till Husula, Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas 2005.

²⁸⁶⁹ DF 6720

²⁸⁷⁰ FS 518:5 "Sigfrid Bwssila", år 1549, Lemo sockenting

²⁸⁷¹ Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 30; Bidrag till Finlands historia, del III, nr. 364, 6.9.1552

²⁸⁷² Aminoff 1978, s. 12; Emedan år 1581 nämndes 23 frälsemän från Södra Kymmenedalen och år 1602, 21 år senare, bara 6, måste man fråga sig, om majoriteten av frälsemännen i Södra Kymmenedalen, hade valt Sigismund. Det är också möjligt, att de inte ville öppet välja för situationens svårighets skull. Att välja felt betydde flykt från landet.

²⁸⁷³ Gustaf Vasas brev till Mårten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

²⁸⁷⁴ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, fräselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland";

²⁸⁷⁵ Register opå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39; Register på Adelen gotz och gårdar udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84; Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10

²⁸⁷⁶ Enligt i Tilas' samling nedskrivna traditionen härstammar Junker-släkten från Erik Larssons son Mårten (se också Korhonen 1981, s. 129); enligt släktträdet givet av Ramsay (1909, ss. 194, 214) verkar det här dock inte vara fallet. Ramsays släktträd i vad kommer "Viiken" Erikssons avkomlingar ser ut att basera sig på Ramsays egna fynd. I Tilas' samling fanns det ett släktträd från Matts Persson till Johan Husgafvel. Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. gav till Åbo Hovrätt en släktlinje från Erik Larsson till honom (Lagus 1860, ss. 560-561), men den här existerar i ett detaljerat bevarat

på att Matts Perssons fader Per Jönsson i Strömsby i Veckelax hade ägt också gods i Mehickälä. Den här Per Nilsson var troligen densamme som "Peder Nilsson aa wapenn", som konung Gustaf I år 1535 nämnde i sitt brev åt slotsloven i Viborg²⁸⁷⁷. Alternativt skulle det vara möjligt, att Veckelax frälssläkters representanter hade tagit ödelagda gods till sig, emedan ca. hälften av husen i Veckelax och Vederlax hade just innan blivit öde (brända av ryssarna)²⁸⁷⁸. I Silverskatteregistret 1571 har dessa gårdar blivit märkta som "förbrände aff Muscouiten" och i Vederlax är det just ofta dessa brända, ödelagda hus som ägdes av personerna med samma namn som dem i Veckelax.

Det förefaller som om för ägarna av de brända godsens i Vederlax²⁸⁷⁹ ett motsvarande namn kan nästan alltid hittas samtidigt i Veckelax.

Båda Siffred Jönssons ägor i Vederlax hade bränts av muskoviterna (år 1570), såsom 7 knappegodsens i Veckelax socken²⁸⁸⁰, och av hans gods, skatt hade därför inte alls betalats. Detsamma hade hänt med Siffred Hanssonns gods i Waderma.

Personer med namnen Siffred Jonsson²⁸⁸¹, Siffred Hansson²⁸⁸², Hans Pärsson²⁸⁸³ och Mattz Persson²⁸⁸⁴ har existerat i Veckelax under 1500-talet, men de nämns inte i Veckelax sockens silverskatteregister år 1571 som frälsemän, utan Siffred Jönsson i Toijckala by, Nedherlijckalaby och Hurux by, Siffred Hansson i Walckiala by, Matts Persson i Skepparila by, Kouuola by och

dokument bara från Matts Persson till Sigfrid Jönsson d.y. i Tilas samlings Registers på Husgavlarnes Documenter Genealogiska Fragmenta, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045.

²⁸⁷⁷ A V:322; Jakob Teitts klagomålsregister (Grotenfelt 1894, s. 78) känner också en Peder Nilsson, som behöll Wekesalöö i Taipale socken under frälse allt sedan han hade fått där uppå frälse av greve Johan.

²⁸⁷⁸ Mäkinen 2010, s. 229

²⁸⁷⁹ Finlands silverskatteregister från året 1571; Walta 1987, 7.

²⁸⁸⁰ Soikkeli 1912. Veckelax.

²⁸⁸¹ FS 5206; Anthoni 1970, s. 375; Mariet Sigfrid Jönsons efter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slots byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövdsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), dvs. på en av de skeppen, som Sigfrid Jönsson hade som hövdsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte. Se också Börjeson & Hafström 1949, ss. 68-70 för Sigfrid Jönssons agerande som skeppshövdsman på skeppen St. Erik, Hector och Elefanten.

²⁸⁸² FS 518:5 "Sigfrid Bwssila", år 1549, Lemo sockenting

²⁸⁸³ Aminoff 1978

²⁸⁸⁴ Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 30; Bidrag till Finlands historia, del III, nr. 364, 6.9.1552

Öffuelijckala by²⁸⁸⁵, fastän silverskatten betalades av alla: också av frälsemännen. Silverskattens mening var ju att köpa Älvsborgs slott tillbaka av Danmark (Älvsborg lösen).

Åtminstone Siffred Jonssonn Wilkin d.ä. (Öland) och Siffred Hansson Wilkin (Nedre Satagunda, Kumogårds län) hade landegendom också annanstans än i Veckelax, men deras gods i Veckelax var deras ursprungliga frälsegods.

Om godsägare Siffred Jonssonn och Siffred Hansson var kusiner, som hörde till Wilkin-Husgafvel-släkten, liksom Ramsay (1909) föreslog²⁸⁸⁶ och om de inte hade fått sina gods i Vederlax efter deras förbrändning och ödelagning av ryssar, skulle det tyda på, att redan deras farfar hade ägt gods i Vaderma²⁸⁸⁷, emedan både Siffred Jonssonn och Siffred Hansson hade gods i Vaderma (Vaalimaa på finska) by. Deras farfar var enligt tradition, som Ramsay (1909) skrev upp²⁸⁸⁸, Vilken Eriksson, Jens Welckensen von Weckelax²⁸⁸⁹ fader, som var den nempdemän Erik Larssons, som 2.2.1396 fick Veckelax kyrkas malm²⁸⁹⁰, son. Ett landbohemman i Vaderma by har överlåtits av bröderna Henricus Vinandi, kanik i Åbo, och Vinandus, också en kanik i Åbo, till Åbo domkyrka med rättigheter för biskop Johannes i Åbo att sälja, byta, avyttra eller på något annat sätt disponera över 4.2.1370²⁸⁹¹. Om det här landbohemmanet, som år 1370 gavs till Åbo domkyrka, var detsamma som det ägt av Siffred Jonssonn och Siffred Hanssons år 1571, är inte känt, men Vaderma by är inte ett stort område, och det har troligen varit ännu mindre så år 1370. Det finns på andra sidan av Vederlax, på den västra stranden, ett gods med namnet "Vilkkilä", som klart tyder på namnet "Vilken" eller dess finska form "Vilkki". Om det landbohemmanet, som år 1370 överläts till Åbo domkyrka, var detsamma som det godset, som ägdes av Siffred Jonssonn och Siffred Hansson år 1571, skulle det tyda på, att Vilken Eriksson eller hans fader hade fått, bytt eller köpt Vaderma gods av Åbo domkyrka, direkt eller indirekt. Det här kan vara anmärkningsvärt, emedan Erik Larsson, Vilken Erikssons fader, fick ju Veckelax kyrkas malm²⁸⁹², vilket igen tyder på kyrkliga sammanhang och Erik Laurenssons av Kumos döttrar Elseby och Lucia och deras halvbror, Erik Laurenssons av Kumos fosterson Gunnar Elifson bytte halva Kumos och en tredjedel av

²⁸⁸⁵ Soikkeli 1912. Veckelax. Ss. CXXV-CXXXV

²⁸⁸⁶ Ramsay 1909, ss. 194-195

²⁸⁸⁷ Också "Wadhlema", se Rinne 1952, s. 262, bilaga IV

²⁸⁸⁸ Ramsay 1909, s. 194

²⁸⁸⁹ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

²⁸⁹⁰ DF 1054

²⁸⁹¹ SDHK 9635, DS nr. 8061

²⁸⁹² DF 1054

Sormijärvibyn i Bjärnå mot Strömby i Tövsala med Åbo domkyrka²⁸⁹³, och skiftet ser inte ut att ha stannat i kraft (se 4.1.13).

Vederlax församling nämndes första gången just år 1370. Det finns en medeltida stensakristia i Vederlax. Har sakristian byggts just med de pengarna, som Åbo domkyrka har fått av landbohemmanet i Vaderma?

Så många gemensamma namn i godsägarna av två grannsocknar, är inte en tillfällighet. Det är fråga om samma personer.

Hypotesen 1.4.10. är sann.

Hypotes 1.4.11.: "Elseby Fröliksdotter var Olof Nilsson Poitzs fru" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C)

Elseby Fröliksdotters²⁸⁹⁴, Hans och Jöns Olofssons "tho Veckelax" nära släktings, fader hette Frölik. Det här namnet "Frölik" först verkar vara relativt sällsynt i Sveriges Österland under medeltiden, men enligt Sveriges Språk- och folkminnesinstitutets publikation "Sveriges medeltida personnamn"²⁸⁹⁵ förekom namnet "Flörik" (lat. Florekinus), som har ett tyskt ursprung²⁸⁹⁶, relativt ofta i Österland under medeltiden.

Per Jönsson, Viborgs hövidsman, ger en Florekinus gods i Viborg år 1326²⁸⁹⁷. Därefter en Peder Fløriksson har agerat som vittne i en handling om några gods i Borgå år 1363²⁸⁹⁸. Om Peder Fløriksson var en son till den Florekinus, som år 1326 fick gods i Viborg²⁸⁹⁹, är det hypotetiskt möjligt, att generationerna har gått på det följande sättet: Florekinus (Viborg) - Peder Fløriksson (vittne i ett brev om gods i Borgå) - Flörik Pedersson (en hypotetisk person) - Elseby Fröliksdotter (Reval/Veckelax)/Margit Fløriksdotter²⁹⁰⁰ - Hans Olofsson "tho Veckelax". Dokumenten om släktförbindelserna och om Flörik Pederssons existens dock saknas, men personerna med förnamnet "Flörik" har existerat i området:

²⁸⁹³ REA nr. 600, 20.2.1464

²⁸⁹⁴ 11.8.1432, DF 2050

²⁸⁹⁵ SMP, häfte 6, F-Gerhard, s. 130

²⁸⁹⁶ SMP, häfte 6, s. 81

²⁸⁹⁷ DF 344 Viborg 16.10.1326

²⁸⁹⁸ REA 180; SMP, häfte 6, s. 81

²⁸⁹⁹ SMP, häfte 6, s. 81, 1326, Svb s. 27

²⁹⁰⁰ DF 1820, 25.11.1426 i Bjärnö: Margit Fløriksdotter var Elin Vilkinsdotters lilla kusin.

- 1) En Frolyck van Heide²⁹⁰¹, "Bürger von Narva"²⁹⁰² och "Ratman", nämndes²⁹⁰³ 11.9.1457²⁹⁰⁴.
- 2) En Vrolik Engele har kommit till Reval hamn 28.7.1432 från Baye, Frankrike²⁹⁰⁵.
- 3) En Florikin de Hastver eller "Havesforthe" eller "Havesvorde", en riddare, har levt i Wierland (Wirland, en del av Livland, i nuvarande norra Estland) 11.6.1325²⁹⁰⁶. Han hade "Drei Stierköpfe", i.e. "Tre oxhuvud" i vapnet. .
- 4) En Florekinus Munerberch (Munnenberg), armiger, har också levt samtidigt i närområden: han nämns 4.3.1341²⁹⁰⁷. Han hade i sigillet "W. Zwei mit der Spitze abwärtsgerichtete Dreiecke, von denen das obere fünf Ziegeln trägt."
- 5) En herr Hans Frolik, van Kokenhusen, nämndes år 1444²⁹⁰⁸.
- 6) En Johannes Vrolink ("Prior der Revaler Dominikaner") existerade 14.1.1386 i Reval²⁹⁰⁹.

²⁹⁰¹ En stad Heide finns i Schleswig-Holstein, men städer med detta namn kan ha existerat också annanstans och ordet "Heide" på tyska har en mening (en hed) så att "van der Heide" inte nödvändigtvis tyder på en specifik plats.

²⁹⁰² Narva finns mittemot Veckelax (Fredrikshamn nuförtiden) på andra sidan av Finska Viken.

²⁹⁰³ LEC I:11: nr. 693, 11.9.1457; Arbusow, L.Jr. 1929, Akten unde Rezessen der livländischen Ständetage, Band I, fünfte Lieferung, nr. 540 20.1.1452

²⁹⁰⁴ Också de följande med namnet "van der Heiden" förekommer i källorna: 1) Harbert van der Heyde (Stavenhagen, O. & Arbusow, L.Jr. 1923), 2) Hans van der Heide (6.10.1420, nämns i ett brev från Viborgs hövudsman Krister Nilsson till rådet i Reval, FMU 2, s. 269; Arbusow 1933, 15.2.1456, nr. 620; troligen inte den "ordens broder" Hans von der Heyde, som 10.4.1502 var död (LEC II:2, nr. 267, 10.4.1502), 3) Rader van der Heide (Arbusow 1928, Band I, vierter Lieferung, nr. 483.), 4) Arnd van der Heyde, "borgere to Revell" (Arbusow 1928, Band I, vierter Lieferung, nr.519, "up den anderen sondach na paschen"; Arbusow 1929, nr. 537, 6.7.1451), 5) Bernd von der Heide (Arbusow 1929, Band I, fünfte Lieferung, nr. 537, 6.7.1451), 6) Wilm van der Heide, Reval (LEC II:3, nr. 747, år 1510), 7) Johannes von der Heide, Abbot i Padis cistersienser-kloster (LEC II:3, nr. 6, 25.1.1506), 8) Daniel van der Heide (SDHK 9904, 11.3.1371), 9) Hughe van der Heide (Vogelsang 1992, s. 85)

²⁹⁰⁵ Vogelsang 1992, s. 180

²⁹⁰⁶ Sachssendahl 1887, tabell 50, nr. 17, s. 177.

²⁹⁰⁷ Sachssendahl 1887, tabell 53, nr. 13, s. 189

²⁹⁰⁸ Arbusow 1928, Band I, vierte Lieferung, nr. 470, 16.-17.2.1444

²⁹⁰⁹ Heckmann 1995, Band 25, nr. 44, s. 65

Det har också funnits år 1426 en Margit Flöriksdotter, som var en syssling av en Elin Vilkinsdotter (Elin var hustru till Nisse i Karvala). Denna Elin Vilkinsdotter sålde "*for alder oc krankdoom skuld*" alla sina arvegods, som henne "*met arff æræ tilfallen æpter myna forældræ oc myna brödher*", dvs. Pojo, Lövböle i Bjärnä och Karvala i Halikko, år 1426 för sytning till sin syssling Margit Flöriksdotter och dennes son Peder Niklison²⁹¹⁰. Om Elseby Fröliksdotter var Margit Flöriksdotters syster, vilket kan vara möjligt för namnets "Flörik/Frölik" raritets skull, skulle också Elseby Fröliksdotter ha varit en syssling av Elin Vilkinsdotter. I det fallet, skulle Elin Vilkinsdotter och Elseby Fröliksdotter ha haft en gemensam mor- eller farförälders förälder.

I fråga om Gertrud, vet vi, att hon var Hans Olofssons "tho Veckelax" frände²⁹¹¹ och att hon dog i Reval. Emeden Hans Olofssons "tho Veckelax" fader hette Olof, är det kanske intressant, att Nils Poitz hade en son Olof och bland de tre döttrarna en Gertrud. Kan det vara, att Hans Olofsson "tho Veckelax" var en son till Olof Nilsson Poitz? Om så, skulle det förklara varför han kallades "tho Veckelax". Nils Poitz dock fick sitt frälsebrev bara år 1463. Det skulle också betyda, att Gertrud var hans faster.

Anders Anton von Stiernman, kansliråd, riksarkivets arkivarie efter Stockholms gamla slotts brand och professor vid Universitet Dorpat (Tartu) innan det ryska övergången år 1710, nämner i sin "Swea och Götha Höfdingaminne" det följande²⁹¹²:

"Med förenämnde Bengt Arendsson (Ulf, Förlåfware på Stockholms Slott) woro år 1520 tillika efterföljande Herrar och Män, Förlofware på Stockholms Slott; neml. Maans Gren (a), Eric Kuse (b), Michel Nilsson (c), Peder Erlandsson (d), Clafves Kyle och Olof Bröms." (s. 20, sista paragrafen)

"(c) Af det namnet (Michel Nilsson) den Yngre, til Hammersta och Biörskog af ätten Swarteskåningar. Ägde Fru Anna Björn, Herr Joseph Perssons Dotter till Djula med Fru Ingrid Geet, Jöns Ericssons Dotter till Djula. Son af Herr Nils Michelsson til Biörskog och Fru Agnes Rosenbielke, Herr Pæwel Bengtssons til Högholm Dotter med Fru Elseby, Herr Måns Wilkinssons Dotter til Biörskog." (s. 21, nedindex)

Måns Wilkinsson alltså hade en dotter Elseby, vars dotter var Agnes Rosenbielke, vars son var Nils Michelsson. Emedan Nils Michelsson år 1520 nämndes och det var tre generationer mellan honom och Måns Wilkinsson, skulle Måns Wilkinsson ha varit vid motsvarande ålder ca. 90 år tidigare, dvs. ca. 1430. Det är också intressant, att Måns Wilkinssons dotter hette Elseby,

²⁹¹⁰ DF 1820 25.11.1426

²⁹¹¹ DF 1994; MU III:3; 19.1.1431

²⁹¹² Stiernman 1745, ss. 20-21

emedan Hans och Jöns Olofssons "tho Veckelax" nära släkting hette också "Elseby" (se ovan).

Enligt Gillingstam²⁹¹³ hörde den ovan nämnda Michel Nilsson, Måns Wilkinssons dotters svärson, till släkten "Halvhjort av Ärnäs", inte till den "Svarte Skåning"-släkten.

Måns Wilkinssons dotter Elseby syns höra hemma i Bjurskog i Vesterås län²⁹¹⁴.

Hypotesen 1.4.11. förblir oavgjord.

3.3.5 Riddarväsendet i Viborgs fögderi under medeltiden

Hypotes 1.2.4.: "Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien med Tyska Orden eller någon annan orden" (se 2.2.1.2, Schema IV, Appendix C)

Se också 3.2.1. för testandet av hypotesen 1.2.4.

De medeltida Riddarordnarna i de nordiska länderna och Baltien.

Riddarväsendets etablering verkar ha börjat i Norden på 1200-talet²⁹¹⁵. I Danmark hade man senast vid 1200-talets mitt övergått till att använda den karakteristiska delningen av stormännen in i riddare (miles) och väpnare (armiger)²⁹¹⁶. I Norge fanns det en "Hirdskrå" från 1270-talet²⁹¹⁷ och under kung Magnus Lagaböte (1263-1280) utbyttes titlarna "lendermand" och "skutilsvend" till baron och riddare, motsvarande²⁹¹⁸.

I Sverige gavs den Alsnö stadgan år 1280 av kung Magnus Birgersson, men det var inte tillräckligt att tala om ett riddarväsende. Alsnö stadgas centrala innehåll var ju i att den som utrustar en man och häst till kungens krig bör njuta skattefrihet. Alsnö stadga producerade väpnare, men inte riddare. Riddarordnarna var autonomiska och valde sina medlemmar oberoende av rikets stadgor.

I rikets östraste delar liksom Viborgs fögderi många män höll sig utrustade av naturliga skäl. De kan ha gjort rusttjänst och ha varit "*eques*" i ordets ursprungliga mening, men det var inte tillräckligt för att bli riddare.

För att bli riddare behövdes vissa egenskaper, som listades t.ex. i den medeltida Ordo Templis primitiva franska reglers 337, 657-677§ enligt Upton-

²⁹¹³ ASF I:260

²⁹¹⁴ Stiernman 1745, s. 21

²⁹¹⁵ Bengtsson 1999, s. 43

²⁹¹⁶ Bengtsson 1999, s. 44

²⁹¹⁷ Bengtsson 1999, s. 44

²⁹¹⁸ <http://wadbring.com/historia/sidor/norge.htm>

Ward (1992)²⁹¹⁹. Att bära riddares mantel en broder i Orden borde vara en riddare eller en son till en riddare eller han borde vara en avkomling av en son till en riddare. Notera, att det var möjligt att vara en broder i Orden utan att bära riddares mantel. Att ha blivit född utom äktenskap hindrade också riddares karriär i den medeltida Ordo Templi även om man var en världslig riddare eller en son till en världslig riddare (337§).

De som hörde till frälseståndet eller adel (*nobilitas* lat., Adel d., *noblesse/aristocratie* f., *nobility* e., *nobiltà* it., *nobleza* es., *szlachta* pol, *rälssi/aateli* fin.), men hade inte blivit egentliga riddare (*miles* lat., Ritter d., *chevalier* f., *knight* e., *cavaliere* it., *caballero* es., *rycerz* pol., *ritari* fin.) var knapar (väpnare sv., *armiger* lat., Knappe d., *écuyer/défenseur* f., *sergeant-at-arms/armsbearer/esquire* e., *scudiero/difensore* it., *escudero* sp., [bara en klass i den polska adeln], *aseenkantaja/aseemies* fin.).

Hörandet till frälseståndet avgjordes av regenten, men tagandet till en riddarorden avgjordes av Orden, som dock kunde ledas av regenten, om det var fråga om en världslig orden. I princip har det här inte förändrats även i dag.

I Sverige användes riddartiteln först bara av kungens närmaste män: den gamla börsaristokratin kallade sig "*nobiles*" eller "*domini*", men accepterade titeln "*miles*" senare²⁹²⁰. År 1320 gav kung Magnus Eriksson sitt beskydd till "*fratres milicie Christi*", men det är helt oklart, vilken ordens riddare han menade, eller kanske alla²⁹²¹.

I Flanders, där den äldsta nobilitetens rättigheter härstammade från tiderna innan frälse- eller adelsbrev, hörandet till nobiliteten baserade sig på gruppens godkännande; de som togs till nobiliteten med kungens brev godkändes inte nödvändigtvis av släkterna hörande till den gamla nobiliteten, som själv aldrig hade fått något adelsbrev²⁹²².

I Polen kunde kungen själv bara sällan fatta beslut om tagandet till adeln; där var det riksdagen som fattade beslutet och det var klanen gjord av många familjer som togs till ståndet²⁹²³. Den polska adeln hade bara en klass²⁹²⁴.

²⁹¹⁹ Upton-Ward 1992, ss. 16, 94, 168-172

²⁹²⁰ Bengtsson 1999, s. 44

²⁹²¹ Rydberg 1877, nr. 196, s. 414; kung Magnus Eriksson var 4 år gammal år 1320. Han hade blivit kung av Norge 8.5.1319 och vald till kung av Sverige på Mora äng 8.7.1319. Att en minderårig kung gav skyddande i sina två riken omfattande området från Orknejerna till Viborg och från Kalmar till Lapland till "*fratres milicie Christi*", om vilket han inte mycket ännu troligen förstod som ett 4 år gammalt barn, är exceptionell och torde vara en del av en större bild. Det var ju den minderåriga kungen, som behövde skyddandet hellre än de väpnade och stridsberedda riddarna. Kanske är det fråga om en motgift till en riddarorden, som beskyddade kungen.

²⁹²² Warlop 1974-1976

²⁹²³ Hoskins 1990, ss. 1-2

²⁹²⁴ Hoskins 1990, s. 2

Av Norges medeltida riddarordnar vet man inte mycket, emedan Norge blev en del av Danmark under 1300-talet efter en allvarlig pestepidemi, som förstörde ca. en tredjedel-halv av landets befolkning²⁹²⁵. Norges frälse blev till största del förstörd och därmed förlorades också förvaltningens stabilitet. Dock, riddare fanns i Danmark, Norge och Sverige redan under medeltiden och kung Magnus tog 19.12.1320 de inom hans välde, dvs. i Norge och Sverige, vistande "*fratres milicie Christi*" i sitt beskydd och frikallade dem från skatt och pålagor²⁹²⁶. Detta gällde i princip också i Viborgs fögderi, och speciellt de utländska riddarna i de kyrkliga riddarordnarna. De inhemska frälsemän, som hade tagits till någon kyrklig riddarorden, var ju frikallade i alla fall på basis av hörandet till frälset.

Till vilka orden hörde de här *fratres militiae Christi*, som fick beskydd av den 4 år gamla kungen? Termen "*militia Christi*" själv tyder på de kyrkliga riddarordnarna. Därför är det i princip säkert fråga om riddarna av Tyska Orden eller Johanniterna, som redan agerade i kung Magnus rike. Dock, de hade existerat i Sverige redan innan året 1320: det är svårt att se, varför de speciellt år 1320 skulle ha behövt beskydd, om det inte var fråga bara om ett rutinmässigt bestyrkning av rättigheter efter en ny kung hade blivit vald. Att den år 1320 bara 4 år gamla barnkungen gav beskydd till "*Militia christi*" i hans rike kan också spegla hans och hans moders positions svaghet i den dåvarande situationen. Det skulle se ut, att han och hans moder då fick stöd av någon kyrklig riddarorden agerande i Sverige. Riddarordnarna var en maktfaktor i medeltida Sveriges förvaltning såsom annanstans²⁹²⁷.

De andliga riddarordnarna

De största medeltida riddarordnarna i Central och Nord-Europa var de andliga munkriddarordnarna Tempelherrarna (förbjöds år 1307 och bröts ner som ett katolskt orden år 1312), Hospitalbröderna av St. Johannes (Johanniterna, existerar) och det Tyska Riddarorden (existerar som en prästlig orden). Tyska Riddarordens regel (från 1190-talet) var enligt Christensen (1997) nära identiskt med Tempelherrarnas regel²⁹²⁸ (på tyska) och på 1240-talet Tyska Ordens stormästare, Gerhard von Malberg, även bytte från Tyska Orden till

²⁹²⁵ Harrison & Eriksson 2010, ss. 33-34.

²⁹²⁶ Rydberg 1877, del I: nr. 196, 19.12.1320.

²⁹²⁷ En detalj i frågan är att år 1320 var det bara 8 år sedan kyrkomötet i Vienne hade brutit Tempelherrarnas orden ned år 1312 (Pävlig bulla Vox in excelso 22.3.1312, tryckt på engelska i Barber & Bate 2002, ss. 309-318), varefter denna ordens egendom delades till Johanniterna 2.5.1312 (Pävlig bull Ad providam 2.5.1312, tryckt på engelska i Barber & Bate 2002, s.318), och 13 år sedan deras arrestering i Frankrike 13.10.1307 (ett brev av Filip IV, kung av Frankrike, till hövudsman i Onival och John av Tourville 14.9.1307; ett brev av påve Clemens V to Frankrikes kung Filip IV 27.10.1307; breven tryckta på engelska i Barber & Bate 2002, ss. 244-250).

²⁹²⁸ Christiansen 1997, s. 77, 78

Tempelherrarna²⁹²⁹. Detsamma var sant för Svärdbroederna, som såsom Tyska Orden följde Påve Eugenius bulla *Divina dispensatione* år 1147²⁹³⁰ för att göra ett korståg till den andra sidan av Elbe, dvs. från Bremen-Oldenburg-trakten till Baltien, vars fortsättning också Karelen var²⁹³¹.

Johanniterna var närvarande i Danmark och Sverige redan från 1100-talets slut. Storprioratens av Dacia (dvs. de nordiska länderna) huvudkvarterer låg enligt Bengtsson (1999) i Antvorskov i Danmark i den danska kungens beskydd från 1160-talet²⁹³² och i Sverige fanns det en johanniterkonvent i Eskilstuna redan på 1180-talet²⁹³³. Johanniternas storprior var även medlem i Danmarks aristokratiska råd och två danska kungar blev slagna till riddare i Heliga Gravens kyrka i Jerusalem, Valdemar IV Atterdag 22.6.1347 och Erik av Pommern år 1424 (Åbobiskop Magnus Tavast var där i Jerusalem med kungen).

Också Tyska Orden hade en svensk komtur. Dess huvudgods i Sverige var Årsta, men den ägde även hela Gotland 1398-1408.

Om Tempelherrarnas närvaro i de nordiska länderna eller Baltien under medeltiden vet man inte mycket. Orden verkar dock ha fått donationer också av Sveriges kung i 1200-talets mitt²⁹³⁴.

Tempelherrarna kan möjligen ha existerat även i Sverige, emedan påven skrev år 1308 till ärkebiskoparna i Lund, Trondheim och Uppsala, att beslutet om ordens upplösning skulle kungöras på folkspråket i samtliga kyrkor i alla tre länder²⁹³⁵, inkluderande dem i Viborgs fögderi, men emedan denna organisation indrogs som en katolsk riddarorden redan i kyrkomötet år 1312, är dess funktioner i Norden och speciellt i området öster om Kymmene älv praktiskt taget utom forskningsområdet och tidrymden av detta projekt²⁹³⁶.

Kung Erik av Pommern verkar också ha haft en egen riddarorden 1413, 1421 och 1425, dvs. redan innan han blev Johannit i Jerusalem och innan kung Christian stiftade den danska Elefantorden antagligen i 1450-talets slut²⁹³⁷. Denna orden verkar ha använt ett rött kors på fält av guld i vapnet, emedan kung Erik av Pommern år 1430 instiftade en gudstjänstordning och det sägs i

²⁹²⁹ Christiansen 1997, s. 78

²⁹³⁰ Påve Eugenius bulla *Divina dispensatione* 13.4.1147: ingen skillnad mellan deltagning till ett korståg i Baltien eller i det Heliga Landet.

²⁹³¹ Seward 2000, s. 65.

²⁹³² Bengtsson 1999, s. 42

²⁹³³ Bengtsson 1999, s. 42

²⁹³⁴ Christiansen 1997, s. 78

²⁹³⁵ DN VII, nr. 45

²⁹³⁶ Tempelherrarna likaväl som johanniterna och Tyska Orden kunde i princip ha tagit del i krigstågen i 1240 och 1293, men ingen evidens finns.

²⁹³⁷ Neerbek 1972, ss. 264-268

stiftelseurkunden, att kungen ville stifta ett collegium, vars medlemmar skall kallas kungarnas klerker, kaniker och kapellaner och att dessa klerker skall på deras kåpa ("røkkelin") bära ett rött kors uti ett gult fält²⁹³⁸. På basis av en målning i Krogen slott i Danmark var detta kors ett latinskt kors²⁹³⁹, inte ett georgskors, ett maltesekors eller ett *cross pattée*. Själva vapenföringen i stiftelseurkunden ger dock inte korsets typ²⁹⁴⁰. Denna Orden förefaller vara andlig, men det antagligen var dock en riddarorden. Om dess regel vet man ingenting. Dess medlemmer antagligen hörde till rikets högfrälse.

Angående St. Lazarus lepra-Orden, vet man inte om dess existens i medeltids-Sverige, men det fanns en Maria Magdalena Spital (inkl. en leprosorium) och kapell i Viborg, och deras status var så speciell, att vad som helst hände med dem, saken bekräftades i Rom (se 1.3.5., 3.5.5., 4.2.5., behandlingen av hypotes 2.5. och Appendix B). Vem eller vilken organisation uppehöll Maria Magdalenas Spital i Viborg, är inte känd från källorna.

En knekt, knape eller riddare?

Tyska Orden hade inte bara bröder (av vissa grader; riddare och knapar), utan också sådana män, som för en kortare tid var på en "Reysen" med på det korståget mot livonierna, dvs. *in caritate* eller som en betalad soldat²⁹⁴¹. De kallades "Knechte" (knekt sv., mercenaire f., mercenary e., mercenario it., mercenario es., szefie/najemnik pol, palkkasoturi eller knihti fin.). De som var på "Reysen" *in caritate* följde samma regler som de egentliga riddarna och deras knapebröder.

Om en knekt agerade i Reval var han i Tyska Ordens, eller även mera exact i den Livländska Ordens tjänst.

En Wilken Mesterknappe har existerat i Reval i början av 1400-talet (år 1417)²⁹⁴². Hans titel är speciell. Han är en knape, men en Mesterknappe, dock inte en riddare. Var borde honom placeras? Kanske var han en knape, som hade tjänat länge, men hade inte blivit riddare. Han var inte likvärdig med en ung börjande knape, men inte riddare heller.

Ett annat exempel var frälseman Olof Eriksson Husgafvel (släkten använde tidigare också efternamnet "Wilkin"), som under det 25-åriga kriget samlade "knechten" från Pyttis efter ryssarna hade förstört Veckelax och nästan hela sydöstra kusten av Österland och tagit tusentals människor från området

²⁹³⁸ Neerbek 1972, s. 265

²⁹³⁹ Verwohlt 1960-1964, s. 35

²⁹⁴⁰ "Et rodt kors udi et gult felt", Neerbek 1972, s. 265. Sveriges ev.luth. kyrka och Åbo stift har ett vapen med ett rött kors uti ett gyllene fält.

²⁹⁴¹ Christiansen 1997, s. 158

²⁹⁴² Greiffenhagen 1932, nr. 4b, s. 5.

till slaveri i Ryssland²⁹⁴³. I det här fallet har knektar av allt att döma varit vem som helst vuxen man som har kunnat hålla en svärd, spjut eller yxa i handen. Olof Eriksson Husgafvel är inte känd som riddare: han var en väpnare och hörde till Veckelax frälse, men han byggde en försvarsstyrka av vad som var till handa till det förstörde området. Han blev 1581 befallningsman i Koporie befästning (troligen byggd av Tyska Orden på 1200-talet) i Ingermanland. Om han hörde till Tyska eller någon Orden är inte känt, men det är inte trovärdigt, emedan han levde redan under den luterska tiden. År 1593 agerade han som Kymmenegårds läns fogde²⁹⁴⁴.

Riddarna i Viborgs fögderi

De följande personerna med anknytningar till den medeltida Karelen eller Viborgs fögderi kallades "riddare" eller troligen var på grund av andra faktorer riddare innan 1460-talet:

- Per Jönsson (Bååt, 1320)²⁹⁴⁵, riksråd, Viborgs hövidsman
- Sten Turesson Bielke (1330-1340-talen)²⁹⁴⁶, Viborgs hövidsman
- Lars Karlsson Sparre av Aspås²⁹⁴⁷, riksråd, var med på kung Magnus Erikssons korståg, fick av påven full syndaförlåtelse
- Nils Turesson Bielke (1350-1360-talen)²⁹⁴⁸, Viborgs hövidsman, var gift med Per Jönsson Bååts tidigare Viborgs hövidsman och riksråd, dotter
- Erengisle Sunesson (Bååt, 1360-talet)²⁹⁴⁹, drots, riksråd, Kymmene laxfiskeriets första från dokumenten kända ägare, Orknejernas jarl
- Sten Bengtsson Bielke (1360-1370-talen)²⁹⁵⁰, Viborgs hövidsman
- Erengisle Nilsson (Hammerstaätten, 1360-1400-talen)²⁹⁵¹, riksråd, Viborgs fogde, Bredskalls och Ryttings ägare, hans moder hörde till Bååt-släkten, troligen riddare i Johanniterorden²⁹⁵²

²⁹⁴³ FS 5466:107v

²⁹⁴⁴ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

²⁹⁴⁵ ÄSF I:71, 97

²⁹⁴⁶ ÄSF I:86

²⁹⁴⁷ ÄSF I:189; DS 3138; DS 3172

²⁹⁴⁸ ÄSF I:5

²⁹⁴⁹ ÄSF I:92

²⁹⁵⁰ ÄSF I:302; Sten Stenon Bielke, riksråd, gav "Munkkaenes sita in Karelia, parrochia Werelax", dvs. Munknäs i Vederlax, för sin fader Sten Turessons själ till Åbo domkyrka. REA nr. 266, 11.6.1387, s. 193

²⁹⁵¹ ÄSF I: 236

²⁹⁵² Erengisle Nilsson var troligen en riddare av Johanniterorden, emedan han var ett vittne tillsammans med två andra, när Nils Gädde donerade gods till Eskilstunas Johanniterkloster 24.2.1375 i Eskilstuna; DS8734, SDHK 10650.

- Karl Ulfsson (Sparre, 1390-talet)²⁹⁵³, riksråd, kung Albrekts marsk, Viborgs hövidsman, hade studerat i Paris, var i korrespondens med påven för hans äktenskaps skull; var riddare i Johanniterorden.
- Tord Röríksson Bonde (1390-1420-talen)²⁹⁵⁴, riksråd, Viborgs hövidsman, grundade Maria Magdalenas hospital i Viborg
- Krister Nilsson Vasa (1410-1440-talen)²⁹⁵⁵, Viborgs hövidsman, lät uppbygga en kapell kyrka i Kymmene ²⁹⁵⁶.
- Karl Knutsson Bonde (1440-1450-talen)²⁹⁵⁷, Viborgs hövidsman, riksföreståndare, kung, togs till Ordo Teutonicus som en lekmanabroder
- Erik Axelsson Tott (1450-1480-talen)²⁹⁵⁸, Viborgs hövidsman, riksföreståndare, köpte Tyska Ordens egendomar, inkluderande Årsta, i Sverige år 1467 (Commendatoria in Aristum), grundade ett leprosorium²⁹⁵⁹ till Viborgs Maria Magdalenas Spital, lät bygga St. Olofsborg

Bara om några av dem vet man, vilken riddarorden de hörde till. I några fall kan man se tips-liknande detaljer: t.ex. riddare och Viborg hövding Tord Bonde verkar ha grundat Maria Magdalenas hospital och kapell i deras första form i Viborg i början av 1400-talet, något som skulle kunna tyda på Johanniterna, vars första uppgift var att bygga spital, men också Tyska Orden ursprungligen upprätthöll hospitalverksamhet. Dessutom hade Maria Magdalenas Spital i 1400-talets slut också ett leprosorium och dessa oftast hörde till St. Lazarus Orden, vars hospital ofta också kallades med samma namn.

Mot hörandet av de ovannämnda riddarna till de andliga ordnarna talar deras äktenskap och barn. Ordensriddarna kunde också inte i princip använda sina egna släktsvapen.

De här ovannämnda riddarnas förbindelser kunde avgöra deras beslutsfattnings linjer i Viborgs fögderi och på det sättet också ha konkreta

²⁹⁵³ ÄSF I:87; DS 7418, SDHK 8953

²⁹⁵⁴ ÄSF I:66

²⁹⁵⁵ ÄSF II:104

²⁹⁵⁶ DF 3551: Enligt en föredragning inför påven Sixtus VI 16.6.1473 i Rom hade Kymmene församling (*parochia ecclesia in Kym Aboensis diocesis*) en egen forfallen kyrka och en egen kyrkoherde Martin Olofsson. SD känner många brev om grälet om detta Kymmene gods mellan Vadstena kloster och Viborg slott, men slutligen år 1515, 135 år efter Bo Jonsson Grip hade givit godset till Vadstena kloster, tilldömde Johannes, biskop i Linköping, m.fl. biskopar, riksföreståndare Sten Sture samt riksrådet "det fiske, gods och de ägodelar i Kymmene i Pittis i Åbo biskopsdöme" till Vadstena kloster (med vissa inskränkningar, 14.2.1515): SDHK 37684

²⁹⁵⁷ Hörde till Tyska Orden

²⁹⁵⁸ ÄSF I:290

²⁹⁵⁹ DF 3590

effekter på Veckelax fräsesläkters liv i krig och fred. Det är speciellt anmärkningsvärt, att både Erengisle Nilsson och Karl Ulfsson, som gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, konungsnämndens nempdemän i Veckelax år 1396, verkar ha hört till Johanniterna²⁹⁶⁰.

Koskinen (2011)²⁹⁶¹ analyserade "goda männens" nätverk" i 1500-talets sluts Sverige och speciellt användning av uttrycket "kära broder" i brevväxling mellan de "goda männen". Det skulle inte vara förvånande, om användning av sådana uttrycken betydde hörandet till någon riddarorden under medeltiden. Existens av de katolska riddarordnarna i Sveriges områden i 1500-talets slut är inte uteslutet, speciellt bland den katolska kung Johans och hans sons Sigismunds anhängare, men det är troligt, att många katolska riddare inte var i landet efter reformationen.

Alltså, det har funnits riddare i området öster om Kymmene älv, speciellt i Viborg slott, under medeltiden, men ingen klar synlig aktivitet av riddarna som en orden har kunnat bevisas. Därför, fastän Brandh/Brandstake-vapnets geografiska distribution och Brandstake-släktens Y-kromosoms haplotyp med ursprunget i Mellanöstern skulle föreslå, att släkten kunde ha kommit med någon Heliga Landets riddarorden till Österland, finns det ingen evidens att stöda den här hypotesen. Det är sannolikast, att släkten har kommit till området som privatpersoner eller handelsmän.

Hypotesen 1.2.4. är osann.

3.3.6 Judendomen i den medeltida Viborgs fögderi

Hypotes 1.2.5. "Brandh/Brandstake-vapnet har kommit till Baltien med judiska invandrare" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Generellt taget har det antagits, att det har varit få judar i de nordiska länderna under medeltiden.

I Baltien har de första tecknen om judiska handelsmän bevarats från 1300-talet: det finns evidens att en jude med namnet Johannes Jode levde i Reval (Tallinn) redan år 1333²⁹⁶², men emedan det var inte officiellt tillåtet att visa någon annan religion än den katolska kristendomen i Livland under medeltiden, är det inte uteslutet att representanter av det här folket var närvarande i större antal än vad har uppskattats.

²⁹⁶⁰ Erik Larsson hade köpt Bredskalleby av Erengisle Nilsson på St. Johannisdagen (24.6.) A.D. 1383, SDHK 12437, 24.06.1383. St. Johannisdagen var och ännu idag är en speciell festdag av alla riddarordnar.

²⁹⁶¹ Koskinen 2011, ss. 319-322, 396-398

²⁹⁶² Beare 2001, s. 58

I Livland levde judarna för många sekel under olika makthavare, börjande från Tyska Orden²⁹⁶³. Den judiska historien i små judiska byar - shtetlach - i trakten började enligt Beare (2001) från 1400-talet²⁹⁶⁴. Judarna kunde dock inte bo i Riga innan 1638, när en hostel öppnades för dem, och år 1725 fick det judiska samfundet lov för att grunda en egen judisk begravningsplats där²⁹⁶⁵.

I Kurland (Courland) fanns det enligt Beare (2001) evidens om en judisk bebyggelse i form av gravstenar under 1400-talet²⁹⁶⁶.

Pogromer och massutvisningar mötte det judiska folket i många europeiska länder åtminstone från 1000-talet²⁹⁶⁷. En av de största massutvisningarna måste ha varit den gjord år 1306 av Frankrikes kung Filip IV, när judarna, som hade sedan 130-talet bott i Frankrike tvangs att flytta bort från sin hemort. Emedan judarna hade kommit till Södra Frankrike (den nuvarande Narbonne-Barcelona-trakten) i stora massor efter Jerusalemets tempels, tempels skattekammarers, Jerusalemets arkivs och hela Jerusalemets stads²⁹⁶⁸ förstöring år 70 av Titus, efter Masadas befästnings erövring och efter Bar Kochbas revolt under åren 132-135, levde där i Gaul som ett av det romerska imperiets folk (med rättigheter hörande till ett av imperiets folk), klarat visigoternas och muslimernas korta regeringar och hade enligt Zuckerman (1965) under karolingkejsarna fått vissa privilegier och landegendom²⁹⁶⁹ i landet mellan kristendom och islam²⁹⁷⁰, har utvisningen år 1306 av allt att döma - efter mera än 1100 års existens i Frankland - menat förlorandet av området, som betraktades ett hem. Det betydde också, att massor av judiska familjer var i en position, där sådana norra städer som Riga och Reval, kanske även Viborg, där tyska och latin förstods, har kunnat ge levnad till familjen och släkten bättre än vandring från en plats till en annan.

Polens kung lät judarna komma och leva i fred i sitt rike redan under medeltiden. I Sverige kom de första tecknen av religionsfrihet bara mycket senare under Fredrik I's regering på 1720-talet. Viborgs medeltida fögderi var dock ett område mellan de katolska och ortodox-kristna världar, där kyrkans och även rikets kontroll troligen inte var den strängaste. De judiska familjernas existens där under medeltiden har troligen inte forskats ännu tillräckligt noggrant.

²⁹⁶³ Beare 2001, s. 7

²⁹⁶⁴ Beare 2001, s. 7

²⁹⁶⁵ Beare 2001, s. 7

²⁹⁶⁶ Beare 2001, s. 8

²⁹⁶⁷ Golb 1998, s. 3

²⁹⁶⁸ Flavius Josefus, ss. 423-564

²⁹⁶⁹ Zuckerman 1965, s. 6, 65, Appendix IV

²⁹⁷⁰ Zuckerman 1965, s. 14

Fastän det åtminstone för 100 år efter Hattarnas krig (1741-1742) ända till 1891 fanns ett litet judiskt samfund i den så kallade Viborgs förstad (Alakaupunki på finska nuförtiden, på bastionenars östra sida) i Fredrikshamn, med även en judisk begravningsplats och gravstenar med hebreiska texter i gravstenar (finns kvar utanför bastioner i Bemböle)²⁹⁷¹ och fastän det även idag finns en plats kallad Josafats dal²⁹⁷² i Fredrikshamn, finns det inte många tecken på judarnas närvaro i Karelen innan 1743 och under medel- och vasatiden. Det här är inte förvånande, emedan religionsfrihet existerade inte innan 1720-talet i någon form.

Fredrikshamns judar, som efter Hattarnas krig kom från Latvien och Polen och med den ryska armén, byggde enligt Hauhio (2003) som murare och delvis också som medlemmar av plåtslagarnas skrå Fredrikshamns bastioner vidare och tog antagligen också del i byggandet av Svensksund befästningsstad, Kymmeneborg och troligen också andra befästningar i Södra Kymmenedalen²⁹⁷³. Efternamnen inkluderade t.ex. Weikaim och Warzabu²⁹⁷⁴, och Jakob Weikaim, som på 1790-talet kom, har beskrivits som "troligen den första jude i Finland"²⁹⁷⁵. Konvertiter kan ha existerat redan tidigare, men källor om de tidiga judiska samfundet i Österland är så fåtaliga, att saken är svårt att forska. Det finns också mycket få forskningsrapporter om saken. Att de judiska samfundens existens i Österland under medel- och vasatiden inte har forskats mycket, betyder naturligtvis inte, att de inte fanns.

Emedan det fanns ett judiskt samfund i Fredrikshamns så kallade Viborgs förstad i åtminstone 100 år strax efter religionsfrihetens första steg hade tagits, och även en judisk begravningsplats med hebreiska gravstenar litet mot öster från den här stadsdelen (utanför staden), måste det frågas, om det hade funnits ett judiskt samfund i området redan tidigare – innan religionsfrihetens kommande. Varför är den första juden i Finland inte känd från Viborg eller från Åbo? Varför Fredrikshamn (Veckelax Nystad)?

Emedan det efter religionsfrihetens kommande fanns i Fredrikshamn ett judiskt samfund, vars ursprung inte är klart, bör man analysera saken från nya

²⁹⁷¹ Hauhio 2003, s. 35

²⁹⁷² Josafats dal i Fredrikshamn är en rutt till Viborgs förstad, där Fredrikshamns judiska samfund bodde under 1700-1800-talen. Den är en väg mellan bastionstrukturer med höga murar och vallar på bada sidorna och ligger på östra sidan av den octagonala bastionstadens höga huvudmurar. Josafats dal i Israel nämns i Joel 3:2 och Joel 3:12 och betydde redan tidigt detsamma som Kidron dal på östra sidan av Jerusalems tempelbergs höga murar. Emedan Fredrikshamns bastioner byggdes vidare av judiska murare från Polen, är detta ortnamn "Josafats dal" i Fredrikshamn antagligen ett levande minnesmärke av Fredrikshamns judiska samfund, såsom också Fredrikshamns bastioner.

²⁹⁷³ Hauhio 2003, s. 35

²⁹⁷⁴ Hauhio 2003, s. 35

²⁹⁷⁵ Lundgren 2002

tidens perspektiv, fastän detta projekts tidsperiod omfattar bara medel- och vasatiden.

Efter att år 1889 hade givits en stadga om vilka judiska familjer fick bo i vilka städer utvisades många judiska familjer från Ryssland, vars autonoma storfurstedöm Finland då var. Familjen Warzabu fick stanna i Fredrikshamn, men gjorde själv ett beslut att flytta till Sverige. Fredrikshamns judiska samfund flyttade till Viborg år 1891, när det fanns hungernöd i hela dåvarande Ryssland, men Josef Eleazar Warzabus linje fortsatte i Fredrikshamn i Emil Hauhio och hans söner²⁹⁷⁶, vilket har med Y-kromosomens haplotypanalyser förstärkts²⁹⁷⁷.

Det finns i Fredrikshamn också en annan familj, vars Y-kromosoms haplotyp är mycket nära den så kallade Cohen-haplotypen²⁹⁷⁸. Individier med en Y-haplotyp med åtminstone 7 loci identiska med Y-haplotypen av den här släkten har också funnits i Libanon, Jordanien, Tunisien, Makedonien, Iran, Vitryssland, Lituanien, Polen, Ukraina, Ryssland, Tyskland, Frankrike, England och i den nya världen²⁹⁷⁹. Den här släktens Y-kromosoms haplogrupp är J2²⁹⁸⁰, som förekommer i en stor del av Ashkenazi-judar. Släktens två ännu kvarstående linjer, som har skilt sig från varandra på 1690-talet (dvs. 100 år innan Weikaim och de andra polska judiska murarsläkterna kom till Fredrikshamn), har samma Y-haplotyp, bevisande att den här haplotypen har funnits i trakten redan i slutet av 1600-talet, dvs. snart efter vasatiden och innan den ryska tiden i Finlands historia, när Finlands judiska samfund enligt den gällande uppfattningen till största delen formades. Emedan fadern av de bröderna, som var stamfäder för dessa två linjer, var ca. 30 år tidigare född, har denna Y-kromosoms haplotyp existerat i området i Vasatidens slut. Den här släkten är Brandstake-släkten (se 3.4.5. och 4.1.5.), men det finns ingen tradition kvar om släktens ursprung i Mellanöstern.

Tecken på judiska insignia i den medeltida Karelen?

I några medeltida vapen kan man se motiv, som kan tyda på judiska symboler och som en välbefostrand jude eller kristen troligen skulle känna. Om dessa vapenmotiv riktigt tydde på judiska symboler, bärarna av sådana vapen i det medeltida frälseståndet troligen var konvertiter, som kunde öva sin religion i hemlighet²⁹⁸¹, om de hade en judisk släktbakgrund. Dock fanns det också judisk heraldik, t.ex. "Magen David", dvs. Davids sköld (inkluderande en hexagram),

²⁹⁷⁶ Hauhio 2003, s. 35

²⁹⁷⁷ Hauhio, K., personlig meddelande

²⁹⁷⁸ Thomas et al. 1998; Thomas et al. 2000; Nebel et al. 2000; Behar et al. 2003.

²⁹⁷⁹ <http://www.ysearch.org>, <http://www.smgf.org>, <http://www.yhrd.org>

²⁹⁸⁰ Se resultaten av denna project

²⁹⁸¹ År 1403 var hela Dacias, dvs. alla de nordiska ländernas, huvudinkvisitor Viborgs minoritetklosters gardian Clemens Ragvaldsson, DF 1166.

som år 1354 gavs av Kejsar Karl IV till judarna i Prag för att användas som en gemensam symbol i en flagga²⁹⁸². Den här av kejsaren givna insignia användes senare också annanstans än i Prag av de judiska samfundet, också av Fredrikshamnns judiska samfund (1743-1891) i gravstenar i Fredrikshamnns judiska begravningsplats.

Också "halvmåne och stjärna" var en symbol, som användes av medeltida judarna i samfundens sigill i Väst- och Central Europa²⁹⁸³, t.ex. i Frankrike, Bayern och Österrike, och en gren av den veckelaxiska Brandh/Brandstake-släkten använde efternamnet "Hornstierna"²⁹⁸⁴ (en halvmåne = ett horn, jmf. "Hörnchen" d., "Croissant" f.) under 1600-1700-talen²⁹⁸⁵.

Den veckelaxiska Brandh/Brandstake-släktens vapens (eller identifikation *insigne*) hjälmprydnad är en "brandstake", dvs. en svart treudd med en skaft av silver (se Fig. 17, Fig. 18). Den här treuddstaven med en skaft av silver kan tolkas också som den hebreiska bokstaven "shin" (שׁ) hög upp på dess bärares hjälm, kanske tydande på ett hebreiskt ord, som betyder Gud²⁹⁸⁶. Det här hebreiska ordet, som börjar med bokstaven "shin" menar "den Allmäktige Gud"²⁹⁸⁷, men det är också en akronym för "Vakten av Israels portar"²⁹⁸⁸. Bokstaven "shin" har använts i betydelse "den Allmäktige Gud" till exempel i de judiska "Mezuzot" (sing. Mezuzah), som innehåller Torahs befallningar²⁹⁸⁹. I den judiska kabbalisten symboliserar bokstaven "shin"(שׁ) en eld²⁹⁹⁰, dvs. en brand.

Brandh/Brandstake-släktens vapens (se Fig. 17, Fig. 18) huvudmotiv, "ett brinnande träd", är som ett begrepp inte fjärran från en "brinnande buske", också en judisk symbol, och i ett annat Brand-vapen från Oels i Schlesien (Preussen, nuvarande Polen) finns det en "brinnande buske" som

²⁹⁸² Frankel & Teutsch 1992, ss. 161-162

²⁹⁸³ Friedenberg 1987, ss. 27, 100-101, 348-349, sigill nr. 39, 75, 80, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 95, 96, 98, 99. Se också Achen 1973, s. 276, den Jude af Rejsby og Stjernemåne-släkterna

²⁹⁸⁴ Arvid Tawasts systrarnas fader använde Assersönernas vapen med "en måne och en stjärna" enligt Koskinen (2011, s. 63), dvs. en halvmåne och en stjärna (för att se en ritning av sigillet, se Ramsay 1909, s. 475)

²⁹⁸⁵ Korhonen 1981, s. 161

²⁹⁸⁶ jmf. Friedenberg 1987, s. 109, sigill nr. 45

²⁹⁸⁷ Gen. 28:3

²⁹⁸⁸ Frankel & Teutsch 1992, s. 5, 109-110, 118-120

²⁹⁸⁹ Frankel & Teutsch 1992, ss. 109-110

²⁹⁹⁰ Kaplan 1997, s. 81, tabell 12

hjälmprydnad²⁹⁹¹. En som judisk känd Brand-släkt har också använt samma motiv, "ett brinnande träd", i sin insignia.

I detta projekt gjordes Y-kromosomernas haplotypanalys för den Brandstake-släkten, som har botten i Karelen sedan medeltiden. Resultaten visar, att Brandstake-släktens Y-haplotyp är mycket nära den så kallade Cohen-haplotypen²⁹⁹², den judiska prästliga linjens Y-haplotyp (se 3.4.5. och 4.1.5.). Den här Brandstake-släktens Y-haplotyp är klart från Mellanöstern, men inte nödvändigt judisk. Hur det har kommit till Finska Viken, kan förklaras på åtminstone tre olika sätt, men ett judiskt ursprung är inte uteslutet, fastän det är så, att att vara en jude beror på moderns religion²⁹⁹³, inte på Y-kromosomhaplotypen. Dock, fastän hypotesen 1.2.5. kan vara sann, finns det också andra alternativen kvar, och därför blir hypotesen oavgjord.

3.3.7 Några blandade upptäckter

Hypotes 1.4.12: "Den 'föredetta soldat' Henrik Henriksson Junckar, som år 1710 har dött i Saxby är densamme som den frälsemannen Henrik Henriksson Junkar av Junkar-Husgafvel-släkten, som tills 1710 bodde i Sandby nr. 3 i Veckelax" (se 2.2.1.4., Schema IV, Appendix C).

En Henrik Henriksson Junckar har fått ett öde frälsehus med namnet "Kempfi" (Kemp) till odling år 1699 och dött i Saxby i Kymmene år 1710²⁹⁹⁴. Hans linje på svärdsidan fortsätter tills i dag i fyra släktsnamn: 1) Kempfi, 2) Rikka (Ricka), 3) Seppä och 4) Vanhala²⁹⁹⁵.

Det är oklart, om den här Henrik Henriksson Junckar, som har dött i Saxby, är densamme som den Henrik Henriksson Junkar av Junkar-Husgafvel-släkten, som tills 1710 bodde i Sandby nr. 3 i Veckelax som hyrare efter släkten hade sålt sin Sandby gård på 1630-talet²⁹⁹⁶ och som verkar ha dött under samma år 1710 som Henrik Henriksson Junckar i Saxby, men det här kan vara fallet,

²⁹⁹¹ Siebmacher J. 1890, "Grosses und Allgemeines Wappenbuch", 6. Bandes 8. Abtheilung, "Der Abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien", s. 12, Tafel 8, hjälmprydnaden: "vor grüuem Busche aus dem Helme hervorbrechende Feuerflammen"

²⁹⁹² Thomas et al. 1998; Thomas et al. 2000; Nebel et al. 2000; Behar et al. 2003

²⁹⁹³ Steinsaltz 2006, s. 175

²⁹⁹⁴ Paavola 2000a,b,c

²⁹⁹⁵ T.ex. jägaröverste Armas Artturi Kempfi (1893-1949), den sista befälhavaren i Viborg i 1944, representerade den här Henrik Henriksson Junckars direkt linje på svärdsidan: Henrik Henriksson Junckar - Georg Henriksson Junckar i Kempfi - Simon Georgsson Kempfi - Johan Simonsson Kempfi - Simon Johansson Kempfi - Johannes Simonsson Kempfi - Johannes Johansson Kempfi - Jäg.öv. Armas Artturi Kempfi. Jäg.öv. Kempfis minnesmärke finns i Fredrikshamn på väg till Klubbisbacke (Lupinmäki på finska) skjutövningsområde nära Klubbisviken.

²⁹⁹⁶ Korhonen 1981, ss. 143, 538-541.

emedan två medlemmar av en Vanhala-släkt från Saxby i Kymmene har gett ett DNA-prov till FTDNA för Y-haplotypanalys, deras haplotyper är identiska och den här haplotypen (12 loci) är olik bara i locus Dys 19 med Husgafvel-släktens 12-loci minimal-Y-haplotyp. I den här släkten Dys 19 = 15, när den är 17 i Husgafvel-släktens Y-haplotyp²⁹⁹⁷.

Olikheten av två upprepningar kunde utveckla på många sätt, men i princip kunde det vara ett resultat av en enda förändring av två upprepningar i en generation.

Det finns en Vanhala-släkt i Saxby i Kymmene, som härstammar från Henrik Henriksson Junckar via en Simon Johansson Kemppi och hans avkomlingar på svärdssidan Matts Simonsson Kemppi-Thomas Mattsson och hans söner Hjalmar och Erik, som båda hade söner²⁹⁹⁸.

Om den föredetta soldat Henrik Henriksson Junkar i Saxby i Kymmene (d. 1710) var densamme som frälseman Henrik Henriksson Junkar till Sandby nr. 3 (d. 1710)²⁹⁹⁹, skulle Husgafvel-Junkar-linjen, dvs. Per Jönssons och Matts Perssons³⁰⁰⁰ linje³⁰⁰¹, fortsätta ännu i dag också i de ovan nämnda släkterna Kemppi, Rikka, Seppä och Vanhala.

Vanhala-släktens Y-haplotyp stöder det här förslaget, men bara svagt. Olikheten mellan Vanhala- och Husgafvel-haplotyperna i locus Dys 19 kunde förklaras med förändringar i 600 års lopp t.ex. så, att Dys 19 var 16 i den ursprungliga haplotypen och att det kom en upprepning mera i Vilken Erikssons linje (Husgafvel-släkten) och en upprepning gick bort i Märten Erikssons linje, i den här locus, men det finns också många andra släkter med Dys 19 eller någon annan en locus olik den i Husgafvel-släkten och det kan inte påstås, att alla dem härstammar från Erik Larsson.

T.ex. en Bonde-släkt från Skåne har en Y-haplotyp på 12 loci, som är olik Husgafvel-släktens Y-haplotyp bara i Dys 19 locus (Dys 19 = 14)³⁰⁰², men den troligen inte härstammar från Erik Larsson i Veckelax.

²⁹⁹⁷ Sjöström, personlig meddelande; se också Sjöström (2011). Medieval landed inheritances of the Junkar and Vilken lineages of Vehkalahti, Finland. *Journal of the Foundation for Medieval Genealogy* 3 (5):425-461.

²⁹⁹⁸ Paavola 2000a, tabeller 1, 2, 3, 21, 257, 271, 303, 304, 307, 313

²⁹⁹⁹ 12 km mellan Sandby och Saxby

³⁰⁰⁰ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nähd:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

³⁰⁰¹ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarne Documenter", Genealogiske Fragmenta; Ramsay 1909, s. 195; Paavola 2000a,b,c

³⁰⁰² FTDNA www.ysearch.org; Det har bott i Stöder (Stensböle) i Veckelax, där Karl Knutsson Bonde på 1440-talet köpte ett gods, en Bonde-släkt, som utrustade till adelsfanan, tills Stora Ofreden; dess Y-haplotyp är inte känd.

I det här fallet är dock släktlinjen från Vanhala-släkten på svärdsidan till Saxbys "föredetta soldat" Henrik Henriksson Junckar känd³⁰⁰³ och från frälseman Henrik Henriksson Junckar till Sandby i Veckelax³⁰⁰⁴ bakåt ända till Matts Perssons fader Per, som troligen var Per Jönsson.

En Per Jönsson har varit vittne på lagmansting i Borgå socken³⁰⁰⁵, en Per Jönsson har varit nempdeman i Helsinge³⁰⁰⁶, en Per Jönsson har varit nempdeman i Sjundea³⁰⁰⁷, en "friborne" Per Jönsson har varit nempdeman i Åbo tillsammans med Knut Posse och Klas Henriksson³⁰⁰⁸, en Peder Jönsson har varit Knut Posses fogde på 1490-talet³⁰⁰⁹, en Per Johansson har nämnts i Stockholm år 1489³⁰¹⁰ och en Peder Jönsson blev år 1526 fogde över Nyköpings stad samt Snäkers och Röne härader³⁰¹¹, men ingen av dessa kan anknytas direkt till Veckelax. En Peder Jönsson måste ge ljusvax till "Finströms heliga kors" för att försona ett dråp år 1438³⁰¹².

Det har funnits också en litet senare Per Jönsson, som 6.2.1559 har bott i Borgå skift³⁰¹³. Han har levt samtidigt med amiral, Borgholms fogde Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä., vars bror troligen hette också Per Jönsson, och har bott i närheten av Veckelax, men hans anknytningar till Veckelax och Wilkin-släkten är inte kända.

En Petrus Johannes de Wiborg, som har levt samtidigt med Husgafvel/Junkar-släktens Per Jönsson och som var från Viborgs fögderi,

³⁰⁰³ Paavola 2000a, tab. 1, 2, 3, 21, 257, 171, 303, 304, 307, 313

³⁰⁰⁴ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter", Genealogiske Fragmenta; Ramsay 1909, ss. 194-195, 214-215; Korhonen 1981, ss. 142-143

³⁰⁰⁵ DF 3478, 24.8.1471; Grotenfelt tyckte, att en nempdeman Per Jönsson i Borgå hörde till ätten Ruuth, Grotenfelt, K. 1894, del V. Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556. Helgingfors. S. 338.

³⁰⁰⁶ DF 5560, år 1511

³⁰⁰⁷ DF 3743, 8.4.1478

³⁰⁰⁸ DF 4205, 11.10.1488

³⁰⁰⁹ Stockholm Stads Tänkebok 2:109, 252 och 3:147, 168, 440, 449 och Sjb 2:s. 110, nr. 1026; Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, 16.6.1494, nr. 1323, s. 253; se också Sjögren, P. 1950, "Ätten Posse. Studier och Undersökningar, del I, s. 100; Knut Posse var i Stockholm 1466-1467, 1471, i Tavastehus 1474-1490, i Viborg 1485, 1487-1488, 1495-1499 och emedan han talas 11.8.1466 som Erik Axelsson Totts tjänare, kanske också år 1466 och någon tid därefter, när Erik Axelsson Tott var slottshövitsman och ståthållare på Viborg, och i Kastelholm år 1492 och 1499-1500; Mäkinen 1975, ss. 82-85, 94-97, 124-126; Urkundenbuch der Stadt Lübeck II, nr. 132; Sjögren 1950, del I, s. 90; DF 4405

³⁰¹⁰ SD nr. 32209, 4.3.1489

³⁰¹¹ Stiernman 1745, s. 106, Reg. p. 259

³⁰¹² Hiekkänen 2003, s. 113

³⁰¹³ Bidrag till Finlands historia III, s. 431, nr. 532; fru: Gertrud Bertilsdotter, Bidrag till Finlands historia IV, s. 297, nr. 301

studerade i Wittenberg år 1525, när Luther och Melancton gav föreläsningar där (se 4.2.4.). Han var troligen densamme Paeder Johannis, som hade varit Sten Stures d.ä. sekreterare och kaplan och som år 1493 blev på hans egen begäran kyrkoherde i Äyräpää³⁰¹⁴.

³⁰¹⁴ DF 4488, DF 4501; Pirinen (1956, ss. 276, 286, 377, 380, 381, 402) skrev om Sten Stures tidigare kaplan och sekreterare Paeder Johannis i Äyräpää, och tyckte, att han också var Sten Stures kansler, dekan i Linköping och kyrkoherde i Virrmå (Virrmå var en regal kanonikat, Pirinen 1956, s. 62; Mynämäki på finska, DF 5115, 18.4.1505). Om Paeder Johannis, Sten Stures kaplan och sekreterare och kyrkoherde i Äyräpää var densamme som Petrus Johannis i Virrmå, verkar han dock ha avlidit ca. år 1505 (DF 5115) och inte år 1496, när Sten Stures kansler Peder Johannis verkar ha avlidit (Sjodin 1937, s. 452). Däremot verkar en Sten Stures sekreterare Petrus Johannis ha varit Linköpings dekan, men också han har avlidit år 1496, inte 1505 ("decanus Lincopensis, Secretarius D:ni Stenonis Stuure, dispromotor ecclesiae Lincopensis obiit Anno C:ni 1496 tempore Martini", Westerlund & Setterdahl 1919, s. 231). Det verkar alltså på grund av den ovannämnda, att Petrus Johannis i Virrmå inte var densamme som Linköpings dekan Petrus Johannis. Året 1496 är nog betydande i vad kommer till Äyräpää, emedan i detta år övergick moskoviternas aggression Viborgs fögderis östraste delar. Om Petrus Johannis, kyrkoherde i Äyräpää, var där då, kunde han ha dött år 1496. Emedan Paeder Johannis i Äyräpää verkar ha haft två församlingar (DF4501) och det troligen inte fanns två kyrkoherdar med samma namn och med två församlingar samtidigt i Österland under medeltiden, kunde Paeder Johannis, kyrkoherde i Äyräpää likväl vara Virrmås kyrkoherde och Husgafvelsläktens Per Jönsson. Jöns Willii, som rekommenderades av biskop Magnus som vicar i Äyräpää därför, att han kunde landets språk och lagar, kunde då för sin del vara densamme som Jens Welckensen von Weckelax. Då kunde Paeder Johannis, kyrkoherde i Äyräpää dock antagligen inte vara densamme som den Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg, emedan Petrus Johannis, kyrkoherde i Virrmå, var död år 1505. Det fanns många präster med namnet "Petrus Johannis" i Sverige i slutet av 1400-talet - i början av 1500-talet. Från denna tidsperiod känns de följande bara från det apostoliska penitentiariat (Acta Pontificum Suecica II: Acta poenitentariae, Risberg & Salonen 2008): 1) Petrus Johannis, kanik i Uppsala (nr. 213, 4.7.1475), 2) Petrus Johannis, dekan i Västerås stift (nr. 303, 2.6.1489), 3) Petrus Johannis, präst i Uppsala stift (nr. 310, 7.7.1492), 4) Petrus Johannis, kaplan i Tuna (nr. 406, 21.6.1510), 5) Petrus Johannis, präst i Linköping stift (nr. 413, 5.1.1512) och 6) Petrus Johannis, rector parrochialis ecclesie in Asker (nr. 382, 9.12.1500). Dessutom kändes det 7) en präst Petrus Johannis Streginensis (från Strängnäs), som agerade som vicar i Åbo domkyrka (DF 4832, 25.5.1499), 8) Petrus Johannis, kyrkoherde i Närtuna (SDHK 31889, 22.3.1487), 9) Peder Johannis, kanik i Lund och Roskilde (DD 428, 11.8.1404; DD 496, 4.1.1409), 10) Petrus Johannis, Prior i Varne Johanniter-Hospital (DN nr. 485, b.VIII s.484, år 1514). I princip vem som helst t.ex. av dessa kunde på basis av namnet, hörande till prästerskapet och livstid vara densamme som Paeder Johannis i Äyräpää eller den Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg. Det finns ingen evidens att säga, att någon av dessa var densamme som deras namne/namnar i Viborgs fögderi. Däremot är det mycket troligt, att det inte fanns två präster med samma namn ungefär samtidigt i Viborgs fögderi öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen i 1400-talets slut - 1500-talets början, när det överhuvudtaget fanns bara högst 10 präster där samtidigt då. Emedan en av dem, Paeder Johannis, kyrkoherde i Äyräpää år 1493 förekom tillsammans med en Jöns Willii (= Jöns Wilken/Wilkensson/Welckensen), som hade tjänat tillsammans med Paeder Johannis som Sten Stures kaplan och sekreterare och som rekommenderades av biskop Magnus att bli vicar av Paeder Johannis i Äyräpää i Viborgs fögderi och emedan båda av dem troligen hörde till fräse på basis av deras tjänande hos Sten Sture och emedan det inte under medeltiden fanns mycket fräse i Viborgs fögderi, är det sannolikt, att det är fråga om Husgafvel-Wilkin-fräsesläktens Jens Welckensen von Weckelax och hans son Per Jönsson. Pirinen (1956) tolkade så, att språkfrågan var i biskop Magnus ögon ett hinder för att nämna Paeder Johannis till Äyräpää (ett område där den karelska dialekten av det finska språket troligen dominerade under medeltiden). Han antog, att Paeder Johannis var svenskspråkig och kunde därför inte tala finska. Det är dock så, att Viborgs

Om linjen från Per Jönsson bakåt var Per Jönsson-Jöns Vilken-son-Vilken Eriksson-Erik Larsson, förefaller det, att Henrik Henriksson Junckar till Sandby härstammade från Vilken Eriksson, inte från Mårten Eriksson, Erik Larssons andra son, men de första generationerna efter Erik Larsson är inte frågelösa, och i alla fall Junkar-släktens representanter har visat Erik Larssons brev från åren 1383 och 1396 i frälseransakningarna³⁰¹⁵.

Den här Saxbys Henrik Henriksson Junckars avkomlingar har använt som ett bomärke en sparre-liknande figur i de Ricka- och Seppä-linjerna³⁰¹⁶.

Hypotesen 1.4.12. är möjligen sann, men förblir oavgjord.

Nu är vi färdiga att fortsätta i en noggrannare analys av Y-kromosomhaplotyper och -grupper av de frälssläkterna i Veckelax.

3.4 VECKELAX SLÄKTERS Y-KROMOSOMERS HAPLOTYPER

3.4.1 Y-kromosomen och dess haplotyper

Bara män har en Y-kromosom. Y-kromosomen går alltså alltid från fader till sonen. Y-kromosomerna är inte identiska: i vissa loci (mellan generna) i dem finns det så kallade mikrosatelliter (korta sekvenser några [t.ex. 4] baser långa), vars antal varierar mellan de olika manliga linjerna. Denna variering kan ses i Y-kromosomens haplotyper. En släktslinje på svärdsidan dock har alltid samma Y-kromosoms haplotyp, tills den förändrar sig.

Y-kromosomens haplotypanalys utvecklades ursprungligen för att bli faderskapstest. I denna funktion användas den rutint, men när förändringar i den minimala haplotypen förekommer med en mutabilitetsfrekvens från 3.78×10^{-4} (95% kredibilitetsintervall [CI], 1.38×10^{-5} - 2.02×10^{-3}) till 7.44×10^{-2} (95% CI,

fögderis kust var tvåspråkig då (Sebastian Münster i sin bok "Cosmographia" år 1544: "*Von Wiburgh biss gen Borga oder Sibbo am gestade des möres gebrauchen sich die ynwoner des lands der Schweder sprachen, aber hinden aussen im landt, haben sie gar ein besundere sprach. In vilen flecken als zu Wiburg vnd Pittis, findt man beyde Sprachen, vnnd man muss auch zweierlei predicanten do haben.*". Bidrag till kännedom af vårt land III, utdrag ur Sebastian Münsters Cosmographia, s. 2) och fastän Paeder Johannis kunde primärt vara svenskspråkig, var det inte uteslutet, att han förstod också den karelska dialekten av det finska språket, om han hörde hemma i Viborgs fögderi. Dessutom, om den Petrus Johannis, som var kyrkoherde i Virrmå, var densamme som Paeder Johannis, kyrkoherde i Äyräpää, gällde samma språkfråga antagligen också i Virrmå. Om riksföreståndares kansler hade varit som kyrkoherde i Äyräpää eller var densamme som Husgafvel-Wilkin-släktens Per Jönsson, skulle det troligen också finnas något slags kollektivt minne om en sådan anmärkningsvärd person i området, men detta är inte fallet. Tyvärr gav Pirinen inte tillräckligt referenser till sina källor för att motivera sin ståndpunkt om att kansler Petrus Johannis, Petrus Johannes i Virrmå och Paeder Johannis i Äyräpää var en och samma person.

³⁰¹⁵ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II

³⁰¹⁶ Paavola 2000b,c

$6.51 \times 10^{-2} - 9.09 \times 10^{-2}$) per marker per generation³⁰¹⁷, dvs. ca. 1 mutation/900 år, kan det användas också i historievetenskapens tjänst.

3.4.2 Y-kromosomens gener

Fastän det i detta projekt analyserades Y-kromosomernas haplotyper, som byggdes från DNAs strukturer i regionerna (*loci*) mellan generna, är det nödvändigt att först titta på vad Y-kromosomen egentligen är formad av för att förstå, vilka slags anknytningar de genetiska testerna, som kan användas i historievetenskapens och genealogins tjänst, kan på rent medicinska områden ha, och för att se, att de genetiska testerna inte kan användas i historievetenskapen eller genealogin utan att följa lagens om medicinska forskningen stadgor och utan att använda hjälp av personerna med en tillräcklig expertis i den medicinska forsknings område.

Y-kromosomen innehåller ca. 60 miljoner alkalipar och 86 gener³⁰¹⁸, som kodar 23 proteiner: den existerar inte bara för haplotypanalys. Den innehåller gener med vissa viktiga funktioner. Dessa inkluderar t.ex. de följande:

- 1) *Amelogenin Y* (AMELY, locus: Yp11.2, kodar en extracellulärprotein, roll i tändernas enamelutveckling, mutationerna i AMELX, den motsvarande genen i X-kromosomen kan orsaka amelogenesis imperfecta)³⁰¹⁹,
- 2) *Azoospermiafaktor* (AZF, locus: Yq11, vissa deletionerna i AZF orsakar infertilitet)³⁰²⁰,
- 3) *Den testikel-specifika alkaliska proteinen Y2* eller basic charge, Y-länkad, 2 (BPY2, locus: Yq11, i non-rekombinerande delen av Y-kromosomen [NRY], har växelverkan med den E3A-ligasen, har kanske en roll i spermatogenesisen)³⁰²¹,
- 4) *Interleukin-3-receptor* (IL3RY = CD123, locus: Yp11.3, reglerar vissa celler av kroppens försvarssystem)³⁰²²,

³⁰¹⁷ Se 5.7; Ballantyne et al. 2010

³⁰¹⁸ Det hela människans genom innehåller ca. 20000-25000 protein-koderande gener, International Human Genome Sequencing Consortium 2004: Y-kromosomen innehåller därmed 0,092 – 0,115 % av alla människans protein-koderande gener.

³⁰¹⁹ National Center for Biotechnology Information, Gene database (NCBI Gene); Bansal et al. 2012

³⁰²⁰ NCBI Gene; Ran et al. 2013; Choi et al. 2012

³⁰²¹ NCBI Gene; Choi et al. 2007

³⁰²² NCBI Gene

- 5) *Protocadherin* (PCDH11Y, locus: Yp11.2, roll i utveckling av nervcellerna och i cell-cell-interaktion, har kallats "en språkgen")³⁰²³,
- 6) *Ribosomell protein S4, Y-länkad* (RPS4Y2, locus: Yq11.223, en del av ribosomernas 40S subenhet)³⁰²⁴,
- 7) *Thymosin β 4, Y-länkad* (TMSB4Y, locus: Yq11.221, ökar NK cell-aktivitet, binder sig till G-aktin, gör sårets stängande snabbare)³⁰²⁵,
- 8) *Sex-determinerande området* (SRY, locus: Yp11.3, kodar en transkriptionfaktor som är en medlem av den hög mobilitet grupp (HMG)-box familj av till DNA bindande proteiner, orsakar testikelns utveckling från fostrets gonad)³⁰²⁶,
- 9) *Chromodomänprotein, Y-länkad, 2A* (CDY2, locus: Yq11.221, aktiv i ersättning av histoner med protamin i spermatider, inkluderar histonacetyl-transferas domän)³⁰²⁷,
- 10) *Heat shock protein, Y-länkad* (HSFY, locus: Yq11.222, transkription aktivator)³⁰²⁸,
- 11) *Deleted in Azoospermia* (DAZ, locus: Yq11.223, expresenterad i spermatogonia och premeiotiska preleptoten-spermatocyter, genen innehåller en 2,4 kb upprepning, vars antal är variabel, kodar en till RNA bindande protein, som är viktig i spermatogenesisen)³⁰²⁹.
- 12) *Acetylserotonin O-metyltransferas* (ASMT, locus: Yp11.3, katalyserar det sista steget i melatonin synthesis)³⁰³⁰

³⁰²³ NCBI Gene

³⁰²⁴ NCBI Gene

³⁰²⁵ NCBI Gene;; Lee et al. 2009

³⁰²⁶ NCBI Gene; Filges et al. 2011; Capel 2014; Yamauchi et al. 2014

³⁰²⁷ NCBI Gene; Stahl et al. 2012

³⁰²⁸ NCBI Gene; Stahl et al. 2012

³⁰²⁹ NCBI Gene; Shahid et al. 2011

³⁰³⁰ NCBI Gene; Etain et al. 2012

- 13) *Eukaryotisk translation initiation faktor 1A, Y-länkad* (E1F1AY, locus: Yq11.223, krävd för bindandet av 43S complex till den 5' änden av RNA)³⁰³¹
- 14) *RNA bindande motif protein, Y-länkad, familj 1, medlem F* (RBM1F, locus: Yq11.223, kanske aktiv i spermatogenesisen)³⁰³²
- 15) *Testis specifik protein, Y-länkad 1* (TSPY1, locus: Yp11.2, kanske aktiv i spermatogenesisen)³⁰³³
- 16) *Zinc finger protein, Y-länkad* (ZFY, locus: Yp11.3, kanske en transkriptionfaktor)³⁰³⁴
- 17) *PTPN13-liknande, Y-länkad* (PRY, locus: Yq11.223, kanske en non-receptor-typ tyrosinfosfatas)³⁰³⁵
- 18) *XK, Kell blodgruppkomplexsubenhet-anknuten, Y-länkad* (XKRY, locus: Yq11.222, troligen membrantransport-protein)³⁰³⁶
- 19) *Neuroigin 4, Y-linked* (NLGN4Y, locus: Yq11.221, cell adhesion molekyl, expresenterad i den postsynaptiska membranen)³⁰³⁷
- 20) *Transducin (β)-like 1, Y-länkad* (TBL1Y, locus: Yp11.2, många funktioner i cellen ser möjliga ut)³⁰³⁸

Det finns i Y-kromosomen också mycket sekvenser, som kallas retrotransposoner³⁰³⁹, som kan representera retroviri.

Om det fanns gamla, för en lång tid sedan uppkomna sjukdom-orsakande varianter i dessa Y-kromosomens gener, skulle de i princip gå tillsammans med en lika gammal Y-kromosomens haplotyp eller haplogrupp, men om Y-haplotypen eller den Y-haplogrupp-formande punktmutationen är äldre eller

³⁰³¹ NCBI Gene; Serajee et al. 2009

³⁰³² NCBI Gene; Tsuei et al. 2004

³⁰³³ NCBI Gene;

³⁰³⁴ NCBI Gene

³⁰³⁵ NCBI Gene

³⁰³⁶ NCBI Gene

³⁰³⁷ NCBI Gene; Yan et al. 2008

³⁰³⁸ NCBI Gene; Tagariello et al. 2012

³⁰³⁹ Sin et al. 2010

yngre än den sjukdom-orsakande varianten i någon Y-kromosomens gen, går Y-kromosomens sjukdom-orsakande genvariant inte nödvändigt hand i hand med Y-haplotypen eller -gruppen. Det beror alltså på haplotypens, haplogruppens och den sjukdom-orsakande genvariantens ålder, om de går tillsammans på ett statistiskt sätt eller inte. Emedan det är fråga om befolkningsnivåns företeelse, beror mycket också på historiens flaskhalseffekter och befolkningens migrationshistoria själv, dvs. det kan finnas en anknytning mellan Y-kromosomens haplotyp eller -grupp och Y-kromosomens genvariant i en befolkning men inte en annan, som tog en annan väg i sin migration innan den genvariantens i fråga förekommande i den andra befolkningen, och även om idag en statistiskt signifikant anknytning mellan förekommande av någon sjukdom-orsakande Y-kromosomens genvariant och Y-kromosomens haplotyp eller -grupp fanns i någon population, skulle det inte betyda, att det kommer att vara så för evigt. Den nästa stora flaskhalseffekten³⁰⁴⁰ i befolkningen kan förändra situationen. Många sjukdomar är också polygeniska, dvs. de kräver vissa genvarianter i många gener för att uppkomma. Det är dock så, att anknytningar kan finnas i den tiden, när de genetiska testerna användas i historievetenskapens eller genealogins tjänst, varför det är nödvändigt att betona här, att det kan vara fråga om en patientsak, som är under lagen om medicinsk forskning, och detta bör aktas.

3.4.3 Y-kromosomens haplotyper, haplogrupper och genetiska sjukdomar

Emedan det finns viktiga gener i Y-kromosomen, mutationer i dessa Y-kromosomens gener kan orsaka sjukdomar. Om en mutation i en funktionellt viktig gen händer i en Y-kromosom med en viss haplotyp, kommer den nya mutationen att gå från generation till generation tillsammans med just den vissa Y-haplotypen och de haplotyper, som får sina början av den vissa ursprungliga Y-haplotypen. Detsamma gäller också i princip en haplogrupp, som karakteriseras av en viss punktmutation (= en kvävebas förändring i DNA, kan leda till en annan aminosyra i proteinen och vidare till en förändring i hela proteinens funktion) i en viss känd del av Y-kromosomen.

Det här betyder, att en genetisk sjukdom kan i princip förekomma tillsammans med en viss Y-haplotyp, om det inte finns en motsvarande men frisk gen i X-kromosomen eller i någon annan kromosom. T.ex. den stora b2/b3

³⁰⁴⁰ Befolkningen i de industriella länderna egentligen genomgår just nu en slags flaskhalseffekt, emedan preventivmedlens vidsträckt användning sedan 1950-talet har förminskat barnantal/kvinna kraftigt. De barnen, som blir födda, har blivit födda till föräldrar, som har kunnat välja graviditeten eller som har inte kunnat använda preventivmedel på basis av t.ex. religion, filosofi eller en medicinsk orsak eller rent inte har hunnit tänka på saken. Med en längre tid kunde det här i princip också leda till berikning av egenskaper i befolkningen, kanske även till berikningen av genetiska egenskaper. Emedan preventivmedlens effekt på befolkningen troligen kommer att fortsättas, borde det också analyseras, vilka slags effekter detta kommer att ha.

(= g1/G3 = u3-gr/gr) subdeletionen, som verkar vara karakteristisk för Y-kromosomens haplogrupp N3 (70 % av de östra finländska männen har N3) och som inkluderar sekvenser u3, DAZ ³/₄, CDY1b-genen och en stor del av AZFc (med 12 testis-specifika transkripter)³⁰⁴¹, är statistiskt mera associerad med aspermatogenesis och en fullständig AZFc deletion än den gr/gr subdeletionen i en kinesisk befolkning³⁰⁴²

Det finns i literaturen forskningsrapporter om statistiskt signifikanta anknytningar mellan vissa sjukdomar och vissa Y-kromosomens haplotyper eller -grupper, men inga säkra fynd ännu finns. Det här faktum och möjligheten bör dock kommas ihåg, när Y-haplotyperna eller -grupperna forskas och publiceras med släkternas namn.

Några Y-STR loci är lokaliserade inom en gen eller en icke-geniska transkription enhet. En sådan är ubiquitin-spesifik peptidas 9 (USP9Y)-gen, i vars intron 31 Dys 438 locus finns³⁰⁴³. Emedan USP9Y är överexpresserad i patienter med idiopatisk dilaterad kardiomyopati eller en nybörjad hjärtinsufficiens³⁰⁴⁴, skulle det i princip vara möjligt, att antalet upprepningar i Dys 438, som användes också i detta projekt, kunde ha en effekt på hjärtats funktion. Det finns ingen evidens för sådant, men emedan detta kan dock vara en möjlighet, kan antalet upprepningar i Dys 438 bli information länkad med patientens hälsa och borde därför hållas och handlas som sådan.

USP9Y-genen finns i den Azoospermiafaktor-a regionen i Y-kromosomens Yq område (Yq11.21) och förändringar, speciellt deletioner i den har föreslagits att orsaka allvarliga testikelns funktions förändringar³⁰⁴⁵. Emedan Dys 438 finns inom den här USP9Y-genen, skulle det inte vara uteslutet, att antalet upprepningar i Dys 438 kunde ha en effekt på USP9Y-genens funktion eller dess transkriptions eller translations reglering och därmed i några av testikelns funktioner. Fastän detta inte har bevisats, kan det forskas vidare i framtiden, vilket skulle förutsätta behandlingen av data gällande antalet av upprepningar i Dys 438 locus som patients hälsoinformation. Detta är bara ett exempel.

Också antalet upprepningar i de loci, som finns utom generna kan i framtiden bli data, som betyder länkar till patientens och hans avkomlingars hälsa. Därför, fastän DNA tester användes för att få information om historia, borde behovet för patientens dataskydd inte glömmas.

³⁰⁴¹ Fernandes et al. 2004

³⁰⁴² Lu et al. 2009

³⁰⁴³ Hanson & Ballantyne 2006

³⁰⁴⁴ Heidecker et al. 2010

³⁰⁴⁵ Foresta et al. 2000

3.4.4 Finlands Y-kromosomhaplotyper och -grupper

Finland är ett speciellt område i att 23 % av dess manliga befolkning härstammar från en gemensam forntidernas stamfader, dvs. 23 % av de finländska männen har samma Y-kromosomens minimala haplotyp (14-14-30-24-11-14-14-11,13)³⁰⁴⁶. För jämförelsens skull borde det nämnas, att den vanligaste Y-haplotypen i olika länder eller landskap oftast förekommer i ca. 2-5 % av män i ett land eller landskap³⁰⁴⁷.

Finlands näst oftast förekommande haplotyp förekommer i ca. 8 % av den manliga befolkningen (14-12-28-23-10-11-13-14,14)³⁰⁴⁸. Den här haplotypen är den vanligaste i Sverige (2.5 % av hela Sveriges manliga befolkning), och speciellt i Uppsala-trakten (7 %³⁰⁴⁹).

Fastän hela Finlands vanligaste haplotyp förekommer med en frekvens, som är redan nästan unik, är denna haplotyps frekvenser i några Finlands delar ännu större: i Savolax har 53 % av män denna haplotyp, i Österbotten 42 % och i Karelen 37 %³⁰⁵⁰. Alla män med samma Y-haplotyp härstammar i princip från en gemensam forntidens stamfader.

I det nuvarande Satagunda (nuförtiden Björneborg-Ulvsby-Kumo-Raumo-Säxmäki-Tyrvis-trakten, under 1500-talet sträckte sig Satagunda från Raumo stad till Keuro i nuvarande Central Finland) förekommer Finlands vanligaste haplotyp mycket sällan, men Sveriges vanligaste Y-haplotyp förekommer där mera än i det nuvarande Sverige³⁰⁵¹ och i Egentliga Finland och Tavastland är frekvensen mellan Satagundas och Karelens frekvenser. Satagundas vanligaste haplotyp är Sveriges vanligaste haplotyp³⁰⁵². Här har koncepten klart förändrats – kanske kan det talas även om en paradigmas förändring³⁰⁵³. Nämligen år 1958 skrev Jutikkala³⁰⁵⁴: "på 1300-talet fick Satagundas norra kust sin lilla svenska befolkning". Anthoni konstaterade år 1970: "svensk befolkning existerar både i Euraåminne och framför allt i Ulvsby, där också frälse fanns" och "om den starka medeltida svenska bosättningen i socknen vittna ortnamnen"³⁰⁵⁵. Luho (1976) tog hänsyn till att jordfästning blev allmänt i Österlands område ca. år 1000 A.D., utom i Euraåminne-Kjulo-Yläne-

³⁰⁴⁶ Hedman et al. 2004

³⁰⁴⁷ <http://www.ystr.org>

³⁰⁴⁸ Hedman et al. 2004

³⁰⁴⁹ Holmlund et al. 2005; <http://www.ystr.org>

³⁰⁵⁰ Hedman et al. 2004

³⁰⁵¹ Hedman et al. 2004

³⁰⁵² Hedman et al. 2004

³⁰⁵³ Kalela 2012, ss. 5-6

³⁰⁵⁴ Jutikkala 1958, s. 15

³⁰⁵⁵ Anthoni 1970, s. 224

trakten, där det hade varit allmänt sedan den Vendeltiden, när den skandinaviska kulturen hade stort inflytande på Österlands befolkning³⁰⁵⁶. Meinander skrev år 1983: "man kan inte helt utesluta möjligheten att det skulle ha funnits svensk bebyggelse i de nuvarande svenskbygderna och längs Satakuntas kust redan före mitten av 1200-talet"³⁰⁵⁷. På grund av Sveriges vanligaste Y-haplotyps frekvens i Satagunda³⁰⁵⁸ var den nordiska befolkningen där i något tidiga historiens skede inte alls den minsta. Det kan inte längre sägas, att Satagunda hade bara en liten svensk befolkning, utan Y-kromosomhaplotypanalyserna bevisar, att Satagundas befolkning var en gång klart förgermansk eller svensk.

Fastän Sveriges mest förekommande Y-kromosomhaplotyp är den mest förekommande också i Satagunda, betyder detta inte att de tidiga Satagundaborna talade svenska. Det är också möjligt, att de talade något förgermanskt språk, om de kom till Satagunda från samma område som de, som gick till Svealand, men utan att ha stannat i Svealand. Till den möjligheten borde också tas hänsyn, att de kunde ha kommit till Satagunda redan innan det svenska språket hade utvecklats. Meinander (1983) tog dock på grund av ortnamnen i Satagunda ställning till frågan och tyckte, att det fanns i Satagunda en svensk bosättning av samma ålder som i Nyland.

Meinander (1983) kom också till den slutsatsen, att den ursprungligen svenska kustbebyggelsen i Satagunda blev helt "*omnationaliserats*"³⁰⁵⁹ sedan medeltiden³⁰⁶⁰. Hedmans fynd om Y-kromosomhaplotyper i Satagunda³⁰⁶¹ bevisar, att Meinanders slutsats på grund av arkeologiska fynd och ortnamnens etymologi är välbaserad och att det är dock fråga om samma befolkning på basis av genetik som under medeltiden: bara språket och kanske kulturen har förändrat sig. Omnationaliseringen i Meinanders mening betydde inte att befolkningen själv hade blivit en annan.

En likadan förändring i språket kan ha hänt under 1400-1500-talen i Savolax, där lapparna, som inte ursprungligen syntes i skatteböckerna, tillägnade sig jordbruket, började betala skatt och via äktenskap antagligen förändrade sitt språk från saamiska till finska³⁰⁶².

³⁰⁵⁶ Luho 1976, s. 131

³⁰⁵⁷ Meinander 1983, s. 235

³⁰⁵⁸ Hedman et al. 2004

³⁰⁵⁹ Termen hänvisar till förändringen i områdets huvudspråk

³⁰⁶⁰ Meinander 1983, s. 239

³⁰⁶¹ Hedman et al. 2004

³⁰⁶² Korpela 2012; händelsen kan förklara Savolax befolknings "ökande".

Allt tillsammans 528 Y-kromosomhaplotyper har funnits i Finland³⁰⁶³. Kymmenedalens, som hör till den tidiga byggnings område öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår³⁰⁶⁴ och Ryssestenen³⁰⁶⁵, Y-kromosomhaplotypdiversitet (0.982 ± 0.012 , 46 haplotyper) är den lägsta i hela den nuvarande Finland, vilket föreslår ett begränsat flöde av nya Y-kromosomhaplotyper till området genom historien troligen på grund av landegendomens stadiga förhållanden sedan medeltiden och dess städers Veckelax Civitas (1336), Veckelax Nystad (1653), Fredrikshamn (1723), Svensksund (1790) Kotka (1878), Kouvola (1960) och Kuusankoski (1973) begränsad storlek, men dess mitokondrial DNAs³⁰⁶⁶ haplotypdiversitet (0.994 ± 0.004 , 62 alleler) är den fjärde största och dess autosomala mikrosatellitprofilers diversitet (0.764 ± 0.074), den sjätte största i hela landet³⁰⁶⁷.

I Södra Savolax (St. Michels-trakten, hörde till Sveriges Österland sedan Nöteborgs fred; 0.987 ± 0.010 , 32 haplotyper) och i Norra Savolax (Kuopio-trakten, låg troligen inom den Savolax gislalag, som gavs av Novgorods furste Jurge till Sveriges konung Magnus Eriksson år 1323³⁰⁶⁸; 0.985 ± 0.009 , 42 haplotyper), som båda hörde till den senare byggnings område, är Y-kromosomhaplotypdiversiteten litet större än i Kymmenedalen, men variationsbredden tillhänlyntaget är värdena likadana. Detsamma gäller Norra Karelen (0.983 ± 0.011 , 40 haplotyper)³⁰⁶⁹.

Y-kromosomhaplotypdiversiteten är lägre i alla områden öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen än i den nuvarande Finlands stats område i medeltal (0.992 ± 0.001 , 528 haplotyper)³⁰⁷⁰. I vad kommer till mitokondrialhaplotyper är diversiteten i Kymmenedalen litet över och i Södra Savolax på samma nivå som i medeltal (0.993 ± 0.001 , 384 alleler), men i Norra Savolax och Norra Karelen lägre än landets medeltal³⁰⁷¹. De autosomala

³⁰⁶³ Palo et al. 2009

³⁰⁶⁴ REA nr. 352

³⁰⁶⁵ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

³⁰⁶⁶ hypervariabla segmenter I och II

³⁰⁶⁷ Palo et al. 2009; Finlands mitokondrial diversitet är jämförabel med de andra europeiska befolkningar och Finlands mest förekommande mitokondrial haplotyper är H (40.0%) och U (27.5%), Hedman et al. 2007. Se också Savontaus & Lahermo 1999.

³⁰⁶⁸ SDHK 3228

³⁰⁶⁹ Palo et al. 2009: Mitokondrialhaplotypdiversiteten är litet lägre i Södra Savolax (0.993 ± 0.008 , 36 alleler), Norra Savolax (0.986 ± 0.005 , 59 alleler) och i Norra Karelen (0.980 ± 0.011 , 35 alleler) än i Kymmenedalen. De autosomala mikrosatellitprofilernas diversitet är högre i Södra Savolax (0.767 ± 0.065), Norra Savolax (0.773 ± 0.052) och i Norra Karelen (0.772 ± 0.052) än i Kymmenedalen.

³⁰⁷⁰ Palo et al. 2009

³⁰⁷¹ Palo et al. 2009

mikrosatellitprofilernas diversitet är högre i Södra Savolax (0.767 ± 0.065), Norra Savolax (0.773 ± 0.052) och i Norra Karelen (0.772 ± 0.052) än i Kymmenedalen och i alla dessa högre än den nuvarande Finlands medeltal³⁰⁷². På grund av Y-kromosomhaplotyperna har det funnits ett genflöde av ca. 27 % från de nordiska länderna till Kymmenedalen³⁰⁷³

Korpela (2008) jämförde Y-kromosomens minimala haplotypers frekvensprofiler (frekvenserna av de 20 mest förekommande haplotyperna av en population jämförd med frekvenserna av samma haplotyper i en annan befolkning) mellan Finland och Sverige, Uppsala och Finland, Finland och Västerbotten, Finland och Novgorod, Finland och Gotland och Gotland och Novgorod³⁰⁷⁴. Haplotypprofilerna var klart olika i alla dessa befolkningar. Sveriges mest förekommande Y-kromosoms minimala haplotyp 14-12-28-23-10-11-13-14,14 såg ut att förekomma mera i Finland än i Sverige (i procent). Uppsala-traktens mest förekommande Y-kromosomens minimala haplotyp 14-12-28-23-10-11-13-14,14 såg ut att förekomma lika ofta (procent) i Finland än i Uppsala-trakten. Däremot såg Uppsala-traktens andra mest förekommande Y-kromosomens minimala haplotyps 16-12-28-22-10-11-13-13,14 frekvens vara mycket låg i Finland. Västerbottens haplotypprofil var helt annorlunda med Finlands. Detsamma gällde med Gotland och Novgorod. I Novgorod var Finlands mest förekommande Y-kromosomens minimala haplotyp 14-14-30-24-11-14-14-11,13 den trettionde mest förekommande Y-kromosomens haplotyp med en frekvens av ca. 2 % (i Finland: 23 %). Emedan en statistisk jämförelse av grupper saknas, är dessa jämförelser bara riktning givande, men troligen motsvarar situationen.

Lappalainen et al. (2008) har forskat frekvensen av de olika Y-kromosomhaplogrupperna i den nuvarande Finlands område. Den nordiska I1a-haplogruppen förekommer i 15,2 % av karelarna, 19 % av de öst-finländska, 40 % av de väst-finländska och 35,6 % av de svenska, när N3-haplogruppens motsvarande procentdelar är 53 % (karelarna), 70,9 % (öst-finländska) 41,3 % (väst-finländska) och 14,4 % (svenska). J-haplogruppens frekvens är 0 % i alla de nuvarande Finlands och Sveriges områden³⁰⁷⁵

3.4.5 Veckelax medeltida släkters Y-haplotyper och Y-haplogrupper

De modala Y-kromosomhaplotyperna av de tre kvarblivande Veckelax knapesläkter (Tabell 6) är alla olika. Det här utesluter den möjligheten, att de alla hade haft en gemensam stamfader på svärdsidan. Detta förstärktes av att alla tre släkter hade olika Y-kromosomhaplogrupper. Alla tre släkter hade

³⁰⁷² Palo et al. 2009

³⁰⁷³ Palo et al. 2009, inkl. också Norra Kymmenedalen

³⁰⁷⁴ Korpela 2008, ss. 119-128

³⁰⁷⁵ Lappalainen et al. 2008

därför olika ursprung i vad kommer till Y-kromosomen och den manliga linjen. Detta betyder också olika geografiska ursprung i ett långt tidsperspektiv. Dessa resultatets betydelse under den historiska tiden analyseras i detta kapitel och i 4.1.11.

Tabell 6: Y-kromosomens modalhaplotyper av Veckelax kvarblivna knapesläkter.

	19	389 I	389 II	390	391	392	393	385 A	385 B	437	438	439
B	14	13	29	24	10	11	12	13	17	15	9	12
H	17	12	28	22	10	11	13	13	14	16	10	11
P	14	14	30	23	11	15	14	11	13	14	9	10

B = Brandstake, haplogrupp J2³⁰⁷⁶. H = Husgafvel, haplogrupp I⁸⁰⁷⁷. P = Pilhjärta, haplogrupp N3³⁰⁷⁸. Dys loci på den första raden.

Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp

Hypotes 1.3.2.: "Brandstake-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste baltiska haplotyperna" (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C).

Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp är på basis av jämförelse med haplotyperna i databaserna klart från Mellanöstern (Tabell 7, Tabell 8). En likadan 6 loci minimal Y-kromosomhaplotyp har hittats bland:

- 1) jemenska judar,
- 2) ashkenazi cohen judar,
- 3) sefardi cohen judar,
- 4) ashkenazi israeliter
- 5) muslim kurder.

Det ovannämnda föreslår det följande:

- 1) att Brandstake-släktens svärdsidans genetiska ursprung kan vara judisk eller
- 2) att släkten har kommit med Tyska Orden från Mellanöstern under 1200-talet eller
- 3) att det har migrerat till Karelen under Neolithicum från Mellanöstern.

³⁰⁷⁶ M172 = hg J2, utvecklade i Medelhavets område, Anatolia, Mesopotamia, Caucasus

³⁰⁷⁷ M170 = hg I, utvecklade i Europa

³⁰⁷⁸ M46 = hg N3, utvecklade i norra Ryssland, norra Sibiria

På grund av de postneolitiska flaskhalseffekter i befolkningen och Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyps mycket låg frekvens i Finland och Sverige, skulle det sista alternativet inte se ut som trovärdigt.

Emedan de två släktslinjer, som har skilt sig i slutet av 1600-talet (från Christer Mattsson Brandstake-Bock, levde 1672-1701, Fig. 30a), har identiska Y-haplotyper (Fig. 30a), har denna Y-haplotyp existerat på Veckelax-Fredrikshamn-trakten åtminstone från 1600-talets slut och emedan stamfader av dessa två linjer har blivit född ca. 30 år tidigare, har den antagligen existerat i området redan under vasatiden.

Brandstake-släktens 6-loci modala haplotyp 14-16-24-10-11-12 (Dys19-Dys388-Dys390-Dys391-Dys392-Dys393) förekommer lika ofta bland Ashkenazi, Sefardi och de orientaliska judiska grupperna, men klart oftare bland de Lemba judarna (Ashkenazi: 1.0-1.7 %, Sefardi: 1.3-3.2 %; de orientaliska: 1.0-4.0 %, Lemba: 10.2 %, Tabeller 7.,8).

När den 12-loci Y-kromosomhaplotypen användes, kunde en exact motsvarande Y-kromosomhaplotyp hittas ingenstans, vilket demonstrerar linjens sällsynthet.

Att den så kallade Cohen modala haplotyp (6 loci) var mycket nära Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp (Tabell 6) bevisar Brandstake-släktens Y-kromosoms ursprung i Mellanöstern, men inte släkten själv som judisk, fastän det kan finnas några orsaker att tänka också på det här alternativet. Den utvidgade Cohen modala haplotypen (12 loci)³⁰⁷⁹ nämligen är olik som Brandstake-släktens Y-haplotyp i 3 av 12 loci (Tabell 7). Detta tillsammans med Brandstake-släktens J2 haplogrupp föreslår hellre ett annat ursprung i Mellanöstern än ett Cohen-ursprung, emedan den utvidgade Cohen modala haplotypen förekommer nästan alltid i J1-kladen (J-P58)³⁰⁸⁰. Det andra alternativet är dock inte helt uteslutet, emedan en grannehaplotyp av den utvidgade Cohen modala haplotypen har bevisats att förekomma också i en liten del av J2-kladen i gruppen, som har traditionellt hållit sig som representanter av olika Cohen-linjer³⁰⁸¹. Brandstake-släktens Y-haplotyp är nog en avlägsen grannehaplotyp av den utvidgade Cohen modala haplotypen och det kan sägas på basis av dessa resultat, att den har samma forna stamfader som de olika Cohen-linjerna, men om Brandstake-släkten var av ett judiskt ursprung eller inte, är svårt att bedöma, emedan leviterna inte heller har den utvidgade Cohen modala haplotypen³⁰⁸², fastän ingen förnekar deras hörande till judendomen³⁰⁸³

³⁰⁷⁹ Hammer et al. 2009

³⁰⁸⁰ Hammer et al. 2009

³⁰⁸¹ Hammer et al. 2009; se också Tabell 8

³⁰⁸² Hammer et al. 2009

³⁰⁸³ Deut. 18:1-8

Tabell 7: Jämförelse av Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp med populationer från Mellanöstern.

Grupp	Haplo-grupp	Dys	385a	385b	388	389 I	389 II	390	391	392	393	426	439	459b	454	455	Frekvens
Cohen modal haplotyp utvidg. ³⁰⁸⁴	J1 (J-P58, maj.), J2 (J-M67, raritet)	14	13	15	16	13	30	23	10	11	12	11	12				
Cohen modal haplotyp ³⁰⁸⁵	J	14			16			23	10	11	12						
Brandstake	J2	14	13	17	16	13	29	24	10	11	12	11	12	9	11	11	
Skelett 11 89 99 Heb 1 ³⁰⁸⁶	J*	14			ND			ND	10	11	12	11	9	11	11		
Kurdiska judar ³⁰⁸⁷		14			14			24	10	11	12						4/99; 4,0 %
Sefard judar ³⁰⁸⁸		14			13			24	10	11	12						1/79; 1,3 %
Kurdiska judar ³⁰⁸⁹		14			13			24	10	11	12						1/99; 1,0 %
Kurdiska judar ³⁰⁹⁰		14			17			24	10	11	12						1/99; 1,0 %
Sefard Israelliter ³⁰⁹¹		14			14			24	10	11	12						1/50; 2,0 %
Jemenska judar ³⁰⁹²		14			15			24	10	11	12						1/49; 2,0 %

3084 Hammer et al. 2009

3085 Nebel et al. 2001, fig. 3; Thomas et al. 2000

3086 <http://www.ysearch.org>, no: B83FE, ursprung: 501w8, Israel

3087 Nebel et al. 2001, nr. 124

3088 Nebel et al. 2001, nr. 127

3089 Nebel et al. 2001, nr. 127

3090 Nebel et al. 2001, nr. 142

3091 Thomas et al. 2000, nr. 26

3092 Thomas et al. 2000, nr. 30

Tabell 8: Judiska släktsnamn och Y-kromosomhaplotyper av de motsvarande namnen jämförda med Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp.

Namn	Område	Nationalitet	Dys	Dys	Dys	Dys	Dys	Dys	Dys	Dys	Dys	Gen.dist. från B.	Haplo-grupp
			19	388	390	391	392	393	12				
Brandstake	Finland		14	16	24	10	11	12				1	J2
Cohen ³¹¹⁰ Modal		Judisk prästlig linje	14	16	23	10	11	12					
Haplotyp													
Feinberg ³¹¹¹	Polen	Judisk, Cohanim	15	X	23	10	11	12				2	J2
Gabler ³¹¹²	Ukraina	Judisk	14	X	23	10	11	12				1	J2
Greenspan ³¹¹³	Ukraina	Judisk, Levit	14	X	22	10	11	12				1	J2
Greenspan ³¹¹⁴	Romania	Judisk	14	X	23	10	11	12				1	J
Katz ³¹¹⁵	Vitryssland	Judisk, Cohanim	15	X	23	10	11	12				1	J2
Lefkowitz ³¹¹⁶	Polen	Judisk, Cohanim, Ashkenazi	14	X	23	10	11	12				1	J2
Rotschild ³¹¹⁷	Okänd	Judisk	16	X	24	10	11	12				1	J2
Schweitzer ³¹¹⁸	Ungarn	Judisk, Ashkenazi	14	X	23	10	11	12				1	J2
Heyman ³¹¹⁹	Lettland	Judisk, Cohen	14	X	23	10	11	12				1	J

3110 Thomas et al. 1998

3111 ysearch

3112 ysearch

3113 ysearch

3114 ysearch

3115 ysearch

3116 ysearch

3117 ysearch

3118 ysearch

3119 ysearch

och emedan att vara judiskt bedömas ju i alla fall på grund av moderns religion och släkt.

Brandstake-släktens Y-kromosomhaplogrupp

Brandstake-släktens Y-kromosomhaplogrupp är J2, som förekommer t.ex. bland den judiska befolkningen, men också bland de europeiska folken (Tabell 6, Tabell 7, Tabell 8). Haplogruppen kunde förutses från den minimala haplotypen med ett datorprogram redan innan den egentliga testen³¹²⁰. Haplogruppen J först kom till Europa från den så kallade fertila halvmånen för ca. 7000-9000 år sedan. Den förekommer i ca. 38 % av Ashkenazi Judar (19 % J2 + 19 % J1) och i ca. 7 % av den europeiska ej-judiska befolkningen (1 % J1 + 6 % J2)³¹²¹. J-haplogruppen är den mest förekommande haplogruppen bland de Ashkenazi-judarna. Dess frekvens bland de östra finländska, västra finländska, svenska, karelska och latviska populationer är 0 %, men bland de estniska 1,7 % och bland de litauiska 1,8 %³¹²², vilket antyder denna haplogrupps och Brandstake-släktens manliga linjes kommande från Baltien till Veckelax såsom Brandstake-släktens heraldik gjorde.

Y-kromosomhaplotyp av släkterna med ett Brand-namn.

Släkterna med ett Brand-namn och med en känd Y-kromosomhaplotyp, har en olik Y-kromosom haplotyp som Brandstake-släkten (Tabell 9). Olikskheten är så klar (2-7 loci olika), att ett släktskap inte är sannolikt.

Brandstake-släktens Y-STR-haplotyp är inte en av de vanligaste baltiska haplotyperna och därmed är hypotesen 1.3.2. osann. Brandstake-släktens Y-kromosoms-haplogrupp har dock troligare kommit till Veckelax från Baltien än från Sverige på grund av J-haplogruppens frekvens i Finland, Sverige, Estland och Litauen.

Husgafvel-Wilkin-släktens Y-kromosom-haplotyp

Hypotes 1.3.1.: "Husgafvel-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste skandinaviska eller anglo-normandska Y-STR-haplotyperna (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Nempdeman i Veckelax Erik Larssons avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-Wilkin-släkten Y-kromosomhaplotyp är i 8 av 9 loci densamma som Danmarks

³¹²⁰ Whit Athey 2005

³¹²¹ Behar et al. 2004

³¹²² Lappalainen et al. 2008, tabell 1

Tabell 9: Släkterna med ett Brand-namn och deras Y-kromosomhaplotyp.

Namn/Dys	19	389 I	389 II	390	391	392	393	385a,b	Olikh.från Br.-stake (loci)
Brandstake, Karelen, Finland	14	13	29	24	10	11	12	13,17	
Brandviz, Spanien	14	13	29	23	10	11	13	x,x	2-4
Brandt, Tyskland	14	13	29	23	10	13	13	13,14	4
Brant, Tyskland	14	13	29	23	10	13	13	13,14	4
Brandon, Österrike	15	12	24	23	10	11	12	13,18	5
Brandon, okänd	14	14	30	24	11	13	13	11,14	7
Brandin, Förenta Staterna	15	13	30	25	11	11	13	11,14	7

mest förekommande Y-haplotyp³¹²³. I databaserna fanns det 8 sådana släkter, som är i 8 av 9 loci likadana som Husgafvel-Wilkin-släktens haplotyp och vars namn kan anknytas med ett vapen med en sparre och tinkturerna röd och guld (Tabell 10).

Det finns dock inte säkerhet med att de Y-kromosomhaplotyperna hörande till släkterna med vissa namn kan anknytas till de vapnen som hör till släkterna med samma namn.

Speciellt Ledbetter-släkten i Durham syns ha en nästan likadan Y-haplotyp som Husgafvel-Wilkin-släkten (också Dys loci 437-439 identiska) och på andra sidan är en Leadbitter-släkt med "Gu. on a chevron argent betw.as many plates three crosses pattée sa" känd³¹²⁴. Samma Leadbitter-släkt har använt också en sparre av guld på rött fält³¹²⁵.

En Williamson-släkt från Shetland och Skottland med bara en locus olik Husgafvel-Wilkin-släktens minimala haplotyp (Tabell 10) och en släkt med samma namn "Williamson" och med "Or a chev.gu.betw.three trefoils slipped sa." i vapnet³¹²⁶ är också kända.

En släkt med namnet Brown har bara en locus olik Husgafvel-släktens minimala haplotyp (Tabell 10). Man känner i litteratur också en Brown-släkt med "Gu.on a chev. betw. three fleurs-de-lis or, a crescent of the first betw. three

³¹²³ Hallenberg 2005

³¹²⁴ Burke 1884/1969, s. 591

³¹²⁵ Burke 1884/1969, s. 591

³¹²⁶ Burke 1884/1969, s. 1116

martlets az. a bordure wavy ar" i vapnet³¹²⁷. Det här vapnet innehåller inte bara en sparre av guld på rött fält, utan också en halvmåne, som finns också i Husgafvel-vapnet. En Broun-släkt är också känd på Orknejerna. Den hade i vapnet "Gu a chevron between three fleur-de-lys or"³¹²⁸.

Ingen av dessa släkter kan anknytas direkt med Husgafvel-Wilkin-släkten på grund av de existerande resultaten.

Fastän Husgafvel-Wilkin-släktens Y-haplotyp är olik Danmarks oftast förekommande Y-haplotyp³¹²⁹ i bara en locus av den minimala haplotypen, är det anmärkningsvärt, att olikheten i denna locus är tre enheter, dvs. det finns tre korta upprepningar mera i DNAn av Husgafvel-släkten i denna locus än i Danmarks oftast förekommande haplotyp. Det här skulle föreslå, att Husgafvel-släktens ursprung är klart nordiskt, men att den har grenat sig från Danmarks befolkning redan för länge sedan.

Både den äldre och den yngre grenen (Fig. 30b) av Husgafvel-släkten hade samma Y-haplotyp. Båda grenarna härstammar från Johan Eriksson Husgafvel (1679-1742) liksom den Elias Huusgavel, som introducerades till Riddarhuset i Stockholm år 1776. Den här haplotypen förekom i databaserna tre gånger i de följande områdena: 1) Finland, 2) Münster, Westfalen, Tyskland och 3) Tyrol, Österrike.

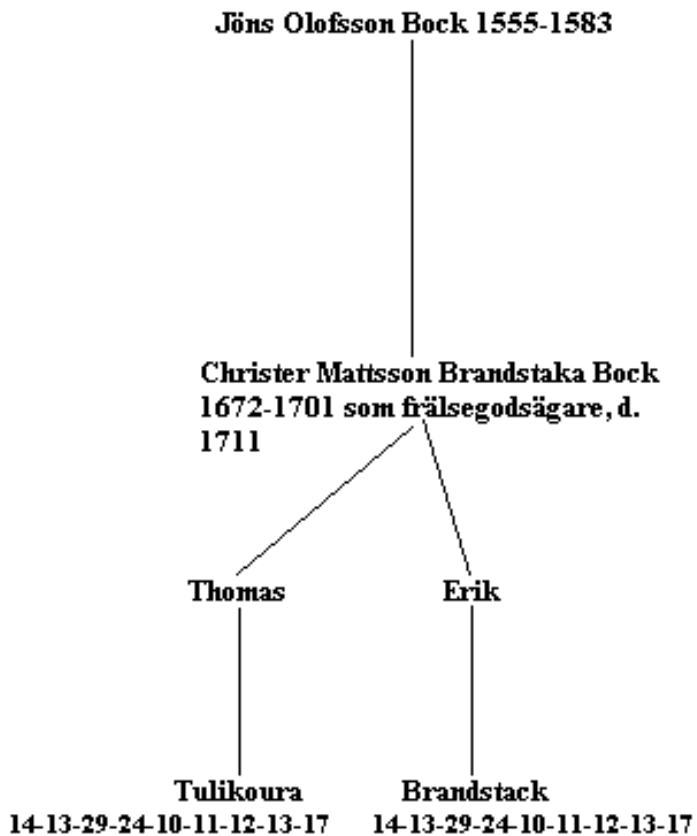
Eftersom Husgafvel-släktens modala haplotyp är olik den mest förekommande haplotypen i Danmark bara i en locus och olik Sveriges mest förekommande haplotyp i 3 loci, verkar Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp vara mera sannolikt från Danmark än från Sverige, men emedan Skåne (nuvarande södra Sverige) hörde till Danmark i början, och emedan de norska antagligen gjorde ett korståg till Småland under 1100-talet, är

³¹²⁷ Burke 1884/1969, s. 131

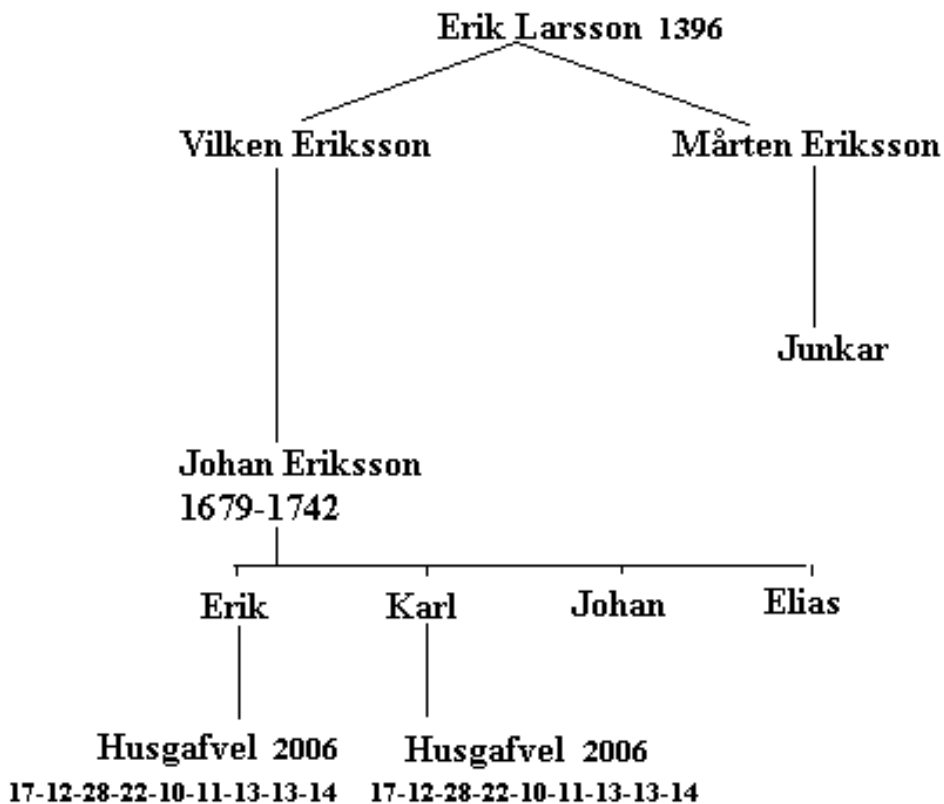
³¹²⁸ Brown of Coulston, detta vapen registrerat i Lyon Office bara 16 Feb 1686, men släktens sigill är känt på Orknejerna från året 1551 som "On a chevron between three fleur-de-lys, an annulet" (Smith 1902, ss. 25,26) och Brown of Coulston-släktens, som existerade ännu åtminstone år 1848, representant verkar ha nämnts som vittne i Prins Davids inkvisition i 1116 i Skottland (Burke 1848, s. 25). En gren av denna Broun-släkt, Broun av Hartrie, verkar ha flyttat till Helsingör i Danmark under 1300-talet (Martine 2001, s. 59). Ett medeltida sigill av en släkt med namnet Brown/Broun/Brun och med en sparre är dock inte känt i Danmark eller i Sverige. Sigill som hörde till personerna med efternamnet "Brun" men med något annat vapenmotiv dock känner man till både i Danmark och Sverige. En engelsk medeltida (Edwards I tid) Brun-släkt använde ett ankarkors (cross moline/crois punete) i vapnet (Brault 1997, del. II, s. 81). En John Brown fick rätt att förhandla med kung Erik av Pommern 27.8.1406 (DD 473, Norfolk record office) och en Erik Brune är känt från Danmark 13.5.1406 (DD 346). Man borde också komma ihåg, att också den skottska släkten Duncans namn betyder "brown warrior" eller "en brun krigare" och en Duncan-släkt med en sparre av guld och jakthorn på rött fält i vapen har existerat i Danmark.

³¹²⁹ Hallenberg et al. 2005, ht 67-69 tillsammans, på basis av 9 loci DYS 19, DYS 385a,b, DYS 389 I, DYS 389 II, DYS 390, DYS 391, DYS 392, DYS 393, frekvens tillsammans 2,7 % av alla. Om man jämför med ht 87-88 (frekvens också tillsammans 2,7 % av alla) på basis av de ovan nämnda loci, är tre loci olika.

Fig. 30: Veckelax släkters grenar och deras Y-haplotyper.

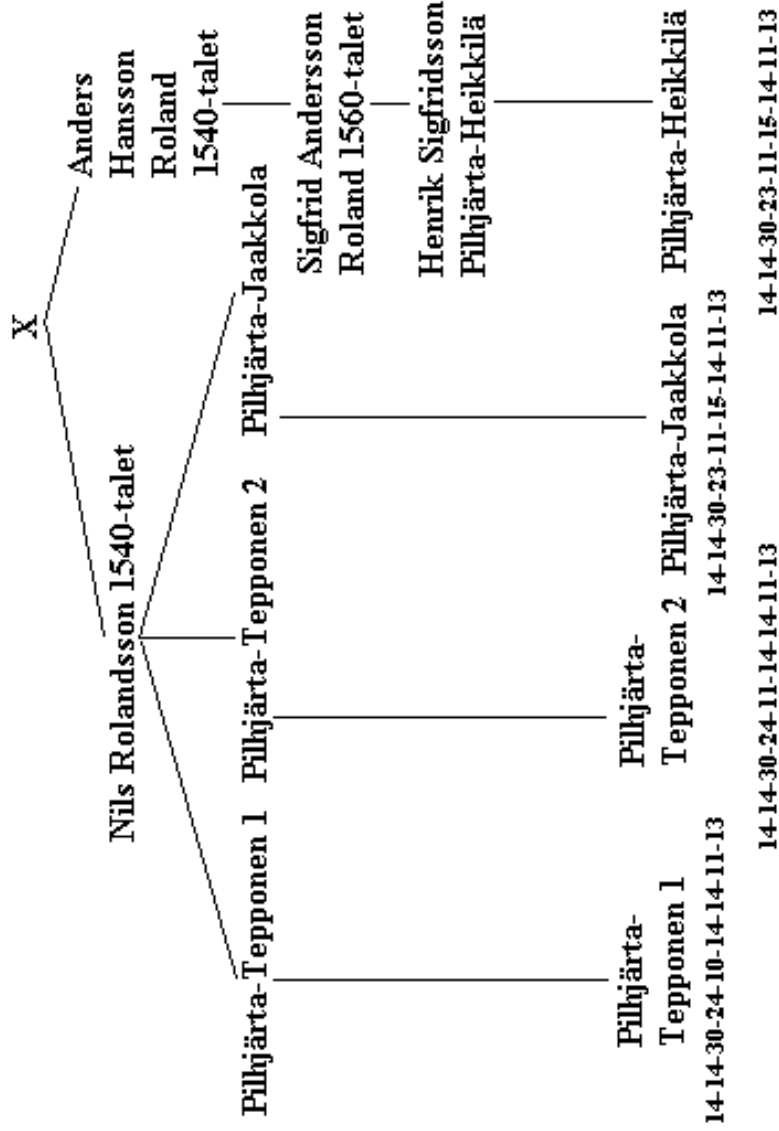

a) Brandstake-släktens grenar och deras Y-haplotyper.

b) Husgafvel-släktens grenar och deras Y-haplotyper³¹³⁰.

³¹³⁰ Enligt både Ramsay 1909, ss. 194-197 och 214-215 och Korhonen 1981, s. 142, härstammade Henrik Henriksson Junkar, den sista ägaren av Sandby i Junkar-släkten, från Per Nilsson, och enligt Ramsay (1909) därmed av Nils Persson, Per Jönsson och vidare av Vilken Eriksson, men Korhonen 1981, nämner Per Jönsson inte alls. Det har dock funnits personer med detta namn i Viborg slottslän (se texten).

c) Pihjärta-släktternans grenar och deras Y-haplotyper.

det möjligt att bara konstatera, att Husgafvel-släktens Y-haplotyp är klart nordiskt.

Husgafvel-släktens Y-kromosoms haplogrupps I geografiska distribution i Nord-Europa liknar ganska mycket distributionen av den snörkeramiska stridsyxkulturen³¹³¹. Därför måste man ta hänsyn till den möjligheten, att Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp har kommit till vårt område redan ca. 2500-200 fKr. Mot detta talar dock det faktum, att om denna Y-kromosomhaplotyp redan så tidigt hade kommit, varit här hela tiden därefter och överlevt de flaskhalseffekt-producerande katastrofer däremellan, det borde vara en av de allmännaste i vårt land. Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp är ändå inte allmän, utan mycket sällsynt. Därför måste det tas som en mycket senare nykomling på Finska Vikens norra kust.

Fastän Husgafvel-Wilkin-släktens Y-kromosomhaplotyp är bara litet olik Danmarks mest förekommande Y-kromosomhaplotyper, och är därmed en variant av de mest förekommande nordiska Y-kromosomhaplotyperna, är själva Husgafvel-Wilkin-släktens Y-kromosomhaplotyp en raritet och därmed är strikt taget hypotesen 1.3.1. osann.

Pilhjärta-släktens Y-kromosoms modala haplotyp

Hypotes 1.3.3.: "Pilhjärta-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste skandinaviska haplotyperna (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C)

Pilhjärta-släktens (Fig. 30c) Y-kromosomers modala minimala haplotyp hör till de finska befolkningarna. Pilhjärta-släktens modala minimala haplotyp och dess grannehaplotyper har förekommit i de nordiska länderna, Baltikum, Novgorod och Siberia³¹³².

Pilhjärta-släktens modala minimala haplotyp är densamma som släkternas Crowther (England, Förenta Staterna) och Sandstorm (Sverige, Förenta Staterna smgf.org). Pilhjärta-släktens modala Y-haplotyp är också nära³¹³³ den av släkterna, som hör till den rurikidernas grupp³¹³⁴, men Pilhjärta-släktens Y-haplogrupp var N3, när rurikidernas Y-haplogrupp var N1c1.

³¹³¹ Miller et al. 2009, s. 27; Huurre 2004, s. 73

³¹³² <http://www.yhrd.org>

³¹³³ Antalet upprepningar i alla den minimala haplotypens loci passar i princip till rurikidernas grupp Y-kromosomhaplotypvarianter

³¹³⁴ På grund av Ruriks avkomlingar i fader-son-linjen: Dys 385a: 11, Dys 385b: 13, Dys 389I: 13/14, Dys 389II: 29-31, Dys 19: 14, Dys 390: 23, Dys 391: 10/11, Dys 392: 14/15, Dys 393: 14, Dys 437: 14, Dys 439: 10/11; Haplogrupp N1c1; Familytreedna.com: "Rurikid Dynasty DNA Project" På basis av samma haplogrupp och haplotyper, skulle det se ut, att rurikiderna hörde till samma haplogrupp som 70 % av östra Finlands invånare.

Tabell 10: Släkterna med ett Will-släktsnamn och/eller en likadan Y-haplotyp som Husgafvel-Wilken-släktens och anknytning till ett släktsnamn med en sparre av guld/silver på rött fält i vapnet.

Namn/ Dys	19	389 I	389 II	390	391	392	393	385a,b	Dist VMH**	Dist HW**
VMH ³¹³⁵	14	12	28	22	10	11	13	13,14	0	
HW	17	12	28	22	10	11	13	13,14	1	
Williamson ³¹³⁶ Shetland, Skottland	14	12	28	22	10	11	13	13,14	0	1
Williams ³¹³⁷ , England	NF	12	28	22	10	11	13	13,14	0-1	1
Williamson ³¹³⁸ , okänd	14	12	28	22	10	11	13	13,14	0	1
Brown ³¹³⁹ , Förenta St.	14	12	28	22	10	11	13	13,14	0	1
Ledbetter ³¹⁴⁰ Durham, England*	14	12	28	22	10	ND	13	13,14	0-1	1-2
Ledbetter ³¹⁴¹ Förenta St.	14/1 5	12	28	22	10	11	13	13,14	1	1
White ³¹⁴² , Förenta St.	15	12	28	22	10	11	13	13,14	1	1
Dronker ³¹⁴³ , Holland	ND	12	28	22	10	11	13	13,14	0-1	0-1
Williamson ³¹⁴⁴ , okänd	14	12	28	22	10	11	13	12,14	1	2

NF = Inte passande. ND = Inte analyserat. *Dys 437-439 också identiskt med HW.

**Genetisk distans in loci. VMH = Den mest förekommande haplotypen i Danmark. HW = Husgafvel-Wilkin. ysearch = www.ysearch.org. ybase = www.ybase.org. smgf = smgf.org.

3135 Ysearch = www.ysearch.org. A Free Public Service from Family Tree DNA Genealogy by Genetics, Ltd. World Headquarters, 1445 North Loop West, Suite 820 Houston, Texas 77008, USA

3136 Ysearch, ID: NWCNP

3137 Smgf = www.smgf.org = Sorenson Molecular Genealogy Foundation., inga providentiteter gives, bara namn och Y-haplotyp

3138 Ysearch, ID: 9NY68

3139 Smgf, inga providentiteter gives, bara namn och Y-haplotyp

3140 Ysearch, ID: F3WW5

3141 Ybase = www.ybase.org = DNA Heritage. 40 Preston Road, Weymouth, Dorset, DT3 6PZ, UK.

3142 Ybase

3143 Ysearch, ID: MPWMV

3144 Ysearch, ID: 6R6GY

Fastän Y-kromosomhaplotyperna av olika Pilhjärta-Jaakkola- och Pilhjärta-Heikkilä-linjerna är nära varandra, är det anmärkningsvärt, att de inte alla är exact likadana, vilket bevisar, att den gemensamma stamfadern av Pilhjärta-Tepponen, -Jaakkola och -Heikkilä har levt för en lång tid sedan. Detta för sin tur skulle föreslå, att de olika Pilhjärta-linjerna formar en klan och att de olika linjerna hör till samma släktgrupp via äktenskap.

Y-haplogruppens N3 geografiska distribution liknar så pass mycket distributionen av den kamkeramiska kulturens geografiska distribution väster om Ural³¹⁴⁵, att det också måste frågas, om Pilhjärta-släktens stamfader har kommit till vårt område redan under stenåldern. Detta kan inte helt uteslutas, men emedan Pilhjärta-släktens Y-haplotyp är så sällsynt, är det sannolikt, att Pilhjärta-släkten har grenat sig från andra linjer med Y-kromosoms N3-haplogrupp mycket senare. Om Pilhjärta-släktens stamfader hade kommit till området redan under stenåldern, haft samma Y-haplotyp som Pilhjärta-släkten nu, stannat där därefter och överlevt de flaskhalseffekt-producerande svåra tiderna däremellan, borde Pilhjärta-släktens Y-kromosoms modala haplotyp nu vara bland de vanligaste i Finland, men detta är inte fallet.

Om de tre extra loci Dys 437, Dys 438 och Dys 439 togs med i analysen, förekom Pilhjärta-släktens Y-kromosomhaplotyper ingenstans. Pilhjärta-släktens Y-kromosomhaplotyper är därför extremt sällsynta. Hypotesen 1.3.3. är därför också osann.

Veckelax släkters ursprung på grund av Y-kromosomer, historiska dokument och kulturella faktorer

På basis av jämförelse av Veckelax knapesläkters Y-kromosomers haplotyper och haplogrupper med Y-haplotypdatabankernas material och litteratur tyder Veckelax frälsesläkters Y-kromosomers haplotyper och haplogrupper på att de i Veckelax ännu kvarstående tre frälsesläkters ursprung är i:

- a) Danmark eller södra Sverige (Husgafvel)
- b) De finsk-karelska områdena (Pilhjärta)
- c) Mellanöstern (Brandstake, troligen via Polen-Preussen-Baltien på basis av heraldik och delvis genetik).

Källorna och de kulturella faktorerna (inkl. heraldik) ger stöd för dessa av DNA-fynd föreslagna ursprung.

³¹⁴⁵ Huurre 2004, s. 25; Rootsi 2007, fig. 2

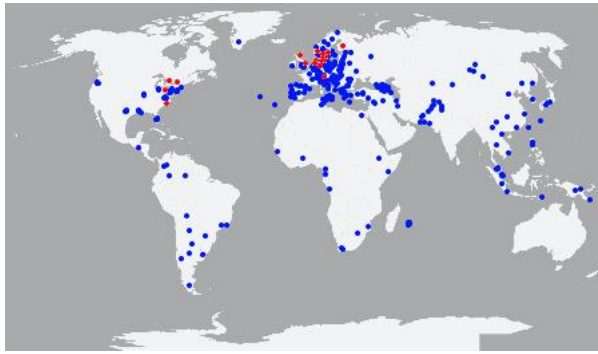

Fig. 31: Husgafvel-släktens modala minimala haplotyp i alla databaser. Figuren modifierad av den given i www.yhrd.org med att tillägga observationerna i andra databaser. Röd = Husgafvel-släktens modala minimala haplotyp.

De ställda hypoteserna i resultatens ljus

Det kan sägas på grund av de här resultaten, att:

- 1) hypotesen 1.3.1. (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C): "Husgafvel-släktens Y-STR-haplotyp är en av de mest förekommande skandinaviska eller anglo-normandska Y-haplotyperna" är osann. Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp är nog olik i bara 1 av 9 loci med den mest förekommande danska Y-kromosomhaplotypen, men själva Husgafvel-släktens Y-haplotyp är en raritet.
- 2) hypotesen nr. 1.3.2. (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C): "Brandstake-släktens Y-STR-haplotyp är en av de vanligaste baltiska Y-haplotyperna" är osann. Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyps ursprung är i Mellanöstern, fastän den syns ha kommit till Veckelax från Baltien. Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp är också mycket säregen, inte alls vanlig.
- 3) hypotesen nr. 1.3.3. (se 2.2.1., Schema IV, Appendix C): "Pilhjärta-släktens Y-haplotyp är en av de mest förekommande i Skandinavien" är osann. Pilhjärta-haplotyperna är finska, fastän de har också förekommit i Skandinavien, och de 12-loci Y-kromosomhaplotyperna av de Pilhjärta-linjerna är sällsynta.

Y-haplotypanalysernas syftens förverkligande

Alla de givna syftena av de här Y-kromosomhaplotypanalyserna har nåtts.

Nu efter att ha karaktiserat det gamla frälset i Viborgs fögderi kan vi börja analysera, vad gjorde de ovan karakteriserade gamla, lokala fräsesläkterna för den nordiska lokalförvaltningen i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under medel- och vasatiden.

3.5 DET LOKALA FRÄLSET I SVERIGES FÖRVALTNING

Först fanns det bara högfrälset och det kyrkliga frälset. Enligt Gelting (2011) började kungarna i Danmark under 1130- och 1140-talen ge gods och rättigheter mot rusttjänst³¹⁴⁶. Enligt förebilden av det andliga frälset (*precarium, beneficium*), inrättades av kung Magnus Birgersson en världslig motsvarande grupp i Sverige.

Harrison (2009) tog ställning till det medeltida frälsets organisation så, att frälset i Sverige utgjordes under medeltiden av de följande skikten: 1) stormannasläkter i Väster- och Östergötland, 2) stormannasläkter, vilka först på 1200-talets andra hälft länkades till den kungliga maktsfären, 3) nya släkter, inkluderande också svenner av vapen³¹⁴⁷.

I Danmark stadgade kung Valdemar II år 1241 Jyllands lag, enligt vilken det gavs rätten att ta *homage* bara till representanter av den allmänna makten. Gelting (2011) har tolkat den här lagen så, att kungen enligt Jyllands lag kunde ta *homage* i hela riket, biskopar i sina egna stift, hertigar av Jylland och Slesvig i deras hertigdöme, grevar i deras grevdöme och medlemmar av kungens hushåll i deras förvaltningsdistrikter³¹⁴⁸. Att Ösels och sjödistriktens biskop Henrik år 1241 utvidgade sitt stifts område i samtycke med Tyska Orden till Vatja, Neva, Ingermanland och Karelen³¹⁴⁹ betydde, att han kunde ta *homage* av män i dessa områden, dvs. män till det kyrkliga frälset, i en större region.

Såsom i Sverige efter Alsnös stadga år 1280 och enligt Magnus Erikssons Landslag ca. år 1352³¹⁵⁰ kunde man enligt Jyllands lag bli frälse i Danmark med att personligt förbinda sig till rusttjänsten (*militia equestris pro immunitate a vectigali*) under en av de ovan nämnda representanterna av den allmänna makten.

³¹⁴⁶ Gelting 2011

³¹⁴⁷ Harrison 2009, s. 407.

³¹⁴⁸ Gelting 2011

³¹⁴⁹ DF 84

³¹⁵⁰ Alsnö stadgas grundprinciper togs också till Magnus Erikssons Landslag; Kunungx Balkenum, XI. Emedan de här principerna är grundläggande för frälsets position och detta projekts område, ges det mest viktigaste innehållet här: "Nu thessum lundum agha frelsis maen sinun kunge thiana. Huilikin man sum frelst vil haua sit goz, huat aer riddare aellae suen, aengum vndan taknum, skal haua firitighi marka haest, baetre ok ei vaerre, thaer til örsa sathul, vpgiorran hiaelm ok full vapn, bathe at likama ok at benum aengo vndantako thy sum en gother man ma sik meth vaeria...2§ Kan det sua vara aet af bondum vil nakar fraelsis man vartha, tha skal han sik retha innan then daghin bathe med haest ok vapnum, sua aet the sum vapnasynena skulu skutha a kunungx vaeghna, skuthin bathe mandom ok fraeghth hans, haest ok vapn, sua ok aen han forma thet fraels vppe haida meth goz sum för aer sakt."; Retsö 2009, s. 22.

3.5.1 Det regionala frälset i formandet av rättsväsendet

I Sverige till den viktiga medeltida lagstiftningen hörde kung Magnus Erikssons landslag³¹⁵¹ (ca. 1352) och hans motsvarande stadslag³¹⁵², kung Kristoffers landslag (ca. 1442), Alsnö stadga om frälseståndet och olika andra stadgor t.ex. den karelska kvinnofreden år 1316³¹⁵³ och de olika landskapslagarna. Det så kallade Visby-lagen regulerade den internationella sjöfaran och handeln och kändes och användes också utom de nordiska länderna³¹⁵⁴.

Magnus Erikssons Landslag ca. 1352 var den första lagen för hela riket i Sverige. Det tyska områdets första år 1348 nedskrivna lag "*Tideman Güstrowscher Kodex*" gavs i Lybeck och den första tryckta lagen "*Reformation der statut und gesetze*" gavs i Nürnberg år 1484: Östersjöns stora Hansastäder tog denna senare lag i bruk bara år 1586 (Lybeck) och 1603 (Hamburg), efter många andra tyska städer, men Hamburg hade dock reformerat sin egen stadbok redan år 1497 (*Hamburger Stadtrecht*): den romerska rätten tillämpades i några delar av den hamburgska stadsrätten, fastän både Lybeck och Hamburg hörde till den gamla Saxensrättens (*Magdeburger Recht*) område³¹⁵⁵.

I Danmark var enligt Pihlajamäki et al. (2007) den första lagen med en officiell och känd status *Jyske Lov*, som gavs år 1241 av kung Valdemar Sejr på ett möte med rikets bästa män i Vordingborg³¹⁵⁶. Den här *Jyske Lov*-lagen skulle vara starkt påverkad av det kanonska laget, men för övrigt skulle vara en samling av de äldre jylländska lagar: den autoriserades att använda i hela det danska rättsområdet³¹⁵⁷. Hur mycket *Jyske Lov* användes i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rå³¹⁵⁸ och Ryssenstenen³¹⁵⁹ under Kalmarunionens tid, förblir oklart, fastän detta område då hörde till Eriks av Pommern riket och regerades av Viborgs hövudsmän hörande till den danska kungens hushåll. Också en annan gammal samling av lagar är känd från Danmark: *Thords artiklar* som existerar i både latinska och danska texter³¹⁶⁰. I Norge gavs *landslov* gällande

³¹⁵¹ Collin & Schlyter 1862/2010.

³¹⁵² Collin & Schlyter 1865/2010.

³¹⁵³ DS 2067; Gavs efter "*consilio et consensu nobilium virorum dominorum*", dvs. det var fråga om ett avtal mellan kungen och högfrälset, se Pihlajamäki et al. 2007, s. 188

³¹⁵⁴ Andermann 2004, ss. 137-144.

³¹⁵⁵ Andermann 2004, ss. 141, 142

³¹⁵⁶ Pihlajamäki et al. 2007, s. 54

³¹⁵⁷ Jørgensen 1940, s. 41

³¹⁵⁸ REA nr. 352

³¹⁵⁹ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

³¹⁶⁰ Jørgensen 1940, s. 43

för hela Norge av kung Magnus Lagabøte mellan åren 1274 och 1276, men gamla, även paganska mera eller mindre lokala lagar vet man också i Norge och enligt Sandvik & Sigurðsson (2005) fick Island sin första lag från Norge.³¹⁶¹

Den ideologiska basen av det medeltida lagstiftandet innehöll enligt Musson (2001) komponenter av religion, tidens politik och även filosofi³¹⁶². Den kungliga maktens ökande gjorde det möjligt att stifta lagar *för hela riket* för att beskydda hem, kvinnor, ting och kyrkan³¹⁶³, och lagstiftningen för hela riket ökade kungens makt vidare.

Sveriges kung Johan III stadgade år 1569, att adeln inte var under de lokala häradsdomstolarna såsom bönderna, utan deras juridiska frågor behandlades i landstinget, om det inte var fråga om en sådan sak, som krävde behandling i någon specialrätt liksom t.ex. militärrätt³¹⁶⁴.

I häradsrätterna tillämpades *Landslag* tills 1608, när *den mosaiska lagen* togs i bruk i Sverige³¹⁶⁵, kanske därför, att den lutherska kyrkan betonade skrifter och i Gamla Testamentets sista bokens sista paragraf sägs det klart, att lagen av Moses bör kommas ihåg³¹⁶⁶.

Det kan frågas, hur detta var möjligt i ett land med en kristen religion baserad på tanken om Guds nåd, men svaret ligger troligen i den lutherska världens vilja att betona Bibelns ord. Gamla testamentet var en del av Bibeln och innehöll en färdig lag³¹⁶⁷.

Sigfrid Jönsson³¹⁶⁸ Wilkin (d.y.) till Bredskall och Tavastby agerade som en underlagman i Karelen i början av 1600-talet, vilket verkar betyda, att han agerade som lagmans ställföreträdare i lagmansrätten i sitt område. Om han tillämpade också mosaiska lagen är inte känt, men detta syns vara fallet.

Höga Nämnden grundades år 1560 för att granska underrätternas domar. Den utvecklade till Högsta Förvaltningsdomstolen. I den här domstolen dömdes fogdar, häradskrivare, krigsbefäl osv³¹⁶⁹. T.ex. Veckelax släkters medlemmar, som under vasatiden efter 1560 agerade som fogdar skulle ha blivit dömda i Höga Nämnden, om det hade funnits någon orsak.

³¹⁶¹ Ari „fróði“ Þorgilsson (f. 1067 d. 1148: Íslendingabók

³¹⁶² Musson 2001, s. 7.

³¹⁶³ Tötterman 2000, s. XXII.

³¹⁶⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 544.

³¹⁶⁵ Harrison & Eriksson 2010, s. 540

³¹⁶⁶ Malakia 4:4

³¹⁶⁷ Rabbi Jesus av Nasaret hade egentligen ingenting mot den mosaiska lagen. Han bara protesterade om den stränga *tolkningen* av de traditionella regler som skrevs senare ner i Talmud.

³¹⁶⁸ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

³¹⁶⁹ Harrison & Eriksson 2010, s. 544.

I Regeringsformen given 29.7.1634 definierades Åbo Hovrätt (grundad år 1623 av kung Gustav II Adolf) så att Finland och bägge Karelarna hörde till Åbo Hovrätts krets, men Ingermanland hörde till Dorpats (Tarto) Hovrätts krets³¹⁷⁰.

Kexholms län var i Sveriges förvaltning under 1580-1597 och 1611-1710. I Gustaf II Adolfs regeringstid blev den tillsammans med Ingermanland och Livland en generalguvernment, som styrdes från Narva, dvs. 70 km från Västra Karelens kust. Det var en erövrade provins, inte en integral del av Sverige och därför tillämpades där inte nödvändigtvis Sveriges lagar i början. Dess invånare skickade inte representanter till Sveriges Riksdag och talade inte nödvändigtvis svenska. Dessutom urgjordes en del av Kexholms län av områdena, som hade hört till Ordensstat med dess lagar, och en annan del hade hört till Ryssland med dess lagar. År 1637 förenades Kexholms län med Finlands generalguvernment. Kexholms län hörde till kretsen av Åbo Hovrätt (grundad 1623), men Ingermanland hörde till Dorpats Hovrätt.

På basis av den ovanstående, kan de ställda hypoteserna behandlas på det följande sättet:

Hypotesen 2.1. (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C) undersöks av delhypoteserna 2.1.1.-2.1.3..

"Veckelax frälsesläkter tog del i forandet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under medeltiden" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Hypotes nr. 2.1.1.: Husuböle var ett medeltida förvaltningscentrum (se 2.2.2., Schema IV, Appendix 8)

Att det har kunnat finnas ett fögderi i området öster om Kymmene älv redan innan Viborg slotts grundande föreslås av det faktum att det finns ett gammalt ortnamn "Husuböle" i Veckelax. Dessa Husaby / Husuby / Husuböl / Husuböle centra (se 1.3.1. 1.3.2., 1.3.3, 3.2.2., 3.5.1., hypotes nr. 2.1.1.) var 1200-talets andra hälfts förvaltningscentra, som grundades för insamlandet av skatterna. De tidiga kungens ämbetsmän i dessa Husabyar kallades "husabymän"³¹⁷¹, vilket kan kanske ha ursprungligen betytt detsamma som termen "Husula adel" ³¹⁷², som har använts speciellt för Pihjärta-släkten i Veckelax. Redan Kaukiainen (1974) skrev, att det inte kunde uteslutas, att det fanns ett frälsehemman i Veckelax redan innan de kända Veckelax frälsesläkter fick sina brev.

³¹⁷⁰ Stiernman 1729. ss. 887-921.

³¹⁷¹ Fritz 1972, s. 82

³¹⁷² Området "Husula" ligger bredvid "Husuböle" (Husupyöli på finska nuförtiden) och har troligen varit en del av Husuböle.

Om ett sådant fögderi existerade öster om Kymmene älv i Veckelax innan Viborg slotts grundande år 1293, är det intressant, att Fritz (1972) tyckte, att handelsprivilegier från 1200-talet förutsatte en kungens fogde eller uppbördsmän på varje plats, som tyska handelsmän kunde komma att besöka³¹⁷³. Att de tyska handelsmän kunde komma till Veckelax redan tidigt är känt från Viborgs fogde Per Jönssons brev till Revels borgare år 1336, emedan han gav i detta brev lov till Revels borgare att sälja sina produkter i tre "civitas": Veckelax, Vederlax och Viborg³¹⁷⁴. Om detta år 1336 skedde, var det väl möjligt, att de tyska handelsmännen hade kommit till Veckelax redan tidigare, speciellt när det enligt Rosén (1936) finns ortnamn tydande på en tidig tysk bosättning i Newitte, nära Saxby i Veckelax³¹⁷⁵.

De så kallade husabyarna, kungliga centra på landsbygden byggdes antagligen under Birger Jarls tid³¹⁷⁶. Husuböle³¹⁷⁷ i Veckelax verkar representera den här husabyarnas grupp³¹⁷⁸, och om så, dess existens skulle tala också för skatteväsendets kommande till Östra Nyland och till Viborgs fögderi och datera själva ortnamnet "Husuböle" till 1250-talet.

Husabyarna och andra tidigare förvaltningsgårdar som skatteförvaltningens tidiga centra var uppenbarligen i kungafamiljens privata ägo eller donerats till kyrkliga institutioner³¹⁷⁹. Borgarna ersatte senare på många håll i landet husabyarna och de andra tidiga kungsgårdarna som förvaltningscentra³¹⁸⁰.

Om ortnamnet "Husuböle" i Veckelax tyder på ett gammalt förvaltningscentrum i området, skulle dess byggande höra till tiden innan Viborg slotts byggande i och efter 1293, dvs. till tiden efter 1237-1249, när Påve Gregorius IX år 1237 gav order att göra ett korståg mot tavaster³¹⁸¹ och Påve Innocentius IV gav sitt skyddsbrev för Finlands stift år 1249³¹⁸². Denna tidsperiod som Husuböles föreslagna förvaltningscentrums grundandes tid stöds av det förståndet att de Husaby-förvaltningscentra har byggts under 1200-talet. Inga arkeologiska begravningar har gjorts i Husuböle område hittills.

³¹⁷³ Fritz 1972, s. 83

³¹⁷⁴ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, I:2:299

³¹⁷⁵ Rosén 1936, ss. 84-89

³¹⁷⁶ Harrison 2009, s. 285.

³¹⁷⁷ DF 3076; Enqvist 2006, ss. 32-33.

³¹⁷⁸ Fellows-Jensen 1993., s. 502

³¹⁷⁹ Fritz 1972, s. 57; Rosen 1949. ss.70 ff., 81 ff

³¹⁸⁰ Fritz 1972, s. 60

³¹⁸¹ DF 82

³¹⁸² DF 96

Att Viborgs advocatus Per Jönsson Bååt år 1336, bara 43 år efter krigståget till Karelen år 1293, gav utrikeshandelsrättigheter för Veckelax och kallade orten en "*civitas*", också stöder den möjligheten, att det fanns ett anmärkningsvärt förvaltningscentrum eller handelsplats eller båda där i Husuböle-Strömsby-område då.

Att det hade funnits ett tidigt Husuböle-förvaltningscentrum i Veckelax skulle stödas också av det faktum att Veckelax beskattning har inte följt det vanliga sättet utan ett tidigare sätt³¹⁸³. *Ius sueconum* gällde i Veckelax³¹⁸⁴.

Husuböle-förvaltningscentret i Veckelax, om det hade existerat, skulle ha format basen för den nordiska lokalförvaltningens grundande i Veckelax-Kymmene-Östra Nylands område redan innan krigståget till Karelen år 1293, vilket tyder på att dess byggande har skett samtidigt med kristendomens och den svenskspråkiga befolkningens kommande till Östra Nyland³¹⁸⁵.

Det är också betydelsefullt, att Novgorods furste Jurge enligt det brevet, som senare kallades Nöteborgs fredsavtal år 1323, gav år 1323 tre gislalag, Savolax, Jääskis och Äyräpää, till Sverige³¹⁸⁶. Viborg, Säckejärv, Vederlax och Vekkelas nämndes inte alls. Detta tyder på, att Novgorod hade inga krav till dessa socknar. Man tyckte alltså inte där i Novgorod, att dessa socknar skulle höra till Novgorods förvaltning, vilket skulle föreslå, att de år 1323 hörde redan integralt till Sverige. Om de hörde frågelöst till Sverige redan innan 1323, skulle det vara nödvändigt, att det fanns något slags av stabil lokalförvaltning med en Husaby där i området. Viborg slott blev ju inte färdig omedelbart. Det var i början bara ett läger, högst ett torn, och invånarna från områden närmare Tavastland skulle inte gärna ha rest dit på grund av ännu pågående fientligheter, och speciellt inte med deras skatter.

Uppdelningen av riket till förvaltningsområden skedde under kung Albrekt av Mecklenburgs tid³¹⁸⁷. Det Husuböle-centret i Veckelax verkar ha varit en plats för skatternas insamlande³¹⁸⁸, men enligt Hälsingelagens tingmalebalk hade husabyarna också en roll i tingsinstitutet, dvs. i rättsväsendet.

Husuböle är en av de gamla byarna i Veckelax. Den ligger litet väster om Kyrkosjön i en sådan distans, att det kan antas ha varit på Kyrkosjöns strand tidigare. Kyrkosjön själv var ursprungligen en vik, dvs. den ursprungliga Veckelax-viken, dit, liksom också till Husuböle, man kunde segla från havet.

³¹⁸³ Rosen 1936, s. 206

³¹⁸⁴ Pirinen 1962, ss. 77, 78, 80, 84, 86, 87, 159, ; Korpela 2004e

³¹⁸⁵ Kaukiainen 1974; Rosén 1936, ss. 37-64

³¹⁸⁶ SDHK 3228, DS 2418.

³¹⁸⁷ Fritz 1972, s. 63.

³¹⁸⁸ Om en Husaby existerade i Veckelax Husuböle, är det möjligt, att det i dess omgivning kunde hittas ovanligt mycket efterlämningar av skattevaror och myntar, men inga arkeologiska begravningar har hittills gjorts i Husuböle område.

När omvandlingen av ledungen till skatteväsendet under 1250-talet ägde rum i Sverige³¹⁸⁹, var det som följd nödvändigt att organisera skatternas insamling. För detta behövdes ämbetsmän, men framför allt också husen, där bygdens skattepengar och –varor kunde hållas innan de togs till slotten.

De så kallade husabyarna³¹⁹⁰, kortlivade kungliga centra på landsbygden byggdes, när ledungen förändrades till beskattningen³¹⁹¹. De kan ha haft en roll i beskattningen såsom i rikets bildning själv.

Ortnamnet "Husuböle" är en ekvivalent av orden Huseby och Husaby, emedan ordet "en böle" är som känt en synonym av ordet "en by", varför Husuböle skulle se ut att representera samma husabyarnas grupp.

På grund av:

- 1) ordets "Husuböle" samma mening som ordets "Husaby"
- 2) Husuböles läge i en, på basis av paleobotaniska undersökningar³¹⁹² och radiokolmätningar av järnsammansmältningar³¹⁹³ ca. 1000 år gammal ort, Veckelax,
- 3) delning av Veckelax socken till tridhiungar i stället för fjärdungar³¹⁹⁴, vilket tyder på att ett äldre system än Magnus Erikssons landslag, troligen Hälsingelagen, där det talas om tridhiungar³¹⁹⁵, har tillämpats i området,
- 4) tillämpandet av *ius sueconum* i Veckelax³¹⁹⁶
- 5) att i Hälsingelagens tingmalebalks första paragraph konstateras det följande: " *Nu kumber konungx breef æller buth till landsins. tha scall lænzman buthkaulæ wp skæræ. fiuræ aff hwærium husæby the skulu fram fara*", dvs. Hälsingelagen, som tillämpades i Veckelax, förutsatte en Husabys existens i förvaltningsområdena, där Hälsingelagen tillämpades.
- 6) handelsprivilegier från 1200-talet förutsatte en kungens fogde eller uppbördsman på varje plats, som de tyska handelsmännen kunde

³¹⁸⁹ Att det var ledungen som förvandlades till skatter och att samhället förändrade sig därefter till ett feodalsamhälle, där frälset och förläningarna var i en central position, antyder, att centraliseringen av frälselakter till Veckelax kunde ha gamla rötter.

³¹⁹⁰ Fellows-Jensen 1993., s. 502.

³¹⁹¹ Harrison 2009, s. 285.

³¹⁹² Miettinen 1997, s. 21, ref. Tolonen

³¹⁹³ Kymen Sanomat 18.9.2006, ss. 1,3

³¹⁹⁴ Roséns originaldata i Rosén 1936, s. 206

³¹⁹⁵ Hälsingelagen, manhæliæs balker VI, VII, XII

³¹⁹⁶ Pirinen 1962, ss. 77,78, 80, 84, 86, 87, 159, ; Korpela 2004e

komma att besöka³¹⁹⁷. Veckelax och Vederlax hade handelsprivilegier sedan 1336 (Revals handelsmän kunde sälja sina produkter där)³¹⁹⁸ och mera gavs år 1347 till de kareler som bodde väster om Korsnäs i Säckejärv (Littera libertatis kareliensium)³¹⁹⁹.

- 7) att den första kända rikets rättsliga ämbetsman³²⁰⁰ i området öster om Kymmene älv, nempdeman i Veckelax Erik Larsson, känns just i Veckelax, där en Husuböle fanns.
- 8) Den Civitas i Weckelax, som Viborgs fogde år 1336 nämnde³²⁰¹ kunde inte vara den Veckelax runtom den nuvarande Veckelax medeltida kyrka, emedan kyrkan existerade inte ännu år 1336³²⁰²,

är delhypotesen 2.1.1. sann.

Hypotes nr. 2.1.2.: "Erik Larsson, 'nempdeman i Veckelax', år 1396 var en nempdeman i Åbo Landsrätt " (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Erengisle Nilssons brev 2.2.1396 och Karl Ulfssons brev 21.3.1396 klart konstaterar, att Erik Larsson var en nempdeman i Veckelax. Detta tillsammans med de faktorerna diskuterade i behandlingen av hypoteserna 1.1.2.I, 1.1.2.P, 1.1.2.Q och 1.1.2.R. (Tabell 12, Tabell 14) bevisar, att han var konungsnämndens nempdeman och hade därmed de plikterna i Veckelax, som hade givits till konungs nämnds nempdemän i Magnus Erikssons Landslag³²⁰³ ca. år 1352. Det här betyder, att Erik Larsson tog del i bildningen av den juridiska administrationen i Karelen år 1396, när det nya väldets förvaltning ännu var i sitt början.

Om Erik Larsson var en medlem i lagsagas nämnd eller i Åbo Landsrätt har diskuterats tidigare i 3.1.1. (hypotes 1.1.2.Q.). Det ser sannolikt ut, att han var en medlem i både konungs- och lagmansnämnd och själv agerade som lagmans domhavande på Claus Flemings vägnar. På grund av det oavsagda, delhypotesen 2.1.2. är sann.

³¹⁹⁷ Fritz 1972, s. 83

³¹⁹⁸ DF 443, LEC II, nr. 777

³¹⁹⁹ DF 522

³²⁰⁰ Termen "ämbetsman" användas här medvetet, emedan konungsnämndens nempdemans ställning baserade sig på Magnus Erikssons landslag och nempdemannens uppgifter baserade sig på samma lag.

³²⁰¹ DF 443, LEC II, nr. 777

³²⁰² Veckelax kyrka nämndes första gången i ett brev 2.2.1396, DF 1054

³²⁰³ MEL XXVIII, XXXI, XXXIII

Hypotes nr. 2.1.3.: "Erich af Kumos, 'lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna' år 1414, var Erik Larsson, nempdemän i Veckelax" (2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Erich av Kumos person har redan diskuterats i 3.1.1. (hypoteserna 1.1.2.I, 1.1.2.P, 1.1.2.Q och 1.1.2.R.). För den här hypotesen talar, att:

- 1) den här Erich av Kumos agerade som lagmans domhavande, dvs. i juridik liksom nempdemännen,
- 2) han agerade i Östra Nyland, till vilket Veckelax hörde på grund av att *ius sueconum* tillämpades i Veckelax³²⁰⁴,
- 3) han agerade som råsynesman i konungsnämnd, när rårna mellan Lappwes och Savolax, dvs. också rårna mellan Veckelax och Savolax³²⁰⁵, granskades och i dokumentet rörande granskningen i Åbo Landsrätt nämndes Ankapora vid Veckelax västra gräns tre mil från kusten första gången³²⁰⁶.
- 4) han agerade som konungsnämnds nempdemän också annars (se behandlingen av hypoteserna 1.1.2.I, 1.1.2.P, 1.1.2.Q, 1.1.2.R, Tabell 12, Tabell 14)
- 5) Erich af Kumos nämndes tillsammans med en Vilkin af Kumo (präst) närvarande i Åbo Landsrätt i ett brev från året 1415³²⁰⁷, vilket antyder, att Vilkin af Kumo och Erich af Kumos har känt varandra (det enda brevet i källmaterialet, där en Erik och en Vilken förekommer tillsammans)
- 6) Erich af Kumos levde samtidigt som Erik Larsson i Veckelax

Mot den här hypotesen 2.1.2. talar, att:

- 1) Eriks av Kumos patronym är inte känd direkt från källorna, men på basis av jämförelse av vissa dokument, är det klart, att hans patronym är "Laurensso" (se behandlingen av hypoteserna 1.1.2.I, 1.1.2.P, 1.1.2.Q, 1.1.2.R, Tabell 12, Tabell 14)

På basis av att det inte har funnits många med namnet Erik Larsson i 1400-talets Österland i någon samhällligt anmärkningsvärd position, att det inte har varit

³²⁰⁴ Pirinen 1962, ss. 77, 78, 80, 82, 84-87, 159

³²⁰⁵ Veckelax hörde till Lappwes härad senare under 1500-talet i början av vasatiden och Ankapora, som nämndes som ett av råmärkena, är en större fors i Kymmene älv vid Veckelax västra gräns, nuförtiden Anialafors, Anjalankoski på finska

³²⁰⁶ REA nr. 352, 25.6.1415

³²⁰⁷ REA nr. 352, 25.6.1415

många sådana med namnet Erik, som har agerat i juridiska sammanhang, att Erich av Kumos³²⁰⁸ också år 1415 nämndes i Åbo Landsrätt såsom den Erik Lauresson, som var i den nempdenen till vilket kungen innan 9.5.1418 hade skrivit (Åbo Landsrätts³²⁰⁹ nämnd, konungsnämnd som i landslagen bestämdes³²¹⁰), att Erich av Kumos år 1415 nämndes tillsammans med Vilken af Kumo³²¹¹ och att nempdeman Erik Lauresson till vilket kungen skrev³²¹² var av allt att döma samme Erik Larsson, som var nempdeman i Veckelax, verkar Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, vara densamme som den Erich av Kumos, som år 1414 var "lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna".

Delhypotesen 2.1.3. är sann.

Statistisk behandling av hypotesen 2.1

Emedan 3/3 delhypoteser om det regionala frälsets deltagande i formandet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under medeltiden är sanna, dvs. det finns tre faktorer, som stöder frälsets roll i formandet av den juridiska administrationen i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 råv och Ryssestenen, är också hypotesen 2.1. sann, fastän en probabilistisk-statistisk analys³²¹³ inte är möjlig i detta fall. På grund av testandet av hypoteserna 2.1.1.-2.1.3. är det sannolikt, att Veckelax frälsevärd tog del i formandet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under medeltiden.

Redan en av hypoteserna 2.1.2. eller 2.1.3 som sann bevisar, att Veckelax frälsevärd tog del i formandet av den juridiska administrationen i området öster om Kymmene älv, men det är inte fråga om en deduktiv-nomologisk explanation, dvs. inte så att varje veckelaxisk frälsevärd i Sveriges östra delar under medeltiden tog del i formandet av den juridiska administrationen.

Explanandum-händelsen "Det lokala frälset tog del i formandet av juridiska administration i Sveriges östra delar under medeltiden" kan förklaras med de följande explananerna:

- 1) Kungen och lagmannen tillsammans valde enligt Magnus Erikssons landslag 12 män, den konungsnämnden, i varje provins att försäkra följandet av lagen³²¹⁴

³²⁰⁸ REA nr. 352, 25.6.1415

³²⁰⁹ REA nr. 328, 16.1.1411; REA nr. 457, 29.10.1435

³²¹⁰ MEL, konungsbalk, XXXIII §

³²¹¹ REA nr. 352, 25.6.1415

³²¹² REA nr. 378, 9.3.1418

³²¹³ Hempel 2001, ss. 276-281

³²¹⁴ MEL, konungsbalk, XXXI kapitel, XXXIII kapitel

1B) Lagmannen valdes enligt Magnus Erikssons Landslag så, att biskopen tillsammans med två präster och med sex hovmän (*de armigeris*, frälsemän) och sex bönder valda av lagsagas allmogen på landstinget, valde tre män av dem, som i provinsen bodde, och av dessa valde konungen en³²¹⁵.

1C) Häradshövdingen valdes enligt Magnus Erikssons Landslag så, att häraden nämnde tolv män, lagmannen var trettonde, och dessa tretton valde tre män av häraden, av vilka konungen valde en.³²¹⁶

2A) Gods och rättigheter gavs mot tjänst eller skatte

2B) En frälseman var en rationell³²¹⁷ aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja

2C) varje rationell frälseman gjorde nempdemans tjänst i rättsväsendet, om vald till uppgiften av kungen, mot gods och rättigheter eller blev under skatte³²¹⁸

På grund av det ovsagda är det logiskt att dra den slutsatsen, att det lokala frälset tog del i formandet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under senmedeltiden.

Att detta gällde i området öster om Kymmene älv, har bevisats ovan. Det var inte bara nempdeman i Veckelax³²¹⁹ Erik Larsson³²²⁰, som tog del i formandet av den juridiska administrationen utan också Morthen Wekkelax satt i nämnden på lagmansting i Lojo 4.1.1510³²²¹. Kanske även Henrich Junkar, nempdeman vid lagmanstinget i Lojo i 14.3.1441³²²², hörde hemma i Veckelax, liksom hans namn skulle föreslå.

³²¹⁵ MEL, thingmalabalken, I §

³²¹⁶ MEL, thingmalabalken II §

³²¹⁷ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en frälseman var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det antas, att frälsemannen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak. I 2B är det fråga om en verksamhetsprincip och i 2C om en generell hypotes eller en lag.

³²¹⁸ DF 1054

³²¹⁹ MEL, konungsbalk, XXXI kapitel

³²²⁰ DF 1054, 1057

³²²¹ DF 5435

³²²² DF 6644

3.5.2 Det regionala frälset i upprätthållningen av frälseväsendet

Frälse- och förläningsförhållandet kunde ses som ett slags kontrakt mellan frälsegods- eller förläningsgivare och -tagare, men om det var ett sådant kontrakt berodde på omständigheterna. Det är klart att en förläningsstagare var frivilligt med, om han var i värde nära härskaren själv eller klart i en underordnad position med honom (t.ex. en ny härskare efter en erövring av riket eller ett lyckat uppror). Även i de fallen, där förläningsstagaren hade givit sina gods till den landsherrn och fått de tillbaka som en förläning, var det fråga om ett val mellan åtminstone två alternativ: att göra som härskaren föreslog eller inte. Ingen forcerades att bli förläningsstagare. Det fanns alltid också ett annat alternativ.

Det antagna kontrakt-liknande förhållandet mellan förläningsstagare och -givare realiserades i ett förläningsbrev. Kontraktet om förläningen band i princip båda parterna, men naturligtvis var det lätt för härskaren att upplösa avtalsförhållandet med förläningsstagaren, om det blev nödvändigt. Ändå agerade förläningsarna för förläningsgivaren också som ett sätt att hålla förmögna män med kapacitet att utrusta ett betydande antal män till rikets armé i sitt läger, för att få hjälp, *auxilium*, eller "råd och dåd"³²²³, av dem, när det behövdes, och därför var detta kontrakt nyttigt ömsesidigt.

Kontraktförhållandet förutsatte också, att kungen förhandlade med sina förläningsstagare. *Auxilium* förutsatte *concilium*, men först av allt, kungen förutsatte trohet och tjänst, *fidele servitium*³²²⁴.

Det var ett kontrakt, som många ville ha, men bara några fick. Säkert tävlade rikets mest förmögna män om sådana kontrakt, men mycket sällan var dessa avtal att få.

Edgivandet och homagium

Förhållandet mellan en *fidelis* (vasall eller inte) och hans herre förutsatte en ed för att visa *homagium*, dvs. att visa trohet offentligt. Sådana eder togs också i Sverige, t.ex. i Åbo Slott år 1602, när Hertig Karl tog en trohetsförsäkran av de finländska män, t.ex. de veckelaxiska frälsemännen Hans Persson Junkar, Hans Persson till Bredskall, Sigfrid Jönsson till Tavastby³²²⁵ och Olof Eriksson till Bredskall³²²⁶.

³²²³ Retsö 2009, s. 26

³²²⁴ Althoff 2011, ss. 101-114.

³²²⁵ S.J. var fogde i Mola, Kivinebb och Nykyrka socknar, Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

³²²⁶ Aminoff 1978, s. 12; Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

Emedan en hövidsman "Sigffred Jönss" nämndes under "Sjöfanan"³²²⁷ år 1578 tillsammans med styresman Mats Bertilsson³²²⁸ i Kymmenegårdslän och en knechthövidsman Morthen Wilcken³²²⁹ bland "haartug Carls knechter" och "Morten Wilkns phana"³²³⁰ nämndes i Kymmenegårdslän under 1577-1578 tillsammans med en fogde "Siffer Jönsson"³²³¹, ser det ut, att den här hövidsman "Siffred Jönss"/fogde "Siffer Jönsson" redan hörde till hertig Carls trupper under 1577-1578 och behövde inte längre ge en trohetsförsäkran år 1602 liksom Sigfrid Jönsson (d.y.) till Tavastby gjorde. Därför och emedan den ovannämnda fogde/hövidsman Siffer Jönsson nämndes med "Smålands knechter" i Kymmenegårdslän under 1577-1578, är det troligt, att den här fogden/hövidsmannen Siffer Jönsson är densamme som Ölands fogde Sigfrid Jönsson till Strömsby (d.ä.)³²³².

Enligt Bagge et al. (2011) följdes en trohetsed oftast av en gåva, vanligen ett gods, av edtagaren³²³³. I Tyskland gjorde trohetseden dess givare en *miles* i kungens här³²³⁴.

I Erik Larssons, nempdeman i Veckelax, fall, är detta troligen exact vad hände. Han var konungsnämndens nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags konungsbalks XXXI och XXXIII kapitel, och enligt den nämnda lagens konungsbalks XXXI kapitel gav de 12 nempdemännen en ed, vars form gavs i landslagen. Emedan Erik Larsson var en nempdeman, när han fick Veckelax kyrkas malm som gåva mot tjänst, verkar detta klart. Han hade svurit en ed, och fick därför Veckelax kyrkas malm. Han hörde till kungens här i Österland, till konungsnämnd i Österland, och måste ha varit en frälseman redan innan han blev konungsnämndens nempdeman. För detta finns även klar evidens, som presenteras senare.

Enligt Rider & Murray (2009) kunde en vilja att vara en *fidelis* och under ett vasallförhållande också visas av en viss händelse, *commendatio*³²³⁵ med *immixtio manuum*, dvs. vasallens bedjande-typ offrande av sina händer till härskaren på knä³²³⁶. En sådan händelse med en definierad form och mening var

³²²⁷ FS 5455:7, året 1578

³²²⁸ FS 5455:7

³²²⁹ FS 5455:8,

³²³⁰ FS 5455: 46v

³²³¹ FS 5455:10

³²³² Dog ca. 1584, Hallenberg 2003-2006

³²³³ Bagge et al. 2011. ss. 1-14.

³²³⁴ Bagge et al. 2011. ss. 1-14.

³²³⁵ Bagge et al. 2011. ss. 1-14.

³²³⁶ Rider & Murray 2009, s. 64.

av nytta, emedan det inte alltid fanns ett gemensamt språk för härskaren och den antagna vasallerna, speciellt när ett rike hade fått en ny härskare.

Hur mycket *commendatio* med *immixtio manuum* användes i Sverige under medel- och Vasatiden är inte känt, men det ser troligt ut, att en händelse med en likadan form kändes, emedan det fanns så många tyska och holländska handelsmän i riket och dess närområden under medeltiden och under Albrekts av Mecklenburgs och också Gustavs I tid även tyska frälsemän i landet. Tyska Ordens område var bara ca. 70 km från Sveriges Österlands södra kust och växelverkan kontinuerligt. Härskarnas fruar kom också ibland från de centraleuropeiska länderna och dessa fruar säkert tog sitt hemlands vanor med sig. Också prästerskapet och de andliga ordnarna kände homage-givandets mening från kyrkliga sammanhang³²³⁷. En likadan form för homage-givandet användes åtminstone i Norge³²³⁸.

Homagiet gick troligen inte alltid väl. Enligt Dudo av St. Quentins Normandernas historia, vars exact datering har varit svår och vars innehåll kan ifrågasättas som historia³²³⁹ men som berättar en version av de tidiga normandernas historia, var det nämligen så, att när viking Rollo äntligen kom till ett feodalförhållande med den franska kungen, gjorde Rollo *commendatio*, men bara motvilligt, emedan ingen av hans förfäder hade gjort någonting sådant tidigare. Enligt Dudos berättelse gav konungen honom sin dotter Gisela och Normandi som allodial, men Rollo vägrade att gå till knä och kyssa kungens fot. Dudo berättar att han gav order för en av sina män att göra det istället för honom, men denna krigare lyftade kungens fot till sin mun utan att böja knät så att kungen föll från sin tron³²⁴⁰.

Efter allt, Rollo, kungen och andra i salen dock svor en ed på den katolska tronen, att Rollo och hans avkomlingar kommer att härskas Normandie för evigt.

Det här gamla exemplet, fastän inte vattentät historia, skulle tala för att homagium-förfarandet kändes inte hemskt väl i de nordiska länderna under Rollos tid (d. 932), men troligen bättre därefter.

Feodalväsendet i medeltida Viborgs Karelen?

Emedan Viborgs fögderi var ett under 1200-talets andra hälft erövat område (krigståget till Karelen och Viborg slotts grundande år 1293) och därmed helt nytt i Sverige, fanns det troligen inga frälsegods där innan erövringen. Fastän svedjebruket hade existerat i Veckelax på grund av paleobotaniska undersökningar kontinuerligt från 1000-talet³²⁴¹, har det troligen inte funnits

³²³⁷ Upton-Ward 1992, §§660, 667, ss. 168, 170.

³²³⁸ Bagge et al. 2011. ss. 1-14.

³²³⁹ Christiansen 1998, s. XIII-XV

³²⁴⁰ Christiansen 1998, the 2nd book, ch. 28,29, s. 49; Althoff 2011, ss. 101-114.

³²⁴¹ Miettinen 1997, ref. Tolonen

mycket odlad yta i området i slutet av 1200-talet. Om någon gammal jordägaresläkt i området blev efter erövringen frälse med att ge sina gods till härskaren för att få de tillbaka som frälsegods (allodial) är inte känt, men på grund av områdets erövrade status relativt kort innan den skrivna historiens början i Veckelax år 1336, kan detta inte uteslutas.

Den första kända frälsesläktens representant i området, Erik Larsson, kom till Veckelax dokument 24.6.1383 och därefter igen 2.2.1396, när han fick som gåva Veckelax kyrkas malm av Viborgs fogde Erengisle Nilsson (Hammerståätten, se 3.1.1.). Detta föreslår en trohetsed till Viborgs hövding och/eller kungen innan gåvas givning och därmed ett tydligt klientfräseförhållande med slottet, men om någon annan av områdets jordägande släkter redan tidigare strax efter erövringen hade fått frälsestatus i området på grund av *homage*-görandet till den nya härskaren är inte känt³²⁴².

Tord Bonde, Viborgs hövding i Kalmarunionens början och en av de vittnena i Karl Ulfssons (Sparre), Viborgs hövdings, bestyrkande brev till Erik Larsson 21.3.1396, var klart under ett feodalförhållande till den nya monarken.

Viborgs medeltida hövdingar använde domsrätt och måste ofta föra krig eller väpnade åtgärder autonomiskt med egna beslut, men om de stiftade egna lagar, vilket skulle också höra till ett fullständigt europeiskt feodalväsende i Karl Knutssons mening, är inte känt.

Veckelax frälse skulle se ut att ha varit under Tord Bondes tid hans undervasaller (klientfrälse). Erik Larsson hade fått som gåva mot ed som konungsnämnds nempdeman i Veckelax ett gods med två brev i närvaro och medvetande av den här feodalherren, som själv blev snart monarkens vasall i Viborgs fögderi. Som en nempdeman hade Erik Larsson redan varit i rikets tjänst och därför med all sannolikhet redan svurit en trohetsed till den nya makten enligt landslagen. Med givandet av gods till nempdeman Erik Larsson i Veckelax³²⁴³ och till Hans Olofsson och Olof Niklissan i Säckejärv/Säkjärv i Veckelax³²⁴⁴ på vårvintern 1396 börjades områdets lokalförvaltnings omorganisering efter maktskiftet.

Släktingar, vänner och efterföljare

Kungen eller hövdingen kunde lita på sina släktingar, vänner och efterföljare³²⁴⁵. Därför tog härskaren i bildning av lokalförvaltning till tjänst helst släktingar,

³²⁴² Pihjärta-slakten eller den så kallade "Husula adeln" hade sina stamgods i Husuböle, vars namn tyder på de gamla 1240-talets administrativa centra med namnet Husaby/Husuby/Husebø; Regesta Norwegica IV, nr. 897, 11.9.1332, s. 342; Regesta Norwegica IV, nr. 897, 11.9.1332, s. 342; Fellows-Jensen 1993, s. 502

³²⁴³ DF 1054, 1057

³²⁴⁴ DF 1055

³²⁴⁵ Althoff 2011, ss. 101-114.

som var hans vänner och som troget följde honom, dvs. sådana, som han personligt kände.

Viborgs hövdingar var under nästan hela medeltiden mera eller mindre släktingar med varandra (Appendix N). Om frälset i Viborgs fögderi var hövdingarnas nära vänner eller släktingar är inte känt, men det är troligt, att de åtminstone ville vara. Om Viborgs fögderis frälsemän var släktingar av Viborgs medeltida hövdingar, är också inte känt, men det är betydelsefullt, att Erik Larsson, vars avkomlingar hade en sparre av guld på rött fält i sitt vapen (Tabell 2), fick Veckelax kyrkas malm som gåva i närvaro av vittnena, av vilka 4/5 var i släktförhållande med Sparre av Aspnäs-slakten, som också använde en sparre av guld på rött fält i sitt vapen (se 3.1.2., 3.1.3.).

På basis av det ovannämnda är det möjligt, att Viborgs fögderis medeltida frälse i Veckelax var släktingar, vänner och efterföljare av Viborg slotts hövdingar.

I det medeltida Römerska Imperiets tyska område känner man till fall, där härskaren gav gods som ärftliga, när godstagaren var en speciell god vän av godsgivaren, och därmed visade, att rusttjänst mot godset inte var en förutsättning för godset. Om det hade varit fråga om någon annan än en speciellt god vän, skulle godset ha givits som en icke-ärftlig förläning och godstagaren hade varit i en vasalls position, dvs. förläningen hade givits med fulla förväntningar³²⁴⁶.

I Viborgs medeltida fögderi känner man till givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson 21.3.1396 "*för Erick eller hans ärffwom hindra eller qvelie*"³²⁴⁷, dvs. med en ärftlig ägorätt, men med stadgandet, att "*han skall tiene ther aff eljes och skatt göra*"³²⁴⁸ ("han skall tjäna därav, annars också skatt göra"). Här skulle det alltså se ut, att det var fråga om ett ärftligt godsgivande, men det förutsatte tjänande som en betalning av den skuld (se 1.2.1., 1.2.3., 1.3.3., 3.1.1., 3.5.2., 3.5.5., 4.2.), som godsgivandet orsakade³²⁴⁹. Tjänandet betydde rusttjänst, hovtjänst och tjänandet i den vardagliga lokalförvaltningen i Viborgs fögderi och annanstans i

³²⁴⁶ Althoff 2011, ss. 101-114

³²⁴⁷ DF 1057

³²⁴⁸ DF 1054

³²⁴⁹ En jordgåva orsakade en skuld, som borde betalas på något sätt. När det var fråga om frälsegods, betalades skulden med vapentjänst, som var bort från frälsemannens förmåga att köpa andra saker än vapen, hästar och harnesk, och om skulden inte betalades med vapentjänst, borde man betala skatt på jorden. Frälseväsendet kan alltså ses som ett sätt att betala skatt, men det kan också ses som en betalning av en skuld. Alla, som hade fått jord i sitt bruk från kronan, var skyldiga till ersättningar till kronan på något sätt. Jordskatten betalades på en årlig basis. Frälsets, kronans och kyrkans lambodar betalade räntan till sina landherrar och dem behövde inte betala jordskatte till kronan. Under Vasatiden användes expressioner "den årliga räntan" eller "jordeboksräntan" i betydelse av den fria bondens egna arvegods jordskatte, vilket berättar om olika åsikter om gårdarnas status då. Om bonden ägde sitt arvegods, borde han dock betala den årliga jordeboksräntan till kungen, som hade sin rätt till bondens gods.

riket, när det behövdes. I Erik Larssons fall, betydde tjänandet att agera som konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel.

Karl Ulfssons bestyrkande brev hade givits till Erik Larsson 21.3.1396 i Kronoborg³²⁵⁰, vilket kan möjligen tyda här också på Kronoborg (Kurkijoki på finska) i Kexholms Karelen (hörde till Novgorod då) i stället för Kronoborg i Tavastehus, emedan "Nemtsy" (utlänningarna³²⁵¹) kom samma år 1396 enligt Novgorods krönika till Kronoborg (Kurkijoki) område (Kuriaschski på ryska = Hiitola, Kronoborg och Jaakkimvaara) och brände kyrkan där³²⁵². Om det var fråga om Kronoborg i Karelen, skulle det föreslå, att Erik Larsson hade tjänat militärt redan då, när Karl Ulfssons bestyrkande brev gavs³²⁵³. Det är dock inte känt, när namnets Kronoborg användning för Kurkijoki började.

Förläningsförhållandet var inte den viktigaste av alla förbindelser till härskaren. Den viktigaste av alla var enligt Althoff (2011) *agnatio*, att vara medlem i en grupp med en gemensam stamfader³²⁵⁴, dvs. medlem i en grupp med samma Y-kromosomens haplotyp. Veckelax frälsesläkters Y-kromosomhaplotyper analyserades i detta projekt och jämfördes med andra kända.

Härskaren kunde ge gods till sina män med en allodialrätt, dvs. som ärftliga, eller med en rätt att använda godset tills annars beslutas³²⁵⁵. I båda fallen godsets givande orsakade en skuld (se 1.2.1., 1.2.3., 1.3.3., 3.1.1., 3.5.2., 3.5.5., 4.2.), som borde betalas på ett eller annat sätt.

I Sverige betydde ett frälsegods praktiskt taget alltid en plikt att utrusta en beväpnad man med häst till kungens armé sedan givandet av Alsnö stadga år 1280, vilket oftast betydde att godstagaren själv, frälsemannen, utrustades för

³²⁵⁰ DF 1057

³²⁵¹ De här utlänningarna knappast kan vara några andra än de svenska frälsemännen i Viborgs fögderi

³²⁵² DF 1064.

³²⁵³ Det är oklart, hur gammalt namnet Kronoborg i Kurkijokis fall (arkeologiska fynd från 900-1000 talen i områdets fornbefästningar, Saksa et al., 2003, ss. 424-430) egentligen är, men i 9.3.1396 var Karl Ulfsson i Säckejärv i Viborgs fögderi (DF 1055, SDHK 14562;) och 21.3.1396, 12 dagar därefter, var han i någon Kronoborg i mitten av den snörrikaste årstiden. Distansen från Viborg till Kronoborg i Karelen var ca. 80 km (fågelvägen) och till Kronoborg i Tavastehus ca. 240 km. Orsaken att resa på vintern till någonstans i inlandet från Viborg måste ha varit viktig, var det nu fråga om ett krigståg till Kronoborg i Karelen eller ett möte i Kronoborg i Tavastehus. Om Karl Ulfsson reste 240 km till Kronoborg i Tavastehus i mars 1396 med sin här via en kärrstig-liknande smal väg och kanske 1-1,5 meter snö, genom till stor del obebodda skogar iintervädret, som kan ha menat snöfall och -5°(-30)°C, och han var ca. 60 år gammal (ÄSF I: 87), var det en betydande anstränging till honom, och resan skulle ha tagit långt. Kronoborg i Karelen var mycket närmare, men ett krigståg dit skulle likaväl ha varit speciellt ansträngande för en 60-årig. Båda alternativen är svåra, men möjliga.

³²⁵⁴ Althoff 2011

³²⁵⁵ Hudson 2011, ss. 115-134.

krig. Om detta inte skedde, betalades skulden med skatter i form av pengar och förhållandet med härskaren var i fara. Härskaren väntade på att få *auxilium* från sina *fidelis*, när det behövdes.

I vår Viborgs fögderis medeltida frälsemans Erik Larssons gods fall är det klart fråga om godset *in alodio*, emedan det gavs som gåva "*för Erick eller hans ärfvorn hindra eller qvelie*". Däremot Viborgs fögderis hövding i början av 1400-talet, Tord Bonde förefaller ha haft hela fögderiet *in feudo*, som en förläning (i detta fall trovärdigast som ett pantlän) eller enligt några tolkningar som en fogde i drottning Margaretas hushåll, dvs. i kronoförvaltning. Att hövdingen/fogden hade sin position bara för livstid och frälset däremot genom generationerna orsakade en situation, där de ständiga frällesläkterna i området hade på ett sätt med tid en starkare position än fögderiets hövding, som hade sitt län högst för livstid och var inte alltid även närvarande³²⁵⁶.

Hövdingarna kom och gick, men de ständiga frällesläkterna med sina allodialgods i området stannade kvar. De nya hövdingarna, som kom till området, behövde deras klientfrälse expertis om trakten och kännedom om de lokala vanorna likasåväl som klientfrälset behövde dess nya hövdingens *gratia*³²⁵⁷.

På grund av det ovarsagda kan de ställda hypoteserna om formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen behandlas på det följande sättet:

Hypotesen 2.2.: "Veckelax frällesläkter tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C) testas av de delhypoteserna 2.2.1.-2.2.4.

Hypotes nr. 2.2.1.: "Det fanns där boende frällesläkter i Veckelax från början av Kalmar Union" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Att Erik Larsson var nempdeman i Veckelax 21.3.1396³²⁵⁸, att han köpte Bredskalle ödesby 24.6.1383³²⁵⁹, att han fick 2.2.1396 och 21.3.1396 Veckelax

³²⁵⁶ Namn på Viborgs underfogdar i stort sett saknas (Anthoni 1968, ss. 163-168; Retsö 2009, s. 69), vilket skulle tyda på, att den vardagliga förvaltningen sköts i läntagarens eller hövitsmannens bortvaro av personerna, som alltid var närvaro i området och att det var så vardagligt, att inga speciella beslut behövdes för arrangemanget. Befäl på slottets kansli och militärer var så rutinmässigt, att alla visste i hövitsmannens bortvaro, hur förvaltningen agerade, och man behövde inte dokumentera det. Ett muntligt order om befälhavandet i hövitsmannens bortvaro i närvaro av vittnen räckte till.

³²⁵⁷ I 1500-talets Frankrike kunde en klient ha även många patroner, speciellt i högadelns fall: det var fråga om ett slags klientnätverk (Neuschel 1989, ss. 12-14). En lokal frälseman kunde t.ex. vara en klient av kungen och den lokala hövitsmannen eller ha ett klientförhållande med representanter av två olika högfrällesläkter.

³²⁵⁸ DF 1057

³²⁵⁹ SDHK 12437

kyrkas malm³²⁶⁰, där hans avkomlingar senare bodde, att hans avkomlingar hörde till Viborgs hövdingars klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 2.4.4., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.) och att senare på 1550-talet deras gamla rättigheter vidimerades av kung Gustav Vasa bevisar, att det fanns där boende frälseläkter i Veckelax från början av Kalmar Union och att de lokala frälseläkterna tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen med att själva bo där och bygga området med den personliga närvaron.

Delhypotesen 2.2.1. är sann.

Hypotes nr. 2.2.2.: "Veckelax frälseläkter tog del i majoriteten av alla Sveriges krig under 1500-1600-talen" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Frälsemännen antogs ta del i alla kungens eller den regionala hövdingens krig. Det var inte alltid lätt att veta, vem som var i rikets ledning (riksföreståndaren eller kungen), men på något sätt var de frälsemännen i alla fall tvungna att vara med, hellre på vinnarens sida. Annars skulle frälsemannen lätt ha förlorat sin frälsestatus. Därför kan det antas, att Veckelax frälseläkters representanter alltid har varit med i de krig och uppror, som har haft en effekt på Viborgs fögderi eller Sverige som helhet. I Appendix A listas de krig och uppror som har drabbat Viborgs fögderi och de frälsemännen, som man vet att ha stupat i de olika krigen under medel- och vasatiden.

Med namn vet man ca. 17 under åren 1611-1742 (1,3/10 år), under krigsförhållanden stupade, 3 fångade och 4 illa sårade Veckelax släkters representanter. Siffrorna representerar bara en del av alla. Inga detaljerade uppgifter om stupade, fångna och illa sårade i krigen och upproren 1383³²⁶¹-1611 finns, men det kan antas, att siffrorna var jämförbara med dem 1611-1742. Detta skulle betyda, att Veckelax frälseläkter förlorade 1383-1742 (359 år) minst 47 stupade, dvs. ca. 1,3 stupade/10 år konstant över nästan 360 år.

Det har uppfattats, att ca. 25 % av hela den österländska adeln förlorades i 1500-talets krig³²⁶². Siffran var troligen litet mindre i rikets västra delar, fastän i Österlands område bara 10 % av alla gårdar njöt av skattefrihet jämförd med 55 % i området väster om Bottenviken³²⁶³. Att Veckelax frälseläkter 1383-1742 (359 år) förlorade minst 47 stupade, dvs. ca. 1,3 stupade/10 år konstant över nästan 360 år, är väl i harmoni med detta.

³²⁶⁰ DF 1054, 1057

³²⁶¹ Erik Larsson köpte Bredskalle ödesby av Erengisle Nilsson 24.6.1383.

³²⁶² Harrison & Eriksson 2010, s. 436.

³²⁶³ Harrison & Eriksson 2010, s. 238; Korpela 2004, s. 223; Jutikkala 1958, s. 138; Heckscher 1935, bilaga IV, ss. 14-18

Jämförd med antalet dem, som dog till infektionssjukdomar (inga antibiotika existerade) eller i förlösningar under medel- och vasatiden, är antalet dock relativt litet.

Det har beräknats, att när det under 1400-talet fanns ca 200 frälsemän i Österland och ca. 800 i Sveriges delar väster om Bottenviken och hela Östersjön³²⁶⁴, det fanns under 1500-talet ca. 300 i Österland och ca. 500 väster om Bottenviken³²⁶⁵. Enligt Jutikkala (2003) fanns det redan år 1600 ca. 15000 frälsehemman i Sveriges delar väster om Östersjön och ca. 2100 i Österland, men frälseäteriernas³²⁶⁶ antal i Österland var år 1600 bara 340³²⁶⁷, ett antal som motsvarar antalet frälsemän i Österland givet av Harrison & Eriksson (2010). Adeln utgjorde enligt Harrison & Eriksson (2010) ca. 0,6 % av hela befolkningen³²⁶⁸. Enligt Katajala (2010c) fanns det i mitten av 1500-talet ca. 50000 invånare i Viborgs Karelen³²⁶⁹ (5007 gods³²⁷⁰). Om så, skulle denna 0,5 % adeln av hela befolkningen ha betytt ca. 250 frälsemän i Viborgs fögderi. Om det fanns ca. 4000 invånare i Veckelax socken då³²⁷¹, skulle det ha funnits ca. 20 frälsemän i Veckelax. Figuren för Veckelax kommer nära sanningen, men 200 frälsemän i Viborgs fögderi motsvarar troligen inte realiteten, emedan det granskades i hela Österlands adels sköldmönstring på Viborg år 1556 tillsammans 267 män - för hela Österland. Av dem, 21 (8 %) kom från Veckelax³²⁷², vilket troligen motsvarar alla frälsemän i Veckelax socken.

Denna skara utgjorde försvarets och lokalförvaltningens grund i hela landet och var på att minska i antal i reduktioner och krig, där moskovitiska trupper kom till landets östraste delar. Emedan det inte fanns många frälsemän i Savolax under medeltiden (se ovan), baserade sig Viborgs och St. Olofsborgs första hands försvar på de frälsemän, som bodde vid Viborgs fögderis kust och på de knektar, som förvärvades från områdets bönder och senare också på utländska legosoldater.

Problemet förstods i rikets centralförvaltning och på 1600-talet började man att ta nya släkter till adeln. Enligt Harrison & Eriksson (2010) förblev

³²⁶⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 437

³²⁶⁵ Harrison & Eriksson 2010, s. 437

³²⁶⁶ Frälset själv bodde i sina säterigårdar. Under 1600-talet grundades ca. 800 frälseäterier mera för att få mera friheter, men de var ofta inte långvariga och frälsemän inte alltid ens bodde i dem (Jutikkala 2003, s. 272).

³²⁶⁷ Jutikkala (2003, s. 270)

³²⁶⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 437

³²⁶⁹ Katajala 2010c

³²⁷⁰ Suomen taloushistoria, del I, ss. 38-41, enligt Jutikkala.

³²⁷¹ Katajala 2010c

³²⁷² Anthoni 1970, s. 285

totalantalet adelsläkter dock ganska stabilt. Nyadlandet bara ersatte de bortgångna.³²⁷³

Veckelax frälsesläkters offer visar, att de var inte frälse bara i namn, utan också i praktiken.

Delhypotesen 2.2.2. är sann.

Hypotes nr. 2.2.3.: "Veckelax frälsesläkter tog del i frälseransakningar under 1500-1600-talen" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Frälsfriheterna betydde förlorande av skattepengar för riket. Därför var det naturligt, att frälset kontrollerades. Frälseransakningar och sköldmönstringar organiserades för att se, att frälseläktarna gjorde sin plikt och hade en man färdig för kriget, om det behövdes.

Drottning Margaretas frälseransakning började år 1396 i Götland och rörde Österland aktivt bara år 1405³²⁷⁴. Hela Viborgs län verkar ha givits av Erik av Pommern som ett pantslän till Tord Bonde (12.8.1403)³²⁷⁵.

Kung Magnus Erikssons landslag från ca. år 1352 nämner inte en plats i Finland för sköldmönstringar, men kung Kristoffers landslag år 1442 gör det: frälsemän från alla "Österländer" borde komma till Åbo³²⁷⁶.

Finlands Adel mötte i Viborg år 1555. I adelns sköldmönstring på Viborg år 1556 granskades tillsammans 267 österländska män. Av dem, 21 (8 %) kom från Veckelax³²⁷⁷.

På basis av att ca. 90-96,5 % av alla gårdar i 1500-talets Österland var gårdar under skatte, när den motsvarande figuren i området väster om Bottenviken var 45 %³²⁷⁸, verkar det vara så, att det knappast har lönat sig att i reduktionerna ta frälsegods i Österland till kronan under 1500-talet, emedan frälsegodsens andel i Österland var så små och emedan det behövdes frälsemän till försvaret och till tjänster kanske speciellt just där.

Att Veckelax frälsesläkter såsom andra deltog i frälseransakningar, när en reduktion var nödvändig i rikets brist på pengar, bevisar, att de hörde till frälset och tog del i frälseväsandets forande och upprätthållning.

Alla frälsesläkter utom de självklara stormannaätterna och de annars rikaste i princip granskades, när en reduktion planerades. Alla frälsesläkter klarade ransakningarna inte, men Veckelax frälsesläkter gjorde det och

³²⁷³ Harrison & Eriksson 2010, s. 370

³²⁷⁴ Sjögren 1903, andra boken, s. 127; Jaakkola 1950, s. 65;

³²⁷⁵ SDHK 16155, SD 375, se ovan.

³²⁷⁶ Koskinen 1884

³²⁷⁷ Anthoni 1970, s. 285

³²⁷⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 238; Korpela 2004e, s. 223; Jutikkala 1958, s. 138; Heckscher 1935, bilaga IV, ss. 14-18

bevarade sin mantalskattfrihet även under den ryska tiden – efter 1742 - tills 1700-talets slut³²⁷⁹. Även då stadfästades Husgafvel-släktens gamla rättigheter 7.6.1774 i Stockholm och år 1776 blev Elias Husgafvel introducerad till Ridarhuset i Stockholm med nr. 2102.

Veckelax frälsesläkter i området öster om Kymmene älv deltog inte i drottning Margaretas räfst, som år 1396 började i Götaland (inga räfsteting hölls öster om Kymmene älv år 1405), men rörde Österland i större del år 1405³²⁸⁰. Orsaken var troligen, att Erik Larsson 2.2.1396 hade fått sitt brev av Bo Jonssons testaments executör Erengisle Nilsson³²⁸¹, som var centralt med i bjudandet av riket till drottning Margareta, och att Erengisle Nilssons brev 21.3.1396 vidimerades av Karl Ulfsson Sparre³²⁸² i närvaro av Tord Bonde, som senare fick Viborgs fögderi i förläning, dvs. Erik Larsson fick sitt brev av Kalmarunionens män efter kung Erik av Pommern hade valts till kung och var en av de första efter drottning Margaretas räfst's början att få ett sådant brev. Detta har diskuterats redan tidigare och upprepas därför inte här.

Veckelax frälsesläkter var efter drottning Margaretas räfst år 1396 och Gustav Vasas stadfästandet av deras frälse år 1552³²⁸³ och 1553³²⁸⁴ med i frälserannsakingarna åtminstone år 1618³²⁸⁵ och 1623-1625³²⁸⁶ och klarade dem, vilket bevisar att de hörde till frälset.

Delhypotesen 2.2.3. är sann.

Hypotes nr. 2.2.4.: "Veckelax frälsesläkter tog del i sköldmönstringar under 1500-1600-talen" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Åtminstone sex exempel på Veckelax frälsesläkters deltagande i sköldmönstringar eller motsvarande är kända.

³²⁷⁹ Starck skrev år 1761, att "uti nästgränsande Weckelax sockn på Ryska sidan fins en myckenhet sådan Bonde-Adel som äfwen af Ryska Cronan niuter Adelige förmoner: de kalla sig Hugutar, Husgaflar, Pihjertor, Brandstakor och mera sådant.", Starck 1761/1885, s. 51

³²⁸⁰ DF 1195-1201, DF 1203-1205, DF 1207, DF 1209-1219

³²⁸¹ DF 1054

³²⁸² DF 1057

³²⁸³ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364

³²⁸⁴ Bidrag till Finlands historia III, nr. 378

³²⁸⁵ Jesper Mattsson Krus, Förteckning öfwer nye och gamle frelsis...a. 1618; se Lagus 1860, s. 83, se texten och jämföra med Wiborgs befallningsman 1545-1555 Måns Nilssons av Achtis vapen; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. XXXIII., Jesper Matzson Cruus förteckning på Weckelax adeln, ungefär 1610.

³²⁸⁶ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

Sigfrid Jönsson till Strömsby (d.ä.) nämndes i sköldmönstringen i Linköping år 1537³²⁸⁷: han måste ha haft en sköld då: troligen densamma som han använde senare år 1568³²⁸⁸.

I adelns sköldmönstring på Viborg år 1556 granskades tillsammans 267 män³²⁸⁹. Av dem, 21 (8 %) kom från Veckelax³²⁹⁰. Dessa var:

Mats Pederszon i Strömsby
Marchus Ersson i Bredskalle
Per Olsson i Bredskalle
Tönies Persson i Strömsby
Henrich Andersson i Strömsby
Per Erichsson i Bredskalle
Jöns Henrichsson i Strömsby
Erich Mårtensson i Rådby
Tomes Persson i Strömsby
Erich Jacobsson i Strömsby
Tomes Påffwelsson I Strömsby
Henrich Nilsson i Rolandzby
Matz Ersson i Salijnby
Jöns Bock i Bockxböle
Påffvell Henrichsson i Bockxböle
Lasse Mattzsson i Bocksböle
Lasse Erichsson i Bredskalle
Per Nilsson i Bredskalle
Her Matz i Weckelax
Anders Rolandsson i Husala
Henrich Nilsson i Sandby

I mönstringen i Tavastehus år 1562 nämndes de följande frälsemän från Veckelax³²⁹¹:

³²⁸⁷ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60; se Historiska Handlingar 3 för vapensyn år 1537

³²⁸⁸ Landskapshandlingarna i Småland, Borgholms slotts räkenskaper från slutet av 1570-talet, Ekman 1950, s. 28; Rosén 1936, s. 306

³²⁸⁹ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådh:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, ss. 38-41

³²⁹⁰ Anthoni 1970, s. 285

³²⁹¹ Register på Adelenz gotz och gårdz udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, ss. 83-84.

*Matz Ericksson till Knutila
Thomas Persson till Strömsby
Lasse Ericksson Bredskall
Per Nilsson i Bredskall
Marcus Ersson i Bredskall
Thomas Simonsson Strömsby
Jens Henrichsson Strömsby
Powal Matzson Strömsby
Jens Bock i Boxböle
Henrik Mognsson i Boxböle
Morthen Jensson i Husseböle
Siffred Andersson i Husseböle
Jens Hansson i Husseböle
Morthen Andersson på Lanbobacka
Jens Jacobsson i Strömsby
Erick Brand
Siffred Jensson*

År 1581 nämndes i "Register Opå the Welbördige, Frijherrer Riddere, sampt Adelenn, och frelsmenn, som i Finlandh boendes ähre, Anno 81 först"³²⁹², som hade samma funktion som frälseransakningarna, dvs. att godkänna, bestyrka och lista frälse, de följande Veckelax-, Vederlax- och Pyttisborna frälsemän:

*Her Jönns Wilck,
Knut Gladh till Högström,
Erich Nilsonn till Bredfors,
Mattz Erichsonn till Strömsby,
Tommos psonn till Strömsby,
Wilcke Tommosonn t. Strömsby,
Häkonn Jönsonn till Strömsby,
Mårtenn Poijs till Poijsula,
Hans Michilsonn till Bredskall,
Peer Nilsonn till Bredskall,
Hans Jönsson till Husulla,
Mårten Nilsson till Husulla,
Anders Andersonn till Husulla,
Johann Philpuson till Bochzböle,
Hendrich Hendrichsonn till Bochzböle,
Mårten Mårtensonn till Lambobacha,*

³²⁹² Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas 2005.

*de följande Vederlaxborna:
Mattz Erichsonn till Sairkoij
Peer Erichsonn till Sairkoij
Sigfrid Ingesson till Wiraiocki
Simon Sigfridson till Muro
Sigfrid Angama (Ongama?)
Her Jören i Secherfui
Simon Tommoson till Abborfors*

De här 24 av de tillsammans 235 (10,2 %) i Register nämnda frälsemän år 1581 tillhörde det lokala frälset i Södra Kymmenedalen.

Emedan också adelns möten hade samma funktion som frälserannsakingarna, måste det nämnas också, att de följande Veckelax frälsemän tog del i mötet, som år 1602 gav adelns trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott:

*Hans Persson (Junkar)
Sigfrid Jönsson (Wilcken)
Olof Eriksson (Wilcken)
Knut Jönsson (Brandh)
Staffan Tomasson (Brandh)
Mårtten Staffanssonn (Brandh)³²⁹³*

År 1618 listades det i Jesper Matsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh i Kymmenegårds län de följande (30 frälsemän)³²⁹⁴:

*Peer Christoffersson till Mogenpört
Wellom Christofersson till Malm
Christoffer Peersson till Hinckeböle
Lukas Jönsson i Strömsby
Jören Jörensso i Strömsby
Erich Mulle i Strömsby
Matz Thomasson i Strömsby
Peer Thomasson i Strömsby
Madz Wilken i Strömsby
Erich Jönsson i Strömsby*

³²⁹³ Aminoff 1978, s. 12;; Emedan år 1581 nämndes 23 frälsemän från Södra Kymmenedalen och år 1602, 21 år senare, bara 6, måste man fråga sig, om majoriteten av frälsemännen i Södra Kymmenedalen, hade valt Sigismund. Det är också möjligt, att de inte ville öppet välja för situationens svårighets skull. Att välja felt betydde flykt från landet.

³²⁹⁴ Lagus 1860, ss. 103-104.

Eric Olsson i Bredskall
Hans Peersson i Bredskall
Eskil Hinrichsson i Bredskall
Erich Hinricsson i Huseböle
Anders Andersson i Huseböle
Christoffer Thomasson i Huseböle
Thomas Hinricsson i Huseböle
Mortten Matsson i Huseböle
Olof Bock i Boxboda
Sigfred Bock i Boxboda
Thomas Bock i Boxboda
Lasse Olosson i Boxboda
Erich Erichsson i Steensböle
Michill Erichsson i Steensböle
Hans Poitz i Norssby
Sigfredh Jönsson i Bredskall
Sigfred Jönsson i Huseböle
Thomas Sigfridsson Tappain i Huseböle
Påll Henrichsson i Huseböle
Gorgonius Erichsson i Ahrios

och i det övriga Viborgs län de följande (8 frälsemän):

Anders Skalm till Kasuand Jerfui
Wellam Robertsson i Moisio gårdh
Arfved Henrichsson i Wärenpä
Henrich Berttilsson i Pajjalaby
Jören Jörenssohn i Påssela
Lars Jörenssohn
Paulus Peersson i Just Joki
Peder Andersson till Kånckala

Dessa utgjorde en central resurs i försvaret och förvaltningen av området öster om Kymmene älv och det borde noteras, att det fanns 4 gånger mera män i frälsegodsens i Kymmenegårds län än i det området, som Krus kallade Viborgs län (= det övriga Viborgs län). Fastän de inte var alla samtidigt i vapen, hörde varje man i de nämnda frälsehemmanen till områdets frälse reserv, om den tidigare frälsemannen i vapen föll eller blev illasårad.

De ovannämnda var dock inte allt. Det fanns också frivilliga, som med egen kostnad utrustade en häst och kom själv till krigsfolket. Hertig Karl utfärdade 13.3.1601 i Kåkenhusen ett förvarelsbrev till "*de Fribönder eller Knapar i Wiborgs Län under Swen Månssons fana, som på egen bekostnad upprustat sig med häst och hwad wärjor de kunnat komma till wäga och begifwit sig hit med de andre wåre*

krigsfolk"³²⁹⁵. År 1603 fanns det i Jäskis 69 och i Ruokolax 21 knapar och några i Mola, Kiwinäbb och Nykyrka, och år 1605 fanns det redan 202 knaperyttare i hela Viborgs län³²⁹⁶.

Detta räckte dock inte till heller. När kung Karl IX hade förlorat slaget vid Kexholm och den svenska armén hade blivit nästan totalt förstörd, gav han 10.1.1606 en kungörelse för rekrytering av nya frälsemän³²⁹⁷. Enligt denna kungörelse kunde alla, som kom i rikets tjänst, frälse förvärva på sig och sina barn³²⁹⁸. Dessa borde alla använda ett gemensamt vapen, öppen sköld och hjälm. Vapnet borde innehålla "en blå och gul sköld och däruti en försilvrade med svärd vapnad hand och på hjälmen 2 försilvrade väderhorn och 3 kronor (senare två försilvrade väpnade armar hållande 3 kronor)"³²⁹⁹. Efter den nya frälsemannen hade visat sig vara värd sitt ställe kunde han lämna detta gemensamma vapen och:

"erhålla i stället ett allenast serskildt för sig och för de gods han antingen med giftermål fått, eller lagligen köper, heller eljest förvärfwa kan, njuta frälse och privilegier såsom andre frälsemän inom Sveriges gränser"³³⁰⁰.

Det finns några kända exempel på sådana ovanbeskrivna män i Kymmenegårds län, t.ex: 1) Olof Jakobson, som fick den lilla Kuppis i Pyttis som ett frälsegods enligt den ovanskivna protokollan, och 2) Erik Mickelsson, som fick Randalalm hemman i Randalalmi socken och Kallfjordby i Kymmenegårds län³³⁰¹.

På grund av sköldmönstringarnas dokument är delhypotesen 2.2.4. sann.

Statistisk behandling av hypotesen 2.2

På grund av att 4/4 delhypoteser om det regionala frälsets deltagande i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet är sanna, dvs. det lokala frälset tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen med att: 1) bo och agera i området personligt, 2) ta del i krig, 3) ta del i frälserannsakingar, 4) ta del i sköldmönstringar ($p = 0.01429$ vs. $0/4$, Fishers exacta test), är också hypotesen 2.2. "Veckelax frälssläkter tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" på en probabilistisk-statistisk

³²⁹⁵ Lagus 1860, s. 550.

³²⁹⁶ Lagus 1860, s. 550.

³²⁹⁷ Lagus 1860, s. 552.

³²⁹⁸ Lagus 1860, s. 552.

³²⁹⁹ Lagus 1860, s. 552

³³⁰⁰ Lagus 1860, s. 552

³³⁰¹ Lagus 1860, s. 555-556; Erik Mickelsson blev senare 5.5.1654 adlad med namnet Sölfwärarm.

basis³³⁰² sann, dvs. det är sannolikt, att det regionala frälset deltog i upprätthållningen av frälseväsendet.

Resultaten bevisar, att samplen tagna från frälsegruppen och från den hypotetiska gruppen, som inte alls tog del i upprätthållningen av frälseväsendet (t.ex. skogsfolket, skärgårdens fiskare, landsbönder, bönder, hantverkare), inte är från samma population (på det statistiska sättet).

Redan en av hypoteserna 2.2.1-2.2.4. som sann, bevisar, att frälset tog del i upprätthållandet av frälseväsendet i området öster om Kymmene älv.

Här är det fråga om en deduktiv-nomologisk explanation så att varje frälseman i Sveriges östra delar under medeltiden tog del i upprätthållandet av frälseväsendet på grund av Magnus Erikssons Landslags konungsbalks §§ XI-XXII och XXVI bestämmelser så att

(1) Om frälseman (F), då tog han del i frälseväsendets upprätthållning (U), dvs.

(2) $F \rightarrow U$

I andra ord, Explanandum-konstaterandet "Veckelax frällesläkter tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" kan förklaras med de följande explananerna:

1) Frälsemännen existerade i området öster om Kymmene älv på 1300-1600-talen.

2A) Magnus Erikssons Landslags konungsbalks XI-XXII och XXVI kapitel förutsatte deltagandet i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet av frälsemännen.

2B) Frälsemännen agerade rationellt³³⁰³ för sina gods och rättigheters skull i vad kommer till frälsemännens plikter mot kungen

2C) Varje rationellt agerande frälseman tog del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet.

³³⁰² Hempel 2001, ss. 276-281

³³⁰³ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en frälseman var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det antas, att frälsemännen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak. I 2B är det fråga om en verksamhetsprincip och i 2C om en generell hypotes eller en lag.

Det har ovan bevisats, att detta gällde också i området öster om Kymmene älv. Därför tog Veckelax frälresläkter del i formandet och upprätthållningen av frälseväsendet i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen.

3.5.3 Det lokala frälset i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet

Rikets skyddande mot utländska makter krävde en egen lag för hela riket. I Magnus Erikssons landslags konungsbalk nämns speciellt, att inga utländska lagar skall tillämpas folket utan deras ja och samtycke³³⁰⁴. Det skulle alltså se ut att vara fråga om maktens centralisering och tryggheten mera än lagstiftning själv.

Magnus Erikssons Landslags konungsbalk V.4§ speciellt stiftar också, att:

”Fiarthe aet han rike sino suerike skal styra ok ratha meth inlaenzskum mannum ok ei vtlaensskum, aefter thy sum gamul lagh ok rikisins raeter hauer af alder varit ok ei ma vtlaenzskar man i rath hans takas...”³³⁰⁵

I samma anda stadgades det i Magnus Erikssons Landslags konungabalks III kapitel 1 § att det inte var bara frälset, som borde ta del i landets försvar, utan alla, som bodde i landet, borde vara i kungens tjänst i försvaret, speciellt i försvaret inom riket, men inte utomlands. Bara frälset följde kungen till krigståg utomlands.

Utländska fogdar dock användes under kung Eriks av Pommern tid mycket³³⁰⁶. I Österlands slott fanns det likväl långvariga svenska fogdar då: Klas Lydekason Djäkn i Åbo, Valdemar Djäkn i Tavastehus, Tord Bonde och Krister Nilsson i Viborg³³⁰⁷

Gustav Vasa grundade ett nytt förlänningssystem, där förlänningarna blev ärftliga. Han t.ex. förlänade Finland³³⁰⁸ som en ärftlig hertigdöme till hans son Johan. Under Finlands hertigdöme utvecklades det då senare grevskap. Nyland, som år 1326 nämndes första gången som ett eget landskap³³⁰⁹ och som blev en del av Viborgs fogderi i slutet av Magnus Erikssons regeringstid³³¹⁰ som följde av

³³⁰⁴ Donner 2000. S. XXIX.

³³⁰⁵ Collin & Schlyter 1862, s. 9.

³³⁰⁶ Fritz 1972, s. 148

³³⁰⁷ Fritz 1972, s. 148

³³⁰⁸ Ordet ”Finland” kunde förstås att tyda på hela det nuvarande Finlands område så småningom under Hertig Johans tid.

³³⁰⁹ DF 330

³³¹⁰ Fritz 1972, s. 66

pantsättning av Viborg och Nyland tillsammans till Nils Turesson³³¹¹ och vars västra del, Västra Nyland³³¹², hörde till Åbo fögderi under Bo Jonssons tid³³¹³ men år 1400 hörde igen till Viborgs fögderi³³¹⁴, utvecklades till Raseborgs grevskap i dess västra del år 1571³³¹⁵. Nylands grevskaps gamla vapen³³¹⁶ användes av Nylands län år 1640, av Helsingfors stad år 1644³³¹⁷ och kom också till Veckelax Nystads (gr. 1653) vapen år 1660³³¹⁸ för att fortsätta i Fredrikshamns stapelstads vapen år 1723. Nylands grevskaps gamla vapen användas i Fredrikshamn ännu i dag³³¹⁹. I området öster om Åbo landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen fanns det dock inte grevskap eller friherrskap utom vid Ladogas gränser under 1600-talet³³²⁰.

På basis av det ovan sagda kan de ställda hypoteserna behandlas på det följande sättet:

³³¹¹ Fritz 1973, s. 127.

³³¹² Raseborg län under 1400-talet = 8 socken = Västra Nyland; Fritz 1973, s. 140

³³¹³ Fritz 1972, s. 68

³³¹⁴ Fritz 1972, s. 69

³³¹⁵ Raseborgs grevskap grundades 25.6.1571 av Johan III och förstörades 20.12.1649 av drottning Kristina; Nylands vapen är känd redan år 1599, innan formandet av Nylands län år 1640, se Appendix A, åren 1700-1721.

³³¹⁶ Suecia Antiqua et Hodierna [1924] III: 124, Grevskapet Nylands vapen, »Insigne Comitatus Nylandiae», kopparstick av J. v. d. Aveelen 1714, troligen efter teckning av Elias Brenner: "en blå sköld under grevlig [friherrlig] krona med två strömmar och mellan dessa en båt"; Rancken & Pirinen 1949, ss. 68-69, 75.

³³¹⁷ Rancken & Pirinen 1949, ss. 89-90.

³³¹⁸ Nylands län formades år 1640 med Helsingfors som residensstad, men redan år 1648 förenades största delen av Nyland med Tavastehus län och i detta sammanhang bildades Kymmenegårds län från Nylands läns de delar, som låg öster om Kymmene älv. Genom freden i Åbo år 1743 kom den delen av Nyland, som låg öster om Kymmene älv under ryska spira och hörde därefter igen till Viborgs län, Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi. 20. Bandet 1914, Stockholm: Nyland, ss. 241-245; Rancken & Pirinen 1949, ss. 101-103.

³³¹⁹ Flaggarna med det gamla vapnet har tolkats att höra till den bastionenheten, som Museéverket i Finland har skyddat på grund av lag, dvs. hela området inom Fredrikshamns bastioner. Det är också anmärkningsvärt, att det i Åbo örtug från Karl Knutssons tid finns ett Bonde-vapen med krona ovan båten, dvs. samma motiv som i Nylands, Helsingfors, Veckelax Nystads och Fredrikshamns vapen, och tilläggligt två strjarnor och den gotiska bokstaven A för Åbo. Emedan Åbo sigill år 1309 hade inte en krona ovan bokstaven "A" (Rancken & Pirinen 1949, s. 80), skulle det se ut, att kronan har lagts i mynten i Karl Knutsson Bondes initiativ, och att det Båat och Krona-motivet, som under Karl Knutssons tid fanns i Åbo örtug, är förebilden till dess senare användning i Nylands vapen och vidare i Veckelax Nystads och Fredrikshamns vapen. Karl Knutsson agerade som Raseborgs hövding 1442-1448 och 1465-1467 och hans fru hörde hemma i Raseborg-trakten. Karl Knutsson hade både Raseborg och Viborg som förläning efter att ha agerat som riksföreståndare.

³³²⁰ Jokipii 1956, s. 12

Hypotesen 2.3. "Veckelax fräsesläkter tog del i upprätthållningen av slott och slottslänväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C) testas av delhypoteserna 2.3.1.-2.3.19.

Hypotes nr. 2.3.1.: "Per Nilsson Junkar var som slottslofwe på Wiborg år 1535" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

För den här hypotesen 2.3.1. talar, att två med namnet Per Nilsson, av vilka den andra väl kan vara Per Nilsson³³²¹ Junkar, var som slottslofwe³³²² på Wiborg år 1535³³²³, dvs. tio år innan Måns Nilsson blev Viborg slotts befälningssman.

Delhypotesen 2.3.1. kan vara sann, men förblir oavgjord³³²⁴.

Hypotes nr. 2.3.2.: "Viborg slotts befälningssman Måns Nilssons systers Elin Nilsdotters make Sigfrid Hansson Wilkin tog del i Viborg slottsläns upprätthållning på 1540-talet" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C).

Det är sannolikt, att när Måns Nilsson var Viborg slotts befälningssman, hans syster, som var gift till Sigfrid Hansson Wilkin med rötter i området, var också aktiv i slottet. Det är därför också sannolikt, att hennes make, frälseman Sigfrid Hansson Wilkin, tog del i slottets och fögderis upprätthållning. Sigfrid Hansson är dock känd som Sigfrid Bussila³³²⁵, varför det är möjligt, att han själv inte har bott i Veckelax, fastän hans släktingar agerade där.

Delhypotesen 2.3.2. kan inte bevisas sann eller osann. Den förblir oavgjord.

Hypotes nr. 2.3.3.: "Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. som en fogde på hela Öland 1545-1557 och 1569-1571, som en ståthållare på Kalmar slott och stad år 1564,

³³²¹ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådh:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39; Register på Adelen gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 84; Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10

³³²² Att hålla slottsloven till handa = förpliktande löfte att försvara slottet efter bästa förmåga och lämna tillbaka det enligt gällande överenskommelser. En slottsherres svenner höll slottsloven till sin herre, som i sin tur höll den till sin närmaste överordnade vilket i vanliga fall betydde kungen. I praktiken menade det ovarsagda, att alla förläningsarna förlorade sin giltighet, när en ny kung valdes; Retsö 2009, s. 33.

³³²³ Stiernman 1745, 2. upplagan 1836, andra delen, ss. 491-492; A V:322; Jakob Teitts klagomålsregister (Grotenfelt 1894, s. 78) känner också en Peder Nilsson, som behöll Wekesalöö i Taipale socken under frälse allt sedan han hade fått där uppå frälse av greve Johan med ett brev av Erik Fleming (s. 112).

³³²⁴ Viborgs underfogdars namn är inte systematiskt kända; Anthoni 1968, s. 163-168; Retsö 2009, s.

69

³³²⁵ FS 518:5

som skeppshövudsman och amiral under 1565-1568 och som ståthållare på Borgholm år 1579 stabiliserade Sveriges förvaltning i Veckelax också" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Sigfrid Jönsson till Strömsby var en av de få, ca. 33 finländare i Gustav Vasas hovtjänst³³²⁶ under 1530-1540-talen³³²⁷. Han var Nils Hogenskilds fogdekarl i Ölands norra mot år 1539³³²⁸, blev fogde över Ölands norra mot under 1543-1544³³²⁹ och fogde över hela Öland under 1545-1557³³³⁰. Han blev befalld att följa hertig Erik (blivande kung Erik XIV) till England år 1560 på skeppet "St. Erik" som hövudsman³³³¹, var hövudsman på stora skeppet "Hektor" år 1563³³³² och hövudsman i Jakob Bagges vårflotta på skeppet "Elefanten" år 1564³³³³. Han blev ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564³³³⁴, när danskarna var att belägra staden³³³⁵, var som amiral över 7 skepp på expeditionen till Stralsund 1565³³³⁶,

³³²⁶ Måns Nilsson till Ahtis, Gustav Fincke, Erik Boije, Bertil Jönsson, Knut Kappe, Jöns ålänning, Jöns Knutsson (Kurck), Peder Fleming, Jakob Fleming, Nils Boije, Mats Frille, Erik Olofsson (Stålar), Tönne Olofsson (Wildeman), Lasse Balk, Erik Sundergelt, Johan Månsson till Brödtorp, Henrik Klasson (Horn), Jakob Henriksson, Jöran Fincke, Torsten Henriksson, Herman Fleming, Hans Fordell, Erengisle Persson (Dufva), Erik Henriksson (Finne), Henrik Person på Åland, Bertil Finne, Lars Fleming, Klas Kristersson (Horn), Joakim Eriksson Fleming, Måns Torstensson (Ram), Anthoni 1968, ss. 135-142.

³³²⁷ Anthoni 1968b, s. 141; Ekman 1950, ss. 7-8; Svenskt biografiskt lexikon 32 (2003-2006), s. 158

³³²⁸ SE/RA/5121/5121.05/1539:1, s. 26

³³²⁹ SE/RA/5121/5121.05/1543:4, ss. 7,8,10,12. Ölands N. mots räkenskaper för året 1544 saknas i riksarkivet.

³³³⁰ Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331

³³³¹ Sylvander 1865-1872. Andra delen, s. 464, Kalmar Slotts räkensk. 1560. Kammar Coll. ark. SE/RA/5121/5121.05/1560:32, ss. 240-243, 245-248; Börjeson & Hafström 1949, s. 68

³³³² Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949, s. 68

³³³³ Ekman 1950, s. 33; Börjeson & Hafström 1949, s. 68

³³³⁴ SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper): "Bekennis jag Siffred Jonsson, opa Oluff Jacop sons wegna, fougte wid ...Rasborgs län mig haffe annammat och optt aff Erlig och Welförständig Lasse Jonsson..."

³³³⁵ Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/1112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen

över en flottavdelning på Narvas vatten år 1566³³³⁷ och över skeppen i Kalmar år 1568³³³⁸. Han hade häradsrätten i Åkerbo, Slätbo och Algutsrum på Öland år 1568³³³⁹, var under 1569-1571 igen som fogde på Öland³³⁴⁰, började av kung Johans order byggningen av ett nytt slott av sten i Borgholm år 1571³³⁴¹, nämndes i Borgholm slott år 1573³³⁴², var i slottsloven på Borgholm år 1578³³⁴³, men verkar ha åtminstone tidvis bott i Långlöt³³⁴⁴, nämndes under "Sjöfanan"³³⁴⁵ år 1578 i Kymmenegårdslän, var ståthållare på Borgholm år 1579³³⁴⁶, besökte slottet ännu under 1581-1583³³⁴⁷ och dog år 1584³³⁴⁸

också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223).

³³³⁶ Börjeson & Hafström 1949, s. 68

³³³⁷ Börjeson & Hafström 1949, s. 69

³³³⁸ Börjeson & Hafström 1949, s. 69

³³³⁹ SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74

³³⁴⁰ SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198

³³⁴¹ Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befestning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307

³³⁴² SE/RA/5121/5121.05//1573:8, s. 45

³³⁴³ Stiernman 1745, ss. 293, 326

³³⁴⁴ SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137: "Sigfridh Jönsson haffwir erkommit födir och mål...widh Långlöts kyrckio";

³³⁴⁵ FS 5455:7, året 1578

³³⁴⁶ SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Löningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"

³³⁴⁷ SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88

³³⁴⁸ "Mariet Sigfrid Jönsons effter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövidsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), samma skepp, som Sigfrid Jönsson hade som hövidsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte.

Att den ursprungligen veckelaxiska Sigfrid Jönsson till Strömsby (S.J.d.ä.) var som fogde i Borgholm på Öland i tre kungars regeringstid³³⁴⁹ troligen hade en stark psykologisk effekt på de frälsemännen i Veckelax. Det regionala frälset i Veckelax område troligen förstod väl, att en av dem – med samma bakgrund - hade tjänat förtroende av tre kungar. Denna effekt säkert ökte tron på de regerande i tiderna efter reformationen, när ingenting var självklart, och stabiliserade Sveriges förvaltning i Veckelax och Viborgs fögderi.

Sigfrid Jönsson d.ä. också rekryterade skeppsbyggare från Veckelax till Kalmar³³⁵⁰. Därmed gav han möjligheter för de veckelaxborna att bygga förbindelser till Kalmar-trakten, vilket igen ökte samhörighetskänslan i båda sidorna av Östersjön, i Kalmar och i Veckelax.

På basis av det ovensagda är hypotesen 2.3.3. sann.

Hypotes nr. 2.3.4.: "Klas Henriksson Horn, Viborgs hövding under 1555-1560, som hade gods i Strömsby i Veckelax och vars första fru var "frun till Strömsby", spelade en roll i slottslänsväsendets stabilisering i Viborgs län" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Horn-släktens tidiga frälsebrev givet år 1396 i Säckejärv i Viborgs socken (senare Säckejärv socken) eller Säkjärv i Vederlax socken, båda nära Veckelax, och dess gods i hjärtat av Veckelax frälseområden har diskuterats tidigare (se 3.3.1.).

Horn-släkten hade en långvarig kontakt med Veckelax och hade gods i Strömsby och andra byar i Veckelax³³⁵¹. Dessutom, enligt Blomstedt (1921b) ser Klas Henriksson Horns första fru ut att ha varit en "fru till Strömsby" (nämnd så av Olof Klasson Horn år 1590)³³⁵². Klas Henriksson Horn också tjänade i Viborgs fögderi många gånger: 1493³³⁵³, 1494-1495³³⁵⁴, 1496³³⁵⁵, 1497³³⁵⁶, 1506³³⁵⁷ och 1511³³⁵⁸. Speciellt intressant är hans närvaro vid Kymmene år 1496³³⁵⁹

³³⁴⁹ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306. Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20, och 2.2.1572, Registr. fol. 34, 13.3.1572, Registr. fol. 143, 7.7.1572, Regiatr., fol. 199, om Borgholms byggnadsarbete; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordring m.m. 18.5.1564, Reg. 1, fol. 165-166; Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306. Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20, och 2.2.1572, Registr. fol. 34, 13.3.1572, Registr. fol. 143, 7.7.1572, Regiatr., fol. 199

³³⁵⁰ Korhonen 1981, ss. 129-132

³³⁵¹ ÅSF I:288; Korhonen 1981, s. 554

³³⁵² Blomstedt 1921b, s. 131

³³⁵³ DF 4466; SDHK 32889; SDHK 32895

Klas Henriksson Horn har alltså relativt ofta, tillsammans i 7 år av nästan 20 år, varit närvarande där, mest i Viborg, men också "vid Kymmene", där han hade gods i 4 byar i Veckelax (se 3.3.1.) och där han enligt Olof Klassons meddelande år 1590 (se ovan) hade sin första fru, "frun till Strömsby".

Klas Henriksson och Joakim Fleming³³⁶⁰ var inte med där i Viborgs försvar under belägringen år 1496³³⁶¹. De var färdiga att försvara målen vid Kymmene älv, i andra ord Veckelax stenkyrka (i Kymmene bara ett trädkapell år 1496). Klas Henriksson Horn hade också gods och frun där och Joakim Flemings bror Johan Fleming hade gods på Bötesön (se 3.2.4.). Antagligen var Veckelax frälse också med dem. Det är möjligt, att Klas Henriksson Horn och Joakim Fleming hade varit borta från slottet för att se sina släktingar, Klas Henriksson sin fru och kanske barn, i Veckelax, när ryssarna överraskande kom till Viborg, och kunde inte ensamt rida till slottet genom belägringren.

Klas Henrikssons och Joakim Flemings varande i Veckelax år 1496 kan vara betydelsefullt, emedan Sten Sture d.ä. enligt tradition stannade då med sina trupper i Veckelax på väg till Viborg. Det är troligt, att Klas Henriksson, Joakim Fleming och de andra veckelaxiska frälsemännen, och kanske i detta fall även beväpnade bönder, har stigit ombord Sten Stures härs skepp till Viborg.

Lagman och riksråd Klas Henriksson Horns tidiga närvaro i Viborgs fögderi och hans förbindelser till området hade en effekt på hans senare agerande, och bestyrkte Viborg slottslänsväsendes ställning i riksrådets beslutfattande.

Delhypotesen 2.3.4. är sann.

Hypotes nr. 2.3.5.: "Den Olof Eriksson till Bredskall, som var Koporie befästnings (Ingermanland) befallningsman år 1581 och fogde i Kymmenegården 1593, tog del i den nordiska förvaltningens grundande i Ingermanland och dess upprätthållning i Kymmeneälvsdal" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

³³⁵⁴ Sten Stures och tre riksråds brev till slottslofven i Viborg ["her Niels Ericsson, Knut Posze, Clavs Henricsson och Niels Benkton 22.1.1495], se Blomstedt 1921b, s. 100,101

³³⁵⁵ DF 4651

³³⁵⁶ Blomstedt 1921b, s. 103, 104; LEC II, 1, nr. 559

³³⁵⁷ Blomstedt 1921b, s. 112

³³⁵⁸ Blomstedt 1921b, s. 118

³³⁵⁹ DF 4651

³³⁶⁰ Joakim Fleming ser ut att ha haft som förläning några kronolandbor uti i Viborgs län 1528-1530, DF 6434

³³⁶¹ Blomstedt 1921b, ss. 101-102

Frälseman Olof Eriksson Husgafvel³³⁶² samlade "knechten" från Pyttis under det Nordiska tjugofemårskriget efter ryssarna hade förstört Veckelax och nästan hela sydöstra kusten av Österland och tagit tusentals människor från området till slaveri i Ryssland³³⁶³. De samlade knektarna var troligen områdets vuxna bönder, som var tillräckligt starka att hålla en yxa eller en spjut i handen och att använda dem.

Olof Eriksson Husgafvel, som hörde till det lokala frälset i Veckelax, byggde en försvarsstyrka av vad som var tillgänglig i det förstörda området, och därmed försökte att hålla området så stabilt som möjligt i dessa omständigheter.

När Karl Henriksson Horn, som ärvde gods i Veckelax senare av hans fader (se ovan), var som överbefälhavare i Narva år 1581³³⁶⁴, blev Olof Eriksson³³⁶⁵ (Wilkin-Husgafvel) befallningsman på Koporie befästning, strax efter Pontus de la Gardies trupper hade erövrat den³³⁶⁶.

Med att samla knektarna från omgivningen i nådans stund, när inget annat hjälp kunde väntas och förstöringen var stor, Olof Eriksson tog del i den skandinaviska förvaltningens upprätthållning i ordets bästa mening. Med att agera som den första befallningsmannen i Koporje efter erövringen, om vilken kung Gustaf I gav order redan 21.8.1555³³⁶⁷, tog han del i den skandinaviska förvaltningens grundande i Ingermanland.

Delhypotesen 2.3.5. är sann.

Hypotes nr. 2.3.6.: "Mårten Olofsson Jägerhorn av Storby, Kerstin Sigfridsdotter Wilkins make, fogde på Åbo slott år 1574 och under olika år till 1592, på sin del stabiliserade förvaltningen indirekt också i områdena öster om Åbo" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

I Veckelax kyrkas vägg fanns det ett målat vapen av Jägerhorn av Storby-släkten. Hausen noterade³³⁶⁸, att detta vapen i Veckelax kyrka skilde sig såtillvida från det på Riddarhuset att hornet var rödt och vändt med spetsen åt venster³³⁶⁹. Ett dylikt vapen med svart horn (a.a. n:o 410) var uppsatt i Pargas kyrka över Philip Mårtensson Jägerhorn (dog 1654, var begravnen i Pargas kyrka), som tillhörde den Storby-grenen av denna ätt."

³³⁶² FS 5506:66; FS 5810:133; Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

³³⁶³ FS 5466:107v; Korhonen 1981, s. 144; Korpela 2010, s. 231

³³⁶⁴ Pirinen 1962, Encyclopaedia Fennica, del 3, s. 868

³³⁶⁵ FS 5489:49

³³⁶⁶ FS 5506:66, FS 5810:133

³³⁶⁷ A III, nr.124

³³⁶⁸ Hausen 1887.

³³⁶⁹ Hausen 1887.

Åbo slotts fogde Mårten Olofsson³³⁷⁰ Jägerhorn till Storby var gift med Kerstin Sigfridsdotter Wilkin³³⁷¹. Mårten Olofsson Jägerhorn av Storby var fogde på Åbo Slott år 1574 och under olika år till 1592³³⁷², dvs. stabilt i en period av 18 år.

Mårten Olofssons långvariga tjänst som fogde i Åbo slott troligen var ett stabiliserande faktor i förvaltningen i Åbo, emedan befolkningen lärde säkert känna fogden under 18 år.

Att Mårten Olofsson Jägerhorn till Storby i sin del stabiliserade förvaltningen också i Viborgs fögderi är sannolikt på grund av hans fru Kerstin Sigfridsdotters rötter i Veckelax i Viborgs fögderi. Vetandet av att Åbo slotts fogdes frus rötter var i eget område i Viborgs fögderi ökade troligen självlitande och litande på rikets förvaltning i Viborgs fögderis befolkning på en psykologisk nivå, och förvaltningen av människor har en viss psykologisk och känslomässig komponent³³⁷³

Delhypotesen 2.3.6. är sann.

Hypotes nr. 2.3.7.: "Erik Jönsson Wilkin, fogde i Kymmenegårds län år 1609 och slottsfogde på Koporie befästning i Ingermanland år 1613 tog del i grundandet av den nordiska administrationen i Ingermanland och i dess upprätthållning i Kymmenegårds län" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Erik Jönsson Husgafvel, först ryttare år 1578³³⁷⁴, var fogde i Kymmenegårds län 1609-1613³³⁷⁵ och slottsfogde på Koporie befästning i Ingermanland år 1613, strax efter Evert Horns trupper hade erövrat den³³⁷⁶.

Som en fogde i Kymmenegårds län 1609-1613 tog Erik Jönsson del i den nordiska administrationens upprätthållning också öster om Kymmene älv. Som en slottsfogde på Koporie befästning tog han del i omgrundandet av den nordiska administrationen i Ingermanland, dvs. öster om Kymmene älvs linje.

³³⁷⁰ Adelen's skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 299

³³⁷¹ Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthen Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommit igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

³³⁷² FS 1246:1, MO = Mårten Olofsson, se också Bidrag till Finlands historia III, nr. 483, 21.6.1558 och nr. 430, 20.6.1556, för hans agerande som borgarrätts medlem; Ramsay 1909, s. 221

³³⁷³ Buckner & McDowell 2002

³³⁷⁴ FS 5455:41

³³⁷⁵ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. XIV

³³⁷⁶ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. XII

Delhypotesen 2.3.7. är sann.

Hypotes nr. 2.3.8.: "Knut Mattsson Poitz (till Tervik), fogde på Borgå kungsgård 1542-1545, slottslofven på Viborg Slott 1552, tog del i slottsväsendets upprätthållning" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Knut Mattsson Poitz till Tervik, en fogde på Borgå kungsgård³³⁷⁷ hörde inte till Veckelax släkt, men hans farmor var enligt Ramsay (1909) Gertrud Nilsdotter Poitz, dotter till Nils Poitz, och hans farfar Lasse Thon³³⁷⁸. Han härstammade i moders sida från Poitz-släkten i Veckelax och använde detta släktnamn³³⁷⁹. Han hade därför en kontakt med Veckelax. Som en fogde på Borgå kungsgård 1542-1545 tog han del i slottsväsendets upprätthållning.

Delhypotesen 2.3.8. är sann.

Hypotes nr. 2.3.9.: "Matts Sigfridsson Viborg (Huggut-Bjurböle-släkten), fogde i Borgå län 1554-1557, tog del i slottslänsväsendes upprätthållning" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Matts Sigfridsson Viborg (Huggut) var fogde i Borgå län³³⁸⁰. En Matts Larsson³³⁸¹ Poitz, Brita Johansdotter Flemings systers make³³⁸², blev avrättad i Stockholm år 1553, för "orätt förfarande i sin tjänst"³³⁸³, och hans son Knut Mattsson Poitz (till Tervik), fogde på Borgå kungsgård 1542-1545³³⁸⁴, ihjälslög år 1557 Matts Sigfridsson Huggut, som var fogde i Borgå län. Intressant nog, hade också Matts Sigfridsson Huggut ställts för rätta för "användningen av orätt mått" och dömts av borggrätt i Åbo slott till döden ("sagd från halsen"), men hade blivit benådad³³⁸⁵ litet innan straffets verkställande (se 3.2.4.).

³³⁷⁷ Bidrag till Finlands historia III, nr. 178, 184, 190, 227, 317;

³³⁷⁸ Vittnesmål av tre bönder 16.3.1573, intygat av häradshövding Svante Eriksson, Bidrag till Finlands historia V, nr. 52, ss. 38-40

³³⁷⁹ Ramsay 1909, s. 320

³³⁸⁰ Grotenfelt 1894, ss. 84, 92, 93; Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 144; Bidrag till Finlands historia III, nr. 439

³³⁸¹ Register på Cronones Förleningh 1537, häradshövding i Lappvesi härad, Grotenfelt 1899, s. 14, 19, 25; Bidrag till Finlands historia III, nr. 56

³³⁸² DF. 6263

³³⁸³ Grotenfelt 1894, s. 59; se A V: 313; A V:322

³³⁸⁴ Bidrag till Finlands historia III, nr. 178, 184, 190, 227

³³⁸⁵ Grotenfelt 1894, ss. 141-144

Emedan Matts Sigfridsson Viborg (Huggut-Bjurböle-slakten) agerade som fogde i Borgå län³³⁸⁶, som hade varit under Viborg slott och emedan Borgå län ursprungligen sträckte sig till Pyttis tills 1556, dvs. nästan till Kymmene älv Langfors gren³³⁸⁷, tog han del i Viborg slottsläns upprätthållning.

Delhypotesen 2.3.9. är sann.

Hypotes nr. 2.3.10.: "Henrik Mattsson Huggut, kung Johan III:s sekreterare 1571, slottslofwe på Stockholms Slott 1581, krigskommissarie på Pontus de la Gardies tåg till Narva, krigskommissarie och slottslofwe på Kalmar 1583, översta befallningen på Kexholm 1587, tog del i Sveriges slottslänsväsendes upprätthållning i landets östra delar" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Henrik Mattsson Huggut var kung Johan III:s sekreterare 1571³³⁸⁸ och hade översta befallningen på Kexholm 1586-1590³³⁸⁹ och var en krigskommissarie på Pontus de la Gardies tåg till Narva³³⁹⁰. I september 1581 mönstrade överbefälhavaren Pontus De la Gardie och krigskommissarie Henrik Mattsson Huggut trupperna i den nyerövrade staden Narva³³⁹¹. Henrik Mattsson Huggut, vars fader var Matts Sigfridsson Viborg och som var släkt till Huggut-släktens representanter i Veckelax, men hörde hemma i Borgå socken, hörde till kung Johans gunstlingar och reste år 1597 i Nyland och Tavastland för att föreläsa allmogen kung Sigismunds brev. Han flydde till Reval och därifrån till Polen. Hertig Karl förklarade Henrik Matssons Hugguts gods förbrutna, men stadfäste som Karl IX Huggut-släktens frälsebrev givet vid Borgå kyrka år 1356 för släktens andra gren, den Fasarby-grenen³³⁹².

Emedan Henrik Mattsson Huggut hade översta befallningen på Kexholm år 1587³³⁹³, tog han del i slottsväsendets upprätthållning öster om Kymmene älv. Emedan han var krigskommissarie på Pontus de la Gardies tåg till Narva och mönstrade trupper i den nyerövrade staden Narva tillsammans med de la

³³⁸⁶ Grotenfelt 1894, ss. 84, 92, 93; Adelenz godz och Förlänningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 144; Bidrag till Finlands historia III, nr. 439

³³⁸⁷ dvs. till den nuvarande staden Kotka

³³⁸⁸ A X: 195; Stämplingarna mot konung Johan III åren 1572-1575. Anteckningar af P. Ödberg, ss. 225, 227

³³⁸⁹ FS 5594:12,27,30; Stiernman 1745, s. 549 (nr. 691); Katajala et al. 2010, bilaga 5

³³⁹⁰ Militäreräkning 1581/2, KrA, SE/KrA/0455/G I 1581/2, bild 6, 14.9.1581; Broomé 1960, s. 192; Han var också t.ex. i slottslofwe på Stockholms slott 1581 och i slottslofwe på Kalmar 1583 (Ramsay 1909, s. 191).

³³⁹¹ Militäreräkning 1581/2, KrA (SE/KrA/0455/G I 1581/2, bild 6, 14.9.1581); Broomé 1960, s. 192

³³⁹² Se 4.2.4.

³³⁹³ FS 5704:65; FS 5594:10,11; A X:195;

Gardie, tog han del också i omgrundandet av den nordiska administrationen i Narva, dvs. öster om Kymmene älvs linje.

Delhypotesen 2.3.10. är sann.

Hypotes nr. 2.3.11.: "Mårten Poitz, länsman i Veckelax, domhavande i Kymmenegårds län, Viborg slotts inventerare 1571, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning " (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Mårten Poitz³³⁹⁴, länsman i Veckelax³³⁹⁵, lagläsare i Lapwes härad³³⁹⁶, domhavande i Äyräpää härad³³⁹⁷, inventerade Viborg slott 1571³³⁹⁸. År 1590, blev han, med sin sons hustru och två söner fången förd till Ryssland³³⁹⁹.

Emedan Mårten Poitz agerade som länsman och inventerade Viborg slott år 1571, tog han del i slottslänsväsendets upprätthållning.

Delhypotesen 2.3.11. är sann.

Hypotes nr. 2.3.12: "Bertil Mattsson Huggut, slottsfogde på Ivangorod i Ingermanland 1587, tog del i Sveriges slottslänsväsendes grundande i Ingermanland" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Emedan Bertil Mattsson Huggut var slottsfogde på Ivangorod i Ingermanland 1587³⁴⁰⁰, tog han del i Sveriges slottsväsendes upprätthållande öster om Kymmene älv. Emedan han var slottsfogde i Ivangorod, tog han del också i Sveriges slottsväsendes byggande i Ingermanland.

Delhypotesen 2.3.12. är sann.

Hypotes nr. 2.3.13.: "Matts Bertilsson Huggut (till Broby i Kymmene socken), proviantmästare i Novgorod efter staden hade blivit tagen av Jakob de la Gardies svenska armé 1611 tog del i slottslänsväsendets upprätthållning i Sveriges östra delar" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

³³⁹⁴ FS 5489:49; Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris räntthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 83; Adelens skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 271; Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10

³³⁹⁵ FS 5275:25

³³⁹⁶ Katajala et al. 2010, bilaga 3

³³⁹⁷ Katajala et al. 2010, bilaga 3

³³⁹⁸ FS 5350:136

³³⁹⁹ FS 5631:82

³⁴⁰⁰ FS 3424:55

Matts Bertilsson Huggut³⁴⁰¹ (till Broby i Kymmene socken) agerade som ränteskrivare i Kexholm år 1611³⁴⁰² och var proviantmästare i Novgorod efter staden hade blivit tagen av Jakob de la Gardies svenska armé 1611 och blev begravnen där år 1611³⁴⁰³.

Emedan Matts Bertilsson Huggut agerade som ränteskrivare i Kexholm och var som proviantmästare för Sveriges armé i Novgorod, tog han del i upprätthållning av ett fögderi och under krigstid i ett nytt fögderis byggande och upprätthållning öster om Kymmene älv.

Delhypotesen 2.3.13. är sann.

Hypotes nr. 2.3.14: "Johan Sigfridsson Wilkin, Johan III:s hovjunkare 1599, var indirekt med i upprätthållningen av slottslänsväsendet i Sveriges östra delar" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Johan Sigfridsson Wilkin var Johan III:s hovjunkare 1599³⁴⁰⁴. Emedan han agerade som kungens hovjunkare, tog han del i slottsväsendets och Sveriges förvaltnings upprätthållning.

Delhypotesen 2.3.14. är sann.

Hypotes nr. 2.3.15: "Heine Wilcken, Kymmenegårds fogde 1614-1620, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Heine Wilcken³⁴⁰⁵ var Kymmene gårds fogde 1614-1620³⁴⁰⁶. Emedan han agerade som en fogde, tog han del i slottslänsväsendets upprätthållning öster om Kymmene älv. Delhypotesen 2.3.15 är sann.

Hypotes nr. 2.3.16: "Heiden Jönsson Wilkin, befallningsman i Kymmenegårds län 1625, tog del i slottslänsväsendets upprätthållning" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Heiden Jönsson Wilkin agerade som en befallningsman i Kymmenegårds län år 1625 (troligen densamme som Heine)³⁴⁰⁷. Emedan han agerade som en

³⁴⁰¹ FS 5455:7

³⁴⁰² Waaranen, del III, nr. 612, s. 139

³⁴⁰³ Ramsay 1909, s. 192; Ockupationsarkivet från Novgorod och dess "Proviantbücher" 1611/12 finns kvar i Riksarkivet i Stockholm, SE/RA/2403/Serie I/74 (på ryska)

³⁴⁰⁴ Husgafvel-seura 1965, s. 13;

³⁴⁰⁵ FS 5455:10, knechtshövvidsman år 1577; FS 3554:146

³⁴⁰⁶ Ruuth 1891, s. 303; Katajala et al. 2010, bilaga 2

³⁴⁰⁷ FS 3554:146; FS 5455:10; Ruuth 1891, s. 303;

befallningsman i Kymmenegårds län, tog han del i slottslänsväsendets upprätthållning också öster om Kymmene älv.

Han hade också i sin ungdom agerat som knechthövidsman i Kymmenegårdslän bland "Smålands knecher"³⁴⁰⁸, varför han hade också på detta sätt upprätthållit slottslänsväsendet.

Det är sannolikt, att Heine Wilcken och Heiden Jönsson är en och samma person.

Delhypotesen 2.3.16. är sann.

Hypotes nr. 2.3.17.: " Mats Thomasson Wilkin i Strömsby, "Wachtmeister i Koporie", tog del i slottslänsväsendets upprätthållning i Ingermanland" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Mats Thomasson Wilkin i Strömsby³⁴⁰⁹ eller "Mats Tomasonn opå Coporie" hade "frytt udj Wekelax sockn" år 1614³⁴¹⁰. Efter ordet "Coporie" finns i dokumentet ett ord, som Korhonen (1981) tolkade som "Wachtmeister"³⁴¹¹, men ordet har skrivits oklart och är svårt att tolka. Texten kunde också vara "Efter Öfwerstens Ewert Horns bref...hafwer Madz Tomasonn opå Coporie wachtt mofors frytt udj Wekelax Sockn och ähr". I detta fall skulle "mofors" troligen tyda på ett sätt att skriva det finska ordet "Mullinkoski" nära Strömsby. Emedan expressionen "Madz Thomasson opå Coporie" eller "Madz Thomasson opå Coporie wachtt" användes, skulle det dock se ut, att han agerade i Koporje slott i någon slags officiella position, och tog därför del i slottslänsväsendets upprätthållning öster om Kymmene älvs linje och i den nordiska förvaltningens omgrundande i Ingermanland.

Delhypotesen 2.3.17. är sann.

Hypotes nr. 2.3.18: "Mårten Hansson Lax, make till Kerstin Hansdotter Wilkin, var fogde på Tavastehus år 1570" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Mårten Hansson³⁴¹² Lax, Karin Sigfridsdotter Wilkins make³⁴¹³, var fogde på Tavastehus 1570³⁴¹⁴. Emedan Mårten Hansson Lax år 1570 var fogde på

³⁴⁰⁸ FS 5455:10

³⁴⁰⁹ FS 3634a:19v

³⁴¹⁰ FS 3571:11

³⁴¹¹ Korhonen 1981, ss. 140-141

³⁴¹² Register opå the skyttare som ähre uti vår Nädh:te Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 32; Register på Adelenz gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränththe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 51

³⁴¹³ Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthen Olssons till

Tavastehus, tog han del i slottslänsväsendets upprätthållning i Tavastehus slottslän.

Emedan Mårten Hanssons fru Karin hade rötter i Veckelax, öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, hade hans tjänst i Tavastehus troligen en effekt också på befolkningen i Viborgs slottslän. Folket i Veckelax och Viborg slottslän troligen visste, att Karin Sigfridsdotter Wilkins av Veckelax make agerade som fogde i Tavastehus, vilket sannolikt hade sin effekt på folket på den psykologiska nivån, och därmed också i slottslänsväsendets upprätthållning öster om Kymmene älv.

Delhypotesen 2.3.18. är sann.

Hypotes nr. 2.3.19: "Siffred Jönsson Wilcken d.y. som fogde i Lappee, länsman, lagläsare och häradskrivare i Borgå län, lagläsare i Savolax, lagläsare i Raseborg och underlagman i Karelen i 1600-talets början tog del i Viborg slottsläns uppehållande" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. (till Tavastby), som var en skeppshövidsman på skeppet Laxen i Kexholmsflottan 1585-1587³⁴¹⁵, lagläsare³⁴¹⁶ i Borgå län 1604-1608, 1609-1613 och 1616-1619, i Savolax år 1619 och i Raseborg 1628-1630 och år 1633, häradskrivare i Borgå i 1600-1601, underlagman i Karelen 1612-1613, 1615, 1619, 1621, 1623³⁴¹⁷, fogde i Äyräpää³⁴¹⁸ (S.J. var fogde i Mola, Kivinebb och Nykyrka socknar³⁴¹⁹) och fogde i Lappee 1607-1608³⁴²⁰, användes och nämndes i Tavastland ännu år 1613³⁴²¹ och underskrev bland adeln trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott 1602³⁴²². Han kallades "krononens gamla tjänare" i St.

Gamblegårdh. Haffva bekommiht igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

³⁴¹⁴ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 2. boken, ss. 424-425; Alla räkenskaper för Tavastehus slott saknas för det här året 1570.

³⁴¹⁵ Börjeson & Hafström 1949, s. 69

³⁴¹⁶ FS 3572:31, lagläsare Siffred Jönsson och hans sigill

³⁴¹⁷ FS 4426:37; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavilarnes Documenter, dok.nr. III; Rosén 1960, s. 233; Katajala et al., 2010, bilaga 2; Blomstedt 1958, s. 418

³⁴¹⁸ FS 292:34, 56, 66, 87; FS 294:4

³⁴¹⁹ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

³⁴²⁰ FS 5886:1,2,32,33, 63; FS 5901; Katajala et al. 2010, bilaga 2

³⁴²¹ FS 4426:37

³⁴²² Ruuth 1891, s. 23; "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978

Maria Magdalenas Hospitals räkenskaper i Viborg år 1625³⁴²³. Emedan han agerade som fogde, underlagman, häradsskrivare, lagläsare och länsman, och i många fögderiers områden och var bland hertig Karls här år 1602, tog han del i slottslänsväsendets upprätthållande. Han tog också del i forrådet av den juridiska administrationen i Sveriges östra delar under 1600-talet.

Delhypotesen 2.3.19. är sann.

Statistisk behandling av hypotesen 2.3

På basis av att 17/19 delhypoteser om upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet var sanna och därför det fanns 17 exempel bland Veckelax frälsemangruppen om män, som tog del i upprätthållningen av slott och slottsväsendet under medel- och vasatiden, kan det räknas, om det fanns en statistiskt signifikant olikhet i detta mellan frälset och den ofrälsegruppen, som inte tog del i slottets och slottslänsväsendets upprätthållning på administrationens nivå.

Om det kan räknas, att befolkningen i Veckelax socken var under 1500-talet ca. 4000 invånare³⁴²⁴ och det fanns samtidigt på tidpunkten A ca. 20 frälsemän där (se behandlingen av delhypotesen 2.2.2.), kan man räkna att i hela perioden 1336-1654 fanns det där:

- A. 4000 invånare/generation x (1654-1336) år x 1/30 generation/år = allt tillsammans 42400 invånare 1336-1654 och
- B. 20 frälsemän/generation x (1654-1336) år x 1/30 generation/år = allt tillsammans 212 frälsemän 1336-1654

Om av dessa 212 frälsemän 17 tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet och den motsvarande figuren i den gruppen, som inte alls tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet var 0 av ca. 42400 invånare, är olikheten mellan dessa två grupper statistiskt signifikant ($p < 0.0001$, Fishers exacta test).

På basis av detta är också hypotesen 2.3. "Veckelax frälseväsendet tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsende i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen" på en probabilistisk-statistisk basis³⁴²⁵ sann, dvs. det är sannolikt, att det regionala frälset tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet.

Resultaten bevisar, att samplen tagna från frälsegruppen och från den hypotetiska ofrälsegruppen, som inte alls tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet, är inte från samma population (på det statistiska sättet).

³⁴²³ FS 301:66, tillsammans med Matts Persson: detta antyder att de gamla frälsemännen kanske stannade i sin ålderdom i St. Maria Magdalenas Hospital.

³⁴²⁴ Katajala 2010c

³⁴²⁵ Hempel 1942; Hempel 2001, ss. 276-281

Redan en av hypoteserna 2.3.1-2.3.19. som sann, bevisar, att det lokala frälset tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsende.

Här är det också fråga om en deduktiv-nomologisk explanation så att explanandum-konstaterande "det frälse i området öster om Kymmene älv under medeltiden, som hade fått ett gods av slottets representant, fogde eller hövudsman, mot tjänst³⁴²⁶, tog del i tjänsten, dvs. upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet, eller betalade skatt". Alltså det existerar ett generellt lag om "godset mot tjänst eller skatte"³⁴²⁷

I andra ord, explanandum-händelsen "det frälset i området öster om Kymmene älv under medeltiden, som hade fått ett gods av slottets representant, fogde eller hövudsman, mot tjänst³⁴²⁸, tog del i tjänsten, dvs. upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet eller betalade skatt" kan förklaras av de följande explananerna:

1) Slottet krävde tjänst av frälset

2A) Gods gavs mot tjänst eller skatte

2B) En frälseman var en rationell aktör³⁴²⁹

2C) varje rationell frälseman gjorde tjänst mot godset eller blev under skatte

På grund av det ovan sagda är det logiskt att dra den slutsatsen, att det lokala frälset i Viborgs fögderi tog del i upprätthållandet av slott och slottslänsväsendet.

Analogiskt med det ovan sagda, också explanandum-händelsen "Veckelax frälseläkter tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" kan förklaras med samma explananer.

3.5.4 Det lokala frälset i formandet av den kyrkliga administrationen
Kyrkomötet i Tälje år 1279 utfärdade en stadga, att varje präst i hela Uppsala kyrkoprovincs skall årligen hålla en mässa "*pro statu Careliæ*"³⁴³⁰. Detta betonade

³⁴²⁶ DF 1054, 1057

³⁴²⁷ DF 1054

³⁴²⁸ DF 1054, 1057

³⁴²⁹ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en frälseman var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det antas, att frälsemannen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak. I 2B är det fråga om en verksamhetsprincip och i 2C om en generell hypotes eller en lag.

Karelen kyrkliga förvaltningens roll, när området så småningom blev en integral del av Sverige. Vad Karelen egentligen betydde år 1279 är en annan fråga, men av allt döma utgjordes den av den delen av området öster om rårna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall sten, som låg vid kusten, emedan det svenska riket inte ännu hade mycket inflytande djupare inne i inlandet. Kyrkorna byggdes till detta kustområde bara senare och i inlandet fanns det ännu i slutet av medeltiden bara två kyrkliga stenstrukturer: kyrkan i Sysmä, och stensakristian i Savolax (St. Michels). En sådan allmän bön för Karelen i alla kyrkor i Uppsala stift berättar dock om ett aktivt katolsk missionsverksamhet år 1279 i Karelen område, vilket troligen omfattade kustområdet från Kymmene älv till Viborgsvik, dvs. t.ex. den nuvarande Kymmenedalens kust.

Emedan förhållandena var osäkra och den lokala ännu till stor del paganska befolkningen kunde vara fientlig mot munkar och präster, såsom gamla folkstradition³⁴³¹ berättar om Vederlax stensakristias byggande³⁴³², betonades frälsets roll i dessa kristna kolonier vid kusten i området öster om Kymmene älv. Det fanns en beställning för väpnare där redan under 1200-talets senare hälft. Inga frälsemän är ändå kända från området innan 1396³⁴³³, fastän lokalförvaltningen i området, inkluderande även utomlandshandel med Reval sedan 1336³⁴³⁴, egentligen förutsatte existens av rikets tjänstemän i området³⁴³⁵.

Det vanliga lågfrälset i Sveriges Österland var till största delen jordbrukare, som tog del i frälsets militära aktiviteter. Deras största rikedom var – tack vare deras deltagande till krigs- och annan tjänst - kännedom av rikets ledande män och på andra sidan av de lokala omständigheterna. Bara några av frälset hade de högsta rikets tjänster.

Troligen gjorde frälsets kontakter frällesläkternas representanter goda kandidater till administrativa positioner i sina hemorter och gav dem viss pålitlighet i rikets affärer. Frälsemännens erfarenheter var nämligen olika än de vanliga böndernas vardagliga förstånd av livet på hemorten. Trots deras levande av jordbruket var de också privilegierade. Bara frälsemännen fick bära vapen och pansar³⁴³⁶, med vilka de frälsemännen stödde beskattningen, dvs. först och främst insamlandet av kyrkotiondena. Frälsemannen själv fick annorlunda behandling i rättsliga frågor liksom prästerskapet. Enligt Småberg

³⁴³⁰ DF 224, SDHK 1893; SDHK 1070, DS 692

³⁴³¹ Kanske sentida, men inte nödvändigt.

³⁴³² Kaukiainen 1970, s. 66; Blomqvist, A.R. (1890) Kertomus Kymin kihlakunnasta. Finska fornminnesföreningens tidskrift. XI, 39.

³⁴³³ DF 1054, 1057

³⁴³⁴ DF 443, LEC II n:o 777

³⁴³⁵ Fritz 1972, s. 83

³⁴³⁶ Småberg 2004, s. 67.

(2004) kunde frälsemannen i vissa fall bli dömd av sina egna³⁴³⁷. Bara frälset hade i princip jakträtt³⁴³⁸, men detta kan inte ha gällt i Österlands stora ödemarker. Lagmän, häradshövdingar och slottshövitsmän hörde alltid till frälseståndet under medeltiden.

Att höra till en frälseäkt betydde ändå inte automatiskt en administrativ position, hög eller låg, i samhället. Den medeltida lokala administrationen i kyrkosocknar var till största delen i prästernas händer, och fastän kyrkoherden kunde höra till en frälseäkt, vägen till prästerskapet var öppen för alla, som kunde den vägen ta. Rikets administrativa ämbeten på sin del var mycket få tills antal fogdar ökade med kung Gustafs I lokalförvaltnings reform och tills man började nämna ståthållare till slotten i början av 1600-talet³⁴³⁹. Dessa ämbeten var inte lätt att nå, inte även efter reformationen.

På basis av det ovan sagda kan de ställda hypoteserna behandlas på det följande sättet:

Hypotesen 2.4. "Veckelax frälseäkt tog del i forrådet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C) förskas av de följande delhypoteserna:

Hypotes nr. 2.4.1.: "Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm år 1396 för att ta del i den kyrkliga administrationens förstärkning och upprätthållning i Viborg slottslän" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Erik Larsson, nempdemän i Veckelax, fick Veckelax kyrkas malm som gåva 2.2.1396 av Viborgs fogde Erengisle Nilsson, och Viborgs hövding Karl Ulfsson Sparre vidimerade gåvan 21.3.1396 i närvaro av riddare Tord Bonde, blivande hövdingen i Viborg³⁴⁴⁰. Enligt Erengisle Nilssons brev borde Erik Larsson "tjäna därav", dvs. tjäna i stället för skattebetalningen. Att han borde tjäna Viborg slott därav, betydde att hans primära förbindelser torde ha varit till Viborg slott och dess hövdingar då.

³⁴³⁷ Småberg 2004, s. 66.

³⁴³⁸ Småberg 2004, s. 68.

³⁴³⁹ Under åren 1616-1618 gavs ståthållare speciella instruktioner att uppse fogdar, att de sina ämbeten troget och flitligt efterkommer och att de i rättan tid uppkräva all årlig ränta (Almquist 1917, s. 134). År 1618 gavs det en kammarordning, enligt vilken alla fogdar i tid bör ansvara ståthållarna för sina färdiga räkenskaper (Almquist 1917, s. 135): Slutligen 6.4.1620 meddelades K. Maj:ts memorial, enligt vilken alla fogdar skulle vara ståthållare lydiga och höriga och göra redo och underrättelse om alla uppbörder och utgifter av deras fögderier, när ståthållaren det fordrade (Almquist 1917, s. 136). Bara därefter börjades också bokslut för hela rikets hushåll göras så, att de första riktiga landsböckerna kom år 1622 (Almquist 1917, ss. 136-138).

³⁴⁴⁰ DF 1054, 1057

Som konungsrätts i Österland nempdeman enligt Magnus Erikssons landslags XXXI kapitel hade Erik Larsson förbindelser också till rikets juridiska förvaltning, vilket innehöll naturligtvis också biskopen.

Inte tyder på, att Erik Larsson var en präst, men emedan under medeltiden kyrkan och riket var i samband med varandra, och t.ex. ärkebiskopen var riksrådets ordförande och Strängnäs biskop agerade rutinmässigt som rikets kansler, är ingenting uteslutet. En väpnare Erik Lavrinsson sigillerade år 1417 i Skara biskopsgård ett brev som vittne med ett vaxsigill, där det kan ses en vacker båge på en sparre under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G, likadant sigill senare användes av Husgafvel-släkten)³⁴⁴¹, men brevets innehåll berättar inte, varför det skrevs i biskopsgården i Skara.

Emedan landsägarna i socken borde ta del i kyrkobyggandet enligt Upplands kyrkolag, som användes för kyrkorättsliga frågor i riket,³⁴⁴² är det dock högt sannolikt, att Erik Larsson och hans söner deltog i byggandet av Veckelax kyrkas andra fas på 1400-talet. På så sätt har Erik Larsson av allt att döma tagit del i den kyrkliga administrationens förstärkning och upprätthållning i Viborgs fögderi.

Alltså, med andra ord, explananerna av den explanandum-händelsen³⁴⁴³ "Byggning av den andra fasen av Veckelax kyrka, som år 1396 nämns³⁴⁴⁴, börjades under 1400-talets första hälft³⁴⁴⁵":

1) Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, hade Veckelax kyrkas malm och Bredskall by i Veckelax år 1396³⁴⁴⁶

2) Erik Larsson som en nempdeman i Veckelax agerade rationellt³⁴⁴⁷.

³⁴⁴¹ SDHK 18981

³⁴⁴² Upplands provinslag, I kapitel 1,2 § och II kapitel. Donner 2000, ss. 141-143.

³⁴⁴³ Hempel 2001, ss. 304-305

³⁴⁴⁴ DF 1054, DF 1057

³⁴⁴⁵ Anttila 1936, ss. 9-10; Hiekkänen 2003, ss. 56-58; Enligt Upplands lags kyrkobalkens IV §, borde kyrkan invigas av biskopen. Biskop Magnus besökte Abborrefors i Pyttis 12.1.1442 (REA nr. 509), som är ca. 50 km från Veckelax kyrka och ca. 275 km från Åbo. När inga andra biskops visitationer i Kymmene älvs område eller i området öster om Kymmene älv är kända 1430-1470, när Veckelax kyrkas andra fas troligen byggdes, skulle det se ut, att det var biskop Magnus år 1442, som vigde Veckelax kyrkas andra fas.

³⁴⁴⁶ SDHK 12437; DF 1054, DF 1057

³⁴⁴⁷ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en frälseman och kyrkoherde, dvs. kyrkans officiella representant, var en rationell aktör för hans ämbetes och rättigheters skull i vad kommer till kungens (landslagen) och ärkebiskopens (riksrådets ordförande) vilja, dvs. det antas, att kyrkoherden inte

3) Upplands kyrkolag, som tillämpades i riket för kyrkorättsliga frågor³⁴⁴⁸ förutsatte, att landägarna i socken tog del i kyrkobyggandet³⁴⁴⁹

4) Varje rationell nempdeman skulle som landsägare i Veckelax under medeltiden ta del i kyrkobyggandet.

Av de här explananerna tillsammans kan det ses, varför nempdeman i Veckelax Erik Larsson, som väntades på att agera rationellt och följa lagen, tog som Veckelax kyrkas malms ägare centralt del i byggandet av Veckelax kyrkas andra fas.

Dessutom betydde ägandet av Veckelax kyrkas malm, dvs. kyrkans omedelbara omgivning, för Erik Larsson en plikt att försvara kyrkan i första hand. Också på så vis tog Erik Larsson del i förstärkningen och upprätthållningen av den kyrkliga förvaltningen i Veckelax kyrkosocken och Viborg slottslän³⁴⁵⁰.

Delhypotesen 2.4.1. är sann.

Hypotes nr. 2.4.2.: "Jöns Wilcken som den första lutherska kyrkoherden i Veckelax grundade Vasatidens kyrkliga administration i Veckelax 1561-1584 (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Jöns Wilcken var den första³⁴⁵¹ lutherska kyrkoherden i Veckelax³⁴⁵². Emedan han var den första egentliga lutherska kyrkoherden i Veckelax kyrkosocken,

riskerade sitt ämbete för en liten orsak. I 2 är det fråga om en verksamhetsprincip och i 4 om en generell hypotes eller en lag.

³⁴⁴⁸ Magnus Erikssons landslag innehöll ingen kyrkobalk.

³⁴⁴⁹ Upplands provinslag, I kapitel 1,2 § och II kapitel. Donner 2000, ss. 141-143.

³⁴⁵⁰ Att konungsnämndens nempdeman Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm av rikets dåvarande ledande figurer i samband med kung Eriks av Pommern rättsliga administrations reforms i Österland början och i samband med Viborgs fögderis medvetna utveckling med grundandet av två konvent och ett hospital i Viborg bevisar, att det var rikets, kyrkas och Viborgs fögderis lednings vilja att förstärka den kyrkliga lokalförvaltningen i området.

³⁴⁵¹ Det fanns två kyrkoherdar innan Jöns Wilcken i Veckelax i den reformatoriska periodens början, Martinus under 1540-talet och Matthias Stigonis 1555-1560 (Kivenoja 1936, s. 49; en gåva av "ärligh man Her Madz Stigh Taxam Capitullii Aboensis" kvitteras av kamrerare Laurentius Gregorii år 1538; FS 4:16v; nämndes i Veckelax tingsrättsprotokoll 6.1.1556, FS 5121:63 och senare år 1556, FS 5121:71 och 17.11.1557, FS 5146:50), men de kan knappast kallas lutherska. Martinus är inte välkänt och Matthias Stigonis dömdes år 1557 till 40 dalers böter därför, att han hade – trots kungens order – inte tagit kronans skattehö till Viborg (FS 5146:50) och han också ser ut att ha fått avsked från sitt tidigare ämbete efter kungens speciella vilja uttryckt i kungens brev till biskop Märten Skytte 30.10.1547 (A VII, nr. 112, s. 228; Kivenoja 1936, s. 49). Fastän den första evangeliska ärkebiskopen, Laurentius Petri, år 1531 invigdes till sitt ämbete (d. 1573), också en katolsk ärkebiskop av Uppsala,

grundade han Vasatidens och lutherska tidens kyrkliga administration i Veckelax.

Explanandum-händelsen³⁴⁵³ "Vasatidens kyrkliga administration grundades i Veckelax efter 1561" kan förklaras med de följande explananerna:

- 1) Reformationen förutsatte förändringar i församlingarnas agerande³⁴⁵⁴.
- 2) Gustav Vasas lokalförvaltningens reform förutsatte förändringar i församlingarnas förvaltning
- 3) Kyrkoherdarna var ansvariga för församlingarnas förvaltning
- 4) Jöns Wilcken var den första lutherska kyrkoherden i Veckelax, från året 1561
- 5) Kyrkoherden väntades på att agera rationellt³⁴⁵⁵.
- 6) Varje rationellt agerande lutherska kyrkoherde i reformationens början grundade den nya kyrkliga administrationen i sin församling.

Johannes Magnus, invigdes till ämbetet i Rom, två år därefter år 1533. Det existerade alltså både en evangelisk och en katolsk ärkebiskop av Uppsala. Den första utan tvivel lutherska Åbo biskop, Mikael Agricola, som hade studerat i Wittenberg, utnämndes till sitt ämbete år 1554 och även han höll sin första mässa som biskop - i Åbo domkyrka - enligt den katolska liturgin. Riksmötet i Västerås år 1544 hade redan gjort reformatoriska beslut, men det var bara år 1593 i Uppsala möte, där en evangelisk-luthersk kyrka klart formades, och även då hade riket en katolsk kung. Om Veckelax kyrkoherdes lutheranism kan därför bara sägas, att Åbo stift kan efter Mikael Agricolas utnämning till Åbo biskops ämbete hållas som i princip lutherskt och därmed dess präster antagligen följde så småningom de lutherska principerna. Emedan förändringen var inte snabb och emedan Matthias Stigonis dömdes till 40 dalers böter för att inte ta skattehö från Veckelax till Viborg trots kungens order år 1557, verkar det vara så, att han inte var en av de ivrigaste lutheranerna i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen. Därför är det välbaserat att hålla kyrkoherde Jöns Wilcken som den första lutherska periodens kyrkoherde i Veckelax.

³⁴⁵² FS 3394:89-90, FS 5466:122, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax; Kivenoja 1936.

³⁴⁵³ Hempel 2001, ss. 304-305

³⁴⁵⁴ Västerås riksdagars år 1527 beslut som hade en effekt på församlingarna: 1) kyrkan skulle bistå med medel till kronan, 2) biskoparnas överflödiga inkomster skulle gå till kungen, 3) adeln skulle återfå gods som hade tidigare donerats, sålts, eller förpantats till kyrkan efter 1454 (inkomsten av dessa gods bort från kyrkan och församlingarna), 4) klostren skulle förvaltas av adeln; Harrison & Eriksson 2010, s. 462.

³⁴⁵⁵ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en kyrkoherde var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det antas, att frälsemannen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak. I 5 är det fråga om en verksamhetsprincip och i 6 om en generell hypotes eller en lag.

På basis av de ovan nämnda explananerna: Vasatidens kyrkliga administration grundades i Veckelax efter 1561 av kyrkoherde Jöns Wilcken³⁴⁵⁶.

Delhypotesen 2.4.2. är sann.

Hypotes nr. 2.4.3.: "Den Hermigier-släkten anknuten till Veckelax frälseläcker upprätthöll den kyrkliga administrationen i Veckelax under 1584-1724" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Hermigier-släkten har diskuterats tidigare (se 3.2.3.). Hermigier-släkten tjänade i kyrkliga positioner i Veckelax och Vederlax under 1584-1724³⁴⁵⁷.

Om Hermigier-släktens Jacobus Laurentii var en son till den Lars Hylcken (= Huilckin = Wilcken), som år 1571 nämndes i Viborg socken³⁴⁵⁸ och den här Lars Hylcken är identisk med Laurentius Johannis, som år 1593 nämndes som en kaplan i Veckelax och som möjligen var en son till Jöns Vilken³⁴⁵⁹, Veckelax första lutherska kyrkoherde³⁴⁶⁰, kan linjen av kyrkliga positioner ha börjat även tidigare.

Hermigier-släkten blev senare via äktenskap anknuten till Veckelax frälseläcker.

Emedan Hermigier-släkten tjänade i alla fall i kyrkliga positioner i Veckelax under åren 1584-1724, har den tagit del i upprätthållandet av den kyrkliga administrationen i Viborgs fögderi.

Delhypotesen 2.4.3. är sann.

Hypotes nr. 2.4.4.: "Den Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 under Luthers tid studerade teologi i Wittenberg var densamme som Per Jönsson Vilken, vars son, Matts Persson, reformatorn Gusfafa Vasa kände" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C).

Petrus Johannes de Wyborg har diskuterats tidigare (se 4.2.4.). Petrus Johannes de Wyborg studerade i Wittenberg år 1525³⁴⁶¹. Han förefaller ha hört hemma i Viborgs fögderi på grund av sitt namn. Petrus Johannes de Wyborg har levt

³⁴⁵⁶ FS 3394:89-90, FS 5466:122, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax

³⁴⁵⁷ FS 5505:35; FS 5755:35; FS 5823:194; FS 3492:23; FS 3571:30; FS 3571:39 (her Bertill = herr Bartholdus); Leinberg 1907, s. 295; FS 3557:117; Korhonen 1981, ss. 89-98; Kivenoja 1936, ss. 49-50

³⁴⁵⁸ Silverskatteregister 1571, Karelen s. 26

³⁴⁵⁹ Kiri, opublicerad

³⁴⁶⁰ Her löns j weckelax S., Förlänings Register öfwer allt Findland till Anno 76 och 1577, Landz presternes Vnderholdh, Leinberg 1899, s. 55.

³⁴⁶¹ Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt 1893; Grotenfelt 1902

samtidigt som Per Jönsson (= Petrus Johannes), amiral och Ölands fogde³⁴⁶² Sigfrid Jönssons (Wilkin-Husgafvel) antagna bror, vilket indikerar, att Petrus

³⁴⁶² Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949, s. 68-70; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper); Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198; Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befestning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307; SE/RA/5121/5121.05//1573:8, s. 45; Stiernman 1745, ss. 293, 326; SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137; FS 5455:7, året 1578; SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"; SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88; Mariet Sigfrid Jönssons efter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michiil Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövdsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), samma skepp, som Sigfrid Jönsson hade som hövdsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte; GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som største alffvar och flit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorffligheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit"; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med

Johannes de Wyborg kan vara samma person som den Per (Wilkin-Husgafvel), vars antagna fader "Jens Welckensen von Weckelax" år 1529 kändes i Reval³⁴⁶³ och vars son, Matts Persson³⁴⁶⁴, år 1552 fick en stadfästelse av sin släkts gamla frälserättigheter av Sveriges reformator, kung Gustaf Vasa³⁴⁶⁵. Per Jönssons (Wilkin-Husgafvel) sonson och Matts Perssons antagna son³⁴⁶⁶, Johannes Matiae, blev den första lutherska kyrkoherde i Veckelax³⁴⁶⁷: om hans farfar Per Jönsson hade studerat i Wittenberg år 1525, skulle det här faktum komma till ett nytt ljus. Luther hade ju år 1517 spikat sina teser på Wittenbergs kyrkas dörr.

Per Jönssons son, Matts Persson, fick år 1552 en stadfästelse av sin släkts gamla frälserättigheter av Sveriges reformator, kung Gustaf Vasa, och detta bestyrktes i Åbo Hovs rätt 4.10.1625 för "att efter Konung Gustaf den 6 September 1552 och den 27 November 1553 känner hans föräldrar och förfäder att hafwa warit Frälsemän"³⁴⁶⁸. Mats Junkar/Mattis Juncker nämns 1534, 1552 och 1558³⁴⁶⁹, samtidigt med den Matts Persson³⁴⁷⁰ till Strömsby i Veckelax

Joel Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]); Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303; År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013]; Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredssons besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvälat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bamholz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

³⁴⁶³ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, 1529

³⁴⁶⁴ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

³⁴⁶⁵ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, ss. 281-282, 6.9.1552; Lagus 1860, s. 560

³⁴⁶⁶ Enligt släktlinje given av Ramsay 1909, ss. 194-195, Ramsays släkträd ser ut att basera sig på en släktlinea upptedd 1625 för Åbo hofrätt af Sigrud Jönsson; se också Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. II & III & Genealogiska Fragmenta, Lagus 1860, ss. 560-561 och Korhonen 1981, ss. 129-137.

³⁴⁶⁷ En kyrkoherde "Johannes Mathei i Vedherlax" existerade också i 1555. FS 5096. Hans underskrift är publicerad i Kaukiainen 1970, s. 151.

³⁴⁶⁸ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, 6.9.1552; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. II & III & Genealogiska Fragmenta; Lagus 1860, s.s. 560-561, Åbo Hofrättens dom 4.10.1625

³⁴⁶⁹ Greiffenhagen 1932, nr. 37b, 51b, 54a, ss. 52, 70, 73.

³⁴⁷⁰ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

(Junkar/Vilken), som 6.9.1552 fick kung Gustafs I brev att behålla sitt gods under frälserätt³⁴⁷¹. En Matz Pederssønn har nämnts bland kung Eriks krigshärs befälhavare i kriget mot Danmark i augusti 1565³⁴⁷², dvs. 13 år efter kung Gustafs stadfästelse av Matts Pederssons till Strömsby i Veckelax gamla rättigheter och samtidigt med Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä. agerande som amiral i sjöstrider på tyska stränder 1564-1565. En Mats Pedersson nämndes också som hövudsman på den kexholmske flottan³⁴⁷³ och som arcklijmästare på den kexholmske flottan³⁴⁷⁴. En Matz Person har också agerat som hertig Johans hovfolks ämbetskrivare år 1568³⁴⁷⁵ liksom en Petrus Johannes, Sten Stures skrivare och kaplan, som år 1492 ville bli och blev kyrkoherde i Äyräpää (se nedan)³⁴⁷⁶.

Per Jönssons (Wilkin-Husgafvel) sonson och Matts Perssons³⁴⁷⁷ son³⁴⁷⁸, Johannes Matiae, blev den första lutherska kyrkoherde i Veckelax: om hans farfar Per Jönsson hade studerat i Wittenberg år 1525, skulle det här faktum komma till ett nytt ljus. Luther hade ju år 1517 spikat sina teser till Wittenbergs kyrkas dörr och därför var Petrus Johannes de Wyborg år 1525 i Wittenberg i mitten av tidens kanske viktigaste händelser. Om Veckelax första lutherska kyrkoherde Johannes var en sonson till Peder Johannes de Wyborg, var hans farfar säkert bakom hans uppfostran till den lutherska läran.

I fråga om den här Peder Johannis de Wyborg person, är det anmärkningsvärt, att en av Sten Stures skrivare och kaplaner var en "her Peder Johannis", till vem Sten Sture bad av biskop Magnus Stjärnkors ett kollationsbrev för Äyräpää kyrka år 1493³⁴⁷⁹. Detta skulle tyda på, att denna Peder Johannis hörde hemma i Viborgs fögderi³⁴⁸⁰, och också, att denna kaplan

³⁴⁷¹ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364

³⁴⁷² Bidrag till Finlands historia IV, s. 302, nr. 304

³⁴⁷³ Bidrag till Finlands historia V, s. 334, nr. 430, 22.10.1586

³⁴⁷⁴ Bidrag till Finlands historia V, s. 334, nr. 430

³⁴⁷⁵ Bidrag till Finlands Historia IV, s. 349, nr. 359

³⁴⁷⁶ DF 4488; DF 4501

³⁴⁷⁷ Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 30

³⁴⁷⁸ Enligt släktlinje given av Ramsay 1909, ss. 194-195, Ramsays släktträd ser ut att delvis basera sig på en släktlinje uppteckad 1623-1625 för Åbo hofrätt af Sigrid Jönsson; se Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/III/045, Register på Husgavlarne Documenter

³⁴⁷⁹ DF 4488, våren 1493; DF 4501, 22.6.1493

³⁴⁸⁰ Om Sten Stures kaplan och sekreterare ville ta Äyräpää församling till sig, måste man fråga, varför det. Det fanns ingenting speciellt i Äyräpää och förstörnings fara var alltid närvarande. Förstöringen också blev sant 1495-1497. Området var så fjärran från rikets centra som möjligt, ännu närmare Novgorod än Viborg från Stockholms synpunkt. Ytterligare, det var förbjudet att hålla två församlingar, såsom Paeder Johannis skulle se ut att ha haft på basis av biskop Magni brev (DF4501). Om det inte var fråga om någon slags straff, borde man fråga, om Paeder Johannis hade någon

Peder Johannis år 1493 var en och samma person som den Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg³⁴⁸¹, men i hans karriärs början år 1493. Han hade varit redan en tid som Sten Stures kaplan³⁴⁸² och skrivare år 1493, vilket betyder, att han var då åtminstone 25 år gammal (tillhänsyntagande studietid efter 15 års ålder). Om så, skulle han ha varit ca. 47 år gammal år 1525, dvs. ännu vid den åldern att studier i Wittenberg skulle ha varit möjliga.

Om denna Peder Johannis, Sten Stures kaplan och skrivare och Äyräpääs kyrkoherde från 22.6.1493, är densamme som Peder Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg³⁴⁸³, och Per Jönsson av Wilken-Husgafvel-släkten, vars sons Matts Perssons³⁴⁸⁴ frälse kung Gustaf I 6.9.1552 stadfäste³⁴⁸⁵, är det anmärkningsvärt, att biskop Magnus Stjärnkors nämnde i samma brev 22.6.1493 också en Jöns Willii (lat., dvs. Jöns Wilson/Wilhelmsson/Wilkensson/Wilken/Welckensen på de nord-europeiska språken), som också var Sten Stures kaplan. Biskopen rekommenderade honom till Peder Johannis kaplan i Äyräpää³⁴⁸⁶.

Biskop Magnus alltså rekommenderade, att Sten Stures andra kaplan, Jöns Willii, skulle bli herr Peder Johannis kaplan i Äyräpää. Därefter fortsätter han och ber Sten Sture att låta Jöns Willii att komma till Finström³⁴⁸⁷ på Åland, måtte herr Jöns icke i Äyräpää bliva³⁴⁸⁸.

anknytning till Viborgs fögderi, t.ex. släktens landegendom, som orsakade hans collationsbrev till Äyräpää med Jöns Willii som Vicar. Biskop Magnus betonade kunnandet av landets eget språk och lagar, när han rekommenderade Jöns Willii (Jöns Wilson/Wilkin/Welckensen) som Vicar av Paeder Johannis i Äyräpää (DF 4501), vilket skulle tyda på att Paeder Johannis kanske inte kunde tala det finska språket eller dess karelska dialekt och att Jöns Willii kunde. Viborgs läns kust var dock under 1400-talet svenskspråkig mellan Viborg och Sibbo, och därför Paeder Johannis modersmål kan ha varit svenska och trots det kan han ha haft anknytningar till Viborgs fögderi.

³⁴⁸¹ Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt, K. 1893; Grotenfelt 1902

³⁴⁸² De unga frälsemännen ofta uppfostrades hos regenten eller hemma hos någon annan frälseman.

³⁴⁸³ Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt, K. 1893; Grotenfelt 1902

³⁴⁸⁴ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

³⁴⁸⁵ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, 6.9.1552

³⁴⁸⁶ DF 4501

³⁴⁸⁷ Kungen hade patronatsrätt över Finström församling, dvs. han kunde göra beslut om vem agerade där som kyrkoherde, se Pirinen 1956, s. 62

³⁴⁸⁸ DF 4501. Det är anmärkningsvärt, att biskop Magnus skrev "måtte herr Jöns icke i Äyräpää bliva". Det fanns nämligen ingenting speciellt i Äyräpää och orten var även närmare Novgorod än Viborg från Stockholms synpunkt. Orten var vid gränsen, där aggressioner kunde mötas. Man kunde inte vara längre borta från rikets centra. Dock, såsom biskop Magnus skrev, kunde Jöns Willii landets språk (antagligen karelska dialekten av det finska språket) och lagar, vilket skulle tyda på, att han kunde ha anknytningar i Viborgs fögderi.

Om denna Sten Stures andra kaplan "Jöns Wilii" år 1493 är densamme som den "Jens Welckensen von Weckelax", som år 1527 kändes i Revals stora gild³⁴⁸⁹, skulle det betyda, att han var troligen Äyräpääs kyrkoherde, tidigare Sten Stures d.ä. sekreterare Peder Johannis fader och en sonson till den Erik Larsson, konungsnämndens nempdeman³⁴⁹⁰ i Veckelax³⁴⁹¹, som 2.2.1396 fick Veckelax kyrkas malm³⁴⁹² och som 16.8.1417 sigillerade i Skara biskopsgård med ett vaxsigill, där en båge på en sparre kunde ses under vissa ljusförhållanden³⁴⁹³.

Delhypotesen 2.4.4. kan vara sann, men förblir oavgjord.

Hypotes nr. 2.4.5.: "Veckelax frälseman Andreas Jacobi Undranck var Maria Magdalena Spitals präst under 1552-1570" (se också hypotes nr. 2.5.3., se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

En Andreas Jacobi Undranck, som 1552-1570 verkade som Maria Magdalenas Spitals präst³⁴⁹⁴, av allt att döma hörde till den Wundranck-släkten, som kändes också från Strömsby i Veckelax, och han verkar ha varit en son till en därboende Jacob Wundranck³⁴⁹⁵ (se 3.3.1.).

Om så, skulle Andreas Jacobi Undranck ha varit Tönne Jakobsson Wundrancks, Henrik Klasson Horns halvbroders, broder och därmed också själv antagligen Henrik Klasson Horns halvbroder.

Henrik Klasson Horns moder verkar ha varit "frun till Strömsby" (se 3.3.1.) och Tönne Jakobsson Wundranck tog hand om Henrik Karlsson Horns gods i Veckelax.

Andreas Jacobi Undranck var med all trovärdighet en avkomling av Jacob Wundranck³⁴⁹⁶ och därmed en av de veckelaxiska frälsemännen, och han agerade som präst i Maria Magdalenas Spitals kapell.

Hypotesen 2.4.5 är sann.

Statistisk behandling av hypotesen 2.4

På basis av att 4/5 av delhypoteser om det lokala frälsets deltagande i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen är

³⁴⁸⁹ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

³⁴⁹⁰ MEL, konungsbalk XXXI, XXXIII §

³⁴⁹¹ DF 1057

³⁴⁹² DF 1054, förstärkt 21.3.1396, DF 1057

³⁴⁹³ SDHK 18981

³⁴⁹⁴ Leinberg 1895, s. 164

³⁴⁹⁵ Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13, 19, 23.

³⁴⁹⁶ Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13, 19, 23.

sanna, dvs. det fanns fyra sådana säkra fall, där Veckelax frälsesläkters representanter under 1300-1600-talen hade tagit del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar, kan den slutsatsen dras, att hypotesen 2.4. "Veckelax frälsesläkter tog del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" är sann.

Om det kan räknas, att befolkningen i Veckelax socken var under 1500-talet ca. 4000 invånare³⁴⁹⁷ och det fanns samtidigt på tidpunkten A ca. 20 frälsemän där (se behandlingen av delhypotesen 2.2.2.), kan man räkna att under hela perioden 1336-1654 fanns det där:

- A. 4000 invånare/generation x (1654-1336) år x 1/30 generation/år = allt tillsammans 42400 invånare 1336-1654 och
- B. 20 frälsemän/generation x (1654-1336) år x 1/30 generation/år = allt tillsammans 212 frälsemän 1336-1654

Om av dessa 212 frälsemän 4 tog del i upprätthållningen av den kyrkliga administrationen och den motsvarande figuren i den gruppen, som inte alls tog del i upprätthållningen av slott och slottslänsväsendet, var 0 av ca. 42400 invånare, är olikheten mellan dessa två grupper statistiskt signifikant ($p < 0.0001$, Fishers exacta test).

Resultaten bevisar, att samplen tagna från frälsegruppen och från den hypotetiska gruppen, som inte alls tog del i formandet av den kyrkliga administrationen (t.ex. skogsfolket), är inte från samma population (på det statistiska sättet).

Detta bekräftar hypotesens 2.4. sannhet.

Här analyserades det frälsets deltagande i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen från lokalförvaltningens stabiliserings synpunkt. Det var inte meningen att bevisa, att frälset var aktiv i någon speciell tidsperiod, utan att forska hur frälset var aktiv i den kyrkliga lokalförvaltningens utveckling under medel- och vasatiden som en helhet i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, om det överhuvudtaget var. Startpunkten var, att man inte visste mycket om frälsets roll i den kyrkliga lokalförvaltningen i Sveriges områden öster om Kymmene älv och i Savolax, och hypotestrådets mening var här att forska, om frälset tog del i den kyrkliga lokalförvaltningen under medel- och vasatiden, granskad som en helhet, eller inte. En annan viktig startpunkt var att den kyrkliga lokalförvaltningen i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen i medeltidens slut sträckte sig inte långt in i inlandet, varför det var välbaserat att granska den kyrkliga lokalförvaltningen under medel- och vasatiden som en helhet.

³⁴⁹⁷ Katajala 2010c

Explanandum-konstaterandet "Veckelax fräsesläkter tog del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar under 1300-1600-talen" kan förklaras med de följande explananerna:

- 1) Frälsemän existerade i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen
- 2A) Upplands landskapslags I § förutsatte landägarnas i socken deltagande i kyrkobyggandet
- 2B) Västerås recess förutsatte förändringar i kyrkas förvaltning
- 2C) Reformatorn kung Gustaf I stadfäste Veckelax fräsesläkters gods och rättigheter 6.9.1552³⁴⁹⁸ och 27.11.1553³⁴⁹⁹.
- 2D) Veckelax fräsesläkters representanter underskrev trohetsförsäkran till den lutherska hertigen Karl, den blivande kung Karl IX i Åbo slott år 1602³⁵⁰⁰.
- 2E) Fräsesläkternas representanter agerade rationellt för deras gods och rättigheters skull i vad kommer till lagen och kungens vilja.³⁵⁰¹
- 2F) Varje rationellt agerande fräsesläkt tog del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen.

De ovan nämnda explananerna berättar, varför Veckelax fräsesläkter under 1300-1600-talen tog del i formandet av den kyrkliga administrationen i Sveriges östra delar.

³⁴⁹⁸ Bidrag till Finlands historia, III delen, nr. 364

³⁴⁹⁹ Bidrag till Finlands historia, III delen, nr. 378

³⁵⁰⁰ Aminoff 1978, s. 12

³⁵⁰¹ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en frälseman var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det antas, att frälsemannen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak. I 2E är det fråga om en verksamhetsprincip och i 2F om en generell hypotes eller en lag.

3.5.5 Det regionala frälset i upprätthållningen av hospitalväsendet

Hypotes 2.5. "Veckelax fräsesläkter var med i upprätthållningen av hospitalväsendet i Sveriges östra delar under 1400-1500-talen (se 2.2.2.1., Schema IV, Appendix C) testas med hjälp av de följande delhypoteserna:

Hypotes 2.5.1.: "Det Vilkkilä godset i Ratula i Elimäe gavs av Sten Sture d.ä. till Maria Magdalena Spital i Viborg år 1496 och hyrdes till en Vilken Olsson, som var anknuten till Veckelax fräsesläkter" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Vilken Olsson³⁵⁰², hans söner och Viborgs Maria Magdalena Hospitals prebendagods i Ratula i Elimäe har diskuterats tidigare (se 1.3.2., 3.3.5., 3.5.5., 4.2.5.).

Att Vilken Olssons avkomlingar - kanske även Vilken Olsson själv - har tagit hand om ett gods av Maria Magdalena Spital i Viborg³⁵⁰³ föreslår att den "Olawus de Wiburch", som år 1475 har varit "cappellanus capelle beate Marie Magdalene"³⁵⁰⁴ och om vilkens prästämbete påven 23.11.1475 har gjort ett beslut³⁵⁰⁵, kan väl ha varit Vilken Olssons fader. Både Vilken Olsson och Olawus de Wiburch hade en anknytning till Maria Magdalena spital och Vilken Olssons fader hette Olav. Tyvärr är Olawus de Wiburchs patronym inte känd, men emedan det redan år 1401 har funnits en Olaff van Wiborgh (se 3.2.4., behandling av hypotesen 1.4.4.), kan det väl ha varit "Olofsson".

Vilkkilä i Ratula i Elimäe var ett gods, som Sten Sture d.ä., vars tidigare kaplan och sekreterare Petrus Johannis år 1493 fick ett kollationsbrev till kyrkoherde i Äyräpää och vars en annan kaplan f.d. kyrkoherde Jöns Wilii, biskop Magnus föreslog att bli Petrus Johannis kaplan i Äyräpää³⁵⁰⁶, bland 48 andra gods gav till Maria Magdalena Spital i Viborg³⁵⁰⁷. De som bodde i dessa gods betalade en årlig ränta till Maria Magdalena Hospital. Beskattningen av dessa gods var inte som vanligt: skattesumman var alltid detsamma från år till år³⁵⁰⁸, dvs. en ränta jämförbar med ett slags "hawgable" eller "housegable" eller "landgable"—ränta förefaller ha varit i fråga (se 4.2.5.).

³⁵⁰² Dombok för sydöstra Tavastland 1443-1502, åren 1461 (Wilkin, Fisketing i Elimä socken), 1466 (Sommar ting i Elimä socken) och 1477 (Sommar ting i Elimä Socken, Wilken Olosson); Bidrag till Finlands historia I, ss. 120-122.

³⁵⁰³ Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, s. 427

³⁵⁰⁴ DF 3619, 23.11.1475, utgivet i Rom

³⁵⁰⁵ DF 3619

³⁵⁰⁶ DF 4501

³⁵⁰⁷ Grotenfelt 1894, ss. 2-7; Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, s. 427

³⁵⁰⁸ Oksanen 1985, s. 35

Vilken Olsson, som med sina avkomlingar tog hand om Viborgs Maria Magdalena Hospitals prebendagods³⁵⁰⁹ i Ratula i Elimäe³⁵¹⁰ har antagits vara en släkting av de veckelaxiska frälsemän, som också använde Vilken-namnet. Ingenting dock riktigt visar, att detta var fallet.

Den släkten, vars många medlemmar hade förnamnet Vilken i Elimäes Ratulas Vilkkilä, tog indirekt del i upprätthållandet av Maria Magdalena Hospital i Viborg via betalandet av ränta av Ratula Jord till Spitalet som landbor, men om de hade anknytningar till Veckelax frälseäktar förblir oavgjort.

Delhypotesen 2.5.1. förblir oavgjord.

Hypotes nr. 2.5.2.: "Viborgs Maria Magdalena Hospitals kapells präster, som använde epiteterna "de Wiburch" eller "van Wyborgh", hörde till det regionala frälset" (se 2.2.2., Schema IV, Appendix C)

Viborgs Maria Magdalenas Hospitals kapells prästers personer och relation till områdets frälseäktar har diskuterats tidigare (se 3.2.4., 3.3.6. och 3.5.4) . Att några av dem använde epiteterna "de Wiborgh" eller "van Wyborgh" skulle tyda på frälsestatus, speciellt, när Maria Magdalenas Hospitals saker syns ha konfirmerats i Rom, men genetiven "de", "van" eller "av" blev tecken på adelskap bara senare. I alla fall har Hospitalets gods med dess präster hört till det kyrkliga frälset³⁵¹¹ och emedan dess präster har använt epiteterna "de Wiburg", äger de lokalt i sitt eget Viborgs fögderi.

Att Påven själv fattade beslut om Olawus de Wiburchs prästämbete år 1475³⁵¹² skulle föreslå, att Olawus de Wiburch tillsammans med den Orden, som upprätthöll hospitalet, var på något sätt betydande.

Delhypotesen 2.5.2. är sann.

Hypotes nr. 2.5.3.: "Veckelax frälseman Andreas Jacobi Undranck var Maria Magdalena Spitals präst under 1552-1570" (se också behandlingen av hypotesen nr. 2.4.5., se 2.2.2., Schema IV, Appendix 8)

Delhypotesen 2.5.3 är sann.

³⁵⁰⁹ Två kronohemman var förlånade till Viborgs hospital år 1580, Mantals Register aff Findlandh vdragitt påå Stågeborgh vdij Junij Månadtt a:o etc. 80, Tawaststjerna 1904, s. 18

³⁵¹⁰ Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, s. 427

³⁵¹¹ REA nr. 14, 20, 116, 121, 156, 169, 184, 342, 369, 370, 503, 504, 510, 518, 548, 550, 557, 637, 638, 703; Grotenfelt 1894, ss. 2-7

³⁵¹² FMU 3619, 23.11.1475, utgivet i Rom

Statistisk behandling av hypotesen 2.5

På basis av att bara 2/3 av delhypoteser om det regionala frälsets deltagande i upprätthållning av hospitalväsendet öster om Kymmene älv är sanna, är hypotesen 2.5. "Veckelax frälssläkter var med i upprätthållningen av hospitalväsendet i Sveriges östra delar under 1400-1500-talen" osann.

3.6 HUVUDESSENS ANALYS

På basis av att 4/5 av de hypoteserna 2.1-2.5 är sanna, dvs. Veckelax frälssläkter tog del i upprätthållandet av 4/5 förvaltningssektorer under medel- och vasatiden, är huvudtesen " *Det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen*" sann ($p = 0.003241$ vs. $0/5$, Fishers exacta test). Resultatet baserar sig på jämförelse av frälsegruppen med en hypotetisk grupp, som inte alls tog del i ingen av de sektorerna av den nordiska lokalförvaltningen i området öster om Kymmene älv (t.ex. skogsfolket, skärgårdens fiskare, landbönderna, de fattigaste bönderna, om vilkas deltagande i lokalförvaltningen under senmedel- och vasatiden inte finns dokument) och stöds av statistisk jämförelse av fogdarnas frekvenser bland frälse och ofrälse i Kymmenegårds län under Vasatiden (se 4.2.8.).

Resultaten bevisar, att samplen tagna från frälsegruppen och från den hypotetiska gruppen, som inte alls tog del i den skandinaviska förvaltningen, inte är från samma population (på det statistiska sättet).

Detsamma gäller jämförelse av fogdarnas frekvenser bland frälse och ofrälse i Kymmenegårds län under Vasatiden (se 4.2.8.). Samplen tagna från frälsegruppen och ofrälsegruppen är inte på det statistiska sättet från samma population, dvs. de här grupperna var statistiskt signifikant olika i deras tagande till det fogdeämbetet.

Explanandum-händelsen³⁵¹³ "Det lokala frälset stabiliserar lokalförvaltningen efter en förändring öster om Kymmene älv" kan förklaras med de följande explananerna:

1) En förändring i förvaltningen orsakade labilitet (L), som krävde stabilisering (S) i området öster om Kymmene älv under senmedel- och vasatiden.

2A) Det lokala frälset eller en motsvarande grupp, vars rättigheter bestyrkas efter förvaltningens förändring (F) och som därmed representerar den nya förvaltningen, behöver stabilisera lokalförvaltningen för att betala den skuld (se 1.2.1., 1.2.3., 1.3.3.,

³⁵¹³ Hempel 1942; Hempel 2001, ss. 304-305

3.1.1., 3.5.2., 3.5.5., 4.2.)³⁵¹⁴, som bestyrkningen av deras gods och rättigheter har orsakat.

2B) Det lokala frälset eller en motsvarande grupp, vars rättigheter bestyrkas efter förvaltningens förändring (F), agerar rationellt³⁵¹⁵ för deras gods och rättigheters skull i vad kommer till den nya makten.

2C) Varje rikes rationellt agerande lokala frälse, vars rättigheter har bestyrkts efter förvaltningens förändring, tar hand om lokalförvaltningens stabiliserande alltid eller med en stor sannolikhet.

På basis av de ovan nämnda explananerna: Det rationellt agerande lokala frälset eller en motsvarande grupp, vars rättigheter bestyrkas efter förvaltningens förändring, stabiliserar förvaltningen, emedan dess stabilitet, gods och rättigheter beror på den nya förvaltningens stabilitet.

Med andra ord: När L, då F, och när F, då S., dvs.

$L \rightarrow F \rightarrow S$

Att detta gällde också frälset i området öster om Kymmene älv under senmedel- och vasatiden har bevisats i 3.5. med exempel inom lokalförvaltningen, när Kalmar Union formades, under reformationen och under kontrareformationförsöks kvävning.

Det har nu prövats här, att huvudtesen "*Det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen*" är sann på ett statistiskt-probabilistiskt sätt. Nu borde sannolikheten för den alternativa hypotesen "*Det regionella frälset tog inte hand om den skandinaviska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv på 1300-1600-talen*" estimeras på basis av antalet samhällsgrupper i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen och det ovannämnda resultatet. För att inte göra

³⁵¹⁴ Småberg 2004, ss. 186, 187; I Viborgs medeltida fögderi känner man givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson 21.3.1396 "*för Erick eller hans ärfwom hindra eller qvelie*"³⁵¹⁴, dvs. med en ärftlig ägorätt, men med stadgandet, att "*han skall tiene ther aff eljes och skatt göra*"³⁵¹⁴ ("han skall tjäna därav, annars också skatt göra"). Här skulle det alltså se ut, att det var fråga om ett ärftligt godsgivande, men det förutsatte tjänande som en betalning av den skulden, som godsgivandet orsakade. Tjänandet betydde rusttjänst, hovtjänst och tjänandet i den vardagliga lokalförvaltningen i Viborgs fögderi och annanstans i riket, när det behövdes. Detta betydde också stabiliseringen av lokalförvaltningen, när det behövdes.

³⁵¹⁵ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. I detta fall antar man, att en frälseman var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det antas, att frälsemannen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak. I 2B är det fråga om en verksamhetsprincip och i 2C om en generell hypotes eller en lag.

saken onödvärdigt komplicerad användas här de tre generellt kända europeiska medeltida samhällsgruppen (*Ordo*, lat.) *oratores* (prästerskapet), *bellatores* (frälsemännen) och *laboratores* (bönder, hantverkare, borgare etc.), som alla var närvarande i det området här i fråga (såsom bevisat för frälset i detta projekt), och det resultatet vunnet med de fem lokalförvaltningens sektorer forskat i detta projekt: rättsväsendet, frälseväsendet, slottslänsväsendet, den kyrkliga administrationen och sjuk- och fattigvården. Det fanns alltså tre samhällsgrupper, av vilka någon tog huvudsakligen hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i vårt område och den nordiska lokalförvaltningen utgjordes av de fem ovannämnda sektorerna.

Om nollahypotesen $H = \text{"Det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen"}$ och den alternativa hypotesen $H^* = \text{"Det regionella frälset tog inte hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen"}$ analyseras samtidigt med hjälp av de bayesianska ekvationerna³⁵¹⁶, betyder detta det följande:

$$(1) \frac{(H|E\&B) (H\&B) \cdot (E|H\&B)}{(H^*|E\&B) (H^*\&B) \cdot (E|H^*\&B)}$$

Där H = den nollahypotesen, H^* = den alternativa hypotesen E = den nya evidensen, B = föreställningen i bakgrunden, $H|E\&B$ = sannolikheten för tron på nollahypotesen efter den nya evidensen, $H^*|E\&B$ = sannolikheten för tron på den alternativa hypotesen efter den nya evidensen, $H\&B$ = sannolikheten för nollahypotesens föreställning innan den nya evidensen, $H^*\&B$ = sannolikheten för den alternativa hypotesens föreställning innan den nya evidensen, $E|H\&B$ = sannolikheten för tron på evidensen antagande att nollahypotesens föreställning är sann, $E|H^*\&B$ = sannolikheten för tron på evidensen antagande att den alternativa hypotesens föreställning är sann.

Vi vet nu på basis av detta projekts resultat, att det regionella frälset tog hand om fyra av de fem (4/5) lokalförvaltningens sektorer stabilisering under medel- och vasatiden öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen. I andra ord, 80 % av lokalförvaltningssektorerna förverkligade nollahypotesen H , 20 % inte. Därför hållas sannolikheten av tron på evidensen (antagande att nollahypotesens föreställning är sann) $E|H\&B = 4/5$ (0,8) och sannolikheten av tron på evidensen (antagande att den alternativa hypotesens föreställning är sann) $E|H^*\&B = 1-4/5 = 1/5$ (0,2). Sannolikheten av nollahypotesens föreställning innan den nya evidensen $H\&B = 1/3$ (tre samhällsgrupper, av vilka en tog antagligen huvudsakligen ansvar om

³⁵¹⁶ Day 2008, ss. 31-34

lokalförvaltningens stabilisering) och sannolikheten av den alternativa hypotesens föreställning innan den nya evidensen $H^* \& B = 1 - 1/3 = 2/3$.

Detta betyder med de ovan nämnda figurerna det följande:

$$(2) \frac{(H|E\&B) \quad 1/3 \cdot 4/5 \quad 4/15}{(H^*|E\&B) \quad 2/3 \cdot 1/5 \quad 2/15} = \frac{4/15}{2/15} = 2$$

På basis av denna evidens är det 2x mera sannolikt, att det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen än att det inte gjorde det.

Om man däremot inte tar hänsyn till de tre olika samhällsgrupper, utan tänker, att sannolikheten för nollahypotesens föreställning innan den nya evidensen är lika stor (0,5) som sannolikheten för den alternativa hypotesens föreställning ($1 - 0,5 = 0,5$), får man med de ovan nämnda figurerna det följande:

$$(3) \frac{(H|E\&B) \quad 1/2 \cdot 4/5 \quad 4/10}{(H^*|E\&B) \quad 1/2 \cdot 1/5 \quad 1/10} = \frac{4/10}{1/10} = 4$$

Man kunde också på basis av frälsets antagna stora roll i förvaltningen generellt taget i Sverige och Europa, ta den ställningen, att det innan den nya evidensen för Sveriges östraste delar var mycket sannolikt, att frälset hade en stor roll i lokalförvaltningen också i vårt område, och estimerar, att huvudtesens sannolikhet innan den nya evidensen var t.ex. 9/10 (0,9) och då den alternativa huvudtesens sannolikhet $1 - 0,9 = 0,1$. Då skulle man få det följande:

$$(4) \frac{(H|E\&B) \quad 9/10 \cdot 4/5 \quad 36/50}{(H^*|E\&B) \quad 1/10 \cdot 1/5 \quad 1/50} = \frac{36/50}{1/50} = 36$$

men sådan information om frälset i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1416 rår och Ryssestenens, som kunde berättiga användningen av en sådan sannolikhet för tron på huvudtesens föreställning *innan* den nya evidensen, existerade inte innan den nya evidensens kommande i detta projekt. Därför kunde man inte använda en sådan sannolikhet (0,9) för sannolikheten innan den nya evidensen i den bayesianska ekvationen (1,4)³⁵¹⁷, utan man baserade slutsatserna om huvudtesen på ekvationerna (2) och (3).

Den bayesianska metodens subjektiva komponenten, estimaten för sannolikheten för hypotesen innan den nya evidensen alltså har en effekt på

³⁵¹⁷ Howson & Urbach 2006, ss. 297-301

slutresultatet så, att bara om den nya evidensen klart är i motsats med föreställningen innan den nya evidensen, kan den nya evidensen överväga föreställningen innan den nya evidensen.

I detta projekts fall bevisade användningen av den bayesianska ekvationen, att även när man tog alla de tre nämnda samhällsgrupperna som lika sannolika ansvarstagare i lokalförvaltningen under medel- och vasatiden, övervägade sannolikheten för tron på huvudtesen efter den nya evidensen sannolikheten för tron på den alternativa huvudtesen (ekvationen 2 ovan). Detta bevisar, att det var den nya evidensen, som dikterade slutresultatet, inte bakgrundinformationen. Den nya evidensens vikt var avgörande.

På basis av det ovannämnda samplet tog frälset sannolikt hand också om de möjliga andra sektorer av den nordiska lokalförvaltningen under medeltiden i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen.

Om frälsets deltagandes i lokalförvaltningen sannolikhet då beräknas så, att de olika socknarna öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen i Viborgs fögderi, där det under medeltiden fanns frälsemän (Viborg³⁵¹⁸, Äyräpää³⁵¹⁹, Veckelax³⁵²⁰ och Säminge³⁵²¹), togs som en faktor i stället för de olika lokalförvaltningens sektorer, skulle det se så ut, att i 4/4 av de socknar, där det fanns frälse, frälset också tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering. Sannolikheterna för nollahypotesen och den alternativa hypotesen skulle se ut som det följande:

$$\frac{(H|E\&B) \ 1/3 \cdot 4/4}{(H^*|E\&B) \ 2/3 \cdot 0/4} = \frac{4/12}{0/12} = \frac{4}{0} = \infty$$

På basis av de ovan skrivna, sannolikheterna för tron på den nollahypotesen och på den alternativa hypotesen innan den nya evidensen och sannolikheterna för tron på hela evidensen efter den nya evidensen, om nollahypotesen eller den alternativa hypotesen motsvarande är sann, gav en klart större sannolikhet för den nollahypotesen än för den alternativa hypotesen. Därför, på basis av det ovannämnda samplet tog frälset sannolikt hand om den nordiska lokalförvaltningen också i andra socknarna, där frälset möjligen

³⁵¹⁸ Högfrälset som Viborgs hövdingar, också frälseman Peder Kylliäinen (DF 4346, DF 5444). Högfrälset ledde och tog ansvar av hela den förvaltningen och därför tog hand om lokalförvaltningen.

³⁵¹⁹ Kyrkoherde Peder Johannis, se 3.5.4., behandlingen av hypotesen nr. 2.4.4. Kyrkoherden hade ansvar om den kyrkliga lokalförvaltningen.

³⁵²⁰ Detta projekts resultaten

³⁵²¹ St. Olofsborg finns på en ö i Kyrönsalmi sund bredvid Säminge (Sääminki på finska). Slottets hövdingar tog ansvar om den hela lokalförvaltningen i deras område.

existerade under medeltiden i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen.

Allt ovan sagt bevisar, att det *regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen.*

Nu fortsättas till argument om huvudtesens betydelse och betydelsen av allt ovan skrivet efter den nya evidensen, som har kommit fram i denna undersökning. Detta kommer att analyseras i det nästa kapitlet 4.

*Det lokala gamla frälset som
den nordiska lokalförvaltningens
stabiliserare i Sverige öster om
Åbo Landsrätts doms 25.6.1415
rår och Ryssestenen under
1300-1600-talen*

PASI PÖLLÄNEN

*Det lokala gamla frälset
som den nordiska
lokalförvaltningens
stabiliserare i Sverige
öster om Åbo Landsrätts
doms 25.6.1415 rår
och Ryssestenen under
1300-1600-talen*

Del 2/2

Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Social Sciences and Business Studies
No 78

Östra Finlands Universitet
Samhällsvetenskapliga och ekonomiska fakulteten
2014

Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2014
Vastaava toimittaja: professori Kimmo Katajala
Toimittaja: FM Eija Fabritius
Myynti: University of Eastern Finland Library

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)
ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)
ISSNL: 1798-5749
ISSN: 1798-5749
ISSN: 1798-5757 (PDF)

Pöllänen, Pasi

The local old nobility as a stabilizer of the Nordic local administration in Sweden east of the border marks of the Turku King's Court's decision on 25th June 1415 during the 14th-17th centuries. 998 pp.

Faculty of Social Sciences and Business Studies, 2014

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 78

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Dissertation

ABSTRACT

The local old nobility took part during the late Medieval Ages and the Wasa dynasty in the stabilization of the Nordic local administration in Sweden east of the border marks of the Turku King's Court's decision on 25th June 1415. The nobility in the area was not uniform in its origin. Erik Larsson, a permanent member of the law-based jury of the King's Court in Turku, was shown in this project to be the same person as Erik of Kumos and those with the name Erik Laurensen, who acted in the tasks of the King's Court and the Lagman's Court in Österland (later Finland) in 1396-1430. He was born ca. 1363, acted in the service of the judicial administration, bought Bredskall in 1383, got Veckelax Church's surroundings in 1396, served the judicial system in 1396-1430, but took probably part in the war in South Jylland in Denmark in 1418-1430. He had two daughters in Kumos in Bjärnä, one stepson, two sons and one brother Jöns, who took care of Erik Larsson's children's rights in the Turku King's Court. Erik Laurensen of Kumos got a royal letters patent of nobility from king Erik the Pomeranian 7th December 1407. The letters of donation he got from Erengisle Nilsson and Karl Ulfsson Sparre in 1396 were clearly given in exchange for his services in the Turku King's Court. Erik Laurensen of Kumos acted in the eastern parts of the kingdom e.g. as a lagman in Pernå in 1414 and took part to the process of confirmation of the old raw marks between Tawastland and Carelia in 1415. He had landed property in Bjärnä and Veckelax. Armiger Erik Lavrinsson's seal of the year 1417 was found in this project. He died in 1438. The Husgafvel and Junkar families used his patents later. The Brandstake family was found to have its origin in the Baltic area. The Pilhjärta low nobility family is of Finnish origin.

Key words: administration, Österland, Wiborg, Weckelax, Medieval ages, Wasa age.

Pöllänen, Pasi

Det lokala gamla frälset som den nordiska lokalförvaltningens stabiliserare i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under 1300-1600-talen. 998 ss.

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2014

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 78

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Doktorsavhandling

SAMMANDRAG

Det lokala gamla frälset tog del i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i Sverige öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under senmedel- och vasatiden i alla lokalförvaltnings huvudområden. Frälset i området i fråga var inte uniform i dess ursprung. Erik Larsson, konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax, bevisades i detta projekt att vara densamme som Erik av Kumos och de med namnet Erik Laurensen, som 1396-1430 agerade i konungsrätts och lagmansrätts uppgifter i Österland. Han var född ca. år 1363, köpte Bredskall by år 1383, fick Veckelax kyrkas malm som nempdeman i Veckelax år 1396 och agerade i rättsväsendets tjänst 1396-1430, men tog troligen del i kriget i Södra Jylland 1418-1430. Han hade två döttrar i Kumos i Bjärnä, en styvson, två söner och en broder Jöns, som efter Eriks död år 1438 tog hand om Erik Larssons barns rättigheter i Åbo Landsrätt. Erik Laurensen av Kumos fick ett frälsebrev av kung Erik av Pommern i Åbo slott 7.12.1407. De gåvobreven han fick av Erenigle Nilsson och Karl Ulfsson Sparre år 1396 gavs klart som en motgåva för hans ed som konungsrätts nempdeman enligt landslagen. Erik Laurensen av Kumos agerade i rikets östra delar t.ex. som lagmansdomhavande i Pernå år 1414 och var med i syningen av rårna mellan Viborgs och Tavastehus fögderier år 1415. Han hade gods i Bjärnä och Veckelax. Väpnare Erik Lavrinssons sigill från året 1417 hittades i detta projekt. Han dog år 1438. Hans brev användes senare av Husgafvel- och Junkar-släkterna. Brandstake-släkten hittades att ha sitt ursprung i Baltien. Pilhjerta-frälse-släkten är av finskt ursprung.

Nyckelord: frälse, förvaltning, Österland, Viborg, Veckelax, medeltiden, vasatiden.

Pöllänen, Pasi

Paikallinen vanha rälssi pohjoismaisen paikallishallinnon vakiinnuttajana 1300-1600-luvuilla Ruotsin niillä alueilla, jotka sijaitsivat Turun Maanoikeuden päätöksen 25.6.1415 mukaisten rajapyykkien ja Ryssänkiven itäpuolella. 998 s.

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2014

Publications of the University of Eastern Finland,

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 78

ISBN: 978-952-61-1395-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Väitöskirja

TIIVISTELMÄ

Paikallinen vanha rälssi osallistui pohjoismaisen paikallishallinnon vakiinnuttamiseen kaikilla hallinnon pääosa-alueilla keski- ja vaasa-ajoilla Ruotsin niissä osissa, jotka sijaitsivat Turun Maanoikeuden 25.6.1415 vahvistamien Hämeen ja Viipurin voutikuntien välisten rajapyykkien ja ns. Ryssänkiven itäpuolella. Ko. alueella sijainnut rälssi ei ollut alkuperältään samanlaista. Erik Larssonin, lakiin perustuvan Itämaan kuninkaanoikeuden Vehkalahden toimialueen nempdemannin, osoitettiin tässä tutkimuksessa olevan sama henkilö kuin Erik av Kumos ja ne Erik Laurenssoon-nimiset, jotka vv. 1396-1430 toimivat kuninkaanoikeuden ja laamanninoikeuden tehtävissä Itämaan alueella. Hän syntyi n. v. 1363, osti Reitkallin kylän v. 1383, sai Vehkalahden kirkon malmin nempdeman-virkamiehen ominaisuudessa v. 1396, toimi oikeuslaitoksen palveluksessa vv. 1396-1430, mutta oli luultavasti Etelä-Jyllannin sodassa vv. 1418-1430. Hänellä oli kaksi tytärtä Kuhmiksessa Perniössä, yksi poikapuoli, kaksi poikaa ja yksi veli Jöns, joka Erikin kuoleman jälkeen huolehti Erik Larssonin lasten oikeuksista Turun Maanoikeuden istunnossa. Erik Laurenssoon sai rälssikirjeen kuningas Erik Pommerilaiselta 7.12.1407. Ne lahjakirjeet, jotka hän sai Erenngisle Nilssonilta ja Karl Ulfssonilta v. 1396 Vehkalahdella, annettiin selvästi vastalahjana hänen palveluksestaan kuninkaanoikeuden nempdeman-virkamiehenä. Erik Laurenssoon av Kumos toimi valtakunnan itäosissa esim. laamannin tuomiovallan käyttäjänä Pernajassa v. 1414 ja oli mukana tarkistamassa Viipurin ja Hämeenlinnan voutikuntien rajaa v. 1415. Hänellä oli maaomaisuutta Perniössä ja Vehkalahdella. Asemies Erik Lavrissonin sinetti v:lta 1417 löydettiin tässä projektissa. Hän kuoli v. 1438. Husgafvel- ja Junkar-suvut ovat käyttäneet myöhemmin hänen kirjeitään. Brandstake-suvun alkuperän osoitettiin olevan Baltiassa ennen Vehkalahdelle tuloa. Pilhjarta-suku on suomalaista alkuperää.

Avainsanat: rälssi, hallinto, Itämaa, Viipuri, Vehkalahti, keskiaika, vaasa-aika

Innehåll

4 DISKUSSION OCH ARGUMENTERING	565
4.1. FRÄLSET ÖSTER OM KYMMENEÄLVEN	565
4.1.1 Den geografiska heraldikens signal	565
4.1.2 Husgafvel (Wilkin)-släktens stamfaders Erik Larssons faderkandidat Lars	575
4.1.3 Om vapenbeskrivningar	592
4.1.4 Det ursprungliga Pilhjerta-vapnet	598
4.1.5 Brandh- och Brandstake-släkternas baltiska ursprung?	600
4.1.6 "En sparre av guld på rött fält" och Småland-Öland	602
4.1.7 Begreppet "genetiskt ursprung" och identitetsteoris identitet.....	608
4.1.8 Assimilationen av den gamla kulturen och genetiska faktorer	621
4.1.9 Det etniska ursprunget och DNA	623
4.1.10 Y-kromosomhaplotypanalysernas trovärdighet	626
4.1.11 Veckelax släkters Y-kromosomhaplotyper	628
4.1.12 Frälse redan under medeltiden eller inte?	634
4.2 LOKALFÖRVALTNINGEN ÖSTER OM KYMMENEÄLVEN	657
4.2.1 Formandet av rättsväsendet i Viborgs fögderi	663
4.2.2 Bildning och upprätthållning av frälseväsendet i Västra Karelen.....	686
4.2.3 Upprätthållning av slott och fögderier i Sveriges östra delar.....	690
4.2.4 Kyrkliga administrationen på Kymmeneälvens östra sida	695
4.2.5 Hospitalväsendet i Sveriges östra delar på 1400-1600-talen	718
4.2.6 Stabilisering och omstabilisering: det lokala frälset alltid med	728
4.2.7 Lokalförvaltningen öster om Kymmeneälven under Vasatiden.....	742
4.2.8 Frälse och tjänst	747
4.2.9 Förhållandena i Östra Sverige under 1300-1600-talen och deras konsekvenser.....	767
4.2.10 Hempels idé om generella lagar inom historien och lokalförvaltningen.....	770
REFERENSERNA	788
BILAGOR	828
REGISTER	971

TABELLER

Tabell 11. De kända vapnen med en sparre som motiv i Österland under medel- och vasatiden	576
Tabell 12. Råfste-, råsynes-, nempde- och dandemän och fastar, som förekommer tillsammans med Erik Laurensso av Kumos 1405-1430	614
Tabell 13. Dokumenten om Veckelax släkters rättigheter och friheter och stadgor om frälset givna av kungar eller riksdagen	638
Tabell 14. Erik Laurensso av Kumos i dokument	658
Tabell 15. Lagmän, lagmansdomhavande, häradshövdingar, domare och nempdemän i Viborgs fögderi under medeltiden	692
Tabell 16. Beskattningen i Viborgs fögderi under senmedeltiden	700
Tabell 17. Den nordiska lokalförvaltningen öster om de geografiska punkterna Narva, Löfskär, Ryssesten, Ankapora, Orewall, Naglasari, Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki, Lastukoski/Maanselkä under senmedel- och Vasatiden	748
Tabell 18. Feodaliseringsgrad i Viborgs fögderi under medel- och vasatiden. För kriterierna, se texten	756
Tabell 19. Uppgifterna av dem, som fick ett frälsebrev 7.12.1407 av kung Erik av Pommern i Åbo slott	773
Tabell 20. Frälsets roll i lokalförvaltningens stabilisering och omstabilisering. I tabellen tas hänsyn bara till interna förändringar, inte krig och andra externa orsaker till samhällets labilisering	776

FIGURER

Fig. 32. Slott där Wilkin-släktens representanter har agerat som fogdar eller befälhavare eller slottsfruar eller annars varit nära slottets ledning	586
Fig. 33. 1) En rekonstruktion: enligt Jesper Mattson Krus (1618) fanns det "en pil i ett hjärta och en stålhandske" i Pilhjärta-vapnet, 2) En rekonstruktion: enligt Henrich Flemings vapenbeskrivning på lagmans ting 1618 fanns det "en eldgaffel och en röd eldhane" i Wilkin-släktens vapen, 3) En rekonstruktion: enligt Sigfrid Jönsson Wilkin den yngre (på 1600-talet) "redan Erik Larsson fört i skölden en husgafvel och på hjälmen en eldhake", 4) Wilkin-vapnet enligt en 1600-talets sluts vapenföring	598
Fig. 34. 1) Jakob Teitts karta över Kymmene älvs delta och dess omgivning med Ryssestenen. 2) Rutan i delfig. 1 förstorad. I figuren kan man se Veckelax, dvs. Sandby, Strömsby och Poitzila, från höger till vänster. Mellan Strömsby och Kymmene älvs östra grenar finns Bredskall	609

Fig. 35. 1) Godsägarna i Västra Karelen i 1300-talets mitt (En detalj av Olaus Magni karta med vapen av de ägarna, vapnen hör inte till den ursprungliga kartan), 2) Godsägarna i Västra Karelen i 1400-talets mellersta tredjedelen. 3) Godsägarna i Västra Karelen i 1500-talets mellersta tredjedelen	612
Fig. 36. Vapnen/Sigillen som har representerat Veckelax-Fredrikshamnns område genom tiderna	636
Fig. 37. En medeltida gravering i en stor sten av råstenens storlek i Orewall gård på Kymmene älvs strand mittemot Hovinsaari-ön i mitten av älven på en plats, där Kymmene älv fortsätter i söder från Jalas Pyhäjärvi och dess antagna fornbefästning eller kultplats på Hiidensaari ön	770
Fig. 38. Veckelax kyrkas gamla nattvardskalk	787

FÖRKORTNINGAR

A	Arwidssons Handlingar
ASK	Handlingar till belysande af Finlands kamerala förhållanden på 1500-och 1600-talen
DD	Diplomatarium Danicum
DF	Diplomatarium Fennicum
DKS	Diplomatarium Katanense et Sutherlandense
DN	Diplomatarium Norvegicum
DNA	Deoksiribonukleinsyra
DOH	Diplomatarium Orcadense et Hjaltlandense
DS	Diplomatarium Suecanum
eKr	Efter Kristus
fKr	Före Kristus
FMU	Finlands medeltidsurkunder
FMS	Finlands Medeltidssigill
FS, VA, KA	Finlands Statsarkiv, Finlands Nationalarkiv (numera Arkivverket i Finland)
FW	Fitzwilliam Roll
GIR	Kung Gustavs I Registratur
JHD	Jämtlands och Härjedalens Diplomatarium
LEC	Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch
LÄU	Lunds ärkestifts urkundsbok
MEL	Magnus Erikssons Landslag
PCR	Polymeraskedjereaktion
REA	Registrum Ecclesiae Aboensis
SD	Svenskt Diplomatarium
SDHK	Svenskt Diplomatariums huvudkartotek
SHS	Finska historiska samfundets arkiv (Suomen historiallisen seuran arkisto)
SMP	Svenska medeltida personnamn
SMV	Svenska medeltidsvapen, Raneke 2001
STR	En kort tandem upprepning
Wijn, WN	Wijnbergen Roll
ÄSF	Äldre Svenska Frälsesläkter

Del 2/2

4 Diskussion och argumentering

4.1 FRÄLSET ÖSTER OM KYMMENEÄLVEN

4.1.1 Den geografiska heraldikens signal

Man kunde kanske dra den sammanfattningen från det ovan bestående, att vapnet med motivet "husgafvel", av allt att döma "gules chevron or", kan ha använts i maximum av 0-3 generationer innan fader Laurens av Erik Laurensso av Kumos, konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax (se Tabell 14), och att det på grund av motivets "gules chevron or" geografiska distribution är statistiskt mera trovärdigt, att själva vapenmotivet³⁵²² *ursprungligen* har kommit från Engelska Kanalens stränder än från Sverige eller från det Römerska Imperiet till Österland (Fig. 14).

Det här stöds av det faktum att det finns dokumenterade exempel om vapen med "gules chevron or", som har förflyttat sig från Engelska Kanalens stränder eller från de brittiska öarna till de nordiska länderna, nämligen de nuförtiden norska Coucheron- och Kinck-släkternas vapen, som under 1600-talet har kommit från Luxembourg via Nederländerna (Coucheron) och från Skottland (Kinck)³⁵²³ och kanske även vapnet med tre rosor (cinquefoil, 5-bladig) om en sparre på rött fält, som är känd från medeltida Danmark³⁵²⁴ (se Hypotes 1.1.12., Appendix E), och från en medeltida målning i Danmarks kungs skepp under Englands kung Edvard Erkännares tid³⁵²⁵ (målad 1250-1260, Fig. 10)³⁵²⁶.

Om släkterna med motivet "gules chevron or" i vapnet har kunnat flytta t.ex. från Nederländerna och Skotland till Norge, är det trovärdigt, att likadana släkter också har kunnat flytta från Norge i 1-2 generationer till Småland, där

³⁵²² Vapenmotivet "gules chevron or" generellt, inte Erik Larssons vapen, som år 1417 förekom i Skara biskops gård, SDHK 18981

³⁵²³ Cappelen 1969, ss. 84, 139; se också Troetteberg 1933.

³⁵²⁴ Aage Mikkelsen, Rådman i Malmö, 26.1.1434, Thiset 1905, s. 49, F XLVIII 1

³⁵²⁵ Edvard Erkännare d. 4.1.1066 (Rex 2013, s. 162)

³⁵²⁶ Abjörn Sixtensson Sparre av Tofta använde i Sverige efter 1299 ett vapen med tre 6-bladiga blommor om en sparre, men en ros har fem blad; SMV I:118

”Sparre av Aspnäs”-släkten med ”gules chevron or” i vapnet bodde³⁵²⁷, och till annanstans i Sverige, även till Karelens kust.

Erik Lavrinsson, som 16.8.1417 agerade som sigillvittne i Skara biskopsgård³⁵²⁸ och i vars vaxsigill det kan ses en båge på en sparre under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.) såsom i Erik Larssons, nempdeman i Veckelax år 1396³⁵²⁹, avkomlingars på svärdsidan i Husgafvel-släkten (Tabell 2) sigill, och som därför verkar vara en och samma person (se behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.), antagligen reste åtminstone mellan Skara och Veckelax (ca. 800 km över Östersjön emellan), och hans avkomlingar använde ett vapen med en sparre av guld på rött fält med en halvmåne eller båge på eller under sparren med olika variationer (Tabell 2).

Även ett mera intressant exempel om kontakter mellan Nordsjön och Östersjöns Finska Vik är Peder Jönsson Bååt, Viborgs fogde 1320-1327³⁵³⁰, riksråd, Kung Magni råd, som köpte tillsammans med sina bröder Sune och Karl, Linköpings biskop, Viborg slott och fögderi från Efflerus³⁵³¹ till den nya kungen Magnus Eriksson med pengar lånade av biskop Karl, och i vars brev till Revels borgare Veckelax första gången (30.9.1336) nämns³⁵³².

Enligt de gamla genealogierna³⁵³³ härstammade den här Bååt-släkten från Orknejernas jarlar (se 3.1.6., 3.3.3., 4.2.6.), och Eregisle Sunesson Bååt, Kymmene laxfiskeriers första kända ägare, var Orknejernas Jarl³⁵³⁴, men tyvärr

³⁵²⁷ ÄSF I: 188-191

³⁵²⁸ SDHK 18981

³⁵²⁹ DF 1054, DF 1057

³⁵³⁰ Anrep 1858, s. 364

³⁵³¹ DF 293-295, 298, 299

³⁵³² DF 443; se Rosén 1936, s. 130

³⁵³³ Anrep 1858, s. 364-365; Thomson 2001, ss. 151, 152-153, 157, 182; Orkneyinga saga

³⁵³⁴ DN II, nr. 319, 6.5.1353; SDHK 11441, Påve Urban VI nämner Eregisle Sunesson som ”*Eringislo comiti Orchardensi*” 14.3.1379; DN V:1, nr. 338, 5.3.1388; Biskop Thomas av Orknejerna skrev 1.6.1446 (46 år efter Eregisle Sunessons död, DN VIII nr 217) efter ett krav av kung Erik av Danmark för att forska William Sinclairs rättigheter för Orknejernas jarldom det följande: ”*Quedam alia filia secunde uxoris desponsata fuit cum quodam milite denominatio Here Ginsil de Swethrick, partibus oriundo, qui vero miles in Orcadie partibus venit et jure ac ratione sue uxoris gavisus est quadam parte terrarum Orcadie que quidem uxor ab hac luce sine herede migravit legitimo ex suo corpore procreato*” (Diploma eller Deductio av de gamla jarlarna av Orknejerna på basis av de mest autentiska dokumenten, gjord av biskop Thomas av Orknejerna med hjälp av prästerna av kung Eriks av Danmark order 1.6.1446. Tryckt i Barry 1867/2001, Appendix, ss.433-440); Sir James Balfour kallade senare under Charles I tid denna Malise, Strathernes Jarl ”*Malisius Speir*” (använde två sparrar av guld på rött fält i vapnet) och berättade, att alla hans gods år 1355 hade dragits tillbaka av Skottlands kung David II, emedan han hade låtit Katanäs (Caithness) till en engelsmans, Varrens jarls, ägo (Sir James Balfours Catalogue of the Scottish Nobility, MS., in the Advocate’s Library, Edinburgh, tryckt i Barry 1867/2001, Appendix, ss. 392-395) Emedan Eregisle Sunesson var

kan Bååt-släktens genealogi inte följas från de existerande samtida originalkällorna längre tillbaka än Erengisle Sunessons farfar Jon Persson och kanske hans moder Kristina Hemmingsdotter, Hemming Tannes dotter³⁵³⁵, fastän Jon Perssons farfars far enligt Anrep (1858), Erlendr Torfinneson, Orknejernas jarl (ca. 1065-1098)³⁵³⁶, nämndes i Heimskringla skriven ca. 130 år efter hans död³⁵³⁷ och också av Munk Theodoricus i hans "Historia de antiquitate regum norvagiensium" ca. 80 år³⁵³⁸ efter Erland jarls död³⁵³⁹, vilket antyder, att Erlendr Torfinnsson var en historisk person. Erlendr Torfinnssons antagna bror, Orknejernas jarl Paul nämndes av York ärkebiskop Thomas år 1073³⁵⁴⁰ och Heimskringla känner också Erland jarls son Erling/Erland³⁵⁴¹, som var Jon Perssons farfar enligt Anrep (1858)³⁵⁴². Jon Perssons fader Peder Erlingsson/Erlinsson/Erlendrsson/Erlandsson är dock inte känd från källorna.

Alltså, omedelbart efter krigståget till Karelen (1293) har det funnits i makt på Viborg 1320-1327 en representant av en släkt, som hade kontakter till Norges Orknejer via Erengisle Sunesson, Orknejernas Jarl, vars andra fru var Annot³⁵⁴³, en dotter till Malise Strathearn, Orknejernas och Katanäs (Caithness) Jarl³⁵⁴⁴, som hade två sparrar av guld på rött fält i vapnet³⁵⁴⁵.

Per Jonsson Bååts brorson Erengisle Sunesson Bååt, Orknejernas Jarl, ägde Kymmene gods i Pyttis³⁵⁴⁶ på Kymmenegårdsholmen (Hovinsaari på finska

Orknejernas jarl 1353-1357, denna händelse troligen var den största orsaken till att han – och kanske också andra hörande till Malisius, den tidigare Strathernes Jarls kretsar - lämnade Orknejerna.

³⁵³⁵ ÄSF I:72a

³⁵³⁶ Anrep 1858, s. 364

³⁵³⁷ Heimskringla Saga Magnús konungs berfötts (ca. 1230): "9. *Vestrferð Magnús konungs*. Magnús konungr byrjaði ferð sína or landi, ok hafði með sér lið mikit ok frítt ok góðan skipakost; hélt hann liði því vestr um haf, ok fyrst til Orkneyja. Hann tók höndum jarlana Pál ok Erlend, ok sendi þá báða austr í Noreg."

³⁵³⁸ Lamberg et al. 2008b, s. 68

³⁵³⁹ Theodoricus Monachus ca. 1177-1780, 31.42

³⁵⁴⁰ DOH vol I, del 1, nr. 3, innan 3. mar 1073. Den nämnda biskopskandidat hade kommit till York med sigillerade brev av Orknejernas jarl Paul.

³⁵⁴¹ Heimskringla Saga Magnús konungs berfötts (ca. 1230): "25. *Hernaðr á Írlandi*. Fór konungr með þessu liði öllu vestr til Orkneyja, ok hafði þaðan með sér sonu Erlends jarls, Magnús ok Erling"

³⁵⁴² Anrep 1858, s. 364

³⁵⁴³ DN VIII nr 217

³⁵⁴⁴ Biskop Thomas av Orknejerna 1.6.1446 (46 år efter Erengisle Sunessons död, DN VIII nr 217) Diploma eller Deductio av de gamla jarlarna av Orknejerna på basis av de mest autentiska dokumenten. Tryckt i Barry 1867/2001, Appendix, ss.433-440.

³⁵⁴⁵ Humphery-Smith 1973, s. 65, Fitzwilliam Roll nr. 87, Le Cunte de Ast(ra)derns = Cunte de estr'derne = Strathearn

³⁵⁴⁶ DF 976, 29.9.1388, Rån mellan Pyttis och Veckelax var här.

nuförtiden) vid Kymmene älvs mynning mellan Langforsgrenen och Humagrenen, där Kymmenegården ursprungligen var. Erengisle Sunessons syster var gift med Karl Ulfsson Sparres (den som bestyrkte Erik Larssons gods på Veckelax kyrkas malm 21.3.1396)³⁵⁴⁷ fader Ulf Abjörnsson i hans andra äktenskap. Per Jonsson Bååts andra brors Erengisle Jonssons dottersson var Erengisle Nilsson (Hammerstaätten), Viborgs fogde³⁵⁴⁸, som först gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, som 21.3.1396 var nempdeman i Veckelax,³⁵⁴⁹.

Alltså, de som gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson hade de följande anknytningarna till den norsk-orknejsk³⁵⁵⁰-skottsk³⁵⁵¹-småländska³⁵⁵² Bååt-släkten, vars representanter Peter, Sune och Karl Jonsson på 1320-talet köpte Viborg:

- 1) Erengisle Nilsson (Hammerstaätten), Viborgs fogde, var Per Jonsson Bååts brors dotterson,
- 2) Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), Viborgs hövidsman, var Per Jonsson Bååts brorsdotters styvson

Vad Erengisle Nilsson och Karl Ulfsson alltså egentligen verkar ha gett till Erik Larsson var en del av de godsen (Viborgs fögderi), som Per Jonsson Bååt och hans bröder ca. 70 år tidigare hade köpt från Efflerus med pengar lånade från biskop Karl Jonsson Bååt³⁵⁵³ och som hade blivit pant mot lånet, emedan kungens betalande dröjde (se ovan). I det fallet skulle godsen, som Erengisle Nilsson sålde (Bredskall) och gav (Veckelax kyrkas malm) till Erik Larsson se ut att ha formellt hört till kronan, men egentligen ha varit biskop Karl Jonsson Bååts eller möjligen även katolska kyrkans pant. Karl Jonsson Bååt dog år 1338³⁵⁵⁴; den, som ärvde honom, ägde möjligen också Viborgs fögderis pant. Om han ärvdes av sina bröder Peder, Sune och Erengisle Jonsson, ärvde dem också pantjorden. Det här kan ha varit fallet, emedan Sune Jonssons son Erengisle

³⁵⁴⁷ DF 1057

³⁵⁴⁸ ÄSF I: 235; Anrep 1858, s. 354

³⁵⁴⁹ DF 1057

³⁵⁵⁰ DN II, nr. 319, SDHK 11441, DN V:1, nr. 338, Biskop Thomas av Orknejerneas Diploma eller Deductio av de gamla jarlarna av Orknejerne på basis av de mest autentiska dokumenten, 1.6.1446. Tryckt i Barry 1867/2001, Appendix, ss.433-440

³⁵⁵¹ Biskop Thomas av Orknejerne 1.6.1446: Diploma eller Deductio av de gamla jarlarna av Orknejerne på basis av de mest autentiska dokumenten. Tryckt i Barry 1867/2001, Appendix, ss. 433-440. Biskop Thomas dokument är pålitlig i att alla de tre kandidaterna har skildrats neutralt.

³⁵⁵² SMV I:32; SMV II:560

³⁵⁵³ DF 298

³⁵⁵⁴ Anrep 1858, s. 364

Sunesson senare sålde Kymmene laxfiskerier till Bo Jonsson Grip³⁵⁵⁵ och Erengisle Jonssons dotterson Erengisle Nilsson alltså sålde Bredskall³⁵⁵⁶ och gav Veckelax kyrkas malm³⁵⁵⁷ till Erik Larsson. Per Jonsson Bååts dotter Carin Pedersdotter³⁵⁵⁸ var gift med Nils Turesson Bielke, som 1357-1364 var fogde i Viborg³⁵⁵⁹.

Det har klart varit kontakter mellan Sveriges västra delar och Viborgs fögderi under 1300-talet, även kontakter med Norges Orknejerna och Västra Karelen. Det här stöder den hypotesen, att Wilkin-Husgafvel-släktens vapen med "gules chevron or" och en liggande halvmåne/en båge kan ha sitt ursprung närmare de områdena, där vapenmotivets "gules chevron or" användning har börjat: på Engelska Kanalens stränder (se 2.2.1., hypoteserna om Veckelax frälsesläkters vapen; Appendix C: hypotes nr. 1.2.1.), såsom vapenmotivets geografiska distribution (Fig. 13, Fig. 14) och statistisk jämförelse av områdena i Europa i vapenmotivets "gules chevron or" frekvens (Tabell 4., se 3.1.5.) i detta projekt föreslog. Det har funnits en släkt med "gules chevron or" i vapnet på Orknejerna, där Kymmene älvs laxfiskeriers första kända ägare, Jarl av Orknejerna Erengisle Sunesson Bååts andra fru, Agneta/Annot Strathearn, hörde hemma i, den Broun-släkten (Colstoun, Weyland, Orknejerna), som hade "Gules a chevron between three fleur-de-lys or"³⁵⁶⁰ i vapnet. Den här släktens en medlem, "Jhannes Broun, B.K." använde detta vapen i sigillet år 1551³⁵⁶¹ på Orknejerna, men detta vapens olika varianter har använts av släkten "Brown" brett och man vet från 1298 en släktlinje, som använde samma vapenmotiv med olika tinkturer: "Sable a chevron between three fleur-de-lys argent" och "Azure a chevron between three fleur-de-lys or"³⁵⁶².

Om man ville söka Erik Larssons rötter innan 1383, skulle det – baserad på vad ovan har sagts – bäst löna sig att koncentrera sig på de i Kent och Northumberland bodda Wilkin-släktsgrenarna, som använde en sparre på rött fält i vapnet, och på de skottiska Strathearn- (två sparrar av guld på rött fält, se ovan och i 3.1.6.9.) och Alshonier (en sparre på rött fält och en halvmåne, se ovan)-släkterna. I Danmark och Sverige bör koncentreras till släkterna med en sparre av guld i vapnet, speciellt släkten "Sparre av Aspås", som under medeltiden har haft "gules chevron or" i vapnet och som klart har via Märta

³⁵⁵⁵ DF 976

³⁵⁵⁶ SDHK 12437

³⁵⁵⁷ DF 1054

³⁵⁵⁸ Anrep 1858, ss. 189, 365

³⁵⁵⁹ Anrep 1858, s. 189, 365

³⁵⁶⁰ Smith 1902, s. 26

³⁵⁶¹ Smith 1902, s. 25

³⁵⁶² Burke 1884/1969, ss. 131-132

Gisledotters släktingar varit inblandad i givandet av frälsegods till Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396³⁵⁶³, vars avkomlingar hade en husgafvel i vapnet³⁵⁶⁴ (Tabell 2), en liggande halvmåne/en båge på en sparre, såsom också under vissa ljusförhållanden i vaxsigillet av den Erik Lavrinsson, som år 1417 sigillade i Skara biskopsgård³⁵⁶⁵ (se Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.).

Om man godkänner, att vapenmotivet "gules chevron or" kom från Engelska Kanalens stränder, såsom detta projekts resultat om geografiska heraldiken (Fig. 13, Tabell 4, Appendix E) föreslår, och såsom individuella fynd om detta vapenmotivs existens under medeltiden (Fig. 14) har tidigare föreslagit, är det anmärkningsvärt, att individerna till slutet av 1200-talet kunde ta ett vapen själv utan kontroll, men i mitten av 1300-talet gick vapnen redan i arv i England och var en symbol av privilegier³⁵⁶⁶. Det första ännu kända sköldebrevet skrevs av kejsaren Ludvig IV år 1338 och det första kända engelska sköldebrevet skrevs av Edward III i ca. 1373³⁵⁶⁷, när det första svenska bevarade frälsebrevet skrevs av Magnus Eriksson till Sigurd och Nils Magnusson på Åland år 1358³⁵⁶⁸ och det första finländska (österländska) adelsbrevet skrevs av Erik av Pommern till Björn Pålsson³⁵⁶⁹.

Här borde det kommas ihåg, att frun till Erik av Pommern var den engelska prinsessan Filippa, dotter till kung Henri IV av England och att Magnus Erikssons fru var grevinna Blanka av Namur (i den nuvarande Belgien), en avkomling av den franska kungen Louis VIII. Båda drottningarna hade sett levande heraldik i deras hemorter innan kommandet till de nordiska länderna, och det skulle vara förvånande, om de inte ville se likadan vapenkonst också i deras nya hemländer, speciellt när det var viktigt för båda av dem att lära känna deras nya undersåtar bland frälset. Heraldiken utvecklades ju för att kunna igenkänna släkter och personer utan ett gemensamt språk.

Erik Larsson nämndes först i Veckelax på midsommaren 1383³⁵⁷⁰. Om han själv hade varit där vid Engelska Kanalen, hade han av allt att döma fått sitt vapen från någon kung, men om det adapterades till bruk av hans förfäder under det tidiga 1200-talet, kan de ha tagit det själv. Om Erik Larsson själv tog sitt vapen i slutet av 1300-talet, kunde han ha tagit det fritt enligt sitt stånd.

³⁵⁶³ DF 1057

³⁵⁶⁴ Sigfrid Jönsson d.y. utlåtande i frälserannsakingen i Åbo Hovs rätt 1623-1625

³⁵⁶⁵ SDHK 18981

³⁵⁶⁶ Paston-Bedingfeld & Gwynn-Jones 1993, s. 34

³⁵⁶⁷ Paston-Bedingfeld & Gwynn-Jones 1993, s. 34

³⁵⁶⁸ Ruuth 1891

³⁵⁶⁹ SDHK 19535

³⁵⁷⁰ SDHK 12437

Väpnare Erik Lavrinssons och därmed antagligen Husgafvel-släktens vapen var känd tidigast år 1417 i Skara biskopsgård³⁵⁷¹, ca. 120 km från Nordsjöns kust. Detta lämnar alla möjligheter öppna angående vapnets ursprung. Dock, att vapnet förekom där, skulle antyda starkt, att dess ursprung var nära det området, där hela vapenmotivet "gules chevron or " först användes.

Ändå, det faktum, att en båge på en sparre kan ses i den Erik Lavrinssons, som kan antas vara samma person som nempdeman i Veckelax Erik Larsson, vaxsigill år 1417 under vissa ljusförhållanden (se Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.³⁵⁷²) och under annorlunda ljusförhållanden kan man se i samma vaxsigill en trappskuren/enkeltinnad ruta, antyder, att vapenmotivet "en båge på en sparre" som en officiell insignia togs i bruk av Erik Larsson bara efter han fick Veckelax kyrkas malm år 1396 eller av hans söner i Veckelax. Om nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons Landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel Erik Larsson är densamme som Erik av Kumos (se Tabell 14 och texten), är den sannolikaste orsaken till ibruktagandet av ett nytt vapen frälsebrevet 7.12.1407³⁵⁷³.

Alternativt, den äkta illusionen (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2., behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G), som producerar från en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° en båge på en sparre, som är skönt i sköldens mittlinje med sparrens topp på sköldens övre kants medelpunkt och sparrens ändar i sköldens högra och vänstra kanter, kan ha gjorts avsikligt. I detta fall skulle den representera den medeltida sigillgravörens skicklighet och vara ett nytt fynd i den nordiska heraldiken. I detta fall borde man undersöka sigill med likadana symmetriska geometriska motiv igen för att se, om de också kan orsaka illusioner under vissa förhållanden (se Fig. 7, Tabell 2, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G).

Vaxsigillen är tredimensionella geometriska miniatyrstrukturer, därifrån ljuset reflekteras på olika sätt under olika förhållandena. Vår centralnervsystem tolkar dessa reflektioner på olika sätt, men dock under vissa lagar. Sådana lagar inkluderar t.ex. att en sparre är känd för att kunna orsaka illusioner, t.ex. Montaignes sparre-illusion³⁵⁷⁴, att både sparren och bågen kan orsaka visuell felinriktning³⁵⁷⁵, att en kvadrat, vars sidor är horisontala och vertikala ser mindre ut än en kvadrat lutad 45°, dvs. en ruta³⁵⁷⁶ och att när en kvadrat lutas, det kan

³⁵⁷¹ SDHK 18981

³⁵⁷² fmpro.ra.se/ra/medeltid/bild/18981.jpg

³⁵⁷³ REA nr. 318

³⁵⁷⁴ Ninio 2001, ss. 15-16

³⁵⁷⁵ Day et al., 1989

³⁵⁷⁶ Ninio 2001, s. 31

ses som en rhomb, fastän det ännu är en kvadrat³⁵⁷⁷. Det är också känt, att när illusionen handlar om evaluering om parallelism eller att vara i linje, värderingar är minimala för horisontala och vertikala orientationer och maximala för orienteringar om ca 45^{o3578}. Om de medeltida sigillgravörerna kände dessa fenomen, är helt möjligt, emedan de kunde se dessa företeelser själva. Detta område är värt mera experimentell forskning i framtiden, om finansiering för det kan hittas.

Om Erik Laurensen, nempdemän i Veckelax³⁵⁷⁹, är densamme som Erik Kumos (Tabell 14), vilket verkar vara fallet, fick han ett frälsebrev av den nya maktens representant, kung Erik av Pommern, i Åbo slott 7.12.1407³⁵⁸⁰, men detta frälsebrev och inte heller dem givna samma dag till Påval Karpelan³⁵⁸¹, Gunnar Trolle³⁵⁸², Olof Bosson³⁵⁸³, Olof Jönsson³⁵⁸⁴, Sone Sonesson³⁵⁸⁵, Philip Larsson³⁵⁸⁶, Nils Tavast³⁵⁸⁷, Jöns Andersson av Kimito³⁵⁸⁸, Henrik Olofsson³⁵⁸⁹, Wibrut Kortwmna³⁵⁹⁰, Olof Björnsson³⁵⁹¹, Magnus Torstensson³⁵⁹², och Olof Mattsson aff Ström³⁵⁹³, innehåller någonting om vapnet. Praktiken att ge vapnet tillsammans med frälsebrevet hade klart inte ännu tillägnats³⁵⁹⁴. Om det gavs senare av en härold till dem, som hade fått ett frälsebrev, är inte känt, men den första kända härolden i Sverige, Simon, är just från kung Eriks av Pommern tid,

3577 Ninio 2001, s. 30

3578 Ninio 2001, s. 30

3579 DF 1057

3580 REA nr. 318; SDHK 18981

3581 DF 1258; Sonen Peders sigill, FMS nr. 162: Stiernkors

3582 REA nr. 317

3583 DF 1261

3584 DF 1262

3585 DF 1263; FMS nr. 110, 149: Stålarms

3586 DF 1264;

3587 DF 1265; FMS nr. 121: Tavast

3588 DF 1266; FMS nr. 102, 112: Garp

3589 DF 1267; sonen Klas sigill, FMS nr. 226: Horn

3590 DF 1268; FMS nr. 108: Kortuma

3591 DF 1269; SMV II:817?: Samma som Erik Abjörnssons och Arvid Erikssons sigill, FMS nr. 230, 248?

3592 DF 1270, på basis av regesten vapnet inte nämnt i brevet; FMS nr. 122

3593 SDHK 39769, på basis av regesten vapnet inte nämnt i brevet; FMS nr. 99: Horn

3594 Vapnets givning har tolkats också som vapnets förläning, Wasling 2008, s. 47

från 1400-talets början³⁵⁹⁵. Därför, om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, fick sitt vapen från en inhemsk häröld, fick han det av häröld Simon³⁵⁹⁶.

Om Husgafvel-släktens vapen har sitt ursprung i det fenomenet, att man under vissa ljusförhållanden kan upprepat och testabelt se i Erik Lavrinssons vaxsigill år 1417 klart en båge på en sparre och under annorlunda ljusförhållandena en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.), är det osäkert, om Husgafvel-släkten och dess vapen har några rötter i sparre-släkterna, emedan det är omöjligt att säga, vilket av de två alternativen användes som huvudmotiv: en båge på en sparre, vars axis är i sköldens mittlinje, topp i sköldens övre kants medelpunkt och ändar i sköldens vänstra och högra sidor, eller en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45°. I det fallet, att Husgafvel-släktens vapens början är i detta sigill, är också vapnets tinkturer valda eller hade sina ursprung i färger av det vapnet med en enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45°. Djupare rötter borde i det fallet sökas i släkterna med en trappskuren ruta/enkeltinnad ruta/cross quadrante i skölden.

Dock, det finns också den möjligheten, att det i Erik Lavrinssons vaxsigills år 1417 dubbelutseende på basis av ljusförhållandena (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.) är fråga om en utmärkt expression av den medeltida vapenkunsten. Att ha ett vaxsigillstamp, som producerar från en tredimensionell av vax gjorda enkeltinnad ruta/cross quadrante lutad 45° i det färdiga vaxsigillet under vissa ljusförhållanden en klar, tydlig, upprepabell och testabell illusion av ett annat motiv, en båge på en sparre, vars axis är i sköldens mittlinje, topp i sköldens övre kants medelpunkt och ändar i sköldens högra och vänstra kanter och tilläggligt en söt båge på sparren, skulle ju bevisa om en utmärkt skicklighet av den medeltida sigillgravören, och skulle vara någonting, som nästan kunde väntas på av de tyska, franska och svenska³⁵⁹⁷ medeltida sigillgravörerna, emedan förfalskandet skulle vara med ett sådant sigill även svårare än vanligt. I detta fall skulle den enkeltinnade rutan/cross quadrante lutad 45° vara bara ett medel att producera en sparre och en båge.

I vad kommer till "Sparre av Aspnäs"-släktens rötter, är det en annan fråga, men det borde kommas ihåg, att efternamnet "Sparre av Aspnäs" har skapats av forskare i moderna tider, emedan de flesta av de medeltida familjerna i Sverige inte hade ett efternamn³⁵⁹⁸. Emedan "Sparre av Aspnäs"-

³⁵⁹⁵ Bäckmark & Wasling 2001, ss. 92-93; Häröld Simons brev 29.3.1423, Stadsarkivet i Dansk, se också Verwohlt (1960-1964), s. 28

³⁵⁹⁶ Troligen Simon Hendel, häröld över tre kungariken, Wasling 2008, s. 52; Simon Hendel var ursprungligen tysk, Wasling 2008, s. 58; Danske härölder existerade redan under Erik Menveds tid (1286-1319), Verwohlt (1960-1964), s. 27.

³⁵⁹⁷ SMV I:s. A11

³⁵⁹⁸ ÄSF II:102

släkten kom till Sverige år 1304 eller kanske något tidigare, finns det inte många alternativ för motivets "gules chevron or" ursprung. I den engelska "Fitzwilliam-rullan" (AD 1269-1339) finns det bara två vapen med "gules chevron or": de Cobbeham och de Kyme och i Wijnbergen-rullan finns det tre vapen, alla hörande till familjen d'Essarts. Familjens d'Essarts ursprung var i Normandi, men efter kampen i Hastings bodde det bara i England³⁵⁹⁹. Det har föreslagits att alla medeltidsvapen med en sparre eller flera sparrar och tinkturerna "gules" och "or" i Normandin och i England har en anknytning till den normand-släkten "de Clare", som redan innan kampen i Hastings år 1066 levde i båda Engelska Kanalens sidor och är den första släkten, som har använt sparrar och tinkturerna guld och röd i vapnet³⁶⁰⁰. Man kan hypotetiskt fråga, om den så kallade "Sparre av Aspnäs"-släkten, som under 1300-talet levde i Sverige, egentligen var en gren av någon av de normandfamiljer, som var under ett feodalt förhållande till de anglo- eller franko-normanderna hörande till släkten "de Clare" eller "Ramerupe", släktingar av de Clare i Normandi.

Släkten de Clare dog på svärdsidan på brittiska öarna och Frankrike år 1314, 10 år efter Karl Elinason först nämndes i bevarade dokumenten och 82 år innan Erik Larsson med "gules chevron or" kom till Veckelax i Karelen.

Angående den hypotesen, att Erik Laurenssons, nempdeman i Veckelax³⁶⁰¹, avkomlingars i den Husgafvel-Wilkin-släkten vapen hade sitt ursprung på Brittiska öarna (se 2.2., hypotes 1.2.1., Fig. 13, Fig. 14, Tabell 4, Appendix E), kan det sägas, att en Wilkin/Wilkins/Wilkinson-släkt, som sedan 1560 bodde i Kent³⁶⁰² och också i Northumberland och Durham³⁶⁰³ använde ett vapen med en sparre av silver på rött fält åtminstone från 1560. Man vet dock inte från kung Edwards I tiders vapenrullor³⁶⁰⁴ en sådan Wilkin- släkt, som använde "gules chevron or" eller "gules chevron argent". Det här skulle föreslå, att om en sådan Wilkin-släkt existerade i England, vars avkomlingar Wilkin-Husgafvel-släkten i Veckelax kunde vara och som använde "gules chevron or" efter Edwards I tid, dvs. efter 1307, men innan 1383, när Erik Larsson (Wilkin-Husgafvel), först förekom i Veckelax, den är inte känd. De andra alternativen är att 1) en av de engelska Wilkin-grenarna använde "gules chevron or" redan innan Edwards I tid och 2) att Wilkin-släkten i Veckelax hade sitt ursprung

³⁵⁹⁹ Humphery-Smith 1973.

³⁶⁰⁰ Humphery-Smith 1973.

³⁶⁰¹ DF 1054, DF 1057

³⁶⁰² Woodcock & Robinson 1988, pl. 10, Vapnen givna av William Hervy, Clarenceux, år 1560, inkluderande ett till Wilkins-släkten; Burke 1884/1969, ss. 1111-1112.

³⁶⁰³ Burke, 1884/1969, ss. 1111-1112

³⁶⁰⁴ Heralds' roll, Dering roll, Camden roll, St. George's roll, Charles' roll, Segar's roll, Lord Marshal's roll, Collins' roll, Falkirk roll, Guillim's roll, Caerlaverock poem, Galloway roll, Smallpece's roll, Stirling Roll, Nativity roll, Fife roll, Sir William le Neve's roll, 1272-1307, Brault 1997

annanstans än i England, t.ex. på den andra sidan av Engelska Kanalen, där "gules chevron or" mycket användes (Fig. 13, Tabell 4, Appendix E), och användes redan under 1300-talet (Fig. 14) och 3) att Erik Larssons förfäder inte använde efternamnet "Wilkin" i denna form eller inte alls.

Erik Larssons avkomlingars i Husgafvel-släkten Y-kromosoms haplotyp också klart tyder på att släktens ursprung är i de nordiska länderna, närmast i Danmark, men emedan de danska och norska och också de väst-götaländska tog del i härjningstågen till Engelska Kanalen och erövrade delar av England och Normandi, berättar Y-kromosomens haplotyp inte vapnets ursprung.

I Tabell 11 kan man se, att när "gules chevron or" har använts i Österland bara av två släkter, Wilkin-Husgafvel och Muhl, tillsammans 16 olika sparrvapen har varit i bruk i Finland. Av dessa är de intressantaste de, som har haft en pil med en sparre som sköldfigur, emedan Sigfrid Jönssons till Strömsby (S.J. Wilkin d.ä.) vapen hade en båge under sparren (Tabell 2).

4.1.2 Husgafvel (Wilkin)-släktens stamfaders Erik Larssons faderkandidat Lars

Y-kromosomhaplotypanalysen utvecklades ursprungligen för att bli faderskapstest. Y-kromosomhaplotyp- och haplogruppanalyserna kunde användas och har använts för att identifiera också forna fader-son-relationer. T.ex. i identifikationen av Birger Jarls sons fornlämningar användes Y-kromosomhaplogruppanalys³⁶⁰⁵.

Det är inte välbaserad att direkt analysera Y-haplotyper eller haplogrupper från individer. Först borde man ha goda grunder att tänka, att någon kunde representera någon annans fader eller förfäder eller en annan avkomling på svärdsidan av den antagna forna stamfadern. Man borde ha hypotesen, som borde testas.

För att kunna hitta de möjliga faderkandidaterna av Erik Larsson, konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax, har i detta projekt analyserats alla sådana med namnet "Lars" eller "Laurens" i de nordiska källorna, som kunde på grund av heraldik eller andra faktorer ha varit Erik Larssons fader.

³⁶⁰⁵ Malmström et al. 2012

Tabell 11: De kända vapnen³⁶⁰⁶ med en sparre som motiv i Österland under medel- och vasatiden³⁶⁰⁷.

Släkt/ Person	Speciellt	Vapen och dess tinkturer	Ort	Relationer	Källa
<p>Erik Abjörnsson ³⁶⁰⁸</p> 	<p>väpnare 1479, ledamot af Landsrätten i Åbo 1472, 1476</p>	<p>Sigill: i lutande sköld en sparre öfverställd en liggande, höger vänd <u>pil</u>; på hjälm fem på fågel fjädrar</p>	<p>Yläne, Masko</p>	<p>1. En annan Erik Abjörnsson (Sparre från Västbo eller Jon Kristinessons ätt) levde i Småland, 1333-1350. Den här äldre Erik Abjörnssons ätts samband med ätterna Sparre av Tofta och Sparre av Aspnäs har antagits vara säkra, då tidiga medlemmar av dessa ätter ursprungligen hade gods på samma trakter och förnamns skicket är samma.</p> <p>2. Olof Abjörnssons ätt använde "en sparre korsad av pil balkvis" i skölden³⁶¹⁰. Den här ätten först framträder på Öland, men synes därefter ha flyttat till östra Småland. Släktens stamfader var Abjörn i Bredinge och hans son Lasse Abjörnsson, som torde ha använt samma vapen, var i Finland. Lasse Abjörnsson levde samtidigt med Erik Abjörnsson. Jämföra med Sigfrid Jönsson Wilkins (den äldre) sigill med "sparre och båge" (se nedan). Notera också, att Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. var fogde i Öland och befallningsman i Kalmar slott i Småland och att förenamnen Lars och Olof har använts av Wilkin-Husgafvel-släkten och att</p>	<p>3615, 3616, 3617</p>
<p>Arvid Eriksson ³⁶⁰⁹</p> 	<p>landsfogde i Norrfinne, härads- hövding i Masku 1489</p>				

³⁶⁰⁶ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

³⁶⁰⁷ Reformationen hade inte en effekt på frälseläkternas heraldik. Därför, och emedan många vapen, som under 1500-talet var kända, kunde ha existerat redan tidigare under medeltiden, har här ingen skillnad gjorts mellan medel- och vasatidens vapen.

³⁶⁰⁸ FMS nr. 230

³⁶⁰⁹ FMS nr. 248

³⁶¹⁰ SMV II:817

Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp var nordisk, närmast dansk (se ovan). Lasse Abjörnssons bror Olof nämns 1463³⁶¹¹, varför Lasse Olsson inte kan vara Erik Larssons fader Lars. Erik Larsson nämns i bevarade dokumenten tidigast år 1396, men har nämnts år 1383 i ett senare förlorat brev av Erengisle Nilsson (se ovan). Det är också anmärkningsvärt, att en Vilken Olsson (jämf. Lasse Olsson ovan), som har tvivlats höra till Husgafvel-släkten, under åren 1460, 1461 och 1477 har nämnts i Elimäe³⁶¹². Tinkturerna i Olof Abjörnssons ätts vapen är inte kända. Erik Abjörnsson bodde i Yläne storgården år 1466, var Klaus Lydikasons dotters Märta Klausdotters svärson och fick en femtedel av Yllelæ (Yläne) och Ledhenoija (Lähteenoja i Eura) gårdar i Märta Klausdotters arvskifte³⁶¹³. En Olof Björnsson fick ett frälsebrev av kung Erik av Pommern 7.12.1407³⁶¹⁴.

3. Bese-släkten använde "sparre över pil stolpvis", men också andra varianter (se nedan). Tinkturerna var gul och blå, både en sparre av guld på blått fält och en blå sparre på fält av guld (se också nedan,

³⁶¹⁵ FMS nr. 230

³⁶¹⁶ Raneke 1982

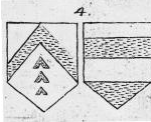

³⁶¹⁷ FMS nr. 248

³⁶¹¹ SMV II:817

³⁶¹² Se 3.3.5. Vilken Olsson i Elimäe och andra med Vilken i namnet i medeltids-Sverige; Dombok för sydöstra Tavastland 1443-1502, åren 1461 (Wilkin, Fisketing i Elimä socken), 1466 (Sommar ting i Elimä socken) och 1477 (Sommar ting i Elimä Socken, Wilken Olosson); Bidrag till Finlands historia I, ss. 120-122.

³⁶¹³ DF 3684; Suvanto 1973, ss. 321-322

³⁶¹⁴ DF 1269

				Bese i Finland). Se nedan vapnet, som fanns i den gamla altarduken i Veckelax-kyrkan.	
 <p>a) Två (donators?) vapen (troligen sydda) i en gammal altarduk i Veckelax medeltida kyrka i Väst-Karelen (Kymmenedalen), ritad av Elias Brenner 1671/1672³⁶¹⁸</p>	<p>a) Vapnen verkar höra till Erik Turesson Bielke och hans fru Gunhild Bese. Erik Turesson Bielke var Viborgs hövudsman 1499-1511</p>	<p>ett vapen i Altharduken (ritad 1671 och 1672 av Elias Brenner) i Veckelax-kyrkan</p> <p>Gottlund³⁶²¹: "Kahet tuntemat- tomat vapakot (ellei lie Sparriloihen ja Bjelkiloihen?) kuvatut pöytäliinaan (i Altharduken) Vekkelahen kaupungin kirkossa"</p> <p>sv: Gottlund³⁶²²: "Två okända vapen (om inte hörande till Sparre- och Bjelke-släkterna) i Altharduken i Veckelax stadskyrka"</p>	<p>Veckelax</p>	<p>Det här sparrevapnet i Veckelax kyrkas altarduk³⁶²³ förefaller innehålla "tre pilspetsar utan holk under sparren" och skulle i det fallet tyda på Bese-släkten, som hade olika antal pilar eller pilspetsar i sina vapen³⁶²⁴. Färgerna är inte kända³⁶²⁵. Dateringen är svårt. Man känner inte Bese-släkten med det namnet i Veckelax, men dock i Viborgs fögderi och Österland (se nedan). Nils Bjelke ärvde Korusala (Kuorsalo) och Stamö (Tammio) öar framför Veckelax i slutet av 1600-talet från sin släkting Gustaf Karlsson Horn och ägde dem tills 1674³⁶²⁶, dvs. när de här vapnen blev ritade, men emedan det andra vapnet är inte känd i Veckelax tidigare, kan de här två vapnen vara betydligt äldre. Att Elias Brenners mening var att rita ner urgamla objekter tyder också på den direktionen, att den här altarduken var betydligt gammal redan år 1671/1672, när Elias Brenner besökte Veckelax kyrka. Bese-släkten överhuvudtaget är känd från 1300-talet till 1516³⁶²⁷. Bjelke-släkten är känd från 1200-talets mitt³⁶²⁸ och dess medlemmar har varit i</p>	<p>3634 3635 3636 3637</p>
 <p>b) Två donatorsvapen (från 1400-talets slut på basis av sköldens hjärtformiga utseende) på altarskåpets vägg i Vada medeltida kyrka i Uppland, ritad av Johan Hadorph 1684³⁶¹⁹.</p>					

³⁶¹⁸ Gottlund 1832, XVIII tabell, fig. 4, bilaga

³⁶¹⁹ SMV III:141

³⁶²¹ Gottlund 1832, XVIII tabell, fig. 4, bilaga

³⁶²² Gottlund 1832, XVIII tabell, fig. 4, bilaga

³⁶²³ Upplands lags kyrkobalk, III, XIV §. Kyrkan borde ha dess ornament. De här innehöll en altarduk, en nattvardskalk, en corporal (en mindre duk på vilken nattvardskalken ställs) och alla böcker som behövdes i Gudstjänsten. Dessutom behövdes kyrkoklockor. Församlingen kunde donera ornamenterna direkt, liksom nattvardskalken och altarduken, som under medeltiden har

<p>Den vänstra skölden med fyra horisontala fält i Vada kyrka har det översta och näst nedersta i guld och de två övriga i svart, och på den högra skölden finns det en sparre och pil i svart på guldbotten. Enligt texten i tillväxten hör vapensköldarna till donatorerna Erik Turesson (Bjelke) och hans fru Gunilla Bese³⁶²⁰.</p>	<p>tjänst i Viborg. Johan Hadorph har 1684 ritat två mycket likadana donatorsvapen från Vada kyrkans (Uppland) altarskåp³⁶²⁹. På grund av sköldens hjärtformiga utseende är dessa två vapen i Vada kyrkas altarskåp från 1400-talets slut. I Vada kyrkan ser det sparrevapnet i fråga identiskt ut med den B3-varianten av Besevapnet³⁶³⁰.</p>
	<p>Om ägarna av de här två vapnen var ett äkta par, känner man ett sådant par där Bese- och Bielke-släkterna är representerad: Gunnild Johansdotter Bese och riksråd ståthållaren i Viborg Erik Turesson Bielke, som år 1511 dog och vars dotter Karin var år 1512 gift med Tönne Eriksson Tott³⁶³¹. Att det i Vada kyrkas fall är fråga om Bese-släktens vapen ser ganska möjligt ut, emedan Bese-släkten hade gods i Vada³⁶³². Bese-släktens vapen har</p>

funnits i Veckelax kyrka, och dess medlemmar kunde testamentera egendom till kyrkan för kyrkans dekorerings.

3624 SMV II:816

3625 Antagligen finns det inte en skraffering i ordets heraldiska mening i denna ritning.

3626 Korhonen 1981

3627 SMV II:816

3628 SMV I:11-12

3634 ÄSF I:278

3635 Gottlund 1832, XVIII tabell, fig. 4, bilaga

3636 Hausen 1882, nr. 163

3637 SMV II:816

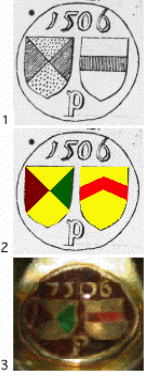
3620 Antikvarie Ronnie Carlsson, SHM, personligt meddelande

3629 SMV III:141, nuförtiden i Staatens historiska museum i Stockholm

3630 SMV II:816, se ovan

3631 ÄSF I:278

3632 SMV II:816

				genom tiderna varit vacklande ³⁶³³ , vilket antyder, att vapnet i Veckelax kyrkas gamla altarduk kanske kan höra till Bese-släkten. Om Bielke-vapnet i Veckelax kyrkas altarduk hör till ståthållaren i Viborg Erik Turesson Bielke, har altarduken troligen gjorts innan 1511, när Erik Turesson Bielke dog.
 <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>De andra två vapen, som Brenner har ritat 1671 och 1672 i Veckelax kyrka, verkar vara från året 1506. De har varit i "kirkkojuotunki" (gammalfinska), eller nattvardskalk. Gottlund känner deras ägare inte, men nämnar släkterna "Ridder" och "Ulf", och Grabbe och Ryning" som en gissning³⁶³⁸</p>	<p>Den här nattvardskalken sägs ha förärats till Veckelax kyrka år 1780³⁶³⁹, men hur är det möjligt då, att Brenner har ritat dess vapen redan 1671-1672 tillsammans med två vapen i Veckelax kyrkas gamla altarduk?</p> <p>Det är troligen så, att Nattvardskalken har tagits med innan Fredrikshamn ryska övergång år 1742 till den delen av Finland, som ännu hörde till Sverige, och gavs tillbaka till</p>			<p>En sådan fyrstyckning som i det högra vapnet har använts i medeltids-Sverige av släkterna Egeside, Hak, Ivar Nilssons ätt, Lindöätten, Magnus Holmgerrsson, Lars Holmbjörnsson (1352 i Småland)³⁶⁴¹, Lejonbalk-ätten³⁶⁴² och Ulf Håkanssons ätt. I det sista fallet var fyrstyckningen en variant: släkten använde vanligt en kvadrerad sköld, liksom Tott-släkten, som hade landegendom också i Veckelax³⁶⁴³.</p> <p>En sådan bjälke, som kan ses i det andra vapnet i Brenners ritning har använts av släkterna Bagge, Bielke och Brok, möjligen också Lars Björnssons ätt och Rembold Peterssens ätt³⁶⁴⁴ och av Per Hansson Junker till Bredskall i Veckelax (se Tabell 2 och ovan, dog mellan 1633 och 1637)³⁶⁴⁵.</p> <p>En röd sparre på gyllene fält har använts av släkterna Sparre av Tofta³⁶⁴⁶, Sparre av Hjulsta och Ångsö³⁶⁴⁷, Sparre av Rossvik³⁶⁴⁸ och Sparre av Vik³⁶⁴⁹</p> <p>Källorna känner ett par,</p>

³⁶³³ SMV II:816

³⁶³⁸ Gottlund 1832, XVIII tabell, fig. 2

I figuren ovan, kan ses:	Veckelax år 1780.		vars vapen passar ihop med Nordenstrengs beskrivning:
1) Brenners ritning av vapen i kalken (1671-1672),	Veckelax kyrkas nattvardskalk är gammal. Dess vapen har ritats av Brenner 1671-1672 som ett fornaminne ³⁶⁴⁰ , vilket		Märta Gustavsdotter "Sparre av Vik" (en röd sparre på gyllene fält, d. före 21.3.1384) och Folke Nilsson ("fyrstyckad sköld") ³⁶⁵⁰ . De levde i 1300-talets mitt, dvs. när Veckelax kyrkas första fas byggdes (Veckelax kyrka nämns först 2.2.1396) ³⁶⁵¹ . Märta Gustavsdotters bror Arvid
2) Nordenstrengs beskrivning			

³⁶³⁹ Nordenstreng 1908, s. 31

³⁶⁴¹ SMV I:102-106

³⁶⁴² SMV II:855

³⁶⁴³ ÄSF III:288a, 289b

³⁶⁴⁴ SMV I:4-5, 8-9, 11-12; ÄSF I:20a

³⁶⁴⁵ Det är dock märkligt, att Nordenstreng, som också ger en foto av troligen samma nattvardskalk i Veckelax kyrka år 1506, beskriver de två vapen som följande: "Det är en liten, innantill förgylld silfverkalk, stående på en fot af tenn. Det på yttre sidan förgyllda fotstycket stödes nederst av sex rundlar eller flata knappar, af hvilka en bär tvenne bredvid hvarandra ställda vapen med ofvanskrift 1506 och undertill ett stort P. Genom tvenne hvarandra korsande diagonala linier är det vänstra vapnet indeladt i fyra trekantiga fält: det översta och det understa guldfärgade, det vänstra brunt, det högra grönt. *Vapnet till höger åter bär en bred, röd, liggande sparre i gyllne fält*". Nordenstrengs beskrivning av det högra vapnet skulle vara högst intressant, emedan ett sådant vapen kan tyda på de småländska sparre-ätterna. Brenners ritning är inte heller exakt i vad kommer till det vänstra vapnet, emedan han verkar ha använt samma skraffering i både det vänstra och det högra fältet (guld och purpur, enligt Petra Santa [1638] och Colombiene [1639] skrafferingskod, Gatterer 1774, tabell 1), fastän Nordenstreng, som måste ha sett kalken själv, emedan han också har kunnat ge ett fotografi av den, berättar, att det vänstra fältet är brunt, det högra grönt. Brenners skraffering skulle se ut som om båda fälten är av samma färg (purpur). En annan inexacthet är att Brenner ger det högra vapnets fält som av silver, fastän Nordenstreng beskriver det som gyllene. Det finns så många olikheterna mellan Brenners ritning och Nordenstrengs beskrivning, att man måste tänka också på den möjligheten, att de inte har beskrivit samma nattvardskalk, men emedan "årtalet" är detsamma i både ritningen och beskrivningen, måste det antas, att det är fråga om samma kalk. Brenners ritning måste vara inexact, emedan den har troligen gjorts i ljuskronans ljus (1671-1672) och Nordenstreng har kanske redan tagit sina fotos i elektriskt ljus (1908) i en renoverad kyrka med en högre och ljusare kyrkosal. Nordenstreng 1908, s. 32

³⁶⁴⁶ SMV I:118

³⁶⁴⁷ SMV I:115

³⁶⁴⁸ SMV I:117

³⁶⁴⁹ SMV I:119

³⁶⁴⁰ Gottlund 1832, tabell XVIII, fig. 2, bilaga

³⁶⁵⁰ ÄSF I:199

³⁶⁵¹ DF 1054

<p>av vapen i kalken (1908), 3) ett fotografi om vapen i den gamla kalken (2004).</p> <p>Fastän Nordenstrengs beskrivning (1908) är i många avseenden likadan som Brenners ritning (1671), finns det dock olikheter mellan dem. Därför bör man fråga, om Nordenstreng och Brenner har sett samma kalk. Den kalken, som finns i kyrkan nu, motsvarar, i vad kommer till vapen, den som Brenner ritade.</p>	<p>tyder på att den i alla fall är troligen från 1500-talet.</p>			<p>Gustafsson "Sparre av Vik" var Finlands lagman från året 1366, alltså samtidigt.</p> <p>En annan person, som har använt en fyrstyckad sköld är Margareta Tordsdotter Bonde³⁶⁵², vars fader, Raseborgs och senare Viborgs fogde, Tord Bonde, var en av de vittnena om givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson³⁶⁵³. Margareta Tordsdotter Bonde syns ha använt sin makes vapen, emedan hennes faders vapen var Bonde-släktens "båt" och moders vapen Vasa-släktens "vase". Hennes make var Ivar Nilsson ("Ivar Nilssons ätt")³⁶⁵⁴, med vem hon var gift kort efter 13.12.1390³⁶⁵⁵. Margareta Tordsdotter Bondes farmor var Märta Gisladotter Sparre av Aspnäs, vars nära släktingar utgjorde 4/5 av dem, som tog del i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson (se ovan). Erik Larssons avkomlingar använde en sparre (husgafvel) i vapen, men en sparre av guld på rött fält (se Tabell 2) liksom Märta Gisladotters faders släkt. Också Erik Larsson själv använde en "husgafvel" i vapnet³⁶⁵⁶, dvs. en sparre och en båge³⁶⁵⁷.</p> <p>Inte bara Bonde-släkten var nära Ivar Nilssons ätt, som använde en</p>
---	--	--	--	--

³⁶⁵² SMV III, tillägg, "Ivar Nilssons ätt", och SMV I:104

³⁶⁵³ DF 1057

³⁶⁵⁴ ÄSF I:66b

³⁶⁵⁵ ÄSF I:66b

³⁶⁵⁶ Enligt Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. utlåtande i frälserannsaken i Åbo Hovrätt år 1623, hade också Erik Larsson använt "husgafvel" i skölden, Lagus, 1860, s. 560; Tilas' samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter: dok.nr. II & III; Fant & Grahl 1803, s. 7

³⁶⁵⁷ SDHK 18981

fyrstyckad sköld³⁶⁵⁸, utan också Erengisle Nilssons Hammerstaätt. Farmor till Erengisle Nilsson, som år 1383 sålde Bredskall till Erik Larsson³⁶⁵⁹ och som 2.2.1396 gav Veckelax kyrkas malm till honom³⁶⁶⁰, Ingevald Estridasons fru, hörde till Ivar Nilssons ätt³⁶⁶¹. I Ivar Nilssons ätts vapen var de övre och nedre fälten gula och de högra och vänstra röda³⁶⁶². Vapnet i Veckelax kyrkas nattvardskalk har de övre och nedre fälten gula, men det högra fältet brunt och det vänstra fältet grönt. Möjligen en variant av Ivar Nilssons ätts vapen? Ivar Nilssons ätts Nils Magnusson (nämndes 1335-1361) använde dock två stengavlar i sigill³⁶⁶³.

Ett sådant äkta par är känt också, som har använt både en fyrstyckad sköld och en bjälke: Niels Hak (fyrstyckad sköld) och Margrethe Brok (en bjälke)³⁶⁶⁴. De levde på 1300-talet.

Slutligen, ett fotografi av vapen i kalken (se ovan) bevisar, att det inte finns en sparre i det högra vapnet, utan en bjälke. En liggande sparre kan inte ses i den kalken, som finns i Veckelax kyrka i dag. Av Nordenstreng givna färger av vapen motsvarar dem, som existerar i dag. Sköldernas form är inte samma i Brenners ritning från

³⁶⁵⁸ ÄSF I: 64

³⁶⁵⁹ SDHK 12437, 24.06.1383

³⁶⁶⁰ DF 1054

³⁶⁶¹ ÄSF I: 64-65; ÄSF I:234-235; SMV I:104; SMV III:motsvarande sidan efter s. 958

³⁶⁶² Anna Bielkes släktbok, se ÄSF I:64

³⁶⁶³ ÄSF I:65

³⁶⁶⁴ SMV I:5; SMV I:103

				1671-1672. Sköldernas form i fotografiet också föreslår att de här vapnen har gjorts i början av 1500-talet, emedan en sådan form har år 1507 använts, och en ganska likadan år 1489 och år 1465, men inte tidigare ³⁶⁶⁵ .	
Fincke 	Göstaf: befallningsman på Viborg tillsammans med Måns Nilsson Gödik: befälhavare i Nyslott Sten: slottsfogde i Tavastehus, Sigismunds anhängare	Vapen i kyrkan: två gula sparrar i blått fält mellan två mot varandra vända fåglar	Göstaf: Viborg Gödik: Nyslott, Hollola etc. Sten: Borgå, Tavastehus	Göstaf: syssling gift med Sigfrid Hansson Wilcken Gödik: faders syssling gift med Sigfrid Hansson Wilcken Sten: faders syssling gift med Sigfrid Hansson Wilcken	3666
Bese 		Vapen i kyrkan: en röd sparre ovan två blå pilar på fält av guld. Notera tinkturena röd och guld. Jämföra med östgötska och småländska Bese-grenarnas vapentinkture (se ovan).	Ulfsby (Wulwila)	Gunnhild Johansd:r Bese var moder till Karin Eriksd:r Bielke, som var gift med Tönne Eriksson Tott, vars sons d:r var gift med Henrik Stöör (Stöder, se Ruuth, 1891), möjligen av Veckelax, och vars kusins son, Claus Åkesson Tott, fick gods i Veckelax via äktenskap med Kerstin Henriksd:r Horn, vars gods i Strömsby var i mitten av den gamla Wilckensläktens gods.	3667
Hebla Sparre		Vapen i kyrkan: en förgylt sparre på	Pargas		3668

³⁶⁶⁵ SMV I, "Skölden. Storlek och formutveckling 1150-1510", ss. 97-100

³⁶⁶⁶ FMS nr. 276; Hausen 1882, nr. 40, 146, 186;

³⁶⁶⁷ Hausen 1882, nr. 163

³⁶⁶⁸ Hausen 1882, nr. 408

		röt_ fält			3669
Gudmund Larsson	i tjänst hos Erik Turesson Bielke i Viborg, härads-hövding i Saexmaeki, sändebud till Ryssland 1535	Sigill: ovan en sparre en stjärna	Viborg, Hauho, Saex-maeki		

Lars Karlsson "Sparre av Aspnäs" är en av de hittills mest trovärdiga Erik Larssons faderkandidater, emedan:

- han har haft "en sparre av guld på rött fält" i sitt vapen³⁶⁷⁰ liksom Erik Larssons avkomlingar (Tabell 2),
- han har år 1350 varit på krigståget mot ryssarna, troligen i Karelen, när Erik Larsson kan ha fått sitt början,
- han hette Lars,
- hans kusins, Märta Gisledotters "Sparre av Aspnäs", son och två svärsöner var med att ge frälsegods till Erik.
- Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp tyder starkt på ett danskt eller sydsvenskt ursprung (se 3.4.5.)

Tyvärr känner man till inget sådant dokument, som skulle definitivt visa, att Erik Larsson var en son till Lars Karlsson. Om Erik var en son till Lars Karlsson, kan man fråga om han var en legitim eller en naturell son, emedan det enda kända legitima barnet till Lars Karlsson, Ingegärd Larsdotter, som dog barnlös ca. 1378-1380, ärvdes av hennes halvbror, Magnus Porse, inte Erik. Om Eriks moder vet man ingenting, men om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, var densamme som Erik Laurensen av Kumos i Bjärnä, konungsnämndens nempdeman (se Tabell 14 och texten), var hon troligen en kvinna av högre ursprung i Österlands sydvästra delar eller på andra sidan av Östersjön.

En annan trovärdig faderkandidat i detta projekt var Lars Vilhelmsson, Märta Gisledotters brors Magnus Gislessons (Sparre av Aspnäs) vice-häradshövding i Tjust härad i Småland (se 2.2.1., hypoteserna om Erik Larsson, 8; Appendix C: 1.1.8.). De följande talar för honom:

- han använde en trappgavel i sigillet³⁶⁷¹, dvs. en slags husgafvel

³⁶⁶⁹ FMS nr. 278; A II:237; A V:333; A VIII:16

³⁶⁷⁰ SMV I:113

³⁶⁷¹ SDHK 9475, DS nr 7913, 6.7.1369; Raneke 1982, del I, s. 125, och III, tillägg ss. 114,125

- b) han var Magnus Gislessons, Märta Gisledotters brors, vice-häradshövding i Tjust härad i Småland³⁶⁷²
- c) hans förmans Magnus Gislessons systems, Märta Gisledotters ("Sparre av Aspnäs"), son och två svärsöner var med att ge Veckelax kyrkas malm till Erik (se ovan).
- d) han hette Lars
- e) han levde på 1370-80-talen, samtidigt med Erik Larssons far
- f) han sigillerade tillsammans med en "Vilichinus", dvs. Villekinus = Vilkin = namnet, som Erik Larssons avkomlingar använde³⁶⁷³
- g) Husgafvel-släktens Y-kromosomhaplotyp tyder starkt på ett danskt eller sydsvenskt ursprung (se 3.4.5.)

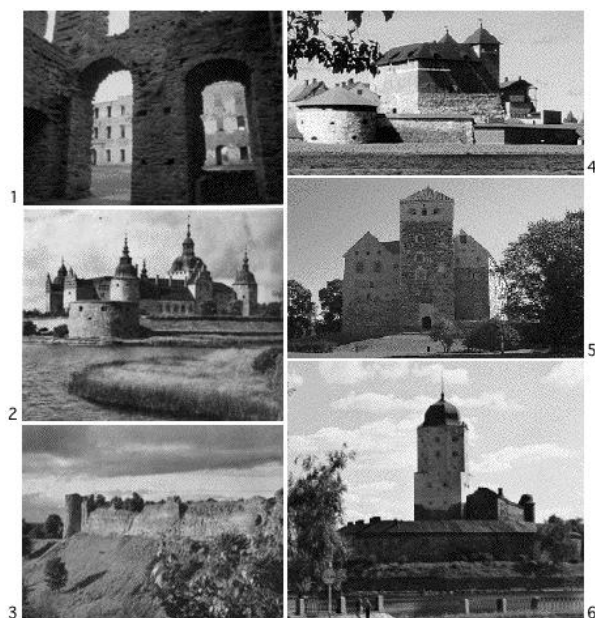

Fig. 32: Slott där Wilkin-släktens representanter har agerat som fogdar eller befälhavare eller slottsfruar eller annars varit nära slottets ledning. Sådana är slottet i Koporie i Ingermanland (Caburga, Kaprio på finska), sydöst från Veckelax på andra sidan av Finska Viken, Borgholm slott på Öland, Tavastehus, Åbo och Viborg Slott. 1) Borgholm slottets gård från portgången, 2) det nya Kalmar slottet byggd av Gustaf Vasa, Erik XIV och Johan III, dvs. när Sigfrid Jönsson Wilkin den äldre var Ölands fogde, 3) Koporie, slottets mur, 4) Tavastehus, 5) Åbo Slott, 6) Viborg Slott³⁶⁷⁴. Kung Johan III gav Sigfrid Jönsson till Strömsby order att bygga Borgholm slott igen av sten³⁶⁷⁵.

³⁶⁷² SDHK 9266, SD 7703, 30.5.1368; SDHK 9475 , SD 7913, 6.7.1369; SDHK 9868, SD X17 18.1.1371; SDHK 9713, SD 8133a, 1.6.1370

³⁶⁷³ SDHK 9713, SD 8133a, 1.6.1370

³⁶⁷⁴ Olof Eriksson Wilkin var befallningsman på Koporie befästning år 1581 (FS 5504:69; FS 5506:66; FS 5810:133). Erik Jönsson Husgafvel var fogde i Koporie 1613 (Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' [1712-1772] samling SE/RA/750001/II/045: Husgavlarnes Documenter, dok.nr. XII, Jacobus de

Att Lars Vilhelmsson agerade på Magnus Gisslasons vägnar tyder på ett närmare och konfidentiellt förhållande med "Sparre av Aspnäs"-släkten. Det här konfidentiellt förhållandet med "Sparre av Aspnäs"-släkten accentuerades av att också en Sigge Vilhelmsson har varit Magnus Gisslasons vicehäradshövding på Tjusts häradsting i Västervik³⁶⁷⁶. Att Sigge Vilhelmsson ("Wapne") har levt samtidigt på samma plats i Västervik som Lars Vilhelmsson, och agerat som Magnus Gisslasons vicehäradshövding liksom Lars Vilhelmsson, men litet tidigare än honom, tyder starkt på, att Lars och Sigge Vilhelmsson var bröder. Emedan "Vilhelmsson" betyder detsamma som "lilla Vilhelm" = Wilkin = Villekinus, är det inte uteslutet, att den "Vilichinus villanorum in Vasteruik" (namnet har förändrats till "Vileke" i brevets sammandrag på nusvenska)³⁶⁷⁷ är Lars och Sigge Vilhelmssons fader. Hustrun till "Vilichinus" är också känd: hon hette Ingeborg³⁶⁷⁸, men hennes

la Gardies brev 5.3.1613). Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. var fogde på Öland 1545-1584 (Borgholm slottet), hörde till slottslofwen på Kalmar Slott år 1563 och blev ståthållare på det nya Kalmar slottet ännu under byggandet 1564 (Anthoni 1969; , Stiernman 1745, ss. 293, 326). Det nya Kalmar slottet byggdes över det gamla medeltida slottet, där Karl Elinason "Sparre av Aspnäs" (med "en sparre av guld på rött fält" vapnet) 1311-1318 var fogde (ÅSF I:188, DS nr. 1823, DS nr. 1859). Karin Sigfridsdotter Wilkin agerade som en slottsfru på Tavastehus, när hennes make, Mårten Hansson Lax, år 1570 var fogde där (Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 2. boken, ss. 424-425). Kerstin Sigfridsdotter Wilkin agerade som en slottsfru på Åbo Slott, när hennes make, Mårten Olofsson Jägerhorn av Storby år 1574 var fogde där (FS 1246:1, MO = Mårten Olofsson, se också Bidrag till Finlands historia III, nr. 483, 21.6.1558 och nr. 430, 20.6.1556, för hans agerande som borgarrätts medlem) och under olika år till 1592 (Ramsay 1909, s. 221). Sigfrid Hansson Wilkins frus Elin Nilsdotters (Ramsay 1909, s. 194; Grotenfelt 1894, ss. 20-21.) bror Måns Nilsson var Viborgs befallningsman 1545-1555 (Stiernman 1745/1836, del II, s. 495; A I:204, 233, 245, 246, 251, 271, 285, 304; A II:149, 160, 161, 203, 248; A V:279, 300, 301, 306, 320, 322*, 323, 342, 343; A VI:149, 150, 165, 168, 205, 216, 221, 222, 225, 232, 237, 300, 302; A VII:103, 109, 125, 145, 168, 279, 293) och hörde till slottwlofwen i Stockholm år 1542 (Stiernman 1745, s. 24) och Wilkin-Husgafvel-släktens representanter tjänade Viborgs hövudsmän från 1300-talet till den svenska tidens slut.

³⁶⁷⁵ Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och rikens bästa vill låta igen opretta then befästning Borckholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Rikens bästa velelåttha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på wåre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som største allfvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete

³⁶⁷⁶ SDHK 8127, 21.5.1362, SD 6628; SDHK 7834, 5.9.1360, SD 6344; SDHK 7931, 13.3.1361, SD nr. 6443; SDHK 7998, 17.7.1361, SD 6510, SDHK 8534, 22.6.1364, SD 7270; SDHK 8698, 29.4.1365, SD 7171

³⁶⁷⁷ SDHK 9713, SD 8133a, 1.6.1370a; SDHK 9714, SD 8133b, 1.6.1370b; SDHK 11332, 7.11.1378

³⁶⁷⁸ SDHK 11332, 7.11.1378

släktförhållanden är okända. Magnus Gisleson troligen var med på korståget till Neva år 1350, emedan han sigillerade 20.10.1350 tillsammans med Lars Karlsson i Narva Slott³⁶⁷⁹, men om hans vicehäradshövding, Lars och Sigge Vilhelmsson var med honom där eller inte, är inte känt.

Också Lars Karlsson "Sparre av Aspnäs" hade gods (Ullavi) i Västervik i Tjust³⁶⁸⁰. Magnus Gisleson "Sparre av Aspnäs", Märta Gisedotters bror och häradshövding i Tjust, hade gods i Älgenäs i Lofta socken, som är granne till den Gamla Västervik eller Gamleby³⁶⁸¹, i Svinhult i Lofta socken³⁶⁸², i Blistena i Eds socken, som är granne till Lofta socken³⁶⁸³, i Sörby i Västbo härad³⁶⁸⁴, i Åsmestad i Slaka socken³⁶⁸⁵ och i Svinoängar i Lofta³⁶⁸⁶. Emedan Lars Vilhelmsson med en sparre i sigillet och Märta Gisladotter "Sparre av Aspnäs" hörde till samma generation och på basis av släkternas dokument kan ha levt på samma trakter i Tjust, är det möjligt, att de kan ha känt varandra, vilket skulle ge ett tips, varför Märta Gisedotters nära släktingar har varit med i givandet av gods till Erik Larsson, om Erik är en son till Lars Vilhelmsson.

Åtta år efter Västervik, Tjust härad och Ståkeholms borg hade givits i pant till bröderna Johan och Vicke Ummereise tills hertig Albrekt eller hans söner betalar pantsumman tillbaka³⁶⁸⁷, "Vilikind, byaman i Västervik" och hans hustru Ingeborg och Nils Brodersson, "byaman i samma stad" och dennes hustru Ingrid säljer till Bo Jonsson jord i Kinda Härad³⁶⁸⁸. Därefter en klar majoritet av alla bevarade dokument behandlande Västervik är brev, där drots Bo Jonsson har fått eller köpt jord i Tjust härad, inkluderande ett brev, med vilket även (Eren)Gisle Sunesson Bååt (Jarl) har sålt alla sina gods i Tjust till Bo Jonsson³⁶⁸⁹ såsom han sålde också Kymmene gods till Bo Jonsson innan 26.2.1380³⁶⁹⁰. Bo Jonsson, drots, och Jon Upplänning, underlagman i Östergötland på Bo Jonssons vägnar, har dock också hållit råfsteting med Tjust-borna i "Bredhawassa" i Lofta

³⁶⁷⁹ SDHK 6055, SD 4629

³⁶⁸⁰ SDHK 5975, SD nr. 4040, 1.3.1346

³⁶⁸¹ SDHK 7920, SD nr. 6432. 4-3-1361

³⁶⁸² SDHK 7920, SD nr. 6432, 4.3.1361

³⁶⁸³ SDHK 7918, SD nr. 6430, 28.2.1361

³⁶⁸⁴ SDHK 7920, SD nr. 6432, 4.3.1361

³⁶⁸⁵ SDHK 7920, SD nr. 6432, 4.3.1361

³⁶⁸⁶ SDHK 7931, SD 6443, 13.3.1361

³⁶⁸⁷ SDHK 9786, 29.9.1370, DS 8197

³⁶⁸⁸ SDHK 11332, 7.11.1378

³⁶⁸⁹ SDHK 9189, SD 7630, år 1368

³⁶⁹⁰ SDHK 11639, 26.2.1380; SDHK 13459, 29.9.1388

socken, och tilldömt Erengisle Sunesson jord i Bogvik och Löckerum³⁶⁹¹. Erengisle Sunesson jarl och Bo Jonsson, drots, uppgjorde också sinsemellan ett jordskifte, varvid den förre avstod sitt gods Eneby i Odensvi socken i Tjust mot det av Askeby kloster till drotsen överlätna godset Ullavi³⁶⁹², som tidigare hörde till drots Lars Karlsson "Sparre av Aspnäs"³⁶⁹³.

År 1372 finns det en ny underhäradsdomhavande i Tjust, Björn Sop³⁶⁹⁴, på Magnus Porses, Ingegärd Larsdotters (Lars Karlssons "Sparre av Aspnäs" dotter) halvbroder på moders sida³⁶⁹⁵, vägnar³⁶⁹⁶. Det förefaller som om Lars och Sigge Vilhelmsson och "Vilichinus" har försvunnit från Västervik efter 1378. Nicolaus Brodersson, som verkar ha haft förbindelser till "Vilichinus"³⁶⁹⁷, förekommer ännu en gång 19.6.1386 i Gränna³⁶⁹⁸.

Erik Larsson köpte sitt gods Bredskall i Veckelax socken i Karelen 24.6.1383³⁶⁹⁹.

Det förefaller som om någonting har hänt i Västervik i Småland efter kung Albrekt gav Västervik stad och Tjust härad i pant, emedan år 1388 skriver Danmarks drottning Margareta till invånarna i Tjust, Kind och Östergötland, att "riksens män i Sverige" för henne klagat över tillståndet i Sverige och med henne överenskommit att hon skulle återställa frid, lag och rätt³⁷⁰⁰, dvs. just där, var "Vilichinus villanorum i Vasteruik" och Lars Vilhelmsson (sparre i sigillet) agerade på 1360-1380-talen. Det är intressant, att Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. kom från Veckelax till Kalmar och Öland och agerade just där som ståthållare och fogde under 1545-ca. 1580 (se ovan). Han hade dock inte haft kända aktiviteter i Tjust tidigare.

Den gamla Västerviks stads öde år 1370³⁷⁰¹ är intressant, emedan just där i Tjust Bååt-släktens Sune Jönssons gren (Sune Jönsson var Viborgs fogde Per Jönssons bror och Orknejernas Jarl Erengisle Sunessons, som t.ex. ägde Kymmene gods, fader) och Bonde-släkten (t.ex. Tord Bonde, en av dem, som

³⁶⁹¹ SDHK 11067, 24.7.1377

³⁶⁹² SDHK 12635 17.4.1384b

³⁶⁹³ SDHK 5975, SD nr. 4040, 1.3.1346

³⁶⁹⁴ SDHK 10151, 21.2.1372b, SD X 144

³⁶⁹⁵ ÄSF:189

³⁶⁹⁶ SDHK 10712, 28.7.1375, SD 8827

³⁶⁹⁷ SDHK 9713, SD 8133a, 1.6.1370a; SDHK 11332, 7.11.1378

³⁶⁹⁸ SDHK 13120

³⁶⁹⁹ SDHK 11067

³⁷⁰⁰ SDHK 13411, 23.4.1388; bara mycket senare år 1523 ger den nyvalda kungen Gustaf I borgare i Västervik "rätt att bygga och bo där gamla Västervik legat" (nuförtiden Gamleby), SDHK 38538, 11.6.1523

³⁷⁰¹ Kung Erik av Pommern gav slutligen år 1433 order att flytta staden närmare Stegeholms slott

21.3.1396 tog del i givandet av Veckelax kyrka till Erik Larsson)³⁷⁰² hade gods. Den småländska släkten Bååt hade ju haft Viborg och dess län i pant liksom Tjust. Var det så, att smålänningarna kom från Tjust till Viborgs län, där smålänningarna åtminstone från ca. 1320 hade en koloni? Hade händelserna i Tjust någon roll i att Tord Bonde var en av dem, som inkallade Danmarks Margareta att vara Sveriges drottning efter Albrekt av Mecklenburg hade störtats ur makten?

Det borde kommas ihåg, att tre eller fyra av de 5, som år 1396 tog del i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson, var i nära släktförhållandet också med Erengisle Sunesson Bååt (se 3.1.6.7.). Fyra av de 5 var också i nära släktförhållandet med Märta Gisladotter "Sparre av Aspnäs" (se 3.1.3., 3.3.2., behandling av hypotesen 1.4.8.), också med gamla anknytningar till Småland.

På andra sidan, Fader Huggensson, Huggut-släktens stamfader, fick sitt frälsebrev av en Erengisle, vars patronym har under 1600-talet tolkats från det ursprungliga latinska brevet från året 1356 som Simonsson i stället för Sunesson³⁷⁰³, dvs. "...une..." had tolkats som "... imon...". Emedan "u" skrevs ofta som "w", skulle "imon" ha tolkats som "wne". I en handskriven text, skulle Swnesson ha sett mycket likadant ut som "Simonsson" och om "e" skrevs som tillräckligt stort, skulle även "e" ha kunnat se "likadant som "o" ut, och namnet "Sune" skrevs också som "Suno". Det är troligt, att "Swnosson" i den medeltida texturen kan ha tolkats som "Simonsson", när det ursprungliga latinska brevet har översatts på svenska år 1600³⁷⁰⁴. Troligast var den här frälsebrevskrivaren Bååt-släktens Erengisle Sunesson, emedan Bååt-släkten, som hade köpt Viborg slott och län av Efflerus³⁷⁰⁵, härskade Viborgs län och hade lovat hålla det tillgänglig till Linköpings biskop Karl (Per och Sune Jönssons bror) och hans efterträdare tills kungen hade betalat honom den summan, som Bååt-släktens Sune Jonsson och Per Jonsson Bååt, dictus *Haak*, hade lånat av honom för att köpa Viborgs slott och län³⁷⁰⁶. Till Viborgs län hörde då också Borgå, där Fader Huggenssons frälsebrev gavs. Erengisle Sunesson (Jarl) själv hade Kymmene gods³⁷⁰⁷ i Viborgs län, inte fjärran från Fasarby, där Huggut-släktens en gren levde³⁷⁰⁸.

³⁷⁰² DF 1057, se kartan i SMV I:32

³⁷⁰³ SDHK 6977, SD 5545, 26.2.1356

³⁷⁰⁴ SDHK 6977

³⁷⁰⁵ SDHK 3020, 26.8.1320b, SD 2258; SDHK 3082, 11.4.1321, SD. 2291; SDK3093, SD 2302, 3.6.1321

³⁷⁰⁶ SDHK 3082, 11.4.1321, SD 2291

³⁷⁰⁷ SDHK 11639, 26.2.1380; SDHK 13459, 29.9.1388

³⁷⁰⁸ Ramsay 1909, ss. 192-193

Både Wilkin-Husgafvel och Huggut-släkterna hade på grund av vad ovan har sagts en klar kontakt med Bååt-släktens avkomlingar och speciellt med Eregisle Sunesson Bååt.

Om det antas, att Viborgs fögderis gods, som Bååt-släkten hade i pant och lovat hålla Linköpings biskop tillgänglig tills kungen hade betalat biskopen³⁷⁰⁹, gavs inte och kunde inte ges till andra än släktingar till Bååt-släkten, borde det finnas ett konkret länk mellan Bååt-släkten och släkterna Wilkin och Huggut, som fick sina frälsbrev av denna släktens medlemmar Eregisle Sunesson (Bååt) år 1356³⁷¹⁰ och Eregisle Nilsson, vars morfar var Eregisle Jonsson Bååt³⁷¹¹.

Om den Lars Vilhelmsson, som förde en trappgavel, dvs. murgavel, dvs. en "husgafvel" i sigillet³⁷¹² och som agerade som Magnus Gisleson "Sparre av Aspnäs" vicehäradshövding i Tjust och i Västervik stad, var Erik Larssons, nempdeman i Veckelax³⁷¹³, fader och "Vilichinus villanorum in Vasteruik" en fader till Lars Vilhelmsson, kontakten till Bååt-släkten borde ha kommit genom deras fruar eller fruarnas föräldrar. Vilichinus fru hette Ingeborg³⁷¹⁴, men hennes släktbakgrund är helt okänd. Lars Vilhelmssons fru känner man inte.

I fråga om Huggut-släkten, är bara en generation från Fader Huggensson (nämns 1356) tillbaka känd, Huggen. Om en generation räknas till 33 år, ska Huggen ha varit en fullvuxen man i ca. 1320, dvs. just då, när Per Jonsson Bååt tillsammans med sina bröder Sune Jonsson och Carl (Biskop i Linköping), kanske även deras tredje bror Eregisle Jonsson Bååt (Eregisle Nilssons morfar³⁷¹⁵) hade köpt Viborg och dess län. Alltså, det är möjligt att Huggen har kommit från Småland tillsammans med fogden Per Jönsson. Det förblir helt öppet, vilka var Huggens frus släktförbindelser, men det är intressant, att namnet "Fader" förekommer särskilt ofta i Sparre av Hjulsta och Ångösläkten³⁷¹⁶, som använde "en röd sparre på gyllene fält" i skölden och två

³⁷⁰⁹ SDHK 3082, 11.4.1321, SD 2291

³⁷¹⁰ SDHK 6977

³⁷¹¹ ÄSF I:235-236; Eregisle Nilssons farfar Ingevald Estridasons förälder "Estrid" är okänd, men det är känt, att den skottska släktens Strathern, vars en släktmedlem Annot Malisesdotter var Eregisle Sunessons andra fru, namn är på skottska i den Fitzwilliam Rullan "ESTRDERNE" (Humphery-Smith 1973, s. 127), dvs. ett namn nära namnet "Estrid". Stratherne-släkten hade två sparrar av guld på rött fält i sitt vapen och hade en kontakt med Norge i att Malise Strathearn, Annots far, var Orknejernas, som hörde till Norge, Jarl.

³⁷¹² SDHK 9475

³⁷¹³ DF 1057

³⁷¹⁴ SD nr. 11332, 7.11.1378

³⁷¹⁵ ÄSF I:234-235

³⁷¹⁶ ÄSF I:191-198

buffelhorn eller vesselhorn som hjälmprydnad³⁷¹⁷. Här bör det frågas, om också Wilkin-Husgafvel-släkten, som använde en sparre och samma tinkturer i vapnet hade tidiga anknytningar till "Sparre av Hjulsta och Ångsö"-släkten.

Tyvär är inga avkomlingar i den direkta manliga linjen av de möjliga faderkandidaterna av Erik Larsson kända. Detta menar, att Y-kromosomhaplotyp- eller -haplogruppanalyserna kan inte användas i sökandet av Erik Larssons fader denna stund.

4.1.3 Om vapenbeskrivningar

Vapenbeskrivningarna är viktiga historiska dokument, emedan ett vapen borde enligt heraldikens regler kunna målas utan att aldrig ha sett det eller igenkännas utan att se vapnet målat på grund av en vapenbeskrivning. I källorna finns det beskrivningar av Wilkin-Husgafvel-släktens vapen (Tabell 3, se 3.2.1.), men när olika ord har använts att beskriva samma vapen, har det väckt frågor, om det är fråga om ett eller många vapen. Därför har det varit nödvändigt att analysera de olika vapenföringarna i denna undersökning.

De resultaten av detta projekt har visat, att tolkning av vapenföringar kan bero mycket på variation även i vapenföringens ords enstaka bokstäver. Det här kan även jämföras med genetik i att om en proteinprodukts gens en bas förändras (i.e. *en* bokstav i den genetiska koden) kan genens proteinprodukt bli funktionellt olik den normala produkten, dess tridimensionell form kan bli någonting helt annat än normalt och även proteinproduktens läge i cellen kan bli någonting annat än det borde vara. T.ex. ordet "brandstake" menar "hiilihanko" på finska, liksom "eldgaffel". Uppenbarligen finns det bara ett ord för båda de här svenska orden i det finska språket. Den instrumenten, "eldhake", som användes att dra ned brinnande pärtor från taket var "krok"-liknande med en annan spjut-liknande del. Ett sådant objekt känner man inte på Veckelax-släkternas vapens hjälm. Det motsvarande ordet på finska är "palohaka", som ser nog ut som en direkt översättning från "eldhake".

Det objektet med en krok-liknande och en spjut-liknande del har man alltså inte sett ovan på hjälmen i något kända Veckelax släkts vapen. Dock sade Sigfrid Jönsson³⁷¹⁸ (d.y.) i frälseransakningen 1623-1625, att det fanns en "eldhake" på Erik Larssons vapens hjälm³⁷¹⁹. En lösning till den här stridigheten kunde vara det tyska ordet "Schürhake", som betyder detsamma som brandstake och eldgaffel (schüren, d = sätta i eld). Om ordet "eldhake" har

³⁷¹⁷ SMV I:115-116

³⁷¹⁸ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

³⁷¹⁹ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarne's Documenter, dok.nr. II & III

använts som en synonym till ordet "schürhake" kan naturligtvis inte prövas, men det borde dock kommas ihåg, att handeln från Veckelax över Finska Viken till Estland, där handelsmännen och övre klassen talade tyska, var livlig (det så kallade sepra-handeln) från medeltiden (och kanske redan tidigare), och att själva Brandstake-släkten, som använde en brandstaka på hjälmen har samma motiv i skölden som den estniska, möjligen ursprungligen tysk-talande, Brandh-släkten, och samma hjälmprydnad (brandstaka) som den Brandh i Strömsby-släkten. Det skulle inte vara så förvånande, om en ursprungligen tysk-språkig men svenska förstående familj hade använt ordet "eldhake", när de menade "schürhake".

Detta alternativ stöds av att det verkar på grund av detta projekts resultat om heraldik och Y-kromosomhaplotyper, att Brandh/Brandstake-släkten kom till Veckelax från Baltien, varför de första representanterna av den här släkten i Veckelax troligen talade tyska.

Saken är dock inte så enkelt. Nämligen, det finns också ordet "Feuerhake" i det tyska språket. Till exempel, en person med namnet Johann Hake, har använt det följande sigillet år 1483:

" 2 ins Andreaskreuz gelegte Boots- oder Feuerhaken. Hz: Die 2 Feuerhaken schräg nach aussen gestellt" (se Fig. 33)³⁷²⁰.

Det "Feuerhake"-motivet är klart just den instrumenten, som användes att dra ned brinnande pärtor från taket och som hade en "krok"-liknande med en annan spjut-liknande del. Den användes också för att dra båtarna tillsammans i sjöstrider ("Bootshaken").

I denna fråga måste de ursprungliga fornlämningarna undersökas först. Erik Lavrinssons vaxsigill från året 1417 innehåller i skölden en båge på en sparre under vissa ljusförhållanden (Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.), men inte hjälmen alls³⁷²¹ (Tabell 2). Sigfrid Jönssons till Strömsby (Wilkin d.ä., 1568) sigill och det Stiernmanska samlingens Husgafvel-vapen innehåller i skölden en sparre och en båge och på hjälmen två horn (se Tabell 2, Fig. 12), men de här två varianterna skulle se ut att representera en äldre tidsperiod och innehåller inget annat än horn på hjälmen, inte *eldhake/eldhane/eldhana/eldfana*. Därför koncentreras här nu först till de vapenbeskrivningar, som från 1600-talet är kända, fastän Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. utlåtande handlar om Erik Larssons vapen, som enligt honom borde ha haft "en eldhake" som hjälmprydnad.

Henrich Fleming bevittnade 14.3.1618 i frälserannsakingen, att:

³⁷²⁰ LEC nr. 555, 15.3.1483, von Bruiningk, H. & Busch, N. 1908, "Livländische Güterurkunden", Kommissionsverlag von Jonck & Poliewsky, Riga, s. XXXIX, Tafel VIII nr. 1

³⁷²¹ SDHK 18981

"Desse med det wedernamn Wilkin (i.e. Matz Wilkin och Erich Jönson Wilkin), hafua...till Skiöldemercke fört en Eldhgaffel och een röd eeldhana. Derföre hafua höglöflige K. Göstafz bref Dat. Wadstena den 6 7 bris 1552. At der de förmå oppehålla frelssemann tiest, skole de det for frelse niuta."³⁷²²

Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. utlåtande i frälseransakningen 1623-1625, att "redan Erik Larsson fört i skölden en husgafvel och på hjälmen en eldhake"³⁷²³ lämnar både sköldens och hjälmprydnadens innehåll delvis öppet. Uttrycket "husgafvel" är inte specifik. Det kan förstås på många sätt och kan betyda likaväl en sparre, såsom i Erik Lavrinssons vaxsigill under vissa ljusförhållanden (se Fig. 7, Tabell 2, Appendix F, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.) från året 1417³⁷²⁴ eller som en trappgavel, såsom i Laurens Vilhelmssons sigill år 1369³⁷²⁵. Uttrycket "husgafvel" är på grund av dess mångtydighet inte heraldiskt, och inte heller uttrycket "eldhake". Också uttryckena "eldgaffel" och "eldhana" är illadefinerade. Att sådana termer användes kunde betyda, att deras användares heraldiskt kunnande var inte det bästa, fastän en sådan person som t.ex. Henrik Fleming (se ovan) kunde antas att ha känt litet om heraldikens terminologi, men också modersmålet kan ha haft sin effekt. Det andra alternativet skulle vara, att de, som använde dessa termer, visste exact vad de sade och i detta fall, skulle det ha funnits många olika vapen i samma släkt, dvs. brisyren av samma grundvapen. Det är också möjligt, att språket själv har utvecklat genom tiderna så, att de nämnda orden har börjat betyda olika begrepp än ursprungligt eller, att ordet, som inte längre hör till ett språk, ännu hör till ett annat språk av samma språkgrupp³⁷²⁶.

Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. (till Tavastby och Bredskall), var i frälseransakningen 1618 för någon orsak tillfälligt nära att förlora sin skattefrihet, fastän hans broder Erich Jönsson Wilkin och hans farbror Matz Wilkin och fars kusins son, Hans Persson Junkar, som visade där Karl Ulfssons (av Tofta) brev till Erik Larsson (21.3.1396), fick njuta av sitt frälse som tidigare. Det här kan tänkas förminska hans utlåtandes värde, men dock bestyrktes

³⁷²² Jesper Mattsson Krus Förteckning öfwer nye och gamle frelsis...a. 1618; se Lagus 1860, ss. 83, 560-561; Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bestyrkning av Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok. Nr. II & III

³⁷²³ Lagus 1860, ss. 560-561; Åbo Hovrätts intygande om Veckelax ryttare 21.11.1623, Åbo Hovrätts Dom 4.10.1625; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045; Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. II & III

³⁷²⁴ SDHK 18981

³⁷²⁵ SDHK 9475

³⁷²⁶ T.ex. Elin Vilkinsdotter sålde sina gods "for alder oc krankdoom skuld" (DF 1820, 25.11.1426). Ordet "krankdoom" hör inte till det nutida svenska språket. Det motsvarande ordet är "sjukdom". Ordet "krankheit" däremot är ännu det motsvarande ordet i det tyska språket.

Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. frälserätt i frälserannsakingarna både 1623-1625 och 1633. Hans frälserättigheter baserade sig på samma dokument som Erich Jönsson Wilkins, Matz Wilkins och Hans Persson Junkars, varför det inte finns en orsak att tvivla hans utlåtandes saklighet.

Ordet "eldhana" har också skrivits "eldhane"³⁷²⁷, varför det kan antas, att någon av orden "eldhake" och "eldhane" innehåller ett skrivfel/tryckfel. Det här antagandet förstärkas av det faktum, att i Wikmanns Fredrikshamns historia³⁷²⁸ sägs det, att i skölden var det "en eldgaffel" och på hjälmen "en eldfana". Dock, det kan inte uteslutas, att *eldhake/eldhana/eldfana* var brisyser³⁷²⁹

Lagus³⁷³⁰ beskriver en vapenföring från 1600-talets slut, enligt vilken finns det i Wilkin-Husgafvel-vapnet:

"en fristående litet spetsig sparre av guld på rött fält och tvärs över den en blå halvmåne" och "en krönt tornershjelm", på hjälmen "två strutsfjädrar och mellan dem en femuddig stjärna".

Alltså, enligt de här 1600-talets eller senare utlåtanden (Tabell 3):

i skölden: eldgaffel/husgafvel/sparre och halvmåne

på hjälmen: eldhake/eldhane/eldhana/eldfana, senare två strutsfjädrar

Henrich Fleming (1618) och Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. (1623-1625) talade om en och samma sak, och det finns bara åtta år mellan deras utlåtandena. Vi kan anta, att Sigfrid Jönsson Wilkin visste, vad han talade om. Det var ju fråga om hans eget vapen. Fleming måste också ha sett Wilkins sköld själv: han var ju ett vittne om skölden i frälserannsakingen. Han visste troligen också vad han talade om. Därför ser det troligt ut, att *eldgaffel = husgafvel = sparre* i det här sammanhanget och orden *eldhake/eldhane/eldhana/eldfana* var menade att tyda på en och samma sak, men skrivfel/tryckfel/hörfel/läsfel etc. har orsakat missförstånd med tidens lopp. En annan möjlighet är, att det har riktigt funnits så många varianter av vapnet.

Det äldsta kända och bevarade Wilkin-Husgafvel-sigillet är visserligen från 1417 (Erik Lavrinsson)³⁷³¹, det nästa från 1568³⁷³². Det senare hörde till

³⁷²⁷ Prof. Ilkka Hirvonen, Åbo Universitet, källan: Svenska Akademiens ordbok, personling meddelande

³⁷²⁸ Wikmann 1846

³⁷²⁹ Raneke 1975, s. 7

³⁷³⁰ Lagus 1860

³⁷³¹ SDHK 18981

³⁷³² Ekman 1950, s. 24; Rosén 1936, s. 306

Sigfrid Jönsson till Strömsby (Wilkin d.ä., nämns 1537-1584), som år 1537 tog del i sköldmönstringen i Linköping³⁷³³ (antagligen använde samma vapen redan då). Han var Erik Larssons antagna sonsons son, en amiral och hela Ölands fogde 1545-1557 och 1569-1571, Kalmar slotts och stads ståthållare från 1564, skeppshövvidsman och amiral och ståthållare på Borgholm³⁷³⁴. I de här två äldsta

³⁷³³ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

³⁷³⁴ Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949, s. 68-70; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper); Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordning m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198; Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befestning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307; SE/RA/5121/5121.05/1573:8, s. 45; Stiernman 1745, ss. 293, 326; SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137; FS 5455:7, året 1578; SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"; SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88; Mariet Sigfrid Jönssons effter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövvidsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), samma skepp, som Sigfrid Jönsson hade som hövvidsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte; GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på wåre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger

vapnen kan man se en sparre/husgafvel med fötterna ända till sköldens kanter (= "chevron", inte "chevron coupé" liksom i de senare Wilkin-Husgafvelvapnen).

I Sigfrid Jönssons till Strömsby vapen finns det mellan sparrens fötter en båge. Halvmånen är inte där i hans sigill. Ovan skölden är en hjälm med två horn. Inga tecken på "eldhana" (ett slags pistol/gevär eller en del av dem), "eldhake" (Feuerhake eller Schürhake, se Brandh i Veckelax- och Brandstakevapnen i Fig. 17) eller "eldfana" kan man se (se ovan).

Att vara exakt, motivet i Wilkin-Husgafvelvapnets sköld är inte "en husgafvel": det bara liknar en husgafvel. Orden sparre och Dachsparre på tyska är inte heller exakta: motivet är inte heller den strukturen, på vilket taket vilar. Igen motivet bara liknar en sparre. De här, husgafvel och sparre, är bara ord, med vilka vapenmotivet försökas *beskriva*. Detsamma är sant med ordet "(eld)gaffel". Det motivet som ses i skölden är inte "en eldgaffel", men det ger höraren/läsaren en idé om motivets form utan att se det. Vapenföringens idé var och ännu idag är just det här: att ge sådan information till målaren att målaren kan måla vapnet utan att se det. Därför ser det ut, att orden *sparre/husgafvel/eldgaffel* har alla bara använts för att *beskriva* Wilkin-släktens vapenskölds huvudmotiv, vars ursprungligaste kända namn, "chevron" (fr., engl.), hörde inte till det svenska språket, och att alla av de här orden tyder på en och samma sak, den "chevron" (fr., engl.), som finns i skölden. Ordet "chevron" själv är troligen det ursprungligaste ordet att beskriva motivet, var två linjer möter i sköldens övre del, helst i dess övre kant, i en viss skarp vinkel.

schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som største allfvar och flitit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillföorne af oss bekommit"; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms bygningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]); Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303; År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013]; Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fogte opå Öland".

I de bevarade dokumenten om Wilkin-Husgafvel-vapnen, har ovan på skölden funnits bara 1) hjälmen med två horn (1568, Sigfrid Jönsson Wilkin den äldres sigill), 2) krönt turnershjelm med två strutsfjädrar och en stjärna (från 1600-talet, vapenföringen given av Lagus³⁷³⁵; Riddarhuset). Man har inte sett på Wilkin-släktens vapens hjälm i de bevarade varianterna en brandstaka eller en eldhake.

Det är möjligt på basis av denna undersöknings resultat att säga, att olika skrivfel/tryckfel/hörfel/läsfel etc. i vapenföringarna har orsakat variation i vapen målade på basis av de sporadiskt varierande vapenföringar likadant som förändringar, mutationer, i den genetiska koden har orsakat variation i genernas proteinprodukter. Sådan variation ledande till utveckling har skett också i Husgafvel-släktens vapen i att bågen gjord av horn under medeltiden har med tiden blivit halvmåne (s.)/hörnchen (d.)/croissant (f.), som lika väl tyder på horn.

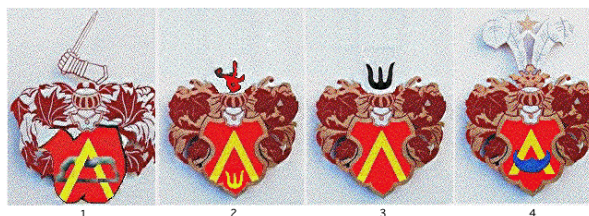

Fig. 33: Rekonstruktioner. 1) En rekonstruktion: enligt Jesper Mattson Krus (1618) fanns det "en pil i ett hjärta och en stålhandske" i Pilhjärta-vapnet, 2) En rekonstruktion: enligt Henrich Flemings vapenbeskrivning på lagmans ting 1618 fanns det "en eldgaffel och en röd eldhane" i Wilkin-släktens vapen. En eldhane är en del av eldvapnets lås. Den här delen har tre horn-liknande strukturer liksom i en brandstake. Vad en eldgaffel är, är inte oklart, men jämföra med Viborgs befallningsman Måns Nilssons (till Ahtis) vapen (Fig. 20), som innehåller en eld och en gaffel. 3) En rekonstruktion: enligt Sigfrid Jönsson Wilkin den yngre (på 1600-talet) "redan Erik Larsson fört i skölden en husgafvel och på hjälmen en eldhake", 4) Wilkin-vapnet enligt en 1600-talets sluts vapenföring³⁷³⁶. Notera, att de här vapnen i denna Fig. 33 är alla rekonstruktioner från de olika vapenbeskrivningarna: de har inte nödvändigt existerat som sådana.

4.1.4. Det ursprungliga Pilhjärta-vapnet

Resultatena av den här undersökning har bevisat, att en bild av det ursprungliga Pilhjärta-släktens vapen inte längre existerar, men man visste redan år 1618 i Jesper Mattson Krus' dokument om frälsesläkterna i Finland, att Pilhjärta-släktens förfäder (som inte ännu använde namnet Pilhjärta) enligt Krus, "hafua till Skiöldemercke een stächta i ett hjerta, och een stålhandska". Detta fynd har dock inte lett vidare i sökandet av Pilhjärta-släktens vapen, varför i detta projekt söktes alternativa förklaringar.

³⁷³⁵ Lagus 1860

³⁷³⁶ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

En sådan alternativ förklaring kunde vara det faktum, att på 1300-1400-talen användes hjärtformiga sköldar (Fig. 23)³⁷³⁷. T.ex. en holsteinske riddare Johannes v. Kyle har använt en hjärtformig sköld med spetsen nedåt (1340)³⁷³⁸. När Sigfrid Jönssons till Strömsby (Wilkin d.ä.) vapen målas till en sådan hjärtformig sköld, får man "en pil i ett hjärta" (Fig. 23). Detsamma händer, om Hermigier-släktens vapen målas till en hjärtformig sköld (Fig. 24). Det har föreslagits i detta projekt, att det här kan ha varit fallet med det ursprungliga "Pilhjärta"-vapnet.

Emedan det i Sigfrid Jönssons till Strömsby (S.J. Wilkin d.ä.) sigill finns en båge mellan sparrrens fötter i stället för halvmånen tvärs över den, ser i detta sigill sparren ut som en pilspets (se Tabell 2 och Fig. 23, jämföra också med 1600-talets vapenföring "en fristående litet SPETSIG sparre..."). Emedan både Ramsay³⁷³⁹ och Lagus³⁷⁴⁰ kom till det förståndet, att Pilhjärta-släkten hade samma ursprung som Wilkin-Husgafvel-släkten rörande rättigheter, har Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä. vapens utseende väckt frågor om Pilhjärta-släktens vapens ursprung, men Y-kromosomhaplotyperanalyserna i detta projekt har bevisat, att Pilhjärta- och Wilkin-släkterna inte har en gemensam stamfader och därför bör Pilhjärta-vapnets ursprung sökas från andra håll.

I Tabell 5 kan man se Husulas Sigfrid Jönssons vapen med en slags pilformig struktur i en litet hjärt-formig sköld³⁷⁴¹. Blomstedt³⁷⁴² har givit detta sigill som Sigfrid Jönsson Wilkins (till Bredskall och Tavastby = d.y.) sigill, men Sigfrid Jönsson Wilkins d.y. sigill är känt³⁷⁴³ och det innehåller en sparre och en båge (Tabell 2) såsom kyrkoherde Jöns Wilkins sigill (Tabell 2). Den Sigfred Jönsson, som har ägt detta sigill med en pil-liknande struktur i en hjärta-liknande sköld och som har agerat i Östra Finland, kan väl vara frälseman Sigfred Jönsson, som år 1618 hade frälse i Husuböle och Bocksböle i Veckelax och som hade till sköldemärke en skächta (ett slags pil) i ett hjärta, och en stålhandske enligt Jesper Mattsson Krus³⁷⁴⁴. Att detta sigill innehåller inte en stålhandske skulle föreslå, att den stålhandsken, som hörde till Pilhjärta-släktens vapen, var på hjälmen.

³⁷³⁷ SMV II:sköldens form och utveckling 1150-1510, ss. B97-B102.

³⁷³⁸ Grandjean 1944, s. 41

³⁷³⁹ Ramsay 1909, s. 194

³⁷⁴⁰ Lagus 1860

³⁷⁴¹ Blomstedt 1958

³⁷⁴² Blomstedt 1958

³⁷⁴³ Ruuth 1891, kuvaliite s. 23

³⁷⁴⁴ Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618, se Lagus 1860, s. 84

I detta projekt har det ändå kunnat demonstreras, att den ursprungligen viborgska Påsa (Påasse, Posa)-släktens vapen (Fig. 22) ser man "en pil i ett hjerta och en stålhandske" klart och tydligt, utan större frågor. Påsa-släkten har existerat i Veckelax, och gör det ännu i dag, men Pilhjärta-släktens historia känner inte en anknytning till Påsa-släkten, fastän dess vapenföring från 1618 beskriver klart Påsa-släktens vapen.

De kyrkliga sammanhangen i Veckelax under medeltiden kan också vara anmärkningsvärda i vad kommer till heraldik. Efter krigståget år 1293, när den katolska kyrkan blev etablerad i Veckelax område, har det så småningom kommit munkar, och präster till Viborgs fögderi. T.ex. cistercienserna fick patronatsrätten i Borgå och dess kapell år 1351³⁷⁴⁵, franciskanerna byggde sitt konvent i Viborg år 1403³⁷⁴⁶ och dominikanerna fick tillstånd att grunda ett konvent i Viborg eller dess omnejd av Påve Bonifacius IX år 1392³⁷⁴⁷. Att "en pil (eller två pilar) i ett brinnande hjärta" var augustinerordens vapenmotiv i dess sigill³⁷⁴⁸, kunde tyda på att Pilhjärta-vapnets ursprung var i detta ordensvapen. I detta fall skulle det inte vara överraskande, om vapnet blev glömt efter reformationen, när alla tecken på hörandet till den katolska kyrkans anhängare var icke-önskvärda från det lutherska rikets dåvarande stränga politiks synpunkt.

4.1.5. Brandh- och Brandstake-släkternas baltiska ursprung?

I början av detta projekt visste man ingenting om Brandstake-släktens ursprung. På basis av detta projekts resultat är det nu känt, att Brandstake-vapnet är så nära Brandh i Strömsby och Brandh i Estland-släkternas vapen att postuleringen av ett släktskap är välbaserad. Brand-vapnet är känt i Veckelax från 1602, när det användes i trohetsförsäkran till hertig Karl³⁷⁴⁹. Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp kunde i detta projekt följas till 1600-talets slut, när två släktgrenar gick deras egna vägar: en till Mäntyharju och senare till Viborg och vidare till St. Petersburg under den ryska tiden, den andra blev kvar i Veckelax. Att Brand-vapnet användes i Estland och Baltien överhuvudtaget av släkterna med Brand-namnen såsom bevisats i detta projekt, tyder starkt på att Veckelax Brand/Brandstake-vapnets ursprung är i Baltien. Brant-vapnet kändes också i

³⁷⁴⁵ REA nr. 138-140

³⁷⁴⁶ DF 1161, 22.4.1403

³⁷⁴⁷ DF 1005, 23.2.1392

³⁷⁴⁸ Leonhard 2003, s. 40

³⁷⁴⁹ "Dhe Finskes försäkning om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978, ss. 7-27

Polen sedan året 1512³⁷⁵⁰. Sjalva Brand-motivet är känd i heraldik sedan medeltiden³⁷⁵¹.

Dock borde man komma ihåg, att vapnet i det tyska och speciellt i det polska kulturområdet specificerade området ofta mera än släkten³⁷⁵². På den här direktionen tyder, att det fanns många släkter med samma vapen, åtminstone Brandstaka-Stöder, Brandstaka-Bock, Brandstaka-Kouko och även Brandstake-Mulle i Veckelax. De här släkterna var dock släktingar med varandra också. Det baltiska ursprunget skulle vara i harmoni med vad Gottlund skrev i sin Otava I på 1830-talet:

"monet (suomalaiset aatelissuvut) ovat myös muustakin syystä jääneet ylöspanematak, ...koska suurin osa meidän vanhoista suomalaisista vapasuovullisista eivät kuuluneet Ruohtalaiseen Vapa-Huoneeseen, mutta oli yksi peru niistä useimmista Saksalaisista ja Virolaisista Tempel-Herroloista, joihen vapaallisuus oli Saksan maissa perustettu.",

dvs.

"...många (finländska adelssläkter) har inte skrivits upp också för andra orsaker, ...emedan den största delen av våra gamla finländska adelssläkter hörde inte till det svenska Riddarhuset, utan mest av dem hade sina rötter i Tyska och Estniska Tempelherrorna, vars frihet baserade sig på rättigheter i de tyska länderna".

Gottlunds utlåtande är intressant, Många adelssläkter i Finland har tyska rötter, och Baltikum, som var nära i Veckelax och Karelen bara i 70 kilometers distans, var ett tyskt område.

Det har bevisats i detta projekt, att efternamnets Brandt, Brand, Brant, Brandh etc. geografiska distribution är mycket likadan som vapenmotivets "ett brinnande vedträ" (som också en judisk Brand-släkt har använt) geografiska distribution i Norra och Mellan-Europa. Det har också funnits personer med efternamnet "Brand" i Reval redan under medeltiden. Mera forskning behövs för att få veta, om de tidiga personerna med efternamnet "Brandh" i Veckelax och Reval ursprungligen hörde till de baltiska Brand-släkterna eller inte eller om de representerade någon population, som under 1200-talet hade kommit med Tyska Orden från Mellanöstern eller om de representerade det folket, som redan under *Neolithicum* (ca 10000-5000 år sedan) kom från Mellanöstern med jordbrukskunst med sig eller om det fanns någon annan orsak för det klart från

³⁷⁵⁰ Gajl 2003, ss. 34, 240

³⁷⁵¹ Armorial de Gelre, nr. 1388; Armorial de Gelre gjordes i ca. 1380-1414 i Guelders.

³⁷⁵² Hoskins 1990, s. 1

Mellanöstern komma Y-kromosoms haplotyp av denna släkt. I alla fall är Brandstake-släktens baltiska ursprung på grund av namnets och vapenmotivets geografiska distribution sannolik och det ser klart ut, att dess Y-kromosomhaplotyp inte kunde komma till vår projekts föremålsområde, den nuvarande Östra Finland, under *Neolithicum*, emedan om detta hade hänt, Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotyp skulle vara en av de mest förekommande Y-haplotyperna i det nuvarande Finland på grund av den kända flaskhalseffekten³⁷⁵³, som efter *Neolithicum* ägde rum i Finlands befolkning, och en av de mest förekommande är det inte, utan en raritet. Emedan Brandstake-släktens Y-kromosomhaplogrupps J frekvens i Finland är 0 %, men bland de estniska 1,7 % och bland de litauiska 1,8 %³⁷⁵⁴, kan man hålla det bevisat, att Brandstake-släkten kom till Veckelax från Baltien.

Detta projekts resultat har bevisat, att Brand-vapnet har förekommit ofta i Pommern under medeltiden. Emedan man i detta projekt också har kunnat visa, att områdets öster om Åbo Landsrätts doms 25.6. rår och Ryssestenen förvaltning utvecklades speciellt under Erik av Pommerns regeringstid, är det också möjligt, att Brand-vapnet har kommit till Veckelax redan samtidigt med Erik Laurensen, nempdemän i Veckelax i konungsnämnden i Åbo under Eriks av Pommern regeringstid i slutet av 1300-talet-början av 1400-talet.

4.1.6. "En sparre av guld på rött fält" och Småland-Öland

Sigfrid Jönsson till Strömsby (Wilkin d.ä.) var Ölands fogde³⁷⁵⁵ mest av sitt aktivt liv. Innan det var han en "hofzinder" och hade varit i sin karriärs början

³⁷⁵³ Flaskhalseffekten betyder att befolkningen har blivit mycket liten och förnyats därefter av bara ett litet antal individer med en viss ensidighet i befolkningens genetiska struktur som följd. Se Sundell 2008, 2009; Sundell et al. 2010; Sundell & Onkamo 2010; Sajantila et al. 1996 föreslog på basis av mitokondriell variation, att en flaskhals effekt tog plats i Finland för ca. 3900 år sedan. Flaskhalseffekten betyder, att det är svårt att dra slutsatser av den finländska befolkningens rötter med hjälp av genetik, emedan en stor del av den ursprungliga genetiska informationen har förlorats i de katastroferna, som har orsakat en stor förminskning i befolkningen, och detta kan ha hänt mera än en gång i vår historia (se Norio 1999; de la Chapelle 1999).

³⁷⁵⁴ Lappalainen et al. 2008, tabell 1

³⁷⁵⁵ Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949, s. 68-70; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper); Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40

en "hofzinder" tillsammans med en Nils Hoffenskiöldt, som blev Ölands fogde innan Sigfrid Jönsson Wilkin³⁷⁵⁶. Han var först en skytt på Kalmar slott³⁷⁵⁷.

(1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198; Kung Johan III lät Sigfrid Jönssons också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och riksens bästa vill låta igen opretta then befästning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/1112.1/B/54, ss. 306-307; SE/RA/5121/5121.05//1573:8, s. 45; Stiernman 1745, ss. 293, 326; SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137; FS 5455:7, året 1578; SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"; SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88; Mariet Sigfrid Jönssons effter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövdsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), samma skepp, som Sigfrid Jönsson hade som hövdsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte; GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Rikens bästa velelåtha igenn upretta then Befästning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc förordnett ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som störste alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorffthigheter förordnett...effter then grundliga undvisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit"; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befästningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]); Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303; År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/1112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013].

³⁷⁵⁶ Ekman 1950, ss. 7-12

³⁷⁵⁷ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 8;

År 1541 började en bonderevolt i Småland, det så kallade Dacke-kriget. Sigfrid Jönsson till Strömsby sändes att lugna det ner för sin del³⁷⁵⁸. Detta ledde senare till att han blev Ölands fogde. Det har frågats, varför Sigfrid, "den finländska frälsemannen som agerade som en skytt på Kalmar slott", blev Ölands fogde. Man har inte ett svar, men det är intressant, att de, som har haft "en sparre av guld på rött fält", har också innan Sigfrid haft nånting att göra i Smålands område. Karl Elinason "Sparre av Aspнас" (en sparre av guld på rött fält) var slottsfogde i Kalmar 1311-1312, och enligt Erikskrönikan, den som samlade Smålands män till kriget³⁷⁵⁹. Hans son Lars Karlsson (en sparre av guld på rött fält), som 1352-1354 var ståthållare i Skåne³⁷⁶⁰, var inblandad i Erik Magnussons revolt mot hans fader kung Magnus³⁷⁶¹, igen i Småland, men förändrade sida och blev kung Magnus' drots senare. Lars Karlsson ägde gods i Algutsrums härad på Öland³⁷⁶². Lars Karlssons bror, kanik Arvid, ägde jord i Tjusts härad i Småland och Karl Elinasons bror, Gisle Elinason, ägde jord i Västbo härad i Småland³⁷⁶³. En ganska stor jordegendom till "sparre av guld på rött fält" i Småland. Märta Gisladotter, vars släktingar 4 av de 5 Erik Larssons frälsegodsgivare var, var Gisle Elinasons dotter³⁷⁶⁴.

På grund av de resultaten av den här undersökningen är det nu känt, att också Husgafvel-släktens Y-kromosoms haplotyp tyder på Danmark eller södra Sverige liksom dess vapen, men emedan Sparre av Aspнас-släktens Y-kromosoms haplotyp inte längre är möjligt att få kan jämförelser inte göras.

År 1557 Sigfrid Jönsson Wilkin lämnade sitt ställning som Ölands fogde och gick till en militärposition i flottan. Där han enligt Ekman (1950) ledde byggandet av skeppet St. Erik, Erik-hertigens flaggskepp och blev dess hövudsman år 1559³⁷⁶⁵. År 1564 blev han fogde i Kalmars slott³⁷⁶⁶, på nästan

³⁷⁵⁸ Sigfrid Jönsson till Strömsby hade tagit del i sköldmönstringen i Linköping redan år 1537.

³⁷⁵⁹ Erikskrönikan, vv. 3982-89, a.ed., s. 227 f, se också Stade 1939, s. 9

³⁷⁶⁰ ÄSF I:189

³⁷⁶¹ Sjöstedt 1954

³⁷⁶² ÄSF I:189

³⁷⁶³ ÄSF I:189-190

³⁷⁶⁴ ÄSF I:190

³⁷⁶⁵ Ekman 1950, ss. 30-31; Börjeson & Hafström 1949, s. 68-70

³⁷⁶⁶ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på wåre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen offver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som störste alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit"; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572,

samma nivå som Karl Elinason "Sparre av Aspnäs", och i detsamma året agerade han också som hövidsman på skeppet "Elefanten"³⁷⁶⁷. Detsamma året 1564 upphöjde kungen honom till amirals värde och till den nivån, som Karl Elinason "Sparre av Aspnäs" hade njutit av. Då var han i marinens service ända tills kung Erik XIV förlorade sin position 1568.

Den nya kungen, Johan III, utnämnde Sigfrid igen Ölands fogde³⁷⁶⁸. I Öland var situationen igen liksom år 1541, när Sigfrid sändes dit att lugna ner folket. Sigfrid verkar ha njutit av folkets förtroende på Öland. Varför? Han lugnade ner situationen igen och år 1572 kung Johan besökte på 2-3 veckor Borgholm slott med sitt sällskap. Sigfrid avsked för ålderdom från sin position, men efter Lasse Lycasson, Borgholms nya slottsfogde, blev avvisad från sin tjänst år 1579 kallades Sigfrid igen till att vara Borgholms befälhavare och fogde³⁷⁶⁹.

Sigfrid Jönsson d.ä. tjänade tre kungar, Gustaf Vasa, Erik XIV och Johan III som slottsfogde, tjänade som en amiral under krigsförhållandena, var med i nerlugnandet av två revolt och ännu njöt av folkets förtroende. Han hade en sparre och en båge i sigillet och det är intressant, att Ekman (1950), som hittade avtryck av hans sigill i Borgholms slotts räkenskaper från 1570-talets slut märkte, det följande: "Uti nyss nämnda dokument finns avtryck av Siffred Jönssons signet (sigill), egendomligt nog i ett slags mörkt lack. Regeln var annars att man använde vax, som gav mycket tydligare och mera hållbara

Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggnadsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvälat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bamholz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland". Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förfordring m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]); Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303.

³⁷⁶⁷ I Jakob Bagges värflotta år 1564, Ekman (1950), s. 33

³⁷⁶⁸ Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggnadsarbete), om Borgholms byggnadsarbete.

³⁷⁶⁹ Ekman 1950, ss. 52-53

avtryck, men Siffred hade nog någon mening med att alltid bära på sig sitt speciella lack³⁷⁷⁰.

Ragnar Rosén undrade redan i början av 1900-talet, hur det var möjligt, att "den finländska fräse mannen som agerade som en skytt på Kalmar slott" blev hela Ölands fogde, amiral och även Kalmar slotts befälhavare (och som kungen kallade "I"³⁷⁷¹) och föreslog då, att de gamla släktförbindelserna troligen hade spelat en roll. Fastän en orsak kan vara, att kung Gustav Vasa förefaller hellre ha tagit läskunniga män av lågfrälset än potentiellt farliga högfräsemän som fogdar, skulle det se ut, att om några gamla släktförbindelser spelade en roll i Sigfrid Jönssons framgång, blickarna kan riktas mot den så kallade "Sparre av Aspnäs"-släkten, som hade jordegendom i Småland- Öland, som hade varit aktiv där och som hade en sparre av guld på rött fält i vapnet³⁷⁷² liksom Sigfrid Jönssons släkt.

Sigfrid, som fogde, fick exceptionellt också domarskatt från Algotrums härad, där Lars Karlsson Sparre av Aspnäs, en av Erik Larssons faderkandidater, hade haft jordegendom³⁷⁷³. Hela Sparre av Aspnäs-släkten hade en stor jordegendom i Småland och Öland, inkl. Märta Gisladotters fader, Gisla Elinason³⁷⁷⁴. Bara tillfällighet?

Per Jonsson Bååt, som 1320-1336 var Viborgs fogde, och höll slottet som en pant tillsammans med sina bröder Sune och Karl, var från Småland, liksom Sune Jonsson Bååts son, Erenigisle Sunesson Bååt³⁷⁷⁵, som ägde jord på Kymmenegårdsholm (Hovinsaari) och på Högfors (Korkeakoski)³⁷⁷⁶ 1 mil mot väster från Erik Larssons Bredskall.

Bielke-släkten, vars medlemmar under 1300-1500-talen agerade som Viborgs hövidsmän (Appendix N), hade sina gods i Finnveden och Varend i den medeltida Småland³⁷⁷⁷.

Också Tord Röriksson Bondes Bonde-släkt hade sina rötter i Småland³⁷⁷⁸ och Karl Ulfsson Sparres Sparre-släkt hade landegendom och rötter i Småland likaväl³⁷⁷⁹. Emedan Husgafvel-släktens Y-kromosoms haplotyp skulle tyda på nordiskt, närmast danskt ursprung,

³⁷⁷⁰ Ekman 1950, s. 28

³⁷⁷¹ Ekman 1950, ss. 52-53

³⁷⁷² ÄSF I:188-191

³⁷⁷³ ÄSF I:188

³⁷⁷⁴ ÄSF I:188-191

³⁷⁷⁵ SMV I:textsida 32

³⁷⁷⁶ DF 976

³⁷⁷⁷ SMV I:11-12

³⁷⁷⁸ SMV I:textsida 32

³⁷⁷⁹ ÄSF I:84-88

verkar det inte vara uteslutet, att Erik Larsson och hans vapen med "en sparre av guld på rött fält" har kommit till Karelen från Småland tillsammans med representanterna av Sparre-, Bielke-, Bååt- och Bonde-släkterna på 1300-talet.

Fastän det inte var Gustaf Vasa själv, som utnämnde Sigfrid Jönsson till hela Ölands fogde, utan Germund Svensson Somme på grund av ett brev, som Kungen själv år 1545 skrev till denne (Kungen skrev, att han var tillfreds med att Germund på hans vägnar utnämnt Sigfrid Jönsson till fogde över hela Öland)³⁷⁸⁰, är det dock intressant, att Viborg och Borgholm har varit tre gånger genom historia i samma släktens händer samtidigt. Nämligen:

- 1) Karl Knutsson, som 1442-1457 var Viborgs höfding (Appendix N), hade också Borgholm på Öland år 1448³⁷⁸¹,
- 2) Sten Sture, som 1483-1499 var Viborgs höfding (Appendix N) och Karl Knutssons halvsystemsson, hade också Borgholm på Öland innan Ivar Axelsson, och emedan han har skrivit många brev där också efter Ivar Axelssons tid, verkar det, att Sten Sture har haft Borgholm också efter Ivar Axelsson³⁷⁸².
- 3) Måns Nilsson (av Achtis), som 1545-1555 var Viborgs befallningsman, och som hörde till Wilkin-släktens närkretsar genom sin systems giftermål med Sigfrid Hansson till Bussila, hade inte Borgholm, men hans släkting Sigfrid Jönsson till Strömsby (S.J. Wilkin d.ä.) blev fogde i hela Öland år 1545³⁷⁸³.

Det skulle inte se ut som trovärdigt att Måns Nilsson eller Sigfrid Jönsson d.ä. medvetet hade kunnat arrangera både Viborg och Borgholm till samma släkt, men att ha två av rikets viktigaste slott i samma släkt bevisar släktens position under 1500-talet.

³⁷⁸⁰ GR 17 s 185 f

³⁷⁸¹ SDHK 25353, 28.6.1448

³⁷⁸² SDHK 31314 20.6.1483; nr.32013 20.2.1488; nr. 32414 19.4.1490; nr. 32564, 23.2.1491; nr. 32660 20.9.1491

³⁷⁸³ GR 17 s 185 f ; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Stiernman 1745, s. 293; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvälat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

Efter att vi nu har analyserat vad de frälsemännen öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen var, varifrån deras vapen och Y-kromosomer hade kommit och vad de gjorde i lokalförvaltningen, utvidgar vi vår granskning nu till identitetsfrågor.

4.1.7 Begreppet "genetiskt ursprung" och identitetsteoris identitet

Ursprung och samhörighet under medeltiden

Varför vill man söka sitt ursprung? Vad kan sägas om en individs eller en släkts genetiska ursprung? Vad kan sägas om forna tiders människor på grund av genetiska undersökningar gjorda i dag? Vad betydde det under medeltiden eller på 1500-1600-talen att höra till någon grupp och varför hörde en individ till olika grupper? Vilka källor till fel finns det i genetiska tekniker och speciellt i tolkningen av de genetiska testernas resultat? Kan vi lita på denna nya teknik i historievetenskapen? Är det anakronistiskt att dra slutsatser om forna tiders människor på basis av genetiska resultat hos nutidens människor?

Dessa frågor är egentligen enorma, men det är välbaserat att behandla dem här. Säkert är, att man inte under medeltiden bevisade sin duglighet eller härkomst med ett bevis om olika genetiska prov. De flesta kunde inte ha läst sådana bevis, om de hade funnits då, inte att tala om deras förståelse. Inte heller kände man till ärftlighet som ett biologiskt begrepp, fastän en del av sonens eller dotterns egenskaper troligen kunde ses eller åtminstone föreställas likna faderns eller moderns egenskaper.

Ett behov för självkänedom

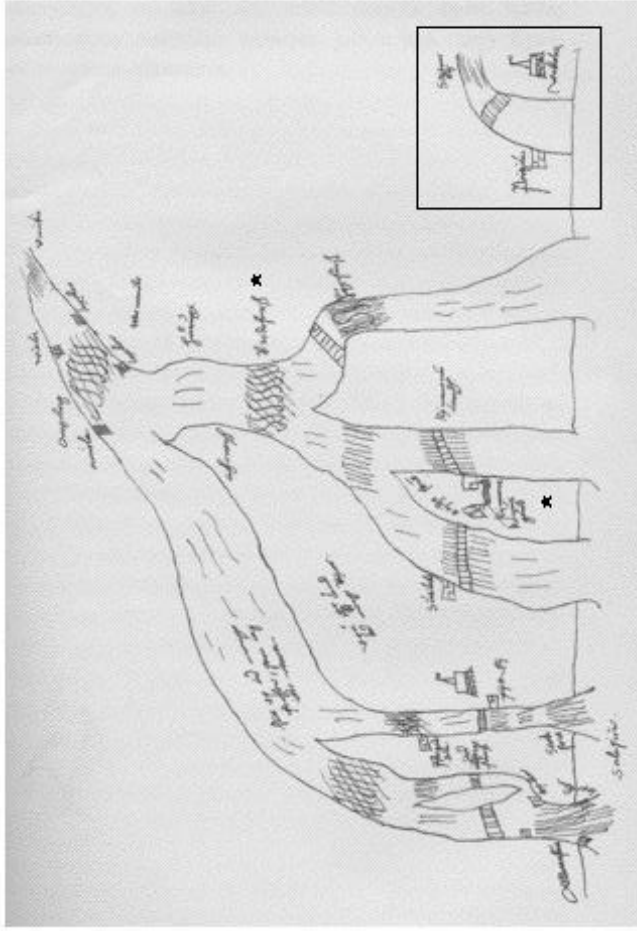
Det finns evidens, att man under medeltiden sökte Sveriges folks ursprung i de forna goterna i den såkallade *Prosaiska krönikan*, och detta försök även hade en effekt, fastän felt, på det svenska folkets självbild under lång tid³⁷⁸⁴. I den såkallade *Lilla rimkrönikan* föreslås även att den första götakungen Erik hade levtt samtidigt som Abrahams farfar³⁷⁸⁵. Ericus Olai nämner i sin *Chronica Regni Gothorum*, att det gamla hednatemplet i Uppsala fanns redan, när patriark Abraham levde³⁷⁸⁶. Meningen i alla dessa tre är att bevisa storhet, men på bakgrunden kan ses den bekanta evighetsfrågan, varifrån vi har kommit.

Samma behov för självkänedom kan hittas hos individer, släkter och andra grupper, men att söka samhörighet, inte att tala om identitet, utgående

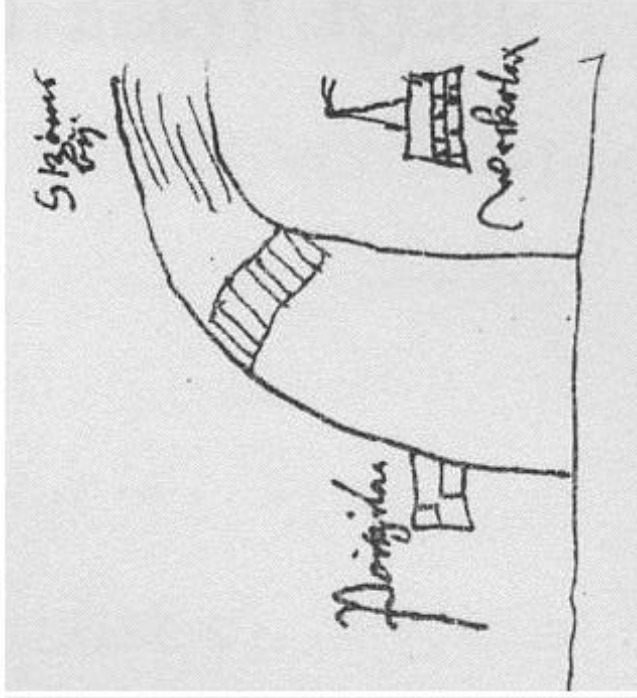
³⁷⁸⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 204.

³⁷⁸⁵ Harrison & Eriksson 2010, s. 204

³⁷⁸⁶ Harrison & Eriksson 2010, s. 204.

1

2

Fig. 34: Jakob Teitts karta över Kymmene älvs delta och dess omgivning med Ryssestenen³⁷⁸⁷. 1) I sin helhet. 2) Rutan i delfig. 1 förstord. I figuren kan man se Veckelax, dvs. Sandby, Strömsby och Poitzila, från höger till vänster. Mellan Strömsby och Kymmene älvs östra grenar finns Bredskäll.

³⁷⁸⁷ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, tryckt i Grotenfelt 1894, ss. 224-225

från genetiken är problematiskt³⁷⁸⁸. Människorna är nämligen aldrig genetiskt likadana, utan varje människa är unik i genetiskt hänseende. Även Y-kromosomhaplotyperna, som är likadana i två män, när t.ex. 12 loci har utforskats, är inte nödvändigtvis likadana, när 64 loci har utforskats. Därför kan genetik inte användas för identitetssökning.

Att använda genetik för sökandet av släktens ursprung är också problematiskt utan andra data, liksom heraldisk information eller information av dokumenten. Dock är det känt, att den genetiska korrelationen mellan två individer och den geografiska distansen mellan dem har ett statistiskt signifikant förhållande till varandra och att det är möjligt med användning av vissa modeller att räkna ut sannolikheten att en individ hör till en viss population³⁷⁸⁹.

Vad beträffar frälset och fräsesläkterna, verkar det vara så, att väpnarnas självkänedom kom från samhörighet inte bara med släkten utan också med den grupp, som kallades frälse. I reduktionerna och frälseransakningarna var det därför inte fråga bara om tjänst och skattefrihet, utan också om samhörighet till en egen grupp. Frälseransakningarna hotade att isolera från gruppen, vilket troligen orsakade mycket ångest och reaktioner. Naturligtvis hotade de också skattefriheten.

Samhörighet till någon grupp

Samhörigheten till någon grupp dock naturligtvis existerade redan då, men hur, är en annan fråga. Det kan antas, att inte på samma sätt som i dag. Under medeltiden hörde en individuell till familjen och till släkten, släkten kanske hörde till en by, en stad eller ett område, men inte till slottsherren i Sverige, där livegendom av inhemska män och kvinnor sedan 1330-talet var förbjudet. I områdena vid två kulturers gränsområden kunde en individuell förstå, att de där i den andra kulturen var på något sätt olika och hörde till en annan.

Men hur stora var olikheter mellan kulturerna t.ex. i Karelen eller var kulturerna olika alls under medeltiden?

Man kan närma den här frågan från identitetsteoris³⁷⁹⁰ synpunkt. Nämligen, enligt denna teori, som har utvecklats t.ex. av sådana forskare som Mead (1934), McCall & Simmons (1978), Stryker (1980) och Burke & Stets (2009), kunde en person ha många identiteter³⁷⁹¹. En person kunde alltså ha

³⁷⁸⁸ Ordet "identitet" kommer från det latinska ordet "idem", som betyder "samma". I filosofivetenskapen betyder identitet, att varje begrepp bör användas i samma mening alltid i samma tänkeprocess. Att varje sak är identisk med den själva och att mest av sakerna och föremålen kan vara i sina egenskaper likadana men inte identiska.

³⁷⁸⁹ Lao et al. 2008; Novembre et al. 2008; Heath et al. 2008; Salmela et al. 2011

³⁷⁹⁰ Burke & Stets 2009, ss. 52-55

³⁷⁹¹ Burke & Stets 2009, s. 3

identiteter³⁷⁹² t.ex. som en jägare-fiskare, fader eller moder, soldat och även som den nya maktens representant. Dessa identiteter eller roller kunde vara agenter, faktorer, inom en person³⁷⁹³ och vara i växelverkan med andra identiteter inom personen och mellan personer via symboler, som hade betydelser³⁷⁹⁴. Identiteterna formades i växelverkan med andra så, att identiteten kunde förstås av gemensamma symboler, som hade en mening för de andra i samma grupp och vars mening gruppens medlemmar lärde sig känna i barndom i växelverkan med andra inom gruppen³⁷⁹⁵. Sådana symboler kunde vara t.ex. ord, som betydde vissa saker i gruppen och om vars mening gällde det en konsensus i gruppen³⁷⁹⁶.

Samhörigheten betydde alltså gemensamma symboler, vars mening de andra inom gruppen förstod, t.ex. ord i ett gemensamt språk eller religiösa symboler, men som de som hade en identitet i någon annan grupp, men inte i samma grupp, inte förstod.

Det var dock - enligt identitetsteorin - möjligt, att det fanns många identiteter i en person. Därför, det kunde existera personer, som hade en identitet/roll i den gamla jägar-fiskar-kulturen och en annan identitet/roll i den nya europeiska kulturen, dvs. det fanns personer, som kände inom den jägar-fiskare-kulturen gemensamma, på samma sätt förstådda symboler, som definierade hans och de andras roller i den kulturen, och som kände också inom den europeiska kulturen gemensamma, på samma sätt förstådda symboler, som definierade hans och de andra europeiska kulturens representanters roller inom den europeiska kulturen.

Det har talats om en dubbelidentitet, där en person hade både en "landskapsidentitet" och en "riksidentitet", som ett 1500-talets fenomen³⁷⁹⁷, men sådana dubbelidentiteter antagligen har formats i de ledande lokala personerna i byar, handelsplatser och församlingar redan tidigare, när den nordiska lokalförvaltningen började utveckla sig i området öster om råmärkena Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora, Orewall sten och Naglasaari.

Från identitetsteorins synpunkt måste man fråga sig, om det överhuvudtaget finns ett sådant begrepp som en "genetisk identitet". Finns det genetiska agenter? Finns det genetiska självar? Hur kan det finnas växelverkan mellan en persons genetisk identitet och dem av andra personer? Vilken roll kan en genetisk faktor ha i växelverkan med de andra inom och utom den egna gruppen, om någon?

³⁷⁹² Stryker 1980/2002; Burke & Stets 2009, ss. 25-27

³⁷⁹³ Burke & Stets 2009, ss. 6-9

³⁷⁹⁴ Burke & Stets 2009, ss. 15-17

³⁷⁹⁵ Burke & Stets 2009, s. 16

³⁷⁹⁶ Burke & Stets 2009, ss. 10-11

³⁷⁹⁷ Korpela 2006

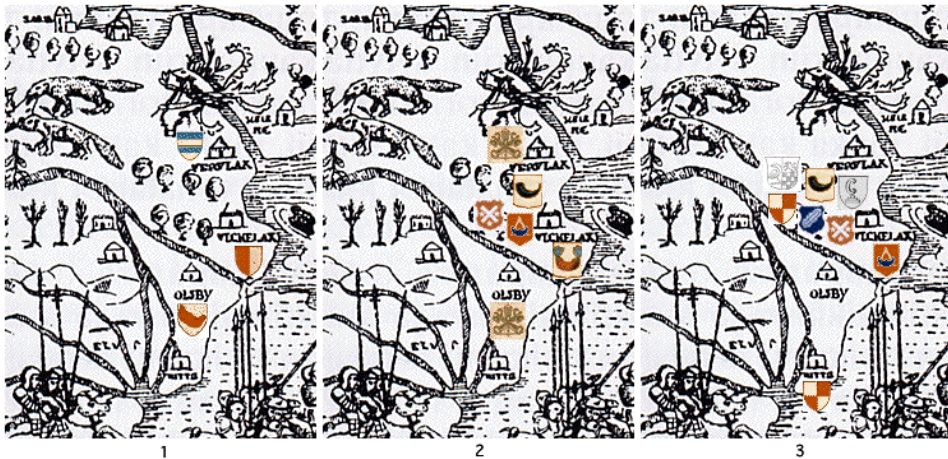

Fig. 35: Godsägarna i Västra Karelen. 1) 1300-talets mitt (En detalj av Olaus Magni karta med vapen av de ägarna, vapnen hör inte till den ursprungliga kartan)³⁷⁹⁸, 2) 1400-talets mellersta tredjedelen. 3) 1500-talets mellersta tredjedelen. ©Horn-släktens vapensköld Jonas Hjelm och Olle E. Johanson 2001³⁷⁹⁹.

Svaren till dessa frågor är inte självklarheter. En genetisk faktor t.ex. kan ha en stor roll i växelverkan med de andra, om det är fråga om en faktor, som orsakar t.ex. afasi³⁸⁰⁰. I ett sådant fall har den genetiska faktoren en effekt på personens alla nuvarande och kommande identiteter.

I fallet av en invalidiserande genetisk faktor kan den genetiska faktoren också hållas som en agent: den har ju en effekt på personens identitet och till de andra identiteterna, som är i växelverkan med den sjuka personens identitet. Det kan kanske även talas om en genetisk själv, när en genetisk sjukdom,

³⁷⁹⁸ 1) 1300-talets mitt: Erenigle Sunesson Bååt hade laxfiskerierna i Kymmene, Erenigle Nilsson (Hammerstaätten, härstammade från Bååt-släkten genom sin mor) hade åtminstone Bredskall och Ryttinge i Veckelax och Sten Stensson Bielke ägde Munkanäs i Vederlax (referenserna i texten), 2) 1400-talets mellersta tredjedelen: Erenigle Sunesson Bååt sålde godset i Kymmene till Bo Jonsson Grip, som gav det till Vadstena kloster (DF 884; DF 976). Erenigle Nilsson sålde Bredskall och gav Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson (Husgafvel-släktens första kända stamfader; DF 1057). Sten Stensson Bielke gav Munkanäs i Vederlax till Åbo Domkyrka (REA nr. 266). Poitz-släkten ägde Poitzila, men det är inte känt, hur den hade fått godset. Karl Knutsson Bonde köpte Stensböle i Veckelax av Kirstin Amundsdotter (DF 2573). Klas Henriksson Horn (ca. 1440-ca. 1520) ägde gods (tillsammans med "fru till Strömsby"?) i Veckelax (Korhonen 1981, s. 554). Horn-, Wilkin-, Junker-, Brand-, Poitz- och Wundranck-släakterna hade gods i Strömsby i Veckelax (Anthoni 1970, ss. 375-356; rustjänstlängd 1556; förteckningen över frälsemän och landsbönder, som betalat kungshjälpen 1561; en längd över frälsemän och landsbönder 1566). Claus Åkesson Totts andra fru Kerstin Henriksdotter, dotter till Henrik Klasson Horn, ägde jord i Veckelax och Pyttis (ÅSF I:288a).

³⁷⁹⁹ Vapenbilder lika väl som själva kartan används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

³⁸⁰⁰ Seripa et al., 2012

dvs. en eller flera genetiska faktorer tar övergrepp om personen och hans identiteter i något livets skede.

När man talar då om det medeltida samhället, är det klart, att släktförhållandena hade i princip en stor roll i växelverkan med de andra. Medeltidens samhälle var ju ett släktsamhälle. T.ex. hörandet till konungens hird har ofta tänkts att ha betytt existensen av en gemensam forn stamfader med kungen och andra i hirden på svärd- eller spinnsidan. Frälset själv var dock ett kulturellt - och också ekonomiskt - fenomen, inte i relation med genetik – frälsestatus var ju inte hereditär under medeltiden - och det var inte beroende direkt på släktskap med kungen.

Begreppet "genetisk identitet" är inte fjärran från begreppet "en identitet i släkten". Dessa begrepp har dock en viss och viktig olikhet. Identitetsteoris begrepp "identitet" tyder på roller eller "självar" en person kan ha i en viss grupp, som förstår varandras symbolers mening, men termen "genetisk identitet" har ingenting att göra med dessa begrepp, fastän det är känt, att den genetiska distansen motsvarar väl den geografiska distansen³⁸⁰¹ och att på basis av DNA det geografiska ursprunget kan definieras i 90 % av europeiska individerna med noggrannhet av 840 kilometer³⁸⁰². När identitetsteorins grund formades, var själva moderna genetikerna som en vetenskap bara i början, inte på den nutida nivån, där särskilda gensekvenser eller grupper av genvarianter kan identifieras som orsaker till en sjukdom och på basis av vilka man kan även förutspå den kommande sjukdomen, till exempel³⁸⁰³.

Genetik var ursprungligen en vetenskap, som forskade *variation* i människan, och medicinsk genetik tillämpade genetikens principer till medicin i praktik³⁸⁰⁴. Därför kan man inte alls tala om ett genetiskt ursprung eller om en genetisk identitet i den meningen, som ordet "identitet" har i identitetsteorin. Man kan dock tala om en genvariants eller en annan genetisk faktors, liksom en haplotyps, ursprung, dvs. om den gruppen av människor med identiteter, eller det geografiska området, där en genvariant eller en annan genetisk faktor först formades.

En persons Y-kromosomhaplotyp har ingen mening *per se* till de andra i gruppen. De andra kan inte lära sig känna en genetisk faktor eller en grupp av genetiska faktorer och de kan inte lära sig känna deras mening i växelverkan inom gruppen eller mellan grupper, om deras effekter inte kan ses i personens fenotyp. Det senare i vad kommer till Y-kromosomhaplotyper är omöjligt åtminstone nu redan därför, att inga brett godkända statistiskt signifikanta korrelationer eller andra statistiskt signifikanta beroendeförhållanden mellan en

³⁸⁰¹ Lao et al. 2008; Novembre et al. 2008; Heath et al. 2008; Salmela et al. 2011

³⁸⁰² Novembre et al. 2008

³⁸⁰³ Tikkanen et al. 2013

³⁸⁰⁴ Connor & Ferguson-Smith 1987, s. 3

Tabell 12: Råfste-, råsynes-, nempde- och dandemän och fastar, som förekommer tillsammans med Erik Laurensen av Kumos 1405-1430

1405	1405	1408*	1415	1418	1430
DF 1211	REA 305	SD 918	REA nr. 352	REA nr. 378	DF 1980
konungs-nämnd	konungs-nämnd		konungs-nämnd	konungs-nämnd	konungsnämnd
<i>räfstemän</i>	<i>räfstemän</i>	<i>dandemän</i>	<i>landskaps råsynesmän</i>	<i>nempdemän</i>	<i>fastar</i>
Clæmæth j Halko	Clæmæth j Halko	Olaff Mulle	Niclis Røffware	Olaff Andrisson	Olaff Andersson
Hasawarpp	Jacob Paeterson	Gunnar Elifsson i Lokalax**	Jonis Torkilsson	Jacob Pederson	Gisle Storbjörnsson
Eriker Kumoss	Erik Kirmos	Ericx Laurisson	Erich Kumis	Erich Laurendz-son	Erik Laurensen
Karll Skytta	Jønis Michelson	Morthen i Harla	Lasse Olafsson	Hemmingh Koog	Hemming Kog
Jønis Michælsson	Niclis Pothonin	Niles Fynne i Loppale	Nisse Oyala	Jacob i Pedhers-nææs	Olaff Balk
Niclis Potonin	Karl Skytta		Olaff Karlsson	Biørn i Bertaby	Gunnar Skarpenberg
Magnus Kollare	Jønis Waltænin		Nisse Jønisson	Gunnar Lapp	Jop Jonsson
Olaff Høwaynen	Andris Hermaynen		Olaff Lanh	Nisse i Swærtinxm arum	Jop Lap
Jacob Anaælæst	Olaff Høwenin		Olaff Herghen	Michel Mwnk	Nils j Böle
Hannus j Sauro	Jacob Aniala		Niclis Palason	Olaff Tørgilson	Björn Gök
Jønis Waltenin	Magnus Kollare		Magnus Thordzson	Biørn Drwmber	Nisse Jopsson
Andris Hinnenin	Hannus Sawghro		Paul Langhastrandh	Olaff Øndhason	Waldemar j Lapsabæle

*Brevet har föreslagits en omdatering i det nya SDs huvudkartotek (2012), men i originalbrevet står klart "mccccviii", varför autörens åsikt är tydligt, att året 1408 är den riktiga dateringen.**En halvbror till Elseby och Lucia Eriksdöttrar i Kumos i Bjarnö, REA nr. 600, Elseby och Lucia Eriksdöttrar troligen Eriks av Kumos döttrar

Y-kromosoms haplotyp och någon faktor med klinisk signifikans överhuvudtaget har kunnat bevisas. Angående Y-kromosomhaplogrupper och -typer, några förslag har dock gjorts, t.ex. det har föreslagits, att frekvensen av koronärsjukdomen är större i män med I-haplogruppen³⁸⁰⁵, och generellt taget, finns det dock många sådana genetiska faktorer, vars effekt kan ses i personens fenotyp med effekter på hans identiteter.

³⁸⁰⁵ Charchar et al. 2012; Sajantila 2012

Om grupsmedlemmarna visste, att en viss sådan Y-kromosoms haplotyp, som vore t.ex. densamma som grupsmedlemmarna själv hade, hörde till någon person inom eller utom gruppen, kunde det orsaka en viss känsla (en symbol) av samhörighet i grupsmedlemmarna, men den skulle inte göra det, om personen inte annars hade en identitet, som skulle igenkännas av de andra, dvs. om han inte kunde använda och förstå sådana symboler, som hade gemensamma meningar inom gruppen.

Det finns även evidens för ett statistiskt signifikant förhållande mellan vissa gener och språket³⁸⁰⁶, som är central i identitetsformande, men det finns ingen evidens att dessa HLA-gener orsakar eller har en effekt på språket eller vice versa. Både dessa HLA-gener och språket bara förekommer i samma grupp med vissa identiteter.

Y-kromosomhaplotyp eller någon annan genetisk faktor själv meddelar inte en känsla, en min, ett ord eller någon annan symbol, som de andra kan tolka att ha någon mening. Därför kan det inte finnas en ensamt av genetiska faktorer definierad identitet, som fyller identitetsteorins kriterier, men om genetiska faktorerna har ingenting att göra med identiteter, vad är de då? De hör till personen, det kan inte förnekas, och de kan vara delvis gemensamma inom gruppen, speciellt släkten, och även deras meningar kan förstås av gruppen, om man bara har fått utbildning och dessa faktorers existens i personer har testats eller om de kan ses i deras fenotyp. Dessutom, de kan sätta ramar i personens identiteter, om de orsakar en sjukdom.

I rättsmedicinen identifieras personer med hjälp av genetik (en medicinsk tillämpning) eller hellre DNA-tester³⁸⁰⁷. Med tillräckligt många genetiska faktorer analyserade från DNA sampel vunna från en liten bloddrop, ett hår osv. kan en brottsling igenkännas med en tillräckligt stor sannolikhet bland en grupp misstänkta. På samma sätt kan en fader-son-relation bevisas med en tillräckligt stor sannolikhet med hjälp av Y-kromosoms haplotyper och de andra data som finns om fallet. På grund av detta skulle det alltså se ut, att en genetisk identitet skulle finnas. Det är dock viktigt att notera, att användningen av genetiska faktorer i dessa ovan nämnda tillämpningar kräver jämförelse med ett annat sampel. En genetisk test är betydande bara om dess resultat kan jämföras med någon annans samma genetiska tests resultat på ett meningsfullt sätt.

Ordet "identitet" själv tyder på att någon är likadan med någon annan, och det finns inte två genetiskt helt likadana människor, utan identiska tvillingar i början av deras liv. Även i tvillingarnas celler kommer mutationer att förekomma med cell divisioner. Även de identiska tvillingarna är därför inte genetiskt helt identiska snart efter befruktningen. .

³⁸⁰⁶ Arnaiz-Villena 2001b; Balanovsky et al. 2011

³⁸⁰⁷ Vuorio et al., 1990; Sajantila & Budowle 1991; Sajantila et al. 1991; Roewer & Geppert 2012; Su et al., 2012

Det är möjligt att tala i genetiska termer om en identitet, dvs. likhet, om två personer är genetiskt likadana i vad kommer till vissa definierade genetiska faktorer. Om antal testade genetiska faktorer ökar tillräckligt, är en individ identisk med bara sig själv³⁸⁰⁸, men inte ens alla hans celler är genetiskt identiska, emedan en mutation kan ha hänt i någon av de ca. 23000 gener eller deras regleringsområden mellan generna i någon av en individs celler, men inte sannolikt i samma gen i de andra cellerna av densamma individen.

Emedan en större majoritet av alla en individs celler kommer alltid ha en större majoritet av generna och de non-koderande regionerna av genomet identiska, måste det därför talas om sannolikheterna också i detta sammanhang och tillägna sig ett statistisk-probabilistiskt sätt att analysera.

Om Y-kromosoms haplotyp eller haplogrupp analyseras från en bloddrop med PCR (polymerase chain reaction) och med vissa primerer, används en mixtur av DNA från tusentals, kanske miljoner av celler. Den använda primern binder sig till dess motsekvens i DNAn av en stor del av dessa celler och amplifierar DNA-sekvensen från den här punkten tills en viss längd av DNA-kedjan. Om 99,999 % av cellerna hade en identisk sekvens i den amplifierade DNA-delen och 0,001 % en mutant sekvens, kan man i den vanliga praktiken inte se den mutationen i analysen, fastän det i princip med PCR är möjligt att få en signal från en enda cell.

Blodprovets cellers Y-kromosomhaplotyp representerar den spermies Y-kromosomhaplotyp, som befruktade äggcellen. Egentligen en Y-kromosomhaplotyp av en individ definierar hans faders den spermien, som befruktade äggcellen³⁸⁰⁹ och därmed demonstrerar samhörighet till den manliga linjen³⁸¹⁰, till vilken spermien hörde, men fastän hans Y-kromosomhaplotyp kan

³⁸⁰⁸ Om människan hade ca. 25000 gener (International Human Genome Sequencing Consortium 2004) och om alla av dem hade tre olika varianter, skulle det existera ca. $3^{25000} = \infty$ olika möjliga kombinationer av dessa genvarianter och sannolikheten, att en människa plockad ut ur en population hade ett identiskt genom med plockaren skulle vara $1/3^{25000} \times 1/3^{25000} = 1/3^{50000} = 1/\infty = 0$. Det skulle alltså finnas ca. $1/3^{50000} \times 7 \times 10^9 = 0$ sådana människor i världen, som skulle ha just samma genom som plockaren, om det fanns ca. 7 miljarder människor i världen. Om man räknade sannolikheten för att två människor plockad ut ur världens befolkning hade samma genom, borde man först räkna, hur många par kunde formas av världens befolkning. Detta skulle vara grovt taget $7 \times 7 \times 10^{18} = 49 \times 10^{18}$. Om sannolikheten av att en människa plockad ut ur befolkningen hade samma genom som plockaren är $1/3^{50000} = 0$, skulle sannolikheten, att två människor plockad ut hade samma genom som den andra utplockade, vara $49 \times 10^{18}/3^{50000} = 0$.

³⁸⁰⁹ Den nya embyons celler får mitokondrierna med deras DNA från äggcellen, dvs. från modern. Spermier innehåller också mitokondrier i den så kallade mellandelen mellan spermies huvud och svans, och dessa mitokondrier går in i äggcellen i befruktningen, men degenererar snart därefter (Austin 1968, ss. 84-89)

³⁸¹⁰ Det är viktigt att notera från historiens och de genetiska fornlämningarnas synpunkt, att livet på cellernas nivå egentligen inte börjar eller slutar, utan Y-kromosomen likaväl – på vissa villkor – som andra kromosomer bara kopieras från dottercell till dottercell. Vad händer, när en ny individ formas i befruktningen (en medveten formulation), är att en ny kombination av den genetiska materialen i befolkningen har formats. Några av det manliga embryots totipotenta diploida celler med samma Y-

ha dess ursprung i någon grupp med några identiteter eller i något geografiskt område, kan genvarianterna eller andra genetiska faktorerna i hans andra 45 kromosomer ha deras ursprung i helt andra grupper med andra identiteter eller områden på den rutten, som de nuvarande nordeuropéerna har vandrat under sin utveckling från Afrika³⁸¹¹ via Caucasus och Central Asien³⁸¹² till Finland (N3-haplogruppen) eller från Afrika via Caucasus och Central Europa till de nordiska länderna och vidare till Finland (I1a-haplogruppen)³⁸¹³.

Dessutom, genetiken kan vara en hot mot identiteten. Det finns många mindre exemplar om detta, men också några större: t.ex. när det märktes, att Y-kromosomhaplotyperna av judarna och palestinierna var ganska likadana³⁸¹⁴, fick fyndet även politiska dimensioner. Säkert också Hedmans et al. (2004) fynd om Savolaxbornas genetisk ensidighet³⁸¹⁵ angående Y-kromosomhaplotyper kan ha haft en effekt på Savolaxbornas identitet. Det finns också många, som har förändrat sin religiösa identitet efter att ha hört att ha den judiska prästlinjens så kallade Cohen-Y-kromosomhaplotyp³⁸¹⁶.

De genetiska faktorerna kan förändra identiteten, de kan i princip gå hand i hand med språket³⁸¹⁷, de kan vara agenter som sjukdomsorsakare, personerna kan identifieras med hjälp av DNA-prov och även populationernas ursprung och därmed gruppidentitet kan förändras med hjälp av data om variation i vissa gener i området³⁸¹⁸, men genetiska faktorerna kan inte själva vara identiteter.

Genetik och genealogi: undvikandet av problem

Genealogierna var inte i fokus av den här undersökningen. Vad som var viktigt var heraldik, genetik, de frälserättigheterna bekräftande breven³⁸¹⁹ och det

kromosom som i den haploida spermien, som befruktade äggcellen, differentierar sig i epiblasten på den andra veckan till primordiala könsceller, som vandrar till gulesäckens vägg och därifrån på den fjärde veckan till gonadens anlag (Sadler 2012, Fig. 2.1), inducerar gonadens utveckling till testikeln och utvecklar där från och med puberteten till mogna spermier osv.

³⁸¹¹ Armour et al., 1996; von Haeseler et al., 1996

³⁸¹² Zerjal et al., 1997

³⁸¹³ Entine 2007, appendix 1 (ursprungligen gjord av FamilyTreeDNA)

³⁸¹⁴ Arnaiz-Villena 2001

³⁸¹⁵ En 7-loci panel utvecklad på sistone ger dock litet högre diversiteter än den klassiska minimal haplotypen, Hedman et al. 2010

³⁸¹⁶ Entine 2007, ss. 14-30

³⁸¹⁷ Sajantila & Pääbo 1995; Sajantila et al., 1995

³⁸¹⁸ Arnaiz-Villena 2001c

³⁸¹⁹ DF 1054 (2.2.1396), DF 1057 (21.3.1396); REA nr. 318 (7.12.1407); Bidrag till Finlands Historia III:nr. 364 (6.9.1552) och nr. 378 (27.11.1553); Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623, Tilas samling, Register på Husgavlarnas dokumenter nr. II; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625, Tilas samling, SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnas dokumenter nr. III; Daniel

faktum, att de gamla frälseläkterna i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen använde som grund för deras rättigheter de gamla breven av deras förfäder i frälserannsakingar. Det senaste bevisar ett genealogiskt samband med dessa förfäder.

Dessa frälseläkters antagna genealogier, som var redan kända från eftervärldens litteratur³⁸²⁰ borde dock behandlas och även användas i denna undersökning som en startpunkt. Det var klart, att de borde respekteras i viss mån, emedan det var fråga om en grupp av människor förfäder³⁸²¹. Att göra typ II fel, dvs. att undervärdera det gamla vetandet utan en god basis, skulle inte ha varit saklig. Naturligtvis hade det gjorts klar i projektets början till de undersökta släkterna, att om den genetiska undersökningens resultat radikalt förändrar tolkningen, det kommer att berättas till de släkterna inom ramerna av den informationen, som gavs till de försökspersonerna, som gav ett blodprov för analyserna.

Det blev också klart under projektet, att genealogin är underordnad till genetiken i framtiden. Genealogierna kommer att förstärkas med hjälp av genetik och därför de genealogiska data kommer att bli sekundär i värde. Detta förutsätter ändå existens av sådana antagna släktlinjer, som förgrenades på basis av den genealogiska informationen från släktens huvudlinje redan för en längre tid sedan. Dock, liksom redan diskuterats i denna forskningsrapport, den genetiska informationen måste i den historiska forskningskontext analyseras tillsammans med andra data för att kunna dra för historia relevanta slutsatser inom den riktiga tidsintervallen.

Det var klart i detta projekt från början, att projektets genetiska delar skulle förverkligas exakt som ett medicinskt forskningsprojekt tagande till hänsyn alla krav i lagen om medicinsk forskning (9.4.1999/488). Detta betydde t.ex. att be om ett utlåtande av den etiska kommittéen om projektet, att ge en grundlig information till de försökspersonerna, att be de försökspersonernas samtycke för att använda deras blodprov för de genetiska bestämningarna och att följa den principen, att den person som undersöks vid medicinsk forskning skall prioriteras så att hans eller hennes fördel och välfärd alltid skall gå före vetenskapens och samhällets intressen (lagen om medicinsk forskning 4 §). Det senaste betyder, att den risk och olägenhet som eventuellt orsakas den som undersöks skall i mån av möjlighet förebyggas och detta inkluderar också risker

Tilas levde 1712-1772, dvs. Innan Åbo brand år 1827. Han kopierade de ovannämnda Åbo Hovrätts beslut innan Åbo Hovrätts arkivs förstöring i branden.

³⁸²⁰ Ramsay 1909, s. 194-195, 214-215; Lagus 1860, ss. 560-561; Korhonen 1981, ss. 142-143; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/III/045: Register på Husgavlarnes dokument, dok. nr. II & III

³⁸²¹ De nu existerande Eriks Larssons yngsta avkomlingar representerar den 23. generationen enligt de gamla genealogierna. Detta motsvarar ca 690 år. De, vars linje har hela tiden bott i Kymmenedalen (den gamla Veckelax socken), har haft 2²³, dvs. 8,4 miljoner förfäder eller förmödrar i detta område.

för den undersökta *identitet*, arvsrätt och livets generella omständigheter rörande hennes eller hans släktsamband. Fastän enligt Finlands lag en son slutar inte vara en juridisk son, om hans Y-kromosomhaplotyp inte är densamma som hans antagna faders, kan ett sådant fynd dock ha en effekt t.ex. på hans antagna arvs storlek. Detta exempel används här för att demonstrera försökspersonens skyddandes viktighet i genetiska undersökningar.

Att tolka detta projekts genetiska del som en medicinsk forskning, dvs. en sådan forskning som innebär *ingrepp i en människas...integritet* och vars syfte är att öka kunskapen om hälsa, sjukdomsorsaker, symtom, diagnostik, vård, prevention av sjukdomar eller sjukdomarnas beskaffenhet i allmänhet (lagen om medicinsk forskning 2 §), visade sig under projektet mycket värdefullt, emedan det kom till litteraturen sådana referenser, där samband mellan vissa Y-kromosomhaplotyper och vissa sjukdomar föreslogs. Även om dessa forskningsrapporter ännu saknar förstärkningar av andra forskningsgrupper, förändrade de fältet omedelbart. Naturligtvis var detta projekts genetiska dels syfte inte att öka kunskapen om hälsa osv., men det kunde ses i projektets början, att detta kan en dag vara fallet, när genetiken utvecklar sig vidare. Den utvecklingen kommer att gå vidare även i framtiden.

Det togs också från början till hänsyn att om någons Y-kromosomhaplotyp motsvarar inte den av de andra i samma släktlinje, kommer det inte berättas, utan bara den dominerande haplotypen av den släktlinjen. Detta var viktigt, emedan ett sådant fynd kan i det värsta fallet förändra individens identitet negativt, fastän en genetisk faktor inte kan vara identitet själv, och det var inte detta projekts mening. Individens identitet bör skyddas i medicinsk forskning liksom andra personens viktiga egenskaper, och om historieforskningen använder metoder inom genetik, detsamma gäller i historieforskningen också.

Även arvsrättsliga frågor är inte uteslutna i sådana fall, varför det betonas här, att all genetisk information borde behandlas kodifierad liksom gjordes i detta projekt, och de vunna resultaten borde hållas strikt i bara forskarens händer för att undvika problem.

Tyvärr är detta inte alltid klart på fältet nu, när vem som helst kan beställa bestämningar av sina genetiska faktorer från leverantörer i nätet och berätta då om resultaten i nätets *chat fora*, glömmande att den genetiska informationen är inte bara hans eller hennes utan också släktingarnas egendom. Lagstiftning skulle behövas här snart, speciellt när många av de genetiska faktorerna, som kan beställas, har klara samband med den medicinska informationen, som är under tystnadsplikt.

Genealogierna och den genetiska informationen är två olika saker. En juridisk son är en juridisk son, även om hans Y-kromosomhaplotyperna skulle bevisa, att han är inte en biologisk son. Det är väsentligt, att han har godkänts som en juridisk son. Detsamma gäller delvis också de gamla genealogierna. De genealogierna, som granskades i frälseransakningarna, var juridiska i natur,

emedan frälserättigheterna berodde på deras *juridiska* godkännande. Därför, när t.ex. kung Gustaf I bestyrkte, att Matts Persson till Strömsby "under frälse tillförande haft hafwer...thet han må behålle samma Strömsby under frälse"³⁸²², bestyrkte han också att Matts Persson var en son till en frälseman, om Matts Persson inte hade tidigare själv fått ett frälsebrev, vilket ser inte sannolikt ut, emedan han då hade visat detta brev. Alltså, kung Gustaf I odirekt legitimerade Matts Persson som en son till hans frälsemanfader Per. Naturligtvis hade kungen inga data om hans genetik, men därefter var Matts Perssons status som en frälsemans son alldeles klar på juridiska grunder. På samma sätt, när Åbo Hovrätts President Niels Bielcke³⁸²³ "på den konungliga rätts vägnar" bekräftigade Sigfrid Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Sigfrid Jönsson till Husula som frälsemän på basis av deras gamla brev 21.11.1623 och Sigfrid Jönsson till Tavastby i 4.10.1625 på basis av kung Gustafs brev om Matts Perssons frälse rättigheter³⁸²⁴, bekräftigade han juridiskt också hela genealogin i fråga utan att kunna använda genetik som hjälp³⁸²⁵.

Det kan ses här, att det finns för eftervärlden tre olika sanningar i genealogier: 1) den juridiska sanningen, 2) den historiska sanningen, 3) den genetiska sanningen. Alla av dem borde reflektera samma sak, men kan dock se olika ut. Den en gång juridiskt godkända genealogin kan existera utan att det är senare i vår tid möjligt att bevisa den från ursprungliga källor för att se den historiska sanningen eller med hjälp av genetik för att få den genetiska sanningen. Den genetiska sanningen kan fås bara om det finns tillräckligt med tidiga ännu levande släktsgrenar kvar och den historiska sanningen bara om det finns tillräckligt med samtida källor kvar.

Det kan också ses, att genealogin själv inte är ett värde. Vad som är värdefullt är de juridiska besluten som grund för rättigheter och *de facto* ägandet av dessa rättigheter.

Nu har vi analyserat identitetsteorins identitets och de genetiska faktorernas förhållande. I de nästa tre kapitlen funderas, vad den nya europeiska lokalförvaltningen under medeltiden egentligen betydde för den gamla jägar-fiskar-kulturens identiteter öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen och - om det fanns förändringar i identiteter - om de betydde någonting i områdets genetik eller inte, och om några slutsatser om kultur kan överhuvudtaget dras från befolkningens genetik.

³⁸²² Bidrag till Finlands Historia III, nr. 364, 6.9.1552

³⁸²³ Åbo Svarta Bok togs från Åbo domkyrka till Åbo Hovrätt under Niels Bielckes tid; Hausens förord till Svarta Bokens års 1890 upplaga

³⁸²⁴ Bidrag till Finlands Historia III:nr. 364 (6.9.1552) och nr. 378 (27.11.1553)

³⁸²⁵ Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623, Tilas samling, Register på Husgavlarnas dokumenter nr. II; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625, Tilas samling, Register på Husgavlarnas dokumenter nr. III

4.1.8 Assimilationen av den gamla kulturen och genetiska faktorer

Det har tidigare redan diskuterats, att hela området från Päjänä sjön till Vita Havet och norr om linjen Lappee-Sysmä var under medeltiden en enda kultur³⁸²⁶, och den europeiska nya kulturen kom från både öst och väst. De av den gamla kulturen, som adapterade sig till den nya kulturen och makten med dess värderingar blev assimilerade till den nya kulturen och efter några generationer hade blivit en del av den nya maktens struktur³⁸²⁷. De nya generationerna kände då bara en kultur, den nya kulturen. Den gamla hörde till någonting utanför den egna kulturkretsen. Dock, det genetiska ursprunget av den assimilerade gamla befolkningen kan ha varit någonting annat än det av de nya makthavarna. Inte så, att den gamla kulturens människornas genetik skulle ha varit på något sätt ensidig eller inte varierande på normalt sätt: också den gamla kulturen kunde ha varit en blandning av många olika genetiska ursprung³⁸²⁸. Den nya kulturens livskraft berodde på dess förmåga att assimilera den gamla makten till sig själv.

Assimilationen av den gamla kulturens befolkning till den nya makten betydde naturligtvis mycket i vad kommer till den gamla befolkningens representanters identiteter. Så småningom hade de, som hade adapterat den nya maktens kultur, och deras avkomlingar, identiteter i den nya maktens grupp, och färre i den gamla kulturen. De hade roller slutligen bara i den nya gruppen och blev glömda i den gamla kulturen, men deras genetiska faktorer förändrade sig inte. De genetiska faktorerna, Y-kromosomens och mitokondrial-DNAs genvarianter och haplotyper., som var typiska för den gamla kulturen blev en del av den nya kulturens representanters grupps genetiska innehåll³⁸²⁹. Detta bevisar, att ett sådant begrepp som "genetiskt identitet" inte finns. Identiteter i identitetsteorins mening och symboler, som har en mening i en grupp för att igenkänna ens identitet, kan förändra, men de genetiska faktorer gör det inte. De stannar kvar. Att detta har hänt i Österland bevisas t.ex. av det faktum, att i Satagunda, Sveriges mest förekommande Y-kromosoms haplotyp är – exceptionellt under Finlands förhållanden - den mest förekommande Y-haplotypen, och Finlands mest förekommande Y-haplotyp mötes där relativt

³⁸²⁶ Ungefär linjen från Viborg via norra Tavastland till den nuvarande Kokkola stad har föreslagits att vara divisionen mellan Y-kromosomernas östra och västra haplogrupper och -typer, den snörkeramiska stridsyxkulturens (nuorakeraaminen vasarakirveskulttuuri på finska) nordöstra gräns, de östra och västra dialekternas gräns (mellan Padasjoki och Kuhmois socknar), de antropologiska typernas gräns, de folkloristiska traditionernas gräns och koronärsjukdomens morbiditets gräns och även motsvarande riksgräns år 1323 (Edgren 1999; Carpelan 1999; Sundell 2009).

³⁸²⁷ Korpela 2008, ss. 31-34

³⁸²⁸ Kittles 1998, 1999; Lappalainen et al., 2008

³⁸²⁹ Virtaranta-Knowles et al. 1989; Virtaranta-Knowles et al., 1991; Salmela et al. 2011

sällan³⁸³⁰, men området är praktiskt taget nästan helt finskspråkigt nuförtiden. Ett annat exempel kan vara detta projekts område, där de nomadiska lapparna i Savolax erämarker kan ha förändrat språket från samiska till finska, när de – via äktenskap eller annars - började odla jord och därmed blev integrerade till den nya kulturen med skattebetalning³⁸³¹.

Den gamla kulturens befolknings genetik?

Men hur var det då med den gamla kulturens befolkning i Karelen under medeltiden, när den nya kulturen kom? Vi vet någonting om det på basis av de Y-kromosomhaplotyperanalyserna. Den nuvarande Finlands befolkning nämligen är ganska avvikande. Ca. 23 % av alla de finländska männen har samma Y-kromosomhaplotyp, dvs. en gemensam stamfader. Det här är redan exceptionellt, men av de kareliska männen ca. 39 % har samma Y-kromosomhaplotyp och av de Savolaxborna även 52 % har samma Y-kromosomhaplotyp³⁸³².

Dessa resultat är från nutida män. Hur väl berättar de om den gamla kulturens befolkning på 1200-talet?

Det förefaller, att Karelens och Savolax befolkning har inte blivit genetiskt ensidigare i de sista åtta seklen, troligen vice versa. Om så, berättar den höga frekvensen av den typiska finska Y-haplotypen nuförtiden också om den forna manliga befolkningens genetikens ensidighet³⁸³³.

Y-kromosomhaplotyperna har också kalkylerats att förändra sig (minimalt) i medeltal i varje ca. 600 år, vilket skulle betyda, att Y-haplotyperna har sedan 1200-talet förändrat sig relativt litet.

En sådan exceptionellt hög frekvens av en Y-kromosoms haplotyp (dess grannehaplotyper formar också en betydande del) bevisar, att om den kulturen, som existerade i Österland innan den europeiska maktens kommande, hade en förvaltningsstruktur, dess medlemmar sannolikt hörde också till samma forna stamfaders avkomlingar.

Detta projekts områdes genetikens natur bevisades också av genomomfattande singelnukleotidanalyserna, där ett stort antal SNPer analyserades. Dessa analyser nämligen berättade, att det nuvarande Östra Finland var genetiskt signifikant olikt som Västra Finland, Norrbotten, Svealand, Götaland, Tyskland och Britannien, och när de olika områdena jämfördes med Ryssland, var den nuvarande Östra Finland tillsammans med

³⁸³⁰ Hedman et al. 2004

³⁸³¹ Korpela 2011, 2012

³⁸³² Hedman et al. 2004

³⁸³³ Sajantila et al., 1996

Norrland minst likadant som dess östra granne av alla de ovan nämnda områdena³⁸³⁴.

Hela Finland var genetiskt olik alla de andra europeiska områdena med ett statistiskt signifikant genetiskt hinder mellan Finland och alla de andra väst- och centraleuropeiska länderna³⁸³⁵.

De nuvarande finnarnas såsom också svenskarnas, norrmännens och esternas mitokondriella DNAs sekvenser var också statistiskt signifikant olika dem i lämningar av representanter av den tidigare postneolitiska jägar-fiskarkulturen i Södra Sverige (den så kallade gropkeramiska kulturen)³⁸³⁶.

En statistiskt signifikant ($p < 0,05$) olikhet i allelfrekvenser märktes i 13,4 % av SNPer också mellan Östra och Västra Finland³⁸³⁷. Linkage disequilibrium³⁸³⁸ var stark och diversiteten låg i Östra Finland³⁸³⁹, vilket talar för en så kallad flaskhalseffekt i befolkningens historia³⁸⁴⁰ nyligen och dess förnyande från ett litet antal individer och därmed bevisar, att de sällsyntare Y-kromosomhaplotyperna och -grupperna (t.ex. de av Brandstake- och Husgafvelsläkterna) i Östra Finland kom till området efter *Neolithicum* och de senare flaskhals effekt-producerade händelserna.

Fastän med genomfattande singelnukleotidpolymorfismanalyserna kan också individens geografiska ursprung definieras³⁸⁴¹, användes denna metod inte i detta projekt för att få information om Veckelax frälseläkters geografiska ursprung, emedan efter dessa släkters boende i Veckelax för 500-630 år, dvs. över 23 generationer, skulle det geografiska ursprunget fått med denna metod utan vidare ha varit i Sydöstra Finland och att få evidens av detta var inte bland de syftena av detta projekt, utan att få veta om ursprunget innan de första kom till Veckelax.

4.1.9 Det etniska ursprunget och DNA

Man vet från nuförtidens män Y-kromosomhaplotyperna, som har karaktiserats som typiska för vissa etniska grupper på grund av stora databaserna, men att tala om *etniska* grupper i samband med *genetik* är problematiskt, emedan ordets

³⁸³⁴ Salmela et al. 2008; Salmela et al. 2011

³⁸³⁵ Lao et al. 2008; Nelis et al. 2009; McEvoy et al. 2009

³⁸³⁶ Malmström et al. 2009

³⁸³⁷ Salmela et al. 2011

³⁸³⁸ Linkage disequilibrium = Allelerna i två med varandra länkade loci är i equilibrium, om frekvensen av deras kombination i befolkningen är en produkt av frekvenser av de individuella allelerna i befolkningen. Linkage disequilibrium kan användas i identifieringen av sådana befolkningars blandningar, om vilka det inte finns någon historisk information (Pfaff et al. 2001).

³⁸³⁹ Nelis et al. 2009; Salmela et al. 2011

³⁸⁴⁰ Jakkula et al. 2008; Se Sundell 2008, 2009; Sundell et al. 2010; Sundell & Onkamo 2010

³⁸⁴¹ Novembre et al. 2008; Heath et al. 2008

ursprung är i det grekiska ordet "*ethnos*", som tyder på en ras eller ett folk och egenskaper som är typiska för raser eller för folk, och den genetiska forskningen själv har visat, att ett sådant begrepp som en ras egentligen inte förklarar mycket från den genetiska synpunkten³⁸⁴². Man borde tala hellre om ett ursprung i en befolkning (population), men även detta är inte problemlöst utan helgenomanalyser, som inte är ännu till handa i vardagens forskning. Det är också nödvändigt att komma ihåg, att begreppen "en finne", "en karelare" osv. är mycket mångsidiga och moderna: sådana som de förstås nuförtiden hör de inte till medeltidens realiteter³⁸⁴³.

Ändå, att 52 % av de Savolaxborna har samma Y-haplotyp skulle föreslå, att denna Y-haplotyp är typisk för de Savolaxborna, dvs. för de Savolaxbornas etniska grupps män. De Savolaxborna är dock inte en ras eller ett folk och fastän 52 % av männen i Savolax har denna Y-haplotyp, 48 % inte har, vilket skulle ifrågasätta haplotypens typiskhet i denna grupp. I hela Finland 77 % av män inte har denna haplotyp, fastän 23 % har. Man kan inte tala om en etniskt typisk haplotyp ens i detta fall. Det borde talas om haplotypens ursprung i någon befolkning i något område i något historiens skede.

I arkeologin, speciellt i symbolforskningen, har man kunnat dock visa, att det kan finnas ett sådant begrepp och faktor som en *etnisk markör*³⁸⁴⁴. Det finns också genetiska markörer, dvs. mutationer eller andra genetiska förändringar, som hölls som typiska för en etnisk grupp eller ett område³⁸⁴⁵ på basis av stora databaser, liksom t.ex. de Y-kromosomhaplotypdatabaserna. En kritisk fråga i definitionen av en genetisk *etnisk markör* skulle då vara, i hur stor delen av den etniska gruppen borde en sådan genetisk markör som kallas en arkeologisk *etnisk markör*, förekomma. Startpunkten skulle se ut att vara att ett på statistiskt sätt oväntat stort förekommande av någon kombination av alleler i vissa loci (*linkage disequilibrium*³⁸⁴⁶) är inte tillräckligt för att använda en sådan genetisk markör som en haplotyp som en *etnisk markör*, om ett sådant begrepp överhuvudtaget kan finnas. Hellre borde en genetisk markör vara närvarande i majoriteten av den arkeologiska kulturens lämningar för att tala om en *etnisk markör*, men: i en hur stor majoritet?

Även en enkel majoritet skulle kräva att den etniska gruppen i fråga hade ursprungligen formats av en liten grupp och att den nya populationen hade levt relativt isolerad för en längre tid (den så kallade "*founder effect*"). Förhållandena i

³⁸⁴² Yen-Revollo et al. 2008; Braun & Hammonds 2008; Foster & Sharp 2004.

³⁸⁴³ Korpela 2008, s. 122

³⁸⁴⁴ Taavitsainen 2002

³⁸⁴⁵ Udd 2002

³⁸⁴⁶ Alleler i n länkade loci är i equilibrium, om frekvensen av vilken som helst kombination av n alleler är densamma som produkten av de individuella allelernas frekvenser, Connor & Ferguson-Smith 1987

den nuvarande Östra Finland, dvs. detta projekts objekt, var i det tidiga skedet nära en sådan situation och i Savolax har en enkel majoritet av männen (52 %) nuförtiden samma Y-kromosomhaplotyp, men inte även där mera än 52 %. När dock 48 % av män i Savolax inte har den Y-kromosomhaplotypen i fråga, kan det inte talas om en *etnisk markör*, om man vill söka en arkeologiskt användbar specifik *etnisk markör* för Savolaxborna, inte att tala om finnarna generellt.

En annan möjlighet att uppskatta en potentiell genetisk markör som en etnisk markör är att evaluera den på basis av dess områdespecifitet. T.ex. Kennedy sjukdom (x-recessiv spinobulbär muskelatrofi, associerad med en lång CAG upprepningsområde i androgen receptor gen³⁸⁴⁷) förekommer i Vasa-området mera än annanstans i Finland³⁸⁴⁸, men är dock inte en specifik genetisk markör för Vasa-trakten. Sjukdomen förekommer också annanstans och bara en liten del av Vasaborna (13/85000 män) har sjukdomen.

En annan genetisk sjukdom, som förekommer mera i en region än i en annan i den nuvarande Finland, den Meretoja-sjukdomen (*gelsolinamyloidosis*, gelsolingenens mutation G654A³⁸⁴⁹), som också kallas Kymmenedalens sjukdom och som hör till det finländska sjukdomarvet förekommer speciellt i Kymmenedalen, men också i Södra Tavastland och annanstans i världen³⁸⁵⁰.

Om man tänker, att etniciteten hör till människokulturen och att kulturen är den delen av människolivet, som inte är hereditär, kan en genetisk markör inte vara en etnisk markör. Dock, när man talar om arkeologi, är kulturens begrepp annorlunda än annars³⁸⁵¹. Det arkeologiska kulturbegreppet definieras på grund av materiella faktorer³⁸⁵², och en genetisk markör är en materiell faktor.

Kan man alltså definiera också kulturen på basis av genetiska markörer? På grund av den ovsagda skulle detta se ut att vara delvis möjligt i det arkeologiska kulturbegreppets fall, men inte i den traditionella kulturens fall. Att detta var inte fallet helt med den arkeologiska kulturen heller, bevisades i detta projekt med de fynden att tre veckelaxiska gamla fräsesläkter, som representerade samma nordiska människokultur, levde på samma trakt, även i samma byar, för många sekler, blev gifta med varandra, krigade tillsammans, försvarade sina rättigheter tillsammans och tänkte på alla möjliga sätt forma en enda grupp, vilket de också gjorde, hade tre olika Y-kromosomhaplotyper, som tydde på tre mycket olika etniska eller geografiska ursprung för dessa släkter och en av dessa släkter även bevisades att ha sitt genetiskt ursprung i

³⁸⁴⁷ Biancalana et al. 1992; Ferlini et al. 1995; Fischbeck et al. 1999

³⁸⁴⁸ Udd et al. 1998

³⁸⁴⁹ Levy et al. 1990, Maury et al. 1990c, Haltia et al. 1992

³⁸⁵⁰ Kiuru 1998, Stewart et al. 2000, Conceição et al. 2003, Chastan et al. 2006, Ardalan et al. 2007

³⁸⁵¹ Taavitsainen 2002

³⁸⁵² Taavitsainen 2002

Mellanöstern, dvs. i en helt annorlunda kultur, både på det arkeologiska och det traditionella sättet.

Alltså, om en *etnisk markör* kan överhuvudtaget existera³⁸⁵³, en genetisk markör kan inte på ett pålitligt sätt vara en. Om en genetisk markör existerade, kunde det bara tyda på någon etnisk grupp med någon sannolikhet. För att bli säker, borde man använda också andra faktorer tillsammans med de genetiska faktorerna.

4.1.10 Y-kromosomhaplotypanalysernas trovärdighet

Y-kromosomhaplotypanalyserna användas som en paternitetstest³⁸⁵⁴. Om gjorda i ett validerat rättsmedicinskt laboratorium liksom i detta projekt, är testernas teoretiska och tekniska dels pålitlighet kontrollerad av ett externt kontrollsystem, som också själv är validerat. Testerna är rättskababla och deras resultat kan användas i rättssalen, om förutsättningarna med t.ex. tagning av blodprov fylls.

Tolkningen av Y-kromosomhaplotypanalyser i paternitetsfrågor är klar: en identisk haplotyp talar för en fader-son-relation med en viss sannolikhet, men är inte nödvändigt ensam bevisduglig³⁸⁵⁵. Om t.ex. en stor del av befolkningens män har samma Y-haplotyp, räcker Y-haplotypanalysen inte till slutsatsdragning. Något annat bevis behövs också.

När Y-haplotypanalyserna användas i historievetenskapen, gäller det samma. Y-haplotypanalysen kan berätta mycket i vissa sammanhang, men också andra data bör tas hänsyn till. T.ex. heraldiska data och källorna kan ge stöd för eller utesluta de tolkningar, som Y-kromosomhaplotypanalyserna tyder på.

När Y-haplotypanalysen användas i syfte att få information om en individs eller en grupps ursprung, baserar analysen sig på stora databaser av Y-haplotyper av personer, vars geografiska ursprung eller den befolkning de hör till är känd. På grund av de här databaserna har det tidigare kunnat bevisas, att det finns Y-haplotyper, som statistiskt signifikant förekommer mera i vissa geografiska områden eller bland befolkningar eller grupper än i andra, men det här betyder inte, att alla i dessa geografiska områden eller befolkningar har samma haplotyp. Det kan finnas en mängd andra Y-haplotyper i områdena eller befolkningarna i fråga, och personerna eller deras släkt med dessa andra haplotyper har ändå bott i område eller hört till en viss befolkning i generationer.

³⁸⁵³ Taavitsainen 1999

³⁸⁵⁴ Helminen et al., 1992; Roewer et al., 2000; Kayser & Sajantila 2001

³⁸⁵⁵ Helminen et al., 1992; Kayser & Sajantila 2001

Tolkningen baserar sig på jämförelse av individens eller gruppens Y-kromosomhaplotyp med databasernas haplotyper och de tidigare resultaten om vissa Y-haplotypers större frekvenser i vissa grupper.

Hur många loci?

Det finns opinioner, enligt vilka ett större antal analyserade loci ger ett exaktare ursprung än ett mindre antal, men författarens åsikt är här att detta är relativt, då det är viktigare att haplotypen tyder på samma direktions som t.ex. heraldiska data eller information från källorna. I vissa fall kan ett större antal analyserade loci ge noggrannare information, men fastän Brandstake-släktens Y-kromosomhaplotypanalys med ett maximalt antal loci (64) berättar att släktens Y-haplotyp är identiskt med en släkt med namnet Montgomery (Erkki Brandstake, personligt meddelande), är informationen tyvärr inte till stor nytta, emedan det inte finns några andra uppgifter om ett möjligt samband mellan Brandstake- och denna Montgomery-släkt. Fyndet berättar, att Brandstake- och denna Montgomery-släkt har en gemensam stamfader, men om denna stamfader levde för 1000, 2000 eller 10000 år sedan förblir oklart utan kännedom av dessa släkters historia.

Är Y-kromosomhaplotypernas användning anakronistisk?

Det kan frågas om det är anakronistiskt att dra slutsatser om forna människornas gruppanshörighet från genetiska analyser av nutida människor. Frågan är välbaserad, men användning av genetik i dessa sammanhang baserar sig på den uppfattningen, att de genetiska egenskaperna är relativt stabila, dvs. man antar, att en genetisk parameter är densamma idag som t.ex. 600 år sedan. Liksom redan diskuterats, gäller detta i medeltal beträffande Y-kromosomhaplotyperna, men inte alla genetiska faktorer betar sig på samma sätt. Det är välkänt, att det förekommer spontana mutationer i DNA, och i vissa delar av DNA oftare än i andra. I alla fall, kan man med ganska stor sannolikhet dra slutsatser utgående från Y-kromosomhaplotyperna av nutida individer i några seklers perspektiv. Att man kan anse att en genetisk egenskap i någon släktlinje är densamma idag som för många hundra år sedan är alltså inte ett slags kronologisk imperialism³⁸⁵⁶ utan baserar sig på en vetenskaplig analys³⁸⁵⁷. Situationen är en annan när man talar om mycket långa tidsperioder.

Här stöter man också på det biologiska livets grundfrågor. Nämligen, det kan ses så, att livet inte börjar, när en ny individ blir född. På cellbiologinivå blir i fertilisation två levande postmeiotiska enheter, haploida celler, en levande diploid cell, som då börjar utveckla sig till en ny individ liksom programmerat i dess biologiska program, genomen. Cellerna i processen var levande hela tiden.

³⁸⁵⁶ Nilsson 1988

³⁸⁵⁷ Roewer et al. 2000

Ett nytt *liv* började inte, det bara formades en ny kombination av genvarianter och det gamla styrande programmet i cellen startades igen från början.

Det är alltså fråga om en kontinuitet, där cellens styrande program hela tiden är relativt stabilt. Y-kromosomen förändrar sig, men bara mycket långsamt.

Nu går vi tillbaka till de fräsesläkterna i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen och deras ursprung.

4.1.11 Veckelax släkters Y-kromosomhaplotyper

På basis av jämförelse av Veckelax knapesläkters Y-kromosomers haplotyper och haplogrupper med Y-haplotypdatabankernas material och litteratur tyder Veckelax knapesläkters Y-kromosomers haplotyper och haplogrupper på att de i Veckelax ännu kvarstående tre knapesläkternas ursprung är i:

- a) Danmark eller södra Sverige (Husgafvel),
- b) Finska områdena (Pilhjärta)
- c) Mellanöstern (troligen via Polen-Preussen-Baltien, Brandstake).

Y-kromosomens haplogrupper av dessa släkter stöder ursprungen föreslagna på grund av Y-kromosomens haplotyper. Nämligen, Brandstake-släktens Y-haplogrupp var J2, vilken förekommer speciellt i Kaukasus³⁸⁵⁸ och Mellanöstern³⁸⁵⁹, Husgafvel-släktens Y-haplogrupp var I, vilken förekommer mest i Skandinavien, Holland, Norra Tyskland, Bosnien-Herzegovina, Kroatien och Sardinien³⁸⁶⁰. I1-haplogruppen förekommer speciellt i de nordiska länderna³⁸⁶¹ och dess frekvenser är hos den östfinländska befolkningen 19 %, den västfinländska 40 %, den kareliska 15,2 % och den svenska 35,6 %, men hos den estniska befolkningen 11,9 %, den lettiska 3,5 % och hos den litauiska 4,9 %³⁸⁶². Pilhjärta-släktens Y-haplogrupp är N3, som är typisk för den hela norra Eurasien från Kina till Fennoskandien³⁸⁶³ och vars frekvenser är 70,9 % hos den östra finländska, 53 % hos den kareliska, 41,3 % hos den västfinländska och 14,4 % hos den svenska och 33,9 % hos den estniska, 41,6 % hos den lettiska och 43,9 % hos den litauiska befolkningen³⁸⁶⁴. De historiska dokumenten och de

³⁸⁵⁸ Balanovsky et al. 2011

³⁸⁵⁹ Semino et al. 2004

³⁸⁶⁰ Miller et al. 2009

³⁸⁶¹ Rootsi et al. 2004

³⁸⁶² Lappalainen et al. 2008

³⁸⁶³ Derenko et al. 2007

³⁸⁶⁴ Lappalainen et al. 2008

kulturella faktorerna (inkl. heraldik) ger stöd för dessa med hjälp av DNA-fynden föreslagna ursprung.

Samma vapenmotiv och samma Y-kromosomhaplotyp i Veckelax och på Brittiska öarna: Ledbetter/Leadbitter-släkten

I den här undersökningen har man gått igenom alla de i öppna databaserna förefintliga släkterna med en Y-kromosomhaplotyp identisk med eller nära Husgafvel-släktens Y-haplotyp och vars namn kan anknyta till ett vapen med en sparre på rött fält.

En sådan släkt är släkten Ledbetter, i vars Y-haplotyp 12 loci³⁸⁶⁵ annars är identiska med Husgafvel-släktens Y-haplotyp, dvs. nordisk, men i Dys 19-locus har den 15 upprepningar i stället för 17 (Husgafvel-släkten), och vars vapen innehåller en sparre av guld på rött fält (Leadbitter, Tabell 10)³⁸⁶⁶.

Den här Ledbetter-släktens Y-haplotyp på 12 loci är helt identisk med en annan Y-haplotyp från Veckelax-Kymmene område. Nämligen, en Vanhala-släkt (Vanhala = en gård i Saxby i Kymmene)³⁸⁶⁷, vars linje på svärdsidan härstammar från en Henrik Henriksson Junckar³⁸⁶⁸ i Saxby i Kymmene, har exakt samma haplotyp på 12 loci som Ledbetter-släkten.

Denne "före detta soldat" Henrik Henriksson Junckar, som dog år 1710 i Saxby, hade fått kronogods i Saxby i Kymmene ca. 1699, dvs. ca. 60 år eller två generationer, efter försäljningen av Veckelax Sandbys frälseman Henrik Henriksson Junckars (d. 1710) förfäders gods i Sandby nr. 3 i Veckelax, dvs. en del av den Veckelax kyrkas malm, som Erik Larsson hade fått 2.2.1396 av Viborgs fogde Erenigisle Nilsson³⁸⁶⁹. Detta indikerar, att Saxbys "före detta soldat" Henrik Henriksson Junckar och frälseman Henrik Henriksson Junckar i Veckelax Sandby nr. 3 var en och samma person, dvs. Erik Larssons avkomling på svärdsidan.

Ledbetter-släkten i England troligen har ett nordiskt ursprung på basis av dess Y-haplotyp liksom troligen en stor del av Englands nobless efter slaget i Hastings (1066). Emedan normanderna och vikingarna inte brukade lämna män kvar i de erövrade områdena, fanns det egentligen inte engelsk heraldik under medeltiden: Englands heraldik var då helt normandernas egendom³⁸⁷⁰.

Den här troligen normandska Ledbetter-släkts Y-haplotyp på 12 loci är densamma som den hos en avkomlingslinje Vanhala (namnet av en gård i

³⁸⁶⁵ Ybase, <http://www.ybase.org>; FTDNA, <http://www.ysearch.org>.

³⁸⁶⁶ Burke 1884/1969, s. 591

³⁸⁶⁷ Ysearch

³⁸⁶⁸ Paavola 2000a, tab. 1, 2, 3, 21, 257, 271

³⁸⁶⁹ DF 1054

³⁸⁷⁰ Humphery-Smith 1973, s. 5

Saxby) på svärdsidan av Henrik Henriksson Junckar i Saxby i Kymmene³⁸⁷¹. "Före detta soldat" Henrik Henriksson Junckar med kronogods i Saxby (död 1710)³⁸⁷² kan ha varit densamme som frälseman Henrik Henriksson Junckar till Strömsby nr. 3 i Veckelax, som också dog år 1710, och som enligt Ramsay (1909)³⁸⁷³ härstammade från Per, den Matts Perssons fader, vars frälserättigheter bestyrktes av kung Gustaf I 6.9.1552³⁸⁷⁴ och vars släktlinje presenterades i frälserannsakingen i Åbo Hovrätt 1623-1625³⁸⁷⁵. Då Sigfrid Jönsson till Tavastby, vars frälserättigheter bestyrktes i samma frälserannsaking³⁸⁷⁶, sades härstamma från Erik Larsson, konungsnämndens i Österland nempdemän i Veckelax, i sjätte led, fanns det två generationer mellan denna Per och Erik Larsson³⁸⁷⁷. Den andra av dessa två formas antagligen av Jens Welckensen von Weckelax³⁸⁷⁸ och därför den andra måste vara Welcken, vars patronym är Eriksson, Vilken Eriksson.

En Leadbitter-släkt hade i sitt vapen: "Quarterly, 1st and 4th gu. on a chev. or, betw. three bezants as many crosses patoncé of the field, for the Leadbitter"³⁸⁷⁹, dvs. samma huvudmotiv "en sparre av guld på rött fält" som Husgafvel-släkten, som enligt en släktlinje presenterad år 1625 i Åbo Hovrätt, härstammade från nempdemannen i Veckelax Erik Larsson, som köpte Bredskalleby 24.6.1383 och fick Veckelax kyrkas malm 2.2.1396. Junckar-släkten använde dock senare år 1602 i vapnet en murgafvel. Man vet inte, om denna släktlinje använde också en sparre av guld på rött fält liksom Husgafvel-släkten, som härstammade enligt den ovannämnda släktlinjen från Erik Larssons första son, Vilken.

Leadbitter-släktens vapen är mycket nära vapnet till en engelsk Northumberland-baserad släkt Smith. I den här Smith-släktens vapen finns det: "Gules on a Chevron Or between three bezants as many crosses pattée fitchée

³⁸⁷¹ Ysearch, FTDNA

³⁸⁷² Paavola 2000a, tab. 1, 2, 3, 21, 257, 271

³⁸⁷³ Ramsay 1909, ss. 194-195, 214-215

³⁸⁷⁴ Bidrag till Finlands Historia III, nr. 364

³⁸⁷⁵ Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes dokument, dok. nr. II & III; Ramsay 1909, ss. 194-195, 214-215; Lagus 1860, ss. 560-561; Korhonen 1981, ss. 142-143

³⁸⁷⁶ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes dokument, dok. nr. III;

³⁸⁷⁷ En Marten Juncher nämns 7.4.1426 i Reval Vogelsang 1992, s. 19, 7.4.1426; DF 1054, 1057.

³⁸⁷⁸ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, år 1529

³⁸⁷⁹ Burke 1884/1969, s. 591

Sable"³⁸⁸⁰. Det här vapnet är så nära Leadbitter-släktens vapen, att Smith- och Leadbitter-släkterna måste vara mycket närstående.

Att Smith- och Leadbitter-släkterna på basis av likadana vapen verkar vara nära släktingar kan vara betydelsefullt, emedan det i Danmark, Schleswig-Holstein och Preussen har funnits en von Schmidt (eller Phiseldeck, jämf. Smith)-släkt, som hade i vapnet: "Skjoldet rødt, deri en Guld-Sparre ledsaget foroven af to, forneden af en, liggende Guld-Maane"³⁸⁸¹, dvs. en sparre av guld på rött fält och en halvmåne under sparren liksom i Husgafvel-vapnet, och dessutom två halvmånar på sparrens båda sidor..

Ledbetter-släktens identiska Y-haplotyp på 12 loci med Vanhala-linjen från Henrik Henriksson Junckar och samma huvudmotiv i vapnet i en släktgrupp från Veckelax och i en normandsläkt från Northumberland, som klart hörde till Danelage, indikerar att samma folk och dess ledande grupp kan ha agerat både vid Finska Vikens och Northumberlands kust.

Dessa Leadbitter- och Junckar-släkters efternamn är olika, men det fanns också en släkt med namnet Wilkin och med en sparre på rött fält i vapnet i Kent i England (Appendix E). Dess Y-haplotyp är inte känd. Husgafvel-namnet togs i bruk bara på 1600-talet – på grund av vapnet.

Ledbetter/Leadbitter/Smith-släkten och Erik Larssons avkomlingar har alltså kanske en gemensam ursprunglig 12-loci-Y-kromosoms haplotyp och samma huvudmotiv i vapnet, vilket tyder på en gemensam bakgrund. Den danska van Schmidt-släkten kan också höra till kedjan på basis av släktens namn, dess vapens huvudmotiv "en sparre av guld på rött fält" och dess vapens "liggande halvmåne under sparren" liksom i Husgafvel-vapnet.

Fastän den tidiga Fredrikshamns historias skrivare P.G. Vikmans texter om att det fanns gamla släkter med anglosaxiska rötter i Veckelax-trakten har kanske känts som litet överdrivna, ser de inte nödvändigt så ut på basis av den här undersökningens resultaten. Vikman kanske bara menade *normandernas* avkomlingar i stället för anglo-saxoner, och den nordiska-normandska gruppen av högadel var närvarande i Viborgs fögderi under medeltiden.

Över England härskade nordborna och deras avkomlingar sedan Danelagens början och normanderna efter slaget i Hastings år 1066, och efter Hastings var normmännen normandernas största fiende på Brittiska öarna.

³⁸⁸⁰ Boumphrey & Gibby 1978, Roof Corbels, East Wall, North to South, nr. 31; Burke 1884/1969, s. 937

³⁸⁸¹ "Vaabenførende slægter i Danmark" Det Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik 1946, Heraldisk forlag, København, s. 27, se också *Schmidt v. Leda gen. v. Hattenstein*, Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Preussische Adel. Edelleute. Nachträge u. Verbesserungen.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 160, Tafel 138; också Siebmacher, J. 1870, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel der Herzogthümer Schleswig-Holstein-Lauenburg". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 32, Tafel 16, "R. mit g. Sparren, begleitet von 3 ungebildeten Halbmonden".

England var då ett land regerat av folk med nordiska rötter, liksom var fallet med Viborg efter 1293.

Härstammar Leadbitter- och Junckar-släkterna då från samma stamfader? På grund av Y-kromosomhaplotypen är sannolikheten ca. 70 % för att den sista gemensamma förfadern hos Leadbitter och Junckar-släkterna har levt för ca. 23 generationer (Erik Larssons tid) sedan (med standard mutationfrekvens som basis)³⁸⁸². Det är alltså i princip möjligt, att dessa släkter har haft en gemensam stamfader efter heraldikens uppkomst men innan 1383, när Erik Larsson först förekommer i Veckelax.

Vad beträffar Leadbitter/Ledbetter-namnet och dess anknytning till Y-kromosomhaplotypen, är det känt, att sambandet mellan brittiska efternamnen och Y-kromosomhaplotyp är hög, i medeltal 62 % (0-87 %) med desto högre frekvens ju sällsyntare efternamnet är³⁸⁸³ och non-paternitets frekvens har föreslagits att vara ca. 1.3%/generation³⁸⁸⁴, antydande att Leadbitter/Ledbetter-släktens medlemmar med "gules chevron or" i vapnet med relativt stor sannolikhet har samma Y-kromosomhaplotyp eller dess grannhaplotyp.

Om Henrik Henriksson Junckar i Saxby i Kymmene var Erik Larssons avkomling, måste man fråga sig, om Leadbitter-släktens och Husgafvel-Junckar-släktgruppens vapen var av samma ursprung. Det är inte uteslutet, emedan ett vapen gick på ett kontrollerat sätt från fadern till sonen liksom Y-haplotypen, även i Sverige och redan i slutet av 1300-talet.

I fråga om Leadbitter-släktens och Husgafvel-Junckar-släktgruppens vapen, är huvudmotivet, gules chevron or, detsamma i Leadbitter- och Husgafvel-släkternas vapen. Då de andra delarna är alldeles olika, antyds, att vapnet ursprungligen var bara en sparre av guld på rött fält, liksom i den så kallade Sparre av Aspnäs-släktens vapen, men att det så småningom under generationernas lopp har utvecklats till de nuvarande formerna.

Sparre av Aspnäs-släktens Karl Elinason, Kalmars befälhavare på 1300-talet (liksom Sigfrid Jönsson d.ä. Wilkin-Husgafvel på Kalmar Slott på 1500-talet), kallades "Kolp-öye", som betyder Korpöga (se 3.1.5.). Den flaggan, som vikingarna använde i Britannien, kändes som "Raven-Land-Eye". Emedan "Raven" menar "en korp" och "öye" = eye, verkar Karl Elinasons (Sparre av Aspnäs) titel "Kolpöye" tyda på samma sak som "Raven-Land-Eye" och därmed på de nordbor, som hade varit på de brittiska öarna. Det här är inte en mycket fjärran möjlighet, emedan Viborgs 1320-talets fogdes, Per Jönsson Bååts farfar, hade fallit på ett krigståg till Irland. Karl Elinason Sparre av Aspnäs med en

³⁸⁸² Walsh 2001

³⁸⁸³ King et al. 2006; King & Jobling 2009; Sykes and Irven 2000; McEvoy and Bradley 2006: I Irland har en man en 30x större möjlighet att ha samma 17-STR-Y-kromosomhaplotyp som en annan man med samma efternamn än med någon med ett annat efternamn, men det finns variation mellan de olika efternamnen.

³⁸⁸⁴ Sykes and Irven 2000

sparre av guld på rött fält i vapnet och med en titel "Kolpöye", motsvarande Raveneye, och med en status som en 1300-talets slottshövding ovanom det vanliga folket, antyder, att han kan ha kommit från Nordsjöns stränder, men tyvärr är hans bakgrund inte bättre känd.

Resultaten av den här undersökningen bevisar, att samma nordiska Y-haplotyp (Vanhala och Leadbitter) förekommer i Englands normandområden och i Veckelax tillsammans med ett släktsvapen med en sparre av guld på rött fält. Det här är inte förvånande, emedan området från Irland till Gardarike var mera eller mindre under det nordiska väldet för ca. 1000 år sedan.

Y-kromosomanalysernas historiska betydelse

Man kan kanske fråga sig, om det är betydligt från historiens synpunkt att kunna bevisa en släkts bakgrund i t.ex. i England på grund av genetik och heraldik. Saken bör dock granskas just från ett annat håll. Fyndet, till vilket denna undersökningens heraldiska och genetiska del tyder på, berättar först och främst, att samma nordiska originalgrupps representanter existerade inte bara i Viborgs fögderi utan också på de brittiska öarna. Detta är av historisk betydelse, emedan det bevisar, att Viborgs fögderi och speciellt frälset, som tog hand om dess lokalförvaltning, hade varit i levande växelverkan med den nordisk-normandska enheten.

Resultatena av denna undersökning betyder inte nödvändigtvis, att det fanns sådana släkter i Veckelax, som hade kommit från Englands normandområden, utan att det fanns både i England och Viborgs fögderi sådana släkter, vars ursprung var i de nordiska länderna. Det är fråga om en långsam växelverkan mellan områdena i den nordiska befolkningens inflytandekretsar.

Frågan om bredare betydelse av Y-kromosomhaplotyper och -grupper i historievetenskapen är naturligtvis viktig och motiverad. Y-kromosomanalysernas betydelse har man utrett i denna undersökning. Man kan med hjälp av genetiska metoder få information om rörelser av människor, släkter och befolkningar. Dessa är av betydelse i historieforskning, speciellt om man kommer ihåg, att riken var bara på formande under medeltiden. De existerade inte i den formen som senare, men Y-kromosomhaplotyperna och -grupperna existerade, såsom släkterna som grundade rikets olika områdens lokalförvaltning och såsom befolkningen som bodde där i olika levnadsformer. Rikets ledande grupp var formad av ett nätverk av släkter under medeltiden.

Om man definierar historien som en summa av allt som i det förflutna har skett eller som dess redovisning, kan man bara konstatera, att den största delen – nästan allt – av all information om det förflutna för evigt har förlorats, men genetik och speciellt Y-kromosomhaplotyper och -grupper kan berätta – på vissa villkor - oss om sådan historisk information, som man inte annars kan få. Därför är de genetiska metoderna ett värdefullt tillägg i historikerns metodiska verktygslåda.

Det är naturligtvis självklart, att en enstaka metod kan svara bara på en liten del av alla frågor inom historievetenskapen, men varje metod kan föra med sig sin värdefulla insats till vår förståelse och öppna dörrar, som man inte annars kan öppna. I denna undersökning har man försökt att medföra ett nytt metodfält till historieforskningen, Y-kromosomhaplotyp – och gruppanalysen.

4.1.12 Frälse redan under medeltiden eller inte?

Kaukiainen³⁸⁸⁵ kom till den slutsatsen, att Viborgs fögderis svenskpråkiga kolonisation skedde under 1200-talets sista fjärdedel³⁸⁸⁶. Rosén³⁸⁸⁷ ansåg, att detta hände på 1330-talet, när det första bevarade dokumentet om Veckelax och Vederlax skrevs³⁸⁸⁸. Meinander³⁸⁸⁹ daterade Nylands svenska kolonisation till mellan 1240 och 1350 så att digerdöden gjorde slut av denna kolonisationsvåg till Nylands kust. Enligt Palo et al. (2009) på basis av genetisk information koloniserades västra och södra Finland, den tidiga byggnings område, i två vågor för ca. 2000 och 4000 år sedan och den nuvarande Östra Finland, dvs. området öster om Ankapora, (Orewall,) Naglasaari, Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki, Lastukoski, Maanselkä, som definierades som de rårna mellan Viborgs och Tavastehus fögderier år 1415 av Åbo Landsrätt³⁸⁹⁰, från västra och södra Finland under 1400-1500-talen³⁸⁹¹.

I detta projekt har det nu bevisats, att avkomlingarna på svärdsidan av den Erik Larsson, som år 1396 fick Veckelax kyrkas malm³⁸⁹² och som år 1383 köpte Bredskalleby³⁸⁹³, har en klart nordisk Y-kromosomhaplotyp, mest troligt dansk. eller sydsvensk. Detta skulle betyda, att den nordiska kolonisationen inte var helt över åtminstone i Viborgs fögderi i slutet av 1300-talet. Emedan Erik Larsson var tillräckligt förmögen att köpa en by och tillräckligt ansedd för att som gåva få Veckelax kyrkas malm, som var ortens mest centrala område, verkar han representera just en sådan kolonisationsvågledande socialt eller ekonomiskt

³⁸⁸⁵ Kaukiainen 1974

³⁸⁸⁶ DF 6568, 9.1.1275 Lyon: Påve Gregorius X beföll ärkebiskop av Uppsala att söka förmå Karelens och Östra Nylands inbyggare att av alla krafter mota allt mer överhandtagande anfall av hedningarna i Karelen, Ingrien, Lappien och Watland. Detta skulle tyda på, att den svenskpråkiga kolonisationen av Viborgs fögderi var på gång, om en svenskpråkig befolkning inte hade existerat där redan tidigare.

³⁸⁸⁷ Rosén 1936, ss. 37-64

³⁸⁸⁸ DF 443

³⁸⁸⁹ Meinander 1983

³⁸⁹⁰ REA nr. 352, 25.6.1415

³⁸⁹¹ Palo et al. 2009

³⁸⁹² DF 1054, 1057

³⁸⁹³ SDHK 12437

välställd person, som Meinander nämnde³⁸⁹⁴. Emedan han köpte en ödesby (Bredskall) och fick Veckelax kyrkas malm, dvs. kyrkas första fas troligen redan existerade, var han spetsfiguren för en nordisk fortsättningskolonisationsvåg. Samma våg representerades av granskningen av rår mellan Tavastehus och Viborgs fögderier som förberedelse av häradernas grundande i Viborgs fögderi, Viborgs stadsrättigheter, grundandet av två munkordnars bas i Viborg och grundandet av ett hospital i Viborg. Det skulle alltså se ut, att mera än en nordisk kolonisationsvåg har ägt rum vid kusten mellan Kymmene älv och den karelska halvön.

Alternativt kan Erik Larssons förfäder ha kommit till området redan tidigare, men har inte lämnat dokument av sig.

Om väpnaren "Erik Laurensen", som fungerade som en av 12 fastar med Knut Jönsson, landsdomare, som den trettonde, dvs. forskalamannen³⁸⁹⁵, år 1430³⁸⁹⁶ är den samme, som den "Erich Laurendzson", som "i nempdene satho" år 1418³⁸⁹⁷ och den "Erich Larsån", "nempdemann i Wekelax", som fick Veckelax kyrkas malm år 1396³⁸⁹⁸ och som köpte Bredskall by år 1383³⁸⁹⁹, är det fråga om en väpnare, dvs. en frälseman, som hade två sådana gods öster om Kymmene älv, där hans avkomlingar agerade senare under hela senmedel- och Vasatiden. Att "Erich av Kumes" (Tabell 12, Tabell 14, behandlingen av hypotes 1.1.2.I, hypotes 1.1.2.Q och hypotes 1.1.2.R) fick ett frälsebrev av kung Erik av Pommern 7.12.1407 i Åbo³⁹⁰⁰ skulle föreslå, att detta brev var ett av Erik Larssons, nempdemans i Veckelax, avkomlingars rättigheter definierande frälsebrev och slutligen bestyrkte hans och hans avkomlingars ställe som frälsemän efter maktskiftet från Albrekt av Mecklenburg till Erik av Pommern i Sverige. Breven om Veckelax kyrkas malm 2.2.1396³⁹⁰¹ och 21.3.1396³⁹⁰² av Viborgs fogde Erensisle Nilsson och Viborgs hövidsman Karl Ulfsson gavs under labila förhållanden i Kalmarunionens bildningsfas och betydde i sig status som Viborg Slotts klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2.1., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.).

³⁸⁹⁴ Meinander 1983, ss. 242-243

³⁸⁹⁵ Klami föreslog, att häradshövdingarna hade enligt Landslagen samma funktion som forskalamän., dvs. en forskalamann förutsattes att vara en domare, Klami 1981, s. 85, 96

³⁸⁹⁶ FMU 3.11.1430, nr. 1980, s. 475

³⁸⁹⁷ REA nr. 378, 9.5.1418, s. 284; SD 3, s. 328

³⁸⁹⁸ 2.2.1396 och 21.3.1396, DF 1054, 1057

³⁸⁹⁹ 24.6.1383, SDHK nr 12437

³⁹⁰⁰ REA nr. 318, DF 1260

³⁹⁰¹ DF 1054

³⁹⁰² DF 1057

Fig. 36: Vapnen/Sigillen³⁹⁰³ som har representerat Veckelax-Fredrikshamns område genom tiderna. Fredrikshamns sigill år 1812 har inkluderat en båt under ett krona-motiv, dvs. det har varit detsamma som år 1660, 1743 och 1798³⁹⁰⁴. Alla Veckelax och Fredrikshamns stads sigill och vapen är varianter av samma vapen från 1660 till 2002 och igen från 2012. Det här vapnet i sin tur är detsamma som Nylands vapen (se Appendix A, åren 1700-1721) och har varit också i Åbo örtug.

De här breven bevisar nempdeman Erik Larssons status som Viborg slotts klientfrälseman, men om Landsrättens nempdeman "Erich Laurendzson"³⁹⁰⁵ och "lagmans doom hafvandis öfwer öster Nylandh" "Erich af Kumos"³⁹⁰⁶ är samma person som "Erich Larsån", nempdeman i Veckelax (Tabell 12, Tabell 14, behandlingen av hypotes 1.1.2.I, hypotes 1.1.2.Q och hypotes 1.1.2.R), betydde

³⁹⁰³ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentligtgjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

³⁹⁰⁴ Rancken & Pirinen 1949, s. 108

³⁹⁰⁵ REA nr. 378, 9.5.1418, s. 284; SD 3, s. 328

³⁹⁰⁶ DF 1428, 3.3.1414

frälsebrevet till denna "Erich aff Kwmes" 7.12.1407³⁹⁰⁷, när Eriks av Pommern makt hade redan stabiliserats, att Erik Larsson lyftes från Viborg slotts klientfrälse till rikets frälse tillsammans med de 13 andra, som också fick ett frälsebrev 7.12.1407 i Åbo slott ur kung Eriks av Pommern hand³⁹⁰⁸ (Tabell 14).

Emedan Erik av Pommern var kung av Danmark, Norge och Sverige, verkar det inte som möjligt, att Erik Laurensso av Kumos redan tidigare hade fått ett frälsebrev i något av dessa tre riken. Emedan han använde det svenska språket på lagmansting i Pernå 3.3.1414³⁹⁰⁹, verkar det inte trovärdigt, att han hade fått frälse någon annanstans tidigare heller, men naturligtvis hade det varit möjligt att lära sig ett nytt språk i de 31 år (1383³⁹¹⁰-1414) han då redan hade agerat i Österland.

Trots Kalmarunionen kan de tre nordiska rikena också ses som egna juridiska enheter, varför hörandet till frälseståndet i ett nordiskt rike möjligen inte automatiskt betydde frälsestatus i ett annat rike, fastän de rikena hade en gemensam kung. Fastän kungen godkände frälsemannen i ett av hans riken som en frälseman, skulle riksråden i hans andra riken inte nödvändigtvis ha gjort detsamma innan kungen hade gjort frälsemannens position officiell. Därför kan det inte helt uteslutas, att Erik Laurensso av Kumos hade varit en frälseman i ett annat nordiskt rike redan innan han fick frälse i Sverige 7.12.1407³⁹¹¹.

Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, hörde troligen till Erengisle Nilssons och senare Tord Bondes klientfrälse i Viborgs Karelen år 1396. Orsaken till hans klientskap kan ha varit något slags släktförhållande eller vänskap med Sparre av Aspnäs-familjen, till vilken Tord Bonde hörde som en son till Märta Gisladotter Sparre av Aspnäs och Erengisle Nilsson som en svärson till Märta Gisladotter.

Om "Erich Larsån", Veckelax nempdeman³⁹¹², var densamme som "Erich

³⁹⁰⁷ REA nr. 318, 7.12.1407; DD nr. 198; överskrift: "De libertate Eriki de Kumis"

³⁹⁰⁸ DF 1258-1269, SDHK 39769: De andra var Påval Karpelan, Gunnar Trolle, Olof Bosson, Olof Jönsson, Sone Sonesson, Philip Larsson, Nils Tavast, Jöns Andersson av Kimito, Henrik Olofsson, Wibrut Kortwmna, Olof Björnsson, och Olof Matsson af Ström. Dessutom fick Magnus Torstensson ett frälsebrev av Erik av Pommern, men brevets datering är inte klar. Det borde speciellt noteras, att Henrik Olofsson Horn fick sitt frälsebrev av Erik av Pommern samtidigt som Erik av Kumos. Nämligen, Horn-släktens första frälsebrev gavs i Säckejärv eller Säkjärvi i Veckelax socken 9.3.1396 (DF 1055, se ovan texten om Horn-släkten i Veckelax) av Karl Ulfsson (till Hans och Olofsson och Olaff Niclsson) och Erik Larsson, nempdeman i Veckelax fick sina brev om Veckelax kyrkas malm 2.2.1396 och 21.3.1396 av Erengisle Nilsson och Karl Ulfsson. Detta indikerar, att Husgafvel-Wilkin- och Horn-släkternas tidiga historia har gått hand i hand, vilket också Horn-släktens tidiga ägor i Veckelax bekräftar, om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax är densamme som Erik Laurensso av Kumos, nempdeman i Åbo Landsrätt och "lagmans doom hafvandis i öster Nylandh" i Pernå.

³⁹⁰⁹ DF 1428

³⁹¹⁰ SDHK 12437, 24.6.1383

³⁹¹¹ REA nr. 318

³⁹¹² DF 1054, 1057

Tabell 13: Dokumenten om Veckelax släkters rättigheter och friheter och stadgor om frälset givna av kungar eller riksdagen.

År	Kung eller annan givare	Speciellt	Beskrivning	Referens
1347	Magnus Eriksson	"Littera libertatis karellensium"	<p>Kung Magnus ger friheter till Karelarne³⁹¹³. Efter skårboarnes i Viborgs län (skårgården i Viborgs län var 1347 i större del Veckelax och Vederlax skårgård!) klagomål, förordnades att:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Kareler som bor väster om Korsnäs (Ristinieni, se kartan i tabell ; dvs. år 1347 menade det här i praktiken de som bodde i Veckelax och Vederlax, vilka redan 1336 forekom i dokument) må årligen lemna ett pund smör af hvarje tåkt i stället för arbete om icke sådant i utomordentliga fall af Kungen åskas, 2) Karelarne under Viborg hittills brukliga foror till Vielanda eftergivas, 3) Det nöt, som invånarna i Viborgs socken äro pligtige att erlægga, skall vara till det högsta värdt 12 öre och om Fogden icke dermed nöjes, kan det lösas med denna summa, 4) Det pund smör som skall utgå af jorden, må, när föräldrar äro döda och barnen skiljas åt, minskas med en tredjedel, 5) Af Nyländningar och andra må de köpa och sedan sins emellan sälja eller byta alla åtande varor och nödvändighetsvaror, hvaremot kläde m.m. skall köpas och säljas i städerna, 6) Hästar må föras ur landet, men ingen yngre än 8 år och icke bättre än af 4 marks värde. 	3914
1356	Erik	Fader Huggensson tas	Erengisle Simonsson/Sunesson tar 26.2.1356 Fader Huggensson	3915

³⁹¹³ SD17.8.1347, nr. 4213, DF 522, orig. Biskop Magni Copiebok i Sv. Riks Arch. Sign. J. 13, fol. 34

³⁹¹⁴ SD 17.8.1347, nr. 4213, DF 522, orig. Biskop Magni Copiebok i Sv. Riks Arch. Sign. J. 13, fol. 34

	Simonsson/Sunesson	under kung Eriks beskydd och får skattefrihet	(Huggut-släktens stamfader) under kung Eriks beskydd och får skattefrihet för sina gods såsom andra rustade frälsemän i ett latinskt brev skrivet i Borgå.
1357	Erik Magnusson	"Littera libertatis regis Erici"	Kung Erik stadfästar friheter givna av hans fader, kung Magnus, till Karelanda, som bor väster om Korsnäs. 3916
1383	Erengisle Nilsson och Karl Ulfsson		Erik Larsson köper Bredskall från Viborgs fogde, riksråd och riddare Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) på St. Johannisdagen. Viborgs hövudsmann Karl Ulfsson Sparre (av Tofta) stadfästar Eriks rätta för köpet 21.3.1396. 3917
1396	Erengisle Nilsson och Karl Ulfsson	Erik Larsson får Veckelax kyrkans malm, som hörde till kronan.	Riksråd, riddare, Viborgs fogde Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) ger Veckelax kyrkans malm, som hade fallit till kronan, till Erik Larsson 2.2.1396. Riksråd, riddare, Viborgs hövudsmann Karl Ulfsson (Sparre av Tofta) stadfästar gåvan och Eriks hus i Viborg 21.3.1396. 3923 Emedan Veckelax berördes inte av 1405 års räfst, klassifierade Anthoni ³⁹¹⁸ dessa två brev till Erik Larsson ³⁹¹⁹ som en av de första frälsebrev på Unionstiden i Österland och speciellt i Viborg fogderi och som bekräftelser på redan existerande frälset. Den här tolkningen stöds av det faktum, att Tord Bonde, drottning Margaretas förtroendemans och tidiga anhängare i Österland ³⁹²⁰ , som fick Viborgs fogderi, när kung Erik år 1403 besökte Viborg ³⁹²¹ var bland de vittnena i Karl Ulfssons brev 21.3.1396 till Erik Larsson ³⁹²² .

3915 DF 661; SDHK 6977; DS nr. 5545

3916 SD 15.8.1357, nr. 5785

3917 SDK12437; Rikssarkivets (Stockholm) Biographica-samling(Anteckning i Biographica H 34: Husgafvel, RA - notis i odaterad inläga från 1600-talets slut av Olof Eriksson Husgafvel; uppgiften har fått med docent Claes Gejrots, Huvudredaktör för Svenskt Diplomatariet, vänliga hjälp. DF 1054.

3918 Anthoni 1970, ss. 95, 116

3919 FMU 1054, 1057

3920 SDK12068, år 1382

3921 12.8.1403, SDHK 16155, SD 375

1396	Karl Ulfsson Sparre	Frälsebrev	Horn-släktens ursprungliga frälsebrev gavs i "Sekierue" (lat., Säckejerv Socken eller Säkjärvi i Vederflax) i Karelen av Viborg hövudsman Karl Ulfsson Sparre (av Tofta) 9.3.1396 ³⁹²⁴ till Hannus Olofson och Olaff Niclisson. Brevets original har bevarats i Clas Horns arkiv och det har varit baron Carl Horns originalbrev ³⁹²⁵ . Horn-släkten hade gods i Veckelax till 1614.	
1496	Sten Sture	.Frälsebrev	Riksföreståndaren stannade med 40000 män i Veckelax och Veckelax släkterna tog hand om truppernas näring utan att fråga någon belöning: enligt tradition fick några av Veckelax släkter rättigheter då. Sten Sture d.ä. har utfärdat ett "frälsebrev för sin tro man her Johan Wiborg uppå de godz han fick med sin hustru" 25.2.(s:ti Mathiæ apostoli dag) år 1416 (= 1496?, kan inte vara året 1416, emedan Sten Sture var första gången riksföreståndare 1470-1497) ³⁹²⁶ .	3927
1552	Gustaf Vasa	Kungens stadfrästande	6.9.1552 stadfäste Kung Gustaf I Matts Perssons ³⁹²⁸ (Husgafvel) frälsegods	3929
1553	Gustaf Vasa	Kungens stadfrästande	27.11.1553 stadfäste Kung Gustaf I andra Veckelax frälsesläkternas gods	3930

3922 DF 1057

3923 FMU 1054, 1057

3924 DF 1055

3925 SDHK 14562

3926 DF nr. 4658, enl. extraktanteckning i Brocmans diplomatarium, tom IV, i svenska vha akademien

3927 Lagus 1860, ss. 557-559

3928 Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fogderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som åhre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

3929 Kungens brev 6.9.1552; Lagus 1860, s. 560; Bidrag till Finlands historia III, s. 281, nr. 364

3930 Kungens brev 27.11.1553; Lagus 1860, s. 560; Bidrag till Finlands historia III, s. 289, nr. 378

1562	Erik XIV's nämnd	Nämndens beslut	18.9.1562 beslöt kung Eriks nämnd i Stockholm ge tillbaka de godsén, som hade hört till Henrik Sigfridsson Wilkins mor Elin av Achtis och som hade blivit borttagna, när Elinns broder Måns Nilsson, befällningsman på Viborg och fogde i Kumo, hade kommit till ogunst hos K.M. Gustaf I. Dessa gods var 1) Actis, 2) Ileois, 3) Mesekyle, 4) 3 gårdar på Wesklisjö i Reso, 5) Birkela i Cumegårds län.	3931
1570	Johan hertig	Kungens stadfästade	28.7.1570 dömdes 1 gård i Knappeböle i Sagu till Sigfrid Hansson Wilkins dottrar Karin (Mårten Hansson ³⁹³² Laxs efterleverska) och Kirstin (Mårten Olsson Jägerhornns efterleverska ³⁹³³). Karins son Hans dog ogift och godset gavs till hans syster Elin ³⁹³⁴ .	3935
1569	Johan III	Kungens stadfästade	Vid Johan III:s kröning 1569 stadgades att berättigande till adelskap förutsatte födsel inom en adlig ätt eller ett adelsbrev utfärdat av kungen.	
1581	Johan III	Kungens stadfästade	Kungen lät Erik Nilsson ³⁹³⁶ (Vilken-Husgafvel) i Veckelax socken fri på det hemman han bosätter mot rusttjänst	3937
1600	Carl IX	Riksföreståndarens stadfästade	9.4.1600 stadfäste Riksföreståndare, hertig Carl (senare Kung Carl IX) i Nyköping det latinska brevet, som Erengisle Simonsson/Sunesson hade år 1356 skrivit till Fader Huggenstson och som Bengt Henriksson i Fasarby (Huggut) hade honom visat. I kungens brev ingår en svensk översättning av det latinska	3939

3931 Bidrag till Finlands historia IV, ss. 80-81, nr. 96; s. 103, nr. 116

3932 Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nåd:ite Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt: 1899, s. 32; Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris ränthte 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 51

3933 Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthenn Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommith igenn til fre lsse effther salig Måns Nlelsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijlia i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

3934 Waaranen, del III, nr. 540, ss. 24-25; kung Johans brev 28.6.1570 (brevet finns inte i Riksregistraturet i SE/RA/1112.1/B/53 [1570])

3935 Bidrag till Finlands historia IV, s. 109; Ramsay 1909, as. 194-195

3936 Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, Erik Nilsson till Bredfors

3937 FS 5615:28; Mantalsregister 1583, Tawaststjerna 1904, s. 46.

1614	Gustaf Adolf	Kungens stadfrästade	pergamentsbrevet ³⁹³⁸ 13.6.1614 Kung Gustaf Adolf stadfräster hemman av Thomas Teppoinen, "Ryttmästare utaf knaperyttare".	3940,
1615	Gustaf Adolf	Kungens stadfrästade	4.10. 1615 Kung Gustaf Adolf stadfräster hemman Harviaala i Måla socken till Thormas Thomasson Teppoinen	3941,
1618		frälseransakningen	Det finns en märklig olikhet mellan det ursprungliga Karl Ulfssons brev till Erik Larsson (21.3.1396) ³⁹⁴² och Jesper Mattsson Krus' citat (Jesper Mattsson Krus, 1618) av samma brev: a) Det ursprungliga brevet i FMU: "Ty efter hans witnom och breffwom thå stadfester jagh thet köp och the GÄFWO, som breffven tillydda, och förbijuder hwaritom manne thet godset för Erick eller hans ärfwom hindra eller qvelle" ³⁹⁴³ b) Samma brev i Lagus' bok (1860) enligt Jesper Mattsson Krus (1618): "Ty efter hans witnom stadfester jag de köp och förbijuder hwaritom manne det godset för Eric eller hans ärfwom hindra eller qwälja" ³⁹⁴⁴ . Jesper Mattsson Krus (1618) syns ha lämnat bort det viktigaste ordet "GÄFWO" i sin citat av Karl Ulfssons frälsebrev till Erik Larsson i sin	3945

3939 SDHK 6977 DS nr. 5545

3938 Sköldbrevssamlingen vol. XIX, "Genealogiska handlingar ang. Vissa ointroducerade och introducerade ätter 11", fol. 65, Riddarhusarkivet, Stockholm)

3940 SHS 1905, 9.3.1904, ss. 54-55

3941 SHS 1905, 9.3.1904, s. 53

3942 DF 1057

3943 FMU 1057, 21.3.1396

3944 Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhböndher uthi Finlandh a. 1618 (1618), se Lagus 1860, s. 557

3945 Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhböndher uthi Finlandh a. 1618 (1618); se Lagus 1860.

1623	Åbo Hovrätt/Hovrätts President Niels Bielke	Åbo Hovrätts dom	fräiseranskningsbok, om det inte har varit skrivarens fel. Niels Bielke stadfäster, att Siffer Jönsson (Husgarfvel) och Hans Persson (Husgarfvel-Junkar) till Bredskalla och Siffer Jönsson till Hussula (Roland-Pilhjerta) har efter Kongl. M:s Mandat varit hos honom, och hade på sina egna och på flere Rytters vägnar, som uti Strömsby, Poitzela och Sandby i Veckelax bor, visat sina brev och vittnesskrifter, har därmed bevisat att deras gods och gårdar är rätta fräsegods, och att de så väl som deras föräldrar och förfäder före dem, alltid har uppehållit rusttjänst därutav, vilket Niels Bielke rättvisan till styrka icke har kunnat förvägra.	3946
1625	Åbo Hovrätt	Hovrätts dom	Hovrätts dom 4.10.1625: "att efter Kung Gustaf den 6 September 1552 och den 27 November 1553 känner hans föräldrar och förfäder att hafwa varit Frälsemän och man nu icke heller annorlunda kunnat spörja eller förnimma än att hans föräder till några leder tillbaka njutit frälse frihet, derföre erkänner Rätten att han (Sigfrid Jönsson Husgarfvel den yngre) och hans bröstarfvingar sina gods under frälse frihet också härrefter må njuta såsom andra af adel och göra der tjänst av."	3947
1665	Carl XI	Kungens stadfästande	Mårten Sigfridsson Pilhjerta och Thomas Mattsson gick till kungs och ansökte om Kungens Nådliga confirmation uppå sitt hemman och skatter i Veckelax socken belägne. Kungen skriver till Generalguvernören Herman Fleming: "så framt i profwe deras ansökande wara billig, at dem må confirmation förunnas så wele wi det i sådant fall hafwa Nåd. resolverat och efterlåtit."	3948
1680	Riksdagen sammankallad av	Riksdagens Beslut	Riksdagen fattade beslut om en reduktion och begränsade reduktionen som följande: "Ifrån thenne Reductionen och allt annat	3949

3946 Åbo Hovrätt 21.11.1623; Lagus 1860, s. 561

3947 Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045; Register på Husgavliarnes dokument: Register på Husgavliarnes Documenter, dok.nr : II & III ; Fant & Grahl 1803, ss. 7-8

3948 Kungens brev 1.12.1665; Lagus 1860, s. 563

3949 Riksdags Besluth. Datum Stockholm den 22. Novemb. Åhr. 1680, V., s. 1816. Stiermman's Riksdagarnas Beslut, II. Del, År 1729; Korhonen 1981, ss. 146, 267-268;

1681	Carl XI	Kungens resolution	undersökande frijkalle wij alle wåre Allodial- och Brystarfwinge Godz;/ som på Man- och Owinlige Arfwingar gifne åre/ så at the blifwa nu och i tilkommande tijder widh thes gamble Natur och Rättigheet aldeles effter 1655 åhrs Riksdags Beslutt och Stadgar ordrde/så at thes Egare/hwarken nu eller hädan effter må hafwa något at befahra"	3950
1694	Carl XI	Kungens resolution	Olof Huusgafwel får rusta för sina säterier Bredskalla och Sandby	3951
1774	Gustaf III/Riddarhuset	Kungens stadfrästade	Kungen stadfräste Veckelax knapesläkters rättigheter 26.1.1694. Husgafvel-släktens gamla adelskap stadfrästes 7.6.1774	3952
1776	Gustaf III/Riddarhuset	Introducering	Elias Huusgavel blev introducerad på Riddarhuset i Stockholm 30.4.1776 ³⁹⁵³ .	3954

3950 Tilas samling, SE/RA/750001/II/045, "Register på Husgavlarne Documenter", dokument IV, Carls IV resolution: "Olof Huusgafwel fendrick får rusta för sine säterier Bredskall och Sandby, 6. Majj 1681.

3951 Lagus 1860, s. 568

3952 Lagus 1860, s. 562; Ramsay 1909, s. 196

3953 Rothlieb 1816, s. 561; Riddarhuset i Stockholm, nr. 2102

3954 Lagus 1860, s. 562; Ramsay 1909, s. 196

av Kumis" (Tabell 12, Tabell 14, behandlingen av hypotes 1.1.2.I, hypotes 1.1.2.Q och hypotes 1.1.2.R), som hörde till de "gode män" och granskare av rårna mellan Savolax och Lappwesi (Veckelax hörde till Lappwes härad senare under 1500-talet och Ankapora, som nämndes som ett av de råmärken, finns i Kymmene älv) och mellan Tavastland och Satagunda i Åbo Landsrätt 25.6.1415³⁹⁵⁵, och densamme som "Erich af Kumos", "lagmans doom hafvandis öfwer öster Nylandh"³⁹⁵⁶ och "Eriker Kumoss", som var bland de tolv, som "j ræffstinne sato", när Sten Boosson, kung Eriks dom över Österland havande och, Claus Fleming, lagman, i närvaro av Åbo biskop Björn och hovmästare Jussa Duwa, fällde dom om ett gods i Uskela³⁹⁵⁷, skulle det inte vara förvånande, om frälsebrevet givet av Erik av Pommern inte visades i Gustav Vasas och Vasasönernas tids frälseranssakingar³⁹⁵⁸. Gustav Vasa var ju den, som slutligen avslutade Kalmarunionens existens i Sverige, och det var Danmarks kung, som lät avrätta hans fader i Stockholms blodbad. Ett frälsebrev givet av Gustav Vasas fiendes tidiga representant, Erik av Pommern, skulle möjligen inte ha varit en merit i Gustav Vasas ögon. Därför var det anmärkningsvärt, att Gustav Vasa bestyrkte Erik Larssons avkomlings Matts Perssons³⁹⁵⁹ och andra Veckelax frälsemäns frälserättigheter år 1552 och 1553³⁹⁶⁰.

Andra möjliga förklaringar till att brevet givet 7.12.1407 inte användes av de Veckelax släkter som frälseranssakingarna skulle inkludera, är att brevet, vars original alltså var i Åbo domkyrka eller i Kustö biskopsslott, när det kopierades till Svartaboken, hade blivit förstört, när Åbo domkyrka plundrades av danskarna år 1509 eller i någon av vådeldarna i Åbo domkyrka i 1546, 1594 eller 1600 eller när dokumenten från Åbo domkyrka togs i 1623 via Åbo Hovsrätt till Stockholm eller när Kustö slott delvis förstördes i brand på 1480-talet eller när det revs ner år 1528 eller när det gamla kungliga slottet i

³⁹⁵⁵ REA nr. 352, 25.6.1415; REA nr. 378, 9.5.1418; DF 1453; DF 1530

³⁹⁵⁶ SDHK 16412, 14.2.1405, SD 536

³⁹⁵⁷ DF 1211, 13.3.1405

³⁹⁵⁸ Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625; Ramsay 1909, s. 194; Lagus 1860, ss. 560-561; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045; Register på Husgavlarnes dokument: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr: II & III; Det är också möjligt, att det ursprungliga brevet hade redan blivit förstörd innan Vasatiden, t.ex. i Kustö biskopborgs brand på 1480-talet. I det fallet visste Erik Larssons avkomlingar inte, att en kopia av brevet fanns i Åbo domkyrkas svarta bok.

³⁹⁵⁹ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nähdh:te Herres Hertugh Johanns Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

³⁹⁶⁰ Bidrag till Finlands Historia, nr. 364, 6.9.1552, 3. delen, ss. 281-282; Bidrag till Finlands Historia, nr. 378, 27.11.1553, 3. delen, s. 289

Stockholm brände ner 7.5.1697³⁹⁶¹. Det är också möjligt, att det användes av en annan, okänd linje av Erich av Kumos avkomlingar eller t.ex. att den linjens representant, som hade Erich av Kumos frälsebrev, hade beslutit att hålla sig till katolicismen och hade lämnat landet när Gustav Vasa tog makten. Det är inte känt, om någon i något historiskt skede någonstans använde Erich av Kumos frälsebrev som grund för sina rättigheter.

Det finns ett brev, i vilket Kuhmis i Bjärnä kallades klart "Kwmos"³⁹⁶². Lagus³⁹⁶³ visste, att den skatte, som idag skrivs "Kuhmis", skulle ha varit densamma som "Kumis/Kunnäs/Kunnis/Kumes/Kumisto. Ortnamnet "Kumo" däremot skrevs aldrig under medeltiden med "s" i slutet. Därför skulle det se ut, att det är här fråga om Kuhmis i Bjärnä i Egentliga Finland hellre än Kumo i Satagunda.

Med detta ovan nämnda brev³⁹⁶⁴ skiftar väpnare Gunnar Elifson³⁹⁶⁵ och hans halvsysstrar Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter med Åbo Domkyrkas sysloman Jöns Supalt sin moders gods i Bjärnä socken, dvs. halva "Kwmos by", mot två delar av "Strömby j Thowesala"³⁹⁶⁶. Dessa Eriksdöttrar verkar vara döttrar av Erik av Kumos, emedan de ägde Kumos och deras patronym var "Eriksdotter".

Ytterligare, den Ericx Laurisson i Tenala³⁹⁶⁷, som verkade som en dandeman år 1408 tillsammans med den ovan nämnda Gunnar Elifsson (G.E. blev senare år 1476 en nempdeman i Åbo Landsrätt³⁹⁶⁸), förefaller vara densamme som Erik av Kumos (Tabell 14), emedan Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter, som med Åbo Domkyrka bytte halva Kumos by mot Ström i Tövsala år 1464 samman med sin halvbroder Gunnar Elifsson³⁹⁶⁹, verkar vara

³⁹⁶¹ Hausen, R. 1890. Preface to the 1890 Edition of the REA. Translation to English, ss. 9—15; Gillingstam 1996

³⁹⁶² REA nr. 600, 20.3.1464

³⁹⁶³ Lagus 1860, ss. 151-152

³⁹⁶⁴ REA nr. 600, 20.3.1464

³⁹⁶⁵ Lokalaks-släkten, troligen densamma som Gunnar Olsson, nempdeman i Åbo Landsrätt år 1476, A VI:66

³⁹⁶⁶ Detta gods var Olof Mattssons "af Ström" (Horn), som 7.12.1407 fick ett frälsebrev av Erik av Pommern i Åbo slott på samma dag som Erik av Kumos, frus fädernegods år 1390; DF 1260, REA nr. 318; DF 988, A II:12; Emedan Elseby och Lucia Eriksdotter bytte halva Kumos by med Åbo Domkyrka för Ström i Tövsala, hade det sistnämnda godset blivit i något skede domkyrkas egendom.

³⁹⁶⁷ SD 918

³⁹⁶⁸ A VI: 66

³⁹⁶⁹ REA nr. 600, 20.2.1464; se också REA nr. 596: Gunnar Elifsson med Gunnar Jonissons arvom i kung Kristians kungsrätt i Åbo slott för en pantsättning av Yliskylä och Sormijärvi i Bjärnä socken till "1 swara aengilskae nobla". Gunnar Jönsson och hans hustru Margareta Hermansdotter hade

Eriks av Kumos döttrar på basis av att de ägde Kumos by och hade patronymen Eriksdotter, och deras halvbroder, dvs. deras moders tidigare makes son, verkade här i Tenala som dandeman tillsammans med en Ericx Laurisson. Det här indikerar, att dandeman Ericx Laurisson i Tenala slutligen kan vara densamme som Erik av Kumos och Erik av Kumos syns vara densamme som nempdemannen i Veckelax Erik Larsson (Tabell 12, Tabell 14, behandlingen av hypotes 1.1.2.I, hypotes 1.1.2.Q och hypotes 1.1.2.R.). Om detta är så, Erik Laurensen av Kumos var tydligen också Gunnar Elifssons fosterfader.

Om den här nempdemannen i Åbo Landsrätt, Erich Laurendzson av Kumos/Kumoss/Kumes/Kumis, hör hemma till Kumos (nuförtiden Kuhmis) i Bjärnä, är inte viktigt i sig själv. Vad är viktigt är hans roll som en nempdeman³⁹⁷⁰, fasta³⁹⁷¹, synesman³⁹⁷², dandeman³⁹⁷³, räfsteman³⁹⁷⁴ och frälseman³⁹⁷⁵.

Om "Erich Larsån", "nempdemann i Wekelax", är densamme som Erich af Kumos, verkar det som om Erich af Kumos eller hans fru hade någonting att göra med den så kallade Sparre av Aspnäs-släkten. Av dem som var med om att ge Veckelax kyrkas malm till nempdeman Erik Larsson i Veckelax, som nu verkar vara konungsnämndens nempdeman Erich Laurensen av Kumos (Tabell 14), var 4/5 nära släktingar av Märta Gisladotter (Sparre av Aspnäs-släkten, se ovan) och Erik Larssons avkomlingar på svärdsidan i Husgafvel-släkten använde en sparre av guld på rött fält i vapnet liksom Sparre av Aspnäs-släkten. Om Erich af Kumos var en avkomling till Sparre av Aspnäs-släkten eller hade hört till dess klientfrälse, är inte känt, men det borde undersökas vidare.

Antaget att de i Tabell 14 nämnda är en person, kan konstateras, att man ingenting vet om Erik Laurensen av Kumos mellan 1418 och 1430. Emedan Unionen mellan 1416 och 1423 låg i krig i Södra Jylland och österländska väpnare deltog i detta krig³⁹⁷⁶, är det möjligt, att Erik Laurensen av Kumos, som fick sitt frälsebrev av Erik av Pommern år 1407³⁹⁷⁷ med 13 andra, var med på

behållit dessa gods tills döden; se också REA nr. 611; Gunnar Elifsson verkar ha hört till Lokalax-släkten och ha varit gift med Elin Olofsdotter Balks dotter Valborg enligt Ramsay 1909, ss. 274-275

³⁹⁷⁰ DF 1057; REA nr. 378

³⁹⁷¹ Klami föreslog, att häradshövdingarna hade enligt Landslagen samma funktion som forskalamän., dvs. en forskalamän förutsattes att vara en domare, Klami 1981, s. 85, 96

³⁹⁷² REA nr. 352

³⁹⁷³ DS 918

³⁹⁷⁴ DF 1211

³⁹⁷⁵ DF 1260

³⁹⁷⁶ T.ex. den Henrik Olofssons, som år 1407 fick sitt frälsebrev på samma dag som Erik av Kumos, bror Jöns kom tillbaka från Södra Jylland i hösten 1429, DF 1915; Viborgs långvariga hövding Kristiern Nilsson (Vasa) tog del i kriget i Södra Jylland, Harrison & Eriksson 2010, s. 94

³⁹⁷⁷ REA nr. 318, 7.12.1407; DD nr. 198; DF 1260

krigståget till Jylland i 1418-1430. Det var känt år 1420, att kungen ville samla styrkor från alla tre kungadömen³⁹⁷⁸.

Att Erik Larsson, nempdeman i Veckelax³⁹⁷⁹, är den samme som Erik Laurensen av Kumos (se Tabell 14 och texten ovan), öppnar många knutar och hjälper oss att förstå, hur frälset i området öster om Kymmene älv, ursprungligen formades. Veckelax nempdeman Erik Larsson hade jord i området öster om Kymmene älv sedan 1383 (se ovan), men han agerade huvudsakligen i Egentliga Finland. Hans basområde låg i början i området Tenala-Bjärrnå-Haliko-Sagu-Åbo-Tövsala-Åland (se texten ovan). Han, som hade fått frälsebrevet direkt ur kung Eriks av Pommern hand i Åbo slott³⁹⁸⁰, hörde i sin tid till Österlandets ledande grupp och tog hand om Veckelax rättsliga frågor vid sidan av sina uppgifter i rättsväsendets tjänst i landets sydvästra delar. Detsamma gällde också Horn-släkten, vars representanter under medeltiden hade jord i Veckelax och verkade i Viborgs fögderis tjänst, men vilkas huvudgods låg i Egentliga Finland, speciellt i Strömby i Tövsala, där släktens stamfader Olof Matsson "af Ström" bodde³⁹⁸¹. Han hade fått frälsebrevet samma dag 7.12.1407 som Erik Laurensen av Kumos och Henrik Olofsson (Horn)³⁹⁸².

Detta förklarar också, varför Karl Knutsson - som Viborgs hövding – skrev om grälet mellan Viborg slott och Vadstena kloster beträffande ägandet av Kymmene älvs laxfiskerier, påpekande att det inte fanns fulkomliga frälsegods i Viborgs fögderi utan dem, som konungen med samtycke av rikets råd gav till några domkyrkor³⁹⁸³. Han hänvisade härmed till det arrangemang, som de Båat-bröderna hade gjort: de köpte hela Viborgs fögderi med pengar lånade av Linköpings biskop³⁹⁸⁴. Det fanns dock Viborg slotts klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2.1., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.), men deras gods status var relativ, emedan hela Viborgs fögderi var ett pantlän nästan hela medeltiden³⁹⁸⁵. De frälsemän som tog gods därifrån, hade sina huvudgods i landets västra delar, liksom Erik Laurensen av Kumos och avkomlingarna till Olof Mattsson af Ström (Horn).

När började frälsesläkterna då bo i området öster om Kymmene älv? Erik Laurensen av Kumos köpte Bredskalleby och fick Veckelax kyrkas malm, och

³⁹⁷⁸ LEC MMCDLXVIII

³⁹⁷⁹ DF 1054, DF 1057

³⁹⁸⁰ REA nr. 318, 7.12.1407; DD nr. 198; DF 1260

³⁹⁸¹ SDHK 39769

³⁹⁸² DF 1267

³⁹⁸³ DF 2445: "...her i Wiborgz län fins inte fulkomligit frelse godhz wthan thet konungen medh alt rikes radh fulbordh och samthykchio (!) haua giffuit til naghre domkirchiar for the goda manna siäla, som slagne wordo pa Pekkensari...."

³⁹⁸⁴ DF 298

³⁹⁸⁵ Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413

han var nempdemän i Veckelax, vilket förutsatte, att han tog hand om de rättsliga frågor, vilka enligt landslagen hörde till honom. Han måste antingen ha varit närvarande³⁹⁸⁶ eller annars måste han ha förlänat sin uppgift som Veckelax nempdemän till någon.

Erik Laurenssons av Kumos döttrar Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter förekom i Kumos och Sormijärvibyn i Bjärnä och bytte sina gods där (med samtycke av deras halvbroder Gunnar Elifson) mot Ström i Tövsala med Åbo domkyrka år 1464³⁹⁸⁷. De bodde troligen till slutet i Egentliga Finland.

Vilken Eriksson, Erik Laurenssons antagna son enligt traditionen, nämndes ingenstans klart med patronymen, om han inte var kyrkoherde Vilken av Kumo, som nämns tillsammans med Erik Laurensson av Kumos i Åbo Landsrätt år 1418, som synesman av rårna mellan Savolax och Lappawesi och Tavastland och Satagunda³⁹⁸⁸.

Ingenting tyder på att Vilken Eriksson bodde i Veckelax, fastän en "Jens Welckensen von Weckelax" var nämnd i Reval år 1529, vilket bevisar, att en "Welcken" existerade³⁹⁸⁹. Däremot känner man till en Elin Vilkinsdotter, som 25.11.1426 sålde sina gods i Pojo, Bjärnä och Halikko – dvs. i samma område, i Bjärnä-trakten, där Erik Laurensson av Kumos agerade - till en Margit Flöriksdotter, när en Jönis Laurensson i Warisala vittnade³⁹⁹⁰. Emedan en Jönis Laurenzsson på sina barns och sina styvbarns, Erik Laurenssons barns vägnar kände en Anders Henriksson angående två gods i Sagu socken (i Kalajas by och i Kettalaböle, Anders Henriksson hade olagligt avhänt av Jöns och Erik Laurenssons barn dessa gods) år 1438³⁹⁹¹, skulle det se ut som om Jöns Laurensson tog hand om Erik Laurenssons barns fördelar i båda fallen, i det första fallet år 1426 därför, att Erik Laurensson troligen låg i krig i Södra Jylland och i det andra därför, att Erik Laurensson hade avlidit. Evidensen räcker dock inte till att dra en sådan slutsats, att Elin Vilkinsdotter skulle ha varit Erik Larssons sonsdotter. Vilkens person förblir oklar³⁹⁹².

Mårten Eriksson, Erik Laurenssons av Kumos andra son, kan vara en historisk person (se 3.3.4.), emedan en Marten Juncher är känd som skeppare i Revels hamn år 1426³⁹⁹³. Han kan dock inte anknytas till Veckelax. En "friborne"

³⁹⁸⁶ Koskinen 2011, ss. 274-276

³⁹⁸⁷ REA nr. 600, 20.2.1464

³⁹⁸⁸ REA nr. 352, 25.7.1415, i brevet nämns Ankapora första gången; Ingen annanstans nämns en Erik Laurensson tillsammans med en Vilken.

³⁹⁸⁹ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, år 1529

³⁹⁹⁰ DF 1820

³⁹⁹¹ DF 2248, 12.6.1438

³⁹⁹² Södra Jyllands krig skedde, när Vilken var en ung frälseman. Om han existerade, var han troligen med i detta krig.

³⁹⁹³ Vogelsang 1992, s. 19, 7.4.1426

Mårten Erichsson, landsnämnds nempdeman³⁹⁹⁴, dvs. nempdeman i konungsnämnd i Österland liksom Erik Laurensso av Kumos, i Knut Posses, Kastelholms dåvarande hövdings närvaro, är känd år 1492, men även han hör hemma i Torp, Åland. Att denna "friborne" Mårten Eriksson verkade som landsnämnds nempdeman liksom Erik Laurensso av Kumos (se Tabell 14) och dennes fosterson Gunnar Elifsson³⁹⁹⁵ (se ovan), skulle tala för att den här Mårten Erichsson år 1492 riktigt var nempdeman Erik Laurensso av Kumos avkomling.

Emedan Erik Larssons avkomlingar använde namnet "Junkar" stöds detta med att Erik luncker³⁹⁹⁶, Jöns lunckar i Hellesby³⁹⁹⁷ och Olaff lunckar³⁹⁹⁸ nämns i Hammarland på Åland senare i 1500-talets mitt.

Morthen Weckelax, nempdeman i lagmanstinget i Lojo 4.11.1510³⁹⁹⁹, är den första, som klart kan kopplas till Veckelax efter Erik Larsson. Snart efter honom känner man en Jens Welckensen von Weckelax (nämndes år 1529)⁴⁰⁰⁰, vars fader hette "Welcken", bevisande att en Welcken med en anknytning till Veckelax var en historisk person. Dessa två klart hade sina huvudgods i Veckelax.

Att Morthen Weckelax agerade som en nempdeman i frälsemännens grupp i lagmanstinget i närvaro av lagmans domhavande Klas Henriksson och häradshövding Sune Persson tyder starkt, att han hörde till samma grupp som Erik Laurensso av Kumos tidigare hade hört.

Att så är fallet, att Morthen Weckelax kan anknytas till Veckelax och att han satt i frälsemännens grupp bland lagmanstingets i Lojo nempdemän år 1510 bevisar, att han var en avkomling av Erik Laurensso av Kumos.

Att Morthen Weckelax var en frälseman, agerade i rättsväsendets tjänst år 1510 och hörde hemma i Veckelax bevisar, att det fanns frälse i området öster om Kymmene älv redan under medeltiden och att det aktivt tog del i rikets upprätthållande, men dess uppgifter förutsatte resande runtom i Österlandet. En stadig frälsebosättning i området öster om Kymmene älv började med arvsdelningar, där några av arvingarna fick arvegods i Veckelax.

³⁹⁹⁴ DF 4405

³⁹⁹⁵ A VI: 66

³⁹⁹⁶ Ålands Saköreslängder från 1500-talet, Bidrag till Finlands historia II, s. 110, 22.7.1552, Tinget i Finnström; s. 115, 3.12.1552, Tinget i Finnström

³⁹⁹⁷ Ålands Saköreslängder från 1500-talet, Bidrag till Finlands historia II, s. 115, 2.12. 1552, Tinget i Hammarland; s. 37, år 1544, Hammarland; år 1545, s. 40, Hammarland; år 1549, s. 78, Hammarland; 18.7.1552, s. 109, Hammarland; år 1564, s. 169, Hammarland

³⁹⁹⁸ Bidrag till Finlands historia II, s. 79, juli 1549, Hammarland; s. 90, 30.8.1550, Hammarland

³⁹⁹⁹ DF 5435

⁴⁰⁰⁰ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, år 1529

Denna förutsättning för resandet och ett mobilt liv upphörde inte heller senare. Erik Larssons manliga avkomlingar tjänade senare som frälsemän i lokalt sett höga ställningar som fogdar och befallningsmän i slotten i Koporje, Borgholm och Kalmar och i Kymmenegården och hans kvinnliga avkomlingar som slottsfruar i Viborg, Tavastehus och Åbo. Ytterligare, också de andra frälsesläkterna med medlemmar i generationer i Veckelax, speciellt Huggut- och Poitz-släkterna, hade sina män i höga positioner på 1500-1600-talen.

En viktig fråga är också varför frälset kom till området öster om Kymmene älv. Det var ett stort steg att flytta från Åbo, inte att tala om Stockholm, Uppsala, Västervik, Kalmar, Visby och andra större städer med deras landsbygd i Svea- och Götaland, till Viborgs fögderi. Vad hade ett område långt borta att ge mera än de västligare centra? Svaret är: ingenting från en kvalitativ synpunkt. Den kunde dock erbjuda samma saker som de andra områdena, och det viktigaste var, att där fanns jord att ta i bruk. Om man ville börja om igen eller kompensera förluster annanstans, så väntade nya möjligheter i området öster om Kymmene älv.

Just detta syns ha varit fallet med Erik Larsson och hans avkomlingar. Döttrarna till Erik Laurensen av Kumos, Elseby och Lucia, bytte nämligen halva Kumosbyn och tredjedelen av Sormijärvbyn i Bjärnä mot Ström i Tövsala med Åbo domkyrka år 1464⁴⁰⁰¹. Detta Ström i Tövsala ägdes tidigare av Olof Mattsson af Ström (troligen Olof Mattsson Horn)⁴⁰⁰², som fick frälsebrev av Erik av Pommern i Åbo slott 7.12.1407⁴⁰⁰³ tillsammans med Erik av Kumos⁴⁰⁰⁴. Godset Ström i Tövsala, som hade varit Olof Mattssons av Ström frus fädernegods, hade därefter blivit Åbo domkyrkas egendom.

Denna halva Kumosby med en tredjedel av Sormijärvi by hade stått som pant hos Åbo Domkyrka⁴⁰⁰⁵, troligen därför, att Gunnar Jönsson (frun Margareta Hermansdotter⁴⁰⁰⁶; en Margareta Hermansdotter är känd i Aspnäs år 1411⁴⁰⁰⁷), Åbo stads rådmän⁴⁰⁰⁸ och borgare⁴⁰⁰⁹, till vems arvingar Gunnar Elifsson såg ut att höra⁴⁰¹⁰, hade pantsatt dessa halva Öfreby (Yliskylä) och två delar av

⁴⁰⁰¹ REA nr. 600, 20.2.1464

⁴⁰⁰² SDHK 39769, DF 988

⁴⁰⁰³ SDHK 39769

⁴⁰⁰⁴ REA nr. 318

⁴⁰⁰⁵ REA nr. 600

⁴⁰⁰⁶ REA nr. 596

⁴⁰⁰⁷ SDHK 17745; SD 1507

⁴⁰⁰⁸ REA nr. 339

⁴⁰⁰⁹ REA nr. 385

⁴⁰¹⁰ REA nr. 596

Sormijärvi i Bjärnä socken för "1 swara aengilskae nobla"⁴⁰¹¹ troligen mot en lån. Summan "1 swara aengilskae nobla"⁴⁰¹², för vilken Gunnar Jönsson pantsatte sina gods, var bara en del av hans skuld till domprost Rödger: hela skulden var 50 "aengilske nobla"⁴⁰¹³, och fastän Gunnar Jönssons gods i Bjärnä var pantsatta för bara 1 engelska nobel, borde han eller hans arvingar enligt skuldebrevet betala hela 50 nobler tillbaka innan panten löstes.

Från denna synpunkt är det intressant, att övre delen av Gunnar Elifssons och hans halvsysstrars skiftesbrev om halva Kumosby och en tredjedel av Sormijärvibyn har blivit överkrossat och längs marginalen av hela brevet har skrivits "*vacat, vacat sane*"⁴⁰¹⁴. Det verkar som om jordskiftet mellan Elseby och Lucia Eriksdöttrar och Gunnar Elifsson och på andra sidan Åbo domkyrka inte förblivit i kraft. Detta bekräftas av ett brev från året 1380, där Åbo domkyrka byter igen Ström i Tövsala mot ett annat gods och med andra personer⁴⁰¹⁵.

Konungens domhavande, riddare riksråd Johan Christierson⁴⁰¹⁶ i närvaro av Gunnar Jönssons arvingar och tolv nempdemän, inkluderande Erik Abjörnsson, Sten Henriksson, Olof Balk, Jöns Degen av Bjärnä, Olof Degen av Brambodha, Pelle Pedersson, Olle smedh aff Nakka, Jons Stryk, Mattis Kwmes, Laurens i Thymmeböle, Olof Mårtensson och Jons Tordsson dömde slutligen Öfreby (Yliskylä) och Sormijärvi gods i Bjärnä till Åbo domkyrka för evigt⁴⁰¹⁷.

Emedan Gunnar Elifsson, Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter (troligen döttrar av Erik av Kumos) verkar ha haft en gemensam moder och på basis av deras mödernegods, dvs. halva Kumos byn och en tredjedel av Sormijärvi byn, och emedan Gunnar Elifsson syns ha varit bland Gunnar Jönssons arvingar, har Gunnar Jönssons skuld av 50 engelska nobler till domprosten Rödger troligen inverkat också Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter. Den nämnda Öfreby hade ursprungligen varit Åbo domkyrkas egendom och togs tillsammans med andra av domkyrkas gods i kung Magnus Erikssons beskydd år 1347⁴⁰¹⁸.

⁴⁰¹¹ REA nr. 596, 14/21.7.1463; den engelska guld noblen var en valuta i 1400-talets internationella handel, vilket tyder på att Åbo borgare Gunnar Jönsson hade varit inblandad i något större handelsprojekt, som hade mislyckats. Den engelska guldnobeln revalverades 25 % år 1464. Detta betydde att Gunnar Jönssons skuld i svensk valuta ökade betydelsefullt.

⁴⁰¹² REA nr. 596

⁴⁰¹³ REA nr. 385, 24.6.1420; summan motsvarar ca. 35 kg guld, om 1 engelsk guld nobel = 1/3 pound sterling, 1 pound = 600 dukater och 1 dukat = 3.560 g guld, 24 kar

⁴⁰¹⁴ REA nr. 600

⁴⁰¹⁵ DF 3821

⁴⁰¹⁶ Vasa, ÅSF II:110, kung Gustavs I farfar

⁴⁰¹⁷ REA nr. 631, 28.7.1472

⁴⁰¹⁸ REA nr. 121

Att Elseby och Lucia Eriksdöttrars halvbror Gunnar Elifsson var bland Gunnar Jönssons och hans frus Margareta Hermansdotters arvingar före konungsrätt i Åbo slott⁴⁰¹⁹, kunde betyda, att Gunnar Jönsson och Margareta Hermansdotter hade en son med namnet Olof, som var Gunnar Elifssons fader. En annan möjlighet är att Gunnar Elifssons moder, dvs. också modern av Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter och hustru till Erik Laurensen av Kumos i hennes andra gifte, var en dotter till Gunnar Jönsson och Margareta Hermansdotter. På grund av Elseby och Lucia Eriksdotters mödernegods, halva Kumosbyn och tredjedelen av Sormijärvibyn, som Elseby Eriksdotter och Lucia Eriksdotter bytte mot Ström i Tövsala år 1364⁴⁰²⁰, verkar det senare alternativet vara sannolikare.

En Margareta Hermansdotter är känd från källorna i Aspnäs i Uppland år 1411⁴⁰²¹. Hon, som var änka efter en Magnus Olofsson och hade en "krangdom"⁴⁰²², avträdde i Aspnäs till Gotskalk Bengtsson, hennes frände, sin morgongåva Dorsholm i Frösunda socken mot löfte om underhåll till döddagar (syting). Dennes far hade varit gift med en dotter till Magnus Gislason Sparre av Aspnäs⁴⁰²³ (dvs. med Märta Gisladotters brorsdotter). Märta Gisladotters (Sparre av Aspnäs) nära släktingar ordnade Veckelax kyrkas malms givande till Erik Larsson, konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax, i and ord till konungsnämnds nempdeman Erik Laurensen av Kumos (se ovan).

Om denna Margareta Hermansdotter år 1411 i Aspnäs var densamma som frun till den Gunnar Jonsson i Bjärnä, som år 1420 pantsatte sina gods, två delar av Sormijärvibyn och halva Övrebyn (Yliskylä) i Bjärnä⁴⁰²⁴, för 1 engelsk guldnobel och hade en skuld av 50 nobel till Åbo domkyrka⁴⁰²⁵, är inte känt, men om hon var moder av Erik Laurensens av Kumos fru, kunde hon vara också en anmoder till hela Husgafvel-släkten och till en stor del av alla avkomlingar av Veckelax frälseläktgrupp. I detta fall, kunde hennes makes, Åbo rådman och borgare Gunnar Jönssons skuld på 50 engelska nobel (motsvarande ca. 35 kg guld⁴⁰²⁶) ha varit en orsak till att Erik Laurensens av Kumos frälseläkt flyttade till ett nytt område i Viborgs fögderi.

Margareta Hermansdotter hade en klar kontakt med Ulv-släkten, som då hade Aspnäs.

⁴⁰¹⁹ REA nr. 596

⁴⁰²⁰ REA nr. 600

⁴⁰²¹ SDHK 17745, SD 1507

⁴⁰²² = Sjukdom, jämf. "Krankheit", d.

⁴⁰²³ ÄSF I:190b-191a

⁴⁰²⁴ REA nr. 596

⁴⁰²⁵ REA nr. 385

⁴⁰²⁶ Ca. 35 kg 24 kar. guld x 41516 €/kg = 1,45 milj. € i nuförtidens valuta

Vad betydde den här summan under 1400-talet? År 1426 sålde en Elin Vilkinsdotter sina efter föräldrar och broder ärvda gods Pojo och Lövböle j Bjärnä socken och Karfwala j Haliko socken, dvs. tre gods "*fore fyræhundradha mark svenska, æpter thet mynt, som nw gænkt ær j Abo*". Emedan en mark⁴⁰²⁷ motsvarade i Sverige 210,6 g silver⁴⁰²⁸, var priset av de tre ovan nämnda gods ca. 84 kg silver, vilket i nutida valuta motsvarar 84 kg x 744 €/kg = 62496 €. Om därför relationen mellan prisen på guld och silver var samma under 1400-talet som i dag, skulle Gunnar Jönsson ha kunnat köpa 1450000/62496 x 3 gods = ca. 70 gods med de 50 engelska nobel, som han var skyldig Åbo domkyrka. Detta är en enorm summa och det bör frågas, vilka slags händelser kan ha varit orsaken till en sådan skuld. Svaret är inte känt, men en möjlig orsak kan vara rustning för kung Eriks av Pommern krig i Södra Jylland, emedan Gunnar Jönsson pantsatte sina gods år 1420⁴⁰²⁹, när det var redan känt, att kungen vill samla styrkor från alla tre kungadömena⁴⁰³⁰ och Erik Laurensen av Kumos hade fått sitt frälsebrev direkt ur kung Eriks av Pommern hand i Åbo slott 7.12.1407. Han hade en plikt att utrusta män till kungens krig.

Det kan vara avsevärt, att Gunnar Jönsson pantsatte sina gods för 50 engelska nobel 24 Juni, dvs. i Johannes döparens fest, festdagen av alla riddarordnar. Erik Larsson köpte Bredskalleby år 1383 också 24 Juni.

Berättelsen om Gunnar Jönssons arvingars gods i Bjärnä fortsätter dock ännu vidare. I Erik Flemings jordaböcker finns det nämligen tre brev från åren 1533, 1533 och 1546 om godset Hänickaböle i Sagu socken. Detta hörde till Gunnars av Lokalax, dvs. Gunnar Elifssons arvingar⁴⁰³¹. Peder Ericson i Sormijärvi och Henric Larson i Kuhmis (= Kumos) i Bjärnä socken bekräftade på alla deras bröders och medarvingarnas vägnar att fullt tillstå den vänliga sämjan och förlikning de med allas samtycke, goda vilja och berodne mode hade gjorts med Thomas skrivare med Anders Balks barn om allt till arvs fullt efter Gunnar i Lokalax och hans hustru Birgitta. Fastän det förefaller vara fråga om arvingar till Gunnar Elifsson i Lokalax, en halvbror av Elseby och Lucia Eriksdöttrar och troligen Erik Larssons fosterson från hans frus tidigare äktenskap, nämns inga kända arvingar till Erik Larsson i dessa tre brev. Gunnar Elifssons arvingars och Erik Laurensens av Kumos avkomlingars vägar verkar ha skilt sig från varandra.

Veckelax släkters frälserättigheter bestyrktes reduktion efter reduktion i frälseransakningar på grund av deras dokument och slutligen accepterades

⁴⁰²⁷ I slutet av 1300-talet: 1 svenska mark = 8 öre, 1 öre = 3 örtug, 1 örtug = 8 penningar, Pihkala 2002, s. 21

⁴⁰²⁸ Pihkala 2002, s. 21

⁴⁰²⁹ REA nr. 385, 24.6.1420

⁴⁰³⁰ LEC MMCDLXVIII

⁴⁰³¹ Erik Flemings jordaböcker, ursprungliga sidor 159-163, i: Oja 1964, ss. 75-77

Husgafvel-släktens gamla adelskap i det nya Riddarhuset i Stockholm (Tabell 13). Också Huggut- och Poitz-släkterna togs till Stockholms Riddarhus.

Allt detta skulle inte ha varit möjligt, om de inte hade haft en genuin frälsesläktbakgrund. Det förblir dock ännu oklart, när de fick frälserättigheter första gången. I detta projekt har man koncentrerat sig på Kalmarunionens och Vasakonungarnas tid, då Veckelax släkter alltid lyckades få bekräftelse - kung efter kung - till sina frälsegods, men deras heraldik och Y-kromosomers haplotyper tyder på att dessa släkters rötter kan räckta djupare bak i historien än vad som kunde utforskas här. Detta stöds av att om Erik Larsson, nempdeman i Veckelax år 1396, är densamme som Erik Laurensen, konungsnämndens nempdeman år 1418 och densamme som Erik av Kumos, som agerade som råfsteman i konungsrätt år 1405, som en lagmans vikarie i Söder-Finne lagsaga i Pernå i Viborgs fögderi år 1414 och som synesman för konungsrätten av den ca. 400 km långa divisionen mellan Savolax och Tavastland, dvs. rårna mellan Viborgs och Tavastehus fögderier, fick han frälsebrevet då av Erik av Pommern 7.12.1407, dvs. efter han hade blivit vald till konungsnämnden, när han hade givit ed och gjort *homagium* till den nya kungen liksom nempdemannen enligt Magnus Erikssons landslags XXXI kapitel borde göra.

Att 2/3 av de ännu levande Veckelax frälsesläkter ursprungligen var icke-finska på grund av deras Y-kromosomhaplotyper är intressant också ur lokalförvaltningens synvinkel. Veckelax och Kymmenegårdsläns lokalförvaltning byggdes till stor del på ursprungligen icke finska släkter.

Att ifrågasätta frälsestatus och negligera det var kungens sätt att ha kontroll över frälset och fogdar. Speciellt ifråga om Veckelax frälse bands släkterna på detta sätt starkt till kungen.

Emedan Erik Larssons avkomlingars Y-kromosoms haplotyp tyder på Husgafvel-släktens ursprung finns i Danmark och Erik Larsson förekommer i källorna redan år 1383⁴⁰³² och 1396⁴⁰³³, när Kalmarunionen, dvs. den danska drottningens välde, byggdes i Sverige, inkluderande Viborgs fögderi, är det fullt möjligt, att Erik Larssons rötter fanns i Danmark. Gustav Vasa bestyrkte hans avkomlingars i Husgafvel-släkten, Matts Perssons⁴⁰³⁴, frälse⁴⁰³⁵ och kallade också de andra Veckelax släkters representanter frälsemän i sitt andra brev och bestyrkte därmed deras status⁴⁰³⁶, dvs. Matts Perssons förfäder hörde till frälset

⁴⁰³² SDHK 12437

⁴⁰³³ DF 1054, 1057

⁴⁰³⁴ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nådht:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁴⁰³⁵ Bidrag till Finlands historia III, s. 281, nr. 364, 6.9.1552, Gustafs I brev till Bertil Göransson, att Matts Pedersson till Strömsby får behålla sitt gods under frälserätt

⁴⁰³⁶ Bidrag till Finlands historia III, s. 289, nr. 378, 27.11.1553

och detsamma gällde de andra weckelaxiska släkterna: det var inte fråga om nya frälse-släkter. Då Sigfrid Jönsson till Strömsby (d.ä.) nämndes i sköldmönstringen i Linköping år 1537⁴⁰³⁷, måste han ha varit åtminstone 20 år gammal och alltså ha fötts ca. 1517⁴⁰³⁸, och då hade hans antagna fader "Jens Welckensen von Weckelax⁴⁰³⁹" blivit född ca. 1480-90. Emedan till samma generation med Sigfrid Jönsson d.ä. hörande kyrkoherde Jöns Wilkin⁴⁰⁴⁰ av samma släkt använde en annan variant av samma vapen, har troligen åtminstone den tidigare generationen innan Sigfrid Jönsson d.ä., dvs. hans fader Jöns⁴⁰⁴¹ använt samma grundvapen. Annars skulle den andra varianten inte ha behövts.

Allt detta bevisar, att det fanns frälse öster om Kymmene älv i Weckelax redan under medeltiden.

Emedan Erik Larssons avkomlingar: 1) har haft gods i Kymmenedalen sedan 1300-talets slut och bott där åtminstone från 1400-talets slut, 2) har format tidvis en anmärkningsvärd del av områdets befolkning och speciellt om områdets frälse (se nedan) och 3) tagit del i områdets förvaltning genom seklerna, är det troligen ingen överdrift att säga, att den kolonisationsvåg, som Erik Larsson representerade, blev en stabil del av områdets samhälle, fastän områdets förvaltningspråk har förändrats upprepade gånger därefter.

Det var fråga om att bygga upp lokalförvaltningen i ett nytt område i riket. Hur allt detta utspelade sig kan nu analyseras vidare, när vi har granskat alla spelets komponenter.

⁴⁰³⁷ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60; se Historiska Handlingar 3 för vapensyn i 1537; Att Sigfrid Jönsson till Strömsby tog del i sköldmönstringen i Linköping kan berätta, att han hade gods och rötter i Linköpings stift, emedan i Magnus Erikssons Landslags konungabalks XI kapitel 1 § stadgades att sköldmönstringarna för Linköpings stift hölls i Linköping alltid i St. Peters dag, 29.6.; "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 8;

⁴⁰³⁸ Emedan Sigfrid Jönsson d.ä. år 1537 tog del i sköldmönstringen, var han en frälseman och emedan det för hans fader användes i Reval uttrycket "von Weckelax", var Sigfrid Jönsson frälse från födelsen. Detta betyder, att det under medeltiden fanns där boende frälse i Weckelax.

⁴⁰³⁹ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

⁴⁰⁴⁰ Hade också bokstäverna "IIV" i sigillet, kanske tydande på Jöns Jönsson Vilken, se också Korhonen 1981, ss. 132-133

⁴⁰⁴¹ Vilken, Ramsay 1909, ss. 194-195; Jämf. Jöns Wilii på 1490-talet, A I, s. 123, nr. 68; Biskop Magnus skrev ett rekommendationsbrev för Jöns Wilii. I brevet nämns också en her Paeder Iohannis: se Hypotes 1.1.2.P. Jämf. också med Jens Welckensen von Weckelax, Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

4.2 LOKALFÖRVALTNINGEN ÖSTER OM KYMMENEÄLVEN

Enligt Opsahl (2011), fanns det i olika delar av 1230-talets norska rike så kallade "*håndgangne menn*"⁴⁰⁴², som utgjorde kungens hird. De gav också en trohetsed till kungen eller hertigen. Hirdens män hade som plikt att utrusta sig⁴⁰⁴³.

Enligt Opsahl (2011) fanns det inte bara "*håndgangne menn*" i Norge, utan också ca. 20-30 så kallade "*lendir menn*". Det sista betyder män med land, *veitslejord*, som kungen hade givit dem för att förvalta⁴⁰⁴⁴. De "*lendir menn*" kunde ha en egen krigshär liksom Viborgs medeltida hövding Karl Knutsson Bonde, Viborgs hövding Tord Röríksson Bondes sonson, som enligt Karlskrönikan lämnade Viborg med 800⁴⁰⁴⁵ män, när han seglade bort för kungavalet vid Mora stenar och för att bli krönt i Uppsala 29.6.1448⁴⁰⁴⁶.

De norske "*sýslu menn*" var enligt Opsahl (2011) män, som tog hand om förvaltningen, försvar och tinget av en "*sýslu*", en distrikt, som ibland kallades även "*lén*"⁴⁰⁴⁷, men de här "*sýslu menn*" var kungens underordnade⁴⁰⁴⁸. De "*sýslu menn*", som var också "*håndgangne menn*" och som hade svurit en trohetsed till kungen, utgjorde enligt Opsahl (2011) Norges lokalförvaltnings grund under hela medeltiden⁴⁰⁴⁹. De hade en personlig relation till kungen⁴⁰⁵⁰.

Det har föreslagits, att det norska ordet "*lén*" hade samma betydelse som det norska ordet "*lend*", dvs. lånat, tydande på att det är fråga om jord, som har fått som ett lån⁴⁰⁵¹, dvs. den som hade godset hade också en viss skuld, som betalades med tjänst och om inte med tjänst, med skattebetalning.

Ordet "*syssloman*" kändes också i Sveriges Österland under medeltiden, t.ex. i de följande sammanhang: 1) Nådendals klostets syssloman Henrik Spåre 7.3.1442⁴⁰⁵², 2) Åbo domkyrkas syssloman Jöns Supalt 9.10.1460⁴⁰⁵³. Ordet "*syssloman*" verkar ha använts i Sveriges Österland i kyrkliga

⁴⁰⁴² Betydde: "män, som hade givit deras händer till någon"; Opsahl 2011

⁴⁰⁴³ Opsahl 2011

⁴⁰⁴⁴ Opsahl 2011

⁴⁰⁴⁵ Antalet är troligen överdrivet, emedan det inte fanns även senare så många frälsemän i hela Österland.

⁴⁰⁴⁶ DF 2755; DF 2759; Karlskrönikan

⁴⁰⁴⁷ Opsahl 2011

⁴⁰⁴⁸ Opsahl 2011

⁴⁰⁴⁹ Opsahl 2011

⁴⁰⁵⁰ Opsahl 2011

⁴⁰⁵¹ Opsahl 2011

⁴⁰⁵² DF 2483

⁴⁰⁵³ DF 3128; Landsrättens i Åbo dom om laxfisket i Abborfors i Pyttis

Tabell 14: Erik Laurensso av Kumos i dokument.

År	Namnets form i brevet	Titel i brevet	Uppgift	Referens
1383	inte kvar	inte kvar	inte känd	SDk 12437
1396	Erich Larsån	nempdemann i Wekelax	konungsnämnds nempdeman	DF 1054, DF 1057
1405	Eriker Kumoss	bland de tolv, som i "raeffstinne sato"	råfsteman i konungsrätt	DF 1211
1405	Erik Kirmos***	bland de tolv, som i "raeffstinne sato"	råfsteman i konungsrätt	REA 305
1407	Erich av Kumes	"war aelskelik tiaenare"	frälseman, i närvaro av konungen	REA nr. 318, DD 198
1408	Erixx Laurisson	dandeman i Tenala**	dandeman	SD 918
1414	Erich af Kumos	"lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Flåminge riddares wegna"	lagmans vikarie i lagmansrätt	DF 1428
1415	Erich Kumis	bland "gode men...som haffde synt mellan Sawlax och Lappawesi...om thera skoghadelor och raamerke"	synesman i konungsrätt	REA nr. 352
1417	Erik Lavrinsson	våpnare (i sigillet en sparre och en båge, samma vapnet som Husgafvel-slåktens vapen)	vittne i Skara biskopsgård***	SDk 18981, SD 2403
1418	Erich Laurendzson	"konung Erixx breff til the toloff som tha i nempdene satho, swa som aere...Erich Laurendzson"	nempdeman i konungsrätt	REA nr. 378
1430	Erik Laurensso	"xij fastom, ...som ær ... Erik Laurensso...wæpnara	fasta i godsskifte*	DF 1980
1438	Eric Laurendzson	"kærde lönis Laurendzson a sina oc sinna stiuftarna Eric Laurendzsons barna vegna om tu godz liggiande j Saw sokn, eet j Kalayas by, annad j Kttalabøle"****	inget men antagligen död	DF 2248

Erik Laurensso av Kumos nämns i dokumenter i 1383-1430. Om han var 20 år i 1383, skulle han ha varit 75 år gammal i 1438, *fastarnas troliga funktion var att agera som en nämnd eller en skiljemansrätt, när tvistigheter förekom, se Klami 1981, s. 116; **tillsammans med Gunnar Elifsson (nempdeman i Åbo Landsrätt senare och gift med Elin, Olof Balks dotter; Olof Balk agerade som en fasta tillsammans med Erik Laurensso på Åland, DF 1980), som bytte tillsammans med Elseby och Lucia Erikdsdotter halva Kumos by mot Ström i Tövsala med Åbo domkyrka i 1460, REA 479. ***11/12 samma råfstenämnden som i DF 1211; ****En Erik Laurensso var som vittne vid häradsstinget i Skara också 2.11.1416, men använde inte sigillet, SDk 18828, SD 2300

sammanhang, men detta utesluter inte dess användning också annars.

Det fanns också andra hird män som enligt Opsahl (2011) hörde också till kungens hushåll och till hans här⁴⁰⁵⁴.

I och med en ny lag i Norge om den kungliga hirden (hirdská) under 1200-talets andra hälft blev hirdtillhörigheten en förutsättning för att få position som syssloman och annan förvaltningsbehörighet⁴⁰⁵⁵.

Hur var det då med Viborgs Karelen under medeltiden?

Per Jönsson (Bååt) hade Viborgs fögderi som en förläning (pantlän), han avgav trohetsed⁴⁰⁵⁶ och hade fullmakt att diskutera innehållet i Nöteborgs fred som kungens representant⁴⁰⁵⁷.

Sveriges drots⁴⁰⁵⁸ Bo Jonsson (Grip) kallade sig kung Albrekts ämbetsman och hövitsman på Viborg⁴⁰⁵⁹, tydande på att Viborgs fögderi under hans tid (1370-1386) förvaltades direkt av kronan. Erengisle Nilsson verkade som Viborgs fogde redan under Bo Jonssons tid, vilket bevisar att han då klart var en kronofogde (Appendix N), men i slutet av sin tid med en speciell status som Bo Jonssons testaments executör (se ovan).

Också Viborgs hövidsman efter Bo Jonsson, Sveriges marsk, riddare, riksråd Karl Ulfsson Sparre, vilken som marsk haft en personlig förbindelse till kungen och hans vänskap, hade av allt att döma svurit trohetsed till kung Albrekt och som tidigare lagman⁴⁰⁶⁰ också lagmans ed enligt Magnus Erikssons landslags Tingmalabalks I kapitel, och som tidigare lagman kunde han säkert också agera som domshavande. Han kallades inte fogde i Viborg, vilket skulle tyda på, att han hade Viborg som en förläning, men däremot talar det faktum, att Erengisle Nilsson var en fogde under Bo Jonsson, när Viborg var under kronoförvaltning, och fortsatte som en fogde även under Karl Ulfssons tid och det faktum, att Erengisle Nilsson och de andra Bo Jonssons testamentsexecutörer hade Viborg som en pant även efter drottning Margareta hade blivit Sveriges drottning. På basis av det ovensagda ser Karl Ulfsson ut att ha varit närmast i testamentsexecutörernas tjänst.

⁴⁰⁵⁴ Opsahl 2011

⁴⁰⁵⁵ Opsahl 2011

⁴⁰⁵⁶ DF 299

⁴⁰⁵⁷ SDHK 3228, DF 320

⁴⁰⁵⁸ Enligt en fullmakt från 1335 styrde drotsen Nils Abjörnsson med hjälp av rådet kungens borgar, fästen, inkomster, gods, domar och alla andra angelägenheter, Fritz 1972, s. 161, DS 3140, SDHK 4156 18.5.1335.

⁴⁰⁵⁹ DF 800, SDHK 9893: Bo Jonsson, Sveriges drots, kallade sig i ett brev skrivet på gammal-tyska "Jk bo Jonsson en ammetman (1) des edelen vørsten køning Albrehtes van Sweden vnde houetman to Wyborch", dvs. han använde ordet "ämbetsman"

⁴⁰⁶⁰ DS 6207

Riddare⁴⁰⁶¹ och riksråd Erengisle Nilsson verkade klart som en fogde⁴⁰⁶². Enligt Retsö (2009) var han därför en fiskal ämbetsman⁴⁰⁶³ redan under Bo Jonssons tid, i Viborg och samtidigt som Karl Ulfsson Sparre. Dock, Retsö (2009) påpekar, att både termerna "fogde" och "hövitsman" användes omväxlande om samma sak⁴⁰⁶⁴.

Om man använder de kriterier för läntagare, som Retsö⁴⁰⁶⁵ har föreställt, är det klart, att Karl Ulfsson: 1) var som riksråd och riddare en potentiell läntagare och 2) kallades aldrig fogde i Viborg, men det finns inga uppgifter om hur han handlade skatteuppbörden. Om Karl Ulfsson var Viborgs hövding som kronans tjänsteman eller som en förläningstagare kan inte avgöras utgående från de existerande dokumenten, men han fyller helt kriterierna för en ämbetsman och delvis för en läntagare.

Att Viborg slott och fögderi med andra pantlän i Bo Jonssons testament givits till testamentsexecutörer, till vilka också Erengisle Nilsson, men inte Karl Ulfsson eller Tord Bonde hörde, bevisar, att Karl Ulfsson agerade i testamentsexecutörernas tjänst i Viborg.

Det har redan nämnts, att Tord Bonde hade Viborg slotts fögderi som en förläning av drottning Margareta, men han kan tolkas också som en fogde i drottning Margaretas kronoförvaltning. I hans trohetsedsbrev talas dock klart om ett pantlän.

Till den avgående riksföreståndaren Karl Knutsson (Bonde) förlänades av kung Kristoffer alla Sveriges Österlands län utom Kastelholm och Åland år 1441⁴⁰⁶⁶.

Släkten Bååt köpte Viborg slotts fögderi på 1320-talet för att den nya kungen skulle undvika strider med den tidigare regentens fogde i Viborg, Efflerus, som ville inte ge slottet frivilligt. När kungen inte löste fögderiet, hade Bååt-släkten den som ett pantlän, dvs. en förläning på det villkor att förläningen var en pant mot lån (*pignus*), för länge. Då en av Bååt-släktens dåvarande representanter, Erengisle Sunesson verkade under 1300-talets mitt som

⁴⁰⁶¹ Erengisle Nilsson var troligen en riddare av Johanniterorden, emedan han var ett vittne tillsammans med två andra, när Nils Gädde donerade gods till Eskilstunas Johanniterkloster 24.2.1375 i Eskilstuna; DS8734, SDHK 10650.

⁴⁰⁶² DF 1054

⁴⁰⁶³ Retsö 2009, s. 71: Retsö föreslog, att termen "hövitsman" tydde på militärledningen och termen "fogde" på fiskalledningen. Han bevisade också, att termen "fogde" aldrig användes för läntagarna i svenskspråkiga primärkällor.

⁴⁰⁶⁴ Retsö 2009

⁴⁰⁶⁵ Retsö 2009, s. 81

⁴⁰⁶⁶ DF 2346, 2413

Orknejenas jarl⁴⁰⁶⁷, och Orknejen hörde då ännu till det norska rikets kung, Magnus Eriksson, som var också Sveriges kung, är det väl möjligt, att Bååt-bröderna och deras avkomlingar, som ägde delar av Viborg slotts fögderi även efter Per Jönsson Bååts tid som Viborgs fogde, tog norska administrativa vanor med sig till Viborg slotts fögderi, där inga andra vanor troligen ännu då gällde. Det borde dock kommas ihåg, att enligt Opsahl (2011) var den europeiskliknande administrationen bara under uppbyggande ända till 1300-talets andra hälft också i Norge ⁴⁰⁶⁸, dvs. ännu då Bååt-bröderna började verka i Viborg slotts fögderi.

Per Jönsson Bååt själv agerade säkert autonomt som Viborgs hövding, emedan han var en av de ägarna av pantlänet⁴⁰⁶⁹, dvs. Per Jönsson Bååt var förläningstagare i förhållandet till kungen⁴⁰⁷⁰, men emedan han och hans bröder hade köpt Viborg slottslän med pengar lånade av kyrkan baserade sig hans position som förläningstagare på kyrkans, dvs. hans brors, Linköpings biskops Karl Jönssons vilja. Att Per Jönsson (Bååt) dock agerade med kunglig fullmakt som en förläningstagare i Viborg bevisas av att han t.ex. representerade riket i förhandlingarna om Nöteborgs fred⁴⁰⁷¹.

På grund av de långa distanserna mellan Viborg och Köpenhamn och Stockholm och på grund av att inga möjligheter att konsultera kungen eller riksrådet i akuta situationer fanns, verkar det självklart, att alla Viborgs medeltida hövdingar⁴⁰⁷² hade fullmakt att styra området med:

⁴⁰⁶⁷ DN II nr 319; Thomson 2001, ss. 29, 89, 151; Orkneyinga saga c.4; Heimskringla, Haraldr hárfagrís saga c. 22; St. Olaf's saga c. 99

⁴⁰⁶⁸ Opsahl 2011

⁴⁰⁶⁹ DF 298, 299

⁴⁰⁷⁰ Att Viborgs fögderi var ett pantlän mot ett lån från kyrkan på 1320-talet betydde, att en större del av skatteinkomsterna från Viborgs fögderi troligen användes för betalning av skulden till Linköpings biskop.

⁴⁰⁷¹ SDHK 3228, DF 320

⁴⁰⁷² De följande hade Viborgs fögderi som förläning under medeltiden: Kristiern Nilsson (Vasa) 1417-1422 och 1438-1440 (FMU 3:2132, 2139, 2140,2164, 2167, 2168, 2291, 2298, 2333, 2323, FMU 3:2295; Karlskrönikan v 5116; se Retsö 2009 s. 70), Karl Knutsson Bonde (FMU 3:2397) Erik Axelsson Tott (FMU 5:4065, Hogenskild Bielkes länsregister; Retsö 2009: Länsförvaltningen i Sverige 1434-1520. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic History 56), Laurens Axelsson Tott, Ivar Axelsson Tott 1483, Knut Posse 1495 (FMU 5:4623, 4637, 4648, 4651, 4625, 4713, 4731, 4624, 6:4753, 6:4757, 5:4731), Sten Sture fick år 1497 alla Finlands slott och Viborg år 1483 (Retsö 2009, s. 344) som förläning (FMU 6:4768), Viborg tills 1499, Erik Turesson Bielke (FMU 6:4827, 4835, 4844), Nils Bosson Grip fick förläningsbrev 1512 (FMU 7:5589), men Viborgskuppen förhindrade det och Viborg kom till riksföreståndaren, Tönne Eriksson hade Viborg som en förläning tills kort efter Stockholms blodbad, när han blev avrättad på kung Kristians II order (FMU 7:5617, 5642, 5653, 5660, 5661, 5682, 5916, 5896, 7:5613, 7:5894); Kymmene socken förlänades enligt Hans Brasks länsregister, men till vem, är okänt, troligen Vadstena kloster. Viborg sockens skattebönder (= deras skatter) förlänades till Nådendals kloster 20.10.1457 (FMU 4:3050). Kronprins Johan Eriksson (Vasa) fick hela Finland som hertigdöme, inkluderande Viborg slottslän.

- 1) domsrätt⁴⁰⁷³
- 2) rätt att göra självständiga militära beslut⁴⁰⁷⁴
- 3) rätt att föra självständig utrikespolitik (med närliggande grannar som Novgorod och den Tyska Orden och med Hansan)⁴⁰⁷⁵
- 4) rätt att beskatta befolkningen⁴⁰⁷⁶
- 5) rätt att ta *homage*⁴⁰⁷⁷ och trohetsed⁴⁰⁷⁸ av de lokala männen och ge dem gods som gåva i retur för att få klientfrälse i sin tjänst i lokalförvaltningen⁴⁰⁷⁹
- 6) rätt att på grund av ett personligt vänskapligt förhållande till härskaren att få militärhjälp av honom, när det behövdes⁴⁰⁸⁰.

Det har nyligen publicerats av Retsö (2009), att äkta feodalförhållanden i Sverige 1434-1520 var en central del av förvaltningen och inte ett marginellt fenomen, och även ekonomiskt välbaserade⁴⁰⁸¹. Detta är speciellt tydligt i Viborgs fögderi, som under praktiskt taget hela medeltiden var förlänat⁴⁰⁸².

Vi har nu redan tidigare sett, att frälset tog del i utformandet och upprätthållandet av rättsväsendet i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, men hur utvecklades rättsväsendet där egentligen under medel- och vasatiden? Det kommer att diskuteras i det följande kapitlet.

⁴⁰⁷³ Magnus Erikssons Landslag (Kungs balker V, §4; Tingmala balker I) stiftade, att lagmän ska väljas av områdets invånare, men i Viborgs Karelen hörde lagmans domsrätt till Viborg slotts hövding i Viborgs Karelen ända till 1530-talet och hövdingen själv ofta hade positionen; Katjala 2010d.

⁴⁰⁷⁴ En uppenbar nödvändighet

⁴⁰⁷⁵ T.ex. Per Jönsson (Bååt) Tord Rörriksson (Bonde) och Karl Knutsson (Bonde) hade diplomati över Sveriges gränser.

⁴⁰⁷⁶ Lokalförvaltningens viktigaste plikt

⁴⁰⁷⁷ Kändes i både Danmark och Norge, Viborgs hövdingar hade rötter och förbindelser till båda länderna; se ovan

⁴⁰⁷⁸ Det var vanligt i det medeltida samhället att ta edar, se t.ex. Magnus Erikssons Landslag, Kungs balker V, VI, VII, IX; Eghnobalker XV, XXIII; Köpmala balker II; Tingmala balker I, II, XIII, XIV, XVIII, XXXII; Höghmala balker IX; Tiuua balker III, XII, XV, XVIII, XIX, XX, XXIV, XXVI, XXIX).

⁴⁰⁷⁹ DF 5064, 5067

⁴⁰⁸⁰ T.ex. riksföreståndare Sten Sture d.ä. kom över till Viborg år 1496, när Moskoviterna belägrade staden.

⁴⁰⁸¹ Retsö 2009

⁴⁰⁸² Retsö 2009; Fram emot sekelstiftet 1400 var den finska riksdelen med undantag för Raseborg och Tavastehusfögderierna undandragna drottning Margaretas myndighet, Fritz 1972, s. 69. Detta skulle betyda, att också Erengisle Nilssons och Karl Ulfssons position i Viborg var ämbetsmannens, inte förläningsstatarens position. Erengisle Nilsson var dock en av Bo Jonssons testamentsexecutör och därmed i en mycket speciell position.

4.2.1 Formandet av rättsväsendet i Viborgs fögderi

Den rättsliga kontextens utveckling

På 1340-talet delades Viborgs fögderi enligt Korpela (2004e) i två distrikt på grund av beskattningen med en rå mellan dessa distrikt i Korsnäs på nivå med Säckejärv⁴⁰⁸³. Den västra delen inkluderade Veckelax och Vederlax, den östra Viborg socken (inklusive den senare Säckejärv socken) och troligen också de tre gislalagen Savolax, Jäskis och Äyräpää, som Novgorods furste Jurge hade skänkt Sverige i ett brev (kallades senare Nöteborgs fredsavtal⁴⁰⁸⁴) år 1323⁴⁰⁸⁵. Kung Magnus Eriksson utfärdade 18 augusti 1347 sitt privilegiebrev "*Littera libertatis Kareliensium*", där karelarna, som bodde väster om Korsnäs (i Säckejärv i Viborg socken), dvs. i Hälsinglands rätts eller *ius sueconums* område, gavs vissa speciella privilegier, såsom lättnader i vissa skatter. De, som bodde i den karelska rättens⁴⁰⁸⁶ område öster om Korsnäs fick inte dessa privilegier⁴⁰⁸⁷.

Kung Magnus Erikssons son, Erik Magnusson, förnyade privilegierna för de karelare, som bodde väster om Korsnäs, dvs. i Vederlax och Veckelax i *ius sueconums* område, år 1357 i Viborg slott⁴⁰⁸⁸. Meningen var troligen att igen binda de vederlax- och veckelaxborna till kungen. Kung Erik hade nämligen ett inbördeskrig gående mot sin fader (1356-1357), och karelarna, som bodde väster om Korsnäs, hade fått privilegier av hans fader, kung Magnus. Utan Eriks brev skulle veder- och veckelaxborna troligen hållit fast vid kung Magnus Erikssons brev och stannat på hans sida. Eriks brev kallades "*Littera libertatis regis Erici*" och dess kopia förvarades i Veckelax kyrkas sakristia.

Maktpolitiken var troligen inte den enda orsaken att reglera beskattningen i området öster om Kymmene älv. Hövudsman Per Jönsson Bååt på Viborg slott hade år 1336 givit Veckelax, Vederlax och Viborg ett annat privilegium: rätt att ta emot Revals borgare för att kunna sälja och köpa produkter på respektive

⁴⁰⁸³ Korpela 2004e

⁴⁰⁸⁴ Katajala 2012

⁴⁰⁸⁵ SDHK 3228; DS nr 2418

⁴⁰⁸⁶ Pirinen 1962, ss. 156-166

⁴⁰⁸⁷ DF 522; Enligt Korpela (2004e) var en av de skatter, som förlätsades, arvskatt, dvs. skatten som togs bort till kronan från den döda personens egendom innan arvskiftet. Den här typen av skatt kändes som "Herwede" i det tyska området och som "Heriot" i England (De Wolf Hemmeon 1914/1986. Appendix. pp. 191-208; se 3.1.5.). Emedan i Sverige liksom i både England och på det tyska området godset eller huset kunde helt falla till kronan, om arvingen inte kom för att ta det i sin förvaltning inom ett år och ett dygn (*escheat*, engl., *Danaarvet* i Sverige, MEL, Aertfa Balkar XXI §), kan det vara betydande, att lättnader om den ovannämnda arvskatten gavs just innan Magnus Erikssons krigståg till Neva år 1348. Troligen Magnus Erikssons Litteras till de karelarna mening var att binda de karelarna i området till Sveriges kung innan den möjliga förstöring, som skulle följa kungens attack till de novgorodiska områdena.

⁴⁰⁸⁸ DF 666; Viborgs hövding Nils Turesson, som hade Viborg slott med fögderi som ett pantlän, verkar ha varit en av Erik Magnussons närmaste män; Fritz 1972, s. 161.

orter⁴⁰⁸⁹. Detta betydde i praktiken ett slags stadsrättigheter för de här tre orter år 1336, och i Per Jönssons brev användes också benämningen "*civitas*".

Utrikeshandeln var inte en självklarhet under medeltiden. Hövudsman Per Jönssons brev var klart ett privilegium med ett stort ekonomiskt värde för hela området. Man kan därför anse, att en stad var under byggnad i Veckelax område med dess handels- och skatteprivilegia, *ius sueconum*, möjligen ett Husuböle-förvaltningscentrum, utrikeshandel, den kyrkliga lokalförvaltningens centrum med den enda kyrkan i ett stort område, konungsnämndens nempdeman som representant för rättsväsendet, och troligen också hantverkare (t.ex. Lars Blekare 2.2.1396⁴⁰⁹⁰, Hannus Timberman, ca. 1450⁴⁰⁹¹), under 1300-talet (se ovan). Alla de tre medeltida samhällets "*Ordo*", *oratores*, *bellatores* och *laboratores*⁴⁰⁹², fanns att tillgå i området under medeltiden.

Kung Birgers karelska kvinnofred år 1316⁴⁰⁹³, Novgorods furste Jorges gåvobrev till kung Magnus Eriksson (kallades senare Nöteborgs fredsavtal) år 1323⁴⁰⁹⁴ och kung Magnus Erikssons förbud mot trädedom beträffande inhemska kristna kvinnor och män år 1335⁴⁰⁹⁵ tillsammans med de ovan nämnda privilegier till området mellan Korsnäs och rårna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall sten år 1336, 1347 och 1357 betydde att riket hade stark influens på området och på lagstiftningen, som band områdets befolkning.

Magnus Erikssons Landslag stiftades i ca. 1352, dvs. ca. 60 år efter krigståget till Karelen och efter första fasen i byggandet av Viborg Slotts första fas år 1293. Man kunde lätt anta, att de nya makthavarna i nya Viborgs fögderi inte ännu hade mycket makt då i områdena djupt in i inlandet, liksom på Pyhäjärvi-sjöns trakt, som låg 80 km från kusten mellan Veckelax och Hollola kyrkosocknars intresseområden, men Mattisse aff Orewalls fall bevisar, att detta var inte fallet. Konungs lag gällde redan på 1360-talet även i Kymmene älvs övre lopp områden, dvs. i området mellan Tavastland och Karelen⁴⁰⁹⁶, men att år 1365,

⁴⁰⁸⁹ DF 443: "Nouerint vniuersi me honestis viris conciuibus Reualiensibus liberam autoritatem ac bonam licenciam mercandi in tribus ciuitatibus absque vlllo inpedimento dedisse, videlicet in Wiiborch, in Weckelax et in Wiirlax, et ipsos"

⁴⁰⁹⁰ DF 1054

⁴⁰⁹¹ DF 6655; DF 2857

⁴⁰⁹² Lehtonen 1997, s. 138

⁴⁰⁹³ Fritz 1972, s. 59

⁴⁰⁹⁴ SDHK 3228, DS 2418

⁴⁰⁹⁵ Skarastadgan, utländska slavar och att äga slavar utomlands var troligen inte förbjudet, Harrison 2009, s. 326.

⁴⁰⁹⁶ En av de första kända klart på den nya maktens rättsväsende litande män i norra Kymmenedalen var Mattisse aff Orewall (känd i en folkstradition nerskriven år 1771 i Valkeala i norra Kymmenedalen som Matti Orava; Traditionen om Matti Orava skrevs ner år 1771 i kyrkans inventariebok; fornminnesregister i Finland nr. 1000012840, i http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx; Rosén 1936, ss. 98-100), som 16.2.1365

när Mattisse aff Orewall fick bekräftning för sitt gods på Pyhäjärvi sjöns strand, fanns det redan en "*Civitas*", dvs. en stad i Veckelax, Vederlax och Viborg, där Revels borgare kunde komma och sälja sina produkter⁴⁰⁹⁷, bevisar en klar gradient i den nya maktens kommande. När den nya maktens position var redan klar vid kusten, var dess makt i Kymmene älvs övre lopp ännu osäker och kunde ifrågasättas på 1360-talet.

Efter den första 60-åriga fasen efter krigståget och erövringen år 1293, baserade sig fögderiets förvaltning i princip inte på tvång och egenmäktighet, utan på konungslag. Det var uppenbart meningen, att fria medborgare borde behandlas lagligt och på ett organiserat sätt, vilket också stiftandet av Karelens kvinnofred redan år 1316 bevisade⁴⁰⁹⁸.

Allt detta förutsatte också rikets närvaro i området. Den första kända under kungen hörande ämbetsmannen i området utanför Viborgs⁴⁰⁹⁹ slott var konungsnämndens nempdeman Erik Larsson, som fick Veckelax kyrkas malm

fick av kung Albrekt av Mecklenburg (DF 6585) en bekräftning av sitt gods på den ovannämnda Pyhäjärvi sjöns sydöstra strand, i den platsen, där Kymmene älv fortsätter i söder mot havet (i Veckelax kyrkosockens område). På platsen har sedan Mattisses tid funnits den gamla Orewall (Oravala) gården (Nuförtiden i Hornborg-släktens ägo) vidimerad 26.2.1575 av riddarna Henrik Classon Horn och Claes Åkesson Tott och 11.6.1670 av häradsdomaren Canutus Monselius i Veckelax (DF 6585). På samma nivå med Orewall gård finns det i mitten av Kymmene älv en ö (en revel i ån, å-revel?) med namnet "Hovinsaari", dvs. "Hovets ö". Namnet verkar tyda på rikets närvaro, men det är inte känt, hur gammalt namnet är. Namnet kunde också tyda på en mötesplats för viktigare förhandlingar. Mittemot Orewall på den västra, tavastiska sidan av älven finns en plats med namnet "Piikanmaa", dvs. en degenererad form av Pirkanmaa = Birkaland på svenska. Platsen är sådan, att den som reste via älven mot söder kunde krävas om tull i denna plats. Hovinsaari ön, Piikanmaa och Orewall ligger på den östra änden av Pyhäjärvi sjön, Hiidensaari bronsålderns bobsättning (1505-1385 fKr, Saipio 2011) och järnålderns gamla begravningsplats (Fornlämningsregister i Finland, nr. 142010044) på den västra änden av Pyhäjärvi sjön och Huhdasjärvi vikingatids arkeologiskt rika begravningsplats (Korpela 2008, s. 160) ca. 10 km norr om Pyhäjärvi sjön i samma vattensystem via Verla (Väster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1413 rår, REA nr. 352). En ö på Kymmene älvs nedre lopp, i dess deltas Björkfors gren (= "Hautajoki", dvs. en "gravälv" eller en "djup älv" på svenska) har samma namn, nämligen den på vilken den ursprungliga Kymmenegården och en medeltida råsten med kors graverade på den, Ryssesten (Humankivi på finska nuförtiden), fanns, och där det nuvarande Kymmeneborg (Kimengorod på ryska) ligger (i den nuvarande staden Kotka) bredvid en antagen gammal pagansk bosättnings backe "Ukonvuori" och en "Tapiovuori" (både "Ukko" och "Tapiro" var fornfinska gudomar; Salo 2013, ss. 21-31). Enligt Saksa et al. (2003) finns det också i Räisälä i Voxenälvens nedre lopp en ö med namnet "Hovinsaari", bredvid en korstågstids bobsättning

⁴⁰⁹⁷ DF 443: "Nouerint vniuersi me honestis viris conciuibus Reualiensibus liberam autoritatem ac bonam licenciam mercandi in tribus ciuitatibus absque vlllo inpedimento dedisse, videlicet in Wiiborch, in Weckelax et in Wiirlax, et ipsos"

⁴⁰⁹⁸ DS 2067

⁴⁰⁹⁹ Konungsnämndens nempdeman Erik Larsson var egentligen den första kända kungens ämbetsman i området överhuvudtaget, också Viborg med i räkningar tagande, emedan Viborgs fögderi var förlänat under hela medeltiden. Ordet "ämbetsman" användas här medvetet, emedan konungsnämndens nempdemans ställning och nempdemans uppgifter baserade sig på Magnus Erikssons Landslag.

år 1396⁴¹⁰⁰. Före honom hade det dock redan existerat beskattning (*ius sueconum*), skattelättnader, utrikeshandelprivilegia, en gemensam landslag för hela riket och även den första fasen av Veckelax kyrka i området (nämns i brevet 2.2.1396)⁴¹⁰¹, vilket understryker den roll de under Viborgs fögderi hörande östnyländska domarna (Tabell 15) och lokalförvaltningen hade i området mellan råmärkena Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi (mittemot Muhunäs på andra sidan av Kymmene älv), Ankapora och Orewall sten och Korsnäs i Säckejärv.

Den nordiska lokalförvaltningen, inkluderande rättsväsendet, utvecklade sig under medeltiden litet senare öster om Kymmene älv än i Egentliga Finland, Satagunda och Tavastland. Detta var naturligt, emedan området också erövrades, dvs. dess beskattning och annan lokalförvaltning organiserades litet senare än dessa landskap. Alla lokalförvaltningens nya trender nådde dock inte i lika hög grad området öster om Kymmene älv.

Om man antar, att området öster om Kymmene älv blev en del av Sverige år 1293 och att Magnus Erikssons landslag existerade år 1352, och tar i beaktande, att oroligheterna i rikets östligaste delar nödvändiggjorde en mer eller mindre militär förvaltning utgående från Viborgs slott, verkar det, att praktiskt taget inga svenska lagar har hunnit tas djupt emot⁴¹⁰² av den lokala befolkningen i området öster om Kymmene älv efter erövringen år 1293 och innan Magnus Erikssons landslags tillämpande, om de inte hade implementerats redan tidigare.

Det har föreslagits, att Österland delades i häradar efter 1405⁴¹⁰³. Många häradshövdingar, dvs. Klas Lydikason⁴¹⁰⁴, Janeke Hampmos⁴¹⁰⁵, Ingolf Djäken⁴¹⁰⁶, Hartvik Dyker⁴¹⁰⁷, Anders Djäken⁴¹⁰⁸, Sune Sunesson⁴¹⁰⁹ och Olof Brodersson⁴¹¹⁰, nämns i Österland 1405-1416. I Karelen fanns det dock inte en enda häradshövding under medeltiden (Tabell 15), fastän Magnus Erikssons Landslag förutsatte detta⁴¹¹¹. Hur utdelades justis i området?

⁴¹⁰⁰ DF 1054, DF 1057

⁴¹⁰¹ DF 1054

⁴¹⁰² Receptio

⁴¹⁰³ Klami 1981

⁴¹⁰⁴ DF 1414

⁴¹⁰⁵ DF 1431

⁴¹⁰⁶ DF 1440

⁴¹⁰⁷ DF 1445

⁴¹⁰⁸ DF 1455

⁴¹⁰⁹ DF 1484

⁴¹¹⁰ DF 1486

⁴¹¹¹ MEL, Thingmala Balkar II§

Det kan frågas, varför det så var. En orsak till frånvaro av häradshövdingar i området öster om Kymmene älv kunde vara, att det inte fanns tillräckligt befolkning där för att dela området till härad. Detta verkar dock inte välbaserat då själva området, inkluderande Savolax⁴¹¹², var enormt.

En annan möjlighet är att det inte fanns tillräcklig skatteinkomst i området för att finansiera en häradshövding, men även här måste man fråga sig, varför det skulle ha varit så. Det var ju fråga - speciellt i dess sydliga delar - om ett område, där utrikeshandel ägde år 1336 rum i tre *civitas*, Veckelax, Vederlax och Viborg,⁴¹¹³ och där sjöfarten gav också andra möjligheter, som inte existerade i inlandet. Odling av jorden hade också redan börjat enligt resultat från paleobotaniska undersökningar vid Veckelax Kyrkoträsk (Kyrkosjön, tidigare den ursprungliga Veckelax) stränder.

Utan härad kan man inte tala om det fulla tillämpandet av Magnus Erikssons landslag, men inte mycket tyder på tillämpandet av någon gammal landskapslag heller. Enligt Hälsingelagen, vars användning i Österlandet redan diskuterats ovan, var socknarna de lägsta domkretsarna, där lagmännen var utövare av domarmakt på sockenting (jmf. Östra Nylands lagmän, Tabell 15)⁴¹¹⁴, men när det grundades socknar i området öster om Kymmene älv, är oklart, om man inte räknar församlingarnas grundande som socknarnas grundande. Åtminstone i Veckelax var detta inte fallet, emedan Veckelax redan år 1336 nämndes som en "*Civitas*" och *Littera libertatis regis Erici* skrivet år 1357 förvarades i Veckelax kyrkas sakristia⁴¹¹⁵, men själva Veckelax församling känner man till bara från 1400-talet.

I Hälsingelagens tingsmalebalks första paragraf konstateras dock det följande:

"Nu skulu laghmæn takas. tha a konungx systlæmæn XII. mæn næfwna. the .XII.skulu laghman wæliæ. ok systlæmæn skulu hanom domæ i hænder sætiæ. Thæn konungx wald hafwr thær till. Laghman a thing sökia. tha

⁴¹¹² I området av St. Olofsborg (Nyslott), öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, hölls lokala tingsrätters rättegångssammanträden enligt Korpela (2008, s. 312) redan under 1500-talet i Jockas, Jorois, Pellosniemi, Randasalm, Säminge, Tavisalmi och Vesulahti. Bland de 6 eller 12 nempdemän med efternamn, som har tänkts vara finska, fanns det sådana som t.ex. Per Pöllein (skrevs också Per Pölläin; Pirinen 1954, Savolax Domböcker 1559, 1561-1565, s. 123, 124). T.ex. det här efternamnets finskhet kan dock ifrågasättas, emedan det har funnits och finns i Tyskland även i dag personer, som använder efternamnet Pöllein (<http://www.google.fi>: 1. Pöllein, 2. Deutschland;). Detta antyder, att nempdemän Per Pöllein, hans fader eller farfar kan ha varit en invandrare från Tyskland, möjligen en tysk lutheran, som har tagit land för jordbruk i Savolax efter reformationens oroligheter.

⁴¹¹³ DF 443

⁴¹¹⁴ Hälsingelagen, Rättegångsbalken I; I rättegångsbalken av MEL, förutsattes häradshövding och häradsting som lägsta dominstans

⁴¹¹⁵ DF 666

thing a rætlikæ wæræ. æller konungx breff kuma. §.1. Nu kumber konungx breff æller buth till landsins. tha scall lænzman buthkaulæ wp skæræ. fiuræ aff hwærium husæby the skulu fram fara ok æy ater. æy skulu thorpa karlæ sum i skoghum boæ buthkaulæ bæræ. ok æy thæn i wtöium boor. thæn sum them næst boor sighiæ them hwat a thingi görs. Hwar sum buth kafwlæ fæller æller, willer a mote konungx buth i. bötæ .VIII. öræ i thrithiung hwan. skær lænzman. wp buth kaufla. ok wil soknæ thing hafwa. han scal bondæ fran bondæ bæræ. hwar. han fæller bötæ .IIII. öræ. Delæ ther wm buth kaulæ. hafwa thæn wizorth buth kaulæ wil fram witæ"

Alltså, Hälsingelagen känner begreppet "husæby" som anses betyda ett förvaltningscentrum, där konungens hird kunde övernatta, dit skatterna kunde insamlas och där tinget kunde hållas. Emedan det i Veckelax, öster om Kymmene älv, fanns en gammal by med namnet "Husuböle"⁴¹¹⁶, verkar det som om Hälsingelagen tillämpades i Veckelax innan Magnus Erikssons landslag kunnat träda i kraft och man börjat använda den (se också 3.5.1.)⁴¹¹⁷.

Enligt Hälsingelagen valdes 12 konungssysslomän till nempden och nempdene valde lagmannen. Emedan sysslomän = frälsemän, är det viktigt att notera, att om det fanns lagmän i Hälsingelands rätts område innan Landslagens ikraftkommande, borde det enligt Hälsingelagen finnas också 12 sådana konungs "sysslomän", dvs. frälsemän, som agerade som nempdemän för att välja lagmannen. Alltså, om Hälsingelagen gällde i Östra Nyland, inkluderande Veckelax, år 1396 och Erik Larsson var en nempdemän av lagmansnämnd enligt Hälsingelagen, var nempdemän Erik Larsson i Veckelax redan för definitionens skull en frälseman. Hälsingelagen gällde dock troligen inte längre i Veckelax år 1396, 43 år efter Magnus Erikssons Landslag hade tagits i allmänt bruk.

I Magnus Erikssons landslag har stadgan om lagmans väljande förändrats. I dess tingmalabalks 1 § definieras det att lagmannen ska väljas så, att biskopen utnämner två präster och folket 12 män, av vilka sex bör vara frälsemän och sex bönder, och de här tillsammans 14 personerna väljer lagmannen. Det var alltså inte längre bara frälsemännen, som valde lagmannen likson enligt Hälsingelagen, utan också bönderna var med i väljandet. Magnus Erikssons landslag nämner dock ännu inte en lagman i Åbo stift⁴¹¹⁸, fastän alla andra stift i riket redan hade en eller två lagmän.

⁴¹¹⁶ Det förefaller som om det fanns två orter i Finland med namnet Husaby/Husuby/Husuböle etc., en i Östra Nylands utsträckning i Veckelax och en i Västra Nyland i Sjundeå.

⁴¹¹⁷ Emedan det har funnits en Husaby också i Sjundeå, verkar det ha funnits en Husaby i Östra Nyland och en i Västra Nyland

⁴¹¹⁸ MEL, konungsbalk 1 §

Det är intressant, att kung Magnus Eriksson redan 6.12.1344 – dvs. innan Landslagen tagits i bruk - hade givit en stadga⁴¹¹⁹, där han gav ett order att:

”Samþyctum oc þætt att vaar Embetzman skal war aarlíken Jngiæld vpp bæra litin oc mykin; han oc þri aaf wartt Raap i Laghsaghu hwarie, mæþan wi af Landitt fara, skulu warn doom hawa”.

Med andra ord, konungsdom låg i händerna på kungens ”ämbetsman och tre av hans råd i lagsagan”. I Österlands fall fanns det antagligen alltså en nempde av fyra män, som motsvarade den senare landslagens konungsnämnd, år 1344, innan Landslagen kommit i allmänt bruk. Efter Landslagens ikraftträdande valde kungen och lagmannen tillsammans 12 män till konungsnämnden⁴¹²⁰.

Kung Magnus Eriksson ger i samma brev också en stadga om en tolvmannanämnd:

”Tolf mæn samþykte, walde oc tilnæmpde af oss oc Laanzmannum i Laghsaghu hwarre skulu alla act oc wiliæ hawa upp at leta oc openbara hwar i manghum hundærum ællær hæræpum hanum warþer skipat vuer att seya. Aller þe almoghan ofriþa a moot Kununglikan rææt varn, oc þessom stafghæ, þætt oc swæria a Gvþ, hans hælghædomæ oc þeræ syælfæ iorþrikis heþær, at þe skulu med þeræ bæzstæ samwit, ængin þæn sakan gyoræ saklæs ær, innæn fornæmpdum brutum: ængin þæn oc osakan gyora sum þeræ siælfæ samwitt oc skiel visær þøm sakan wara, oc þætt egh lata for frænzæmio, maghsæmd, winskap, rædde æller nokara wild, Swæriænde oc sic syælfwa alla fœrnæmpdæ Articulos vbrutlika halda skula vnder sama forsagþa rææt. Hwem þæsse fœrnæmpde tolf æller syu af þøm væriæ, æru warþe for os oc warom dome: hwem þe fællæ æru fælde vnder wara Ræfst, med hand oc hals, æffter þy sum brutt æru till, æn rættær akiærande ær til;...”

Det fanns alltså efter 1344 och före Magnus Erikssons Landslag två rättsliga organ i landets lagsagor och därmed också i Österlands lagsaga: 1) en fyramannanämnd (kungens ämbetsman och tre kungens råds medlemmar i lagsagan), som hade konungsdom, 2) en tolvmannanämnd vald av kungen och länsmännen i lagsagan.

Erik Larsson kunde inte år 1396 vara härads nempdeman, då det enligt Magnus Erikssons landslag var häradshövdingen, som själv valde tolv män från tinget till häradsnämnd⁴¹²¹. Att vara härads nempdeman var alltså mera eller mindre en tillfällig uppgift, och skulle inte ha nämnts i ett brev om

⁴¹¹⁹ SDHK 5076; SD V, nr. 3864; DF 491, 6.12.1344

⁴¹²⁰ MEL, konungsbalk XXXI §

⁴¹²¹ MEL, Thingmala Balken XX

godsgivandet⁴¹²². Dessutom känner man inte till några häradshövdingar i området öster om Kymmene älv innan 1530 (Tabell 15).

Den ovan nämnda, av kung Magnus Eriksson år 1344 stadgade tolvmannanämnden, vars verksamhetsområde verkar ha varit lagsagan, dvs. hela Österlands lagsaga, och vars uppgift var att upprätthålla och skipa rätt, kunde komma i fråga som den nempd, till vilken Erik Larsson hörde som "nempdeman i Veckelax", men denna stadga från 1344 var antagligen inte längre i kraft efter kung Magnus Erikssons Landslags ikraftträdande ca. 1352 och i synnerhet år 1396, när den nya kungen, Erik av Pommern, hade påbörjat en reform av rättsväsendet i Österland.

Det verkar förhålla sig så, att Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, var densamme som Erik Laurenssohn av Kumos/Kumes/Kumis, som 1) var bland dem som konung Erik av Pommern skrev till och som "i nempdene satho"⁴¹²³ (Tabell 14), 2) fungerade som lagmans domhavande i Östra Nyland på Claus Fläminge vägna, dvs. som lagmans vikarie eller underlagman⁴¹²⁴, 3) var medlem i konungsnämnden⁴¹²⁵ (Tabell 14) och 4) agerade som synesman av rårna mellan Savolax och Lappawesi i Åbo Landsrätt (konungsrätt), dvs. konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons landslags XXXI och XXXIII kapitel. Erik Larsson själv tog hand om att landslagen följdes i hans område i Veckelax, öster om Kymmene älv⁴¹²⁶.

Att någonting dock hade bevarats av den gamla lagstiftningen bevisades av att kustområdets socknar i Viborgs fögderi utgjorde ett undantag i beskattningen inom detta fögderi. I Veckelax, Vederlax och Viborg användes nämligen tredjedelar (av socknen) i stället för fierdungar, och enheten "täkt" i stället för enheten "bol"⁴¹²⁷. Till varje täkt hörde åtta helskatter i stället för tio och till varje tredjedel tre täkter. Antalet helskatter i t.ex. Veckelax socken var därför $8 \times 3 \times 3 = 72$ i stället för $10 \times 3 \times 4 = 120$ ⁴¹²⁸. Om denna olika delning hade en effekt på antal nempdemän i hundares eller senare (efter 1530) häradss nempde är inte känt och Hälsingelagen eller Magnus Erikssons landslag definierar nempdemäns väljande inte från denna synpunkt.

⁴¹²² DF 1057

⁴¹²³ REA nr. 378

⁴¹²⁴ DF 1428

⁴¹²⁵ DF 1211

⁴¹²⁶ MEL, Konungsbalk XXXI

⁴¹²⁷ Ett markebol var också en gammal enhet, som enligt Benedictow (1993b, ss. 119, 121) redan i 1293 användes i Norge, där två markebolenheter motsvarade en "fullgård" (*virgate* på engelska). Den åkerareal, som en man med hjälp av en högst 15-år-gammal yngling kunde själv ta hand om, kallades "en halvgård" (half-*virgate* på engelska), dvs. ett helt markebol, enligt Landsloven i Norge år 1274 (Benedictow 1993b, ss. 119). Varifrån kom täktenheter och tridhiungar till Veckelax och när?

⁴¹²⁸ Rosén 1936

Detta avvikande arrangemang tyder på att beskattningssystemet i västra delen av Viborg slottläns kustområde baserade sig på en gammal nordisk och väst-finländsk modell, och detta berodde troligen på den svenskspråkiga befolkningen, som kom till området under 1300-talet⁴¹²⁹ eller under 1200-talets sista fjärdedel⁴¹³⁰.

Veckelax och Vederlax och en del av Itis hörde till Nylands rätt i beskattningen⁴¹³¹. Detta indikerar också hur och varifrån förvaltningen till en början organiserades omedelbart öster om Kymmene älv, och utvisar, att domkretsen av de östnyländska lagmän, som redan tidigt var kända (Tabell 15), i början utsträckte sig också till området öster om Kymmene älv.

Vad beträffar den karelska rätten⁴¹³², så förordnades det år 1329 först så, att Karelens invånare skall erlægga fulla tiondedelar efter biskopens föreskrift till kyrkor, biskop och kyrkoherdar⁴¹³³, men år 1331 bestyrkte kung Magnus Eriksson en ny överenskommelse om tiondedelar mellan biskop Bengt och Karelens invånare⁴¹³⁴. Enligt denna överenskommelse betalade varje rök hörande till den karelska rättens område två skinn, men i den delen av Vibogs fögderi, som hörde till den nyländska Helsinge rättens område, såsom Veckelax och Vederlax, betalades näbbskattsmör till biskopen⁴¹³⁵.

På basis av att Erik Larsson, Husgafvel-släktens stamfader och en förfader till alla Veckelax fräseläkter, var konungsnämndens nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons Landslags XXXI och XXXIII kapitel år 1396, tog Veckelax fräseläkter del i formandet av den juridiska administrationen i i området öster om Kymmene älv under medeltiden (Appendix C: 2.1.) och särskilt i kung Eriks av Pommern reform av rättsväsendet i Österland. Synnerhet ifall Erik Laurensen varande en av de nempdemännen, till vilka kung Erik av Pommern själv skrev (dvs. troligen till föregångaren av Åbo Landsrätts konungsnämnd⁴¹³⁶ eller Söder-finnes⁴¹³⁷ lagsagas lagmansrätts nempde), var densamme som nempdeman i Veckelax Erik Larsson och ifall den Erik av Kumos, som verkade som lagmans domhavande i Östra Nyland i Pernå 3.3.1414 och som synesman av rårna mellan Lappves och Savolax (börjande från

⁴¹²⁹ Rosén 1936, ss. 170-250; Katajala 2010e;

⁴¹³⁰ Kaukiainen 1974

⁴¹³¹ Pirinen 1962, s. 80

⁴¹³² Pirinen 1962, ss. 156-166

⁴¹³³ DS 2736, SDHK 3648

⁴¹³⁴ DF 391

⁴¹³⁵ Pirinen 1962, ss. 156-157

⁴¹³⁶ Åbo Landsrätt grundades officiellt först år 1411 (REA nr. 328) och då andra gången 29.10.1435 av Erik av Pommern (REA nr. 457).

⁴¹³⁷ Finland delades i två lagsagor 29.10.1435 av Erik av Pommern, REA nr. 456

Ankaporä, en fors i Kymmene älv vid Veckelax västra gräns 30 km från kusten) i Åbo Landsrätt 25.6.1415⁴¹³⁸, dvs. som synesman av rårna t.ex. mellan Savolax och Veckelax norraste delar, som senare i början av vasatiden hörde till Lappwes härad⁴¹³⁹, var densamme som nempdeman i Veckelax Erik Larsson, var Erik, nempdeman i Veckelax, antagligen med om uppbyggnaden av häradsrår i området öster om rårna fastslagna med hjälp av honom i Åbo Landsrätts dom 25.6.1415 och Ryssestenen⁴¹⁴⁰ och därmed i utvecklingen av hela Österlands juridiska system.

Alltså, fastän häradshövdingar inte verkar ha existerat öster om Kymmene älv under medeltiden (innan 1530⁴¹⁴¹), pågick dock arbetet för definieringen av härader i området under åren 1414-1415. Antagligen ägde denna uppbyggnad av härader rum för fullt i området öster om Kymmene älv redan under medeltiden, emedan det omedelbart efter Gustav Vasas lokalförvaltnings reform år 1547 fanns ett Lappwes härad⁴¹⁴², och Veckelax (inkl. Kymmene och Högfors), Vederlax (inkl. Mehickälä), Säckejärv, Taipale och Lappwes socknar var dess delar. Det var just Erik Laurenssohn av Kumos, nempdeman i Veckelax, som förverkligade reformen av rättsväsendet i området 1414-1415, när han först höll lagmansting år 1414 i Pernå och då år 1415 satt i Landsrätten i Åbo som synesman av rårna mellan Lappwes och Savolax. Med andra ord, rårna mellan Lappwes härad och Savolax hade granskats år 1414 av Erik Laurenssohn av Kumos, konungsnämndens nempdeman i Veckelax, på samma resan som han suttit lagmansting i Pernå. Detta hade han gjort för att rårna mellan det blivande häradet, Lappwes härad, och Savolax kunde stadfästas i Landsrätten 25.6.1415, dvs. omedelbart efter St. Johannes dags festiviteter⁴¹⁴³, och mest tydligt för att ett nytt härad kunde grundas i Viborgs fögderi.

Det var av allt att döma meningen att utnämna en häradshövding och därmed börja bygga lokalförvaltningen för det nya förvaltningsområdet, det nya häradet i Lappwes, såsom också gjordes med Övre Satagunda härad, där Bengt

⁴¹³⁸ REA nr. 352, 25.6.1415: den interterminella linjen mellan rårna Ankaporä, Naglasaari i den nuvarande Mäntyharju, Muuratmäki nära den nuvarande Toivakka litet sydost från Jyväskylä, Suonenjoki och Lastukoski ca. 50 km sydost från Kajana eller Maanselkä

⁴¹³⁹ Ankaporä, som nämndes som en av divisionens mellan Tavastland och Karelen råpunkter, är en större fors i Kymmene älv, Anialafors, (Anjalankoski på finska nuförtiden), bara 30 km från kusten, dvs. Savolax verkar ha börjat bara 30 km från kusten här under 1400-talet. Nordväst om Ankaporä fanns det på västra sidan av Kymmeneälven Tavastland, Nordost om Ankaporä Savolax, och i söder Östra Nyland, vars del öster om Kymmene älv förenades till Lappwes härad.

⁴¹⁴⁰ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

⁴¹⁴¹ DF 6556

⁴¹⁴² Lappwes härads landbok och räkenskaper 1547-1548

⁴¹⁴³ REA nr. 352

Lydikesson år 1420 verkade som den första kända häradshövdingen⁴¹⁴⁴ och vars rår med Tavastland hade också granskats i Åbo Landsrätt år 1415⁴¹⁴⁵, men kriget i Södra Jylland förefaller ha dragit uppmärksamheten från rättsväsendets utveckling i området öster om Kymmene älv ganska snart efter 1415.

Uppbyggnaden av Lappwes härad efter rågranskningen mellan Lappwes och Savolax 1414-1415 var en viktig förändring i Södra Kymmenedalen, emedan detta område hittills hade varit en fortsättning av Östra Nyland i dess bosättningshistoria och *ius sueconum*, den svenska rätten, hade tillämpats där. Efter bildandet av Lappwes härad efter 1415 (tidpunkten inte känd), införlivades Veckelax och andra socknar i Södra Kymmenedalen i vad kommer till rättsväsendet och det uppstod en östligare inlands enhet Lappwes, som sträckte sig långt norrut. Detta kan anses ha varit viktigt för hela Viborgs fögderis utveckling, emedan efter att Lappwes härad bildades blev den administrativa delningen vid Kymmene älv klarare än tidigare. Fastän Södra Kymmenedalen i skatteförvaltningen av historiska skäl avskiljdes till ett eget Kymmenegårds län ganska snart - efter kung Gustafs I reform av lokalförvaltningen - och inte därefter hörde till Lappwes härad, hade Sydöstra Finlands första härads initiala bildande lagt grunden för uppbyggnaden av den senare lokalförvaltningen.

Att delningen och rådragningen mellan Lappwes och Savolax år 1415 i Åbo Landsrätt var mycket omfattande (råmärkena var Ankapora – Naglasaari⁴¹⁴⁶ i Mäntyharju – Muuratmäki nära Toivakka litet sydost från den nutida staden Jyväskylä – Suonenjoki – Maanselkä ås ca. 50 km söder om den nutida staden Kajana) betydde att det område, som år 1415 benämndes Lappwes var mycket stort, ca 400 km i nord-sydlig riktning och från zonförändringen från Novgorod till Sverige liksom ungefärligen definierad i furste Jorges av Novgorod brev till kung Magnus Eriksson (senare kallat Nöteborgs fredsavtal)⁴¹⁴⁷ till råna mot den nedefinierade Savolax som bredast ca. 150 km. Det var mycket större än Lappwes härad 1547-1548 efter kung Gustafs I reform av lokalförvaltningen. Områdets norra delar hade klart delats mellan 1415 och 1547 och en orsak var naturligtvist uppförandet av St. Olofsborg, först i trä, sedan av sten, före ca. 1475-1477⁴¹⁴⁸ på Lappwes område och inte i Savolax enligt

⁴¹⁴⁴ DF 1648, 25.9.1420

⁴¹⁴⁵ REA nr. 352

⁴¹⁴⁶ Naglasaari nämns också som en rå av delningen mellan Sysmä och Asikkala, som gick från Naglasaari via Koukkujärvi i den nuvarande Pertunmaa till Murais typpa (19/20.1.1443, DF 2502) och som punkt av delningen mellan Savolax och Taipale och Jääskis socknar, Naglasari-Waipasari (DF 5782). Waipasari kan vara en ö i sjön Vapanen i sydöstra änden av Punkaharju ås vid Nöteborgs freds antagna interterminell linje från Thorsjö (Torsajärvi) via Särkelax (i Punkaharju) och längs Punkaharju ås till Säminge.

⁴¹⁴⁷ SDHK 3228, DF 320

⁴¹⁴⁸ DF 3628; DF 3733

de rår som granskades år 1415 och vidimerades av domkapitlet i Åbo år 1480⁴¹⁴⁹. Lokalförvaltningen i Viborgs fögderi hade alltså utvecklats mellan 1415 och 1547 så att det fanns ett lokalförvaltningsområde och ett härad från ca. 1530, och då ännu som hela Viborgs läns härad⁴¹⁵⁰, men redan år 1547 fanns det två, Lappwes härad omfattande Veckelax, Vederlax, Säckejärv, Taipale och Lappwes socknar i söder vid kusten och ett annat i norr, där situationen var annorlunda. Också där i de norra delarna av det Lappwes, vars rår granskades år 1415, hade grundandet av St. Olofsborg 1475-1477 i Säminge vid rån enligt Nöteborgs fred⁴¹⁵¹ förändrat lokalförvaltningens situation klart, fastän församlingarna ännu länge var få och deras områden för stora⁴¹⁵².

Att Savolax år 1415 låg mellan sjön Päjänä och den ovannämnda delningen är anmärkningsvärt. Savolax kyrka (senare St. Michels) låg vid landskapet Savolax omdefinierade östra rån då. Jockas och Jorois låg i Lappwes, Jorois vid riksrån⁴¹⁵³. Om detta Savolax mellan sjön Päjänä och de år 1415 definierade rårna mellan Savolax och Lappwes hörde till det Savolax gislalag, som storfuste Jurij Danielowitsch med "allom them af Nogärde gåf til vänskap" tillsammans med Jäaskis och Äyräpää i Nöteborgs fred år 1323⁴¹⁵⁴, är inte klart, men det verkar dock inte sannolikt, emedan det i fredsavtalet bara talades om Savolax gislalag och inte om Lappwes. Lappwes som en förvaltningsenhet alltså existerade inte år 1323, men Savolax existerade.

De ovan beskrivna rårna nämndes igen år 1446, när Karl Knutsson som hövudsman för både Tavastland och Viborgs fögderi och som tidigare riksföreståndare bestyrkte till största delen samma rår Naglasaari-Muuratmäki-Maanselkä, men nu så, att dessa rår låg mellan Tavastland och Savolax⁴¹⁵⁵ och så att alla skogar, vatten och land i det Savolax, som definierades i Åbo Landsrätt 25.6.1415 gavs nu till tavastländska bönder⁴¹⁵⁶. Tavastland sträckte sig därmed

⁴¹⁴⁹ REA nr. 675, 25.4.1480

⁴¹⁵⁰ DF 6556

⁴¹⁵¹ DF 3628; DF 3733

⁴¹⁵² DF 5070, REA nr. 694, 15.10.1504

⁴¹⁵³ Det finns i mitten av Osmanjärvi sjön i Leppävirrat en gammal råsten "Osmakivi", som alltid har av gammalt hållits som Nöteborgs freds råsten

⁴¹⁵⁴ SDHK 3228, DS nr 2418, 2418 ab och 2418 ac

⁴¹⁵⁵ Analyseringen av varför Karl Knutsson gjorde ett sådant beslut kan omfatta de följande faktorerna: 1) oroligheter mellan tavaster och savolaxbor, 2) synesmännens åsikter, 3) han väntades att agera rationellt som hövudsman för både Tavastehus och Viborg, 4) att följa synesmännens förslag väntades på att vara avgörande, 5) han som hövudsman för både Tavastehus och Viborg fick ingen nytta av gränsens linje. Hans agerande kunde förutspås på basis av de ovannämnda faktorerna. Hans agerande kan rationellt förklaras, men ett motiv kunde vara att få de savolaxborna att flytta mot öster; Hempel 2001, ss. 289-294.

⁴¹⁵⁶ DF 2661, vidimerad av Karl Knutsson som konung 20.3.1452, DF 2903

från 1446 (vidimerad av Karl Knutsson som kung år 1452⁴¹⁵⁷) långt till öster och de savolaxborna var i princip tvungna att flytta vidare österut. Rårna mellan det nya Savolax och Lappwes blev oklara igen. Det förefaller, att Savolax nu utgjordes av det gamla Savolax gislalag, som storfuste Jurge år 1323 hade givit till Sverige med vänskap, och Lappwes härad bestod av de områden, som redan hörde till Sverige före Nöteborgs fred. Nu hade dock även ett slott byggts i det gamla Savolax gislalag, som – enligt Novgorods furste Jurges brev till Sveriges kung Magnus Eriksson år 1323 - hade givits av Novgorods furste till Sverige till vänskap, fastän sådant byggande av hus i furste Jurges brev (senare kallat Nöteborgs fredsavtal) i området hade förbjudits med de följande orden: "*Engen hus skola byggias i Kärelenom ej af ider och ej af os*".⁴¹⁵⁸ och Savolax var ett av de karelska gislalagen från den novgorodiska synpunkten.

Vilka motiv hade Karl Knutsson, när han flyttade Savolax till den östra sidan av de år 1415 definierade och år 1446 stadfästa rårna? Det är troligt, att han agerade rationellt⁴¹⁵⁹ ur hans egna ändamåls synpunkt. Han var en hövidsman i både Tavastehus och Viborg, men situationen i riket var sensitiv. Karl Knutsson hade just lämnat sitt ställe som riksföreståndare i Sverige till kung Kristoffers favör och hade fått Tavastehus och Viborg som ersättning, men ingenting var säkert. Att låta skapa en ny förvaltningsenhet i området öster om Kymmene älv mellan Tavastland och de östligare delarna av riket skulle ha förorsakat osäkerhet angående områdets förvaltning. I värsta fall kunde någon av hans fiender ha fått området mellan hans förläningar i Tavastehus och Viborg.

Det fanns dock ett behov att utveckla områdets förvaltning. Att utvidga Tavastehus fögderi till området öster om sjön Päjänä betydde, att det år 1415 nydefinierade områdets lokalförvaltning kunde utvecklas från Tavastehus. Vattenrutten från Kumoälven sträckte sig nämligen från Hauhá⁴¹⁶⁰ och Vånå via sjön Lummene i Padasjoki till Harmois i sjön Päjänä och därifrån över Päjänä till

⁴¹⁵⁷ DF 2903

⁴¹⁵⁸ SDHK 3228, DS nr 2418, 2418 ab och 2418 ac, 12.8.1323

⁴¹⁵⁹ För definitionen av rationalitet, se Day 2008, ss. 130-137, Hempel 2001, ss. 311-320, Dray 1957, ss. 118-155 och 2.3.3. Verksamhetens rationalitet kan också hållas som en hypotes, som måste provas sann eller osann. Det kan antas, att en vanlig frälseman var en rationell aktör för hans gods och rättigheters skull i vad kommer till kungens vilja, dvs. det kan antas, att frälsemannen inte riskerade sina livsviktiga förmåner givna av kungen för en liten orsak, men i en sådan hövding som Karl Knutsson fall, i detta skede hövidsmannen av både Tavastehus och Viborg, är det svårt – om inte omöjligt - att evaluera hans agerandes rationalitet, emedan hans agerande troligen dikterades av dagens realpolitik mera än av andra faktorer och källorna inte ger tips för hur han egentligen tänkte i dessa rårs fall. Ett motiv var dock säkert oroligheter mellan tavaster och karelare och behovet för att utveckla förvaltningen i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 år och Ryssestenen.

⁴¹⁶⁰ På svenska under medeltiden också Haffu (DF 372), Haw (DF 404, DF 420, DF 3043, DF 6696), Haghw (DF 1991)

det området i fråga⁴¹⁶¹. Naturligtvis var vägen lång, men att bygga ett förvaltningscentrum där skulle ha kostat, och det skulle ha försämrat Karl Knutssons förmåga att utrusta män, vilka han skulle behöva för att hålla sin position i riket.

Ändå vidimerade Åbo domkapitel de här rårna bara år 1480⁴¹⁶², efter Karl Knutssons död, på samma sätt som Landsrätten år 1415 hade beslutit⁴¹⁶³, dvs. som rår mellan Savolax och Lappwes.

Att Lappwes var mera eller mindre en synonym för Savolax kan förstås också av Viborgs hövding Erik Axelssons brev år 1477 till riksföreståndare Sten Sture d.ä. angående St. Olofsborg, som han hade låtit bygga i Savolax⁴¹⁶⁴. Han talade om Savolax, fastän Säminge ön, bredvid vilken (på västra sidan) Nyslott byggdes, enligt de rårna, som Åbo Landsrätt hade 1414-1415 granskat⁴¹⁶⁵, klart hörde till Lappwes.

Det är ytterst anmärkningsvärt att i och med Åbo Landsrätts beslut år 1415 om rårna mellan Savolax och Lappwes⁴¹⁶⁶ sträckte sig den nordligaste rån till Nöteborgs freds *termini*⁴¹⁶⁷. Karl Knutsson nämnde i sitt brev år 1446, att "*Mansälke, huilken for:ne aas, som aatskill Rysselandh och Norrabotn så och Tawastaland, Sawlax och Norrabottn*"⁴¹⁶⁸, dvs. rårna mellan Ryssland och Sverige hade varit i Maanselkä tidigare. Detta hänvisar till Nöteborgs freds rår år 1323, emedan de nordligaste rårna i det ursprungliga fredsavtalets (ett brev från Novgorods furste Jurge till Sveriges kung Magnus Eriksson) text definierades till en å, som har identifierats som Pyhäjoki⁴¹⁶⁹, och från Pyhäjokis källor till Kolumakoski" (Kolimankoski) och därifrån till "Käräläkoski" (Karjalankoski)⁴¹⁷⁰,

⁴¹⁶¹ Taavitsainen 1990, s. 16

⁴¹⁶² REA nr. 675

⁴¹⁶³ REA nr. 352

⁴¹⁶⁴ DF 3733

⁴¹⁶⁵ REA nr. 352

⁴¹⁶⁶ REA nr. 352

⁴¹⁶⁷ För ordets "terminus" mening i detta sammanhang, se Katajala 2012

⁴¹⁶⁸ DF 2661

⁴¹⁶⁹ Julku 1987, ss. 129-153; också andra tolkningar finns

⁴¹⁷⁰ SDHK 3228, DS nr 2418, 2418 ab och 2418 ac ; se Julku 1988, s. 271, referensen nr. 35. Gallén (1968, ss. 66, 93-102) liksom också Lind (1973) föreslog, att Nöteborgs freds (år 1323) rår "Karjalankoski" var i Nilsjä, men Julku (1988) tyckte, att den var i Rautalampi på basis av vattenrutten. Autören tar här inte ställning till Nöteborgs freds råpunkter, men konstaterar, att Karjalankoski i Nilsjä verkar vara nära divisionen mellan Novgorods och Sveriges befolkningar under 1400-talets första hälft, emedan den norraste rån i Åbo Landsrätts beslut 25.6.1415 om landskaprårna mellan Tavastland och Savolax finns i Lastukoski i Nilsjä eller på Karjalanmaanselkä, som också kan tolkas att vara den Maanselkä åsen. Landsrätten konstaterar 25.6.1415: "huilka aff thessom twem raam rydzaekarla och Norrebotn tilstaa thaer theris raar mote, the skal offuersta howudhraa bliffua, swa ath millan huaria tesso forn:da ra skal raa raeth bliffwa ." (REA nr. 352).

dvs. till Maanselkä ås (Suomen selkä nuförtiden). Områdets öster om sjön Päjänä och Kymmene älv delning till två förvaltningsenheter bands alltså till Nöteborgs freds rår i Maanselkä.

Domkapitlet i Åbo vidimerade denna rå inte innan 1480, när det redan fanns en borg i området, St. Olofsborg i Säminge, vid Nöteborgs freds rå, nära en central handelsplats i området. Det är också anmärkningsvärt, att i Landsrättens brev år 1415 formulerades delningens norraste delar på det följande sättet:

”Lastakoski eller Karialamasaelki. Huilka aff thessom twem raam rydzaekarla och Norrebotn tilstaa thaer theris raar mote, the skal offuersta howudraa bliffua...”⁴¹⁷¹

Det förefaller alltså, att det delade områdets nordligaste rå lämnades öppen för ryssarnas och Norrbottens åsikter⁴¹⁷². Emedan Suomenselkä (Maanselkä) ås är ca. 100 km lång och ca. 30 km bred, var det bara fråga om, var i Maanselkä delningen gjordes mera detaljerat.

Det borde också noteras, att rårna mellan Savolax och Lappwes granskades av synesmän, inte skapades. De granskade rårna hade alltså existerat redan innan 1415. Är det fråga om samma delning, som lär ha existerat mellan Kymmene älvs Langfors och Huma grenar (i Hautajoki åminne)⁴¹⁷³? Det fanns nämligen en medeltida råsten, den så kallade Ryssestenen där på Kymmenegårdsholmen (Hovinsaari) i närheten av ett antaget fornbefästningsberg på Äijänvuori⁴¹⁷⁴ på Gerickala ön i Kymmene, som hörde till Veckelax socken under medeltiden, och ca. 20 km uppåt i Kymmene älv två andra, Huhtikivi och Tyllikivi råstenar, båda i Muhuniemis närhet⁴¹⁷⁵. Den interterminella linjen mellan de ovan nämnda rårna skulle nämligen fortsätta från Tyllikivi råsten direkt till Ankapora via Kymmene älv.

Divisionen mellan Novgorod och Sverige troligen existerade år 1415 i Nilsias Lastukoskis och Karjalankoskis nivå på grund av att den inrikes divisionen mellan Tavastehus och Viborgs län sträckte sig enligt Åbo Landsrätts dom då till Lastukoski eller Karjalanmaanselkä (REA nr. 352). Detta berättar dock ingenting om var divisionen mellan rikena var år 1323.

⁴¹⁷¹ REA nr. 352

⁴¹⁷² Korpela (2008, s. 266) betonade i enlighet med detta, att det var formandet av ett supranationellt medvetande, som var den viktigaste aspekten i formandet av en delning mellan två rikerna och konstaterade (2006b, s. 269), att det inte kunde talas om en ”gräns” i den meningen, som den senare europeiska statsrätten förutsatte.

⁴¹⁷³ Julku 1987, ss. 18-57, kartorna 3, 5 och 7

⁴¹⁷⁴ = En synonym av ordet Ukonvuori

⁴¹⁷⁵ Jakob Teitts klagomålsregister, Grotenfelt 1894, s. 224, bilaga

Mot detta alternativ skulle tala att den rån, som synesmännerna 1414-1415 granskade och som Åbo Landsrätt fattade beslut om år 1415⁴¹⁷⁶ och domkapitlet i Åbo år 1480⁴¹⁷⁷ vidimerade, började från Ankapora, inte från Kymmene. Den rånas kedja, som Karl Knutsson år 1446 bestyrkte, började även från Naglasaari i Mäntyharju (ca. 130 km från kusten). Mellan Ankapora och havet (ca. 30 km) fanns det ingen rå i Landsrättens eller Karl Knutssons beslut. Detta kan bero på att det fanns Nylands landskap på båda sidorna av Kymmene älv eller på att rån mellan Nyland och Karelen redan var stabil på grund av något tidigare beslut liksom Magnus Erikssons delning av Viborgs Karelen till två delar år 1347 på grund av skattelättnader (*Littera libertatis Kareliensium*⁴¹⁷⁸). Då man i Veckelax tillämpade *ius sueconum*⁴¹⁷⁹ liksom också i Östra Nyland ser det första alternativet sannolikare ut, men Ryssstenens existens kan inte heller förnekas.

Det kan inte uteslutas, att Ryssesunden, Ryssstenen, Huhtikivi, Tyllikivi, och de år 1415 bestyrkta landskapsråna från Ankapora via Naglasaari i Mäntyharju och Muuratmäki till Maanselkä representerade Novgorods Savolax gislalags gamla inflytandeområdes *termini*⁴¹⁸⁰ från åren innan 1249, när kusten koloniserades av svenska inflyttare, till 1323, när storfurste Jurge gav Savolax gislalag tillsammans med Jääskis och Äyräpää till vänskap till Sverige.

Vilka slags områden var de här Savolax och Lappwes år 1415 då? Det förefaller som om det fanns två kyrkliga stenstrukturer där, Sysmä kyrka och stensakristia i St. Mickels⁴¹⁸¹ dvs. det fanns något slags av lokalförvaltning i detta savolaxiska område redan år 1415. Området öster om rånna mellan Savolax och Lappwes däremot hade inga stenkyrkor. Jockas, Jorois och Säminge församlingar och kyrkor av trä i dessa församlingar uppstod snart, men annars var det erämark, som utgjordes till stor del av vatten (dvs. den senare sjön Saimen), vilken namnet "Lappwes" ("Lapparnas vatten") också tydde på. Lapparna betydde här antagligen de finnar som ännu inte hade adapterat den europeiska kulturen och som ännu levde i jägar-fiskarkulturen⁴¹⁸². Att det var så bestyrktes av att de mest anmärkningsvärda Y-kromosomhaplotyperna (byggd i detta fall på basis av SNPs) var gemensamma mellan lappar och finnar⁴¹⁸³, fastän

⁴¹⁷⁶ REA nr. 352

⁴¹⁷⁷ REA nr. 675

⁴¹⁷⁸ DF 522, 18.8.1347

⁴¹⁷⁹ Pirinen 1962, ss. 77, 78, 80, 82, 84-87, 159

⁴¹⁸⁰ För ordets "terminus" mening i detta sammanhang, se Katajala 2012

⁴¹⁸¹ Hiekkänen 2003, ss. 250-251

⁴¹⁸² Korpela 2008, ss. 37-76

⁴¹⁸³ Raitio et al. 2001

tidigare rapporterna bevisade, att det också fanns signifikanta olikheter mellan finnar och lappar vad genetiken beträffar⁴¹⁸⁴.

Man får intrycket av att det år 1415 fanns ett behov att göra skillnad mellan Savolax, som redan hade integrerats till riket och Lappwes, där lokalförvaltningen ännu saknades. År 1415 verkar rårna för den europeiska kulturen ha funnits vid delningen Ankapora-Maanselkä, utom vid kusten, där Viborg naturligtvis utgjorde en viktig bas.

Erik Laurenssons av Kumos, nempdeman i Veckelax, karriär från en nempdeman i konungsnämnden till lagmans domhavande i Östra Nyland och synesman för den gamla rån mellan Savolax och Lappwes speglar Österlands rättsväsendes utveckling och den enorma växten inom lokalförvaltningen under Eriks av Pommern tid. I alla fall var Erik Larsson en av de främsta representanterna för Österlands domvälde som nempdeman och som nempdeman ledde han troligen t.ex. bötesinsamlingen från sitt distrikt enligt Magnus Erikssons Landslag⁴¹⁸⁵.

Konungsnämnden samlade in böter i sina områden, varje nempdeman i sitt eget landskap enligt Magnus Erikssons landslag⁴¹⁸⁶. Om "Erich Larsån, nempdemann i Wekelax" ⁴¹⁸⁷är densamme som Erich Laurendzson, som var bland de, till vem kung Erich hade skrivit och som då "i nempedene satho"⁴¹⁸⁸, förefaller Erik Larsson i Veckelax att vara medlem av konungsrätts nämnd och dess representant i Veckelax, vilket är i harmoni med det att han inte kallades häradshövding utan nempdeman, vars ställning låg närmare konungsdомhavande i Österland än häradshövding. Det är dock inte uteslutet att han trots agerandet som nempdeman i konungsrätt också fungerade som en formell häradshövding i området öster om Kymmene älv, såsom t.ex. i Lappwes, men källor stödande existensen av härader före 1530 alltså existerar inte.

Erik Larssons eller Erik Laurenssons av Kumos funktion som nempdeman i både konungsrätt och lagmansrätt (Tabell 14) representerar ett steg mot ikraftträdandet av Magnus Erikssons Landslag generellt i området öster om Kymmene älv. Hans agerande representerade också rättsväsendets långsamma transformation från en kyrklig funktion till en uppgift i riket och konungsrätts stabiliserande som en varaktig institution i Österland, men också rikets icke-militära inflytandes utsträckning till området öster om Kymmene älv undantaget Viborgs slott, dvs. det kommande Lappwes härad.

⁴¹⁸⁴ Sajantila & Pääbo 1995; Sajantila et al. 1995; Lahermo et al., 1996, 1999

⁴¹⁸⁵ MEL, Kunungx Balker XXXI, Thingmala Balker XX, XXXIV

⁴¹⁸⁶ MEL, Kunungx Balker XXXI, Thingmala Balker XX, XXXIV

⁴¹⁸⁷ DF 1057

⁴¹⁸⁸ REA nr. 378

Det kunde också betyda, att Viborgs hövdings, dvs. förläningsstagares, immunitet i den här sektorn⁴¹⁸⁹, delvis försvagades i Eriks av Pommern österländska rättsväsendes reform. Erik (Laurensson) av Kumos, konungsnämnds nempdeman, höll ju lagmansrätt som lagmansdomhavande, dvs. som domare, i Pernå i Viborgs fögderi 3.3.1414⁴¹⁹⁰. Detta hände i Viborgs hövdings, förläningsstagare Tord Bondes närvaro, men dock som Erik (Laurensson) av Kumos som domare. Det skedde inte i den delen av Viborgs fögderi, som låg öster om Kymmene älv, men ändå i Viborgs hövding Tord Bondes förvaltningsområde⁴¹⁹¹.

Erik Larsson (Tabell 14) representerade tydligen både konungs- och lagmansrätt i området öster om Kymmene älv, fastän han inte var lagman annars än som vikarie och inte alls ett konungs domhavande, emedan det inte fanns någon annan lagmansrätts nempdeman, lagman eller lagmansvikarie i området öster om Kymmene älv 1396-1418 (Tabell 15), om Östra Nyland inte sträckte sig till området öster om Kymmene älv under medeltiden, vilket kan dock väl ha varit fallet på grund av områdets kolonisationshistoria⁴¹⁹². Den nästa, som nämns som lagman i området öster om Kymmene älv förekommer bara år 1447 (i Viborg, Tabell 15).

Ändå, när Viborgs fögderi hade förlänats fullt till någon, hörde också domsrätten i princip till hövdingen i slottet, i vad kommer till konungsrätt⁴¹⁹³. När Erik av Kumos agerade som en lagmans domhavande i Pernå år 1414⁴¹⁹⁴, var Viborgs hövding Tord Bonde närvarande på tinget. Om Erik av Kumos var underordnad Tord Bonde i detta sammanhang, verkar oklart, för fastän Tord Bonde gentemot Erik Larsson representerade en av dem, som gav Veckelax kyrkas malm till honom, var Erik av Kumos ett lagmans domhavande på Claus Flemings vägnar och lagman Claus Fleming var inte underordnad Tord Bonde, utan biskop enligt Landslags konungsbalks 1 §.

⁴¹⁸⁹ Enligt Piippo (1997, s. 114) kunde förläningsstagares immunitet leda till att domarposterna i det förlänade området indrogs.

⁴¹⁹⁰ DF 1428

⁴¹⁹¹ Fritz 1973, s. 138; Att Viborgs fögderi är inte med i Eriks av Pommern skattebok från året 1413 skulle tyda på att områdets självförvaltning som en förlänning var så stark, att produktionen av ett sådant räkenskap kom inte i fråga. Detta speciellt, när Erenigle Nilsson och Tord Bonde hade spelat en central roll i Kalmar Unions början. Detta verkar inte ha förhindrat utvecklingen av rättsväsendet.

⁴¹⁹² Rosén 1936, ss. 37-64

⁴¹⁹³ Tord Bonde konstaterade i sin förläningsed 12.8.1403 (omskrivet 25.3.1414; A VIII, ss. 3-7, nr. 2) det följande: "...that wil jac oc scal alle the som j thette for:de laeaen bygge oc bo holde oc lade vedh fridh logh oc raet epter min baeste makt..." (SDHK 16155). Erik av Kumos agerade som lagmansdomhavande i Pernå i Tord Bondes närvaro 3.3.1414 (DF 1428), dvs. 10 år 6 månader efter Tord Bonde gav sin trohetsed för Viborgs fögderi. I Tord Bondes trohetsed var det fråga om ett avtal av typen *stipulatio* (se Pihlajamäki et al. 2007, ss. 185, 189, 193), men med det bestyrktes också hans position som en del av drottningens ett slags "*societas publicani*" och drottningens "*familia*".

⁴¹⁹⁴ DF 1428

Slutligen representerade det faktum att Erik Larsson verkade som nempdeman i Veckelax i konungsrätt och lagmansrätt, att det feodala systemet hade börjat organisera sig i området öster om Kymmene älv, emedan ett system för ägande av gods med beskattning på grund av jord krävde ett rättssystem för att lösa problem med rårna av gods, fiskevatten, byggandet osv. Dessa problem var okända i den gamla jägare-fiskare-kulturen, som inte kände ägandet av jord. Rättsväsendet speglar alltid samhällets ekonomiska relationer⁴¹⁹⁵ och här bör man också göra skillnad mellan samhället och riket.

Fastän Magnus Erikssons Landslag säkert existerade år 1352, tog det tid innan det hade tagits i bruk i Österland och ännu litet längre i området öster om Kymmene älv. Att det hade funnits utrikeshandel i Veckelax, Vederlax och Viborg år 1336 bevisar dock att det fanns ett på något sätt organiserat samhälle vid kusten öster om Kymmene älv år 1352, när Magnus Erikssons Landslag redan existerade. Det var dock först år 1396, när de första klara tecknen på det nordiska rättssystemets existens i området öster om Kymmene älv började skönjas utanför Viborgs slott, och detta skedde med nempdeman i Veckelax Erik Larssons jordägande på Veckelax kyrkas malm, och hans verksamhet som konungsnämndens nempdeman i området enligt landslagens XXXI och XXXIII kapitel.

Själva malmens givande till Erik Larsson avspeglade användning av ett rättssystem, för malmen gavs till Erik Larsson därför, att en Lars Blekare hade rymt ur riket och jorden hade varit öde för tillräckligt långt för att ge det till någon annan⁴¹⁹⁶. Det är klart, att Viborgs fogde Erenghjelm Nilsson och Viborgs hövding Karl Ulvsson tillämpade här något allmänt godkända laget i Lars Blekares gods givande till Erik Larsson. Annars kunde de inte ha gett bort ett gods, som tillhörde någon annan. Om denna lag var Magnus Erikssons Landslag eller någon annan lag kan diskuteras, men det verkar ha funnits möjligheter att använda även Magnus Erikssons landslag i Veckelax år 1396, emedan: 1) det hade funnits lagmän i Östra Nyland sedan 1332 (Tabell 15) och därför kände man troligen lagen i Veckelax, ett grannområde omedelbart i närheten av Östra Nyland eller kanske hellre även dess del, 2) Viborgs hövding hade rätt att agera som domare i sitt fögderi och hövdingarna visste säkert om existensen av Magnus Erikssons landslag, speciellt Karl Ulvsson Sparre⁴¹⁹⁷, 3) Erik Laurensen av Kumos själv som konungsnämndens nempdeman kände troligen Magnus Erikssons landslag, om någon. Han kunde skriva (verkade som lagmans domhavande i Pernå år 1414) och läsa (sigillerade ett brev i Pernå år 1414 och ett i Skara år 1417). Fastän det tog långt, innan Magnus Erikssons

⁴¹⁹⁵ Klami 1981, s. 128

⁴¹⁹⁶ DF 1054, DF 1057

⁴¹⁹⁷ Karl Ulvsson Sparre var en högutbildad man, som hade studerat i Paris, varit en härardshövding, lagman, fogde i Stockholm och marsk, ÄSF I: 87-88.

landslag tillämpades allmänt i landet⁴¹⁹⁸, är det möjligt, att denna gåva av landområde ägde rum enligt landslagen, då enligt landslags konungabalk den som inte kommer till kungens tjänst, måste betala 40 mark och om den dömde inte har den här summan förlorar han sitt gods⁴¹⁹⁹. År 1396 hade en ny konung blivit vald och det är väl möjligt, att den tidigare konungens avhängare hade rymt bort.

Om givande av Lars Blekares gods till Erik Larsson representerar tillämpandet av Magnus Erikssons landslag, är det fråga om den första kända gången denna lag tillämpades i området öster om Kymmene älv.

Utvecklingen gavs ny fart av Telge möte midsommaren 1493. Där fattades nämligen ett beslut, att ingen må framha käromål för kungen eller rikets föreståndare förrän ärendet hade behandlats i underrätt⁴²⁰⁰. Detta gällde naturligtvis också konungsdomhavandes behandling, dvs. Åbo Landsrätt, och dess nempdemän. Den första häradshövdingen i Viborgs län, Nils Grabbe, möttes bara 28.12.1530⁴²⁰¹. Han var häradshövding över hela Viborgs län och hade redan 7.1.1530 hållit Söderfinnes lagsagas lagmansting i Pyttis på herr Erik Flemings vägnar i närvaro av Viborgs hövudsman Johan av Hoya och Olof Eriksson, häradshövding i Östra Nyland⁴²⁰². Redan år 1531 nämndes dock en egen häradshövding för Äyräpää, Henrik Eriksson⁴²⁰³ och år 1538 en häradshövding i Lappwes, Bertil Jonsson⁴²⁰⁴, vilket bevisar, att hela Viborgs län förstods som ett för stort område för att vara ett enda härad. Detta stöds av att år 1537 nämndes i "Register på Cronones Förleningh" häradshövdingens ränta i Nyslotts län, dock utan att nämna, vem som då höll posten⁴²⁰⁵.

Viborgs län delades då år 1541 i tre härader så att Lappwes, Vederlax, Veckelax, Säckjärv och Taypale socknar utgjorde Lappwes härad, Jäaskis, Mola, Ihantola, Nykyrka och Viborg socknar tillsammans med Viborg stad formade Äyräpää härad och Pyttis, Pernå, Borgå, Sibbo och Helsinge utgjorde Östra Nyland eller Borgå län⁴²⁰⁶. Kexholm län, som år 1581 formades, förblev ett fögderi tills 1588, varefter den hade två fögderier tills 1634. Redan år 1554 nämndes i fogderäkenskaper Kymmenegårds län och därefter var

⁴¹⁹⁸ Klami 1981, s. 128

⁴¹⁹⁹ MEL, Kununx balker XVI §; Collin & Schlyter 1862, ss. 27-28; Donner 2000, s. 8.

⁴²⁰⁰ DF 4502

⁴²⁰¹ DF 6556, 28.12.1530

⁴²⁰² DF 6720

⁴²⁰³ Bidrag till F.H. III:3

⁴²⁰⁴ Bidrag till F.H. III:78

⁴²⁰⁵ Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 16

⁴²⁰⁶ Karelens fogderäkenskaper

räkenskaperna för Veckelax, Vederlax och Säckejärv i sin egen enhet tills att de under 1563-1634 utgjorde Kymmenegårdslänen.

Nyslotts län blev självständigt förvaltningsområde år 1547 med Gustaf Fincke⁴²⁰⁷ som ståthållare⁴²⁰⁸, men benämningen "Nyslotts län" användes dock redan år 1537⁴²⁰⁹ och det fanns en häradshövding i Savolax för hela Nyslotts län, år 1542⁴²¹⁰, dvs. Nyslotts län var år 1542 ett odelat härad, och dess rår med Tavastland var i linjen Naglasaari-Muuratmäki-Maanselkä i stor del såsom Karl Knutsson hade beslutit år 1446⁴²¹¹ och bestyrkt som konung år 1452⁴²¹² men slutligen såsom stadfästades av domkapitlet i Åbo år 1480⁴²¹³. Området mellan sjön Päjänä och den ovannämnda rån mellan Tavastland och Savolax hörde till Hollola härad.

Att en av Veckelax gamla huvudbyar, Husuböle, kan ha varit en del av Husaby/Husuby/Husby-systemet - dvs. ett system av kungliga centra på landsbygden, som i slutet av 1200-talet-början av 1300-talet byggdes, när ledungen förvandlades till skattebetalande⁴²¹⁴ - stöder hypotesen, att de gamla veckelaxiska släkterna var med i uppbyggnaden av förvaltningen, inkl. skatteuppbördssystemet, och kanske även i uppbyggnaden av den juridiska administrationen, emedan dessa platser med namnet Husaby, Husuby, Husuböle etc. fungerade som kungens och hans hirds hus, där de kunde övernatta, när det behövdes (se 1.3.1., 1.3.3., 1.3.4., 3.2.2., 4.5.1., behandlingen av hypotesen nr. 2.1.1..). Dessa Husabyar hade alltså en funktion i skatteinsamlingen, och det skulle inte vara förvånande, om också ting hade hållits i dessa hus.

Om Veckelax nempdeman Erik Larsson är densamme som Erich af Kumos, "lagmans doom hafwandis öfver öster Nylandh å herr Clavus Fläminge riddares wegna" år 1414 (se behandling av hypoteserna 1.1.2.O.-R., Tabell 14), såsom verkar vara fallet på grund av denna undersökning, var Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, med i upprätthållandet av rättsväsendet i ett större geografiskt område i Österland. Detta verkar vara så på grund av den existerande evidensen given ovan (Appendix C: 2.1.3).

⁴²⁰⁷ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 37

⁴²⁰⁸ A II:256; A II:272, A III:162, A III:170, A III:174, A III: 226, A III:264, Gunilla Johansdotter hade dock Nyslott med en separat ekonomi redan år 1513: A V:216, A VI:306, A VI:348, A VI:377, A VIII:34, A VIII:42, A VIII:133, A VIII:352, A IX:296, A IX: 371, A X: 7-8, A X:167, A X:200,

⁴²⁰⁹ A V:344

⁴²¹⁰ A VI:214, Thomas Nilsson

⁴²¹¹ DF 2661

⁴²¹² DF 2903

⁴²¹³ REA nr. 675, 25.4.1480

⁴²¹⁴ Harrison 2009, s. 285.

Avtalsrättens kommande till området öster om Åbo Landsrätts 25.6.1415 rår och Ryssesten

En viktig del av rättsväsendets utveckling öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssesten var avtalsrättens kommande till området. Det första exemplet på detta var Karelens kvinnofred, som kung Birger år 1316 gav⁴²¹⁵ efter "*consilio et consensu nobilium virorum dominorum*", dvs. det var fråga om ett juridiskt avtal mellan kungen och högfrälset⁴²¹⁶, dvs. högfrälset var med i avtalet och därmed i formandet av rättsväsendet i området öster om Kymmene älv. Därefter gjordes ett avtal mellan åbobiskopen Benedictus och Viborgs fögderis invånare om betalning av kyrkoskatten i Viborgs Karelen år 1331⁴²¹⁷,

Nästa dokument av avtals natur var Per Jönssons brev till Revals borgare med tillåtelse att sälja sina produkter i Veckelax, Vederlax och Viborg år 1336⁴²¹⁸. Emedan det redan tidigt idkades handel mellan Viborgs Karelens kustområden och Reval, skulle det vara möjligt, att begäran från Revals borgares håll att få komma och sälja produkter i Viborgs fögderi hade existerat redan innan Per Jönssons brev. Fastän Per Jönsson inte nämner, om Revals borgare skall ge någonting i skifte mot tillstånd att sälja i de tre civitas i Viborgs fögderi, var det antagligen Per Jönssons mening att kunna på detta sätt koncentrera handeln i dessa tre städer för att kunna insamla tullavgifter. Emedan Per Jönsson fick med detta brev sin vilja antagligen igenom och Revals borgare fick tillstånd att sälja sina produkter i Viborgs fögderi, vilket de antagligen ville, hade Per Jönssons brev ett avtals natur.

Ett senare avtal handlande Viborgs fögderi var kung Magnus Erikssons brev år 1347 om skattelättnader för de karelarna som bodde väster om Korsnäs, dvs. till dem, som bodde i Vederlax och Veckelax⁴²¹⁹. I detta brev skriver kung Magnus det följande: "*Wij Magnus.. kwnnoghom allom mannom...ath...haffde skærie karla aff Wiborghs vældj warit fore oss och tedde oss sin vonda och tunga fore oss och vorom gothom mannom, som tho næste os wore, som the om longan thymæ tolt hadhe, och bodo oss ødmiwkliga at wi skuldom them nokon lysæ gøre fore wore siæl sculdh. Tho lyddom wy thera bøn och voghom thera tunge i mellan oss och wore mannom* I andra ord, skärgårdens i Viborgs fögderi män hade kommit till Viborg slott för att be om kungen fördelar för hans själs skull, varefter kungen hade vägat deras börda tillsammans med hans män (frälsemän) och givit dem skattelättnader. Det är fråga om ett avtal mellan kungen och hans män, dvs. frälsemän, beträffande skattelättnader. Fastän i detta brev nämns inte det latinska uttrycket "*consilio et consensu*", brevets innehåll berättar, att kungen

⁴²¹⁵ DS 2067

⁴²¹⁶ Pihlajamäki et al. 2007, s. 188

⁴²¹⁷ DF 391

⁴²¹⁸ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, 1:2:299

⁴²¹⁹ DF 522

underhandlade (*concilio*) om saken med sina män (frälsemän) och de nådde ett samförstånd (*consensu*) om saken, varför det är fråga om ett avtal mellan kungen och hans rådgivare om Viborgs fögderis beskattning⁴²²⁰. Eftersom kungens rådgivare var av allt att döma representanter av högfrälset, tog frälset också här del i avtalsrättens kommande till området öster om Åbo Landsrätts besluts 25.6.1415 rår och Ryssesten.

Kung Magnus ovannämnda brev, "*Littera libertatis Kareliensium*", bestyrktes av hans son Erik Magnusson år 1357 som "*Littera libertatis regis Erici*"⁴²²¹. I Erik Magnussons brev givet i Viborg slott sägs det följande: "*Wij Erich...kennomps met tesse nærwærende breffue oss met vare rodgiffware radhe haffua stadfæst alle the nodher, som konung Magnus, wor kåre ffader, giffuit hauer met syne breffue...*". Igen, sägs det klart, att kungen hade underhandlat med sina rådgivare, varefter han bestyrkte den tidigare kungens (Magnus Eriksson) tidigare beslut. Det är fråga om ett avtal av typen "*consilio et consensu*" mellan kungen och hans rådgivare (frälsemän) om en sak gällande Viborgs fögderi.

Nästa kända avtal är från St. Johannisdagen 1383⁴²²². Med detta köpebrevet köpte Erik Larsson Bredskall ödesby. Det är fråga om ett avtal mellan försäljaren Eregisle Nilsson och Erik Larsson. Mot en ersättning till säljaren fick köparen ett gods och därför är det fråga om ett avtal av typen "*stipulatio*"⁴²²³.

Givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson 2.2.1396⁴²²⁴ av Viborgs fogde och Bo Jonssons testaments executör Eregisle Nilsson och bestyrkandet av denna gåva av Viborgs hövding, den tidigare marsken Karl Ulfsson 21.3.1396 verkar först vara en "*donatio*", men i en noggrannare analys kan man se att godset gavs mot tjänst eller i brist på tjänsten mot skatt. Emedan Erik Larsson var konungsnämndens nempdeman (se ovan), hade han enligt Magnus Erikssons Landslag givit en trohetsed och godset var en motgåva. Det är därför fråga om ett avtal av formen "*stipulatio*"⁴²²⁵.

Förläningsbrev och mot dem trohetsedsbrev gavs, dvs. avtal om förlänningar slöts, säkert av alla Viborgs hövdingar, som hade fögderiet som en förlänning, sedan Per Jönsson Bååt, som hade Viborgs fögderi som en förlänning (pantlän) och gav en skriftlig trohetsed⁴²²⁶. Ett annat exempel på en sådan trohetsed given mot förlänning är Tord Bondes, som var 21.3.1396 ett vittne för

⁴²²⁰ Pihlajamäki et al. 2007, s. 183-185

⁴²²¹ DF 666

⁴²²² SDHK 12437, 24.6.1383

⁴²²³ Pihlajamäki et al., 2007, s. 183

⁴²²⁴ DF 1054

⁴²²⁵ Pihlajamäki et al. 2007, ss. 183, 193

⁴²²⁶ DF 299

Erik Larssons gods bestyrkande brev⁴²²⁷, trohetsedsbrev för Viborgs fögderi. Tord Bonde konstaterade i sin förläningssed 12.8.1403 det följande: "...that wil jac oc scal alle the som j thette for:de laeaen bygge oc bo holde oc lade vedh fridh logh oc raet epter min baeste makt..."⁴²²⁸. I Per Jönssons och Tord Bondes trohetsedsbrev var det fråga om ett avtal av typen *stipulatio* (se Pihlajamäki et al. 2007, ss. 185, 189, 193). Med trohetsedsbrev blev deras positioner som delar i regentens ett slags "*societas publicani*" och "*familia*".

Ur det ovan nämnda kan man se, att avtalsrätten existerade i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen redan under 1300-talets början och att det var speciellt frälset, som använde skriftliga avtal av olika typer för att dokumentera avtalens innehåll. Fastän det till stor del var fråga om kungliga avtal, fanns det också sådana bland de avtalen, som gjordes i Viborgs fögderi lokalt.

Frälsets öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen existens, ursprung och natur har redan analyserats grundligt i 1.3.2., 3.1-3.3., 3.5., 4.1. och 4.2.2., men hur frälset bildades och upprätthölls egentligen i områdets förhållanden under medel- och vasatiden, kommer att resoneras i det följande kapitlet.

4.2.2 Bildning och upprätthållning av frälseväsendet i Västra Karelen

En *caballus*, dvs. en stridshäst, kunde enligt Harrison & Eriksson (2010) kosta upp till 150 dåvarande mark⁴²²⁹. Summan är enorm. Man kunde köpa en vanlig häst med 13 mark.⁴²³⁰ Stridshästar hade skolats för strid, men andra hästar inte. Magnus Erikssons landslags konungabalks XI kapitel definierade en frälsemans stridshästs kvalitet så, att den måste vara värd åtminstone 40 mark: mera kunde den kosta, men inte mindre. För att frälse skulle vara en frälsning, borde skattefriheten producera nytta för ca. 150 mark, bara för att kompensera utgiften för den goda *caballus*. Om hästen inte stupade i strid (och i Viborgs fögderi uppstod det en beväpnad konflikt i medeltal vart 10. år, se Appendix A), skulle den goda stridshästens kostnad ha varit ca. 15 mark/år (antagande: hästen kunde användas i 10 år). Den här siffran innehåller inte hästens uppehåll.

Skattefriheten borde därför ha producerat nytta för åtminstone 15-20 mark/år. För att få nytta av att höra till frälseståndet, borde man ha ett så stort gods, att dess skatt skulle ha varit minst 15-20 mark/år.

⁴²²⁷ DF 1057

⁴²²⁸ SDHK 16155; omskrivet 25.3.1414; A VIII, ss. 3-7, nr. 2

⁴²²⁹ Harrison & Eriksson 2010, s. 248.

⁴²³⁰ Harrison & Eriksson 2010, s. 248.

Räntan av ett markland (= ett gammalt mantal)⁴²³¹ var 1/24 av dess värde⁴²³². Om skatten var 15-20 mark/år, borde värdet på en frälsemans gods ha varit ca. 360–480 mark. För att frälsemannens stridshäst inte skulle ha orsakat extra kostnader jämförd med situationen som en skattebonde, borde värdet på en frälsemans gods alltså ha varit minst 360-480 dåvarande mark för bara stridshästens skull. Den här summan motsvarar ca. 245000-327000 Sveriges kronor (2009) eller 27000-36000 eur. Med den här summan, kan man köpa ett lantbruk med ca. 10 ha jord från Södra Finland i dag (2011).

På grund av beräkningen ovan, skulle hörandet till frälseståndet inte ha orsakat kostnader, om frälsemannens gods var över 10 ha i storlek, och det skulle ha klart lönat sig, om hans gods varit över 100 ha i areal.

Hjälmen, harnesket och vapnen kunde i princip användas i 2-3 generationer, om man skötte dem väl. Skölden i sig själv var inte nödvändigt speciellt dyr. Om harnesket och vapnen kom från fadern i arv, orsakade de inga kostnader.

Frälsets inkomst kom från odling av jorden (arvegods, räntegods), handel (i Viborgs fögderi med handelsmän från Novgorod, Reval och Narva; också seprahandeln⁴²³³ mellan Österlands och Virlands [Estlands] bönder ägde rum) och ställning (nempdemän, länsmän, fogdar, underlagmän, befallningsmän, slottsfogdar, efter 1530 även häradshövdingar osv.).

Viborgs fögderis lokala frälseläkter betalade inte mantalskatt, men gjorde rusttjänst för sina gods i ett område, där deras tjänst ofta behövdes. När de inte tjänade i slottet, fick de spisen av sina egna gods, som låg där i närheten i Viborgs fögderi, och om de befann sig i slottet, gavs dem proviant av slottets förvaltning, och troligen också kläder och slotts rättigheter, liksom annanstans⁴²³⁴.

Det högsta frälset, grevarna och friherrarna, som utgjorde dock en liten minoritet av alla frälsemän, fick inkomster också från förläningar och från långivning mot ränta⁴²³⁵.

⁴²³¹ Enligt Piippo (1997, s. 114) var det inte fråga bara om ett ränteförhållande, emedan den som hade rätt att använda godset, kunde i böndernas fall också ge godset bort som arv, sälja det eller ge som en pant. Kungen eller förläningstagaren hade bara rätter till de godshavande, t.ex. i vad kommer till lojaliteten och kungen. Förläningstagaren för sin del hade också domsvälde i hans område. Att frälset var befriad av all konungslig rätt, betydde, att det hade en speciell rättslig status och att det inte betalade mantalskatt utan utrustade i stället en häst och man. Detta betydde, att frälset, som bodde i sina gods i ett förlänat fögderi, inte var i direkt domsvälde av förläningstagaren utan av kungen och att det inte betalade mantalskatt till förläningstagaren, utan rustade en häst och man till slottets styrka i kungens namn.

⁴²³² Tötterman 2000, s. XIV.

⁴²³³ Kaukiainen 2004, ss. 49-51.

⁴²³⁴ Fritz 1972, s. 50; DF 667

⁴²³⁵ Harrison & Eriksson 2010, s. 443; Det fanns inte grevskap eller friherrskap i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen utom på Ladogas stränder: Pyhäjärvi

Det har redan kommit fram i den här undersökningen, att det tidigaste frälset i området öster om Kymmene älv hade gods också i andra delar av landet. De kunde alltså få inkomst också från gods annanstans i riket. Detta gällde först och främst nempdemän Erik Laurenssohn av Kumos, som fick en del av böterna dömda av konungsnämnden i hela Österland som ersättning och som ser ut att ha haft gods åtminstone i Kumos i Bjärnå, men också representanter av Horn-släkten (se 3.3.1.) och kanske också den medeltida Tavast-släkten (se 3.3.3.). Under 1500-talet ser Veckelax frälssläkter ut att ha haft gods också i Vederlax (se 3.3.4., behandlingen av hypotes 1.4.10.) och på basis av Silverskatteregistret, också i Veckelax norra delar, inte att glömma Sigfrid Hansson i Bussila, Henrik Sigfridsson till Haapaniemi i Birkala och Sigfrid Jönsson till Strömsby, fogde på hela Öland.

På grund av de 23 frälsehemman i början av 1500-talet i Veckelax⁴²³⁶ område och de veckelaxiska frälsemännens dokumenterade deltagning i krig och sköldmönstringar i Linköping år 1537⁴²³⁷ och i Viborg 1556⁴²³⁸ så att i sköldmönstringen år 1556 totalt 8 % av alla granskade frälsemän kom från Veckelax, är det klart, att Veckelax frälssläkter tog del i frälseväsandets formande och upprätthållning i Sveriges östra delar på 1300-1600-talen (Appendix C: 2.2.). Frälsefamiljerna hade i så hög grad koncentrerats till Veckelax, att deras ekonomi som ett skattefritt område tillsammans utgjorde en tillräckligt stor enhet på basis av de beräkningarna ovan. De kunde skaffa och lokalt skola stridshästar tillsammans, emedan det fanns så många frälsemän i området. Deras familjer var anknutna till varandra så att när frälsemännen var borta, hade de yngre männen (och fruarna motsvarande) synerginytta av varandra.

Att det år 1527 fanns bara 215 frälsehemman i Österland i jämförelse med 13922 i Sveriges västra landskap på den västra sidan av Österjön och att i Österland bara 0,7 % av alla hemman var frälsehemman, när den motsvarande siffran i Sveriges västra landskap på den västra sidan av Österjön var 20,7 %⁴²³⁹ understryker det veckelaxiska frälsets betydelse för rikets östligaste delar.

Veckelax frälssläkters speciella egenskaper var deras hemort nära Novgorods inflytandekrets, vars rår inte bara var rår mellan två rikena, det

freherrska, Örneholms friherrska, Kronoborgs grevskap, Nyborgs grevskap, Sordavala grevskap, Salmis grevskap, Kitee friherrska, Tohmajärvi friherrska och Liperi friherrska (Jokipii 1956, s. 12).

⁴²³⁶ Anthoni 1970.

⁴²³⁷ "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, fräselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

⁴²³⁸ Anthoni 1970, s. 285

⁴²³⁹ Heckscher 1935-1949, bilaga IV, ss. 14-15

västliga Sverige och det östliga Novgorod/Moskva storfurstedömet/Ryssland, utan överallt en kulturell delare av en långvarig natur.

Andra faktorer inverkade på Novgorods, Moskvas storfurstedömes och Rysslands utveckling än de, som hade sin effekt på Sverige och dess Österland. Det östliga riket hade riktat sin blick mot öster och sydöst, där massiva händelser ägde sedan 1223 rum och där fiendligheterna också ofta var nästan kontinuerliga. Det nordiska riket Sverige hade uppmärksamheten mera fäst på de händelser som utspelade sig i väst och syd och det avspeglades i dess utvecklings riktning.

Emedan större eller mindre krig har förts vid denna östliga rå åtminstone sedan krigståget till Karelen år 1240, dvs. i 750 år (tills 1990, när det kalla kriget slöt) och det har funnits kulturella olikheter mellan öst och väst, kan det talas – enligt författarens åsikt – även om en kulturell gräns av *longue-Durée*-natur⁴²⁴⁰, speciellt om man tar hänsyn till att den nämnda perioden innefattar Västra Karelens hela dokumenterade historia.

När oroligheterna började i de karelska trakterna var det alltid de lokala frälssläkterna i Veckelax, som på ett eller annat sätt var med om att bilda den första omedelbara fronten av utrustade män. Detta understryker deras konkreta roll som upprätthållare och stabiliserare av inte bara frälseväsendet utan också av Sveriges förvaltning själv i Sveriges östra delar under senmedel- och vasatiden.

Det fanns dock också en annan delning-liknande kulturell olikhet i området: den mellan den europeiserade kristna kusten och den ännu länge paganska fiskar-jägarkulturen i inlandet. Denna olikhet, som inte hade en klar territoriell indelning, trycktes så småningom undan vidare in i landet sedan 1200-talet, men först på 1700-talet hade hela området öster om Sjön Päjänä ett omfattande nätverk av församlingar och kyrkor⁴²⁴¹. I detta utvidgande av beskattningen till inlandet behövdes inga egentliga militäråtgärder. Den lokala militärstyrkans, frälsets, existens räckte till för att få beskattningen till stånd och i Savolax, som också hörde till Viborgs fögderi, var antalet frälsemän under medeltiden även litet utanför St. Olofsborg. Antalet frälsemän i Savolax dock ökade så småningom med beskattningens utvidgande genom seklen.

Man har ibland tänkt, att det lokala frälset formades för att ta hand om lokalförvaltningen. En sådan tankesätt dock förenklar realiteten till en historisk stilleben, emedan frälset i Sveriges senmedeltida nya områden inte nödvändigt var lokalt, dvs. där i området hela tiden boende, i början av förvaltningens formande. Lokalförvaltningen under medeltiden också formades av sektorer, i vilka frälsets inflytande inte nödvändigtvis var en självklarhet, såsom kyrkans lokalförvaltning, där det kunde till kyrkoherde väljas även någon ofrälse man.

⁴²⁴⁰ Braudel 1998. Blomkvist 2004.

⁴²⁴¹ Det fanns dock några kyrkor i området redan tidigt.

Stora områden kunde vara förlånade eller givna till kloster, då lokalförvaltningen var i förläningsstagarnas eller ordnarnas, inte rikets lokala frälsets händer. Det är också klart, att det lokala frälset inte blev bildat bara för att ta hand om lokalförvaltningen, utan konstellationen var mycket mera komplicerad. I t.ex. Viborgs fögderi hade försvaret en avsevärd del i frälsets aktiviteter. Dessutom var hörandet till frälset också en ekonomisk fördel, som eftersträvades också för andra orsaker än för att sköta lokalförvaltningen. Formandet av det lokala frälset i de nya områdena skedde också inte från ovan, utan det var mera eller mindre fråga om autonomisk utveckling, där många faktorer och motiv verkade. Den uppfattningen, att det lokala frälset blev format i de nyerövrade områden för att sköta lokalförvaltningen, är alltså inte bara förenklad utan delvis också felaktig. Naturligtvis var förvaltningen med tiden beroende på det lokala frälsets existens, men en bestående, där boende och landets språk härskande frälsegrupp i de nyerövrade områdena var inte en självklarhet i början.

Slotten och deras fögderier innehade en central position under senmedeltiden och ännu under den tidiga vasatiden. Frälsets tjänst i fredstider var anknuten dels till slottet och dess administrativa enhet fögderiet, dels till kyrkan. I krigstider var slottets betydelse även större. Man har redan kunnat dra den slutsatsen i det här projektet, att frälset i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenens deltog i upprätthållandet av slottslänsväsendet där (se 1.3.3., 3.5.3.), men hurdana slottets förvaltnings ramar egentligen var, kommer att behandlas i den följande analysen.

4.2.3. Upprätthållning av slott och fögderier i Sveriges östra delar

Begreppet *advocatia*, ett fögderi, användes i Viborgs fögderis fall första gången år 1331 enligt Fritz (1972)⁴²⁴². I slutet av 1300-talet betecknades ett förvaltningsområde redan län⁴²⁴³. Termen 'slottslän' användes först år 1388, och var en dansk influens⁴²⁴⁴. Under 1400-talet användes redan ordet "län" för att beteckna ett område, som hörde till ett slott⁴²⁴⁵.

Viborgs fögderi utgjorde den tredje största delen av det medeltida sydöstra Sverige, om dess inflytande begränsas till de tre gislalag, som tillföll Sverige i kraft av Novgorods furste Jurges brev år 1323 (senare kallat Nöteborgs fredsavtal⁴²⁴⁶), och till Finska Vikens norra stränder. Viborg slotts hövudsmän eller *prefectus castris Wiborgh* hörde till den främsta högadeln i riket (Appendix N). Dessa hövudsmän eller *prefecti* tog det yttersta ansvaret för försvar,

⁴²⁴² Fritz 1972, s. 59; DF 391; DS 2879.

⁴²⁴³ Fritz 1972, s. 59

⁴²⁴⁴ Fritz 1972, s. 59

⁴²⁴⁵ Fritz 1972, s. 59

⁴²⁴⁶ Katajala 2012

beskattning och rättsväsende, och använde också i praktiken kungens makt självständigt inom sitt område. Hövidsmannen följde givna regler (slottsloven) i sin förvaltning och gav en trohetsed till kungen eller riksföreståndaren.

I tidsperioden för detta projekt (1300-1600-talen) var Viborgs fögderi tidvis ett län på räkenskap (hövdingen ansvarig att rapportera ekonomin årligen, ett län mot taxa enligt Hallenberg 2001⁴²⁴⁷), ett fataburslän (direkt under kronans kontroll) och ett tjänstelän (hövdingen inte ansvarig om ekonomin till kronan, kronan fick ingenting av länet)⁴²⁴⁸. Viborgs fögderi var också ofta som pantlän egentligen inte en full del av riket från 1320-talets slut enligt Harrison & Eriksson 2010 (se Appendix N)⁴²⁴⁹.

Slotten utgjorde kärnan i landets förvaltning⁴²⁵⁰. Detta gällde också Viborgs fögderi, men slottets hövding kunde inte agera ensam. Hövidsmännen och kronofogdarna behövde högre och lägre ämbetsmän och händer för att fylla sin ställning. Ämbetsmännen hos Viborg slotts hövidsmän hade t.ex. de följande titlar: *fogde*, *befallningsman*, *wachtmeister*. Av dessa hade fogden (*advocatus*) ansvar för beskattningen. Han eller hans ställföreträdare red från byn till byn tillsammans med sina *länsmän*, *fjärdingsmän* eller *bolmän* för att insamla skatten enligt Harrison (2009)⁴²⁵¹.

Termerna "hövidsman" och "fogde" användes först i olika meningar. Enligt Fritz (1972) ledde en hövidsman (*capitaneus militia*) och härskade ett territoriellt område, när en fogde (*advocatus*) härskade en förvaltningskrets och tog hand om finanserna⁴²⁵². Retsö (2009) sökte förklaringen för denna titlar i fögderiets status: om det var fråga om förläningen, talades om en hövidsman, men om fögderiet var i kronoförvaltningen, var det fråga om en fogde⁴²⁵³.

År 1396 fanns det dock i Viborgs fögderi både en hövidsman (Karl Ulfsson)⁴²⁵⁴ och en fogde (Erengisle Nilsson)⁴²⁵⁵ och i detta fall hövidsmannen

⁴²⁴⁷ Hallenberg 2001, s. 75.

⁴²⁴⁸ Harrison & Eriksson 2010, ss. 104-105; Precis som proportionerna mellan skattejord och frälsejord stabiliserades under 1400-talet, avgränsades kronoförvaltade län och förläningar från varandra, men det fanns undantag: Viborgs fögderi, som oftast var en förläning, indrogs i 1448 och 1512 till kronoförvaltningen; Retsö 2009, ss. 50, 367, 368; Hallenberg 2001, s. 75.

⁴²⁴⁹ Harrison & Eriksson 2010, s. 65.

⁴²⁵⁰ Tre element i länsförvaltningen har respekterats av den centralmakten under medeltiden: 1) territoriella fögderiindelningen, 2) proportionerna mellan kronan och läntagare, 3) geografiska fördelningen av kronoförvaltade län respektive förläningar; Retsö 2009, s. 365.

⁴²⁵¹ Harrison 2009, s. 288.

⁴²⁵² Fritz 1972, s. 156

⁴²⁵³ Retsö 2009, ss. 62-71

⁴²⁵⁴ DF 1057

⁴²⁵⁵ DF 1054

Tabell 15: Lagmän, lagmansdomhavande, häradshövdingar, domare och nempdemän i Viborgs fögderi under medeltiden.

<i>Namn</i>	<i>Titel</i>	<i>Datum</i>	<i>Referens</i>
Björn	Im i Östra Fin	14.6.1332	DF 399
Björn	Im i Nyl	Tenala 20.2.1345	DS 3901
Mattias Koog	Im i Nyl	Kimito 4.2.1351	DS 4680
Olof Petersson	under-Im i Nyl*	Borgå 20.3.1382	SDk 12146
Erik Larsson	nm i Veckelax	Veckelax 21.3.1396	DF 1057
Jakob Köske	under-d i Nyl	29.7.1404	SD 472
Claus Fleming	lagman i Östra Fin	14.2.1405	SDk 16412
Erik av Kumos**	Im:s dh i östra Nyl	Pernå 3.3.1414	DF 1428
Ingolf Djäken	hh i Östra Nyl	Pernå 3.3.1414, Borgå 21.7.1414	DF 1428, DF 1440
Karl Matsson	hh i Östra Nyl	Pyttis 11.3.1422	DF 1689
Peder Udraynen	d	Jockas kapell 1422	REA nr. 506
Håkan Jönsson	hh i Östra Nyl	Raseborg 3.2.1427	DF 1824
Håkan Jönsson	hh i Östra Nyl	Sammatti 4.7.1427	DF 1845
Karl Mattsson	d i Öster-Nyl	30.7.1440	SDk 23572
Håkan Jönsson	hh i Östra Nyl	23.1.1446	DF 2655
Karl Mattsson	hh i Östra Nyl	13.8.1446	SDk 24998
"erligom manne, som i lagmans stadh sither j Karelen"	Im i Kar ⁴²⁵⁶	Viborg 6.5.1447	DF 2698
Karl Matsson	hh i Östra Nyl	Abborfors 28.11.1455	DF 2987
Mårten Diekne	utställer lagmans domsbrev	(Vederlaks) 1455	DF 2963
Michell Bengtsson	höll Im:s ting i närvaro av Viborgs hövudsman	Helsinge i 19.2.1482	DF 3902
Nils Bengtsson	Im i Karelen	Raseborg 22.9.1488	DF 4200
Michell Bengtsson	höll Im:s ting	Helsinge socken 23.3.1488	DF 4169
Olof Erikssons (Stålar)	hh i Östra Nyl	Helsinge 1511	DF 5560
Olof Eriksson	hh i Östra Nyl	Helsinge (Tusby) 1527	DF 6403
Olof Eriksson	hh i Östra Nyl	Pyttis 7.1.1530	DF 6720
Nils Grabbe	hh i Viborgs län	Tenala 28.12.1530	DF 6556
Im = lagman	nm = nempdeman	Fin = Finland	
hh = häradshövding	Nyl = Nyland	*underlagman = lagmans vikarie, Kerkkonen 1966, ss. 116-122	
d = domare	Kar = Karelen	dh = domhavande	

**troligen den EL, till vem konungen skrev och som "i nempdeno sathe", REA nr. 378

⁴²⁵⁶ Kung Erik av Pommern beslöt 24.1.1435, att Söderfinne lagsaga innehåller också Nyland, Östra och Västra Karelen och Tavastland (REA nr. 456, 29.10.1435). År 1447 användas redan termen "lagman i Karelen".

var Bo Jonssons testamentsexecutörernas, inkluderande Viborgs fogde Erensisle Nilsson, ämbetsman i Viborg. Hur deras administrativa arbete delades mellan dem är okänt, men det är klart, att användningen av titlar hövudsman och fogde var inte entydig. Det är i alla fall klart, att hövudsman Karl Ulfsson knappast ledde stora militäroperationer längre år 1396, när han var ca. 65-70 år gammal⁴²⁵⁷. Fogde Erensisle Nilsson var också för gammal för militäroperationer: han var år 1396 antagligen ca. 57 år gammal. Konungsnämnds nempdeman i Veckelax Erik Larsson var ca. 36 år gammal och i rang absolut tredje i fögderiet på grund av hans position som konungsnämnds nempdeman, och som väpnare förväntades av honom deltagande i militäroperationer.

Det är dock troligt, att det var inte titeln, som dikterade deltagningen i militäruppgifterna. Alla väpnare deltog så långt de kunde. Det är ändå klart, att för de praktiska militäroperationerna behövdes det unga, ännu snabba och starka män. De nämns inte i källorna, men de måste ha existerat i slottets styrka. Varifrån kom de, om inte från det lokala klientfrälset?

Klientfrälset (se 1.3.2., 1.3.3., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2.1., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.) i området var i ett slags feodalförhållande till de hövudsmännen, fastän det i Sveriges Österland inte fanns ett feodalsamhälle i samma mening som i t.ex. Centraleuropa. Klientfrälset var inte i direkt feodalförhållande till kungen, utan deras rättigheter utgick från slottens hövudsmän. De gjorde tjänst till slottet i olika uppgifter och fick därav gods och privilegio. Klientfrälset var ett slags tjänstemannaadel⁴²⁵⁸. Klientfrälsets position gick från generation till generation, fastän den inte var direkt hereditär.

De ca. 16-18 fogdar, slottsfogdar, andra slottsämbetsmän och slottsfruar hörande till de frälseläkterna, som har varit aktiva i Veckelax område, bevisar klart, att de frälseläkterna med gods i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenens tog del i organiseringen och upprätthållandet av slottslänsväsendet i Sveriges östra delar.

I och med detta tog de veckelaxiska släkterna aktivt del också i stabiliseringen av Sveriges förvaltning i Sveriges östra område (Appendix C: huvudtesen). De lokala frälseläkterna agerade som en ständigt närvarande⁴²⁵⁹ källa av nya unga, snabba och starka män för slottets nödvändiga styrka.

Veckelax frälseläkter uppstod i Viborgs fögderi av allt att döma som klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2.1., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.) till Viborgs hövdingar, liksom Erensisle Nilsson, som praktiskt taget hade som Bo Jonssons testaments executör rikets öde i sina

⁴²⁵⁷ ÄSF 1:87-88

⁴²⁵⁸ Klientssystemet blev vanligare under 1600-talet, när det fanns brist på tjänstemännen (Hakanen 2006, s. 100)

⁴²⁵⁹ Koskinen 2011, ss. 274-276

händer tillsammans med de andra testamentsexecutörerna. Det var dock kung Gustav Vasa själv som vidimerade deras rättigheter på 1550-talet, dvs. det var kung Gustav Vasa, som först gjorde dem till fulla frälssläkter efter Kalmarunionens början i *Sverige* på basis av vad är känt i dag. Om Erik Larsson och de andra Veckelax släkters stamfäder hade haft frälse någonstans i de nordiska eller baltiska länderna redan innan de kom till Veckelax förblir okänt. Det verkar dock vara möjligt, emedan Erik Larsson redan år 1396 var konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons Landslags konungabalks XXXI och XXXIII kapitel (se ovan), vilket skulle i praktiken förutsätta hörandet till frälset.

Vad beträffar Veckelax släkters finansiella status under medel- och vasatiden, är det säkert klart, att till stormannasläkterna hörde de inte. I jämförelse med dem var de säkert fattiga. Detsamma gällde deras egendom i jämförelse med de ryska bojarernas egendomar i Moskvas storfurstedom. Ändå gjorde de ganska väl i jämförelse med sin tids andra frälssläkter i medeltida Österland på grund av de 16-18 släkternas representanter, som agerade som fogdar, slottsfogdar, andra slottsämbetsmän och slottsfruar under 1300-1600-talen och på basis av att de klarade alla frälseransakningar genom tider. Också jämförd med ryska tidens finländska frälses egendomar var de troligen också fattiga, men en sådan jämförelse borde anses som anakronistisk, och en sådan jämförelse skulle inte vara korrekt i ett forskningsprojekt.

Att höra till något av frälsets skikt på basis av förmögenhet var inte en dom för all evighet. En släkt kunde röra sig från en klass av frälse till en annan. En släkt hörande till högfrälset kunde förlora sin förmögenhet och status t.ex. på grund av politiska orsaker och å andra sidan kunde en knapesläkt genom tjänst i lokalförvaltningen lyfta sig till lågfrälset och även till högre tjänster genom värdefull betjäning i upprätthållandet av fögderiet, men att skaffa en sådan egendom och ett sådant nätverk, som hörandet till högfrälset förutsatte, var svårt och tog i alla fall många generationer. Även detta dock hände, t.ex. med ätten Vasa själv, som avancerade till högadeln och även till en kunglig status, utan kungar i slakten tidigare.

Lokalförvaltningens, dvs. fogdarnas, betydelse i resursutdraget för riket var central. Viborgs fögderi var inte en central resurskälla i Sverige, och Kexholms län och Ingermanland krävde även stöd från andra områden. Dessa områden var dock viktiga för försvaret och därför bör deras resursutdrag ur befolkning ses som viktig för försvarets upprätthållning. Fogdarna i dessa områden – liksom de hörande till Veckelax frälssläkter - tog indirekt hand om rikets försvar när de insamlade skatter från deras område. Att under medel- och Vasatiden krig kom ofta understryker denna aspekt av deras tjänst. När områdena öster om Kymmene älv var förlänade – och de nästan alltid var under medeltiden, berodde det på avtalet mellan läntagaren och långgivaren, om en del av skatterna skickades till kronan eller användes lokalt för förvaltningens, inkluderande försvarets och slottens kostnader.

Slotten och fögderierna var en central del av lokalförvaltningen under medel- och vasatiden, men den andra viktiga delen var kyrkan. Det är redan klart ur det tidigare i denna rapport, att frälseläkterna öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssstenen deltog i upprätthållandet av den kyrkliga lokalförvaltningen där (se 1.3.4., 3.5.4.), men det var inte alltid lätt. Den kyrkliga förvaltningen var speciellt svår att ta hand om under senmedeltiden och vasatiden. Under medeltiden begynte man från gräsrotsnivån: först fanns det inte ens kyrkor. När de första kyrkorna hade blivit byggda och församlingarna hade börjat funktionera, kom reformationen och därefter kontrareformationsförsök. Det var blåsigt i den kyrkliga lokalförvaltningen under tidsperioden för vårt projekt. Viborgs fögderi var under lång tid ett missionsområde i sina norra delar och i dess omedelbar närhet i öster fanns det en annan kyrklig kultur, den ortodoxa kyrkan. Under reformationen de sista katolikerna i riket avrättades i Viborg. Viborgs fögderi stannade därför på ett sätt i kyrkans fokus under medeltiden, och under vasatiden var kyrkan i rikets fokus. I det följande analyseras vidare, hur den kyrkliga lokalförvaltningen egentligen formades - med hjälp av frälset - i Viborgs fögderi under medel- och vasatiden.

4.2.4 Kyrkliga administrationen på Kymmeneälvens östra sida

Tidigt efter 1293 var området öster om Kymmene älv inte ett officiellt kristet land. Kontakter med både den östliga och den västliga kyrkan hade dock troligen ägt rum. Befolkningen vid kusten var antagligen mestadels fiskare och jägare, men lantbruk hade dock börjat på Kyrkosjöns i Veckelax stränder redan på 1000-talet på basis av en paleobotanisk undersökning⁴²⁶⁰.

När kustområdet öster om Kymmene älv koloniserades, troligen under senare hälften av 1200-talet och i början av 1300-talet (se ovan), tillämpades i området bland kolonisterna antagligen först Hälsingelagen, enligt vilkens kyrkobalks 1 kapitel:

*"Ængin skal affguthum blotæ. ok ængin a lundæ. æller a stenæ troæ"*⁴²⁶¹

Detta var startpunkten för den kyrkliga administrationen i området öster om Kymmene älv. Den nya europeiska makten borde inte bara få dess beskattning till stånd och börja tillämpa dess lagar i samarbete med representanter för den gamla maktens rättspraxis (om det fanns en sådan) för att beskydda den nya maktens egendom, utan det var också nödvändigt att få folket att glömma sin gamla religion och småningom tillägna sig en ny. Det var området kyrkoherdes uppgift att kontrollera religionsfrågor, men emedan det ovannämnda kravet

⁴²⁶⁰ Miettinen 1997, ref. Tolonen

⁴²⁶¹ Texten med samma innehåll finns också i Upplandslags kyrkobalks 1. kapitel.

fanns i både landskapslagarna och senare i landslagen, borde också rikets representanter övervaka religionsfrågor tillsammans med prästerna.

I området öster om Kymmene älv kan man ännu i dag identifiera klart paganistiska ortnamn på platser, där ett starkare tavastiska bosättningsområde existerade, t.ex. "*Äijänvuori*", på vilken en fornbefästning kanske en gång låg, och "*Tapaninvuori*", båda i Kymmene älvs deltaområde på ön Gerickala mellan Högforsgrenen och Björkforsgrenen, i den nuvarande Kotka stads stadsdel Karhula. Den medeltida råstenen "*Ryssesten*" (se ovan) ligger ca. 1,5 km från "*Äijänvuori*" och ca. 1 km från "*Tapaninvuori*". "*Äijä*" är en synonym för "*Ukko*", den paganistiska finska övergudomen och "*Tapani*" var hednafinnarnas skogsgudom. Att Ryssestenen finns just där på ön intill ena sidan av Humagrenen (Hovinsaari eller Kymmenegårdsholm) och mellan Huma- och Langforsgrenarna är knappast en tillfällighet.

Högfors hörde under medeltiden till Veckelax. Gerickalaön hörde till Veckelax kyrkosocken, men efter Kymmenegårds grundande var Gerickala administrativt en del av Kymmenegård⁴²⁶². Veckelax västra rår gick utmed Kymmene älvs östra huvudgren och via älvens huvudfåra till Ankapora och vidare även till Orewall och Pyhäjärvi sjö, där Veckelax socken hade en rå först med Hollola kyrkosocken och senare med Itis församling, vars första kyrka under medeltiden i början av 1500-talet byggdes. Före 1500-talet känner man inte till någon kyrklig aktivitet vid Kymmene älvs övre lopp. Hur kunde man insamla skatter där innan Itis kyrka var byggd, och hur kunde man tillämpa svenska landskapslag eller senare landslag?

Den nya maktens representanter med sina lagar kom till de norra delarna av den medeltida Veckelax socken så småningom under 1300-talets senare hälft. Den första kända var Mattis av Orewall, till vem Kung Albrekt år 1365 dömde ett gods på Pyhäjärvi sjös (mellan Hollola och Veckelax kyrkosocknar) östra strand (i Veckelax kyrkosocken), som ett antal bönder tagit från honom⁴²⁶³. Här var det inte bara fråga om en kamp mellan den gamla jägare-fiskare-världen och den nya makten, för vilken jordägandet var ett av de viktigaste begreppen, utan också om en tvist med en ny kristen befolkning och det gamla, troligen ännu okristna samhället. Orewall låg under medeltiden vid den norra delen av det kristna kustområdet ca. 70 km från havet.

Att inkvisitorn för hela provinsen Dacia år 1403 var Clemens Ragvaldsson, Viborgs minoriterklosters gardian⁴²⁶⁴, kan visa hur nivån på den kyrkliga förvaltningen utvecklades i Viborgs fögderi öster om Kymmene älv under medeltiden. Inkvisitionen var nämligen trots sitt nutida rykte en avsevärd utveckling i det kyrkliga rättsväsendet i sin tid, dvs. det var ett försök att grunda

⁴²⁶² Rosén 1936, s. 3

⁴²⁶³ DF 6585

⁴²⁶⁴ DF 1166

ett juridiskt system, där man i stället för den så kallade gudsdomproceduren kunde få ett rättsligt beslut med hjälp av en konfession. Att det kyrkliga rättsväsendet utvecklades så märkbart i Viborgs fögderi år 1403 tillsammans med konungsnämndens nempdemans existens i Veckelax betydde, att kung Eriks av Pommern reform av rättsväsendet verkligen lyfte området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen rättsliga system till en ny, märkbar och jämförbar nivå, fastän häraderna verkar ha tills 1530 saknats⁴²⁶⁵.

Om frälset på något sätt direkt var inblandat i den kyrkliga lokalförvaltningen är svårt att avgöra utgående från de existerande källorna, men emedan kyrkans och rikets förvaltningar hörde tillsammans under medeltiden, är detta troligt, vilket Erik Larssons gods på Veckelax kyrkas malm bevisar⁴²⁶⁶.

I detta projekt har det blivit klart, att konungsnämndens nempdeman i Veckelax Erik Larsson var bland de viktigaste grundarna av inte bara rättsväsendet i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, utan också kyrkan själv. I Upplands lags kyrkobalks I kapitel, liksom också i Hälsinglands lags kyrkobalks I kapitel nämligen stadgades att de kristna männen borde bygga kyrkor⁴²⁶⁷. Enligt båda dessa lagar borde församlingens kristna män resa till biskopen och be om lov att bygga en kyrka. Alla borde ta del i dagsverk för kyrkans byggande.

På basis av det ovannämnda, är det troligt, att Erik Larsson, som 2.2.1396 fick Veckelax kyrkas malm, och hans söner på något sätt deltog i byggandet av åtminstone kyrkans andra fas med höga gavlar på 1400-talet. Det är också klart, att det har funnits ett biskopslov för byggande av kyrkan på grund av Upplands och Hälsingelags kyrkobalkar, och emedan konungsnämndens nempdeman i Veckelax Erik Larsson av Kumos satt i Åbo Landsrätt tillsammans med biskopen⁴²⁶⁸, är det sannolikt, att Erik Larsson var inblandad i anhållandet om

⁴²⁶⁵ Att den kyrkliga rätten fungerade i Viborgs fögderi under medeltiden bevisas av att områdets första ansökan för dispensation år 1478 skickades till det apostoliska penitentiariet (Diplomatarium suecanum, appendix, Acta pontificum suecica nr. 251, 13.11.1478, Risberg & Salonen 2008, ss. 298-299) av en franciskan präst Franciscus Karoli, som hade agerat i Viborg tidigare. Man känner dock bara två sådana fall i Viborg, som har behandlats i det apostoliska penitentiariet, när i Åbo känner man över 120 sådana fall under medeltiden. Detta bevisar, att rättsväsendet inte ännu hade utvecklat sig mycket öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, när konungsnämndens nempdeman Erik Laurensen år 1396 började agera i området.

⁴²⁶⁶ DF 1054; DF 1057

⁴²⁶⁷ För prästgården borde enligt Upplands lags kyrkobalks II kapitel 1 § byggas sju byggnader: En stuga, ett kök, en lada, en spannmålsbod, ett lager, en bod och ett fähus. Alla de här har troligen byggts runtom kyrkor i Veckelax och Viborg efter kyrkornas byggande. Hälsingelagen definierade inte antalet hus, utan stadgar bara: "*Hws a kyrkiu bole hwæria skulu byggias sum gamal sithvænio hawer wærit*"

⁴²⁶⁸ REA nr. 352; DF 1211; REA nr. 305; REA nr. 378; Enligt Eriks av Pommern brev om Landsrättens inrättande (REA nr. 457, 29.10.1435) borde i Landsrätten sitta biskopen, några av domkapitlet, de riksråd, som var i landet, lagmännen, häradshövdingarna och fogdarna. Om dessa inte kunde

biskopens lov för byggandet av kyrkans andra fas. Han var – vid sidan av kyrkoherden - den bästa kontakten för de veckelaxiska männen till biskopen⁴²⁶⁹, och hade dessutom fått Veckelax kyrkas malm "för honom eller hans ärfvorn hindra eller qvelie"⁴²⁷⁰

Om något brev om det här lovgivandet har existerat, har det troligen blivit förstört i nedrivningen av Kustö biskopslott under reformationen eller i någon av de fem bränderna av Veckelax kyrka. Det är klart, att det fanns en präst i Veckelax församling redan en god tid innan året 1396, när Veckelax kyrka nämndes första gången⁴²⁷¹, emedan enligt både Upplands och Hälsinglands lags kyrkobalks I kapitel de kristna män, som ville en kyrka bygga, borde ha församlingens präst med sig, när de gick till biskops för att anhålla tillstånd för kyrkans byggande.

Veckelax kyrkas roll

Skattebetalningens början orsakade en viss förändring i det österländska samhället. Den första officiella skatten till den nya makten i Österland var kyrkoskatten. Detta var naturligt, emedan kyrkans ställning var central under medeltiden i Sverige.

Att betala tiondedelar till kyrkan härstammade från den mosaiska lagen⁴²⁷². I den kristna kyrkan insamlades tiondedelar enligt Pirinen (1962) redan under 400-talet och karolingkejsaren Karl den Store gav sitt stöd för den här kyrkliga skatten i hans område⁴²⁷³.

Det är känt, att skattebetalningen inte var problemlös i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁴²⁷⁴ och Ryssestenen⁴²⁷⁵. Kung Magnus befallde invånarna i Savolax att erlægga tionde på samma sätt som de i

komma, borde de skicka en vikarie med fullmakt. Ett av rikets råd, som de andra härtill nämnde, hade konungs dom. I Landsrätten borde vara konungs nämnd sittande och hälften av konungsnämnden borde vara tjänstemän och hälften bönder.

⁴²⁶⁹ Det fanns inte en biskop eller ett domkapitel öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 råer och Ryssestenen under medeltiden. Viborgs stift grundades av Gustav Vasa år 1554, men det förenades igen till Åbo stift år 1578. En biskop utnämndes till Viborg igen år 1618 och existerade därefter under hela detta forskningsprojekts tidsperiod. I Växiö stift fanns det planer för att utnämna en biskop till Viborg redan under medeltiden. Viborgs domkapitel hade därför en roll i lokalförvaltningen bara under vasatiden och bara delvis även då.

⁴²⁷⁰ DF1054, DF 1057

⁴²⁷¹ DF 1054, 1057

⁴²⁷² Leviticus 27:20-32

⁴²⁷³ Pirinen 1962, s. 11

⁴²⁷⁴ REA nr. 352

⁴²⁷⁵ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

Tavastland gjort redan år 1329⁴²⁷⁶, när rårna mellan Savolax och Tavastland ännu inte var klara⁴²⁷⁷. Det förefaller som om kyrkoskattens betalning organiserades i Viborgs Karelen för första gången 14.9.1331, när kung Magnus Eriksson vidimerade ett avtal om tiondedelar mellan Åbobiskop Benedictus och Viborgs läns invånare⁴²⁷⁸, dvs. fem år innan Viborgs hövding Per Jönsson Bååt gav lov för Revals borgare att sälja sina produkter i Veckelax, Vederlax och Viborg, som kallades med ordet *Civitas*⁴²⁷⁹. Insamling av kyrkoskatten i Karelen omorganiserades dock med en stadga given av biskop Hemming och kung Magnus Eriksson den 8.9.1345⁴²⁸⁰, dvs. två år innan karelarna, som bodde väster om Korsnäs fick skattelättnader i Littera libertatis Kareliensium⁴²⁸¹. Då *ius sueconum* gällde i Veckelax och Vederlax⁴²⁸² liksom annanstans i Östra Nyland, hade skattebetalningen börjat där redan tidigare.

Kyrkoskatten betalades från skörden. Varje tionde kärve gavs i princip till kyrkan⁴²⁸³. Kyrkosocknarna tog hand om kyrkoskattens insamling i praktiken. Kyrkoherden kunde själv kontrollera tiondes insamling från åkrar.

En tredjedel av kyrkoskatten gick till prästen och en tredjedel till kyrkan. Den tredje tredjedelen, som biskopens speciella ämbetsman, *exactor*, insamlade⁴²⁸⁴, gick till biskopen, men om näbbskattsmör (= *nokkavero* på finska) betalades för varje man äldre än 7 år (ca. 425 g smör) till biskopen, kunde den tredje tredjedelen av tiondedelar hållas⁴²⁸⁵. Prästen fick också tilläggsbetalningar

⁴²⁷⁶ Rårna mellan Savolax och Lappawesi granskades av Åbo Landsrätt år 1415 (REA nr. 352) och igen, nu mellan Savolax och Tavastland, år 1446 av hövidsman för både Tavasthus och Viborg Karl Knutsson (DF 2661). Fastän det talades om 1. rårna mellan Savolax och Lappawesi och 2. rårna mellan Savolax och Tavastland, rårna är samma i båda granskningarna från Naglasari till Muuratmäki. När rårna mellan Savolax och Lappawesi granskades år 1415, började granskningen från Ankapora, 30 km från kusten.

⁴²⁷⁷ Pirinen 1962, s. 11

⁴²⁷⁸ DF 391

⁴²⁷⁹ DF 443: "Nouerint vniuersi me honestis viris conciuibus Reualiensibus liberam autoritatem ac bonam licenciam mercandi in tribus ciuitatibus absque vlllo inpedimento dedisse, videlicet in Wiiborch, in Weckelax et in Wiirlax, et ipsos"

⁴²⁸⁰ DF 502; Korpela 2004e

⁴²⁸¹ DF 522

⁴²⁸² Pirinen 1962, ss. 77, 78, 80, 82, 84-87, 159

⁴²⁸³ Upplands lags kyrkobalks VII kapitel.

⁴²⁸⁴ SDHK 661; SDHK 2861; SDHK 5735; SDHK 5852; SDHK 6050; SDHK 6115; SDHK 9079; SDHK 9081

⁴²⁸⁵ Pirinen 1962, ss. 76, 94

Tabell 16: Beskattningen i Viborgs fögderi under senmedeltiden.

Beskattningen		Avtalets förhandlare	Ref.
1. Kanonska laget	A. " <u>lus finnonicum</u> ". Tiondena betalades enligt kanonska rätten i byarna, som grundades under 1200-1300-talen		Klami 1981
2. Modifikationer av det kanonska laget	A. " <u>lus sueconum</u> ". I byarna, som grundades efter 1300-talets början, betalades tiondena enligt kanonska rätten i vad kommer till prästen och kyrkan, men skatten till biskopen blev oberoende av tiondena och tilläggligt betalades en matskott med 10 mark smör. B. <u>Karelen väst om Korsnäs</u> . 1. De Karelarer, som bor väst om Korsnäs bor ett pund smör göra af varje takt. 2. De Karelerna av Viborgs valde får en försur, som de har hartill gjort till "Vielanda". 3. Nötet skall vara 12 öre för dem, som bor i Viborgs socken. 4. De, som bor i Viborgs socken, skall betala geld om deras arvjord bara en 1/3 av det vanliga (i smör). 5. De, som bor i Viborgs socken, får av nylänningar och andra män köpa, och också emellan sig sälja och byta mat och nödvändiga saker i köpstäder. 6. De, som bor i Viborgs socken, får föra hästar, som är inte yngre än åtta år och inte bättre än fyra mark, av landet. C1. <u>Avtalsrätt i Karelen</u> . Karelen invånare bör till biskopen, kyrkor och präster betala tionden enligt biskopens föreskrift C2. <u>Avtalsrätt i Karelen</u> . 1. Varje bägeman gör sin kyrkoherre en kappe säd och för sin brödvakka en tredjedel råg, sju mark fisk eller en tredjedel säd, ett vitskinn eller två tredjedelar sad och en mark smör eller en halv tredjedel. 2. Av varje rök, som kallas "sudzsi", en tredjedel säd för offer, varje gärningsman, som inte "saar", gör prästen i påsktiden två tredjedelar, om han ensam är. Är två tillsammans, gör de en full kappe. 3. Var husmän eller bysättningsman, som har ett hus lagt och som inte "saar", gör prästen liksom andra legodrängar, dvs. två tredjedelar, och av legokvinnor en tredjedel. 4. För likstola, två kappor säd, för brudavigning en kappe säd, för inledning efter barn ett gangskinn. Och vi vill at vår bägeman gör till kyrkorna ett bugaskinn eller en tredjedel säd, och till biskopen två vitskinn at varje rök.	"skærie karla aff Wiborghs vældij"	DF 522 (23.8.1329)
	C1. <u>Avtalsrätt i Karelen</u> . Karelen invånare bör till biskopen, kyrkor och präster betala tionden enligt biskopens föreskrift		DF 371 (23.8.1329)
	C2. <u>Avtalsrätt i Karelen</u> . 1. Varje bägeman gör sin kyrkoherre en kappe säd och för sin brödvakka en tredjedel råg, sju mark fisk eller en tredjedel säd, ett vitskinn eller två tredjedelar sad och en mark smör eller en halv tredjedel. 2. Av varje rök, som kallas "sudzsi", en tredjedel säd för offer, varje gärningsman, som inte "saar", gör prästen i påsktiden två tredjedelar, om han ensam är. Är två tillsammans, gör de en full kappe. 3. Var husmän eller bysättningsman, som har ett hus lagt och som inte "saar", gör prästen liksom andra legodrängar, dvs. två tredjedelar, och av legokvinnor en tredjedel. 4. För likstola, två kappor säd, för brudavigning en kappe säd, för inledning efter barn ett gangskinn. Och vi vill at vår bägeman gör till kyrkorna ett bugaskinn eller en tredjedel säd, och till biskopen två vitskinn at varje rök.	Alla Karelen invånare i Herren	DF 502 (8.9.1345)
	D1 <u>Tavastland</u> . De tavasterna bör erlagga fjärdeskinntionde till biskopen	Hauhoborna, som var under bannlysningen	DF 372 (23.8.1329)
	D2 <u>Tavastland</u> . De tavasterna bör utan vidare betala fjärdeskinnskatten till biskopen		DF 389 (7/14.7.1331)
	D3 <u>Tavastland</u> . Fjärdeskinnskatten från urminnes tid pläгат erläggas av tavasterna till biskopen		DF 393 (1331)

	<u>D4 Tavastland.</u> Ingen skatt under 4 års tid behöves erläggas för de plogland åker	DF 413 (29.4.1334)
	<u>D5 Tavastland.</u> Allmogem i Tavastland bör betala avgifter till kyrkoherdarna, i korn, havre och hö av den odlade jorden, samt övriga prästrättigheter efter gammal sed	DF 415 (4.9.1334)
	<u>D6 Tavastland.</u> De tavasterna bör antingen betala präster liksom det har kommit överens eller som förut utgöra tionden	DF 684 (7.5.1360)
	<u>E. Nyland.</u> De nylänningarna bör betala matskott om 10 marker smör och andra smärre avgifter till prästerna före St. Henriks mässa och erlägga kyrko- och prästtionden till sockenkyrkan.	DS 6573 (8.1.1362)
	F1. Savolax. De savolaksborna bör erlägga tionde på samma sätt som tavasterna	DF 373 (23.8.1329)
	<u>F2 Savolax.</u> De Savolaxborna bör under hot av straff, liksom de i Tavastland och Satakunta, betala biskopens skinnktionde	DF 781 (10.2.1370)

för sina tjänster⁴²⁸⁶. Matskatt betalades till kyrkoherden av de bönder, som hade kommit till "Dijsk och Duk", dvs. av dem, som hade blivit självständiga⁴²⁸⁷.

Den första begränsningen i plikten att betala näbbskattsmör förekom enligt Pirinen (1962) år 1557 i Pyttis, Veckelax och Vederlax. Näbbskattsmör krävdes då och där bara av "vart par folk, som bonden i gården hade"⁴²⁸⁸. Detta hände 4 år efter kung Gustaf I hade förstärkt en Matts Perssons⁴²⁸⁹ (Wilken) till Strömsby (i Veckelax) frälse⁴²⁹⁰ och skrivit till fogde Bertil Göransson Mjöhund angående Veckelax knaparnes skatt⁴²⁹¹. Veckelax och Vederlax socknar betalade enligt Pirinen (1962) tillsammans 7 tunnor, Pyttis 6 tunnor smör till biskopen och Itis en halv tunna som en avtalsskatt⁴²⁹². Veckelax skärgårdsbor betalade ständigt ett halv öre penningar avtalskatt i stället för smör (öje penningar)⁴²⁹³. Emedan under medeltiden var kyrkans ledning i rikets ledning i riksrådet, var kyrkoskatten praktiskt taget den viktigaste skatten tillsammans med mantalskatten.

Stenkyrkorna på Finska Vikens norra strand utgjorde den nya maktens administrativa nätverk, och byggdes med ca. 50 kilometers mellanrum längs hela Finska Vikens norra kust under medeltiden (1200-1560)⁴²⁹⁴. I Viborg fanns det tre: dominikankonventets, franciskankonventets och Viborg stads kyrka. Dessutom fanns det i Maria Magdalena Spital i Viborg också ett kapell med en egen präst (se 1.3.5., 4.2.5., hypoteserna 1.4.4., 2.4.5., 2.5.1.-3.) och ett kapell i slottet (byggd av Erik Axelsson Tott). Mässan kunde hållas också i Helgeandshuset. Slottets kyrka var en annan sak. Öster om den ca. 400 km långa linjen mellan råmärkena Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora, Orewall sten, Naglasari, Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki och Lastukoski/Maanselkä fanns det i medeltidens slut dock bara en fullkomlig stenkyrka utom i Viborg: Veckelax kyrka. Västra Karelens medeltida kyrkliga organisation utgjordes alltså av dessa fem kyrkor, två stensakristior i Vederlax och Sawlax och nio träkyrkor⁴²⁹⁵ med präster, påvisande en tidig administrativ

⁴²⁸⁶ Upplands lags kyrkobalks VII kapitel 6-9§

⁴²⁸⁷ Pirinen 1962, ss. 60-61

⁴²⁸⁸ Pirinen 1962, s. 77

⁴²⁸⁹ Register på Cronones Förleningh 1537, bland frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådht:te Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁴²⁹⁰ Hausen 1904, s. 281, kung Gustafs I brev 6.9.1552

⁴²⁹¹ Hausen 1904, s. 289, kung Gustafs I brev 27.11.1553.

⁴²⁹² Pirinen 1962, s. 78

⁴²⁹³ Pirinen 1962, s. 84

⁴²⁹⁴ Hiekkänen 2003, ss. 250-252.

⁴²⁹⁵ Bara en stensakristia, själva kyrkan kan ha varit av trä

struktur och att man lydte författningen av Upplands och Hälsinglands lagars kyrkobalkar att bygga kyrkor på församlingarnas område där.

Att Veckelax nämndes som en "*civitas*", dvs. på den tiden och i den tidens storlek en stad, där Revels borgare kunde sälja sina produkter, redan år 1336, är mot denna bakgrund inte så förvånande. Savolax, Jääskis och Äyräpääs gislalag hade blivit en del av Sverige genom Novgorods furste Jurges gåvobrev (senare kallat Nöteborgs fredsavtal) år 1323⁴²⁹⁶, 13 år tidigare, vilket betydde, att öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁴²⁹⁷ och Ryssestenen⁴²⁹⁸ och väster om de *termini*⁴²⁹⁹, som i Novgorods furste Jurges brev till Sveriges kung Magnus Eriksson (senare kallat Nöteborgs fredsavtal) nämndes, det fanns ett enormt område i praktiken utan kyrkor eller annat påminnande om den europeiska kulturen. Att Veckelax kallades med ordet "*civitas*", dvs. stad, i Per Jonssons brev år 1336⁴³⁰⁰, 43 år efter korståget till Karelen och efter första fasen av byggandet av Viborg slott, tyder starkt på, att det redan då fanns någon slags kyrka i Veckelax, emedan att bli benämnd som en stad krävde inte bara kyrkans utan också en befästnings existens. En befästning gjord av trä existerade troligen i Strömsby, där en backe med namnet Borgbacke (Linnavuori) existerar vid sundet mellan havet och Kyrkosjön (= Strömsbys Ström), dvs. på en plats, där tillträde till de forna Veckelax bosättningar Strömsby, Husuböle, Stensböle (Stöder), Sigvartsby och Bemböle, bäst kunde bevakas. Att Veckelax kyrka existerat redan år 1357 stöds av bevarandet av "*litteras libertatis regis erici*" samma år i Veckelax kyrkas sakristia⁴³⁰¹. Inom det ovan beskrivna enorma området representerade Veckelax en riktig "*civitas*" i jämförelse med ödemark med enbart skog och sjöar inom synhåll. Det var en "*civitas*", dit en handelsman kunde komma med sina varor år 1336.

Att Veckelax kyrka var den enda riktiga kyrkan utanför Viborg i det ovan beskrivna väldiga området vid 1300-talets slut betydde, att Veckelax kyrkoherdes teoretiska förvaltningsområde eller missionsområde kunde ha varit mycket stort under 1300-talets andra hälft. Det kunde i princip ha sträckt sig från Ryssestenen vid kusten via Kymmene älvs Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall till Pyhäjärvi sjö mellan Itis i Tavastland och Veckelax i Viborgs fögderi och därifrån via Verla och över Vuohijärvi sjö till Naglasaaris vattenrutors knutpunkt⁴³⁰² och även vidare till Vahvaselkä i området mellan

⁴²⁹⁶ SDHK 3228

⁴²⁹⁷ REA nr. 352

⁴²⁹⁸ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

⁴²⁹⁹ För ordets "*terminus*" mening i detta sammanhang, se Katajala 2012

⁴³⁰⁰ DF 443, LEC. Urkdb. II n:o 777

⁴³⁰¹ DF 666

⁴³⁰² Fem vattenrutor möter i Naglasaari

Tavastlands och Savolax skogar och därifrån över Puulajärvi sjö till Muuratmäki och vidare till Suonenjoki och Lastukoski via de landskapsråna mellan Tavastland och Karelen, som bestyrktes i Åbo Landsrätts syn år 1415⁴³⁰³ och slutligen till det området, där Savolax gislalags (gavs till Sveriges kung Magnus Eriksson i Novgorods furste Jurges brev år 1323, dvs. i Nöteborgs fredsavtal) beskattning och annan förvaltning upphörde att gälla. Det är självklart, att en kyrkoherde i Veckelax inte kunde insamla kyrkoskatter från ett sådant enormt område, speciellt när befolkningen i dess norra delar antagligen var normadiska lappar, som vandrade omkring efter fisk och villebråd och som inte nödvändigtvis odlade jord.

Nya katolska församlingar grundades dock i området från 1300-talet till 1500-talet⁴³⁰⁴, vilket begränsade Veckelax kyrkoherdes möjliga influens i området och gjorde beskattningen lättare. Hur mycket de nya församlingarna i Savolax fick stöd från Veckelax St. Marias moderkyrka i Viborgs fögderi och hur mycket från Sysmä i Tavastehus fögderi och från Viborg är en öppen fråga, men troligt är att de fick mycket litet från alla av dem helt enkelt därför, att det inte fanns några personalresurser tillgängliga för att ge någon stöd.

För att förstå kyrkas roll i det västkarelska området öster om de ovan beskrivna rämärkena mellan Ryssestenen i Hautajoki älvs (= Kymmene älvs Björkfors grens) åminne till Lastukoski/Maanselkä under senmedel- och vasatiden borde man ta i beaktande, att bröderna Bååt hade köpt hela Viborgs fögderi med pengar lånade av kyrkan med hjälp av Karl Jönsson Bååt, Linköpings biskop och en av de Bååt-bröderna, år 1321⁴³⁰⁵, dvs. innan Nöteborgs fred, och att efter Novgorods furste Jurge hade givit tre gislalag i sitt brev till Sveriges kung Magnus Eriksson (senare kallat Nöteborgs fredsavtal) år 1323 Viborgs fögderi inkluderade inte bara kustområdet, utan också Savolax, Jäskis och Äyräpää⁴³⁰⁶. När kungen inte omedelbart köpte Viborgs fögderis kustområde av bröderna liksom de hade planerat, blev Viborg fögderis kustområde, men inte det gigantiska området mellan de år 1415 bekräftade råna av Savolax och Lappavesi⁴³⁰⁷ och rikets östraste delar, en pant mot kyrkans lån, dvs. länets kustområde var åtminstone teoretiskt kyrkans egendom tills lånen betalades tillbaka och en avsevärd del av detta områdes skattepengar gick antagligen till Linköpings stift som återbetalning på lånet.

⁴³⁰³ REA nr. 352, 25.6.1415

⁴³⁰⁴ Palola 1996

⁴³⁰⁵ DF 298

⁴³⁰⁶ SDHK 3228; Brödernas investering producerade en stor vinst. De köpte Viborgs län innan Savolax, Äyräpää och Jäskis blev delar av Sverige, vilket mångfaldigade Viborgs fögderis areal.

⁴³⁰⁷ REA nr. 352

Kyrkoherdarna och cisterciensernas patronatsrätt

Att patronatsrätten av Borgå socken med dess två kapell förlänades till det estländska Padis cistercienserklostret år 1351 av kung Magnus Eriksson⁴³⁰⁸ och att denna förläning fortsattes av kung Erik Magnusson år 1357⁴³⁰⁹, av kung Albrekt av Mecklenburg⁴³¹⁰ år 1371 och av kung Erik av Pommern med samtycke av drottning Margareta år 1399⁴³¹¹ tills ca. 1417⁴³¹², betydde att prästerna i Borgå och dess kapell troligen var cistercienser och att området från Helsinge till Pyttis var under Padis cistercienserklostrets kyrkliga förvaltning ca. åren 1351-1417 och att en tredjedel, prästens del, av tiondena gick till cistercienser.

Fastän i deras slutliga form färdiga Helsinge, Sibbo, Borgå, Pernå, Pyttis och Veckelax kyrkobyggnader litet senare på 1400-talet hörde till samma östnyländska grupp på basis av sina strukturer och troligen byggdes av samma byggmästare⁴³¹³, tyder ingenting på att Veckelax kyrkas patronatsrätt hade förlänats till Padis kloster. Veckelax kyrka nämndes första gången år 1396 och dess malm, dvs. omgivning, gavs då till nempdeman Erik Larsson av Viborgs fogde och detta bekräftades av Viborgs hövding⁴³¹⁴. Området omedelbart öster om Kymmene älv, dvs. Veckelax, hörde alltså klart till Viborgs fögderi år 1396 liksom Borgå socken, men ingenting är känt om dess patronatsrätt under 1300-talet, fastän det stora så kallade Jerusalem patriarkors kors, som under 1400-talet byggdes in i Veckelax kyrkas tegelgavel, kunde tyda på att någon korståg-orienterade orden var med i kyrkans byggande.

Emedan Erik Larsson gavs Veckelax kyrkas malm år 1396⁴³¹⁵ och emedan enligt Magnus Erikssons landslag varje landägare i trakten borde ta del i kyrkobyggandet⁴³¹⁶, ser det nödvändigt ut, att nempdeman Erik Larsson och hans söner var centralt med i byggandet av åtminstone Veckelax kyrkas andra fas på 1430-1470-talen⁴³¹⁷ och var åtminstone på det sättet med i formandet av den kyrkliga administrationens basis i Veckelax (Appendix C: 2.4.1.).

⁴³⁰⁸ DF 596; DF 598

⁴³⁰⁹ DF 665

⁴³¹⁰ DF 804

⁴³¹¹ DF 1090, REA nr. 287

⁴³¹² DF 1515, REA nr. 376

⁴³¹³ Hiekkänen 2003, s. 57

⁴³¹⁴ DF 1054, DF 1057

⁴³¹⁵ DF 1054, 1057.

⁴³¹⁶ Upplands provinslag, I kapitel 1,2 § och II kapitel

⁴³¹⁷ Anttila 1936; Hiekkänen 2003, s. 58

Veckelax hade en kyrkoherde år 1427⁴³¹⁸. Detta betyder, att den kyrkliga administrationen existerade i Veckelax i någon form då år 1427, dvs. 91 år efter Per Jönssons brev till Revals borgare om säljandet av deras varor i Veckelax Civitas år 1336⁴³¹⁹.

Att den första kyrkoherden i Veckelax bara är känd från 1400-talet, fastän det har under 1300-talet enligt Upplands lags kyrkobalk varit nödvändigt att ha en kyrkoherde att kunna bygga kyrkas första fas, väcker frågor, huruvida Veckelax också hade blivit förlänad till de cistercienserna under 1300-talet. I detta fall skulle cistercienserbröderna kanske ha agerat som kyrkoherdar i Veckelax.

Nästa dokument om Veckelax kyrkoherde är från året 1450, när en viss Erik Mwrt hade dött och Hannus Timberman, hans frände, kom att ärva Eriks egendom i Reval⁴³²⁰. Veckelax kyrkoherde skrev till Revals borgare om Hans Timbermans rätt till arvet. Här representerade kyrkoherden en pålitlig institution, kyrkan, som hade aktiviteter och makt på båda stränderna av Finska Viken, och vars representants utlåtande hördes i både Sverige och Ordensstaaten.

Från den kyrkliga förvaltningens synpunkt är det intressant, att år 1431, ca. 10 år tidigare, ett likadant fall hade ägt rum. Nämligen, frun till en veckelaxbo Hans Olofson, Gertrud, hade dött i Reval och det var fråga om utdelande av arvet igen⁴³²¹. År 1431 användes Viborgs hövudsman riddare Krister Nilsson för att vittna om en veckelaxbos, Hans Olofssons rätt till arvet i Reval. År 1432 upprepades detsamma igen: nu hade Elseby Frölichsdotter dött och veckelaxbo Hans Olofsson⁴³²² var igen den närmaste arvingen. Nu var det Viborgs hövding Krister Nilsson, som ställde upp och vittnade om Hans Olofssons rätt till arvet i Reval⁴³²³.

Varför använde Hans Olofsson Viborgs hövudsman i intygandet av hans arvsrätt hellre än Veckelax kyrkoherde? Den sannolikaste orsaken var att Hans Olofsson var en frälseman och kunde fråga ett sådant intygande av hövdingen själv. En Hans Olofsson hade nämligen fått ett frälsebrev tillsammans med en Olaff Niklison av Viborgs hövding Karl Ulfsson år 1396 i "Sekierue" dvs. i

⁴³¹⁸ 17.2.1427; FMS nr. 50

⁴³¹⁹ DF 443

⁴³²⁰ DF 6655; DF 2857

⁴³²¹ DF 1994

⁴³²² Greiffenhagen 1932, nr. 13b,s. 20: Den Hans Junker, som 16.12.1458 nämns, har levt samtidigt med den Hans Olofsson "tho Veckelax", vars moder Elseby Frölichsdotter dog i Reval (se ovan). Emedan Hans Olofsson "tho Veckelax" har levt samtidigt med Hans Junker och Junker-släkten har bott i Veckelax för många århundraden, kan det inte uteslutas, att Hans Junker är densamme som Hans Olofsson "tho Veckelax", men inget bevis därom finns. Den existerande evidensen talar för att Hans Olofsson hörde till Horn-släkten (se ovan).

⁴³²³ DF 2050

Säckejärv i Viborg socken (senare Säckejärv socken) eller Säkjärvi i Veckelax socken⁴³²⁴. När Erik Mwra⁴³²⁵ hade dött i Reval ca. 1450 och Hannus Timbermans arvsrätt borde försäkras, användes kyrkoherden, emedan Hannus Timberman var en hantverkare, även borgare, men inte en frälseman, och kyrkoherden var lokalförvaltningens viktigaste person under medeltiden utom Viborg.

Beskattningen, som kyrkan övervakade, hade en olik struktur i kustområdet mellan Kymmene älv och Säckejärv. Nämligen, i Veckelax och Vederlax användes inte fierdungar, utan tredjedelar (av socknen) och i stället för enheten "bol" användes enheten "täkt"⁴³²⁶. Om detta undantagliga arrangemang har sina rötter i den svenskpråkiga och redan katolska kristna befolkningen, som under 1300-talet eller under 1200-talets sista fjärdedel kom till området⁴³²⁷, berättar det också om församlingens och dess förvaltnings natur under 1400-talet, emedan församlingen i detta fall utgjordes till stor del av redan stabilt kristna och svenskspråkiga byggare, inte av en nydöpt befolkning.

Beskattningen formade basen för lokalförvaltningens utveckling, men i den så kallade Mellaneuropa utfördes beskattningen dock inte rent enligt den kanonska rätten. Detta var fallet också i hela Sveriges Österland⁴³²⁸. Var det fråga om den så kallade svenska eller finska rätten, så hade beskattningen ofta några undantag från den kanonska rätten.

I Savolax

I Savolax öster om de förvaltningsråna Ankapora, Naglasari, Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki och Lastukoski, som Erik Laurensen av Kumos, nempdeman i Veckelax (Tabell 12, Tabell 14, behandlingen av hypotes 1.1.2.I, hypotes 1.1.2.Q och hypotes 1.1.2.R.), var med om att granska och om vilka Åbo Landsrätt med biskop Magnus gjorde ett beslut 25.6.1415⁴³²⁹, började församlingarnas formning efter rårnas bestyrkning. I Savolax församling grundades en prästbol mellan åren 1438-1448, fastän kungen inte ville ge frälsefrihet till den⁴³³⁰. År 1442 besatts Jockas kapell med präst och en prästbol formades också där⁴³³¹. Biskop Magnus lät år 1442 också bygga en gård i

⁴³²⁴ DF 1055

⁴³²⁵ = Erik Murare eller Erik Murmästare? Notera, att också Hans Timberman var en hantverkare, om Timberman är inte hans efternamn.

⁴³²⁶ Rosén 1936: Åtta helskatter hörde till varje täkt i stället för tio i en bol och till varje tredjedel tre täkter. Helskatternas antal i t.ex. Veckelax socken var därför $8 \times 3 \times 3 = 72$ i stället för $10 \times 3 \times 4 = 120$

⁴³²⁷ Rosén 1936, ss. 170-250; Katajala 2010e; Kaukiainen 1974

⁴³²⁸ Klami 1981, s. 38

⁴³²⁹ REA nr.352, 25.6.1415

⁴³³⁰ REA nr. 475, DF 2278

⁴³³¹ REA nr. 506, 20.1.1442, DF 2437

Vahvajärvi⁴³³², som ligger vid den av Karl Knutsson som Tavastehus och Viborgs hövding år 1446 och som kung år 1452 förstärkta rån Vahvaselkä mellan Tavastland och Savolax⁴³³³.

Biskop Magnus använde Vahvajärvi gård, till vilken kung Kristoffer gav frälsefrihet, för att vila på sina *visitaciones* till församlingarna i Savolax, vilket berättar om att grundandet av församlingarna var då aktivt i Savolax⁴³³⁴. Det nämndes i det brevet i fråga speciellt att det är 18 mil (180 km) mellan Sysmä och Savolax kyrkor⁴³³⁵.

Byggandet av St. Olofsborg med dess kyrka år 1477, krävande 15 utländska murmästare och män med harnesk, förbättrade förhållandena i det kyrkliga arbetet vidare⁴³³⁶. Riksrådet diskuterade den kyrkliga situationen i Savolax och Karelen år 1504 och rekommenderade biskopen Larens i Åbo att bygga mera kyrkor med prästbol i området⁴³³⁷.

Allt detta föreslår och bevisar, att Savolax var ett aktivt missionsområde under 1400-talet. Bakom behovet att få präster till området var delvis kung Eriks av Pommern fullmakt till Åbofogden Claus Lydikasson att utskifta kronans allmänningar åt dem, som ville bruka dem och betala skatt på dem⁴³³⁸. I Savolax fanns det gott om jord utan ägare. Den europeiska kulturen nådde den gamla jägar-fiskarkulturen djupt inne i Savolax efter landskaprånas bestyrkning år 1415 och 1446.

Erik Laurensen av Kumos var alltså med i organiseringen av förutsättningar för de nya församlingarnas utveckling.

Reformationens kommande

Det fanns naturligtvis inte någon skarp gräns mellan medeltiden och den nya tiden. Utvecklingen gick så småningom mot en nationell kyrka. Den lutherska läran behövde präster, som hade studerat vid universitet med hjälp av lärare i den nya läran.

Literaturen känner de följande viborgska studerande från 1400-talets slut-1500-talets början: Thomas de Wiborg (studerande i Rostock år 1419), Petrus Johannes de Wyborg (studerande i Wittenberg, 1525), Philippus de Wiborch (studerande i Greifswald 1499) och Joannes de Wyborg (studerande i Prag 1394-

⁴³³² REA nr. 510, DF 2462, 6.5.1442; REA nr. 521, DF 2606

⁴³³³ Dvs. mellan Puulavesi sjön och Päjänä sjöns vattensystem; DF 2661, 25.4.1446; DF 2903, 20.3.1452

⁴³³⁴ REA nr. 510, DF 2462, 6.5.1442

⁴³³⁵ 152 km från Sysmä till Jockas nuförtiden

⁴³³⁶ DF 3628, år 1475; DF 3733, år 1477

⁴³³⁷ REA nr. 694, 15.10.1504

⁴³³⁸ REA nr. 328, 16.1.1411

1395, nämns senare under 1414 i Leipzig som magister i Prag, agerade som curatus i Åbo med namnet Johannes Viborghensis 22.2.1412)⁴³³⁹.

Av dessa är Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 nämns i Wittenberg, speciellt intressant (se 2.2.2., hypotes 2.4, delhypotes 2.4.4; Schema IV; Appendix C), emedan han har levt samtidigt med Per Jönsson (=Petrus Johannes), Ölands fogde⁴³⁴⁰ Sigfrid Jönssons till Strömsby (Wilkin-Husgafvel) antagna bror⁴³⁴¹. Det har bevisats i detta projekt, att Petrus Johannes de Wyborg troligen är samma person som Per Jönsson (Wilkin-Husgafvel), vars fader Jens Welckensen år 1529 kallades i Reval för "von Weckelax"⁴³⁴². Per Jönssons son, Matts Persson⁴³⁴³, fick år 1552 en stadfästelse av sin släkts gamla frälserättigheter av Sveriges reformator, kung Gustaf Vasa för att han kände dennes fader⁴³⁴⁴. Per Jönssons (Wilkin-Husgafvel) sonson och Matts Perssons son⁴³⁴⁵, Johannes Matiae, blev den första lutherska kyrkoherden i Weckelax: om hans farfar Per Jönsson studerade i Wittenberg under 1525, skulle det här faktum komma i nytt ljus. Luther hade ju år 1517 publicerat sina teser i Wittenberg, och år 1519 tagit del i den så kallade Leipzig diskussion (där han t.ex. försvarade Johannes Hus, som hade blivit dömd till döden på basis av irrlärigheten, och slutgiltigt sade sig upp från den sittande påvens, Leos X övermakt), hade år 1520 satt den sittande påvens bulla i eld, år 1522 översatt Nya Testamentet till det tyska språket samt

⁴³³⁹ Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt, K. 1893, "Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640, I" Hist.ark. 13, ss. 101-114; Grotenfelt 1902, "Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640, II", Hist.ark. 17, 277-299

⁴³⁴⁰ GR 17 s 185 f ; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Stiernman 1745, s. 293; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson d.ä. 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till byn "Bambolz" (Bemböle) fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

⁴³⁴¹ Ramsay 1909, s. 195

⁴³⁴² Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

⁴³⁴³ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opå the skyttare som ähre uti wår Nähd:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁴³⁴⁴ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, 6.9.1552; Lagus 1860, s. 560

⁴³⁴⁵ Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625 ; Ramsay 1909, s. 194; Lagus 1860, ss. 560-561 ; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes dokument: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr : II & III

skrev mellan 1520 och 1529 många för reformationen grundläggande böcker. Petrus Johannes de Wyborg var år 1525 i Wittenberg i mitten av tidens kanske viktigaste händelser. Om Veckelax första riktigt lutherska kyrkoherde Johannes var sonson till Peder Johannes de Wyborg, låg säkert hans farfar bakom hans uppfostran till den lutherska läran.

Att bli präst krävde inte studier i Wittenberg eller något annat utländskt universitet under medeltiden. För att bli präst räckte studierna i domkyrkokretsarna. Ifall man studerade utomlands strävade man sannolikt efter att bygga karriär på universitet, i högre kyrkliga förvaltningen⁴³⁴⁶ eller kanske i rikets högre tjänst.

Det är anmärkningsvärt, att Sten Stures skrivare och kaplan var en "her Peder Johannis", till vilken Sten Sture hade bitt av biskop Magnus Stjärnkors ett kollationsbrev för Äyräpää kyrka år 1493⁴³⁴⁷. Att "her Peder Johannis" fick detta kollationsbrev till Äyräpää skulle antyda att denna Peder Johannis hörde hemma i Viborgs fögderi. Det skulle tyda på, att denna kaplan Peder Johannis var samma person som Petrus Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg⁴³⁴⁸, men var då år 1493 i början av sin karriär. Han hade varit redan en tid som Sten Stures kaplan och skrivare år 1493, vilket betyder, att han då var åtminstone 25 år gammal (tagande till hänsyn studietid efter 15 års ålder). Om så, skulle han ha varit ca. 47 år gammal år 1525, dvs. ännu vid den åldern och kanske under medeltiden tillräckligt gammal för att påbörja studier i Wittenberg, en av reformationens viktigaste centra⁴³⁴⁹.

Om denna Peder Johannis, Sten Stures kaplan och skrivare och kyrkoherde i Äyräpää från 22.6.1493, är samma person som Peder Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg⁴³⁵⁰, och samma person som Per Jönsson av Wilken-Husgafvel-släkten, vars sons Matts Perssons⁴³⁵¹ frälse kung Gustaf I 6.9.1552 bestyrkte⁴³⁵², så är det värt att notera, att biskop Magnus Stjärnkors nämnde i samma brev 22.6.1493 också en Jöns Wilii, dvs. Jöns Wilson/Wilhelmsson/Wilkensson/Wilken, också Sten Stures kaplan, och

⁴³⁴⁶ Piltz 2010, ss. 87-92.

⁴³⁴⁷ DF 4488, våren 1493; DF 4501, 22.6.1493

⁴³⁴⁸ Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt, K. 1893; Grotenfelt 1902

⁴³⁴⁹ Om detta Petrus Johannes var 47 år gammal år 1525 och hade studerat i Wittenberg, och har blivit gift därefter, kan hans antagna sons Matts Perssons ålder år 1556, när hans frälse bestyrktes av kung Gustav Vasa, räknas att ha varit ca. 30 år.

⁴³⁵⁰ Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt, K. 1893; Grotenfelt 1902

⁴³⁵¹ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁴³⁵² Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, 6.9.1552

rekommenderade honom till Peder Johannis kaplan i Äyräpää⁴³⁵³. Han skriver till riksföreståndaren:

” epter ider werdughetz scriffuise och begär haffuom vij vnt och giffuit her Pæder Iohannis, ider werdughetz scriffuare, collacionem pa Ægropæ kirke, bade manualem och kathedralem, och antwordeth breffuet Magnus Laurensso, ider werdughetz fogthe her pa Abo, epter ider scriffuelse etc. Och som i framdellis rörin i ider scriffuelse om en god cappalan, som for:de sokne skulde staa fore oc göre ther vidher ræth och like ther vtaff, tha wistom wii ickj j sanninghen och ey heldre withom noghen beqwemere ther til æn thenne breffuisare her Jons Wilii, [som] ider werdughetz capplan ær, huilkin thær vppa sama tiid besethiende war och her til warit haffuer, fforty ath han forstar sigh besth pa landzens leglighet och the rættogheter, som thöm bör at göre theris kirke herre, och teslikes pa theris maal, the ther tala i then landz ænda. Oss hopas at han skulde göre honom gode redhe och rættoghet ther vtaff och wara honom lydogh och hörogh epter her Pæders eghin wilia.”

Biskop Magnus rekommenderade alltså, att Sten Stures andra kaplan, Jöns Wilii, skulle bli Peder Johannis kaplan i Äyräpää efter herr Peders egna vilja. Därefter fortsätter han och ber Sten Sture att låta Jöns Wilii att komma till Finström på Åland, måtte herr Jöns icke bli i Äyräpää⁴³⁵⁴.

Om denna Sten Stures andra kaplan ”Jöns Wilii” är samma person som ”Jens Welckensen von Weckelax”, som år 1527 kändes till på Revals stora gild⁴³⁵⁵, så skulle det betyda, att han var Peder Johannis antagna fader och en sonson till den Erik Lavrinsson, konungsnämndens nempdeman⁴³⁵⁶ i Veckelax⁴³⁵⁷, som 2.2.1396 fick Veckelax kyrkas malm⁴³⁵⁸ och som syns ha sigillerat i Skara biskopsgård 16.8.1417⁴³⁵⁹.

Om både Jöns Wilii och hans möjliga son Petrus Johannis var samtidigt som Sten Stures kaplaner, måste man fråga sig, hurudant deras förhållande till Sten Sture var. Det kan också vara möjligt, att präster skickades till hovet för att få utbildning där innan de skickades till församlingar. Att biskop Magnus Stiernkors och Sten Sture diskuterade om dessa prästers framtid tillsammans skulle tyda på, att något slags samarbete i prästerskapets förvaltning existerade redan innan reformationen. Det var troligen fråga om det faktum, att kungen eller riksföreståndaren hade patronatsrätt till några kyrkor och nämnde

⁴³⁵³ DF 4501

⁴³⁵⁴ DF 4501

⁴³⁵⁵ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

⁴³⁵⁶ MEL, konungsbalk XXXI, XXXIII §

⁴³⁵⁷ DF 1057

⁴³⁵⁸ DF 1054, förstärkt 21.3.1396, DF 1057

⁴³⁵⁹ SDHK 18981

kyrkoherdar till dessa kyrkor efter biskopens rekommendation (collatio, lat. = diskussion⁴³⁶⁰).

Om de ovan nämnda Erik Larsson, Jöns Wili, Peder Johannis, Matts Persson, och Veckelax första lutherska kyrkoherde Jöns representerade samma frälsesläkt i området öster om Kymmene älv, borde det noteras, att de alla hade förbindelser till kyrkan. Erik Larsson hade givits Veckelax kyrkas malm, när byggandet av kyrkans andra fas påbörjades, vilket betydde, att han som landsägare i socknen enligt lagen⁴³⁶¹ också borde ta del i kyrkobyggnadens finansiering⁴³⁶². De andra torde ha varit präster, utom Matts Persson⁴³⁶³, som levde omedelbart efter reformationen i en tid då en kyrklig karriär såg osäker ut, men som fick bekräftelse för sina gods och rättigheter av kyrkans nya ledare, kung Gustaf I⁴³⁶⁴.

Såsom kanske redan noterats, saknas Jöns Wiliis fader och Erik Larssons son Vilken från bilden. När släktens antagna kyrkliga affiliation tas hänsyn till, kunde man anta, att också Vilken hade anknytningar till kyrkan. I det fallet, skulle den enda möjligheten under 1400-talet vara herr Vilken av Kumo⁴³⁶⁵ (inte Kumos i Bjärnä). Herr Vilken av Kumo var en kyrkoherde, som förekommer i Åbo Landsrätt tillsammans med Erik Laurensen av Kumos (i Bjärnä), konungsnämnds nämndeman (Tabell 14), när rärna mellan Lappves och Savolax, från Ankapora till Maanselkä, granskades tillsammans med rärna mellan Tavastland och Satagunda⁴³⁶⁶. Han förekommer inte i något annat dokument, varför man måste fråga sig, om han var av Kumo eller av Kumos, men tyvärr existerar det ursprungliga dokumentet inte längre⁴³⁶⁷ så att denna detalj kunde kontrolleras.

Att så många från Viborgs fögderi skickades till universitetsstudier i slutet av 1400-talet och början av 1500-talet avspeglar den kyrkliga förvaltningens och samhällets utveckling. Att åtminstone en av dem blev präst i Åbo domkyrka berättar, att deras studier var effektiva och att området öster om Kymmene älv var välintegrerad med Österlandets västra delar.

⁴³⁶⁰ Stelten 1995, s. 45

⁴³⁶¹ Upplands lags kyrkobalk, 1 §

⁴³⁶² En Erik Lavrinsson också ser ut att ha sigillerat i Skara biskopsgård 16.8.1417, SDHK 18981

⁴³⁶³ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30

⁴³⁶⁴ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, 6.9.1552

⁴³⁶⁵ Det kan vara anmärkningsvärt, att Kumo, Finström och Äyräpää hörde till de församlingar, över vilka konungen/regenten hade patronatsträtt

⁴³⁶⁶ REA nr. 352, 25.6.1415, fol. 166 v – 167

⁴³⁶⁷ Reinhold Hausen år 1890 i hans förord för Åbo Svarta Boks första tryckta edition. Åbo Svarta Bokens ursprungliga dokument förlorades troligen i Kustöbiskopslotts brand på 1480-talet.

Varför Wittenberg?

Om Petrus Johannes de Wyborg var den samme som Per Jönsson, vars son Matts Perssons⁴³⁶⁸ fader reformatorn Gustav Vasa kände och vars sonson blev den första riktigt lutherska kyrkoherde i Veckelax (se 1.3.4.), kan man fråga sig, vilken bakgrund han hade att studera just i Wittenberg, som var i spetsen av en potentiellt farlig diskussion. Han kunde ju också ha studerat vid Rostock, Greifswald, Prag eller något annat europeiskt universitet, även i Uppsala redan år 1525.

Med hänsyn till att också Olaus Petri, en av Sveriges reformatörer, hade studerat i Wittenberg litet tidigare, under 1516-1518, liksom senare Åbobiskop Mikael Agricola (biskop 1554-1557) under åren 1536-1539 och att Per Nilsson Stjärnkors, senare lutherskt ärkedjäken i Åbo år 1527, hade fått magistersgrad där enligt Ramsay (1909)⁴³⁶⁹, så ser det mera trovärdigt ut, att Petrus Johannes de Wyborg hade valt Wittenberg med ett klart syfte i tankarna. Hela den kristliga kyrkans värld lyssnade troligen då på vad som hände i Wittenberg.

Intressant är det, att det år 1493 fanns en Petrus Johannis, som var Sten Stures d.ä. sekreterare och kaplan och blev kyrkoherde i Äyräpää (se ovan). Att denna Petrus Johannis blev kyrkoherde i Äyräpää skulle nämligen antyda, att han hörde hemma i Viborgs fögderi, och var därför kanske densamme som Petrus Johannes de Wyborg, som senare reste till Wittenberg för att studera. Detta antyder på att de kontakter, som Petrus Johannes hade fått som Sten Stures d.ä. kaplan, var avgörande för hans senare studier i Wittenberg, där Mikael Agricola från Pernå i samma fögderi senare också studerade och blev då Finlands första lutherska biskop. Om Sten Stures kaplan, senare kyrkoherde i Äyräpää, Petrus Johannis är densamme som Petrus Johannes de Wyborg, är det troligt, att Petrus Johannis (ca. 20 år gammal år 1493) och en generation yngre Mikael Agricola (f. ca. 1510) kände varandra på basis av deras agerande i Viborgs fögderi och studerande i Wittenberg.

Hur mycket Petrus Johannes, som verkar ha varit tillsammans med Per Nilsson Stjärnkors de två första studerandena från Åbo stift i Wittenberg efter Worms riksdag, hade effekt på den unga Agricola, som i 1520-talets början gick i Viborg skola, är inte känt, men det är trovärdigt, att de åtminstone mötte.

När reformationens första vindar kändes i Viborgs fögderi, är illa känt, men att Petrus Johannis de Wyborg, troligen densamme som Sten Stures kaplan och sekreterare Petrus Johannis år 1493⁴³⁷⁰ och Äyräpää kyrkoherde efter det, studerade i Wittenberg bland de två första, bevisar, att tidens kyrkliga förvaltnings tendenser följdes noggrant under medeltiden i området öster om

⁴³⁶⁸ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti vår Nådht:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁴³⁶⁹ Ramsay 1909, s. 431.

⁴³⁷⁰ DF 4501

Kymmene älv i Viborg, och om Petrus Johannes de Wyborg är densamme som Vilkin-Husgafvel-släktens Per Jönsson, hade det lokala frälset sin roll också här redan i detta skede.

Om den Jöns Willii (= Wilson/Wilkin/Wilkinson/Welckensen), som också var Sten Stures kaplan⁴³⁷¹, och som biskop Magnus föreslog att bli 1) Paeder Johannis kaplan i Äyräpää, " *fforty ath han forstar sigh besth pa landzens leglighet och the rættogheter, som thöm bör at göre theris kirke herre, och teslikes pa theris maal, the ther tala i then landz ænda*" (i.e.han förstod den karelska dialekten av finska språket = han antagligen hörde hemma i Viborgs fögderi), eller alternativt, 2) kyrkoherde i Finström på Åland, är densamme som Jens Welckensen von Weckelax, som år 1529 kändes i Revels stora gild⁴³⁷² (Wilkin-Husgafvel), dvs. Per Jönssons fader, då kunde man kanske även följa utvecklingen från katolicism till luthersk lära i denna prästliga släktlinje. Om redan Jöns Willii hann ha reformatoriska tankar, var det viktigaste motivet antagligen Stockholms blodbad 7.-9.11.1520 och händelserna därefter.

Om Jöns Willii, Sten Stures kaplan, som förekommer tillsammans med Paeder Johannis, också Sten Stures kaplan och skrivare, är densamme som Jens Welckensen von Weckelax, är han också fader av Sigfrid Jönsson till Strömsby, hela Ölands fogde, Kalmar stads och slotts ståthållare, och amiral, och farfar av Matts Persson⁴³⁷³, som 6.9.1552 fick kung Gustafs I brev att behålla sitt gods under frälserätt⁴³⁷⁴ och som kan vara samma som den Matts Persson, som i augusti 1565 nämndes bland kung Eriks krigshärs befälhavare i kriget mot Danmark⁴³⁷⁵, dvs. 13 år efter kung Gustafs stadfästelse⁴³⁷⁶ av Matts Pederssons till Strömsby i Veckelax gamla rättigheter och den, som var hövidsman⁴³⁷⁷ och arcklijmästare⁴³⁷⁸ på den kexholmske flottan och den som år 1568 var hertig Johans hovfolks ämbetsskrivare⁴³⁷⁹ (en Mats Junker/Mattis Juncker nämns också under åren 1534, 1552 och 1558 i Revels hamn⁴³⁸⁰). Det skulle se ut, att Jöns Willii, Paeder Jönsson och Mats Persson, som alla agerade som skrivare i hovet och

⁴³⁷¹ DF 4501

⁴³⁷² Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

⁴³⁷³ Och därmed farfars far av kyrkoherde Johannes Matiae.

⁴³⁷⁴ Bidrag till Finlands Historia III, nr. 364

⁴³⁷⁵ Bidrag till Finlands historia IV, s. 302, nr. 304

⁴³⁷⁶ Matts Pedersson till Strömsby skulle ha varit ca. 43 år gammal då, dvs. ännu stridsfärdig, se beräkningen ovan

⁴³⁷⁷ Bidrag till Finlands historia V, s. 334, nr. 430, 22.10.1586

⁴³⁷⁸ Bidrag till Finlands historia V, s. 334, nr. 430

⁴³⁷⁹ Bidrag till Finlands Historia IV, s. 349, nr. 359

⁴³⁸⁰ Greiffenhagen 1932, nr. 37b, 51b, 54a, ss. 52, 70, 73.

som alla hade en kontakt med Viborgs fögderi, representerade Jöns Wilkensson, Per Jönsson och Mats Persson från Veckelax.

Att frälseman Jöns Wilcken⁴³⁸¹, Per Jönssons sonson och Matts Perssons antagna son⁴³⁸², vars rättigheter Sveriges reformator kung Gustav I bestyrkte⁴³⁸³, son var den första lutherska kyrkoherden i Veckelax församling bevisar att Veckelax frälseläkter var konkretiskt med i formandet och upprätthållandet av den kyrkliga administrationen i Veckelax kyrkosocken efter reformationen (Appendix C: 2.4.2.).

Också det faktum, att den nära Husgafvel-frälseläkten förblivna Hermigier-släktens medlemmar var under 1584-1724 som kyrkoherdar och andra präster i Veckelax församling, bevisar, att Veckelax frälseläkter stödde formandet och upprätthållandet av den kyrkliga förvaltningen i Veckelax område (Appendix C: 2.4.3.).

Efter Stockholms blodbad avrättades i Tavastehus Åke Göransson Tott. Senare biskop Hemming Gadh avrättades på Raseborg. Veckelax frälseläkter förefaller ha kunnat undvika offer i detta sammanhang, men reformationen, som orsakade mycket labilitet i den kyrkliga administrationen i hela riket, hade börjat. Frälsets liv berodde på valet av det vinnande partiet, och ingen visste, vem som slutligen kommer att vinna. I denna situation valde Petrus Johansson de Wiborg att börja studera i Wittenberg, reformationens vagga.

Reformationens början: Husgafvel-släktens val mellan Sturepartiet och Kristian II

Husgafvel-släktens val mellan Sten Sture d.y. (Sturepartiet) och Kristian II kan ha skett på grund av en bedömning om dess frälsegods antagna framtid. Från den här synpunkten kan det vara avsevärt, att Sten Sture d.ä. utfärdade i sin tid ett "frälsebrev för sin tro man her Johan Wiborg uppå de godz han fick med sin hustru" 25.2.(s:ti Mathiæ apostoli dag) 1416⁴³⁸⁴. Året 1416 är här uppenbarligen en felläsning för 1496, emedan Sten Sture d.ä. var första gången riksföreståndare 1470-1497⁴³⁸⁵ och var född tidigast år 1437⁴³⁸⁶.

⁴³⁸¹ FS 3394:89-90, Johannes Wilcken, kyrkoherde uti Weckelax

⁴³⁸² Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådht:te Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁴³⁸³ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, 6.9.1552

⁴³⁸⁴ DF nr. 4658, enl. extraktanteckning i Brocmans diplomatarium, tom IV, i svenska vha akademien

⁴³⁸⁵ DF nr. 4658, enl. extraktanteckning i Brocmans diplomatarium, tom IV, i svenska vha akademien

⁴³⁸⁶ ÄSF I:205.

Det kan frågas om den här Johan Wiborgh, som år 1496 fick ett gods av Sten Sture d.ä., var densamme som den Johannes de Wyborg, som år 1525 var fadern till student i Wittenberg, Petrus Johannes de Wyborg⁴³⁸⁷.

I det fallet skulle fadern till student Petrus Johannes de Wyborg antagligen kunna ha valt sin sida på basis av lojalitet mot sitt frälsebrevsgivarehåll, dvs. de svenska riksrådets sida i konflikten år 1520 hellre än den danska sidan, och efter Stockholms blodbad kanske också den vaknande reformationens sida.

Dock, den Erengisle Nilsson, som år 1396 gav Veckelax kyrkas malm till Husgafvel-släktens äldsta kända representant, Erik Larsson, och som sålde Bredskalleby till den samme, hörde till Bo Jonssons testaments executörer och dem, som kallade Danmarks drottning Margareta som Unionsdrottning, vilket skulle ha föreslagit valet av den danska sidan. Erik Larsson själv som konungsnämnds nempdeman enligt Magnus Erikssons landslags XXXI och XXXIII kapitel måste ha svurit en ed enligt samma lag till kung Erik av Pommern och hans avkomlingars gods i Veckelax kyrkas malm hängde av den här eden.

Det var dock en stor förändring kommande, och när efter Stockholms blodbad hela riket kunde se, vad som hade hänt, kunde man troligen börja se framtidens utvecklings linjer.

Om den Peder Johannes de Wyborg, som år 1525 studerade i Wittenberg, var densamme som Per Jönsson (Wilcken-Husgafvel) och därmed Johannes Wiborg, som fick frälsegods av Sten Sture d.ä., densamme som Jöns Vilkenesson (Jens Welckensen von Weckelax i Revals stora gild år 1529⁴³⁸⁸), kan det antas, att Husgafvel-släkten valde reformationens sida senast, när Per Jönsson på 1520-talet skickades att studera i Wittenberg, där Martin Luther hade agerat och undervisat teologi.

Att detta hände, betydde, att släkten tog en medveten risk. Det fanns mycket att vinna och förlora i spelet. Kanske valde de sidan på basis av en riskanalys baserad på estimer av de två sidornas vinnandes sannolikheter och vad de olika alternativen betydde i pengar, egendom och andra utiliteter. De kunde ha valt den "säkraste" vägen att försöka hålla tyst och hålla sig borta från händelser, men de var frälsemän: detta var inte möjligt för dem. De var tvungna att välja sida i förvaltningen, och det var bäst att göra det innan det blev bråttom.

⁴³⁸⁷ FMU 8, s. 445: En Hans Wyborch (från Finland), som blev borgare i Reval, levde år 1419. En annan senare förekommande Hans Viborg fick - med sin hustru Karin av Sten Sture d.y. år 1516 frälse i Kuriala, i Lampis socken, men dog barnlös. Hans efterlevverska, Karin av Kuriala, och Jöns Mickelsson till Moisio i Lojo fick en son, Märten, som började använda efternamnet "Viborg". Den senare har alltså ingen anknytning till Huggut-släkten, som också använde ibland efternamnet "Viborg" enligt Ramsay (1909, s. 191, 250); se DF 5873 och DF 4658)

⁴³⁸⁸ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, år 1529

Efter händelser behövdes det då i alla fall lokalförvaltningens stabiliserare igen.

Kontrareformationsförsök

Reformationen och kontrareformationsförsök orsakade reaktioner i kyrkans förvaltning under lång tid. Hertig Karls och Sigismunds krig hade sina effekter bland Veckelax frälseläkter också. Att välja fel betydde förlorandet av frälsegods och exil.

Kymmenegårds fogde Erik Jönsson Husgafvel hotade enligt tradition att ge bort alla sina frälsegods i valsituationen mellan den katolska kungen Sigismund och den lutherska hertigen Karl för att undvika valet.

Han valde dock slutligen hertig Karl efter hans släktingar fogde Siffer Jönsson⁴³⁸⁹ och knechthövidsman, senare Kymmenegårdens fogde Heiden Jönsson⁴³⁹⁰ hade redan 1577-1578 valt sin sida, och var 9.1.1602 med adeln att underskriva trohetsförsäkran för hertig Karl i Åbo slott, liksom Sigfrid Jönsson till Tavastby (Wilkin-Husgafvel, S.J. den yngre), Olof Eriksson till Bredskall (Wilkin-Husgafvel), Hans Persson till Bredskall (Junkar), Knut Jönsson till Strömsby och Staffan Tomasson.

Hans Persson till Bredskall, Sigfrid Jönsson till Tavastby och Olof Eriksson⁴³⁹¹ till Bredskall använde då samma sigill⁴³⁹². Staffan Tomasson⁴³⁹³ sigillade med samma sigill som Knut Jönsson till Strömsby trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo 9.1.1602.

Frälset i Veckelax höll sig följdriktig på reformatörernas lokalförvaltnings sida och agerade därmed som lokalförvaltningens stabiliserare i ordets själva mening.

Inte alla frälsemän i Viborgs läns lokalförvaltning valde Hertig Karl. Den andra grenen av Huggut-släkten, Bjurböle-släkten, verkar ha hamnat åtminstone delvis till Sigismunds sida. Nämligen, Henrik Mattsson Huggut, vars fader Matts Sigfridsson Viborg var släkt till Huggut-släktens representanter i Veckelax, men hörde hemma i Borgå socken, hörde till kung Johans gunstlingar och var hans sekreterare⁴³⁹⁴. Han flydde till Reval och därifrån till Polen.

⁴³⁸⁹ FS 5455:10, nämndes också under "Sjöfanan" år 1578, FS 5455:7; Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

⁴³⁹⁰ FS 5455:10; FS 3554:146

⁴³⁹¹ FS 3394:89-90; FS 5504:69; Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

⁴³⁹² Aminoff 1978, s. 12

⁴³⁹³ Aminoff 1978, s. 12

⁴³⁹⁴ A X:195

Hertig Karl förklarade Henrik Matsson Hugguts gods förbrutna, men stadfäste som Karl IX Huggut-släktens frälsebrev givet vid Borgå kyrka år 1356 för dess andra gren, den Fasarby-grenen⁴³⁹⁵.

Reformationens effekt

Efter reformationen började Veckelax frälssläkters representanter agera som fogdar i olika slott och kungsgårdar (se 3.5.3., Appendix C: 2.2.) tills den första Regeringsformen år 1634, varmed förvaltningen förändrade sig klart. I dessa uppgifter var deras huvudsakliga roll att försäkra lokalförvaltningens stabilitet.

Det är alltså klart, att frälset öster om Kymmene älv tog kraftigt del i den kyrkliga administrationens forfarande och upprätthållande både som präster och som kyrkans och reformationens stödjare. Detta var naturligt, emedan kyrkan så centralt var med i rikets förvaltning under medel- och Vasatiden. Det kan även frågas, vilka alternativ skulle frälsemännen ha haft.

En del av den kyrkliga lokalförvaltningen var hospitalväsendet. Fastän det inte ofta hölls som en del av lokalförvaltningen, hade det denna funktion. Nämligen, folket förstod bättre en sådan hövding, som gav resurser till upprätthållningen av de sjuka och gamla. Det vanliga frälset ser inte ut att ha kunnat ta mycket del i upprätthållandet av hospitalväsendet, men många hövdingar hörande till högfrälset förstod detta och också gav stöd för Viborgs hospital.

4.2.5 Hospitalväsendet i Sveriges östra delar på 1400-1600-talen

Städernas uppkomst och växt skapade under medel- och vasatiden omständigheter, där smittosamma sjukdomar lättare spreds (tätare befolkning) och där också samhällets svagare individer alltid fanns närvarande. Det blev därför nödvändigt att bygga hus, där de hjälpkrävande kunde leva ett även på något sätt människovärdigt liv, och naturligtvis var det viktigt att kunna isolera patienter med farliga smittosamma sjukdomar som t.ex. lepra.

Finansiering av de medeltida hospitalen kom inte automatiskt och direkt från kyrkan, staden eller staten: deras finansiering berodde på frivillig välgörenhet, t.ex. på prebendagods givna till hospital för att själv skaffa näring av jordbruk (Appendix B) eller på allmosor⁴³⁹⁶. Dock gavs en del av kyrkotiondena till fattigvård redan tidigt och även till hospital, men det fanns variation i detta⁴³⁹⁷. Hospitalens aktiviteter var dock exakt i linje med kyrkans lära och riket stödde den här linjen med lagstiftningen. I Magnus Erikssons

⁴³⁹⁵ Se ovan

⁴³⁹⁶ Alaja 2013, ss. 87-95

⁴³⁹⁷ Dahlberg 1893, s. 9

Landslag (ca. 1352) stadgades det t.ex., att barn måste försörja sina föräldrar, när dessa har blivit gamla⁴³⁹⁸.

Det medeltida hospitalets mening var att lindra själens nöd, inte så mycket att förbättra människans fysiska tillstånd. Medicin och kirurgi hade inte mycket att ge, och i alla fall fanns det inte riktiga läkare i Viborgs län då⁴³⁹⁹. Den första läkaren i Veckelax område är känd bara från 1600-talets slut-1700-talets början (Friedrich van der Heide)⁴⁴⁰⁰.

Att det bara fanns ett hospital öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen och bara två i hela Österland⁴⁴⁰¹ betyder också, att befolkningens medvetna behov för hospital inte var stor under medeltiden⁴⁴⁰². Det fanns enligt Rawcliffe (1999) i England under 1200-talet totalt 410 hospital⁴⁴⁰³. Med ca. 6 miljoner invånare i England då skulle det här betyda ca. 1 hospital per 15000 invånare, ett antal som är nära det nuförtida antalet invånare per allmänna sektorns hälsocentral i Finland och de andra nordiska länderna.

Dessa hospital var kyrkliga i natur och representerade ett sådant nytt fenomen, som antagligen var den dagens senaste utveckling.

Maria Magdalena Spital i Viborg var en institution, som troligen redan Tord Bonde grundade⁴⁴⁰⁴, till vilken Erik Axelsson gav resurser och ett

⁴³⁹⁸ MEL, Eghnobalk XXXIV kapitel

⁴³⁹⁹ Enligt Harrison & Eriksson (2010, s. 309) fanns det i slutet av 1500-talet högst åtta läkare i hela Sverige.

⁴⁴⁰⁰ Korhonen 1981, s. 541.

⁴⁴⁰¹ DF 2873; DF 6090 ; Andra hospital i Sverige inkluderade t.ex. dem i Skänninge (SDHK 1213) , Lund (SDHK 3629) , Söderköping (SDHK 40797) och Malmö (Konsmar 2009). Hospitalet i Åbo sammanslogs med Helgeandshuset där år 1598 (Leinberg 1903, s. 255); Åbo hospitals räkenskaper 1598, FS 274:13 ("Helgeands sida"); FS 276:2 (St. Görans sida & Helgeands sida)

⁴⁴⁰² Senare på 1600-talet grundades många små hospital i de dåvarande grevskapen och friherrskapen (Jokipii 1960, ss. 142-147).

⁴⁴⁰³ Rawcliffe 1999

⁴⁴⁰⁴ Maria Magdalena hospital i Viborg och dess prebenda har troligen existerat i dess första form redan innan året 1422, emedan 15.9.1422 (FMU 1700) Niklis Jönsson (Oxenstjerna), Sten Tuesson (Bjelke), Karl Bonde och Karl Knutsson (Bonde) gav för sin "förfaders", herr Tord Bondes, själ till S:t Johannis och Maria Magdalena prebende i Viborg det till dem av kung Erik och drottning Margareta pantsatta godset Degernäs i Pojo på det villkor att panten fick igenlösas. I brevet nämns det följande: "...vy Niclis Iönisson, Sten Thureson, Karl Bonde ok Karl Knwtzson kennomps met tesso waro næruarande opno breffue oss met samtykkio stadhfæsth, vnth ok giffuit haffua wart gooz Dyghernæs, liggjande j Nylande, j Poya sokn, met allom tillaghom til Sancti Iohannis ok Marie Magdalene prebenda j Wyborgh for war forfaders siel, her Tordh Bonda Rörícxson, som han stichtadhe j sin liiffs thyma" (15.9.1422, FMU 1700). Detta skulle indikera, att det var Tord Bonde som stiftade St. Maria Magdalene prebenda i Viborg i 1300-1400-talens skifte. År 1475 skrev Påve Sixtus IV till Uppsala ärkebiskop ett stadfästade brev om leprosoriet med tillhörande Marie Magdalena kapell. I brevet nämns, att det skulle finnas sex presbyterer i kapellet och att Eric Axelsson skulle ha varit leprosoriets grundare (DF 3591). Om Erik Axelsson var också själva Maria Magdalenas kapells grundare (vs. dess leprosorium) blev oklart, men det är tvivelaktigt, att ett hospital skulle omedelbart från början ha haft sex presbyterer. Antalet

leprosorium⁴⁴⁰⁵ och till vilket Sten Sture d.ä. gav 48 gods (11 av dem i dåvarande Pyttis: 3 i Ratula i Elimäe, 3 i Ahvis, 2 i Lappträsk Henriksby, 2 i Purola och 1 i Kulla i nuvarande Strömfors) för dess upprätthållning⁴⁴⁰⁶. Att stormännen hörande till högfrälset gav sådant stöd för hospitalet bevisar, att rikets högsta ledning, vars förmögenhet delvis baserade sig på rikets förläningar, tog ansvar om de sjuka och de åldriga⁴⁴⁰⁷. Det fanns inte ett rikets lag därom, utan välgörenheten baserade sig på kyrkans undervisning och Jesus av Nasaret ord: "Allt vad ni har gjort för en av dessa mina minsta bröder, det har ni gjort mot mig"⁴⁴⁰⁸. Det är dock inte känt, om stödet till kyrkans institutioner räknades till slottets eller hövidsmannens personliga utgifter. Dessa två måste nämligen närmast hållas som samma sak under medeltiden, emedan hövidsmannen hade ett personligt ansvar om fögderiets ekonomi. Om någon vinst kom, kunde hövidsmannen oftast hålla den och om förluster, betalade hövidsmannen dem från sin egen förmögenhet. Så var det speciellt i Viborgs fögderi, som nästan under hela medeltiden var ett pantlän.

Hospitalet själv producerade knappast mycket vinst under medeltiden. De som bodde i och tog hand om de spitalets prebendagods betalade en årlig ränta till Maria Magdalena Spital. Beskattningen av dessa gods var inte som vanligt: skattesumman var alltid detsamma från år till år⁴⁴⁰⁹, dvs. ett slags "hawgable" eller "housegable"-ränta (se 3.5.5., behandlingen av hypotesen

presbyterer antyder, att spitalet hade existerat redan en tid innan leprosoriet grundades till det år 1475. Leprosoriet var en del av hospitalet, troligen ett rum. Dess kapell var en annan del.

⁴⁴⁰⁵ DF 3590

⁴⁴⁰⁶ Grotenfelt 1894, ss. 2-7; Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, s. 427

⁴⁴⁰⁷ St. Maria Magdalenas kapells position var under den katolska medeltiden ganska starkt, emedan Påve Sixtus IV stadfäste det av hövidsmannen på Viborg Erik Axelsson invid nämnda slott inrättade leprosoriet med tillhörande (Marie Magdalena kapell) och förbjöd Åbobiskopen eller vem annan som helst att avhända ifrågavarande stiftelse och vad som till detsamma hör (DF 3591). Maria Magdalenas kapells präst också nominerades av Påven. Påvens agerande i stället för Åbobiskopen skulle tala för att Viborgs Maria Magdalenas spital, dess kapell och dess leprosorium erhöles av någon internationell Orden lett av Rom. Den här Orden kunde ha varit St. Lazarus Orden själv, emedan Påve Clemens IV (1265-1268) enligt Marcombe (2003, s. 16) redan år 1265 hade givit en bulla, där han gav alla leprosoria i den katolska Europa till skyddande och styrelse av St. Lazarus Orden, och det fanns ett leprosorium senare också i Viborgs Maria Magdalena Spital (DF 3591). Dock är det möjligt, att alla leprosoria inte var i St. Lazarus Ordens kontroll, speciellt i de norra områdena. Ordet "Lazarett" eller "lasarett" kommer från hospitaler av St. Lazarus Orden och deras leprosoria. T.ex. i Irland bar många medeltida hospital namnet St. Lazarus och hade ett leprosorium i dem. Enligt Lee (1996, s. 9) berodde det här namnvalet på att St. Basileus grundade enligt tradition ett hospital för de leprasjuka (spetälska) i Cesarea år 370. Det fanns också leprosoria med namnet St. Maria Magdalena, som enligt en fransk legenda baserad på en tolkning av Nya Testamentet var en syster av St. Lazarus (Lee 1996, s. 19). Ordet "lazarett" har använts också i Viborg.

⁴⁴⁰⁸ Matt. 25:40

⁴⁴⁰⁹ Oksanen 1985, s. 35

2.5.1.). Den summan, som fick av de prebendagodsens krävdes troligen för upprätthållning av spitalets byggnad, personal och patienter.

Fastän Viborgs Maria Magdalena Spitals prebendagods Ratula i Elimä kunde vara associerad med Veckelax släkter, fastän de med namnet "von Wiborg" i spitalets prästerskap själv skulle möjligen kunna i princip representera också desamma som de av Huggut-slakten, som också ibland använde efternamnet "Viborg", och fastän en av hospitalets präster, Andreas Jacobi Undranck klart var en avkomling av frälseman Jacob Wundranck⁴⁴¹⁰ i Veckelax och fastän frälsemän verkar ha varit med i räkenskapsgröningen av hospitalet⁴⁴¹¹, skulle det inte vara välbaserat att dra den slutsatsen, att de lokala Veckelax frälsesläkterna direkt tog del i upprätthållandet av Viborgs Maria Magdalenas Spital (Appendix C: 2.5.1.).

Överhuvudtaget borde det noteras, att sjukvården hade organiserats i Viborgs fögderi redan under medeltiden. Fastän Viborgs Maria Magdalenas Spital inte kunde ge sådan vård som nuförtiden (en anakronism), betydde redan dess existens i Viborg tidens modernaste utveckling.

Reformationen förändrade situationen. Hospitalet i Viborg förlorade dess prebenda-gods och den katolska orden, som hade tagit hand om spitalets sjuka och gamla, var troligen inte längre närvarande. Ett nytt arrangemang och stabilisering behövdes.

Viborgs hospital bevarades i reformationen⁴⁴¹², fastän Gustav Vasa inte syns att ha sparat fattigvård generellt i sin reform⁴⁴¹³. St. Maria Magdalena

⁴⁴¹⁰ Jakob Wundranck af Elimä socken i Tavastehus län, Register på Cronones Förleningh 1537, Grotenfelt 1899, s. 13, 19, 23.

⁴⁴¹¹ T.ex. en Per Nilsson år 1572, FS 287:2

⁴⁴¹² Maria Magdalenas Hospitals kapell låg utom Viborg stads murar till året 1505, när Viborgs hövudsman Erik Turesson (Bielke) bad Påve Julius II om en bekräftning för förflyttningen av Maria Magdalenas kapell inom Viborg stads murar (DF nr. 5103, 8.2.1505, utgivet i Rom). Senare på 1500-talet förflyttades spitalet igen utom stadens murar (Hiekkanen 2003, s. 247), till den nuvarande Pantsarlaxs stadsdel. Hospitalets läge i 1600-talets mitt har märkts i Anders Strengs så kallade regulariseringsritning. Hospitalet låg i Anders Strengs karta utom Pantsarlaxs bastion (Anders Strengs ritning har publicerats i Katajala 2010c; Pantsarlax bastion byggdes eller förstärktes i kungarnas Erik XIV och Johan III tid). Emedan Spitalet och dess kapell förstördes i oktober 1706 i en brand, (enligt några källor år 1710, när de ryska trupperna erövrade staden första gången), är det här läget i Anders Strengs ritning troligen den sista (enligt Forsius 1998 låg hospitalet någonstans i närheten av Yläkatu, litet åt öster från den senare stadsdelen Batteribacken). St. Maria Magdalenas kapell hade en egen församling, för de sjuka i spitalen och dess leprosorium. På grund av Anders Strengs ritning kunde det även tolkas så, att hospitalet har legat sydost om Pantsarlax bastion i området, som år 1935 (Otto I. Meurmans karta över Viborg stad i 1935. Bilaga i Korpela 2004a) kallades "Havi" (havet). Ett sådant läge på andra sidan av Pantsarlax, som troligen under medeltiden ännu var en vik, skulle ha varit en lämplig plats för ett leprosorium, dvs. inte i omedelbart närhet av stadsmuren, där invånarna troligen rutinmässigt gick också utom murarna i normala omständigheterna och där de skulle ha kommit i kontakt med dem med smittosamma sjukdomar. I Havis område i Viborg finns nuförtiden hamnens oljetankar och asfalt (Google Earth).

kapell och spital med dess leprosorium hade existerat under hela Unionstiden, emedan den år 1523 nämndes, när den skulle ha blivit förläning efter kungavalet. Gustav Vasa hade gett "her Eskil spetalen weth Wiborg"⁴⁴¹⁴. Denna "herr Eskil" hette Eschil Michelson och han fick "*sancte marie magdalene hospital wthan före wiborgh j findlandh medh sanghanime gotz alle yxeielkar och med alle andher landtboor som ther wtaff aldher wndher legat haffuer, j förlaeningh*"⁴⁴¹⁵.

Denna Eschil Michelson var densamme som herr Eskil Michaelis i Kammaren i Stockholm. Herr Eskil Michaelis var en hög ämbetsman i kungens centralförvaltning, enligt vilken den kammaren, där kungen förvarade rikets silver och andra förmögenheter, nämndes (Eskils kammare)⁴⁴¹⁶.

Maria Magdalenas hospital, troligen med dess leprosorium och kapell och dess prebendagods, gavs till herr Eskil personligen som en förläning. Detta betydde, att hospitalet därefter betalade ränta till dess förvaltare. Om hospitalet själv som en organisation och dess verksamhet och uppgifter dock ärvdes av den lutherska kyrkan, är inte klart.

I alla fall hade Viborgs Maria Magdalenas Spital nu blivit rikets hospital, och detta steg styrde utvecklingen av sjukvården i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår⁴⁴¹⁷ och Ryssestenen⁴⁴¹⁸ under lång tid. Sjukvården i området blev förlänad av riket till en person, som fick ränta därav och i vars intresse det därför måste ha varit, att hospitalet producerade någonting eller att det åtminstone inte producerade förluster, som förläningstagaren borde ha betalat själv. Detta betydde grundläggning av den senare sjukvården i området.

Emedan hospitalet fortsatte sin verksamhet under den lutherska tiden, tog i alla fall någon dess verksamhet hand om och om räntan betalades till dess fastighets nya ägare, herr Eskil eller kronan, måste hospitalet också ha haft inkomster åtminstone för att betala dess ränta, dess invånares uppehåll och kanske för att betala till dem, som arbetade i hospitalet. Det är klart, att någon måste ta kostnader till sig: hospitalets invånare eller de invånares anhöriga eller deras socknar betalade.

Hospitalet, som innan reformationen var så katolskt, att dess saker konfirmerades i Rom (inte i Åbo stift), hade troligen förlorat åtminstone en del av sina inkomster från de prebendagodsens, som det hade haft innan

Om några kvarlämningar om det gamla hospitalet finns kvar där, de är troligen i alla fall inne i grunden.

⁴⁴¹³ Harrison & Eriksson 2010, s. 505.

⁴⁴¹⁴ Kung Gustaf I:s registratur I, s. 169, DF nr. 6101

⁴⁴¹⁵ A II:184, nr. 124

⁴⁴¹⁶ Harrison & Eriksson 2010, s. 454.

⁴⁴¹⁷ REA nr. 352

⁴⁴¹⁸ Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555-1556, en karta över Kymmene älvs delta, Grotenfelt 1894, ss.224-225. Finska literatursällskapets tryckeri, Helsingfors.

reformationen. Gustav Vasa gav dock Sandnäs gods till hospitalet år 1526 i vad kommer till dess skatter, som kunde användas till hospitalets upprätthållande⁴⁴¹⁹. Kungen reagerade också år 1538 på hospitalets patienters tillstånd och gav hospitalets ledning till en ny ämbetsman Larens Joannis⁴⁴²⁰.

Det är inte känt, om Herr Eskil och Larens Joannis var frälsemän eller inte, men i vad kommer till Herr Eskil Michaelis, hade han tjänat redan kung Gustafs I fader och njöt därför kungens förtroende, och därmed representerade, om inte frälset, åtminstone kungafamiljen som en institution. Emedan den Herr Eskil Michelsson, som fick Viborgs hospital som en förläning, var Silverkammarens Eskil Michaelis, var det indirekt frälsets upprätthållare själv, som tog hand om spitalets bästa och därmed om sjukvården i området.

Kontroll över hospitalet ser ut att ha hört till Viborgs biskop efter Viborg stifts grundande i 1554⁴⁴²¹. En förman för hospitalets fattiga ställdes också, liksom rådman Arvid Olofsson år 1569 och rådman Mats Andersson år 1572 (också sjukstugans förman)⁴⁴²².

En annan viktig förnyelse rörande sjuk- och fattigvården under reformationen var sjukvårdsreformen år 1571. I kyrkoordningen 1571 stadgades det nämligen, att små sjukstugor borde inrättas allestäds och att 4-6 personer borde där ta hand om de sjuka och socknarnas fattiga. Dessa sjukstugor finansierades av kollektinsamlingar och kyrkotionden. Det var klart den lutherska kyrkan, som efter 1571 tog hand om de sjuka och fattiga ⁴⁴²³.

Emedan kyrkotiondet, från vilket församlingens aktivitet bl.a. i fattigvården hade finansierats, omvandlades till kronotiondet i Gustav Vasas skattereform, gick hela tiondet först till fogden och till fogdens bokföring. När Stockholms Räknekammar – nära herr Eskils Michaelis jurisdiktion - hade kontrollerat fogdens bokföring, fick kyrkoherden sin del och biskopen sin del, men vad hände den delen, som borde ha använts till församlingens aktivitet i sjuk- och fattigvården? Att det i kyrkoordningen från 1571 klart definierades, vad som borde göras med sjukstugor, är det troligt, att finansieringen till en sådan väldefinierade sak kom från skattepengar.

I Veckelax fanns det enligt Korhonen (1981) i kyrkans närhet en så kallad sockensstuga, som troligen hade grundats enligt kyrkoordningen 1571⁴⁴²⁴.

Att i året 1571's kyrkoordning gavs order, att det i varje socken bör finnas en sjukstuga (se ovan), dit sjuka och åldringar kunde tas in för att få vård och att en sådan stuga existerade t.ex. nära Veckelax kyrka, betyder, att sjukvården i

⁴⁴¹⁹ Kung Gustavs I brev 12.5.1526, A II:184, nr. 124

⁴⁴²⁰ Kung Gustavs I brev 12.7.1538, A V:370, nr. 228

⁴⁴²¹ Paarma 1980

⁴⁴²² Katajala 2010d

⁴⁴²³ Harrison & Eriksson 2010, s. 537.

⁴⁴²⁴ Korhonen 1981, ss. 123-124

slutet av 1500-talet redan hade två nivåer: 1) sjukstugan i socknet, 2) hospitalet i Viborg. Att både sjukstugorna och hospitalet i Viborg upprätthölls av kyrkan, betydde att kyrkoherdarna i socknarna hade ansvar om deras verksamhet, dvs. också dem i Veckelax. Socknarnas roll som sjukvårdens organiserare hade börjat. Veckelax kyrkoherde Jöns Wilcken, Hermigier-släktens kyrkoherdar i Veckelax och de andra områdets kyrkoherdar var inte bara kyrkoherdarna: de grundade också hälso- och socialvården i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rör och Ryssestenen med att grunda och upprätthålla de sjukstugor, som kyrkoordningen år 1571 förutsatte.

Om sjukstugorna upprätthölls av frivilliga systrar från socknen eller om det redan fanns diakoner eller diakonissor, som mot lön tog hand om de sjuka i sjukstugor, är inte känt. Troligen var de anhörigas roll stor.

Om läkarnas löner hade redan kung Magnus gett råd i Telge stadgan 17.7.1345⁴⁴²⁵: *"Vil brupen sin klæpe gywæ, þa scal hon þem til Kyrkiu æller Kloster gywæ, oc ey Lekærom... Ængen ma oc sændæ Lekæra fra sik æptir lønum til annar"* Det skulle på grund av den oavsagda ha existerat läkare i riket redan innan 1345, men de var i någons tjänst, och borde inte skickas mot lön för att bota patienter utom familjen. Det skulle på basis av Telgestadgan se ut, att läkarna innan 1345 inte agerade som borgare, som sålde sina tjänster i städerna till alla, som ville betala, utan någon hade dem som familjeläkare.

Patienterna i både Viborgs hospital och i sjukstugorna var troligen till största delen långvariga, dvs. sådana fall, som inte kunde botas med dagens medel. Därför fanns det ett kontinuerligt behov för personal i dem, men speciellt efter reformationens förändringar i kyrkans ekonomi, hade kyrkan av allt att döma inte råd att betala mycket för arbete i sjukstugorna. Visst hjälpte de bättre patienterna i stugorna de sämre, men frivillig hjälp och donationer behövdes troligen bara för att ge sjukstugornas patienter näring. Donationerna gavs av de, som kunde donera, dvs. närmast de borgarna och frälset utan att glömma änkans skärv⁴⁴²⁶.

Utbildade läkare fanns det inte⁴⁴²⁷ innan 1600-talets slut i Viborgs fögderi⁴⁴²⁸, men år 1507 bad Erik Turesson sin tjänare Jakob Rövare att skicka

⁴⁴²⁵ DF 500; SDHK 5201; ;SD V n:o 3972

⁴⁴²⁶ Luk. 21:1-4

⁴⁴²⁷ Att antal läkare var så småningom ökande kan ses i ett ansökan för dispensation 15.3.1510 (Diplomatarium suecanum, appendix, Acta pontificum suecica II, acta poenitentiarie, nr. 403, se Risberg & Salonen 2008), där det konstaterades, att död av en person hade kanske orsakats av läkarnas (i pluralis) likgiltighet (*Qui quidem Laurentius ex percussione huiusmodi sive ex suo malo regimine aut medicorum in curia postmodum, sicut Domino placuit, expiravit*).

⁴⁴²⁸ Inkompetenta "läkare" däremot fanns i Viborgs fögderi. Detta bevisas av ett sådant fall vid Savolax kyrka, som behandlades i Rom 9.1.1486. I detta fall, efter ett gräl och slagsmål hade en tjänares hand blivit svullen och hade då blivit amputerad ("intus et ab extra incidit") av en "cirogicus minime in arte expeditus", varefter han dog (Diplomatarium suecanum, appendix, Acta pontificum suecica nr. 292, 9.1.1486, Risberg & Salonen 2008, ss. 331-332)

honom till Viborg en god läkare från Reval⁴⁴²⁹ och år 1526 skrev Viborgs hövding Johan av Hoya till Revals råd och bad om att det innesluter i dess välvilja en Sten Henrichsson, som ville resa till Reval för att få hjälp hos en "erfarnen arzte" för sin sjukdom⁴⁴³⁰. Det ser ut som att Finska Vikens områdes enda läkare fanns i Reval i början av 1500-talet.

Fältskärer kan däremot antas att ha existerat i Viborg, emedan dessa primärt agerade inom armén⁴⁴³¹ och armén ofta var närvarande där. Barberarna gjorde också små kirurgiska åtgärder och det fanns en barberare⁴⁴³² i Viborgs slott för slottets hövding och personal. Troligen tjänade slottets barberare också dem utanför slottet, som kunde betala.

Det är viktigt att notera, att det under medel- och Vasatiden i Viborgs fögderi fanns ett primitivt system, där patienterna kunde söka hjälp på åtminstone tre olika håll: sjukstugor, Viborg spital och slottets barberare, och emedan en order om sjukstugornas grundande i varje socken från året 1571 var i kyrkoordningen, var det fråga om medveten planering av ett system för att ta hand om de sjuka, som inte själva kunde ta hand om sig och som inte hade anhöriga att göra det heller.

Om de anhöriga – när de existerade - borde betala för vården i sjukstugor och spitalet är inte känt, men att sjukstugorna var för t.ex. de åldringar, som inte kunde ta hand om sig själv och som inte hade någon som tog hand om dem, skulle tyda på att åtminstone i vissa fall, gavs vård i församlingens kostnad.

Vem som togs in i Viborg spital och på vilka kriterier är okänt, men det är troligt, att en donation till spitalet öppnade dörrarna, om de inte annars öppnades. Spitalet var dock troligen inte en mycket populär plats, och troligen undveks till det sista.

En fjärde form av allmän hälsovård efter reformationen var ett system, där sårade krigsmän, som ännu inte kunde marschera med armén, placerades i olika hemman i frontens närhet, för att leva på hemmanets bekostnad tills de blivit bättre för att kunna resa hem. Kostnaderna, som alltså var ett slags skatter, kan ha varit anmärkningsvärda för dem, som mottog den sårade soldaten, men systemet ser ut att ha fungerat relativt väl under krigsförhållanden.

⁴⁴²⁹ DF 5291

⁴⁴³⁰ DF 6296

⁴⁴³¹ Lindkvist & Sjöberg 2009, ss. 360-362.

⁴⁴³² DF 4957; När Pontus de la Gardie och Henrik Mattssons Huggut granskade trupper framför Narva 14.9.1581 fanns det en barberare bland trupper: hans uppgift var antagligen att agera som ett fältskär, SE/KrA/0455/G I 1581/2, bild 7, 14.9.1581

Om slottets barberares service för patienter utom slottet inte räknas med, fanns det ingen privat sjukvård i Viborgs fögderi under medel- och Vasatiden⁴⁴³³.

I Reval (Tallinn) fanns det ett Heliga Andens leprosorium (Jaani Spital) redan tidigt under medeltiden, men inga uppgifter om ett spital i Narva eller Koporje ser ut att finnas.

Däremot i det nygrundade Helsingfors fanns det ett hospital sedan 1550⁴⁴³⁴. Fastän Borgå län gav underhåll till Helsingfors hospital på basis av kung Johans III brev 7.10.1584 och hans allmänna skydds- och privilegiebrev för rikets alla hospital 5.8.1589, har det inte funnits något bevis om motsvarande underhållgivning av Kymmenegårdslän för hospitalet i Helsingfors.

Det lokala frälsets roll i upprätthållning av sjukvård under medel- och vasatiden ser ut att ha begränsats till donationer och några individer, som hade valt en kyrklig karriär. Plikten att ta hand om de svagare hörde klart till riddaridealerna⁴⁴³⁵, och högfrälset gav donationer till Maria Magdalena Spital i Viborg under medeltiden⁴⁴³⁶. Kung Gustav I skrev även ett skyddsbrev för hospitalerna i riket⁴⁴³⁷ och han gav Viborgs Spital som en förläning till en av hans pålitligaste tjänare⁴⁴³⁸. Detta betydde rikets ansvars om sjuk- och socialvårdens start i landet.

Emedan hospitalets predikant Henrik år 1576-77 betalades lön direkt från Viborg slott⁴⁴³⁹, emedan på 1580-talet hade hospitalet två gods som förläningar i Viborg socken, emedan det fick skattepengar och spannmål finansiering från Viborg, Björkö, Lappee, Taipale, Jääskis, Rokelaks, Veckelax, Vederlax, Pyttis, Säminge, Randasalmi, Tavisalmi och även Hollola socknar, Kymmenegårds län (fögderi och härad), Lappee härad, Stranda härad, Eurapå härad, St. Olofsborg fögderi/Nyslotts län, Lille Savolax härad, Stor Savolax härad, Borgå län och Viborg slott⁴⁴⁴⁰ och emedan riket stödde också annanstans i Sverige (i Kalmar)

⁴⁴³³ Den första kända riktiga läkaren i hela Österland var Johann Copp von Raumenthal (1490-1559), som var hertig Johans personlig läkare i Åbo slott 1558-1559 och besökte Österland också med kung Gustaf I 1555-1556; Forsius 2003; Theutenberg 2003

⁴⁴³⁴ Sandholm 1974

⁴⁴³⁵ Lamberg 2006, ss. 73-74

⁴⁴³⁶ DF 1700; DF 3591

⁴⁴³⁷ DF 6408

⁴⁴³⁸ A II.184, nr. 124, 12.5.1526

⁴⁴³⁹ Förlänings Register öfwer allt Finland till Anno 76 och 77. Handlingar till belysande av Finlands kamerala förhållanden III, s. 31.

⁴⁴⁴⁰ FS 282:2v; FS 283:2-4; FS 284:3; FS 285:2-3; FS 286:1,2; FS 287:2,3; FS 288:1,2, 19; FS 289:2,3; FS 290:3,11; FS 291:15,25, 35, 43; FS 292:4, 10, 16, 22, 28, 34, 40, 55, 56, 87; FS 294:4,5; FS 295:4,5; FS 297:2,3; FS 298:3-5; FS 299:3-5; FS 300:6,7; FS 301:2,3, 57,58; FS 302:1,2 ; FS 303:1,2; FS 7027: 2, 3; FS 7027a: 1,2, 62; Förlänings Register öfwer allt Finland till Anno 1582. Handlingar till belysande av Finlands kamerala förhållanden III, ss. 98-99.

det lokala hospitalet direkt från slottets pengar⁴⁴⁴¹, skulle det se ut, att både socknarna och riket med kyrkan hade tagit sin del av ansvaret om sjuk- och fattigvården redan under 1500-talet.

Att Kymmenegårds läns skattepengar och spannmål inte gick till Viborgs Maria Magdalena Hospital skulle kunna föreslå, att Kymmenegårds län liksom Borgå län⁴⁴⁴² kan ha givit stöd för hospitalet i Helsingfors, som sedan 1550 existerade⁴⁴⁴³. För detta kan dock ingen evidens fås av de bevarade Helsingfors Spitals dokument⁴⁴⁴⁴.

Det borde också nämnas, att det i Kymmenegården fanns ett tillfälligt militärhospital år 1591, när Mauritz Grip hade lett sina trupper till Ryssland via Kymmenegården, men gav dock i Novgorods närhet order att dra sig tillbaka via Ingermanland och därifrån över den frusna Finska Viken⁴⁴⁴⁵. När trupperna kom över Finska Vikens is (70 km) i en hård nordostlig vind i mycket kallt väder, dog eller försvann ca. 5000 män, nästan en tredjedel av hela armén och de kvarlevande sköttes i Kymmenegården. Detta betydde naturligtvis amputationer av de frusna kroppsdelarna och infektionssjukdomars behandling med tidens konster. Detta betydde både kirurgi och behandling med medicin och organisering av patienternas näring. Alla hospitalets komponenter var närvarande.

Fastän det var fråga om ett tillfälligt militärhospital, som upprätthölls av Kymmenegårdens fogde, som då var frälseman Hans Bertilsson⁴⁴⁴⁶, var det dock klart fråga om ett militärsjukhus, där ett större antal soldater behandlades. Dock, emedan det inte var fråga om den egentliga lokalförvaltningen här, utan om en av arméns funktioner, kan frälsets roll i det inte analyseras vidare.

Lågfrälsets roll var minimal i sjukvården, om en frälseman inte blev präst. Däremot var högfrälsets roll som donatörer storartat. Denna undersöknings resultat bevisar också, att riket och socknarna tog ansvar om sjukvården i Viborgs fögderi omedelbart efter den katolska orden, som hade upprätthållit Viborgs Maria Magdalenas Spital, hade lämnat området under 1500-talets första hälft, och detta har fortsatt ända till den här dagen i nästan 500 år. Detta skulle föreslå, att grundsystemet har fungerat relativt väl. Det har stått tidens tands effekter.

⁴⁴⁴¹ Kalmar slotts räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1560:15, t.ex. ss. 72, 77, 83, 90, 96 och 103, dvs. i varje månad "Til te fatige i Spetalen"

⁴⁴⁴² Kung Johans III brev 7.10.1584

⁴⁴⁴³ Sandholm 1974

⁴⁴⁴⁴ Tavastehus Landsarkiv

⁴⁴⁴⁵ FS 5646:78v; Rosén R. 1960, ss. 241-242

⁴⁴⁴⁶ Katajala et al. 2010, bilaga 2; Hans Bertilsson hade varit år 1585 befallningsman i Äyräpää, vilket bevisar, att han var en frälseman, A X:205, nr. 94

Slutligen, för att se att det finns inget nytt under solen, måste man fästa uppmärksamhet till ett stadgaförslag, som skrevs om tiggeri av drottning Christina i vår forskningsprojekts tidsperiods slutfas på 1640-talet⁴⁴⁴⁷. Detta förslag aldrig blev en stadga, men innehåller anmärkningsvärda detaljer. Nämligen i detta stadgaförslag skrevs, att:

"I lijka mätto skola läkiare, Apotekare, Bårdskärare wara skyldiga att sköta dee fattige Vthan betalning, doch skole Medicamenter som oppå dem angewendes, af dee fattiges inkomst betalas; der och någon af landet wille sine fattige siwke till Staden föra och der Sköta låta, skohle de i Städernas Siukehws intagas och der af läkiarne och andre tillbörligen skötas och achtas lijka såsom Stadsens siuke; Doch så att hwad till kást, kläder och annan tehring angewendes, thet Vthaf den siukas Sochns medell bekåstas och betahlas." ⁴⁴⁴⁸

Nu har vi gått genom alla de medel- och vasatidens lokalförvaltningens sektorer och frälset, som tog hand om dem. Bara en sak har vi inte behandlat ännu, nämligen tiden och dess faser. Hur förändrades lokalförvaltningens situation i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen över medel- och vasatiden? Hur och när labiliserades det och hur stabiliserades det igen? Och vem eller vilka grupper stabiliserade det, vilka labiliserade? Svaren är inte på förhand klara. Bilden är komplicerad.

4.2.6 Stabilisering och omstabilisering: det lokala frälset alltid med

Kontinuerlig stabilisering och destabilisering

I början av Sveriges förvaltning i området öster om Kymmene älv var det nödvändigt att bygga områdets nya förvaltning och stabilisera det, men det räckte inte. Efter varje krig eller uppror, förvaltningen liksom de fysiska resurserna, t.ex. husen, måste ofta byggas och stabiliseras igen. Detsamma gällde större förändringar i administrationens struktur, t.ex. efter reformationens början.

När i senmedeltida Danmark *unigenitura* och befolkningens växt kunde lägga samhällsets stabilitet i fara⁴⁴⁴⁹, var detta inte fallet i Vibors medeltida fögderi, där det fanns litet befolkning, men mycket skog att ta till odling.

⁴⁴⁴⁷ Mellan 1642 och 1650, Dahlberg 1893, s. 72

⁴⁴⁴⁸ Dahlberg 1893, bilaga B, Palmsköldska handskriftssamlingen, Riksarkivet, Stockholm

⁴⁴⁴⁹ Gelting 2011

Högfrälset var fjärran eller borta

Högfrälset fattade beslut om krig och administrativa förändringar, men de tog inte nödvändigt hand om deras besluts förverkligande på gräsrotsnivå, åtminstone inte i sådana områden, som låg på andra sidan av Kymmene älv, långt borta från rikets kärnområden. Beslutens förverkligande hörde till klientfrälset, som också kan lågfrälset kallas. I området öster om Kymmene älv utgjordes det klient- eller lågfrälset under medeltiden t.ex. av Veckelax knapesläkter.

Klientfrälsets viktiga roll i lokalförvaltningen

I den här undersökningen har det bevisats, att Veckelax knapesläkter var med i slottsförvaltningen, den kyrkliga förvaltningen, den juridiska administrationen och upprätthållandet av frälseståndet själv i Sveriges östraste delar på 1300-1600-talen.

Varje gång högfrälset fattade sådana beslut om krig, om administrativa förändringar eller om andra större evenemang i Viborg, Åbo, Stockholm, Vordingborg, Köpenhamn osv., som orsakade labilitet i samhället i rikets östraste delar, sprang lågfrälset i Veckelax. Detsamma gällde, när högfrälset inte fattade några beslut, som de borde ha gjort.

Uppror kom på 1300-1600-talen relativt ofta, men de var av olika storlekar. De största handlade om hela riket, de minsta var lokala i Viborg. När de förekom, var det ofta det lokala frälset, som i praktik stabiliserade situationen, men frälseståndets representanter kunde också vara den upproriska parten.

Det lokala frälset i Erik Magnussons uppror

Den 17 Oktober 1356 började en av de stora upproren. Kung Magnus Erikssons son, Erik Magnusson, skrev ett öppet brev (upprorsproklamation) till invånarna i Linköpings stift och bad om hjälp från allmogen för att vinna Bengt Algotsson, som var t.ex. hertigen över Finland och kung Magnus' avhängare⁴⁴⁵⁰. Att vara hertigen över Finland betydde inte nödvändigtvis år 1356 någon influens i Viborgs fögderi, fastän Bengt Algotsson var som hövding där då, emedan han höll hovet i Åbo och därför inte var närvarande i Viborg.

Som följd av upproret blev Erik Magnusson härskare över t.ex. Finland⁴⁴⁵¹. Nils Turesson Bielke blev hövudsman på Viborg 1357⁴⁴⁵², Erik Magnusson kom även till Viborg år 1357 och gav sitt privilegiobrev "*Littera libertatis regis Erici*", som gav vissa fördelar till de karelerare, som bodde väst om Korsnäs (i

⁴⁴⁵⁰ SDHK 7087, DS 5656

⁴⁴⁵¹ DF 660; DF 665-670; DF 675; DF 676

⁴⁴⁵² DF 1749

Säckejärv i Viborg socken), dvs. dem, som bodde mellan Kymmene älv och Viborgsvik, i.e. dem i Veckelax och Vederlax⁴⁴⁵³.

Högfrälsets representant Erengisle Sunesson Bååt, Orknejernas titulärjarl, som redan hade gods på Kymmenegårdsholm och Högfors (Fig. 35) och som troligen gav Huggut-släktens första kända stamfader Fader Huggensson frälsebrev år 1356 vid Borgå kyrka⁴⁴⁵⁴ (se 3.2.4.), var på Eriks sida. Lars Karlsson (Sparre av Aspnäs, med gules chevron or i vapnet), som tidigare hade varit med i kung Magnus Erikssons korståg till Karelen mellan 1348-1351, var först på Eriks sida⁴⁴⁵⁵. Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), som senare 21.3.1396 skrev det stadfästade brevet om Husgafvel-släktens första kända stamfaders Erik Larssons gods på Veckelax kyrkas malm (se 3.1.1.), hörde till Eriks anhängare⁴⁴⁵⁶.

Klientfrälset skulle ha följt sin hövding, men i detta fall var Bengt Algotsson, den formella hövdingen i Viborg fram till 1356, ett farligt alternativ. Stabiliteten berodde på klientfrälsets val. Att Fader Huggensson fick sitt brev år 1356 visar, att högfrälset visste, vilken betydelse klientfrälsets val hade.

Utan klientfrälset skulle Erik Magnussons avhängare inte ha haft någon konkretisk makt i området. Erik Magnussons avhängare fick Viborgs fögderi, vilket skulle tyda på att Erik Magnusson lyckades få områdets dåvarande lågfrälse liksom Fader Huggensson till sina rader. Orsakerna till detta var säkert hans "*Littera libertatis regis Erici*" och hans personliga närvaro i området år 1357.

Håkon Gierikssons upprors stabilisering av det lokala frälset

Bara 8 år efter början av det tidigare samhällslabiliserande upproret, kom det nästa. Detta var ett lokalt uppror. År 1364-1370 ledde en Håkon Gieriksson ett uppror mot Viborg slotts hövding Sten Bengtsson Bielke. I detta sammanhang en "*Communitas Karelie*", speciellt representerad av Anders Sattesson (kanske en tidig släkting av "Sathe", Bo Jonssons ämbetsman i Viborg⁴⁴⁵⁷, 6.5.1447), skickade ett brev från Viborg till Reval och bad om att de revalska inte skulle ge hjälp till förskingraren⁴⁴⁵⁸.

Det är betydelsefullt här, att högfrälset sökte i upprorets labiliserande momentum stöd i en "*Communitas Karelie*"⁴⁴⁵⁹. Meningen av "*Communitas Karelie*", som troligen var en formulering för en grupp karelare, kanske även ett

⁴⁴⁵³ DF 666, under avskriften i biskop Magnus kopiebook: "*Originalia istarum literarum sunt in parrochialj ecclesia Veckilax, bene munita*"

⁴⁴⁵⁴ SDHK 6977, DS 5545

⁴⁴⁵⁵ SDHK 7093, DS 5661a-b

⁴⁴⁵⁶ SDHK 7360

⁴⁴⁵⁷ SDHK 9649

⁴⁴⁵⁸ DF 6590, 5.3.1370

⁴⁴⁵⁹ Korpela 2004, ss. 225, 236

folksmöte i Viborg stad, hörsamt till slottets officiella ledning, dvs. till högfrälset, var att visa befolkningens stöd. Vem skulle ha organiserat insamling av en sådan "*communitas*"? Av allt att döma det lokala klientfrälset, som hade kontakt med både högfrälset och bönderna i fögderiets område. Det är också möjligt, att hela "*Communitas Karelie*" utgjordes av lågfrälset. *Communitas Karelie* tjänade i en stabiliseringsfunktion.

Håkon Gieriksson⁴⁴⁶⁰, som kan ha varit Finlands tidigare befälhavare Gereka Skyttes son⁴⁴⁶¹, blev fången i Viborg, men fångade senare Sten Bengtsson. Slutligen bad Håkon om hjälp från Reval och i detta sammanhang kom "*Communitas Karelie*" till bilden.

Det har föreslagits att Bo Jonssons ämbetsman "Sathe" är identisk med Mathis von der Sahe, som kan ha varit en förfader av någon av de veckelaxiska släkterna⁴⁴⁶².

Erengisle Nilsson (Hammerstaätten), som sålde Erik Larsson Bredskalleby och gav Erik Larsson, nempdeman i Veckelax⁴⁴⁶³ enligt Magnus Erikssons Landslags XXXI och XXXIII kapitel, Veckelax kyrkas malm som gåva mot tjänst 2.2.1396⁴⁴⁶⁴ (se 3.1.1.), blev fogde i Viborg i Håkon Gierikssons upprors slutfas, år 1369 och agerade i denna post till 1402, dvs. länge. I Erengisle Nilssons fall agerade verkligen högfrälsets representant i den lokala stabiliseringens tjänst, men behövde lokala frälset för att kunna agera i praktiken. Från denna synpunkt kan det antas, att Erik Larsson togs till nempdemans position just i Veckelax därför, att det var enligt landslags XXXI och XXXIII kapitel nempdemans uppgift att kontrollera i sitt område (i detta fall Veckelax) att konungslag och konungsrätts beslut följdes, dvs. kontrollera, att konungens väld inte ifrågasattes, t.ex. av uppror eller andra labiliserande göranden. Erik Larssons agerande kom dock bara litet senare år 1396, när kung Albrekt hade störtats från makten.

Kung Albrekts störtande från makten och stabiliseringen därefter 1389-1398: det lokala frälsets roll

Nästa uppror var större. Nu handlade det igen om kungen. Kung Albrekt av Mecklenburg störtades ur makten. Nu var högfrälset så medvetet om klientfrälsets roll att alla frälsebrev, som Albrekt av Mecklenburg hade givit,

⁴⁴⁶⁰ Jämf. med Gerickala i dåvarande Veckelax (nuvarande Kotka stadsdel Karhula)

⁴⁴⁶¹ SDHK 4200; SDHK 4202; SDHK 5475; SDHK 5748; DS 4423; SDHK 5991; DS 4581; SDHK 6041; DS 4658; SDHK 7655; DS 6390d; Jaakkola 1944, s. 349-355; Gereke Skytte nämns 1335-1350 och år 1360 är han död; Det finns i den nuvarande Kotka stad 1,3 km från den så kallade Ryssestenen på en ö mellan två grenar av Kymmene älv ett berg, på vilket ser ut att ha varit en fornbefästning. Hela området kallas Kierikkala, dvs. Gierikala/Gerickala. Namnets bakgrund är okänt.

⁴⁴⁶² Rosén 1936, ss. 284-291; se ovan.

⁴⁴⁶³ DF 1057

⁴⁴⁶⁴ DF 1054

nullifierades. Det var fråga om den gamla maktens slutliga labiliserande. De representanter av klientfrälset, som hade fått sitt brev under Albrekts tid, borde få en bekräftelse för sitt frälse av den nya kungen Erik av Pommern (se 3.1.1.). Naturligtvis förväntades de på att agera för stabiliserande av den nya makten. Detta var troligt, emedan i räfsten det lokala klientfrälset hade redan sett, att deras gods och rättigheter nu berodde på deltagandet i den nya maktens stabiliserande i området.

I detta upprors fall var Viborgs fögderis lokala klientfrälsets situation lättare i den meningen, att själva Viborgs hövdingar var anhängare av den nya makten från början. Erengisle Nilsson och Tord Bonde, som både var med i givandet av Veckelax kyrkas malm till Erik Larsson år 1396 (se 3.1.1.), var bland de männen, som 22.3.1388 kallade drottning Margareta som "*righæns i Swerrighæ futlmechtich fruwæ ogh ræet husbundæ*"⁴⁴⁶⁵ och troligen också bland dem som hon emottog: de var klart alla drottning Margaretas och kung Eriks av Pommern män, vilket berättar om deras rättigheter att ge gods och speciellt rättigheter i godsgivandet till Erik Larsson, enligt landslags XXXI och XXXIII kapitel edgiven konungsnämndens i Österland nempdeman i Veckelax år 1396, innan kung Eriks av Pommern kröning men efter drottning Margaretas försäkran år 1388.

Efter centralförvaltningens stabilisering gavs hela Viborgs län av kung Erik av Pommern till Tord Bonde (12.8.1403)⁴⁴⁶⁶, vilket stabiliserade den nya makten i området öster om Kymmene älv. Det är anmärkningsvärt, att Tord Bonde också hade vittnat Veckelax nempdeman Erik Larssons gåvobrev för Veckelax kyrkas malm 21.3.1396 (se ovan), dvs. han gav stöd för att det fanns en konungsnämnds nempdeman i Veckelax område för att kontrollera enligt landslags XXXI och XXXIII kapitel, att konungslag och konungsrätts beslut följdes i Viborg fögderi öster om Kymmene älv.

I detta uppror verkar Viborgs fögderi hela tiden ha varit ganska stabilt. En orsak till detta kan vara, att den nya makthavaren fäste uppmärksamhet vid klientfrälsets position omedelbart, när det var möjligt.

Upproret i Karelen 1438-1439: destabilisering var meningen.

Den här resningen handlade ursprungligen om skatterna⁴⁴⁶⁷. Det var lokalt i natur, men hände som en fortsättning av Engelbrekt Engelbrektssons uppror, där Karl Knutsson Bonde agerade tillsammans med Engelbrekt Engelbrektsson och där lågfrälseman Engelbrekt tillsammans med ett möte av frälsemän från Östergötland, Västergötland och Småland och med stöd av de stormännen hade år 1434 uppsagt tro och lydnad av kung Erik av Pommern. År 1435 hade

⁴⁴⁶⁵ DF 970, 22.3.1388

⁴⁴⁶⁶ SDHK 16155, SD 375

⁴⁴⁶⁷ Korpela 2004f, ss. 236-237

Viborgs hövitsman Kristiern Nilsson Vasa utnämns till drots och Karl Knutsson Bonde till marsk. Samtidigt hade Engelbrekt Engelbrektsson och andra upprorsmän uteslutits av riksrådet⁴⁴⁶⁸.

Bönderna i Karelen hade fredligt försökt få ner skatterna, men utan resultat. Kristiern Nilsson Vasa, vars systers make Tord Röriksson Bonde var⁴⁴⁶⁹, hade agerat länge som hövding i Viborg⁴⁴⁷⁰, ca. 20 år i 1438 och hade även låtit bygga en kapellkyrka av trä i Kymmene, den första där, innan 1442, när han dog, men uppenbart hade han inte kunnat skapa en tillräckligt god relation med de lokala bönderna för att förstå deras behov.

På grund av dåvarande existens av en Philippus, som hade orsakat Kristiern Nilsson stor harm i Viborgs län, som hade flytt till Reval och som Kristiern Nilsson bad Revals råd att utlämna honom⁴⁴⁷¹ och som Karl Knutsson däremot kallade sin tjänare i Karelen⁴⁴⁷², kan upproret ha varit en del av Karl Knutssons försök att destabilisera makten av Kristiern Nilsson (Vasa), som var Viborgs hövding då och rikets drots. Katajala föreslog, att Philippus inte agerade ensamt, utan ledde en folksrörelse i Karelen, för att kunna presentera beskattningens problem till riksrådet⁴⁴⁷³.

Här av allt att döma användes de lokala bönderna i Kristian Nilssons förvaltnings destabiliserings syfte av Philippus, Karl Knutssons tjänare, och Karl Knutsson själv. Om det var så, att resningen först kom och då Karl Knutssons tjänare i Karelen Philippus som folkrörelsens ledare försökte klaga till riksrådet, eller först Philippus agiterade folket till resning för att kunna rapportera om Kristiern Nilssons lokalförvaltning i Viborgs fögderi till riksrådet, förändrar inte den saken, att Philippus, Karl Knutssons tjänare, var aktivt med. Det borde noteras, att Karl Knutsson antagligen använde folket via Philippus för att nå sina mål.

Inga uppgifter därom finns, men om Karl Knutsson använde det lokala klientfrälset i upprorets organisation, bör man fråga sig, vem skulle då ha varit organisatören. Det är inte troligt, att Karl Knutsson själv personligen skulle ha organiserat resningen, och ett främmande sändebud till området skulle ha väckt uppmärksamhet omedelbart. Även mera otroligt är kanske att bönderna själva skulle ha börjat en resning mot en hövding, som hade varit med dem i 20 år, men på basis av tidens anda efter Engelbrekt Engelbrektsson även detta kunde

⁴⁴⁶⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 120.

⁴⁴⁶⁹ ÄSF II: 204

⁴⁴⁷⁰ Kristiern Nilsson (Vasa) var Kalmar Unions män och hade tagit del i kriget i Slesvig enligt Harrison & Eriksson 2010, s. 94. Också Erik Larsson, nempdeman i Veckelax, antagligen var där.

⁴⁴⁷¹ DF 2291

⁴⁴⁷² DF 2295

⁴⁴⁷³ Katajala 2002

vara möjligt. Det lokala frälset troligen var lojal till Kristiern Nilsson Vasa, som hade varit deras hövding redan för 20 år.

Det är klart, att resningen i Karelen under 1438-1439 leds av en Filip, som senare flydde till Reval, och Karl Knutsson kallade honom sin tjänare, men vem han egentligen var, är okänt⁴⁴⁷⁴.

Uppror mot katolska kyrkan 1521 och katolska kyrkans respons: det lokala frälset behövdes

Ett stort internationellt uppror började med Stockholms blodbad år 1521. Nu var det inte bara fråga om kungens person. Också katolska kyrkan, katolska grannländerna och Påven själv var inblandade.

Reformationens början orsakade anmärkningsvärd labilitet i rikets förvaltning och den lokala administrationen.

Från frälsets synpunkt var den mest anmärkningsvärda saken, att den danska kungen hade tagit makt i Sverige. Det var dock ingenting nytt. Danskarna hade haft makt redan tidigare och gjort speciellt mycket i Viborgs fögderi, där de hade grundat t.ex. två konvent och ett hospital och indirekt år 1403 givit Viborg stadsrättigheterna. Ytterligare, under Kalmarunionens tid hade en rad fina stenkyrkor byggts i landets södra kust.

När Gustav Vasas trupper då år 1521 reste sig mot Kristians II armé, hade de troligen åtminstone något slags stöd från folket på basis av Stockholms blodbads grymhet år 1520. Efter att ha erövrat Uppland och Götaland, skickade Gustaf Vasa Erik och Ivar Fleming med trupperna till Finland. De erövrade först Kustö slott och därefter belägrades Åbo, som efter 12 långa dagar föll. Kristians II anhängare drog sig till Viborg, där "Castellanus Wiborgensis", Rolof Mattsson hösten 1523, efter en kortvarig belägring, uppgav Viborg slott till kung Gustav Vasas krigsöverste, Erik Fleming⁴⁴⁷⁵.

Ingenting fel i danskarna själva, tänkte troligen många i Viborgs fögderi, men Stockholms blodbad hade troligen de mesta hört om, och det tolkades troligen att vara för mycket, och när de sista katolska hade avrättats vid Viborgs munkakälla, nära det senare röda källans torg, hade förvaltningen igen stabiliserats för en stund.

Dackefejden på Öland och dess lugnande

Den tidigare veckelaxbo Sigfrid Jönsson till Strömsby (Wilkin d.ä.) skickades till Öland år 1541 för att lugna ner Dackeupproret för sin del (se 4.1.6.). Han, frälseman Sigfrid Jönsson till Strömsby från det fjärran Veckelax socken, lyckades att stabilisera folket på Öland tillsammans med de andra. Därefter ser det ut som att Sigfrid Jönsson Wilkin-Husgafvel har njutit Vasa-kungarnas

⁴⁴⁷⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 126.

⁴⁴⁷⁵ Stiernman 1745/1836, 2. upplagan, andra delen, s. 491

förtroende, emedan han senare valdes att vara Ölands fogde⁴⁴⁷⁶ och han agerade i denna position under tre kungar: Gustav Vasa, Erik XIV och Johan III trots labiliteterna orsakade av reformationen⁴⁴⁷⁷.

Det har spekulerats om, att Sigfrid Jönssons tidigare rötter kanske var orsaken till hans kommande till Öland⁴⁴⁷⁸ och hans framgång där, men också andra släktkontakter kan ha varit inblandade. Nämligen, Viborgs befallningsman 1549 Måns Nielsons av Achtis⁴⁴⁷⁹ syster Elin var gift med Sigfrid Hansson Wilkin av Veckelax och Måns Nilsson var också en syssling till Gustaf Fincke⁴⁴⁸⁰, som på sin del var mönsterherre för det mot Nils Dacke samlade krigsfolket⁴⁴⁸¹, som Sigfrid Jönsson Wilkin till Strömsby (S.J.d.ä.) bl.a. ledde för sin del innan han blev Ölands fogde⁴⁴⁸². Sigfrid Jönsson hade de rätta kontakterna, när Dacke-upprors stabilisering började.

⁴⁴⁷⁶ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1557 och 1569-1571 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564, senare amiral och ståthållare på Borgholm; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/1112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelätha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen offver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som störste alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorfftheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/1112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013] (1567/20); Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29; Gustaf Vasas brev till Mårten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

⁴⁴⁷⁷ Ekman 1950

⁴⁴⁷⁸ Korhonen 1981

⁴⁴⁷⁹ ÄSF I: 135a

⁴⁴⁸⁰ ÄSF I: 135a

⁴⁴⁸¹ ÄSF I: 135a

⁴⁴⁸² Ekman 1950, ss. 7-12

De präster och skogsbönder, som hade tagit del i fejden, skickades som tvångsutskrivna till Finland från området efter Dacke-fejdens slut för att hålla vakt mot ryska trupper⁴⁴⁸³, dvs. de skickades antagligen till Viborgs fögderi.

Bondeupproret 1596-1597

Det så kallade klubbekriget var ett riktigt uppror, som orsakades av den generella politiska spänningen i riket⁴⁴⁸⁴, men det kan inte klassifieras som ett egentligt krig, emedan de deltagande bönderna inte riktigt var organiserade. Sekundärt avfyrades det av den tunga borglägeransträngingen. Nämligen, efter freden i Teusina år 1595 lät Klas Fleming för rikets labila situation och för hertig Karls möjliga attackers skull sina trupper inte gå hem, utan höll dem i vapen och bosatta hos bönder, vilket orsakade kostnader för bönderna. Bönderna klagade då därom till hertig Karl. Själva klubbekriget började år 1596 i Norrbotten och sprid sig då till Savolax. Nyslott, Kexholm och Viborg blev trogna till Klas Fleming. Trupperna, dvs. lokala frälsemän, skickades till Nyslott, från Kexholm och Viborg. Klubbemännen blev slagna i Randasalm och Jockas av det lokala frälset, varefter situationen började stabilisera sig igen.

Bondeupproret under 1596-1597 orsakade inga störningar i stabiliteten i området öster om rårna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall. Orsaken var existensen av det lokala frälset i området söder om Vahvaselkä-Nyslott-linjen och områdets trohet för Klas Fleming i början.

I detta skede av hela 1500-talets historiska process, var förstöringen så kontinuerlig i Viborg slottsläns kust (se Appendix A), att det kan frågas, om stabiliseringen av förvaltningen, utom krigsadministrationen, som förefaller vara fungerande, överhuvudtaget hann hända mellan kriserna.

Frälset behövdes i lokalförvaltningens stabilisering

Frälsets existens mening var att hålla områdets nordiska förvaltning stabil på ett eller annat sätt. Hur väl de frälsemännen i Viborgs fögderi under medeltiden var medvetna om sin roll som stabiliserare av samhället och dess förvaltning, är svårt att analysera, men emedan Veckelax frälssläkter hade ett starkt behov t. ex. i frälseransakningar att bevisa sina frälserätter liksom demonstrerad i detta projekt och att hålla sig i frälseståndet sekel efter sekel, förstod de troligen ansvaret om området på något sett åtminstone.

Naturligtvis kan det frågas, om de höll sig i frälseståndet på basis av skattefriheten, men emedan de ekonomiska fördelarna trots allt var mycket små och emedan det fanns tider, när att vara ofrälse skulle ha varit mera fördelaktigt, är det trovärdigt, att de förstod, vilka konsekvenser till området skulle ha följt deras avgång.

⁴⁴⁸³ Harrison & Eriksson 2010, s. 526.

⁴⁴⁸⁴ Katajala 2010, ss. 194-201

Resultaten av denna undersökning bevisar, att stabiliseringen av lokalförvaltningen var en kontinuerlig process under 1300-1600-talen i området öster om Kymmene älv på basis av ett stort antal väpnade konflikter, uppror och stora förändringar i hela riket (Appendix A).

Det har nu bevisats att detta projekts huvudtes "*Det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen*" är sann. Huvudtesens föreställningens sannolikhet efter den nya evidensen fått i detta projekt jämfördes med sannolikheten för föreställningen av den alternativa hypotesen (se 3.6.). I detta användes de tre generellt kända medeltida europeiska samhällsgrupperna *oratores* (prästerskapet), *bellatores* (frälset) och *laboratores* (bönder, hantverkare, borgare etc.) i beräkningen (3 grupper tillsammans) och resultatet för frälsets deltagande vunnet med de fem lokalförvaltningens sektorer forskat i detta projekt: rättsväsendet, frälseväsendet, slottslänsväsendet, den kyrkliga administrationen och sjuk- och fattigvården.

Om det tänkas, att det bara var frälset, som tog hand om stabiliseringen av den nordiska lokalförvaltningen i området, och att det fanns ca. 10000 invånare⁴⁴⁸⁵ och ca. 25 frälsemän⁴⁴⁸⁶ (se behandlingen av hypotes 2.2.4.) i Kymmenegårds läns område (dvs. i Pyttis, Veckelax, Vederlax och Säckejärv) under 1500-talet (antagandet: figurerna var ungefär likadana under 1400-talet) var sannolikheten av en lokalförvaltningen stabiliserande person bland hela befolkningen i det området motsvarande Kymmenegårds län, dvs. Viborgs fögderis sydvästra dels område, ca. 25/10000. Om det tänkas, att ofrälsemännen inte alls tog del i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering, är sannolikheten av en icke-stabiliserare 9975/10000. Situationen var ungefär detsamma med kyrkoherdarna och de andra präster, som också ofta hörde till frälse släkter och vars antal var 4-8 i det nämnda området, räknades med till lokalförvaltningens stabiliserare.

Om området dock koloniserades av en svenskspråkig befolkning från Sverige under 1200-1300-talen enligt den gällande föreställningen, skulle antagligen alla de, som hörde till den här gruppen med en gemensam identitet (se 4.1.7. och 4.1.8.) eller som härstammade från den, på ett eller annat sätt ha tagit del i eller gett stöd för den nordiska lokalförvaltningens stabilisering vid kusten. Detta betydde, att den här gruppens gemensamma identitetsstandard agerade mot stabiliseringen av gruppens egen lokalförvaltning med den nordiska lokalförvaltningens stabiliserande följder i gruppens medlemmars agerande.

Därför måste andelen av de stabiliserarna ha varit större än bara frälsemännens andel. Emedan Sebastian Münster under 1400-talet skrev, att det

⁴⁴⁸⁵ Katajala 2010c

⁴⁴⁸⁶ Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas 2005.

fanns två språk mellan Sibbo och Viborg då och lät förstå, att de svenskspråkiga bodde vid kusten, vilket också de ursprungligen svenska ortnamnen i Veckelax/Fredrikshamns område⁴⁴⁸⁷ skulle bevisa, och de finskspråkiga bodde mera i inlandet⁴⁴⁸⁸, kan det antagas, att mera än hälften av den medeltida befolkningen vid Kymmenedalens kust, speciellt i Veckelax område, var svenskspråkig. I Kymmene älvs övre lopp var däremot antagligen majoriteten av befolkningen finskspråkiga tavaster, om inte alla. Inga pålitliga uppgifter om tavasternas antal i Norra Kymmenedalen under medeltiden finns, men det är klart, att antalet kan ha varit betydligt på basis av Pyhäjärvi sjöns (mellan Norra Veckelax och Itis) centrala position som en vattenrutt och Södra Finlands varmare klimat. Befolkningens storlek i Norra Kymmenedalen kan antas ha varit lika stor som i Södra Kymmenedalen under medeltiden, men kanske inte så tätt organiserad som i söder. Det fanns ju tre "civitates" med utrikeshandelsrättigheter vid Viborgs fögderis kust redan år 1336⁴⁴⁸⁹, men inga är kända från inlandet, fastän det dock fanns befolkning där⁴⁴⁹⁰.

Det ser klart ut, att den svenskspråkiga befolkningen i Södra Kymmenedalen, inkluderande *laboratores*, tog del i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering på grund av deras nordiska identitet. Huvudsakligen var dock frälset och kyrkoherdarna ansvarliga för skatteinsamlandet och andra officiella uppgifter, som utgjorde lokalförvaltningens kärna då. De tog i praktiken hand om lokalförvaltningens stabilisering. De andra av den svenskspråkiga befolkningen hade en biträdande roll och enligt normaldistributionen hade den största delen ingen roll i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i praktiken.

I norra Kymmenedalen var situationen annorlunda. Där fanns det inte frälsehemman under medeltiden. Den Mattisse aff Orewall, som 16.2.1365 fick bekräftelse för sitt gods i Orewall (Oravala)⁴⁴⁹¹ på den östra sidan av Kymmene älv i Veckelax och Viborgs fögderi, är inte känd som en frälseman, men han tog klart del i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering genom att gå till konungs för att få bekräftelse för sitt gods, som de lokala bönderna olagligt hade tagit av honom.

⁴⁴⁸⁷ De gamla ortnamnen i Fredrikshamns (tidigare Veckelax Nystad) område är nuförtiden ord, som har tagit en finsk form, t.ex. Bredskall – Reitkalli, Husuböle – Husupyöli, Bemböle – Pampyöli etc.

⁴⁴⁸⁸ Sebastian Münster i sin bok "Cosmographia" år 1544: "*Von Wiburgh biss gen Borga oder Sibbo am gestade des möres gebrauchen sich die ynwoner des lands der Schweder sprachen, aber hinden aussen im landt, haben sie gar ein besundere sprach. In vilen flecken als zu Wiburg vnd Pittis, findt man beyde Sprachen, vnnd man muss auch zweierlei predicanten do haben.*". Bidrag till kännedom af vårt land III, utdrag ur Sebastian Münsters Cosmographia, s. 2

⁴⁴⁸⁹ DF 443, Viborg, Veckelax och Vederlax

⁴⁴⁹⁰ DF 6585

⁴⁴⁹¹ DF 6585

Det är alltså klart, att frälsemännen inte ensamt tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i området.

Om lokalförvaltningen dock karakteriseras så, att bara de officiella positionerna och gärningarna räknades med, är det klart, att det var frälset som huvudsakligen tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering. Detta stöds av resultatet av detta projekt, att sannolikheten för nollahypotesens "*det regionella frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Kymmene älv under 1300-1600-talen*" föreställning var dubbelt så stor än sannolikheten för den alternativa hypotesens föreställning i Södra Kymmenedalen.

I Norra Kymmenedalen var däremot frälset inte stadigt närvarande under medeltiden: det kändes inte där. Det fanns inte heller någon nordisk lokalförvaltning på något annat sätt närvarande där då. Den nordiska lokalförvaltningen började nå Norra Kymmenedalen mot 1300-talets slut med behandlingen av Mattis aff Orewalls gods fall och slutligen med Itis kyrkas byggande vid 1500-talets början. I båda fallen tog inga frälsemän del på basis av källorna. Därför kan frälset inte ha tagit del i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering i Norra Kymmenedalen under 1300-1400-talen direkt, utan kyrkan, fastän Norra Kymmenedalen till Valkealas södra delar var en del av Veckelax kyrkosocken.

Detsamma gällde i Savolax tills St. Olofsborg hade byggts och länge även därefter. I Viborg och dess omgivning däremot var den nordiska lokalförvaltningen redan stark under 1400-talet och hela lokalförvaltningen där leddes och togs hand om av en representant av högfrälset.

Det har i detta projekt bevisats, att det lokala frälset (*bellatores*) tog del i rättsväsendets, frälseväsendets, slottslänsväsendets och kyrkans lokalförvaltnings upprätthållande i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen. De andra samhällsgrupperna, *oratores* (prästerskapet) och *laboratores* (bönder, hantverkare etc.) tog också del i upprätthållandet av rättsväsendet (det kyrkliga rättsväsendet, de ofrälse nempdemännen, under vasatiden de ofrälse fogdarna), den kyrkliga lokalförvaltningen och sjuk- och fattigvården (St. Maria Magdalenas hospital i Viborg, de sockenstugorna efter kyrkoordningen år 1571).

Det prövades i detta projekt, att frälset tog hand om den nordiska lokalförvaltningens stabilisering öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen statistiskt signifikant mera än den hypotetiska gruppen, som inte alls tog del i upprätthållningen av den nordiska lokalförvaltningen (skogsfolket, skärgårdens fiskare), men när frälset jämförs med prästerskapet, kan det ses, att när frälset tog hand om upprätthållandet av 4/5 sektorerna i lokalförvaltningen, prästerskapet (med ansvar) tog del i 3/5 sektorerna (det kyrkliga rättsväsendet: t.ex. Hela Dacias huvudsakliga juridiska ämbetsmann,

inkvisitor, var från Viborg⁴⁴⁹², kyrkans lokalförvaltning: t.ex. Veckelax kyrkoherdar [se Fig. 4, 3.2.3., 3.5.4., 4.2.4.], sjukvården: t.ex. Maria Magdalenas Hospital i Viborg [se 1.3.5., 3.5.5., 4.2.5.], sockenstugor enligt kyrkoordningen år 1571) i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen. Det fanns ingen statistiskt signifikant olikhet mellan frälset och prästerskapet i detta (Fishers exacta test). I praktiken hörde dock de kyrkoherdarna och de andra prästerna ofta till frälresläkterna och därmed de grupperna *oratores* och *bellatores* i praktiken utgjorde en grupp i lokalförvaltningen öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under medeltiden och även mera efter reformationen.

Växelverkans viktighet

På andra sidan behövde de lokala lågfrälresläkterna högfrälset. Lågfrälset var ofta fattigt, och ensamt kunde det inte göra mycket t.ex. om fienden var aggressiv.

Lågfrälsemännen hade vanligen inte mycket skolning, fastän de hade ganska snart en möjlighet att gå till skolan i Viborg. Skolning var dock en raritet i alla fall då. Troligen kunde de flesta av de medeltida frälsemännen inte läsa. Kyrkoherden, som dock ofta hörde till deras grupp och var läskunnig, behövdes troligen ofta för att tolka breven, som kom från högre nivåer av förvaltning eller från andra städers borgare. Stabiliteten i området krävde också god interaktion mellan högfrälset och dess klienter i lokala omständigheter.

Den omedelbart öster om Kymmene älv liggande Veckelax, som hörde till Karelen i fogderäkenskaper under åren 1542-1562, till Kymmenegårdslän i Nyland under åren 1563-1634⁴⁴⁹³ och till Nylands län 1648-1656 tills den

⁴⁴⁹² DF 1166

⁴⁴⁹³ *Veckelax i Karelen's fogderegenskaper 1543-1562*, dok. nr: 5000 (1543), 5002 (1544), 5003 (1544), 5005 (1545), 5006 (x), 5008 (1546), 5009 (1546), 5010 (1546-1548), 5013 (1547-1548), 5014 (1547), 5019 (1549), 5024 (1549, Lapwesi härad: Weckelax), 5025 (1549, Lapwesi härad), 5031 (Lapwesi härad, 1550), 5032 (Lapwesi härad), 5040 (Lapwesi härad 1551), 5041 (Lapwesi härad 1551), 5053 (Lapwesi härad 1552), 5054 (Lapwesi härad 1552), 5065 (Lapwesi härad 1553), 5066 (Lapwesi härad 1553), 5079 (Kymmenegårdslän 1554), 5080 (Lapwesi härad 1554), 5081 (Lapwesi härad), 5086 (hela Wiborgs län 1554), 5094 (Lapwesi härad 1555), 5095 (Lapwesi härad 1555), 5096 (Wederlax, Weckelax och Lapwesi härad 1555), 5103 (Wiborgs län, 1555), 5118 (Lapwesi härad 1556), 5119 (Wec, Wed), 5120 (Wec, Wed), 5121 (Wec, Wed), 5122 (Wec, Wed), 5123 (Ränteundervisningar), 5124 (Landsbönder i Wiborgs län), 5127 (Inventarium på Wiborg Slott 1557), 5144 (Wec, Wed 1557), 5145 (Hjelpegården, Wec, Wed, Sekieierff 1557), 5146 (Wec, Wed 1557), 5166 (Wec, Wed 1558), 5167 (Wec, Wed 1558, maskolta, Nebbskatte, Komåls, Tionde Spannmålsregister), 5180 (Wec, Wed 1559), 5181 (Register på prästräntan, Wec, Wed 1559), 5182 (Wec, Wed 1559), 5183 (Wec, Wed 1559), 5194 (Saköris ränta, hela Wiborgs län?), 5205 (Wec, Wed 1560), 5206 (Wec, Wed 1560), 5207 (Wec, Wed 1560), 5225 (Kymmenegården 1561), 5226 (Wec, Wed 1561), 5227 (Wec, Wed 1561), 5242 (Säkkijärwi, Wec, Wed, Pyt, Elimä), 5243 (Säck, Wec, Wed, Pyt, Eli 1562), 5244 (Säck, Wec, Wed, Pyt, Eli 1562), 5505 (Kym, 68: Olof Eriksson på Coporien 1581, dokumenten finns dock i 5504:69 i Finlands Arkivverkets digitala arkiv), 5615 (Kym, 28: Erik Nilsson ryttare: i brevet en referens till K.Ms brev 9.7.1581); 5810 (Kym, 133, Olof Erikssons sigill: en 8-uddig), *Veckelax i Nylands Kymmenegårds fogderäkenskaper 1563-*

förenades igen med Tavasthus län, var inte långt borta från Viborg slott (ca. 90 km). Kommunikation direkt med Viborg slotts ämbetsmän var alltid möjlig för en frälseman, men slottets hövding var inte alltid där eller i hela Viborgs fögderi.

Många labiliserande situationer i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen kunde inte förutspås. Krig och uppror kom och gick. De labiliserade området och därefter borde samhället igen stabiliseras. Det fanns dock också förändringar, som var planerade. Dessa förändringar labiliserade det gamla systemet, emedan det var meningen att skapa ett nytt annorlunda system. Här krävdes igen stabilisering efter förändringen, men på ett olik sätt. Det var inte fråga om ett uppror eller försvarskrig, utan landets härskare ville själv förändra förvaltningen. Detta hände speciellt i kung Gustafs I lokalförvaltnings reform och när de nyerövrade områdenas förvaltning byggdes.

1634, dok.nr: 3226 (Kymmenegård 1562), 3240 (Kym, Wec, Wed, Pyt 1563), 3241 (Kym, Wec, Wed, Pyt 1563), 3242 (Kym 1563), 3243 (Kym 1564), 3257 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1564), 3258 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1564), 3259 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1564), 3260 (Brudeskatte, Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1564), 3274 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1565), 3275 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1565), 3276 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1565), 3285 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1566), 3286 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1566), 3295 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1567), 3296 (Kym 1567), 3297 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1567), 3298 (Wed, Wec, Pyt 1567), 3300 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1567), 3304 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1568), 3305 (Kym 1568), 3306 (Wec, Wed, Pyt, Eli 1568), 3307 (Wec, Wed, Pyt, Eli 1568), 3336 (Wec, Pyt, Pär, Eli, Artj 1572), 3337 (Wec, Pyt, Pär, Eli 1572), 3342 (Wec, Pyt, Pär 1573), 3343 (Wec, Pyt, Pär, Eli 1573), 3344 (Wec, Pyt, Pär, Eli, Artj 1573), 3393 (Kym 1580), 3394 (Kym 1580), 3420 (Hans Welckes?? Reckenskap, Raseborgs län, Onko Welcke? 1586), 3439 (Wec, Wed, Pyt, Eli 1588), 3459 (Kym 1592), 3460 (Kym, mantalsregister 1592), 3483 (Wec, Wed, Pyt, Eli 1599), 3484 (Kym 1599), 3492 (Wec, Wed, Pyt, Elimä 1600), 3493 (Kym 1600), 3495 (Rannsakningslängd Kym 1601), 3499 (Wec, Pyt, Eli, Kym 1600-1601), 3500 (Kym 1601), 3515 (Kym 1604), 3517 (Wec, Wed, Pyt, Eli 1604), 3532 (Wec, Wed, Pyt, Eli, Kym 1606), 3534b (Ödesrannsaking, Kym 1606-1607), 3543 (Kym 1608), 3544 (Kym), 3550 (Erich Jönssons räkenskap, Kym 1609), 3551 (Kym 1609-1610), 3554 (RasL, Heyne Wilckens sigill 1610), 3555 (Kym 1611), 3556 (Kym 1610), 3557 (Wec, Pyt, Eli 1610), 3562 (Kym 1611), 3563 (Kym 1611), 3567 (Kym 1613), 3568 (Kym 1612), 3569 (Kym 1612), 3570 (Hejne Wilckens Reckenskap över Borgå län 1614), 3571 (Kym 1613-1614), 3572 (Kym 1613-1614, lagläsare Siffred Jönsson), 3573 (Kym 1613), 3578a (Kym 1614-1615), 3583 (Kym 1615), 3593 (Kym 1616-1617, Hejne Wilckens Reckenskap), 3604a (Kym 1619), 3605 (Kopiebok för Nyland 1619), 3606 (Kym, Hejne Wilcken, 1619-1620), 3609 (Kym, Hejne Wilcken, 1621), 3610 (Kym = Wec, Wed, Pyt 1620), 3610 (Kym 1620), 3615 (Kym, Hejne Wilcken 1621), 3616 (Kym 1621), 3616 (Kym 1621), 3620 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1622), 3621 (Kym), 3621 (Kym), 3625 (Kym 1623, Hein Wilckens Reckenskap), 3626 (Kym 1623), 3628 (Kym 1624), 3268a (Kym 1624, Heinä Wilcken), 3634 (Kym 1625), 3634a (Kym 1626)

4.2.7 Lokalförvaltningen öster om Kymmeneälven under Vasatiden

Kung Gustav Vasas reform av lokalförvaltningen öster om Kymmene älv
Såsom känt och ovan diskuterat, bestyrkte Gustav Vasa efter rannsakingen Veckelax lokala frälseläkters rättigheter 6.9.1552.⁴⁴⁹⁴ och 27.9.1553.⁴⁴⁹⁵. Hade han egentligen något annat alternativ? Frågan kan granskas från de följande synvinklarna:

- 1) *Viborg slottsläns försvar*: Veckelax frälseläkter utgjorde nästan 10 % av alla österländska frälsemän i sköldmönstringen i Viborg litet senare år 1556.⁴⁴⁹⁶. Som känt, tog Gustav Vasa under sin regeringstid personligen hand om Viborgs försvars förstärkning. Om han hade annulerat Veckelax släkters frälse, skulle också försvaret ha försvagats.
- 2) *Majoriteten av gårdar var redan under skatt öster om Bottenviken*: Överhuvudtaget 90 % av 1500-talets gårdar var under skatt i Österland jämförd med 45 % väster om Bottenviken⁴⁴⁹⁷, dvs. en majoritet av de österländska gårdar betalade redan skatt.
- 3) *Den stora skattereformen*: Gustav Vasa hade börjat en stor reform, där i stället för kollektiv varje individuells skattebetalning kontrollerades. Detta krävde en större lokalförvaltning än tidigare och för lokalförvaltningens tjänst behövdes därför mera män. Rikets tjänster fylldes ännu mestadels rutinmässigt av frälsemän, och de var inte för många öster om Kymmene älv.

Om Gustav Vasa ville driva igenom sin skattereform öster om Kymmene älv behövde han pålitliga män, som var trogna till honom, och kunde förverkliga reformen i de områdena fjärran från Stockholms kontroll. Att använda det redan i området existerande frälset, som redan från 1300-talet kände de lokala omständigheterna och som redan hade en stabil position i traktens lokalförvaltning, var troligen ett bättre alternativ än att rekrytera helt nya frälsemän från området eller skicka frälsemän från annanstans till området.

Gustav Vasa grundade år 1556 Kymmenegårds län (inkl. Pyttis, Elimäe, Veckelax, Vederlax och Säckejärv socknar; området inkluderade också t.ex. Kouvola by och en del av Valkeala som delar av Veckelax socken, dvs. en stor del av den nuvarande Kouvola stad) och formade en kungsgård till Kymmene

⁴⁴⁹⁴ Bidrag till Finlands historia III, s. 281, nr. 364; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. I

⁴⁴⁹⁵ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. XI; Bidrag till Finlands historia III, s. 289, nr. 378

⁴⁴⁹⁶ Anthoni 1970, s. 285

⁴⁴⁹⁷ Harrison & Eriksson 2010, s. 238.

älvs nedre lopps område från den gamla Kymmenegården. Detta betydde, att frälsegodset, som blev kungsgården, togs bort från de frälsemannen, som det hade, till riket.

Kungen planerade först att grunda kungsgården till Strömsby⁴⁴⁹⁸, vilket Henrik Klasson Horn hade delvis (nr. 1) ärvt från sin moder och vars andra delar ägdes av Wilkin-, Junkar-, Brand-, Poitz- och Wundranck-släkterna⁴⁴⁹⁹. Detta skulle alltså ha betytt, att Veckelax fräslätker skulle ha förlorat sina gods där. Slutligen beslöt kungen dock att kungsgården kommer i stället för Strömsby att bli i Kymmenegården, vilket antyder, att kungen ville upprätthålla Strömsbys frälsegrupp. Senare agerade Strömsbys fräslätkers representanter som fogdar också i Kymmene kungsgård.

Stora mängder av resurser drogs bort från lokalsamhället under Gustav Vasas tid. Detta hände via fogdarna och den lokala förvaltningen.

Den nya lokalförvaltningen gjorde indragningen av resurserna från bönder till krigsförvaltningen mera effektiv, vilket tillsammans med den reformerade kyrkliga lokalförvaltningen formade grunden för Vasa-kungarnas framgång i 1500-1600-talens krig och för Sveriges växt till en stormakt.

Det var till största delen det lokala frälset, som tog hand om lokalförvaltningens utveckling öster om Kymmene älv i praktiken och såg till att folket agerade enligt de nya reglerna. Det har bevisats i denna rapport, att Gustav Vasas reform hade inte kunnat genomföras flytande utan det regionella gamla frälset öster om Kymmene älv och därmed hade processen av den tidigmoderna statens formande⁴⁵⁰⁰ tagit en annan kurs med andra konsekvenser.

Lokalförvaltningens bildning i de erövrade områdena Ingermanland och Kexholms trakt

När Sverige tog över Ingermanland och Kexholm⁴⁵⁰¹, stannade den största delen av befolkningen kvar, men de moskovitiska bojarerna lämnade området.

I Ingermanland tog först Olof Eriksson Husgafvel under 1581-1582⁴⁵⁰² och då Erik Jönsson Husgafvel år 1611⁴⁵⁰³ över slottets i Koporje förvaltning som befallningsmän. I Kexholms slott agerade kungliga sekreterare Henrik Mattsson

⁴⁴⁹⁸ G.I I:s reg. XXV, s. 492

⁴⁴⁹⁹ Anthoni 1970, ss. 375-356; rustjänstlängd 1556; förteckningen över frälsemän och landsbönder, som betalat kungshjälpen 1561; en längd över frälsemän och landsbönder 1566

⁴⁵⁰⁰ Gustafsson 2010, s. 12.

⁴⁵⁰¹ Kung Gustaf I hade givit en instruktion av intagande av Nöteborg, Kexholm och Koporie redan 20.8.1555, A III:231.

⁴⁵⁰² FS 5504:69; FS 5506:66; FS 5810:133; FS 3394:89-90

⁴⁵⁰³ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, "Register på Husgavlarne Documenter", dokument nr. XII, Erich Jönsson (Husgawel) undfår feltherren Jacob Delagardies promotorial om fordringars utbekommande. Dat. Nougårds Slot den 5. Martii 1613.

Huggut⁴⁵⁰⁴ som befallningsman tillsammans med Erik Tönnesson Wildeman under 1586-1592. Henrik Klasson Horn, vars mor verkar ha varit "frun till Strömsby"⁴⁵⁰⁵, som hade arvegods i Veckelax och vars släkts första frälsebrev hade år 1396 givits i Säckjärvi i Viborgs Karelens (se 3.3.1.) och som i andra ord hade personliga rötter i Viborgs Karelens område, var som Kexholms ståthållare 1582-1584. Klas Åkesson Tott, som också hade gods i Veckelax via sin fru Kerstin Henriksdotter, Henrik Klasson Horns dotter, (se 3.3.1.), agerade som Kexholms, St. Olofsborgs och Viborg slotts ståthållare år 1588⁴⁵⁰⁶. Frälset med lokala arvegods i Viborgs fögderi tog hand om lokalförvaltningen i de nyerövrade närområdena.

Slottens befallningsmän svarade för beskattningens organiserande i de erövrade områdena. Emedan beskattningens grundstruktur inte var mycket olik i dessa områden jämförd med Sverige, skedde beskattningens början troligen lätt med att låta det hända liksom tidigare, enligt den gamla modellen i Ingermanland och Kexholm, vilket är känt från t.ex. de så kallade Vatja femtedels skatteböcker⁴⁵⁰⁷. Befallningsmännen i de erövrade områdenas slott agerade också som domare i de erövrade områdena⁴⁵⁰⁸, där omständigheterna ur lagens synvinkel inte nödvändigtvis var de bästa.

Slottens ledningar behövde dock andra ämbetsmän under sig för att kunna förvalta sina områden. Det är inte välkänt, vilka slags ämbetsmän Koporje Slotts befallningsmän hade med sig i förvaltningen, men det kan antas, att slottsförvaltningsorganisation och antal ämbetsmän var av samma storlek som i Viborg⁴⁵⁰⁹, dvs. tillsammans ca. 150 personer i slottets hela personal. På detta måste tilläggas antalet soldater, som troligen har varit avsevärt, kanske några hundra knektar i ett nyerövat område i rikets östraste del.

I frälseman och den blivande Kymmenegårdens fogde Olof Eriksson Husgafvels fall vet man, att han samlade en knekthär år 1578 från Pyttis⁴⁵¹⁰ och tog del i Kexholms erövring⁴⁵¹¹ i 1580 i ledning av sin egen här och har troligen använt samma män i Ingermanland. Erik Jönsson Husgafvel för sin del var också Kymmenegårdens fogde och har från denna position troligen kunnat förvärva män till Ingermanland.

⁴⁵⁰⁴ FS 5704:65

⁴⁵⁰⁵ Blomstedt 1921b, s. 131

⁴⁵⁰⁶ Kung Johans III brev till Klas Åkesson Tott 25.4.1588, rulle 75, vol.nr. 75, fol. 118-119, SE/RA/1112.1/B/75, bild 120; Katajala 2010f, ss. 160-193.

⁴⁵⁰⁷ Katajala 2010b

⁴⁵⁰⁸ Katajala 2010f

⁴⁵⁰⁹ Katajala 2010b

⁴⁵¹⁰ FS 5466:107v; FS 5466:117; Korhonen 1981, ss. 143-146.

⁴⁵¹¹ FS 3394:88 FS 3394:89-90.

Det är troligt, att knektarna och frälsemännen under Olof Eriksson, Erik Jönsson och Henrik Mattsson Huggut tog hand om skatternas insamling från Ingermanland och Kexholms län. Skatterna togs i Ingermanland till Koporje slott och i Kexholms län till Kexholms Slott och bokfördes där. Under Olof Erikssons och Erik Jönssons tid skickades Ingermanlands och motsvarande Kexholms läns med Henrik Mattsson Huggut som befallningsman bokföring till Räknekammaren i Stockholm, varefter de konfirmerade summorna redovisades till riket.

Det är också troligt, att inte mycket redovisades från de nyerövrade områdena, emedan 1) en del av den ryska befolkningen inte stannade i Ingermanland och Kexholms län utan flyttade bort över gränsen, 2) Området var efter kriget i stor del förstört och ogällande för jordbruket (en stor del av husen brända, Ingermanland: 90 % av godsens öde under 1580-talet⁴⁵¹², Kexholms län: 90 % av godsens öde år 1590⁴⁵¹³) 3) det kostade mycket att upprätthålla ett tillräckligt stort antal knektar i de nyerövrade områdena.

Ny luthersk befolkning började så småningom flytta från Savolax till Kexholms län vid 1500-talets slut för att ersätta den ryska befolkningen, som hade flyttat bort⁴⁵¹⁴. Det har bevisats i detta projekt att detta gjorde det lättare att upprätthålla en nordisk och luthersk lokalförvaltning stabil i det nyerövrade området (jmf. Östra Nyland under 1200-talet, Tabell 17).

Häradsdomare nämndes till Kexholms län redan år 1611: Måns Mårtensson Palm⁴⁵¹⁵. Till Karelens och Kexholms lagmans position nämndes Arvid Tönnesson Wildeman⁴⁵¹⁶. En representant av det stabiliserande lokala frälset Sigfrid Jönsson till Tavastby och Bredskall (Wilkin d.y.)⁴⁵¹⁷, som hade agerat som fogde i Mola, Kivinebb och Nykyrka socknar⁴⁵¹⁸, som fogde i Lappee⁴⁵¹⁹ och som länsman, lagläsare⁴⁵²⁰ och häradskrivare i Borgå län, lagläsare i Savolax, lagläsare i Raseborg och underlagman i Karelen i 1600-talets

⁴⁵¹² Mäkinen 2010

⁴⁵¹³ Mäkinen 2010, ss. 217-238

⁴⁵¹⁴ Lähtenmäki 2010

⁴⁵¹⁵ Häradsdomarsbrev till Måns Mårtensson för Kexholms län 20.11.1611, Waaranen 1878, del IV nr. 115, ss. 156-157.

⁴⁵¹⁶ Lagmansbrev till Arvid Tönnesson för Karelens och Kexholm slagmanskap 15.9.1611; Waaranen 1878, del III, nr. 625, ss. 159-160.

⁴⁵¹⁷ FS 4426:37, Hollola och Hattula fogderäkenskaper

⁴⁵¹⁸ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132

⁴⁵¹⁹ FS 5886, FS 5901; Katajala et al. 2010, bilaga 2

⁴⁵²⁰ FS 3572:31, lagläsare Siffred Jönsson och hans sigill

början⁴⁵²¹, som ännu år 1613 nämndes⁴⁵²² och hade år 1602 underskrivit bland adeln trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott⁴⁵²³, var personligen närvarande i rättsväsendets krävande omständigheter i de nyerovrade landskapens stödområde i Viborgs Karelen och därmed tog del i upprätthållandet av Sveriges lokalförvaltning i området öster om Kymmene älv.

Olikheter mellan områdena

De olika förhållandena i områdena i Östra Sverige krävde också reglering i lokalförvaltningens tillämpande (Tabell 17). Det har kommit fram i detta projekt, att exact samma principer inte kunde tillämpas i alla områden öster om de geografiska punkterna Narva, Löfskär, Ryssesten, Ankapora, Orewall sten, Naglasari, Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki och Lastukoski/Maanselkä. Några av de områdena hade en så olik historia, att de var i en helt annorlunda situation än några av de andra. Detta kunde inte ses då.

Ingen centralförvaltning utan lokalförvaltning

Kungen och centralförvaltningen berodde helt på lokalförvaltningen. Inga krig kunde föras utan beskattning, frälse och utskrivningar, som alla hörde till lokalförvaltningen. Beskattningen och utskrivningarna berodde helt på hur väl fogdarna och deras män kunde komma överens med de lokala bönderna i olika områden om detaljerna. Kungarna, generalguvernörerna och riksråden gjorde inte detta själva.

Detta projekts resultat har klart bevisat, att det var lokalförvaltningens stabilitet som avgjorde allt i riket under medel- och Vasatiden och att det var det lokala frälset som tog hand om lokalförvaltningens stabilisering efter kriserna.

Slutligen, vår lokalförvaltning öster om Kymmene älv grundades och stabiliserades av de tidiga hövdingar i Viborg och deras klientfrälse (se 1.3.2., 1.3.3., 3.1.1., 3.1.4., 3.1.6., 3.2.5., 3.5.2., 4.1.1., 4.2.1., 4.2.3., 4.2.6., 4.2.7., 4.2.8.), som i Gustaf Vasas reform av lokalförvaltningen förändrades efter rannsakingar till kungens frälse och agerade som kungens ämbetsmän i hela området öster om Kymmene älv. Klientfrälsets förändring till rikets frälse var alltså en del av maktens centralisering.

Det är klart på basis av detta projekts fynd, att det nordiska lokalfrälset var den faktor, som garanterade kontinuitet i lokalförvaltningen i området öster om de gamla råmärkena Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora, Orewall sten, Naglasari och Vahvaselkä. Norr om Vahvaselkä nivån öster om rärna

⁴⁵²¹ FS 4426:37; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavljarnes Documenter, dok.nr. III; Rosén 1960, s. 233; Katajala et al., 2010, bilaga 2; Blomstedt 1958, s. 418

⁴⁵²² FS 4426:37

⁴⁵²³ Ruuth 1891, s. 23; "Dhe Finskes försäkring om theres trooheet emoot h.F. N:e hertig Carl emoot h.F.N. löffte och tillseielse", Åbo, 9.1.1602, se Aminoff 1978

Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki och Lastukoski/Maanselkä däremot har den nordiska lokalförvaltningens grepp varit svag under medel- och vasatiden i brist på ett tillräckligt stort lokalfrälse i området.

Nu, när vi har sett, hur lokalförvaltningen efter en planerad reform stabiliserades, går vi vidare till en av de grundläggande faktorerna i förvaltningens stabilisering: tjänsten.

4.2.8 Frälse och tjänst

Utom kyrkoherdar, som i princip kunde vara ofrälse och som under medeltiden inte direkt hörde till rikets förvaltning, hela den gruppen, som tog hand om officiella uppgifter, en slags tjänstemän, om en sådan term som "tjänsteman" kan användas under medel- och vasatiden, hörde till frälseståndet tills 1500-talets mitt. Frälsemännens relation till kungen, dvs. deras gods och rättigheters beroende på kungens vilja, gjorde dem för kungen och centralmakten pålitligare än de bönder, som i princip av gammalt ägde sina gods, men var inte beroende på kungen på samma sätt som frälset.

Senare under 1500-talet började man ta också ofrälse i ämbeten, men emedan läs-, skriv- och räknekunnigheter krävdes av ämbetsmännen, var de dock oftast frälsemän eller präster i områden, där läs-, skriv- och räknekunniga inte var så vanligt förekommande under 1500-1600-talen, liksom öster om Kymmene älv.

Frälse- och förläningsväsendets ekonomiska syfte

Feodalismen (*feudum*) som ord har använts i många olika betydelser⁴⁵²⁴, och därför har dess mening blivit förvirrad. Ordet har använts av olika politiska grupper under de senaste tre seklerna som ett slagvapen, vilket har förvirrat ordets egentliga medeltida mening även mera. Ursprungligen var feodalsystemet dock bara en förvaltningsorganisation. I många länder, speciellt i de nordiska länderna, var det bara en del av förvaltningssystemet. Det var inte, vad upplysningstiden föreslog eller vad romanticismen⁴⁵²⁵ eller marxismen ville föreställa. Många nutida fenomen i förvaltningen av både den allmänna och privata sektorn har egenskaper påminnande om förläningsorganisationens karaktär i en liten skala och dessa ser ut att fungera relativt väl⁴⁵²⁶.

⁴⁵²⁴ Hietaniemi 1997a, ss. 25-37, Hietaniemi 1997b, ss. 199-209

⁴⁵²⁵ Reynolds 2011

⁴⁵²⁶ Här borde det dock märkas, att historikerna har använt orden "feudum" och "vasall" att beskriva olika koncepter och även i kontexter, där dessa ord inte förekommer. Några historiker inte använder ordet "feodalism" längre för denna variations skull. Se Reynolds 2011.

Tabell 17: Den nordiska lokalförvaltningen öster om de geografiska punkterna Narva, Löfskär, Rysssten, Ankapora, Orewall, Naglasari, Vahvaselkä, Muuratmäki, Suonenjoki, Lastukoski/Maanselkä under senmedel- och Vasatiden.

Landskapet	Byggandet	Upprätt-hållandet	Språken	Religion	Nordiska frälsets ⁴⁵²⁷ roll	Sveriges Jord-skatte	Annat
Kymmene-dalen	under medeltiden	Stabilt	Sen-medel-tiden svenska, finska	Sen-medel-tiden katolsk	Senmedel-tiden godkänt del av den lokala befolkningen	Sen-medel-tiden kollektiv	Vasa-tiden individ-baserad, fast ny befolkning kom från Sverige under 1200-talet
Ingerman-land	under Vasatiden	Labil	Vasa-tiden finska ryska svenska	ortodox	ingen	ingen	kollektiv, ⁴⁵²⁸ värde ring ⁴⁵³⁰ årligen ⁴⁵³⁰ ny befolkning kom från Kexholm och Viborgs län under 1600-talet ⁴⁵³¹

⁴⁵²⁷ Innehåller inte stormakttidens baltiska adel

⁴⁵²⁸ Katajala 2010b

⁴⁵²⁹ I Ingermanland hade socknarna ett gemensamt ansvar i skattebetalning. Detta socken-baserade gemensamt ansvars mening var att hindra sockens invånare flytta bort. De kvarlevande skulle ha betalat skatte för de bortflyttade också. Detsamma gällde i Kexholms län; Kujala 2010a

⁴⁵³⁰ Antalet obesa-enheter beskattningens basis; Kujala 2010a

⁴⁵³¹ Efter en del av den ortodoxa befolkningen hade flyttat till Ryssland

Kexholms Karelen	under Vasattiden	Labil	finska, ryska	svenska, finska, ryska	ortodox	ortodox, evang.-luthersk	ingen	erövrarens representant med ett annat språk och en annan religion	ingen	kollektiv, värdering årligen ⁴⁵³²	ny befolkning kom från Viborgs län och Tavastland under 1600-talet
Viborg trakt	under medeltiden [#]	Stabilt	svenska, finska, tyska, ryska	svenska, finska, tyska, ryska	katolsk	evang.-luthersk	godkänt del av den lokala befolkningen	godkänt del av den lokala befolkningen	kollektiv	individ-baserad, fast	ny befolkning kom från Sverige under 1200-talet
Savolax	under medeltiden [#]	Stabilt	finska	finska	katolsk	evang.-luthersk	inte mycket fräise i landskapet	ganska godkänt del av den lokala befolkningen	kollektiv	individ-baserad, värdering årligen	ny befolkning kom från andra lutherska områden från 1500-talet, gamla befolkning assimilerade sig till den nya kulturen

*Den lokala förvaltningen och staderna upprätthölls, men generalguvernören administrerade provinsen. Kexholms län och Ingermanland var inte integrala delar av riket, utan erövrade provinser med deras egna lagar och förvaltningar.⁴⁵³³ #Savolax, Jäskis och Äyräpää gislalag gavs av Novgorods furste Jurge till Sverige i hans brev till Sveriges kung Magnus Eriksson år 1323 (senare kallat Nöteborgs fredsavtal), SDHK nr 3228, DS 2418.

4532 Antalet aatra-enheter beskattningens basis: Kujala 2010a

4533 Gustafsson 2010, ss. 86-90.

Det var inte det ursprungliga medeltida förläningsväsendet själv, som senare orsakade feodalsamhällets fall, utan hellre dess utveckling och sidprodukter, närmast 1) missbruk av våldet, vilket har setts också med andra sätt att organisera förvaltningen, och 2) en samtidig kapputrusting, vilket orsakade en för stor skattebörd i många länder, men hörde inte till det ursprungliga feodalväsendet mera än till något annat förvaltningssystem..

Det systemet, som kallades feodalväsendet⁴⁵³⁴, ser själv ut att ha varit helt godkänt i senmedeltidens samhälle i Europa, men när kungen och hans vasaller senare representerade den för stora skattebördan i befolkningens ögon, blev systemet (feodalväsendet) senare syndabocken. Systemet (feodalväsendet) blev missbrukat och det kostade mycket i många av de länderna med ett så kallat "feodalskt" förvaltningssystem⁴⁵³⁵.

Det juridisk-ekonomiska system, som kallades feodalväsendet, var dock inte universiellt likadant i alla länder i alla tider. Det utvecklades⁴⁵³⁶ och förverkligades på olika sätt i olika länder. Sverige och de andra nordiska rikena har traditionellt tänkts att ha varit svagt feodaliserade⁴⁵³⁷, dvs. bara en liten del av landet hade givits ut som förlänningar, och det fanns olikheter i feodalväsendets natur även mellan de skandinaviska länderna. Det fanns också en klar olikhet i allodialfrälsegodsens andel mellan Sveriges områden öster och väster om Bottniska Viken.

För att förstå både allodialfrälsegodsens och förlänningarnas ägandes arrangemang i Viborgs medeltida fögderi rätt, är det nödvändigt att lyfta fram, att feodalväsende-påminnande arrangemang förekom redan innan det systemet som kallas ett feodalsystem. Att sådana andra arrangemang kunde existera också i Viborgs fögderi i början av 1300-talet är inte uteslutet, emedan Bååt-bröderna köpte området (utan Jääskis, Äyräpää och Savolax) med pengar lånade av kyrkan⁴⁵³⁸. Nämligen, enligt Kasten (2011) kände den Romanska rätten ett

⁴⁵³⁴ Feodalsamhället karakterisades enligt Nurmiainen (1997b) av: 1) militäradelns stora makt i relation med bönderna, 2) brist på auktoritet i centralmakten, 3) jämställandet av de privata och offentliga sektorerna i maktrelationerna, 4) grundandet av landets maktrelationer på villkorligt ägande, 5) personifierade lojalitetsband

⁴⁵³⁵ Enligt 1600-talets feodalistiska tänkande var det viktigaste från feodalherrens synpunkt jordinnehavarens skattebetalande, inte godset eller dess användning för jordodling själv. Produktionens risker lämnades till bönderna, som i princip ägde sina gods i Österland i början, men av vilka många förlorade sin äganderätt i 1600-talets utveckling. Skatterna var alltid desamma oberoende av hur mycket godset hade kunnat producera. Systemet hade radikalt förändrat sig jämförd med det ursprungliga feodala systemet i Viborgs fögderi under medeltiden.

⁴⁵³⁶ Inte ens militärtjänst hörde ursprungligen till ett feodalförhållande automatiskt i de centraleuropeiska länderna och på brittiska öarna, Reynolds 2011.

⁴⁵³⁷ Bagge et al. 2011.

⁴⁵³⁸ DF 298

begrepp *precarium*⁴⁵³⁹, lånegivares lov för lånetagare att stanna och använda resurser i sitt mot lånet pantsatta gods (*preces* = ett krav). Detta var i princip situationen i Viborgs fögderi efter Bååt-bröderna hade köpt området med pengarna lånade av kyrkan⁴⁵⁴⁰. Fögderiet var en pant mot ett lån givet av kyrkan och låntagarna, Bååt-bröderna kunde stanna och använda resurser i sitt fögderi mot lånet pantsatta gods, dvs. Viborgs fögderi själv.

Enligt Bagge et al. (2011) har detta arrangemang tänkts att ha varit feodalväsendets första form⁴⁵⁴¹, fastän inte själva feodalväsendet ännu. *Precarium* verkar också vara den enda romerska formen av ägande, som överlevde till Frankernas rike⁴⁵⁴². *Precarium* kunde också betyda kyrkans gods förlänande till kungens vasaller⁴⁵⁴³. Detta lov att använda det pantsatta godset kallades också *beneficium*⁴⁵⁴⁴, en ersättning. Detta syns också ha hänt i Viborgs fögderi i början av 1300-talet, emedan fastän fögderiet var en pant mot ett lån av kyrkan och kyrkan därmed fögderiets egentliga ägare tills lånet hade betalats, det var kungen, åt vem Per Jonsson Bååt lovade ge slottet mot lånens betalande (en trohetsed)⁴⁵⁴⁵ och det var kungen, som först fullmäktigade Per Jönsson och Ernils Kettilbjörnsson att underhandla med hövdingen i Viborg Efflerus om slottets återbringande under kungens välde⁴⁵⁴⁶. Fögderiet hölls alltså som kungens egendom, som mot trohet hade givits till Per Jönsson Bååt, men var en pant mot ett lån av kyrkan och därmed kyrkans egendom och användes av Bååt-bröderna med lånegivarens (kyrkans) lov.

Nurmiainen (1997) översatte ordet *beneficium* på finska som "läänitys", dvs. en förläning⁴⁵⁴⁷, men betonade (1997b), att *beneficium* inte var en förläning i den meningen, som ordet senare hade, och att de började kalla förläningar så bara efter ordens "*beneficium*" och "*precarium*" ursprungliga mening hade blivit oklar eller glömts, dvs. orden "*beneficium*" och "*precarium*" betydde olika saker under karolingtiden och senare⁴⁵⁴⁸.

Givandet av resurser, dvs. ett gods, till någons användning, orsakade – om inte annars specificerad⁴⁵⁴⁹ - alltid själv en skuld, som betalades med tjänst

⁴⁵³⁹ Kasten 2011

⁴⁵⁴⁰ DF 298

⁴⁵⁴¹ Bagge et al. 2011, ss. 1-14

⁴⁵⁴² Kasten 2011.

⁴⁵⁴³ Nurmiainen 1997, s. 48

⁴⁵⁴⁴ Orden "*beneficium*" och "*stipendium*" användes som synonymer, Fritz 1972, s. 80.

⁴⁵⁴⁵ DF 299

⁴⁵⁴⁶ DF 294

⁴⁵⁴⁷ Nurmiainen 1997

⁴⁵⁴⁸ Nurmiainen 1997b, ss. 80-83

⁴⁵⁴⁹ Se t.ex. Tord Bondes trohetsedsbrev, SDHK 16155: " for pant oc æy for scathe æller sculd"

eller skattebetalande. Till detta lånearrangemang hörde senare att godsinnnehavaren fick använda det mot lånet pantsatta godsets resurser, men "lånet" kunde aldrig förkortas till slut. *Beneficium* var inte i början anknutet till utrustning av beväpnade män liksom med de senare allodialfrälsegodsen, utan hade en civil karaktär⁴⁵⁵⁰.

Enligt Hietaniemi (1997) var det decentraliserande och fragmenterande juridisk-ekonomiska systemet, som bara från året 1515 – inte förr under medeltiden - kändes med namnet "*féodalité*" eller feodalväsendet trots dess redan tidigare existens och som innehöll förlåningen av områdena, inte känt av den Romanska rätten⁴⁵⁵¹. Detta system har karakteriserats av t.ex. 1) böndernas underordning, 2) användning av förlåningar i stället för lön, 3) maktposition av en specialiserad militärklass, 4) personliga lydnds- och beskyddningsband, 5) centralmaktens splittrande, dvs. kungens svaghet⁴⁵⁵². Hur väl denna karakterisering passar till området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen under medeltiden, kräver analys här.

Det är klart, att Viborgs fögderi var förlånat till representanter av högfrälset under nästan hela medeltiden, och ofta som ett pantlån⁴⁵⁵³. Det är alltså ingen tvekan om att själva förlåningssystemet användes i Viborgs fögderi i stället för lön under medeltiden och även i Vasatidens allra tidigaste fas⁴⁵⁵⁴. Om böndernas underordning under medeltiden kan inte mycket sägas i brist på medeltida dokument, men att kung Magnus Eriksson år 1347 gav skattelättnader till de karelare, som bodde väster om Korsnäs⁴⁵⁵⁵, och att hans son Erik Magnusson bekräftade samma skattelättnader år 1357⁴⁵⁵⁶ skulle tala för att bönderna i Viborgs Karelen under medeltiden inte var i en mycket underordnad position. Militärklassens överhöghet skulle först se ganska klar ut i medeltidens Viborgs fögderi, men militärklassen, dvs. frälsemännen, var inte mycket närvarande i det gigantiska Viborgs fögderi utom Viborg och Veckelax. Personliga lydnds- och beskyddningsband existerade säkert mellan frälsemännen och deras hövdingar också i Viborgs fögderi, vilket bevisades t.ex. av Viborgs fogde Erengisle Nilssons godsgivande till konungsnämnds

⁴⁵⁵⁰ Kasten 2011, ss. 27-57; Ordet "*beneficium*" kunde tyda på: 1) *precaria verbo regis* (tionderna betalades som ränta), 2) de vanliga *precaria* (en små årlig ränta). Ett arrangemang liknande den senare tillämpades litet senare under senmedeltidens England med namnet "House-Gable" (-Husgafvel).

⁴⁵⁵¹ Hietaniemi 1997a

⁴⁵⁵² Marc Blochs karakterisering, se Nurmiainen 1997, s. 60; För jämförelse av Blochs karakterisering med Väino Voionmaas karakterisering, se Nurmiainen & Piippo 1997, ss. 310-315.

⁴⁵⁵³ Fritz 1973, ss. 131-138; Retsö 2009, ss. 339-349 och bilaga 4

⁴⁵⁵⁴ Den sista förlåningstagaren i Viborg var Johan av Hoya på 1520-talet.

⁴⁵⁵⁵ DF 522

⁴⁵⁵⁶ DF 666

nempdeman Erik Larsson 2.2.1396⁴⁵⁵⁷ och Tord Bondes trohetsed till kung Erik av Pommern och drottning Margareta 12.8.1403⁴⁵⁵⁸. Centralmaktens splittrande, dvs. kungens svaghet kan inte hållas som en orsak till Viborgs fögderis förläning, emedan det innan krigståget till Karelen år 1293 inte fanns i området någon Sveriges centralmakt, som skulle ha brutit ihop. Det borde därför hellre talas om centralmaktens non-existens i Karelens fall då. I Viborgs fögderi kan själva det förläningsystemet hellre hållas som en centraliserande faktor, eftersom förläningen var ett sätt att hålla ett avlägset område, liksom Viborgs fögderi, inom rikets förvaltning.

Om man tillägger till de ovan nämnda fem kriterierna de rättshistoriska faktorerna, som Jutikkala (1942)⁴⁵⁵⁹ och Jokipii (1956)⁴⁵⁶⁰ höll viktiga som kriterier för existensen av feodalsystemet i Österland, dvs. 6) domarmaktens förläning, 7) förläningarnas ärftlighet, 8) släktgemenskapens framhävda position och 9) den offentliga maktens givande till privatpersonernas händer, kan det sägas, att domarmaktens förläning syns ha ägt rum i Viborgs fögderis område öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen, eftersom den första häradsdomaren där är känd bara år 1530⁴⁵⁶¹. Viborgs fögderis förläning var inte direkt ärftlig, fastän samma släktgrupp höll fögderiet länge under medeltiden (Appendix N). Det senaste skulle dock klart betona släktgemenskapens framhävda position i Viborgs fögderi. Alla de, som hade Viborgs fögderi som förläning under medeltiden hade en offentlig position som riksråd, marsk, drots eller riksföreståndare utan Efflerus Ingesson, vars status inte är bättre känt, och Gunhild Bese (Appendix N)⁴⁵⁶². Tönne Erikssons status som riksråd är oklar, men detta är inte uteslutet⁴⁵⁶³. Därför kan den slutsatsen inte dras, att den offentliga makten hade givits till privatpersoner i Viborgs fögderi under medeltiden.

Bara 4 av de 9 ovan nämnda faktorer, som hölls som typiska för det arrangemanget kallat ett feodalsystem, existerade i Viborgs fögderi under medeltiden. Om detta jämfördes med ett område, där alla de nio nämnda faktorerna existerade (ett fullt feodaliserat område), skulle det fås en statistiskt signifikant olikhet på signifikansnivå $p < 0,03$ (Fishers exacta test), vilket skulle tyda på, att Viborgs fögderi var ett svagt feodaliserat område under medeltiden.

⁴⁵⁵⁷ DF 1054

⁴⁵⁵⁸ SDHK 16155

⁴⁵⁵⁹ Jutikkala 1942, ss. 33-36

⁴⁵⁶⁰ Jokipii 1956, s. 13

⁴⁵⁶¹ DF 6556

⁴⁵⁶² ASF I:420-496

⁴⁵⁶³ ASF I:278; T.E nämnes dock bland Sveriges riksråd år 1520, DF 6005

Det är inte helt uteslutet, att orden *precarium* eller *beneficium* som ursprungliga begrepp användes i Viborgs fögderi på 1320-talet, när Bååtbröderna köpte fögderiet med pengar lånade av kyrkan⁴⁵⁶⁴. När förläningsväsendet kom till detta område i början av 1300-talet, var det redan ett välkänt system, men i Viborgs fögderi fanns det inte förutsättningar för en full feodalisering av området ännu då. När Jääskis, Äyräpää och Savolax tillades till fögderiet ganska snart efter köpet år 1323, fanns det även mindre möjligheter för att använda fullt feodalväsendets möjligheter i hela området. De stora frågorna var områdets bobesättning och lokalförvaltningens byggande, ännu i kung Eriks av Pommern regeringstid. Bara senare i kung Gustafs I regeringstid, när kungens position blev starkare och skatteinsamlandet effektiviserades, fanns det möjligheter för äkta "feodalisering", men det faktum, att Viborgs fögderi inte längre gavs ut som en förläning efter Johan av Hoyas tid talar mot ökning i feodalisering då, fastän regalrätterna efter reformationen förstärktes och böndernas position därmed kanske blev svagare. Bara under 1600-talet i stormaktstid, när nästan hela Kymmenedalen blev förlänad till de hårdhänta baltiska adelsmännen och rikets resurser gavs till privatpersonernas användning i det så kallade arrendesystemet⁴⁵⁶⁵, kan det talas om feodaliseringsgradens äkta ökning - med de ovannämnda kriterierna.

Under 1523-1604 var situationen mycket likadan som innan 1523, men bönderna hade blivit mera underordnade med skatteindragandets effektiviserande och med lokalförvaltningens nätverks spridande norråt och militärklassens överhöghet hade blivit klarare med förvaltningens förbättring och de fortfarande pågående krigen. På andra sidan hade släktgemenskapens position försvagats med att fogdarna nu också kunde vara ofrälse, fogdarna fick lön i stället för en förläning och domarmaktens förläning till Viborgs hövdingar skedde inte på samma sätt som tidigare, eftersom häradshövdingarna existerade i området efter 1530⁴⁵⁶⁶. Feodaliseringsgraden i Viborgs fögderi på basis av de ovan beskrivna kriterierna blev faktiskt låg med en stark centralmakt (Tabell 18). Åren 1604-1632 var situationen praktiskt taget detsamma, men kung Karl IX gav stora förlänningar i Kymmenedalen till den baltiska adeln för att hålla den nöjd och kung Gustaf II Adolf lät via det arrendesystemet ge den offentliga maktens uppgifter till privatpersonernas användning generellt i rike.

⁴⁵⁶⁴ DF 298

⁴⁵⁶⁵ Hallenberg 2008, ss. 11-13; T.ex. i Ingermanland, där insamlingen av skatter kunde vara svårt på grund av flyttandet av en anmärkningsvärd del av den ortodoxa befolkningen till Rysslands sida, kunde arrenderingen av skatteinkomsterna till utländska borgare vara förmånlig för riket. Detta verkar under krigstiden ha varit fallet, emedan när Gustaf II Adolf år 1621 reste ut till kriget, gav han memorial, där arrenderingen av alla kronoräntor utan undantag nämndes (Almqvist 1917, ss. 144-146).

⁴⁵⁶⁶ DF 6556

Efter 1632 förändrades situationen. Centralmakten blev svagare med den 5-åriga prinsessan Kristinas stigande till tronen. Hon blev myndig 12 år senare och blev därefter känd för att ge bort en stor del av rikets gods som förlänningar. Detta ledde dock inte till andra kvalitativa förändringar i feodaliseringsgraden i Viborgs län i jämförelse med åren 1604-1632 (Tabell 18).

Om man då jämför de ovannämnda kriterierna för feodalisering i de fyra nämnda tidsperioderna: 1) 1249-1523, 2) 1523-1604, 3) 1604-1632 och 4) 1632-1654 med hjälp av statistik (Fishers exacta test, Tabell 18), kan det ses, att det inte finns någon statistiskt signifikant olikhet mellan dessa fyra tidsperioder i en sådan jämförelse, fastän det 1632-1654 blev mera av de ovannämnda kriterierna fyllda än tidigare, dvs. det fanns en trend mot en ökande feodaliseringsgrad, men inte tillräckligt stor för att producera en statistiskt anmärkningsvärd olikhet.

Förhållandets mellan kungen eller hövdingen och frälsemannen ursprungliga syfte var ekonomiskt, att producera nytta till dem, som hade en insats i riket, men naturligtvis betydde detta, att riket borde skötas. De varierande uppgifterna, som rikets skötande krävde, borde tas hand om. Detta förutsatte män, som band sig till rikets, dvs. kungens sak.

När kung Erik av Pommern 7.12.1407 gav ett frälsebrev till de 14 österländska männen behövde han sådana pålitliga män i sitt nya område Österland, som band sig till riket och till kungen (Tabell 19).

I tabellen 19 kan man se, att de, som 7.12.1407 gavs frälsebrevet, riktigt agerade som rikets representanter i rättsväsendets uppgifter i olika delar av landet. Dessutom, utrustade de naturligtvis män och häst till kungens armé. Beskattningen hörde till fogdarna, och fogdarna kom under medeltiden från högfrälset. Bara en av de 14 män, som 7.12.1407 fick frälse, agerade som en fogde, Magnus Torstensson, som var fogde och lagman på Åland (Tabell 19). Detta kan betyda, att hans rötter som frälseman var längre än de andras.

Det kan frågas, om rikets utveckling så småningom förändrade frälse- och förläningsförhållandets natur så, att det inte längre var tillräckligt nyttigt för kungen och riket att ge en insats till jordbruksaffärlivet utan garantier.

Detta faktiskt verkar ha varit fallet, när kungarna ville reducera frälset, och när kung Gustaf I förverkligade sin lokalförvaltnings och beskattnings reform, hände det därför, att kungen ville ha mera nytta av sin relation med frälseståndet och bönderna. Han band sig inte till fogdar för livstid, utan vanligen högst för 3 år, för att ta hand om tillräcklig produktivitet, men till frälset band han sig fortfarande kontinuerligt.

Förhållanden mellan frälsemän och kungen eller hövdingen natur

Traditionellt har man tänkt, att kungen måste som en integral del av frälseväsendets förvaltning på något sätt belöna sina tjänare för att kunna förvalta dem. Denna vy är säkert en del av sanningen, men inte nödvändigt hela sanningen. Nämligen, ett frälse- eller förläningsförhållande kan också ses som

Tabell 18: Feodaliseringsgrad i Viborgs fögderi under medel- och vasatiden. För kriterierna, se texten.

Kriterierna	1293-1523	1523-1604	1604-1632	1632-1654
Böndernas underordning	Nej	Ja	Ja	Ja
Användning av förläningar i stället för lön	Ja	Nej	Ja	Ja
Maktposition av en specialiserad militärklass ^a	Nej	Ja	Ja	Ja
Personliga lydnads- och beskyddningsband	Ja	Ja	Ja	Ja
Centralmaktens splittrande, dvs. regentens svaghet	Nej [#]	Nej	Nej	Ja
Domarmaktens föräning till hövdingarna	Ja	Nej	Nej	Nej
Förläningsarnas ärftlighet	Nej	Nej	Nej	Nej
Släktgemenskapens framhävda position i fögderiets ledning	Ja	Nej	Nej	Nej
Den offentliga maktens* uthyrande till privatpersonernas användning	Nej	Nej	Ja	Ja
Tillsammans	4/9	3/9	5/9	6/9
Inga statistiskt signifikanta kvalitativa olikheter i Fishers exacta test på signifikansnivån $p < 0,05$				
*Offentliga uppgifterna				
[#] Det fanns ingen centralmakt i området i början				
^a I hela fögderiet, inkl. Savolax				

ett samarbetsförhållande mellan frälsegods- eller förläningstagaren och – givaren, dvs. kungen och slottshövdingen eller den vanliga frälsemannen.

Ett frälse- eller förläningsförhållande kan jämföras med ett kommanditbolags organisation⁴⁵⁶⁷. Kommanditbolaget (commenda lat.) är ett ekonomiskt samarbetearrangemang, som kändes enligt Weber (1927) redan i antiken⁴⁵⁶⁸. Enligt Pihlajamäki formades kommanditbolagets grund i slutet av 1100-talet-1200-talets början⁴⁵⁶⁹. Max Weber, som själv skrev sin doktorsavhandling om medeltidens affärsarrangemang kom till den slutsatsen att kommanditbolagformen användes speciellt från 1400-talet i Sydeuropa, börjande i Firenze⁴⁵⁷⁰. Kommanditbolagformen utvecklade alltså kollateralt med det så kallade förläningsystemet och hade några gemensamma särdrag med förläningsorganisationen.

Båda de här två ekonomiska arrangemangen kan också jämföras med en tredje medeltida typ av avtal, där enligt Pihlajamäki (2007)⁴⁵⁷¹ lånepenningarna förblev i lånegivarens ägande i ett tidsbundet bolagsavtal (lat. *societas*) mellan handelsmannen och lånegivaren och därmed hade lånegivaren en del av risken och var därför berättigad att få en del av affärens vinst. I bakgrunden fanns den medeltida kyrkans negativa attityd mot räntatagandet, som även kunde ses som ett synd. Detta arrangemang var i praktiken detsamma som i ett kommanditbolag med det undantaget, att avtalet var tidsbundet från början.

När förläningsgivaren gav insatsen (ett slott och dess län) till någon, som gjorde vinst med det och betalade en del av vinsten (skatteinkomsten – länets utgifter) till förläningsgivaren i form av pengar, naturprodukter eller utrustade män, var situationen mycket likadan som i det ovan nämnda medeltida *societas*-arrangemanget och detsamma som när en kommanditär gav en komplementär (t.ex. en resande handelsman) kapital för en viss summa för att göra vinst med det någonstans, dit kommanditären själv inte kunde gå, och väntade – på basis av ett avtal - på en liten ersättning för sin insats.

Ett sådant förhållande kunde i en förlänings fall under medeltiden existera under kungens livstid (fögderi), även länstagarens livstid, och med frälsegodsen kunde det även ärvas – med nästan all vinst som hade kumulerat till enheten över en generation. En liten skatt togs dock i princip av arvet. I frälsegodsets fall var den delen av vinsten, som frälsegodsgivaren väntade på – på basis av ett avtal – rustningstjänsten.

⁴⁵⁶⁷ Weber 1927/2003, ss. 229, 279

⁴⁵⁶⁸ Weber 1927/2003, s. 279; se också Malmendier 2005.

⁴⁵⁶⁹ Pihlajamäki et al. 2007, s. 43

⁴⁵⁷⁰ Weber 1927/2003, s. 229

⁴⁵⁷¹ Pihlajamäki et al. 2007, ss. 161-162

Frälsegodsens som frälsets personliga egendom (i Sverige) formade en del av kungens belöningsystem, men det räckte inte till dem, som gjorde de största satsningarna på rikets ekonomi och försvar från sina egna pengar.

En högfrälseman med hundratals gods var alltså i ett stort kommanditbolag-liknande företag med kungen. Landsherren (kungen) som en "tyst bolagsman" (kommanditär) svarade bara med den egendom han hade som insats, dvs, t.ex. ett fögderi i hövdingarnas och ett gods i de vanliga frälsemännens fall.

Den, som fick förläningen, dvs. en stor ekonomisk resurs till sin användning, kunde ta en del av områdets bönders årliga produkt till fögderiet som skatter för att ta hand om de kostnader, som fögderiets upprätthållande och hans tjänst för riket i form av t.ex. utrustning av män och hästar orsakade och för att ge kungen en ersättning för användningen av hans insats⁴⁵⁷², om han ville få någon annan ersättning än utrustade män och hästar.

Landsherrens "kommanditärs" ansvar förverkligades konkretiskt med förläningarna i rikets marginalområden liksom t.ex. Viborgs fögderi. Om hövdingen inte skötte sin "komplementärs" plikt tillräckligt väl och inte kunde producera tillräckligt med män till kungens tjänst, var det alltid möjligt att kungens insats, fögderiet, förlorades till en attackerare. Att 8 % (21/267) av österländska frälsemän i sköldmönstringen i Viborg var Veckelax frälssläkters representanter år 1555⁴⁵⁷³ talar för att Viborgs hövdingar som länstagare hade känt sitt ansvar mot "kommanditären", dvs. kungen, och hade skött kungens insats väl.

Länstagaren i sin tur som en "ansvarig bolagsman" (komplementär) svarade om allt, i värsta fall med sitt liv, sin ära och sin egendom.

Den skriftliga trohetseden, som länstagaren mot ett förläningsbrev gav till länsgivaren, tillsammans med förläningsbrevet utgjorde ett avtal, där förläningsens villkor var i en skriftlig form (t.ex. Tord Bondes trohetsedsbrev 12.8.1403⁴⁵⁷⁴).

I den vanliga frälsemännens fall ser ett frälsebrev eller annat gåvobrev ut att ha motsvarat ett avtal, där förhållandet mellan kommanditären och komplementären, dvs. mellan kungen och hövdingen eller mellan hövdingen

⁴⁵⁷² T.ex. Ingermanlands generalguvernör Erik Gyllenstierna fick år 1642 land som en gåva av 300 daler i värde i Veckelax (Kujala 2010d). År 1655 var hans förlänings i Veckelax intäkt 1591 daler. Emedan 1 daler motsvarade 16,5 g silver och en troyes-uns (31,1034768 g) silver kostade ca. 41 Förenta Staternas dollar i augusti 2011, dvs. 1,3 dollar/g, skulle 1 daler vara år 2011 ca. 1,3 dollar/g x 16,5 g = 21,7 dollar. Om Erik Gyllenstierna fick 1591 daler/år intäkt av sin förläning i Veckelax, skulle det motsvara i dag 1591 daler/år x 21,7 dollar/daler = 34604 dollar/år = 23958 euro/år = 218535 SKr/år. Erik Gyllenstiernas förlänings i Veckelax intäkt motsvarade inte ens medeltallön i Finland år 2011 (ca. 35280 eur), men levnadsstandarden var lägre under 1600-talet. Troligen också pengarnas, dvs. myntarnas, köpkraft var större än idag.

⁴⁵⁷³ Anthoni 1970; Vehvilä & Castrén 1975

⁴⁵⁷⁴ SDHK 16155, SD 375

och klientfrälsemannen, öppet deklarerades. T.ex. i Viborgs fogde Eregisle Nilssons brev till Erik Larsson, nempdeman i Veckelax enligt Magnus Erikssons Landslags XXXI och XXXIII kapitel, 2.2.1396, definierades det klart, att Erik borde "tjäna därav annars (eljes) också skatt göra"⁴⁵⁷⁵. Godsets användnings förutsättningar definierades i Eregisle Nilssons brev, och när Viborgs hövudsman Karl Ulfsson i sitt bestyrkande brev 21.3.1396⁴⁵⁷⁶ nämnde, att Erik Larsson var då nempdeman i Veckelax, berättade han också varför Erik Larsson fick Veckelax kyrkas malm. Som en konungsnämndens nempdeman enligt Magnus Erikssons Landslags XXXI och XXXIII kapitel hade Erik Larsson enligt samma lags samma kapitel XXXI svurit en ed till drottningen eller hennes representant, och det betydde vanligen ett gods som en motgåva.

Lokalförvaltningen agerade som ett slags kommanditbolag, en affärsorganisation känd sedan antiken och aktivt utvecklat under medeltiden, mellan hövdingen (*patronus*) som kommanditär och hans klientfrälse som komplementärer under medeltiden så att den vinstdelen, som hövdingen för sin insats krävde var frälsetjänst och utrustning av män och hästar.

I fråga om frälsemännen, hade kungen (*patronus*) - den "kommanditären" - många "komplementärer" (hövdingar och frälsemän) i rikets olika delar, som alla använde kungens insats för att producera vinst och betalade till kungen en ersättning t.ex. i form av utrustade män. Rikets förvaltning baserade sig på en stor mängd av "kommanditbolag"-liknande förläningar och frälsegods med samma "tysta bolagsman (kommanditären)", kungen. Man kan tala här om en "*societas publicanii*".

Kungen behövde män för att insamla skatter i rikets olika delar, eftersom han inte längre kunde göra det själv i hans växande rike. Han kunde inte ge slott till sina män mot en ränta och då betala med dessa räntepengar till knektar därför, att den medeltida kyrkan accepterade i princip inte räntetagningen (lat. *usura*)⁴⁵⁷⁷. Kungen fick hans ersättning för hans insats som utrustade män.

Emedan 90 % av Österlands gårdar var enligt Harrison & Eriksson (2010, s. 238) under skatt under 1500-talet och landbönderna på sin del betalade bara räntan (se ovan), inte skatt på sina gods, och godsägarna, dvs. bönderna, som var under skatt men ansåg kanske sig själva som ägare av sina gårdar, behövde inte betala annat än den skatten, som lagligt till dem hörde, är det troligt, att bara förläningen av stora områden producerade anmärkningsvärda inkomster till förläningstagaren. För att få denna inkomst insamlad behövdes den lokala förvaltningen, som formades till stor del av de lokala lågfrälsemännen personligt trogna till sin hövding och kung.

⁴⁵⁷⁵ DF 1054

⁴⁵⁷⁶ DF 1057

⁴⁵⁷⁷ Luk. 6:35: " Nej, älska era fiender, gör gott och ge lån utan att hoppas få igen. Då skall er lön bli stor, och ni skall bli den Högstes söner, ty han är själv god mot de otacksamma och onda." (Jesus' egna ord); Baldwin 1970, ss. 270-311

Kungen eller hans representant granskade sina insatsers produktion under medeltiden i sköldmönstringar, där alla "ansvariga bolagsmännen (komplementärerna)", dvs. frälsemännen, var närvarande med risk för att förlora kungens insats.

Naturligtvis var det inte så, att förläningen som ett sätt att organisera förvaltningen hade sina rötter i kommanditbolagets form, utan båda troligen representerade en mycket tidig modell, som hade fått olika former i förvaltningen och handel. Den här jämförelsen är därför inte direkt anakronistiskt, emedan också kommanditbolagsformen är en gammal bolagsform, vars rötter är tidiga, enligt Weber (1927) redan i antiken⁴⁵⁷⁸. Olikheten med förläningsystemet och kommanditbolagen var i deras natur: det andra var för riket, det andra för privata affärer, men tagandet av räntan inte var godkänt av kyrkan för någon av dem.

Detta förändrade sig i reformation. Den katolska kanonska rätten hade nog godkänt ersättningen för insatsen, men inte räntetagningen (lat. *usura*). Efter reformationen var kungen själv kyrkans huvud och därmed också det kyrkliga rättsväsendets högsta jordiska domare. Ingen förhindrade kung Gustaf I att ta hela vinsten maximalt till rikets kammare från fögderierna, och det gjorde han. Viborgs slottslän förlänades inte längre efter Johan van Hoyas tid. Det blev ett kronovaltat tjänstelän, som förvaltades av en kronans tjänsteman under stark ledning av centralmakten..

Från komplementärer till ämbetsmän

I Vasatidens början förändrades arrangemanget. Kung Gustav I försökte göra länen mindre och göra dem till fögderier, som hans tjänstemän, fogdarna, som alltså inte var förläningsstagare, skulle kontrollera och upprätthålla i stället för de autonoma stormannasläkternas representanter, vars pålitlighet inte alltid var självklar från kungens synpunkt.

Slottshövdingarna agerade också mera som ämbetsmän. De blev ståthållare och ersattes senare av landshövdingar. Fogdarna var statens löntagande ämbetsmän, som hade fått sina fögderier (motsvarande härader i storlek) att förvalta tidsbundet (i princip max. 3 år) och en möjlig vinst gick helt till eller via Kammaren i Stockholm. Fogden var nu en löntagare i kungens "bolag". Frälset agerade ännu liksom komplementärer i kungens kommanditbolag-liknande arrangemang.

Fanns det något hopp om vinst i detta nya arrangemang för dess ämbetsmän eller var det rent fråga om en hederssak?

Säkert var det så, att om kungen ville nämna en frälseman till ett ämbete, frälsemannen inte hade möjlighet att neka sig. Frälsemannen måste ta ämbetet, om det erbjöds honom. Att göra annat kunde kungen ha tolkat negativt med alla följder.

⁴⁵⁷⁸ Weber 1927/2003, ss. 229, 279

Fogdarna var ofta ofrälse under Vasatiden, men t.ex. i Kymmenegårds län (härad under Viborg slottslän), ⁴⁵⁷⁹var åtminstone 10-14/26 (38-54 %) av kronofogdarna under 1556-1625 frälse (Olof Jakobsson Stubbe⁴⁵⁸⁰, Henrik Klasson Creutzhammar⁴⁵⁸¹, Knut Jönsson Glad⁴⁵⁸², Olof Eriksson Husgafvel⁴⁵⁸³, Olof Jakobsson Grubbe⁴⁵⁸⁴, Hans Wirtenberg von Debern, Peter Hertzig⁴⁵⁸⁵, Erik Mikaelsson Sölfverarm⁴⁵⁸⁶, Erik Jönsson Husgafvel⁴⁵⁸⁷, Heiden Vilken) och kanske några andra (Kristoffer Jörensso⁴⁵⁸⁸, Joen Korp⁴⁵⁸⁹, Sander Engel⁴⁵⁹⁰, Anders Nilsson⁴⁵⁹¹).

Om det räknas, i hur många år av de åren 1556-1625 (70 år) Kymmenegårdens kronofogde hörde till frälset, kommer man till det följande: 1) frälse: 40/70 (57 %), 2) ofrälse: 23/70 (33 %), 3) osäkra: 7/70 (10 %). Det här skulle föreslå, att öster om Kymmene älv hörde majoriteten av rikets ämbetsmanfogdar till frälset i den nya Vasatidens lokalförvaltning.

Siffrorna ovan motsvarar de i hela Finland, där ca. 50 % av fogdar var födda i frälset och ca. 2/3 av alla fogdar var födda i frälset eller var nyadlade⁴⁵⁹².

Om:

- 1) befolkningen i Kymmenegårds län beräknades under 1500-talets andra hälft ha varit ca. 10000 invånare (Veckelax ca. 4000, Säckejärv och Vederlax ca. 2000)⁴⁵⁹³

⁴⁵⁷⁹ Katajala et al. 2010. Appendix 2.

⁴⁵⁸⁰ Troligen den Olof Jakobsson Stubbe (Bollstad-släkten), som 1560-1562 var befallningsman i Raseborg, Ramsay 1909, s. 441

⁴⁵⁸¹ Raneke 1990, s. 190, nr. 200 i Stockholms Riddarhus.

⁴⁵⁸² Raneke 1909, s. 102, Raneke 1990, s. 256, ointr.

⁴⁵⁸³ Ramsay 1909, s. 196

⁴⁵⁸⁴ Ramsay 1909, s. 158

⁴⁵⁸⁵ Ramsay 1909, s. 176

⁴⁵⁸⁶ Ramsay 1909, s. 464

⁴⁵⁸⁷ Ramsay 1909, s. 196

⁴⁵⁸⁸ Ramsay 1909, s. 405.

⁴⁵⁸⁹ Ramsay 1909, s. 507

⁴⁵⁹⁰ Raneke 1990, s. 379 ointr.

⁴⁵⁹¹ Anders Nilsson kunde kanske ha varit en sonson till Anders Nilsson Sabelfana, slottsloven i Nyslott, fogde i Kivinebb, hövitsman i Viborg, befälhavare i Åbo slotts belägring år 1563 och en storlandägare i Viborgs Karelen. Hans son Nils Andersson studerade i Tyskland år 1573, men avrättades efter sin hemkomst i Åbo för att ha våldtagit en skomakares hustru.

⁴⁵⁹² Hallenberg 2001, s. 327

⁴⁵⁹³ Katajala 2010c

- 2) adeln utgjorde ca. 0,5 % av befolkningen⁴⁵⁹⁴, dvs. ca. 50 i tidpunkten x
- 3) det under 1556-1625 (ca. 2,5 generationer, 30 år/generation⁴⁵⁹⁵) var ca. 20 fogdar hörande till frälset och 16 fogdar ofrälse eller okända i status i Kymmenegårdslän
- 4) födelsetalet och dödligheten var ungefär i balans⁴⁵⁹⁶
- 5) livslängden i medeltal var ca. 30 år (med hänsyn till barndödligheten taget),

skulle befolkningens antal under hela perioden 1556-1625 ha grovt sett ha varit ca. 2,5 x 10000 invånare = ca. 25000 invånare och antal frälsemän ca. 2,5 x 50 frälsemän = 125 frälsemän.

Om så, skulle det i frälsegruppen ha varit 10 fogdar/ca. 125 frälsemän och i ofrälsegruppen (inkl. de fogdar osäkra i status) 16 fogdar/25000 invånare.

⁴⁵⁹⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 437

⁴⁵⁹⁵ Under medeltiden var den förväntade livstiden i Norden i medeltal inte mycket högre än 20 år (Benedictow 1993b, ss. 36-41, varierande mellan 17,7-32,2 år i olika orter), men det här medeltalet innehåller också dem, som har dött under de sista graviditetsveckorna i livmodern, under förlossningar och som nyfödda barn eller som småbarn generellt. Exact taget borde bara de nyfödda döda barn, som har hunnit att andas in och ut en gång, räknas med till neonatalmortaliteten, barnmortaliteten och överhuvudtaget mortaliteten (inte dem, som har dött under de sista veckorna av graviditeten i livmodern eller i förlossningskanalen, och blivit begravna i kyrkogården). Benedictows (1993) data baserar sig dock på osteoarkeologiska begravningar på kyrkogårdar, på basis av vilka inte kan dem, som har dött i livmodern under graviditetens sista veckor eller i förlossningskanalen, och dem, som har hunnit att leva för en stund, avskiljas. De som klarade sig genom förlossningen kunde därför väl leva i medeltal 30 år. Enligt Benedictow (1993b, ss. 29-36) var andelarna av dem, som hade dött i över 35/ 40 års ålder och blivit begravna i olika medeltida kyrkogårdar, de följande: 19,3 % (40+, Frösön), 24,6 % (40+, Maere), 16,1 % (40+, Tonsberg), 25,6 % (40+Trondheim), 31,4 % (40+, Lund), 15,8 % (36+, Sola), 25,2 % (35+, Svendborg) och 27,3 % (40+, Viborg i Danmark). I dessa materialer var antalet människor, som hade dött i över 60 års ålder 1,4-11,6 %. Situationen under den tidigmoderna tiden var inte radikalt olik som under medeltiden från medicinens möjligheters synpunkt, emedan antibiotika, vaccinerings och de generella möjligheterna att bota sjukdomar inte ännu hade utvecklats, fastän det fanns ett hospital i Viborg redan under 1400-talet och sockenstugor vid kyrkor sedan årets 1571 kyrkoordnings verkställande. Läkarna var dock en raritet i hela riket ännu i 1600-talets slut.

⁴⁵⁹⁶ Ca. 2,2 barn/kvinna räcker till att upprätthålla befolkningens storlek, om mortaliteten inte är ökad, men under medeltiden kunde barnmortaliteten vara även 640/1000 och för att kompensera en sådan barnmortalitet behövdes ca. 6 levande födda barn/kvinna. De medeltida kvinnorna hade i medeltal ca. 6,8 förlossningar/kvinna (Benedictow 1993b, ss. 46-49). Nuförtiden är barnantalet i Finland 1,7 barn/kvinna (Statistikcentralen i Finland, 2013), vilket betyder, att befolkningen kommer att förminska och att vara mycket sårbar av sådana omständigheterna, som leder till stora förluster i befolkningen. I Norge fanns det ca. år 1300 ca. 2,25 överlevande barn/äktenskap (Benedictow 1993b, s. 141), dvs. mera än i dag i Finland, men trots det hade 1300-talets pestepidemi en ruinerande effekt på Norges rikets ekonomi. I Danmarks område nådde befolkningens storlek sin 1200-talets nivå igen bara på 1800-talet (Benedictow 1992, ss. 110-111) och detta skedde med folkets fulla reproduktiva kapacitet, utan anmärkningsvärda preventivmedel.

Olikheten mellan frälsegruppen och ofrälsegruppen är statistiskt signifikant ($p < 0.0001$, χ^2 -test).

Detta bevisar, att hörandet till frälset betydde i Kymmenegårds län ett visst ansvar om områdets förvaltning också under Vasatiden, fastän fogdarna under tidig Vasatid i en ganska stor omfattning rekryterades från lokala eliter⁴⁵⁹⁷.

Kvalifikationer till rikets ämbete under Vasatiden

En stor del av lokalförvaltningens ämbetsmän var alltså frälsemän i Vasatidens början öster om Kymmene älv. Hörandet till frälseståndet kan ses som en merit, en kvalifikation till förvaltningsämbeten på grund av den skolningen och status, som frälsemännen av gammalt hade fått⁴⁵⁹⁸.

Hörandet till frälseståndet var dock inte längre den enda meriten, som togs till hänsyn, och det kunde även vara en dismerit, om frälsemannen var för stark. Lågrälsemännen sällan var, och de frälsemän, som agerade som vårt exempel, Kymmenegårds läns, fogdar hörde klart till lågrälset.

Läs- och skrivkunnigheter var nödvändiga, emedan kungen och hans kansli via brev styrde länen, liksom slottsläns hövdingar och ämbetsmän. En läskunnig ofrälseman gick därför troligen förbi en oläskunnig frälseman.

Samtidigt hade de pågående krigen tagit sin del av de österländska frälsemännen. När i hela Sverige ca. 0,5 % av hela befolkningen hörde till

⁴⁵⁹⁷ Hallenberg 2001, s. 346

⁴⁵⁹⁸ Adelns utbildning förändrades i 1500-talets slut-1600-talets början så, att de literära studierna blev viktigare än fysisk utbildning. Detta skedde för att skola goda ämbetsmän lika väl som krigare (Eriksson 2008, ss. 22-23). Utbildningen var nu dörren till förvaltningen och vidare till hovet: utan utbildning öppnade dörren inte. Den statsapparaten, som formades efter Gustav Vasas lokalförvaltnings reform, förutsatte frälsets anpassning: detta skedde genom utbildning. Enligt Karin MacHardy (1999) var utbildningen även ett medvetet sätt att reproducera en social klass, men här är det troligen fråga om en romantiserad anakronistisk bild skapad av en högutbildad på universitetsliv koncentrerad historiker av vår tid. Adeln (frälset) var efter allt dock en militärklass och efter flera hundra år av militärutbildning och krig kunde den inte som helhet förändra sin urgamla kurs. De kontinuerligt pågående krigen under 1500-1600-talen säkrade att frälsemännen kunde inte mycket studera. Bara en del av adeln (frälset) differentierade sig mot högre universitetsutbildning och vetenskaper. Resten av adeln valde en frälsemans levdanssätt och militärkarriär liksom tidigare. I Viborgs fogderis frälse fall kunde grundskolning fås i Viborgs skola och teologisk utbildning av områdets kyrkoherdar. Teologisk universitetsutbildning hämtades t.ex. i Wittenberg under 1500-talet (t.ex. Petrus Johannes de Wyborg; Korpela 2004a, s. 311; Nuorteva 1997; Grotenfelt 1893; Grotenfelt 1902). Grundandet av Academia Dorpatensis år 1632 och Academia Aboensis år 1640 gjorde universitetsstudier lättare för österländare. År 1641 grundades ett gymnasium och en barnskola i Viborg. Också de tyska borgarna i Viborg hade sin egen undervisning för deras barn. I 1688 fanns det redan skolor i Viborg, St. Olofsborg, Sordavala, Kexholm, Villmanstrand och Veckelax Nystad (Kujala 2010e).

adeln⁴⁵⁹⁹, var siffran i Finland troligen även mindre. Krigen tog ca. 25 % av den här finländska adeln på 1500-talet⁴⁶⁰⁰.

Också den gamla bördaristokratin, högfrälset, hade haft sina förluster. I reformationens vågor var det många som fick lämna landet på grund av att de valt den katolska tron. Några hade avrättats på grund av förräderi och deras gods hade dragits in till riket. Kungen kunde inte heller lita på alla spelare i hovet.

Under dessa omständigheter började Gustav Vasa, den kung, som personligen och ibland även närvarande tog hand om och kontrollerade, att sakerna gick som de borde gå, nämna finländska män hittills hörande till lågadeln och böndeståndet, till fögderier (se detta projektets hypoteser i 2.2.2. och deras behandling i motsvarande delar av denna bok).

Det har i detta projekt demonstrerats, att det i detta skede var många veckelaxiska frälsemän och -kvinnor som nådde en position i slottsförvaltning i olika delar av Sverige

Fogdarnas position

Under 1500-talets sista hälft utvecklade kronofogdens, rikets ämbetsmans, position. Fogdarna, som under 1500-talets sista hälft var i sitt ämbete som tidsbundna, svarade under kung Gustav I direkt till kungen. Fogdarna var i kontakt med dem under skatt och kände därför området bön­der, lokalförvaltningens tjänare och på andra sidan rikets frälsemän och rikets representanter. De hade alla trådar i sina händer och därmed också riktig makt i sina fögderier.

Fogdarna, liksom alla rikets ämbetsmän, svor en trohetsed till kungen⁴⁶⁰¹. Deras plikt var att se, att Sveriges lag följdes i området liksom det var konungsnämnds i Österland nempdemans plikt i hans område enligt Magnus Erikssons landslag XXXI och XXXIII kapitel under medeltiden. Rekryteringen av krigsfolk, dvs. utskrivningarna, hörde till fogden⁴⁶⁰². Fogdarna var också talesmän för kungens politik i sina områden⁴⁶⁰³, vilket skulle förklara, varför det måste ha varit svårt för t.ex. Erik Jönsson (Husgafvel-Wilcken) att i början av 1600-talet vara Kymmenegårds fogde, när kampen mellan kung Sigismund och hertig Karl var pågående. Den här plikten berättar också om politiska åsikter av de Veckelax frälse­släkters representanter, som agerade som fogdar efter hertig

⁴⁵⁹⁹ Harrison & Eriksson 2010, s. 437.

⁴⁶⁰⁰ Harrison & Eriksson 2010, s. 437.

⁴⁶⁰¹ Harrison & Eriksson 2010, s. 509.

⁴⁶⁰² Harrison & Eriksson 2010, s. 510.

⁴⁶⁰³ Harrison & Eriksson 2010, s. 510.

Karls seger. Också brottslingarnas förande till tinget hörde till fogden och hans fogdetjänare⁴⁶⁰⁴.

Största delen av fogdarna under 1500-talet hade enligt Hallenberg (2001) en militärbakgrund och största delen av dem fortsatte i militäruppgifter även efter fogdetjänsten⁴⁶⁰⁵

Om häradshövdingen, som existerade i Viborgs län bara efter 1530⁴⁶⁰⁶, inte själv tog hand om sin tjänst, agerade fogden enligt Hallenberg (2001) ofta som häradshövdingens vikarie eller lagläsare⁴⁶⁰⁷. Detta demonstreras i Viborgs slottslän t.ex. av Sigfrid Jönssons d.y. karriär: han agerade som fogde⁴⁶⁰⁸, häradshövding⁴⁶⁰⁹, lagläsare⁴⁶¹⁰ och underlagman⁴⁶¹¹. Ersättningen gick till häradshövdingen och fogden fick sin lön i detta arrangemang. Detta var fallet i Viborgs fögderi tills 1530, emedan inga häradshövdingar är kända där från tidigare tider liksom demonstrerat i detta projekt (Tabell 15). Viborgs hövding agerade alltså som fögderiets ledande ämbetsman och domare tills 1530, dvs. när Johan av Hoya ännu var Viborgs hövdsman. Ett exempel på detta arrangemang är känt även från Kymmenedalen. Nämligen, år 1458 agerade Bengt Lydiksson i häradshövdings ställe på herr Erik Axelssons vägnar och utgav åt Orewall bys bönder ett dombrev på det fiskevatten, som låg över Kymmene älv på Tavastlands sida i Pilkanna⁴⁶¹².

Domrättens och statsmaktens separering hade dock försökts redan år 1396, när en konungsnämnds nempdeman insattes i tjänst i Veckelax⁴⁶¹³. Försöket glömdes antagligen i 1400-talets oroligheter och maktskiften, speciellt troligen för krigets i Södra Jylland skull och slutligen med nempdeman Erik Larssons död år 1438 (se Tabell 14).

Under 1500-talets andra hälft tog ståthållarna mera hand om de rättsliga delar av lokalförvaltningen, inkluderande polisverksamhet, men år 1616, när

⁴⁶⁰⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 510.

⁴⁶⁰⁵ Hallenberg 2001, ss. 308-309, 320-321

⁴⁶⁰⁶ DF 6556

⁴⁶⁰⁷ Hallenberg 2001, s. 315

⁴⁶⁰⁸ Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tavaststjerna 1904, s. 132

⁴⁶⁰⁹ FS 4426:37

⁴⁶¹⁰ FS 3572:31, lagläsare Siffred Jönsson och hans sigill

⁴⁶¹¹ FS 4426:37; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. III; Rosén 1960, s. 233; Katajala et al. 2010, bilaga 2; Blomstedt 1958, s. 418

⁴⁶¹² DF 6661; exact taget var det fråga om ett fiskevatten i Tavastland, men Orewall by fanns i Viborgs fögderi.

⁴⁶¹³ DF 1057.

Heiden Wilcken blev Kymmenegårds fogde⁴⁶¹⁴, utfärdades fogdarna ståthållarnas myndighet⁴⁶¹⁵, vilket förklarar, varför Heiden Wilcken kunde i 10 år tills 1625 vara fogde⁴⁶¹⁶. Detta har inte förståtts tidigare.

Efter 1634 var alla de främsta ämbetena igen reserverade för medlemmarna av aristokratin⁴⁶¹⁷, dvs. landshövdingarna i lokalförvaltningen. Rikskansler Axel Oxenstiernas kollegiumförvaltning tog enligt Hallenberg (2001) ansvar för sakerna, som hade hört till kungens personliga uppgifter⁴⁶¹⁸. Förhandlingar om skatter tog inte längre plats mellan fogdar och bönder på häradstinget, utan ständerna fattade beslut i Riksdagen för hela riket⁴⁶¹⁹.

Fastän ansvaret nu hade givits till landshövdingen, hörde ännu alla uppgifters realiserande till fogden och hans underordnade. Landshövdingen kunde inte ensamt ta hand om stabiliteten. Han behövde fogden för att agera.

När det lokala frälsets, dvs. Veckelax frälsesläkters representanter hade agerat som fogdar innan 1634, därefter en av dem, Olof Eriksson Husgafvel, ser också ut att ha sökt sig en plats i Riksdagen. De fortsatte inte som fogdar efter 1634. Sigfrid Jönsson d.y. agerade som fogde i Mola, Kivinebb och Nykyrka socknar år 1593 och som Lappees fogde tills 1608, Olof Eriksson Husgafvel var Strands fogde tills 1610, Erik Jönsson Husgafvel avgick som Kymmenegårdens fogde år 1610 och som Koporjes befallningsman år 1613⁴⁶²⁰ och Heiden Wilcken

⁴⁶¹⁴ *Nylands Kymmenegårds fogderäkenskaper 1563-1634*:3593 (Kym 1616-1617, Hejne Wilckens Reckenskap)

⁴⁶¹⁵ Hallenberg 2001, s. 85

⁴⁶¹⁶ *Nylands Kymmenegårds fogderäkenskaper 1563-1634*:3593 (Kym 1616-1617, Hejne Wilckens Reckenskap), 3604a (Kym 1619), 3605 (Kopiebok för Nyland 1619), 3606 (Kym, Hejne Wilcken, 1619-1620), 3609 (Kym, Hejne Wilcken, 1621), 3610 (Kym = Wec, Wed, Pyt 1620), 3610 (Kym 1620), 3615 (Kym, Hejne Wilcken 1621), 3616 (Kym 1621), 3616 (Kym 1621), 3620 (Kym, Wec, Wed, Pyt, Eli 1622), 3621 (Kym), 3621 (Kym), 3625 (Kym 1623, Hein Wilckens Reckenskap), 3626 (Kym 1623), 3628 (Kym 1624), 3268a (Kym 1624, Hejnå Wilcken), 3634 (Kym 1625),

⁴⁶¹⁷ I riddarhusordningen år 1626 delades adelsståndet i tre kategorier: 1) grevar och friherrar, 2) riddare, 3) den övriga adeln (se Eriksson 2008, s. 10). Den övriga adeln (frälset) existerade efter 1626 i stort sett liksom tidigare, fastän förändringar i dess ställning dock skedde under 1500-talet (se Eriksson 2008, ss. 12-20). De veckelaxiska Husgafvel- (nr. 2102, år 1776, Raneke 1990, s. 267), Poitz- (nr. 246, år 1638, Raneke 1990, ss. 265-266) och Huggut- (nr. 691, år 1664, Raneke 1990, s. 210) - släkterna introducerades på Riddarhuset i Stockholm. Bara få frälsesläkter (kontrollgruppen) nådde den högsta nivån av grevar och friherrar. Veckelax frälse hade dess representanter som fogdar och slottsfogdar och även som en amiral under krigsförhållanden, men producerade inte ett riksråd, en greve eller en friherre.

⁴⁶¹⁸ Hallenberg 2001, s. 87

⁴⁶¹⁹ Hallenberg 2001, s. 87

⁴⁶²⁰ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. XII, Erich Jönsson (Husgawel) Slottsfogde på Coporien undfår feltherren Jacob Delagardies promotorial om fordringars utbekommande. Dat. Nougårds Slott 5. Martii 1613; Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045,

avgick år 1625⁴⁶²¹. Ett hundra år och en tung period av krig senare erövrades Sveriges område öster om rarna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora, Orewall sten och Naglasaari av Ryssland.

4.2.9 Förhållandena i Östra Sverige under 1300-1600-talen och deras konsekvenser

En av den historiska forskningens förutsättningar är att forskaren försöker nå förstånd om, hur tidens människor förstod sig och såg sakerna. Forskaren borde förstå, hur det egentligen var i jämförelse med hur man tyckte det var⁴⁶²².

I detta kan ses många nivåer. En medeltida bojar i Moskvas storfurstedom såg och förstod Sveriges medeltida Österland på ett annat sätt än en bonde eller en frälseman i Sverige. Detsamma är sant med hur den svenska bonden eller frälsemannen såg Moskvas storfurstedom - om det nu överhuvudtaget förstods i medeltidens Sverige, vad och var Moskva egentligen var - och hur en bojar såg och förstod den.

På andra sidan såg och förstod den svenska bonden, eller lågfrälsets knape, Österland under medeltiden troligtvis på ett annat sätt än ett svenskt riksråd, hörande till högfrälset, som såg området från rikets synpunkt.

Katolska kyrkans representanter förstod området inte nödvändigtvis på samma sätt som Ortodoxkyrkans representanter i Novgorod eller Moskva. Senare förstod lutheranerna katolska kyrkan inte på samma sätt som katolska kyrkan själv.

Dock, alla de här nämnda grupperna hade sina egna mål i och sin egen sanning⁴⁶²³ om Sveriges Österland. För att förstå deras mål krävs inte bara förståelse av alla dessa gruppers intressen, utan också förstånd av deras principer och sätt att tänka – under medeltiden.

Om sådant förstånd existerade, kunde det möjligen också förstås, vilka faktorer ledde till de konsekvenserna, som de senare generationerna kunde se.

Ett sådant förstånd skulle vara av nytta till samhället, emedan den skulle ge en möjlighet att göra en intervention (t.ex. att hindra ett krig med fredsbevarande trupper), om de faktorerna, som den historiska forskningen hade identifierat som avgörande i situationens utveckling, skulle igen bli realitet⁴⁶²⁴. Detta är dock så, att det troligen nästan alltid finns för många faktorer bakom en historisk händelse för att kunna förklara så fullständigt och lagartigt,

Register på Husgavlarnes Documenter, dok. nr. XIII, Ståthållare på Coporie Joakim Berndes till Strömberg ger Erik Jönsson Slottsfogde avsked på basis av hans egen begäran 4.6.1613.

⁴⁶²¹ Katajala et al. 2010, s. 512. Bifoga 2.

⁴⁶²² Kalela 2000, s. 54

⁴⁶²³ Enligt det tänkandet, som understryker den kulturella dimensionen av sanningen, borde sanningens säkerhet analyseras i jämförelse med kulturens förstånd om saken hellre än vetenskapligt (Kalela 2000, s. 159).

⁴⁶²⁴ Trachtenberg 2006, Kindle version, lägen 158-163

varför t.ex. ett krig bröt ut, att en ny händelse kan föreses på basis av förekommandet av vissa explananer. Detta kan dock väl gälla i några historievetenskapens, politikens och socialvetenskapens områden på basis av humanvetenskapernas välkända statistiska egenskaper och därför borde försök att kunna bevisa existensen av sådana lagartiga fenomen inte helt övergivnas.

Man kan också tala om nödvändighet att motivera sin ståndpunkt om samband mellan forna fenomen⁴⁶²⁵. Och hur många gånger ett sådant förstånd och intervention skulle ha behövts bara i Sveriges Österland!

Tyvärr, ett sådant förstånd kan sällan nås. Det finns för många faktorer i spelet, och fastän vissa kriterier skulle fyllas så att en viss utveckling kunde väntas på basis av vad historikerna hade förstått viktigt tidigare, kan utvecklingen dock gå en annan väg. I bästa fall kan det talas om sannolikhet av framtidens händelser, om vissa kriterier fylls. Även det skulle vara bättre en gissning, och trots allt, mycket få samband mellan två faktorer kan prövas vara strikt deduktiv-nomologiska, dvs. sådana, att förekommande av A betyder alltid B. Nästan alltid är det efter allt fråga om en situation, där A betyder B med någon sannolikhet.

Historievetenskapen är sällan liksom medicin som en vetenskap, där förstånd skaffas för att kunna göra en intervention i god tid, men några riktlinjer kan det ge.

Om man agerade i historievetenskap liksom i medicin, skulle man se klart två vägar att granska och forska saker: 1) retrospektivt, 2) prospektivt. Den retrospektiva vägen är självklart i den historiska forskningen, och den prospektiva vägen, som skulle krävas för att pröva fynd och universiella lagar hittade i en retrospektiv undersökning, sanna eller osanna, har försökts i den så kallade hempelistiska forskningen i stämning av Immanuel Kant⁴⁶²⁶ med syfte att kunna dra slutsatser om framtidens utveckling från existerande faktorer och göra en intervention, när det behövs⁴⁶²⁷. Samma poäng hade troligen historiker Göran P. Nilsson, när han sade, att "historia borde inte skrivas baklänges utan framlänges"⁴⁶²⁸. Fastän Nilsson troligen tänkte på de många alternativa vägar händelser alltid kan ta, är idén om framtiden klar också i hans tänkande.

Den riktiga prospektiva forskningens väg skulle dock kräva experiment med observations- och kontrolgrupper och det är knappast möjligt att lätt förverkliga sådana i historievetenskapen. Redan de etiska frågorna skulle göra det svårt, och det finns inte etiska kommittéer för granskning av sådana forskningsprojekt.

⁴⁶²⁵ Kalela 2000.s. 27.

⁴⁶²⁶ Immanuel Kant betonade i sin bok "Logik", att allt i naturen händer enligt reglerna, och att om vi förnekar dessa reglers existens vi bara inte känner dem. Hartman & Schwartz 1974, s. 13

⁴⁶²⁷ Trachtenberg 2006 Kindle version, lägen 158-163; Hempel 1942.

⁴⁶²⁸ Nilsson 1989

Frågan kan också ses från frågeställningens perspektiv. Om man frågar, med vilken mekanism utvecklingen gick som det gick, är det inte detsamma som om man frågar, varför sakerna hände. Vilket är riktigare?

Frågeställningen med "vilken mekanism" innehåller idén om mera eller mindre passiva konsekvenser i situationerna med densamma mekanismen pågående, men frågesättningen "varför" inkluderar motiven bakom aktiva gärningar.

Förklaringarna är olika i dessa två fall. Om man söker mekanismer, kan några generella principer kanske hittas, men om man söker ett svar till en filosofisk fråga "varför", är svaret svårare att nå.

Slutligen, liksom historikerna Conal Furay & Michael J. Salevouris sade: *"Whatever word is used, the exact processes of the mental experience described here remain a mystery to the psychologists."*⁴⁶²⁹

Trots allt, vi kan alltid se faktorer, som är klarare än de andra. Vi kan alltid försöka se på basis av historievetenskapen, vad som kan väntas på, även om vissa innehållna risker i sådana tolkningar finns.

T.ex. är Sverige nu i en ny situation från en tidigt perspektiv på grund av två saker: 1) Adeln status har förändrats⁴⁶³⁰, 2) den allmänna militärtjänstplikten existerar inte längre i dess tidigare form i Sverige. Försvarsmakten i Sverige väntas att få tillräckligt med frivilliga till service. I fredstid kan det vara lättare, men i krigsfasans tid kanske även svårt.

I Sveriges historia finns det motsvarande situationer, och fastän alla tolkningar om en tids fenomen på basis av en annan tids fenomen kan tolkas som anakronistiska, på andra sidan på basis av några historiker, sådana slutsatser ses även som önskvärda. I frågan om Sveriges ledungväsendes och frälseståndets efterföljare försvarsmakts framtid, kan den nuvarande situationen i en vetenskapligt sinne jämföras – fastän det talas om två fenomen av olika tider - med den allmänna ledungtjänstens slut. När den allmänna ledungtjänstplikten förvandlades till skattebetalning på 1250-talet, blev det nödvändigt att utveckla fördelar till dem, som utrustade män till kungens armé. Annars skulle inte många ha gjort det. Alsnö stadgan gavs år 1280 och med den skattefrihet till alla dem, som utrustade män och hästar till krig. Nu blir det intressant att se, om det blir nödvändigt att ge privilegier till dem, som frivilligt kommer till militärtjänst i Sverige i framtiden, och om det blir nödvändigt, hur stora privilegier behövs.

Här kunde vi ha på ett sätt en oplanerad prospektiv experimentell jämförande undersökning om försvarets pågående organisationssätt. Sveriges försvarsmakt med dess nya rekryteringssystem är den experimentella gruppen och Finlands försvarsmakt med dess gamla allmänna värnplikt är

⁴⁶²⁹ Furay & Salevouris 2010.

⁴⁶³⁰ Riksdagens beslut 11.4.2003 om regeringens lagförslag i propositionen 2002/03:34, Adelns offentligrättsliga status

kontrollgruppen. Sveriges och Finlands försvarsmaktens utveckling kan jämföras väl i den nuvarande konstellationen. Slutsatserna kan dras efter 10 år, om konstellationen inte förändrar sig. Statistiken är välorganiserad i båda ländernas arméer så att data om kostnader och effektivitet troligen kan fås med tillstånd. Båda länderna har gemensamma rötter i lagstiftning, förvaltning och försvar. Klimatet och det geografiska området är detsamma. Forskningskonstellationen skulle vara utmärkt.

Troligen kommer båda länderna även i framtiden behöva sina nutida "knapar", som från sina anspråkslösa resurser ger allt till fosterlandet i behov. Tiden kommer att visa, om också nya väpnare i ordets ursprungliga mening behövs igen.

4.2.10 Hempels idé om generella lagar inom historien och lokalförvaltningen

Att frälset tog del i den skandinaviska lokalförvaltningens stabiliserande öster om Kymmene älv under medel- och Vasatiden, liksom bevisat i detta projekt, kan också tolkas så, att lokalförvaltningen inte kan fungera långt utan en sådan sig till tidens samhälle ägnade grupp. Många sådana samhällsgrupper, som använder staten och förvaltningen för sina egna intressen, är inte beroende på statens övre strukturer. De kan reglera sitt beteende med förändringar i förvaltningen och har alltid gjort så, men om det saknas en sådan grupp, som bindar sig till den lokala förvaltningen i nöd och lust, har förvaltningen inga möjligheter att lyckas. Med bara opportunisten faller administrationen i den

Fig. 37: En medeltida gravering i en stor sten av råstenens storlek i Orewall gård på Kymmene älvs strand mitt emot Hovinsaari-ön i mitten av älven på en plats, där Kymmene älv fortsätter i söder från Jalas Pyhäjärvi och dess antagna fornbefästning eller kultplats på Hiidensaari ön. Foto: ©Pasi Pöllänen.

första svårigheten i både privata bolag och i den allmänna kommunalförvaltningen.

Här kommer det här projektet nära till Carl Hempels naturvetenskapenärmande idé om att försöka hitta generella lagar inom historien⁴⁶³¹. Om frälset tog hand om lokalförvaltningens stabilisering och omstabilisering efter varje förstörelse eller störning under medel- och Vasatiden, dvs. i nöd och lust, och frälsets roll var nödvändig i den nordiska lokalförvaltningens stabilisering och upprätthållande, kan det på ett inverterat sätt tänkas, att en ny typ av lokalförvaltning inte har möjligheter att stabilisera sitt ställe utan en sådan sig åt förvaltningen ägnande grupp, oberoende av var och när man är.

I andra ord, en sådan hempelistisk lag (en universiell hypotes⁴⁶³²) inom historia presenteras här på basis av den här undersökningen:

(1) En ny typ av lokalförvaltning blir stabil, om det finns en sig till den nämnda lokalförvaltningen i lust och nöd stabilt ägnande grupp i området.

Om vi tänker på medel- och Vasatidens befolkning öster om Kymmenälven, är det klart att den finska jägar-fiskarbefolkningen inte brydde sig om den nordiska förvaltningens stabiliserande. Detsamma gällde de tyska borgarna i Viborg, Kexholm, Narva och andra riktiga städer i området. De katolska prästerna under medeltiden brydde sig inte just om den nordiska förvaltningen. De var primärt intresserade av kristendomens spridning och katolska kyrkans ställe. Bönderna fick allt nödvändigt från sina egna gods: det räckte till. Bara frälset, som var mera eller mindre beroende av kungen och Viborgs hövdingar, och som troligen hade en känsla av samhörighet med andra frälsemän, band sig till kungen, Viborgs hövding och den nordiska förvaltningen i nöd och lust under medeltiden, och efter reformationen, det nya lutherska prästerskapet baserade sin världsliga existens på samma källa.

Det är inte möjligt i det här projektets ramar att gå genom många sådana exempel som Veckelax fräsesläkter öster om Kymmene älv, men Hempels sätt att analysera sakerna ur de generella vetenskapliga lagarnas synvinkel skulle egentligen kräva det. Om det kunde prövas att en ny typ av lokalförvaltning kan stabiliseras statistiskt signifikant oftare, när en sig åt saken ägnande grupp tar hand om administrationen, än när opportunistiska individerna, som lämnar området med den första motgången, är i rodret, skulle Hempels vy om generella lagar inom historia prövas på ett sätt rätt i lokalförvaltningens kontext. Det här

⁴⁶³¹ Hempel 1942: Att forma generella lagar kräver evidens och evidens har definierats av Day (2008 s. 27) på det följande sättet: E är evidens för B om B är mera välbaserad med E och Bⁿ än med Bⁿ ensamt, där E = evidens, B = den historiska föreställningen och Bⁿ = historikers andra föreställningar.

⁴⁶³² En universiell hypotes blir en lag i ordets naturvetenskapliga mening bara efter det vetenskapliga gemenskapet har godkänt hypotesen sann och dragit den slutsatsen, att det inte längre finns ett annat sätt att tänka; Fleck 1979.

skulle dock kräva tiotals av sådana projekt som detta för att kunna nå statistiskt signifikanta olikheter mellan lokalförvaltningar av de sig till saken ägnande och de opportunistiska grupperna. Hempels basidé är rätt, men förverkligandet av hempelistiska projekt är sällan möjligt i historievetenskapen bara för de krävda resursernas enormhets skull. Alltså, fastän det i princip är alldeles möjligt att jämföra på ett adekvat sätt med hjälp av statistik två eller mera olika lokaladministrations typer och få även resultat, på basis av vilka även generella lagar kunde formos och som kunde utnyttjas i historievetenskapen, i praktiken skulle detta kräva så enorma resurser, att de sällan kunde nås. I Hempels modell är det därför inte fråga om en ja/nej-situation utan om det faktum, att att få statistiskt signifikanta olikheter fram för att pröva generella universiella lagar sanna eller osanna på ett statistiskt-probabilistisk sätt skulle kräva för stort material. Hans princip är därför inte fel, det är bara mycket svårt att använda i historievetenskapen.

Det är också viktigt att notera, att naturvetenskaplig information kräver traditionell historievetenskaplig information för att bli validifierad i historievetenskapens kontext. T.ex. i detta projekt var det nödvändigt att jämföra den genetiska informationen med information om de forskade frälseläkternas vapens huvudmotivs geografiska distribution för att kunna dra slutsatser om deras ursprung just innan de kom till Österland. Bara den genetiska informationen skulle ha lett till sådana tolkningar om ursprung, som inte hör till den historiska tiden. Alltså, den naturvetenskapliga informationen behöver traditionella historievetenskapliga data för att kunna användas inom historievetenskapen. De utesluter inte, utan kompletterar varandra.

Ämnet kan dock diskuteras utan en möjlighet till egentliga statistiska analyser och naturvetenskapens medel. Då baserar sig slutsatsdragandet på antagna tysta universiella hypoteser, som tas för säkra⁴⁶³³ Det är de ofta inte utan en specifik validation.

Det kan på basis av litteraturen sägas, att lokalförvaltningarna i Viborgs Karelen, Savolax, Kexholms Karelen och Ingermanland inte var likadana. Just de lokala sig åt kungen och riket ägnande grupperna var olika i dessa områden i förhållande med områdets befolkning.

I Västra Karelen hade en sådan befolkning från Medel-Sverige, som redan var katolsk och bunden till det svenska kungariket, flyttats till områdets kust under 1200-talet. De hörde av gammalt till Sveriges förvaltning och hade godkänt det redan i modersmjölken. Frälset i denna befolkning hörde till samma nordiska grupp.

I Savolax var befolkningen liten och till stor del finsk och hörde i princip till den västliga kyrkan, men det fanns inte många frälsemän och präster där heller utom St. Olofsborg under medeltiden, varför den nordiska lokalförvaltningen var si och så där ännu i medeltidens slut.

⁴⁶³³ Hempel 1942

Tabell 19: Uppgifterna av dem, som fick ett frälsebrev 7.12.1407 av kung Erik av Pommern i Åbo slott.

Namn	Hemort	Uppgifter	Referenser
Påval Karpelan. Gunnar Trolle	Vemo Åbo	råfsteman i konungs rätt	DF 1258; A II:51 DF 1259; SDK 18694; SDK 22786
Erik av Kumos	Bjärnä, Veckelax	nempdeman i konungsnämnd, lagmansnämnd, lagmans domhavandes ställföreträdare	DF 1260
Olof Bosson	Lund?	råfsteman i konungs rätt	DF 1261; A II:19; SDK 28305
Olof Jönsson	Gesterby i Åland?	häradshövding i Säkämäki	DF 1262; DF 2741; DF 3808
Sone Sonesson	Heinelaks, Tenala	häradshövding i Vemo, lagman i Norra Finland, riksråd 1436	DF 1263; DF 1484; DF 1510; DF 1551; DF 1553; DF 1678; DF 2195, DF 2227, REA nr. 352
Philip Larsson	okänd	okänd	DF 1264
Nils Tavast	Porkala	domhavande i Hauho härad, gode man i Åbo Landsrätt	DF 1265; REA nr. 352; A II:22; A III:102, SD 2101, SDK 18562; SDK 21532
Jöns Andersson av Kimito	Kimito	konungsdomhavande över Tavastland; råfsteherre	DF 1266; DF1203-1205; DF 1215-1219; SDK 13160, SDK 16384, SD 517
Henrik Olofsson	Halikko	fasta	DF 1267; A II:84; A IV:74
Wibrut Kortwmna	?	lagmans domhavande på Jakob Abrahamssons vägnar	DF 1268; A VII:2
Olof Björnsson.	Öland?	nempdeman vid lagmansting, forskalamän, landsrättens råsynesman	DF 1269, SDK 16966; SDK 17569, SD 1364; REA nr. 368; REA nr. 296; REA nr. 527; A I:10; AVII:2
Magnus Torstensson	Pikis	fogde på Kasteiholm, lagman på Åland	DF 1270; REA nr. 348
Olof Mattsson av Ström	Tövsala	forskalamän, bisittare i Åbo Landsrätt	SDK 39769; A IV:2; REA nr. 352

I Kexholms Karelen var befolkningen i den svenska tidens början till största delen ortodoxer (finska och ryska), som inte kände någon samhörighet med Sverige och den västliga kristendomen. Den svenska administrationen där övervakade, att skattebetalare inte flyttade till den ryska sidan av gränsen.

Ingermanlands befolkning var ganska likadan som den i Kexholms Karelen i att den var ortodoxkristen och innehöll både de finska och ryska delarna, men Novgorod var närmare och tyska adeln, vars anknytningar till den svenska administrationen ofta var sekundära, rekryterades till området från Baltien.

De ryska bojarernas förvaltning var färskt i minne i Kexholms läns och Ingermanlands befolkning och Kexholms läns ständers representanter tog inte del i Riksdagen i Stockholm. Den svenska administrationens försök att försvåra den ortodoxa kyrkans ställe med att inte låta de nya ortodoxprästerna ta prästvigseln i Novgorod orsakade samarbetsoförmåga och labilitet i befolkningen.

Lokalförvaltningen i Savolax, som var en integral del av Sverige som en del av Sveriges Österland sedan Nöteborgs fred, formades i princip redan tidigt (det fanns en stensakristia i Savolax [= St. Michels] och församlingar i Jockas och Säminge redan under medeltiden), men emedan det inte fanns många kyrkor och bara ett slott i hela området öster om sjön Päjänä och norr om linjen Lappee-Sysmä, var den nordiska lokalförvaltningen där oundvikligt mycket svag och baserade sig på pålitliga lokala finska ofrälsemän som fogdens hjälpare. I hela Savolax, som dock var relativt stor i yta, fanns det under 1560-talet ca. 2248 hus och t.ex. i Säminge socken ca. 0,15 hus/km², när i Viborg socken fanns det ca. 0,5 hus/km² och i Vederlax 0,4 hus/km² ⁴⁶³⁴.

Klubbekrigets oroligheter just där i Savolax speglar lokalförvaltningens svaghet i det enorma området med få landsvägar. Det fanns inte tillräckligt med sådana lågfrälsemän, som levde nära folket där, för att stabilisera situationen, när beskattningen var hög, vilket ledde till, att områdets befolkning hade sina egna självvalda inofficiella ledare, som användes t.ex. som aldersmän i byar och som nempdemän i tingsrätt. När den svenska lokalförvaltningen i början inte fanns närvarande, fanns det dock en annan gammal lokalförvaltning, vars ställe var framhävt.

I Kexholms län och Ingermanland var situationen helt annorlunda. Både Ingermanland och Kexholms län var nyerövrade områden, som behandlades som sådana. De beskattades inte liksom Sveriges andra områden för att undvika befolkningens flyttande till den ryska sidan av gränsen, vilket betydde, att andra områdets skattepengar användes till upprätthållandet av dessa områdens lokalförvaltning i början. Problemen med godkännandet av den ortodoxa läran av den extremlutherska Vasatidens förvaltning orsakade identitetskriser med stress som följd och misstron bland både Kexholms läns och Ingermanlands

⁴⁶³⁴ Suomen taloushistoria, del I, ss. 38-41.

befolkning. De kontinuerliga krigen höll dessa nya gränsområden fortfarande i ett spänt läge och det speglades i lokalförvaltningen. Frälset hade i princip en stabiliserande roll också i dessa områden, men speciellt i Ingermanland, där livegendom inte var ett okänt fenomen från den ryska tiden och där också tyska adelsmän användes i lokalförvaltningens tjänst, var relationen mellan allmogen och frälset olik den i Västra Karelén, där frälset utom Viborg slott klart var lågfrälse, och levde bland folket.

En riktig stabilitet aldrig nåddes i Ingermanland, men lokalförvaltningens strukturer utvecklades där så, att även en egen lantsdag formades för att höra den lokala befolkningens, närmast ändå borgarnas och storlandägarnas ljud. Kexholms län stabiliserades så småningom med ett odirekt godkännande av den ortodoxa lärans ställe av generalguvernör Per Brahe, med den fortfarande oprovocerande linjen för att undvika bortflyttandet av de finska ortodoxerna och med inflyttandet av befolkning från andra delar av Finland. Savolax glömde oroligheterna efter klubbekrigets katastrofala slut. Västra Kareléns skandinaviska administration förblev stabil under hela detta projekts tidfönster, när energin koncentrerades på avklarandet och ombyggnandet. Frälset, kanske lågfrälset, om det så viljas säga, men i alla fall den nordiska förvaltningens enda representanter i nödens stund, var den lokala förvaltningens ryggrad, som böjde sig men inte brast och därom den nya alltid byggdes. Det lokala lågfrälset representerade den formen av administration, som ledde folket med exemplets styrka och stående på samma nivå med andra. Detta har det finska folket lärt sig att lita på och älska.

En annan universiell hypotes eller en lag, som på basis av resultaten av det här projektet föreslås, baserar sig på samma konstellation som den första, men inverterat:

(2) En ny typ av lokalförvaltning kan inte bli stabil, om det inte finns en sig till den nämnda lokalförvaltningen i lust och nöd stabilt ägnande grupp i området.

Vi kan tänka på lokalförvaltningen, vars representanter alla är opportunisterna eller karriärorienterade "toppledare", vars enda tanke är att använda sin position som en trampolin till en högre position och med inga meningar att stanna en enda dag längre i området än nödvändigt. Dessa direktörer kan vara ytterst effektiva och börja i kort tid en rad projekt med ambitiösa mål, men om det börjar se ut, att utvecklingen inte går till den förmånliga riktningen, tar deras intresse slut och de lämnar sin post lika effektivt som de började sitt arbete. Ändresultatet kan vara att det skulle ha varit bättre, om denna sorts ledare inte alls hade besökt organisationen.

Tabell 20: Frälsets roll i lokalförvaltningens stabilisering och omställning. I tabellen tas hänsyn bara till interna förändringar, inte krig och andra externa orsaker till samhällets labilisering.

	Maktskiftet	Händel- ses natur	Frälset i området öster om Kymmeneälven roll i de olika maktskiften under medel- och Vasatiden	Referens
1356, 1389	Magnus E: son- Magnus- sönerna	En kupp	Fader Huggensson togs i "högmechtigh furstes min herre konung Erichs fredh och beskydningh" 26.2.1356 av Erengisle Sunesson: han var alltså med i kuppen; Erik Magnusson besöker Viborg och ger 15.8.1357 Littera libertatis regis Erici.	SDk nr. 6977, DS 5545; DF 666
1364	Håkan M: son- Albrekt av M.	En kupp	Viborg till Albrekt av Mecklenburg redan innan han blev kungen. Det lokala frälsets existens och roll oklara.	DF 708
1389	Albrekt av M.-Margareta av D. och Erik av Pommern	En kupp	Erik Larsson köpte Bredskall by och fick Veckelax kyrkas malm av Bo Jonssons testamentsexecutor Erengisle Nilsson, som var bland dem, som kallade drottning Margareta till Sveriges tron. Tord Bonde, som fick Viborgs fogderi som en förläning av den nya makten senare, var bland de vittnena av brevet om Veckelax kyrkas malm. Erik Laurensson av Kumos fick frälsebrevet av Erik av P. i Åbo slott 7.12.1407 och agerade t.ex. som lagmans domhavande i Pernå och som råernas mellan Lappwes och Savolax synesman i Åbo Landsråd. Rättsväsendet byggdes målmedvetet i Österland. Landsrätten grundades av kung Erik av P. officiellt 1435 (hade existerat redan tidigare) i Åbo med 12 nempdemän, som var och en tog hand om vissa rättsliga uppgifter i sina områden enligt MEL. Söderfinnes lagsaga, till vilket Viborgs fogderi hörde, grundades 1435 av kung Erik av P. Kyrkan förstärktes med grundandet av två kloster i Viborg av kung Erik av P. Viborg stads lokalförvaltning förstärktes med stadsrättigheter i 1403 av kung Erik av P.	DF 1054, DF 1057; REA nr. 318, DD 198
1439- 1520	Efter 19 maktskiften i 80 år, till Kristian II		Ett kuppforsök i Viborg slott. Frälsets möjligheter var begränsade för de ofta återkommande maktskiftenas skull. Perioden slöt i Stockholms blodbad.	
1523	Kristian II- Gustav I	En kupp	Reformationen och kyrkoreduktionen. Matts Persson fick bekräftelse till sina frälsegods 1552 och de andra slakterna i Veckelax 1553 av kung Gustav I. Gustavs I lokalförvaltningens reform. Frälse och ofrälse användes som fogdarna, men majoriteten av fogdarna i Kymmenegården var frälsemän.	Bidrag till F.h. III: 281, 289
1560	Gustav I-Erik XIV	Kungen död	Lokalförvaltningens reform fortsätter. Sigfrid Jönsson av Veckelax som fogde av hela Öland.	

1568	Erik XIV- Johan III	En kupp	Kontrareformationen. Henrik Mattsson Huggut kung Johans III sekreterare 1571 och bidrog till den katolska liturgins spridning bland prästerskapet	A X: 195
1592	Johan III- Sigismund	Kungen död	Inga kända händelser i området öster om Kymmeneälven	
1599	Sigismund- Karl IX	En kupp	Veckelax frälsesläkters representanter med i givandet av trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo slott i 1602	Aminoff 1978, ss. 7-27
1611	Karl IX- Gustav II A.	Kungen död	Erik Jönsson som Kymmenegårdens och Kaprio slotts fogde stabiliserade förvaltningen efter kriget.	
1632	Gustav II A.- Kristina	Kungen död	Inga kända händelser i området öster om Kymmeneälven	

Den här universiella lagen kan också demonstreras, när centralförvaltningen planerar nya saker i ministerierna. Planerna kan vara fina, men om det inte finns någon sådan på fältet, som binder sig till förverkligandet, blir det ingenting av ministeriets planer. Ministeriet kan planera en fin reform i hela lokalförvaltningen och även tänka, att staten är ansvarig om lokalförvaltningens olika sektorer, men om det inte finns där på den lokala nivån en grupp, som ägnar sig till förverkligandet av den nya verksamheten, stannar de fina idéerna i ministeriets glänsande korridorer.

Här kan det nu frågas, hur Savolax utvecklade sig en nordisk lokalförvaltning då, när det inte fanns mycket frälse där utom St. Olofsborg och inte präster heller utom St. Michels, där det fanns en stensakristia? Frågan är välbaserad och svaret är, att det inte gjorde det under medeltiden. I Norra Savolax fortsatte sig den gamla jägar-fiskar-samhällets primitiva lokalförvaltning, om det nu ens fanns en sådan. Bara med den senare spridningen av församlingsnätverket efter granskningen av förvaltningsråna från Ankapora till Maanselkä år 1415 av Åbo Landsrätt⁴⁶³⁵ förbättrade den nordiska lokalförvaltningens grepp om Savolax. Den nya lokalförvaltningens grundande krävde män, som ägnade sig åt saken.

Hempel betonade den orsakande faktorens natur⁴⁶³⁶ och dess viktighet är uppenbar också här. Det var inte bara att frälset agerade som den stabiliserande faktoren, som var avgörande, utan också hurdant det frälse som stabiliserade lokalförvaltningen, var. I Viborgs Karelen var frälset i början nordiskt eller utländskt liksom bevisats i detta projekt med Y-kromosomhaplotypanalyser, och den nya befolkningen i kustområdena hade flyttat från Sverige: frälset hörde till den egna bland den svenska befolkningen (t.ex. Husgafvel-släkten med dess klart nordisk Y-kromosoms haplotyp). I Savolax fanns det inte mycket frälse. Den lokala befolkningen skötte om sakerna själv och betalade skatterna för att få beskydd mot de östliga evenemangen. Det fanns inte en konfrontation mellan den egna och den andra där i början. Däremot i Kexholms län och speciellt i Ingermanland var det frälset, som tog hand om lokalförvaltningens stabilisering, klart "en annan". De som kom att förvalta Kexholms län och Ingermanland i den svenska tiden var icke-ortodoxa, icke-karelarna, icke finskatalande, icke med kyrilliska bokstäver skrivande osv., dvs. på alla möjliga sätten främmande, som ville förändra det traditionella levnadssättet i vad kom till den ortodoxa tron. Lokalförvaltningen stabiliserades, men resultaten blev inte bestående. Därför föreslås det en tredje universiell hypotes eller en lag:

⁴⁶³⁵ REA nr. 352

⁴⁶³⁶ Hempel 1942

*(3) En ny typ av lokalförvaltning kan bli stabil, om dess upprätthållare känns som egna*⁴⁶³⁷.

Denna lag speglas i generalguvernör Per Brahes välkända immortala mening: "Jagh war med folketh och folketh war med migh". Han lyckades väl och generationerna efter honom kände Brahe som Finlands välgörare. I vad kommer speciellt med denna tredje universiella lag om lokalförvaltningen till Västra Karelen är det anmärkningsvärt, att en av Veckelax gamla fräsesläkter, Pihlhjärta-släkten, hade en finsk Y-kromosomhaplotyp. Detta antyder, att det fanns också ursprungligen finska lågfräsesläkter där öster om Kymmene älv, vilket säkert ökade möjligheter att stabilisera den nya nordiska lokalförvaltningen i Viborgs Karelen.

Enligt Hempel är det inte möjligt att förklara en individuell händelse i alla dess egenskaper fullständigt med hjälp av universiella hypoteser, men i detta är naturvetenskapen och historievetenskapen likadana⁴⁶³⁸. Naturvetenskapen baserar sig på statistiska analyser om tillräckligt stora observationsgrupper och i princip kunde detsamma göras med prövningen av ställda hypoteser sanna eller osanna inom historievetenskapen likaväl, men att nå tillräckligt stora observationsgrupper i ett sådant makroämne som historia är ofta omöjligt. Historievetenskapen handlar ofta om stora enheternas liksom rikens och folkens händelser och det är omöjligt att göra prospektiva experiment med sådana stora enheter. Även retrospektiva forskningsprojekt kan vara svåra i denna storhetsklass. Därför, om universiella lagar sökas, kan de ofta inte prövas med statistiska analyser. De blir dels subjektiva tolkningar, vilka bör analyseras och valideras annars. Dock, Hempels väg att strukturera ett forskningsprojekt inom historievetenskapen ger en klart god hållning till projektet. Därför borde Hempels idé inte alls övergivas. Det är inte fel att söka generella lagar bakom historiska händelser. Hans modell bara svarar på annorlunda frågor än den traditionella historiska metoden. Hempels metod och den traditionella metoden utesluter inte alls varandra, utan kan användas parallellt⁴⁶³⁹.

⁴⁶³⁷ Premissen bakom de ovan föreslagna universiella hypoteserna eller lagarna 1-3 är att det behövdes någon för att förverkliga centralmaktens planer på gräsrotsnivån, dvs. en ny sak kan inte komma från tomheten, men en ny sak kan formas från en pre-existerande sak, dock inte av sig själv, utan av någon.

⁴⁶³⁸ Hempel 1942

⁴⁶³⁹ Det finns en faktor redan nu i vårt samhälle, som kommer troligen att dra uppmärksamhet igen till Hempels modell (Hempel 2001, ss. 279-281, 297-299): datorerna och den artificiella intelligensens utveckling. I något skede i människans framtidens historia vill man få datorerna att förstå begreppet "historia". Detta kräver att slutsatser om historiens utveckling (människans beteende) kan dras på basis av vissa logiska lagar (Hempels idé). Det kan också vara så, att med hjälp av datorerna, sådana slutsatser om människans framtidens historia kan dras, som inte är möjliga nuförtiden. I framtiden kommer en större och större del av alla data om människans aktiviteter mera eller mindre att vara i en elektronisk form (t.ex. statens, städernas och bolagens ekonomi, protokoll och egendom osv.,

Om de medeltida hövdingarna passivt kände innehållet av de tre ovan föreslagna universiella hypoteserna eller lagarna och de ville grunda en stabil nordisk Kalmar Unions lokalförvaltning på 1390-talet i området öster om Kymmene älv, var det möjligt med att ge ett gods till någon och hans arvingar för att hindra och kvälja, liksom Viborgs fogde gjorde med nempdeman Erik Larsson, Husgafvel-släktens första kända representant år 1396 i Viborgs Karelen. Kalmarunionens lokalförvaltnings grundande började med drottning Margaretas räfst, där det försäkrades att den nya lokalförvaltningen kommer att vara trogen till den nya makten, dvs. att den ägnar sig åt den nya förvaltningen, och de som fick sina rätter bekräftade igen, kunde fortsätta eller börja agera i den nya förvaltningen. Detta hände med Veckelax nempdeman Erik Larsson, som år 1383 kom till dokumenten i Veckelax och var med i grundandet av den nya lokalförvaltningen i Kalmar Union liksom bevisat i detta projekt.

Detsamma gällde kung Gustafs reform på 1520-talet. Också då gjordes en räfst för att vara säker på den nya lokalförvaltningens trohet mot den nya makten. Bestyrkningen av frälset betydde också en förnyad rätt att hålla det godset i området, som hade givits och därmed garanterades stabilitet i lokalförvaltningen. Kung Gustaf försäkrade trohet därtill med att använda också ofrälsemän som kronofogdar i nära 1:1 relation med frälset i Kymmenegårdslän liksom demonstrerat i denna bok (se 4.2.8.). Hela Veckelax frälse⁴⁶⁴⁰ fick stadfästelse på sitt frälse av kung Gustaf. De var alla som den nya lokalförvaltningens representanter med i byggandet av det nya lutherska samhället i Västra Karelen.

Efter de oroliga tiderna betydde räfsten också stabilisering av lokalförvaltningen. Den materialen, som kunde göra revolt, eliminerades ur frälset. Här borde det klart göras en olikhet mellan reduktionerna med syfte att få mera skattepengar till kronan och de räfsterna som gjordes efter stora förändringarna i centralförvaltningen för att nå stabilitet på den lokala nivån.

Det var klart makthavarnas vilja att ha stabilitet i lokalförvaltningen. Det kallades av gammalt "Guds eviga fred". Därför kunde det inte vara en tillfällighet att det långvariga lokala frälset formade stabilitet i lokalförvaltningen öster om Kymmene älv.

rättsväsendets beslut, polisrapporter, Google-aktivitet register när en pandemi eller et krig är på börjande, bilarnas GPS-data, texterna i Facebook, patientregister, genomdata osv.), dvs. i princip tillgängliga till datorerna, som har en större kapacitet att analysera statistiskt multifaktoriella data än människan, men som kräver programmering, dvs. lagar. Det skulle vara förvånande, om historievetenskapen inte skulle gå till denna direktion, när även diagnoser av patienter kommer att göras och även förutspås av datorerna i framtiden (i den så kallade personaliserade medicinen med hjälp av helgenomgenvariantinformation i hälsovårdens datasystem), och görs redan nu (t.ex. i patologin med bildanalysprogram). Detta kräver dock mycket forskning inom historievetenskapen för att sådana lagar kan bevisas tillräckligt väl.

⁴⁶⁴⁰ Det är inte känt, om alla medlemmar av Veckelax frälsläkter fick stadfästelse för sitt frälse eller inte, men medlemmar av alla dåvarande Veckelar frälsläkter fick.

Det kan sägas, att frälsegods ursprungligen inte bara gavs för att binda män till hövdingen och kungen och tacka dem för deras tjänster, utan också för att få en stabil lokalförvaltning, närmast skatteinsamlingen, till de nya områdena.

För att få pålitliga resultat borde observationerna i en grupp alltid jämföras med en kontrollgrupp. De resultaten av det här projektet bevisar, att det regionella frälset tog hand om den nordiska administrationens stabilisering öster om Kymmene älv under medel- och Vasatiden. För att ha en komplett bild av hela lokalförvaltningen borde det tilläggligt dock analyseras, om andra grupper också tog del i administrationen under medel- och Vasatiden, och jämföra dessa grupper med frälset.

Det är välkänt, att prästerna, som hade ansvar för den viktiga lokalförvaltningen i församlingarna, kunde också vara ofrälse. Frälset var alltså inte ensamt i lokalförvaltningen. Också prästerna var aktivt med i lokalförvaltningens stabilisering och upprätthållande i sin sektor under medeltiden.

Prästerna var dock ofta fräsesläkternas medlemmar och altar, prebendagods och andra gods förvaltnad av dem kunde i alla fall vara frälse i ordets vidare mening. Adeln och prästerskapet hörde därför delvis till samma grupp.

Prästerna hade dock inte nödvändigt någon kontinuitet liksom frälset. En präst kunde tjäna i ett område på livstid, men den nästa pastorn kunde komma varifrån som helst utan att känna hans nya församling på förhand. Detta var inte fallet i Veckelax, där Hermigier-släktens medlemmar ägnade sig som präster åt området under lång tid, och kände Veckelax församling från barndom till ålderdom och var anknutna till det lokala frälset via äktenskap, men i många andra församlingar var situationen inte så lycklig, speciellt i Kexholms läns och Ingermanlands nya lutherska församlingar och också i deras gamla ortodoxa församlingar, som inte alls fick nya präster under lång tid.

Borgarskapets position gick också i släkterna och de var med i stadsförvaltningen i Viborg, Kexholm, Narva, Veckelax och andra städer, men borgarna var inte alltid svenska och deras intresse var därför inte nödvändigt just i den skandinaviska lokalförvaltningens stabilisering, och de var inte direkt med i rikets och kyrkans lokalförvaltning.

Bönderna kunde inte under medeltiden vara med i rikets förvaltning. Deras position motsvarade borgarskapet i att de kunde ha deras egna affärer (jordodling) mot räntan (mantalskatten) av jorden liksom de borgarna i städerna betalade sin del för att kunna föra handeln, och det räckte till dem.

I Ingermanland var böndernas position dock svagare än i Viborgs Karelen och Savolax på basis av den gamla livegendomens tradition i Ingermanlands område och den tyska adelns, som var van med livegendomens existens, större närvaro. Bönderna kunde inte ens ta del i Ingermanlands landsdag.

Om vi nu tänker på de ovan föreslagna universiella hypoteserna eller lagarna 1-3 och tillämpar dem i Ingermanland, kan den skandinaviska lokalförvaltningens mislyckande i Ingermanland förklaras med lagen 2. Den ingermänländska ortodoxa befolkningen kunde inte godkänna den nya skandinaviska lokalförvaltningen som egen, emedan det extremlyutherska svenska rikets attityd mot ortodoxkyrkans upprätthållande inte var förmånlig.

Med kung Gustafs lokalförvaltnings och beskattnings reform förändrade bilden sig starkt. Därefter togs också ofrälse läs-, skriv- och räknekunniga män in i ansvarsfulla positioner i lokalförvaltningen. I detta projekt har det räknats (se 4.2.8.), att kronofogden i Kymmenegårds län i ca. 57 % av de 70 åren 1556-1625 hörde till frälset och i 33 % till ofrälset (10 % okända). Om de okända räknades till ofrälse, skulle ofrälsets andel vara 43 %. Detta speglar klart kungens mening. Det fanns inte längre en anmärkningsvärd olikhet mellan frälse och ofrälse i representation i kronofogdens position där i Kymmenegårds län, fastän frälset ännu fyllde majoriteten av de viktiga positionerna.

Det är alltså klart, att inte bara frälset tog del i den nordiska lokaladministrationens stabilisering och upprätthållande, utan också de andra ständerna i sina egna sektorer, men under medeltiden och i början av Vasatiden hade frälset och kyrkan ännu helhetsansvar i Västra Karelen.

Om man nu tänker igen på de ovan föreslagna tre lagarna, betydde Kung Gustafs reform, att de nya ofrälse fogdarna började representera den gruppen, som ägnade sig stabilt åt den lokala förvaltningen. Detta betyder, att de ofrälse kronofogdarna blev i denna mening en del av samma sig till lokalförvaltningen ägnande grupp som frälset, men i början utan den känslan av kontinuitet, som karaktiserade frälset. Den nya ofrälse kronofogdarnas grupp kändes av befolkningen som egen (lag 3), vilket ökade möjligheterna att lyckas i stabiliserandet av den nya formen av lokalförvaltningen. Detta kan vara en viktig orsak till vasatidens lokalförvaltnings succé.

Beträffande de nya ofrälse kronofogdarna i kung Gustafs lokalförvaltning och den ovan föreslagna lagen 2, bör det noteras, att det efter kung Gustafs reform, fanns två sådana grupper, som ägnade sig åt lokalförvaltningen: 1) det gamla frälset, 2) den nya ofrälse kronofogdarnas grupp. När man nu tänker på den ovan föreslagna lagen 2, är det klart att med användningen av två grupper, frälse och ofrälse, i kronofogdens position, säkrade kung Gustaf dubbelt lokalförvaltningens stabilitet. Om man tänker på den ovan föreslagna lagen 3, är det även klarare, att befolkningen kände ofrälse fogdarna som egna även mera än de lågfrälse fogdarna, vilket igen förstärkte den nya lokalförvaltningens stabilitet.

Det var säkert lättare för folket att godkänna och förstärka de ofrälse fogdarnas identitet och naturligtvis de ofrälse fogdarna kunde lättare förstärka böndernas identitet. Detta skapade en situation, som Burke & Stets (2009)

kallade en "mutual verification context", vilken är stabil och ger stabilitet till den sociala strukturen⁴⁶⁴¹.

Att tala om en universiell hypotes kräver också tillämpandet av de ovan föreslagna lagarna 1-3 utländska exempel. Låt oss tänka på Rysslands stadstaternas lokalförvaltning under Gyllene Ordas tid. Det är välkänt, att Novgorod, Kiev och de andra stadstaterna i Ryssland fick hålla sin egen administration under Gyllene Orda, men fick en tjänsteman kallad *baskaki* på platsen för att insamla skatterna, hålla utskrivningarna och kontrollera ordning. Senare fanns det inte heller *baskaki*-tjänstemännen på plats utan sändebud sändes från Ordas huvudstad, när det behövdes. Det var fråga om en ny typ av lokalförvaltning här också. De regerande tjänstemännen och prinserna var desamma som tidigare, men systemet hade förändrats. I allt, som hände i lokalförvaltningen, måste hänsyn tas till förläningsgivarens synpunkt. De med för starka åsikterna kunde inte agera i Rysslands städers lokalförvaltning för att undvika problem. Hur kunde en sådan förändring i lokalförvaltning ta plats? Och även utan en större militär konflikt i Norra Rysslands fall? Här också kommer de ovan föreslagna lagarna 1-3 till bilden. Det fanns en grupp i Novgorod och de andra Rysslands stadstater, som ägnade sig stabilt åt den nya lokalförvaltningen av Gyllene Orda (lagarna 1 och 2) och den nya lokalförvaltningens upprätthållare kändes som egna, emedan de var egna prinser och ämbetsmän. Den nya Gyllene Ordas lokalförvaltning blev stabil i Rysslands stadstater, emedan lagarna 1-3 blev sanna.

Det finns otaliga sådana exempel om förändringar i lokalförvaltningen i olika länder i olika tider, där en sådan sig åt den nya lokalförvaltningen ägnande grupp har existerat och varit nödvändigt för reformen. Här kan det nämnas t.ex. Finlands självständighetsrörelse med hjälp från Tyskland, Finland efter andra världskriget, allierades ny lokalförvaltning i Irak osv. Alla de här nämnda reformerna har krävt en sådan lokal grupp, som har stabilt ägnat sig åt den nya typen av förvaltning i samarbete med den nya eller den gamla centralförvaltningen. Det gamla och långtidiga frälseståndet i Sverige under medel- och Vasatiden var en likadan garanti för att centralmaktens förnyelser i lokalförvaltningen kunde förverkligas.

Frälset borde under medel- och Vasatiden också förstå, när förvaltningen hade förändrat sig. Liksom Veckelax frälseläkter, som klarade sig genom alla förvaltningens förändringar till den ryska tiden utan att förlora sina frälserättigheter, måste lokalförvaltningens olika grupper också idag se, när förvaltningen kommer att förnyas, om de vill hålla sitt ställe.

Det har funnits, det finns och det kommer att finnas sådana grupper, ett slags "frälse", i olika samhällen, som blir nödvändiga för reformerna i lokalförvaltningen genom sitt ägnande åt det nya systemet. Hur stabila de blir, beror på helheten.

⁴⁶⁴¹ Burke & Stets 2009, s. 154

Alltså, om man ville göra en reform i förvaltningen, borde man först bygga sådana grupper i lokalförvaltningen, som kunde ägna sig åt reformen och ta hand om, att reformens upprätthållare kan kännas som egna i befolkningen.

Det gjorde både unionsdrottning Margareta och reformatorn Gustav Vasa som en av de första åtgärderna och därför, förklaringen till att Veckelax fräseläkter fick och fick behålla sina rättigheter i Kalmarunionens och i reformationens början var troligen just de följande:

- 1) de ägnade sig till den nya lokalförvaltningen och behövdes i den nya lokalförvaltningens stabiliserande,
- 2) utan den sig till den nya lokalförvaltningen ägnande lokala gruppen, här Veckelax fräseläskter, skulle lokalförvaltningens reform inte ha kunnat förverkligas
- 3) de kändes som egna av den lokala befolkningen och var därför en passande grupp för att förverkliga den nya lokalförvaltningen.

Både drottning Margaretas och kung Gustafs motiv var naturligtvis beskattningens garantering, dvs. resursinsamling, och därför fick Veckelax fräseläkter stadfästelse på sina fräsegods både när Kalmar Union formades och när kung Gustafs reform började, för pengarnas skull. Både drottning Margareta och kung Gustaf fick mera, när de stadfäste dessa lokala fräseläkters rättigheter än om de hade inte gjort det.

Slutligen var det fråga om Sveriges intresse i området öster om Kymmene älv. Så långt det fanns intresse i de östliga områdena i Stockholm, lika långt behövdes grupper, som ägnade sig åt den skandinaviska lokalförvaltningens upprätthållande öster om Kymmene älv. När Sveriges intresse så småningom slöt under 1800-talet, förändrade situationen.

Veckelax fräseläkters rättigheter gällde inte länge under den ryska tiden. Också här kan de ovan föreslagna universiella hypoteserna ses funktionerande. Veckelax fräseläkter ägnade sig inte åt den ryska lokalförvaltningen och kändes inte längre som egna. De behövdes inte i den ryska lokalförvaltningens stabilisering och därför behövdes inte deras rättigheter längre då i Ryssland efter 1782⁴⁶⁴², men det är avsevärt, att Husgafvel-släktens gamla adelskap

⁴⁶⁴² Oksanen & Oksanen 2003, s. 138; Veckelax fräseläkter ansökte stadfästandet av deras gamla rättigheter från ryska senaten efter 1782. Detta ansökan var ännu i process 26.2.1787, men ansökans öde därefter är inte känd. Ansökan ser ut att ha sänts till den heraldiska byrån i St. Petersburg. Troligen börjandet av Gustafs III krig i juli 1788, hans belägring av Fredrikshamn och det faktum att kung Gustaf III själv var närvaro i Husula hade en effekt på ansökans handlande; Också det så kallade Anjala förbunds aktivitet började, när Gustaf III var i Husula, vilket troligen ännu mera komplicerade situationen i Veckelax fräseläkternas ögon; 14.7.1789 började den franska revolutionen, som ännu förändrade klimatet säkert också i St. Petersburg; det är inte känt om dokumenten i den heraldiska byrån i St. Petersburg blev förstörda i den ryska revolutionen i 1917. Nordenstreng & Halila 1975, ss. 188-196.

stadfästes bara litet tidigare 7.6.1774 i Sverige och en släktsmedlem, Elias Huusgavel, blev introducerad på Riddarhuset i Stockholm i 1776⁴⁶⁴³.

De skulle tydligt ännu ha behövts för omstabilisering av Sveriges lokalförvaltning, om tillfället hade kommit.

Om man då tänker den sista förändringen rörande frälset, att Riddarhuset i Stockholm är fr.o.m. året 2011 en traditionsförening och att frälset inte har någon officiella status i Sveriges förvaltning, måste man titta tillbaka till kung Gustafs förvaltningsreform. Ofrälsemännen kom till lokalförvaltningen och även till kungens Räntekammare då för att försäkra den starka centralmakten av Vasatiden.

Vad betyder den här sista förändringen för stabiliteten i förvaltningen? Fastän de gamla frälssläktorna dock ännu finns och troligen kommer att finnas för sekler också i framtiden och fastän deras medlemmar säkert med ett speciellt intresse kommer att följa rikets utveckling, finns det nu inte en sådan stabil grupp med en lång och officiell linje i rikets förvaltning utom de politiska partierna och utom ministerierna, som baserar sina aktiviteter på statens några gruppers agerande eller t.ex. de privata sektorns borgerliga intressen. Fastän de politiska partierna säkert följer utveckling noggrant och tar ställning till varje viktig fråga, är det inte säkert att ett partis position fortsätter för evigt. Deras ledande personer kan också förväxlas med en snabb takt. Ministerierna har en stabilare position, men de agerar inte direkt i lokalförvaltningen. Närmast stads- och kommunal-förvaltningens ämbetsmän syns nuförtiden representera den gamla långa lokalförvaltningens linje, som frälset representerade under medel- och Vasatiden.

Ägnar kommunalsektorns ämbetsmän sig stabilt åt lokalförvaltningen? De kan göra så, om de gillar den typen av lokalförvaltning, som i deras tid gäller, men om stilen är fel från deras synpunkt, t.ex. valresultaten orsakar en förändring, kan det hända, att de inte ägnar sig åt den nya typen av lokalförvaltning, men sitter kvar i sina ämbeten, och då har samhället en klar motsättning mellan de officiella central- och lokalförvaltningar. På basis av den nuförtida kommunala autonomi, kan centralförvaltningen inte förväxla lokalförvaltningens svåra eller okapabla personer liksom t.ex. kung Gustaf kunde göra med sina fogdar. Centralförvaltningen kan nuförtiden efterfråga rapporter och kommentärer liksom medel- och Vasatidens kungar, men inte mycket mera i praktiken.

Hur kan vi tillämpa de ovan föreslagna lagarna 1 och 2 till ett nuförtida valresultat, som de kommunala lokalförvaltningens sittande ämbetsmän inte gillar? Är det möjligt idag att genomföra en reform av lokalförvaltning, om de sittande kommunala ämbetsmännen inte stöder reformen? Det kunde vara svårt, liksom diskussionen om större och starkare grundkommuner eller social- och hälsovårdsreformen i 2010-talens Finland bevisar. Om ämbetsmännen

⁴⁶⁴³ Rothlieb 1816, s. 561; Ramsay 1909, s. 196

motsatte sig reformen, kunde de göra förändringen så långsamt, att de facto förändringen inte kunde ske och den demokratiska staten kan inte använda styrka i en sådan så grundläggande fråga. Lagarna 1 och 2 verkar vara sanna också i nutida lokalförvaltning.

Men hur är det? Borde centralförvaltningen kunna forcera lokalförvaltningar till förändringar? Den här frågan kunde inte ens ha ställts under medel- och Vasatiden. Det kunde ha tolkats som ett uppror. Idag är frågan dock ytterst relevant. De autonoma kommunala lokalförvaltningarna har ofta olika uppfattningar om utvecklingens riktlinjer från dem i centralförvaltningen. Om vi tänker nu på den ovan föreslagna lagen 3, ser det ut, att lokalförvaltningen i de nutida finländska kommunerna kan godkänna bara sådana förändringar i lokalförvaltningen, som de sittande lokalförvaltningens ämbetsmän själv känner som egna. Lagen 3 syns gälla också nuförtiden, vilket stöder koncepten, att lagen 3 är universiell i natur, men hur egen kan det multikulturella samhället⁴⁶⁴⁴ med många kulturella bakgrunder, många språk och många religioner t.ex. i Finland känna lokalförvaltningens gamla strukturer i framtiden, förblir att se.

På grund av den ovannämnda, stämmer de föreslagna universiella hypoteser 1-3 oberoende av tiden och platsen.

Den moderna demokratins grundsten är att beslut som fattas känns som egna av så många i samhället som möjligt, åtminstone av den enkla majoriteten. Den lagliga centralförvaltningen representerar den egna, demokratiskt valda regeringen. Varför är det då så ofta svårt att förverkliga ministeriernas stora planer i kommunalförvaltningen? De kan förverkligas i den utsträckning att den nya lagens bokstav fylls, men de facto nödvändigt inte. Det kan finnas många orsaker, t.ex. reformens pris för kommunen, men det är klart, att central- och lokalförvaltningens förhållande enligt den gällande lagstiftningen är mycket komplicerat i Finland. Den suverena staten ger i princip en order till de autonoma kommunerna med lagstiftningen, men den autonoma kommunen tolkas ofta ha stora friheter i förverkligandet av reformerna i lokalförvaltningen. Här kommer de ovan föreslagna lagarna 1-3 igen till bilden. Ju större olikheterna mellan huvudstaden och periferin blir, desto mera främmande kan reformerna planerade i huvudstadens ministerier bli för lokalförvaltningen.

⁴⁶⁴⁴ Statistikcentralens i Finland pressmeddelande 25.9.2013: "Enligt Statistikcentralens statistik över befolkningsstruktur hade nästan var tionde av alla personer i åldern 25 - 34 år, som var fast bosatta i Finland i slutet av år 2012, utländsk härkomst. I huvudstadsregionen var motsvarande andel nästan en femtedel i slutet av år 2012.

b)

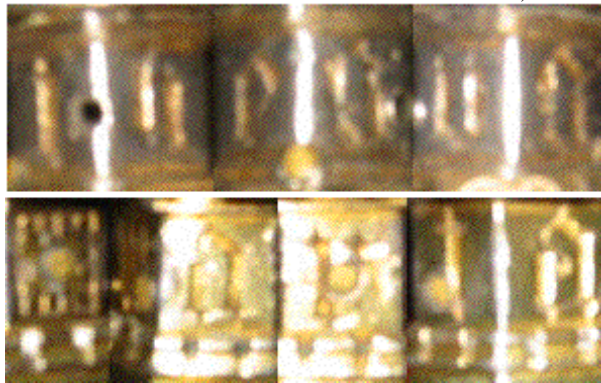

Fig. 38: Veckelax kyrkas gamla nattvardskalk. Veckelax kyrkas gamla nattvardskalk innehåller en gammal gotisk text i dess hexagonala fot (se nedan): "Ihesus" (övre raden) och "Maria" (nedre raden). Bokstäverna i den roterande hexagonala delen med sex avsatser (se figuren ovan) i kalkens fot mellan de två raderna med gotiska bokstäver: IHESVS. Bokstäverna i den här roterande hexagonala delen är klart nyare i stil än de gotiska bokstäverna. Det är möjligt, att Veckelax kyrkas nattvardskalks olika delar härstammar från olika tidsperioder. De äldsta är från 1500-talets början på basis av årtalet 1506 i ett vapen i kalkens fot och den gotiska texturen.

Referenserna

- Abilev, S, Malyarchuk, B., Derenko, M., Wozniak, M., Grzybowski, T. & Zakharov, I. (2012): The Y-chromosome C3* star-cluster attributed to Genghis Khan's descendants is present at high frequency in the Kerey clan from Kazakhstan. *Hum Biol* 84, 79-89.
- Achen, S.T. (1973): *Danske adelsvåbener. En heraldisk nøgle*. Politikens Forlag. Köpenhamn.
- af Lundblad, J.F. (1826): *Svensk Plutark. Andra delen*. Tryckt i Kongl. Ordens-Boktryckeriet, Stockholm.
- Ahlquist, A. (1822/1979): *Ölands historia och Beskrifning, del 1*. Calmar. Ursprungligen tryckt hos Carl Fredr. Berg. Inledning av Sölva Göransson. Brombergs Faksimilserie. Ur samlingarna Carolina Rediviva.
- Akiander, M. (1868-1869): *Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift I-II*.
- Alaja, P. (2013): *Suomen maalaisseurakuntien köyhäinhoito luterilaisen ortodoksian aikana (1571-1686)*. Societas historiae ecclesiasticae fennica. Helsingfors.
- Allen, R.C., Graves, G. & Budowle, B. (1989): Polymerase chain reaction amplification products separated on rehydratable polyacrylamide gels stained with silver. *BioTechniques* 7, 736-744.
- Almquist, J.A. (1917) *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523-1630. Med särskild hänsyn till den kamerala indelningen*. Kungl. Boktryckeriet. P.A. Norstedt & söner. Stockholm. 1. Delen.
- Almquist, J.A. (1926): *Stockholms stads skottebok 1460-1468 samt strödda räkenskaper från 1430-talet och från åren 1460-1473*. Utg. af K. Samfundet f. utg. af handskrifter rör. Skandinaviens historia. Stockholm
- Almquist, J.A. (1938): *Arvid Trolles Jordebok 1498 jämte Åtkomsthändingarna och andra därmed samhöriga aktstycken*. Kungl. Samfundet för Utgivande af Handskrifter Rörande Skandinaviens Historia. Hist.Handl., del 31, nr. 122, ss. 193-194, 214, Kungl. Boktryckeriet, Stockholm.
- Althoff, G. (2011): *Establishing Bonds: Fiefs, Homage, and Other Means to Create Trust. I: Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. 2011 (red.). Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside 5. Brepols, Belgium, ss. 101-114.*
- Al-Zahery, N., Pala, M., Battaglia, V., Grugni, V., Hamod, M.A., Hooshiar Kashani, B., Olivieri, A., Torroni, A., Santachiara-Benerecetti, A.S., Semino, O. (2011): In search of the genetic footprints of Sumerians: a survey of Y-chromosome and mtDNA variation in the Marsh Arabs of Iraq. *BMC Evol Biol* 11, 288.
- Aminoff, G. (1827): *Finska Adels och Riddarhusets Historia, [Med den Philosophiska Facultetens i Åbo bifall utgifven för Lagerkransens vinnande]*, Åbo, J.C. Frenckell & Son.
- Aminoff, T.G. (1978): *Finländska frälsesigill från tiden 1568-1602. I: "Gentes Finlandiae IV, ss. 7-27*
- Aminoff-Winberg, J. (1995): *Finska flyktingar i Sverige under stora ofreden. Flyktingförteckningar. Datateknik för släktforskning rf:s publikationer 4, 280*
- Andermann, U. (2004): *Zur Rezeption des gelehrten Rechts im Bereich der Hansestädte. I: Kattinger, D., Olesen, J.E. & Wernicke, H. 2004: Der Ostseeraum und*

- Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel. Serie: Culture Clash or Compromise VIII. Thomas Helms Verlag, ss. 137-144.
- Anderson, G.J. (2014): Reading the Bones. *Science* 342, 1291.
- Andrup, O. (1946): Vaabenførende slægter i Danmark. Det Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik 1946, Heraldisk forlag, København
- Anrep, G. (1858): Svenska Adelns Ättar-taflor. P.A. Norstedt & Söner, Stockholm.
- Antell, K. (1956): Pernå sockens historia. Tiden till år 1700. Förhistorisk tid skildrad av Nils Cleve. Helsingfors.
- Anthoni, E. (1968): Landsfogdar och underfogdar på slotten i Finland och deras eventuella fräsemannaegenskap. *Historisk tidskrift för Finland* 53, 163-168.
- Anthoni, E. (1968b): Finländare i hovtjänst hos Gustav Vasa. *FHT*. ss. 133-146
- Anthoni, E. (1969): Finländare i hovtjänst hos Gustav Vasa. *Historisk tidskrift för Finland* 1969:1, 133
- Anthoni, E. (1970): Finlands medeltida fräse och 1500-talsadel. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Anttila, T.A. (1936): Vehkalahden kirkko. I: Vehkalahti. 600-vuotisjuhlan muistojulkaisu (red. Kivenoja, Y., Lonka, J. & Suikkanen, K.). Maaseudun kirjapaino-osakeyhtiö, Fredrikshamn, ss. 5-33.
- Anttonen, V. (2002): Elämä esihistoriallisessa Suomessa. I: Suomen kulttuurihistoria, del 1 (red. Lehtonen, T.M.S. & Joutsivuo, T.), ss. 52-60.
- Appelberg, K.A. (1896): Prästtjänsternas besättande i Finland. Från reformationen till medlet af 17:de seklet. Akademisk avhandling. Kejsarliga Alexander-Universitetet i Finland. Finska Litteratursällskapet tryckeri, Helsingfors.
- Arbusow, L. (1888): Das älteste Wittschopbuch der Stadt Reval, 1312-1360. Revaler Stadtbücher.
- Arbusow, L. (1910): Akten und Rezesse der livländischen Ständetage, Band III.
- Arbusow, L. Jr. (1928): Akten und Rezesse der livländischen Ständetage, Band I, vierte Lieferung, Verlag von Jonck & Poliewsky, Riga
- Arbusow, L.Jr. (1929): Akten und Rezesen der livländischen Ständetage, Band I.
- Arbusow, L.Jr. (1933): Akten und Rezesse der livländischen Ständetage, Band I, siebente Lieferung
- Ardalan, M.R., Shoja, M.M., Kiuru-Enari, S. (2007): Amyloidosis-related nephrotic syndrome due to a G654A gelsolin mutation: the first report from the Middle East. *Nephrol Dial Transplant* 22, 272-275.
- Armour, J.A., Anttinen, T., May, C.A., Vega, E.E., Sajantila, A., Kidd, J.R., Kidd, K.K., Bertranpetit, J., Pääbo, S., Jeffreys, A.J. (1996): Minisatellite diversity supports a recent African origin for modern humans. *Nat Genet* 13, 154-160.
- Arnaiz-Villena, A., Elaiwa, N., Silvera, C., Rostom, A., Moscoso, J., Gómez-Casado, E., Allende, L., Varela, P., Martínez-Laso, J. (2001): The origin of Palestinians and their genetic relatedness with other Mediterranean populations. *Hum Immunol* 62, 889-900.
- Arnaiz-Villena, A., Martínez-Laso, J., Alonso-García, J. (2001b): The correlation between languages and genes: the Usko-Mediterranean peoples. *Hum Immunol* 62, 1051-1061.
- Arnaiz-Villena, A. (2001c): Historic genomics: an emergent discipline. *Hum Immunol* 62, 869-870.
- Arwidsson, A.I. (1848-1858): Handlingar till upplysning af Finlands häfder, utgifna af

Adolf Iwar Arwidsson, delar I-X.

- Austin, C.R. (1968): *Ultrastructure of fertilization*. Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. (2011): Introduction. I: Bagge, S., Gelting, M.H., & Lindkvist, T. 2011: *Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside 5*. Brepols, Belgium, ss. 1-14.
- Balanovsky, O., Dibirova, K., Dybo, A., Mudrak, O., Frolova, S., Pocheshkhova, E., Haber, M., Platt, D., Schurr, T., Haak, W., Kuznetsova, M., Radzhabov, M., Balaganskaya, O., Romanov, A., Zakharova, T., Soria Hernanz, D.F., Zalloua, P., Koshel, S., Ruhlen, M., Renfrew, C., Wells, R.S., Tyler-Smith, C., Balanovska, E., Genographic Consortium (2011): Parallel evolution of genes and languages in the Caucasus region. *Mol Biol Evol* 28, 2905-2920. Epub 2011 May 13.
- Baldwin, J.W. (1970): *Masters, princes and merchants. The social views of Peter the Chanter & his circle. Vol. I*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Ballantyne, K.N., Goedbloed, M., Fang, R., Schaap, O., Lao, O., Wollstein, A., Choi, Y., van Duijn, K., Vermeulen, M., Brauer, S., Decorte, R., Poetsch, M., von Wurmb-Schwark, N., de Knijff, P., Labuda, D., Vézina, H., Knoblauch, H., Lessig, R., Roewer, L., Ploski, R., Dobosz, T., Henke, L., Henke, J., Furtado, M.R., Kayser, M. (2010): Mutability of Y-chromosomal microsatellites: rates, characteristics, molecular bases, and forensic implications. *Am J Hum Genet* 87, 341-353.
- Bansal, A.K., Shetty, D.C., Bindal, R., Pathak, A. (2012): Amelogenin: A novel protein with diverse applications in genetic and molecular profiling. *J Oral Maxillofac Pathol* 16, 395-399.
- Barber, M. & Bate, K. (2002): *The Templars. Selected sources translated and annotated*. Manchester University Press, Manchester.
- Barezzani, C. & Kalmbach, A. (2002): *Dizionario finlandese-italiano-finlandese*. Gummerus, Jyväskylä.
- Barry, G. (1867/2001): *The history of the Orkney Islands. With a prefatory account of the agricultural progress and present state of the islands*. Printed by William Peace at the "Orkney Herald" Office, Kirkwall. British Library, Historical Print Editions.
- Beare, A. (2001): *Jewish Ancestors? A Guide to Jewish Genealogy in Latvia and Estonia*. The Jewish Genealogical Society of Great Britain, nr. 3 in series – A Guide to Jewish Genealogy, series ed. Wenzel, R
- Behar, D.M., Thomas, M.G., Skorecki, K., Hammer, M.F., Bulygina, E., Rosengarten, D., Jones, A.L., Held, K., Moses, V., Goldstein, D., Bradman, N., Weale, M.E. (2003): Multiple origins of Ashkenazi Levites: Y chromosome evidence for both Near Eastern and European ancestries. *Am. J. Hum. Genet.* 73:768-769.
- Behar, D.M., Garrigan, D., Kaplan, M.E., Mobasher, Z., Rosengarten, D., Karafet, T.M., Quintana-Murci, L., Ostrer, H., Skorecki, K., Hammer, M.F. (2004): Contrasting patterns of Y chromosome variation in Ashkenazi Jewish and host non-Jewish European populations. *Hum Genet* 114, 354-365. Epub 2004 Jan 22.
- Benedictow, O.J. (1992): *Plaque in the Late Medieval Nordic Countries. Epidemiological Studies*. Middelalderforlaget. Oslo.
- Benedictow, O.J. (1993): *Plaque. I: Pulsiano, P. & Wolf, K.: Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*, ss. 505-510.
- Benedictow, O.J. (1993b): *The Medieval Demographic System of the Nordic Countries*. Middelalderforlaget, Oslo.
- Benedictow, O.J. (2006): *The Black Death 1346-1353. The Complete History*. The Boydell

- Press. Suffolk, UK.
- Benedictow, O.J. (2010): What Disease was Plaque? On the Controversy over the Microbiological Identity of Plaque Epidemics of the Past. Brill's Series in the History of the environment (Pluskowski, A. red.). Koninklijke Brill NV, Leiden.
- Bengtsson, H. (1999): Den höviska kulturen i Norden. En konsthistorisk undersökning. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Antikvariska serien, 43. delen, Stockholm.
- Bergman, P. (1919): Armorial de Flandre du XVIme siècle, familles et communes flamandes – métiers Gantois, Bruxelles et Paris. 819 armoiries coloriées.
- Biancalana, V., Serville, F., Pommier, J., Julien, J., Hanauer, A., Mandel, J.L. (1992): Moderate instability of the trinucleotide repeat in spino bulbar muscular atrophy. *Hum Mol Genet* 1, 255-258.
- Bidrag till Finlands historia I-V. Se Hausen, R. (1881-1917).
- Blomkvist, N. (2004): Is the Europeanization of the Baltic a Conjunction or a Phenomenon of the Longue Durée? Or is there something missing in 'Braudel's History Rhythm Machine'? I: Kattinger, Olesen & Wernicke 2004. Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel. Serie: Culture Clash or Compromise VIII. Thomas Helms Verlag, ss. 9-16.
- Blomqvist, A.R. (1890): Kertomus Kymin kihlakunnasta. Finska fornminnesföreningens tidskrift. XI, 39
- Blomstedt, K. (1921): Henrik Klauupoika Horn. *Hist.Tutk.* III (1), 199
- Blomstedt, K. (1921b): Horn-suvun alkuhistoria. *Hist.Ark.* XXVII, 5, 103.
- Blomstedt, Y. (1958): Laamannin- ja kihlakunnantuomarin- virkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla. Finska Historiska Samfundet. *Hist.tutk.* 51. Helsingfors.
- Blomstedt, Y. The Codex Aboensis as a Law Code. ss. 17-32. I: *Codex Aboensis Commentaries.*
- Bogatyrev, S. (2005): Localism and integration in Muscovy. In: Bogatyrev, S. (red.) *Russia takes shape. Patterns of integration from the middle ages to the present. Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Humaniora ser.* 335, 59-127. Gummerus, Saarijärvi.
- Bogdanowicz, W., Allen, M., Branicki, W., Lembring, M., Gajewska, M., Kupiec, T. (2009): Genetic identification of putative remains of the famous astronomer Nicolaus Copernicus. *Proc Natl Acad Sci U S A* 106, 12279-12282. Epub 2009 Jul 7.
- Boniecki, A. (1899-1913): *Herbarz Polski, czesc I, Wiadomosci Historyczno- Genealogiczne o Rodach Szlacheckich*, 2. upplaga, Dr. Minakowski Publikacje Elektroniczne, v. 2.0, Kraków, Polen
- Boumphrey, R.S. & Gibby, C.W. (1978): Heraldry in the Great Hall of Durham Castle. *Durham & Northumberland Archaeology* 4., Roof Corbels, East Wall, North to South, nr. 31.
- Bowden, G.R., Balaesque, P., King, T.E., Hansen, Z., Lee, A.C., Pergl-Wilson, G., Hurley, E., Roberts, S.J., Waite, P., Jesch, J., Jones, A.L., Thomas, M.G., Harding, S.E., Jobling, M.A. (2008): Excavating past population structures by surname-based sampling: the genetic legacy of the Vikings in northwest England. *Mol Biol Evol* 25, 301-309. Epub 2007 Nov 20.
- Braudel, F. (1998): *Das Mittelmeer und die mediterrane Welt in der Epoche Philipps II.* Suhrkamp, Edition Wissenschaft, 1354. Frankfurt am Main

- Brault, G.J. (1997): *Aspilogia III, The Rolls of Arms of Edward I. Herald's Roll, Dering Roll, Camden Roll, St. George's Roll, Charles' Roll, Segar's Roll, Lord Marshal's Roll, Collins' Roll, Falkirk Roll, Guillim's Roll, Caerlaverock Poem, Galloway Roll, Smallpece's Roll, Stirling Roll, Nativity Roll, Fife Roll, Sir William le Neve's Roll.* The Boydell Press for the Society of Antiquaries of London, Woodbridge, Suffolk, UK.
- Braun, L. & Hammonds, E. (2008): Race, populations and genomics: Africa as a laboratory. *Soc Sci Med* 67, 1580-1588.
- Brian, M., Sobrino, B., Blanco-Verea, A., Lareu, M.V. & Carracedo, A. (2005): Hierarchical analysis of 30 Y-chromosome SNPs in European populations. *Int J Legal Med* 119, 10-15. Epub 2004 Apr 17.
- Brock, D.J. & Shrimpton, A.E. (1991): Non-paternity and prenatal genetic screening. *Lancet* 338, 1151.
- Broomé, B. (1960): *Ätten Posse. Studier och undersökningar. Andra delen. 1500-1625.* Stockholm.
- v. Bruiningk, H. (1923): *Livländische Güterurkunden aus dem Jahren 1500 bis 1545. Band II.* Kommissionsverlag von A. Gulbis, Riga. Druck von W.F. Häcker.
- Buckner, K.G. & McDowelle, J. (2002): *Leading with Emotion.* Rowman & Littlefield Publishers Inc. 1. uppl.
- Budowle, B., Charkraborty, R., Giusti, A.W., Eisenberg, A.J. & Allen, R.C. (1991): Analysis of the VNTR locus DIS80 by PCR followed by high-resolution PAGE. *Am J Hum Genet* 48, 137-144.
- Bulmer, M.G. (1979): *Principles of Statistics.* Dover Publications, Inc., New York.
- Burke, B. (1884/1969): *The General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales Comprising a Registry of Armorial Bearings from the Earliest to the Present Time.* Genealogical Publishing Company, Baltimore.
- Burke, J.B. (1848/2003): *The Roll of Battle Abbey.* Clearfield, London.
- Burke, P.J. & Stets, J.E. (2009): *Identity theory.* Oxford University Press, Oxford.
- Bäckmark, M. & Wasling, J. (2001): *Heraldiken i Sverige.* Historiska media, Lund.
- Börjeson, H. & Hafström, G. (1949): *Skeppshövdmän vid örlogsfloktan under 1500-talet. Biografiska anteckningar. Sjöhistoriska samfundet. Uppsala. Almqvist & Wiksells boktryckeri Ab.*
- Capel, B. (2014): The Minimalist Y. *Science* 343, 32-33.
- Cappelen, H.A.K.T. (1969): *Norske Slektsvåpen. Den Norske Våpenring, Norge.*
- Carlskiöld, P. (1781): "Svea rikets ridderskaps och adels wapn-bok, innehållande alla på svenska riddarhuset introducerade greflige, friherrlige och adelige ätters sköldemärken; med tilökning till närvarande tid utgifven MDCCLXXXI, Stockholm (skræffering enligt Petra Santa 1638 och Colombiene 1639.
- Carlsson, G. (1943): Karl Knutssons testamente. *Historisk tidskrift* 63, 1-47.
- Carpelan, C. (1999): *Käännekohtia Suomen esihistoriassa aikavälillä 5100...1000 eKr. Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan.* Fogelberg, P. (toim.) *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153:249-280. Societas Scientiarum Fennica, Helsingfors.
- Charchar, F.J., Bloomer, L.D., Barnes, T.A., Cowley, M.J., Nelson, C.P., Wang, Y., Denniff, M., Debiec, R., Christofidou, P., Nankervis, S., Dominiczak, A.F., Bani-Mustafa, A., Balmforth, A.J., Hall, A.S., Erdmann, J., Cambien, F., Deloukas, P., Hengstenberg, C., Packard, C., Schunkert, H., Ouwehand, W.H., Ford, I., Goodall, A.H., Jobling,

- M.A., Samani, N.J., Tomaszewski, M. (2012): Inheritance of coronary artery disease in men: an analysis of the role of the Y chromosome. *Lancet* 379, 915-922. Epub 2012 Feb 9.
- Chastan, N., Baert-Desurmont, S., Saugier-Veber, P., Dérumeaux, G., Cabot, A., Frébourg, T., Hannequin, D. (2006): Cardiac conduction alterations in a French family with amyloidosis of the Finnish type with the Asp187Tyr mutation in the GSN gene. *Muscle Nerve* 33, 113-119.
- Choi, J., Koh, E., Suzuki, H., Maeda, Y., Yoshida, A., Namiki, M. (2007): Alu sequence variants of the BPY2 gene in proven fertile and infertile men with Sertoli cell-only phenotype. *Int J Urol* 14, 431-435.
- Choi, J., Song, S.H., Bak, C.W., Sung, S.R., Yoon, T.K., Lee, D.R., Shim, S.H. (2012): Impaired spermatogenesis and gr/gr deletions related to Y chromosome haplogroups in Korean men. *PLoS One* 7, e43550. Epub 2012 Aug 23.
- Christensen, E. (1997): *Northern crusades*. Penguin books.
- Christiansen, E. (1998): *Dudo of St. Quentin History of the Normans*. Translation with Introduction and Notes. The Boydell Press, Woodbridge
- Cipollaro, M., Di Bernado, G., Forte, A., Galano, G., De Masi, L., Galderisi, U., Guarino, F.M., Angelini, F., Cascino, A. (1999): Histological analysis and ancient DNA amplification of human bone remains found in Caius Iulius Polybius house in Pompeii. *Croat Med J* 40, 392-397.
- Coble, M.D., Loreille, O.M., Wadhams, M.J., Edson, S.M., Maynard, K., Meyer, C.E., Niederstätter, H., Berger, C., Berger, B., Falsetti, A.B., Gill, P., Parson, W. & Finelli, L.N. (2009): Mystery solved: the identification of the two missing Romanov children using DNA analysis. *PLoS One* 4, e4838. Epub 2009 Mar 11.
- Collin, H.S. & Schlyter, C.J. (1862): *Corpus Iuris Sueo-Gotorum Antiqui*, vol. X. Samling af Sweriges Gamla Lagar på Kongl. Maj:ts Nädigste Befällning. Utgiven af D.C.J. Schlyter. Tionde Bandet. Kung Magnus Erikssons Landslag. Lund, 1862 i Berlingska Boktryckeriet.
- Collin, H.S. & Schlyter, C.J. (1865): *Codex Iuris Urbici Magneanus*. Lund, Berlingska Boktryckeriet.
- Collmar, M. (1977): *Strängnäs stifts herdaminne*. Södermanlands museum.
- Conceição, I., Sales-Luis, M.L., de Carvalho, M., Evangelista, T., Fernandes, R., Paunio, T., Kangas, H., Coutinho, P., Neves, C., Saraiva, M.J. (2003): Gelsolin-related familial amyloidosis, Finnish type, in a Portuguese family: clinical and neurophysiological findings. *Muscle Nerve* 28, 715-721.
- Connor, J.M. & Ferguson-Smith, M.A. (1987): *Essential Medical Genetics*. Blackwell Scientific Publications, Oxford. 2nd ed.
- Creutz, K. (2004): *Risiken beim Umgang mit der Forschungsgeschichte am Beispiel eines Forschungsprojekts über wikingerzeitliche Speerspitzen im Ostseeraum*. I: Kattinger, F., Olesen, J.E. & Wernicke, H. (2004): *Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel*. Serie: Culture Clash or Compromise VIII. Thomas Helms Verlag, Schwerin, ss. 21-26.
- Crispin, M.J. & Macary, L. (1939): *Falaise Roll. Recording Prominent Companions of William Duke of Normandy at the Conquest of England*.
- Cruciani, F., Trombetta, B., Massaia, A., Destro-Bisol, G., Sellitto, D., Scozzari, R. (2011): A Revised Root for the Human Y Chromosomal Phylogenetic Tree: The Origin of Patrilineal Diversity in Africa. *Am J Human Genet* 88, 814-818.

- Dabbs, J.M. Jr., Frady, R.L., Carr, T.S., Besch, N.F. (1987): Saliva testosterone and criminal violence in young adult prison inmates. *Psychosom Med* 49, 174-182.
- Dabbs, J.M. Jr., Jurkovic, G.J., Frady, R.L. (1991): Salivary testosterone and cortisol among late adolescent male offenders. *J Abnorm Child Psychol* 19, 469-478.
- Dahl, G. (1994): Bomärken på Åland, Ålands Folkminnesförbund r.f., Ekenäs.
- Dahlberg, E. (1698-1715): *Suecia Antiqua et Hodierna* [1924] III.
- Dahlberg, B. (1893): Bidrag till Svenska Fattiglagstiftningens historia intill midten af adertonde århundradet. Akademisk avhandling. Uppsala. Almqvist & Wiksells boktryckerei.
- Dahlby, F. (1963): De heliga tecknens hemlighet. Om symboler och attribut. 7. upplagan, Stockholm, Verbum
- Dahlby, F. (1964): Svensk heraldisk uppslagsbok. Lexikon över svenska sköldemärken tillhörande samtliga på Riddarhuset introducerade ätter samt icke introducerade ätter. Förord av statsheraldikern C.G.U. Scheffer. Bonniers. Tryckt av Klara Civiltryckeri Ab.
- Darwin, C. (1859): *On the origin of species by means of natural selection, or, the preservation*. London. Amazon Kindle version 2012 (baserad på den ursprungliga versionen).
- Day, M. (2008): *The philosophy of history. An introduction*. Continuum international publishing group, London.
- Day, R.H., Jee, F.M. & Duffy, F.M. (1989): Visual misalignment in arc and chevron figures. *J Exp Psychol* 15, 762-770.
- de Anna, L. (1992): The peoples of Finland and early medieval sources. The characterization of "alienness". I: Julku, K. (red.) *Suomen varhaishistoria*. Tornion kongressi 14.-16.6.1991. *Studia historica septentrionalia* 21, 11-22.
- de la Chapelle, A. (1999): Geenimutaatiot Suomen väestön juurten tutkimuksissa. I: Pohjan poluilla. *Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* (red. Fogelberg, P.). Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153:307-310. Societas Scientiarum Fennica, Helsingfors.
- de la Torre Moral & Hammela, A. (2000): *Diccionario finés-español-finés*. Gummerus, Jyväskylä.
- de Wolf Hemmeon, M. (1914/1986): *Burgage Tenure in Medieval England*. Harvard Historical Studies vol. XX. Published under the Direction of the Department of History from the Income of the Henry Warren Torrey Fund. Fred B. Rothman & Co., Littleton, Colorado
- Deanesly, M. (1957): *A History of The Medieval Church 590-1500*. Methuen & Co Ltd, London.
- Det Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik (1946): *Vaabenførende slægter i Danmark*. Heraldisk forlag, København
- Derenko, M., Malyarchuk, B., Denisova, G., Wozniak, M., Grzybowski, T., Dambueva, I., Zakharov, I. (2007): Y-chromosome haplogroup N dispersals from south Siberia to Europe. *J Hum Genet* 52, 763-770. Epub 2007 Aug 17.
- Diplomatarium Danicum. Dokumenten från åren 789-1412 är publicerade i en tryckt form av Munksgaard & Reitzel. I: <http://diplomatarium.dk> av det danske Sprog- og Litteraturselskabet.
- Diplomatarium Fennicum. [Http://extranet.narc.fi/DF/df.php](http://extranet.narc.fi/DF/df.php).
- Diplomatarium Islandicum, gefid út af Hinu Íslenzka Bókmentafélagi, fjórda bindi 1265-

1449.

- Diplomatarium Katanense et Sutherlandense. Collected and edited by Johnston, A.W. & Johnston, A. Printed for the Viking Society for Northern Research, Burlington House, 1909/1928, London. Reprints from the collection of the University of Michigan Library.
- Diplomatarium Norvegicum. [Http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html](http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html)
- Diplomatarium Orcadense et Hjaltlandense. Collected and edited by Johnston, A.W., Johnston, A. & Stefánsson, J.Ó. Printed for the Viking Club, The King's Weigh House, 1907. Vol. 1, part 1. Reprinted by Viking Society for Northern Research.
- Diplomatarium Suecanum (Svensk Diplomatariums huvudkartotek).
[Http://www.nad.riksarkivet.se/sdhk](http://www.nad.riksarkivet.se/sdhk)
- Donner, R. (2000): King Magnus Eriksson's Law of the Realm. A Medieval Swedish Code. Translated and edited by Ruth Donner. With an Introduction by Richard Tötterman. Acta Societatis Fennicae Iuris Gentium CII
- Dudenredaktion (1986): Duden – Rechtschreibung der deutschen Sprache und der Fremdwörter. 18. Auflage. Bibliographisches Institut Mannheim/Wien/Zürich
- Edgren, T. (1999): Käännekohtia Suomen kivikaudessa. Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan, Fogelberg, P. (red.). Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153, 281-293.
- Ehrenkranz, J., Bliss, E., Sheard, M.H. (1974): Plasma testosterone: correlation with aggressive behavior and social dominance in man. Psychosom Med 36, 469-475.
- Ehrensvärd, A. (1882): "Anteckningar under en resa i Finland år 1747" (faksimilupplaga 1938).
- Ekman, C. (1950): Siffred Jönsson, Weckelax-knepen som blev amiral och landsherre i Öland. Tryckeri AB, Borgholm, Öland
- Ekström, C.T. & Sørensen, H. (2011): Introduction to Statistical Data Analysis for the Life Sciences. CRC Press, Taylor & Francis Group, London. Kindle, Amazon.
- Elgenstierna, G. (1925-36): Den introducerade adelns ättartavlor 1-9, Stockholm. P.A. Norstedt & Söners Förlag
- Ellwood Post, W. (2002): Saints, signs and symbols. A concise dictionary, 2nd ed, 15th Impression, SPCK, s. 32
- Enqvist, J. (2006): Hamina. Osa II. Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi 4.–15.9.2006, , ss. 66-68. Museovirasto, rakennushistorien osasto
- Entine, J. (2007): Abraham's children. Race, identity and the DNA of the chosen people. Grand Central Publishing, New York.
- Eriksson, B. (2008): Statstjänare och jordägare. Adelsideologi i Per Brahe den äldres Oeconomia. Stockholms Universitet, Stockholm. Dialogos förlag, Stockholm.
- Essen, N. & Johansen, P. (1939): Das Revaler Geleitsbuch 1515-1656, In: Publikationen aus dem Stadtarchiv Tallinn nr. 9
- Etain, B., Dumaine, A., Bellivier, F., Pagan, C., Francelle, L., Goubran-Botros, H., Moreno, S., Deshommes, J., Moustafa, K., Le Dudal, K., Mathieu, F., Henry, C., Kahn, J.P., Launay, J.M., Mühleisen, T.W., Cichon, S., Bourgeron, T., Leboyer, M., Jamain, S. (2012): Genetic and functional abnormalities of the melatonin biosynthesis pathway in patients with bipolar disorder. Hum Mol Genet 21, 4030-4037. Epub 2012 Jun 13.
- Fant, E.M. & Grahl, J.G. (1803): Sylloge Chartarum Historiam Svecanum illustriantur, Ups. 1803.

- Farmer, D. H. (2004): Oxford Dictionary of Saints. Fifth Edition. Oxford University press, Oxford.
- Fellows-Jensen, J. (1993): Place-names. I: Medieval Scandinavia. An Encyclopedia, ed. Pulsiano, P. & Wolf, K., s. 502
- Fenger, O. (1993): Social structure. I: Pulsiano, P. & Wolf, K.: Medieval Scandinavia. An Encyclopedia, s. 605
- Ferlini, A., Patrosso, M.C., Guidetti, D., Merlini, L., Uncini, A., Ragno, M., Plasmati, R., Fini, S., Repetto, M., Vezzoni, P. et al. (1995): Androgen receptor gene (CAG)n repeat analysis in the differential diagnosis between Kennedy disease and other motoneuron disorders. *Am J Med Genet* 55, 105-111.
- Fernandes, S., Paracchini, S., Meyer, L. H., Florida, G., Tyler-Smith, C. & Vogt, P. H. (2004): A large AZFc deletion removes DAZ3/DAZ4 and nearby genes from men in Y haplogroup N. *Am J Human Gen* 74, 180-187.
- Filges, I., Kunz, C., Miny, P., Boesch, N., Szinnai, G., Wenzel, F., Tschudin, S., Zumsteg, U., Heinimann, K. (2011): A novel missense mutation in the high mobility group domain of SRY drastically reduces its DNA-binding capacity and causes paternally transmitted 46,XY complete gonadal dysgenesis. *Fertil Steril* 96, 851-855. Epub 2011 Aug 24.
- Fischbeck, K.H., Lieberman, A., Bailey, C.K., Abel, A, Merry, D.E. (1999): Androgen receptor mutation in Kennedy's disease. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 354, 1075.
- Flavius Josefus (75-79): Juutalaissodan historia. Suom. Huuhtanen, P. Werner – Söderström Ab, Helsingfors.
- Fleck, L. (1979): Genesis and Development of a Scientific Fact (red. Trenn & Merton). Med ett företal av Thomas S. Kuhn. The University of Chicago Press, Chicago.
- FMS se Hausen 1900
- Foresta, C., Ferlin, A. & Moro, E. (2000): Deletion and expression analysis of AZFa genes on the human Y chromosome revealed a major role for DBY in male infertility. *Hum Mol Genet* 9, 1161-1169.
- Forsius, A. (1992): Suomen hospitaalit. *Suomen Lääkärilehti* 47, 3392.
- Forsius, A. (1998): Vanhan Viipurin lääkintähuollosta vuoteen 1812. *Suomen Lääkärilehti* 53, 2614
- Forsius, A. (2003): Johann Copp (n. 1490–1559), Kustaa Vaasan ja Juhana-herttuan hovilääkäri. *Finlands nationalbiografi* 2, Bruhn – Fordell. Finska Literatursällskapet, Helsingfors.
- Foster, M.W. and Sharp, R.R. (2004): Beyond race: towards a whole-genome perspective on human populations and genetic variation. *Nat Rev Genet* 5, 790-796.
- Frankel, E. & Teutsch, B.P., (1992): The Encyclopedia of Jewish Symbols. A Jason Aronson Book. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., New York.
- Fredrikson, E. (1993): Suomi 500 vuotta Euroopan kartalla. Gummerus, Jyväskylä.
- Friedenberg, D.M. (1987): Medieval Jewish Seals from Europe. Wayne State University Press, Detroit.
- Fritz, B. (1972): Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250-1434, del I. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Fritz, B. (1973): Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250-1434, del II. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Furay, C. & Salevouris, M.J. (2010): The Methods and Skills of History. A Practical Guide.

3. uppl. Harlan Davidson Inc. Wheeling, Illinois.
- Gajl., T. (2003): *Polskie rody szlacheckie I ich herby*. Benkowski Publishing, Bialystok, Polen.
- Gall, F. (1996): *Österreichische Wappenkunde. Handbuch der Wappenwissenschaft*. Böhlau Verlag Wien.
- Gallén, J. (1968): *Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns*. Skrifter utgivna av Svenska Literatursällskapet i Finland. Nr. 427:1. Helsingfors.
- Garcia-Bermejo, G. (2000): *Heraldica V-VI*, Perea Ediciones, Toledo.
- Gardberg, C.J. & Welin, P.O. (1996): *Wiborg – En stad i sten*. Schildts Förlags Ab. Gummerus boktryckeri Ab, Jyväskylä.
- Gatterer, J.C. (1774): *Wappenkunde. Abriß der Heraldik*, Nürnberg, G.N. Raspe.
- Gelting, H. (2011): *The Problem of Danish 'Feudalism': Military, Legal and Social Change in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. I: Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. (2011). *Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside 5*. Brepols, Belgium, ss. 159-184.
- Gibbons, A. (2014): *The Thousand-Year Graveyard*. *Science* 342, 1306-1310.
- Gill, P., Ivanov, P.L., Kimpton, C., Piercy, R., Benson, N., Tully, G., Evett, I., Hagelberg, E. & Sullivan, K. (1994): *Identification of the remains of the Romanov family by DNA analysis*. *Nat Genet* 6, 130-135.
- Gillingstam, H. (1996): *Brev ur askan. De i slottsbrande 1697 eller på annat sätt förlorade Miscellaneabreven enligt äldre arkivförteckningar, Johan Peringskiölds anteckningar m.m*. Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 17. Gotab, Stockholm.
- Gillingstam, H., ed. (2001): *Äldre Svenska Frälsesläkter, del II*. Utgivna av Riddarhusdirektionen, Stockholm.
- Golb, N. (1998): *The Jews in Medieval Normandy. A Social and Intellectual History*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, Teil B., 92. Jahrgang, 1941
- Gottlund, C.A. (1832): *Otava I*. Stockholm.
- Grandjean, P.B. (1919): *Dansk heraldik*, Köpenhamn.
- Grandjean, P.B. (1944): *Dansk sigillografi*. J.H. Schultz forlag, Köpenhamn.
- Greiffenhagen, O. (1927): *Die ältesten Kammereibücher der Stadt Reval 1363-1374*. Reval, Buchdruckerei A.-G. "Ümseln"
- Greiffenhagen, O. (1932): *Das Revaler Bürgerbuch 1409-1624*. Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
- Griffin, D.K. (2012): *Is the Y chromosome disappearing?--both sides of the argument*. *Chromosome Res* 20, 35-45.
- Grotenfelt, K. (1894): *Todistuskappaleita Suomen historiaan V. Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland*. Suomen historiallinen seura. Helsingfors.
- Grotenfelt, K. (1893/1894): *Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640*. *Hist Ark* 13, 120.
- Grotenfelt, K. (1899): *Handlingar till belysande af Finlands kamerala förhållanden, 2. häftet. Finska rusttjensts- och förläningsregister från åren 1537-1575*. Finska Literatursällskapet tryckeris aktiebolag, Helsingfors.
- Grotenfelt, K. (1902): *Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640, II*. *Hist ark* 17, 277-299.
- Gustafsson, H. (2010): *Makt och människor. Europeisk statsbildning från medeltiden till*

- franska revolutionen. Makadam förlag, Stockholm
- Haggrén, G. & Jansson, H. (2004): New light on the colonisation of Nyland/Uusimaa. *Ennen ja nyt* 04/2004, SS. 1-11
- Hajdu, P. (1976): Linguistic background of genetic relationships. I: *Ancient Cultures of the Uralian Peoples* (red. Hajdu, P.). Zrinyi Printing House, Budapest, ss. 11-48.
- Hakanen, M. (2005): Mikä oli klienttjärjestelmä? *Hist Aik* 3/2005, 308-316.
- Hakenen, M. (2006): Klienttjärjestelmäroolit identiteettien muokkaajina 1600-luvun Ruotsin valtakunnassa. I: *Aika ja identiteetti* (Moilanen, L.-K. & Sulkinen, S.). *Hist Ark* 123, 98-116.
- Halinen, P. (2002): Suomi esihistorian ja historian taitteessa. I: *Suomen kulttuurihistoria, del 1* (red. Lehtonen, T.M.S. & Joutsivuo, T.), ss. 64-75.
- Hall, T., Hidemark, O., Wikström, L., Adling, S., 1987, "Murmestärne. Murmestare embetet i Stockholm 1487-1987", ss. 192-193
- Hallberg, S., Norberg, R. & Odenius, O. (1963): Franciskanska ämbets- och konventssigill från Sveriges medeltid. *Almqvist & Wiksell. Särtryck ur Kyrkohistorisk årskift.* Ss. 50-85.
- Hallenberg, C., Nielsen, K., Simonsen, B., Sanchez, J. & Morling, N. (2005): Y chromosome STR haplotypes in Danes. *Forensic Sci Int* 155, 205-210.
- Hallenberg, M. (2001): Kungen, fogdarna och riket. Lokalförvaltning och statsbyggande under tidig Vasatid. *Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm/Stehag*
- Hallenberg, M. (2003-2006): Sigfrid (Siffred) Jönsson. *Svenskt biografiskt lexikon* 32, 158. <http://www.nad.riksarkivet.se>.
- Hallenberg, M. (2008): Statsmakt till salu. Arrendesystemet och privatiseringen av skatteuppbörden i det svenska riket 1618-1635. *Nordic Academic Press, Lund.*
- Halperin, C. (1985): *Russia and the Golden Horde. The Mongol Impact on Medieval Russian History.* Indiana University Press, Indianapolis, s. 28.
- Haltia, M., Levy, E., Meretoja, J., Fernandez-Madrid, I., Koivunen, O., Frangione, B. (1992): Gelsolin gene mutation – at codon 187 - in familial amyloidosis, Finnish: DNA-diagnostic assay *Am J Med Genet* 42, 357-359.
- Hamilton, V., Kreuger, C.H. & Leijonhufvud, E. (1915): *Namnlistor över officerskårerna vid svenska s.k. mánningssregementen till häst och stándsdragoner under stora nordiska kriget, Stockholm*
- Hammer, M.F., Behar, D.M., Karafet, T.M., Mendez, F.L., Hallmark, B., Erez, T., Zhivotovsky, L.A., Rosset, S. & Skorecki, K. (2009): Extended Y chromosome haplotypes resolve multiple and unique lineages of the Jewish priesthood. *Hum Genet* 126, 707–717.
- Hanska, J. (2005): Kristuksen sijaiset maan päällä? Paaviuden historiaa apostoli Pietarista Johannes Paavali toiseen. *Finska literatursällskapet* 1047. Helsingfors.
- Hanson, E.K. & Ballantyne, J. (2006): Comprehensive annotated STR physical map of the human Y chromosome: Forensic implications. *Legal Med* 8, 110-120.
- Harmo, M. & Kara, K. (2006): Suomalaisia vaakunoita. Henkilöitä. Sukuja. Yhteisöjä. Red. Railo, Stürmer & Talari. *Suomen Heraldinen Seura ry. Julkaisusarja nr. 25.*
- Harrison, D. (2005): *Deus vult. Gud vill det. Nordiska korsfarare under medeltiden.* Ordfront förlag, Stockholm.
- Harrison, D. (2009): *Sveriges historia 600-1350.* Norstedts, Stockholm.
- Harrison, D. & Eriksson, B. (2010): *Sveriges historia 1350-1600.* Norstedts, Stockholm.

- Hartman, R.S. & Schwartz, W. (1974): Translation of Immanuel Kant's Logic. With an Introduction by the translators.
- Hasselberg, Y. (1998): Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856. Uppsala Universitet, Uppsala.
- Hauhio, K. (2003): Sanomalehden painajan suku. Aalef oy, Lpr.
- Hausen, R. (1882): Afbildningar af vapensköldar fordon uppsatta i Finlands kyrkor. Efter en gammal handteckning från Skoklosters bibliotek. Autografiskt tryck hos F. Liewendal. Helsingfors.
- Hausen, R. (1887): Anteckningar gjorda under en Antiquarisk forskningsresa sommaren 1876 i Östra Nyland.
- Hausen, R. (1900): Finlands Medeltidssigill i afbild utgifna af Finlands Statsarkiv (Les Sceaux Finlandais du Moyen Age). Helsingfors.
- Hausen, R. (1902): Litet om Maria Magdalenas kapell i Viborg. Förhandlingar och Uppsatser 15, 1901 [= Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland], Helsingfors, ss. 211-213.
- Hausen, R. (1881-1917): Bidrag till Finlands historia I-V. Finlands Nationalarkiv.
- Heath, S.C., Gut, I.G., Brennan, P., McKay, J.D., Bencko, V., Fabianova, E., Foretova, L., Georges, M., Janout, V., Kubesch, M., Krokan, H.E., Elvestad, M.B., Lissowska, J., Mates, D., Rudnai, P., Skorpen, F., Schreiber, S., Soria, J.M., Syvänen, A.-C., Meneton, P., Hercberg, S., Galan, P., Szeszenia-Dabrowska, N., Zaridze, D., Génin, E., Cardon, L.R. & Lathrop, M. (2008): Investigation of the fine structure of European populations with applications to disease association studies. *Eur J Hum Genet* 16, 1413-1429.
- Heckmann, D. (1992): Das Revaler Kämmereibuch von 1376 bis 1380. *Zeitschr für Ostforschung* 41, 186-247.
- Heckmann, D. (1995): Revaler Urkunden und Briefe von 1273 bis 1510. Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz, Band 25.
- Heckscher, E.F. (1935): Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Första delen. Före frihetstiden. Första boken. Albert Bonniers, Stockholm
- Hedman, M., Pimenoff, V., Lukka, M., Sistonen, P., Sajantila, A. (2004): Analysis of 16 Y STR loci in the Finnish population reveals a local reduction in the diversity of male lineages. *Forensic Sci Int* 142, 37-43.
- Hedman, M., Brandstätter, A., Pimenoff, V., Sistonen, P., Palo, J.U., Parson, W., Sajantila, A. (2007): Finnish mitochondrial DNA HVS-I and HVS-II population data. *Forensic Sci Int* 172, 171-178. Epub 2007 Mar 2.
- Hedman, M., Neuvonen, A.M., Sajantila, A., Palo, J.U. (2010): Dissecting the Finnish male uniformity: the value of additional Y-STR loci. *Forensic Sci Int Genet* 5, 199-201. Epub 2010 Apr 28.
- Heidecker, B., Lamirault, G., Kasper, E.K., Wittstein, I.S., Champion, H.C., Breton, E., Russell, S.D., Hall, J., Kittleson, M.M., Baughman, K.L., Hare, J.M. (2010): The gene expression profile of patients with new-onset heart failure reveals important gender-specific differences. *Eur Heart J* 31, 1188-1196. Epub 2009 Dec 22.
- Heikkilä, T. (2005): Pyhän Henrikin legenda. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors.
- Heikkilä, T. (2012): Kymenlaakson keskiaika (Kymmenedalens medeltid). I: Kymenlaakson historia (Kymmenedalens historia), del I (red. Kaukiainen, Y.), ss. 82-169. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1364:1/Tieto.

- Helminen, P., Sajantila, A., Johnsson, V., Lukka, M., Ehnholm, C., Peltonen, L. (1992): Amplification of three hypervariable DNA regions by polymerase chain reaction for paternity determinations: comparison with conventional methods and DNA fingerprinting. *Mol Cell Probes* 6, 21-26.
- Hemmer, R. (1941): Lagmän i Karelen under medeltiden. Tidskrift utgiven av juridiska Föreningen i Finland. Häft 3. Helsingfors.
- Hempel, C.G. (1942): The Function of General Laws in History. *J. Philosophy* 39, 35-48.
- Hempel, C.G. (2001): The Philosophy of Carl G. Hempel. *Studies in Science, Explanation, and Rationality* (ed. Fetzer, J.H.). Oxford University Press, New York.
- Hernfjäll, V. (1999): Via regia – Kungsvägen – Eriksgatan. *Fornvännen* 95, 23-29. Stockholm.
- Heuman, E. & Öberg, J. (1993): Ericus Olai. *Chronica Regni Gothorum*. Textkritische Ausgabe. Acta Universitatis Stockholmiensis. *Studia Latina Stockholmiensia* XXXV.
- Hiekkanen, M. (2002): Suomen asuttaminen. I: Suomen kulttuurihistoria, del 1 (red. Lehtonen, T.M.S. & Joutsivuo, T.), ss. 44-51.
- Hiekkanen, M. (2002b): Kristinuskon tulo Suomeen. I: Suomen kulttuurihistoria, del 1 (red. Lehtonen, T.M.S. & Joutsivuo, T.), ss. 76-79.
- Hiekkanen, M. (2003): Suomen kivikirkot keskiajalla. Otava, Helsingfors.
- Hiekkanen, M. (2003b): Viipurin lääni – rautakaudesta keskiaikaan. : Saarnisto, M. 2003: Karjalan synty. Viipurin läänin historia I (red. Sihvo, H. & Kaukiainen, Y.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 475-504.
- Hietaniemi, T. (1997a): Miten feodalismiproblematiikka sai alkunsa? I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. *Sivilisaatiohistoriasarja*. Vastapaino, Tampere, ss. 25-37.
- Hietaniemi, T. (1997b): Feodalismi-termin käyttö ja väärinkäyttö maailmanhistorien kategoriana. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. *Sivilisaatiohistoriasarja*. Vastapaino, Tampere, ss. 199-209.
- Hietaniemi, T., Karasjärvi, T., Malkki, J., Nurmiainen, J., Piippo, M. & Sadeniemi, M. (1997): Euroopan eri osien feodaalisten piirteiden mosaiikki. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. *Sivilisaatiohistoriasarja*. Vastapaino, Tampere, ss. 180-196.
- Hildebrand., B.E (1862-1867): Svenska sigiller från medeltiden. Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets Akademiens förlag, Iwar Haeggströms Boktryckeri. Stockholm.
- Hildebrand, B. (1934): Esbjörn Blåpanna och hans arvingar. *Medeltidsstudier kring handlingar i Ribbingska huvudmanna-arkivet*, s. 123
- Hildebrand, E. (1917): *Stockholms stads tänkeböcker 1474–1483*. Stockholm.
- Hildebrand, H. (1876): *Stockholms Stads Jordebok 1420-1474*, utgiven av Kongliga Samfundet för utgifvande af hankdskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad. Ivar Haeggströms Boktryckeri, Stockholm.
- Hildebrandt, A.M. & Biewer, L. (2002): *Handbuch der Heraldik. Wappenfibel*. 19.

- verbesserte und erweiterte Auflage. Verlag Degener & Co., Inhaber Manfred Dreiss, Neustadt an der Aisch.
- Hollamaa, A. & Kajala, K. (1997): Vehkalahden knaapisukujen alkuvaiheet. *Aninkainen (Turun seudun sukututkijat)* 4, 4-5.
- Hollingsworth, T.H. (1964): The demography of the British peerage. *Pop Studies* 18 (Suppl), 29-51.
- Holmlund, G., Nilsson, H., Karlsson, A., Lindblom, B. (2005): Y-chromosome STR haplotypes in Sweden. *Forensic Sci Int* 160, 66-79.
- Hoppal, M. (1976): Folk Beliefs and Shamanism among the Uralic Peoples. I: Ancient Cultures of the Uralian Peoples (red. Hajdu, P.). Zrinyi Printing House, Budapest, ss. 215-242.
- Hoskins, J.W. (1990): Polish genealogy & heraldry an introduction to research. New York: Hippocrene Books.
- Howson, C. & Urbach, P. (2006): Scientific reasoning. The Bayesian Approach. Tredje upplaga. Open Court, Chicago.
- Hudson, J. (2011): Imposing Feudalism on Anglo-Saxon England: Norman and Angevin Presentation of Pre-Conquest Lordship and Landholding. I: Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. 2011: Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside 5. Brepols, Belgium, ss. 115-134.
- Huitfeldt-Kaas, H.G. (1899-1950): Norske Sigiller fra Middelalderen. Kristiania Lithografiske Aktiebolag og det Mallingske Boktrykkeri, Oslo.
- Huldén, L. (2004): Itärajan vartijat. Keskiaika. Förfinskad av Marketta Klinge. (På vakt i öster 1 – medeltiden). Schildts. Otava, Keuro.
- Hukmann, H. (1939): Deutsche Wappenkunst. Insel-Verlag zu Leipzig.
- Hultin, H. (1927): Pyhtään pitäjän historia (Pyttis sockens historia), Helsingfors.
- Hupel, A.W. (1788) Materialien zu einer liefländischen Adelsgeschichte nach der bey den letzten dasigen Matrikul-Kommission angenommenen Ordnung, Der nordischen Miscellaneen 15-17, Nachdruck 1972, Verlag Harro v. Hirschheydt, Hannover-Döhren
- Humphery-Smith, C. (1973): Anglo-Norman Armory. The Constance Egan Lecture delivered to The Heraldry Society at the Society of Antiquaries, Burlington House, London 22nd November 1972.
- Husgafvel-sällskapet (1965): Husgafvel-suku historien valossa. Husgafvel-seura ry:n julkaisu no: 2.
- Huurre, M. (2004): 9000 vuotta Suomen esihistoriaa. Otava, Helsingfors. 8. upplaga.
- Härkönen, K. (2001): Genetic aspects in andrology. Studies on sperm chromosomes, Y chromosome microdeletions and androgen receptor polymorphism. *Annales Universitatis Turkuensis, ser. D (Medica – Odontologica)*, nr. 465.
- Impola, H. (2011): Frälset och dess rusttjänst i Finland på 1500-talet. Skrifter utgivna av Genealogiska Samfundet i Finland 59. Helsingfors.
- International Human Genome Sequencing Consortium (2004): Finishing the euchromatic sequence of the human genome. *Nature* 431, 931–945.
- Ivanov, P.L., Wadhams, M.J., Roby, R.K., Holland, M.M., Weedn, V.W., Parsons, T.J. (1996): Mitochondrial DNA sequence heteroplasmy in the Grand Duke of Russia Georgij Romanov establishes the authenticity of the remains of Tsar Nicholas II. *Nat Genet* 12, 417-420.
- Jaakkola, J. (1944): Suomen sydänkeskiaika. Werner-Söderström Ab, Borgå.

- Jaakkola, J. (1950): Suomen myöhäiskeskiaika I. Unionin alkukausi. Werner-Söderström Ab, Borgå.
- Jaakkola, J. (1958): Suomen varhaiskeskiaika. Kristillisen Suomen synty. 2. uppl., Werner-Söderström Ab, Borgå;
- Jaakkola, J. (1959): Suomen myöhäiskeskiaika II. Werner-Söderström Ab, Borgå.
- Jakkula, E., Rehnström, K., Varilo, T., Pietiläinen, O.P.H., Paunio, T., Pedersen, N.L., deFaire, U., Järvelin, M.-R., Saharinen, J., Freimer, N., Ripatti, S., Purcell, S., Collins, A., Daly, M.J., Palotie, A., Peltonen, L. (2008): The genome-wide patterns of variation expose significant substructure in a founder population. *Am J Hum Genet* 83, 787-794.
- Jobling, M.A., Tyler-Smith, C. (2003): The human Y chromosome: an evolutionary marker comes of age. *Nat Rev Genet.* 4, 598-612.
- Johansen, P (1925): Das älteste Wackenbuch der Revaler St. Johannis-Siechenhauses 1435-1507. Estländische Druckerei-Aktie-Gesellschaft. Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv, Reval. IV Folge, Theil 2, år 1457.
- Johansen, P., (1929): Revaler Geleitsbuch-Bruchstücke 1365-1458, Reval, Rev.Estn. Verlags-Genossenschaft. Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv nr. 4, S142, nr. 758, s. 45, 21.12.1391-2.6.1392
- Johansen, P. (1935): Libri de diversis articulis 1333-1374, nr. 440. Publikationen aus dem Stadtarchiv Tallinn nr. 8, Tallinn.
- Jokipii, M. (1956): Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I. Doktorsavhandling. Helsingfors Universitet.
- Jokipii, M. (1960): Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat II. Historiallisia tutkimuksia XLVIII:2. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors.
- Julku, K. (1987): Suomen itärajan synty. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. Rovaniemi.
- Julku, K. (1988): Freden i Nöteborg 1323 och freden i Novgorod 1326 jämförd med varandra. Uleåborg Universitet. Historiska Institutet. Särtryckserie no: 180.
- Jutikkala, E. (1942): Suomen talonpojan historia sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa. Werner-Söderström Ab, Borgå.
- Jutikkala, E. (1958): Suomen talonpojan historia (Den finländska bondens historia). 2. upplaga. Suomalaisen kirjallisuuden seura (Finska Literatursällskapet), Helsingfors.
- Jutikkala, E. (2003): Aatelisvalta ja lahjoitusmaat. : Suomen maatalouden historia I (red. Rasila, V., Jutikkala, E., Mäkelä-Alitalo, A.). Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Finska Literatursällskapet, Helsingfors.
- Juva, M., Niitemaa, V., Tommila, P. (1968): Suomen historien dokumentteja I. Kustannus-oy Otava, Helsingfors
- Jäppinen, J. (2006): Kymijokisuiston rautakuona. Kokeellisia tutkimuksia. Osa I. Jouni Jäppinen. Suomen kulttuurirahaston rahoitus. ISBN 978-952-92-1611-6.
- Jørgensen, P.J. (1940): Dansk retshistorie. Retskildernes og forfatningsrettens historie indtil sidste halvdel af det 17. aarhundrede.
- Kalela, J. (2000):. Historiantutkimus ja historia, Gaudeamus, Helsingfors.
- Kalela, J. (2012): Making History. The Historian and the Uses of the Past. Palgrave Macmillan, Eastbourne, U.K:
- Kalkar, O. (1881-1907): Ordbog til det ældre danske sprog (1300-1700). Bd. 1-4. København.

- Kant, I. (1800): Logik. Ein Handbuch zu Vorlesungen. Publicerad av Nicolovius, F. Königsberg.
- Kaplan, A. (1997): Sefer Yetzirah. The book of creation. In theory and practice. Revised edition. Weiser Books, Boston, MA, USA.
- Kari, R. (2004): Suomalaisten keskiaika. Myytit ja todellisuus. WSOY, Helsinki.
- Kaskinen, I., & Kauppi, U.-L. (1992): Haminan Linnoitus (Fredrikshamn's bastioner). Gummerus boktryckeri, Jyväskylä.
- Kasten, B. (2011): Economic and Political Aspects of Leases in the Kingdom of the Franks during the Eighth and Ninth Centuries: a Contribution to the Current Debate about Feudalism. I: Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. 2011 (ed.): Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside 5. Brepols, Belgium, ss. 27-57.
- Katajala, K. (1990): Historiikin kirjoittajan opas. Suomen historiallinen seura. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsingfors.
- Katajala, K. (1994): Näлкäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683-1697. Finska Historiska Samfundet. Historiska undersökningar 185.
- Katajala, K. (2002): Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutos Ruotsin ajalla (n. 1150-1800). Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsingfors.
- Katajala, K. & Korpela, J. (2004): Keskiajan valtakunta. I: Korpela 2004: Viipurin linnälänin synty. Viipurin läänin historia II (red: Kaukiainen & Nurmiainen). Gummerus, Jyväskylä, ss. 29-30.
- Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. (2010): Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä
- Katajala, K. (2010a): Viipurin Karjala rajamaakuntana. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 11-238.
- Katajala, K. (2010b): Uuden ajan taitteessa. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 12-55.
- Katajala, K. (2010c): Asukkaat ja elämisen ehdot. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 56-77.
- Katajala, K. (2010d): Uuden ajan alku – uusi hallinto. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 78-112.
- Katajala, K. (2010e): Mitä olivat tekit, huilut, knaapit, liperit, tyngät ja yksjalat? I: . I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 88-89.
- Katajala, K. (2010f): Sodan kautta rauhan rajaan. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 160-193.
- Katajala, K. (2010g): Sisällissotaa ja sotaisaa diplomatiaa. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red.

- Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 194-216.
- Katajala, K. (2010h): Zwischen West und Ost. 800 Jahre an der Ostgrenze Finnlands. *Kirchliche Zeitgeschichte* 23 (1): 81-110. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen.
- Katajala, K. (2011): Maps, borders and state-building. In: *Physical and Cultural Space in Pre-industrial Europe. Methodological Approaches to Spatiality* (eds. Lamberg, M., Hakanen, M. & Haikari, J.). Nordic Academic Press, Lund, ss. 58-94
- Katajala, K. (2012): Drawing borders or dividing lands? The peace treaty of 1323 between Sweden and Novgorod in a European context. *Scand J Hist* 37:23-48.
- Kattinger, D., Olesen, J.E., Wernicke, H. (red.) (2004): *Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel. Serie: Culture Clash or Compromise VIII.* Thomas Helms Verlag,
- Kaukiainen, Y. (1970): *Virolahden historia I. 1850-luvulle.* Julk. Virolahden kunta. Kansalliskirjapaino oy, Lappeenranta.
- Kaukiainen, Y. (1974): Viipurin läänin ruotsalaisasutuksen synty varhaiskeskiajalla. *Hist Aik* 2, 105-125.
- Kaukiainen, Y. (2004): Suomenlahden "seprakaupan" juuret. I: Korpela, J. 2004: Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 49-51
- Kayser, M., Sajantila, A. (2001): Mutations at Y-STR loci: implications for paternity testing and forensic analysis. *Forensic Sci Int* 118, 116-121.
- Kemp, B.M., Malhi, R.S., McDonough, J., Bolnick, D.A., Eshleman, J.A., Rickards, O., Martinez-Labarga, C., Johnson, J.R., Lorenz, J.G., Dixon, E.J., Fifield, T.E., Heaton, T.H., Worl, R., Smith, D.G. (2007): Genetic analysis of holocene skeletal remains from Alaska and its implications for the settlement of the Americas. *Am J Phys Anthropol* 132, 605-621.
- Kerkkonen, G. (1965): *Helsingin pitäjän keskiaika. I: Helsingin pitäjä I* (red. Luho, V. & Kerkkonen, G.). Helsingfors socken. Tryckeri- & Tidnings Ab, Borgå.
- King, T.E., Ballereau, S.J., Schürer, K., Jobling, M.A. (2006): Genetic signatures of coancestry within surnames. *Curr Biol* 16, 384-388.
- King, T.E., Bowden, G.R., Balaesque, P.L., Adams, S.M., Shanks, M.E., Jobling, M.A. (2007): Thomas Jefferson's Y chromosome belongs to a rare European lineage. *Am. J Phys Anthropol* 132, 584-589.
- King, T.E., Jobling, M.A. (2009): Founders, drift, and infidelity: the relationship between Y chromosome diversity and patrilineal surnames. *Mol Biol Evol* 26, 1093-1102. Epub 2009 Feb 9.
- Kirkinen, H. (1984): *Suomi ja sen asukkaat venäläisissä lähteissä vuoteen 132. I: Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvärminnen symposiumi 17.-19.1980. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk Utgivna av Finska Vetenskaps-Societen . H. 131, 265-282.*
- Kittles, R.A., Perola, M., Peltonen, L., Bergen, A.W., Aragon, R.A., Virkkunen, M., Linnoila, M., Goldman, D., Long, J.C. (1998): Dual origins of Finns revealed by Y chromosome haplotype variation. *Am J Hum Genet* 62, 1171-1179.
- Kittles, R.A., Bergen, A.W., Urbanek, M., Virkkunen, M., Linnoila, M., Goldman, D., Long, J.C. (1999): Autosomal, mitochondrial, and Y chromosome DNA variation in

- Finland: evidence for a male-specific bottleneck. *Am J Phys Anthropol* 108, 381-399.
- Kiuru, S. (1998): Review: gelsolin-related familial amyloidosis, Finnish type (FAF), and its variants found worldwide. *Amyloid* 5, 55-66.
- Kivenoja, Y. (1936): Poimintoja Vehkalahten seurakunnan historiasta vuosilta 1336-1936. I: Vehkalahti. 600-vuotisjuhlan muistojulkaisu (red. Kivenoja, Y., Lonka, J. & Suikkanen, K.). Maaseudun kirjapaino-osakeyhtiö, Fredrikshamn, ss. 36-79.
- Klami, H.T. (1981): *Jus Finnicum*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja nr. 154.
- Klinge, M. (1982): *Kaksi Suomea*. Otava, Helsingfors.
- Klingspor, C.A. (1885-1890): *Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok*. Omfattande alla kända så väl introducerade som ointroducerade ätters vapen. Centraltryckeriet, Stockholm
- Klingspor, C.A. & Hildebrand, M. (1870): *Baltische Wappenbuch*. Stockholm.
- Knuutila, J. (2010): Soturi, kuningas, pyhimys. Pyhän Olavin kultti osana kristillistymistä Suomessa 1200-luvun alkupuolelta 1500-luvun puoliväliin. *Finska kyrkohistoriska samfundet*.
- Koerber, O.C. (1933): Ätten v. Brandt "på Pühäjöggi". *Genos* 4:1-14. *Genealogiska samfundet i Finland*.
- Kokkonen, H. (1931): *Elimäen Pitäjän Historia II (Elimäe sockens historia, del II)*. Elimäe socken.
- Konsmar, A. (2009): *Det medeltida hospitalet i Skänninge*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska uppdragsverksamheten (uv). Uv öst rapport 2010:9.
- Koptev, A. (2008): Was Ladoga (Aldeigjuborg) a marriage gift of Novgorod's prince Yaroslav the Wise to this wife Ingegerd Olofsdotter? *Dies Mediaevales* 2008. Kongress abstrakt.
- Korhonen, M. (1981): *Vehkalahten Pitäjän Historia II, Kymen Sanomien Kirjapaino*, Hamina.
- Korhonen, M. (1985): *Vehkaleipää*. Palasia Vehkalahten historiasta. Publ. Veckelax kommun. Mainospaino Pigg, Fredrikshamn.
- Korpela, J. (1997): "The Russian Threat Against Finland" in the Western Sources Before the Peace of Noteborg (1323). *Scand J History* 22, 161-172.
- Korpela, J. (2001): *Prince, Saint and Apostle. Prince Vladimir Svjatoslavic of Kiev, his Posthumous Life, and the Religious Legitimization of the Russian Great Power*. Veröffentlichungen des Osteuropa-Instituts München. Reihe: Geschichte (Hösch, E. & Beyer-Thoma, H.). Band 67. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Korpela, J. (2004a): *Viipurin linnaläänin synty*. Viipurin läänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä.
- Korpela, J. (2004b): *Vuoksen maailma*. I: Korpela, J. 2004. *Viipurin linnaläänin synty*. Viipurin läänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 48-110.
- Korpela, J. (2004c): *Euroopan valta vakiintuu*. I: Korpela, J. 2004: *Viipurin linnaläänin synty*. Viipurin läänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 111-136.
- Korpela, J. (2004d): *Ranefahrer van Wyborch – Viipuri ja meri*. I. I: Korpela, J. 2004: *Viipurin linnaläänin synty*. Viipurin läänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 137-183.

- Korpela, J. (2004e): Viipurin hallintoalueen synty. I: Korpela, J. 2004: Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 184-239.
- Korpela, J. (2004f): Osana keskiaikaista valtakuntaa. I: Korpela, J. 2004: Viipurin linnaläänin synty. Viipurin linnaläänin historia II (red. Kaukiainen, Y. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 240-298.
- Korpela, J. (2005): The Christian Saints and the Integration of Muscovy. In: Bogatyrev, S. (ed.): *Russia Takes Shape. Patterns of Integration from the Middle Ages to the Present.* *Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Humaniora* 335, 17-58.
- Korpela, J. (2006): Keskiaikainen itäraja läpi itäisen Fennoskandian metsävyöhykkeen – mikä se on! *Hist Aik* 104, 454-470.
- Korpela, J. (2006b): Die schwedische Ostgrenze von Nöteborg bis Kardis 1323-1660: Kirchengrenze, politische Grenze oder Kulturgrenze? Eine Region des Ost-West-Gegensatzes? Im: Nordosteuropa als Geschichtsregion. Beiträge des III. Internationalen Symposiums zur deutschen Kultur und Geschichte im europäischen Nordosten vom 20.-22. September 2001 in Tallinn (Estland). Herausgegeben von Hackmann, J. und Schweitzer, R. Red: Liertz, U-M. Verlag Schmidt-Römhild, Lübeck.
- Korpela, J. (2008): The World of Ladoga. Society, Trade, Transformation and State Building in the Eastern Fennoscandian Boreal Forest Zone c. 1000-1555. *Nordische Geschichte*, Band 7. Lit Verlag, Berlin
- Korpela, J. (2010): Orjakauppa keskiajan ja uuden ajan alun Karjalassa. I: Katajala, Kujala & Mäkinen 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Marjomaa & Nurmiainen). Gummerus, Jyväskylä, ss. 218-219.
- Korpela, J. (2011): "To the aggrandizement of the Realm of Sweden and Christianity" – Taxes and Europeanization. In: *Taxes, tributes and tributary lands in the making of the Scandinavian kingdoms in the Middle Ages* (Imsen, S., red.). *Trondheim Studies in History* (series red. Hærnes, P.)
- Korpela, J. (2012): Sisä-Suomen asuttaminen ja väestön kasvu myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa. *Hist Aik* 3/2012:275-291.
- Koskinen, U. (2011): Hyvien miesten valtakunta. Arvid Henrikinpoika Tawast ja aatelin toimintakulttuuri 1500-luvun lopun Suomessa. *Finska Literatursällskapet*, Helsingfors.
- Koskinen, Y. (1884): Suomenmaan keskiaikaisesta aatelitosta. *Hist Ark* 8/1884, 39.
- Kronqvist, I. (1941): "Några medeltida sigillmärken" *Finskt museum XLVIII*, 31-42. *Finska Fornminnesföreningen*, K.F. Puomies boktryckeri AB, Helsingfors.
- Kujala, A. (2010a): Liivinmaan sodat ja Käkisalmen läänin vuokra-aika 1617-1629. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 241-266.
- Kujala, A. (2010b): Käkisalmen läänin ensimmäisten Ruotsin vallan aikaisten läänityksentai lahjoituksensaajien värikkäät vaiheet. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 259-261.
- Kujala, A. (2010c): Saksan sodan aika 1629-1644. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 267-327.

- Kujala, A. (2010d): Kristiina hallitsijaksi, Saksan sota voitolliseen päätökseen, valtakunta rauhantilaan 1644-1654. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 328-364.
- Kujala, A. (2010e): Karjalaisten opintie. I: Katajala, Kujala & Mäkinen 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Marjomaa & Nurmiainen). Gummerus, Jyväskylä, ss. 428-429
- Kulikowski, A. (2005): "Welki Herbarz Rodow Polskich", Bertelsmann media Sp, Warszawa
- Kumlien, K. (1940): Karl Knutsson i Preussen 1457-1464. Ett inslag i Östersjöområdets historia under det 13-åriga krigets tid", Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, del 46:2, Wahlström & Widstrand, Stockholm; Almqvist & Wiksells boktryckeri AB, Uppsala
- Kärnä, A. (1996): Saksa-Suomi-opiskelusanakirja. Ab Werner-Söderström Oy, Borgå. 2. upplaga.
- Königliche Herolds-Amt (1892): Handbuch des Preußischen Adels, 1. Band, Berlin, Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Königliche Hofbuchhandlung.
- Körner, S. (2008): Slaget på Fyrisvallarna. Till tolkningen av Torvald Hjaltasons skaldeversar. Scandia: Tidskrift för historisk forskning, ss. 391-398.
- Köykkä, L., Saanila, M., Saari, M., Tirkkonen, K. & Viljanen, K. (2003): Suomi-ruotsi-suomi-sanakirja. Gummerus, Jyväskylä. 3. upplaga.
- Laaksonen, H. (1992): Turun seudun 1200-luvun hautakiviä. I: Julku, K. (red.) Suomen varhaishistoria. Tornion kongressi 14.-16.6.1991. Studia historica septentrionalia 21, 231-240.
- Laemmli, U.K. (1970): Change of structural proteins during the assembly of bacteriophage T₄. Nature 277, 680.
- Lagus, W.G. (1860): Undersökningar om Finska Adels Gods och Ätter eller Jesper Mattsson Krus' Förteckning öfwer Nye och Gamble Frelsis Landhbönder uthi Finlandh a. 1618. Frenckell & Son, Helsingfors.
- Lahermo, P., Sajantila, A., Sistonen, P., Lukka, M., Aula, P., Peltonen, L., Savontaus, M.L. (1996): The genetic relationship between the Finns and the Finnish Saami (Lapps): Analysis of nuclear DNA and mtDNA. Am J Hum Genet 58, 1309-1322.
- Lahermo, P., Savontaus, M.L., Sistonen, P., Béres, J., de Knijff, P., Aula, P., Sajantila, A. (1999): Y chromosomal polymorphisms reveal founding lineages in the Finns and the Saami. Eur J Hum Genet 7, 447-458.
- Lahtinen, A. (2007): Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1470-1620. Bibliotheca Historica 108. Finska Literatursällskapet, Helsingfors.
- Lamberg, M. (2006): Pyhää Yrjänää jäljitellen. Myöhäiskeskiaikaisen aristokraatin ritari-identiteetti. I: Aika ja identiteetti (Moilanen, L.-K. & Sulkunen, S.). Hist Ark 123, 68-97.
- Lamberg, M. (2007): Jöns Budde. Birgittalaisveli ja hänen teoksensa. Finska Literatursällskapet, Helsingfors.
- Lamberg, M. (2007b): Ethnic Imagery and Social Boundaries in Early Modern Urban Communities: The Case of Finns in Swedish Towns, c. 1450-1650. I: Shaping Ethnic Identities. Ethnic Minorities in Northern and East Central European States and Communities, c. 1450-2000 (red. Lamberg, M.). East-West Books, Helsingfors.

- Lamberg, M., Keskiäho, J., Räsänen, E. & Timofeeva, O. (2008): *Methods and the Medievalist. Current Approaches in Medieval Studies*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle-upon-Tyne, UK.
- Lamberg, M., Lahtinen, A. & Niiranen, S. (2008b): *Keskiajan avain. Finska Literatursällskapet i Finland*, Helsingfors.
- Lampén, L. (1978): *Suomalais-ruotsalais-suomalainen sanakirja*. Werner-Söderström Ab, Borgå.
- Langebek, J., Suhm, P.F., Engelstoft, L., Verlauff, E.C., Vegener, C.F. (1772): *Scriptores rerum Danicorum medii aevi*. Hjelmsterne-Rosencroneske stiftelse, Köpenhamn. Tomus I. Godiche.
- Lao, O., Lu, T.T., Nothnagel, M., Junge, O., Freitag-Wolf, S., Caliebe, A., Balascakova, M., Bertranpetit, J., Bindoff, L.A., Comas, D., Holmlund, G., Kouvatsi, A., Macek, M., Mollet, I., Parson, W., Palo, J., Ploski, R., Sajantila, A., Tagliabracci, A., Gether, U., Werge, T., Rivadeneira, F., Hofman, A., Uitterlinden, A.G., Gieger, C., Wichmann, H.-E., Rütger, A., Schreiber, S., Becker, C., Nürnberg, P., Nelson, M.R., Krawczak & Kayser, M. (2008): Correlation between genetic and geographic structure in Europe. *Curr Biol* 18, 1241-1248.
- Lappalainen, M. (2002): Suosio, suoja ja sosiaalinen nousu. Aatelissuku ja patronus-klienttijärjestelmä uuden ajan alun Ruotsissa. *Hist Aik* 100, 343-353.
- Lappalainen, T., Laitinen, V., Salmela, E., Andersen, P., Huoponen, K., Savontaus, M.L., Lahermo, P. (2008): Migration waves to the Baltic Sea region. *Ann Hum Genet* 72, 337-348. Epub 2008 Feb 19.
- Lattunen, H. & Viljanen, K. (2000): *Dictionnaire Finnois-Français-Finnois*. Gummerus, Helsingfors.
- Lee, H.R., Yoon, S.Y., Kang, H.B., Park, S., Kim, K.E., Cho, Y.H., Kim, S., Kim, C.W., Cho, B.J., Lee, W.J., Bang, S.I., Park, H., Cho, D. (2009): Thymosin beta 4 enhances NK cell cytotoxicity mediated by ICAM-1. *Immunol Lett* 123, 72-76.
- Lee, G.A. (1996): *Leper Hospitals in Medieval Ireland with a Short Account of the Military and Hospitaller Order of St. Lazarus of Jerusalem*. Four Courts Press, Dublin.
- Lehtonen, T.M.S. (1997): *Oppi kolmesta Ordosta – feodaaliyhteiskunta ja säätyideologia*. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: *Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria*. Sivilisaatiohistoriasarja. Vastapaino, Tampere, ss. 138-154.
- Lehtonen, T.M.S. & Joutsivuo, T. (2002): Suomi ja suomalaiset esihistoriasta suureen Pohjan sotaan. I: *Suomen kulttuurihistoria, del 1* (red. Lehtonen, T.M.S. & Joutsivuo, T.), ss. 32-41.
- Leimus, I. (1999): *Revaler Münzbücher 1416-1526. Veröffentlichungen des Stadtarchivs Tallinn nr. 3., s. 94, A.d. 17, fol. 30v*, Tallinn.
- Leinberg, K.G. (1885): *Bidrag till kännedom af vårt land I. J. Länkelä, Jyväskylä*.
- Leinberg, K.G. (1895): *Det odelade finska biskopsstiftets herdaminne. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 1. Finska kyrkohistoriska sällskapet, Helsingfors*.
- Leinberg, K.G. (1899): *Handlingar till belysande af Finlands kamerala förhållanden på 1500- och 1600-talen. Finska Literatursällskapet, Helsingfors*.
- Leinberg, K.G. (1903): *Åbo stifts herdaminne 1554-1640. Finska kyrkohistoriska*

- samfundets handlingar V. Hufvudstadsbladets nya tryckeri, Helsingfors.
- Leinberg, K.G. (1907): Handlingar rörande finska kyrkan och prästerskapet I. Jyväskylä boktryckeriet, Jyväskylä.
- Leland, J. (1539-1543): The Itinerary vo. III. Published from the Original MS in the Bodleian Library by T. Hearne. Printed at the Theater for James Fletcher, Bookseller in the Turl and Joseph Pote, Bookseller at Eaton. MDCCLXIX, Oxford.
- Leonhard, W. (1978/2003): Das grosse Buch der Wappenkunst. Entwicklung, Elemente, Bildmotive, Gestaltung. Bechtermünz, Weltbild Verlag GmbH, Augsburg.
- Lerche, J.J. (1791): Lebens- und Reise- Geschichte. Halle, b. Curts Wittwe: Johann Jacob Lerche, Russischkaiserlichen Collegienraths und D. d. A. W., Lebens- und Reisegeschichte, von ihm selbst beschrieben, und mit Anmerkungen und Zusätzen herausgegeben von D. Anton Friedrich Büsching. Mit (7) Kupfern. 1791. 1 Alph. 7 1/2 Bog. in gr. 8° (1 Rthlr. 12 gr.) .
- Lerdam, H. (1996): Danske len og lensmaend 1370-1443. Museum Tusulanums Forlag. Kobenhavns Universitet, ss. 151, 154.
- Levy, E., Haltia, M., Fernandez-Madrid, I., Koivunen, O., Ghiso, J., Prelli, F., Frangione, B. (1990): Mutation in gelsolin gene in Finnish hereditary amyloidosis. *J Exp Med* 172, 1865-1867.
- Lewenhaupt, A. (1921): Karl XII's officerare. PA Norstedt & söner.
- Lind, J. (1973): Om Noedeborgsfreden og dens graenser. *Hist Aik.* 1973, 177-189.
- Lind, J. (1992): Bishop Thomas in Recent Historiography – Views and Sources. I: Julku, K. (red.) Suomen varhaishistoria. Tornion kongressi 14.-16.6.1991. *Studia historica septentrionalia* 21, 304-316
- Lindkvist, T. (2004): Christianisation and State-Building in the Baltic Sea Area. In: Kattinger, D., Olesen, J.E. & Wernicke, H. (2004) *Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel. Culture Clash or Compromise VIII.* Thomas Helms Verlag, ss. 127-130.
- Lindkvist, T. & Sjöberg, M. (2009): *Det svenska samhället 800-1720. Klerkernas och adelns tid.* Förlaget Studentlitteratur. 3. uppl.
- Lindkvist, T. (2011): Taxation systems in medieval Sweden. I: Taxes, tributes and tributary lands in the making of the Scandinavian kingdoms in the Middle Ages. *Trondheim Studies in History* (serie red. Hernaes, P.), 'Norgesveldet', Occasional Papers no. 2, red. Imsen, S. Tapir Academic Press, Trondheim, Norge.
- Liungman, C.G. (2004): *Symbols. Encyclopedia of Western Signs and Ideograms.* HME Publishing, Stockholm, Sweden, 3rd ed.
- Lower, M. (1845): *The curiosities of heraldry with illustrations from old English writers.* C. and J. Adlard, printers, Bartholomew Close, London.
- Lu, C., Zhang, J., Li, Y., Xia, Y., Zhang, F., Wu, B., Wu, W., Ji, G., Gu, A., Wang, S., Jin, L., Wang, X. (2009): The b2/b3 subdeletion shows higher risk of spermatogenic failure and higher frequency of complete AZFc deletion than the gr/gr subdeletion in a Chinese population. *Hum Mol Genet* 18, 1122-30. Epub 2008 Dec 16.
- Luho, V. (1976): *The Population and Prehistory of Finland. I: Ancient Cultures of the Uralian Peoples* (red. Hajdu, P.). Zrinyi Printing House, Budapest, ss. 115-132
- Lukomskiy, V.K. & Modzalevskiy, V.L. (1914): *Malorossiyskiy herbovnyk.* St. Peterburg: tipografiya S.N. Troynytskoho "Syryus", yzдание Chernyhovskaho dvorjaistva. (В.К.Лукомский & В.Л.Модзалеvский (1914) Малоросси́йский гербовникъ. Санкт-Петербургъ: типографія С.Н. Тройницкаго "Сириус",

- издание Черниговскаго дворянства)
- Lundgren, S. (2002): Suomen juutalaiset. Usko, tavat, asenteet. Religionsvetenskapliga skrifter nr. 56. Åbo. Åbo Akademi.
- Lunds ärkestifts urkundsbok, se Weibull 1900.
- Luther, G. (1959): Notiser ur Revels och Narvas kyrkböcker. Genos 30, 46-64. Tidskriften utgiven av genealogiska samfundet i Finland.
- Luz, F. (1996): Blasons des Familles d'Europé. Grand Armorial Universel. La Place Royale Éditions.
- Läffler, L.F. (1904): Bidrag till vår medeltida personhistoria. PHT 1904 s 63-72, 155.
- Lähteenmäki, E. (2010): Käkisalmen läänin asutus ja asuttaminen 25-vuotisen sodan aikana. I: Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 176-177.
- Lönqvist, B. (1995): Helsingfors vapen ÷ Nylands vapen: En studie i svensk stormaktstida mentalitet. Finskt Museum 100, 50-71.
- MacHardy, K.J. (1999): Cultural capital, family strategies and noble identity in early modern Habsburg Austria 1579-1620. Past and Present 1999, ss. 36-75.
- Macintyre, S. & Sooman, A. (1991): Non-paternity and prenatal genetic screening. Lancet 338, 869-871.
- MacWethy, L.D. (1933): The Book of Names. Especially Relating to The Early Palatines and the First Settlers in the Mohawk Valley. Compiled and Arranged by Lou D. MacWethy The Enterprise and News. St. Johnsville, NY. Third List of Palatines. List taken at St. Catherine's, June 2, 1709, 1745 persons. VOL. 2, NO. D 68. Palatines at St. Catherines, June 2, 1709
- Malkki, J. (1997): Ritarit – ratsusotureista sääntökunnaksi. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. Sivilisaatiohistoriasarja. Vastapaino, Tampere, ss. 120-137.
- Malmendier, U. (2005): Roman shares. I : The origins of value : the financial innovation. (Goetzmann, W.N. & Rouwenhorst, K., red.). Oxford University Press, Oxford.
- Malmström, H., Gilbert, M.T.P., Thomas, M.G., Brandström, M., Stora, J., Molnar, P., Andersen, P.K., Bendixen, C., Holmlund, G., Götherström, A. & Willerslev, E. (2009): Ancient DNA reveals lack of continuity between neolithic hunter-gatherers and contemporary Scandinavians. Curr Biol 19, 1758-1762.
- Malmström, H., Vretemark, M., Tillmar, A., Durling, M.B., Skoglund, P., Gilbert, M.T., Willerslev, E., Holmlund, G., Götherström, A. (2012): Finding the founder of Stockholm – a kinship study based on Y-chromosomal, autosomal and mitochondrial DNA. Ann Anat 194, 138-145. Epub 2011 Apr 5.
- Mankell, J. (1870): Finska Arméens och Finlands krigshistoria, P.A. Norstedt & söner, Stockholm
- Marcombe, D. (2003): Leper Knights. The Order of St. Lazarus in England, c. 1150-1544. The Boydell Press.
- Martine, R. (2001): Scottish clan and family names. Their arms, origins and tartans. Foreword by Sir Malcolm Innes of Edingight, Lord Lyon King of Arms. Heraldic illustrations by Don Pottinger, Islay Herald. New revised edition. Mainstream Publishing, Edinburgh and London.
- Matikkala, A. (2010): Vapatietomuksesta ikonografiseen heraldiikkaan – vaakunoista,

- heraldiikasta ja niiden tutkimuksesta. I: Matikkala, A. & Brummer, W. (red.)
Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa. Finska Literatursällskapet, Helsingfors, ss.
10-32.
- Maury, C.P., Kere, J., Tolvanen, R., de la Chapelle, A. (1990): Finnish hereditary
amyloidosis is caused by a single nucleotide substitution in the gelsolin gene.
FEBS Lett 276, 75-77.
- McCall, G.J. & Simmons, J.L. (1978): Identities and interactions. Free Press, New York.
- McEvoy, B., Bradley, D.G. (2006): Y-chromosomes and the extent of patrilineal ancestry in
Irish surnames. Hum Genet 119, 212-219.
- McEvoy, B.P., Montgomery, G.W., McRae, A.F., Ripatti, S., Perola, M., Spector, T.D.,
Cherkas, L., Ahmadi, K.R., Boomsma, D., Willemsen, G., Hottenga, J.J., Pedersen,
N.L., Magnusson, P.K.E., Kyvik, K.O., Christensen, K., Kaprio, J., Heikkilä, K.,
Palotie, A., Widen, E., Muiilu, J., Syvänen, A.-C., Liljedahl, U., Hardiman, O.,
Cronin, S., Peltonen, L., Martin, N.G. & Visscher, P.M. (2009): Genome Res
19, 804-814.
- Mead, G.H. (1934): Mind, self and society. University of Chicago, Chicago
- Mehta, P.H., Josephs, R.A. (2010): Testosterone and cortisol jointly regulate dominance:
evidence for a dual-hormone hypothesis. Horm Behav 58, 898-906. Epub 2010
Sep 15.
- Meinander, C.F. (1983): Om svenskarnes inflyttningar till Finland. Hist tidskr f Finland 3,
229-251.
- Miettinen, T. (1985): Viikinkien reittejä Suomenlahden pohjoisrannikolla, ss. 95-114, i:
Itämeren alueen esihistoria ja keskiaika, Kymenlaakson maakuntamuseon
julkaisuja n:o 7.
- Miettinen, T. (1997): "Strukabergets ögonspänne från järnåldern", i: "Pyttis, från korståg
till nutid", Pyttis kommun;
- Miettinen, T. (2004): Jaalan esihistoriaa. I: Jaalan historia (Salminen, E., Hamari, R.,
Miettinen, T.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 89-136
- Miettinen, T. (2007): Pyhät kuvat kalliossa. Otava, Helsingfors.
- Mikkola, J.J. (1927): Novgorodernas krigståg till Finland II. Hist. Tidskr. f. Finland.
- Miller, F.P., Vandome, A.F., McBrewster, J. (2009): Haplogroup I1 (Y-DNA), Haplogroup,
Haplogroup I (Y-DNA), Haplogroup I2 (Y-DNA), Y chromosome, DYS (DNA),
Human Y-chromosome DNA haplogroup, Modal haplotype, Genetic History of
Europe, Ethnic groups in Europe. Alphascript Publishing.
- Moberg, O. (1937): Slaget på Fyrisvallarna och kampen vid Uppsala. Scandia: Tidskrift
för historisk forskning, ss. 129-142
- Modéer, I. & Engström, S. (1945-1949): Kalmar stads Tänkebok. Samlingar utgivna av
Svenska Fornskrift-sällskapet, Uppsala, Almqvist & Wiksells boktryckeri Ab.
- Molde, B. & Andrae, D. (1964): Illustrerad svensk ordbok. Stockholm.
- Morton, J.S. & Watkins, A. (1918): History of Nebraska. From the Earliest Explorations of
the Trans-Mississippi Region. 2nd Edition - Edited and revised by Augustus O.
Thomas, James A. Beattie, and Arthur C. Wakeley. Western Publishing and
Engraving Co., Lincoln, NE
- Mulugeta Achame, E., Baarends, W.M., Gribnau, J., Grootegoed, J.A. (2010): Evaluating
the relationship between spermatogenic silencing of the X chromosome and
evolution of the Y chromosome in chimpanzee and human. PLoS One.
5, e15598.

- Musson, A. (2001): *Medieval Law in Context. The Growth of Legal Consciousness from Magna Carta to the Peasants' Revolt*. Manchester University Press, Manchester, UK.
- Myöhänen, S. (2000): Polveutumista, ideansiirtoja ja harmonisointia. Verojen tulo Suomeen. I: *Verotushistoriaa 2* (ed. Lappalainen, J.T.). Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja (Åbo Universitets Instituts för Historia publikationer) 58. Åbo.
- Mägi, M. (2004): From Paganism to Christianity. Political Changes and their reflection in the burial customs of 12th-13th Century Saaremaa. I: *Kattinger et al. 2004: Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel. Serie: Culture Clash or Compromise VIII*, ss. 27-34
- Mäkinen, V. (1975): *Suomen vanhat linnat. The Castles of Finland*. Werner-Söderstrom Ab.
- Mäkinen, A. (2010): Viipurin läänin asutus sotien jaloissa 1570-1617. I: *Katajala, K., Kujala, A. & Mäkinen, A. 2010: Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III* (red. Kaukiainen, Y., Marjomaa, R. & Nurmiainen, J.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 217-238
- Nebel, A., Filon, D., Weiss, D.A., Weale, M., Faerman, M., Oppenheim, A., Thomas, M.G. (2000): High-resolution Y chromosome haplotypes of Israeli and Palestinian Arabs reveal geographic substructure and substantial overlap with haplotypes of Jews. *Hum Genet* 107, 630-641.
- Nebel, A., Filon, D., Brinkmann, B., Majumder, P.P., Faerman, M., Oppenheim, A. (2001): The Y chromosome pool of Jews as part of the genetic landscape of the Middle East. *Am J Hum Genet* 69, 1095-1112. Epub 2001 Sep 25.
- Nedkvitne, A. (2004): *The Social Consequences of Literacy in Medieval Scandinavia. Utrecht Studies in Medieval Literacy 11*. Bropols, Belgien.
- Neerbek, H. (1972): Erik af Pommerns danske ridderorden og dens forhold til Elefantordenen. *Heraldisk tidskrift Bind 3, nr. 26*, ss. 264-268.
- Nelis, M., Esko, T., Mägi, R., Zimprich, F., Zimprich, A., Toncheva, D., Karachanak, S., Piskackova, T., Balasçak, I., Peltonen, L., Jakkula, E., Rehnström, K., Lathrop, M., Heath, S., Galan, P., Schreiber, S., Meitinger, T., Pfeufer, A., Wichmann, H.-E., Melegh, B., Polgar, N., Toniolo, D., Gasparini, P., D'Adamo, P., Klovins, J., Nikitina-Zake, L., Kucinskas, V., Kasnauskiene, J., Lubinski, J., Debniak, T., Limborska, S., Khrunin, A., Estivili, X., Rabionet, R., Marsal, S., Julia, A., Antonarakis, S.E., Deutsch, S., Borel, C., Attar, H., Gagnebin, M., Macek, M., Krawczak, M., Remm, M. & Metspalu, A. (2009): Genetic structure of Europeans: a view from the north-east. *PLoS ONE* 4, e5472.
- Neovius, A.D. (1897): *Anteckningar rörande Borgå stads och sockens historia*
- Nerman, B. (1929): *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar 40:3:7*, Stockholm, Akademiens förlag.
- Neubecker, O. (1990/2002): *Heraldik. Wappen - ihr Ursprung, Sinn und Wert*. Orbis Verlag, München.
- Neuschel, K.B. (1989): *Word of Honor. Interpreting Noble Culture in Sixteenth-Century France*. Cornell University Press, London.
- Nibelungenlied*. Transl. by A.T.Hatto. Penguin Books, London.
- Nilsson, G.B. (1989): *Historia som humaniora. Hist tidskr* 109, 1-15.
- Nilsson, H (2007): *The university coin collection in Uppsala. The first 300 years. Money*

- and Identity. Lectures about History, Design and Museology of Money [Proceedings of the 11th Meeting of the International Committee of Money and Banking Museums (ICOMON), Seoul, 2004] edited by Reiner Cunz. Hannover 2007. pp.143-149.
- Nilsson, S. (1947): Krona och frälse i Sverige 1523-1594. Rusttjänst, länsväsende, godspolitik. Gleerupska UniversitetsbokhandelIn, Lund. Skånska centraltryckeriet.
- Ninio, J. (2001): The science of illusions. Cornell University Press, London.
- Nisiecki, K. (1839-1846): Herbarz Polski, Lipsk [Leipzig] edition.
- Nissen, H. & Aase, M. (1990): Segl i Universitetsbiblioteket i Trondheim. Det Kongelige Norske Videnskabers selskab, skrifter 1
- Nordal, S. (1924): Om Olaf den helliges saga, Köpenhamn.
- Nordenfalk, C. (1940): En svensk vapenbok från 1562. Meddelanden från Riksheraldikerämbetet IX, ss. 76-123;
- Nordenstreng, S. (1908): Fredrikshamns Stads historia I. Det Svenska väldets tid. Fredrikshamn.
- Nordenstreng, S. & Halila, A. (1974): Haminan historia I. Ruotsin vallan aika (v:een 1742). Publ. Fredrikshamns stad. Länsi-Savon kirjapaino.
- Noreen, E. & Wennström, T. (1939-1940): Arboga Stads Tänkebok, II del. Almqvist & Wiksells Boktryckeri Ab, Uppsala.
- Norio, R. (1999): Mitä geenitutkimus voi kertoa suomalaisista? I: Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan (red. Fogelberg, P.). Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153, 297-306. Societas Scientiarum Fennica, Helsingfors.
- Novembre, J., Johnson, T., Bryc, K., Kutalik, Z., Boyko, A.R., Auton, A., Indap, A., King, K.S., Bergman, S., Nelson, M.R., Stephens, M. & Bustamante, C.D. (2008): Genes mirror geography within Europe. Nature 456, 98-101.
- Nuorteva, J. (1997): Suomalaisen ulkomainen opinkäynti ennen Turun Akatemian perustamista 1640. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 177 & Bibliotheca historica 27, Helsingfors.
- Nurmiainen, J. (1997): Katsaus perinteisiin feodaalinäkemyksiin. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. Sivilisaatiohistoriasarja. Vastapaino, Tampere, ss. 25-37.
- Nurmiainen, J. (1997b): Feodaalinen vallankumous Länsi-Francian historiassa. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. Sivilisaatiohistoriasarja. Vastapaino, Tampere, ss. 77-102.
- Nurmiainen, J. & Piippo, M. (1997): Suomalainen historienkirjoitus ja feodalismi. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. Sivilisaatiohistoriasarja. Vastapaino, Tampere. Tammerfors. Vastapaino. Ss. 309–328.
- Ohlmarks, Å. (1958): Tors skalder och vite-krists. Trosskiftetidens isländska furstelovskalder 980-1013. Tolkade samt försedda med litteraturhistorisk inledning och stروفupplösande detaljkommentarer. Gebers. Almqvist & Wiksells boktryckeri

- Ab, Uppsala.
- Oja, A. (1964): Erik Flemings jordaböcker. Utgivna av Riksarkivet i Finland, Helsingfors.
- Oksanen, E.-L. (1985): Elimäen historia. Myllykoski.
- Oksanen, E.-L. & Oksanen, M. (2003): Vehkalahden knaapit. Husgafvel-seura r.f., Piihjerta Knaappisuku r.f. & Tulikouran sukuseura r.f. Karisto Ab:s boktryckeri, Tavastehus.
- Opsahl, E. (2011): '[...] Nonetheless [he] Fulfilled his Obligation towards the Hird': Fealty and Politics in Medieval Norway. I: Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. 2011: Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside 5. Brepols, Belgium, ss.185-202.
- Orchard, G.E. (1989): The election of Michael Romanov. The Slavonic and East European Review 67, 378-402.
- Orrman, E. (2003): Suomen keskiajan asutus. I: Suomen maatalouden historia I (red. Rasila, V., Jutikkala, E., Mäkelä-Alitalo, A.). Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Finska Literatursällskapet, Helsingfors.
- Paar, V., Glunčić, M., Basar, I., Rosandić, M., Paar, P., Cvitković, M. (2011): Large tandem, higher order repeats and regularly dispersed repeat units contribute substantially to divergence between human and chimpanzee Y chromosomes. J Mol Evol 72, 34-55. Epub 2010 Nov 20.
- Paarma, J. (1980.): Hiippakuntahallinto Suomessa 1554-1604. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia. 116. Helsingfors.
- Paavola, U. (2000a): Kempit Kymin Saksalasta. Henrik Henriksson Junckars avkomlingar i Kemppi-slakten. Utgiven på eget förlag.
- Paavola, U. (2000b): Kymin Saksalan Rikat. Henrik Henriksson Junckars avkomlingar i Ricka-slakten. Utg. på eget förlag
- Paavola, U. (2000c): Sepät Kymin Saksalasta. Henrik Henriksson Junckars avkomlingar i Seppä-slakten. Utg. på eget förlag.
- Pabst, E. & von Toll, R., 1864, "Ehst- und Livländische Brieflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels- und Gütergeschichte Ehst- und Livlands, Zweite Abtheilung: Schwedische Zeit, 1651-1697, II Band, Reval.
- Pakula, M.H. (1972): Heraldry and armor of the middle ages. A.S. Barnes Company London: Thomas Yoseloff Ltd.
- Palo, J.U., Ulmanen, I., Lukka, M., Ellonen, P. & Sajantila, A. (2009): Genetic markers and population history: Finland revisited. Eur J Hum Genet 17, 1336 – 1346.
- Palola, A.-P. (1996): Yleiskatsaus Suomen keskiaikaisten seurakuntien perustamis-ajankohdista. Faravid 18-19. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja XVIII-XIX.
- Papworth, J.W. (1874/1985): Alphabetical Dictionary of Coats of Arms Belonging to Families in Great Britain and Ireland; Forming an Extensive Ordinary of British Armorial upon an Entirely New Plan in Which the Arms Are Systematically Subdivided throughout, and So Arranged in Alphabetical Order, that the Names of Families Whose Shield Are Found on Buildings, Monuments, Seals, Paintings, Plate etc., Whether Mediaeval or Modern, Can Be Readily Ascertained. Heraldry Today, London.
- Paston-Bedingfeld, H. & Gwynn-Jones, P. (1993): Heraldry. Foreword by the Duke of Norfolk, Earl Marshal. Greenwich Editions, London.

- Pfaff, C.L., Parra, E.J., Bonilla, C., Hiester, K., McKeigue, P.M., Kamboh, M.I., Hutchinson, R.G., Ferrell R.E., Boerwinkle, E. & Shriver, M.D. (2001): Population structure in admixed populations. Effect of admixture dynamics on the pattern of linkage disequilibrium. *Am J Hum Gen* 68, 198-207.
- Pfotenhauer, P. (1879): Die Schlesischen Siegel von 1250 bis 1300. Verein für Geschichte und Alterthum Schlesiens, Josef Max & Komp., Breslau
- Pihlajamäki, H., Mäkinen, V. & Varkemaa, J. (2007): Keskiajan oikeushistoria. Tietolipas 218. Finska Literatursällskapet, Helsingfors.
- Pihkala, E. (2002): Keskiajan markasta setelieuroon. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 98, 19-30.
- Piilahi, K.-P. (2012): Kymenlaakso ja suurvaltakausi (1556-1700) [Kymmenedalen och stormakttiden]. I: Kymenlaakson historia (Kymmenedalens historia), del I (red. Kaukiainen, Y.), ss. 170-257. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 1364:1/Tieto.
- Piippo, M. (1997): Maanherruus, kartanot ja alustalaisuus. I: Hietaniemi T., Karasjärvi T., Kokkonen O., Lehtonen T.M.S., Malkki J., Nurmiainen J., Piippo M. & Sadeniemi M: Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorien kategoria. *Sivilisaatiohistoriasarja. Vastapaino, Tampere*, ss. 103-119.
- Piltz, A. (2010): Uppsala universitets första tid. I: Harrison, D. & Eriksson, B. (2010) *Sveriges historia 1350-1600*. Norstedts, Stockholm, ss. 87-92.
- Pirinen, K., red. (1954): Finlands äldsta domböcker. Del I, Savolax Domböcker 1559 och 1561-1565. Del II, Nedre Satagunda Domböcker 1550-1552. Nationalarkivet.
- Pirinen, K. (1956): Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla. *Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar* 58, Helsingfors.
- Pirinen, K. (1962): Kymmenysverotus Suomessa ennen kirkkoreduktiota (Tiondedelbeskattning i Finland innan kyrkoreduktionen). Suomen historiallinen seura (Finlands historiska sällskap) LV, Helsingfors. Forssan kirjapaino oy.
- Pirinen, K. (1987): Lännen näkemys idän kristityistä keskiajalla. I: Halonen, M., Pulliainen, K. & Sihvo, H. (red.) *Carelia Rediviva*. Joensuu Universitet. Ss. 33-48.
- Pirinen, K. (1991): Suomen kirkon historia. Keski- ja uskonpuhdistuksen aika. Werner-Söderström Ab, Borgå.
- Plasterer, A. (1930): "Das Revaler-Pergament Rentenbuch 1382-1518", Reval. Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft. Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv nr. 5.
- Poitzela kopiebook, Borgå Museum/Finlands Nationalarkiv.
- Poltsam, I. & Vunk, A., (2001): Quellen zur Geschichte der Stadt Pernau 13.-16. Jahrhundert, Pärnu, Estland
- Pritsak, O. (1998): The Origins of the Old Rus' Weights and Monetary Systems: Two Studies in Western Eurasian Metrology and Numismatics in the Seventh to Eleventh Centuries. *Harvard Series in Ukrainian Studies*.
- Pulsiano, P. & Wolf, K. (1993): *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. Garland Publishing Inc., New York & London.
- Pöllä, M. (1992): Laatokan länsirannikon asujaimiston etnisen koostumuksen muutokset rautakaudella ja Karjalan synty. I: Julku, K. (red.) *Suomen varhaishistoria*. Tornion kongressi 14.-16.6.1991. *Studia historica septentrionalia* 21, 416-447.
- Raitio, M., Lindroos, K., Laukkanen, M., Pastinen, T., Sistonen, P., Sajantila, A. & Syvänen, A.-C. (2001): Y-Chromosomal SNPs in Finno-Ugric-Speaking Populations Analyzed by Minisequencing on Microarrays. *Genome Res* 11,

471–482.

- Rahmqvist, S. (1996): Sätessgård och gods. De medeltida frälsegodsens framväxt mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria, Halmstad.
- Rajender, S., Pandu, G., Sharma, J.D., Gandhi, K.P., Singh, L., Thangaraj, K. (2008): Reduced CAG repeats length in androgen receptor gene is associated with violent criminal behavior. *Int J Legal Med* 122, 367-372. Epub 2008 Mar 26.
- Ramsay, J. (1909): Frälslätker i Finland intill stora ofreden. Förlagsaktiebolaget Söderström & C:o. Frenckellska Tryckeri-aktiebolaget. Helsingfors.
- Ran, J., Han, T.T., Ding, X.P., Wei, X., Zhang, L.Y., Zhang, Y.P., Li, T.J., Nie, S.S., Chen, L. (2013): Association study between Y-chromosome haplogroups and susceptibility to spermatogenic impairment in Han People from southwest China. *Genet Mol Res* 12, 59-66.
- Rancken, A.W. & Pirinen, K. (1949): Suomen vaakunat ja kaupunginsinetit.
- Raneke, J. (1975): Bergshammarsvapenboken - en medeltidsheraldisk studie, Lund Universitet, Lund.
- Raneke, J. (1982/2001): Svenska medeltidsvapen I-III. Bokförlaget Nya Doxa, Lund. Tryckt av AIT Falun, Falun.
- Raneke, J. (1990): Svensk adelsheraldik med Klingspors vapenbok. Corona Ab, Malmö.
- Raudonikas, W.J. (1930): Die Normannen der Wikingerzeit und das Ladogagebiet. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar*, del 40:3, Stockholm, Akademiens förlag, Victor Pettersons bokindustriaktiebolag.
- Raudonikas, W.J. (1931): Svenskt och finskt i Gardarrike. Grävningar i Ladogaområdet 1930. *Fornvännen* 1931, ss. 352-370.
- Rauer, C. (2000): Beowulf and the Dragon. Parallels and analogues. Boydell & Brewer.
- Rawcliffe, C. (1999): *Medicine for the Soul. The Life, Death and Resurrection of an English Medieval Hospital St. Giles's, Norwich, c. 1249-1550.* Sutton Publishing.
- Read, P.P. (1999): *The Templars.* Phoenix Press, London.
- Rehbinder, J.A. (1781): *Matrikel öfver Svea Rikes Ridderskap och Adel 1755-1794.*
- Reitzel, P. (1955-1958): *Dansk Vaabenherold, Heraldisk forlag, Köpenhamn*
- Reko, T. (2004): *Liivinmaan kronikka 1584 (alkup. Russow, B., 1584, "Chronica der Prouintz Lyfflandt"), s. 68*
- Renvall, B. (= P.) & Halila, A. (1962): Suomen kansanedustuksen vaiheet 1850-luvun puoliväliin: Ruotsin vallan aika. 1. Riksdagens i Finland historiakommittée, Helsingfors.
- Retsö, D. (2009): *Länsförvaltningen i Sverige 1434-1520, Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic History* 56.
- Rex, P. (2013): *Edward the Confessor. King of England.* Andra upplaga. Amberley, Gloucestershire, U.K.
- Reynolds, S. (2011): *Fiefs and Vassals after twelve years. I: Bagge, S., Gelting, M.H. & Lindkvist, T. 2011: Feudalism. New Landscapes of Debate. The Medieval Countryside* 5. Brepols, Belgium, ss. 15-26.
- Rider, J. & Murray, A.V. (2009): *Galbert of Bruges and the Historiography of Medieval Flanders.* The Catholic University of America Press.
- Rietstap, J.B. (1884-1887): *Armorial général ; précédé d'un Dictionnaire des termes du blason.* Gouda. G.B. van Gootzonen.
- Rietstap, J.B. (1890): *De Wapens Van Den Tegenwoordigen En Den Vroegeren Nederlandschen Adel: Met Drie Registers: I. Van De Wapenfiguren. II. Van De*

- Wapenspreuken. III. Van De Geslachtsnamen. s. 456. Te Groningen Big J.B. Wolters.
- Rinne, J. (1952): Turun tuomiokirkko keskiaikana III. Turun tuomiokirkko hiippakunnan hallinnon elimenä. Uusi Aura Abs tryckeri, Åbo.
- Risberg, S. & Salonen, K. (2008): Auctoritate Papae. The Church Province of Uppsala and the Apostolic Penitentiary 1410-1526. Diplomatarium Suecanum Appendix. Acta Pontificum Suecica II. Acta Poenitentiariae (Ed. Gejrot, C.). Riksarkivet. Tryckt av Elanders, Stockholm.
- Roewer, L., Kayser, M., de Knijff, P., Anslinger, K., Betz, A., Caglià, A., Corach, D., Füredi, S., Henke, L., Hidding, M., Kärger, H.J., Lessig, R., Nagy, M., Pascali, V.L., Parson, W., Rolf, B., Schmitt, C., Szibor, R., Teifel-Greding, J., Krawczak, M. (2000): A new method for the evaluation of matches in non-recombining genomes: application to Y-chromosomal short tandem repeat (STR) haplotypes in European males. *Forensic Sci Int* 114, 31-43.
- Roewer, L., Geppert, M. (2012): Interpretation guidelines of a standard Y-chromosome STR 17-plex PCR-CE assay for crime casework. *Methods Mol Biol* 830, 43-56.
- Ronimus, J.V. (1906): Novgorodin Vatjalaisen Viidenneksen Verokirja v. 1500. Hist. Arkisto XX
- Rootsi, S., Magri, C., Kivisild, T., Benuzzi, G., Help, H., Bermisheva, M., Kutuev, I., Barac, L., Pericic, M., Balanovsky, O., Pshenichnov, A., Dion, D., Grobei, M., Zhivotovsky, L.A., Battaglia, V., Achilli, A., Al-Zahery, N., Parik, J., King, R., Cinnioglu, C., Khusnutdinova, E., Rudan, P., Balanovska, E., Scheffrahn, W., Simonescu, M., Brehm, A., Goncalves, R., Rosa, A., Moisan, J.P., Chaventre, A., Ferak, V., Füredi, S., Oefner, P.J., Shen, P., Beckman, L., Mikerezi, I., Terzic, R., Primorac, D., Cambon-Thomsen, A., Krumina, A., Torroni, A., Underhill, P.A., Santachiara-Benerecetti, A.S., Villems, R., Semino, O. (2004): Phylogeography of Y-chromosome haplogroup I reveals distinct domains of prehistoric gene flow in Europe. *Am J Hum Genet* 75, 128-137. Epub 2004 May 25.
- Rootsi, S., Zhivotovsky, L.A., Baldovic, M., Kayser, M., Kutuev, I.A., Khusainova, R., Bermisheva, M.A., Gubina, M., Fedorova, S.A., Ilumäe, A.M., Khusnutdinova, E.K., Voevoda, M.I., Osipova, L.P., Stoneking, M., Lin, A.A., Ferak, V., Parik, J., Kivisild, T., Underhill, P.A., Villems, R. (2007): A counter-clockwise northern route of the Y-chromosome haplogroup N from Southeast Asia towards Europe. *Eur J Hum Genet* 15, 204-211. Epub 2006 Dec 6.
- Rosén, R. (1936): Vehkalahden pitäjän historia I. Suur-Vehkalahden asutus- ja aluehistoria n. vuoteen 1610. Publ. av Veckelax kommun. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino oy, Helsingfors.
- Rosen, J.I. (1949): Kronoavsöndringar under äldre medeltid. Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 46. Lund.
- Rosén, R. (1960): Kymin historia I (Kymmene sockens historia). Kymin seurakunta – Kymin kunta – Karhulan kauppala. Kouvola kirja- ja kivipaino. Kouvola.
- Rothlieb, C.F. (1816): Matrikel öfver Svea rikes ridderskap och adel.
- Rowe, R., Maughan, B., Worthman, C.M., Costello, E.J., Angold, A. (2004): Testosterone, antisocial behavior, and social dominance in boys: pubertal development and biosocial interaction. *Biol Psychiatry* 55, 546-552.
- Ruuth, J.W. & Halila, A. (1974): Viipurin kaupungin historia (Viborg stads historia) del II. 1617-1710.

- Ruuth, J.W. (1891): Suomen rälssimiesten sineteistä lopulla 1500-lukua ja alussa 1600-lukua. *Hist Ark* 11, 285-348 (se också bilagan)
- Ruuth, J.W., Rosén, R., Kuujo, E., Kerkkonen, G., Koskivirta, A.-V., Nissilä, V. & Tjulenev, V.A. (1982): Viipurin kaupungin historia (Viborg Stads Historia), del I.
- Rydberg, O.S. (1877-1895): Sveriges traktater med främmande makter I-III. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.
- Rydberg, O. S., Hallendorff, C. & Boëthius, B. (1895): Sveriges Traktater med främmande Magter jämte andra dit hörande Handlingar. P. A. Norstedt & Söner, (Rud. Hartmann).
- Räsänen, P., Hakko, H., Visuri, S., Paanila, J., Kapanen, P., Suomela, T., Tiihonen, J. (1999): Serum testosterone levels, mental disorders and criminal behavior. *Acta Psychiatr Scand* 99, 348-352.
- Sachssendahl, J. (1887): Est- und Livländische Brieflade, IV Theil, Siegel und Münzen der weltlichen und geistlichen Gebietiger über Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561 nebst Siegeln einheimischer Geschlechter, aus dem Nachlasse von Baron Robert v. Toll mit Hinzufügung eines Textes für die Siegel", Tabell 50, nr. 17, s. 177, Reval, In Commission bei Kluge & Ströhm.
- Sadler, T.W. (2012): *Langman's Medical Embryology*, 12th Edition. Lippincott Williams & Wilkins, a Wolters Kluwer business. Kindle Edition.
- Saipio, J. (2011): Kaakkoi-Suomen lapinraunioiden ikä ja kulttuurikonteksti. Pro gradu-arbete. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201108222256>. Helsingfors Universitet.
- Sajantila, A., Budowle, B. (1991): Identification of individuals with DNA testing. *Ann Med* 23, 637-642.
- Sajantila, A., Ström, M., Budowle, B., Karhunen, P.J., Peltonen, L. (1991): The polymerase chain reaction and post-mortem forensic identity testing: application of amplified D1S80 and HLA-DQ alpha loci to the identification of fire victims. *Forensic Sci Int* 51, 23-34.
- Sajantila, A., Budowle, B., Strom, M., Johnsson, V., Lukka, M., Peltonen, L., Ehnholm, C. (1992): PCR amplification of alleles at the DIS80 locus: comparison of a Finnish and a North American Caucasian population sample, and forensic casework evaluation. *Am J Hum Genet* 50, 816-825
- Sajantila, A., Pääbo, S. (1995): Language replacement in Scandinavia. *Nat Genet* 11, 359-360.
- Sajantila, A., Lahermo, P., Anttinen, T., Lukka, M., Sistonen, P., Savontaus, M.L., Aula, P., Beckman, L., Tranebjaerg, L., Gedde-Dahl, T., Issel-Tarver, L., Di Rienzo, A., Pääbo, S. (1995): Genes and languages in Europe: an analysis of mitochondrial lineages. *Genome Res* 5, 42-52.
- Sajantila, A., Salem, A.H., Savolainen, P., Bauer, K., Gierig, C., Pääbo, S. (1996): Paternal and maternal DNA lineages reveal a bottleneck in the founding of the Finnish population. *Proc Natl Acad Sci U S A* 93, 12035-12039.
- Sajantila, A. (2012): The Y chromosome and the heartache of males. *Investig Genet* 3, 9.
- Saksa, A. (1992): Karjala ennen kolmatta ristiretkeä. . I: Julku, K. (red.) Suomen varhaishistoria. Tornion kongressi 14.-16.6.1991. *Studia historica septentrionalia* 21, 468-479.
- Saksa, A., Uino, P. & Hiekkänen, M. (2003): Ristiretkiaika 1100-1300 jKr. I: Saarnisto, M. 2003: Karjalan synty. Viipurin läänin historia I (red. Sihvo, H. & Kaukiainen, Y.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 383-474.

- Salmela, E., Lappalainen, T., Fransson, I., Andersen, P.M., Dahlman-Wright, K., Fjebig, A., Sistonen, P., Savontaus, M.-L., Schreiber, S., Kere, J. & Lahermo, P. (2008): Genome-wide analysis of single nucleotide polymorphisms uncovers population structure in Northern Europe. *PLoS ONE* 3, e3519.
- Salmela, E., Lappalainen, T., Liu, J., Sistonen, P., Andersen, P.M., Schreiber, S., Savontaus, M.-L., Czene, K., Lahermo, P., Hall, P & Kere, J. (2011): Swedish Population Substructure Revealed by Genome-Wide Single Nucleotide Polymorphism Data. *PLoS ONE* 6, e16747.
- Salo, U. (1992): Rautakauden käräjälaitoksesta Suomessa. . I: Julku, K. (red.) Suomen varhaishistoria. Tornion kongressi 14.-16.6.1991. *Studia historica septentrionalia* 21, 480-494.
- Salo, U. (2013): Luonto ja kulttuuri. Muinaissuomalaisten elämänymmärrys. Kalevalaiset myytit ja uskomukset II. Amanita, Sommarnäs.
- Sandholm, Å. (1974): Hospitalet i Helsingfors 1550-1840. Huvudstadens äldsta social- och sjukvårdsanstalt. Helsingfors-samfundet. Pika oy, Åbo.
- Sandvik, G. & Sigurðsson, J.V. (2005) *Laws. I: A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture* (red. McTurk, R.). Blackwell Publishing, Oxford, UK. Kindle version, loc. 3693-4021.
- Savontaus, M.-L. & Lahermo, P. (1999): Uralilainen muinaisuutemme väestögenetiikan valossa. I: Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan (red. Fogelberg, P.). *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153:60-66. Societas Scientiarum Fennica, Helsingfors.
- SAS Institute Inc. (1999): *Statview reference*. 3rd ed., ss. 112-113.
- Sasse, G., Muller, H., Chakraborty, R. & Ott, J. (1994): Estimating the frequency of non-paternity in Switzerland. *Hum Hered* 44, 337-343;
- Scelza, B.A. (2011): Female choice and extra-pair paternity in a traditional human population. *Biol Letters* 7, 889-891.
- Scheinin, M. (2000): Tutkimushankkeiden eettinen ennakoarviointi. I: Kliinisen tutkijan opas (red. Voipio-Pulkki, L.-M., Grénman, R., Haapamäki, M., Lenander-Lumikari, M., Mäkinen, J., Rautava, P., Scheinin, M. & Vainikainen, T.), ss. 160-170. Duodecim, Helsingfors.
- Semino, O., Magri, C., Benuzzi, G., Lin, A.A., Al-Zahery, N., Battaglia, V., Maccioni, L., Triantaphyllidis, C., Shen, P., Oefner, P.J., Zhivotovsky, L.A., King, R., Torroni, A., Cavalli-Sforza, L.L., Underhill, P.A., Santachiara-Benerecetti, A.S. (2004): Origin, diffusion, and differentiation of Y-chromosome haplogroups E and J: inferences on the neolithization of Europe and later migratory events in the Mediterranean area. *Am J Hum Genet* 74, 1023-34.
- Serajee, F.J., Mahbulbul Huq, A.H. (2009): Association of Y chromosome haplotypes with autism. *J Child Neurol* 24, 1258-1261. Epub 2009 Jul 15.
- Seripa, D., Bizzarro, A., Pilotto, A., Palmieri, O., Panza, F., D'Onofrio, G., Gravina, C., Archetti, S., Daniele, A., Borroni, B., Padovani, A., Masullo, C. (2012): TOMM40, APOE, and APOC1 in Primary Progressive Aphasia and Frontotemporal Dementia. *J Alzheimers Dis* 31, 731-740.
- Seward, D. (2000): *The Monks of War*. The Folio Society, London.
- Shahid, M., Dhillon, V.S., Khalil, H.S., Sexana, A., Husain, S.A. (2011): Associations of Y-chromosome subdeletion gr/gr with the prevalence of Y-chromosome haplogroups in infertile patients. *Eur J Hum Genet* 19, 23-29. Epub 2010

Sep 8.

- Siebmacher, J. (1605/1999): Johann Siebmachers Wappenbuch von 1605. Orbis Edition.
- Siebmacher, J. (1856-1906): Grosses und Allgemeines Wappenbuch. Verlag von Bauer und Raspe, Nürnberg.
- Silfverstolpe, C. (1897): Vadstena Klosters Jordebok. Kongl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Historiska handlingar, del 16:1.
- Simpson, D.P. (1968): Cassell's Latin dictionary. Latin-English. English-Latin. Wiley Publishing, USA.
- Sin, H.S., Koh, E., Kim, D.S., Murayama, M., Sugimoto, K., Maeda, Y., Yoshida, A., Namiki, M. (2010): Human endogenous retrovirus K14C drove genomic diversification of the Y chromosome during primate evolution. *J Hum Genet* 55, 717-725. Epub 2010 Aug 12.
- Sjöberg, R. (1983): Via regia incedens. Ett bidrag till frågan om Erikslegends ålder. *Fornvännen* 78, 252-260.
- Sjöberg, R. (1986): Rex Upsalie och vicarius – Erik den helige och hans ställföreträdare. Något om Erikskulten och de äkta folkungarnas uppror på 1200-talet. *Fornvännen* 81, 1-13.
- Sjöberg, R. (1989): Erik den helige, Sveriges rex iustus. Festskrift till Lars O. Lagerqvist. Stockholm.
- Sjöberg, R.L., Ducci, F., Barr, C.S., Newman, T.K., Dell'osso, L., Virkkunen, M., Goldman, D. (2008): A non-additive interaction of a functional MAO-A VNTR and testosterone predicts antisocial behavior. *Neuropsychopharmacology* 33, 425-430. Epub 2007 Apr 11.
- Sjödin, L. (1937): Gamla papper angående Mora socken II. Arvid Siggessons brevväxling. Vestmanlands läns tidnings A.-B.s tryckeri, Västerås.
- Sjögren, O. (1903): Sveriges historia. Från äldsta tider till våra dagar. Fröleen & Comp., Stockholm.
- Sjögren, P. (1950): Ätten Posse. Studier och Undersökningar, del I, intill år 1500. Almqvist & Wiksells Boktryckeri Ab, Uppsala.
- Sjöstedt, L. (1954): Krisen inom det svensk-skånska väldet 1356-1359. Gleerupska Universitetsbokhandelns förlag Ab, Lund.
- Sjöstrand, P.O. (2000): Det tredje korståget. I: Pyttis - från korståg till nutid, ss. 27-62. Pyttis kommun, 2000.
- Skyte, T., Schoenberg, R. & Wenzerul, R., ed. (2001): Jewish Ancestors? A Guide to Jewish Genealogy in Germany & Austria. No: 2 in series – A Guide to Jewish Genealogy. The Jewish Genealogical Society of Great Britain. Reg. Charity no: 1022738
- Slater, S. (2002): The Complete Book of Heraldry. An International History of Heraldry and its Contemporary Uses. Lorenz Books, London.
- Smith, H.L. (1902): Armoriais of the County of Orkney. Walker & son, Galashiels.
- Småberg, T. (2004): Det stängda frälset. Makt och eliter i det medeltida lokal samhället: Marks och Kinds härader i Västergötland ca. 1390-1520. Akademisk avhandling. Göteborgs Universitet
- Societas Finlandiae Historica/Finska historiska samfundet (1952): Registrum Ecclesiae Aboensis. Codices Medii Aevi Finlandiae. Photographice Edidit.. Vol. I.
- Soikkeli, K. (1912, red.): Uudenmaan hopeavero ja hopeaveroluettelo v. 1571 - Nylands silfverskatt och silfverskatteregister för år 1571. Nid. 156 s. LM. Finska historiska sällskapet, Helsingfors.

- Stade, A. (1939): Bugge "Smålands konung" redivivus. Till frågan om chronologia anonymi's metodik. Uppsala. A.-B. Lundequistska bokhandeln. 37 ss.
- Stahl, P.J., Mielnik, A.N., Barbieri, C.E., Schlegel, P.N., Paduch, D.A. (2012): Deletion or underexpression of the Y-chromosome genes CDY2 and HSFY is associated with maturation arrest in American men with nonobstructive azoospermia. *Asian J Androl* 14, 676-682. Epub 2012 Jul 23.
- Starck, D. (1885): Historiska Underrättelser om Lovisa pastorat. I: Leinberg, K.G.: Bidrag till kännedomen af vårt land I, s. 44. (skrivet år 1761).
- Stavenhagen, O. (1907): Akten und Recesse der livländischen Ständetage, Band I, erster Lieferung.
- Stavenhagen, O. & Arbusow, L.Jr. (1923): Akten und Rezesse der livländischen Ständetage, Band I, zweite Lieferung. Verlag von Joncke & Poliewsky, Riga.
- Steinsaltz, A. (2006): The Essential Talmud. Translated from the Hebrew by Chaya Galai. 13th ed. Basic Books, New York.
- Stelten, L.F. (1995): Dictionary of Eccleastical Latin. With an appendix of Latin expressions defined and clarified. Hendrickson publishers, Peabody, MA.
- Stevenson, W.H. (2007): Asser's Life of King Alfred. Elibron Classics. Facsimile of the edition published in 1904 by the Clarendon Press, Oxford.
- Stewart, H.S., Parveen, R., Ridgway, A.E., Bonshek, R., Black, G.C. (2000): Late onset lattice corneal dystrophy with systemic familial amyloidosis, amyloidosis V, in an English family. *Br J Ophthalmol* 84, 390-394.
- Stiernman, A.A. (1729): Alla Riksdagars och Mötens Besluth samt Arfföreningar/ Regementsformer, Försäkningar och Bewillningar som på allmenna Riksdagar och Möter ifrån 1633 in till år 1680 gjorde/stadgade och bewiljade äro, med the för hwart och ett Stånd utfärdade allmenna Resolutioner. Andra Delen. Regeringsform den 29. Julii, ss. 887-921, XXXI §.
- Stiernman, A.A. v. (1744): Samling utaf åtskilliga, tid efter en annan utkomna Kongliga Stadgar, Bref och Förordningar angående Religion. Stockholm. Tryckt uti Kongl. Tryckeriet hos directeuuren Pet. Momma.
- Stiernman, A.A. v. (1745): Swea och Götha Höfdingaminne eller En Chronologisk Längd och Förteckning Uppå Öfwer-Ståthållare, General Gouverneurer, Gouverneurer, Landshövdingar, Lagmän, Ståthållare och Commendanter i Kungariket Sverige och dess underliggande Land och Herrskaper, Tryckt hos Lorentz Ludwig Grefing, Stockholm. Tryckt med godkännandet av Kongl. Maj:ts och Riksen Cancellie-Collegium.
- Stiernman, A.A. (1745/1836): Swea och Götha Höfdingaminne, 2. upplagan, andra delen. Tryck hos Norstedt & Söner, Stockholm.
- Stockholms Stads Jordebok 1420-1474, utg. av Kongl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad genom Hans Hildebrand, Ivar Haeggströms boktryckeri, 1876
- Stockholms stads skottebok 1460-1468 samt strödda räkenskaper från 1430-talet och från åren 1460-1473. Utg. af K. Samfundet f. utg. af handskrifter rör. Skandinaviens hist.gm J. A. Almquist. Stockh. 1926
- Stryker, S. (1980/2002): Symbolic interaction: A social structural version. Blackburn Press, Caldwell.
- Su, S.Y., Kasberger, J., Baranzini, S., Byerley, W., Liao, W., Oksenberg, J., Sherr, E., Jorgenson, E. (2012): Detection of identity by descent using next-generation whole

- genome sequencing data. *BMC Bioinformatics*. 13:121.
- Suecia illustris, Stiernmans samling, vol. X9, blad 32, Svensk-finsk släktbok, Uppsala Universitetsbibliotek
- Sundell, T., Heger, M., Kammonen, J. & Onkamo, P. (2010): Modelling a Neolithic Population Bottleneck in Finland: A Genetic Simulation. *Fennoscandia Archaeologica XXVII*, 3-19.
- Sundell, T. & Onkamo, P. (2010): Argeopop: Keramiikasta geenivirtoihin? *Muinaistutkija* 1/2010, 3-8.
- Sundell, T. (2009): Kadonneet geenit: Suomen kivikautisten populaatiopullonkaulojen tutkiminen geneettisin menetelmin. *Muinaistutkija* 4/2009, 10-18
- Sundell, T. (2008): Populaatiopullonkaulat kivikauden Suomessa - arkeologinen geneettinen tulkinta (Population bottlenecks in Stone Age Finland - An archaeological and genetic interpretation). Master's Thesis. Helsingfors Universitet, Helsingfors.
- Suvanto, S. (1973): Satakunnan historia III. Keskiaika. Satakunnan Maakuntaliitto r.y.
- Suvanto, S. (2001): Satakunnan henkilötiedosto (Satagunda personregister) 1303–1571. Arkiverket i Finland. <http://www.narc.fi/suvanto>,
- Suvanto, S. (1986): Ruotsin ja Venäjän raja Suomessa ennen Pähkinäsaaren rauhaa. *Historien päivät 1985. Hist Ark* 88, 49-56.
- Svanberg, J., (1984): *Murare i senmedeltidens Stockholm. I: Sankt Eriks Årsbok 1984*, utgiven av Samfundet St. Erik.
- Svenskt Diplomatariums huvudkartotek, <http://www.ra.se>
- Sveriges språk- och folkminnesinstitut. Sveriges medeltida personnamn. Nätpublikation. <Http://www.sofi.se/3650>. Tryckt publicerad av Kungl. Vitterhets historia och antikvitets akademien, Stockholm.
- Sykes, B., Irven, C. (2000): Surnames and the Y chromosome. *Am J Hum Genet* 66, 1417–1419.
- Sylvander, G.V. (1865-1872): *Kalmar slotts och stads historia. Tre afdelningar*. Westinska boktryckeriet, Kalmar.
- Sylvander, G.V. (1877): *Borgholm slotts historia. Med 7 st. teckningar af Slottet*. Kalmar. Westinska boktryckeriet.
- Söderwall, K.F. (1884): *Ordbok öfver svenska medeltids-språket, första häftet. Samlingar utgifna af svenska fornskrift-sällskapet. Häft 85*. Berlings boktryckeri och stilgjuteri, Lund.
- Taavitsainen, J.-P. (1990): *Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen*. Finska Fornminnesföreningens tidskrift 94 (Red. Edgren, T). Helsingfors.
- Taavitsainen, J.-P. (1991): *Cemeteries or refuse heaps? Archaeological formation processes and the interpretation of sites and antiquities*. *Suomen Museo* 98, 5-13.
- Taavitsainen, J.-P. (1999): *Etnisiteetin määrittelyn ongelmat ja savolainen kaskikulttuuri. I: Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* (red. Fogelberg, P.). *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153, 353-357. Societas Scientiarum Fennica, Helsingfors.
- Taavitsainen, J.-P. (2002): *Arkeologi, etnicitet och språk – teoretiska och metodiska problem. I: Ivars, A.-M. & Huldén, L. (red.) När kom svenskarna till Finland? Svenska literatursällskapet i Finland*, ss. 99-105.
- Taavitsainen, J.-P. (2003): *I: Saarnisto, M. 2003: Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*

- (red: Sihvo, H. & Kaukiainen, Y.). Gummerus, Jyväskylä, ss. 432-434.
- Tagariello, A., Breuer, C., Birkner, Y., Schmidt, S., Koch, A.M., Cesnjevar, R., Ruffer, A., Dittrich, S., Schneider, H., Winterpacht, A., Sticht, H., Dotsch, J., Toka, O. (2012): Functional null mutations in the gonosomal homologue gene TBL1Y are associated with non-syndromic coarctation of the aorta. *Curr Mol Med* 12, 199-205.
- Taranger, A. (1915): *Norges Historie*, 3. Bind, 1. Del, Kristiania.
- Tawaststjerna, W. (1904): *Mantalsregister öfver Finland från senare hälften af sextonde århundradet*. Finska literatursällskapet, Helsingfors.
- Tikkanen, E., Havulinna, A.S., Palotie, A., Salomaa, V., Ripatti, S. (2013): Genetic risk prediction and a 2-stage risk screening strategy for coronary heart disease. *Arterioscler Thromb Vasc Biol* 33, 2261-2266. Epub 2013 Apr 18.
- Tönnesen, A. (1985): *Bomærker og runer*. *Heraldisk tidskrift* 51:23:34. *Societas heraldica scandinavica*, Köpenhamn.
- Theodoricus monachus (ca. 1177-1780): *Historia de antiquitate regum norvagiensium*.
- Theutenberg, B, J. (2003): *Doktor Johannes Copp von Raumenthal. Ett livsöde i reformationens spår*. Skara stiftshistoriska sällskskaps skriftserie nr: 14. Skara. ss. 175.
- Thiset, A. (1905): *Danske Adelige Sigiller fra det XV, XVI og XVII Aarhundrede*. Kjobenhavn. I Kommission hos C.A. Reitzel. Bianco Lunos Bogtrykkeri .
- Thiset, A. & Wittrup, P.L. (1904): *Nyt Dansk Adelslexikon*. Fortegnelse over dansk adel i fortid og nutid. Udgivet av Foreningen til udgivelse af Danmarks adels Aarbog. Kjobenhavn. Vilh. Trydes Boghandel. Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- Thomas, M.G., Skorecki, K., Ben-Ami, H., Parfitt, T., Bradman, N., Goldstein, D.B. (1998): Origins of Old Testament priests. *Nature* 394, 138-140.
- Thomas, M.G., Parfitt, T., Weiss, D.A., Skorecki, K., Wilson, J.F., le Roux, M., Bradman, N., Goldstein, D.B. (2000): Y chromosomes traveling south: the Cohen modal haplotype and the origins of the Lemba. *Am J Hum Genet* 66, 674-686.
- Thomson, W.P.L. (2001): *The New History of Orkney*. The Mercat Press, Edinburgh.
- Tiburtius, T. (1817): *Historia om finska kriget åren 1741 och 1742*. Elméns och Granbergs Tryckeri, Stockholm
- Trachtenberg, M. (2006): *The Craft of International History: A Guide to Method*. Princeton University Press. Kindle version.
- Troetteberg, H. (1933): *Norske By- og Adelsvåben*. Kaffe Hag Aktieselskap, Oslo
- Tschan, F.J. & Reuter, T. (2002): *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*. Adam of Bremen. Translated with an Introduction and Notes by Francis J. Tschan. With a New Introduction and Selected Bibliography by Timothy Reuter. Columbia University Press, New York. Committee for the Records of Western Civilization, Columbia University.
- Tsuei, D.J., Hsu, H.C., Lee, P.H., Jeng, Y.M., Pu, Y.S., Chen, C.N., Lee, Y.C., Chou, W.C., Chang, C.J., Ni, Y.H., Chang, M.H. (2004): RBMY, a male germ cell-specific RNA-binding protein, activated in human liver cancers and transforms rodent fibroblasts. *Oncogene* 23, 5815-5822.
- Tyler-Smith, C., Oakey, R.J., Larin, Z., Fisher, R.B., Crocker, M., Affara, N.A., Ferguson-Smith, M.A., Muenke, M., Zuffardi, O., Jobling, M.A. (1993): Localization of DNA sequences required for human centromere function through an analysis of rearranged Y chromosomes. *Nat Genet* 5, 368-375.

- Tönnesen, A. (1985): Bomerker og runer. *Heraldisk tidskrift* 51/23, ss. 23-34. Societas heraldica Scandinavica, Köpenham.
- Tötterman, R. (2000): Introduction. In: *King Magnus Eriksson's Law of the Realm. A Medieval Swedish Code. Translated and edited by Ruth Donner. Acta Societatis Fennicae Iuris Gentium CII*. Ekenäs Tryckeri.
- Udd, B., Juvonen, V., Hakamies, L., Nieminen, A., Wallgren-Pettersson, C., Cederquist, K., Savontaus, M.L. (1998): High prevalence of Kennedy's disease in Western Finland – is the syndrome underdiagnosed? *Acta Neurol Scand* 98, 128-133.
- Udd, B. (2002): Svenskt i Finland – genetikens bidrag till synen på svensk flyttning. I: Ivars, A.-M. & Huldén, L. (red.) *När kom svenskarna till Finland? Svenska literatursällskapet i Finland*, ss. 149-154.
- Uino, P. (1997): Ancient Karelia. *Archeological studies* (red. Edgren, T.). Finska fornminnesföreningens tidskrift 104. Helsingfors.
- Uino, P. (2003a): Viikinkiaika n. 800-1100 jKr. I: Saarnisto, M.: Saarnisto, M. 2003: *Karjalan synty. Viipurin läänin historia, del 1* (red. Sihvo, H. & Kaukiainen, Y.), ss. 313-382.
- Uino, P. (2003b): Itäisen Suomenlahden jätulintarhat. I: Saarnisto, M. 2003: *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I* (red: Sihvo, H. & Kaukiainen, Y.), Gummerus, Jyväskylä, ss. 485-489.
- Upton-Ward, J.M. (1992): *The Rule of the Templars. The French Text of the Rule of the Order of the Knights Templar. Studies in the History of Medieval Religion, vol. IV*. The Boydell Press, Woodbridge, Suffolk, UK.
- Uski, A., Kapiainen, I., Kapiainen, E., Kaukiainen, O. & Vitikainen, O. (2006): Myllystä kaikki alkoi. *Kotiseutujulkaisu Vehkalahden Myllykylästä*, ss. 65-68.
- Vahl, W. (1997): *Fränkische Rittersiegel. Eine sphragistisch-prosopographische Studie über den fränkischen Niederadel zwischen Regnitz, Pegnitz und Obermain im 13. und 14. Jahrhundert*. Verlag Degener & Co., Neustadt a.d. Aisch, 2. del, ss. 666-667.
- Vahtola, J. (1980): Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. *Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus. SHS 3*. Rovaniemi.
- Vahtola, J. (2003): *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Suuri suomalainen kirjakerho*, Helsingfors.
- Valtavuo-Pfeifer, R. (2003) *Främmande spår i namnskicket i en finsk namnmiljö vid Finska viken i Östra Finland. I: Namn och kulturella kontakter i Östersjöområdet: handlingar från NORNA:s 30:e symposium i Visby 14-16 september 2001. Norna-rapporter 78*, 197-210.
- van Bokhoven, I., van Goozen, S.H., van Engeland, H., Schaal, B., Arseneault, L., Séguin, J.R., Assaad, J.M., Nagin, D.S., Vitaro, F., Tremblay, R.E. (2006): Salivary testosterone and aggression, delinquency, and social dominance in a population-based longitudinal study of adolescent males. *Horm Behav* 50, 118-25. Epub 2006 Apr 24.
- Vehvilä, S. & Castrén, M.J. (1975): *Suomen historia*. WSOY, Porvoo.
- Verein für Lübeckische Geschichte (1843-1905): *Urkundenbuch der Stadt Lübeck (Codex diplomaticus Lubecensis)*. Bd. 1-12. Friedrich Asschenfeldt.
- Verwohlt, E. (1960-1964): *Valdemar Attertags of Erik af Pommerns Herolder. Heraldisk Tidskrift Bind I*, ss. 27-36.
- Viinanen, V.V. (2012): Pääjänne-nimet Muinais-Hämeen erämaiden rajoina. *Hist Ark* 03/2012, 292-304.

- Vilkuna, K. (1990): Etunimet. Otava, Helsingfors.
- Virtaranta-Knowles, K., Sistonen, P. & Nevanlinna, H.R. (1989): Suomenruotsalaiset populaatiogeneettisenä tutkimuskohteena. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 139. Finska Vetenskapsocieten, Helsingfors.
- Virtaranta-Knowles, K., Sistonen, P. & Nevanlinna, H.R. (1991): A population genetic study in Finland: comparison of the Finnish- and Swedish-speaking populations. *Hum. Hered.* 41, 248-264.
- Vogelsang, R. (1992): *Revaler Schiffslisten 1425-1471 und 1479-1496*. Böhlau Verlag, Köln.
- Voigt, J. (1848): *Codex Diplomaticus Prussicus, Urkundensammlung zur ältern Geschichte Preussens*, Königsberg.
- Voionmaa, K.V. (1912): *Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja, laitoksia, virkamiehiä*. Werner-Söderström Ab, Borgå
- Vosberg, F.A. (1843): "Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel von früherer Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens", G.Fincke, Berlin
- Vrtel', L. (1999): *Osem storoci slovenskej heraldiky (Eight centuries of Slovak heraldry)*. Bolchazy-Carducci Publishers, Inc.
- Vuorio, A.F., Sajantila, A., Hamalainen, T., Syvanen, A.-C., Ehnholm, C., Peltonen, L. (1990): Amplification of the hypervariable region close to the apolipoprotein B gene: application to forensic problems. *Biochem Biophys Res Commun* 170, 616-620
- Vähäkangas, T. (2005): *Suomen Aateli 1581*. Genos 02/2005
- Välimäki, H. (2000): Raamatusta ruokalisään. Kirkollisverotuksen taustaa ja alkuvaiheita Suomessa. I: Verotushistoriaa 2. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 58, 47-72. Åbo.
- v. Bunge, F.G. (1859): *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. In Commission bei Kluge und Ströhm, Reval.
- v. Bruiningk, H. (1923): *Livländische Güterurkunden aus dem Jahren 1500 bis 1545*. Band II. Kommissionsverlag von A. Gulbis, Riga. Druck von W.F. Häcker.
- v. Dachenhausen, A. (1894): *Genealogisches Taschenbuch der Adelligen Häuser*, 19. Jahrgang.
- v. Fritsch, T. (1968): *Die gothaischen Taschenbücher, Hofkalender und Almanach*. C.U. Starke Verlag, Limburg/Lahn.
- v. Haeseler, A., Sajantila, A., Pääbo, S. (1996): The genetical archaeology of the human genome. *Nat Genet* 14, 135-40.
- v. Hausen, G. (1895): *Regesten aus zwei Missivbüchern der XVI Jahrhunderts in Revaler Stadt-Archiv*. In: *Archiv für die Geschichte Liv-, Est- und Curlands*.
- v. Nottbeck, E. (1890): *Das zweitälteste Erbebuch der Stadt Reval, 1360-1383*. *Revaler Stadtbücher II*. In: *Archiv für die Geschichte Liv-, Est- und Curlands*. Reval, Verlag von Franz Kluge.
- v. Nottbeck, E. (1890b): *Das drittelteste Erbebuch der Stadt Reval, 1383-1458*. *Revaler Stadtbücher III*. In: *Archiv für die Geschichte Liv-, Est- und Curlands*. Reval.
- v. Nottbeck, E. & Neumann, W. (1904/1973): *Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval*. v. Hirschheydt.
- v. Toll, R. & Schwartz, P. (1879): *Chronologie der Ordensmeister über Livland, der Erzbischöfe von Riga und der Bischöfe von Leal, Oesel-Wiek, Reval und Dorpat*. In: *Est- und Livländische Brieflade, 27.6.1424, III Theil*, s. 179, Riga, Kommissions-Verlag von J. Deubner.

- v. Toll, R. (1887): Est- und Livländisches Brieflade, IV Theil, Siegel und münzen der weltlichen und geistlichen Gebietiger über Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561 nebst Siegeln einheimischer Geschlechter, Reval.
- Waaranen, J.E. (1863-66): Samling af urkunder rörande Finlands historia I-III. J. Simelii arfvingsars tryckeri och Finska Litteratur-Sällskapets tryckeri.
- Walsh, P.S., Metzger, D.A., Higuchi, R. (1991): Chelex-100 as a medium for simple extraction of DNA for PCR-based typing from forensic material. *Biotechniques* 10, 506-513.
- Walsh, B. (2001): Estimating the time to the MRCA for the Y chromosome or mtDNA for a pair of individuals. *Genetics* 158, 897-912.
- Walta, M. (1987): Finlands silverskatteregister 1571, Finska Historiska Samfundet, Suomen Historian lähteitä V, 7
- Warlop, E. /Desmet-Huysman, G. (1974-1976): The Flemish Nobility before 1300.
- Wasling, J. (2008): Medeltidens härold: diplomat, konferencier och arkivarie. Svenska Heraldiska Föreningens skriftserie nr. 2. Affärstryckeriet i Falköping AB.
- Weber, M. (1927/2003): The General Economic History. Dover Publications, inc., Mineola, New York.
- Weibull, L. (1900): Lunds ärkestifts urkundsbok (Diplomatarium Dioecesis Lundensis). Monumenta Scaniae Historica. Berlingska boktryckeriet, Lund. På bekostnad av Lund domkyrka.
- Wernstedt, F., Gillingstam, H. & Möller, P., ed. (1957-1989):: Äldre svenska frälsesläkter. Riddarhusdirektionen, Stockholm.
- Westerlund, J.A. & Setterdahl, J.A. (1919): Linköpings stifts herdaminne. A.-B. Östgöta correspondentens boktryckeri. Linköping.
- Whit Athey, T. (2005): Haplogroup prediction from Y-STR values using an allele-frequency approach. *J Genet Geneal* 1, 1-7.
- Wienberg, J. (2004): Fortresses, Storehouses and Symbols – ambiguous churches of the Baltic Sea. I: Der Ostseeraum und Kontinentaleuropa 1100-1600. Einflussnahme-Rezeption-Wandel (red. Kattinger, D., Olesen, J.E. & Wernicke, H.). Thomas Helms Verlag, Schwerin.
- Wikman, P.G. (1846): Sjö- och stapel-staden Fredrikshamns historia, ifrån stadens grundläggning intill närvarande tid, uti kronologisk öfversigt, med föregående tafla af Kymmenegårds län. Offentliggjord av Johanna Cederwallér.
- Wirilander, K. (1953): Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo, Virkatalojen luettelot. Forssan kirjapaino, Forssa.
- Woodcock, T. & Robinson, J.M.(1988): The Oxford Guide to Heraldry. Oxford University Press, Oxford.
- Yamauchi, Y. (2014): Two Y genes can replace the entire Y chromosome for assisted reproduction in the mouse. *Science* 343, 69-72.
- Yan, J., Feng, J., Schroer, R., Li, W., Skinner, C., Schwartz, C.E., Cook, E.H. Jr., Sommer, S.S. (2008): Analysis of the neuroligin 4Y gene in patients with autism. *Psychiatr Genet* 18, 204-207.
- Yanin, V.L. & Gaidukov, P.G. (1998): Medieval Russian Pendant Seals of X-XV c., Intrada, Moskva.
- Yen-Revollo, J.L., Auman, J.T. & McLeod, H.L. (2008): Race does not explain genetic heterogeneity in pharmacogenomic pathways. *Pharmacogenomics* 9, 1639-1645.
- Zerjal, T., Dashnyam, B., Pandya, A., Kayser, M., Roewer, L., Santos, F.R., Schiefenhövel,

- W, Fretwell, N., Jobling, M.A., Harihara, S., Shimizu, K., Semjidmaa, D., Sajantila, A., Salo, P., Crawford, M.H., Ginter, E.K., Evgrafov, O.V., Tyler-Smith, C. (1997): Genetic relationships of Asians and Northern Europeans, revealed by Y-chromosomal DNA analysis. *Am J Hum Genet* 60, 1174-1183.
- Zubatsky, D.S. & Berent, I.M. (1996): *Sourcebook for Jewish Genealogies and Family Histories*. Avotaynu inc.
- Zuckerman, A.J. (1965): *A Jewish Princedom in the Feudal France 768-900*. Columbia University Press.
- Y Chromosome Consortium. (2002): A nomenclature system for the tree of human Y-chromosomal binary haplogroups. *Genome Res* 12, 339-348.
- Östman, N. (1932): *Bidrag till Johanniterordens historia i Stockholm 1334-1526*, s. 8, Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm.

Bilagor

Appendix A. Händelserna med en antagen labiliserande effekt på området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen och samtidiga anmärkningsvärda administrativa och andra händelser inrikes och utrikes från senmedeltiden till 1742⁴⁶⁴⁵.

År	Händelse	Speciellt	Märkbara samtida administrativa och andra händelser inrikes och utrikes
970-975	Erik Segersäll erövrar ⁴⁶⁴⁶	Erik Segersäll, den förste historiske kungen av Sverige, erövrade områdena på den östra sidan av Östersjön ⁴⁶⁴⁷ . Vikingatidens grav (på basis av radiokolmätningar ⁴⁶⁴⁸) finns kvar på Korusala (Kuorsalo) ön framför Fredrikshamn/Veckelax och möjligen på Svartvira ön framför Pyttis liksom på Ladogatrakten ⁴⁶⁴⁹ , men gravarna i Fredrikshamns och Pyttis skärgård har bara delvis undersökts. På Utstamön också framför Fredrikshamn/Veckelax finns det ca. 200 antagligen vikingatidens ornament huggna i sten på strandklippan. Järn har gjorts redan på 850-1050-talen i Sigvartsby (Sivatti) i Veckelax, mitt emot Veckelax medeltida kyrka på andra sidan av Kyrkosjön i platsen som kallades Bondebacken (Puoninmäki) enligt radiokolmätningar av järnsammansmätningar organiserade av Mikko Kiviranta, som också identifierade järnformationerna ⁴⁶⁵⁰ . Museiverkets forskare Ilkka Kaskinen och	Karl den Store, frankernas kung, kröntes av Påven som romersk kejsare, alla kristnas högsta världsliga ledare och beskyddare år 800 Varjagerna grundade Kiev ⁴⁶⁵⁴ ca. 862 Otto I kröntes av Påven i Rom år 962 som romerska kejsare, alla kristnas högsta

⁴⁶⁴⁵ Konflikterna och händelserna slöt inte år 1742, utan det har funnits 13 större labiliserande och några andra större administrativa avvikelser i området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen efter Hattarnas krig. Det lokala frälsets avkomlingar har varit med i dem alla på ett eller annat sätt, ända tills idag. De hör dock inte i detta projekts tidfönster.

⁴⁶⁴⁶ Olaus, 1469; Raudonikas 1930; Raudonikas 1931

⁴⁶⁴⁷ Erik Olaus, 1469

⁴⁶⁴⁸ Miittinen, Kymmenedalens landskapsmuseum

⁴⁶⁴⁹ Raudonikas 1930 1931

⁴⁶⁵⁰ Kymen Sanomat 18.9.2006, ss. 1,3; se också Jäppinen 2006

		<p>arkeolog Timo Miettinen har bekräftat fyndet.</p> <p>Enligt gravfynd i Ladoga-Karelen, utgjorde varjagi-skandinaverna övre klassen där redan på 900-talet⁴⁶⁵¹. Vikingatidens arkeologiska fynd med ett västligt begravningssätt t.ex. i Kronoborg (Kurkijoki på finska, Kirjashkoi på ryska)⁴⁶⁵². Vikingatidens fynd också i Vederlax skärgård (Essaari).⁴⁶⁵³</p>	<p>världsliga ledare och beskyddare i det Tysk-Römerska Kejsardömet</p> <p>Kievs Rus vände sig till kristendom 988⁴⁶⁵⁵</p> <p>Den kieviska prinsen Svjatoslav erövrade Kazareernas land⁴⁶⁵⁶</p>
1015-1030	Olof Skötkonungs dotter Ingegerd gifte sig med Novgorods furste Jaroslaw	<p>Aldeigjuborg (Ladoga, Laatokanlinna) och dess län (omedelbart öster om området motsvarande senare Viborgs län) gavs till den svenska Jarlen Ragnvald i ca. 1018, när Sveriges konung Olof Skötkonungs (en historisk person på grund av mynt han lät slå) dotter Ingegerd gifte sig med Novgorods furste Jaroslaw (en historisk person på basis av mynt han lät slå)⁴⁶⁵⁷.</p> <p>Avkomlingar av den första skandinaviska fursten i Holmgård, Rörik⁴⁶⁵⁸, härskade över Novgorod och Kiev, som utgjorde Gårdarike (senare Ryssland), 858-1598. Skandinaviska furstinnor har förekommit även efter det. Röriks avkomlinglinjers Y-kromosomhaplogrupp är N, som förekommer mycket från Östra Finland till Siberien.</p>	

⁴⁶⁵⁴ Kiev var Rysslands huvudstad 882-1169

⁴⁶⁵¹ Raudonikas 1931, s. 368

⁴⁶⁵² Uino 2003a, ss. 324-349.

⁴⁶⁵³ Uino 2003a, ss. 324-349.

⁴⁶⁵⁵ Halperin 1985, ss. 10-20.

⁴⁶⁵⁶ Halperin 1985, s. 11.

⁴⁶⁵⁷ Nerman 1929, s. 60

⁴⁶⁵⁸ På basis av Ruriks avkomlingar i fader-son-linjen: Dys 385a: 11, Dys 385b: 13, Dys 389I: 13/14, Dys 389II: 29-31, Dys 19: 14, Dys 390: 23, Dys 391: 10/11, Dys 392: 14/15, Dys 393: 14, Dys 437: 14, Dys 439: 10/11; Haplogrupp N1c1; Familytreedna.com: "Rurikid Dynasty DNA Project" På basis av samma haplogrupp och haplotyper, skulle det se ut, att de rurikiderna hörde till samma haplogrupp N som 70 % av östra Finlands invånare.

1042	Furst Volodimers tåg	Furst Volodimer Jaroslavitsch tågar mot jämnerna ⁴⁶⁵⁹ .	
ca. 1050	Anundis tåg	Sveriges kungs son Anundi gör ett krigståg till Finland ⁴⁶⁶⁰ .	Skism mellan den västliga och östliga kyrkan 1054 Normanderna invaderar England år 1066 Första korståget till Heliga Landet 1095-1099 De kipchakerna (de polovtsierna, de kumanerna) förstör de pechenegerna, som därefter förenade sina styrkor som Tsherni Klobuky med Kievs Rus ⁴⁶⁶¹
1123	Furst Vsevolods tåg mot jämnerna	Furst Vsevolod krigar mot jämnerna ⁴⁶⁶² .	
1142 -1149	en svensk furste och en biskop i Novgorods område	"De jämnerna ⁴⁶⁶³ kom och krigade i Novgorods område. Ladogas invånare dödade 400 män och lät inga av dem flykta. Samma år kom en svensk furste och en biskop med 60 snäcka-skepp mot de novgorodska handelsmän, som kom från andra sidan av havet med tre prämar; de krigade, men fick inte någon framgång; tre prämar togs av	Andra korståget till Heliga Landet 1147-1149

⁴⁶⁵⁹ DF 12

⁴⁶⁶⁰ Pulsiano & Wolf 1993, s. 190

⁴⁶⁶¹ Halperin 1985, ss. 13-14.

⁴⁶⁶² DF 13

⁴⁶⁶³ Jämerna har tolkats som tavasterna, men det borde kommas ihåg, att det fanns ett folk med namnet "jämerna" också i Jemtsaälvens område, se Kirkinen 1984.

		dem, och ca. 150 dödades ⁴⁶⁶⁴ . Karelarna hade ett krigståg mot jämerna år 1143 ⁴⁶⁶⁵ . Jämerna hade ett krigståg mot novgoroderna år 1149 ⁴⁶⁶⁶ .	
1157	Korståget till Finland	Erik den Helige tillsammans med biskop Henrik erövrar sydvästra Finland med katolska kyrkans stöd ⁴⁶⁶⁷ .	
1164	Svenskarna krigar Ladoga	Svenskarna gjorde ett krigståg mot novgoroderna i Ladoga ⁴⁶⁶⁸ .	
1186	Novgorodernas krigståg mot tavasterna	"År 1186...Men då gingo mot Jämerna raska karlar med Vyschata Vasiljevitsch, och kommo friska åter, sedan de tagit fångar" ⁴⁶⁶⁹	Igor Svjatoslavits (Novgorod-Seversks prins) krigståg mot Polovtsij: förlorar, men hans son blev gift med en kipchak prinsessa ⁴⁶⁷⁰
1189	Härjnings-tåget till Sigtuna	Ester, ingrare och karelare inträngde genom Stocksund i Mälaren, intog ärkebiskopens residens och brände Sigtuna ⁴⁶⁷¹ .	Tredje korståget till Heliga Landet 1189-1192
1191	Novgoroderna och karelarna mot jämerna	Novgoroderna och karelarna härjar jämerna ⁴⁶⁷² .	
Början av 1200-talet	Danmarks korståg till Finland år 1202	De danska gjorde ett krigståg till Finland ⁴⁶⁷³	Fjärde korståget 1201-1204: förstöring av Konstantino polis

⁴⁶⁶⁴ DF 15

⁴⁶⁶⁵ DF 16

⁴⁶⁶⁶ DF 17

⁴⁶⁶⁷ DF 19

⁴⁶⁶⁸ DF 23

⁴⁶⁶⁹ DF 32

⁴⁶⁷⁰ Halperin 1985, s. 19.

⁴⁶⁷¹ DF 33, 34

⁴⁶⁷² DF 37

⁴⁶⁷³ Wienberg 2004, ss. 35-50.Mankell (1870), del I, s. 2

1219	Kung Valdemars korståg mot Esterna	Danmarks kung Valdemar och korstågslegat, ärkebiskop Andreas Sunesson med sina bröder kom med 1500 långa skepp till Finska Viken och erövrade norra Estland.	
1227-1228	Novgoroderna härjar hela Jämernas land år 1227. Nästa år kom Jämerna i båtar till Ladoga sjö för att föra krig. De ryska försöker införa den ortodoxa läran i Karelen ⁴⁶⁷⁴	"1227. Tågade furst Jaroslav med Novgoroderna emot Jämerna och bekrigade hela landet och förde med sig otaliga fångar" ⁴⁶⁷⁵ . "År 1228 kommo Jämerna i båtar till Ladoga sjö att föra krig" ⁴⁶⁷⁶ . Finland och Tavastland blev 23.2.1229 på basis av ett brev av påven Gregorius IX ordnad till ett påvligt skyddsområde ⁴⁶⁷⁷ , som var under påvens legat ännu 15.7.1244 ⁴⁶⁷⁸ . Påve Gregorius IX ger order 24.11.1232 till svärdsriddarna i Livland att jämte biskopen i Finland försvara de nyomvände finnarna mot ryssarnas anfall ⁴⁶⁷⁹ .	Tshingis Kan död 1227
1240	Ett generellt krigståg mot Novgorod	Påven Gregorius IX skrev 9.12.1237 ett brev, där han rådde svearna och dem, som bor i näraliggande öarna, att göra ett korståg mot "korsets fiender" därför, att tavasterna hade givit upp sin tro ⁴⁶⁸⁰ . Ett korståg mot Novgorod gjordes år 1240 i övervakning av biskop Thomas ⁴⁶⁸¹ och troligen av kyrkans legat Vilhelm av Modena ⁴⁶⁸² . På korståget tog del svear, norrman, finländare och tavaster ⁴⁶⁸³ . Påven ger i December 1240 en korstågsindulgens till Danmarks kung ⁴⁶⁸⁴ .	Batu Kan attackerade Ryssland 1237: Ryssland blir en del av Mongol Imperium 1240 ⁴⁶⁸⁶ Kriget fortsatte i det Heliga Landet.

⁴⁶⁷⁴ Mankell 1870, del I, s. 2; Sjöstrand 2000, ss. 50-51

⁴⁶⁷⁵ DF 69

⁴⁶⁷⁶ DF 70

⁴⁶⁷⁷ REA nr. 2

⁴⁶⁷⁸ LEC I, nr. 179

⁴⁶⁷⁹ REA nr. 9

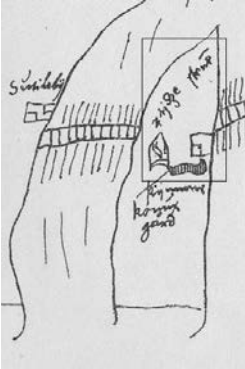
⁴⁶⁸⁰ SDHK 514: DS 298: DF 82, 83

⁴⁶⁸¹ DF 83

⁴⁶⁸² Pirinen 1991, s. 61

⁴⁶⁸³ DF 83

⁴⁶⁸⁴ LEC I, nr. 167

		<p>13.4.1241 förkunnade predikaremunken Henrik, biskop av Ösel och havsområdet (Wieck) en med tyska ordensbröderna ingången överenskommelse att hans jurisdiktion skulle utsträckas "ad terras inter Estoniam jam conversam et Rutiam, in terris videlicet Watlande, Nouve, Ingriae et Carelae", om vilkas omvändande till kristendom hopp förefanns, emedan de – med samtycke av många från dessa områden – hade blivit tagna i besittning av nämnda bröder⁴⁶⁸⁵.</p>
<p>1249</p> <p>A. Jakob Teitts karta. Notera "Rydze stene". "Rydze Stene", ett gränsmärke av Tavastland som kom till den katolska kyrkans och Sveriges inflytande antagligen efter Birger Jarls korståg år 1249⁴⁶⁸⁷ har funnits på Kymmenegårdsholm (Hovinsaari) i den nuvarande Kotka stadens område.</p>	<p>Korståget till Tavastland</p>	<p>Ett krigståg under ledning av Birger Jarl gjordes i något skede mellan 1237⁴⁶⁸⁹ och 1249⁴⁶⁹⁰. Sveriges och katolska kyrkans inflytande räckte sig därefter till Tavastland och till dess urgamla gränsområde Kymmenedalen. I Kymmene i den nuvarande Kotka stadens område fanns det litet väster om den senare första Kymmenegården den "Rydze Stenen" ("venäläiskivi", "ryssänkivi", "huumankivi" på finska) i norra änden av Kymmenegårdsholm (Hovinsaari) som ett gränsmärke⁴⁶⁹¹. Starck berättade, att det mellan Sutela by och Kymmenegården fanns på strand av en av Kymmene älvs grenar stora stenar, på toppen av vilka fanns djupt "uthuggna kors"⁴⁶⁹². Se också Fig. 34.</p> <p>Den "Rydze Stenen" först verkar ha blivit förstörd, fälld och begravd eller borttagen från dess ursprungliga plats. På "Rydze Stenens" antagna plats finns nämligen nuförtiden en minnessten (se nedan). Ryssstenen kan dock lika väl ha varit litet söderut från minnestenens plats, nämligen inom den senare så kallade Suhorovskis första Kymmeneborg. I mitten av den Suhorovskis befästnings plats</p>

⁴⁶⁸⁶ Halperin 1985, s. 20.

⁴⁶⁸⁵ LEC. III, nr. 169 a; DF 84

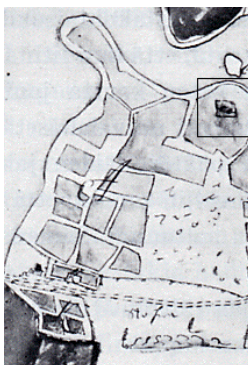
⁴⁶⁸⁷ Jakob Teitts karta. Grotenfelt 1894, ss. 224-225.

⁴⁶⁸⁹ DF 82

⁴⁶⁹⁰ DF 96

⁴⁶⁹¹ Rosén 1936, ss. 74-75, Grotenfelt 1894, ss. 224-225.

⁴⁶⁹² Starck 1885, s. 44; Rosén 1936, ss. 74-75

B. Karta över norra delen av Kymmenegårds-holmen (Hovinsaari) år 1692⁴⁶⁸⁸. Området inom kvadraten innehåller den "Rydze Stenen" (inom den mindre kvadraten ordet "rå", ett gränsmärke).

finns det nämligen en stor sten, som verkar som om den har blivit fälld. Dess nu övre sida syns inte innehålla graveringar (Pöllänen, P. & Huhtanen, P., personlig meddelande), men vad finns det på den sidan, som ny är mot grunden, är inte känd. Man kan inte undvika tanken, att Suhorovskis lilla befästning byggdes runtom Ryssestenen.

Samtidigt utfärdade Påve Innocentius IV i Lyon skyddsbrev för den kristna lärans bekännare i Finland (27.8.1249)⁴⁶⁹³, dvs. till Åbo stift, som sträckte sig nu till Tavastland och därmed till Kymmene älv. Det är möjligt, att den här bosättningen efter 1249 har fortsatt sig vidare i Veckelax område, emedan a) ortnamnen där har ursprungligen varit på svenska⁴⁶⁹⁴, b) området väst om Björkö (Koivisto på finska) ser år 1269 ut att inte ha hört till Novgorods kungs herredom (se nedan), c) tavasternas område, vilket efter 1249 slutligen kom till Sveriges och katolska kyrkans inflytande, verkar i någon mån ha sträckt sig ut till Veckelax på grund av ortnamnet Tavastby (Tavastila på finska), en av de större byarna där, och en annan Tavastby i Vederlax (Hämeenkylä på finska), och även en plats med namnet "Neder-Tavastland (Ala-Häme) i Säckjärv socken och ännu vidare, en sjö med namnet "Tavastsjö" (Hämäläisenjärvi), också i Säckjärv socken. Den andra möjligheten är att de svenska ortnamnen i Veckelax är äldre, härstammande redan från vikingatiden. Den här möjligheten stöds av vikingatidens - på basis av radiokolmätningar - gravar på Korusala⁴⁶⁹⁵ Det är också

⁴⁶⁸⁸ En del av en karta gjord av Olaus Forssell, Finlands stats/nationalarkiv, Arkiverket i Finland. Kartan själv är i två delar i stats/nationalarkiv med en förklaring. MH MH 224/- -, katalog nr. 251:01, position: 55M 17/pääll, " b. En dhel Kymmene gårdz Landh Böndernes samt Crono hemfallne Hemmans Tillhörigheter". Den andra delen, " a. Geometrisch Afrijtningh på Kymmene gårdh en dhel Hemman och Fiskerier", MH MH 224/- -, katalog nr. 251:01, position: 55M 17/pääll. Se Rosén 1936, s. 74; Rosén 1960, s. 116-119, Ragnar Rosén agerade som riksarkivarie i Finlands statsarkiv.

⁴⁶⁹³ DF 96

⁴⁶⁹⁴ Rosén 1936, ss. 37-64; Valtavuo-Pfeifer 2003, ss. 197-210.

⁴⁶⁹⁵ Miettinen, Kymmenedalens landskapsmuseum; Det bör dock kommas ihåg, att fastän gravarna är från vikingatiden, de inte nödvändigtvis hör till den svenska eller svenskspråkiga befolkningen,

		<p>möjligt, att den svenska befolkningen kom till Veckelax bara efter korståget till Karelen år 1293, eller även senare under 1300-talet.</p> <p>Huldén⁴⁶⁹⁶ tog den ställningen, att den svenska befolkningen mellan 1293 och 1331 kom till Viborgs län, när biskop Bengt och Viborg läns invånare slöt ett avtal om tiondedelar. Hon också föreslog, att den svenska befolkningen i Viborgs län skulle ha varit välstabiliserad år 1347, när kung Magnus gav skattelättnader till de karelarna, som bodde väster om Korsnäs⁴⁶⁹⁷ (se nedan).</p> <p>Om den svenska bosättningen öster om Kymmene älv hade existerat senast efter 1293, skulle det ha varit åtminstone 50 år gammal år 1347 och om det hade börjat redan efter 1249, skulle det ha varit nästan 100 år gammal (3 generationer) år 1347.</p>	
1255	En biskop för Karelen	Påve Alexander IV meddelar ärkebiskopen Albert av Riga att för Vatland, Ingrien och Karelen utnämna en särskild biskop ⁴⁶⁹⁸ . År 1268, september 8 och november 26, Fredericus, postulatus Tarbatensis, kallar sig också "Kareliensis episcopus" ⁴⁶⁹⁹ .	
1256	Svenskarna börjar bygga en stad vid Narva. Karelarna härjar Finlands område ⁴⁷⁰⁰	<p>Påve Alexander III skriver till ärkebiskopen i Uppsala med befallning att predika korståg mot Karelarna och andra hedningar, som ofredade Sveriges område⁴⁷⁰¹.</p> <p>"År 1256. Kommo Svear och Jämer och Sumer och Didman med (invånarna från) sitt landskap och en myckenhet [krigare] och började anlägga en stad vid Narova"⁴⁷⁰²</p>	

och i detta fall är det inte fråga om gravhögar, vilka under vikingatiden var typiska för svearnas gravar. De stenrösen på Korusala och också på hästön formar dock klart ett gravfält. Se också Meinander 1983.

⁴⁶⁹⁶ Huldén 2004, s. 106

⁴⁶⁹⁷ Huldén 2004, s. 106

⁴⁶⁹⁸ DF.108; Korpela 2004b.

⁴⁶⁹⁹ LEC. Urkdb. III, reg. 465 a. b. c. samt VI, n:o 2746 och 3042; FMU 137; Korpela 2004, ss. 48-110.

⁴⁷⁰⁰ DF 112; Kivenoja et al. 1936; Korpela 2004b; Harrison 2009. Sveriges historia 600-1350. Norstedts, Stockholm, ss. 449-450.

⁴⁷⁰¹ DF 113

⁴⁷⁰² DF 112

		<p>Det är intressant, att de som började bygga en stad vid Narva, kom bort därifrån "över havet", emedan det är Veckelax, Vederlax och Säckjärv, som ligger mittemot Narva på andra sidan av Finska Viken..</p> <p>År 1259 slöt de tyska köpmännen och Novgorod ett avtal, där Novgorod garanterade handelsfred från Reitskär (Retusaari på finska, nuvarande Kronstadt befästningstads ö framför St. Petersburg) till Novgorod, men vägrade att göra det väster om Reitskär i Karelen⁴⁷⁰³.</p>
1269	Den novgorodiska fursten sände trupperna till Karelen, men drog dem tillbaka ⁴⁷⁰⁴	<p>Under åren 1268-1269 förhandlade de tyska köpmännen och Novgorod enligt Jaakkola (1958) igen om handelsfred i Karelen. I ett avtalsutkast formulerade de tyska saken på det följande sättet: "När de tyska köpsmännen eller de gotländska kom till Björkö (Koivisto på finska), som hör till novgorodernas kungs herredom, låt dem vara under Novgorods kungs och novgorodernas beskydd och fred."⁴⁷⁰⁵ Det här skulle tyda på att området väster om Björkö inte hörde till Novgorods kungs herredom.</p> <p>Det verkar som om Veckelax och området mellan Kymmene älv och Björkö inte år 1268 var i Novgorods kontroll trots att biskop Thomas korståg till Karelen år 1240 antagligen slöt i en katastrof.</p> <p>Emedan Sveriges gräns efter Birger Jarls korståg år 1249 (se ovan) syns ha kommit till Kymmene älv och emedan novgoroderna inte år 1269 garanterade området väster om Björkö, är det sannolikt, att Veckelax mellan 1249 och 1269 kom till Sveriges och den katolska kyrkans inflytande.</p> <p>"År 1269. Och fursten ville tåga till Karelen, och Novgoroderna bådo honom att icke tåga till Karelen; och fursten sände trupperna</p>

⁴⁷⁰³ Rydberg et al. 1895, "Handelsverträge", ss. 90-166; Jaakkola 1958, ss. 262-263

⁴⁷⁰⁴ DF 112, DF 139

⁴⁷⁰⁵ Jaakkola 1958, s. 263: innehåller ett fotografi av brevet

		tillbaka ⁴⁷⁰⁶ .	
1275	Påven Gregorius X förbjuder dem, som bor i närheten av Sveriges gräns till Karelen, Ingermanland, Lapland och Vattjaland att ge vapen till hedningar	Påven Gregorius X skrev 9.1.1275 till Uppsala ärkebiskop och Linköpings biskop ett brev, där han förbjöd vapenhandel med Novgorod ryssarna ⁴⁷⁰⁷ . Valdemar Birgersson (Bjälbo, Birger Jarls ⁴⁷⁰⁸ son) fick i Rom Påvens välsignelse för ett korståg till Karelen, som Valdemar hade planerat, men för maktkamp mellan honom och hans bröder Magnus och Eriks skull, förverkligades korståget inte ⁴⁷⁰⁹ .	Rudolf von Habsburg valdes som tysk-römersk kejsare år 1272
1283	Utlänningar na härjar Ladoga ⁴⁷¹⁰	"År 1283. Tågade Tyskarne med en krigshär längsmed Neva till sjön Ladoga, nedhöggo Novgoroder, Obonegska köpmän, och Ladogaboarne tågade till Neva och slogos med dem." "År 1284. Begaf sig tyska höfdingen Trunda med Tyskarne på skepp och snäckor längsmed Neva till Ladoga sjö, med en krigshär, viljande af Karelarne taga skatt ⁴⁷¹¹ . Kung Magnus tillät gutarna fritt bedriva handel på Karelen 7.10.1285 ⁴⁷¹² , dvs. redan 8 år innan korståget till Karelen. Det är möjligt, att han menade Väst-Karelen, dvs. området omedelbart öster om Kymmene älv, dvs. Veckelax.	
1291	Ledung-krigståg till Karelen	Det har antagits, att svenskarna år 1291 har härjat Karelen ⁴⁷¹³ , men forskarna är inte eniga om saken ⁴⁷¹⁴	Acres fall 1291
1292	Novgorodernas krigståg mot "jämska landet" följd	"År 1292. Gingo raska karlar från Novgorod med vojevoden och furstarne att bekrija Jämska landet; och sedan de krigat, kommo de friska (tillbaka). Samma år kommo Svearne med 800 man att föra	

⁴⁷⁰⁶ DF 139

⁴⁷⁰⁷ DF 151

⁴⁷⁰⁸ Malmström et al. 2012; Birger Jarls Y-kromosoms haplogrupp var I1.

⁴⁷⁰⁹ Kari 2004, s. 132

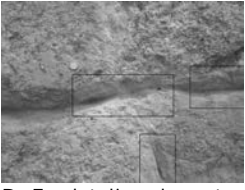
⁴⁷¹⁰ DF 180; Korpela 2004b

⁴⁷¹¹ DF 180

⁴⁷¹² SDHK 1318, DS 815

⁴⁷¹³ Mikkola 1927, s. 157

⁴⁷¹⁴ Jaakkola 1958, s. 386

	av ett svenskt anfall i Karelen ⁴⁷¹⁵	krig; 400 tågade till Karelen, men 400 till Ishera; och Ingrenna nedhöggo dem, men Karelarna slog sina (fiender) och grepo andra med händerna."
1293	 <p>C. Enligt folkstradition gjorde korstågarna det här korset⁴⁷¹⁶ med sina svärd. Korset ligger just bredvid den Gamla Viborgsvägen (= Kungsvägen, Vanha Viipurintie på finska) nära Saxby⁴⁷¹⁷. (Saksala på finska) i den nuvarande Kotka stads stadsdel "Ristinkallio" (Korsberg på svenska). Foto: ©P.Pöllänen.</p> <p>D. En detalj av korsets kärna. Efter avlägsnandet av debris kan man se områdena, som skulle ha kunnat göras med ett svärd (se lådorna)</p>	<p>Korståget till Karelen⁴⁷¹⁸</p> <p>Riksföreståndare Tyrgils Knutsson (ej dokument om honom i Sverige 23.5.1293-4.3.1295)⁴⁷¹⁹ leder korståget via Österleden till Karelen. Västerås-biskopen Elav och Strängnäs-biskopen Isar var med enligt Sjöstrand (2000)⁴⁷²⁰.</p> <p>Ryssland var under ett inbördeskrig.</p> <p>Byggandet av Viborg slott börjar. Veckelax och hela området öster om de gamla rårna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall sten blev slutligen en del av katolska kyrkan och Sverige efter det här korståget till Karelen år 1293, men emedan Viborg slott byggdes "där, var det kristna landet tar slut och hedningarnas land börjar"⁴⁷²¹ enligt "Erikskrönikan", som omedelbart efter korståget till Karelen skrevs, kan man fråga, om områdena väster om Viborg, inkluderande Veckelax, hade blivit kristna redan tidigare. I det fallet är det inte uteslutet, att Veckelax hade blivit en del av Sverige och katolska kyrkan redan 1240-1241, när Ösels biskop skrev sitt brev⁴⁷²².</p> <p>År 1336 Viborgs hövudsman Per Jonsson nämnde Veckelax bland de 3 "civitas", där Revals borgare kan sälja sina produkter. Veckelax församling har då haft ca. 800 medlemmar⁴⁷²³.</p> <p>Det är möjligt, att befolkning från Västra Finland under åren 1270-</p>

⁴⁷¹⁵ DF 209; Korpela 2004b

⁴⁷¹⁶ Fornlämningsregister nr. 1000007080, Museiverket i Finland

⁴⁷¹⁷ Korset var också ett märke, som användes i rårna. I detta område är dock inga delningar mellan Sverige och Novgorod kända.

⁴⁷¹⁸ DF 214; Kivenoja et al. 1936; Sjöstrand 2000; Korpela 2004b; Harrison 2009, s. 450.

⁴⁷¹⁹ Korpela 2004b

⁴⁷²⁰ Sjöstrand 2000, s. 53

⁴⁷²¹ DF 215

⁴⁷²² LEC. III, nr. 169 a; DF 84

⁴⁷²³ Kivenoja 1936, s. 44

<p>i vad kommer till skårornas storlek. För skalan, se mynten (1 euro) i figurens mitt. Foto: ©P.Pöllänen.</p>		<p>1300 har kommit till Västra Karelen och Östra Tavastland, dvs. till Kymmenedalen och Veckelax område⁴⁷²⁴.</p> <p>Det finns ett gammalt kors hugget i sten mellan Ryssesten och Saxby. Korset nämns inte i medeltida källorna, varför dess ursprung och datering baserad på tradition inte kan bekräftas. Det är kanske betydelsefullt, att det enligt Starck⁴⁷²⁵ fanns djupa kors "uthuggna" också på den "Rydze Stenen" (i Kymmenegårdsholms norra ände mellan Sutela by och Kymmenegårdens första plats), som tidigt under medeltiden (se ovan) var ett gränsmärke mellan Tavastland (Sverige) och Karelen (Novgorod).</p>	
<p>1294-1295</p>	<p>Kexholms belägring och erövring av moskoviterna</p>	<p>När Tyrgils Knutsson hade återvänt till Sverige, kom moskoviterna under ledning av fursten av Smolensk Roman Glebovits och Novgorods egna ämbetsmän till Kexholm⁴⁷²⁶. Sigge Lake, som år 1293 var med Tyrgils Knutsson vid Karelens intagande och sattes av honom som kommandant på Kexholm, blev nedsablad av ryssarna⁴⁷²⁷.</p>	
<p>1298</p>	<p>Erövring av Neva munnen av svenskarna⁴⁷²⁸</p>	<p>Tyrgils Knutsson kom över med 111 segel och landsatte sina trupper vid Neva mynning (nuvarande St. Petersburg område), och lät uppbygga skansen Landskrona där och intog ett befästat läger där. Nöteborg (Pähkinäsaari) befästning grundades, men erövrades igen av ryssarna snart⁴⁷²⁹.</p>	<p>Englands Parlament stadgade år 1297 att beslut om alla extra skatter ska göras i Parlamentet⁴⁷³⁰</p>
<p>1300-1301</p>	<p>Landskrona befästningens belägring⁴⁷³¹</p>	<p>Ryssarna belägrar Tyrgils Knutsson i Landskrona, men med hjälp av Matts Kettimundsson höll hans trupper där⁴⁷³². Landskrona slotts byggande börjar⁴⁷³³.</p>	

⁴⁷²⁴ Pulsiano & Wolf 1993, s. 190

⁴⁷²⁵ Starck 1885, s. 44

⁴⁷²⁶ Mankell 1870, del I, s. 3; Jaakkola 1958, s. 389

⁴⁷²⁷ Anrep 1858, s. 604

⁴⁷²⁸ Mankell 1870, s. 3

⁴⁷²⁹ Mankell 1870, s. 3

⁴⁷³⁰ Gustafsson 2010, s. 38.

⁴⁷³¹ Christiansen 1997, s. 183-184; Korpela 2004b

1310	Kexholms belägring av ryssarna ⁴⁷³⁴	Ryssarna belägrar Kexholm ⁴⁷³⁵	Frankrikes kung Filip IV lät fångsla Påve Clemens V och tvang honom flytta till Avignon år 1309
1311	Novgorods ryssar härjar Kymmene-dalen och Vånå (Vanaja på finska) i Tavastland ⁴⁷³⁶	Ryssarna härjade Tavastland, till vilket räknades av allt att döma också Kymmenälvens delta och dess närområden ⁴⁷³⁷ . De katolska hade gått in i en befästning gjord av trä på ett högt berg. Ryssarna belägrade befästningen i 3 dagar ⁴⁷³⁸ "År 1311...Tågade Novgoroderna med örlog till tyska landet bakom hafvet, emot Jämerna, med furst Dmitri Romanovitsch; och sedan de farit öfver hafvet, intogo de först Köpmansälven ⁴⁷³⁹ , uppbrände byarna och grepo höfdingarne, men boskapen nedhöggö de..." ⁴⁷⁴⁰ . Det är anmärkningsvärt, att novgoroderna inte direkt attackerade Viborgs fögderi, som hörde till Sveriges kung Birger personligen, utan antagligen gick till Tavastland, som hörde till hertig Valdemar ⁴⁷⁴¹ . Det är möjligt, att Veckelax och området klart öster om rårna Ryssesten, Huhtikivi, Tyllikivi, Ankapora och Orewall sparades.	
1313	Ladogas intagning av finnarna/svenskarna	Ladoga befästning intogs och brändes av finnarna/svenskarna ⁴⁷⁴³ .	Uzbek Kan av den Gyllene Orda vände sig till islam

⁴⁷³² Mankell 1870, del I, s. 3

⁴⁷³³ Christiansen 1997, ss. 183-184

⁴⁷³⁴ Mankell 1870, del I, s. 3

⁴⁷³⁵ Mankell 1870, del I, s. 3

⁴⁷³⁶ Christiansen 1997, s. 184; Korpela 2004b; Harrison 2009, s. 451

⁴⁷³⁷ Nordenstreng & Halila 1974, s. 17; Rosén 1936, s. 119

⁴⁷³⁸ DF. 265

⁴⁷³⁹ Kymmeneälven = Ancoper å, "an-coper" är mycket nära "han köper". Är Kymmeneälven = Köpmansälven?

⁴⁷⁴⁰ DF. 265

⁴⁷⁴¹ Jaakkola 1958, ss. 410-417

	4742		ca. 1313: den byråkratiska förvaltnings apparaten av den islamiska världen, det persiska diwan- systemet, och den hela islamska religiösa organisa- tionen kom till den Gyllene Orda ⁴⁷⁴⁴
1314	Kexholms erövring av finnarna/ svenskarna ⁴⁷⁴⁵	Kexholm erövrar medelst förräderi av karelarna av finnarna ⁴⁷⁴⁶	
1317	Härjnings- tåg av de tyska till Karelen ⁴⁷⁴⁷	"De Tyska" härjade området mellan Ladoga och Onega ⁴⁷⁴⁸ .	
1318	Novgorod ryssar härjar Finland	Åbo domkyrka sattes i eld ⁴⁷⁴⁹	Kiev till Litauen 1320
1322 (1323)	Viborgs belägring av ryssarna ⁴⁷⁵⁰	Novgoroderna härjade Viborg ⁴⁷⁵¹ . Per Jonsson Bååt, "dictus Haak" ⁴⁷⁵² , försökte erövra Kexholm. Novgorod ryssar under befäl av Jurij Danilowitsch belägrar Viborg 12.8.- 9.9.1322, och avstår då därifrån ⁴⁷⁵³ .	Nöteborgs fred gjordes i Nöteborg (Orechovet på ryska, Pähkinälinna på finska) i Neväs myrning till

⁴⁷⁴³ Mankell 1870, del I, s. 3

⁴⁷⁴² Korpela 2004b

⁴⁷⁴⁴ Halperin 1985, s. 26.

⁴⁷⁴⁵ Korpela 2004b.

⁴⁷⁴⁶ Mankell 1870, del I, s. 3

⁴⁷⁴⁷ Korpela 2004. I: Korpela 2004c

⁴⁷⁴⁸ DF 283

⁴⁷⁴⁹ DF 286; Christiansen 1997, s. 187; Korpela 2004b

⁴⁷⁵⁰ Christiansen 1997, s. 187; Korpela 2004b

⁴⁷⁵¹ DF 312

⁴⁷⁵² DF 298

⁴⁷⁵³ Mankell 1870, s. 3;

		Påfve Johannes XXII utlovade 10.2.1323 de troende i Norge, som manligt falla i kampen för landets försvar mot de hedniska finnarne (pagani dicti finnar, crucis hostes et inimici nominis Christiani) samma syndaförlåtelse som åt dem, hvilka draga till det heliga landets undsättning. Dat. IIII idus februarii pontif. nostri anno septimo ⁴⁷⁵⁴ .	sjön Ladoga 12.8.1323 ⁴⁷⁵⁵ . Per Jönsson Bååt var med i fredsforhandlingarna ⁴⁷⁵⁶ .
1326	Per Jönssons fred med Reval	Per Jönsson bestyrkte för sin del handelsfred med Reval ⁴⁷⁵⁷ .	Rysslands ortodoxkyrkas metropolit flyttade sitt säte till Moskva 1325 Uzbek Kan började stöda Moskva som den ledande ryska staden år 1327: Moskva blev en självständig storfurstedöme 1328
1331		År 1331 överlät Novgorod Ladogaborg (Aldeigjuborg), Nöteborg, Kexholm, Karelska landet och halv Koporie till Lettlands storfurste Gedimins son Narimont ⁴⁷⁵⁸ .	Kung Magnus Erikssons frälseransakning år 1330 Kung Magnus Eriksson förbjöd inhemsk slaveri år 1335
1336	Veckelax nämns första gången	Veckelax "Civitas", dvs. stad, nämndes första gången i de bevarade dokumenten med detta namn år 1336 ⁴⁷⁵⁹ , 36 år efter Åbo Domkyrkas vigning och 10 år innan Borgå fick stadsrättigheter. Det här	

⁴⁷⁵⁴ DF 309

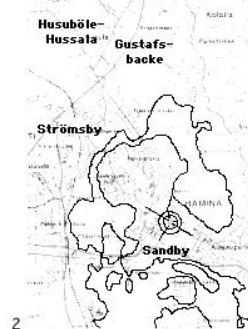
⁴⁷⁵⁵ DF 313

⁴⁷⁵⁶ DF 313.

⁴⁷⁵⁷ Jaakkola 1944, s. 10: innehåller ett fotografi av Per Jönssons brev år 1326

⁴⁷⁵⁸ Korpela 2004, s. 211

⁴⁷⁵⁹ LEC DCCLXXVII, 30.9.1336, l:2:299

E. Veckelax vik har blivit mindre med landets stigande genom århundraden. Av jordens höjd att döma har havet nått sig till Husuböle-Hussala området. 1) Den antagna strandlinjen under medeltiden, 2) Strandlinjen nuförtiden. Ritning: ©P.Pöllänen.

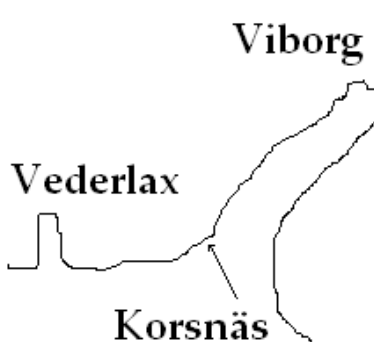
betyder, att Veckelax omvändning till kristendomen troligen hade hänt, när Åbo biskops säte ännu var i Korois och att Veckelax hade utvecklats sig till en anmärkningsvärd handelsplats samtidigt med Åbo stads handelscentrums flyttande från Korois till Unikankare, Åbo Domkyrkas plats.

Veckelax kallades av Viborgs hövding Per Jönsson "civitas" och han inbjöd Revals handelsmän att sälja sina produkter i Veckelax (också i Viborg och Vederlax). Meningen var troligen att få utveckling till stånd i Karelen. Det kan antas, att folket 43 år efter korståget redan var kristet och någon slags kyrka hade byggts till området, som kallades "civitas".

1337	Uppror bland Karelens finnar under ledning av "Valittu"	Svenskarna försöker erövra Kexholm ⁴⁷⁶⁰ .	
1338	Ryssarnas infall i Karelen, Finnarnas härjningståg till Ingerman-	Ryssarnas infall i Karelen svarades av ett krigståg till Ingermanland och Karelen ⁴⁷⁶¹ .	

⁴⁷⁶⁰ DF 449

⁴⁷⁶¹ Mankell 1870, s. 4

	land, Ladoga och Koporie		
1343	Krigståg till Estland	Ett krigståg till Estland för att hjälpa estniska bönder i deras uppror mot tyska och danska ⁴⁷⁶²	
1348	Kung av Norge och Sverige Magnus Erikssons första korståg till Ryssland	<p>Armadan seglade till Koivistos (Björkö) sund i juni 1348; därefter den svenska armén, inkl. också tyska, danska och norska män, också Holsteins hertig⁴⁷⁶³, steg i land i Ingermanland, Nöteborg erövrades och förlorades och ryssarna kom till Viborg, men fick inte slottet. Kung Magnus gav friheter till Karelarna väster om Korsnäs (Ristiniemi på finska) i <i>"Littera libertatis kareliensium"</i> efter skärboarnes i Viborgs län (i större del Veckelax, Vederlax och Säckejärv skärgård) klagomål⁴⁷⁶⁴. År 1349 kom svartdöden till Norge och året därefter till Sverige, vilket hindrade krigets fortsättning⁴⁷⁶⁵.</p> <p>F. Korsnäs (Ristiniemi) i Säckejärv läge i Viborgsviks mun. Viborg till nordost från Korsnäs. Ritning: ©P.Pöllänen.</p>	
1350-1351	Kung Magnus Erikssons andra korståg till Ryssland ⁴⁷⁶⁶	På hösten 1350 landade kung Magnus med svenska trupper och Henriks av Holstein tyska trupper vid Koporie i Ingermanland ⁴⁷⁶⁷ , men var nära att bli insluten av ryssarna där. Han skickade sina män då över till Viborg, men stannade själv	Digerdöden kommer till Europa 1347-1353

⁴⁷⁶² Mankell 1870, s. 4

⁴⁷⁶³ DF 552

⁴⁷⁶⁴ SD 17.8.1347, nr. 4213, orig. Biskop Magni Copiebok i Sv. Riks Arch. Sign. J. 13, fol. 34

⁴⁷⁶⁵ Taranger 1915, 3. Bind, 1. del, s. 88

⁴⁷⁶⁶ Harrison & Eriksson 2010, ss. 16-29.

⁴⁷⁶⁷ Taranger 1915, s. 88

		vintern 1350-1351 i Estland för att få svärdriddarna att delta i kriget mot Ryssland ⁴⁷⁶⁸ . I mars 1351 brände ryssarna Viborgs förstad ⁴⁷⁶⁹ , men när pesten kom till Novgorod, gjordes fred ⁴⁷⁷⁰ . Fyra brev från Påve Clemens VI daterad 14.3. 1351 för att ge stöd för konung Magnus krigståg har bevarats.	
1356-1357	Inbördes- krig mellan kung Magnus och hans son Erik	Den 17 Oktober 1356 utfärdade Erik Magnusson ett öppet brev (upprorsproklamation) till invånarna i Linköpings stift. I brevet bad han hjälp från allmogen för att bekämpa rikets "skadaman", Bengt Algotsson, som var hertigen över Finland och Halland och kung Magnus' gunstling och medhjälpare ⁴⁷⁷¹ . Erik Magnusson blev härskare över Skåne, Ven, Blekinge, Lister, Södra Halland, Östergötland, Småland (utom Finnveden) och hela Finland ⁴⁷⁷² . Nils Turesson Bielke blev hövudsman på Viborg 1357, när hela Finland kom till Eriks härskande. Erengisle Sunesson Bååt (hade gods på Kymmenegårdsholm och Högfors, Fig. 35) var på Eriks sida. Lars Karlsson (Sparre av Aspnäs, med gules chevron or i vapnet) var i början på Eriks sida, men gick snart till kung Magnus' sida ⁴⁷⁷³ . Karl Ulfsson (Sparre av Tofta, skrev stadfästade brevet om Erik Larssons gods 21.3.1396) hörde till Eriks anhängare ⁴⁷⁷⁴ . Hertig Bengt Algotsson förskjöt hans fru (eller trolovad), Ingeborg Ulvsdotter, som var Karl Ulfssons halvsysster och Erengisle Sunessons systerdotter ⁴⁷⁷⁵ . Nils Turesson Bielke, Erengisle Sunesson Bååt och Karl Ulfsson Sparre liksom den Sparre av Aspnäs-släkten med "gules chevron or" i vapnet alla hade anknytningar till Småland ⁴⁷⁷⁶ .	En ny praxis för kejsarvalet stadfästes i den gyllene-bullan år 1356 ⁴⁷⁸⁰

⁴⁷⁶⁸ Taranger 1915, s. 88

⁴⁷⁶⁹ Taranger 1915, s. 88

⁴⁷⁷⁰ Taranger 1915, s. 89

⁴⁷⁷¹ Sjöstedt 1954, s. 3

⁴⁷⁷² Sjöstedt 1954, s. 3

⁴⁷⁷³ Sjöstedt 1954, s. 12

⁴⁷⁷⁴ Sjöstedt 1954, s. 14, 27, 177

⁴⁷⁷⁵ ASF I:87a

⁴⁷⁷⁶ Sjöstedt 1954, ss. 192-202

		<p>År 1357 kung Erik Magnusson besökte Viborg och bestyrkte i Viborg slott 15.8. sin faders beslut om Karelens befolknings väster om Korsnäs, dvs. veckelax- och vederlaxbornas, friheter med "Littera libertatis regis Erici"⁴⁷⁷⁷. Det här brevet hölls i Veckelax kyrkas sakristia⁴⁷⁷⁸. Huggut-släktens stamfader Fader Huggensson togs i "kung Eriks skydd" med ett frälsebrev i Borgå 26.2.1356⁴⁷⁷⁹.</p>	
mellan 1364-1370	uppror i Viborg slott	<p>Håkon Gieriksson ledde ett uppror mot Sten Bengtsson. "Communitas Karelie", speciellt Anders Sattesson (troligen en släkting av "Sathe", Bo Jonssons ämbetsman i Viborg⁴⁷⁸¹, 6.5.1447), skickar ett brev från Viborg till Reval och ber om att de inte skulle ge hjälp till förskingraren⁴⁷⁸².</p>	<p>Fredsdomarna (justices of the peace), oavlönade lokala adelsmän, dömde på tinget (quarter sessions) i England från och med året 1362⁴⁷⁸³</p>
1370-talet	krigsdeklaration mot Danzig av Bo Jonsson Grip	<p>Handelspolitiska orsaker, inga riktiga krigsåtgärder⁴⁷⁸⁴</p>	
1375	Påven Urban VI autoriserar svenska biskopar att ge friheter till dem, som tar del i strider eller kostnader av ett nytt korståg mot	<p>Ingenting hände omedelbart: Erik Larsson kom till Veckelax på St. Johannisdagen 1383 och fick Veckelax kyrkas malm 2.2.1396 (se ovan)⁴⁷⁸⁶. Bo Jonssons testaments executorer, inkl. Viborgs fogde Eregisle Nilsson (Hammerstaätten), som gav Veckelax kyrkas malm till konungsnämnds i Österland nempdeman i Veckelax Erik Larsson, gav Bo Jonssons arv till Drottning Margareta 22.3.1388, vilket betydde</p>	<p>Moskvas storfurstedöm vinner mongolerna i Kulikovo 1380⁴⁷⁸⁸</p>

⁴⁷⁸⁰ Gustafsson 2010, s. 24.

⁴⁷⁷⁷ SD 5785, 15.8.1357

⁴⁷⁷⁸ Skrivet under avskriften: "*Originalia istarum litterarum sunt in parochialj ecclesia Veckilax reseruata. bene munita*"

⁴⁷⁷⁹ SDHK 6977

⁴⁷⁸¹ SDHK 25129

⁴⁷⁸² DF 6590, 5.3.1370

⁴⁷⁸³ Gustafsson 2010, s. 38.

⁴⁷⁸⁴ Ruuth et al. 1982

	Ryssland ⁴⁷⁸⁵	Drottning Margaretas regeringstids början ⁴⁷⁸⁷	
1395	Svenska "gränsmän" går över gränsen utan resultat	"'Nemtsy Svea' kom till den nya staden Yamburg (Yam, sydväst från den nuvarande St. Petersburg, staden nuförtiden känd också med det estniska namnet Kingisepp) och drog sig tillbaka, och Knyaz Konstantin med stadens män dödade några av dem. De andra flydde." ⁴⁷⁸⁹ Svenskarna, som gick till Yamburg troligen innehöll också män från Viborgs län.	Temür erövrade år 1391 och 1395 Gyllene Orda, som hade blivit försvagad av Digerdöden, och förändrade karavan- rutterna från Kina att gå söder om det Kaspiska Havet, vilket hade en betydande effekt på Gyllene Ordas ekonomi ⁴⁷⁹⁰ .
1395-1396	Vitalie- bröderna rövar skeppen på Finska Viken	Vitaliebröderna stödde Albrecht av Mecklenburg, som inte längre var Sveriges Kung ⁴⁷⁹¹	
1396	Kampanjen mot norra Ladoga: Kronoborg (Kurkijoki på finska) och Kylälähti, som hörde till Novgorods Karelen då, förstördes av finska "gränsmän" ⁴⁷⁹²	"År 1396...kommo Tyskarne (Svenskarne, de utländska) till Karelska landet och bekrigade 2 socknar, Kyrieski och Kylälaks och uppbrände kyrkan; och furst Konstantin jämte Karelarna förföljde dem och togo en fånge och sände den till Novgorod" ⁴⁷⁹³ . Karl Ulfsson Sparre skrev sitt bestyrkande brev om Bredskall, Veckelax kyrkas malm och huset i Viborg till Erik Larsson 21.3.1396 i Kronoborg ⁴⁷⁹⁴ .	Herredagen i Nyköping 1396: Fräiset från tiden efter 1363 borde styrkas med kungligt brev eller bevisas sig vara gammalt frälse: annars inte godkänts.

⁴⁷⁸⁶ DF 1054, 1057

⁴⁷⁸⁸ Halperin 1985, ss. 55-56.

⁴⁷⁸⁵ Christiansen 1997, s. 197; DF 876

⁴⁷⁸⁷ DF 970

⁴⁷⁸⁹ DF 1049

⁴⁷⁹⁰ Halperin 1985, s. 29.

⁴⁷⁹¹ DF 1031, 1035, 1036, 1038, 1039, 1042, 1052

⁴⁷⁹² DF 1064

1401	Påvens utlovande	Påve Bonifacius IX utlovar i ett brev daterat 29.3.1401, på begäran av drottning Margareta, åt alla, som biträdde vid försvaret av hennes riken, samma avlat, som tillkomme besökande av det Heliga landet ⁴⁷⁹⁵ .	
(1408-) 1411	Svenska trupperna attackerade Tiuri	Svenska trupperna attackerade Tiurunlinna (Tiversk) i Kexholms Karelen ⁴⁷⁹⁶ . Därefter (26.3.1411) brann de ryska trupperna Viborgs förstad och tog fångar med sig till Novgorod. Också Viborgs medeltida kyrkliga lokalförvaltnings centrum, Viborg kyrka (senare domkyrka) blev brunnen ⁴⁷⁹⁷ . Notera, att gafvelns kors inte är av samma typ som i Veckelax kyrkas västra gafvel. Den andra gafveln av Viborg kyrka kan dock inte ses i den här kartan ⁴⁷⁹⁸ . Svenska styrkorna har troligen inkluderat män från Viborgs fögderi.	
1416-1423	Unionens kamp om Södra Jylland	Österländska väpnare tog del i kampen om Södra Jylland ⁴⁷⁹⁹ . En Wilken Mesterknape (år 1417) ⁴⁸⁰⁰ nämns i Reval (se 3.3.6.).	Jan Hus brändes på bålet år 1415

⁴⁷⁹³ DF 1064

⁴⁷⁹⁴ DF 1057

⁴⁷⁹⁵ DF 1130

⁴⁷⁹⁶ DF 5329

⁴⁷⁹⁷ En ritning av Viborg kyrka kan ses i ett regulariseringsplan gjord av Anders streng 1642-44. Lantmäteristyrelsen 1623-1974, Kartor rörande Finland och Sveriges forna provinser 1623-1805, Lantmäteristyrelsens leverans 1850, nr. 204, "Wiborgh Stadh och Slott", SE/RA/420571/02/1/0204:00001 (= 0406D:12:048:002 1642 "Wijborgs Stad och slott."Plan över Viborg med slottet, kyrkan m.fl. byggnader samt med stadsmur ifågelperspektiv)

⁴⁷⁹⁸ Viborg stadskyrkas pelare murades av estnisk kalksten, inte tegel, som vanligt, och de var 8-kantiga (Hiekkanen 2003, "Suomen kivikirkot keskiajalla", s. 246). År 1449 byggdes till Viborg stadskyrka en altar för alla helgonen, St. Peter, St. Paul och St. Maria Magdalena; den här altaren kan ha varit kyrkas huvudaltar (Hiekkanen 2003, s. 247). *Benediktinernas Ordensvapen* (Leonhard 1978/2003, s. 40) har ett kors av samma typ (Jerusalem Patriarkornas kors) som i Veckelax kyrkas västra gafvel. Till benediktinerna hörde också cistercienserna som en reformrörelse. Cistercienserna hade sitt ursprung i ett kloster i Cluny, där också korstågsrörelsen hade sina rötter, och de tillsammans med Tempelherrarna var med i handeln, där trämaterial köptes från Baltien mot salt. Det närmaste cistercienserklostret var i Padis i Estland (för sigillen och byggnaden, se Tabell 12) och munkarna från Padis har byggt Pyttis medeltida kyrka (Kivenoja et al. 1936). Hela Finland adapterade dock redan 1330 den dominikaniska liturgin, dvs. innan Veckelax kyrka första gången nämndes i bevarade källorna. Dominikanerna hörde till augustinerna liksom t.ex. hospitalmunkarna och birgittinerna. *Också hospitaliterna använde Jerusalem Patriarkors kors* (Vosberg 1843, s. 42). Varför fanns det just Jerusalem patriarkors kors på Veckelax kyrkans gafvel?

⁴⁷⁹⁹ LEC MMCDLXVIII: År 1420 var det känt, att kungen ville samla styrkor från alla tre kungadömen.

⁴⁸⁰⁰ Greiffenhagen 1932, nr. 4b, s. 5, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft

1424	Pest i Karelen	Pest med körtelsvullnader och blodslem förekom i Karelen och Novgorod? ⁴⁸⁰¹	
1425-1430	Handelskrig mellan Viborg och Reval ⁴⁸⁰²	En person med namnet Marten Juncher (år 1428) ⁴⁸⁰³ nämndes i Revels hamn.	
1438-1439	Uppror i Finland	Upproret i Karelen var inspirerat av den svenske marsken Karl Knutsson Bonde: en del i hans försök att destabilisera makten av drots Kristiern Nilsson (Vasa) ⁴⁸⁰⁴ .	
1443	Karl Knutssons tåg mot Pleskow	Karl Knutsson, f.d. riksföresändare, skickade trupper via Narva å till Pskov från Viborg ⁴⁸⁰⁵ .	
1448-1453	Karl Knutsson blir kung av Sverige följt av ett krig mellan Karl Knutsson och kung Kristian I av Oldenburg ⁴⁸⁰⁶	Efter kung Kristoffer av Wittelsbach (Bayern) hade dött, seglade Viborgs hövding Karl Knutsson från Viborg till Stockholm och red till Mora stenar med ett stort antal riddare, knapar och knektar för att ta del i kungavalet och bli krönt i Uppsala (hände 29.6.1448) ⁴⁸⁰⁷ . Den danska kungen Kristian I av Oldenburg accepterade Karl Knutssons position inte. I vars sida de veckelaxiska frälsemännen då var, är inte känt, men emedan Erik Larsson hade fått sina rättigheter som kung Eriks av Pommern nempdeman i Veckelax, var situationen antagligen svår. Kriget började på hösten 1451. Den gamla kungen Erik av Pommern hade Gotland.	Kungen av Frankrike grundade en stående här av ca. 16000 män ⁴⁸⁰⁸ Diplomatin utvecklar sig kraftigt i Norra Italiens stadstaterna ⁴⁸⁰⁹ Krigsföring blir en profession med kondottiärer och lego-soldater: mercenärernas betydelse ökar ⁴⁸¹⁰

⁴⁸⁰¹ DF 1764

⁴⁸⁰² Ruuth et al. 1982

⁴⁸⁰³ Vogelsang 1992, s. 19, 7.4.1426) och Hans Wylcke (Vogelsang 1992, s. 81, 85, 89, Böhlau Verlag, Köln)

⁴⁸⁰⁴ DF 2291, DF 2295, Korpela 2004f, ss. 236-237, se 4.2.6.

⁴⁸⁰⁵ Korpela 2004d, s. 153

⁴⁸⁰⁶ Harrison & Eriksson 2010, ss. 126-135.

⁴⁸⁰⁷ DF 2759

⁴⁸⁰⁸ Gustafsson 2010, s. 39

⁴⁸⁰⁹ Gustafsson 2010, s. 43.

⁴⁸¹⁰ Gustafsson 2010, s. 45

			Konstantinopols fall år 1453
1457	Viborgs belägring av Erik Axelsson Tott ⁴⁸¹¹	Karl Knutsson förlorade sin position som riksförståndare till ärkebiskop Jöns Bengtsson och dansk riddare Erik Axelsson Tott, och äntligen till kung Kristian. Karl Knutsson var i Danzig, men Viborgs fogde gav slottet inte frivilligt till Erik Axelsson Tott. Viborg slott brändes av Erik Axelsson Tott ⁴⁸¹² . Kung Kristians av Oldenburg hovmästare Erik Axelsson Tott skrev ett frälsebrev till Nils Poitz 18.10.1463.	
1473 (-1510)	Det stora moskovitiska kriget	Ryssarnas infall till Karelen 1475 ⁴⁸¹³ . Novgorod erövrades av moskoviterna redan år 1471, men slutligen förstördes stadens ställning år 1477 av storfurste Ivan ⁴⁸¹⁴ . År 1478 var Novgorod en del av Moskvas storfurstedöme ⁴⁸¹⁵ . Viborgs fogderis östra gräns förändrade sig i natur. Biskop Magnus Stjernkors påpekade senare år 1493, att det aldrig blev gynsammare tillfälle än då år 1493 att bringa Ryssland till den romersk katolska kyrkan och sålunda förskaffa riket fred från det hållet ⁴⁸¹⁶ .	Ioan Vasilievich förstörde Novgorod år 1471 Moskva Storfurstedöme blir Sveriges grannland på 1470-talet Ivan III stängde Hansas kontor i Novgorod
1479-1488	Moskoviternas inbrott till Karelen Erik Axelsson Tott härjar ryska Karelen ⁴⁸¹⁷	Som en respons, inföll Viborgs hövudsman Erik Axelsson Tott med 24000 män till Ryssland ⁴⁸¹⁸ År 1483 skrev Paven en bulla, ställd till alla kristtrogna i Sverige och Norge, om hjälps samlande mot turkar, tartarer samt andra otrogna ⁴⁸¹⁹ . Knut Posse hade befäl över Finland (i Tavastehus) ⁴⁸²⁰ .	Kastilien och Aragonien förenades med giftermål av Ferdinand och Isabella år 1479: deras dotter Johanna

⁴⁸¹¹ Harrison & Eriksson 2010, s. 141.

⁴⁸¹² DF 3034

⁴⁸¹³ Mankell 1870, del I, s. 5

⁴⁸¹⁴ Jaakkola 1959, s. ss. 301, 302

⁴⁸¹⁵ Harrison & Eriksson 2010, s. 346.

⁴⁸¹⁶ DF 4488

⁴⁸¹⁷ DF 3840

⁴⁸¹⁸ DF 3790-3792, DF 3794-3895; Mankell 1870, del I, s. 5

⁴⁸¹⁹ DF 3980

	Ryssarnas stora offensiv mot Finland 1488		gifte sig med Filip von Habsburg Ryssland befriad från under det mongolska väldet efter "ståendet" vid Ugra å år 1480 ⁴⁸²¹
1494	Ryssarnas offensiv mot Finland	Knut Posse ännu befälhavare i Finland ⁴⁸²² . Danmarks kung Hans och Moskoviternas storfurste Ivan III hade slutit ett avtal mot Sverige ⁴⁸²³ .	Columbus hittar Amerika igen 1492
1495	Moskoviterna kommer över gränsen till Karelen ⁴⁸²⁴	Åbo biskop Magnus (Stjärnkors, Särkilax), som hade just kommit tillbaka från Viborg till Åbo och hade hört om Viborgs belägring, skrev 5.10.1495 i Kustö slott till Uppsala biskop och bad om hjälp, emedan "om Gud vill oss inte på ett speciellt sätt hjälpa", de såg inget beskydd ⁴⁸²⁵ . Enligt en rimkrönika, 60000 ryssar (antalet detsamma i påvens brev 22.6.1496, se nedan) under ledning av Danilo Scena (Patrikejev), Peter Nikitits och Jakob Zaharjevits (under tre vimplar) attackerade och belägrade Viborg. Enligt legenden kom St. Andreas' kors till himlen och ryssarna drog sig därför tillbaka. En annan legend talar om "Viborg smäll", som 30.11.1495 orsakade panik i ryska trupper ⁴⁸²⁶ . Den kanske pålitligaste källan är dock en resolution av påve Julius II om en sak, som 8.2.1505 presenterades till honom. Erik Turesson, Viborgs hövding, hade enligt Reinhold Hausens referat ⁴⁸²⁷ , skrivit till honom att "På himlafästet hade nämligen uppenbarat sig en	

⁴⁸²⁰ Mankell 1870, del I, s.6

⁴⁸²¹ Halperin 1985, s. 59.

⁴⁸²² Mankell 1870, del I, s. 6

⁴⁸²³ DF 4574

⁴⁸²⁴ Harrison & Eriksson 2010, ss. 196-198.

⁴⁸²⁵ DF 4623

⁴⁸²⁶ DF 4637

⁴⁸²⁷ Hausen 1902, ss. 211-213

		<p><i>komet i form af ett andreaskors, och ryssarne, af detta järtecken bragta nära nog från vettet (prope attoniti), hade skyndsamt upphäft belägringen och gripit till flykten</i>" (översättning av latin av Reinhold Hausen). Enligt meddelande av prof. A. Donner (1902) har man sig icke med visshet bekant någon komet vid detta år; men i en af M. Pingré i Paris år 1783 utgifven "Cométographie" anføres en uppgift, att man år 1495 (tiden ej närmare angiven) såg i rymden en eldflamma (une flamme de feu) över citadellet i Milano och att detta fenomen fortfor flera dagar.</p> <p>I Viborg slott fanns det bara 150 svenska män enligt rimkrönikan. Enligt biskop Magni brev 5.10.1495 hade alla över 15 år gamla män krävts att komma till Viborg – liksom Magnus Erikssons landslag förutsatte. Troligen fanns det därför också män från hela området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen där.</p>
1496	Ryssarnas infall i Karelen ⁴⁸²⁸	<p>Ca. 8000 ryssarna inbröt till Karelen. Ca. 7000 finnar ihjålslogs⁴⁸²⁹.</p> <p>24.2.1496 "Sten Sture ryckte ut ifrån Åbo med en här öfwer 40000 män, men hans här blev utmättad av sjöresan och brist på livsmedel, hwarefter han åter med en del av styrkan begaf sig öfwer till Sverige". En del av Sten Stures armé stannade i Veckelax för länge⁴⁸³⁰, emedan riksföreståndaren reste tillbaka till Sverige för att möta den danska kungen Hans, som hade attackerat från söder. De veckelaxiska släkterna tog enligt traditionen hand om truppernas näring, när de i Veckelax var.</p>
1496	22.6.1496 Påve Alexander VI ger en bulla om rekrytering av svenska	<p>Påven nämnde 26.8.1496, att svenska ärkebiskopen, biskoparna och riksråden hade då mera än 50000 män i vapen mot de irrlärliga⁴⁸³². En del av de nämnda 50000 män verkar ha stannat i Veckelax (se ovan).</p>

⁴⁸²⁸ DF 4646, DF 4650, DF 4656, DF 4657, DF 4661, DF 4665, DF 4669, DF 4672, DF 4676-4679, DF 4682

⁴⁸²⁹ Mankell 1870, del I, s. 6

⁴⁸³⁰ DF 4646; DF 4650, DF 4656; DF 4657; DF 4661, DF 4665; DF 4669, DF 4672, DF 4676-4679, DF 4682, Lagus 1860, s. 558 (tradition).

riddare till
ett
korståg⁴⁸³¹,

Emedan Sten Sture, Sveriges ärkebiskop, biskoparna och riksråden hade bett påven att ge en full syndaförlåtelse till dem, som:

1) "bor på de kristna ländernas gränser och alltid har krig och lider liksom den Heliga Fadern"

2) "andra som vill gå mot de irrlärliga (ryssarna) för att hindra och vinna dem och för att kriga för Kristi namn"

3) "som med att göra så (se ovan) har varit tvungna att lämna livet på slagets dag"

4) "som har avlönat män i vapen eller på annat sätt givit stöd" och "som riktigt ångrar sig och medger sina synder", ger påven en full syndaförlåtelse i livet och på dödens stund till dem, som:

- a) "faller på sådana strider och krig"
- b) "räcker en hjälpande hand liksom ovan föreställd"

Påven också förpliktar Uppsala ärkebiskop och Åbo biskop att predika hans brevs innehåll i de ovannämnda områden (vid gränsen) och att publicera brevet med att hänga och spika det.

Området öster om Åbo Landsrätts doms 25.6.1415 rår och Ryssestenen hörde till Viborg fögderi och därmed till de områdena, som påven menade i sitt brev. Möjligen har en kopia av hans brev därför varit spikad också till dörrarna av kyrkorna i detta område. Emedan Veckelax släkter "bodde på de kristna ländernas gränser och hade alltid krig och led från kriget" och också "räckte en hjälpande hand" i vad kommer till Sten Stures trupper i Veckelax enligt traditionen, är det kanske inte uteslutet, att "full syndaförlåtelse" av Påve Alexander VI gällde också några av veckelaxborna.

På hösten sände Knut Posse Nils Bengtsson till Kymmene älvs mynningsarmar för att bygga bråtar

4832 DF 4682

4831 DF 4682

		<p>och därmed hindra ryssarnas framryckning. Nils Bengtsson, Hartwig Winholt och Magnus Frille ledde 12 Oktober 100 nyländska svenner och 800 bönder till Vatukivi (10 km från Viborg). Samtidigt gjorde Olofsborgs fogde Peder Nilsson en diversionsmanöver djupt in på ryskt område⁴⁸³³</p> <p>13 Oktober 1496: Den ryska huvudhären sattes in i ett angrepp.</p> <p>14 Oktober 1496: Knut Posse rapporterar: "När dem lyster nu att storma härnäst, då råde Gud allsmäktig, huru med denna staden går. Men vi vilja göra det bästa, så länge vi förmå."</p>	
1496	26.8.1496 Ivangorods erövring ⁴⁸³⁴	Knut Posse och Svante Nilsson seglar över till Ingermanland och erövrar Ivangorod	
1497	Ryssarna härjar svenska Karelen Danmarks krig mot Sverige ⁴⁸³⁵	Ett Mellanfredsavtal med moskoviterna gjordes i Novgorod 3.3.1497. Danmark deklarerade krig mot Sverige 13.3.1497. Riksföreståndare Sten Sture gav makten i riket till Unionskung Hans 6.10.1497 men fick hålla Viborgs fogderi och andra slott i Österland.	Edsförbundet besegrade Tysk-Römerska kejsardömets här och lämnade kejsardömet år 1499
1500	Ryssarna flyttar gränsmärkena så att största delen av Savolax skulle se ut att höra till Ryssland efter det att Sten Sture hade låtit göra en förfälskning av Nöteborgs fredsavtal ⁴⁸³⁶	I slutet av medeltiden 21-23 av Finlands 247-251 frälsemän och 14 av 724 frälsebönder kom från Veckelax ⁴⁸³⁷ .	
1521-1523	Maktkamp mellan	1520 den danske Christian II erövrade Sverige. Emedan	Martin Luther ger

⁴⁸³³ Sjögren 1950, del I, s. 218

⁴⁸³⁴ DF 4694

⁴⁸³⁵ DF 4755, 4756

⁴⁸³⁶ DF 4883

⁴⁸³⁷ Anthoni 1970, s. 264

<p>danskarna och Gustaf Eriksson Vasa</p>	<p>ärkebiskopen i Lund och biskopen i Roskilde hade bannlyst Sten Sture d.y., hade kriget en status av ett heligt krig⁴⁸³⁸.</p>	<p>sina teser i Wittenberg år 1517</p>
	<p>1521 reste sig svenskarna under Gustaf Eriksson Vasa mot de danska. Efter att ha erövrat Uppland och Götaland, skickade Gustaf Vasa Erik och Ivar Fleming med trupperna till Finland. De erövrade först Kustö slott och därefter belägrade Åbo, som efter 12 dagar föll. Danskarna drog sig tillbaka till Viborg. "Castellanus Wiborgensis", Kristian den andres anhängare Rolof Mattsson uppgav hösten 1523, efter en kortvarig belägring, Viborgs Slott till kung Gustaf Vasas krigsöverste, Erik Fleming⁴⁸³⁹. Till julhelgen 1523 var de sista danskarna utdrivna ur Viborg och Finland⁴⁸⁴⁰. Dock, ännu år 1526 härjade Kristierns II amiral, Sören Norby, Finlands kust⁴⁸⁴¹.</p>	<p>Karl V von Habsburg valdes till kejsare år 1519</p>
		<p>Martin Luther framför den tyska Riksdagen i Worms år 1521</p>
		<p>Vadstena Riksdag år 1521</p>
		<p>Strängnäs Riksdag år 1523:</p>
	<p>Att Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. först nämndes i sköldmönstringen i Linköping år 1537 (se Tabell 2)⁴⁸⁴² och levde ännu många decennier därefter antyder att han kanske inte var med i Gustaf Vasas kamp mot de danskarna 1521-1523, men emedan i Åbo Hovrätts dom 4.10.1625 konstaterades det att "Kung Gustaf den 6 September 1552 och den 27 November 1553 känner hans (Matts Perssons, Sigfrid Jönsson Wilkins d.ä. brorson) föräldrar att hafwa varit frälsemän" (se Tabell 13)⁴⁸⁴³, är det inte uteslutet, att Sigfrid Jönssons bror Per eller deras fader "Jens Welckensen von Weckelax"⁴⁸⁴⁴ har</p>	<p>Gustav Vasa valdes till kung</p>
		<p>Västerås Riksdag år 1527: kyrkans medel skulle användas för att betala rikets skulder⁴⁸⁴⁶</p>
		<p>Gustav Vasas kyrkliga reduktion</p>

⁴⁸³⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 281.

⁴⁸³⁹ Stiernman 1745/1836, 2. upplagan, andra delen, s. 491

⁴⁸⁴⁰ Mankell 1870, del I, s. 9

⁴⁸⁴¹ DF 6311, 17.8.1526

⁴⁸⁴² "Register vppå then Wapnszyn som höltz i Linköpfung 15 Januarij Anno etc. 37" (1537), "Skytters Rusthninger"; SE/RA/5113/1/B/8, Riksarkivet i Sverige, Frälsemän i Kalmar län, frälselängd år 1562, åtskilliga frälsemän, fol. 18-20, "Sigfrid Jönsson till Strömsby i Finland"; Rosén 1936, s. 306; Ekman 1950, s. 7, 28, 60.

⁴⁸⁴³ Åbo Hovrätts President Niels Bielckes bekräftelse på Siffer Jönsson till Bredskall, Hans Persson till Bredskall och Siffer Jönsson till Husula som frälsemän 21.11.1623; Åbo Hovrätts beslut 4.10.1625, Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarne's Documenter, dok.nr : II & III ; Fant & Grahl 1803, ss. 7-8

⁴⁸⁴⁴ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82

		<p>varit med Gustaf Vasa 1521-1523 och därefter. Det här stöds indirekt av att Kungen konstaterade senare "att vara tillfreds med att Germund Somme på hans vägnar utnämnt Sigfrid Jönsson till fogde över hela Öland"⁴⁸⁴⁵.</p>	<p>1527-1540</p> <p>Örebro Riksdag år 1540: Gustav Vasas tyska sekreterare krävde en trohetsed av adeln⁴⁸⁴⁷</p> <p>Västerås Riksdag år 1544: Sverige blir arvkungarike⁴⁸⁴⁸</p>
1554-1557	Ett krig mot Ryssland	<p>Viborg belägrades av ryssarna 2.1.1555, men när de avdrog sig därifrån via Räflanda sjö, bröt isen under dem och största delen av de ryska drunknade. Finlands Adel mötte i Viborg 1555. Viborg belägrades igen 1556. I adelns sköldmönstring på Viborg år 1556⁴⁸⁴⁹ tillsammans 21 män från Veckelax, bland 267 män.</p> <p>Kung Gustaf I hade år 1525 skrivit till den finländska adeln ett brev, där han stadgade, att de frälsemän, som hade gårdar och gods till 400 mk, skulle mot sitt frälse hålla häst och harnesk och att dem, som inte hade så mycket, endast en rustning med ett gott skyttetyg och ett gott rör eller armborst⁴⁸⁵⁰.</p>	
1525-1561	Tyska Ordens baltiska grenar upplöstes ⁴⁸⁵¹	<p>År 1525 upplöstes Tyska Ordens preussiska gren och år 1560 den livländska. Sverige fick Estland år 1561⁴⁸⁵²</p> <p>En brand förstörde en tredjedel av Viborg stad i 1530-talets slut⁴⁸⁵³.</p>	<p>Kejsare Karls V abdikation år 1555: kejsardömet splittrar sig i två delar</p>

⁴⁸⁴⁶ Harrison & Eriksson 2010, s. 467.

⁴⁸⁴⁵ GR 17 s 185 f.

⁴⁸⁴⁷ Harrison & Eriksson 2010, s. 468.

⁴⁸⁴⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 468.

⁴⁸⁴⁹ Anthoni 1970, s. 285

⁴⁸⁵⁰ A II:154-155; Anthoni 1970, s. 285

⁴⁸⁵¹ Harrison & Eriksson 2010. S. 349.

⁴⁸⁵² Harrison & Eriksson 2010, s. 351

⁴⁸⁵³ Katajala 2010b

		Kung Gustaf I gav 4.5.1547 order att varje invånare i Viborg slottslän och Borgå län bör komma till dagsverke i Viborgs befästningar ⁴⁸⁵⁴ .	Stockholms Riksdag år 1560: Kung Gustav Vasa tog avsked av ständerna ⁴⁸⁵⁵ Ordens-staten upplöstes år 1561 Arboga Riksdag 1561: Hertigarna får inte pålägga skatter själv inom sina hertigdömen ⁴⁸⁵⁶
1563-1570	Det nordiska 7-åriga kriget mot Danmark	Peder Poitz ⁴⁸⁵⁷ , som år 1563 hade blivit amiralskrivare, mistades, när amiralskeppet "Mars" ^{4858, 4859} i sjöslaget emot Danska och Lübeckska flottorna år 1564 sprang i luften: han råkade i fångenskap hos Lübeckarne och satt i järnkedja för 3 år ⁴⁸⁶⁰ . Sigfrid Jönsson till Strömsby tog del som skeppshövudsman i slagen vid Bornholm 30.5.1563 och Gotska Sandön 11.9.1563 på skeppet Hektor och i slaget vid Ölands norra udde 30.-31.5.1564 på skeppet Elefanten och agerade år 1565 som amiral över 7 skepp på expeditionen till Stralsund, vilket ledde till stadens erövring ⁴⁸⁶¹ .	Stockholms Riksdag 1563: Hertig Johan anklagades för brott mot trohetseden och Gustav Vasas testamente ⁴⁸⁶² Stockholms Riksdag 1569: avsättningen av Erik XIV, valet av Johan till

⁴⁸⁵⁴ A VII:209, nr. 96, GIR XVIII, s. 521, Kung Gustafs I brev till allmogen i Viborg och Borgå län 4.5.1547,

⁴⁸⁵⁵ Harrison & Eriksson 2010, s. 469.

⁴⁸⁵⁶ Harrison & Eriksson 2010, s. 469.

⁴⁸⁵⁷ FS 5545:50v En Peder Poitz nämndes i Veckelax garnison år 1578; Adelen's skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 321; FS 5206:115 (fol. 114, året 1560)

⁴⁸⁵⁸ Mars-skeppet hittades från Östersjöns botten i augusti 2011. Helsingin Sanomat 19.8.2011.

⁴⁸⁵⁹ Korhonen 1981, s. 130; också amiral Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä., hela Ölands fogde och Kalmar Slotts tidigare befallningsman, seglade på Mars.

⁴⁸⁶⁰ Anrep 1858, s. 216

⁴⁸⁶¹ Börjeson & Hafström 1949, ss. 68-70

⁴⁸⁶² Harrison & Eriksson 2010, s. 470.

			kung Johan III ⁴⁸⁶³ Kiev till Polen 1569
1570-1595	Det 25-åriga kriget mot Ryssland	<p>År 1571 blev 226 av 412 hus i Veckelax öde. I Vederlax (= Virlox) blev 230 av 241 hus öde⁴⁸⁶⁴. Veckelax kyrkas prästgård brändes av ryssarna⁴⁸⁶⁵. Ryssarna kom över isen från havet. År 1572 belägrades Viborg av ryssarna. Under 1570-talet fanns det en stor garnison i Strömsby⁴⁸⁶⁶. År 1578 gjorde svenskarna ett härnadståg till Ryssland under ledning av Klas Åkesson Tott och Herman Fleming⁴⁸⁶⁷.</p> <p>År 1581 brände ryssarna Veckelax kyrka och prästgård. Olof Eriksson Husgafvel samlade knektarna från Pyttis och blev 1581 befallningsman på Koporie befästning. I september 1581 mönstrade överbefälhavaren Pontus De la Gardie och krigskommissarie Henrik Mattsson Huggut trupperna i den nyerövrade staden Narva⁴⁸⁶⁸. År 1582 blev Märten Poitzs⁴⁸⁶⁹ gård bränd av ryssarna⁴⁸⁷⁰. Kyrkan reparerades 1587 av kung Johans III befallning⁴⁸⁷¹, men blev igen täckt innan årets slut⁴⁸⁷².</p> <p>År 1590 blev Märten Poitz, länsman i Veckelax, med sin sons hustru och två söner fången förd till Ryssland⁴⁸⁷³. På samma härjartåg bortrövades från Veckelax 476</p>	<p>Stockholms Riksdag år 1571: uttagning av hushållsskatt för att lösa ut Älvsborg⁴⁸⁸⁴</p> <p>Nederländerna förklarar Filip II von Habsburg avsatt</p> <p>Kalmar Riksdag år 1587: adeln kan agera som ståthållare i provinserna⁴⁸⁸⁵</p> <p>Uppsala kyrkomöte år 1593: Augsburgska bekännelsen (1530) som norm i Sveriges kyrka⁴⁸⁸⁶</p>

⁴⁸⁶³ Harrison & Eriksson 2010, s. 470

⁴⁸⁶⁴ Mäkinen 2010, s. 229

⁴⁸⁶⁵ Hausen 1887, s. 205-206

⁴⁸⁶⁶ FS 5455

⁴⁸⁶⁷ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 34

⁴⁸⁶⁸ Militieräkning 1581/2, KrA (SE/KrA/0455/G I 1581/2, bild 6,8,9, 14.9.1581); Broomé 1960, s. 192

⁴⁸⁶⁹ FS 5489:49

⁴⁸⁷⁰ Ramsay 1909, s. 318

⁴⁸⁷¹ Anttila 1936, s. 19; Hausen 1887, s. 205-206

⁴⁸⁷² Hausen 1887, s. 205-206

⁴⁸⁷³ Ramsay 1909, s. 318; Elgenstierna 1925-1936. Slakten Poitz.

	<p>personer och ihjälslagos 31⁴⁸⁷⁴. Bredskall gård brändes⁴⁸⁷⁵. Lars Eriksson Husgafvels gård brändes av ryssarna. Kymmenegården blev rövad. Från Vederlax (Virilax) bortrövades 530 personer och ihjälslagos 88 personer⁴⁸⁷⁶. Veckelax kyrka brändes igen⁴⁸⁷⁷. Veckelax arkipelag blev obebodd för en längre tid⁴⁸⁷⁸. Många gamla Veckelax-släkter dog, t.ex. Harald-, Hildh- och Lump-släkterna. Tillsammans tusentals människor fördes till slaveri från området⁴⁸⁷⁹. År 1591 ledde Mauritz Grip sina trupper till Ryssland via Kymmenegården, men gav dock i Novgorods närhet order att dra sig tillbaka via Ingermanland och därifrån över den frusna Finska Viken⁴⁸⁸⁰. När trupperna kom över Finska Viken (70 km) i en hård nordostlig vind i mycket kall väder, dog eller försvann ca. 5000 män, nästan en tredjedel av hela armén. Många av de kvarlevande sköttes i Kymmenegården tills de var färdiga att fortsätta.</p> <p>Viborg belägrades av ryssarna 1592.</p> <p>"...(Sigfrid Jönsson i Husula) bestyrkte genom framlagda intyg, att under fejden under Kung Johans tid (1568-1592) deras gårdar blifvit uppbrände och allt det besked de om sitt frälse och sköldmärken innehaft, från Wekelax kyrka borttagit."⁴⁸⁸¹ Kung Sigismund gav år 1594 Bredskall nr. 3 som ersättning av krigets förstöring till Junkar-slakten⁴⁸⁸²</p>	<p>Uppsala Riksdag år 1594: Sigismund erkände 1593 mötes beslut⁴⁸⁸⁷</p> <p>Viborgs medeltida stads tråhus förstördes i branden år 1594</p> <p>Söderköping Riksdag år 1596: Hertig Karl rätta att kalla sig riksföreståndare⁴⁸⁸⁸</p> <p>Arboga Riksdag år 1597: En mandat att styra till Hertig Karl⁴⁸⁸⁹</p> <p>Stockholms Riksdag år 1598: Karl Hertig fick en mandat att göra ett krigståg mot Finland (Klas Fleming)</p>
--	---	---

⁴⁸⁸⁴ Harrison & Eriksson 2010, s. 470

⁴⁸⁸⁵ Harrison & Eriksson 2010, ss. 470-471

⁴⁸⁸⁶ Harrison & Eriksson 2010, s. 470

⁴⁸⁷⁴ FS 5631:82

⁴⁸⁷⁵ Korhonen 1981

⁴⁸⁷⁶ Nordenstreng & Halila 1974, s. 26; se också Korpela 2010, ss. 218-219

⁴⁸⁷⁷ Nordenstreng & Halila 1974, s. 26

⁴⁸⁷⁸ Nordenstreng & Halila 1974, s. 26

⁴⁸⁷⁹ Kivenoja 1936, s. 49

⁴⁸⁸⁰ FS 5646:78v; Rosén 1960, ss. 241-242

⁴⁸⁸¹ Aminoff 1827, s. 26

⁴⁸⁸² Korhonen 1981, s. 191

		Ca. 15000 österländare flyktade till Hälsingland, Gästrikland, Dalarna samt Värmland ⁴⁸⁸³ .	Riksdagen år 1599: Sigismund avsatt som kung
1596-1597	Bonderevolt i Österland	Inga händelser i Veckelax, som i stort del hade blivit förstörd av ryssarna några år tidigare, men konflikten mellan Hertig Karl och Kung Sigismund hade börjat. Spänningen ökade också i Veckelax. Slotten i Viborg, Kexholm och St. Olofsborg var trogna till Sigismund. Bönderna förlorade i strider i Randasalm och Jockas. Henrik Mattsson Huggut med Klas Fleming ⁴⁸⁹⁰ .	
1598-1599	Den katolska kungen Sigismund kommer till Finland med sin armé för att besegra den lutherska hertigen Karl. Hertig Karl erövrar hela Finland. Det slutliga slaget var 21.9.1599-23.9.1599 på Viborg, som hade blivit Sigismunds anhängares sista bas.	Kymmenegårds fogde Erik Jönsson Husgafvel hotar att ge bort alla sina frälsegods i väljsituationen mellan den katolska kungen Sigismund och den lutherska hertigen Karl. Väljer slutligen hertig Karl och år 1602 med adeln att underskriva trohetsförsäkran för hertig Karl i Åbo slott, liksom Sigfrid Jönsson Wilkin d.y. och Olof Eriksson Husgafvel. Hertig Karls armé till Viborg via den gamla Kungsvägen, som gick genom Strömsby och Veckelax kyrkas malm ⁴⁸⁹¹ . Hertig Karl gav ett nytt privilegiebrev till Viborg stad 12.4.1600. Viborgborna fick en ensamrätt till handeln i Kymmene älvs Högfors (en del av Veckelax då) marknader ⁴⁸⁹² .	

⁴⁸⁸⁷ Harrison & Eriksson 2010, s. 471

⁴⁸⁸⁸ Harrison & Eriksson 2010, s. 471

⁴⁸⁸⁹ Harrison & Eriksson 2010, s. 471

⁴⁸⁸³ Harrison & Eriksson 2010, s. 336.

⁴⁸⁹⁰ Katajala 2010g

⁴⁸⁹¹ Hultin 1927, s. 28

⁴⁸⁹² Hertig Karls privilegiebrev till Viborg stad 12.4.1600. Waaranen 1878, del I, no: 19, ss. 32-39.

1609-1611	Ett krig mot Ryssland, Sverige erövrar Ingermanland, Kexholm och Novgorod	<p>I början av 1600-talet en smittsam sjukdom dödade hela Bötesöns befolkning⁴⁸⁹³.</p> <p>Erik Jönsson Husgafvel som Kymmenegårds läns fogde är med i krigsadministration, blir fogde i Koporie befästning i Ingermanland, men får också ett sådant blylod, att han drar sig tillbaka till Veckelax år 1613⁴⁸⁹⁴. Veckelax kyrka brändes.</p> <p>Matts Bertilsson Huggut (till Broby i Kymmene socken), proviantmästare i Novgorod efter staden hade blivit tagen av Jakob de la Gardies svenska armé 1611, dog och begravdes i Novgorod år 1611⁴⁸⁹⁵. Hans bror, Erik Bertilsson Huggut, tog också del i krigståget till Ryssland⁴⁸⁹⁶.</p>	Sveriges Prins Carl Philip valdes till Storfurste av Novgorod och dess länder ⁴⁸⁹⁷
1609-1629	Ett krig mot Polen	<p>I mars 1610 målades Veckelax kyrkas väggar vita⁴⁸⁹⁸</p> <p>Matts Bertilsson Huggut fick Broby i Kymmene socken, emedan han på det livländska tåget hade förhållit sig såsom en ärlig, oppriktig krigsman⁴⁸⁹⁹</p> <p>Freden mellan Sverige och Danmark i Knäred år 1613: båda kungarna fick bära tre kronor i sina vapen⁴⁹⁰⁰.</p> <p>Kung Gustaf II Adolf till Viborgs befallningsman Henrik Fleming: Utskrivning i Kymmenegårds län, St. Olofsborgs län och Viborgs län år 1617⁴⁹⁰¹.</p>	Polens kung Sigismund Vasas son, Polens kung Vladislav IV valdes till Rysslands ärfvtliga tsar i augusti 1610, men aldrig kröntes ⁴⁹⁰² . Erövrade Novgorods representanter gav i Viborg trohetsed till Sveriges prins Karl Filip Vasa som tsar i

⁴⁸⁹³ Rosén 1936, s. 261

⁴⁸⁹⁴ Tilas' samling, SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes Documenter, dok.nr. XII-XIV

⁴⁸⁹⁵ Ramsay 1909, s. 192

⁴⁸⁹⁶ FS 5926:275; FS 3424:40

⁴⁸⁹⁷ Orchard 1989; af Lundblad 1826, s. 220

⁴⁸⁹⁸ Hausen 1887, s. 205-206

⁴⁸⁹⁹ 9.11.1609, som en förläning; Ramsay 1909, s. 192

⁴⁹⁰⁰ Harrison & Eriksson 2010, s. 361.

⁴⁹⁰¹ Waaranen 1878, del V, ss. 251-255; Kujala 2010a

⁴⁹⁰² Katajala 2010g

1618-1648	30-åriga kriget	Karelens regement ⁴⁹⁰⁴ med i erövringen av Riga 1621-1622 ⁴⁹⁰⁵ Sigvard Sigfridsson Wilkin föll 1634 i slaget vid Nördlingen i Tyskland ⁴⁹⁰⁶ . Viljam Eriksson Husgafvel stupade i Tyskland ⁴⁹⁰⁷ . Herman Poitz av Kannusjärvi, Veckelax, blev sårad i Weidenbrück i Westfalen ⁴⁹⁰⁸ . Mårten Poitz ⁴⁹⁰⁹ till Poitsila, Veckelax, blev 4 gånger illa skjuten och sargad i Livland, Polen och Tyskland. Samuel Wilcken stupade 1630 ⁴⁹¹⁰ .	juli 1613 ⁴⁹⁰³ Kexholms län och Ingermanland förenades med Livland med Narva som regeringsstad år 1629 ⁴⁹¹¹ Lantshövdingarna ersatte slotts- hövitts- männen och förlänings- tagarna år 1630 ⁴⁹¹² Sordavala och Nöteborg fick stads- rättigheter år 1632 ⁴⁹¹³ Ny regerings- form i Sverige
-----------	-----------------	---	--

⁴⁹⁰³ En ny tsar hade valts också i Ryssland, Mihail Romanov. Tsar Karl Filip aldrig gick till Ryssland; Katajala 2010g

⁴⁹⁰⁴ Regeringsformen 1634: 20 regement under ledning av Landsöverster, 13. och 14. regement var de kareliska regement, som hörde Viborgs län och Savolax; Stiernman 1729. Alla Riksdagars och Mötens Besluth samt Arfföreningar/Regementsformer, Försäkringar och Bewillningar som på allmenna Riksdagar och Möter ifrån 1633 in till år 1680 gjorde/stadgade och bewiljade äro, med the för hwart och ett Stånd utfärdade allmenna Resolutioner. Andra Delen. Regeringsform den 29. Julii, ss. 887-921, XXXI §.

⁴⁹⁰⁵ Kujala 2010a

⁴⁹⁰⁶ Korhonen 1981, s. 132; trad.

⁴⁹⁰⁷ Korhonen 1981, ss. 137, 139; trad.

⁴⁹⁰⁸ Ramsay 1909, s. 319

⁴⁹⁰⁹ FS 5489:49

⁴⁹¹⁰ Ruuth 1891, s. 303

⁴⁹¹¹ Kujala 2010c

⁴⁹¹² Gustafsson 2010, ss. 130-135; den ökade formaliseringen och likformigheten i regionalförvaltningen ledde till bättre kontroll över skatteinsamlingen.

⁴⁹¹³ Kujala 2010c

		1634: länsstyrelser ⁴⁹¹⁴ i lokal-förvaltningen, kollegier i central-förvaltningen ⁴⁹¹⁵
		Kexholms län skildes av Livland igen 1637 ⁴⁹¹⁶
		Per Brahes experiment om en bestående armé i Viborg och Nyslott och Kexholms län 1638-1642: adeln motsatte sig ⁴⁹¹⁷
		Ortodox-prästernas och deras församlingars ställe legaliserades i Kexholms län 1639 ⁴⁹¹⁸
		Westfaliska freden slöts i

⁴⁹¹⁴ Gustafsson 2010, ss. 130-135; fogdeförvaltningen och skatteinsamlingen utkontrakterades först till privata förpaktare, men togs tillbaka i bruk år 1635, dock så, att fogdarna inte längre rapporterade till räntekammaren i Stockholm utan till länsstyrelsens ämbetsmän på basis av landshövdingeinstruktionen år 1635; på lokalnivån agerade ännu obetalda, oprofessionella personer ända tills 1800-talet. Riket måste effektivisera (byråkratisera) sin förvaltning för att kunna vara med i tävlingen mellan stater.

⁴⁹¹⁵ Gustafsson 2010, ss.130-135; reformen gjordes under Axel Oxenstiernas ledning; kollegierna: 1) kammarkollegiet, 2) kanslikollegiet, 3) krigskollegiet, 4) amiralitetskollegiet, 5) bergskollegiet, 6) kommerskollegiet; ordförandena av dessa kollegier var medlemmar i riksrådet och kanslikollegiets ledare var rikskanslern; riksrådet styrde landet tillsammans med kungen. Notera, att den nuvarande Finlands hederstitlar liksom "kansliråd", "bergsråd" och "kommersråd" följer samma delning; Kujala 2010c. Länen i Finland var: 1) Åbo och Björneborg, 2) Nyland och Tavastland, 3) Viborg och Nyslott, 4) Österbotten.

⁴⁹¹⁶ Kujala 2010c

⁴⁹¹⁷ Kujala 2010c

⁴⁹¹⁸ Kujala 2010c

			Münster och Osnabruck år 1648: det europeiska systemet av suveräna stater fick en definierad form ⁴⁹¹⁹
1656-58	Ett krig mot Polen och Ryssland, "ruptur-kriget"	När kungens armé var i Polen, var Finland nästan utan försvar: Ryssarna märkte det: slag också i Karelen. Mårten Persson Poitz blev flere gånger blesserad och illa skadad i Polen 1656. Borgare från Nyen (Nevanlinna på finska) flyktar till Veckelax ⁴⁹²⁰ . Veckelax tog del i krigets stödfunktioner. Veckelax Nystad sände 30 män till kriget ⁴⁹²¹ . Veckelax män torde ha tagit del i Lejonhufvuds krigståg till Ryssland. Digerdöden kom till Veckelax i augusti 1657. Epidemin fortsatte tills vintern ⁴⁹²² .	Villmanstrand grundades 1649 Rusthåll registerades till jordböcker på samma sätt som frälset från 1600-talets början (drottning Kristinas order) ⁴⁹²³ Veckelax Nystad grundades 1653 Riksdag 1655: En reduktion ⁴⁹²⁴ Kiev till Ryssland 1667
1676	Slaget i Lund	Henrik Husgafvel stupade vid slaget i Lund ⁴⁹²⁵ . Jakob Husgafvel stupade på 1670-talet i Preussen ⁴⁹²⁶ .	Kung Karl XI gjorde sig enväldig i Sverige

⁴⁹¹⁹ Gustafsson 2010, ss. 72-73; Freden slöts i Sveriges del mellan Ferdinand III, römersk kejsare etc. och Christina, svearnas, götarnas och vundernas drottning, furstinna i Finland etc. samt Regnum Sueciae, dvs. freden gällde inte bara fursten och furstinnan utan riket.

⁴⁹²⁰ Nordenstreng & Halila 1974, s. 102

⁴⁹²¹ Nordenstreng & Halila 1974, s. 103

⁴⁹²² Nordenstreng & Halila 1974, s. 103

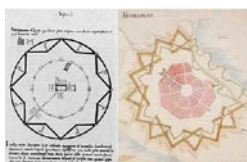
⁴⁹²³ Kujala 2010c

⁴⁹²⁴ Stiernmans Riksdagarnas beslut 1729. II. del. Stockholms Riksdags Beslut. Den 25. Junii. 1655. Ss. 1231-1257.

⁴⁹²⁵ Ramsay 1909, s. 195, 197

⁴⁹²⁶ Ramsay 1909, s. 197

			<p>1680</p> <p>Riksdag 1680: En reduktion⁴⁹²⁷</p> <p>Riksdag 1682: Kungen fick återkallelser gentemot all egendom i landet, som i något tidigare skede varit kronans och givits som gåva</p>
1696-1697	Hungeråren i Finland och Baltien	Ca. 120000 människor dog i hunger och sjukdomar i Finland, Tavastland och Karelen. Många knapesläkter (t.ex. Kouko, Mulle) dog eller lämnade Veckelax. Några flyttade till Estland. Av alla gårdar i Veckelax blev 26 % öde. Av alla knapegårdar i Veckelax blev 24 % öde. I Bredskall 35 % av invånarna dog mellan 1697 och 1699, i Sandby 75 %, i Strömsby 45 %, i Husula 19 %, i Husuböle 28 % och i Stöder 21 %. I Stöder blev inga knapar kvar, i Strömsby bara en. År 1697, Vilken-grenen i Strömsby sålde sin gård till kronofogde Mathias Posa. ⁴⁹²⁸	
1700-1721	Det stora nordiska kriget	<p>Ett krig mot Danmarks, Polens och Rysslands allians. Karl XII steg i land i Själland och tvang Danmark till fred. Då vann de svenska trupperna den ryska armén vid Narva. Därefter gick armén till Polen och erövrade det. Karl XII var dock tvungen att stanna i Polen och tsar Peter erövrade Ingermanland och började bygga St. Petersburg och Kronstadt. Karl XII försökte gå direkt till Moskva men hans armé blev totalt slagen vid Pultava år 1709. Viborg förlorades till Ryssland 1710.</p> <p>Mickel Henriksson Husgafvel stupade ca. 1704 i Polen⁴⁹³¹. Erik Eriksson Husgafvel stupade i Liesna 1708⁴⁹³². Mats Huggut dog i rysk</p>	En juridisk ämbetsexam krävd av alla ämbetsmän med domar-funktioner inrättades i Köpenhamns Universitet år 1736 ⁴⁹⁵⁹

G. Till vänster: Den gamla modellen av "den idealiska staden", som med namnet "Sforzinda" [enligt den milanska familjen Sforza] planerades att bli byggd i Milans närhet bl.a. av

⁴⁹²⁷ Stiernmans Riksdagarnas beslut 1729. II. del. Stockholms Riksdags Beslut. Den 22. Nov. 1680. ss. 1806-1825

⁴⁹²⁸ Korhonen 1981, ss. 282-287

Leonardo da Vinci⁴⁹²⁹.
Till höger:
Fredrikshamns
stadsplan från 1720-
talet. Fredrikshamns
bastioner planerades
av den svenske Axel
Löwen tillsammans
med Johan Henrik
Friesenheim⁴⁹³⁰. De
förstärktes under den
ryska tiden under
ledning av Alexander
Suvorov 1791-1792.
Bara i Palmanova
nära Venedig finns det
en likadan bastionstad
byggd i samma gamla
idealiska stadens
modell. Den
oktagonala delen av
stadsplanen i mitten
av bastioner påminner
av den romerska

fångenskap 1715⁴⁹³³. Erik Arvidsson
Pilhjärta stupade i Polen⁴⁹³⁴. Henrik
Arvidsson Pilhjärta stupade i
Polen⁴⁹³⁵. Erik Johansson Pilhjärta
stupade i Polen⁴⁹³⁶. Arvid Nilsson
Brandstaka (Stöder): stupade på
Svarta Sjön⁴⁹³⁷. Sigfrid Samuelsson
Poitz blev ihjälmarterad 1712 av
ryssar⁴⁹³⁸. Johan Olofsson Husgafvel
tog del i striden om Yxkullhof och
Riga, men blev fången i slaget vid
Liesna⁴⁹³⁹. Gabriel Henriksson
Husgafvel blev fången av danskarna
vid Dönningen⁴⁹⁴⁰. Veckelax kyrka
och hela Fredrikshamn blev rövad
1710⁴⁹⁴¹. Matts Husgafvel kunde
dock spara kyrkoklockorna⁴⁹⁴².

1710 ryssarna kom överraskande till
Veckelax. Befolkningen hann inte
flykta från staden: många fördes till
Ryssland⁴⁹⁴³. Digerdöden kom till
staden igen⁴⁹⁴⁴. Borgare och bönder
flyktade igen till Veckelax från

⁴⁹³¹ Tilas' samling, SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes documenter, dok.nr. XXVII; Korhonen 1981, s. 133; Lewenhaupt 1921, s. 313

⁴⁹³² Tilas' samling, SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlarnes documenter, dok.nr. VIII och Genealogiska Fragmenta: död i fält.

⁴⁹⁵⁹ Gustafsson 2010, ss. 135-138; England had långt oavlönade lokala lågadelmän, gentlemen, inom lokalförvaltning och rättsväsende, t.ex. fredsdomare (justice of peace); i Brandenburg-Preussen det lokala lantrådet, alltid en adelsman från trakten, hade en motsvarande position; i Sverige togs nya tjänstemännen till den gamla adeln (ämbetsadeln).

⁴⁹²⁹ Codex Magliabecchiano II, fol. 43 r, Bibliotheca Nazionale, Firenze, 1460-talet

⁴⁹³⁰ Kaskinen & Kauppi 1992, ss. 4-5. Både da Vincis bild och Löwens & Friesenheims bild används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

⁴⁹³³ Ramsay 1909, s. 192

⁴⁹³⁴ Oksanen & Oksanen 2003, s. 157

⁴⁹³⁵ Oksanen & Oksanen 2003, s. 157

⁴⁹³⁶ Korhonen 1981, s. 155

⁴⁹³⁷ Korhonen 1981, s. 162

⁴⁹³⁸ Ramsay 1909, s. 320; Neovius 1897.

⁴⁹³⁹ Husgafvel-sällskapet 1965, s. 19; Lewenhaupt 1921, s. 313; Wirilander 1953, s. 17

⁴⁹⁴⁰ Korhonen 1981, s. 143

⁴⁹⁴¹ Vehvilä & Castrén 1975, s. 54

⁴⁹⁴² Vehvilä & Castrén 1975, s. 54

⁴⁹⁴³ Nordenstreng & Halila 1974, s. 104

⁴⁹⁴⁴ Nordenstreng & Halila 1974, s. 104

arkitekten Vitruvius
uppfattning av den
idealistiska staden.

erövrade karelska områden⁴⁹⁴⁵.
Byggandet av bastioner runtom
staden börjades av general Nieroth
1711-1712⁴⁹⁴⁶. Garnisonen i
Veckelax hade ca. 2200 män⁴⁹⁴⁷.
Efter att general Nieroth hade dött,
gavs befälet till Georg Lybecker,
som strax drog alla trupper till
Kymmene älvs västra sida. Staden
brändes igen 1712 – av svenska
armén. Ca. 15000 ryska soldater
under ledning av överamiralen F.
Apraksin och general J. Bruce kom
till staden 6.9.1712 och fortsatte i
väster. Fred gjordes 30.8.1721 i
Nystad⁴⁹⁴⁸.

Veckelax Nystad (gamla staden =
Strömsby-Birkola-Borgbacke-
området, på finska Salmenkylä-
Pirkkula-Linnavuori), som år 1653
grundades av generalguvernör Per
Brahe⁴⁹⁴⁹ fick stapelstads rättigheter
efter Viborg hade förlorats och
18.7.1723 ett nytt namn av kungen
Fredrik I: Fredrikshamn. Det också
fick efter ett mellanskede år 1743
ett vapen med en krona över en
båt, båda av guld, på blått fält, men
det är viktigt att notera, att ett
likadant vapen redan år 1660 hade
använts i Veckelax stadens sigill,
"Sigillum Civitatis Veckelaxensis"⁴⁹⁵⁰
troligen efter Grevskapet Nylands
modell⁴⁹⁵¹. Kymmenegårds län var
ju en del av den första Nylands län
under 1640-talet.

Nylands vapen, som i dess
nuvarande form kan ha existerat
redan år 1599⁴⁹⁵², är också likadant
som Helsingfors stads vapen⁴⁹⁵³,

⁴⁹⁴⁵ Nordenstreng & Halila 1974, s. 104

⁴⁹⁴⁶ Nordenstreng & Halila 1974, s. 105

⁴⁹⁴⁷ Nordenstreng & Halila 1974, s. 105

⁴⁹⁴⁸ Hausen 1887, s. 205-206

⁴⁹⁴⁹ En kopia av Per Brahes grundande brev hittades i Viborg slott bland oregistrerade dokument år 2004 och finns nu i Viborg landskapsarkiv, Helsingin Sanomat 1.7.2004

⁴⁹⁵⁰ Nordenstreng & Halila 1974, s. 87

⁴⁹⁵¹ Dahlberg, E. (1698-1715) Suecia Antiqua et Hodierna III: 124, Grevskapet Nylands vapen, »Insigne Comitatus Nylandiae», kopparstick av J. v. d. Aveelen 1714, troligen efter teckning av Elias Brenner: "en blå sköld under grevlig [friherrlig] krona med två strömmar och mellan dessa en båt"

⁴⁹⁵² Rancken & Pirinen 1949, "Suomen vaakunat ja kaupunginsinetit", s. 68

⁴⁹⁵³ Lönnqvist 1995

som efter 1644 användes⁴⁹⁵⁴. Under åren 1550-1639 använde Helsingfors stad dock ett vapen, som påminner sig om den nuvarande Vanda stads vapen⁴⁹⁵⁵. Också Veckelax stad använde ett annorlunda vapen innan 1660: "en stående man hållande en lax med ett metspö (se Fig. 36)"⁴⁹⁵⁶.

Veckelax stads vapen 1660 och det nuvarande Fredrikshamns stads vapen är nästan identiska: det är fråga om samma vapens två versioner.

H. Från vänster: 1) *Veckelax Stads Sigill 1660* med en adlig krona ovan båten, 2) *Fredrikshamns Stads vapen* med kung Fredriks I krona ovan båten och med en mur på skölden (i bruk med detta namn sedan 1743; se Fig. 36), 3) *Helsingfors stads vapen* med en adlig krona ovan båten och på skölden (drottning Kristinas brev om sigill 1639, men i bruk sedan 1644), 4) *Nylands vapen år 1599* med en krona på skölden (ur en plansch till förtydligande av runalfabetet, gjord av Johannes Bureus)⁴⁹⁵⁷, 5) *Nylands förbunds nuvarande vapen*⁴⁹⁵⁸.

På basis av det ovannämnda verkar det, att både Veckelax/Fredrikshamns stads vapen och Helsingfors stads vapen har sitt ursprung i Nylands vapen.

1741-1742

Hattarnas krig

Fredrikshamn/Veckelax och Kymmenedalen förlorades till Ryssland. Svenska trupperna satte staden i brand innan de drog sig tillbaka. Svenska armén drog sig under ledning av general Ch.E.

⁴⁹⁵⁴ Rancken & Pirinen 1949, ss. 89-90

⁴⁹⁵⁵ Rancken & Pirinen 1949, ss. 89-90

⁴⁹⁵⁶ Rancken & Pirinen 1949, s. 101, fig. 164

⁴⁹⁵⁷ Lönnqvist 1995, s. 60-61

⁴⁹⁵⁸ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av publicerade konstverk i en vetenskaplig framställning.

I. En av
Fredrikshamns
bastioner delvis. Foto:
©P.Pöllänen.

Lewenhaupt och general von Buddenbrock tillbaka till Helsingfors nästan utan stridskontakt. Lewenhaupt och von Buddenbrock avrättades i Stockholm senare.

I juli 1741 lägrade 5000 svenska arméns män i Kvarnby 5 km norr om Fredrikshamns bastioner⁴⁹⁶⁰. Befolkningen evakuerade sig norr- och västerut. På våren 1742 kom svenska flottan med 11000 män för att beskydda Fredrikshamn från havet⁴⁹⁶¹. I Juni (16.6.) 1742 kom ca. 1600 kossacker till Kvarnby och åkte 17.6. vidare till Husula. Fältpastor Tiburtinus Tiburtinus beskrev situationen på det följande sättet: "kl. 2 om morgonen inställte sig Cossaguerna i Husula med sitt vanliga skrikande. Alla de som blefvo stilla i husen hade ingen fara; men en Fru Björnramm, som ville springa öfver Gya-gatan, blef tvärt igenom stungen med ett Cossaquespjut."⁴⁹⁶².

General Lewenhaupt drog 20.6.1742 sina trupper bort från Fredrikshamn för att undvika belägringen och i 28.6.1742 brände Svenska armén under ledning av Ch.E. Lewenhaupt Fredrikshamn. Av hans kommand överlämnade den Svenska armén staden utan en riktig stridskontakt i ryssarnas händer efter att ha förstört de kanoner, som de inte kunde ta med⁴⁹⁶³. Veckelax kyrkas kyrkoherde stannade och ringde kyrkoklockorna tills hans slut⁴⁹⁶⁴. Klockan 23 exploderade krutkällarna och snart därefter var hela staden i eld.

Den sista av släkten Huggut på svärdssidan avled 1742 under största krigslågan på Bötesö, Veckelax⁴⁹⁶⁵. En krutkällare exploderade nära Veckelax kyrka⁴⁹⁶⁶, orsakande stor skada,

⁴⁹⁶⁰ Nordenstreng & Halila 1974, s. 266

⁴⁹⁶¹ Nordenstreng & Halila 1974, s. 273

⁴⁹⁶² Tiburtius 1817, 17.6.1742

⁴⁹⁶³ Nordenstreng & Halila 1974, ss. 274-275

⁴⁹⁶⁴ Tiburtius 1817

⁴⁹⁶⁵ Ramsay 1909, s. 192

⁴⁹⁶⁶ Tiburtius 1817

t.ex. i de medeltida bågvalven. En gammal glasmålning med Husgafvel-släktens vapen förstördes⁴⁹⁶⁷.

Tsarinnan Elisabeth publicerade 1742 en manifest om hennes färdighet att stöda Finlands folk, om det skulle vilja bli självständig. General Lewenhaupt fick veta om manifesten 1.4.1742⁴⁹⁶⁸. De av Veckelax-släkterna, som stannade i området, bevarade sin mantalskattfrihet också under den ryska regeringen tills 1700-talets slut, men inte längre.

Efter Fredrikshamns förstöring, en tysk medicin doktor, som ledde marskalk de Lacys arméns hälsovårdsektor, beskrev i sin dagbok, hur händelserna såg ut ur den ryska arméns synvinkel. Han beskrev, hur Fredrikshamns bastioner hade för de ryska trupperna sett ut mycket svåra, nästan omöjliga att erövra och hur han inte kunde förstå, varför den svenska armén hade lämnat befästningen utan strid. Ryska trupperna försökte stoppa elden: en fjärdedel av staden kunde sparas⁴⁹⁶⁹.

Veckelax kyrka sparades av elden, men husarerna hade öppnat gamla gravar, rövat även kläder från de avlidna, och kastat lekamen överallt på kyrkans golv⁴⁹⁷⁰. De här gamla lekamena har utan tvivel varit Veckelax gamla frälseläkters lekamen, troligen ända från medeltiden efter kyrkans färdigblivande. Det är ju troligt att de mest värdefulla gravarna har varit bland de första rövade och kränkda. Det är möjligt att den gamla Husgafvel-släktens gravsten med det husgafvelska vapnet, som Lagus⁴⁹⁷¹ nämner ha varit i Veckelax kyrka och som hade ritats ner, har förstörts i detta sammanhang, när de gamla gravarna har öppnats.

⁴⁹⁶⁷ Hausen 1887, s. 272

⁴⁹⁶⁸ Nordenstreng & Halila 1974, s. 273

⁴⁹⁶⁹ Lerche 1791, ss. 200-203

⁴⁹⁷⁰ Lerche 1791,, 201

⁴⁹⁷¹ Lagus 1860, s. 559

Inte bara gamla gravarna hade förstörts: också bänkerna hade rivits, altaren hade rövats, sakristian hade rövats, bänkarna hade förstörts⁴⁹⁷².

⁴⁹⁷² Lerche 1791, s. 201

Appendix B. De breven om St. Maria Magdalenas spital och kapell i Viborg och dess prebenda i Elimäe.

<i>Mottagaren</i>	<i>Brevets natur</i>	<i>Brevet skickat av</i>	<i>Referens</i>
S:t Johannis och Maria Magdalena prebende i Viborg	"til Sancti Iohannis ok Marie Magdalene prebenda j Wyborgh for war forfadhers siel, her Tordh Bonda Röricxson, <i>som han stichtadhe j sin liiffs thyma</i> "	Niklis Jönsson (Oxenstjerna), Sten Turesson (Bjelke), Karl Bonde och Karl Knutsson (Bonde)	4973
Hövitsmannen på Viborg Erik Axelsson (Tott)	"Priuilegium capelle beate Marie Magdalene in Wiborgh" (överskrift i biskop Magnus Stjernkors' kopiebok) stadfästelse till det av hövitsmannen på Viborg Erik Axelsson invid nämnda slott inrättade leprosoriet med tillhörande (Marie Magdalena) kapell och förbjud åt Åbobiskopen eller vem annan som helst att avhända ifrågavarande stiftelse och vad som till detsamma hör	Påve Sixtus IV	4974
« Olawus de Wiburch », « cappellanus capelle beate Marie Magdalene »	stadfästelse till prästämbete i Maria Magdalena kapell i Viborg	Påve Sixtus IV	4975
Fransiskanklostret i Viborg	Erik Axelsson hade donerat pengar till Maria Magdalena kapell i Viborg, emedan när han tillsammans med sin fru ger ett gods till fransiskanklostret i Viborg, han skriver det följande: <i>" ...Ock thet skall vere then same messe, som iack haffde tilforen sticktadt till sancte Marie Magdalene for xx marker oc hwndre"</i>	Viborgs hövitsman Erik Axelsson Tott	4976
	Sten Sture, Erik Axelssons frus, Elin Gustavsdotters kusins son (ÅSF I:203-205) gav bl.a. Ratula gods till Maria Magdalena spital år 1495		4977
Viborgs hövitsman Erik Turesson (Bielke)	bekräftning för förflyttningen av Maria Magdalenas kapell inom Viborg stads murar	Påve Julius II	4978

⁴⁹⁷³ DF 1700, 15.9.1422, Björnö; Leinberg 1895, ss. 162-163

⁴⁹⁷⁴ DF nr. 3591, 29.3.1475, Rom; A I::42

⁴⁹⁷⁵ DF 3619, 23.11.1475, Rom

⁴⁹⁷⁶ DF 3856, 16.2.1481, Viborg slott

⁴⁹⁷⁷ Grotenfelt 1894, ss. 2-7; Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, Elimäen Pitäjän Historia II, s. 427

⁴⁹⁷⁸ DF nr. 5103, 8.2.1505, Rom.

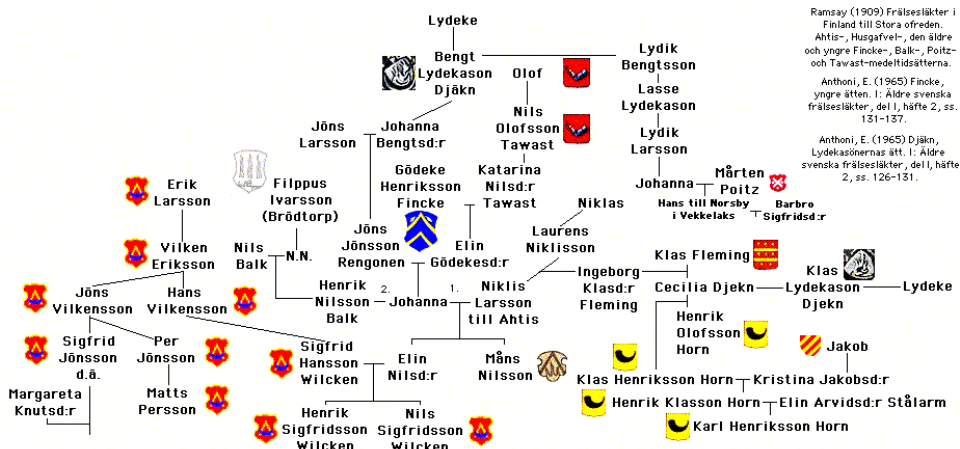
Peder Jakobsson	En onämnd person, troligen Tönne Eriksson Tott, som år 1512 har skrivit en lista över saker som skall uträttas i Finland, nämner, att en av dessa saker är "att underrätta [Sten Sture d y] att uppbörden från S:a Maria Magdalena gods vid Viborg och annorstädes i Finland inte skall till Viborg slott som under Erik Turessons tid, utan att en klerk blir "besittande" där och uppehåller "Guds tidegård" så som Erik Axelsson m fl bestämde"	en onämnd person, troligen Viborgs hövudsman Tönne Eriksson Tott	4979
Eskil Mickelson	Maria Magdalena Spital med dess gods givas till herr Eskil Mickelson i förlåning 12.5.1526	Brevets givare inte nämnd i brevet, men emedan det var fråga om en förlåning, måste brevets egentliga givare vara kung Gustav I	4980

4979 SDHK 37129, år 1512

4980 A II:184

Appendix C. Resultaten av analysen av delhypoteserna, hypoteserna och huvudtesen. **x = sann, x = osann, x = se texten.**

<p>DET REGIONELLA FRÄLSET TOG HAND OM DEN NORDISKA LOKAL-FÖRVALTNINGENS STABILISERING ÖSTER OM KYMMENE-ÄLVEN UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>2. VECKELAX FRÄLSE-SLÄKTER I SVERIGES FÖRVALTNING</p>	<p>2.5. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER VAR MED I UPPRÄTTHÅLLNINGEN AV HOSPITALVÄSENDET I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1400-1500-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.5.1.-2.5.3.</p>
		<p>2.4. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I FORMANDET AV DEN KYRKLIGA ADMINISTRATIONEN I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.4.1.-2.4.5.</p>
		<p>2.3. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I UPPRÄTTHÅLLNINGEN AV SLOTT OCH SLOTTSLÄNVÄSENDET I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.3.1.-2.3.20</p>
		<p>2.2. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I FORMANDET OCH UPPRÄTTHÅLLNINGEN AV FRÄLSEVÄSENDET I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER 1300-1600-TALEN</p>	<p>Del-hypoteserna 2.2.1.-2.2.4.</p>
		<p>2.1. VECKELAX FRÄLSESLÄKTER TOG DEL I FORMANDET AV DEN JURIDISKA ADMINISTRATIONEN I SVERIGES ÖSTRA DELAR UNDER MEDELtiden</p>	<p>Del-hypoteserna 2.1.1.-2.1.3.</p>
		<p>1.4. ANDRA HYPOTESER</p>	<p>Del-hypoteserna 1.4.1.-1.4.12.</p>
<p>1. VECKELAX FRÄLSE-SLÄKTERS URSPRUNG</p>	<p>1.3. HYPOTESERNA OM VECKELAX FRÄLSESLÄKTERS Y-KROMOSOMHAPLOTYPER</p>	<p>Del-hypoteserna 1.3.1.-1.3.3.</p>	
	<p>1.2. HYPOTESERNA OM VECKELAX FRÄLSESLÄKTERS VAPEN</p>	<p>Del-hypoteserna 1.2.1.-1.2.6.</p>	
	<p>1.1. HYPOTESERNA OM ERIK LARSSON</p>	<p>Del-hypoteserna 1.1.1.-1.1.21</p>	
<p>HYPOTESGRUPPERNA</p>	<p>HYPOTESERNA</p>	<p>DEL-HYPO- TESERNA</p>	

Ramsay (1909) Frälseätlar i Finland till Stora ofreden. Ahtis-, Husgafvel-, den äldre och yngre Fincke-, Balk-, Poitz- och Tawast-medeltidsätterna. Anthoni, E. (1965) Fincke, yngre ätt. I: Aldre svenska frälseätlar, del 1, häfte 2, ss. 131-137. Anthoni, E. (1965) Djäk, Lydekasonernas ätt. I: Aldre svenska frälseätlar, del 1, häfte 2, ss. 126-131.

Appendix D. Behandlingen av hypotesen 1.4.1.⁴⁹⁸¹ " Nils Persson till Actis är densamme som Nils Persson Junkar"⁴⁹⁸². Enligt Stiernman⁴⁹⁸³ var Måns Nilsson, till Actis och Helgå, en son av Nils Persson till Actis och Johanna, Jöns Jönsson Rengones dotter till Heikilä, som förr hade Henrik Nilsson⁴⁹⁸⁴. *Se fotnoterna.* Hypotesen förblir oklar. ©Horn-, Fleming- och Tawast-släkternas vapensköldar Jonas Hjelm och Olle E. Johanson 2001.

⁴⁹⁸¹ Vapenbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

⁴⁹⁸² Henrik Sigfridssons (Waaranen III:33) släkträd och Måns Nilssons släkträd enligt Ramsay (1909, ss. 4, 194; ÄSF I::131-137; ÄSF I::126-131; ÄSF I: 266-270)

⁴⁹⁸³ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 2. boken, s. 500

⁴⁹⁸⁴ Stiernman nämner som referens: "mina gamla Finska Slägteböcker, i Mserpt, pag. 32 och 319"; Om den här "Nils Persson till Actis" var densamme som Nils Persson Junker (se 2.2.1., Appendix C, hypotes 1.4.1), skulle Måns Nilssons vapens likhet (eld-gaffel, som enligt Viborgs hövudsman Henric Fleming hade varit också i Wilkin-släktens vapen år 1618, se nedan) med Wilkin-Husgafvel-vapnet förklaras bättre, men problemet med det här alternativet är dock att fastän det fanns 4 generationer från Vilken Eriksson till Matts Perssons antagna bror Nils Persson (Ramsay 1909, s. 195), skulle det finnas bara två generationer från Vilken Eriksson till Sigfrid Hansson, vilket skulle betyda, att Sigfrid Hanssons till Bussila frus Elin Nilsdotters till Actis fader inte kunde vara densamme som Nils Persson Junker eller alternativt, Elin Nilsdotter var gift mycket ung med en gammal man, Sigfrid Hansson. För den här hypotesen talar, att två med namnet Per Nilsson, av vilka den andra kan väl vara Per Nilsson Junker, dvs. enligt den här hypotesen Måns Nilssons bror, var i slottslofwen på Viborg år 1535; Stiernman, 2. upplagan 1836, andra delen, ss. 491-492; A V:322; Jakob Teitts klagomålsregister, s. 78; en Peder Nilsson behöll Wekesalöö i Taipale socken under frälse allt sedan han hade fått där upppå frälse av greve Johan.

Appendix E. Vapen med en sparre av guld på rött fält eller "gules chevron or".

Danmark	Ehrenfeld ⁴⁹⁸⁵	i den nedre hälften av skölden: Gu. on chev. or three roses Gu.	
Danmark	Teilman ⁴⁹⁸⁶	i en hjärtsköld: Gu. on chev. or three roses Gu.	
Danmark	Johannesen fra Odense ⁴⁹⁸⁷	1 g Sparre belagt med 3 r Roser i R	
Danmark	Kirkerup kyrka: en riddares sköld i en takmålning	I R. en sparre av guld/silver	ca 1350, sparren kan vara gul eller vit,
Danmark	von Schmieden ⁴⁹⁸⁸	I en kvarter av skölden i rött en sparre av guld med tre rosor av silver, 2 och 1	
Danmark	Winke av Danmark-vapen	Gu. a chev. or betw three stars	
Danmark/Schleswig-Holstein/Preussen	von Schmidt eller Phiseldeck ⁴⁹⁸⁹	Skjoldet rødt deri en Guld-Sparre ledsaget foroven af to forneden af en liggende Guld-Maane	
England	Gedding ⁴⁹⁹⁰	Gu. a chev. betw. three eagles' heads erased or	
England	Fenrother ⁴⁹⁹¹	Gu. on a chev. betw. six shackles in pairs or three heathcocks azure a bordure engr of the second ogressy	
England	Abbey of Premonstratensian Canons at Torre ⁴⁹⁹²	Gu. a chev. betw. three pastoral staves or	
England	Arnold ⁴⁹⁹³	Gu. a chev. betw. three pheons or	

⁴⁹⁸⁵ Achen 1973

⁴⁹⁸⁶ Achen 1973

⁴⁹⁸⁷ Reitzel 1955-58, s. 105

⁴⁹⁸⁸ Achen 1973

⁴⁹⁸⁹ "Vaabenførende slægter i Danmark" Det Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik 1946, Heraldisk forlag, København, s. 27, se också *Schmidt v. Leda gen. v. Hattenstein*, Siebmacher 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Preussische Adel. Edelleute. Nachträge u. Verbesserungen.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 160, Tafel 138; också Siebmacher, J. 1870, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel der Herzogthümer Schleswig-Holstein-Lauenburg". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 32, Tafel 16.

⁴⁹⁹⁰ Burke 1884/1969, p.392

⁴⁹⁹¹ Papworth 1874/1985, s. 533

⁴⁹⁹² Papworth 1874/1985, s. 467

⁴⁹⁹³ Papworth 1874/1985, s. 462

England	Austin ⁴⁹⁹⁴	Gu. a chev. betw. three long crosses or	
England	Balfour ⁴⁹⁹⁵	Gu. on a chev. betw. in chief two otter's heads and in base a fleur-de-lis or an otter's head erased as the first	
England	Bangor ⁴⁹⁹⁶	Gu. a chev. betw. three leopard's heads or a chief ermine	
England	Barlow ⁴⁹⁹⁷	Gu. on a chev. betw. three crosses croslet sable two lions passant counterpassant of the first	
England	Baron ⁴⁹⁹⁸	Gu. on a chev. betw. three garbs or fretty azure	
England	Berkeley av Arlingham ⁴⁹⁹⁹	Gu a chev. betw three crosses crosslet or	
England	Berkeley av Uley och Stoke Giffard ⁵⁰⁰⁰	Gu a chev. or betw. ten crosses pattée argent	
England	Blackett Blanchard Garton ⁵⁰⁰¹	Gu. a chev. betw. in chief two bezants and in base a griffin's head erased or	
England	Blanchard ⁵⁰⁰²	Gu. a chev. or in chief two bezants in base a griffin's head erased of the second	
England	Blayne också Davies and Lloyd ⁵⁰⁰³	Gu. a chev. or and chief ermine	
England	Blundell ⁵⁰⁰⁴	Gu. a chev. or betw. three unicorn's heads coupé argent	
England	Bolds ⁵⁰⁰⁵	Gu. a chev. or betw. three lions rampant or	
England	Boteler/Botelle r ⁵⁰⁰⁶	Gu. a chev. betw. three cups covered or	

⁴⁹⁹⁴ Burke 1884/1969, s. 35

⁴⁹⁹⁵ Papworth 1874/1985, s. 518

⁴⁹⁹⁶ Papworth 1874/1985, s. 471

⁴⁹⁹⁷ Papworth 1874/1985, s. 508

⁴⁹⁹⁸ Papworth 1874/1985, s. 517

⁴⁹⁹⁹ Burke 1884/1969, s. 74

⁵⁰⁰⁰ Burke 1884/1969, s. 74

⁵⁰⁰¹ Papworth 1874/1985, s. 463

⁵⁰⁰² Burke 1884/1969, s. 89

⁵⁰⁰³ Papworth 1874/1985, s. 378

⁵⁰⁰⁴ Papworth 1874/1985, s. 448

⁵⁰⁰⁵ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁰⁶ Papworth 1874/1985, s. 415

England	Bradley ⁵⁰⁰⁷	Gu. a chev. betw. three boar's heads or	
England	Breach ⁵⁰⁰⁸	Gu. a chev. betw. three bugle-horns stringed or	
England	Brooke ⁵⁰⁰⁹	Gu. on a chev. or three lions ramp sable	
England	Broughton/Brocton ⁵⁰¹⁰	Gu. a chev. betw. three bears pass or	
England	Bukhill ⁵⁰¹¹	Gu. a chev. betw. three buckles or	
England	Burgoyne ⁵⁰¹²	Gu. a chev. or betw. three talbots argent on a chief embattled of the last as many martlets azure	
England	Burnham	Gu. a chev. or betw. three lion's heads erased argent ⁵⁰¹³	Gu. a chev. betw. three lion's heads erased or ⁵⁰¹⁴
England	Burton ⁵⁰¹⁵	Gu. a chev. betw. three boar's head couped or	
England	Butts ⁵⁰¹⁶	Gu. on a chev. betw. three estoiles or as many lozenges of the first	
England	Carew ⁵⁰¹⁷	Gu. on a chev. betw. three 5-foils or as many estoiles of the first	
England	Carey ⁵⁰¹⁸	Gu. a chev. betw. three lion's heads erased or on a chief per fess nebuly argent and azure a pale like the last charged with a pelican close of the third vulning her breast as the first	
England	Cargill Fynnee ⁵⁰¹⁹	Gu. a chev. betw. three martlets or	
England	Carvill ⁵⁰²⁰	Gu. a chev. or betw. three leopard's heads argent	

⁵⁰⁰⁷ Papworth 1874/1985, s. 434

⁵⁰⁰⁸ Papworth 1874/1985, s. 452

⁵⁰⁰⁹ Burke 1884/1969, s. 130

⁵⁰¹⁰ Papworth 1874/1985, s. 384

⁵⁰¹¹ Papworth 1874/1985, s. 404

⁵⁰¹² Burke 1884/1969, s. 147

⁵⁰¹³ Papworth 1874/1985, s. 440

⁵⁰¹⁴ Papworth 1874/1985, s. 440

⁵⁰¹⁵ Papworth 1874/1985, s. 434

⁵⁰¹⁶ Papworth 1874/1985, s. 510

⁵⁰¹⁷ Papworth 1874/1985, s. 516

⁵⁰¹⁸ Papworth 1874/1985, s. 478

⁵⁰¹⁹ Papworth 1874/1985, s. 400

⁵⁰²⁰ Papworth 1874/1985, s. 439

England	Chamber ⁵⁰²¹	Gu. a chev. betw. three cinquefoils or	
England	Chamblayn, Spicer ⁵⁰²²	Gu. on a chev. betw. three escallops or a tower sable	
England	Chellisworth ⁵⁰²³	Gu. a chev. betw. three buck's heads cabossed or	
England	Chitwin ⁵⁰²⁴	Gu. a chev. betw. three estoiles or	
England	Clifford ⁵⁰²⁵	Gu. a chev. betw. three talbot's heads erased or	
England	Cockeine ⁵⁰²⁶	Gu. a chev. or betw. three cocks or	
England	Cooke ⁵⁰²⁷	Gu. a chev. or betw. three crescents argent a canton of the last within a bordure ermine	
England	Corbet ⁵⁰²⁸	Gu. on a chev. or three ravens sable	
England	Corbett ⁵⁰²⁹	Gu. on a chev. or three ravens sable	
England	Coxs ⁵⁰³⁰	Gu. a chev. or betw. three stag's attires affixed to the scalps	
England	Crompe ⁵⁰³¹	Gu. a chev. betw. three 4-foils or	
England	Crosse ⁵⁰³²	Gu. a chev. or betw. three crosses croslet argent	
England	Crow ⁵⁰³³	Gu. a chev. or betw. three dunghill-cocks argent armed of the second	
England	Dacombe ⁵⁰³⁴	Gu. on a chev. or betw. three roses argent as many towers with spires azure	
England	Dade of Norfolk ⁵⁰³⁵	Gu. chev. or betw. three garbs or	

⁵⁰²¹ Burke 1884/1969, s. 181

⁵⁰²² Papworth 1874/1985, s. 510

⁵⁰²³ Papworth 1874/1985, s. 436

⁵⁰²⁴ Papworth 1874/1985, s. 418

⁵⁰²⁵ Papworth 1874/1985, s. 436

⁵⁰²⁶ Papworth 1874/1985, s. 392

⁵⁰²⁷ Papworth 1874/1985, s. 469

⁵⁰²⁸ Burke 1884/1969, s. 228

⁵⁰²⁹ Papworth 1874/1985, s. 480

⁵⁰³⁰ Papworth 1874/1985, s. 452

⁵⁰³¹ Papworth 1874/1985, s. 426

⁵⁰³² Papworth 1874/1985, s. 410

⁵⁰³³ Papworth 1874/1985, s. 392

⁵⁰³⁴ Papworth 1874/1985, S. 513

⁵⁰³⁵ Burke 1884/1969, s. 256

England	Dalling/Bulwer ⁵⁰³⁶	Gu. on a chev. betw. three eagles close regardant or as many 5-foils sable	
England	Danvers or D'Anvers	Gu. a chev. betw. three mullets of six points or ⁵⁰³⁷	Gu. a chev. wavy betw. three mullets of six points radiant or pierced azure quartering Butler of Lanesborough ⁵⁰³⁸
England	Davers ⁵⁰³⁹	Gu. on a chev. betw. three leopard's heads or as many mullets of the first	
England	de Cobham ⁵⁰⁴⁰	Gu. on a chev. or three fleurs de lys azure ⁵⁰⁴¹	Gu. on a chev. or three estoiles sable ⁵⁰⁴²
England	de Insula, de Lisle ⁵⁰⁴³	Gu. a chev. or betw. three 3-foils slipped argent	
England	Delacharois ⁵⁰⁴⁴	Gu. a chev. betw. in chief three mullets in one and two or and in base an anchor argent	
England	Dickman ⁵⁰⁴⁵	Gu. on a chev. or betw. three demi-lions rampant argent as many hurts	
England	Dister ⁵⁰⁴⁶	Gu. a chev. or betw. three eagles displ argent	
England	Dolseley ⁵⁰⁴⁷	Gu. a chev. or betw. three eagles displ argent	
England	Donithorn ⁵⁰⁴⁸	Gu. a chev. or betw. three martlets argent	
England	Downer ⁵⁰⁴⁹	Gu. a chev. or betw. three peacocks argent	

⁵⁰³⁶ Papworth 1874/1985, s. 502

⁵⁰³⁷ Burke 1884/1969, s. 261

⁵⁰³⁸ Burke 1884/1969, s. 262

⁵⁰³⁹ Papworth 1874/1985, s. 522

⁵⁰⁴⁰ Andra varianter: 1) Gu. on a chev. or three mullets azure (Burke 1884/1969, s. 208), 2) Gu. on a chev. argent three crescents of the field (Burke 1884/1969, s. 208), 3) Gu. on a chev. or three crescents sable (Burke 1884/1969, s. 208)

⁵⁰⁴¹ Humphery-Smith 1973, s. 83, Burke 1884/1969, s. 208

⁵⁰⁴² Burke 1884/1969, s. 207

⁵⁰⁴³ Papworth 1874/1985, s. 425

⁵⁰⁴⁴ Papworth 1874/1985, s. 460

⁵⁰⁴⁵ Papworth 1874/1985, s. 498

⁵⁰⁴⁶ Papworth 1874/1985, s. 396

⁵⁰⁴⁷ Papworth 1874/1985, s. 494

⁵⁰⁴⁸ Papworth 1874/1985, s. 400

⁵⁰⁴⁹ Papworth 1874/1985, s. 401

England	Drayton ⁵⁰⁵⁰	Gu. on a chev. or three roses azure	
England	Dycer, Dicor ⁵⁰⁵¹	Gu. on a chev. betw. three eagles displ or sable many torteaux	
England	Dyster ⁵⁰⁵²	Gu. a chev. or betw. three eagles displ double-headed erm/or	
England	East ⁵⁰⁵³	Gu. a chev. betw. three pairs of wings lure or	
England	Ellis ⁵⁰⁵⁴	Gu. a chev. or betw. three lions rampant or	
England	Ellison ⁵⁰⁵⁵	Gu. a chev. betw. three eagles' heads erased argent	Gu. a chev. betw. three eagles' heads erased or/Gu. a chev. or betw. three griffin's heads argent
England	Eyre ⁵⁰⁵⁶	Gu. on a chev. betw. three leopard's heads or as many escallops of the first	
England	Ferounces, Ferounes	Gu. a chev. betw. three horseshoes or ⁵⁰⁵⁷	Gu. a chev. betw. three horseshoes argent ⁵⁰⁵⁸
England	Finney ⁵⁰⁵⁹	Gu. on a chev. betw. three martlets or as many mullets sable	
England	Fox ⁵⁰⁶⁰	Gu. a chev. betw. three lion's head erased or a chief argent	
England	Framlingham ⁵⁰⁶¹	Gu. on a chev. betw. three esquire's helmets plumed of three feathers one or within two argent a mullet charged with a crescent for difference	
England	Francis ⁵⁰⁶²	Gu. a chev. or betw. three eagles displ or	

⁵⁰⁵⁰ Papworth 1874/1985, s. 484

⁵⁰⁵¹ Papworth 1874/1985, s. 502

⁵⁰⁵² Papworth 1874/1985, s. 396

⁵⁰⁵³ Papworth 1874/1985, s. 468

⁵⁰⁵⁴ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁵⁵ Burke 1884/1969, s.323

⁵⁰⁵⁶ Papworth 1874/1985, s. 521

⁵⁰⁵⁷ Papworth 1874/1985, s. 452

⁵⁰⁵⁸ Papworth 1874/1985, s. 452

⁵⁰⁵⁹ Papworth 1874/1985, s. 504

⁵⁰⁶⁰ Papworth 1874/1985, s. 471

⁵⁰⁶¹ Papworth 1874/1985, s. 525

⁵⁰⁶² Papworth 1874/1985, s. 396

England	Frankton ⁵⁰⁶³	Gu. on a chev. or three mullets sable	
England	Fynte ⁵⁰⁶⁴	Gu. on a chev. betw. three martlets or as many mullets sable a chief of the second charged with three mascles as the first	
England	Geding ⁵⁰⁶⁵	Gu. a chev. betw. three birds or	
England	Goad ⁵⁰⁶⁶	Gu. a chev. or betw. three lions double tailed arg	
England	Golding ⁵⁰⁶⁷	Gu. a chev. betw. three bezants	
England	Good ⁵⁰⁶⁸	Gu. a chev. or betw. three lions rampant or	
England	Goode ⁵⁰⁶⁹	Gu. on a chev. betw. three lions rampant or as many 5-foils of the first	
England	Goselyn/Gosling Maxe ⁵⁰⁷⁰	Gu. a chev. betw. three crescents or	
England	Greenway ⁵⁰⁷¹	Gu. a chev. betw. three covered cups or on a chief argent as many griffin's heads erased azure	
England	Gregorie, Gregory ⁵⁰⁷²	Gu. crusily or on a chev. of the last three crosses croset as the first	
England	Griffith ⁵⁰⁷³	Gu. a chev. or betw. three lions rampant or	
England	Gwyn ⁵⁰⁷⁴	Gu. a chev. betw. three lions salient or	
England	Hadley ⁵⁰⁷⁵	Gu. on a chev. or three crosses patonce of the first	
England	Haldimand ⁵⁰⁷⁶	Gu. on a chev. or three crosses patonce of the first	

⁵⁰⁶³ Papworth 1874/1985, s. 488

⁵⁰⁶⁴ Papworth 1874/1985, s. 539

⁵⁰⁶⁵ Papworth 1874/1985, s. 392

⁵⁰⁶⁶ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁶⁷ Burke 1884/1969, s. 407

⁵⁰⁶⁸ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁶⁹ Papworth 1874/1985, s. 498

⁵⁰⁷⁰ Papworth 1874/1985, s. 409

⁵⁰⁷¹ Papworth 1874/1985, s. 476

⁵⁰⁷² Papworth 1874/1985, s. 482

⁵⁰⁷³ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁷⁴ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁷⁵ Papworth 1874/1985, s. 482

⁵⁰⁷⁶ Papworth 1874/1985, s. 382

England	Hartford ⁵⁰⁷⁷	Gu. a chev. betw. three buck's heads or	
England	Haynelles ⁵⁰⁷⁸	Gu. a chev. or betw. three fleur-de-lis argent	
England	Herle ⁵⁰⁷⁹	Gu. a chev. or betw. three whovellers argent	
England	Hewick/Hewike ⁵⁰⁸⁰	Gu. on a chev. or three crosses croslet flory sable	
England	Hill ⁵⁰⁸¹	Gu. a chev. betw. three garbs or within a bordure argent	
England	Hinde ⁵⁰⁸²	Gu. a chev. betw. three hinds tripping or ocksâ Gu. on a chev. betw. three hinds trippant or a lion's head erased azure betw. two hurts each charged with a fleur-de-lis of the second	
England	Hoerne	Gu. a chev. or betw. three bugle-horns argent ⁵⁰⁸³	Gu. a chev. or betw. three bugle-horns stringed argent ⁵⁰⁸⁴
England	Holden ⁵⁰⁸⁵	Gu. a chev. betw. three crosses croslet or on a chief of the second a lion passant as the first	
England	Hondon ⁵⁰⁸⁶	Gu. a chev. betw. three crosses croslet and in chief a lion passant or	
England	Hotott, Maxey, Parner ⁵⁰⁸⁷	Gu. a chev. or betw. three crescents argent	
England	Howell-y-Pedolau ⁵⁰⁸⁸	Gu. a chev. or betw. three lions rampant or	
England	Hugget ⁵⁰⁸⁹	Gu. a chev. betw. three buck's heads cabossed or	

⁵⁰⁷⁷ Papworth 1874/1985, s. 436

⁵⁰⁷⁸ Papworth 1874/1985, s. 421

⁵⁰⁷⁹ Papworth 1874/1985, s. 396

⁵⁰⁸⁰ Papworth 1874/1985, s. 482

⁵⁰⁸¹ Papworth 1874/1985, s. 430

⁵⁰⁸² Burke 1884/1969, s. 492

⁵⁰⁸³ Papworth 1874/1985, s. 452

⁵⁰⁸⁴ Papworth 1874/1985, s. 452

⁵⁰⁸⁵ Papworth 1874/1985, s. 472

⁵⁰⁸⁶ Papworth 1874/1985, s. 469

⁵⁰⁸⁷ Papworth 1874/1985, s. 409

⁵⁰⁸⁸ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵⁰⁸⁹ Papworth 1874/1985, s. 436

England	Hungerford ⁵⁰⁹⁰	Gu. a chev. betw. three crosses croslet fitchy or	
England	Hunter ⁵⁰⁹¹	Gu. on a chev. or betw. three bucks' heads erased of the second as many buglehorns stringed sable	
England	Huskisson ⁵⁰⁹²	Gu. a chev. betw. three elephants heads erased ppr	
England	Impey	Gu. on a chev. betw. three leopards' faces or as many cinquefoils of the field ⁵⁰⁹³	Gu. on a chev. or three crescents of the first ⁵⁰⁹⁴
England	James ⁵⁰⁹⁵	Gu. on a chev. betw. three lions passant guardant or as many escallops sable	
England	Kenne ⁵⁰⁹⁶	Gu. a chev. betw. six crescents or	
England	King ⁵⁰⁹⁷	Gu. a chev. betw. ten crosses croslet flory or	
England	Kingston ⁵⁰⁹⁸	Gu. on a chev. betw. three 5-foils or as many mullets azure	
England	Kirkwood ⁵⁰⁹⁹	Gu. on a chev. or betw. three fetterlocks argent a pheon enclosed by two pierced mullets sable	
England	Lambert	Gu. a chev. or betw. three lambs passant argent a chief chequy of the second and azure ⁵¹⁰⁰	Gu. on a chev. betw. three lambs statant argent a crescent for difference ⁵¹⁰¹
England	Langdon ⁵¹⁰²	Gu. a chev. betw. three boar's heads erased or	

⁵⁰⁹⁰ Papworth 1874/1985, s. 412

⁵⁰⁹¹ Burke 1884/1969, s. 521

⁵⁰⁹² Papworth 1874/1985, s. 436

⁵⁰⁹³ Burke 1884/1969, s. 527

⁵⁰⁹⁴ Burke 1884/1969, s. 527

⁵⁰⁹⁵ Papworth 1874/1985, s. 498

⁵⁰⁹⁶ Papworth 1874/1985, s. 409

⁵⁰⁹⁷ Burke 1884/1969, s. 565

⁵⁰⁹⁸ Papworth 1874/1985, s. 516

⁵⁰⁹⁹ Papworth 1874/1985, s. 533

⁵¹⁰⁰ Papworth 1874/1985, S. 470

⁵¹⁰¹ Papworth 1874/1985, s. 499

⁵¹⁰² Papworth 1874/1985, s. 434

England	Layard ⁵¹⁰³	Gu. a chev. or betw. in chief two six pointed mullets of the last the edges issuing rays pierced like the first and in base a crescent argent on a chief azure three mullets as before	
England	Layton ⁵¹⁰⁴	Gu. a chev. betw. three crosses patty or	
England	Lesturmy ⁵¹⁰⁵	Gu. a chev. betw. three estoiles or	
England	Limington, Lymington ⁵¹⁰⁶	Gu. a chev. or fimbriated engr sa betw. three heronshaws or storks argent	
England	Lyle de ⁵¹⁰⁷	Gu. a chev. betw. three leaves or	
England	Mablethorp ⁵¹⁰⁸	Gu. a chev. or betw. a lion pass in chief of the last and three crosses crosslet in base two and one argent	
England	Malbech, Malbesh, Malbish ⁵¹⁰⁹	Gu. a chev. or betw. three hind's heads erased argent	
England	Malefont ⁵¹¹⁰	Gu. on a chev. or a lion passant sable crowned of the second	
England	Martin	Gu. a chev. betw. in chief three martlets and in base a crescent argent ⁵¹¹¹	Gu. on a chev. betw. in chief two mullets or and in base a lion rampant argent three crosses croslet fitchy azure ⁵¹¹²
England	Martin ⁵¹¹³	Gu. on a chev. or three bloodhounds passant sable	
England	Michell ⁵¹¹⁴	Gu. a chev. betw. three wings or	

⁵¹⁰³ Papworth 1874/1985, s. 477

⁵¹⁰⁴ Papworth 1874/1985, s. 412

⁵¹⁰⁵ Papworth 1874/1985, s. 418

⁵¹⁰⁶ Papworth 1874/1985, s. 398

⁵¹⁰⁷ Papworth 1874/1985, s. 453

⁵¹⁰⁸ Papworth 1874/1985, s. 383

⁵¹⁰⁹ Papworth 1874/1985, s. 436

⁵¹¹⁰ Papworth 1874/1985, s. 480

⁵¹¹¹ Papworth 1874/1985, s. 400

⁵¹¹² Papworth 1874/1985, s. 530

⁵¹¹³ Burke 1884/1969, s. 663

⁵¹¹⁴ Papworth 1874/1985, s. 468

England	Milaton, Milliton ⁵¹¹⁵	Gu. a chev. or betw. three salmons naiant argent	
England	Millington, Anvers, Anmers, Anners ⁵¹¹⁶	Gu. a chev. betw. three mulletts or	
England	Montessey ⁵¹¹⁷	Gu. a chev. betw. three billets or	
England	Newte ⁵¹¹⁸	Gu. a chev. betw. three swords in bend sinister ppr hilt and pomel in chief or each passing through a heart argent	
England	Noseworthy ⁵¹¹⁹	Gu. a chev. or and a pile counterchanged	
England	Nyuel du Roy ⁵¹²⁰	de gu au chev. d'or acc de 3 feuilles de même	
England	Offerton ⁵¹²¹	Gu. a chev. or three annulets of the first	
England	Owain	Gu. a chev. betw. in chief two true-love knots in base a lion rampant or	
England	Parker ⁵¹²²	Gu. a chev. betw. three leopard's faces or	Gu. a chev. betw. three keys or as many estoiles sable
England	Paynter ⁵¹²³	Gu. a chev. betw. three griffin's heads erased or ona a chief of the second a close helmet sable enclosed by two ogresses	
England	Pearle ⁵¹²⁴	Gu. on a chev. betw. three leopard's heads or as many mulletts sable	
England	Penfold ⁵¹²⁵	Gu. a chev. betw. three carpenter's axes or hafted argent	

⁵¹¹⁵ Papworth 1874/1985, s. 419

⁵¹¹⁶ Papwoth 1874/1985, s. 460

⁵¹¹⁷ Papworth 1874/1985, s. 390

⁵¹¹⁸ Papworth 1874/1985, s. 390

⁵¹¹⁹ Papworth 1874/1985, s. 375

⁵¹²⁰ Raneke 1975, Bergshammar-vapenboken - en medeltidsheraldisk studie, del II, s. 292

⁵¹²¹ Papworth 1874/1985, s. 479

⁵¹²² Burke 1884/1969, s. 775

⁵¹²³ Papworth 1874/1985, s. 476

⁵¹²⁴ Papworth 1874/1985, s. 522

⁵¹²⁵ Burke 1884/1969, s. 789

England	Peter ⁵¹²⁶	Gu. on a chev. betw. two escallops argent a Cornish chough ppr enclosed by so many 5-foils azure a chief as the second charged with a rose enclosed by a pair of fleurs-de-lis like the first seeded or barbed and leaved vert	
England	Peters ⁵¹²⁷	Gu. on a chev. betw. three boar's heads coupé or a buckle argent	
England	de Kyme ⁵¹²⁸	Gu. a chev. betw. three ten also 9 and 6 crosses crosslet or ; också Gu. a chev. or	
England	Pickering ⁵¹²⁹	Gu. on a chev. betw. three fleurs-de-lis or as many annulets sable	
England	de Pin ⁵¹³⁰	Gu. a chev. betw. three pine leaves or	
England	Pyne ⁵¹³¹	Gu. a chev. betw. three pine trees eradicated or	
England	Rich Windsor ⁵¹³²	Gu. a chev. betw. three crosses botonée or också Gu. chev. erminois betw. three crosses botonée crest: a wyvern wings elevated argent	
England	Roberts ⁵¹³³	Gu. on a chev. betw. three buck's heads cabossed argent a crescent of the first for difference	
England	Rose/Rosse ⁵¹³⁴	Gu. on a chev. or betw. three horseshoes argent as many roses of the first	
England	Sandon ⁵¹³⁵	Gu. a chev. betw. three writing sand-boxes reversed issuing sand or	
England	Sibesden ⁵¹³⁶	Gu. a chev. or betw. three bezants on a chief indented of the second a greyhound in full course sable	

⁵¹²⁶ Papworth 1874/1985, s. 538

⁵¹²⁷ Papworth 1874/1985, s. 519

⁵¹²⁸ Burke 1884/1969, s. 575

⁵¹²⁹ Papworth 1874/1985, s. 512

⁵¹³⁰ Papwoth 1874/1985, s. 454

⁵¹³¹ Papworth 1874/1985, s. 468

⁵¹³² Papworth 1874/1985, s. 412; Burke 1884/1969, p. 851

⁵¹³³ Papworth 1874/1985, s. 520

⁵¹³⁴ Papworth 1874/1985, s. 528

⁵¹³⁵ Papworth 1874/1985, s. 463

⁵¹³⁶ Papworth 1874/1985, s. 471

England	Skewis ⁵¹³⁷	Gu. a chev. betw. three stumps of trees or	
England	Skewse ⁵¹³⁸	Gu. a chev. betw. three escallops or on a chief of the second a griffin passant azure enclosed by two torteaux each charged with a fleur-de-lis gold	
England	Sleigh/Sley ⁵¹³⁹	Gu. a chev. betw. three owls or	
England	Slingsby ⁵¹⁴⁰	Gu. a chev. and in chief two leopard's heads or ⁵¹⁴¹	Gu. a chev. or in chief two leopard's heads and in base a hunting-horn argent ⁵¹⁴²
England	Slough ⁵¹⁴³	Gu. a chev. betw. three crosses sarcelly or	
England	Slowly ⁵¹⁴⁴	Gu. a chev. betw. three bats displ or	
England	Smalman ⁵¹⁴⁵	Gu. a chev. betw. three falcons rising or	
England	Smith ⁵¹⁴⁶	Gu. on a chev. or betw. three bezants as many crosses pattée fitchée sable ⁵¹⁴⁷	Gu. on a chev. engr or three crosses pattée fitchée ⁵¹⁴⁸
England	Soame ⁵¹⁴⁹	Gu. a chev. betw. three hammers or ⁵¹⁵⁰	Gu. a chev. betw. three mallets or ⁵¹⁵¹

⁵¹³⁷ Papworth 1874/1985, s. 467

⁵¹³⁸ Papworth 1874/1985, s. 476

⁵¹³⁹ Papworth 1874/1985, s. 401

⁵¹⁴⁰ Andra varianter: 1) Gu. a chev. or betw. in chief two leopard's faces and in base a hunting-horn argent stringed or (Papworth 1874/1985, s. 432)

⁵¹⁴¹ Papworth 1874/1985, s. 381

⁵¹⁴² Papworth 1874/1985, s. 432

⁵¹⁴³ Papworth 1874/1985, s. 412

⁵¹⁴⁴ Papworth 1874/1985, s. 384

⁵¹⁴⁵ Papworth 1874/1985, s. 398

⁵¹⁴⁶ Många olika varianter, t.ex. Gu. a chev. betw. three leopards' faces or a chief ermine (Burke 1884/1969, s. 942)

⁵¹⁴⁷ Burke 1884/1969, s. 935

⁵¹⁴⁸ Burke 1884/1969, s. 938

⁵¹⁴⁹ Andra varianter: 1) Gu. a chev. betw. three cross staves or (Papworth 1874/1985, s. 466)

⁵¹⁵⁰ Papworth 1874/1985, s. 430

⁵¹⁵¹ Papworth 1874/1985, s. 430

England	Spoure ⁵¹⁵²	Gu. on a chev. or a rose of the first betw. two mullets sable	
England	Spurre ⁵¹⁵³	Gu. on a chev. or a rose of the first betw. two spur rowels sable	
England	Strickland ⁵¹⁵⁴	Gu. a chev. or betw. three crosses pattée argent on a canton ermine a buck's head erased and attired sable	
England	Sutton ⁵¹⁵⁵	Gu. a chev. betw. three roses or	
England	Tarleton ⁵¹⁵⁶	Gu. a chev. erminois betw. three cinquefoils or	
England	Taylour ⁵¹⁵⁷	Gu. on a chev. or betw. three escallops argent another chev. of the third	
England	Thelwall ⁵¹⁵⁸	Gu. on a chev. or betw. three boar's heads argent as amny 3-foils vert	
England	Thomas ⁵¹⁵⁹	Gu. on a chev. betw. three herons argens four barrulets azure	
England	Thomas de Verres	Gu. a chev. or	
England	Throckmorton ⁵¹⁶⁰	Gu. on a chev. or three bars gemells sable	
England	Thynne ⁵¹⁶¹	Gu. a chev. betw. three martlets or on a chief of the second as many mullets sable	
England	Tirwhit ⁵¹⁶²	Gu. a chev. betw. three lapwings or	
England	Trewile ⁵¹⁶³	Gu. a chev. betw. three boars pass or	
England	Tripp ⁵¹⁶⁴	Gu. a chev. betw. three nag's heads erased or	

⁵¹⁵² Papworth 1874/1985, s. 484

⁵¹⁵³ Papworth 1874/1985, s. 484

⁵¹⁵⁴ Burke 1884/1969, s. 981

⁵¹⁵⁵ Papworth 1874/1985, s. 423

⁵¹⁵⁶ Burke 1884/1969, p. 997

⁵¹⁵⁷ Papworth 1875/1985, s. 510

⁵¹⁵⁸ Papworth 1874/1985, s. 519

⁵¹⁵⁹ Papworth 1874/1985, s. 502)

⁵¹⁶⁰ Papworth 1874/1985, s. 479

⁵¹⁶¹ Papworth 1874/1985, s. 477

⁵¹⁶² Papworth 1874/1985, s. 399

⁵¹⁶³ Papworth 1874/1985, s. 384)

⁵¹⁶⁴ Papworth 1874/1985, s. 438

England	Turk ⁵¹⁶⁵	Gu. a chev. betw. three lion's heads erased or on a chief of the second a griffin passant azure unguled Gu.	
England	Twiss ⁵¹⁶⁶	Gu. a chev. betw. three hinds trippant or	
England	Twycross, Wotton ⁵¹⁶⁷	Gu. a chev. betw. in chief two crosses patty fitchy and in base an annulet or	
England	Wablethorp ⁵¹⁶⁸	Gu. a chev. betw. in chief three crosses croslet and in base a lion pass or	
England	Walkinton, Walkington, Walkenton ⁵¹⁶⁹	Gu. on a chev. betw. three martlets argent a crescent of the first	
England	Waller ⁵¹⁷⁰	Gu. on a chev. or betw. three crosses flory argent fretty sable	
England	Wardrop ⁵¹⁷¹	Gu. on a chev. betw. in chief two mullets or and in base a lion rampant argent three crosses croslet fitchy azure	
England	Way, Waye ⁵¹⁷²	Gu. a chev. or betw. three lucies haurient arg	
England	Wenlock ⁵¹⁷³	Gu. a chev. or betw. three lions ramp guardargent	
England	Whatley ⁵¹⁷⁴	Gu. a chev. betw. three pigeons within a bordure or	
England	Whitewell ⁵¹⁷⁵	Gu. a chev. betw. three buckets [or pails] or	
England	Wilkin/Wilkins	Gu. on a chev. betw. three whelks argent a demi-lion enclosed by two martlets sable ⁵¹⁷⁶	Gu. on a chev. argent betw. three whelks or a fleur-de-lis sable ⁵¹⁷⁷

⁵¹⁶⁵ Papworth 1874/1985, s. 477

⁵¹⁶⁶ Papworth 1874/1985, s. 385

⁵¹⁶⁷ Papworth 1874/1985, s. 410

⁵¹⁶⁸ Papworth 1874/1985, s. 412

⁵¹⁶⁹ Papworth 1874/1985, s. 503

⁵¹⁷⁰ Papworth 1874/1985, s. 509

⁵¹⁷¹ Papworth 1874/1985, s. 530

⁵¹⁷² Papworth 1874/1985, s. 419

⁵¹⁷³ Burke 1884/1969, s. 1091

⁵¹⁷⁴ Papworth 1874/1985, s. 395

⁵¹⁷⁵ Papworth 1874/1985, s. 404

⁵¹⁷⁶ Burke 1884/1969, s. 1111

⁵¹⁷⁷ Burke 1884/1969, s. 1112

England	Wilter ⁵¹⁷⁸	Gu. on a chev. betw. three dexter wings or as many griffin's heads erased of the first a chief argent charged with three escallops sable	
England	Woodhouse ⁵¹⁷⁹	Gu. on a chev. betw. three 5-foils argent pierced azure billey of the first	
England	Woods ⁵¹⁸⁰	Gu. a chev. or betw. three owls argent	
England	Wynne ⁵¹⁸¹	Gu. a chev. or betw. three lions rampant or	
England	Wyrrall ⁵¹⁸²	Gu. a chev. betw. three crosses croset or in chief a lion passant argent	
England	Wytchers ⁵¹⁸³	Gu. a chev. or betw. three goat's heads erased argent armed of the second	
England	Yarker ⁵¹⁸⁴	Gu. on a chev. betw. three unicorns passant or as many human hearts of the field	
England	Yeard/Yearads ⁵¹⁸⁵	Gu. a chev. betw. three yeards erect or	
England	Zouch ⁵¹⁸⁶	Gu. a chev. or betw. ten bezants four two one two and one	
England	Earl ⁵¹⁸⁷	Gu. on a chev. betw. three escallops in chief and a a dolphin in base ar, as many trefoils sa. all within a double tressure engr. of the second, the outer bordure or	
England, Irland	Abbot ⁵¹⁸⁸	Gu. a chev. betw. three pears pendent stalked or	
England, Irland	Gardner ⁵¹⁸⁹	Gu. a chev. betw. three tiger's heads erased or	

⁵¹⁷⁸ Papworth 1874/1985, s. 538

⁵¹⁷⁹ Papworth 1874/1985, s. 515

⁵¹⁸⁰ Papworth 1874/1985, s. 401

⁵¹⁸¹ Papworth 1874/1985, s. 388

⁵¹⁸² Papworth 1874/1985, s. 469

⁵¹⁸³ Papworth 1874/1985, s. 437

⁵¹⁸⁴ Papworth 1874/1985, s. 530

⁵¹⁸⁵ Papworth 1874/1985, s. 466

⁵¹⁸⁶ Papworth 1874/1985, s. 465

⁵¹⁸⁷ Burke 1884/1969, s. 312

⁵¹⁸⁸ Burke 1884/1969, p.1

⁵¹⁸⁹ Papworth 1874/1985, s. 443

England, Skottland	Brown/Broun ⁵¹⁹⁰	Gu. a chev. or betw. two bears' paws erased in chief argent and four hands conjoined in saltire in base of the second on a chief engr gold an eagle displ sable	
Flanders	Ghistelles, Gistel, Guistelle ⁵¹⁹¹	Gu. au chev. d'or också Gu. au chev. d'hermines accompagné de trois molettes d'argent	
Flanders	Staden, Staeden	Gu. au chev. d'or	
Flanders	de Commynes Philip de och Jean de Commines ⁵¹⁹²	Robert de Commines ledde normanderna i kampen om Dundee i Skottland år 1068	
Flanders Frankrike Holland	Axelles van Axel ⁵¹⁹³	Gu. au chev. d'or	In rood een gouden keper. Gekroonde helm. Helmteeken: een uitkomende gouden griffioen ⁵¹⁹⁴
Frankrike	Berville ⁵¹⁹⁵	Gu. au chev. d'or accompagné de trois molettes d'éperon du même 2 en chef et 1 en pointe	
Frankrike	Lesens de Folleville ⁵¹⁹⁶	Gu. au chev. d'or accompagné de trois encensoirs du même 2 en chef et 1 en pointe	
Frankrike	Alaire ⁵¹⁹⁷	Gu. au chev. d'or accompagné de trois papillons d'argent	
Frankrike	Alesme de Mescourby	Gu. au chev. d'or accompagné en pointe d'un croissant d'argent ; au chef cousu de sable chargé de trois molettes d'éperon d'argent	
Frankrike	Alric	Gu. au chev. d'or accompagné de trois croisettes du même	
Frankrike	Antras	Gu. au chev. d'or accompagné de trois roses	

⁵¹⁹⁰ Burke 1884/1969, s. 131

⁵¹⁹¹ Bergman 1919, nr. 48

⁵¹⁹² Toison d'Or., nr. 8 ; Woodcock & Robinson 1988, s. 9

⁵¹⁹³ Luz 1996, s.79

⁵¹⁹⁴ Rietstap 1890. Notera vapens likhet med den Wilkins of stoke-slåkten som bodde i Kent i England, som också hade en sparre (men av silver) på rött fält i skölden och en drake (griffin) på hjälmen (Woodcock & Robinson 1988, pl. 10).

⁵¹⁹⁵ Luz 1996, s.116

⁵¹⁹⁶ Luz 1996, s.323

⁵¹⁹⁷ Luz 1996, s. 58

		d'argent	
Frankrike	Auvray de Meurville	Gu. au chev. d'or accompagné de trois croix alésées aussi d'or	
Frankrike	Babut de Nogaret	Gu. au chev. d'or accompagné d'un pélican de même en pointe au chef d'or plein	
Frankrike	Bault de Langy en Nivernais	Gu. au chev. d'or accompagné de trois merlettes de sable	
Frankrike	Bauquel en France ⁵¹⁹⁸	Gu. au chev. d'or accompagné de trois pommes du même feuillées et tigées de sinople	
Frankrike	Bergevin	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux grappes de raisin et en pointe d'un croissant le tout d'argent	
Frankrike	Blouin ⁵¹⁹⁹	Gu. au chev. d'or accompagné d'une lance couchée de même et en pointe d'un lion d'or	
Frankrike	Bondoufle ⁵²⁰⁰	Gu. on a chev. or three torteaux betw. three lions or	
Frankrike	Borelli en Languedoc ⁵²⁰¹	Gu. au chev. d'or accompagné de trois merlettes du même 2 et 1	
Frankrike	Breuil de Bost du en Berry ⁵²⁰²	Gu. au chev. d'or accompagné de trois glands avec leurs coupes du même 2 et 1	
Frankrike	Chapelain du Brosseron ⁵²⁰³	Coupé : au 1 d'argent à deux pals Gu.; au 2 Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux étoiles et en pointe d'un rocher à trois coupeaux celui du milieu sommé d'un oiseau; le tout aussi d'or	
Frankrike	Chayrigues Marquis de Olmetta ⁵²⁰⁴	Gu. au chev. d'or accompagné en pointe d'une fleur de lys d'argent	
Frankrike	Constant en Orléanais ⁵²⁰⁵	Gu. au chev. d'or accompagné de trois molettes du même	

⁵¹⁹⁸ Luz 1996, s.98

⁵¹⁹⁹ Armorial Méridional, <http://g.bachelier.free.fr/armorial.htm>

⁵²⁰⁰ <http://www.heraldica.org/topics/france/roygenea.htm>, Courtenay

⁵²⁰¹ Luz 1996, s.136

⁵²⁰² Luz 1996, s.154

⁵²⁰³ Luz 1996, s.180

⁵²⁰⁴ Luz 1996, s.186

⁵²⁰⁵ Luz 1996, s.197

Frankrike	De Sallot ou Sallo ⁵²⁰⁶	Gu. au chev. d'or chargé en pointe d'an coeur Gu. et accompagné de trois étoiles d'or	
Frankrike	Fayel en Normandie ⁵²⁰⁷	Gu. au chev. d'or accompagné de deux molettes d'argent en chef et d'une rose du même en pointe	
Frankrike	Frigault ⁵²⁰⁸	Gu au chev. d'or accompagné en chef de deux escallops et en bas d'un croissant d'or	
Frankrike	Gesseney de Corcelles	Gu. au chev. d'or soutenu de sinople accompagné de fleurs de lis du même deux et une d'azur mont de 3 coupeaux de sinople en pointe à la bordure du même	
Frankrike	Hugues Bekars de Maizey ⁵²⁰⁹	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Lallemant en France ⁵²¹⁰	Gu. au chev. d'or accompagné de trois roses d'argent	
Frankrike	Landry ⁵²¹¹	Gu. au chev. d'or accompagné de trois croissants d'argent 2 et 1 et surmonté d'une divise d'azur chargée de trois trèfles d'argent; au chef d'or	
Frankrike	Loisel le Gaucher du Broutel ⁵²¹²	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux oiseaux affrontés et en pointe d'un levrier courant d'argent accolé et bouclé d'or	
Frankrike	Mare La ⁵²¹³	Gu. au chev. d'or accompagné de trois coquilles d'argent rayées de sable	
Frankrike	Mathieu ⁵²¹⁴	Gu. au chev. d'or accompagné de trois croissants d'argent	

⁵²⁰⁶ Armorial d'Auriac 1857, <http://armorial.free.fr/dauriac/dauriac.html>

⁵²⁰⁷ Luz 1996, s.240

⁵²⁰⁸ Registrerad år 1819 för familjen Frigoult, Normandie, Frankrike ; Frigault, J.-G. 1997, Pierre Frigault et Josette Bouthillier de Caraquet et Leurs Descendant.

⁵²⁰⁹ Armorial Wijnbergen (WN) nr. 565

⁵²¹⁰ Luz 1996, s.314

⁵²¹¹ Luz 1996, s.316

⁵²¹² <http://a.decarne.free.fr/gencar/note63.htm>

⁵²¹³ Luz 1996, s.340

⁵²¹⁴ Luz 1996, s.345

Frankrike	Moitier ou Moictier Le en Picardie et en Normandie ⁵²¹⁵	Gu. au chev. d'or accompagné de trois gerbes de blé du même	
Frankrike	Monchanain Montchanin ⁵²¹⁶	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Monginot en Champagne ⁵²¹⁷	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux flammes d'argent et en pointe d'un lion du même; au chef cousu d'azur chargé d'une cloche d'or entre deux trèfles d'argent	
Frankrike	Monier en Provence ⁵²¹⁸	Gu. au chev. d'or accompagné de trois têtes d'aigles arrachées d'argent	
Frankrike	Mons en Picardie ⁵²¹⁹	Gu. au chev. d'or accompagné de deux étoiles de même en chef et d'une rose en pointe aussi d'or	
Frankrike	Mont en Bresse ⁵²²⁰	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Pasquier ⁵²²¹	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux croissants d'argent et en pointe d'une tête de licorne du même	
Frankrike	Perreau ⁵²²²	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux molettes d'argent et en pointe d'un gland du même	
Frankrike	Pille du en Marche ⁵²²³	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux croissants d'argent et en pointe d'un globe cintré d'or	
Frankrike	Quinidi au Comtat Venaissin ⁵²²⁴	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Raban ⁵²²⁵	Gu. au chev. d'or surmonté d'une trangle d'argent	

⁵²¹⁵ Luz 1996, s.356

⁵²¹⁶ Luz 1996, s.356), se också Saint-Dennis-de-Cabane och Mars

⁵²¹⁷ Luz 1996, s.357

⁵²¹⁸ Luz 1996, s.357

⁵²¹⁹ Luz, s. 358

⁵²²⁰ Luz, s. 358

⁵²²¹ Luz 1996, s.386

⁵²²² Luz 1996, s.389

⁵²²³ Luz 1996, s.393

⁵²²⁴ Luz 1996, s.406

⁵²²⁵ Luz 1996, s.408

Frankrike	Rémusat en Provence ⁵²²⁶	Parti d'un filet d'argent adextré Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux étoiles à six rais du même et en pointe d'une hure de sanglier de sable défendue d'argent; surmonté à dextre d'un franc-quartier d'azur à trois fusées d'or en fasce; sénestré Gu. à trois pigeons essorés d'argent 2 et 1 les deux du chef affrontés
Frankrike	Vaubecourt eller Vaubecort ⁵²²⁷	Gu. au chev. d'or
Frankrike	Vienne La en Champagne ⁵²²⁸	Gu. au chev. d'or surmonté d'un croissant d'argent accompagné de trois merlettes de sable
Frankrike	Ville de Sannois	Gu. au chev. d'or au chef d'azur le chev. est sommé d'un moulin à vent d'argent brochant sur le chef et accosté de deux quintefeuilles d'or En pointe de chev. s un noyer d'argent
Frankrike	Adam ⁵²²⁹	Gu. au chev. d'or accompagné de trois roses d'argent
Frankrike	Alries en Dauphiné ⁵²³⁰	Gu. au chev. d'or accompagné de trois croisettes du même 2 en chef et 1 en pointe; au chef d'argent chargé d'un soleil Gu.
Frankrike	Arthur en Angleterre ⁵²³¹	Gu. au chev. d'or accompagné de trois houssettes du même Gu. a chev. betw. three clarions or [Springfield co Essex]
Frankrike	Arviset ⁵²³²	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux larmes d'argent et en pointe d'une étoile d'or surmontant un croissant d'argent

⁵²²⁶ Luz 1996, s.411

⁵²²⁷ Luz 1996, s.453

⁵²²⁸ Luz 1996, s.456

⁵²²⁹ Luz 1996, s. 56

⁵²³⁰ Luz 1996, s. 61

⁵²³¹ Burke 1884/1969, s. 26

⁵²³² Luz 1996, s. 72

Frankrike	Bauclerc d'Achère ⁵²³³	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de trois têtes de loup et d'un loup entier en pointe; au chef cousu d'azur chargé sur le milieu d'un croissant d'or	
Frankrike	Beauclerc ⁵²³⁴	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux têtes de loup du même et en pointe d'un loup entier passant aussi d'or; au chef d'azur chargé d'un croissant d'argent	
Frankrike	Beausole ⁵²³⁵	Gu. au chev. d'or accompagné de trois têtes de léopard du même	
Frankrike	Bernon ⁵²³⁶	Gu. au chev. d'or accompagné de trois têtes de loup arrachées du même	
Frankrike	Berulle en Champagne ⁵²³⁷	Gu. au chev. d'or accompagné de trois molettes d'éperon du même	
Frankrike	Boissely en Provence ⁵²³⁸	Gu. au chev. d'or accompagné de trois besants d'argent 2 et 1	
Frankrike	Bonnaire ⁵²³⁹	Gu. au chev. d'or accompagné de trois besants du même 2 en chef et 1 en pointe	
Frankrike	Bonnefoy ⁵²⁴⁰	Coupé : le 1 d'azur au lion passant d'or; le 2 Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux étoiles d'argent et en pointe d'une gerbe d'or	
Frankrike	Crametot en Normandie ⁵²⁴¹	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux coquilles et en pointe d'une étoile le tout du même	
Frankrike	Danesi ⁵²⁴²	Coupé : au 1 de sable au lion léopardé d'or; au 2 Gu. au chev. d'or chargé de trois tourteaux de	

5233 Luz 1996, s.95

5234 Luz 1996, s.100

5235 Luz 1996, s.103

5236 Luz 1996, s.114

5237 Luz 1996, s.116

5238 Luz 1996, s.130

5239 Luz 1996, s.133

5240 Luz 1996, s.134

5241 Luz 1996, s.206

5242 Luz 1996, s.211

Frankrike	Denetz ⁵²⁴³	Gu. au chev. d'or accompagné de deux roses d'argent en chef et d'une perdrix d'or en pointe avec une hermine d'argent au-dessus	
Frankrike	Dumont de Bostaquet en Normandie ⁵²⁴⁴	Gu. au chev. d'or accompagné de trois têtes de lapin d'argent 2 en chef et 1 en pointe ocksâ Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Essars en Normandie eller d'Essart ⁵²⁴⁵	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Fort en Normandie ⁵²⁴⁶	Gu. au chev. d'or accompagné de trois croissants d'argent	
Frankrike	Fortin en Normandie ⁵²⁴⁷	Gu. au chev. d'or accompagné de trois molettes du même 2 et 1	
Frankrike	Haudoin en Picardie ⁵²⁴⁸	Gu. au chev. d'or accompagné de trois têtes de Maure à longs cheveux de sable tournés à dextre tortillés d'or	
Frankrike	Hermann	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Libourel en Gévaudan ⁵²⁴⁹	Gu. au chev. d'or accompagné d'une gerbe du même en canton dextre du chef d'une colombe plongeante d'argent en canton sénestre et de la croix de Toulouse du second en pointe	
Frankrike	Lombelon des Essarts en Normandie	Gu. au chev. d'or ⁵²⁵⁰	Gu. a chev. or in dexter chief a lion rampant double queued argent ⁵²⁵¹
Frankrike	Martin en Provence ⁵²⁵²	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux marguerites du même tigées de sinople et en pointe d'une	

⁵²⁴³ Luz 1996, s.215

⁵²⁴⁴ Luz 1996, s.223

⁵²⁴⁵ Luz 1996, s.232

⁵²⁴⁶ Luz 1996, s.248

⁵²⁴⁷ Luz 1996, s.249

⁵²⁴⁸ Luz 1996, s.285

⁵²⁴⁹ Luz 1996, s.324

⁵²⁵⁰ Luz 1996, s.327

⁵²⁵¹ WN 446

⁵²⁵² Luz 1996, s.343

		couronne murale d'or	
Frankrike	Mellet en Normandie ⁵²⁵³	Gu. au chev. d'or accompagné de trois boucles du même 2 et 1	
Frankrike	Molé en Champagne ⁵²⁵⁴	Écartelé : aux 1 et 4 Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux étoiles du même et en pointe d'un croissant d'argent; aux 2 et 3 d'argent au lion de sable	
Frankrike	Monthulle ⁵²⁵⁵	Gu. au chev. d'or accompagné de trois molettes du même 2 et 1	
Frankrike	Montier-Tombereil ⁵²⁵⁶	Gu. au chev. d'or accompagné de trois gerbes de blé du même	
Frankrike	Nettancourt en France ⁵²⁵⁷	Gu. au chev. d'or	
Frankrike	Otard	Gu. chev. or	
Frankrike, England, Ireland	Noblet en Berry ⁵²⁵⁸	Gu. au chev. d'or et une gerbe de blé du même posée sous le chev.	
Frankrike, Genova	Korstågares flaggor och en sköld	Gu. au chev. acc. 3 étoiles d'or	1390, en målning
Frankrike, Meuse	Barrois ⁵²⁵⁹	Écartelé : au 1 d'azur au casque grillé taré de profil d'argent ayant pour cimier un lion naissant d'or; aux 2 et 3 Gu. au chev. d'or accompagné en chef d'une étoile d'argent; au 4 d'azur au vol ouvert d'argent	
Frankrike, Schweiz	Masson en Dauphiné et en Suisse ⁵²⁶⁰	Gu. au chev. d'or surmonté d'une bande d'argent au-dessus de laquelle est un croissant aussi d'or	
Galles = Wales	Owen au pays de Galles ⁵²⁶¹	Gu. au chev. d'or entre trois lions rampants du même 2 et 1	

⁵²⁵³ Luz 1996, s.348

⁵²⁵⁴ Luz 1996, s.356

⁵²⁵⁵ Luz 1996, s.361

⁵²⁵⁶ Luz 1996, s.361

⁵²⁵⁷ Luz 1996, s.371

⁵²⁵⁸ Luz 1996, s.373

⁵²⁵⁹ Luz 1996, s.92

⁵²⁶⁰ Luz 1996, s.345

⁵²⁶¹ Luz 1996, s.381; Burke 1884/1969, s. 767

Holland	Alten ⁵²⁶²	Gu. chev. or acc 3 rosor av silver	
Holland	Bon ⁵²⁶³	I rött en sparre med en fleur-de-lys av silver, en halvmåne av silver I dx och en sol av guld I sin	
Holland	van Langerack ⁵²⁶⁴	I rött en sparre med 3 stjärnor, 2 och 1, allt av guld	
Holland	Patin	Gu. chev. or bordure azure	
Holland	Rickers ⁵²⁶⁵	Gu. chev. or acc 3 stjärnor	
Holland	Swart ⁵²⁶⁶	Gu. a chev. or	
Holland	van der Camps	Gu. a chev. or accompanied by two stars on both sides and a crescent"	
Irland	Hervey ⁵²⁶⁷	Gu. on a chev. betw. three leopard's heads or as many 3-foils slipped vert	
Irland	Dennis ⁵²⁶⁸	Gu. on a chev. betw. three fleurs-de-lis or as many annulets of the first a canton chequy of the second and azure ⁵²⁶⁹	Gu. on a chev. betw. three fleurs-de-lis or as many annulets of the field a canton chequy azure and in augmentation in chief above a branch of olive and palm in saltire a mural crown of the second ⁵²⁷⁰
Irland	Coles ⁵²⁷¹	Gu. on a chev. betw. two lion's heads erased or ten ogresses	
Irland	Fetherston ⁵²⁷²	Gu. a chev. or betw. three ostrich feathers or	

⁵²⁶² Rietstap 1884-1887, http://www.euraldic.com/lasuite/blas_al3.html <http://www.houseofnames.com/alten-coat-of-arms/German>

⁵²⁶³ Rietstap 1884-1887, http://www.euraldic.com/lasuite/blas_bo2.html

⁵²⁶⁴ Rietstap 1884-1887, http://www.euraldic.com/lasuite/blas_la3.html. Jmf. med van Langerack med en helt olik vapen, Rietstap 1890, s. 358

⁵²⁶⁵ Rietstap 1884-1887 känner « "De gueules, au chevron d'argent acc. de trois étoiles du même"

⁵²⁶⁶ Rietstap 1884-1887, http://www.euraldic.com/lasuite/blas_sw.html

⁵²⁶⁷ Papworth 1874/1985, s. 522

⁵²⁶⁸ Andra varianter: 1) Gu. on a chev. betw. three fleurs-de-lis or as many annulets of the first (Burke 1884/1969, s. 279)

⁵²⁶⁹ Burke 1884/1969, s. 279

⁵²⁷⁰ Burke 1884/1969, s. 279

⁵²⁷¹ Papworth 1874/1985, s. 518

⁵²⁷² Papworth 1874/1985, s. 418

Irland	Finney ⁵²⁷³	Gu on a chev betw three martlets or as many mullets sa	
Irland	Forkin ⁵²⁷⁴	Gu chev. betw three besants or	jämf. Goulding
Irland	Keary = O Ciarda ⁵²⁷⁵	Gu. a chev. betw. three lion's heads erased or on a chief per fess nebuly argent and azure a pale like the last charged with a pelican close of the third vulning her breast as the first	jämf. Carey
Irland	Kinch, Kintch ⁵²⁷⁶	Gu. a chev. betw. three round buckels points dexter or	
Irland	Maher ⁵²⁷⁷	Gu. a chev. betw. three pomegranates or	
Irland	Skiddy ⁵²⁷⁸	Gu. a chev. betw. three stirrups or	
Irland Danestown	Knight ⁵²⁷⁹	Gu. a chev. betw. three oval buckels or	
Italien	Aphet ⁵²⁸⁰	Gu. au chev. d'or	
Italien	Di Fiore	Gu. chev. or	
Italien	Montante	Di rosso allo scaglione d'oro accompagnato da tre crescenti montanti d'argento	
Italien	Ribadei	di rosso allo scaglione scorciato d'oro accompagnato da tre stelle 8 dello sterno	
Italien/Frankrike	Martineng en Italie et en Provence ⁵²⁸¹	Gu. au chev. d'or chargé au sommet d'uncroissant de sable surmonté d'une étoile d'or et accompagné de trois canettes du même 2 en chef et 1 en pointe	
Norge	Lassen ⁵²⁸²	I skjoldet i rødt en gull sparre belagt med tre spenner. Over sparren to [?] femoddede stjerner på hver side av en utydelig figur. Under sparren en jakthorn.	
Norge Orknejeerna	Broun ⁵²⁸³	Gu. a chev. betw. three fleur-de-lys or	

⁵²⁷³ Papworth 1874/1985, s. 504

⁵²⁷⁴ <http://www.houseofnames.com/Forkin-family-crest>

⁵²⁷⁵ <http://www.heraldry.ws/html/keary.html>, O'Chiartha

⁵²⁷⁶ Papworth 1874/1985, s. 405

⁵²⁷⁷ Papworth 1874/1985, s. 429

⁵²⁷⁸ Papworth 1874/1985, s. 467

⁵²⁷⁹ Burke 1884/1969, s. 572

⁵²⁸⁰ Raneke 1975, del II, s. 312

⁵²⁸¹ Luz 1996, s.344

⁵²⁸² Nissen & Aase 1990, skrifter 1

Norge/Luxembourg/Nederländerna	Coucheron ⁵²⁸⁴	i rødt en gull sparre over en gull rose	Willem Coucheron av släkt från Luxembourg kom till Norge 1657 och förde vapnet redan då
Norge/Skottland	Kinck ⁵²⁸⁵	I rødt en sparre fulgt av tre seksoddete stjerner alt gull	Peter Kinck som dog 1639 kom från Skottland til Bragernes
Preussen	Caillat ⁵²⁸⁶	in R ein g Sparren von zwei Rosen beseitet unter demselben ein Windspiel	
Preussen	Eichhorn ⁵²⁸⁷	in R ein mit g Kreuz geschmückter g "Kirchengiebel" [soll wohl Sparren sein] begleitet von 3 g abwärts gekehrten Eichelzweigen	
Preussen	Rumpf ⁵²⁸⁸	In Roth ein goldener Sparren	
Preussen	Röbe ⁵²⁸⁹	Gespalten Vorn der halbe Adler hinten Schrägrechtsbalken begleitet von 2 Sternen	
Preussen	Urlaub ⁵²⁹⁰	Quergetheilt oben ein mit dem Ellbogen rechtshingekehrter geharnischter hauender Arm unten r mit g Sparren	
Preussen	Wilms ⁵²⁹¹	B G und R quergetheilt oben wachsender r Löwe mit blankem Schwerte in der rechten Vorderspranke um das sich eine gr Schlange windet unten ein g Sparren	

5283 Smith 1902, s. 26

5284 Cappelen 1969, s. 84,

5285 Cappelen 1969, s. 139

5286 Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 105, Tafel 138

5287 Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 121, Tafel 164

5288 Siebmacher, J. 1894, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der abgestorbene Adel der Preussichen Provinz Schlesien III.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 46, Tafel 28

5289 Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 327, Tafel 381

5290 Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 423, Tafel 467

5291 Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Preussische Adel. Edelleute. Nachträge u. Verbesserungen.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 183, Tafel 159)

		begleitet von 3 g Eichenblättern	
Preussen/ Frankrike	Bailliodz ⁵²⁹²	R mit 2 g gerade und gestürzt auf einander gelegten Sparren	
Preussen/ Frankrike	Bernard ⁵²⁹³	Getheilt oben in R einen g Sparren beseitet von zwei s Sternen unten in B ein s Löwe	
Preussen/ Burgundie	le Bauld ⁵²⁹⁴	Durch eine s Spitze von R und B gespalten Vorne ein g Sparren von drei Merletten beseitet Hinten ein Sparren über demselben ein liegender s Mond unter dem Sparren drei 1 2 s Sterne In der Spitze drei 2 1 Löwenrumpfe	
Preussen/ Böhmen	Globen v Stambach. ⁵²⁹⁵	In Roth ein goldener mit 3 rothen golden besamten Rosen belegter Sparren	
Preussen/ Böhmen	Linder von Lindenthal ⁵²⁹⁶	In Roth ein goldener Sparren begleitet von drei 21 gränen Kleeblättern	
Preussen/ Holland	Herzelle ⁵²⁹⁷	Gu. au chev. d'or	
Preussen/ Westfalen	Glan ⁵²⁹⁸	in R ein g Sparren darunter ein g Stern	
Schweitz	Bossardt von Nusschhof ⁵²⁹⁹	In rot über einer goldenen Lilie ein goldener Sparren überhöht von zwei goldenen Sternen	

⁵²⁹² Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Preussische Adel. Edelleute. Nachträge u. Verbesserungen.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 9, Tafel 6; se också Beausobre: s. 13, Tafel 9)

⁵²⁹³ Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 85, Tafel 108

⁵²⁹⁴ Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 81, Tafel 102

⁵²⁹⁵ Siebmacher, J. 1887, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien I.". Nürnberg, Bauer & Raspe, ss. 35-36, Tafel 27)

⁵²⁹⁶ Siebmacher, J. 1890, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien II.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 76, Tafel 49)

⁵²⁹⁷ Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 167, Tafel 216

⁵²⁹⁸ Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 140, Tafel 186

⁵²⁹⁹ Staatsarchiv des Kantons Basel-Landschaft, Familienwappen. <http://www.baselnd.ch/Familienwappen.309588.0.html>

Schweitz	Plattner von Lausen ⁵³⁰⁰	In rot ein goldener Sparren begleitet von zwei aufgerichteten Löwen in der Mitte eine goldene Kugel	
Schweitz	Roland de St-Aubin ⁵³⁰¹	De gu au chev d'or acc de trois oiseaux du même; au chef aussi d'or	
Schweitz	Bussman von Olsberg ⁵³⁰²	Geteilt von Gold und Rot oben ein Wilder Mann mit grünem Blätterkleid und geschulterter brauner Keule; unten ein goldener Sparren über einer goldbebutzten silbernen Rose	
Schweitz/ Franche-Comté	Amey de Champvans en Suisse et en Franche-Comté ⁵³⁰³	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux étoiles d'argent et en pointe d'une rose du même	
Skottland	McCarville, McCearbaill, McCarroll, McCarwell ⁵³⁰⁴	Gu. a chev. or	
Skottland	Alshonier ⁵³⁰⁵	Gu. a chev. or in base a crescent argent	
Skottland	Grant ⁵³⁰⁶	Gu. a chev. betw. three antique crowns or	
Skottland	Hawden ⁵³⁰⁷	Gu. on a chev. betw. three crosses croslet fitchy or a lion rampant of the first	
Skottland	Hedlam ⁵³⁰⁸	Gu. a chev. or betw. three lambs heads couped argent	
Skottland	Kirkaldie ⁵³⁰⁹	Gu. a chev. betw. in chief three estoiles and in base a crescent or	
Skottland	Wolf ⁵³¹⁰	Gu. a chev. betw. three wolf's heads erased or	

⁵³⁰⁰ Staatsarchiv des Kantons Basel-Landschaft, Familienwappen; Wappenbuch der Stadt Basel von Meyer-Kraus. <http://www.baselland.ch/Familienwappen.309588.0.html>

⁵³⁰¹ Rietstap 1884-1887/1995, "Armorial général", vol. 2, s. 596

⁵³⁰² Staatsarchiv des Kantons Basel-Landschaft, Familienwappen. <http://www.baselland.ch/Familienwappen.309588.0.html>

⁵³⁰³ Luz 1996, s. 62

⁵³⁰⁴ <http://www.heraldry.ws/index.html>, <http://www.heraldry.ws/html/carville-mccarroll.html>

⁵³⁰⁵ Papworth 1874/1985, s. 381

⁵³⁰⁶ Papworth 1874/1985, s. 407

⁵³⁰⁷ Papworth 1874/1985, s. 508

⁵³⁰⁸ Papworth 1874/1985, s. 440

⁵³⁰⁹ Papworth 1874/1985, s. 418

⁵³¹⁰ Papworth 1874/1985, s. 443

Skottland	McEneany, McEnaney, Mac an Deasanais, McNeny/Mc Neaney, McNaney ⁵³¹¹	Gu. a chev. or	
Skottland, England, Irland, Danmark	Duncan ⁵³¹²	Gu. a chev. or betw. two cinquefoils in chief and a hunting-horn in base argent garnished azure ⁵³¹³	Gu. on a chev. betw. two cinquefoils argent in chief and a hunting horn of the same in base viruled and stringed azure three buckels of the last ⁵³¹⁴
Skottland	Arbuthnot ⁵³¹⁵	Gu. a chev. betw. two mulletts in chief and in base a crescent ensigned by three passion nails in pile all Or	
Skottland	Kirkwood ⁵³¹⁶	Gu. three fetterlocks or on a chev. of the second three pheons of the first	
Spanien	Narbaja ⁵³¹⁷	En campo de Gu. un chev. de oro; en cada canton alto una-flor de lis de oro y en el hueco bajo una mano de plata abierta y goteando sangre	
Spanien	Obrador ⁵³¹⁸	En campo de Gu. un chev. de oro surmontado de una estrella de plata y basado de un castillo del mismo metal	
Spanien	Orcoyen ⁵³¹⁹	fält 4: en campo de Gu. un chev. de oro acompanado de tres panelas del mismo metal	

⁵³¹¹ <http://www.heraldry.ws>

⁵³¹² Andra varianter: 1) Gu. on a chev. betw. two cinquefoils in chief and a hunting-horn in base or three buckels azure (Burke 1884/1969, s. 306), 2) Gu. on a chev. betw. two cinquefoils in chief argent and a hunting-horn in base or stringed and viroled vert three escutcheons of the field (Burke 1884/1969, s.306), 3) Gu. a chev. engr or betw. two cinquefoils in chief argent and a hunting-horn in base of the last garnished azure (Burke 1884/1969, s. 306), 4) 1 g sparre belagt med 3 b Spaender ledsaget foroven af 3 h Roser forneden af 1 g Jagthorn i R (Reitzel 1955).

⁵³¹³ Burke 1884/1969, s. 306

⁵³¹⁴ Burke 1884/1969, s. 306

⁵³¹⁵ The Touch armorial, of the Seton's Touch and Tullibody,
http://www2.thesetonfamily.com:8080/peerage/the_seton_of_touch_armorial.htm

⁵³¹⁶ Burke 1884/1969, s. 570

⁵³¹⁷ Garcia-Bermejo 2000, Heraldica V, s. 73, Perea Ediciones, Toledo

⁵³¹⁸ Garcia-Bermejo 2000, Heraldica VI, s. 76, Perea Ediciones, Toledo

⁵³¹⁹ Garcia-Bermejo 2000, Heraldica V, s. 80, Perea Ediciones, Toledo

Spanien	Oregar ⁵³²⁰	fält 1 & 4: en campo de Gu. un chev. de oro	
Spanien	Zapera en Espagne ⁵³²¹	Gu. au chev. d'or accompagné en chef de deux croix pattées fichées d'argent et en pointe d'une poire d'or	
Sverige	Muhl ⁵³²²	i rött fält en sparre, nedan åtföljd av tre (femuddiga) stjärnor (en över två ställda), allt av guld	
Sverige	Sparre av Aspnäs ⁵³²³	En sparre av guld på rött fält	
Sverige	Vilken, Wilkin, Wilken, Wilcken, Welcken/, Husgafvel, Husgavel ⁵³²⁴	Gu. under a chev. a bow with a string pointing upwards ⁵³²⁵	Gu. under a chev. coupé a bow without a string pointing downwards ⁵³²⁶
Tysk-Römerska kejsardömet, Frankrike	Grout de Beaufort en Allemagne et en France ⁵³²⁷	Gu. au chev. d'or accompagné de trois rosettes d'argent 2 et 1 et une tête de carnation à la pointe de l'écu	
Tysk-Römerska kejsardömet, Frankrike	Rancon ⁵³²⁸	In R ein bis an's Haupt rechender g Sparren über demselben ein fünfeckiger g Stern von zwei s Glocken beseitet unten ein g Hüfthorn	
Tysk-Römerska kejsardömet	Bernard ⁵³²⁹	Getheilt, oben in R. einen g. Sparren, beseitet von zwei s. Sternen, unten in B. ein s. Löwe	
Tysk-Römerska kejsardömet	Besnard ⁵³³⁰	In R. ein g. Sparren, oben v. zwei s. Sternen, unten von einer s. Pilgermuschel	

⁵³²⁰ Garcia-Bermejo 2000, *Heraldica V*, s. 81, Perea Ediciones, Toledo

⁵³²¹ Luz 1996, s.472

⁵³²² Raneke 1990, nr. 1351, s. 294

⁵³²³ SMV I:113

⁵³²⁴ Andra varianter: 1) Gu. on a chev. coupé or a bow with a broken string pointing downwards (Ruuth 1891, *bildbifogan*, s. 23), 2) Gu. a chev. coupé on a crescent (Ruuth 1891, *bildbifogan*, s. 23), 3) Gu. on a chev. coupé or a crescent azure (Raneke 1990, nr. 2102, s. 267)

⁵³²⁵ Rosén 1936, s. 306; Ekman 1950.

⁵³²⁶ Tilas' geneal. saml., SE/RA/750001/II/045, tom I, Husgafvel, i svenska riksarkivet, vapnet ritat av den Stiernmanska samlingen.

⁵³²⁷ Luz 1996, s.276

⁵³²⁸ Siebmacher, J. 1856, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel des Königreichs Bayern". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 105, Tafel 126

⁵³²⁹ Siebmacher, J. 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel des Königreiches Preussen: Edelleute". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 85, Tafel 108

⁵³³⁰ Siebmacher, J. 1856, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel des Königreichs Bayern". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 69, Tafel 76

dömet		begleitet	
Tysk-Römerska kejsar-dömet	Hasselholt-Stockheim ⁵³³¹	In R ein g Sparren von 10 g Schindeln begleitet so daß zu jeder Seite drei 21 und unten vier 121 stehen	
Tysk-Römerska kejsar-dömet	Hattenstein ⁵³³²	Gu. au chev. acc. 3 etoiles d'or	
Tysk-Römerska kejsar-dömet	Sparre ⁵³³³	Gu. chev. or	
Tysk-Römerska kejsar-dömet	Verdy ⁵³³⁴	De gueules, au chevron d'or, accosté en chef de deux palmes de sinople.	
Ursprung osäker eller okänd	Trupperna som bär två flaggor	Gu. a chev. or	en målning med en sparre av guld på rödt fält och en med ett vitt kors på rödt fält, 1416, målningen gjord i Flanders
Wales	Anglesey-greveskapets vapen ⁵³³⁵	Gu. a chev. or accompanied by three lions rampant or	
Wales	Awfa ap Cynddelw	Gu. a chev. betw. three lioncels rampant or	
Ursprung osäker eller okänd	Mabillon	Gu. au chev. d'or	
Ursprung osäker eller okänd	Anglebermes	Gu. au chev. d'or	
Ursprung osäker eller okänd	Boullaye	Gu. au chev. d'or	
ursprung osäker eller okänd	Coudreau	Gu. au chev. d'or	

⁵³³¹ Siebmacher, J. 1856, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel des Königreichs Bayern". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 39, Tafel 36

⁵³³² Se von Schmidt eller Phiseldeck, "Vaabenførende slægter i Danmark" Det Danske Selskab for Heraldik og Sfragistik 1946, Heraldisk forlag, København, s. 27, se också *Schmidt v. Leda gen. v. Hattenstein*, Siebmacher 1878, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Preussische Adel. Edelleute. Nachträge u. Verbesserungen.". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 160, Tafel 138; också Siebmacher, J. 1870, "Grosses und allgemeines Wappenbuch. Der blühende Adel der Herzogthümer Schleswig-Holstein-Lauenburg". Nürnberg, Bauer & Raspe, s. 32, Tafel 16. <http://www.5dollarcoatsofarms.com/gallery/H/index007.html>

⁵³³³ Rietstap 1884-1887, http://www.euraldic.com/lasuited/blas_sp.html

⁵³³⁴ Rietstap 1884-1887, http://www.euraldic.com/lasuited/blas_ve1.html

⁵³³⁵ Vapnet gavs 9.4.1954 Anglesey kommunalstyrelse. Skölden horde ursprungligen till Hwfa ap Cynddelw, en historisk figur på regionen.

Ursprung osäker eller okänd	Cronenberg	Gu. au chev. d'or	
Ursprung osäker eller okänd	de Prediz	Gu. au chev. d'or	
Ursprung osäker eller okänd	Ganthois	Gu. au chev. d'or	
Ursprung osäker eller okänd	Kloot	Gu. au chev. d'or	
Ursprung osäker eller okänd	Moulle	Gu. au chev. d'or	

Appendix F. Ett fotografi av Svensk Diplomatariums huvudkartoteks brev nr. 18981⁵³³⁶. Notera sigillet nr. 2 (nr. 1 borta) med en båge på en sparre och med texten "S:Erik Lavrins:son. Se också Fig. 7, Tabell 2, 3.1.2. och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.

5336 Sigillbilder används här på basis av Upphovsrättslags 25 §, emedan det är fråga om användning av offentliggjorda konstverk i anslutning med texten i en vetenskaplig framställning.

Appendix G. Vapnen av de engelska släkterna med ordet "Will" i efternamnet.

a) med en drake

1. Wilkins, nu de Winton (cos. Glamorgan and Brecknock, "desc. John Wilcolyne, or Wilkyn, temp. Edward III, claimed descent from Robert de Winton, who came to Glamorgan with Robert Fitzhamon, the eighth in descent from John Wilkyn was Thomas Wilkins, Esq., grandfather of Cann de *Wilton*, Esq., of Clifton, who ...resumed the surname of de Winton"): Per pale or and argent a wyvern vert⁵³³⁷.
2. Wilkins, now de Winton (Maeslough Castle, co. Radnor, "a branch of the preceding family, desc. from John Wilkins, son of Thomas Wilkins, Esq."): Per pale or and argent a griffin vert between two spearheads sable⁵³³⁸.
3. Williams (Glanywan and Dyffryn, co. Denbigh): Or, a griffin segreant gules⁵³³⁹.
4. Williams (Eltham, Kent): Argent a dragon's head erased vert holding in the mouth a hand gules⁵³⁴⁰.
5. Williams (Penrose, co. Monmouth): Quarterly, 1st and 4th, argent three wyverns' heads vert, holding in their mouths a hand coupé at the wrist ppr.; 2nd and 3rd, vert a chevron between three wolves' heads erased or⁵³⁴¹.
6. Wills (Landrake, now of Saltash, co. Cornwall): Argent three wyverns pass. in pale sable a border engr. of the second bezantée⁵³⁴².
7. Wills (Sir Charles Wills): Argent three griffins pass. in pale azure murally gorged of the first a border sable bezantée⁵³⁴³.

b) med en sparre

1. Wilk: Or, a chevron between three ravens' heads erased sable.
2. Wilkes (Leighton-Buzzard, co. Bedford): Per pale or and argent a chevron between three eagle's heads erased sable
3. Wilkes (John Wilkes): Or, a chevron sable between three eagles' heads erased at the neck ppr.
4. Wilkes (Lofts Hall, co. Essex): Or, a chevron paly of six gules and sable between three escutcheons of the last, each charged with with a raven's head erased of the first.
5. Wilkie (Blackheath, co. Kent): Argent, on a chevron sable between three pineapples gules as many bucks' heads erased of the first
6. Wilkin (co. Kent): Gules on a chevron between three whelk shells argent a demi lion enclosed by two martlets sable (crest: a dragon's head per pale argent and vert)
7. Wilkins (co. Kent): Gules on a chevron argent between three whelk shells or, as many demi lions rampant sable
8. Wilkins (co. Kent): Gules on a chevron argent between three whelk shells or, a demi lion rampant guarding enclosed by two martlets sable
9. Wilkins (co. Northumberland): Gules on a chevron argent between three whelks or, a fleur-de-lys sable.
10. Wilkinson (Dorrington, co. Durham, granted 18.9.1538): Gules a chevron vair between three whelk shells or.
11. Wilkinson (Bishopwearmouth, co. Durham): Gules a chevron vairé or and azure between three whelk shells of the second, quartering STOTE.
12. Wilkinson (Old Buckenham, co. Norfolk, and Rantham, co. Westmorland): Azure a chevron between three whelk shells or⁵³⁴⁴.

⁵³³⁷ Burke 1884/1969, p. 1111

⁵³³⁸ Burke 1884/1969, p. 1111

⁵³³⁹ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁴⁰ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁴¹ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁴² Burke 1884/1969, p. 1118

⁵³⁴³ Burke 1884/1969, p. 1118

13. Wilkinson (Scarborough, co. York, gr. 14.2.1557): Arg. on a chev. betw. 3 trefoils slipped sable as many cresc. or, a border engr. azure⁵³⁴⁵.
14. Willard (Eastbourne, co. Sussex, orig. Villiard of Caen, temp. Edward III): Argent a chevron ermines between three flasks or jars ppr⁵³⁴⁶.
15. Willasham (co. Suffolk): Sable a chevron argent between three cinquefoils or⁵³⁴⁷.
16. Willason (Sugwas, co. Hereford): Sable a chevron argent between three lions rampant or⁵³⁴⁸.
17. Wille: Argent three chevrons gules a border engr. sable⁵³⁴⁹.
18. Willes or Willis: Argent a chevron sable between three mullets gules⁵³⁵⁰.
19. Willesford or Willford (Wosterton, co. Hereford): Argent a chevron sable in chief two pellets, in base a cross crosslet of the second⁵³⁵¹.
20. Willesford (Tavistock, co. Devon): Gules a chevron ermine between three leopards' faces or⁵³⁵².
21. Willesthorp (co. York): Azure a chevron between three lions pass. argent⁵³⁵³.
22. Willey (Houghton, co. Northumberland): Per pale erminois and gules three chevrons counterchanged⁵³⁵⁴.
23. Willey: Argent a chevron ermine⁵³⁵⁵.
24. Williams (Frefoss, Anglesey): Argent a chevron sable between three Cornish choughs ppr. each holding in the bill an ermine spot⁵³⁵⁶.
25. Williams (Temple House, co. Berks, Great Marlow, and Craig-y-don, co. Anglesey): Argent a chevron sable between three, Cornish choughs ppr. each holding in the bill and erms spot⁵³⁵⁷.
26. Williams (Gwernevet, co. Brecon and Rose Hall, co. Herts, bart., extinct 1798): Argent a chevron between three cocks gules on a chief sable as many spearheads of the first sanguinated⁵³⁵⁸.
27. Williams (Brecon): Gules a chevron ermine⁵³⁵⁹.
28. Williams (Cwymbynfelin, co. Cardigan). Quartely, 1st, or, a griffin segreant vert, armed gules; 2nd, azure and eagle displ. or; 3rd argen a lion pass. sable between three fluers-de-lis gules; 4th, argent a chevron sable between three ravens ppr.
29. Williams (Vaynol, co. Carmarthen, bart., extinct 1693): Gules a chevron ermine between three saracen's heads couped ppr⁵³⁶⁰.

5344 Burke 1884/1969, p. 1112

5345 Burke 1884/1969, p. 1112

5346 Burke 1884/1969, p. 1112

5347 Burke 1884/1969, p. 1113

5348 Burke 1884/1969, p. 1113

5349 Burke 1884/1969, p. 1113

5350 Burke 1884/1969, p. 1113

5351 Burke 1884/1969, p. 1113

5352 Burke 1884/1969, p. 1113

5353 Burke 1884/1969, p. 1113

5354 Burke 1884/1969, p. 1113

5355 Burke 1884/1969, p. 1113

5356 Burke 1884/1969, p. 1113

5357 Burke 1884/1969, p. 1113

5358 Burke 1884/1969, p. 1113

5359 Burke 1884/1969, p. 1113

5360 Burke 1884/1969, p. 1113

30. Williams (Griffies-Williams, Llwyny-Wormwood, co. Carmarthen, bart): Quarterly, 1st and 4th, argent on a chevron engr. gules between three bulls' heads cabossed sable a rose between two fleurs-de-lis of the field, for WILLIAMS; 2nd and 3rd, azure a fess dancettée ermine between four griffins segreant or, for GRIFFIES⁵³⁶¹.
31. Williams (Penrhyn, co. Carnarvon, bart): Gules a chevron ermine between three Saracens' heads affrontée couped at the shoulders ppr⁵³⁶².
32. Williams (John Williams, bishop of Lincoln): Quarterly, 1st and 4th, gules a chevron ermine between three Saracens' heads in profile couped argent; 2nd and 3rd, gules a chevron or, between three stags' heads cabossed argent attired of the second⁵³⁶³.
33. Williams (formerly de Aran, Aberpergwm, co. Glamorgan): Quarterly, 1st and 4th, gules three chevronels argent, for JESTYN APGWORGANT; 2nd and 3rd, sable a chevron between three fleurs-de-lis argent, for EINION AP COLLWYN⁵³⁶⁴.
34. Williams (Bristol, co. Gloucester): Sable a chevron argent between three spearheads of the last, points embued gules⁵³⁶⁵.
35. Williams (London): Gules a chevron ermine between three buck's heads couped or⁵³⁶⁶.
36. Williams (Islington, co. Middlesex): Arg. a chevr. betw. three cocks gules on a chief sable as many spearheads of the first, sanguinated ppr⁵³⁶⁷.
37. Williams (Enfield, co. Middlesex): Azure on a chevron engr. argent between three bees volant ppr five tea leaves vert⁵³⁶⁸.
38. Williams (The Lodge, Hillingdon, co. Middlesex): Argent two chevronels engr. sable between three cocks gules on a chief dancettée of the second as many spearheads of the first⁵³⁶⁹.
39. Williams (Dendraeth Castle, co. Merioneth): Quarterly, 1st and 4th, gules a lion rampant or, a border indented of the last; 2nd and 3rd azure a chevron between three dolphins argent⁵³⁷⁰.
40. Williams (Addams-Williams, Llangibby Castle, co. Monmouth): Quarterly, 1st and 4th, gyronny of eight erm. and sable a lion rampant or, for WILLIAMS, 2nd and 3rd, ermine a chevron vairé or and azure between three roses barbed and seeded ppr. for ADDAMS⁵³⁷¹.
41. Williams (Aberystwith, co. Monmouth and Norwich): Sable a chevron between three spearheads argent embued ppr. on a chief of the second a wyvern's head erased vert, holding in the mouth a sinister hand gules⁵³⁷².
42. Williams (Ivy Tower, co. Pembroke): Or, on a chevron gules between three cubes pean as many horsehoses argent, quartering HARRIS, Sable an antelope argent maned and tufted or, between four pheons of the third⁵³⁷³.
43. Williams (Chichester, co. Sussex): Argent a chevron sable between three fireballs of the last, fired ppr. (Crest: a dragon's head argent semée of hurts vomiting flames of fire ppr⁵³⁷⁴).

⁵³⁶¹ Burke 1884/1969, p. 1113

⁵³⁶² Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶³ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶⁴ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶⁵ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶⁶ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶⁷ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶⁸ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁶⁹ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁷⁰ Burke 1884/1969, p. 1114

⁵³⁷¹ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷² Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷³ Burke 1884/1969, p. 1115

44. Williams (Gychwillan, Wales): Gules a chevr. erm. betw. three Saracens' heads in profile coupé at the neck ppr, crined and bearded sable⁵³⁷⁵.
45. Williams (Winchester College): Sable a chevron between three spearheads argent embued gules⁵³⁷⁶.
46. Williams (Micklegate, co. York): Argent a chevron embattled sable between three cocks gules on a chief of the second as many palets of the first, each charged with a spearhead also of the second, embued ppr⁵³⁷⁷.
47. Williams (Stow-on-the-Wold): Sable a chevron between three spearheads argent embued ppr., on a chief of the second a wyvern's head erased vert, holding in the mouth a sinister hand gules⁵³⁷⁸.
48. Williams: Per chevron azure and gules a chevron ermine between two boars' heads coupé or, in chief and a demi griffin in base argent⁵³⁷⁹.
49. Williams: Argent a chevron ermines between three bull's heads erased⁵³⁸⁰.
50. Williams: Argent a chevron between three boars' heads coupé gules⁵³⁸¹.
51. Williams: Gules three chevrons argent between as many lions rampant or⁵³⁸².
52. Williams: Argent a chevron between three dice sable, on each a cinquefoil of the field⁵³⁸³.
53. Williams: Or, on a chevron sable, three crescents of the first, in chief as many spearheads of the second, in base a martlet of the last⁵³⁸⁴.
54. Williamson (Melbeck Hall, co. Cumberland; gr. 1.2.1670): Or, a chevron engr. betw. three trefoils slipped sable⁵³⁸⁵.
55. Williamson (New Hall, co. Cumberland): Argent on a chevron engr. between three trefoils slipped azure as many crescents or⁵³⁸⁶.
56. Williamson (Mount Vernon, near Liverpool, co. Lancaster): Or, a chevron engr. between three trefoils slipped sable⁵³⁸⁷.
57. Williamson (Gainsborough, co. Lincoln, and Great Markham, co. Nottingham): Or, a chevron gules between three trefoils slipped sable.
58. Williamson (co. Middlesex, and Denford, co. Northampton): Arg. on a chev. engr. azure between three trefoils slipped sable as many crescents or⁵³⁸⁸.
59. Williamson (Burton, co. Nottingham, desc. John Williamson, of Wakeringham, temp. Hnery VII): Or, a chev. gu. betw. three trefoils slipped sable⁵³⁸⁹.
60. Williamson (Hayton, co. Nottingham): Or, a chevron gules between three trefoils slipped sable, with a crescent for difference⁵³⁹⁰.

⁵³⁷⁴ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷⁵ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷⁶ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷⁷ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷⁸ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁷⁹ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁸⁰ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁸¹ Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁸² Burke 1884/1969, p. 1115

⁵³⁸³ Burke 1884/1969, p. 1116

⁵³⁸⁴ Burke 1884/1969, p. 1116

⁵³⁸⁵ Burke 1884/1969, p. 1116

⁵³⁸⁶ Burke 1884/1969 p. 1116

⁵³⁸⁷ Burke 1884/1969, p. 1116

⁵³⁸⁸ Burke 1884/1969, p. 1116

⁵³⁸⁹ Burke 1884/1969, p. 1116

61. Williamson (Norloshby and Mares Ashby, co. Northampton): Or, a chev. betw. three griffins' heads erase azure on a chief gu, a fleu-de-lis enclosed by two sund in splendour or⁵³⁹¹.
62. Williamson (Tusmore, co. Oxford): Argent on a chevron engr. azure between three trefoils slipped sable as many crescents or, quartering, 1st, SALFIELD, 2nd, WILLIAMSON of Norloshby, 3rd, CROKER⁵³⁹².
63. Williamson (East Markham, co. Nottingham, bart): Or, a chevron gules between three trefoils slipped sable.⁵³⁹³
64. Williamson (Peckham): Arg. on a chev. engr. az. betw. two trefoils sl. in chief and a cresc. in b. sa. a trefoil also slipped enclosed by two cresc. or⁵³⁹⁴.
65. Williamson (St. Anne, Westminster): Quarterly, 1st and 4th, argent on a chevron engr. between eight cinquefoils slipped sable three crescents or; 2nd and 3rd, argent a chevron engr. between three mullets sable and on a chief gules three bucks' heads cabossed or⁵³⁹⁵.
66. Williamson (co. Westmorland): Argent on a chevron engr. azure between three trefoils vert as many crescents⁵³⁹⁶.
67. Williamson (co. York): Argent on a chevron engr. azure between three trefoils slipped sable as many crescents or, a border engr. of the second⁵³⁹⁷.
68. Williamson (Hopper-Williamson): Quarterly, 1st and 4th, gyronny of eight sable and ermine over alla tower triple-towered argent; 2nd and 3rd, or, a chevron gules between three trefoils slipped sable⁵³⁹⁸.
69. Williamson: Quarterly, 1st & 4th, az. a salt. arg. on a chief gu. a lion pass. guard. or; 2nd and 3rd, or a chev. engr. between three trefoils slipped sa.⁵³⁹⁹
70. Williamson : Sable a chevron engr. between three trefoils slipped or⁵⁴⁰⁰.
71. Willie (Bovey Tracy, co. Devon): Argent a chevron between two greyhounds in chief counter-salient, and another in base salient sable⁵⁴⁰¹.
72. Willies or Willis (Fenny-Compton, co. Warwick): Argent a chevron sable between three mullets gules⁵⁴⁰².
73. Willingham: Ermine on a chevron ermines three crescents or⁵⁴⁰³.
74. Willis (Bewdley, co. Worcester): Or, on a chevron between three mullets of six points gules a cross formée of the field⁵⁴⁰⁴.
75. Willis (London): Argent on a chevron gules between three mullets of six points of the second a cross formée or⁵⁴⁰⁵.
76. Willis: Argent a chevron ermines between three martlets sable⁵⁴⁰⁶.

-
- 5390 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5391 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5392 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5393 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5394 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5395 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5396 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5397 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5398 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5399 Burke 1884/1969, p. 1116)
 - 5400 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5401 Burke 1884/1969, p. 1116
 - 5402 Burke 1884/1969, p. 1117
 - 5403 Burke 1884/1969, p. 1117
 - 5404 Burke 1884/1969, p. 1117
 - 5405 Burke 1884/1969, p. 1117

77. Willison (co. Hereford): Sable a chevron between three lions rampant double queued or⁵⁴⁰⁷.
78. Willistorp: Azure a chevron between three lions pass. guard. argent⁵⁴⁰⁸.
79. Willoughby (co. Nottingham): Argent a chevron gules fretty oof the first between three roses of the second, barbed vert⁵⁴⁰⁹.
80. Wills (Saltash and Boatesfleming, co. Cornwall): Argent on a chevron engr. vert between three martlets sable five ermine spots or⁵⁴¹⁰.
81. Wills (Reg. Ulster's Office): Argent a chevron sable between three mullets gules⁵⁴¹¹.
82. Willy (Haughton-le-Side, co. Durham): Per pale ermine and gules three chevronels counterchanged⁵⁴¹².
83. Wilmer (Rayton, co. Warwick): Gules a chevron vair between three eagles displ. or⁵⁴¹³.
84. Wilsford (Hateridge and Dove, co. Kent): Gules a chevron engr. between three leopards' faces or⁵⁴¹⁴.
85. Wilson (West Wickhamn, co. Kent): Argent on a chevron between three mullets gules a crescent of the first⁵⁴¹⁵.
86. Wilson (Banner Cross, Eccleshall, co. York): Azure two chevronels arg. between as many mullets in chief of the last and a wolf salient in base or⁵⁴¹⁶.
87. Wilson (Sneaton C.): Arg. on a chev. betw. three mullets gu. a cresc. or, on a chief az. as many ingots of g. in fess crossed by another in bend ppr⁵⁴¹⁷.
88. Wilson: Argent a chevron between two mullets in chief gules, and a crescent in base azure⁵⁴¹⁸.
89. Wilson: Argent a chevron gules between three wolves' heads erased sable⁵⁴¹⁹.
90. Wilson (Scarr, co. Wexford) Argent on a chevron between three mullets gules, as many palets or⁵⁴²⁰.
91. Wilson (Fraserburgh, Scotland): Argent a chevron between two mullets in chief and a crescent in base gules⁵⁴²¹.
92. Wilson (Queensferry, Scotland): Gules a chevron counterembattled between three mullets argent⁵⁴²².
93. Wilson (Croglin, Scotland): Arg. a chev. betw. three mullets gu.; another: Arg. a chev. between two mullets in chief and a crescent in base az.⁵⁴²³.

⁵⁴⁰⁶ Burke 1884/1969, p. 1117

⁵⁴⁰⁷ Burke 1884/1969, p. 1117

⁵⁴⁰⁸ Burke 1884/1969, p. 1117

⁵⁴⁰⁹ Burke 1884/1969, p. 1118

⁵⁴¹⁰ Burke 1884/1969, p. 1118

⁵⁴¹¹ Burke 1884/1969, p. 1118

⁵⁴¹² Burke 1884/1969, p. 1119

⁵⁴¹³ Burke 1884/1969, p. 1119

⁵⁴¹⁴ Burke 1884/1969, p. 1119

⁵⁴¹⁵ Burke 1884/1969, p. 1120

⁵⁴¹⁶ Burke 1884/1969, p. 1120

⁵⁴¹⁷ Burke 1884/1969, p. 1120

⁵⁴¹⁸ Burke 1884/1969, p. 1120

⁵⁴¹⁹ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁰ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²¹ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²² Burke 1884/1969, p. 1121

94. Wilson (Edinburgh): Argent on a chevron between three mullets gules a talbot's head erased of the first⁵⁴²⁴.
95. Wilson (Plewlans, co. Edinburgh): Argent a chevron invecked between three mullets gules⁵⁴²⁵.
96. Wilson (Kelton): Arg. on a chev. az. betw. two horses with packs corded ppr. in chief and an anchor in base gu. a sheep without horns of the first⁵⁴²⁶.
97. Wilson: Argent a chevron between three stars or, a border wavy azure⁵⁴²⁷.
98. Wilson (Sconhope and Edinburgh): Argent on a chevron between three stars gules a heart pierced with a spear of the field⁵⁴²⁸.
99. Wilson (Glasgow): Per pale argent and or, on a chevron between three mullets gules a holly leaf of the second⁵⁴²⁹.
100. Wilsone (Glasgow): Argent a chevron between three stars gules within a border of the last⁵⁴³⁰.
101. Wilter: Gules on a chevron between three wings or, as many griffins' heads erased of the first, on a chief argent as many escalops sable⁵⁴³¹.
102. Wilton (Snaresbrook, co. Essex, gr. 1768): Gules on a chevron per pale or and argent, three crosses crosslet fitchée gules⁵⁴³².
103. Wilton: Sable on a chevron argent, three crosses formée fitchée gules⁵⁴³³.

⁵⁴²³ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁴ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁵ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁶ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁷ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁸ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴²⁹ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴³⁰ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴³¹ Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴³² Burke 1884/1969, p. 1121

⁵⁴³³ Burke 1884/1969, p. 1121

Appendix H. Dokumenten som innehåller ordet "Wilken" på något språk och i någon form under medeltiden.

Danska källorna

I Diplomatarium Danicum 1259-1412 nämnda personerna med namnet Wilken/Wilkin/Wilcken/Willekinus etc.:

1. Wilkin Poppelvitzte⁵⁴³⁴
2. Willekynus predicator presbiter Roskildensis dyocesis, medlem av Stockholms prästgild⁵⁴³⁵
3. Vilken, biskop av Skalholt⁵⁴³⁶
4. Wilkinus⁵⁴³⁷
5. Vaebnere Wilken⁵⁴³⁸
6. Wilken, provst i St. Georgskloster i Staede, Schleswig diocese (släkterna Staden/Staeden: gules chevron or)⁵⁴³⁹
7. _" _⁵⁴⁴⁰
8. _" _⁵⁴⁴¹
9. Innocens VI skriver, Wilken, provst i St. Georgskloster⁵⁴⁴²
10. Wilken de Stade⁵⁴⁴³
11. Wilken⁵⁴⁴⁴
12. Wilken, Mecklenburgsk ridder⁵⁴⁴⁵
13. Provst Willeke, St. Georgskloster i Stade⁵⁴⁴⁶
14. Willekinus, lantmarscalcus, Livl.⁵⁴⁴⁷
15. Willekinus Todewen, dansk vasall i Estl.⁵⁴⁴⁸
16. Willekinus de Paren(b)eke, dansk vasall i Estland⁵⁴⁴⁹
17. Willekin, kanik i Reval (hörde till Danmark)⁵⁴⁵⁰
18. "nobili puelle Waendelburgh filie beati Wilkini"⁵⁴⁵¹
19. Wilken, borger fra Stralsund⁵⁴⁵²

⁵⁴³⁴ 1411, 16 Maj-17 Juli, DD 246,

⁵⁴³⁵ 1405, 12 Juni, DD 108,

⁵⁴³⁶ 1401, 27 Augusti, DD 146,

⁵⁴³⁷ 1386, 6 Okt, DD 108,

⁵⁴³⁸ 1384, 6 Sep, DD 493

⁵⁴³⁹ 1363, 5 Jan, DD 291

⁵⁴⁴⁰ 1363, 2 Jan, DD 290

⁵⁴⁴¹ 1362, 26 Nov, DD 251

⁵⁴⁴² 1362, 4 Okt, DD 217

⁵⁴⁴³ 1360, 11 Nov, DD 387

⁵⁴⁴⁴ 1355, 2 Jul, DD 258

⁵⁴⁴⁵ 1354, 1 Okt, DD 167

⁵⁴⁴⁶ 1347, 16 Aug, DD 378

⁵⁴⁴⁷ 1345, 24 Jan, DD 122

⁵⁴⁴⁸ 1345, 24 Jan, DD 121

⁵⁴⁴⁹ 1345, 13 Mar, DD 133

⁵⁴⁵⁰ 1339, 9 Maj, DD 158

⁵⁴⁵¹ 1335, 4 Apr, DD 210

20. Willeken von Perlin, mecklenburgsk vasall i Danmark ⁵⁴⁵³
21. Willekinus Dobbe ⁵⁴⁵⁴
22. Villekind v. Dollen, tysk ridder ⁵⁴⁵⁵

Liv-, Est- och Kurländska källorna

I Livland har existerat de följande med namnet Wilkin eller motsvarande:

1. Wilcken von Ilsede zu Jerwen, fogde ⁵⁴⁵⁶
2. Willekin Todewen ⁵⁴⁵⁷
3. Willekin von Sunnenberg zu Mitau ⁵⁴⁵⁸
4. Willekin von Capellen zu Oberpahlen ⁵⁴⁵⁹
5. Willekin von Parembeke ⁵⁴⁶⁰
6. Wilken Lutmer ⁵⁴⁶¹
7. Willikin de Utrecht ⁵⁴⁶²
8. Willekin Wollin ⁵⁴⁶³
9. Willekin Wilm, "sulversmit" ⁵⁴⁶⁴
10. Willikin de Endorp, praeparator domus Theuton. per Livoniam, blev inbjuden till Akkon/Acre år 1282 och frågade 3 bröder att följa med, men blev "Meister in Livland" ⁵⁴⁶⁵
11. Wilken cleynsmet ⁵⁴⁶⁶, hade en son, Michael ⁵⁴⁶⁷
12. Willekynus schroder (et Rolauo schroder) ⁵⁴⁶⁸
13. Wilkinus de Helsberghe ⁵⁴⁶⁹
14. Wolquin Hake ⁵⁴⁷⁰
15. Wilkinus carpentarius ⁵⁴⁷¹

⁵⁴⁵² 1336, -, DD 339

⁵⁴⁵³ 1322, 11 Maj, DD 408

⁵⁴⁵⁴ 1321, 2 Jul, DD 354

⁵⁴⁵⁵ 1317, 25 Nov, DD 515

⁵⁴⁵⁶ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, 4.5.1343, nr. 34; 7.6.1347, nr. 49

⁵⁴⁵⁷ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, 24.1.1345, nr. 41

⁵⁴⁵⁸ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, 14.10.1347, nr. 50

⁵⁴⁵⁹ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, 14.10.1347, nr. 50

⁵⁴⁶⁰ Stavenhagen 1907, Band I, erster Lieferung, före 8.10.1348, nr. 52

⁵⁴⁶¹ LEC II:2, nr. 412, 30.1.1503

⁵⁴⁶² Arbusow 1888. III Folge. I Band, s. 2.

⁵⁴⁶³ von Nottbeck 1890. III Folge. II Band, s. 29.

⁵⁴⁶⁴ von Nottbeck 1890b. III Folge. III Band, s. 1.

⁵⁴⁶⁵ von Toll & Schwartz 1879, III Theil, ss. 28-29.

⁵⁴⁶⁶ Plasterer 1930, 26.5.1419, s. 152

⁵⁴⁶⁷ Plasterer 1930, 26.7.1428, nr. 744.

⁵⁴⁶⁸ Plasterer 1930, 30.9.1390, s. 54

⁵⁴⁶⁹ Johansen 1935, nr. 509, s. 54, år 1358.

⁵⁴⁷⁰ Johansen 1935, nr. 509, s. 54, år 1358.

16. Wyllekinus clippiator⁵⁴⁷²
17. Willekinus Cruke⁵⁴⁷³
18. Willekinus penesticus, maritus Gullen⁵⁴⁷⁴
19. Wyllekinus, sutor⁵⁴⁷⁵
20. Willekinus Om⁵⁴⁷⁶
21. Willekinus Pallas⁵⁴⁷⁷
22. Willekinus Plate⁵⁴⁷⁸
23. Wilken stenworter⁵⁴⁷⁹
24. Wilkin Swartehouet⁵⁴⁸⁰
25. Wilken Zelle⁵⁴⁸¹
26. Wilken Velyn⁵⁴⁸²
27. Wilken Mesterknape⁵⁴⁸³
28. Wilkin Tulli⁵⁴⁸⁴
29. Willeken, B. von Pattik, aus Ösel, hans bror hette Hinmod⁵⁴⁸⁵
30. Wilken Sorsen⁵⁴⁸⁶
31. Willicke vorman⁵⁴⁸⁷
32. Wilkin scomaker⁵⁴⁸⁸
33. Wyllekinus faber u. ad pascha proximum⁵⁴⁸⁹
34. Willikinus missingmeker u. pascha⁵⁴⁹⁰
35. dominus Willeken⁵⁴⁹¹
36. Willeken, der Plaschen knecht⁵⁴⁹²
37. Wilkin⁵⁴⁹³

⁵⁴⁷¹ Johansen 1935, nr. 527, "Parrochia sancti Nicolai", s. 66, år 1358, Publikationen aus dem Stadtarchiv Tallinn nr. 8

⁵⁴⁷² Johansen 1935, nr. 270, s. 26.

⁵⁴⁷³ Johansen 1935, nr. 42, s. 4.

⁵⁴⁷⁴ Johansen 1935, nr. 92, s. 7, år 1334.

⁵⁴⁷⁵ Johansen 1935, nr. 193, s. 19, år 1337.

⁵⁴⁷⁶ Johansen 1935, nr. 387, s. 38, år 1340.

⁵⁴⁷⁷ Johansen 1935, nr. 392, s. 40.

⁵⁴⁷⁸ Johansen 1935, nr. 127, s. 14, år 1358.

⁵⁴⁷⁹ år 1423, Greiffenhagen 1932, nr. nr. 8d, s. 13.

⁵⁴⁸⁰ "Schwartzkopf", år 1423, Greiffenhagen 1932, nr. nr. 8d, s. 13.

⁵⁴⁸¹ år 1433, Greiffenhagen 1932, nr. nr. 8e, s. 13.

⁵⁴⁸² år 1433, Greiffenhagen 1932, nr. nr. 8e, s. 13.

⁵⁴⁸³ år 1417, Greiffenhagen 1932, nr. 4b, s. 5.

⁵⁴⁸⁴ år 1433, Greiffenhagen 1932, nr. 8e, s. 14.

⁵⁴⁸⁵ Johansen 1925, IV Folge, Theil 2, S41, s. 15, år 1457.

⁵⁴⁸⁶ Greiffenhagen 1927, nr. 3a, s. 13.

⁵⁴⁸⁷ Greiffenhagen 1927, nr. 33b, s. 45, 10.2.1370.

⁵⁴⁸⁸ Greiffenhagen 1927, nr. 57b, s. 73, år 1372.

⁵⁴⁸⁹ Johansen 1929, nr. 4, nr. 120, 14.4.1369

⁵⁴⁹⁰ Johansen 1929, nr. 4, S10a, nr. 195, s. 11, 28.3.1372

⁵⁴⁹¹ Johansen 1929, nr. 4, S131a, nr. 354, s. 21, 6.1.-29.9.1378

⁵⁴⁹² Johansen 1929, nr. 4, S143a, nr. 808, s. 48 19.4.1394-11.4.1395

38. Wilkin slachter⁵⁴⁹⁴
39. Wyllekinus van Ghoch⁵⁴⁹⁵
40. Willekinus Maydele⁵⁴⁹⁶
41. Volquin van Bremen⁵⁴⁹⁷
42. Willikin⁵⁴⁹⁸
43. Wylken Buloouwe⁵⁴⁹⁹
44. Willem Kost⁵⁵⁰⁰
45. Volquii/Volquin Kedinchusen/Kedinghusen⁵⁵⁰¹
46. Willem van den Velde (kallad Junker)⁵⁵⁰²
47. Wylhelm Toddeuen⁵⁵⁰³
48. Willekinus⁵⁵⁰⁴
49. Willekin Rufus⁵⁵⁰⁵
50. Willikin⁵⁵⁰⁶

Norska källorna

Diplomatarium Norwegicum och andra norska källor känner de följande med förnamnet Wilkin/Wilken/Willekinus etc.:

1. Wilkin i Stokkom⁵⁵⁰⁷
2. Wilkin, canik i Nidaros⁵⁵⁰⁸
3. Wilcken Ludolfsson Kléncke⁵⁵⁰⁹
4. Wilken Szomer⁵⁵¹⁰
5. Wyllins Tiik⁵⁵¹¹
6. Wilken Steding, junker⁵⁵¹²

⁵⁴⁹³ Johansen 1929, nr. 4, S3, nr.1065, 29.9.1430

⁵⁴⁹⁴ Johansen 1929, nr. 4, S7, nr. 1162, år 1442

⁵⁴⁹⁵ Plasterer 1930, 11.10.1387, s. 26, nr. 98, fol. 11-a.

⁵⁴⁹⁶ Plasterer 1930, 5.5.1393, nr. 248, s. 68, fol. 28-a.

⁵⁴⁹⁷ Plasterer 1930, 3.12.1389, nr. 170b, s. 45, fol. 19-b.

⁵⁴⁹⁸ Heckmann 1992, s. 226

⁵⁴⁹⁹ Vogelsang 1992, s. 40, år 1426

⁵⁵⁰⁰ Vogelsang 1992, s. 163, 1.8.1430

⁵⁵⁰¹ Vogelsang 1992, s. 416, 418, 535, 28.5.1452, 4.6.1461, kam från Baye, Frankrike

⁵⁵⁰² Innan 17.8.1479-1.8.1501; Heckmann, D. 1995, "Revaler Urkunden und Briefe von 1273 bis 1510", Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz, Band 25, nr. 163, s. 261; 1.8.1501; hans hustru var Jacob Vreysens dotter

⁵⁵⁰³ Heckmann 1995, Band 25, nr. 167, s. 269; 1.6.1506

⁵⁵⁰⁴ Revaler Domherr, Heckmann 1995, Band 25, nr. 18, s. 37; 9.5.1339

⁵⁵⁰⁵ B. zu Dorpat, Heckmann 1995, Band 25, nr. 22, s. 42; innan 1345

⁵⁵⁰⁶ Heckmann 1992, s. 226

⁵⁵⁰⁷ DN nr. 60, 4.4.1410, Band XVI, s. 59

⁵⁵⁰⁸ DN nr. 657, 11.4.1436, Band V, ss. 467-468

⁵⁵⁰⁹ DN nr. 344, 24.8.1523, Band XIV, s. 279

⁵⁵¹⁰ DN nr. 467, 21.9.1528, Band XVIII, ss. 519-520

⁵⁵¹¹ DN nr. 585, 14.9.1428, Band V, ss. 406-407

7. Willeke, Lübeck-köpmannen Henrik Buxtehudes systerson⁵⁵¹³
8. Willeke Buxtehude, Henrik Buxtehudes bror⁵⁵¹⁴
9. Viljalm Eiriksson, prest i Kinsarvik i Norge⁵⁵¹⁵

Svenska källorna

Svenskt Diplomatariums huvudkartotek och de andra svenska källorna innehåller referenser till de följande med förenamnet Wilkin etc.:

1. Wilkin Nagel, borgmästare i Västerås⁵⁵¹⁶, dotter Märta Vilkinsdotter⁵⁵¹⁷, hustru Gertrud Hannissadotter
2. Vilken Ulfardsson⁵⁵¹⁸
3. Wilkin Stenkings⁵⁵¹⁹
4. Wilkinus van Berghen⁵⁵²⁰
5. Wilkinus van der Wysz⁵⁵²¹
6. Wilkin Olofsson⁵⁵²², fru Agneta
7. Vilkin Olsson⁵⁵²³
8. Wilken Olosson⁵⁵²⁴, Koppaberget, Främmandeby, Dalarna, fru: Agneta Nilsd:r Lydersson
9. Villekinus av Haren⁵⁵²⁵
10. herr Villekinus⁵⁵²⁶
11. priorn Willekin, St. Mikael kloster i Lüneburg⁵⁵²⁷
12. Wylkinus Stenvelt⁵⁵²⁸
13. Wilhelm, Livlands ordensmästare (Svenskt Diplomatariums huvudkartotek nr. 9818, DS 8227, 27.10.1370)
14. Vilhelm Falke, Åland (Svenskt Diplomatariums huvudkartotek nr. 21186, 29.6.1429)
15. Willem Michielson, skeppare, Northumberland/Westminster (Svenskt Diplomatariums huvudkartotek nr. 8670, 21.5.1365, DS 7146)

⁵⁵¹² Nämns 17.5.1532, Taranger 1915, 3. Bind, 2. Del, s. 357,359

⁵⁵¹³ 16.-18.3.1361 i Lübeck, Regesta Norwegica VI, åren 1351-1369, nr. 749

⁵⁵¹⁴ 26.4.1366 i Lübeck, Regesta Norwegica VI, åren 1351-1369, nr. 1111

⁵⁵¹⁵ Brevet daterat i Lekve i Ulvik 13.3.1367, Regesta Norwegica VI, åren 1351-1369, nr. 1193; brevet daterat i Bergen 21.6.1373, Regesta Norwegica VII, åren 1370-1390, nr. 373

⁵⁵¹⁶ SDHK 7499, år 1359

⁵⁵¹⁷ SDHK 22676, 30.11.1436

⁵⁵¹⁸ SDHK 8875, 25.05.1366

⁵⁵¹⁹ SDHK 10403, 11.09.1373

⁵⁵²⁰ SDHK 14669, 12.12.1396

⁵⁵²¹ SDHK 19646, 11.05.1421

⁵⁵²² SDHK 24971, 26.06.1446

⁵⁵²³ SDHK 29005, 23.10.1469

⁵⁵²⁴ SMV II:448 och SMV III, s. motsv. s. 448 i del I

⁵⁵²⁵ SDHK 2821, 17.07.1317

⁵⁵²⁶ SDHK 13898, 01.06.1391

⁵⁵²⁷ SDHK 15461, 28.08.1400

⁵⁵²⁸ SDHK 10769, år 1376

16. Willem Skönewether (Svenskt Diplomatariums huvudkartotek nr. 19304 , 28.6.1419)
17. "Vilichinus villanorum in Vasteruik" (Svenskt Diplomatariums huvudkartotek nr. 9713, 1.6.1370, DS 8133a&b)
18. Wilkenus freese⁵⁵²⁹
19. Wilken/Wylleken⁵⁵³⁰
20. Wylken⁵⁵³¹
21. joncker Wilm⁵⁵³²
22. Williom Olafson⁵⁵³³
23. Wilkyn Ewinchusen⁵⁵³⁴
24. Villam Mörth⁵⁵³⁵
25. gråbroder Villam sacristanus⁵⁵³⁶
26. Gillicken Håkanßon⁵⁵³⁷
27. Wylkin Asmwndzson⁵⁵³⁸
28. "Vilichinus Brodhersson"⁵⁵³⁹, kallades också "Vilichinus villanorum i Vesteruik"⁵⁵⁴⁰
29. Vilkin i Stocken⁵⁵⁴¹
30. Vilchin i Frammendeby, domare på Kopparberg⁵⁵⁴²

Finska källorna

I Finlands Medeltidsurkunder och i Åbo Domkyrkas svarta bok finns de följande med förnamnet Wilken/Vilken/Wilkens/ Willekino/Wylkin:

1. her Vilken, kirkeherre y Karis⁵⁵⁴³
2. Wilkens Maths, borgare i Åbo⁵⁵⁴⁴
3. Willekino in Nummis, canonic.dicte ecclesie Aboensis⁵⁵⁴⁵

⁵⁵²⁹ Kalmar stads Tänkebok, s. 134, ed. Modéer & Engström 1945-1949.

⁵⁵³⁰ År 1461, 1462, 1464, Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, Almquist 1926, ss. 61, 97, 167, "Swdrae deel"

⁵⁵³¹ År 1463, Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, Almquist 1926, s. 127, "Østan mwr"

⁵⁵³² Åren 1465, 1466, Stockholms Stads Skottebok 1460-1468. Almquist 1926, s. 199, 228, "swder quarter", "öster quarter"

⁵⁵³³ Åren 1420, 1430, S:holms Stads Jordebok 1420-1474, Hildebrand 1876, s. 1, 48

⁵⁵³⁴ 1.4.1448, nr. 321; 25.3.1454, nr. 473; S:holms Stads Jordebok 1420-1474, ss. 165, 231: säljer sin gård år 1448 och sitt hus innan mur uppå skomakaregatan mellan Bo Jonssons arve och Laurens Ragnarssons arve med sin hustru år 1454; Ewinghaus är en westfälisk familj

⁵⁵³⁵ 5.2.1476, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 832, s. 15

⁵⁵³⁶ 26.7.1477, 29.11.1477, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 857, 862, ss. 27, 30

⁵⁵³⁷ 25.7.1479, Arvid Trolles Jordebok 1498, Almquist 1938, ss. 193-194, 214,

⁵⁵³⁸ 4.6.1492, Asmwnd var Lusci Bothnakarlz bror, Per Jønsson i Heluistatorp i Lemmelanda socken hade hustru Luscis systrar, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 1219, s. 206

⁵⁵³⁹ SDHK 9713, DS 8133a, 1.6.1380

⁵⁵⁴⁰ SDHK 9714, 1.6.1370b, DS 8133b

⁵⁵⁴¹ år 1410, JHD I 145

⁵⁵⁴² 2.3.1474, SDHK 29731

⁵⁵⁴³ DF 905, 25.1.1382, Lojo kyrka

⁵⁵⁴⁴ DF 4905, 2.5.1501

4. Wylkin Olafsson, domare pa Koperberget i Dalarna⁵⁵⁴⁶
5. Vilckin Domare⁵⁵⁴⁷
6. Wilken Olaffson, fastaman⁵⁵⁴⁸
7. junker Williomm⁵⁵⁴⁹
8. Vilkin af Kumo (se 2.2.1., hypoteserna om Erik Larsson; Appendix C: 1.1.2.R.)⁵⁵⁵⁰
9. Vilck Aruedzs./Vilken Arvidsson 1540-1557 i Ulfsby⁵⁵⁵¹
10. Wilck Larson i Ulvsby⁵⁵⁵²
11. Vilckin i Koijuisto⁵⁵⁵³
12. Viilkij Laman⁵⁵⁵⁴

Isländska källorna

Diplomatarium Islandicum känner de följande med namnet Vilken eller motsvarande:

1. Vilchin Henriksson, biskup i Skálholt⁵⁵⁵⁵
2. Vilchin Rugg⁵⁵⁵⁶

Orknejska källorna

Diplomatarium Orcadense et Hialtlandense (vol. I) känner ingen med namnet Vilken.

Patronymen Vilkensson

De följande med patronymen "Vilkensson", "Vilhelmsson" eller "Vilken dotter", "Vilhelmsdotter" i namnet har existerat i Skandinavien eller i Baltien under medeltiden:

1. Jens Welckensen von Veckelax, nämns 1529 i Reval bland handelsmän från Finland⁵⁵⁵⁷
2. Hans Vilken son, en "Hans Vilken" av Veckelax nämns i Ramsays Husgafvel-släktens släktträd, samma Hans Vilkensson kanske också 11544

⁵⁵⁴⁵ DF 702, 13.5.1363

⁵⁵⁴⁶ DF 4301, 8.7.1490

⁵⁵⁴⁷ REA nr. 180, 28.5.1363, s. 117

⁵⁵⁴⁸ REA nr. 592, år 1460, s. 472

⁵⁵⁴⁹ REA 10.8.1478, s. 535

⁵⁵⁵⁰ 25.6.1415, REA nr. 352, s. 262

⁵⁵⁵¹ FS 2016:35v

⁵⁵⁵² 1558; Suvanto, S., Satakunnan henkilötiedosto 1303–1571, Ala-satakunnankirjasto, Ulvilan hallintopitäjä, ylinen neljännes, Kansallisarkisto

⁵⁵⁵³ 1552, Finlands äldsta domböcker. Del II, Nedre Satagunda Domböcker 1550-1552. Pirinen 1954. s. 239

⁵⁵⁵⁴ 1563, Finlands äldsta domböcker. Pirinen 1954, del I, Savolax Domböcker 1559 och 1561-1565. s. 131

⁵⁵⁵⁵ 1391-1405; Diplomatarium Islandicum, "Vilchinsbók" eller "Vilchinsmáldagi", ss. 27-240, gefid út af Hinu Íslenzka Bókmentafélagi, fjórda bindi 1265-1449

⁵⁵⁵⁶ 1521, Diplomatarium Islandicum, atunda bindi, 1261-1521, s. 807

⁵⁵⁵⁷ Tallinn stads magistrats protokollbuch 1529-1549, juni 1529, TLA, f230, n 1. s Ab 1, 1 82, troligen en broder av den "Hans Vilken" av Veckelax, som nämns i Teitts klagomålsregister

- i Sollentuna⁵⁵⁵⁸, en "Hans Willemson" nämns på 1480-talet⁵⁵⁵⁹; en Hans Willemsen, kantorn i Lund, tilldömdes av Erik av Pommern en gård⁵⁵⁶⁰; en annan Hans Willemson, präst i Roskilde, nämnde år 1487⁵⁵⁶¹, en Hans Willem, Münzmeister, nämns 10.4.1537 i Reval⁵⁵⁶²
3. Laurens Vilkenisson, 1558-1573⁵⁵⁶³, troligen Vilken Olssons d.y. eller Vilken Mattssons⁵⁵⁶⁴ avkomling i Viikkilä i Ratula i Elimäe⁵⁵⁶⁵; Viikkilä i Ratula nämndes alltid separat för dess speciella beskattnings skull⁵⁵⁶⁶. Viikkilä i Ratula var också Elimäes rikaste by år 1571⁵⁵⁶⁷.
 4. Olof Vilkenisson, 1555-1566⁵⁵⁶⁸, Vilken Olssons d.y. (nämns i landböcker i Kesola i Elimäe⁵⁵⁶⁹) avkomling i Ratula i Viikkilä i Elimäe⁵⁵⁷⁰
 5. Nils Vilkenisson, fogde i Västerås⁵⁵⁷¹
 6. Sven Vilkenisson, Vinstorp⁵⁵⁷²
 7. Olof Vilkenisson, Anundahögz tinghe⁵⁵⁷³
 8. Johan Vilkenisson, domprost i Strängnäs, d. 1360⁵⁵⁷⁴
 9. Henrik Vilkenisson, en präst i Riseberga⁵⁵⁷⁵
 10. Elin Vilkinsdotter⁵⁵⁷⁶
 11. Fridgård Vilkinsdotter⁵⁵⁷⁷
 12. Anna Vilkinsdotter⁵⁵⁷⁸
 13. Thomas Vilkenisson, i Tavastby i Veckelax⁵⁵⁷⁹

⁵⁵⁵⁸ Ramsay 1909, s. 194

⁵⁵⁵⁹ Kalmar stads tänkebok, 54r, sp. 1, Modéer & Engström 1945-1949, s. 164

⁵⁵⁶⁰ SDHK 20347 19.09.1424; LÄU, 3. Bandet, 1. Häfte: XXII (20.5.1423), XXXIX (19.9.1424), XLIV (14.2.1425), XLIX (26.2.1425), LVII (23.4.1426), LX (22.5.1426), CXXIV (12.11.1432), CXXVIII (4.3.1433)

⁵⁵⁶¹ LÄU, 5. Bandet: XXXIII (12.7.1487)

⁵⁵⁶² von Hausen 1895. III Folge, IV Band, II. 97; "Hans Wilhelms sone, Johansen 1925, IV Folge, Theil 2, S111, s. 29, år 1493

⁵⁵⁶³ FS 3142:16 (fol. 10, år 1558); FS 3142:16 (fol. 10, år 1558); FS 3276:95 (fol. 95, år 1565); FS 3286:58 (fol. 56, år 1566); FS 3286:107 (fol. 104, år 1566); FS 3286:117 (fol. 115, år 1566); FS 3300:41 (fol. 41, år 1567); FS 3307:38 (fol. 38, år 1568); FS 3344:16 (fol. 16, år 1573); silverskatteregister

⁵⁵⁶⁴ Oksanen 1985, s. 28

⁵⁵⁶⁵ Kokkonen 1931, s. 427

⁵⁵⁶⁶ Oksanen 1985, s. 23

⁵⁵⁶⁷ silverskatteregister

⁵⁵⁶⁸ Skatteregister; FS 3286:137 (fol. 135, året 1566, Oluff Wilson)

⁵⁵⁶⁹ Enligt Oksanen 1985, s. 28

⁵⁵⁷⁰ Kokkonen 1931, s. 427; S.V.A. 9b

⁵⁵⁷¹ SDHK 36437, 11.02.1509

⁵⁵⁷² SDHK 32085, 01.07.1488

⁵⁵⁷³ SDHK 31286, 5.5.1483

⁵⁵⁷⁴ SDHK 7781, 17.06.1360,

⁵⁵⁷⁵ SDHK 28928, 04.03.1469,

⁵⁵⁷⁶ DF 1820 25.11.1426

⁵⁵⁷⁷ JHD I:259, 15.04.1441,

⁵⁵⁷⁸ JHD I:260, 15.04.1441

14. Måns Wilkinsson, herr, morfar av Agnes Rosenbielke och far av Elseby⁵⁵⁸⁰, 1400-talets första hälft
15. Märta Wilkinsdotter ("Maetta Wilkin Nagilsdotter"), dotter till Wilkin Nagel och Gertrud Hannissadotter⁵⁵⁸¹, Maetta Wilkinsdotter (vapen: bjälke)⁵⁵⁸²
16. Lars Vilhelmsson, "välboren"⁵⁵⁸³
17. Sigge Vilhelmsson⁵⁵⁸⁴, kanske densamme som Sigge "Vielmsson", häradsdomhavande på herr Magnus Gislessons (Sparre av Aspånäs) vägnar på (Tjusts) häradssting i Västervik, vittne av upplåtelse av jord till Erengisle Sunesson Jarl⁵⁵⁸⁵. Kanske en bror till den Lars Vilhelmsson, som också agerade som vicehäradsövding på Magnus Gislessons vägnar i Västervik i Tjust härad⁵⁵⁸⁶. I samma brev med Lars Vilhelmsson agerar en "Vilichinus brodersson", välboren, som sigillant. I brevet nämns den här "Vilichinus" liksom en broder av Nicolaus Brodhersson⁵⁵⁸⁷. Är "Vilichinus" Lars och Sigge Vilhelmssons fader? Är Lars Vilhelmsson (sparre i sigillet)⁵⁵⁸⁸ Erik Larssons (Veckelax) fader och Wilkin-släktens stamfader?
18. Johannes Vilhelmsson⁵⁵⁸⁹
19. Junker Wilm⁵⁵⁹⁰
20. Jakob Wilkensch (on)⁵⁵⁹¹
21. Johan Wilhelmsen/Johan Wilmesson/Wilhelmssone/Wilmesßenn/Wylmesson⁵⁵⁹²
22. Clawes Wilmesßen⁵⁵⁹³
23. Symen Claes Vellenzen⁵⁵⁹⁴
24. Magnus Vilkinsson⁵⁵⁹⁵
25. Nils Vilkinsson⁵⁵⁹⁶
26. Steinar Vilkinsson⁵⁵⁹⁷
27. Katerina Gilkinsdotter⁵⁵⁹⁸

⁵⁵⁷⁹ FS 5041:26, Nefuitto Nötz, Tawast by, året 1551; Rosen 1960, ss. 255-259; Rosén 1936, s. 80

⁵⁵⁸⁰ Stiernman 1745, s. 21, se ovan

⁵⁵⁸¹ SDHK 22676, 30.11.1436

⁵⁵⁸² SMP, häfte 7, spalt 175

⁵⁵⁸³ SDHK 9713, 1.6.1370, DS 8133a, sparre i vapnet,

⁵⁵⁸⁴ SDHK 7834, 5.9.1360, DS 6344, Västervik

⁵⁵⁸⁵ SDHK 8127, 21.5.1362, DS 6628

⁵⁵⁸⁶ SDHK 9713, DS 8133a, 1.6.1380

⁵⁵⁸⁷ lat.gen: "Vilichini et Nicolai Brodhersson", SDHK 9713, DS 8133a, 1.6.1380

⁵⁵⁸⁸ SMV III med tillägg s. 114, SMV I:125

⁵⁵⁸⁹ SDHK 5925, 28.2.1350

⁵⁵⁹⁰ von Hausen 1895. III Folge, IV Band, s. 24, 13.5.1523

⁵⁵⁹¹ 21.2.1537, Essen & Johansen 1939, nr. 9, s. 74

⁵⁵⁹² Vogelsang 1992, ss. 140, 604, 621, 663, åren 1430, 1479, 1481 från Bruaßes, 1489 från Baye, 1490 från Baye

⁵⁵⁹³ Vogelsang 1992, s. 630, 661, åren 1483, 1489

⁵⁵⁹⁴ Heckmann 1995, Band 25, nr. 146, s. 232; 7.3.1496

⁵⁵⁹⁵ SMV III, s. motsv. s. 448 i del I

⁵⁵⁹⁶ SMV III, s. motsv. s. 448 i del I

⁵⁵⁹⁷ DN b.4 nr. 898, 21.10.1446

⁵⁵⁹⁸ SDHK 16088, SD 332, 7.5.1403, Uppsala

28. Olof Villeson⁵⁵⁹⁹
29. Jón Vilhjálmsson, biskup á Hólum⁵⁶⁰⁰
30. Niels Willemsson, lagman i Híeltland⁵⁶⁰¹
31. Andres Willemsson⁵⁶⁰²
32. Nils (Nigels) Wilkesson till Mynnes⁵⁶⁰³
33. Grete Wilkinsdotter, i Stockholm⁵⁶⁰⁴
34. Olaff Wikinsson⁵⁶⁰⁵
35. broder Anders Vyllichinj av swarthabrødra clostre och conuent i Stockholm⁵⁶⁰⁶
36. Jón uilhialmsson, präst⁵⁶⁰⁷
37. Anders Villikini, fulmäktige på doctor Laurens magni och Svartabrødra konvent i Stockholm⁵⁶⁰⁸
38. Per Vilkensson i Tavastby i Veckelax⁵⁶⁰⁹
39. Michil Vilcke/Wilkisson/Vilchij./Villi i Ulfsby 1554-1558
40. Oloff Wilkesson i Ulvsby 1470⁵⁶¹⁰
41. Henrik Wilchinsson⁵⁶¹¹, präst och konfessor i Riseberga kloster
42. Nils Vilkensson i Västerås i ca. 1509⁵⁶¹², en fogde år 1521⁵⁶¹³.

Efternamnet Wilken, Wilkens, Wilckens i Baltien

1. **Maths** Wilkens, nämndes 2.5.1501 i ett brev från Åbo Råd till Rådet i Riga. Det här namnet "Mats Wilken" förekommer som sådant i Husgafvel-Wilken-slåkten, men bara en av dem skulle passa med tiden: den Mats Persson till Strömsby, vars frälsegods 6.9.1552 stadfästes av Gustaf Vasa⁵⁶¹⁴. Även han skulle ha varit 70 år gammal år 1552, om han år 1501 var 20 år gammal.
2. Hans Wilkins, nämndes i Reval år 1454, skulle kunna ha varit Hans Wilkensson, Erik Larssons antagna sonson⁵⁶¹⁵, kan inte anknytas på Veckelax.

⁵⁵⁹⁹ DF. 3413, Ulfsby, 17.2.1470

⁵⁶⁰⁰ 1429-1434, Diplomatarium Islandicum, gefid út af Hinu Íslenzka Bókmentafélagi, fjórda bindi 1265-1449, s. 363 etc.

⁵⁶⁰¹ = Shetland, 8.8.1485, Bergen, DOH I:54

⁵⁶⁰² 1465, Bergen, DOH I:47

⁵⁶⁰³ Nämndes år 1460, "østan mwr", dog 1461, Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, Almquist 1926, s. 3,50

⁵⁶⁰⁴ 9.4.1457, nr. 515, S:holms Stads Jordebok 1420-1474, s. 255; Jacop Zegenhorns hustru, Jacop Zegenhorns dotter var Hans Elichman beckers hustru; Grete låter Jacops arv gå till dotter och Hans

⁵⁶⁰⁵ Wykingsson, 5.5.1481, nr. 939, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, ss. 67-68

⁵⁶⁰⁶ 17.12.1487, nr. 1016, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, ss. 105-106

⁵⁶⁰⁷ 24.10.1482, nr. 412, s. 454, Diplomatarium Islandicum, sjötta bindi, 1245-1491, Reykjavik 1900-1904

⁵⁶⁰⁸ 3.9.1492, nr. 1236, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, s. 212

⁵⁶⁰⁹ FS 5041:27 (året 1551); Rosen 1960, ss. 255-259

⁵⁶¹⁰ DF 3413; Im Ulvilan IK 17.2.1470

⁵⁶¹¹ SDHK 29029, år 1470

⁵⁶¹² SDHK 36434

⁵⁶¹³ SDHK 38457

⁵⁶¹⁴ Bidrag till Finlands Historia III, nr. 364, 6.9.1552

⁵⁶¹⁵ Emedan Sigfrid Hanssons historicitet kan bevisas, har det uppenbart existerat en Hans i Husgafvel-Wilkin-slåkten, men hans patronym är inte säkert känd från källorna; Ramsay 1909, s. 194;

3. Hans Villemsson, nämndes 19.9.1424, en kantor i Lund⁵⁶¹⁶, kan inte anknytas på Veckelax.
4. Johannes Wilhelmi, en executor i ett testament i 1.12.1424⁵⁶¹⁷, kan inte anknytas på Veckelax.
5. Hans Villemson, borgare i Kalmar⁵⁶¹⁸, kan inte anknytas på Veckelax.
6. Den estländska Wilcken-släkten, dess båda grenar, har haft tidiga representanter med namnet "Hans Wilcken".
7. Hans Willamsson, nämndes under Bengt Hinderssons finska ryttares adelsfana år 1581⁵⁶¹⁹, kan inte vara Vilken Erikssons son Hans.
8. Andres Wilkin, nämndes år 1423⁵⁶²⁰
9. Gerkens Wilken, nämndes år 1411⁵⁶²¹
10. Wilken Mesterknape, nämndes år 1417⁵⁶²², troligen en väpnare. Titeln "Mesterknape" är intressant, emedan de gamla frälsesläkterna i Veckelax kallades knapar, och namnet "Wilken" kunde tyda på Vilken Eriksson, Erik Larssons son enligt tradition⁵⁶²³.
11. Wilkens Nicleis, nämndes år 1411, knecht i Livland⁵⁶²⁴
12. Jakob Wilkens, nämndes i Revals ratssändebud Gottschalk Rimmelinckrodes kostnadberäkning⁵⁶²⁵. Att Jakob Wilkens har bott i Narva är intressant, emedan Narva ligger mitt emot Veckelax på Finska Vikens andra sida och det var lätt att komma därifrån till Viborgs fögderi. En Jakob Wilken har varit en borgare i Lübeck⁵⁶²⁶, men ingen tyder på att han var densamme som Jakob Wilkens i Narva. Den Lübeckska Jakob Wilkens vapen är känt. Också två andra med namnet "Wilken" nämns i Lübeck under 1400-talet:
13. Clawes Willekens, nämndes i Lübeck under 1400-talet⁵⁶²⁷
14. Albert Wilken, nämndes i Lübeck under 1400-talet⁵⁶²⁸.
15. Niklis Wilken, "Edel und woltuchtige", krigsfånge i Litauen och anknuten på något sätt till Ordo Teutonicus⁵⁶²⁹, som agerade på andra sidan av Finska Viken än Veckelax. Han levde samtidigt med Hans Wilkins, och med Erik Laurenssons (Veckelax) söner⁵⁶³⁰ och kan vara densamme som den "Wilkens Nicleis", som år 1411 agerade som knecht (se ovan).

⁵⁶¹⁶ SDHK 2034; SMP, häfte 11, spalt 24

⁵⁶¹⁷ SMP, häfte 11, spalt 24

⁵⁶¹⁸ Kalmar stads tänkebok, s. 164 (Modéer & Engström 1945-1949)

⁵⁶¹⁹ SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 6

⁵⁶²⁰ Greiffenhagen 1932, nr. nr. 8d, s. 13.

⁵⁶²¹ Greiffenhagen 1932, nr. 2a, s. 2.

⁵⁶²² Greiffenhagen 1932, nr. 4b, s. 5.

⁵⁶²³ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes Documenter

⁵⁶²⁴ Greiffenhagen 1932, nr. 2a, s. 2.

⁵⁶²⁵ LEC II:1, nr. 31

⁵⁶²⁶ LEC II:3, nr. 234, 31.7.1507

⁵⁶²⁷ 4.8.1455, nr. 257, s. 267, Urkundenbuch der Stadt Lübeck, 9. Theil (Verein für Lübeckische Geschichte 1843-1905)

⁵⁶²⁸ 1.5.1457, nr. 440, s. 438, Urkundenbuch der Stadt Lübeck, 9. Theil (Verein für Lübeckische Geschichte 1843-1905)

⁵⁶²⁹ LEC I:9; nr. 127, 173, 250, 267, 281 eller 2.2.1437, 28.5.1437, 6.1.1438, 26.3.1438 20.4.1438

⁵⁶³⁰ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045, Register på Husgavlarnes documenter

16. Vilken Willensson/Wilken Villamson, en rådman (16.12.1455)⁵⁶³¹ och senare en borgmästare i Åbo (11.5.1467)⁵⁶³², sigillerade ett brev 16.12.1455 som en rådman, och ett brev 11.5.1467 som borgmästare. Om Willensson/ Villamson är en patronym eller ett efternamn, vet man inte. Kan inte anknytas på Veckelax.
17. Måns Wilkinsson⁵⁶³³, Bengt Arendssons (Ulf) tjänares Michel Nilssons mormors fader, nämndes levande under 1400-talets första hälft, kan inte anknytas på Viborgs fögderi
18. Christian Wilckens präst i dioc. av Riga⁵⁶³⁴.
19. Jürgen Vilcken, borgare i Riga.⁵⁶³⁵
20. Godschalck Wilken, nämndes år 1547 som becker⁵⁶³⁶.
21. Jany Andres Willeken⁵⁶³⁷ nämndes år 1371, kan vara densamme som *Andreas Willeken "Kaukemele"*⁵⁶³⁸, som nämndes år 1372, men troligen inte densamme som knecht Andres Wilkin (nämndes år 1423)⁵⁶³⁹

⁵⁶³¹ REA nr. 575, s. 458

⁵⁶³² REA, nr. 607, ss. 488-489

⁵⁶³³ Stiernman 1745, s. 21

⁵⁶³⁴ LEC II:3, nr. 893 18.12.1510

⁵⁶³⁵ LEC II:2, nr. 412, 30.1.1503

⁵⁶³⁶ Greiffenhagen 1932, nr.42a, s. 58.

⁵⁶³⁷ Greiffenhagen 1927, nr. 18b, s. 28, efter 25.11.1371.

⁵⁶³⁸ Greiffenhagen 1927, nr. 34a, s. 46, år 1372.

⁵⁶³⁹ Greiffenhagen 1932, nr. 8d, s. 13.

Appendix I. Dokumenten som innehåller ordet "Lars" på något språk och i någon form i Diplomatarium Danicum under 1300-talet.

(året, datum, nro):

1390, 16 Nov, 290,	Laurencius Jonsen armigeri
1378, 22 Feb, 367,	Laurencii Iensson armigeronum
1384, 28 Maj, 468,	Vaebnere Lars Olovsson (Husaby)
1380, 29 Juni, 36,	Laurencii Skytte armigeronum
1368, 6 Okt, 238,	Lars Pedersen, "vistnok vaebner"
1365, 26 Aug, 281,	Laurentius Freggerson
1365, 7 Juli, 263,	Lars Uffesen, ridder
1363, 21 Maj, 341,	Lars Uffesen, ridder
1363, 18 Mar, 322,	Laurentius Hwas, miles
1362, 2 Feb, 153,	Lars Jakobsen, svend
1358, 10 Dec, 170,	Lars Karlsson, svensk ridder
1344, 3 Maj, 44,	Lars Sture, vaebner
1344, 15 Aug, 74,	Lars Ulfsson, svensk ridder
1340, 31 Maj, 44,	Laurencii Lafrenzsun miles
1343, 18 Nov, 384,	Laurencius Ulfsson miles

Appendix J. Dokumenten som innehåller ordet "Lars" på något språk och i någon form i Diplomatarium Norvegicum under 1300-talet.

(året, datum, nro):

1392, 1 Jan, b. III, nr. 501,	Laurens Wibiornason, Lasse Lafrensson
1351, 19 Mar, b. VIII nr. 157,	Laurencius Karlsson miles, Laurencius Germundsson miles
1369, 3 Aug 1369, b. VIII nr. 186,	Laurencius Biornsson
1393, 22 Jun 1393, b. XXI nr. 188,	Lores Helgesson
1319, 26 Aug 1319-1 Dec 1374,	Hr. Lars

Appendix K. De medeltida dokumenten med namnet "Roland" eller ett liknande ord på något språk och i någon form.

10.05.1334	Roland, subdiakon ⁵⁶⁴⁰
20.02.1335	Benedict XII, Rolandus Henrici, sub-diakon i Lunds stift
11.09.1340	prästen Roland, Jens Daenesen ⁵⁶⁴¹
23.06.1344	Markvard v.d. Wisch Rorland, holstensk ridder ⁵⁶⁴²
21.11.1355	Guillermus Rolandi miles ⁵⁶⁴³
19.11.1382	Marquard Rorland, knape ⁵⁶⁴⁴
03.03.1400	Reneka Rolandsson ⁵⁶⁴⁵
01.11.1407	Roland, kanik ⁵⁶⁴⁶
10.07.1421	Kristin Jönsdotters måg Roland ⁵⁶⁴⁷
09.04.1428	Roland Gotskalksson, präst, Søndre Sundbu ⁵⁶⁴⁸
15.10.1436	Roland Thorstensson, chorsbroder i Oslo ⁵⁶⁴⁹
10.12.1458	Roland Dansson ⁵⁶⁵⁰
18.11.1520	Roloff Matsson, ståthållare på Viborg ⁵⁶⁵¹
09.11.1470	Hans Rolaff ⁵⁶⁵²
6.-20.2.1451	Albert Roelant ⁵⁶⁵³
30.11.1390	Rolauo schroder ⁵⁶⁵⁴
17.06.1388	Juwan Rolant ⁵⁶⁵⁵
15.07.1401	Rolaff van Blake ⁵⁶⁵⁶
12.09.1438	Herman Roleues ⁵⁶⁵⁷
28.11.1499	Roland Treydenn ⁵⁶⁵⁸
18.08.1514	Mauritius Rolaues ⁵⁶⁵⁹
17.6.1416-29.9.1416	Roland ⁵⁶⁶⁰

⁵⁶⁴⁰ DD nr. 127

⁵⁶⁴¹ SDHK 4623, SD nr. 3517; DD nr. 67

⁵⁶⁴² DD nr. 60

⁵⁶⁴³ DD, nr. 359

⁵⁶⁴⁴ DD nr. 278

⁵⁶⁴⁵ SDHK 15359

⁵⁶⁴⁶ DD nr. 176

⁵⁶⁴⁷ SDHK 19681

⁵⁶⁴⁸ DN nr. 259, b. VIII, s. 294

⁵⁶⁴⁹ DN nr. 735, III s.527 och nr. 170, b.XI s.150

⁵⁶⁵⁰ DF nr. 3073

⁵⁶⁵¹ SDHK 6017

⁵⁶⁵² SDHK nt. 29176

⁵⁶⁵³ Johansen 1929, S9, nr. 1210, s. 72

⁵⁶⁵⁴ Plasterer 1930, nr. 196, s. 54, fol. 23-a.

⁵⁶⁵⁵ Plasterer 1930, nr. 139, s. 36, fol. 16-a

⁵⁶⁵⁶ Plasterer 1930, nr. 361, s. 97, fol. 42-b

⁵⁶⁵⁷ Plasterer 1930, nr. 898, s. 233, fol. 78-b

⁵⁶⁵⁸ Plasterer 1930, nr. 1208, s. 326, fol. 102-b

⁵⁶⁵⁹ Plasterer 1930, nr. 1385, ss. 383-384, fol. 116-a

2.7.1433	Rolant Bruen ⁵⁶⁶¹
29.8.1436	Johan Rolant ⁵⁶⁶²
år 1484	Tytke Rolant ⁵⁶⁶³
år 1425	Hermen Roland ⁵⁶⁶⁴
år 1421	Bertold Roland, "unses rades cumpan" (i Lübeck) år 1421 ⁵⁶⁶⁵
år 1426	Tideke Roland, Bertolds bror, i Lübeck ⁵⁶⁶⁶
03.01.1493	Arne Rolandsson ⁵⁶⁶⁷
09.03.1493	Rolandh ⁵⁶⁶⁸
år 1461	Roland Jensson ⁵⁶⁶⁹
åren 1463-1468	Rolandh ⁵⁶⁷⁰
01.04.1466	Magnus Rolandsson ⁵⁶⁷¹
år 1466	Roland ⁵⁶⁷²
24.07.1481	Maeghens Rolandsson ⁵⁶⁷³
år 1489	Roland Mattsson ⁵⁶⁷⁴
23.03.1499	Roland Magnusson ⁵⁶⁷⁵
22.04.1507	Roland, befälhavare i Kalmar Slott ⁵⁶⁷⁶
02.07.1517	Måns Rolandsson ⁵⁶⁷⁷
08.07.1447	Roloff Mant ⁵⁶⁷⁸
17.07.1447	Roloff Franke ⁵⁶⁷⁹
Juni 1485	Roloff van Hoyten ⁵⁶⁸⁰

⁵⁶⁶⁰ Leimus 1999, nr. 3., s. 94, A.d. 17, fol. 30v

⁵⁶⁶¹ Vogelsang 1992, s. 212

⁵⁶⁶² Vogelsang 1992, s. 293, 29.8.1436

⁵⁶⁶³ Vogelsang 1992, s. 637, år 1484, "Schosslisten", "Anno 57, in der Vasten, an schote entfangen to der Nowgardesschen reise behoeff"

⁵⁶⁶⁴ LEC I:11, nr. 655, 31.5.1469; LEC I: 1867, nr. 2654, 08.11.1442; LEC I: 1867, nr. 2664, år 1443; Vogelsang 1992, s. 11, år 1425

⁵⁶⁶⁵ LEC I:, nr. 1421

⁵⁶⁶⁶ LEC I, nr. 2567; Vogelsang 1992, s. 26, år 1426

⁵⁶⁶⁷ SDHK 32868

⁵⁶⁶⁸ Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, nr. 1275, s. 230

⁵⁶⁶⁹ Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, Almquist 1926, s. 55, "Østan mwr"

⁵⁶⁷⁰ Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, s. 129, 163 195, 227, 261, 303, "Østhan mwr"/"Østher quarter"

⁵⁶⁷¹ SDHK 28569

⁵⁶⁷² Stockholms Stads Skottebok 1460-1468, Stockholms Stadsböcker III 1, s. 227

⁵⁶⁷³ SDHK 30947

⁵⁶⁷⁴ SDHK 32162

⁵⁶⁷⁵ SDHK 33736

⁵⁶⁷⁶ SDHK 35786

⁵⁶⁷⁷ SDHK 38086

⁵⁶⁷⁸ SDHK 2713

⁵⁶⁷⁹ SDHK 2717

⁵⁶⁸⁰ SDHK 4035

Appendix L. De medeltida veckelaxiska eller möjligen veckelaxiska personernas släktingar.

- 1) Morthen Weckelax, nempdeman 4.11.1510⁵⁶⁸¹
- 2) Hans Olofsson "tho Veckelax" eller Hans Olvesson, nämns 9.10.1430⁵⁶⁸², 19.1.1431⁵⁶⁸³ och 11.8.1432⁵⁶⁸⁴, en son till Elsebe Vrolisches eller Elseby Frölichsdotter och en okänd Olof, en broder av Joens Olvesson.
- 3) Joens Olvesson, nämns 9.10.1430⁵⁶⁸⁵, en broder av Hans Olofsson "tho Veckelax" och en son till Elsebe Fröliches eller Elseby Frölichsdotter och en okänd Olof
- 4) Erik Hansson i Bredskall, nämns 7.1.1530⁵⁶⁸⁶
- 5) Märten Steffansson i Skugby, nämns 7.11.1530⁵⁶⁸⁷
- 6) Gertrud, släkting av Hans Olofsson "tho Veckelax", dog i Reval, nämns 19.1.1431⁵⁶⁸⁸
- 7) Elseby Frölichsdotter eller Elsebe Vrolisches, moder av Hans Olofsson "tho Veckelax" och Joens Olvesson, dog i Reval, nämns 9.10.1430⁵⁶⁸⁹ och 11.8.1432⁵⁶⁹⁰
- 8) Arnicha, kyrkoherre i Veckelax, hade en gotisk bokstav "a" i sitt sigill, nämns t.ex. 17.2.1427⁵⁶⁹¹
- 9) en annan kyrkoherre i Veckelax i medlet av 1400-talet, hade en halster i sitt sigill⁵⁶⁹²
- 10) Jop Joensson, "gudsbonde", säljer med sin hustrus Mätta Dansdotters samtycke, hennes arvelott i Märgä i Halikko socken åt hennes broder Jöns Dansson i ett brev daterat i Veckelax 17.2.1427⁵⁶⁹³
- 11) Jens Martinsson, en fattig man, född i Bredskalleby af Veckelax socken, dömes af Stockholms råd 2.8.1507 till rep för det han stulit 24 mark⁵⁶⁹⁴
- 12) Hannus Timberman i Weckalax (nämns 27.10. vid medlet av 1400-talet⁵⁶⁹⁵; Hans Tymmerman⁵⁶⁹⁶
- 13) Erik Murt, frände till Hannus timberman, dog i Reval, nämns 27.10. vid medlet av 1400-talet⁵⁶⁹⁷
- 14) Henrich Junkar, nempdemann i Lojo, nämns 14.3.1441⁵⁶⁹⁸
- 15) Laurens Bredhsalle, naemdeman på Tortuna tingsställe 17.11.1411⁵⁶⁹⁹, nämns också som vittne 26.7.1401⁵⁷⁰⁰ och 4.7.1409⁵⁷⁰¹

5681 FMU VII:66, nr. 5435

5682 FMU II:470, nr. 1974

5683 FMU III:3, nr. 1994

5684 FMU III:37, nr. 2050

5685 FMU II:470, nr. 1974

5686 FMU VIII:444, nr. 6720

5687 FMU VIII:444, nr. 6720

5688 FMU III:3

5689 FMU II:470, nr. 1974

5690 FMU III:37, nr. 2050

5691 FMU II:367, nr. 1828)

5692 FMU VIII:403, nr. 6655

5693 FMU II:367, nr. 1828

5694 FMU VI:488, nr. 5262, orig. Stockholms orig. tänkebok 1504-1507, s. 282

5695 FMU VIII:403, nr. 6555

5696 Vogelsang 1992, s. 11, år 1425

5697 FMU VIII:403, nr. 6555

5698 FMU VIII:391, nr. 6644

- 16) Andris Bredhscale, nämns 28.10.1404⁵⁷⁰²
- 17) Erik Knutsson (hösten 1559)⁵⁷⁰³
- 18) Erik Siffredsson (hösten 1559)⁵⁷⁰⁴
- 19) Kirstin Amundsdotter, sålde Stenböle (= Stöder = Töytäri på finska)⁵⁷⁰⁵ i Veckelax till kung Karl Knutsson Bonde efter 3.5.1444⁵⁷⁰⁶
- 20) Laurens Vilkenesson⁵⁷⁰⁷, Vilken Olofssons avkomling
- 21) Olof Vilkenesson⁵⁷⁰⁸, Vilken Olofssons avkomling
- 22) Mats Olafsson i Kymnesokn vidh Putis⁵⁷⁰⁹, ca. 1450.
- 23) Lutze Brethskallä⁵⁷¹⁰, nämns 25.02.1383, Lutze Brethskalläs styvdotter hade givit jord i Sundby (direkt översättning till finska: Salmenkylä, Vilken-Husgafvel-släktens gods i Veckelax, som dock heter nuförtiden på svenska "Strömsby": sunden har också förändrat sig till en ström) till Eskilstuna kloster (Johanniterordens kloster) på biskopsting i Klockarstugan i Eskilstuna. Givandet bevisades av Nils Ebbeson, präst i Jäder och kanik i Strängnäs och Magnus (Karlsson), präst i Husby (Rekarne). I brevet nämns också Niclis Brethskallä, som också gav någonting (Fig. 4).
- 24) Niclis Brethskallä⁵⁷¹¹, nämns 25.02.1383, se ovan.
- 25) Lutze Brethskalläs styvdotter⁵⁷¹², nämns 25.02.1383, se ovan.
- 26) Elin Vilkinsdotter⁵⁷¹³, säljer till sin sysling Margit Flöriksdotter "all myn godz, som mik met arff æræ tilfallen æpter myna forældræ oc myna brödher, Gudh thera siæl nadhe, som æræ Poya oc Leefweböle j Berna sokn oc Karfwala j Halko sokn"
- 27) Nickil/Nickel/Niclusz Willke/Wilken, "edel und woltuchtige", krigsfånge i Litauen, anknuten till Ordo Teutonicus⁵⁷¹⁴.
- 28) Hans Wilkins, "Revaler Bürger", a.g. Störingk⁵⁷¹⁵, son till Geseke Wilkins

5699 SD nr. 1499

5700 SD nr. 82, del I, s. 56

5701 SD nr. 1066, del II, s. 106

5702 SD nr. 498, del I, s. 377

5703 Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Mårten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvälat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

5704 SE/RA/1112.1/B/29, s. 163

5705 Rosén 1936, s. 256

5706 DF 2573

5707 Kokkonen 1931, s. 427; FS 3142:16 (fol. 10, år 1558); FS 3142:16 (fol. 10, år 1558); FS 3276:95 (fol. 95, år 1565); FS 3286:58 (fol. 56, år 1566); FS 3286:107 (fol. 104, år 1566); FS 3286:117 (fol. 115, år 1566); FS 3300:41 (fol. 41, år 1567); FS 3307:38 (fol. 38, år 1568); FS 3344:16 (fol. 16, år 1573)

5708 Kokkonen 1931, s. 427; se också Oluff Wilson FS 3286:137 (fol. 135, året 1566)

5709 FMU III: 507, nr. 2870

5710 perg. RA 0101, hopklistrat med brev RPB 2183, också E 74 fol. 50, se Collmar 1977, s. 375

5711 perg. RA 0101, hopklistrat med brev RPB 2183, också E 74 fol. 50, se Collmar 1977, s. 375

5712 perg. RA 0101, hopklistrat med brev RPB 2183, också E 74 fol. 50, se Collmar 1977, s. 375

5713 DF 1820 25.11.1426

5714 LEC I:9; nr. 127, 173, 250, 267, 281 eller 2.2.1437, 28.5.1437, 6.1.1438, 26.3.1438 20.4.1438, och LEC I:10; nr. 303, 314 eller 14.3.1447, 10.4.1447

5715 LEC I: 11, nr. 345, 30.6.1454

- 29) Geseke Wilkins, "Bürger von Hildesheim", moder av Hans Wilkins⁵⁷¹⁶
- 30) Hermen Roland⁵⁷¹⁷
- 31) Bertold Roland, "unsers rades cumpan" (i Lübeck) år 1421⁵⁷¹⁸
- 32) Tideke Roland, Bertolds bror, i Lübeck⁵⁷¹⁹
- 33) Jakob Wilkens/Wilken, Narvabo, nämns 30.6.1494⁵⁷²⁰
- 34) Måns Wilkinsson⁵⁷²¹, Bengt Arendssons (Ulf) tjänare Michel Nilssons mormors fader, nämns levande under 1400-talets första hälft
- 35) Erich Iönsson i Tawisteby, vittne i Borgå län⁵⁷²²
- 36) Jons Salle, nempdeman i Hvittis⁵⁷²³
- 37) Knut Jönsson till Strömsby⁵⁷²⁴, sigillerade med samma sigill som Staffan Tomasson trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo 9.1.1602
- 38) Staffan Tomasson⁵⁷²⁵, sigillerade med samma sigill som Knut Jönsson till Strömsby trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo 9.1.1602
- 39) Olaff Lange i Puttis⁵⁷²⁶
- 40) Christian Wilckens, präst i dioc. av Riga⁵⁷²⁷
- 41) Jakob Wilken, borgare i Lübeck⁵⁷²⁸
- 42) Maths Wilkens, Åbo⁵⁷²⁹
- 43) Jürgen Vilcken, borgare i Riga⁵⁷³⁰
- 44) Tito Mulli, nämns 10.7.1520⁵⁷³¹.
- 45) Mats Junker /Mattis Juncker (nämns 1534, 1552, 1558)⁵⁷³²
- 46) Hans Junker (nämns 16.12.1458⁵⁷³³)
- 47) Niccles Juncher (år 1445⁵⁷³⁴)
- 48) Andres Wilkin, knecht (år 1423)⁵⁷³⁵
- 49) Godschalck Wilken, becker (år 1547)⁵⁷³⁶

5716 LEC I: 11, nr. 345, 30.6.1454

5717 LEC I:11, nr. 655, 31.5.1469; LEC I: 1867, nr. 2654, 08.11.1442; LEC I: 1867, nr. 2664, år 1443; Vogelsang 1992, s. 11, år 1425

5718 LEC I:, nr. 1421

5719 LEC I, nr. 2567; Vogelsang 1992, s. 26, år 1426

5720 LEC II:1, nr. 31, s. 21, se Jakob Wilken, borgare i Lübeck, ; Vogelsang 1992, s. 637, år 1492

5721 Stiernman 1745, s. 21

5722 DF 6294, 15.5.1526

5723 DF 5774 20.12.1514

5724 Aminoff 1978, s. 12

5725 Aminoff 1978, s. 12

5726 Pyttis (Pyhtää på finska) i Finland (Arbusow 1910, Band III, nr. 210, s. 536, 9.7.1525

5727 LEC II:3, nr. 893 18.12.1510

5728 LEC II:3, nr. 234, 31.7.1507

5729 LEC II:2, nr. 97, 2.5.1501

5730 LEC II:2, nr. 412, 30.1.1503

5731 Essen & Johansen 1939, nr. 9, s. 19 (nr. 91).

5732 Greiffenhagen 1932, nr. 37b, 51b, 54a, ss. 52, 70, 73.

5733 Greiffenhagen 1932, nr. 13b, s. 20.

5734 Greiffenhagen 1932, nr. 11a, s. 16.

5735 Greiffenhagen 1932, nr. nr. 8d, s. 13, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft

- 50) Wilkens Nicleis, knecht (år 1411)⁵⁷³⁷
 51) Gerkens Wilken, knecht (år 1411)⁵⁷³⁸
 52) Wilken Mesterknape (år 1417)⁵⁷³⁹
 53) Herman Rolauessone, de schoemaeker (45) Mats Junker /Mattis Juncker (nämns 1534, 1552, 1558)⁵⁷⁴⁰
 54) Hans Bock (år 1420)⁵⁷⁴¹, troligen densamme som Hans Buck, som "unde bekande, wo dat he vntpfangen vnd vppgebort hefft uppe syn inwonlike erue")⁵⁷⁴²
 55) Andres Junker (29.4.1468)⁵⁷⁴³
 56) Johan Bock⁵⁷⁴⁴
 57) "der oöuden Jany Andres Willeken"⁵⁷⁴⁵
 58) Andreas Willeken "Kauemele"⁵⁷⁴⁶
 59) Luchas Wylcken (nämns 31.1.1504 och år 1511)⁵⁷⁴⁷
 60) Thorkel Mulle, kyrkoherde i Eura⁵⁷⁴⁸
 61) Johan Rolant⁵⁷⁴⁹
 62) Michel Timmerman⁵⁷⁵⁰
 63) Marten Juncher⁵⁷⁵¹
 64) Hans Wyelcke, också Wileke⁵⁷⁵²
 65) Clawes Wilkyns⁵⁷⁵³
 66) Hynryck Tymmerman⁵⁷⁵⁴
 67) Gosschalk Tymmerman⁵⁷⁵⁵
 68) Clauwes Stoer⁵⁷⁵⁶
 69) Hermen Stoer⁵⁷⁵⁷

-
- 5736 Greiffenhagen 1932, nr.42a, s. 58, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5737 Greiffenhagen 1932, nr. 2a, s. 2, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5738 Greiffenhagen 1932, nr. 2a, s. 2, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5739 Greiffenhagen 1932, nr. 4b, s. 5, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5740 Greiffenhagen 1932, nr. 37b, 51b, 54a, ss. 52, 70, 73, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5741 Greiffenhagen 1932, nr. 5b, s. 7, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5742 Plasterer 1930, 4.6.1428, s. 192, nr. 740, fol. 69-b, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft. Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv nr. 5
 5743 Greiffenhagen 1932, nr. 17b, s. 29, Reval, Revaler Estn. Verlagsgenossenschaft
 5744 Johansen 1929, nr. 4, S142, nr. 758, s. 45, 21.12.1391-2.6.1392
 5745 Greiffenhagen 1927, nr. 18b, s. 28, efter 25.11.1371.
 5746 Greiffenhagen 1927, nr. 34a, s. 46, år 1372.
 5747 Poltsam & Vunk 2001, Band I, s. 68, Pärnu, Estland
 5748 DF 1788, 22.9.1425
 5749 Vogelsang 1992, s. 293, 29.8.1436
 5750 Vogelsang 1992, s. 216, 8.12.1433
 5751 Vogelsang 1992, s. 19, 7.4.1426
 5752 Vogelsang 1992, s. 81, 85, 89, år 1428
 5753 Vogelsang 1992, s. 600, 10.8.1471, "Van Dantzike"
 5754 Vogelsang 1992, ss. 14, 37, åren 1425, 1426
 5755 Vogelsang 1992, ss. 17, 85, 162, 176 etc., 7.4.1426, år 1428, 1.8.1430, 15.11.1431 etc., nämns ofta
 5756 Vogelsang 1992, ss. 84, 155, 176 190 etc, år 1428, 1.8.1430, 15.11.1431, 30.9.1432 etc

- 70) Peter Brant⁵⁷⁵⁸
- 71) Daniell Brant⁵⁷⁵⁹
- 72) Henrik Wilkendorpp⁵⁷⁶⁰
- 73) Hinrik Brant⁵⁷⁶¹
- 74) Gerwyn Buck⁵⁷⁶²
- 75) Hans Buck⁵⁷⁶³
- 76) Herman Bock⁵⁷⁶⁴
- 77) Ernst Bock⁵⁷⁶⁵
- 78) Meynart Tymmerman⁵⁷⁶⁶
- 79) Wilhem Mertensson⁵⁷⁶⁷
- 80) Hans Brand/Brant/Branth⁵⁷⁶⁸
- 81) Cleis Tymmerman⁵⁷⁶⁹
- 82) Ludeke Branth⁵⁷⁷⁰
- 83) Ghert Buck⁵⁷⁷¹
- 84) Clawes Branth⁵⁷⁷²
- 85) Jacob Hüge⁵⁷⁷³
- 86) Roloff Buck⁵⁷⁷⁴
- 87) Hinrik Mule⁵⁷⁷⁵
- 88) Tytke Rolant⁵⁷⁷⁶
- 89) Per Jönsson, redesven år 1500 (hade tjänat i Kalmar under Johan Månsson)⁵⁷⁷⁷

-
- 5757 Vogelsang 1992, ss. 174, 176 195 198 etc. Böhlau Verlag, Köln, 15.11.1431, 30.9.1432 etc., nämns ofta
 - 5758 Vogelsang 1992, ss. 233, 300, år 1434, 29.8.1436
 - 5759 Vogelsang 1992, s. 390, 22.5.1449
 - 5760 Vogelsang 1992, s. 441, år 1454
 - 5761 Vogelsang 1992, s. 470, efter 2.7.1456
 - 5762 Vogelsang 1992, ss. 477, 492, 549, 578, 596, 601, 28.9.1456, 21.10.1456, 4.8.1462 från Baye, Normandi, 15.5.1467 från Danzig, 23.5.1471 från Sverige, 2.11.1471 från Lübeck
 - 5763 Vogelsang 1992, s. 495, 21.10.1456
 - 5764 Vogelsang 1992, s. 522, 2.8.1459
 - 5765 Vogelsang 1992, s. 557, 27.6.1462, 7.6.1463
 - 5766 Vogelsang 1992, s. 552, 17.9.1462, kam från Baye, Normandi, Frankrike
 - 5767 Vogelsang 1992, s. 554, 7.6.1463
 - 5768 Vogelsang 1992, s. 603, 617, 619, 623, år 1479 från Baye, Normandi, år 1480 från Baye, år 1481 från Bayen
 - 5769 Vogelsang 1992, s. 630, år 1483
 - 5770 Vogelsang 1992, s. 637, år 1484
 - 5771 Vogelsang 1992, ss. 639, 645, åren 1484, 1486
 - 5772 (Vogelsang 1992, s. 637, år 1484
 - 5773 Vogelsang 1992, s. 682, år 1496 från Bruaßes
 - 5774 Vogelsang 1992, s. 682, år 1496 från Bruaßes
 - 5775 Vogelsang 1992, s. 687, 1.3.1457, "Schosslisten", "Anno 57, in der Vasten, an schote entfangen to der Nowgardesschen reise behoeff"
 - 5776 Vogelsang 1992, s. 637, år 1484, "Schosslisten", "Anno 57, in der Vasten, an schote entfangen to der Nowgardesschen reise behoeff"

- 90) Per Jönsson, som hade mist skeppet och det mesta av godset utanför Kurland på väg till Borgholm (han kom alltså från öster)⁵⁷⁷⁸
- 91) Per Jönsson på Borgholm⁵⁷⁷⁹
- 92) Per Jönsson, vittne i lagmansting i Borgå socken⁵⁷⁸⁰
- 93) Per Jönsson, nempdeman i Helsingö⁵⁷⁸¹
- 94) Per Jönsson, nempdeman i Sjundeå⁵⁷⁸²
- 95) Per Jönsson, "friborne", nempdeman i Åbo tillsammans med Knut Posse och Klas Henriksson⁵⁷⁸³
- 96) Per Johansson i Stockholm år 1489⁵⁷⁸⁴
- 97) Peder Jönsson, år 1526 fogde över Nyköpings stad samt Snäckers och Röne härader⁵⁷⁸⁵
- 98) Viljalm Eiriksson, prest i Kinsarvik i Norge⁵⁷⁸⁶
- 99) Lasse Junckare i Ragnilsby (Kuggböle i Saltvik på Åland)
- 100) Madtz Buck^{5787, 5788}
- 101) Marten Erixson⁵⁷⁸⁹, säljer med sin bror Pavall ett gods till Anders Garp
- 102) Jenis Olsson, a vapen på Viborg⁵⁷⁹⁰
- 103) Magnus Laurensen, borgare i Viborg, Falkinstens styvson⁵⁷⁹¹
- 104) Clawes Willekens⁵⁷⁹²
- 105) Albert Wilken⁵⁷⁹³
- 106) Vilken Willensson, rådman⁵⁷⁹⁴
- 107) Olf Jonker, löftesman⁵⁷⁹⁵
- 108) Claus Lerthe, en borgare i Reval⁵⁷⁹⁶

5777 SDHK 34032

5778 SDHK 36874, 22.12.1510

5779 SDHK 37985, 16.01.1517

5780 DF 3478, 24.8.1471

5781 DF 5560, år 1511

5782 FMU nr 3743, 8.4.1478

5783 DF 4205, 11.10.1488

5784 SDHK 32209, 4.3.1489

5785 Stiernman 1745, s. 106, Reg. p. 259

5786 Brevet daterat i Lekve i Ulvik 13.3.1367, Regesta Norwegica VI, åren 1351-1369, nr. 1193; brevet daterat i Bergen 21.6.1373, Regesta Norwegica VII, åren 1370-1390, nr. 373

5787 DF 4537, 11.2.1494

5788 DF 1428, mars 1414 Pernå)

5789 SD nr. 8673, 5.11.1374, i Tövsala

5790 11.3.1482, nr. 965, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, ss. 79-80

5791 26.9.1481, Stockholms Stads Jordebok 1474-1498, s. 73

5792 4.8.1455, nr. 257, s. 267, Urkundenbuch der Stadt Lübeck, 9. Theil (Verein für Lübeckische Geschichte 1843-1905)

5793 1.5.1457, nr. 440, s. 438, Urkundenbuch der Stadt Lübeck, 9. Theil (Verein für Lübeckische Geschichte 1843-1905)

5794 REA nr. 575, s. 458, 16.12.1455

5795 År 1509, Arboga Stads Tänkebok, III delen, utg. av Noreen & Wennström 1939-1940, s. 219, urspr. s. 825, sp. 2

5796 FMU 3856, 16.2.1481, Viborg slott

- 109) Jes Olssen, väpnare (Viborg slott)⁵⁷⁹⁷
110) Erich Hulckin (= Wilkin) af Kumo år 1551⁵⁷⁹⁸, vars rätter till sina gamla gods
bestyrktes av härads hövding i Kumo, Måns Nilsson, vars syster var gift med Sigfrid
Hansson Wilkin
111) Erik Iuncker⁵⁷⁹⁹
112) Jöns Iunckar i Hellesby⁵⁸⁰⁰
113) Olaff Iunckar⁵⁸⁰¹
114) Erick Olsson, fogde på Kymmenegård⁵⁸⁰²
115) Laurens Mulli, nempdeman⁵⁸⁰³
116) Jöns Bredskalle⁵⁸⁰⁴

⁵⁷⁹⁷ FMU 3856, 16.2.1481

⁵⁷⁹⁸ Bidrag till Finlands historia III, ss. 266-267

⁵⁷⁹⁹ Ålands Saköreslängder från 1500-talet, Bidrag till Finlands historia II, s. 110, 22.7.1552, Tinget i Finnström; s. 115, 3.12.1552, Tinget i Finnström

⁵⁸⁰⁰ Ålands Saköreslängder från 1500-talet, Bidrag till Finlands historia II, s. 115, 2.12. 1552, Tinget i Hammarland; s. 37, år 1544, Hammarland; år 1545, s. 40, Hammarland; år 1549, s. 78, Hammarland; 18.7.1552, s. 109, Hammarland; år 1564, s. 169, Hammarland

⁵⁸⁰¹ Bidrag till Finlands historia II, s. 79, juli 1549, Hammarland; s. 90, 30.8.1550, Hammarland

⁵⁸⁰² Bidrag till Finlands historia IV, s. 84, 15.10.1562, nr. 106

⁵⁸⁰³ Bidrag till Finlands Historia IV, s. 345, nr. 356, 7.11.1567, Effra [Eura]/Stockholm

⁵⁸⁰⁴ SDHK 22648

Appendix M. De godsägare som hade gods i Vederlax år 1571 och som förefaller ha hört hemma i Veckelax.

I Finlands silverskatteregister från året 1571⁵⁸⁰⁵ nämns de följande som godsägare i Vederlax:

- 1) Siffred Jonssonn (Waderma by)⁵⁸⁰⁶
- 2) Siffred Hannssonn (Waderma by)⁵⁸⁰⁷,
- 3) Hans Pärsson (Häppäle by)⁵⁸⁰⁸
- 4) Per Nilsson (Mehickele by)⁵⁸⁰⁹; jämf. Per Nilsson Junker⁵⁸¹⁰; nämns också som veckelaxbo "Peer Nilsonn till Bredskall" år 1581 i "Register Opå the Welbördige"⁵⁸¹¹)
- 5) Mattz Persson (Murola och Raffierf byar)⁵⁸¹²; jämf. Mats Persson till Strömsby⁵⁸¹³,
- 6) Erich Hansson (Koskela by)⁵⁸¹⁴, Årszlax by⁵⁸¹⁵, "ähre förbrände aff Muscouiten" och Sauickala by⁵⁸¹⁶; jämf. Erik Hansson i Bredskall, nämns 7.11.1530⁵⁸¹⁷), och skeppare av den kexholmske flottan Erich Hanson⁵⁸¹⁸
- 7) Märkten Staffanssonn (Offuierpihla by)⁵⁸¹⁹; jämf. Märten Steffansson i Skugby i Veckelax, 7.11.1530⁵⁸²⁰); en Staffan Tomasson med Brandstaka-sigillet i trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo Slott år 1602⁵⁸²¹
- 8) Märthen Nielsson (Årszlax by)⁵⁸²², "ähre förbrände aff Muscouiten"; jämf. Märten Nilsson Pilhjerta-Tepponen⁵⁸²³; nämns också som veckelaxbo "Märten Nilsonn till Husula" år 1581⁵⁸²⁴

⁵⁸⁰⁵ red. Matti Walta, Suomen Historien lähteitä V, 7, Helsinki 1987

⁵⁸⁰⁶ Walta, M. (red.) 1987, Finlands Silverskatteregister 1571. VII Karelen. Suomen historien lähteitä V:7, s. 110 (Suomen historiallinen seura), "äre förbrände aff muskouiten", och Gränness by, s. 116, "bränder aff Muscouiten"; jämf. Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä., Ramsay 1909, s. 195

⁵⁸⁰⁷ Silverskatteregister, Karelen, s. 110, "äre förbrände aff muskouiten", och Årszlax by, s. 111; jämf. Sigfrid Hansson Wilkin, Ramsay 1909, s. 194

⁵⁸⁰⁸ Silverskatteregister, Karelen, s. 118; jämf. Hans Persson Junker, Ramsay 1909, s. 214

⁵⁸⁰⁹ Silverskatteregister, Karelen, s. 112

⁵⁸¹⁰ "Peder Nilsson aa wapenn" i Slotslofven i Viborg, A V:322; Ramsay 1909, s. 214

⁵⁸¹¹ Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas, T. 2005, "Suomen Aateli 1581", Genos, s. 83

⁵⁸¹² Silverskatteregister, Karelen, ss. 112, 118

⁵⁸¹³ Bidrag till Finlands historia III, nr. 364, kung Gustafs I brev till Matts Persson till Strömsby, s. 281

⁵⁸¹⁴ Silverskatteregister, Karelen, s.111

⁵⁸¹⁵ Silverskatteregister, Karelen, s.111

⁵⁸¹⁶ Silverskatteregister, Karelen, s. 113

⁵⁸¹⁷ DF 6720

⁵⁸¹⁸ Bidrag till Finlands Historia V, s. 334, nr. 430, 22.10.1586

⁵⁸¹⁹ Silverskatteregister, Karelen, s. 116

⁵⁸²⁰ DF 6720

⁵⁸²¹ Aminoff 1978

⁵⁸²² Silverskatteregister, Karelen, s. 111

⁵⁸²³ Veckelax silverskatteregister 1571, se Oksanen & Oksanen 2003, "Vehkalahden knaapit", s. 63

- 9) Hans Jonsson⁵⁸²⁵; jämf. Hans Jönsson Pilhjerta-Junnila i Husula by⁵⁸²⁶; nämns också som veckelaxbo år 1581 i "Register Opå the Welbördige"⁵⁸²⁷)
- 10) Mats Eriksson (Mehickele by⁵⁸²⁸, "äre i grundh förbrände aff muscouiten" och Ylikhothola by⁵⁸²⁹; jämf. Mats Eriksson i Strömsby (Knutila gods)⁵⁸³⁰ och med Mattz Erichsonn till Sairkoij i Vederlax, år 1581 i "Register Opå the Welbördige"⁵⁸³¹)
- 11) Thomas Pedersson (Waderma by⁵⁸³², "äre förbrände aff muskouiten"; jämf. Thomas Persson Kouko-Brandstaka i Strömsby⁵⁸³³, nämns också som veckelaxbo med en Wilcke Tommosonn till Strömsby år 1581 i "Register Opå the Welbördige"⁵⁸³⁴)
- 12) Erich Knuttzson (Träske by⁵⁸³⁵; jämf. hösten 1559, Riksregistraturet: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredssons av Bemböle i Veckelax besök hos Kungen⁵⁸³⁶)
- 13) Erich Siffredsson (Raffierff by⁵⁸³⁷; jämf. hösten 1559, Riksregistraturet: Gustaf Vasas brev till Märten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredssons av Bemböle i Veckelax besök hos Kungen)
- 14) Eric Jönsson (Wijriioki by⁵⁸³⁸, Biercknes by⁵⁸³⁹, och Raffuio by⁵⁸⁴⁰; jämf. Erich Iönsson i Tawisteby, vittne i Borgå län⁵⁸⁴¹, 15.5.1526, och fogde Erik Jönsson Husgafvel⁵⁸⁴²)
- 15) Knut Jönsson (Raffierff by⁵⁸⁴³; jämf. Knut Jönsson till Strömsby, sigillerade trohetsförsäkran till hertig Karl i Åbo 9.1.1602 med Brandh-släktens sigill⁵⁸⁴⁴)

5824 "Register Opå the Welbördige", Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas, T. 2005, "Suomen Aateli 1581", Genos, s. 83

5825 Silverskatteregister, Karelen, Haijli, s. 119

5826 Veckelax silverskatteregister 1571, se Oksanen & Oksanen 2003, "Vehkalahden knaapit", s. 63

5827 Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas, T. 2005, "Suomen Aateli 1581", Genos, s. 83

5828 Silverskatteregister, Karelen, s. 112

5829 Silverskatteregister, Karelen, s. 113

5830 Veckelax silverskatteregister 1571, se Oksanen & Oksanen 2003, s. 63

5831 Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas, T. 2005, "Suomen Aateli 1581", Genos, s. 83

5832 Silverskatteregister, s. 110

5833 Veckelax silverskatteregister 1571, se Oksanen & Oksanen 2003, s. 63

5834 Krigsarkivet i Stockholm, mikrofilmen WA28, efter "Bengt Hinderssons finska adels ryttare 1581", SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10, se Vähäkangas, T. 2005, "Suomen Aateli 1581", Genos, s. 83

5835 Silverskatteregister, Karelen, s. 117

5836 Ekman 1950, s. 25

5837 Silverskatteregister, Karelen, s. 118

5838 Silverskatteregister, Karelen, s. 114

5839 Silverskatteregister, Karelen, s. 115

5840 Silverskatteregister, Karelen, s. 116

5841 DF 6294

5842 Tilas samling, SE/RA/750001/II/045, "Register på Husgavlarnes Documenter", dokument nr. XIV, 21. Junii 1609, Eric Jönsson Husgavells fullmakt och instruction på Cronofogde Beställningen i Kymmenegårdslän

- 16) Henrich Olsson⁵⁸⁴⁵; jämf. Henrik Olofsson Poitz i Poitzela i Veckelax⁵⁸⁴⁶)
17) Pedher Mårtensson (Kyllmele by⁵⁸⁴⁷; jämf. Peter Mårtensson Poitz i Poitzela, Kannusjärvi, Norsby och Villnäs i Veckelax⁵⁸⁴⁸)

5843 Silverskatteregister, Karelen, s. 118

5844 Aminoff 1978, s. 12

5845 Silverskatteregister, Karelen, Heijli, s. 110

5846 Ramsay 1909, s. 318.

5847 Silverskatteregister, s. 114

5848 Ramsay 1909, s. 318.

Appendix N. Viborgs fögderis förvaltning under 1300-1600-talen.

Hövidsman	Tiden	Speciellt	Fogden och andra ämbetsmän	Viborgs fögderis förvaltningsform	Veckelax släkters representeranter
Kättil Bengtsson Bielke ⁵⁸⁴⁹	1300	riddare, riksråd, marsk, "bragte genom vapen Carelen, som var hedniskt, under Sveriges Lydno" ⁵⁸⁵⁰			
Efflerus Ingels-son ⁵⁸⁵¹		Efter kung Birgers död, krävde hans fogde, troligen tysk Efflerus, 500 mark för att ge slottet till Per Jonsson Bååt. Per Jonsson och hans bror Sune Jonsson lånade summan från Linköpings biskop Karl, deras bror, Linköpings biskop Karl ⁵⁸⁵² . Sune Jonssons son, Erengisle Sunesson, Jarl av Orknejerna, som ägde Kymmene gods, avstod till Linköpings kyrka allt sitt gods i Albohult och sitt övriga gods i Korsberga socken i Njudung till betalning av sin fars, avdöde Sune Jonssons skuld på 200 mark 5.3.1388 i Vadstena ⁵⁸⁵³ .		Kronoförvaltning ⁵⁸⁵⁴	

⁵⁸⁴⁹ Anrep 1858

⁵⁸⁵⁰ Anrep 1858

⁵⁸⁵¹ DF 293-295

⁵⁸⁵² DF 298

⁵⁸⁵³ Regesta Norwegica VII, nr. 1424, s. 481; DN V nr. 338; Detta skulle bevisa, att bara år 1388 den panten (Viborgs fögderi), som sattes mot lånet från kyrkan, inlöstes. Detta skulle i sin tur tala mot det föreslaget, att Viborg redan på 1320-talet igen blev kronoförvaltnad (Fritz 1972, s. 86). Det är dock känt, att Viborgs fogde redan år 1326 överlät jord på sin herres, kung Magnus vägnar, och att kungen talade om Viborgs fogde och underfogde, som agerade på hans vägnar år 1331 (Fritz 1972, s. 86). Det är ändå möjligt, att kronan på 1320-talet hade betalat bröderna Per och Sune Jonsson den krävda summan för Viborgs pantlån, men Sune Jonsson och hans son Erengisle Sunesson hade inte betalat sin skuld mot kyrkan innan 1388. Det här alternativet skulle ha krävt en ny pant mot skulden efter Viborgs fögderi hade blivit kungens igen.

⁵⁸⁵⁴ delvis under interregnum

Per Jonsson Båat ⁵⁸⁵⁵	1320-1328 (1336?)	Per Jonsson Båat gav år 1336 Revals borgare lov att sälja sina produkter i tre Civitas i Viborgs fögderi: Veckelax, Vederlax och Viborg ⁵⁸⁵⁶ . Båat-slakten höll Viborg som en pant tills de fick ersättning. Per Jonsson Båat blev senare kung Magni Råd. Per Jönsson tog del i förhandlingar om Nöteborgs fred ⁵⁸⁵⁷ .		Pantlån	
Sten Turesson Bielke ⁵⁸⁵⁸	ca. 1336-1340	försökte erövra Kexholm 1337, när den ryska Karelens finnar gjorde uppror			
Dan Niklisson (Åbo hövidsman) ⁵⁸⁵⁹	1340-1347	"capitaneus Finlandiae" och "prefectus parcium orientalium", höll hovet i Åbo, inte närvarande i Viborg; fogden tog hand om lokal administration	Johan Götesson 1343 (Johannes gøtæson aduocatus castri wiborgh) ⁵⁸⁶⁰	Kronoförvaltning ⁵⁸⁶¹	
Geriko Skytte ⁵⁸⁶²	1347-1350	höll hovet i Åbo, inte närvarande i Viborg; fogden tog hand om lokal administration	Sigismund Persson, hövitsman på Viborg år 1350 ⁵⁸⁶³ , hade en båt i vapnet ⁵⁸⁶⁴	Kronoförvaltning	
Nils Eriksson ⁵⁸⁶⁵	1351-1353	höll hovet i Åbo, inte närvarande i Viborg; fogden tog hand om lokal administration; Viborg belägrades av ryssarna		Kronoförvaltning	

⁵⁸⁵⁵ DF 293-295, DF 298-299, DF 320-321, DF 332, DF 344, DF 355

⁵⁸⁵⁶ DF 325

⁵⁸⁵⁷ DF 320, SDHK 3228

⁵⁸⁵⁸ DF 460

⁵⁸⁵⁹ DF 479; Korpela 2004c, s. 124

⁵⁸⁶⁰ SD 21.3.1343, nr. 3698; SDHK 4876

⁵⁸⁶¹ Fritz 1972, s. 86

⁵⁸⁶² DF 566-567

⁵⁸⁶³ SDHK 5889

⁵⁸⁶⁴ Anthoni 1970, s. 62

⁵⁸⁶⁵ DF 4370, DF 4373, DF 4423, DF 4435, DF 4453, DF 4460-4461, DF 4465-4466, DF 4475, DF 4481, DF 4487, DF 4489, DF 4494-4495, DF 4515-4516, DF 4558, DF 4589

		1351.			
Bengt Algots-son ⁵⁸⁶⁶	1353-1356	"hertig i österland", höll hovet i Åbo, inte närvarande i Viborg: fogden tog hand om lokal administration; var gift med Karl Ulfssons (Sparre av Tofta) syster Ingeborg, men försköt sin hustru och dödades av Karl Ulfsson och Magnus Nilsson Röde ⁵⁸⁶⁷		Förläning	
Nils Turesson Bielke ⁵⁸⁶⁸	1357-1364	1357 kung Erik Magnusson besökte Viborg ⁵⁸⁶⁹ : bestyrkte sin faders beslut om Karelens befolkningsfrihet från vissa skatter med "littera libertatis regis erici". Kung Erik akkompanjerades av Nils Turesson Bielke, Sten Turesson Bielkes bror, som blev fogde i Åbo och drots i september 1358 och som fick Viborg som förläning (pantlän). Nils Turesson var i Viborg 1363. Han hade tagit lån av påven själv.	Viborg ställdes i Albrekt av Mecklenburgs föfogande 1363-1364 på det villkor att Nils Turesson fick hålla Viborg och andra pantlän efter mecklenburgarna hade kommit till makten ⁵⁸⁷⁰	Pantlän	
Sten Bengtsson Bielke och Sune Håkansson Stålarms ⁵⁸⁷¹	1364-1370	Sten Bengtsson Bielke var brorson till Sten Turesson och Sune Håkansson var hans broders svärson; Sten Bengtsson Bielke fick Viborg patnlän i arv; Sten Bengtsson var Erengisle Nilssons sväger ⁵⁸⁷² Sten Bengtsson pantsatte Viborg med fögderiet till Bo Jonsson sannolikt hösten 1370 ⁵⁸⁷³ .	Erengisle Nilsson 1369-1402 Suno Nilsson Stålarms 1368, 1369, "Capitaneus Castri Wiburgensis	Pantlän ⁵⁸⁷⁵	

⁵⁸⁶⁶ DF 630, DF 688

⁵⁸⁶⁷ ÄSF I:118

⁵⁸⁶⁸ DF 1749

⁵⁸⁶⁹ DF 666

⁵⁸⁷⁰ Fritz 1972, s. 66.

⁵⁸⁷¹ DF 731, DF 766, DF 786, DF 949, DF 1457,

⁵⁸⁷² SDHK 10019, DS X 95

⁵⁸⁷³ Fritz 1973, s. 133

			„5874		
Bo Jonsson Grip ⁵⁸⁷⁶	1370- 1386	Kung Albrekt gav år 1371 ett kungaförsäkran, i vilket han flyttade förfoganderätten över rikets borgar, inkluderande Viborg, på rådet ⁵⁸⁷⁷	Erengisle Nilsson 1369- 1402 Kristers- Mickels- dorf ⁵⁸⁷⁸ Hennekin Duma, slottets lednings- gruppens medlem, kallas också fogde år 1373 ⁵⁸⁷⁹ ; hans syster Margareta blev senare gift med drotset Bo Jonsson Grip ⁵⁸⁸⁰ Bengt Larsson kallades <i>aduocato</i> <i>Wy-</i> <i>borgensis</i> i ett brev från	Pantlän ⁵⁸⁸³	Mathis von der Sahe (hade enligt Jöns Persson Ruta ett brunt horn i vapnet; kom von Pommern, när Erik av Pommern hade blivit kungen) ⁵⁸⁸⁴ , SD:s huvud- kartotek känner en "Sathe", Bo Jonssons represen- tant i Karelen ⁵⁸⁸⁵ finns också i DF ⁵⁸⁸⁶ , men Hausen har tolkat namnet i den medeltida texten som "Dathe" ⁵⁸⁸⁷ .

⁵⁸⁷⁵ Fritz 1972, s. 158

⁵⁸⁷⁴ Stiernman 1745/1836, del 2, s. 485

⁵⁸⁷⁶ DF800, 24.2.1371; DF 803; 9.8.1371; DF 922, 11.4.1384, Viborg nämns som en pantlän; DF 970, 22.3.1988: Bo Jonsson Testamentsexecutörer ger de slotten, som hade varit Bo Jonssons egendom till drottning Margareta

⁵⁸⁷⁷ DS X 75; Fritz 1972, s. 114; Riksrådet år 1371: ärkebiskop Birger i Uppsala och dennes 6 lydbiskopar i Sverige samt riddarna Erengisle Sunesson jarl, Karl Ulfsson av Tofta, Bengt Filipsson, Erik Kättilsson, Bengt Nilsson, Jöns Hjärna, Anund Jonsson och Erik Karlsson och väpnarna Bo Jonsson, Finvid Finvidsson, Ulf Jonsson och Lars Björnsson: Emedan Erik av Pommern kröntes bara år 1397, hade riksrådet fullmakten över slotten och deras fögderier år 1396, när nempdeman Erik Larsson 2.2.1396 och 21.3.1396 fick Veckelax kyrkas malm som gåva mot tjänst. Riksrådets ordförande var ärkebiskopen, men Karl Ulfsson (Sparre) av Tofta som rikets marsk klar hade fullmakt att ge godset till Erik Larsson.

⁵⁸⁷⁸ DS X:161

⁵⁸⁷⁹ SD 17.2.1373, nr. X224

⁵⁸⁸⁰ Koskinen 1884, s. 7

			Rådet i Reval till Bo Jonsson och honom själv 31.1. 1374 ⁵⁸⁸¹ .		
			Magnus van Alen ⁵⁸⁸²		
Karl Ulfsson Sparre (av Tofta) ⁵⁸⁸⁸	1386- 1399	Erengisle Nilsson skrev brevet om gods på Veckelax kyrkans malmenom till Erik Larsson 2.2.1396 ⁵⁸⁸⁹ och Karl Ulfsson Sparre av Tofta skrev det bestyrkande brevet till Erik Larsson 21.3.1396 ⁵⁸⁹⁰ . Karl Ulfsson hade tidigare varit som lagman i Uppland år 1362 och hans son Knut Carlsson var i samma ämbete i Uppland år 1385. Mellan dem agerade en Laurens Jonsson som underlagman i Uppland ⁵⁸⁹¹ . Karl Ulfsson var också kung Albrekts av Mecklenburg marsk. En av Karl Ulfssons fruar, Helena Israelsdotter (Finstaätten), var St. Birgittas brordotter ⁵⁸⁹² och hans dotter blev kung Karl	Erengisle Nilsson 1369- 1402	Bo Jonssons testaments executörers pantlän	Erik Larsson, nempde- man i Veckelax ⁵⁸⁹⁵

⁵⁸⁸³ Fritz 1972, s. 114

⁵⁸⁸⁴ Lagus 1860, s. 558

⁵⁸⁸⁵ SDHK 25129

⁵⁸⁸⁶ DF 2698

⁵⁸⁸⁷ En Dathe-släkt har existerat i Saxon (Siebmacher 1857 Der Adel des Königreichs Sachsen, s. 8, Tabell 7). Släkten kallades också "Burgk". Den här släkten hade dock inte ett horn i vapnet. I Norge har det levtt också en Sigurd datthe, DN III nr. 264, 13.1.1349.

⁵⁸⁸¹ SD nr. X302; SDHK 10486

⁵⁸⁸² DF 933, Magnus van Alen var dansk

⁵⁸⁸⁸ DF 957, 1055, 1057, 1087

⁵⁸⁸⁹ FMU s. 463

⁵⁸⁹⁰ FMU s. 465

⁵⁸⁹¹ Stiernman 1745, s. 76

⁵⁸⁹² ÄSF I:36-37

		Knutssons moder ⁵⁸⁹³ . En överenskommelse om Viborg slott och fögderi mellan testamentsexecutörerna och Bo Jonssons arvingar 14.4.1399 ⁵⁸⁹⁴			
Tord Röriks-son Bonde ⁵⁸⁹⁶	1403-1417	Erik XIII av Pommern gav Viborg slott till Tord Röriksson Bonde, när han var på Viborg. På samma resa gav han stadens privilegier till Viborg och garanterade böndernas frihet i Karelen. Tord Bonde grundade en prebenda för Jungfru Maria, St. Johannes och St. Katarina. Tord Bonde var ett av de vittnena i Karl Ulfssons brev till Erik Larsson 21.3.1396 ⁵⁸⁹⁷ . Viborg belägrades av ryssarna 1411.	Björn Persson Djäkn (1400-talets början) Erengisle Björnsson Djäkn ⁵⁸⁹⁸ Erik av Kumos får ett frälsebrev 7.12.1407 av kung Erik av Pommern i Åbo slott ⁵⁸⁹⁹ . Erik av Kumos med andra Åbo Landsrätts synesmän granskar rårna mellan Lappwes och Savolax år 1415 ⁵⁹⁰⁰ .	Förläning ⁵⁹⁰² eller kronoförvaltning	Björn Persson Djäkn, fogden på Viborg och senare borgmästare i Viborg ⁵⁹⁰³ och hans fru Ingrid Ingdes:r (vapen: beväpnad arm ⁵⁹⁰⁴) av Gammelby (Pernå) hade Bötesön i Veckelax från 1300-talets slut eller 1400-talets början ⁵⁹⁰⁵ . Släkten Huggut har bott på Bötesön till 1742 ⁵⁹⁰⁶ . Den hade i vapnet en beväpnad

⁵⁸⁹⁵ DF 1057

⁵⁸⁹³ ASF I:88

⁵⁸⁹⁴ DF 1087

⁵⁸⁹⁶ DF 1297, SDHK 18792, SDHK 16379, SDHK 16310, SDHK 18679, SDHK 18564, DF 1700,

⁵⁸⁹⁷ DF 1057

⁵⁸⁹⁸ Grotenfelt 1894: Jakob Teitts klagomålsregister ss. 73, 226

⁵⁸⁹⁹ REA nr. 318, 7.12.1407

⁵⁹⁰⁰ REA nr. 352, 25.6.1415, I brevet definieras Ankapora som startpunkten av en ca. 400 km lång gräns Ankapora-Naglasaari-Muuratmäki-Maanselkä. Savolax förblev mellan Päjänä sjön och denna gräns, och öster om denna gräns var Lappwes. Den gamla medeltida gränslinjen Ankapora-Tyllikivi-Ryssen-Ryssen-Ryssen-Ryssen är en direkt fortsättning av denna gräns.

⁵⁹⁰² Lerdam 1996, s. 127.

			Den- samma Erik av Kumos agerade som lagmans dom- havande på Claus Flemings vägna i närvaro av Tord Bonde, hövids- man i Viborg, vid lagmans- tinget i Pernå år 1414 ⁵⁹⁰¹ .		arm med en yxa ⁵⁹⁰⁷ . Släkten framträder bara i närheten av Diekn- släktens gods i Fasarby och Baggnäs ⁵⁹⁰⁸ . Erik Lavrinsson sigillerar år 1417 i Skara biskops- gård med ett sigill inne- hållande en sparre och en bäge ⁵⁹⁰⁹ .
Krister Nilsson Vasa ⁵⁹¹⁰	1418- 1442	Krister Nilsson Vasa, vars svåger Tord Rörriksson Bonde var ⁵⁹¹¹ , försökte få ledande position i östhandel till Viborg (från Reval); lät innan 1442 (dog då) uppbbygga en kapell kyrka i	Johann Wrede, „Diener des Hauptm. auf Wiborg“	Förläning ⁵⁹¹⁷	

⁵⁹⁰³ ÄSF I:141a,b

⁵⁹⁰⁴ ÄSF I:141a,b; ÄSF I:150a; DF 2697; Ingrid Ingadotters (beväpnad arm) dotter med Björn Petersson Djäkn (Deken), Ingeborg Björnsdotter var gift med Jöns Japsson Garp (FMU 2697).

⁵⁹⁰⁵ Se 4.2.4.; Rosén 1936, s. 262

⁵⁹⁰⁶ Se 4.2.4.

⁵⁹⁰¹ DF 1428, 3.3.1414

⁵⁹⁰⁷ Ramsay 1909, s. 191, 192; Rosén 1936, s. 264; Raneke 1990, s. 210

⁵⁹⁰⁸ Se 4.2.4.

⁵⁹⁰⁹ SDHK 18981; se Fig. 7, Tabell 2 och behandlingen av hypoteserna 1.1.2.C. och 1.1.2.G.

⁵⁹¹⁰ DF 1512, DF 1522-1523, DF 1532-1533, DF 1536, DF 1539, DF 1542, DF 1544, DF 1554, DF 1557-1558, DF 1564, DF 1573, DF 1581-1582, DF 1587, DF 1590, DF 1620, DF 1622, DF 1630, DF 1636, DF 1639, DF 1640, DF 1649, DF 1674, DF 1675-1676, DF 1684, DF 1690, DF 1692, DF 1694-1695, DF 1698, DF 1705-1706, DF 1708, DF DF 1719, 1720, DF 1722, DF 1733, DF 1744-1747, DF 1753, DF 1755, DF 1766, DF 1768, DF 1771, DF 1775-1776, DF 1792, DF 1800-1802, DF 1805-1809, DF 1823, DF 1827, DF 1829, DF 1831, DF 1833, DF 1842, DF 1886, DF 1891, DF 1903-1904, DF 1906, DF 1922, DF 1946, DF 1962, DF 1976, DF 1978, DF 1994, DF 2004, DF 2014, DF 2019-2020, DF 2033, DF 2048, DF 2070, DF 2076, DF 2132, DF 2139-2140, DF 2164, DF 2167-2168, DF 2173, DF 2187, DF 2244, DF 2298, DF 2333, DF 2410, DF 2438

⁵⁹¹¹ ÄSF II: 204

		Kymmene ⁵⁹¹² . Använde konungsdомshavandes välde vid tinget i Pernå 12.12.1433 ⁵⁹¹³	5914 Biskop Magnus Tavasts visitatio till Jockas 20.1.1442 ⁵⁹¹⁵ och till Kymmene älv 12.2.1442 ⁵⁹¹⁶		
Karl Knutsson Bonde ⁵⁹¹⁸	1442-1457	Karl Knutsson var Tord Rörriksson Bondes sonson. Tidigare riksföreståndare. Blev senare kung. Byggde/renoverade Viborgs kyrka. Karl Knutsson Bonde köpte Stensböle i Veckelax år 1444 ⁵⁹¹⁹ . Karl Knutsson hade också Borgholm på Öland år 1448 ⁵⁹²⁰ .	Rån Nagla-saari-Muuratmäki-Maanselkä (ca. 300 km) bestyrktes år 1446 igen av Karl Knutsson som hövidsman för både Tavastland och Viborgs fögderier och som det tidigare riksföreståndaret, men nu så, att	Förläning	

⁵⁹¹⁷ Fritz 1972, s. 149: på basis av titelbruket

⁵⁹¹² Akiander 1868, s. 438; A III, s. 88

⁵⁹¹³ DF 2089, Fader i Idelax, Carl i Idelax och deras grannar kårade på Björn Djäkn om en rå.

⁵⁹¹⁴ Arbusow 1928, Band I, vierte Lieferung, nr. 28, 28.1.1425

⁵⁹¹⁵ REA nr. 506

⁵⁹¹⁶ REA nr. 509

⁵⁹¹⁸ DF 2445, DF 2475-2476, DF 2487, DF 2491, DF 2504, DF 2508, DF 2510, DF 2520-2521, DF 2527-2529, DF 2535, DF 2537, DF 2541, DF 2543, DF 2550, DF 2558, DF 2567, DF 2573, DF 2576, DF 2579, DF 2586, DF 2597, DF 2602, DF 2630, DF 2632, DF 2644, DF 2656, DF 2661, DF 2666, DF 2698, DF 2713, DF 2722-2723, DF 2731, DF 2744, DF 2750-2751, DF 2755

⁵⁹¹⁹ DF 2573, efter 3.5.1444

⁵⁹²⁰ SDHK 25353, 28.6.1448

		<p>denna rå var mellan Tavast- land och Savolax ⁵⁹²¹ och så att alla skogar, vatten och land i den Savolax, som år 1415 definie- rades i Åbo Landsrätt gavs nu till tavast- ländska bönder ⁵⁹²².</p> <p>Johan Olofsson Stenbock 1450, 1452; "Haupt- man auf Wiborg" år 1450⁵⁹²³</p> <p>Bengt Persson 1455</p> <p>En Mats Poys (Poitz?) nämndes i kung Karl Knutssons rågångs- brev emellan</p>	
--	--	---	--

⁵⁹²¹ Analyseringen av varför Karl Knutsson gjorde ett sådant beslut kan omfatta de följande faktorer: 1) oroligheter mellan tavasterna och savolaxborna, 2) synesmännens åsikter, 3) han väntades att agera rationellt som hövudsman för både Tavastehus och Viborg, 4) att följa synesmännens förslag väntades på att vara avgörande, 5) han som hövudsman för både Tavastehus och Viborg fick ingen nytta av gränsens själva linje. Hans agerande kunde förutspås på basis av de ovannämnda faktorerna. Hans agerande kan rationellt förklaras, men ett motiv kunde vara att få de savolaxborna att flytta mot öster; Hempel 2001, ss. 289-294.

⁵⁹²² DF 2661

⁵⁹²³ LEC I:11: nr. 82, 83, 132; A VI:27

			Tavast-land och Savolax ⁵⁹²⁴	
Erik Axelsson Tott	1457-1480	<p>Kung Kristian I besökte Finland 1463 "i ändamål att lägga hinder i vägen för Ryssarnes infall"⁵⁹²⁵ och för att planera ett krigståg mot ryssarna (se Appendix A); År 1475 ett möte om rikets östraste delars försvar på Viborg. Erik Axelsson tog del i maktkampen inom Tyska Orden i Baltien; stödde en spitalsjukhus och St. Magdalena kapell på Viborg. Erik Axelsson blev riksföreståndare 14.10.1466 och hans bror Ivar Tott blev gift med kung Karl Knutsson Bondes (då Raseborgs herre) dotter Magdalena. Karl Knutsson Bonde återkallades till tronen år 1467. Erik Axelsson lät bygga Nyslott och blev riksföreståndare.</p>	<p>Eric Axelsson gav år 1458 ett dombrev om rån mellan Bredskall och Skogby i Veckelax⁵⁹²⁶ och ett annat angående rågången kring Braxby, också i Veckelax⁵⁹²⁷.</p> <p>Domkapitlet i Åbo år 1480⁵⁹²⁸ vidimerade rån mellan Savolax och Lappwex liksom Åbo Landsrätt hade gjort år 1415⁵⁹²⁹.</p> <p>Per Djäkn</p> <p>Jens Olsson,</p>	<p>Kronoförvaltning 1457-1464 Förläning 1464-1480⁵⁹³⁰</p>

⁵⁹²⁴ A VI:26

⁵⁹²⁵ Lagus 1860

⁵⁹²⁶ Rosén 1936, s. 218; DF 3078, IV:140

⁵⁹²⁷ DF 3076

⁵⁹²⁸ REA nr. 675, 25.4.1480

⁵⁹²⁹ REA nr. 352, 25.6.1415, I brevet definieras Ankapora som startpunkten av en ca. 400 km lång gräns Ankapora-Naglasaari-Muuratmäki-Maanselkä. Savolax förblev mellan Päjänä sjön och denna gräns, och öster om denna gräns var Lappwex. Den gamla medeltida gränslinjen Ankapora-Tyllikivi-Ryssessten-Ryssesund är en direkt fortsättning av denna gräns.

⁵⁹³⁰ Retsö 2009, ss. 411-413.

			borg- mästare i Viborg år 1468		
Lars Axelsson Tott ⁵⁹³¹	1480- 1483			Förläning 5932	
Ivar Axelsson Tott ⁵⁹³³	1483			Förläning 5934	
Sten Sture ⁵⁹³⁵	1483- 1499	1495 Viborg belägrades av ryssarna. 1496 Sten Sture, Karl Knutsson Bondes systemsson, kom till Finland med sin armé och stannade med sina trupper i Veckelax. Gift med Åke Axelsson Totts dotter Ingeborg. Han gav Ratula med "Viikkilä" i Elimäe tillsammans med många andra gods till Maria Magdalena Spital i Viborg år 1496 ⁵⁹³⁶ .	Nils Eriksson 5937 Gyllen- stjerna 1483- 1484, 1490- 1495 (Karl Knutssons dotters- son) Nils Nilsson 1485- 1487 Per Ragvalds- son Fargalt 1488- 1490 Åbobiskop Magni visitatio i Viborg år	Förläning 5941	

⁵⁹³¹ SDHK 29089, SDHK 31040, SDHK 31090, SDHK 31123, SDK31243, SDHK 43675-43679, SDHK 43682, SDHK 43685, SDK 43687-43689, SDHK 44206,

⁵⁹³² Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413.

⁵⁹³³ SDHK 31314, SDHK 43701, SDHK 43706

⁵⁹³⁴ Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413.

⁵⁹³⁵ DF 3964, DF 3966, DF 4001, DF 4022, DF 4041, DF 4072, DF 4121, DF 4126-4127, DF 4133, DF 4141, DF 4153, DF 4159, DF 4199, DF 4200, DF 4348, DF 4398, DF 4461, DF 4464, DF 4468, DF 4475, DF 4488-4489, DF 4493, DF 4501, DF 4633, DF 4634, DF 4651, DF 4658, DF 4665, DF 4677, DF 4693, DF 4696, DF 4700, DF 4701-4702, DF 4703, DF 4711-4712, DF 4714, DF 4718, DF 4720-4721, DF 4724, DF 4730, DF 4735, DF 4738, DF 4744, DF 4747-4750, DF 4754, DF 4819, DF 4835

⁵⁹³⁶ Grotenfelt 1894, ss. 2-7; Oksanen 1985, s. 33-34; Kokkonen 1931, s. 427

⁵⁹³⁷ DF 4001, DF 4072, DF 4489

			1495 ⁵⁹³⁸ Knut Posse 1487, 1495- Magnus Laurens- son 1498 ⁵⁹³⁹ Henrik Lille 1491, domini- kaner- munk, före- läsare, lektor i den heliga skrift i kloster- skolan i Viborg ⁵⁹⁴⁰		
Erik Turesson Bielke ⁵⁹⁴²	1499- 1511			Förläning ⁵⁹⁴³	
Gunhild Bese, Erik Turesson s äänka ⁵⁹⁴⁴	1511- 1513	Gunhild Bese var dotter till riddaren och riksrådet Johan Stensson Bese (till Häradssäter, Wigby och Narvestad).		Förläning ⁵⁹⁴⁵	
Tönne Eriksson Tott ⁵⁹⁴⁶	1513- 1520	Var gift ned Erik Turesson Bielkes och Gunhild Beses dotter Karin.		Förläning ⁵⁹⁴⁷	

⁵⁹⁴¹ Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413.

⁵⁹³⁸ DF 4623

⁵⁹³⁹ DF 4800

⁵⁹⁴⁰ A I:93

⁵⁹⁴² DF 4844, DF 4846-4847, DF 4944, DF 4949, DF 4957-4958, DF 4967, DF 4970, DF 4981, DF 4989, DF 5027, DF 5031, DF 5037, DF 5056, DF 5059, DF 5062, DF 5070, DF 5074-5075, DF 5079, DF 5082, DF 5087, DF 5102-5103, DF 5109, DF 5119, DF 5199, DF 5252, DF 5261, DF 5291, DF 5303, DF 5306, DF 5316, DF 5321, DF 5366, DF 6482, DF 5426-5427, DF 5442, DF 5518, DF 5527, DF 5589

⁵⁹⁴³ Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413.

⁵⁹⁴⁴ DF 4961, DF 5589, DF 6698, DF 5530, DF 5534, DF 5605, DF 5608, DF 5611-5612, DF 5614, DF 5616, DF 5619, DF 5639, DF 5642, DF 5649, DF 5659, DF 5660

⁵⁹⁴⁵ Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413.

⁵⁹⁴⁶ DF 5605, DF 5612-5613, DF 5616-5617, DF 5625, DF 5653, DF 5659, DF 5682, DF 5690, DF 5821, DF 5695-5896, DF 5913, DF 5916, DF 5976, DF 5987, DF 6008-6010

		Danska borgare blir dominant i Viborgs östhandel			
Rolef Matsson ⁵⁹⁴⁸	1520-1523	dansk, Tönne Eriksson Tott avrättades senare efter kung Kristierns II beslut. "Castellanus Wiborgensis", som uppgav hösten 1523, efter en kortvarig belägring, Viborgs Slott till kung Gustaf Vasas krigsöverste, Erik Fleming ⁵⁹⁴⁹ . Viborgs slott var den sista att övertas av Gustaf Vasas anhängare.		Kung Christiern förlänte år 1520 Sten Stures efterleverska Christina Gyllenstierna Kronones Slott Tavastehus, Tavastehus län och Kymmene-gård med "sijn tilliggelse rente och rettoghedt." ⁵⁹⁵⁰	
Gustaf Vasa (som kung) ⁵⁹⁵¹	1523-1525	den egentliga hövidsmannen är okänd, men slottet gavs till Ivar Fleming, Nils Grabbe och Olof Eriksson av Rolef Mattsson		Kronoförvaltning	
Johan Vestgöte (till Wexjö) ⁵⁹⁵²	1525	Tillsammans med Mats Larsson, Bengt Nilsson, Per Nilsson (Junkar?), Lars Jönsson, Eskil (underfogde), Lars Skrivare, Henrik Skrivare, Per Nilsson (Junkar?), Frille Matsson, Per Justhen, Henrik Fougte (fogde) och Lars Skraddare "till des Grefwe Johan til Höjen och Brokenhusen, eller wår K. Syster (Margaretha Wase) kommer" ⁵⁹⁵³		Kronoförvaltning	En Peder Nilsson, af wapen, blev år 1535 Slottslofwen på Wiborgs Slott och öfwer dess län ⁵⁹⁵⁴ . Han har levt samtidigt

⁵⁹⁴⁷ Retsö 2009, bilaga 4, ss. 411-413.

⁵⁹⁴⁸ DF 6017, DF 6031, DF 6043, DF 6045, DF 6047-6049, DF 6052-6054, DF 6079, DF 6084-6085, DF 6088, DF 6111, DF 6134, DF 6150, DF 6272

⁵⁹⁴⁹ Stiernman 1745/1836, 2. upplagan, andra delen, s. 491

⁵⁹⁵⁰ Stiernman 1745/1836, s. 422

⁵⁹⁵¹ A I:224

⁵⁹⁵² A II:151, 200, 201, 216, 237, 280; A III:342; A IV:113, 308; A V: 317; A VI:128, 198-200, 225; A VII:312; A VIII:32, 116, 136, 188, 199, 299, 306, 323; A IX:11,39, 90, 93, 95, 145; A X:226; Stiernman, 2. uppl. 1836

⁵⁹⁵³ Stiernman, 2. upplagan 1836, andra delen, ss. 491-492

⁵⁹⁵⁴ Stiernman, 2. uppl. 1836, s. 495; A V:322

					med Per Nilsson i Bredskall ⁵⁹⁵⁵ (Junkar), af wapen i Veckelax i Wiborgs län ⁵⁹⁵⁶ .
Johan, greven av Hoya och Bruchhausen ⁵⁹⁵⁷	1525-1534	Gustaf Vasas tyska svåger	Hans Garstenberg Hovmarskalk på Viborg: Hans Holst Nils Krabbe, lagmansdomhavande på Erik Flemings vägnar, höll lagmanninget i Pyttis i närvaro av Johan av Hoya, hövidsman i Viborg: rårna mellan Heinlax och Kymmene gården granskades av 12 synesmän och häradshövding Olof	Förlåning	

⁵⁹⁵⁵ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁵⁹⁵⁶ Grotenfelt: Finska rusttjenst- och förlåningsregister; Jakob Teitts klagomålsregister (Grotenfelt 1894, s. 78) känner också en Peder Nilsson, som behöll Wekesalöö i Taipale socken under frälse allt sedan han hade fått där upppå frälse av greve Johan med ett brev av Erik Fleming (s. 112); Ramsay 1909, s. 214

⁵⁹⁵⁷ DF 6295-6296, DF 6390, DF 6411, DF 6414, DF 6432, DF 6462,

			<p>Eriksson som trettonde⁵⁹⁵⁸.</p> <p>Den sista katolska kyrkoherden i Viborg, den danske Clemens, lämnade staden tillsammans med greve Johan år 1534</p> <p>Hovet i Viborg: de unga Erik Abrahams son Gyllenstierna, Gabriel Kristersson Oxenstierna, grevens styvson Per Brahe den äldre m.m.</p>		
Nils Grabbe ⁵⁹⁵⁹	1534-1545	blev utvisad av Gustaf Vasa för sin oförsiktiga östpolitik		Kronoförvaltning	Matts Larsson Poitz (till Tervik), väpnare i slottsloven år 1535 till-

⁵⁹⁵⁸ DF 6720, 7.1.1530. Synesmännen var Per Olofsson i Rasichl (= Rahikkala), Per Persson i Raussila, Arvid Persson i Raussila, Henrik Olofsson i Abborfors, Anders Nielsson i Abborfors, Erik Arvidson i Storby, Nils Erlandt, Märten Stefansson i Skogby, Erik Hansson i Bredskall, Hans Groot, Hen Siffar, Matts Larsson och härådshövding Oloff Erichson som trettonde.

⁵⁹⁵⁹ A I:204, 233, 245, 246, 251, 271, 285, 304; A II:149, 160, 161, 203, 248; A V:279, 300, 301, 306, 320, 322*, 323, 342, 343; A VI:149, 150, 165, 168, 205, 216, 221, 222, 225, 232, 237, 300, 302; A VII:103, 109, 125, 145, 168, 279, 293; *Nils Grabbe i slottslofwen med Olof Henriksson, Henrik Biure, Matts Larsson, Bertil Jönsson, Peder Nilson, Lasse Skrivare, Måns Ram, Eskil Olofsson, Peder Skrivare, Tord Bagge, Bertil Skrivare; Register på Cronones Förleningh 1537, nämndes att ha befallning på att låta beskriva räntan av all fögderi tillsammans med Arvid Trolle och Nils Boije, Grotenfelt 1899, s. 17

					<p>sammans med Olof Henriks-son, Henrik Bjure, Bertil Jönsson, Peder Nilsson, Lars Skrivare, Måns Ram, Eskil Olsson, Peder Skrivare, Tord Bagge och Bertil Skrivare⁵⁹⁶⁰</p> <p>Knut Mattsson Poitz (till Tervik), fogde på Borgå kungsgård 1542-1545⁵⁹⁶¹</p>
Måns Nilsson till Ahtis ⁵⁹⁶²	1545-1555	Hade tidigare 7.9.1542 fått Stockholms stad och slott "till getreuer hand och i en ärlig Slottslåfwen" ⁵⁹⁶³ . Ordnades 29.6.1545 till Viborg, där han till 1555 var i slottslåfwen och befallningsman med Gustaf Fincke ⁵⁹⁶⁴ som hans löjtnant ⁵⁹⁶⁵ . Stödde som Viborgs befallningsman kung Gustaf Vasas initiativ att grunda en ny utrikeshandelstad mittemot	Henrik Klasson Horn närvarande på råfstetinget i Viborg rådstuga 6.9.1545 ⁵⁹⁶⁸	Kronoförvaltning	<p>Måns Nilssons syster Elin Nilsdotter var gift med Sigfrid Hansson Wilkin⁵⁹⁶⁹</p> <p>Gustaf I Vasas brev till Bertil</p>

⁵⁹⁶⁰ A V:313, 322

⁵⁹⁶¹ Bidrag till Finlands historia III, nr. 178, 184, 190, 227

⁵⁹⁶² A I:245, 251, 257, 259, 262, 268, 269, 272, 273, 276, 277, 279, 280, 282, 284, 287, 288, 289, 290, 291, 297; A II:242, 243, 244, 247, 256, 257, 280, 308, A III: 341, 342, 344, 348; A V:281, 319, 333; A VI:185, 186, 196, 198, 200, 226, 260, 268, 316; A VII:123, 200, 204, 210, 213, 217, 220, 221, 231, 232, 238, 251, 258, 275, 281, 284, 292, 307, 311, 312, 319, 326, 327, 331, 332; A VIII:64, 72, 74, 96, 108, 114, 138, 191, 215, 218, 229, 243, 249, 253, 265, 277; Stiernman 1745/1836

⁵⁹⁶³ Stiernman 1745/1836, s. 495

⁵⁹⁶⁴ Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nåd:te Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 37

⁵⁹⁶⁵ Stiernman 1745/1836, s. 495

	<p>Reval (Tallinn) i Sandhamn (senare Helsingfors) i början av 1548⁵⁹⁶⁶. Blev utvisad av Gustaf Vasa för sin försiktiga östpolitik och för att han inte hade utrustat staden så väl som kungen hade önskat; för mycket traktering av ryssarna etc.; hans syster var gift med Sigfrid Hansson Wilkin. Måns Nilsson blev Viborgs befallningsman, när Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. år 1545 blev Ölands fogde⁵⁹⁶⁷</p>		<p>Jöransson (Mjöhund, av Strömnäs) 6.9.1552 handlande Matts Perssons⁵⁹⁷⁰</p> <p>frälsegods⁵⁹⁷¹</p> <p>Gustaf I Vasas andra brev till Bertil Jöransson 27.11.1553 handlande frälsemän utav Veckelax socken, inkl. Mats Persson och andra.⁵⁹⁷²</p> <p>Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. hela Ölands fogde⁵⁹⁷³</p>
--	--	--	--

⁵⁹⁶⁸ A I:249

⁵⁹⁶⁹ Ramsay 1909, s. 194

⁵⁹⁶⁶ Blomstedt 1921, s. 199

⁵⁹⁶⁷ Stiernman 1745, s. 293

⁵⁹⁷⁰ Register på Cronones Förleningh 1537, bland Viborgs fögderis frälsemän som hade varit i sköldmönstring i Finland, Grotenfelt 1899, s. 30; Register opåå the skyttare som ähre uti wår Nådht: Herres Hertugh Johans Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 39

⁵⁹⁷¹ Bidrag till Finlands historia III, s. 281, nr. 364; Lagus 1860, s. 560

⁵⁹⁷² Bidrag till Finlands historia III, s. 289, nr. 378; Lagus 1860, s. 560

⁵⁹⁷³ Smålands landskapshandlingar, Ölands N. och S. mot, SE/RA/5121/5121.05/1545:13, ss. 6 (fol. 2); SE/RA/5121/5121.05/1545:13, s. 8; SE/RA/5121/5121.05/1547:2, s. 19; SE/RA/5121/5121.05/1548:5, s. 10 (fol. 6); SE/RA/5121/5121.05/1550:7, ss. 237, 239, 241, 250, 263 (Räkenskap för alla åren 1545-1550), 266, 267; SE/RA/5121/5121.05/1552:2C, ss. 38, 43; SE/RA/5121/5121.05/1553:8, ss. 7, 22, 36, 306; SE/RA/5121/5121.05/1554:14, ss. 48, 56, 59, 73; SE/RA/5121/5121.05/1555:17, ss. 5, 10, 21, 28, 30; SE/RA/5121/5121.05/1556:2, s. 61, 62, 65, 72, 78, 81, 99, 100, 326, 335; SE/RA/5121/5121.05/1557:5, s. 234, 235, 293, 294, 299, 315, 331; Ekman 1950, s. 32; Börjeson & Hafström 1949, s. 68-70; SE/RA/1112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 (rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt); Stiernman 1745, s. 293; se också SE/RA/5121/5121.05/1564:20, s. 71 (Kalmar slotts räkenskaper); Sylvander 1865-1872. Tredje delen, s. 19; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befestningens förordring

m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]). Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); SE/RA/5121/5121.05/1568:21A, ss. 71, 74; SE/RA/5121/5121.05/1569:13, s. 43, 97, 100, 109; SE/RA/5121/5121.05/1570:17, s. 62, 64, 65; SE/RA/5121/5121.05/1571:2, s. 167, 169, 180, 198; Kung Johan III lät Sigfrid Jönsson också börja bygga en ny befästning af sten till Borgholm, "eftersom konung för sitt och rikens bästa vill låta igen opretta then befestning Borcholmen, som i förtiden haffver varit opå Öland". Sylvander 1865-1872, 3. delen, ss. 196-197, Kung Johans III brev till Sigfrid Jönsson Calmar 30.11.1571, SE/RA/112.1/B/54, ss. 306-307; SE/RA/5121/5121.05//1573:8, s. 45; Stiernman 1745, ss. 293, 326; SE/RA/5121/5121.05/1580:11, s. 137; FS 5455:7, året 1578; SE/RA/5121/5121.05//1579:17, ss. 139, 144, "Lönningsregister", inkluderande "Tydsche muremestare" (5 st.) och "Suensche muremestare" (11 st.), "Sigfrid Jönsson ståthållare"; SE/RA/5121/5121.05/1581:10, s. 32, 35, 38, 40 (Borgholm slotts och ladugårds räkenskaper); SE/RA/5121/5121.05/1582:3, s. 48, 51, 53, 57, 60; SE/RA/5121/5121.05/1583:3, s. 15, 22, 30, 37, 88; Mariet Sigfrid Jönsons efter leffska" besökte slottet år 1584, SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 98; År 1584 nämndes också "Michill Sigfrids" i Borgholm slott (SE/RA/5121/5121.05/1584:11, s. 35), men det är inte känt, om han var Sigfrid Jönssons son eller inte. Michell Sigfridsson, fogde, nämndes också i Kalmar och Borgholms slotts byggnings räkenskaper, SE/RA/5121/5121.05/1572:19, ss. 9,11,96,97,105 och i SE/RA/5121/5121.05/1574:2, s. 108, SE/RA/5121/5121.05/1579:17, s. 69. En Bryniel Seffredsson var skeppshövdsman på skeppet St. Erik (Börjeson & Hafström 1949, s. 21), samma skepp, som Sigfrid Jönsson hade som hövdsman, men det är inte känt, om Bryniel Seffredsson var Sigfrid Jönssons son eller inte; GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306 (SE/RA/112.1/B/54, s. 309): "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Rikens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordnett ... Siffre Jonsson att han på wåre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland. Hvad same byggning belanger schall han så forskaffa att han måtte medh thett allerförste oc ennoch all som største alffvar och fliit bliffwa företagen och eljest med alle nödtorffthigheter förordnett...effter then grundliga undervisning oc beskeed, som han tillförne af oss bekommit"; Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20 (SE/RA/112.1/B/56, s. 29), och 2.2.1572, Registr. fol. 34 (SE/RA/112.1/B/56, s. 42), 13.3.1572, Registr. fol. 143 (SE/RA/112.1/B/56, s. 151), 7.7.1572, Registr., fol. 199 (SE/RA/112.1/B/56, s. 204, fullmakt för Sigfrid Jönsson i Borgholms byggningsarbete), om Borgholms byggnadsarbete; Kung Eriks XIV brev till ståthållarne udi Calmar om befästningens förordning m.m. 18.5.1564, SE/RA/112.1/B/40, ss. 165-166 (Reg. 1, fol. 165-166); Kung Erik XIV gav fullmakt i Kalmar till Sigfrid Jönsson, tidigare fogde på Öland (både dess södra och norra mot) och Erik Månsson (Ulfsparre) med Joen Carlsson till hjälp (litet senare också Carl Mornay; SE/RA/112.1/B/40 (1564), ss. 8,9 [rulle nr. 40, vol. nr. 40, 7.1.1564 med fullmakt]); Kungen också lät skicka 1 fänika finska ryttare och 3 fänikor fotfolk till Öland för att bevaka och försvara ön, kung Eriks brev till ståthållarne på Kalmar Slott, Karl de Mornay, Erik Månsson, Jon Karlsson och Sigfrid Jönsson 11.1.1563, Reg. 1, fol. 9-14. Ahlquist 1822, s. 272; Sylvander 1877, ss. 128-140; Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303; År 1569 var danskarna igen färdiga, och därför förlades 200 hertig Karls ryttare på Öland, kung Johans brev till Sigfrid Jönsson på Kalmar 5.5.1569, SE/RA/112.1/B/52, s. 172 (Registr. fol. 223); Sigfrid Jönssons räkenskap rörande avlöning m m för en fänika smålandsknektar SE/KrA/0455/G I 1568/-[H0013].

⁵⁹⁷⁴ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

					<p>Mattsson Poitz (till Tervik), i Slottslofven på Viborg Slott 1552⁵⁹⁷⁵</p> <p>Matts Sigfridsson Viborg (Huggut-Bjurböle-släkten), fogde i Borgå län 1554-1557⁵⁹⁷⁶</p>
Klas Kristersson Horn ⁵⁹⁷⁷	1555-1560	Blev utvisad av Gustaf Vasa för att ha utvecklat Viborgs marknader för mycket och att inte hade utrustat staden så väl kungen hade hoppat; för många tyska och ryska köpsmän etc; en vän till Sigfrid Jönsson Wilkin den äldre, Ölands fogde, Kalmar slotts och stads fogde, ståthållare på Borgholm och amiral ⁵⁹⁷⁸ . Viborg belägrades av ryssarna under hans tid år 1555 och 1556. Kymmenegårds län		Kronoförvaltning	<p>Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. hela Ölands fogde 1545-1564⁵⁹⁷⁹</p> <p>Matts Sigfridsson Viborg (Huggut-Bjurböle-</p>

⁵⁹⁷⁵ Ramsay 1909, s. 321

⁵⁹⁷⁶ A VII:294; A VIII:315, 356; A IX:154; Grotenfelt 1894, ss. 65, 84, 92-93, 98, 134-136, 141-144, 174, 230-231, 271

⁵⁹⁷⁷ A IV:267; A VIII: 238; A VIII: 241; A VIII: 278; A VIII: 296; A VIII: 311; A VIII: 320; A VIII: 322; A VIII:342; A VIII: 351; A VIII: 358; A VIII: 361; A VIII: 366; A VIII: 374; A VIII: 385; A VIII: 394; A IX: 317, 344, 394; Register på Adelens gotz och gårdar udij Finland sampt med theris ränthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 49

⁵⁹⁷⁸ GR 17 s 185 f; Ahlquist 1822, s. 272; var fogde över hela Öland 1545-1572 och 1578-1579 och ståthållare över Kalmar slott och stad år 1564; Sylvander 1877, ss. 128-140, Kung Johans III brev 30.11.1571 i Kalmar, Registr. fol. 306: "Vi Johan göre witterligt att efter vi för vårt och Riksens bästa velelåtha igenn upretta then Befestning Borckholmen, som i förtiden haffwer opå Öland; therför haffwe wij tillbetrott oc forordneth ... Siffre Jonsson att han på våre vägnar schall hafwe öfwersta befallningen öfver hela Öland". Se också kung Johans III brev till S.J. 23.1.1572, Registr. fol. 20, och 2.2.1572, Registr. fol. 34, 13.3.1572, Registr. fol. 143, 7.7.1572, Regiatr., fol. 199, om Borgholms byggnadsarbete. Riksregistraturet 1559, rulle nr. 29, vol.nr. 29: Gustaf Vasas brev till Mårten Skrivare om Erik Knutssons och Erik Siffredsson besök hos Kungen och deras beklagan om Siffred Jönsson den äldre 26.10.1559, SE/RA/1112.1/B/29, s. 163; se också Ekman 1950 62 s - 1951 s 153.; Siffred Jönsson hade utan rätt tillvällat sig vissa ägor i Havilkas, som hörde till Bambolz bys fiskevatten; Kung Gustaf skrev om Sigfrid Jönsson som "vår fougte opå Öland".

Se ovan.

⁵⁹⁷⁹ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

		(Innehavande Pyttis, Veckelax och Vederlax socknar) som en del av Karelens län formades år 1556.			släkten), fogde i Borgå län 1554-1557 ⁵⁹⁸⁰
Jakob Henriks-son Hästesko ⁵⁹⁸¹	1561-1565	blev utvisad av Erik XIV för att inte ha utrustat staden tillräckligt snabbt och inte enligt kungens vilja; <u>Biskop i Viborg</u> Canutus Johannis, 1563-1564 ⁵⁹⁸²		Kronoförvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. hela Ölands fogde 1545-1564 ⁵⁹⁸³ Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad 1564-1578 ⁵⁹⁸⁴
Nils Boije ⁵⁹⁸⁵	1565-1568	Biskopsämbetet obesatt tills 1568 ⁵⁹⁸⁶	Bertil Jöransson Mjöhund; Anders Nilsson till Talis (Sabelfana, befallningsman) ⁵⁹⁸⁷ Henrik Mattsson Huggut, kung Johans	Kronoförvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad 1564-1578 ⁵⁹⁹⁰

⁵⁹⁸⁰ A VII:294; A VIII:315, 356; A IX:154

⁵⁹⁸¹ A VIII:113; A VIII:296; A VIII: 342; A VIII:344; A VIII: 356; A VIII:368; A VIII: 374; A VIII: 377; A VIII:382; A IX: 5; A IX: 8; A IX:9; A IX: 14; A IX: 23; A IX: A IX: 30; A IX: 31; A IX: 40; A IX: 41; A IX: 46; A IX: 48; A IX: 57; A IX: 59; A IX: 62; A IX: 65; A IX: 72; A IX: 72; 75; A IX: 84; A IX: A IX: 91; A IX: 96; A IX: 101; A IX: 104; A IX: 105; A IX: 123

⁵⁹⁸² Akiander 1868, s. 27

⁵⁹⁸³ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁵⁹⁸⁴ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁵⁹⁸⁵ A IX: 123; A IX: 164; Register på Adelens gotz och gårdar udij Finland sampt med theris rântthe 1562, på grund av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 58

⁵⁹⁸⁶ Akiander 1868, s. 27

⁵⁹⁸⁷ A I: 258, 285, 292, 297; A VIII:115,119;A IX: 299; A X: 141,151; FS 5158; Registret på the Skyttther udi Finland, såm mustret bleffvo wed Tawastahussz, äffter Konunglige M:ttz befallning aff her Göstaff Fincke, then 6 Februarij anno etc. 1562, wid Wijbårg munstret then 19 Februarij, Grotenfelt 1899, s. 92; Adelenz godz och Förlänigar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 138-141

			sekreterare ⁵⁹⁸⁸ , var gift med Karin Nilsd:r Sabel- fana, be- fallnings- mannens syster ⁵⁹⁸⁹		
Hans Larsson Björn- ram ⁵⁹⁹¹	1568- 1571	<u>Biskop i Viborg</u> Erik Herkepeus, 1568- 1578 ⁵⁹⁹²	Per Larsson	Krono- förvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad 1564- 1578 ⁵⁹⁹³ Mårten Hansson i Bussila ⁵⁹⁹⁴ (Lax), Karin Sigfrids- dotter Wilkins make ⁵⁹⁹⁵ , fogde på Tavaste- hus

⁵⁹⁹⁰ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁵⁹⁸⁸ A X:195; FS 5705:67

⁵⁹⁸⁹ Ramsay 1909, s. 191

⁵⁹⁹¹ A IX: 164; A IX:170; A IX: 171; Registret på the Skyttther udi Finland, såm mustret bleffvo wed Tawastahussz, äffter Konunglige M:ttz beffalning aff her Göstaff Fincke, then 6 Februarij anno etc. 1562, wid Wijbårg munstret then 19 Februarij, Grotenfelt 1899, s. 92; Adelenz godz och Förlåningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 126-128

⁵⁹⁹² Akiander 1868, s. 27

⁵⁹⁹³ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁵⁹⁹⁴ Register opåa the skyttare som ähre uti wår Nådhte Herres Hertugh Johanss Fursthedöme [1556], Grotenfelt 1899, s. 32; Register på Adelenz gotz och gårdar udij Finland samt med theris rântthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 51

⁵⁹⁹⁵ Adelenz godz och Förlåningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 185: "Hustru Karin, Morthen Hanssons efftherleffverska til Bussela, och Hustru Kijrstin, Morthenn Olssons till Gamblegårdh. Haffva bekommiith igenn til frelsse effther salig Måns Nielsson, ther på K.M. breff dat. 28 Junij a:o 70 Knappeböle i Saw sochn, Jokijla i Wirmå sochn, Lelais i Mascho sochn och Ylekyle i Pijke sochn"

					1570 ⁵⁹⁹⁶ Henrik Mattsson Huggut, kung Johan III:s sekreterare 1571 ⁵⁹⁹⁷
Herman Persson Fleming ⁵⁹⁹⁸	1571-1572		Anders Nilsson Sabelfana, fogde 1571-1572 ⁵⁹⁹⁹	Kronoförvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad 1564-1578 ⁶⁰⁰⁰ Mårten Poitz ⁶⁰⁰¹ , länsman i Veckelax, domhavande i Kymmene gårds län, inventerade Viborg slott 1571
Henrik Klasson Horn ⁶⁰⁰²	1572-1573	Viborg belägrades av ryssarna 1572.	Anders Nilsson Sabelfana, fogde 1573 ⁶⁰⁰³	Kronoförvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad

⁵⁹⁹⁶ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 2. boken, ss. 424-425

⁵⁹⁹⁷ A X:195

⁵⁹⁹⁸ A IV:355, A VII:256, A VIII:217, A VIII:154

⁵⁹⁹⁹ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 53, FS 5349-5350, året 1571; Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 56-57, FS 5367, året 1572; Registret på the Skytther udi Finland 1562, wid Wijbårg munstret then 19 Februarij, Grotenfelt 1899, s. 92; Adelenz godz och Förläningar i Finland anno 1570, Grotenfelt 1899, s. 138-141;

⁶⁰⁰⁰ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁶⁰⁰¹ FS 5489:49; Register på Adelens gotz och gårder udij Finland sampt med theris räntthe 1562, på basis av mönstringen i Tavastehus 6.2.1562, Grotenfelt 1899, s. 83; Adelens skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 271; Register Opå the Welbördige, SE/KrA/0455/G I 1581/28, bild 10

⁶⁰⁰² A VII:332; Viborg slotts räkenskaper 1572-1573

⁶⁰⁰³ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 58, nr. 5382-5383, året 1573

Klas Eriksson Fleming ⁶⁰⁰⁵	1574		Anders Nilsson Sabel-fana, fogde 1574 ⁶⁰⁰⁶	Krono-förvaltning	1564-1578 ⁶⁰⁰⁴ Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad 1564-1578 ⁶⁰⁰⁷ Mårten Olofsson ⁶⁰⁰⁸ Jägerhorn av Storby, Kerstin Sigfrids-dotter Wilkins make, borgårts medlem och fogde på Åbo Slott 1574 och under olika år till 1592 ⁶⁰⁰⁹
Herman Persson Fleming ⁶⁰¹⁰	1575-1582		Anders Nilsson Sabel-fana ⁶⁰¹¹ Erik Bertilsson Slang ⁶⁰¹² 1576-(Bertil	Krono-förvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. ståthållare på Kalmar Slott och stad 1564-1578 och

⁶⁰⁰⁴ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁶⁰⁰⁵ Ruuth et al. 1982

⁶⁰⁰⁶ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 60, nr. 5349-5350, året 1574

⁶⁰⁰⁷ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁶⁰⁰⁸ Adelens skyllige pertzeler udi Finland 1567-1570, Grotenfelt 1899, s. 299

⁶⁰⁰⁹ FS 1246:1, MO = Mårten Olofsson, se också Bidrag till Finlands historia III, nr. 483, 21.6.1558 och nr. 430, 20.6.1556, för hans agerande som borgarrätts medlem); Ramsay 1909, s. 221

⁶⁰¹⁰ Broomé 1960; Ramsay 1909; s. 121; Ruuth et al. 1982; Stiernman 1745/1836

⁶⁰¹¹ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 62, FS 5406-5408 (året 1575); s. 64, FS 5420 (året 1576)

⁶⁰¹² Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 66, FS 5432-5434 (året 1577); s. 69, FS 5448-5450 (året 1578); s. 71, FS 5462-5464 (året 1579); s. 73, FS 5474-5475 (året 1580); s. 74, FS 5484-5486 (året 1581); s. 77, FS 5499-5501 (året 1582); s. 79, FS 5515-5517 (året 1583); FS 5455:2 (året 1578)

Eriksson
Ljuster
också år
1580)

Slotts-
lofwe på
Borgholm
1578-
1584⁶⁰¹³

Olof
Eriksson
Wilkin be-
fallnings-
man på
Koporie
befästning
i Inger-
manland
1581,
strax efter
Pontus de
la Gardies
trupper
hade
erövrat
den
(den
första
svenska
ståt-
hållaren
över
Koporie
Slott och
Län,
Svante
Eriksson
Stålarm,
kom
1583)^{6014,}
⁶⁰¹⁵

Henrik
Mattsson
Huggut,
Slotts-
lofwe på
Stock-
holms
Slott
1581,
kungens
sekrete-
rare,
krigs-
kommis-
sarie på
Pontus de
la Gardies
tåg till

⁶⁰¹³ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁶⁰¹⁴ FS 3394:88; FS 5506:66; FS 5810:133

⁶⁰¹⁵ Stiernman 1745/1836, s. 445

					Narva ⁶⁰¹⁶
Henrik Klausson Horn ⁶⁰¹⁷	1582- 1584	<u>Biskop i Viborg</u> Ericus Erici, 1583-1618	Joel Tyrilsson Stål- handske 1582 ⁶⁰¹⁸ Mats Larsson Kruus 1583 ⁶⁰¹⁹	Krono- förvaltning	Sigfrid Jönsson Wilkin d.ä. Slotts- lofwe på Borgholm 1578- 1584 ⁶⁰²⁰
Georg Nilsson Boie ⁶⁰²¹	1584- 1588		Mats Larsson, fogde 1585 ⁶⁰²²	Krono- förvaltning	Henrik Mattsson Huggut, översta be- fallningen på Kexholm 1587 ⁶⁰²³ Bertil Mattsson Huggut, Slotts- fogde på Ivangorod i Ingerman- land 1587 ⁶⁰²⁴ Matts Bertilsson Huggut (till Broby i Kymmene socken), proviant- mästare i Novgorod

⁶⁰¹⁶ FS 3424: 40, 42, 45; Militieräkning 1581/2, KrA (SE/KrA/0455/G I 1581/2, bild 6,8,9, 14.9.1581); Ramsay 1909, s. 191; Broomé 1960, s. 192

⁶⁰¹⁷ Ramsay 1909; s. 181; Ruuth et al. 1982; Stiernman 1745/1836

⁶⁰¹⁸ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 79, FS 5515-5517, året 1583

⁶⁰¹⁹ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 82, FS 5532-5534, året 1584

⁶⁰²⁰ Stiernman 1745/1836, 2. uppl., 1. boken, s. 303

⁶⁰²¹ Ramsay 1909, s. 41

⁶⁰²² Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 84, nr. 5548-5551, året 1585; s. 87, nr. 5565-5567, året 1586; s. 89, nr. 5581-5583; året 1587; s. 91, nr. 5595-5597, året 1588

⁶⁰²³ FS 5594:10, 11

⁶⁰²⁴ FS 3424:55; Bidrag till Finlands historia III, nr. 416, 30.11.1555

					6025
Claus Åkesson Tott ⁶⁰²⁶	1589-1590		Mats Larsson, fogde 1589-1590 ⁶⁰²⁷	Kronoförvaltning	
Mats Larsson Kruus/ Arvid Henriks-son Tawast ⁶⁰²⁸	1591-1599	Arvid Henriksson Tawast var Sigismunds anhängare. Matts Larsson Kruus försökte vara neutral. Viborg belägrades av ryssarna 1592.	Henrik Thomas-son och Peer Botnekarll, fogdar 1596-1599 ⁶⁰²⁹	Kronoförvaltning	Johan Sigfrids-son Wilkin, Johan III:s hov-junkare 1593 ⁶⁰³⁰ Olof Eriksson Husgafvel fogde i Kymmene gården 1593 ⁶⁰³¹
Axel Ryning ⁶⁰³²	1599-1602		Carl Larsson, fogde 1600-1602 ⁶⁰³³	Kronoförvaltning Fogdeförvaltningen hade ersatt det senmedeltida länsväsendet i hela riket år	

⁶⁰²⁵ A I:251; FS 5455:7; Ramsay 1909, s. 192;

⁶⁰²⁶ Ramsay 1909, s. 490

⁶⁰²⁷ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 94, nr. 5611-5613, året 1589; s. 96, nr. 5626-5627; året 1590

⁶⁰²⁸ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 100, nr. 5641, året 1591; s. 102, nr. 5655-5656, året 1592; s. 104, nr. 5668-5669, året 1593; s. 107, nr. 5685-5686; året 1594; s. 110, nr. 5701-5702, året 1595; s. 112, nr. 5718-5720; s. 115, nr. 5734-5736, året 1597; s. 117, nr. 5749-5750, året 1598; s. 120, nr. 5763-5765, året 1599; s. 122, nr.

⁶⁰²⁹ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 113, nr. 5721.

⁶⁰³⁰ Husgafvel-sällskapet 1965, s. 13

⁶⁰³¹ FS 3394:88; Behollett Mantal aff Findland Anno etc. 1594, Tawaststjerna 1904, s. 132; Korhonen 1981, s. 144

⁶⁰³² Ruuth et al. 1982

⁶⁰³³ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 122, nr. 5777-5779, året 1600; s. 124, nr. 5792-5793, året 1601; s. 126, nr. 5804-5805, året 1602

				1600 ⁶⁰³⁴	
Arvid Tönnes-son Wilde-man ⁶⁰³⁵	1602-1617	Gustaf II Adolf besökte Viborg slott 1614 och 1616. <u>Biskop i Viborg</u> Olaus Erii Elimaeus, 1618-1630	Carl Larsson, fogde år 1603 ⁶⁰³⁶ Knut Anders-son, 1604, och Per Hemmingsson, fogdar, 1604-1618 ⁶⁰³⁷ under-stät-hållaren Henrik Olofsson Stubbe	Krono-förvaltning	Erik Jönsson Husgafvel, fogde i Kymmene gårds län 1609-1613 ⁶⁰³⁸ Erik Jönsson Husgafvel, Slotts-fogde på Koporie befäst-ning i Ingerman-land 1613, strax efter Evert Horns trupper hade erövrat den ⁶⁰³⁹ Olof Eriksson Husgafvel fogde i Strand

⁶⁰³⁴ Hallenberg 2001, s. 83.

⁶⁰³⁵ Arvid Tönnessons fader Tönne Olsson hörde redan år 1545 till slottslofven i Viborg tillsammans med Bertil Jönsson, Erik Olofsson, Jakob Wundranck, Johan Olofson, Markvard Olofsson, löns skrivare, Siffred Mattson, Henrik Liuer, Göran Månsson, Peder Galle och Mats Bertilsson, A 1:251; Ramsay 1909, s. 513

⁶⁰³⁶ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 129, nr. 5818-5819, året 1603; s. 131, nr. 5832-5833, året 1604

⁶⁰³⁷ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 131, nr. 5832-5833, året 1604; s. 133, nr. 5847-5848, året 1605; s. 136, nr. 5863-5866, året 1606; s. 139, nr. 5881-5883, året 1607; s. 142, nr. 5893-5895, året 1608; s. 141, nr. 5908-5910, året 1609; s. 147, nr. 5923-5925, året 1610; s. 149, nr. 5936-5938, året 1611; s. 151, nr. 5947-5949, året 1612; s. 154, nr. 5960-5962, året 1613; s. 157, nr. 5975-5977, året 1614; s. 160, nr. 5994-5996, året 1615; s. 162, nr. 6007-6009, s. 166, nr. 6021-6023, året 1617; s. 168, nr. 6034-6036, året 1618; s. 170, nr. 6046-6047, året 1619

⁶⁰³⁸ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlnarnes Documenter, dok.nr. XIV "Erik Jönsson Husgavells fullmacht och Instruction på Cronofogde Beställningen i Kymmenegårds-län."; möjligen densamme Erik Jönsson, till vem kung Karl IX skrev 7.8.1610 och frågade om hans resa till Colentzö (Riksregistratoret fol. v. 269, SE/RA/1112.1/B/111, bild 273; Waaranen, del III, nr. 577, s. 93)

⁶⁰³⁹ Riksarkivet, Genealogica, Daniel Tilas' (1712-1772) samling SE/RA/750001/II/045: Register på Husgavlnarnes Documenter, dok.nr. XII: "Delagardies promotorial för Eric Jönsson Husgavel Slottsfogte på Capurien"

				<p>härad 1610⁶⁰⁴⁰</p> <p>Heine Wilcken, Kymmene gårds fogde 1614- 1620⁶⁰⁴¹</p> <p>Heiden Jönsson Wilkin, be- fallnings- man i Kymmene gårds län 1625 (den- samme som Heine)⁶⁰⁴²</p>
Bertil Jörens- son ⁶⁰⁴³	1620- 1624	Härefter blev landsherrarna viktigare än slottets befälhavarna, och inga särskilda räkenskaper för Viborg slott gjordes.		Krono- förvaltning

⁶⁰⁴⁰ FS 5928:62; FS 5928:71; Korhonen 1981, s. 145;

⁶⁰⁴¹ Ruuth et al. 1891, s. 303

⁶⁰⁴² FS 3554:146; FS 5455:10; Katajala et al. 2010, bilaga 2

⁶⁰⁴³ Karelens fogderäkenskaper/Viborg slott 108, s. 171, nr. 6055, året 1620; s. 173, nr. 6064-6066, året 1621; ss. 174-175, nr. 6073-6075, året 1622; s. 177, nr. 6085, året 1623; s. 178, nr. 6094, året 1624

Register

- 1 g. sparre belagt med 3 b. Spaender, ledsaget
foroven af 3 h. Roser, forneden af 1 g.
Jagthorn i R.)..... 257
- a burning torch, black on an azure field,
standing not straight up but inclined toward
the shield's right side..... 333
- Abborfors..... 79
- Abbot..... 441
- Abdank..... 366
- Abernon..... 305
- Abjörn i Bredinge..... 576
- Abjörn Sixtensson..... 193, 267
- Abjörn Ulfssons (Sparre)..... 244
- Achtis..... 171, 349, 352, 415, 506, 607, 641
- Acre..... 919
- Actis..... 349, 641, 876
- ad terras inter Estoniam jam conversam et
Rutiam, in terris videlicet Watlande, Nouve,
Ingriae et Carelae..... 833
- Adam..... 334, 380
- adel..... 55, 81, 176, 238, 308, 313, 433, 444, 643
- adelsbrev..... 219, 444
- adelsfanan..... 170, 417, 420, 422
- adelskap..... 644, 784
- adelsman..... 345, 426
- adelsvapen..... 160, 177
- adlig krona..... 173, 866
- adlig krona ovan båten..... 866
- administration..... 944, 945
- aduocatus castri wiborgh..... 944
- advocatia..... 690
- af wapen..... 955
- Agnes Rosenbielke..... 442, 926
- Agneta Strathearn..... 569
- Agneta Torstensdotter till Jackarby..... 388
- Ahtis..... 347, 349, 598, 735, 958
- Ahvis..... 720
- Ala-Häme..... 23, 834
- Alakaupunki..... 452
- Albert Wilken..... 928, 938
- Albrekt av Mecklenburg..... 48, 153, 185, 302, 590
- Aldeigjuborg..... 287, 830, 843
- Alexander IV..... 399, 836
- Alexander Suvorov..... 866
- Alexander VI..... 853
- Algutsrum..... 183
- Alhof..... 415
- allodialrätten..... 56
- Alsnö..... 53, 77, 150, 318, 443, 486, 769
- Alsnö stadga..... 53, 77, 486
- Alsnö stadgan..... 150, 318, 443
- altarduk..... 197, 578, 579, 580
- altarfönstret..... 94, 260
- amelogenesis imperfecta..... 460
- amelogenin Y..... 460
- amiral ..166, 182, 197, 249, 255, 270, 353, 369, 413,
435, 457, 536, 538, 596, 605, 606, 795, 856, 858,
961
- amiralskepp "Mars"..... 858
- Ancoper..... 184
- Anders Andersonn till Husulla..... 508
- Anders Nilsson Sabelfana..... 962, 965
- Anders Sattesson..... 730, 847
- Anders Sigredson..... 398
- Anders Strengs karta..... 721
- Anders Villikini..... 927
- Andreas Jacobi Undranck..... 115, 116, 540, 544
- Andreas Willeken "Kaukemele"..... 929, 936
- Andres Wilkin..... 928
- Andres Willemsson..... 927
- Andris Bredhsalle..... 259, 934
- Andris Olafsson Brand..... 220, 341
- Andris Skyttes ätt..... 271
- androgen receptor..... 625
- Angama..... 398, 509
- Angleterre..... 160
- Ankapora..... 696
- Anna Johansdotter Fleming..... 389
- Anna Jönsdotter..... 428
- Anna Maria Mattsdotter Brandstaka..... 337
- Anna Maria Tirol..... 380
- Anna Tott..... 410
- Anna Vilck..... 317
- Anna Vilkinsdotter..... 925
- Anttila..... 111, 363
- Antvorskov..... 446
- Anund Henningsson..... 431
- Anund Jonsson..... 418
- Anund Sture..... 418
- Arboga..... 341, 813, 938
- arcus..... 232, 261, 262
- Argent, en brinnande fackla balkvis..... 323
- arkeologiska fynd..... 151, 319
- armé..... 114, 234, 318, 524, 525, 853, 861, 862, 865,
866
- armiger..... 81, 441, 443, 444
- armsbearer..... 444
- Arnd van der Heyde..... 441
- Arnicha..... 412, 933
- Artois..... 159
- arv..... 166, 390, 421, 570, 927
- Arvid Eriksson..... 576
- Arvid Gustafsson "Sparre av Vik"..... 580
- Arvid Gustafsson Sparre av Vik..... 183
- Arvid Henriksson..... 968
- Arvid Karlsson..... 183, 238, 294, 298

Arvid Kettlilsson Gren.....	177
Arvid Nilsson Brandstaka.....	866
Arvid Tönnesson Wildeman.....	969
Aska.....	183
Aspenäsätten.....	186, 187, 189
aspermotogenesis.....	464
Aspnäs i Uppland.....	183
Aspnäs i Väla härad.....	161
att bygga bråtar.....	853
auf G. einen # abgehauenen, an jeder Seite stumpf geästeten Baumstamm, aus dem oben und an der Seite Feuerflammen hervorgehen, stets schrägrechts gestellt.....	330
Augsburg.....	809, 849
augustiner.....	89
augustinerna.....	91, 849
Aura å.....	183
avbruten sena.....	166, 172
avhuggen trädstam balkvis.....	198
Avignon.....	48, 238, 298
Axel Brandhe.....	340
Axel Löwen.....	866
AZFc.....	464, 796, 809
azoospermiafaktor.....	460
Azure three firebrands ppr.....	336
Azure three torches or fired (or lighted) ppr.....	335
b2/b3.....	463, 809
Bagge.....	580
Baggeböle.....	389
Baggnäs.....	389, 948
Baltien.....	6, 110, 161, 311, 332, 335, 338, 339, 443, 446, 450, 483, 556, 628, 849, 866, 952
Bankekinds, Björkekinds, Finspångaläns och Hanekinds i Västergötland.....	183
Bannockburn.....	306
Barnam Gislesson.....	183
barnskola.....	763
baron.....	397, 401, 402, 403, 404, 443, 640
Bartholdus Bartholdi.....	379
Baseböle.....	389
bastionstad.....	866
Batu Kan.....	833
Bayesienska ekvationerna.....	106, 547
befallningsman ..	113, 114, 169, 171, 172, 316, 347, 372, 387, 414, 415, 448, 506, 515, 519, 520, 525, 576, 584, 586, 598, 607, 641, 691, 735, 744, 858, 859, 862, 958, 962, 965, 969
befälhavare	197, 302, 435, 538, 584, 586, 587, 604, 605, 606, 714, 731, 852, 932
befästning.....	91, 114, 170, 414, 448, 520, 521, 586, 703, 841, 862, 965, 969
begravningsplats.....	62, 298, 451, 452, 454, 665
bekräftelse.....	149, 150, 151, 387, 403
bellatores.....	547, 664, 737, 739
belägring	405, 519, 734, 840, 841, 842, 851, 852, 856, 955
belöning.....	77, 151, 640
Bemböle.....	41, 437, 452, 703, 941
Bench Hindrichson.....	383
Benedictus.....	699
Benedikter Niclilsson Sparre.....	419
beneficium.....	56, 751
Bengt Algotsson.....	385, 729, 730, 846, 945
Bengt Arendsson.....	442
Bengt Henriksson.....	382, 383, 641
Bengt Nilsson.....	955
Bengt Persson.....	950
Bergen.....	179, 922, 927, 938
Bergshammar.....	159, 160, 293, 347, 887
Bernd von der Heide.....	441
Bero II Balk.....	48
Bertil Mickelsson.....	311
Bertil Georgsson Mjöhund.....	962
Bertil Jöransson (Mjöhund, av Strömnäs).....	958
Bertil Mattsson.....	114, 524, 967
Bertold Roland.....	376, 932
Bese.....	576, 578, 584, 954
beväpnad arm (stålarm), som håller en svärd/pik med en hjärta på spetsen.....	366
beväpnad hand, som håller en pik och på pikspetsen ett upp och nedvändt hjerta...	374
bibeln.....	311
bibliotek.....	8, 175, 209, 242, 418, 799
Bielke...	193, 197, 370, 418, 419, 424, 425, 427, 448, 569, 578, 580, 584, 585, 606, 612, 643, 721, 729, 844, 846, 873, 943, 944, 945, 954
Bierckness by.....	424
Biographica-samling.....	148, 639
Birger Jarl.....	834
Birgete Brandes.....	341
birgittinerkloster.....	273
Birkela.....	641
biskop....	37, 48, 86, 94, 95, 218, 220, 221, 240, 246, 340, 341, 358, 399, 412, 425, 427, 428, 439, 566, 568, 590, 591, 704, 713, 715, 831, 832, 833, 834, 836, 837, 838, 852, 853, 873, 943
biskop för Vatland, Ingrien och Karelen,	399
biskop Karl.....	566, 568
Biskop Magnus Stjernkors.....	851
biskopssigill.....	95
biskopsting.....	97, 934
Bjurböle.....	114, 371, 383, 386, 522, 958, 961
Bjärnä.....	205, 228, 389, 646
Björkforsgrenen.....	696
Björkö.....	96, 207, 834, 837, 845
Björn Balk.....	220
Björn Diekns släkt.....	390
Björn Persson Djäkn.....	387, 948
Björneborg.....	316, 864
Björnram.....	963
blason ..	159, 164, 176, 242, 255, 262, 263, 264, 272, 372, 386, 396
Blekinge.....	846
blylod.....	862

Blåsnäs.....	391
Bo Jonsson.....	48, 302, 449, 569, 588, 612, 847, 946
Bock	111, 323, 337, 342, 345, 346, 355, 356, 357, 358, 426, 601, 936, 937
Bocksböle	369, 375, 599
Boije	962, 967
bokföring.....	723, 745
bol	670, 707
bolmän.....	691
bomärke	212, 213, 235, 381, 430
Bonde...146, 185, 209, 298, 303, 304, 314, 318, 409, 416, 417, 418, 420, 421, 422, 449, 580, 589, 606, 612, 719, 850, 873, 934, 950, 952	
Bondebacken	829
bonderevolt.....	604
Bonifacius IX.....	152, 849
Bonifatius IX	99
bordure.....	240, 597
borgare . 37, 220, 240, 300, 339, 435, 566, 589, 663, 699, 703, 716, 839, 923, 928, 929, 935, 938, 954	
Borgbacke.....	866
Borgholm ... 166, 457, 586, 587, 596, 605, 607, 651, 795, 938, 950, 965, 967	
borgmästare.....	387, 411, 922, 929, 948, 952
Borgå..49, 95, 96, 114, 115, 170, 206, 215, 236, 239, 242, 363, 371, 372, 382, 384, 385, 388, 389, 391, 440, 457, 522, 523, 527, 590, 638, 705, 717, 718, 730, 741, 745, 801, 802, 812, 815, 843, 857, 858, 935, 938, 941, 957, 958, 961	
Bornholm	326, 340
Bottenviken.....	503, 504, 505, 742
Botulf Jönsson.....	355
Boxbacka	357
Brabant	159, 293
Brand ...238, 323, 325, 327, 328, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 343, 355, 408, 409, 415, 454, 601, 612, 743, 937	
Brandh.322, 323, 326, 328, 332, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 346, 347, 351, 355, 358, 415, 436, 454, 593, 597, 600, 601, 941	
Brandlis	328
brandon.....	110, 323, 328, 329, 332, 335, 336, 349
Brandstack	342, 355
brandstake . 269, 323, 350, 351, 352, 358, 454, 592, 598	
Brandstake 6, 47, 110, 111, 148, 198, 255, 322, 323, 328, 332, 335, 338, 339, 342, 345, 346, 347, 350, 351, 355, 358, 366, 371, 453, 454, 469, 483, 556, 593, 597, 600	
Brandstoke	347
Brandt ..255, 323, 325, 327, 328, 329, 330, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 349, 350, 601	
Brask	417
Braxby	41, 952
Bredhskalle	259, 261
Bredskall	41, 49, 79, 97, 111, 113, 147, 148, 149, 151, 154, 158, 169, 172, 178, 181, 183, 186, 187, 190, 194, 195, 196, 200, 229, 244, 259, 260, 261, 272, 281, 372, 375, 384, 397, 398, 409, 425, 432, 433, 436, 496, 508, 509, 519, 568, 580, 589, 594, 606, 609, 612, 639, 717, 848, 859, 866, 933, 940, 952
Bredskalleby	146, 148, 318, 933
brefwisare	383
Bremen	325, 341, 446
brinnande buske	454
brinnande vedträ	323, 328, 329, 332, 334, 335, 337, 343, 347, 601
brinnande vedträ på blått fält.....	329, 332
brisyra	347
Brita Eriksdotter Wilkin	379, 381
Brita Johansdotter	388, 389, 390, 391, 522
Brita Johansdotter Fleming.....	389
Brittiska öarna 110, 251, 284, 285, 336, 365, 391	
Broby	114, 524, 525, 862, 967
broder Anders Vyllichin av swarthabrödra clostre.....	927
Brok	580
Bror Andersson	410, 426
Broun.....	307, 569, 893
Brown.....	271, 476, 482, 893
bröderskap.....	312
Buckila.....	355
buffelhorn	160, 354, 592
bulla.....	384, 709, 851, 853
burskap	73
båge 150, 158, 159, 166, 172, 213, 221, 232, 242, 255, 258, 261, 262, 265, 268, 270, 272, 367, 369, 430, 575, 576, 593, 597, 599	
Bååt..37, 38, 240, 247, 300, 303, 304, 318, 320, 425, 448, 566, 567, 568, 588, 589, 590, 591, 606, 612, 730, 842, 846, 943, 944	
Bälinge.....	183
Böle	217, 397, 398
bördsaristokratin.....	81, 444, 764
Bötesö.....	41, 389, 869, 948
caballus	686
Canutus Monselius.....	665
Capitaneus Castri Wiburgensis.....	945
capitaneus Finlandiae.....	944
cappellanus capelle beate Marie Magdalene . 873	
cappellanus capelle beate Marie Magdalene 392, 543	
Carelen, som var hedniskt, till Sveriges lydno	188, 196
Carin Pedersdotter.....	569
Carl Ulvsson	148, 151, 153, 178, 185, 196, 208, 219, 254, 303, 385, 396, 401, 403, 412, 427, 428, 449, 606, 639, 640, 848, 945, 947
Carl Ulvsson Sparre.. 178, 185, 208, 303, 385, 396, 401, 403, 428, 639, 640, 848, 947	
Carl XI	643

Castellanus Wiborgensis.....	734, 856, 955
Cecilia Filipdotter.....	406
celldelning.....	135
cellens biologiska program.....	135
cellgeneration.....	135
chevalier.....	444
chevron 110, 160, 232, 233, 234, 235, 241, 242, 243, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 262, 263, 265, 267, 268, 270, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 308, 322, 332, 349, 355, 436, 565, 569, 570, 574, 575, 597, 730, 846, 877, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918	
chevron coupé.....	234, 265, 306, 597
Christian Wilckens.....	929, 935
cistercienser.....	89, 705
cistercienserkloster.....	260, 273
civitas.....	37, 240, 300, 839, 843
Clas Horns arkiv 397, 401, 402, 403, 404, 411, 640	
Claus Boch.....	356
Claus Brant.....	339
Claus Fleming.....	183, 215, 222, 412
Claus Henricsson Horn.....	405, 519
Claus Henriksson 212, 404, 405, 410, 411, 457, 938	
Claus Henrikssons "första fru".....	406
Claus Lerthe.....	339, 938
Claus Åkeson.....	410
Clauwes Stoer.....	345, 936
Clawes Branth.....	937
Clawes Wilkyns.....	936
Clawes Willekens.....	928, 938
Clawes Wilmesßen.....	926
Clawus Henricson.....	404
Cleis Tymmerman.....	937
Clemens Ranvaldi.....	99
Clemens VI.....	48, 384, 845
Clemett Viicki.....	317
Clermont.....	305
Codex Aboensis.....	150, 206, 791
Cohen-haplotypen.....	453
Colombiene.....	174, 581, 792
commendatio.....	497
Communitas Karelle.....	730, 731, 847
concilium.....	496
consistorium.....	98
Coopvaerdie-Capitainen.....	391
Corb-eil.....	292
corporal.....	578, 579
Coucheron.....	257, 565
Cristine Abraamsdotter.....	420
Cristine Abrahamsdotter.....	421
Cronobårgh.....	146, 152
crossing-over.....	135
Cumegårds län.....	641
curatus.....	709
Dachsparre.....	597
Dacia.....	99, 273, 446
Dacke.....	348, 604, 734, 735
daler.....	758
Dan Jonsson.....	208
Dan Nilkisson.....	944
Dan Nilsson (Stolpe).....	179, 364
Danaarvet.....	663
Danderyd.....	183
Danelage.....	631
Daniel van der Heide.....	441
Daniell Brant.....	340, 937
Danilo Scena (Patrikejev).....	852
Danmark 66, 159, 255, 256, 257, 258, 267, 270, 273, 288, 318, 326, 439, 443, 445, 446, 477, 482, 483, 538, 604, 628, 631, 714, 789, 794, 855, 858, 866, 877, 906, 908, 918, 919	
danneman.....	221
Danzig.....	314, 326, 334, 339, 357, 847, 851, 937
D'argent, à l'écot de sable, embrasé de gueules, posé en bande.....	335
Daugavpils.....	325
DAZ.....	464
D'azur a en (deux) brandon au nat. en fasces 329, 332	
D'azur a en brandon au nat. en fasces.....	336
D'azur à trois flammes d'argent.....	336
D'azur à un flambeau brunâtre, allumé d'or, posé en bande.....	328
d'azur, à des flammes au naturel.....	328
D'azur, à un flambeau brunâtre, allumé d'or, posé en bande.....	328
d'azur, à un tronc écoté d'or, en pal, le sommet enflammé au naturel.....	328
D'azur, à une flamme d'argent, acc. de trois étoiles du même.....	328
de Clare.....	250, 290, 297, 305, 306, 307, 308, 574
de Cobbeham.....	290, 291, 304, 306, 574
de Cobham.....	251, 294, 308
de Comines.....	283, 287, 289
de Kyme.....	251, 290, 291, 294, 296, 297, 304, 306, 574, 888
de Verres.....	290, 291, 890
de Wiburch.....	392, 393, 394, 543
défenseur.....	444
Degernäs.....	719
delad sköld med ett blått fält till dexter och ett vitt fält med blå bjälkar till sinister.....	201
deletion.....	135, 464, 796, 809
d'Essarts.....	290, 294, 305, 306, 574
det 25-åriga kriget.....	346, 447, 520
dictus Hak.....	37, 240
dictus Kolpöye.....	291
Didrik Brand.....	343
Digerdöden.....	161, 845, 865, 866
dioecesis.....	98
diploid.....	135
diploid könscell.....	135

distribution	121, 286, 299, 332, 359, 565, 569, 574, 601
diwan-systemet	841
DNA	130, 453, 483, 629
domare	152, 314, 923, 924
domarskatt	606
dombrev	226, 316, 952
domhavande	114, 207, 218, 222, 223, 225, 227, 228, 493, 524, 670, 680, 964
domini	81, 444
dominikan	46
dominikankloster	90, 152, 298
Dominikankloster	271
dominikankonvent	66, 94
dominus Willeken	920
domkapitlet	74, 98, 674, 678, 697, 952
domkyrka	419, 439, 440, 448, 842, 849
domprostsigill	94
donatorsvapen	578
Dorpat	154, 356, 379, 442, 825, 921
Dorpaths Hovrätt	488
dreizäckige stäbe	352
drots	48, 180, 186, 448, 588, 604, 945
drottning	73, 148, 149, 185, 187, 196, 345, 359, 505, 589, 639, 719, 849, 866
Drottning Margareta	46, 90
dubbelhelix	134
Duncan	256, 257, 270, 271
Durham	911, 916
Dönningen	866
ecclesia in Kym	449
Eckerö	212, 381
Eddeler-släkten	431
Edward III	241, 570, 911, 912
Efflerus	38, 240, 425, 566, 568, 590, 943
Egeside	580
ego	60
Ehrenfeld	257
Elbe	446
elddon	350
eldfana	265, 353, 593, 595, 597
eldgaffel	213, 347, 350, 351, 352, 353, 592, 595, 597, 598
eldhake	164, 189, 190, 251, 252, 265, 324, 350, 351, 353, 592, 593, 594, 595, 597, 598
eldhana	265, 353, 593, 595, 597
eldhane	265, 353, 366, 593, 595, 598
eldkil	350
Eleazar Warzabus linje	453
Elias Brenner	197, 514, 578, 868
Elimä	207
Elimäe	115, 206, 314, 380, 394, 543, 576, 721, 742, 873, 925, 953
Elin Christiansdotter Frille	405
Elin Niilsdotter	876, 958
Elin Vilkinsdotter	413, 442, 925, 934
Elina Gisleddotter	291
Elsa i Bussila	433
Elsebe Vrolisches	933
Elseby Frölichsdotter	399, 706, 933
Elseby Frölichsdotter	933
emblem	236
en beväpnad hand, en pil ock ett hjärta uppå pilen	375
en fyrdelad sköld med 1. o. 4. fälten av silver, de andra blå	190
en fyrdelad sköld med trappsurna rutor i fälten 2 och 4	193
en halv häst på blått fält	252
en husgafvel i skölden	158, 189, 190
en sparre, nedan åtföljd av tre (femuddiga) stjärnor (en över två ställda), allt av guld	238, 287, 907
en stålarm på rött fält	391
Engelbrekt Engelbrektsson	732
Engelska Kanalen	292, 570, 575
England	235, 240, 251, 254, 262, 267, 283, 285, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 299, 305, 323, 325, 391, 453, 570, 574, 792
enkeltinnad ruta	188, 194, 202
eques	81, 443
equestris pro immunitate a vectigali	485
Ereke Laurensen i Ambelzberghe	209
Erengisle Björnsson	387, 948
Erengisle Jonsson	179, 303, 320, 425, 568, 591
Erengisle Jonsson Bååt	425, 591
Erengisle Nilsson	73, 145, 147, 148, 151, 178, 180, 185, 190, 195, 196, 281, 303, 320, 419, 424, 425, 427, 448, 568, 576, 612, 629, 639, 716, 731, 732, 945, 946, 947
Erengisle Sunesson Bååt	94, 302, 591, 606, 612, 846
Erengisle Sunesson Jarl	247, 926
Erhenbert Bok von Wenden	356
Eric Jönsson	941
Eric Lassaen	183, 237
Eric Laurensen i Björsäter	208
Erich af Kumo	225, 493
Erich af Kumos	108, 113, 183, 215, 221, 222, 227, 493, 636, 645, 647, 683
Erich aff Kwmes	224, 228, 637
Erich av Kumes	635
Erich av Kumis	645
Erich Hansson	940
Erich Iönsson i Tawistebý	935, 941
Erich Knuttzsson	941
Erich Larsån	145, 146, 148, 157, 224, 225, 227, 635, 636, 637, 647, 679
Erich Laurendzson	214, 218, 224, 227, 635, 647, 679
Erich Laurenßon som vittne i Nyköping	237
Erich Märtensson	432
Erich Nilsson till Bredfors	508
Erich Pedersson Ryttingh	424

Erich Siffredsson	941	Erik Siffredsson . 197, 353, 437, 537, 597, 605, 607, 709, 735, 934, 961		
Erick Laurensen Klockare	237	Erik Thomasson Bonde	421	
Ericus Erici	967	Erik Turesson	578, 585, 721, 852, 873, 954	
Ericus Laurencii	210	Erik XIII	218, 219, 254, 359, 403, 946, 948	
Ericx Laurisson i Tenala socken	204	Erik XIII av Pommern	46, 948	
Erik Abjörnsson	576	Erik XIV	368, 410, 586, 605, 641, 735, 962	
Erik Abrahamsson Gyllenstierna	956	Eriker Kumoss	223, 225, 227, 645	
Erik Arvidsson	866	Eriker Lauresson i Thybile	211	
Erik av Kumos	413, 637, 646, 647, 680	escheat	663	
Erik av Pommern	217, 446, 570, 925	Eskil (underfogde)	955	
Erik Axelsson	339, 394, 395, 449, 457, 720, 851, 873, 874, 952	Eskil Thomasson Bonde	421	
Erik Bertilsson Huggut	862	Eskilstuna	97, 259, 260, 446, 934	
Erik Botvesson Stålarms	386	Eskilstuna kloster	97, 260	
Erik den Helige	832	esquire	444	
Erik Emunds	67	Estland 255, 256, 308, 325, 326, 328, 329, 332, 337, 338, 344, 345, 355, 376, 380, 593, 600, 815, 833, 845, 849, 866, 918, 936		
Erik Eriksson	406, 866	etiska kommittéen	129	
Erik Gyllenstierna	758	etnisk markör	624, 625	
Erik Hansson	933, 940	etnos	624	
Erik Hulckin	316, 318	Eura	936, 939	
Erik Johansson Pilhjärta	866	Euraäminne	316, 318	
Erik Jonsson 170, 247, 414, 586, 717, 861, 862, 941, 969		Eurepa	95	
Erik Knutsson	934	Europa	160, 329, 332, 376, 445, 454, 569, 601	
Erik Lafrinsson (tre rosor)	202	Euräpe	362	
Erik Larensson i Ändredhaböle	210	Evert Horns trupper	521, 969	
Erik Larsson	38, 44, 47, 48, 73, 90, 92, 107, 108, 109, 112, 113, 115, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 164, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 194, 195, 196, 197, 200, 202, 204, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 217, 221, 225, 230, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 254, 258, 259, 260, 261, 264, 266, 267, 268, 271, 281, 293, 294, 303, 304, 306, 307, 311, 314, 316, 318, 319, 320, 322, 324, 351, 353, 354, 364, 384, 397, 398, 412, 425, 427, 432, 439, 456, 492, 493, 531, 568, 570, 574, 576, 580, 582, 585, 588, 589, 590, 594, 598, 607, 612, 629, 630, 637, 639, 642, 671, 683, 697, 705, 716, 731, 732, 847, 848, 947, 948		evolutionens förutsättning	135
Erik Laurensen .. 94, 107, 108, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 196, 197, 198, 200, 202, 204, 207, 210, 211, 214, 216, 217, 221, 228, 229, 230, 234, 236, 237, 428, 430, 494, 635, 637, 647, 658		evolutionshistoria	133	
Erik Laurensen murmästare	228, 230, 259	ex copia per antiqua	145	
Erik Laurensen som agerade som en forskalamän på Åland	211	executor	435, 928	
Erik Laurensen, som var Jacob pvmppamakares måg	237	exil	717	
Erik Laurensen av Kumos/Kumes/Kumis	670	extracellulärmatrisprotein	460	
Erik Lauridsen (Blå)	201	Fader Huggen.. 363, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 391, 590, 591, 638, 641, 730		
Erik Magnusson	639, 663, 729, 846, 945	Fader i Idelax	385	
Erik Murt	933	faderskapstest	459	
Erik Murt, frände till Hannus timberman	933	Fasarby	371, 382, 383, 386, 389, 590, 641, 948	
Erik Segersäll	67, 829	fataburslän	691	
		fattigdom	694	
		fattigvård	721	
		Fehmarn	238, 242, 255, 311	
		Femern	109, 311	
		femuddig stjärna	595	
		feodalförhållande	693	
		Fermor	161, 355	
		feudum	747	
		Feuerhake	350, 593	
		Filip Karlsson	406, 408	
		Finne	215, 417	
		Finnö	212, 381	
		Finska Viken	256, 302, 315, 346, 405, 434, 441, 586, 593, 727, 833, 836, 848, 859	
		Finståätten	947	
		Finvid Ragvaldsson	178, 180, 185, 208	
		fiskare-jägarebefolkningen	64	
		FitzGilbert	305	

Fitzwilliam Roll.....	291
fjärdingsmän.....	691
flamam ex igne procedentem in campo albo.....	334
Flanders.....	159, 254, 287, 289, 290, 291, 294, 444
Fleming.....	391, 595, 643, 734, 856, 859, 955, 964, 965
fleur-de-lys.....	309, 386, 569, 911
Florekinus.....	440, 441
Florekinus Munerberch (Munnenberg).....	441
Florikin de Hastver.....	441
flottan.....	183, 372, 373, 538, 714, 869, 940
Flörik.....	440, 442
flötesman.....	417, 420
fogde.....	38, 73, 74, 85, 96, 113, 114, 115, 158, 166, 170, 178, 179, 185, 196, 197, 198, 208, 212, 249, 265, 294, 297, 300, 314, 348, 353, 356, 382, 389, 406, 409, 413, 419, 424, 425, 433, 435, 448, 457, 515, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 525, 526, 527, 531, 536, 566, 568, 569, 576, 580, 586, 589, 596, 602, 605, 606, 607, 629, 639, 641, 691, 709, 717, 731, 735, 744, 745, 764, 851, 853, 856, 858, 861, 862, 919, 925, 938, 939, 941, 945, 946, 955, 957, 958, 961, 962, 963, 965, 968, 969
fogderi.....	489, 690
fogdetjänare.....	765
Folke Nilsson.....	580
folkstradition.....	419, 664, 839
Folkungaätten.....	406
Folkungaättens oäkta gren.....	219, 406, 408
forskaelamanne.....	218
forskalaman.....	211
fostrets gonad.....	461
founder effect.....	624
framtiden.....	48
Frankrike.....	110, 159, 262, 282, 284, 285, 286, 288, 305, 319, 325, 420, 441, 451, 453, 454, 574, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 902, 904, 907, 921, 937
fransiscankloster.....	272
fransiskankloster.....	152
fred.....	48, 153, 450, 451, 837, 842, 843, 845, 851, 866
Fredericus, postulatus Tarbatensis.....	836
Fredrichshamn.....	859
Fredrik I.....	866
Fredrikshamn.....	11, 35, 40, 96, 153, 264, 346, 441, 452, 453, 470, 784, 789, 805, 829, 866, 869
Fredrikshamns bastioner.....	452, 803, 866, 869
Fredrikshamns judar.....	452
Fredrikshamns judiska samfund.....	453
fria bönderna.....	759
friborne.....	211, 213, 430, 457, 938
Fridgård Vilkinsdotter.....	925
Friedrich van der Heide.....	719
Frille.....	407, 853, 955
Frisland.....	345
Frolyck van Heiden.....	441
frun till Strömsby.....	406, 409
Frälse.....	359, 372, 859
frälse frihet.....	643
frälsebref.....	369
frälsebrev.....	211, 219, 357, 363, 382, 383, 384, 396, 398, 400, 401, 403, 404, 411, 422, 442, 590, 591, 640, 642, 715, 851
frälsegods.....	150, 187, 254, 280, 306, 364, 370, 384, 397, 570, 585, 640, 643, 717, 861, 927, 958
frälsekvinnor.....	150
frälseman.....	150, 211, 345, 370, 385, 421
frälseransakning.....	375
frälseransakningar.....	654, 736
frälserätt.....	344, 371, 538, 595, 714
frälsestatus.....	44, 150
frälseståndet.....	44, 46, 78, 81, 229, 444, 453, 486, 531, 729, 736, 747
furste.....	830, 831
fyra gånger ginstyckat i gult och rött.....	406
fyrstyckad sköld.....	193, 580
fyrstyckad sköld med övre och nedre fälten gula och högra och vänstra fälten röda.....	194
fyrstyckning.....	580
fångenskap.....	48, 858, 866
fälttåg.....	253, 286
Färila.....	196, 948
före thera faedher och foraeldra thiaenist skuld	397, 401, 402, 403
föreläsare.....	953
förgotik.....	166
förläning.....	47, 84, 148, 384, 505, 639, 722, 758, 945
församling.....	440, 449, 721, 839
försoningskors.....	94
första finländska (svenska) adelsbrevet.....	570
första kända engelska sköldebrevet.....	570
första ännu kända sköldebrevet.....	570
förvaltning.....	8, 65, 67, 98, 112, 113, 116, 516, 663, 665, 691, 717, 728, 734, 736, 737, 770
förvaltningscentrum.....	112, 488, 489, 490, 668
Gabriel Henriksson Husgafvel.....	866
Gabriel Kristersson Oxenstierna.....	956
gaffel.....	235, 347, 349, 350, 351, 352, 354, 597, 598, 876
gaffelsnitt.....	352
G-aktin.....	461
gamla frälsen.....	417
gamla Viborg.....	153
Gammelby.....	386, 387, 410, 948
Gardarrike.....	37, 287, 816
garnison.....	859
Garp.....	193, 428, 431, 432, 938
gavel.....	90, 94, 232, 234, 235, 353
Gaver.....	86
gelsolinamyloidosis.....	625
gelsolingenens mutation G654A.....	625
general.....	866, 869
general J. Bruce.....	866
General Lewenhaupt.....	869
general von Buddenbrock.....	869

generalguvernör	758, 866
generalguvernör Per Brahe	866
generalmajor Wedelin	869
genetisk sjukdom	463
genetisk variabilitet.....	135
Georg Nilsson.....	967
georgskors.....	198
Gerhard von Malberg	445
Gerickala	677, 696, 731
Gerkens Wilken.....	936
Germund Svensson Somme	607
Gert Buck	356
Gertrud.....	198, 399, 442, 457, 922, 926, 933
Gertrud Martinsdotter.....	198
Gerwyn Buck.....	357, 937
Geseke Wilkins.....	434, 934, 935
Gesterby	211, 417, 423
gevär	597
Ghert Buck	357, 937
Ghistelles.....	287
Gideon Josias Huggut.....	391
Gilbert de Clare	250, 296, 306
Gilbert d'Essarts	290, 305
Gillcken Håkanßon.....	923
ginbalkvis ställt renhorn	430
Gisle Elinason.....	183, 289, 291, 294, 298, 604
Gisle Elinasson	183
Gisle Storbjörnsson	217, 221
Gistel.....	289, 290, 291, 294, 893
glasmålning	869
goda män	222
Godschalck Wilken	929, 935
gonfannon.....	292
Gosschalk Tymmerman	936
gotisk bokstav.....	97, 933
gotiska bokstäver	787
Gotland.....	446
Grabbe.....	580, 955, 957
gravering.....	34, 770
gravsten.....	265, 406, 413, 431, 869
Greger Andersson	428
Gregorius IX	833
Greifswald	343, 708
Grete Wilkinsdotter.....	927
Gride Bocke.....	357
Grimsten.....	183
Grip.....	302, 449, 569, 612, 727, 847, 859, 946
Groat.....	309
Grums.....	183
gruppens godkännande	444
gråbroder Villam sacristanus.....	923
gråbrödrakloster.....	203
gräns.....	178, 184, 216, 399, 837, 838, 851
gränsmän	151, 848
gränssten	80, 665
Gränstjärn	398
Gu. a chevron or in base a crescent argent.....	241
Gu. crusily patonce arg. on a chevron of the last a crescent az	241
Gu. on a chev. arg. three crescents sa	241
Gu. on a chev. betw. three martlets arg. a crescent of the first.....	241
Gu. on a chev. erm. betw. three rests or a crescent	241
Gu. on a chev. or three crescents. sa	241
Gudmund Larsson.....	585
Gudstjänsten.....	578, 579
gules chevron or 110, 160, 235, 250, 251, 252, 254, 255, 257, 263, 267, 270, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 322, 332, 355, 436, 565, 569, 570, 574, 575, 730, 846, 877, 918	
Gules, chevron (coupé) or, arc/croissant azure en point	243, 262
Gunhild.....	196, 578, 954
Gunhild Tyrgilsdotter	196
Gunnar Lapp.....	214
Gunnar Skarpenberg	217, 220, 221
Gunnild Johansdotter Bese	578
Gusa	193
Gustaf Fincke.....	347, 735, 958
Gustaf I Wasa	55, 176
Gustaf II Adolf	969
Gustaf III.....	644
Gustaf Sture.....	418
Gustaf Wasa370, 537, 586, 605, 607, 640, 709, 734, 856, 927, 955, 957, 958, 961	
Gustav Vasa.....	713, 722, 735
Gwnnar Elifson i Localax.....	204
Gyllene Orda	841
Gyllenstierna	955
gymnasium.....	763
Gårdarike	830
gåva	147, 179, 500
Gästrikland.....	183, 294
Gödik Fincke	349
Göstaf Fincke.....	584
Götland	73, 187, 306, 505, 506
Hainaut	159
Hak	240, 580
Halikko	218, 402, 412, 413, 427, 933
halster.....	97, 933
halvmåne	158, 159, 172, 173, 239, 240, 241, 242, 243, 255, 258, 261, 262, 350, 369, 375, 454, 569, 595
Hamburg.....	341, 486
Hamburger Stadtrecht.....	486
Hammarland	650, 939
Hammerstaätten .	38, 145, 185, 190, 195, 281, 303, 320, 425, 448, 568, 612, 639
handelskontakter	37
handelsmän ...	37, 221, 315, 450, 593, 831, 843, 924
handelsplats.....	49, 843
Hanis Støør	345

Hannén.....	337
Hannola.....	337
Hannus Olofsson.....	44
Hannus Timberman i Wekkalax	933
Hans Bokke.....	356
Hans Brant	339, 340
Hans Buck.....	356, 357, 936, 937
Hans Dalhus	393, 401
Hans Dalhusen d.y.....	400
Hans Frolik	441
Hans Garstenberg	956
Hans Hansson	433
Hans Holst	956
Hans Jonsson	941
Hans Junker	706
Hans Jönsson till Husulla.....	508
Hans Larsson	963
Hans Mattsson.....	171
Hans Olofsson ...	398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 408, 411, 440, 442, 706, 933
Hans Pärsson (Häppåle by)	940
Hans van der Heide	441
Hans Vilkenesson	315, 434, 436, 924, 927
Hans Wilkins	927, 928, 934, 935
Hans Villemssøn	434, 928
Hans Wyborch.....	716
Hans Wyelcke.....	434, 850, 936
Hansz Brant	339
haplogrupp	453, 463, 464, 469, 628
haplogrupp 1.....	469
haplogrupp N3.....	469
haplotyp	110, 134, 136, 258, 343, 416, 453, 455, 456, 459, 463, 465, 470, 471, 475, 476, 477, 481, 482, 484, 501, 604, 626, 627, 629, 631, 778
haplotypanalys.....	281, 455, 456, 460
Harald	431, 859
Harald Härdråde.....	292
Harald Sunesson	431
Harbert van der Heyde	441
harmoni	601
Hartwig Winholt	853
Harviala.....	362
Hattarnas krig.....	363, 452, 869
Hauho.....	585
Hauptman auf Wiborg	400, 950
hawgable	543, 720
Havi	721
Heiden Jönsson Wilkin.....	354
Heikkilä	111, 363
Heinrich Wilken	311
Helena Israelsdotter.....	947
Helena Jonsdotter Sparre	243
Helena Magnusdotter Sparre av Aspnäs	183
Helga Lekamens Gille	210
Helga Lekamens Kapell	219, 427
helgonen.....	849
Heliga korset.....	96
Heliga Landet.....	427, 833
Helsinge	206, 357, 457, 705, 938
Helsingfors	8, 120, 215, 350, 361, 417, 767, 789, 799, 800, 801, 802, 803, 807, 810, 816, 817, 866, 869, 925, 958
Helsingfors stads vapen.....	866
Hemming Gadh	715
Hemming Koog.....	217, 221
Hemming Koogh	218, 221
Hendrich Hendrichsonn till Bochzböle.....	508
Hennekin Duma.....	946
Henning Scharpenberg	220
Henric Fleming	876
Henrich Fleming	170, 265, 347, 593, 595
Henricx van Brandis riddara	340
Henrik Arvidsson Pihjärta.....	866
Henrik Bengtsson.....	390, 391
Henrik Bonde	417
Henrik Brandis.....	341
Henrik Clausson Horn	410
Henrik Clausson Tott	410
Henrik Eriksson (Sabelstjerna).....	424
Henrik Jönsson.....	338
Henrik Jönssons ätt.....	221
Henrik Klasson..	166, 407, 408, 409, 414, 415, 612, 964
Henrik Klasson Horn	407, 408, 414, 415, 612
Henrik Klausson	967
Henrik Lille.....	953
Henrik Matsson.....	383
Henrik Mattsson 114, 386, 523, 859, 962, 963, 965, 967	
Henrik Mattsson Huggut.....	523, 717
Henrik Mårtensson Bonde.....	421
Henrik Nilsson	876
Henrik Olofsson. 400, 402, 404, 420, 421, 942, 969	
Henrik Skrivare.....	955
Henrik Stöör	345
Henrik Wilchinsson	927
Henrik Wilkendorpp.....	937
Henrik Vilkenesson	925
her Vilken, kirkeherre y Karis.....	314, 923
heraldik	8, 120, 272, 299, 352, 453, 483, 629, 797
heraldus	120
Heriot	663
Herkepeus.....	963
Herman Buccha.....	357
Herman Persson.....	964, 965
Herman Rolaussone	936
Hermen Roland.....	932
Hermen Stoer	345, 936
Hermeyer	380
Hermigier	79, 115, 378, 379, 380, 381, 535, 599
herr Eskil Michaelis	722
herr Villekinus.....	314, 922

hertig	79, 169, 170, 179, 188, 191, 195, 269, 323, 382, 383, 385, 388, 527, 538, 588, 600, 641, 714, 717, 746, 841, 845, 861, 935, 940, 941, 945
hertig Karl..	169, 170, 188, 191, 195, 269, 388, 527, 717, 746, 861, 935, 940, 941
Hertig Karl	169, 523, 717, 718, 861
Herwede	663
Hiidensaari	62, 665, 770
Hiiensaari	399
Hiitola	94, 151, 152
Hildh	859
Hindrich Flemming	362
Hingston	386, 391
Hinrich Brant	339
Hinrik blanke	259
Hinrik Brant	937
Hinrik Mule	937
Hirdskrå	443
hjälm med två horn	597
hjälmprydnad	160, 265, 346, 354, 365, 372, 454, 455, 592, 593
hjälpssamlande mot turkar, tartarer samt andra otrogna	851
hjärtformig	369, 599
hjärtformig sköld	369, 599
hjärtformig sköld med spetsen nedåt	599
HLA-gener	615
Hofgarden	80
hofzinder	602
Hogenskild Bjelke	360
Hohendorf	341
Hollamaa	8, 375, 801
Hollola	206, 239, 287, 584, 696
Holmgård	830
Holstein	255, 256, 329, 441, 845, 877, 908
homage	52, 57, 277, 485, 498, 499, 662
homagium	496
Horn	47, 322, 396, 397, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 412, 413, 415, 426, 429, 431, 578, 584, 612, 640, 791, 961, 964, 967
Horn af Kanckas	415
Horn af Åminne	415
Horn-släktens gods i Vekkelaks	401
hospital	718, 719, 720, 722, 734
Hospitalets läge	721
Hossoby	360
housegable	543, 720
hovgesind	350
Hovinsaari	80, 568, 606, 665, 696, 770, 834
hovjunkare	114, 525, 968
Hovmarskalk	956
Hovrätts dom	643
Huggut .	47, 114, 322, 363, 371, 382, 383, 384, 386, 389, 390, 391, 522, 523, 524, 525, 590, 591, 638, 641, 716, 859, 862, 866, 869, 948, 958, 961, 962, 963, 965, 967
Hughe van der Heide	441
Hugues Bekars de Maizey	290
Huittis	316, 318
Hulckin	316, 317, 939
Humagrenen	696
humlegård	317
hungernöd	453
Hungeråren	866
Hus(e)by	359
Husaby	359, 360, 491, 930
husabyarnas grupp	489
Husby-Rekarne	97, 245
Husebø	360
Husebøl	359, 360
Husgafvel .8, 47, 110, 111, 145, 148, 149, 154, 158, 159, 160, 166, 169, 174, 175, 176, 177, 178, 184, 190, 196, 197, 208, 212, 213, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 241, 242, 245, 247, 249, 252, 254, 258, 259, 261, 262, 263, 270, 271, 272, 298, 304, 306, 321, 322, 342, 344, 347, 351, 352, 353, 354, 358, 366, 369, 370, 371, 379, 380, 381, 384, 391, 397, 398, 404, 409, 413, 415, 430, 434, 436, 439, 447, 469, 483, 520, 521, 525, 536, 569, 574, 575, 576, 585, 586, 592, 593, 595, 597, 598, 599, 604, 612, 639, 640, 643, 644, 709, 717, 734, 784, 801, 814, 859, 861, 862, 863, 865, 866, 867, 869, 876, 927, 934, 941, 968, 969	
Husmärken	363
Hussala	359, 843
Husseböle	398
Hussula	359, 370, 643
Husuböle.41, 79, 112, 261, 359, 360, 361, 369, 375, 397, 398, 426, 488, 489, 490, 491, 499, 599, 668, 683, 703, 843, 866	
Husula.261, 359, 360, 370, 372, 424, 426, 859, 866, 869, 940, 941	
Husupyöli	360
Huumankivi	665
Huusgavel	160, 174, 284, 644, 785
Hvittis	935
hyllning	153, 280
Hynryck Tymmerman	936
Håbo	178, 185
Håkon Gieriksson	730, 731, 847
Håkon Jönsson till Strömsby	508
hålla häst och harnesk	857
håndgangne men	657
Hälsingelagen	667, 668, 670, 695
Hälsingland	376
Hämeenkylä	23, 834
Hämäläisenjärvi	834
härads hövding	97, 178, 181, 198, 226, 246, 408, 409, 410, 585, 586, 588, 666, 667, 679, 681, 939
Häradsrätt	74
häradsskrivare	170
härjningståg	844
härnadståg	859
höfding	240, 377, 395, 607

Höga Nämnden.....	487
Högfors.....	606, 696, 730, 846, 861
Högforsgrenen	696
högfrälse.....	729
Högsta Förvaltningsdomstolen	487
hövidsman 37, 38, 74, 147, 178, 185, 208, 209, 212, 213, 377, 399, 424, 425, 426, 430, 436, 440, 441, 448, 449, 538, 578, 639, 640, 663, 714, 721, 729, 839, 846, 851, 873, 874, 876	
Hövidsman	359
hövitsman	178, 393, 400, 944
I, Katarina Jagellonicas fader	324
Ida Bulow.....	189
identitetsteorin	611, 613
Ihesus.....	787
ihjälmarterad	866
Ille	386
immixtio manuum	497
In B. ein brennender gr. Busch, darüber ein g. Stern	330
In Blau eine schrägerechts liegende brennende Fackel	333
In G. schräggelegt ein Brand.....	331
infertilitet	460
Ingeborg Nilsson Sparre	419
Ingegärd Larsdotter Sparre av Aspås.....	177
Ingermanland	67, 113, 114, 170, 172, 414, 448, 488, 519, 520, 521, 524, 526, 586, 727, 743, 744, 745, 748, 749, 838, 844, 845, 855, 859, 862, 866, 965, 967, 969
Ingevald Estridason	194
Ingrid Ingesson	387, 390, 411
inkvisitor	99, 696
Innocentius VI	384
insertion	135
insignia	453, 454, 455
interleukin-3-receptor	460
Ioan Vasilievich	851
Iona	94
Irland	391
islam	451, 841
Italien.....	166
Itis	35, 671, 696, 702, 703, 738, 739
Ivan III	852
Ivangorod.....	114, 405, 524, 855, 967
Ivar Axelsson	607, 953
Ivar Fleming	734, 856, 955
Ivar Nilssons ätt	193, 580, 582
Jaakkima.....	152
Jaakkimvaara.....	152
Jaakkola .. 44, 94, 111, 149, 185, 186, 215, 219, 286, 302, 346, 363, 385, 402, 427, 505, 731, 801, 802, 837, 838, 840, 841, 843, 851	
Jachem Fleming	404
Jackarby i Borgå	388
Jacob Hüge.....	937
Jacob Pehrsson	405, 406
Jacob Wundranck.....	405
Jacobus Laurentii	378, 379
Jaeppe Bok	358
Jakob Henriksson Hästesko	360, 962
Jakob Husgafvel	865
Jakob Jönsson Garp.....	428
Jakob Olofsson Horn	410
Jakob Ulfsson.....	404
Jakob Weikaim	452
Jakob Wilken	928, 935
Jakob Wilkens.....	928, 935
Jakob Wilkensch (on).....	926
Jakob Zaharjevits	852
jakträtt	531
Jalas	770
Jalas Pyhäjärvi	696
jam	833
Jany Andres Willeken.....	929, 936
Jap Petersson	220
Jarl... 94, 309, 382, 425, 567, 569, 588, 589, 590, 943	
Jenis Olsson	938
Jens Martinsson.....	933
Jens Olsson	952
Jens Welckensen.....	315, 537, 709, 856, 924
Jeppe Djäkn	48
Jerusalem patriarkornas kors	90, 849
Jerusalem-patriarkornas kors	260
Jes Olssen	939
Joakim Fleming.....	405, 519
Joan Buk	358
Joannes de Wyborg.....	708
Jockas	96, 667, 861
Joel Dansson	179, 185, 208, 219, 364, 412
Joel Tyrilsson	967
Joens Olvesson	933
Johan Dansson	179
Johan Fleming	388, 389, 405, 519
Johan Götesson.....	944
Johan Hadorph.....	578
Johan Henrik Friesenheim	866
Johan Henriksson Fleming	387
Johan III.....	586, 605, 641, 735
Johan Olofsson Husgafvel	866
Johan Olofsson Stenbock.....	950
Johan Rolant	932, 936
Johan Skarpenberg.....	220
Johan Stensson Bese.....	954
Johan til Höjen och Brokenhusen.....	955
Johan Wiborg	422, 640, 715
Johan Wilhelmsen	926
Johan Wilkenson, domprost i Strängnäs	925
Johann Philpuson till Bochzbole	508
Johann Wrede.....	949
Johanna Huggut.....	363, 391
Johannem Wilhelmi	435, 928
Johannes Bartholdi.....	379

Johannes Batholdi Ruthanus Wiburgensis Svecus.....	379	Jöns Märthinsson.....	433
Johannes Bukker	358	Jöns Olofsson.....	338, 400, 410, 412
Johannes Hus.....	709	Jöns Wilcken.....	79, 115, 533, 715
Johannes Jode.....	450	Jöns Vilken.....	379, 380, 535
Johannes Karelus.....	66, 94	Jöns Wilkenson.....	166, 247, 354, 716
Johannes Matiae.....	537, 538, 709	Jöns Wilkin	247
Johannes Olsson	400	Jönåkers.....	183
Johannes v. Kyle.....	599	Jören Jörensso Påsa.....	377
Johannes Viborghensis	709	Jören Sigfridsson Påsa	372
Johannes Vilhelmsson	926	Jörenn Jörensso Påsa.....	372
Johannes von der Heide.....	441	Jörenn Sigfridsson Påsa	372
Johannes Vrolink.....	441	Kajala.....	8, 375, 376, 801
Johannesen fra Odense.....	257	kalksten.....	235, 260, 849
Johanniterklostern.....	260	Kallfierdz by.....	433
Johanniterna.....	260, 445, 446, 449	Kalmar...73, 108, 113, 114, 166, 181, 183, 197, 237, 256, 280, 290, 292, 294, 298, 302, 314, 400, 435, 502, 515, 523, 576, 586, 587, 589, 603, 604, 606, 632, 651, 734, 811, 923, 928, 932, 937, 962, 963, 964, 965	
John av Axel.....	289	Kalmar Union.....	503
Jomala.....	212, 381	Kanckas.....	400
Jon Dansson (Stolpe).....	179	Kangasala.....	317
Jon Henriksen.....	239, 240	kanik.....	179, 238, 298, 439, 604, 918, 931, 934
Jon i Watmalzø.....	259	Kannusjärvi	863, 942
Jon Tyrilsson Stålhandske	368	kantor.....	434, 928
Jón uilhialmsson.....	927	kapell...219, 256, 384, 427, 447, 449, 720, 721, 733, 799, 843, 873, 949	
Jón Vilhjálmsso, biskup á Hólum	927	kaplan.....	239, 378, 379, 380, 535
joncker Wilm	923	Karelen.....	38, 44, 46, 48, 67, 86, 94, 151, 152, 177, 180, 183, 184, 188, 196, 197, 215, 223, 231, 236, 240, 242, 243, 247, 256, 300, 319, 325, 326, 328, 332, 335, 344, 356, 378, 382, 393, 396, 397, 399, 418, 419, 422, 424, 432, 446, 448, 452, 453, 455, 465, 535, 566, 567, 574, 578, 585, 589, 601, 607, 612, 640, 730, 732, 733, 800, 829, 833, 834, 836, 837, 838, 839, 842, 844, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 855, 865, 866, 940, 941, 942, 946, 948
Jonis Dansson	179	Karelen's befolknings frihet.....	945
Jons Olsson	317	Kareler som bor väster om Korsnäs.....	638
Jons Salle	935	Kareliensis episcopus	836
Jons Vilkinen.....	317	karelska kvinnofreden.....	486
Jop Joensso, "gudsbonde"	933	Karelska näset	215, 218
Jop Jonsson.....	217, 219, 412, 427, 428	Karfwala.....	413, 934
Jop Lap	217	Karin av Kuriala.....	716
jordbruk	718	Karin Mänsdotter.....	410
Jordebref	370	Karin Olofsdotter.....	220, 431
Jorois.....	667	Karin Olofsdotter (Stjärnkors).....	220
judisk begravningsplats	452	Karin Sigfridsdotter	433, 526, 587, 963
judiskt samfund	452	Karin Sparre	388
Julius II	721, 873	Karin Tönnedotter Tott	345
Junkar ..188, 195, 212, 213, 235, 261, 262, 267, 269, 643, 933		Karl Elinason.....	181, 183, 290, 291, 292, 294, 297, 435, 574, 587, 604, 605
Junker ..169, 191, 212, 232, 271, 272, 369, 371, 408, 409, 415, 430, 431, 432, 436, 437, 496, 537, 580, 594, 612, 706, 714, 743, 859, 876, 921, 926, 935, 936, 940, 955		Karl IX.....	382
junker Williom.....	314, 924	Karl Jönsson.....	704
Jutland	312	Karl Jönsson Båät.....	704
Jylland	6, 99, 213, 218, 485, 556, 647, 654, 673	Karl Karlsson.....	381, 420, 421
Jyllands lag	277, 278, 485	Karl Karlsson Husgafvel.....	381
Jürgen Vilcken	929, 935		
Jyväskylä.....	316, 796, 797, 803, 867		
järnkedja.....	858		
Jäaskis.....	40, 95, 206, 207, 726		
Jönns Ratu.....	314		
Jöns Andersso.....	193		
Jöns Dansso	218, 412, 427, 933		
Jöns Knutsson Kurck	316		
Jöns Mickelsson till Moisio	716		

Karl Knutsson	111, 185, 187, 306, 393, 409, 416, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 449, 456, 607, 612, 719, 732, 733, 807, 850, 851, 873, 950, 952, 953
Karl Knutsson Bonde	185, 417, 420, 421, 733
Karl Ragnfridsson	431
Karl Ulvsson Sparre	146, 147, 187, 320, 400, 846
Karl XII	866
Karleby	41
karta	37, 420, 609, 612, 834, 849
Kastelholm	457
Katarina Anundsdotter	208
Katarina Erengisledotter	190
Katerina Gilkinsdotter	926
katolska kyrkan	40, 48, 91, 154, 302, 394, 419, 566, 734, 767, 839
Kazarernas land	829
Kejsar Karl IV	454
kejsare	829, 838, 856, 865
kejsaren Ludwig IV	570
keltiskt" kors	94
Kennedy sjukdom	625
kerspelt tho Weckelax	399
Kerstin Sigfridsdotter	587, 965
Kettil Bielke	188, 196
Kexholm	84, 114, 419, 523, 840, 841, 842, 843, 844, 862, 944, 967
Kexholms län	67, 488, 745, 748, 749, 863
Kexholms slott	372
kexholmske flottan	538, 714
Kiev	830
Kievs Rus	829, 831
Kimito	403, 412
Kimmene	404, 405
Kinda	183, 588
Kingisepp	848
kipchakerna	831
kirkkjojutunki	580
Kirstin Amundsdotter	417, 418, 934
Kirstin Anundsdotter	209, 420
kirurgi	719
kittelhjälms	166
Kivinebb	96, 206, 207
klan	111
Klas Eriksson	965
Klas Henriksson Horn	406, 407
Klas Kristersson	413, 961
klerk	394, 874
klientfrälse	81, 637
klientfrälseman	82, 180
klientfrälset	82, 729, 730, 732
Klientfrälset	729
klosterskolan	953
kluven sköld med halv lilja	428
knape	270, 312, 362, 447, 931
Knappe	444
knecht	920, 929, 935, 936
knekt	447
Knut Andersson	398
Knut Bonde	179
Knut Bosson	48
Knut Gladh till Högström	508
Knut Jönsson	217, 221, 437, 509, 717, 935, 941
Knut Knutsson	360
Knut Mattsson Poitz	389, 522
Knut Porse	177, 180
Knut Posse	188, 212, 213, 377, 430, 457, 851, 852, 853, 855, 938, 953
Knut Påsa	377
Knutilla gods	941
Knyaz	848
Kodbolstad-slåkten	219
Kolp-öye	291, 292, 632
Kolsäter	208
komet	852
kontrareformationen	717, 736
konung	48, 114, 148, 149, 150, 153, 154, 177, 180, 184, 187, 209, 214, 217, 219, 280, 290, 292, 312, 350, 354, 356, 368, 372, 383, 385, 403, 415, 417, 420, 421, 425, 443, 446, 448, 449, 451, 505, 523, 537, 538, 574, 589, 604, 605, 638, 639, 641, 709, 714, 734, 833, 834, 841, 845, 846, 850, 851, 852, 856, 859, 934, 943, 944, 945, 952, 955, 958, 962, 963
Konung Albrekt	48
konung Albrekt av Mecklenburg	153, 665
Konung Carl	362, 641
konung Erik av Pommern	206, 671
konung Johan III	383
konung Johann	362
konung Karl Knutsson Bonde	209, 417, 420, 934
Konung Kristian I	952
konung Magnus	154, 178, 384, 425, 505, 604
Konung Magnus	384, 638, 843, 845
konung Magnus Ladulås	485
konung Valdemar II	485
Konungs rätt	74
konungshämnd	218, 228, 671
konungshämnden	214
konungsräfset	360
konungsrätt	224, 227, 679, 681
Koporje	169, 170, 172, 414, 448, 520, 521, 586, 843, 844, 845, 859, 862, 965, 969
Koporje	84, 520, 526, 651, 744, 745
koronärsjukdomen	614
Korpinge	291
corp-öga	292
Korsberga	943
Korsholm	406
Korsnäs	639, 663, 729, 834
korståg	48, 150, 216, 253, 286, 289, 446, 448, 477, 730, 811, 820, 833, 834, 836, 837, 838, 845, 847, 853, 952
korstågsindulgens	833
korstågslegat	833

Korusala 11, 40, 153, 578, 829, 834
 Kotka 11, 41, 216, 366, 665, 834, 839
 Kouko 323, 337, 346, 358, 601, 866, 941
 krig.....292, 337, 372, 443, 450, 452, 833, 838, 853,
 855, 857, 862, 865, 866
 krigsadministration 862
 krigsfånge 928, 934
 krigskommissarie.....114, 523, 859, 965
 Krigskommissarie 114, 523
 krigsman 862
 krigsrop 335
 krigståg..... 811, 831, 838, 844, 845, 865
 krigståg utomlands 513
 krigsöverste 734, 856, 955
 Kristendom 833
 Krister Niklison 399
 Krister Nilsson Vasa 449, 733, 949
 Kristian II 395
 Kristiern Nilsson 733, 850
 Kristiern Nilsson Vasa 733
 Kristina Anundsdotter 209, 418
 Kristina Bengtsdotter Bielke 190, 197
 Kristina Ingesdotter 411
 Kristina Jacobsdotter 405, 406
 Kristina Jakobsdotter Garp 432
 Kristina Röricksdotter 294, 427
 kristna ländernas gränser 853
 Kristoffers landslag 154, 505
 krona över en båt, både av guld, på blått fält 866
 Kronoborg 146, 150, 151, 829, 848
 kronone frelse 397
 krononens gamla ryttarnas släkt 420, 423
 Kronstadt 836, 866
 krutkällare..... 869
 Kruus 361, 967, 968
 krönt turnershjelm 265, 598
 Kuggböle 212, 430, 938
 Kuhmis 646, 647
 Kulla i nuvarande Strömfors 720
 kultur 61, 64, 65, 140, 621
 kumanerna 831
 Kumo 225, 226, 227, 281, 316, 493, 494, 641, 939
 Kumogårds län 439
 Kumos 184, 216, 222, 225, 227, 316, 412, 493
 Kung Karl VIII Knutsson's (Bonde) 298
 kungahuset 40
 Kurck 219, 431
 Kurck, den yngre släkten 431
 Kurck, den äldre släkten 431
 Kuriala 716
 Kuriaschski 152
 Kurkijoki 151, 152, 829, 848
 Kurland 326, 339, 356, 451, 938
 kust 385, 856
 Kustö 698, 734, 852, 856
 Kustö biskopslott 698
 Kuuterselkä 23
 kvadrerad sköld 580
 Kvarnsböle 416
 kvävebas 463
 Kyllmele by..... 942
 Kylälähti 151, 848
 Kymenpäälahden Matti 402
 Kymmene...35, 48, 94, 114, 302, 303, 372, 382, 404,
 405, 425, 448, 449, 519, 524, 525, 567, 588, 589,
 590, 612, 733, 834, 862, 943, 949, 967
 Kymmene gods 302, 449
 Kymmeneborg..... 452, 665, 834
 Kymmenedalen . 8, 36, 47, 313, 424, 578, 839, 841,
 869
 Kymmenedalens sjukdom 625
 Kymmenegård 207, 939, 955
 Kymmenegården 80, 113, 302, 519, 568, 651, 665,
 727, 743, 834, 859, 968
 Kymmenegårds län .. 114, 169, 170, 207, 521, 524,
 525, 961, 964, 969
 Kymmenegårdsholm.. 80, 567, 606, 696, 730, 834,
 846
 Kymmenegårdsholmen 303
 Kymmene laxfiskerier 569
 Kymmeneälven 79, 80, 105, 184, 545, 546, 547,
 550, 569, 665, 702, 728, 729, 730, 732, 737, 770,
 834, 837
 kyrka .38, 48, 90, 145, 152, 172, 204, 205, 230, 231,
 233, 235, 242, 260, 265, 273, 314, 372, 374, 384,
 396, 405, 446, 449, 519, 520, 578, 580, 581, 590,
 733, 829, 849, 866, 923, 943, 949
 kyrkobyggarna 89
 kyrkofönster 172
 kyrkoherde 73, 79, 97, 165, 166, 252, 255, 369, 378,
 379, 380, 381, 412, 449, 537, 538, 599, 656, 709,
 713, 869, 936
 kyrkoherre 204, 205, 239, 933
 kyrkolag 532, 697, 699
 kyrkolagen 98, 271
 kyrkomästarna 89
 Kyrkoordningen..... 723
 Kyrkosjön..... 360, 399, 703, 829
 kyrkosocken 38
 kyrkotiondet 723
 Kyrkoträsket 360
 kärve 699
 Kätil Bengtsson 418, 943
 Kökar 272
 Königsberg 302, 326, 327, 339, 341, 825
 köp 146, 400, 404, 642
 köpegods..... 421
 köpegotz 420
 Köpenhamn 40, 255, 256, 257, 380, 788, 877
 Laatokanlinna 830
 laboratores 547, 664, 737, 739
 Ladoga 151, 287, 319, 806, 829, 830, 833, 838, 841,
 842, 844, 848
 Ladogaborg 843

Laffart.....	420
lag om medicinsk forskning	130
lagen om medicinsk forskning 129, 143, 463, 618, 619	
lagläsare	170, 377
lagman.. 48, 183, 186, 215, 223, 294, 302, 316, 412, 419, 580, 645, 659, 680, 681, 692, 927, 947	
lagman i Östra Finland.....	183, 223
lagmansrätt	679, 680, 681
Lagmansrätt.....	74
lagmansting	242, 457, 938
lagsaga.....	183, 215
lagstiftandet.....	487
Lagunda	183
lamboder på Bötesön	390
Lampis.....	716
land.....283, 287, 292, 305, 306, 361, 465, 821, 833, 839, 845, 866	
Landbodebacka	345
landegendom65, 147, 154, 303, 397, 439, 451, 580, 606	
Landskrona	840
landslag .. 74, 98, 157, 486, 666, 667, 669, 670, 681, 696, 705	
Landsrätten.....	214, 216, 221, 224, 227, 576
Landsrätten i Åbo	206
landzinsdomare.....	217, 221
Landöde	292
Langfors	41, 80, 150, 216
Lappee.....	115, 527, 621, 726, 745
Lappträsk Henriksby	720
Lappves	95, 206
Lappvesi	207
Lappwesi.....	645
Larens Joannis	723
Lars Arvidsson	177, 178, 181
Lars Björnssons ätt	580
Lars Blekare	73, 145
Lars Eriksson	372, 859
Lars Holmbjörnsson	580
Lars Hylcken.....	378, 535
Lars Jönsson	955
Lars Karlsson	177, 178, 180, 181, 183, 184, 244, 294, 448, 585, 588, 589, 604, 606, 730, 846, 930
Lars Mårtensson Creutz.....	968
Lars Skrivare.....	955
Lars Skräddare	955
Lars Thomasson	212, 381
Lars Ulfsson Läma	243, 244
Lars Vilhelmsson177, 181, 246, 247, 585, 587, 588, 589, 591, 926	
Lars Åbjörnsson Sparre	249, 250
Lasse Åbjörnsson	576
Lasse Junckare	211, 213, 430, 938
Lasse Laurensen	231, 428
Lasse Lycasson	605
Lassen	256
Lasso Blakker	73
latinsk frälsebrev	371
latinskt brev.....	382, 638
Laurens Bredhskalle	258, 259, 933
Laurens Hansson	97
Laurens Jonsson	947
Laurens murmester	230, 236
Laurens murmästare	228, 231
Laurens Ulvsson	186, 189
Laurens Vilkenesson	925, 934
Laurentius Johannis.....	378, 380, 535
Laurenz muramaestare	259
Lauri Hylcken	380
Laurins Karlsson	97
Lax	433, 526, 587, 963
Ledbetter	476, 482, 629, 631
legenda.....	720
Leijstilä	316
Leipzig	326, 333, 709, 813
Lejonbalk	580
Lek Ofradssons ätt.....	190, 191, 193, 196, 197, 203
lekbroder.....	419
lekmanbroder.....	449
lektor	953
Lemo.....	424
lendermand	443
Leppä.....	8
lepra.....	393, 447
leprosorium	393, 447, 720, 721
Lethe	339
Letthe	339
Letthe-släkt	339
Lex castrensis	52, 57
Libanon	453
Liepaja	325, 326
Liesna	866
Lindström	8
Lindöatten	580
linkage dysequilibrium	624
Linkage dysequilibrium	623
Linköping	37, 158, 165, 166, 238, 251, 294, 298, 507, 591, 656, 688, 856
Linnavuori	49, 703, 866
littera libertatis careliensis	945
Littera libertatis regis Erici.....	639, 729, 846
Livinus av Axel	289
Livland ..97, 154, 240, 308, 326, 337, 339, 343, 356, 441, 450, 825, 863, 919	
Livonia	344
locus	134, 137, 456, 460, 476, 477, 629
Loimijoki	317, 318
Lojo	314, 716, 923, 933
Lolland	255
Loppis	316
Lovisa	821
Luchas Wylcken	936
Ludeke Branth.....	937

Ludike Brant	339
Lump	859
Lund	166, 167, 380, 434, 446, 604, 719, 816, 820, 865, 925, 928
Luther	380, 537, 538, 709
Lutze Brethskallä.....	260, 934
Lutze Brethskalläs styvdotter	934
Lübeck ..	40, 116, 325, 326, 340, 341, 357, 377, 457, 922, 928, 932, 935, 937, 938
Lybecker	368, 866
Lydekessönernas ätt	431
lågadeln	694, 764
lågfrälset	530, 729, 730, 731
långa männens folk	89
Långhundra	183
Långvira	40
läkare	719, 725
län på räkenskap	691
länsmän	691
Läati	339
löjtnant	958
Maanselkä ..	672, 673, 674, 676, 679, 712, 722, 950, 952
Madtz Buck	222, 357, 412, 938
Madz Skinnare	398
maelis man	259
magister	709
Magnus Buck	356, 358
Magnus Eriksson ..	38, 150, 385, 425, 566, 570, 638, 663, 664, 795, 824
Magnus Erikssons landslag	73, 74, 78, 98, 150, 154, 215, 424, 486, 505, 513, 679, 682
Magnus Gislesson	177, 183, 246, 247, 588, 591
Magnus Hake	239, 240
Magnus Holmgersson	580
Magnus Karlsson	97
Magnus Ladulås	77, 443
Magnus Lagaböte	443
Magnus Laurensen	938
Magnus Nilsson Röde	243, 945
Magnus Porse	177, 585
Magnus Rälambstierna	410
Magnus Tavast	218, 358, 412, 427
Magnus van Wyborgh	535
Magnus Vilkinsson	926
Magnus Østgöte	259
Malin	408, 410
Malise	304, 310
Malmö	719, 816, 907
maltesekors	198
mantal	687
Marches du sud	160
Margareta Erengisledotter Djäkn	389
Margareta Erengisledotter	387
Margareta Karlsdotter	179, 418
Margit Flöriksdotter	442, 934
Maria Magdalena Spital	447, 543, 719
Maria Magdalenas hospital	256, 449
Maria Magdalenas Spital	447, 702
Marie Magdalene kapell	722, 873
markland	271, 687
marsk	147, 249, 449, 943, 947
Marten Erixson	432, 938
Marten Juncher	630, 850, 936
Martin Luther	716
Martin Olofsson	449
Mathias de Kinnaemplaes	402
Mathias Jacobi	379
Mathis von der Sahe	393, 400, 402, 731, 946
Mathius Kogger	221
Maths Wilkens	927, 935
Mats Eriksson	941
Mats Hansson	398
Mats Larsson	955, 967, 968
Mats Olafsson i Kymnesokn vidh Putis	934
Mats Persson	370, 927, 940, 958
Matthia Jacobaeus Viburgensis	379
Matthias Matthiae	379
Matthias Matthiae Beckling (Zdechlin) Wiburgensis	379
Matthias Matthiae Wiburgo-Careliensis	379
Matti Orava	664
Mattis av Orewall	696
Mattis Juncker	537, 714, 935, 936
Mattisse aff Orewall	664
Matts Bertilsson	114, 524, 525, 862, 967
Matts Eriksson	245, 359
Matts Henriksson Lassas	212, 381
Matts Husgafvel	866
Matts Larsson	388, 389, 390, 522, 957, 968
Matts Mattsson	363
Matts Olofsson	411
Matts Persson	247, 272, 338, 344, 370, 437, 537, 709
Matts Sigfridsson	114, 363, 389, 522, 958, 961
Matts Sigfridsson Huggut	389, 522
Mattz Erichsonn till Sairkoij	509, 941
Mattz Persson	940
Matyss Bocken	357
Matz Pederssänn	538
Matz Wilkin	170, 594
Maule	235, 238, 283, 284, 287
Maydele	921
medlemskap	214
Mehickele by	433, 940, 941
meiosis	135, 137
Mellanöstern	453, 483, 628
Meretoja-sjukdomen	625
Mette Dansdotter	428
Meynart Tymmerman	937
Michael Branth	341
Michel Buk	358
Michel Nilsson	442, 443
Michel Timmerman	936

Michil Vilcke.....	927
Mickel Henriksson.....	866
Mikael Agricola.....	713
mikrosatelliter.....	133, 459
miles.....	81, 254, 443, 444, 497, 930, 931
militär.....	150
minisatelliter.....	133
minoriterklostret.....	99, 152
mitosis.....	135
Mohla.....	207, 361
Mola.....	38, 96, 206
monogram.....	97, 166
Mora stenar.....	153, 850
morgongåva.....	408, 417, 424, 425, 427
Morten murrmaster.....	229, 230, 236
Morthen i Harla.....	204
Morthen Wekkelax.....	432, 433, 933
mosaiska lagen.....	487
Moskva.....	287, 767, 851
Muhl.....	160, 177, 184, 235, 238, 255, 283, 284, 287, 575
Mulle.....	47, 204, 205, 238, 239, 255, 337, 346, 358, 601, 866, 936
Mulli.....	238, 239, 935, 939
Mullinkoski.....	239
munk.....	210
Munk Erik Laurenssohn.....	210
Munkanäs i Vederlaks.....	612
munkporten.....	393
murarmästarnas märken.....	235
murgafvel.....	188, 191, 232, 271
Mussalö.....	41
mutabilitetfrekvens.....	459
mutation.....	136, 137, 460, 463
Måla.....	362
Måns Nilsson.....	226, 318, 347, 349, 350, 388, 415, 515, 584, 587, 607, 641, 735, 876, 939, 958
Måns Wilkinsson.....	442, 926, 929, 935
Måns Wilkinssons dotter Elseby.....	443
Mårten Anderson Stöder.....	345
Mårten Andersson.....	338
Mårten Erichsson.....	211, 213, 430
Mårten Eriksson.....	211, 230, 272, 337, 341, 430
Mårten Hansson Lax.....	433
Mårten Mattsson Huggut.....	382
Mårten Mårtensonn till Lambobacha.....	508
Mårten Nilsson till Husulla.....	508
Mårten Poitz.....	524, 863
Mårten Skrivare.....	197, 353, 437, 537, 597, 605, 607, 709, 735, 934, 941, 961
Mårten Sommar.....	395
Mårten Steffansson i Skugby.....	933, 940
Mårtten Poijis till Poijisula.....	508
Mårthen Erichssohn.....	433
Mårtten Staffanssohn.....	509, 940
Mårtthen Jönsson.....	433
Mårtthen Nielsson.....	940
Märgä.....	218, 219, 933
Märta Båth.....	303
Märta Gisladotter.....	180, 580, 590, 637
Märta Gisleddotter.....	178, 180, 185, 298, 304, 427
Märta Gustavsdotter "Sparre av Vik".....	580
Märta Vilkinsdotter.....	922
Mätta Dansdotter.....	219, 427
mödernevapen.....	171
Mörskom.....	374
nanomaskin.....	135
Narva.....	84, 114, 180, 238, 256, 325, 346, 414, 441, 488, 520, 523, 588, 687, 836, 859, 863, 866, 965
nattvardskalk.....	194, 578, 579, 580, 787
naturhistoria.....	133
nempdemän.....	73, 107, 109, 112, 113, 137, 147, 154, 156, 157, 158, 211, 213, 214, 221, 224, 227, 239, 258, 259, 271, 273, 281, 316, 318, 356, 358, 385, 430, 457, 492, 493, 494, 499, 502, 531, 532, 636, 637, 647, 667, 668, 669, 670, 671, 679, 680, 681, 683, 705, 732, 780, 933, 935, 938, 939, 946, 947
nempdemän.....	74, 215, 217, 671
nempdene.....	108, 214, 217, 219, 221
Nemtsy.....	848
Neolithicum.....	469, 601, 623
Neva.....	98, 588, 663, 838, 840
Nevanlinna.....	865
Newitte.....	11, 49, 320
Nibelungenlied.....	312, 812
Niccles Juncher.....	935
Niclis Brethskallä.....	934
Niclis Jönsson.....	97
Niclis Tavast.....	386
Niclusz Wiilke.....	934
Nicolaus Brant.....	340
Nicolaus Brodhersson.....	247, 926
Nidaros.....	312, 921
Niels Bielke.....	643
Niels Willemssohn.....	927
Nieroth.....	161, 866
Niklis Mulle.....	239
Niles Fynne i Loppale.....	204
Nils (Nigels) Wilkesson till Mynnes.....	927
Nils Abjörnsson Sparre.....	419
Nils Bengtsson.....	853
Nils Eriksson.....	944, 953
Nils Guttormsson.....	208
Nils Hoffenskildt.....	603
Nils Hoffenskiöld.....	354
Nils Ingevaldsson.....	425
Nils Korke.....	219
Nils Magnussohn.....	193, 570, 580
Nils Michelsson.....	442
Nils Nilsson.....	953
Nils Perssohn.....	212, 272, 876
Nils Poitz.....	395, 408, 442
Nils Rolandsson.....	376
Nils Turesson.....	448, 569, 729, 846, 945

Nils Turesson Bielke	846
Nils Vilkenesson	925
Nils Vilkinsson	926
Nilsas	212, 381
Nisse i Karfwala	413
Njudung	943
nobiles	81, 444
nobiles-aristokratin	81
nobilitas	444
non-rekombinerande delen av Y-kromosomen	460
Norge....	94, 189, 254, 256, 257, 288, 291, 306, 443, 445, 565, 842, 845, 851, 902, 903, 922, 938
normanderna	238, 286, 290, 306, 319, 574
Normandi....	254, 290, 294, 305, 306, 357, 574, 937
Norsby	942
Northumberland	250, 251, 306, 569, 574, 911, 912, 922
Novgorod	40, 48, 114, 154, 319, 524, 525, 830, 833, 836, 837, 838, 839, 842, 843, 845, 848, 849, 851, 855, 862, 967
nukleotid	133
Nyenkerken	356
Nykyrka	96, 206, 207
Nyköping	382, 641
Nyköpings recess	149, 150
Nyland.	166, 172, 184, 216, 222, 225, 302, 314, 360, 374, 388, 493, 799
Nylands rätt	671
Nürnberg....	256, 486, 631, 797, 820, 877, 903, 904, 907, 908
Nyslott	231, 236, 584
Nyystölä	415
Nädendals kloster	97
Närke	183, 187
Nötö	48, 840, 845
officerare	362, 380
Ofred Leksson	196
Olaf Bredskalle	236
Olaff Andrisson	218, 219
Olaff Balk	217, 221
Olaff Bok	358
Olaff Finvidssons	259
Olaff Lange i Puttis	935
Olaff Mulle	205
Olaff van Wiborgh	543
Olaff van Wyborgh	392, 393
Olaff Wikinsson	927
Olaus Erici	969
Olaus Magni	37, 612
Olaus Petri	713
Olawus de Wiburch	873
Olawus de Wiburch	111, 392, 393, 543
Oldenburg	446, 850
Oleff Vilcki	317
Olf Jonker	938
Olof Abjörnssons ätt	576
Olof Bonde	421
Olof Clausson Horn	406, 409, 518
Olof Eriksson	148, 169, 172, 337, 340, 341, 414, 447, 496, 509, 520, 586, 639, 717, 859, 861, 955, 965, 968, 969
Olof Eriksson Husgafvel	148, 448, 520, 743
Olof II Haraldsson	292
Olof Lifstenson	97
Olof Lille	389
Olof Mattsson Horn	403, 411
Olof Niclisson	428
Olof Niklisson	44
Olof Nilsson	442
Olof Olofsson	393
Olof Svensson	396
Olof Vilkenesson	925, 934
Olof Villeson	927
Oloff Vilkeson	226, 317, 927
om Gud vill oss inte på ett speciellt sätt hjälpa	852
On a silver shield, a firebrand burning on a piece of grass	334
Ongama	398, 509
or brandon sable accompagné deux étoile	329
Or chevron gules	306
or deux brandon croisé sable	329
Or trois chevron gules	305
or un brandon sable	329
oratores	547, 664, 737, 739
Oravala	665
orden ...	146, 261, 271, 337, 350, 352, 394, 445, 592, 595, 597
Ordensstaaten	706
Ordo fratrum praedicatorum	271
Ordo Teutonicus	449, 928, 934
Orewall	34, 80, 665, 696, 770
Orknejerna	94, 288, 307, 425, 567, 569, 902
Orknejernas titulärjarl	730
Orknøyene	943
Orslaks	11, 41
ortodox	451
Otte Pedersson	357
Otto I	721, 829
Otto Kalkar	146
ovan en svärd ett hjerta och nedan den två stjärnor	423
Oxenstierna	246
Padasjoki	415
Padis	90, 231, 260, 384, 441, 705, 849
Palmanova	866
paneuropeisk stil	166
pant 38, 179, 302, 410, 432, 568, 588, 589, 590, 591, 606, 944	
Pantsarlaxs bastion	721
Pantsarlaxs stadsdel	721
Pargas	387, 391, 520
passare	233

patriark.....	608
patronatsrätten.....	705
Paul Henriksson.....	390
PCR.....	19, 130, 131, 561, 616, 792, 817, 818, 826
pechenegierna.....	831
Peder Jonsson Knagh.....	198
Peder Nilsson.....	853, 955
Pedher Mårtensson.....	942
Peer Erichsonn till Sairkoij.....	509
Peer Nilsson till Bredskall.....	508
Pellosniemi.....	667
Per Brahe.....	956
Per Brahe den äldre.....	956
Per Djäkn.....	952
Per Hansson.....	406, 580
Per Jonsson.....	38, 300, 303, 320, 425, 567, 568, 590, 591, 606, 839, 842, 943, 944
Per Justhen.....	955
Per Jönsson.....	37, 115, 147, 165, 212, 240, 247, 272, 354, 380, 382, 438, 440, 448, 457, 535, 536, 591, 632, 663, 699, 709, 713, 716, 842, 843, 937, 938
Per Larsson.....	962
Per Nilsson.....	437, 515, 876, 940, 955
Per Nilsson Stjärnkors.....	713
Per Olofsson.....	411
Per Olsson.....	231, 317, 360
Per Pöllein.....	667
Per Pöllän.....	667
Per Ragvaldsson Fargalt.....	953
Per Vilckasson.....	317
Per Vilkenesson.....	927
Pernä.....	206, 222, 357, 384, 385, 387, 390, 411, 412, 705, 938, 948
Personuppgiftslag.....	139
Pest.....	850
pestepidemin.....	161
Peter Brant.....	339, 937
Peter Buck.....	356
Peter Jönsson.....	37
Peter Nikitits.....	852
Petra Santa.....	174, 581, 792
Petrus Johannes de Wyborg.....	115, 535, 708, 709
Philimer hin mykle.....	312
Philip Mårtensson Jägerhorn.....	520
Philippe de Commines.....	289, 296
Philippus de Wiborch.....	708
Phiseldeck.....	256
Pidkosby.....	41
pignus.....	660, 661
Pihkoo.....	41
Pihlhjerta.....	148, 370, 371
pik/svärd med en hjärta på spetsen.....	366
Pikis.....	357, 433
pil i ett hjärta.....	363, 364, 365, 367, 369, 598, 599
pilgrimsresa.....	427
Piljhjerta.....	6, 47, 364, 369, 372, 375, 391, 556, 598, 599, 643, 814, 940, 941
Piljhjärta.....	110, 111, 322, 361, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 376, 377, 378, 436, 469, 483, 598, 599, 866
Pirkkula.....	49, 866
pistol.....	597
Pleskow.....	362
Poitsela kopiebok.....	815
Poitsilanmaa.....	361
Poitz.....	47, 114, 207, 322, 337, 371, 388, 389, 395, 396, 408, 409, 410, 415, 426, 442, 522, 524, 612, 743, 851, 858, 859, 863, 865, 866, 942, 957, 958, 964
Poitzela.....	41, 79, 405, 409, 410, 643, 942
Poitzila.....	388, 395, 609, 612
Pojo.....	719
Polen.....	110, 159, 323, 325, 326, 332, 334, 335, 337, 338, 365, 444, 452, 453, 454, 483, 628, 863, 865, 866
Polovtsij.....	832
Pommern.....	185, 190, 322, 325, 337, 340, 371, 402, 403, 732, 946
Pontus De la Gardie.....	523, 859
Posa.....	372, 374, 600, 866
Posse.....	188, 212, 377, 457, 792, 820
Prag.....	379, 454, 708, 713
prebenda.....	166, 209, 393, 394, 418, 719, 873, 948
prebendagods.....	237, 400, 718, 721
predikant Henrik.....	726
predikaremunken Henrik.....	833
prefectus castri Wiborgh.....	690
Preussen.....	110, 256, 269, 313, 323, 326, 327, 329, 330, 332, 333, 335, 337, 338, 343, 344, 454, 483, 628, 807, 865, 903, 904, 907
Prins Eriks revolt.....	604
Prior.....	441
priorn Willekin.....	314, 922
Protocadherin.....	461
proviantmästare.....	114, 524, 525, 862, 967
provst.....	918
präst.....	97, 166, 209, 225, 418, 493, 720, 925, 927, 929, 931, 934, 935
prästgård.....	859
prästgården.....	697
Pskov.....	287
Punkalaidun.....	316
punktmutation.....	463
Puonniinmäki.....	829
Puonti.....	416, 417, 420
Puttgarden.....	255
Pyhäjärvi.....	664, 665, 770
Pühäjöggi.....	325
Pyttis.....	9, 11, 40, 80, 90, 95, 96, 206, 207, 231, 346, 384, 447, 520, 612, 705, 720, 742, 744, 811, 820, 829, 849, 859, 935, 961
på blått fält på grön grund en tre-kvistig trädstam med varje kvisten brinnande.....	333
på rött fält en stålarm hållande en yxa.....	382, 386

På rött fält ett Andreas kors av silver omgivet av tre stjärnor av detsamma	396
Påsa	364, 372, 374, 375, 377, 600
Påve	384, 720, 721, 834, 836, 873
Påve Clemens IV	720
påve Julius II	852
Påven	48, 399, 720, 833, 838, 847, 849, 851, 853
påvlig skyddsstaat	833
Påässe	372, 374, 600
Pähkinäsaari	840
Päjänä	65, 66
Pärnu	815, 936
Pärnä	411
Pöllein	667
Quidia	387
Rader van der Heide	441
radiokolmätningar	491, 829
Raffierff by	941
Ragnhild Eriksdotter	428
Ragnilsby	212, 213, 430, 938
Ramerupe	296, 305, 574
Randasalm	667, 861
Rasbo	183
Raseborg	270, 281, 316, 360, 421, 715
Ratula ...	79, 115, 315, 393, 394, 543, 544, 721, 873, 925, 953
Ratula i Elimäe	315, 393, 394, 544
Raumo	272, 273, 465
raven-eye	292
Raven-land-eye	292
redesven	937
reduktion	505, 643, 654, 856, 865
Reformacion der statut und gesetze	486
reformation	721
Reformationen	715, 717
reformator	537, 709
regentens krona ovan båten	866
Reitkalli	178, 380, 397, 398
religionsfrihet	451, 452
Rembold Peterssons ätt	580
replikation	134
Reso	641
resolution	812, 852
retrotransposon	462
retrovirus	462
Reval 40, 84, 111, 152, 256, 289, 302, 311, 312, 315, 326, 339, 355, 356, 376, 377, 380, 392, 399, 400, 406, 430, 431, 432, 434, 440, 441, 442, 447, 450, 451, 523, 537, 601, 630, 706, 709, 716, 717, 730, 731, 789, 797, 802, 814, 815, 818, 825, 826, 839, 843, 847, 849, 850, 918, 919, 921, 924, 925, 927, 933, 935, 936, 938, 946, 949, 958	
Revals stora gild	716
Revelsburg	37
revolt	451
Reysen	447
ribosomell protein S4	461
ribosomernas 40S subenhet	461
riddare	38, 78, 81, 147, 178, 179, 180, 186, 187, 250, 254, 345, 364, 397, 419, 424, 441, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 599, 639, 792, 850, 851, 853, 943
Riddarhuset	55, 173, 176, 184, 186, 272, 284, 346, 353, 598, 601, 644, 785, 794
Riddarhuset i Stockholm	655
riddarorden	81, 201, 384, 444, 449
riddarväsande	443
Riga	220, 325, 326, 340, 356, 370, 399, 451, 593, 825, 836, 866, 927, 929, 935
rike	48, 312, 451
Riksdagen	148, 394, 643, 856, 859
riksföreståndare	150, 409, 418, 422, 449, 640, 715, 851, 952
Riksföreståndare	641, 855
riksråd ...	38, 180, 186, 187, 221, 360, 448, 449, 566, 639, 943
riksrådets ordförande	532
ritning	172, 332, 346, 580, 581
Ritter	327, 328, 444
Roland	269, 359, 365, 370, 372, 376, 377, 643, 931, 932, 935
Rolef Matsson	955
Rolof Mattsson	734, 856
Roloff Buck	357, 937
Roloff Matsson	377, 931
Rom	48, 392, 394, 447, 449, 543, 720, 838, 873
Rostock	231, 379, 708, 713
Rostock Universitet	379
runsten	152
Ruokolax	207
Ruonala	41
rupturkriget	865
Rustikus	312
rustning med skyttetyg	857
rusttjänst	77, 78, 81, 150, 362, 443, 643
Ruuth ...	166, 169, 171, 325, 345, 347, 349, 364, 369, 372, 374, 375, 377, 379, 381, 424, 525, 527, 570, 584, 599, 746, 817, 818, 847, 850, 863, 964, 965, 967, 968, 970
Ryning	580, 968
ryssen borttagit deras brev	372
Ryssensten	665
Ryssland	41, 177, 323, 372, 384, 414, 415, 448, 453, 520, 524, 585, 727, 830, 839, 845, 847, 851, 855, 857, 859, 862, 865, 866, 869
Ryting	416, 417
Rytinki	424
Ryttmästare uthaf knape ryttare	362
Ryytinki	416, 424
råd	77, 281, 446, 566, 933
Rålamb	410, 426
Råflanda sjö	857
räfst	44, 148, 639
Räisälä i Voxenälvens nedre lopp	665

Räknekammar	723
ränta.....	543, 720
Rätssmedicinska Institutets laboratorium.....	136
Rättsmedicinska Institutet	130
rättsväsendet	683
röd sparre ovan två blå pilar på fält av guld .	584
röd sparre på gyllene fält	580, 591
röd-vit schackrutad pilspets ginbalkvis på blått fält.....	220
Rörik	178, 427, 830
Rörik Bonde	178, 427
sagd från halsen	389, 522
Sagu	220, 641
Salmenkylä....	97, 259, 260, 381, 397, 398, 866, 934
Salomon Ille	386
Salomon Jönsson	388
Saltvik.....	211, 430, 938
samhällets svagare individer	718
samma avlat, som tillkomme besökande av det Heliga landet	849
Sandby..	79, 145, 148, 158, 178, 180, 185, 187, 370, 397, 398, 405, 609, 643, 866
Sander Brandes.....	341
Sandhamn	215, 958
Sandnäs gods.....	723
Sarenma.....	316, 318
Sastamala	317
Satagunda ...	226, 316, 317, 318, 439, 465, 815, 924
Sathe	393, 400, 401, 402, 403, 730, 731, 847, 946
Sawilax	95
Sawlax	38
Savoie	293
Savolax ...	67, 79, 115, 465, 504, 527, 622, 667, 745, 749, 815, 855, 924
Saxby	41, 112, 317, 455, 456, 629, 630, 632, 839
Schleswig	255, 256, 329, 441, 877, 908, 918
Schwartzkopf.....	312, 920
Schürhake	350, 351, 592, 597
Secherfui.....	399, 509
Sekierue.....	396, 397, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 411, 428, 640
Sekkistad	202, 204
sekvens	134
senä	166
sepra	593
sergeant-at-arms.....	444
sex trappgavlar ginbalkvis ställda tre och tre med baserna mot varandra men åtskilda av ett stränglikt mellanrum	428
sex-determinerande området.....	461
Seyita	393
Sforzinda	866
shackrutad balk.....	90
Shetland	116, 927
shin	454
Shotter	268, 270, 271, 272
shtetlach	451
Sibbo.....	9, 206, 320, 384, 413, 459, 705, 738
Sicilien	300
Siffred Hannssonn (Waderma by)	940
Siffred Jonssonn (Waderma by)	940
Sigfred Jönsson.....	369, 375, 599
Sigfrid Hansson Wilkin....	226, 318, 347, 415, 607, 735, 939
Sigfrid Ingesson till Wiraiocki.....	509
Sigfrid Jönsson d.ä.	158, 165, 166, 507, 607
Sigfrid Samuelsson	866
Sigfrid Sigfridsson	863
Sigfridus Matthiae	380
Sigge Vilhelmsson.....	247, 587, 589, 926
sigill .95, 97, 158, 166, 169, 188, 191, 193, 194, 201, 204, 209, 239, 242, 264, 265, 266, 269, 271, 273, 289, 323, 335, 349, 354, 369, 372, 375, 377, 378, 386, 402, 454, 509, 576, 580, 598, 599, 636, 866, 933, 941	
Sigillum Civitatis Veckelaxensis	866
sigillvittne....	178, 189, 202, 203, 204, 208, 269, 406
Sigismund.....	169, 324, 717, 859, 861, 944
Sigrid Laurensdotter.....	427
Sigrid Vasa.....	410
Sigvartsby	41, 397, 703, 829
silfverkalk	581
Simon Hansson	398
Simon Matsson.....	398
Simon Mulle	239
Simon Sigfridson till Muro	509
Simon Tommosen till Abborfors.....	509
singelnukleotidpolymorfismer.....	133
sinister-vänd beväpnad hand	218, 412, 427
Sippola	79
sista katolska kyrkoherden	956
Sivatti	397, 829
Sixtus IV.....	720, 873
Sixtus VI	449
Sjaelland.....	312
sjukstugor	723
Sjukvårdsreformen i 1571	723
Sjundeå.....	356, 360, 457, 938
Skalm.....	237
Skandinavien .	9, 160, 218, 285, 286, 443, 446, 450, 565, 812
Skara.....	66, 94, 186, 396
skatt.....	145, 146, 157, 229, 362, 398, 438, 838
skattebok	190, 417
skattefrihet...55, 150, 154, 176, 382, 443, 594, 638, 769	
skatteinkomst	667
skatteväsendet.....	86, 491
skepp	41, 257, 360, 831, 833, 838
skeppssättning	11
Skogsby	79
skolmästaren Jop Jönsson (Jacobus Johannis)	219
skolning	78, 740
Skotland	308, 313, 376, 565

Skottland	94, 241, 256, 288, 306, 365, 893, 905, 906
skraffering	174, 581, 792
skrafferingskod	581
skrift	953
skråvåpen	232
skutilsvend	443
skytt	271, 604
Skytte	271, 930, 944
skächta	369, 372, 375, 599
Skällersta	183
Skänninge	719, 805
skärgård	40, 320, 638, 829, 845
sköldebrev	395
sköldfigur	212, 352
sköldform	166
sköldmönstring	154, 504, 505, 507, 857
sköldmönstringen	154, 165, 166, 251, 507, 656, 856
skörden	699
slaget vid Liesna	866
slaget vid Nördlingen	863
slaveri	372, 448, 520, 843, 859
Slesvig	485, 733
slottsfogde	169, 170, 181, 584, 604, 605
Slottsfogde	114, 521, 524, 967, 969
slottsfruar	586, 651, 693
slottslofwe	515, 876
Slottslofwe	114, 523, 965, 967
slottsloven	691
slottslän	37, 38, 115, 147, 148, 180, 240, 388, 405, 443, 449, 451, 531, 566, 568, 569, 631, 639, 663, 664, 691, 729, 730, 731, 732, 734, 736, 741, 849, 850, 853, 855
släktlinje	404, 437
släktsvapen	235, 449
smittsamma sjukdomar	718
Småland	177, 179, 183, 203, 219, 244, 246, 247, 266, 291, 294, 297, 303, 304, 306, 319, 417, 427, 436, 477, 565, 569, 576, 580, 585, 586, 590, 591, 604, 606, 607, 732, 846
Snevringe	183
SNIP	133
Sonröda	211
Sordavala	763, 863
Sottunga	212, 381
sparre	159, 160, 161, 177, 178, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 189, 196, 197, 213, 232, 234, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 263, 264, 265, 266, 268, 270, 272, 282, 285, 287, 289, 296, 297, 304, 305, 306, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 367, 369, 375, 376, 416, 427, 430, 569, 574, 575, 576, 578, 580, 581, 584, 585, 587, 588, 589, 591, 593, 595, 597, 599, 604, 607, 877, 907, 911, 926
Sparre av Aspnäs	82, 107, 160, 176, 177, 178, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 196, 238, 245, 246, 247, 253, 284, 285, 289, 290, 291, 292, 297, 298, 304, 306, 416, 427, 436, 448, 566, 569, 573, 576, 580, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 604, 605, 606, 632, 637, 730, 846, 907, 926
Sparre av Rossvik	580
Sparre av Tofta	185, 196, 247, 318, 354, 416, 418, 419, 568, 576, 580, 639, 730, 846, 945
sparre korsad av pil balkvis	576
sparre på fält av guld	576
sparre öfverställd en liggande, höger vänd pil	576
sparre över pil stolpvis	576
spermatogonium	135
spermatozoa	135
spets	177, 367
spetsig sparre av guld på rött fält	595
spinnsidan	188, 306, 337, 391
spitalsjukhus	952
spjut	150, 448, 520, 592, 593, 869
språk	918, 930, 931
språkgen	461
St. Andreas' kors	852
St. Basileus	720
St. Brita	302
St. Columba	94
St. Georgskloster	918
St. Johannes	802
St. Johannisdagen	49, 229, 260, 639, 847
St. Katarina	948
St. Laurentius	97
St. Lazarus	447, 808, 810
St. Magdalena kapell	952
St. Maria Magdalena	849
St. Michel	38, 95
St. Mickels	702
St. Olof	292
St. Olofsborg	59, 76, 236, 449, 667, 676, 677, 689, 708, 726, 739, 763, 772, 778, 861
St. Ouen	305
St. Peter	95, 849
St. Petersburg	376, 840, 848, 866
St. Sigfrids altare	419
St. Maria	239
stad	37, 152, 154, 179, 185, 220, 231, 346, 384, 393, 436, 457, 588, 589, 591, 797, 800, 813, 821, 836, 865, 866, 938, 958, 962, 963, 964, 965
Stade	604, 918
Staden	287, 289, 441, 866, 918
stadens murar	721
stadens övergång	172, 242
Stadius	10
stadsrättigheter	46, 147, 256, 843
stadsrättigheterna	152
Staffan Thomasson	323
Staffan Tomasson	509, 717, 935, 940
Stake	238, 255

stamfader ...	111, 190, 208, 247, 318, 321, 322, 338, 380, 386, 387, 402, 465, 468, 576, 590, 612, 638, 926
Stamö.....	40, 578
stapelstads rättigheter	866
Staraya Ladoga.....	287
statkoncepten.....	66
statsförvaltning	59
Stavanger	341
Steinar Vilkinsson	926
Sten Bengtsson Bielke.....	426, 448, 730, 945
Sten Stensson	419, 427, 448, 612
Sten Sture ...	150, 198, 394, 404, 418, 422, 449, 543, 607, 640, 715, 716, 720, 853, 855, 873, 874, 953
Sten Sture d.ä.	115, 150, 418, 543, 640, 715, 716, 720
Sten Turesson	418, 419, 427, 448, 719, 873, 944, 945
Sten Turesson Bielke.....	418
Stenbock	161, 355
Stenbock-Fermor	161
stengafvel	188, 191, 232, 262, 271, 432
stenhuggare	233
stenkyrka.....	702
stensakristia	419, 440
Stensböle	41, 79, 111, 209, 397, 409, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 456, 612, 703, 950
Stephanus Laurentii.....	273
stiftelse	720, 873
stjärna	173, 265, 304, 376, 454, 585, 595, 598
Stockholm	40, 55, 148, 173, 174, 176, 186, 210, 219, 220, 228, 229, 231, 233, 234, 236, 237, 259, 272, 284, 326, 345, 346, 353, 362, 371, 380, 382, 388, 389, 398, 399, 421, 428, 436, 437, 440, 457, 508, 522, 579, 639, 641, 642, 644, 737, 788, 789, 792, 795, 798, 800, 807, 810, 812, 816, 821, 822, 823, 827, 850, 869, 927, 938, 939, 940, 941
Stockholms blodblad	714, 734
Stockholmsstadgan	81
Stora Nordiska Kriget.....	380
Stora Ofreden	8, 380, 417, 420, 421
storman	81
stormästare	445
Stralsund	363, 918
Strand härad	969
Stranda	207
Strathearn.....	308, 310, 569
stridshäst	53, 77, 686, 687
Strömby j Thowesala	646
Strömsby	41, 49, 79, 97, 113, 114, 149, 154, 212, 259, 260, 272, 321, 323, 332, 342, 344, 370, 397, 398, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 415, 437, 508, 509, 518, 519, 526, 537, 540, 584, 593, 600, 609, 612, 630, 643, 703, 717, 743, 744, 859, 861, 866, 934, 935, 940, 941
Stubbe.....	969
studerande	166, 708
studierna	710
Stygdher.....	345
stående man hållande en lax med ett metspö	866
Stålarms	366, 386, 410, 411, 431, 945, 965
stålarms, en pik och på pikspetsen en struktur, som liknar sig en nedvänt hjerta.....	374
Stålhandske	366, 368, 967
ståthållare ...	166, 410, 457, 589, 604, 931, 962, 963, 964, 965
stächta i ett hjerta, och een stålhandska	598
Stöder	41, 79, 111, 337, 338, 345, 346, 358, 397, 417, 420, 424, 426, 456, 584, 601, 703, 866, 934
Stödershov	417
stödområde.....	422
Stoor	337, 345, 346, 426, 584
Sund	211, 260
Sundby	11, 97, 259, 260, 934
Sune Håkansson.....	945
Sune Jonsson	37, 240, 302, 425, 590, 591, 606, 943
Sune Jönsson	589
Suno Nilsson	945
Sutela	834
Svante Nilsson.....	715, 855
Svartvira.....	11, 40, 829
svedjebruk	40
Sven Vilkenesson	925
svenner av vapen	485
svenska arméen.....	343
Svensksund.....	452
Sverige.	41, 81, 94, 97, 151, 161, 166, 177, 233, 236, 238, 253, 259, 260, 263, 284, 285, 287, 293, 306, 323, 326, 328, 332, 343, 345, 357, 363, 365, 376, 380, 384, 388, 391, 406, 408, 419, 431, 443, 444, 446, 449, 451, 453, 465, 483, 565, 569, 573, 580, 589, 604, 628, 788, 834, 839, 840, 845, 850, 851, 852, 853, 855, 856, 857, 862, 937
Svärdbröderna	446
svärdsidan ..	298, 306, 337, 355, 380, 382, 395, 459, 574
symbol	94, 232, 254, 454, 570
symbolik	236
Symen Claes Vellenzen	926
syndaförlåtelse	448, 842, 853
syneman	314, 358
syssloman	668
Säckeierff.....	398, 399
Säckejärv	96, 206, 207, 400, 518, 663, 730, 744
Säckjärv	23, 834
Säckjärvi	398, 400
Säkjärvi	398, 400, 402
Sääksmäki	585
Sääminki	667
Södergård	212, 381
Söderköping	719
Södermanland	183, 187, 266, 293
Södra Jylland	400, 849, 850
Taipalsaari	207

talande vapen	261
Tallinn .. 37, 255, 256, 300, 326, 399, 450, 795, 802, 808, 918, 920, 958	
Tapaninvuori	696
Tappain	361
Tarto	154, 379
Tavast	219, 386, 411, 412, 427, 428
Tawast	94, 366, 374, 417, 968
Tavastby ... 23, 41, 79, 169, 496, 594, 717, 834, 925, 927	
Tawasteby	375
Tavastehus ... 59, 115, 151, 393, 433, 457, 526, 584, 586, 587, 651, 715, 814, 851, 955, 963	
Tavastila	23, 834
Tavastland..... 23, 67, 150, 231, 236, 256, 465, 523, 833, 834, 839, 841, 866	
Tavastska koret.....	219, 427
Tavast-slakten.....	219, 427
Tavisalmi.....	667
Teilman	257
Telgestadgan.....	150
Tempelherrarna.....	445, 446, 849
Tenala	204, 205, 207, 646
teologi.....	115, 535, 716
Teppoin	361
Teppoinen	361, 362
Tepponen	8, 111, 361, 363, 940
Tervik	114, 287, 388, 389, 522, 957, 958
testamente.....	238, 420, 421, 792
testikelns utveckling.....	461
testikel-specifiska alkaliska proteinen Y 2.....	460
Thomas Bonde.....	421
Thomas de Wiborg.....	708
Thomas Martinsson Brandh	346
Thomas Mårtensson Brandh.....	355
Thomas Pedersson	437, 941
Thomas Teppoinen	361, 642
Thomas Thomasson Teppoinen	362, 363
Thomas Wilkyn	250
Thorkil Brandhe	340
Thormas Thomasson Teppoinen.....	642
Thymosin 4	461
Tibble-Vargarnsätten.....	94, 198, 200
Tideke Roland	932
Tilas' samling.....	145
till getreuer hand.....	958
timberman.....	73
tinget.....	258, 314, 412, 598
tiondedelar	699, 834
Tiurunlinna	849
Tiversk	849
Tjust	179, 183, 219, 246, 248, 427, 585, 586, 588, 589, 591, 926
Tjusterby	411
tjäna därav	146
tjänstefrälset.....	81
tjänstemanadeln	693
Tjärnåset.....	153
Toikka	417
tolvmannanämnden	214, 215
Tomas Sigfridsson	361
Tommos psonn till Strömsby	508
Tord Bonde...47, 147, 148, 151, 180, 185, 196, 208, 254, 256, 280, 314, 359, 400, 419, 449, 505, 580, 589, 637, 639, 719, 732, 948	
Tord Röriksson Bonde.....	178, 449, 733, 948, 949
Tornerhjelm.....	351
Torp	211, 430
Torsten Salomonsson Ram	388
Torstuna	183
Tortuna.....	258, 933
Totleben	161
Tott	395, 410, 426, 449, 457, 580, 584, 851, 859, 873, 952, 953, 968
trappskuren ruta 188, 191, 193, 194, 195, 202, 204, 244, 269	
tre 5-bladiga rosor.....	202
tre ginbalkar av guld på rött fält.....	406
tre gula "bjälkar" i rött fält	406
tre hjärtan.....	363, 419
Tre oxhuvud.....	441
tre pilspetsar	578
tre rutor bandervis satte i skölden, som bandervis var delad och växlad med vitt och blått .	193
tro man	422, 640, 715
trohetsed	691, 764, 856, 862
trohetsförsäkran 169, 170, 188, 191, 195, 269, 388, 527, 717, 746, 861, 935, 940, 941	
Trondheim	446, 813
tronen	153, 254, 312, 952
troyes-uns	758
träldomen	664
Träske by.....	941
tsar	866
Tsarinnan Elisabeth	869
Tsherni Klobuky	831
Tshingis Kan.....	833
Tulikoura	342
tunnhjälm.....	166
två gula sparrar i blått fält mellan två mot varandra vända fåglar.....	584
två sparrar av guld på rött fält	308, 310, 569
två stengavlar	580
två störor i en kluven sköld, rött och vit	345
Tyrgils Knutsson.....	839, 840
Tyska Orden. 91, 260, 270, 302, 343, 344, 376, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 952	
tyst liv.....	422
Tytke Rolant	932, 937
täkt.....	638, 670, 707
Täljestadgan.....	81
Töfsala	220, 403
Tönne Eriksson Tott... 394, 578, 584, 874, 954, 955	
Tönne Jacobsson Wundranck	405

Tönne Jakobsson Wundranck	409, 540
Töytäri	397, 417, 934
UEP	133, 134
Uiburkum	152
Ulf	244, 266, 303, 367, 442, 568, 580, 929, 935
Ulf Abjörnsson	303, 568
Ulfsby	584, 924, 927
Ulvsby	316, 318, 924, 927
under jungfru Maria en horn och en stierna ..	239
underlagman	221, 588, 947
une flamme de feu	852
unigenitura	728
unik evenemang polymorfismer	133
Unionsdrottning	254, 281, 590, 716
Unionstiden	148, 639, 722
Uppland	161, 178, 183, 185, 202, 211, 221, 291, 294, 306, 367, 368, 578, 734, 856, 947
Upplands provinciella lag	98
uppror	385, 728, 729, 730, 732, 734, 736, 844, 845, 847, 944
Uppror	850
Uppsala	147, 152, 175, 209, 210, 233, 238, 242, 298, 304, 344, 349, 380, 410, 418, 446, 465, 604, 657, 703, 713, 807, 811, 813, 815, 820, 822, 836, 838, 850, 852, 853, 926
Urban VI	847
Uskela	204, 223, 225, 645
Uzbek Kan	841, 843
W. 3 mit den Stengeln verbundene Kleeblätter	431
W. mit quer (auch wohl schräglinks) liegenden abgehauenen # Baumstamm, aus dem oben 3 r. Feuerflammen neben einander hinausschlagen	330
W. Zwei mit der Spitze abwärtsgerichtete Dreiecke, von denen das obere fünf Ziegeln trägt	441
Vaalimaa	439
Wachtmeister	114, 526
Vada kyrkas altarskåp	578
Vaderma	439, 440
Waderma	436, 437, 438, 940, 941
Vadsbo	183, 187, 190
Vadstena	48, 209, 302, 303, 418, 419, 427, 612, 820, 943
Vadstena kloster	48, 209, 302, 303, 418, 427, 449
Valdemar IV Atterdag	446
Valittu	844
Valkeala	35, 664, 742
Wallkiamatka	361
valvbågarna	230, 232, 234
van Axel	289, 893
Vanda	866
Vanda stads vapen	866
vapen	90, 97, 150, 158, 159, 160, 161, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 183, 185, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 196, 197, 198, 219, 221, 232, 233, 234, 235, 238, 239, 240, 242, 243, 245, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 290, 292, 293, 296, 299, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 318, 322, 323, 327, 328, 333, 334, 335, 336, 339, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 358, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 372, 374, 376, 377, 382, 386, 387, 390, 391, 393, 396, 406, 408, 411, 418, 419, 423, 427, 431, 432, 436, 453, 454, 506, 514, 565, 569, 570, 574, 575, 576, 578, 580, 581, 585, 593, 595, 598, 599, 600, 604, 607, 612, 636, 805, 810, 838, 853, 866, 868, 869, 876, 926, 928, 938, 943, 948
vapenföring	265, 367, 378, 595, 598, 599
Vapenföringens idé	597
vapenmotiv	188, 195, 269, 285, 298, 328, 365, 600
vapenmotivets geografiska distribution	602
vapensyn	166, 507, 656
vapentjänst	55, 154, 176, 500
varjagi	319, 829
Warzabu	452, 453
vassus	56
Vatukivi	853
Weckelax	35, 166, 183, 300, 315, 371, 377, 399, 400, 401, 404, 411, 440, 442, 443, 520, 566, 643, 706, 709, 795, 856, 924, 933
Weckelax Nystad	96
Vederlaks	9, 41, 65, 96, 111, 206, 207, 240, 300, 346, 380, 398, 400, 402, 419, 423, 427, 432, 436, 438, 439, 440, 508, 518, 612, 638, 640, 663, 670, 699, 707, 730, 742, 829, 843, 845, 859, 941, 961
Vederlax	23, 35, 40, 398, 410, 419, 424, 834
Vederloven	52, 57
Veículas	35
Weidenbrück	863
Weikaim	452, 453
veitslejord	657
veizlur	158
Vekelax	35
Wekelax	35, 145, 146, 152, 217, 370, 372, 859
Vekkelaks	8, 11, 23, 35, 37, 40, 41, 44, 47, 48, 49, 73, 79, 90, 91, 94, 97, 102, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 130, 140, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 158, 166, 172, 175, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 197, 200, 205, 207, 208, 209, 211, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 221, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 244, 245, 247, 249, 251, 252, 255, 256, 258, 259, 260, 265, 266, 271, 273, 274, 281, 286, 287, 294, 303, 304, 307, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 322, 323, 326, 332, 335, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 355, 357, 358, 360, 361, 363, 364, 366, 369, 372, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 387, 388, 391, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 404, 405, 406, 408, 409, 410, 411,

412, 413, 415, 416, 417, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 430, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 447, 450, 455, 456, 457, 468, 469, 470, 483, 486, 489, 492, 493, 496, 502, 503, 504, 505, 507, 511, 512, 513, 516, 518, 519, 520, 524, 528, 529, 531, 533, 535, 537, 538, 541, 542, 543, 545, 568, 569, 570, 574, 576, 578, 579, 580, 581, 584, 586, 589, 590, 591, 592, 597, 599, 600, 601, 609, 612, 628, 629, 630, 631, 633, 636, 638, 639, 640, 643, 654, 663, 665, 671, 683, 688, 693, 697, 699, 702, 703, 706, 709, 713, 715, 716, 717, 718, 719, 721, 729, 730, 731, 732, 734, 736, 740, 758, 787, 805, 817, 829, 834, 836, 837, 839, 841, 843, 845, 846, 847, 848, 849, 853, 855, 857, 859, 861, 862, 863, 865, 866, 869, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 933, 934, 940, 941, 942, 943, 946, 947, 948, 950, 952, 953, 955, 958, 961, 964	
Vekkelaks kyrkas malm90, 92, 151, 179, 195, 196, 230, 233, 236, 238, 260, 261, 281, 318, 321, 439, 568, 569, 580, 612	
Vekkelaks kyrkosocken..... 715	
Vekkelaks Nystad..... 35, 153, 865	
Vekkeä..... 420	
Vemo..... 205	
Vestansunda..... 212, 381	
Westfalen..... 269, 323, 376, 863	
Vesulahti..... 667	
Viborg..... 38, 46, 59, 84, 90, 91, 113, 114, 115, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 177, 178, 180, 183, 185, 197, 207, 218, 219, 236, 240, 256, 271, 272, 273, 287, 294, 300, 325, 339, 361, 378, 379, 380, 387, 388, 392, 393, 394, 397, 399, 400, 402, 404, 405, 407, 408, 411, 412, 424, 425, 427, 440, 443, 447, 448, 449, 451, 452, 453, 455, 457, 489, 505, 515, 518, 519, 522, 523, 524, 527, 531, 535, 543, 566, 568, 569, 578, 585, 586, 590, 591, 607, 631, 632, 639, 640, 651, 663, 664, 688, 690, 691, 697, 702, 704, 716, 717, 719, 720, 721, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 740, 741, 799, 817, 818, 834, 839, 843, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 855, 857, 859, 861, 866, 868, 873, 874, 938, 939, 944, 945, 948, 949, 952, 953, 956, 958, 961, 964, 968, 969	
Viborg slott..... 153, 339, 394, 839, 846, 874	
Viborg smäll..... 852	
Viborg stifts grundande..... 723	
Viborg, som hade blivit Sigismunds anhängares sista bas..... 861	
Viborgs biskop..... 723	
Viborgs råd..... 152	
Viborgs socken..... 207, 393	
vigselskors..... 94	
Wijnbergen Vapenrulla..... 305	
Wijrioki by..... 941	
vikingatiden..... 40, 150, 151, 834	
Vilchin Henriksson..... 924	
Vilchin i Frammendeby, domare på Kopparberg 923	
Vilchin Rugg..... 924	
Vilcinum..... 312	
Wilck..... 316, 317, 508, 924	
Vilck Aruidsson..... 317	
Wilcke Tommosonn t. Strömsby..... 508	
Wilcke Tommosonn till Strömsby..... 941	
Wilcken .47, 114, 148, 170, 238, 241, 254, 255, 298, 306, 311, 312, 313, 322, 378, 380, 436, 525, 535, 575, 584, 863, 918, 919, 921, 928, 969	
Wilcken Ludolfsson Klencke..... 921	
Vilckileby..... 317	
Vilckilä..... 317	
Vilckin Domare..... 924	
Wilhelm, Livlands ordensmästare..... 922	
Wilhem Mertensson..... 937	
Vilichinus brodersson..... 247, 926	
Vilichinus Brodhersson..... 923	
Vilichinus villanorum i Vesteruik..... 247, 923	
Vilichinus villanorum in Vasteruik .587, 591, 923	
Viljalm Eiriksson..... 312, 922, 938	
Viljalm Eiriksson, prest i Kinsarvik i Norge . 922, 938	
Viljam Eriksson..... 863	
Vilken..165, 174, 245, 247, 252, 265, 311, 312, 314, 315, 351, 355, 358, 369, 370, 371, 393, 394, 398, 404, 409, 413, 433, 434, 437, 439, 538, 543, 544, 576, 656, 866, 876, 922, 923, 924, 925, 927, 928, 929, 934, 938	
Wilken cleynsmet..... 312, 919	
Vilken Eriksson..... 247, 312, 314, 439, 876, 928	
Wilken Lutmer..... 919	
Wilken Mesterknappe..... 312, 447, 849, 920, 936	
Vilken Olofsson i Kesola i Ratula..... 315	
Wilken Olosson, Kopparberget, Främmandeby 922	
Vilken Olsson..... 115, 393, 394, 543, 544, 576	
Vilken Olssons avkomlingar..... 394, 543	
Wilken Sorsen..... 920	
Wilken Steding, junker..... 921	
Wilken stenworter..... 312, 920	
Wilken Szomer..... 921	
Wilken Velyn..... 312, 920	
Wilken Zelle..... 312, 920	
Wilkens Nicleis..... 928, 936	
Wilkenus freese..... 923	
Wilkin..114, 149, 154, 160, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 190, 196, 197, 208, 212, 213, 226, 232, 241, 242, 245, 246, 247, 250, 251, 252, 253, 259, 260, 261, 262, 265, 270, 272, 306, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 321, 324, 342, 344, 347, 349, 350, 352, 353, 366, 369, 370, 381, 384, 397, 408, 413, 415, 430, 435, 436, 439, 447, 457, 525, 526, 527, 536, 569, 574, 576, 586, 589, 591, 592, 594, 595, 597, 598, 599, 602, 604, 607, 612, 656, 709, 717, 745, 856, 861, 863, 876, 911, 918, 919, 920, 921,	

922, 926, 929, 935, 939, 940, 958, 961, 962, 963, 964, 965, 967, 968, 969	
Vilkin af Kumo ...	224, 225, 226, 227, 314, 493, 924
Vilkin i Stocken	923
Wilkin Nagel, borgmästare	922
Vilkin Olsson	922
Wilkin Swartehouet	312
Wilkin, canik i Nidaros	921
Vilkinaland	312
Vilkinasagan	312
Wilkinus carpentarius	919
Wilkinus de Helsingberghe	919
Wilkinus van Berghen	314, 922
Wilkinus van der Wysch	314, 922
Vilkkilä	115, 315, 439, 543, 925, 953
Wilkin Ewinchusen	923
Villam Mörth	923
Willeke Buxtehude	922
Willeken, B. von Pattik, aus Osel	920
Willekin Rufus	921
Willekin Todewen	919
Willekin Wilm, "sulversmit"	919
Willekin Wollin	919
Willekin von Capellen zu Oberpahlen	919
Willekin von Parembeke	919
Willekin von Sunnenberg	919
Willekino in Nummis	923
Willekinus	312, 918, 919, 920, 921
Villekinus av Haren	922
Willikynus schroder	312, 919
Willem Kost	921
Willem Michielson, skeppare	922
Willem Skönewether	923
Willem van den Velde	921
William av Gistel	289, 290
Willicke vorman	920
Willikinus de Endorp, praeceptor domus Theuton. per Livoniam	919
Willikinus de Utrecht	919
Willikinus missingmeker u. pascha	920
Williom Olafson	923
Villmanstrand	865
Villnäs	41, 79, 395, 942
Villähde	206
Wilm van der Heide	441
Vilnius	325
Virlax	35, 424, 859
Visby-laget	486
Vita Havet	66
Vitalbröderna	848
Vitruvius	866
Wittenberg . 115, 379, 380, 423, 458, 535, 708, 709, 710, 716, 856	
Volquiin/Volquin Kedinchusen/Kedinghusen	921
Wolquin Hake	919
Volquin van Bremen	921
woltuchtige	928, 934
von Habsburg	838, 851, 856, 859
von Reutz	252
von Rosen	269
von Schmidt	256
von Schmieden	257
vor grüuem Busche aus dem Helme hervorbrechende Feuerflammen	455
Vrolik Engele	441
Wundranck . 313, 405, 407, 408, 409, 415, 420, 612, 743	
Wylken Buloouwe	921
Wylkin Asmwndzson	923
Wylkinus Stenvelt	922
Wyllekinus clippiator	920
Wyllekinus faber u. ad pascha proximum	920
Wyllekinus van Ghoch	921
Wyllekinus, sutor	920
Wyllins Tiik	312, 921
Vyschata Vasiljevitsch	832
Vålungaätten	190
vårdkasarna	49
vålbordig	345, 426
Vålboren	362
vålbördig	360
vålgörenhet	718
vänstervänd bepansrad arm	94
våpnare . 81, 198, 217, 221, 254, 287, 358, 430, 443, 444, 448, 576, 849, 928, 939	
Västbo	183, 576, 588, 604
Västergötland	183, 238, 366, 368, 396, 732, 820
Västervik	247, 248, 587, 588, 589, 591, 926
Västerås	350, 394, 922, 925
X-kromosomen	460, 463
x-recessiv spinobulbär muskelatrofi	625
Yamburg	848
Y-kromosom	135, 343, 459, 463, 465, 475, 631
Y-kromosomens haplotypanalys	342, 459
Y-kromosomhaplogrupp	475
Y-kromosomhaplotyp	585, 586
Ylikothola by	941
Yxkullhof	866
Zwei ins Andreaskreuz gesetzte brennende Fackeln	330
Åbo	8, 59, 74, 91, 94, 97, 98, 112, 113, 116, 152, 154, 164, 170, 178, 184, 188, 191, 195, 205, 212, 214, 215, 216, 217, 219, 221, 224, 236, 239, 252, 263, 269, 271, 294, 314, 323, 326, 341, 350, 370, 389, 396, 402, 417, 419, 427, 437, 439, 440, 448, 449, 457, 488, 492, 493, 494, 505, 509, 520, 521, 522, 527, 537, 538, 576, 582, 586, 587, 594, 595, 600, 612, 630, 643, 651, 671, 709, 713, 717, 722, 729, 734, 746, 788, 810, 842, 843, 852, 853, 856, 861, 864, 923, 927, 929, 935, 938, 940, 941, 944, 945, 965
Åbo domkyrka	439
Åbo Landsrätt	74, 112, 215, 217, 492

Åbo stift.....	95, 99, 152	Äyråpää	38, 207, 362
Åboborgare	370	Öland....	166, 183, 294, 354, 418, 435, 439, 576, 586, 587, 589, 604, 605, 606, 607, 735, 795, 856, 950, 958
Åke Göransson Tott	715	Örbyhus	183
Åkeröis	287	Ösel.....	833
Åland...211, 212, 213, 221, 235, 302, 381, 430, 570, 650, 794, 922, 938		Österbotten.....	316, 406, 465
Åminne.....	402	Östergötland	183, 246, 367, 485, 588, 589, 732, 846
Årszlax	432, 436, 437, 940	Österland	73, 91, 148, 221, 231, 236, 256, 360, 406, 447, 505, 506, 520, 639, 846, 855, 945
Åsunda	189, 202, 221	Östersjön	329
äganderätt	425	östgränsens försvar	952
Äijänvuori	70, 71, 677, 696	östhandel	949, 954
älskarinna.....	407, 408, 409	östpolitik	957, 958
Älvsborg.....	439, 859	Östra Nyland.....	183, 227, 322, 489, 490, 668, 671, 680, 681
ämbetsman.....	393, 400, 730, 731, 847, 946	överamiralen F. Apraksin	866
Ängsö	416	överbefälhavare	414, 520
änka	150, 177, 180, 362, 407, 408, 409, 418, 954	överbefälhavaren	523, 859
ärkebiskop.....	404, 833, 838, 851, 853		
ärkebiskop Andreas Sunesson med sina bröder	833		
ärkedjåk'n	239		

PASI PÖLLÄNEN

*Det lokala gamla frälset som
den nordiska lokalför-
valtningens stabiliserare
i Sverige öster om Åbo
Landsrätts doms 25.6.1415
rår och Ryssestenen under
1300-1600-talen*

Lokalförvaltningens utveckling i Sveriges nya områden under medel- och vasatiden krävde lokala människor, som tog hand om administration och ansvar för området. Hurdant skedde lokalförvaltningens grundande i rikets östraste delar och vilka grupper användes för dess stabilisering? Forskare Pasi Pöllänen, som också är docent i cell biologi vid Åbo Universitet och docent i andrologi vid Helsingfors Universitet, har behandlat ämnet på ett systematiskt sätt. Han har också använt genetiska metoder för att utreda områdets gamla, ännu levande frälssläkters ursprung.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

ISBN: 978-952-61-1395-1

ISSN 1798-5749

ISBN: 978-952-61-1396-8 (PDF)